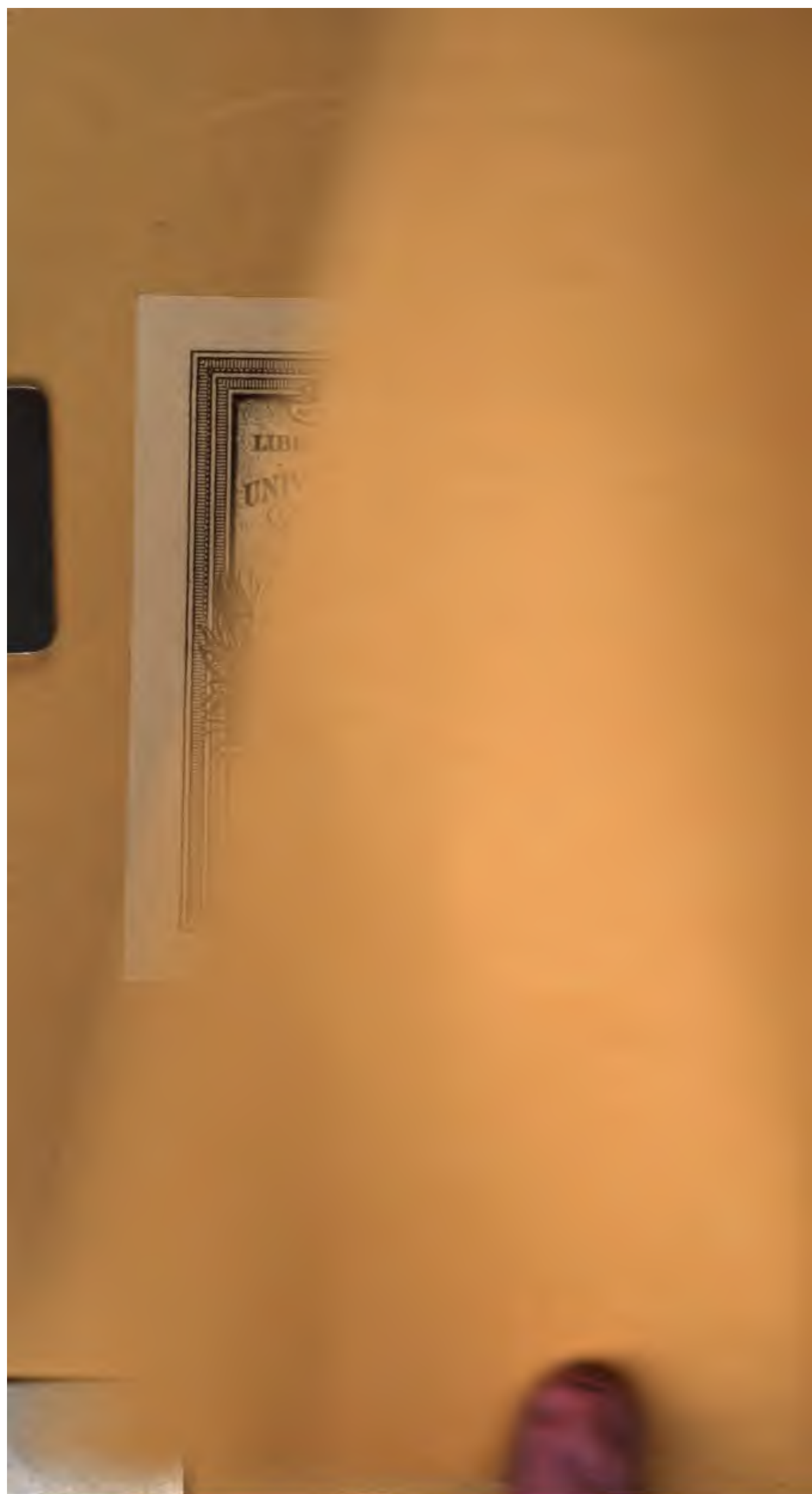

Eindelyk moet ik nog betuigen, dat ik zeer veel aan verscheide Heeren van aanzien hier te Lande verplicht ben, die al het hunne in 't werk gesteld hebben, om, zoo' er hier en daar aan myn werk nog iets ontbreken mogt, my daar toe de behulpzame hand te bieden; welker naamen hier te melden my veel eere zyn zoude; doch hebbe dit om andere zeer goede redenen nagelaaten.

F. VALENTYN, *Oud en Nieuw Oost-Indien*, *Voorrede voor het 1e deel.*

AARDRIJKSKUNDIG
WOORDENBOEK
DER
NEDERLANDEN,

BIJEENGEBRAGT

DOOR

A. J. van der Aa,

onder medewerking van eenige Vaderlandsche Geleerden.

DERDE DEEL.

C en D.

Te Gorinchem, bij
JACOBUS NOORDUYN.
1841.

Eindelyk moet ik nog betuigen, dat ik zeer veel aan verscheide Heeren van aanzien hier te Lande verplicht ben, die al het hunne in 't werk gesteld hebben, om, zoo' er hier en daar aan myn werk nog iets onthreken mogt, my daar toe de behulpzame hand te bieden; welker naamen hier te melden my veel eere zyn zoude; doch hebbe dit om andere zeer goede redenen nagelaaten.

F. VALENTYN, *Oud en Nieuw Oost-Indien*. *Voorrede voor het 1e deel.*

AARDRIJKSKUNDIG
WOORDENBOEK
DER
NEDERLANDEN,

BIJEENGEBRAGT

DOOR

A. J. van der Aa,

onder medewerking van eenige Vaderlandsche Geleerden.

DERDE DEEL.

C en D.

Te Gorinchem, bij
JACOBUS NOORDUYN.
1841.

VOORBERIGT.

Mogten wij, in de voorrede voor het tweede deel van dit werk, eene aangename taak volbrengen, door onzen hartelijken dank te betuigen aan onze geachte Correspondenten en zoo vele anderen, die ons, in het bewerken daarvan, wel hebben willen behulpzaam zijn; niet minder genoegen geeft het ons thans, hier die dankbetuiging te herhalen; en zulks te meer, daar wij de belangstelling in onzen arbeid zoo gunstig zagen toenemen, dat er tegenwoordig bijna niemand meer gevonden wordt, die onze aanvragen om toelichtingen onbeantwoord laat. Zelfs zien wij ons vaak, door geheel onbekende personen, met de toezending van bescheiden en berigten vereerd.

Was onze beschrijving van de Luxemburgsche plaatsen vroeger meestal dor en schraal, uit gebrek aan eenen Correspondent, genoegzaam in die oorden bekend, om ons dienaangaande voor te lichten;

ook deze gaping aangevuld, door den Heer P. H. WITKAMP, *te Amsterdam, die door zijne gedane voetreizen in die streken, en door zijne bekendheid met al, wat over dat land geschreven is, zich misschien beter dan iemand in staat bevindt, ons daarin behulpzaam te zijn.*

Wij brengen dus dien Heer, even als allen, welke op eenigerhande wijze het hunne bijbragten, om ons den arbeid te verligten, onzen hartgrondigen dank, en blijven ons verder in hunne belangrijke medewerking aanbevelen.

A. J. VAN DER AA.

AARDRIJKSKUNDIG

WOORDENBOEK

DER

NEDERLANDEN.

C.

CAARSCHOT, b. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*. Zie KAARSCHOT (1).

CAARSFELT, CAERSFELT of CARSFELT, kast. in het *Land van 's Hertogenrade*, prov. *Limburg*, distr., arr. en 3½ u. O. ten Z. van *Maastricht*, kant., gem. en ½ u. Z. van *Gulpen*, 5 min. Z. W. van de buurt Pesaken, aan de Gulpe.

Het is een der oudste en aanzienlijkste riddermatige hofsteden in het Land van Overmaze. Dit goed was voormaals leenroerig aan de hoogproostdij van St. Servaas, te Maastricht, en bezat zelf vele achterleenen, terwijl de eigenaar zitting had in de banksvergadering van Gulpen. Het behoorde voortijds aan het adellijke geslacht van VAN DEN HOVE; toen dit in het mannelijk oir was uitgestorven, begaf eene overgeblevene dochter zich in huwelijk met iemand, die vele schulden had, hetwelk ten gevolge had, dat het door den Grave VAN LOO, Heer *van Mehr*, in de proostdij te Maastricht, is verkocht geworden. De proostdij, die het destijds zelf had ingekocht, stond het daarna, bij verkoop,

(1) De woorden, die elders wel eens CA gespeld en hier niet gevonden worden, zoeke men insgelijks op KA.

eenen westelijken loop, tusschen de plantaadjen Aldenrad en Kortevreugd in de *Matappica* valt. Men vindt slechts eene plant. aan deze kreek, de Zonnebloem genaamd, liggende aan de zuidzijde.

CABENAS-HOOP, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Boven-Saramacca*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. grond de Goede Verwachting, benedenwaarts aan de koffijplant. Tyrol.

CABERG, eigenlijk CAUBERG of CAUWENBERG, geh. in het graafs. *Vroenhoven*, prov. *Limburg*, arr., kant. en ¼ u. ten N. W. van *Maastricht*, gem. *Oud-Vroenhoven*, aan den grooten weg van Maastricht naar Venlo; met 22 h. en 155 inw.

CABO-DE-TRES-PUNTAS, kaap in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie DRIEPUNTENKAAP.

CABO-VERDE, vroegere benaming van de plant. NIEUW-LOFVBEEK, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie LOEFBEEK (NIEUW-).

CABRIETENBERG, plant. in *West-Indië*, op het eil. *Curaçao*. Zie BARBER.

CABYNA of CABYNE, eil. in *Oost-Indië*, in de *Zee van Java*. Zie KAMBAINA.

CACHEEL, eil. in *Oost-Indië*, in de *Straat van Carimata*, W. van *Borneo*; 1° 2° Z. Br. 127° 51′ O. L.

CACHOOR (PEDRO-), rooi of regengeul in *West-Indië*, op het eil. *Aruba*. Zie *Pedro-Cachoor*.

CACHOUNTIE, rooi of regengeul in *West-Indië*, op het eil. *Aruba*, aan de Noord Oostkust, ten N. van den berg Barbacao.

CACHRITHEIM, plaats, die op het jaar 891 vermeld wordt als in de *Betuwe*, prov. *Gelderland*, gelegen, zonder dat men de juiste plaats weet op te geven.

CACKERS, voorm. eilandje, dat tot *Zeeland* behoord en bewesten Philipsland gelegen moet hebben.

CACOERADY, voorm. fort in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, rijk *Hante*.

CADDOELEN, b. in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*. Zie CADOELEN.

CADDOELEN-BREECK, watertje in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*. Zie CADOELEN-BREECK.

CADDOELERMEER, pold. in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*. Zie CADOELERMEER.

CADIER, heerl. in het *Land van Daalhem*, prov. *Limburg*, distr., arr. en kant. *Maastricht*, gem. *Cadier-en-Keer*; palende W. en N. aan de heerl. Heer en Keer, O. aan de heerl. Margraten, Z. aan de heerl. Gronsveld. Zij bevat het d. *Cadier* en eenige verstrooid liggende h., beslaat eene oppervlakte van 280 bund. 64 v. r. 30 v. ell., telt 100 h. en 550 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

Deze heerl. maakte voorheen eene afzonderlijke gemeente uit, maar in het jaar 1828 zijn bij koninklijk besluit daarmede vereenigd, de geh. KEER, en st. ANTONIUSBANK, die vroeger tot de gem. *Heer en Keer* behoord hebben.

De inw., die schier allen R. K. zijn, maken eene par. uit, welke tot het vic. gener. van *Limburg*, dek. *Maastricht* (*St. Maarten*), behoort, door éénen Pastoor bediend wordt. De Herv. van welke men er slechts 6 telt, behooren tot de gem. *Eysden*.

De heerl. CADIER was den 24 Augustus 1644 verpand voor 1400 guld. aan den Heer van HOENSBROEK-GEUL. Op het laatst der vorige

eeuw werd zij bezeten door den Heer Mr. W. F. Jacobi, Vice-Hoogschout van Maastricht. Thans is zij een eigendom van de erfgenamen des Heeren Pichot du Plessis, te Maastricht, die, eenige jaren geleden, dit heerengoed aanmerkelijk verfraaid heeft.

Het d. Cadier, bij verkorting veelal, zelfs ook op oude kaarten Keijer en ook Keer genoemd, ligt 1½ u. van Maastricht, ½ u. Z. O. van Heer op den Keerberg, een weinig ten Z. van den straatweg van Maastricht op Aken. Het is tamelijk groot en volkrijk, bestaande in eene lange straat, ter wederzijde met boerenwoningen betimmerd. — De hooge grond veroorzaakt, dat de inwoners niet overvloedig van water voorzien zijn, maar zich moeten behelpen met drie putten, die op zekeren afstand van elkander in de gezegde straat gevonden worden.

De kerk, is een zeer fraai gebouw, dat omtrent het midden van het d. staat, en van toren en orgel voorzien is.

Men heeft er ook een weinig ten Z. W. buiten het d. het adell. huis Blankenburg (zie dat woord). Tegenover de kerk staat eene buitengewone hooge linde, die eenige eeuwen oud schijnt, en eene groote uitgestrektheid beslaat, zoo dat zij de bewondering van elken vreemdeling tot zich trekt.

CADIER-EN-KEER, gem., gedeeltelijk tot het *Land van Daalhem*, gedeeltelijk tot de *Banken van St. Servaas* behoord hebbende, prov. *Limburg*, distr., arr. en kant. *Maastricht* (6 k. d., 5 m. k., 1 s. d.); palende N. en O. aan de gem. Margraten, Z. aan Gronsveld, W. aan Heer.

Zij bevat het d. Cadier, benevens de geh. Keer en St. Antoniusbank, en telt 119 h. en 630 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De R. K., die hier 620 in getal zijn, behooren gedeeltelijk tot de par. *Cadier*, gedeeltelijk tot de par. *Heer*. De Herv., van welke men er een tiental aantreft, behooren tot de gem. *Eysden*.

CADIX, verl. houtgr. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter linkerhand in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. grond de Goede Verwachting, benedenwaarts aan de koffijplant. Tyrol.

CADOELEN, Caddoelen of Kadoel, b. in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 5½ u. Z. W. van *Hoorn*, kant. en 3½ u. Z. W. van *Edam*, gem. *Landsmeer-en-Watergang*, ½ u. Z. van *Landsmeer*, waartoe het behoort, aan den Waterlandschen Zeedijk, met 4 h. en 25 inw. Van hier varen de Landsmeerder melkschuiten op Amsterdam. Ook gaan de voetgangers, die op de goedkoopste wijze uit Noord-Holland, benoorden het IJ, naar Amsterdam willen komen, over deze b., van waar zij met de markschuit naar gezegde stad worden overgebragt. Er heeft vroeger eene batterij gelegen, waarvan het nog aanwezige aan den Lande behoort. Het kruidhuis, dat hier gestaan heeft, is in het jaar 1829 gesloopt, maar de fundamenten zijn er nog van aanwezig.

CADOELEN of Quadoelen, geh. in het kw. *Vollenhove*, prov. *Overijssel*, arr. en 4½ u. N. ten W. van *Zwolle*, kant. en 1 u. Z. O. van *Vollenhove*, gem. *Ambt-Vollenhove*.

CADOELEN-BREECK, watertje in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*, gem. *Landsmeer-en-Watergang*, ½ u. Z. van Landsmeer, een weinig benoorden Cadoelen. Het heeft door de Nieuwe-Gouw, die er doorstroomt, gemeenschap met den IJp.

CADOELERMEER, gewoonlijk genoemd Willikkerbreek of Wilkebreek, pold. in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Hoorn*, kant.

Edam, gem. *Landsmeer-en-Watergang*; palende N. aan de Batterij, O. aan de Gouw, Z. aan den Zeedijk, W. aan den Landsmeerder-polder.

Deze pold., die in het jaar 1632 bedijkt is, beslaat eene oppervlakte van 24 bund. 23 v. r. 10 v. ell., wordt door eenen molen van het overtollige water ontlast op den Waterlandschen boezem, en staat onder het bestuur van den eigenaar. Men vindt daarin eene boerderij.

CADSANDRIA, d. in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie Retranchement.

CAERRESI, Lat. naam der Cerisiers. Zie dat woord.

CAERSFELT, kast. in het *Land van 's Hertogenrade*, prov. *Limburg*. Zie Caarsfelt.

CAESTERT (HOOG-), Hoog-Caastert of Hoog-Caster, b. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, distr., arr., kant en 1¼ u. Z. van *Maastricht*, gem. en ½ u. Z. van *Eysden*, 5 min. ten W. van Laag-Caestert. Men heeft er 3 watermolens, waarvan 1 ingerigt om olie en 2 om graan te malen; 23 h. en 138 inw.

CAESTERT (LAAG-), Laag-Caastert of Laag-Caster, b. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, distr., arr., kant. en 1¼ u. Z. van *Maastricht*, gem. en ½ u. Z. van *Eysden*, 5 min. ten O. van Hoog-Caestert, ter plaatse, waar de Voer in de Maas valt.

Deze b. wordt wel eens, schertsender wijze, het Eysdens Molquerum genoemd, omdat de huizen er even verward gebouwd staan als in het vl. Molquerum, in Friesland. Van daar loopt eene fraaije laan van witte olmen, naar het d. Eysden. Men heeft er 2 korenmolens, die door het water van de Voer bewogen worden; 28 h. en 148 inw.

CAFFARELLI, voorm. naam van den versterkten toren Nassau, in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie Nassau.

CAJELI, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Molukkos* behoorende. Zie Catsjeli.

CAJELI, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Celebes*. Zie Kaili.

CAJELI (BOGT-VAN-), baai in *Oost-Indië*, aan de Oostkust van het eil. *Boero*. Zie Catsjeli (Bogt-van-).

CALA (TOREN VAN), voorm. gebouw aan het zeestrand van *Noord-Holland*. Zie Caligula (Toren van).

CALAANGEPOLDER, pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie Calangepolder.

CALANDSOOG, gem. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Alkmaar*, kant. *Schagen* (1 k. d., 12 m. k., 4 s. d.); palende N. aan de gem. den Helder-en-Huisduinen, O. aan de Zijpe, Z. aan Petten, W. en N. W. aan de Noordzee.

Zij bevat, behalve het d. Calandsoog, de b. Abbestee, en Groote-Keeten, alsmede een gedeelte van de bedijking het Koegras, vroeger behoorde er ook toe Keteldnin, waarvan echter thans niets dan de geheugenis over is. De gem. Calandsoog beslaat eene oppervlakte van 2856 bund. 83 v. r. 85 v. ell., telt 69 h. en 330 inw., die meest hun bestaan vinden in de veeteelt, de boerderij en het maken van Noord-Hollandsche zoetemelksche kaas. Voorheen werd er veel zoogenoemde Texelsche kaas gemaakt, en er woonden ook eenige Kommandeurs van de visscherij op Groenland en Straat-Davis, benevens eenige Kapiteins ter koopvaardij.

De Herv., die er 300 in getal zijn, maken eene gem. uit, die tot de klass. van *Alkmaar*, ring van de *Zijpe*, behoort. De eerste Pre-

dikant werd beroepen in het jaar 1607. Van het jaar 1615 tot 1620 was deze gem. met *Petten* vereenigd, doch in het laatstgenoemde jaar is zij er weder van afgescheiden. Het beroep geschiedt met agreatie van de eigenaren der heerlijkheid. — De R. K., wier getal 30 beloopt, behooren tot de stat. van de *Zijpe*. Er is in deze gem. ééne school.

De gem. Calandsoog is eene heerl., welke weleer aan de Heeren van Brederode behoord heeft, die haar met onderscheiden voorregten hebben begiftigd. Hendrik, de een en twintigste Heer van *Brederode*, in het jaar 1568, kinderloos overleden, liet de heerl. na aan zijne gemalin Amalia Gravin van Nieuwenaar en Meurs, die mede in het jaar 1600, zonder kinderen gestorven zijnde, bij uitersten wil, dit goed gemaakt heeft aan haren vollen neef van moederszijde, Hendrik Graaf van Schauenburg en Gehmen, na wiens overlijden Calandsoog gekomen is aan zijnen eenigen zoon, Jodocus Hermanus Graaf van Schauenburg, wiens voogden de heerl. hebben verkocht en op den 15 of 25 Februarij 1611 overgedragen aan David Koltermam, Baljuw van Kennemerland, Filips Doublet, Ontvanger-Generaal der Vereenigde Nederlanden, Jonas Koltermam, Raad en Rentmeester-Generaal van Kennemerland en West-Friesland en Albert de Veer, Ridder, Raadpensionaris van Amsterdam. Thans zijn eigenaren dezer heerl. Mr. Cornelis Constantijn van Valkenburg, te Haarlem, Daniel Barrius Campen, te Amsterdam en Mevr. H. Weeninck c. s., te Arnhem.

Het d. Calandsoog, Calansoog, Callantsoog, eertijds Callinghe, daarna Callings-ooge of Calling-ooge, ligt 4½ u. N. van *Alkmaar*, kant. en 1½ u. N. W. van *Schagen*. Het tegenwoordige dorp is eigenlijk Nieuw-Calandsoog, want van het oude Calandsoog, ook wel enkel het Ooge of 't Ooge genaamd, dat volgens de kronijkschrijvers door zekeren Ogeus zoude gesticht wezen, en een zeer welvarend dorp moet geweest zijn, welks inw., zoo wel in den landbouw als in de zeevaart, ruimschoots hun bestaan vonden, is sedert eeuwen niets meer aanwezig. De eerste kerk stond, naar men wil, zoo ver in zee, dat de inw. slechts twee wagens hooi op eenen dag van hunne meest westelijk gelegene landen, dat is, die het digst aan het duin lagen, konden te huis halen. Nadat deze kerk door de zee weggespoeld was, werd de tweede zoo veel binnenwaarts gezet, dat men met eene stalen boog niet in tweemaal tot aan het duin kon schieten. Toen vond men er nog 533 morgen (280 bund.) goed weiland en twee achtkante watermolens. Maar door den zoogenaamden Allerheiligen vloed van het jaar 1570, is schier alles weggespoeld, zoodat er niets bleef staan dan de kerk. Deze werd echter aanmerkelijk beschadigd, en is dienvolgens, in het jaar 1580, afgebroken. Van dit oude dorp, dat zeer groot en volkrijk moet geweest zijn, zoodat het, naar men wil, 300 huizen zoude bevat hebben, heeft men, op het laatst der vorige eeuw, bij laag water, nog de grondslagen, benevens de overblijfselen van de voorm. kerk en van andere gebouwen, alsmede doodkisten, beploegde akkers enz. bespeurd. De tegenwoordige kerk werd, nadat de andere gesloopt was, meer binnenwaarts gebouwd, en is thans bij de Herv. in gebruik.

De dorpsschool wordt gemiddeld door een getal van 40 kinderen bezocht.

Bij dit dorp begint de bekende Zanddijk, die van daar Noordwaarts voortgaat tot den Helder en Huisduinen.

In het jaar 1614 werden in dit d. 18 h. en 4 schuren (hier boeten genoemd) door de vlammen vernield.

Den 27 Augustus 1799 werden, niet ver van dit dorp, tusschen de Groote keeten en de Kleine keeten, onder begunstiging van een allerhevigst vuur uit de gewapende schepen, Engelsche en Russische troepen, door middel van aan elkander vastgemaakte sloepen, aan wal gezet; waarna er dadelijk een hevig gevecht tusschen die troepen en de Nederlanders plaats greep, hetwelk van 's morgens vier tot 's avonds ten zes ure duurde, ten gevolge waarvan de onzen zich genoodzaakt zagen, na een verlies van veertien honderd man, zoo aan dooden als gekwetsten en vermisten, waaronder zeven en vijftig Officieren, terug te trekken, ten einde eene stelling in de Zijpe te nemen; terwijl het verlies van den vijand, volgens zijne opgaaf, uit ruim zeven honderd man aan verdronkenen, dooden en gekwetsten bestond.

Het wapen van Calandsoog bestaat uit eenen rooden leeuw op een groen veld.

CALANGEPOLDER of Calaangepolder, pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, gem. *Overzand*; palende N. aan den Lowysenpolder, O. aan het Nieuw Landeken en den Oud-Overzandepolder, en den Sakpolder, Z. aan den polder Blazekop-bezuiden-het-water. — Deze pold., beslaat eene oppervlakte van 18 bund. 85 v. r. 54 v. ell.

CALANSOOG, d. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie Calandsoog.

CALAURO of Calaura, eil. in *Oost-Indië*, in de *Zee van Java*, Z. O. van Saleijer.

CALBERT, geh. in het balj. *Echternach*, grooth. *Luxemburg*. Zie Colbette.

CALEDONIA, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Saramacca*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. Concordia, benedenwaarts aan den verl. grond Barclay. Zij is 1000 akk. groot en wordt ook met cacao beplant.

CALJAART (OUDEN-), voorm. toren op de kust van *Noord-Holland*. Zie Caligula (Toren-van-).

CALIENTI, rooi of regengeul in *West-Indië*, op het eil. *Aruba*, aan den Noordoostkant, ten Z. O. van den berg Coudacari. Men heeft er in het jaar 1824 goud gevonden.

CALIGULA (TOREN-VAN-), voorm. toren of vuurbaak, op de westkust van *Holland*, ter regterzijde van den Middelsten Rijnmond, door Caligula, tot gedachtenis van zijne gewaande overwinning over de Britten, opgerigt.

Het is vermoedelijk, dat deze toren gestaan heeft, ¼ u. meer zeewaarts dan het Huis te Britten, ter plaatse, waar door de visschers, bij eene lage zee, onder water, overblijfselen van eenen toren ontdekt zijn, die zij, blijkbaar bij verbastering, den Ouden-Caljaart, de Toren van Calla, den Toren van Cala of Caloostoren noemen; terwijl zij tusschen de grondvesten van dezen toren en de grondslagen van het Huis te Britten, boomstruiken bespeurd hebben, waaruit men vermoedt, dat aldaar een bosch of misschien wel den hof van het Huis te Britten gelegen heeft.

CALISHOEK of Callishoek, geh. in de heerl. *Zevenbergen*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 3½ u. N. W. van *Breda*, kant. gem. en 1¼ u. N. O. van *Zevenbergen*; met 74 h. en 500 inw.

CALISPOLDER, voorm. pold., in het eil. *Zuid-Beveland*, prov., *Zeeland*. Zie Leeuwerkpolder.

CALLA (TOREN VAN), overblijfselen van eenen toren in de Noordzee aan de Westkust van *Noord-Holland*. Zie Caligula (Toren van).

CALLANTSOOG, d., in *Kennemerland*, prov., *Noord-Holland.* Zie CALANDSOOG.

CALLENCOTE, buurs. in het kw. *Vollenhoven*, prov. *Overijssel*, arr., en 8 u. N. van *Zwolle*, kant. en ¾ u. O. ten N. van *Steenwijk*, gem. en 1¼ u. O. van *Steenwijkerwold*; met 41 h. en 210 inw.

CALLINGEN, bij MELIS STOKE, vermoedelijk ten gevolge van eene schrijffout, genoemd HALLINGEN, was, volgens eenen giftbrief van DIRK V, Graaf van Holland, van het jaar 1083, eene plaats digt bij Alkmaar en Vronlo (waarschijnlijk Vronen). — Het oord, waar zij gelegen heeft, moet gezocht worden, waar tegenwoordig het d. CALANDSOOG ligt. Zie dat woord.

CALLINGH-OOG en CALLING-OOGE, oude namen van het d. CALANDSOOG, in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland.* Zie CALANDSOOG.

CALLISHOEK, geh. in de heerl. *Zevenbergen*, prov. *Noord-Braband.* Zie CALISHOEK.

CALMUS of CALMES, geh. in de heerl. *Sept-Fontaines*, grooth. *Luxemburg*, voorm. kw. en 2¼ u. van *Arlon*, arr. en 3¼ u. N. N. W. van *Luxemburg*, kant. en 1½ u. O. van *Ospert*, gem. en 20 min. W. van *Mausel*, zeer nabij den weg van Arlon naar Mersch.

CALOO, zandbank in de *Noordzee*, op de kust van het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*; bij loodsen en schippers onder den naam van DE KLOOT bekend. Het is eigenlijk de noordelijkste punt van *de Rassen.*

CALOOSTOREN, voorm. toren, op de westkust van *Noord-Holland.* Zie CALIGULA (TOREN-VAN-).

CALORAMA, buit. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. en 3¼ u. N. van *Utrecht*, kant., gem. en 10 min. O. van *Loenen.*

Dit buitengoed beslaat eene oppervlakte van 5 bund. 40 v. r. 30 v. ell. en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Mr. J. W. VAN H[illegible], woonachtig op Vegtlust, bij Loenen.

CALVARIENBERG, voorm. nonnenkloost. te *Maastricht*, aan het einde der *Sapstraat*, eigenlijk *Abtstraat.*

Het was in het jaar 1628 gesticht door ELISABETH STROUVEN. De Nonnen uit dit klooster hielden zich op eene voorbeeldige wijze bezig met het verplegen van zieken, vooral groot waren de diensten, welke door de liefdadige zusters bewezen werden in de jaren 1629 en 1630, als wanneer eene besmettelijke ziekte, misschien de pest, te Maastricht [illegible] verwoestingen aanrigtte; hoe vele dier ongelukkige zij verpleegden, blijkt uit de aanteekening, dat er in dat tijdvak, 400 lijken, [illegible] in het gesticht verpleegd waren, naar het graf werden gedragen. — [illegible] 1633 verzorgden zij 700 gevangene en meerendeels gewonde [illegible], die in de nabijheid van het klooster waren opgesloten, en [illegible] met de Nederlanders, in de nabijheid van Maastricht ge[illegible] [illegible] hadden geleden. — In het jaar 1661 nam de con[illegible] [illegible] regel van den H. FRANCISCUS aan. De Nonnen stonden [illegible] Vikaris van Luik, die alle drie jaren eene gemagtigde [illegible] andere overheid te verkiezen. De kerk, die klein van [illegible] had den H. JOB tot haren Patroon. Dit klooster had veel [illegible] springen van een kruidmagazijn in het jaar 1761, maar [illegible] weder hersteld. In het jaar 1798 opgeheven zijnde, die[illegible] [illegible] tot een STADS-ZIEKEN-EN-GEBREKKIGENHUIS. Zoodat [illegible] uitmuntende, inrigting, tot hare oorspronkelijke [illegible] gebragt. Er worden gemiddeld 100 zieken in [illegible] tot 180 kan worden opgevoerd; terwijl het [illegible] huis van grijsaards en gebrekkigen van beide

seksen, voor 150 of 180 personen is ingerigt. Om het oude klooster tot de tegenwoordige bestemming te verbouwen, waarmede in het jaar 1820 een aanvang gemaakt werd, is ruim 40,000 guld. te koste gelegd.

CALVESLOE, was een van de drie landerijtjes, digt bij het Haarlemmermeer, welke Floris V, Graaf *van Holland,* in eenen giftbrief van het jaar 1275 zegt, dat behoorde tot de moerige landstreek de *Geere.* Het lag ter plaatse waar men thans het d. Kalslagen in *Rijnland,* prov. *Noord-Holland*, vindt. Zie Kalslagen.

CAMBE, oude naam van het d. Chaam, in de bar. van *Breda,* prov. *Noord-Braband.* Zie Chaam.

CAMBELLO, d. in *Oost-Indië,* op het *Ambonsche* eil. *Ceram,* schiereil. *Hoewamohel,* in eene flaauwe bogt.

Aan de noord- en zuidzijde van dit vermogend en ver langs het strand uitgebreid dorp, heeft men het gebergte, dat zich, van het strand af, zeer fraai aan het oog vertoont.

Het was in den beginne niet zeer vermogend of volkrijk, doch bij verloop van tijd, vooral sedert de vreemdelingen, te weten: de Javanen, Maleijers, Portugezen, Ternatanen, Makassaren en Engelschen, in menigte derwaarts kwamen, was het zoo aanmerkelijk in bloei toegenomen, dat het, in het begin der vorige eeuw, vèr over de 1000 of 1200 zielen telde, die in drie geh., Saboy-Tetelia, Saboy-Hatila en Saboy-Hennebele genaamd, verdeeld waren, welke onder bijzondere hoofden stonden, waarvan het derde alleen drie Orang-Kaja's telde; terwijl zij wel 450 weerbare mannen en ruim 180 dati's konden uitleveren. Evenzeer als nu ieder van deze vreemdelingen het zijne, tot het vergrooten van den handel en de uitbreiding van dit dorp, toebragt, zoo verfraaiden zij ook aanmerkelijk het gezigt op dit dorp, door het onderscheidene sieraden bij te brengen, die men in andere dorpen niet vond, alsmede door er eene menigte vreemde, zeer aangename en lommerrijke, zoo vrucht- als andere boomen aan te planten.

Cambello heeft evenwel juist geene voordeelige reede, want de oever is zeer steil, en omtrent de rivier, waar men de vaartuigen moet ophalen, bijzonder steenachtig, hetgeen veel moeite veroorzaakt, om ze in de rivier te brengen. Cambello is nog de voornaamste markt voor de kruidnagelen. Ook wil men, dat de bewoners van dit dorp, de eerste Amboinezen geweest zijn, die de moer-nagelboomen van het eiland Mukjan op Hoewamohel gebragt hebben, van waar zij verder op dat land en de overkusten der andere eilanden zouden voortgezet zijn. Dit moet omstreeks den tijd van de aankomst der Portugezen in Amboina geweest zijn; althans heeft men, bij de eerste komst der Nederlanders aldaar, nog eenige van die eerstgeplante boomen weten aan te wijzen, welke achter den berg Massili stonden, en daar zoo welig tierden, dat geheel Hoewamohel, in korten tijd, volgens zeggen van de inlanders en naar gissing, binnen 50 à 60 jaren, daarmede is beplant geworden. Dit heerlijk gewas der nagelen lokte dadelijk de Nederlanders en de Engelschen derwaarts, hebbende de eersten, reeds sedert den tijd van den Heer Houtman, den eersten Landvoogd van Amboina, hier eene planken woning gehad, om hunne goederen te bergen, hetgeen later ingetrokken is, waarop er eenen oorlog met dit volk ontstond, die eindelijk weder door eenen vrede gevolgd werd, hetwelk de onzen naderhand bewogen heeft, om de vesting Hardenberg boven, en eene sterke logie beneden aan het strand, aan te

leggen. Die logie werd echter, aleer hij nog geheel voltooid was, in het jaar 1651, door de Cambellezen afgeloopen, en de onzen trouweloos en jammerlijk vermoord.

Behalve dat de Cambellezen een groot gezag over die van Erang voerden, die bijna geheel van hen afhingen, alzoo zij de aanvoerders en leverauciers van nagelen waren, die daar als ter markt kwamen, zoo stonden ook nog de dorpjes Noehatoe en Massili weleer in het gebergte, van welke het laatste of Massili, bij de onzen met den naam van Massalijn bekend, de moedergrond van alle Ambonsche nagelboomen, en in oorlogstijden ook wel de woonplaats der Cambellezen geweest is, alzoo dit gewest en vooral het gebergte van Noehatoe, zeer moeijelijk te beklimmen of te naderen was.

CAMBERON (GROOT-), pold. in *Staats-Vlaanderen*, in *Hulsterambacht*, prov. *Zeeland*. Zie CAMBRON (GROOT-).

CAMBERON (KLEIN-), pold. in *Staats-Vlaanderen*, in *Hulsterambacht*, prov. *Zeeland*. Zie CAMBRON (KLEIN-).

CAMBREN, een der volkstammen, die, ten tijde toen de Romeinsche Veldheer JULIUS CESAR eenen inval in deze gewesten deed, dit land bewoonden. Zie CIMBREN.

CAMBRON (GROOT-) of GROOT CAMBERON, polder in *Staats-Vlaanderen*, in *Hulsterambacht*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. en distr. *Hulst*, gem. *Stoppeldijk*; palende N. aan den polder Stoppeldijk, O. aan den Havenpolder, en den Hulsternieuwlandpolder, Z. aan den Havenpolder en den Klein-Cambronpolder en W. aan de polders Stoppeldijk en Klein-Cambron. Bij de bedijking in 1707 is dezen polder groot geweest 731 gem. 136 roed. (325 bund. 79 v. r. 42 v. ell.) hemelsbreedte, schotbaar 453 gem. 241 roeden (201 bund. 96 v. r. 42 v. ell.), en bij de herdijking en 1715, 716 gem. 48 roed. (319 bund. 26 v. r. 35 v. ell.) hemelbreedte, en schotbaar 438 gem. 35 roed. (195 bund. 32 v.r. 87 v. ell.) zoo als die thans nog is.

Deze pold., bedijkt in 1707, krachtens octrooi verleend bij de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, is weinig tijds daarna weder doorgebroken en herdijkt in 1715. Hij was verdeeld in twintig kavels, waarvan de loting onder de Admodiateurs en Bedijkers, den 3 Junij 1709, te Hulst, heeft plaats gehad, zijnde daarbij als voorleggers genoemd de Heeren AREND, Baron VAN WASSENAAR, Heer *van Duyvenvoorde-en-Voorschoten*, Ruwaard van Putten en Hoog-Baljuw der stad Hulst en den Lande van Hulsterambacht, en GEORGE SANDER, Baron DE MAELKNEGT, Majoor-Generaal en Gouverneur der stad Dendermonde. Vóór de generale inundatie op last van Prins MAURITS, ten jare 1586 (zie het art. BLIJ-BEOOSTEN), was deze polder bekend onder den naam van HOF- EN VERGELDPOLDER op eene grootte van 569 gem. (253 bund. 54 v. r. 64 v. ell.) en behoorde in eigendom aan de abdij van Cambron in Henegouwen, waarvan hij nog zijnen naam ontleent. Destijds bestond er in dien HOFPOLDER een kasteel of versterkt klooster van evengemelde abdij, die toenmaals in deze landen aanzienlijke goederen moet hebben bezeten, zoo als blijkt uit eenen giftbrief van den 5 April 1269 en eenen van 1287; welke goederen meerendeels gelegen waren in de toen bekende polders den Oudehaanpolder, anders genaamd Alexanderspolder, den Schaarlaken- of Casteelpolder, den Nieuwenpolder, den Havikpolder, den Streepepolder, en den Weelden- of St.-Jans-Weeldenpolder (zie ook te dien aanzien het artikel BOSCHCAPPELLE).

In dezen polder staan tien hofsteden en elf arbeiderswoningen. Hij ontlast zijn overtollig water door het zoogenaamde Koegat en de wa-

terleidingen, loopende naar de sluizen van Campen, in het Hellegat. Het bestuur daarvan is toevertrouwd aan eenen Dijkgraaf, eenen Gezworene en eenen Ontvanger-Griffier.

CAMBRON (KLEIN-) of KLEIN-CAMBRON, polder in *Staats-Vlaanderen*, in *Hulsterambacht*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. en distr. *Hulst*, gem. *Stoppeldijk*; palende N. aan den pold. Groot-Cambron, O. aan den Havikpolder, Z. aan het voormalig vaarwater van Hulst naar Luntershoek, W. aan den pold. van Stoppeldijk. Hij is groot 73 bund. 78 v. r. 98 v. ell. hemelbreedte en heeft eene uitgestrektheid van 33 bund. 32 v. r. 88 v. ell. schotbaar land.

Deze polder, welke zijnen naam ontleent van den eigenaar bij de bedijking, zijnde geweest de abdij van Cambron in Henegouwen, is ingedijkt ten jare 1770, krachtens het daartoe verleend octrooi door de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden in dato 13 Julij 1769. Daarin staan slechts twee woonhuizen, doch geene hofsteden en hij ontlast zijn overtollig water, door eenen houten heul of koker, liggende in den dijk van den polder Groot-Cambron, en door dien polder, langs het zoogenaamde Koegat en de waterleidingen loopende naar de sluizen van Campen in het Hellegat.

Het bestuur van dezen polder wordt uitgeoefend door eenen Directeur, die met het administratief en geldelijk beheer daarvan belast is.

CAMBUUR, voorm. groot adell. slot, prov. *Friesland*. Zie CAMMINGHABURG.

CAMBUUR (ACHTER-), b., aan de oostzijde der st. *Leeuwarden*, prov. *Friesland*, tusschen het Vliet en het Cambuursterpad.

CAMERIG, geh. in het *Land van 's Hertogenrade*, prov. *Limburg*, distr., arr. en 3 u. O. ten Z. van *Maastricht*, kant. en 2 u. O. Z. O. van *Gulpen*, gem. en 1½ u. Z. W. van *Vaals*; met 27 h. en 120 inw.

CAMERVEEN, groote poel in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Braband*, ½ u. N. van *Gerwen*, ½ u. Z. W. van *Lieshout*, ½ u. N. W. van *Stiphout*.

CAMMINGHA of CAMMINGA, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Ferwerderadeel*, arr. en 3½ u. N. ten O. van *Leeuwarden*, kant. en 1½ u. Z. W. van *Holwerd*, 5 min. N. O. van *Ferwerd*, waartoe zij behoorde.

Deze state was in het laatst der zestiende eeuw vernieuwd door den Grietman ROELAND VAN ACHELEN, en in de vorige eeuw door den toenmaligen Grietman ALLARD VAN BURUM zoo veel verbeterd, dat zij voor eene der schoonste lustplaatsen van Friesland gehouden werd. Later kwam zij in de geslachten VEGELIN VAN CLAERBERGEN en HAERSOLTE, en is in het begin dezer eeuw afgebroken, hoewel hare standplaats nog duidelijk kenbaar is.

CAMMINGHA of CAMMINGA, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, arr., kant. en 1½ u. Z. van *Leeuwarden*, bij het dorp *Wirdum*.

CAMMINGHA, voorm. state, bij het d. *Oudkerk*, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Tietjerksteradeel*. Zij is in het jaar 1840 afgebroken.

CAMMINGHA, CAMMINGA of HOOGHUISTRA, voorm. state, thans boerenhoeve, in het *Friesche* d. *Arum*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*. Zij draagt nog de kenmerken van haar vroeger aanzien, door eene deftige steenen poort en de grachten, waarvan zij omgeven is.

CAMMINGHA of CAMMINGA, voorm. kast., prov. *Friesland*, op het eil. *Ameland*, de zetel der Vrij- en Erfheeren des eilands, bezuiden

het d. Ballum. Omstreeks het jaar 1400 was zij aldaar door Ritske Jelmera, den stamvader van de volgende Heeren, gebouwd en Jelmera-huis geheeten. Te midden van eenen hoogen wal, van tuinen en geboomte, verhief zich het zware, op verwulfde kelders rustende hoofdgebouw, met twee vleugels voorzien, vóór een van welken de groote poort stond, versierd met de wapens van Sicke Camminga en Catharina Heraka, die het hoofdgebouw in 1604 vernieuwd hadden. Op den zuidoosthoek stond een dikke, hooge toren, die eenen pijnappel droeg, welke als baken zeer verre in de Noordzee kon gezien worden. Van dit kasteel, gedurende eeuwen een sieraad des eilands, de woonplaats van zoo vele aanzienlijke geslachten, de schuilplaats van zoo vele edele Friesche ballingen, — is thans geen steen op den anderen gebleven, daar het op hoog gezag in 1829 werd afgebroken, zoodat daarvan, evenmin als van de voormalige geregtsplaats, heden niets meer te zien is. De plaats, waar het kasteel gestaan heeft, is alleen kenbaar aan gedeelten van den aarden wal, welke het omgaf, en deze wordt jaarlijks afgegraven en geslecht.

CAMMINGHABURG of Cambuur, ook wel onder den naam van het Oud-Blokhuis bekend, voormaals een adell. slot, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, 5 min. beoosten en onder het behoor van de stad *Leeuwarden*.

Deze zeer oude stins was geheel uit eene diepe en breede gracht, die haar omringde, opgetrokken, door hovingen en singels omgeven en nog door eene tweede gracht en afzonderlijke voorpoort van den algemeenen weg afgescheiden. Het huis, reeds zeer vroeg door het adellijke geslacht van Camminga gebouwd, werd in het jaar 1306 door den Potestaat Regnerus Camminga bewoond, en had in 1398, toen het bewoond werd door Gerrit Camminga, die met Hertog Albrecht van Beijeren heulde en Hollandsche bezetting ingenomen had, een hevigen aanval van de Friezen te verduren, die het slot innamen en de bezetting ombragten of verdreven. Het werd achtervolgens door verschillende leden van de geslachten Camminga, Jockema, Eminga, Burmania en Rengers bewoond; doch toen het, in het midden der vorige eeuw, ledig gelaten werd, is het, na den brand van het Lands Tuchthuis te Leeuwarden, een tijdlang gebruikt geworden tot eene bewaarplaats van gevangenen, en later van lands ammunitie. In 1810 is het slot met de kapel, voorpoort en nevenstaande boerenwoning afgebroken, en de hooge standplaats van het slot zelf beplant met populieren, die nog lang, zelfs op eenigen afstand, de geheugenis aan het vroeger zoo beroemde gebouw levendig hielden. Doch ook deze herinnering is in 1838 verdwenen en die plek sedert geslecht, de diepe grachten grootendeels gedempt, en verder alle sporen van vroegere bewoning en beplanting uitgewischt.

CAMMINGHAHUIS of Amelandshuis, adell. h. in *Leeuwarden*, aan de *Voorstreek*.

Het was vroeger een weerbaar kasteel, maar, in het jaar 1658 vernieuwd zijnde, heeft het aanmerkelijke veranderingen ondergaan, terwijl tevens de voorgevel versierd werd met de wapenschilden van Camminga, Heringa, Jelmera, Unia en een groot getal kwartieren, die er tot 1795 nog aanwezig waren.

Dit gebouw was in Leeuwarden, de zetel van dien tak der Camminga's, welke bepaaldelijk Heeren van Ameland waren, van waar het den naam van Amelandshuis bekwam en zelfs nog draagt. Het werd oorspronkelijk gesticht bij de buurt *Hoek*, gelegen aan de noordoostzijde van *Nijehove* of *Oud-Leeuwarden*; doch nadat de Camminga's bij die buurt

de St. Catharinakerk gesticht, en vele der rondom deze stins liggende gronden tot erven uitgegeven hadden, nam deze parochie, even als de zoo nabij gelegene jeugdige stad, dermate toe, dat op den Landsdag van 1426 werd besloten, dat de beide parochiën Oldehove en Hoek met de stad Leeuwarden vereenigd zouden worden. Hierdoor en door eene nadere bewalling der stad werd ook het AMELANDSHUIS in Leeuwarden betrokken, en verkregen de CAMMINGHA's meer gezag in de stedelijke regering. In het laatst der vijftiende eeuw was daarvan bezitter PIETER VAN CAMMINGHA, die het bij testament van den jare 1521 naliet aan zijnen zoon WYTZE, opgevolgd door diens broeder HAIJO, die later geleerden en letterkundigen roem verwierf; van dezen vererfde het op zijns broeders zoon en kleinzoon PIETER en FRANS, van welke de eerste als een der onderteekenaren van het verbond der Edelen, bekend staat. Daarna werd het bezeten door de navolgende Heeren van Ameland: SICCO, PIETER, WYTZE en WATZE VAN CAMMINGHA, welke laatste, gehuwd met RIXT VAN DONIA, het gebouw in 1658 vernieuwde. Hun zoon FRANS DUCO, de laatste Heer van Ameland uit dit geslacht, kinderloos overleden zijnde, heeft zijne moeder de heerl., naar het schijnt, bij testament gemaakt aan SICCO VAN GOSLINGA, WILCO HOLDINGA, Baron THOE SCHWARTSENBERG, en zijne vrouw FREDERICA SOPHIA VAN GOSLINGA, en ANNA DODONAEA, Baronesse THOE SCHWARTSENBERG; welke erfgenamen de heerlijkheid Ameland, in 1704, verkochten aan den Frieschen Stadhouder JOHAN WILLEM FRISO, Prins *van Oranje en Nassau*. Dit gebouw bleef toen het eigendom van een dier erven, het geslacht THOE SCHWARTZENBERG, door hetwelk het thans nog wordt bezeten en bewoond.

CAMMINGHAHUIS, op het hoog van de *Groote Kerkstraat* te *Leeuwarden, prov. Friesland,* weleer door eenen anderen tak van het bovenvermelde beroemde geslacht gesticht en bewoond, draagt, hoezeer het voorste gedeelte later ook naar eene nieuwere bouworde vertimmerd is, in eenen ouden toren als anders, nog de blijken van de oorspronkelijke stichting als kasteel of stins. Het is hetzelfde gebouw, dat in 1584 TIETE VAN CAMMINGHA toebehoorde, doch, dewijl deze in Spaansche dienst bleef, zoo het schijnt, tevens met zijne goederen aan den Staat vervallen verklaard werd; waarom dit huis aan den toen nieuw benoemden Stadhouder Graaf WILLEM LODEWIJK VAN NASSAU ter bewoning werd afgestaan (1).

Dit gebouw wordt in sommige stukken OUD-CAMMINGHAHUIS genoemd, gelijk een ander aanzienlijk huis in dezelfde straat, thans bewoond door het adellijk geslacht VAN HARINXMA THOE SLOOTEN, onder den naam van KLEIN-CAMMINGHAHUIS voorkomt.

CAMP, d. in het balj. van *Brederode*, prov. *Noord-Holland*, arr., kant. en 2½ u. N. W. van *Alkmaar*, gem. *Schoorl-Groet-Harger-en-Camp*, in de heerl. *Schoorl-en-Camp*, 1 u. N. W. van *Schoorl*, bij de Noordzee, waarvan het slechts door het Camperduin gescheiden is.

Men telt in dit d., dat op de lijst der goederen van het Utrechtsche bisdom onder den naam van CAMPTHORPA voorkomt, 2 h. en 14 inw., die meest hun bestaan vinden in akkerbouw en boerderij. Het werd reeds in het jaar 1404 vereenigd met *Schoorl*, dat in het Kennemerregt lag.

De inw., die allen Herv. zijn, behooren tot de gem. *Schoorl-Groet-en-Camp*, zijnde CAMP reeds sedert het jaar 1586 kerkelijk met *Groet*

(1) Vriesch Charterboek IV. 488.

vereenigd geweest. Vroeger had men er eene kleine Herv. kerk, waarin eene houten vloer lag, doch deze is in het jaar 1799, even als onderscheidene huizen, door den oorlog vernield.

Men heeft in dit d. geen school, maar de kinderen moeten te *Groet* onderwijs genieten.

CAMPA, oude naam van de st. VEERE, op het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*. Zie VEERE.

CAMPAGNE (LA), koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Orlanakreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. Cornelis-Vriendschap, benedenwaarts aan den verl. grond de Vier Gezusters.

Zij is 332 akk. groot, en wordt door 65 Negers bearbeid. De Negers noemen haar ROBEEN.

CAMPEN, geh. in *Staatsvlaanderen* in *Hulsterambacht*, prov. *Zeeland*, arr. en 7 u. Z. O. van *Goes*, kant., distr. en 2 u. W. N. W. van *Hulst*, gem. *Stoppeldijk*, 1 u. W. Z. W. van het d. *Pauluspolder*.

In den tegen het Hellegat gelegden en aan den polder Stoppeldijk behoorenden dijk van dit gehucht zijn de uitwateringsluizen, waardoor het overtollige water van een groot aantal polders in het Land van Hulst, uitgeloosd wordt. Voor den jare 1738 bestonden in den gezegden dijk, twee dubbele houten sluizen, doch in dat jaar is de eene buiten staat geraakt, om behoorlijk te kunnen uitwateren, en diensvolgens, in het jaar 1740, door eene kapitale nieuwe dubbele arduinsteenen zeesluis, voorzien van twee kokers, vervangen. Deze sluis is zoo veel grooter en van veel sterkere werking dan de vorige houten sluis gebouwd, omdat de groote Ingelanden van den pold. Stoppeldijk voorzagen, dat ook de andere, in 1730 gelegde, houten sluis zich weldra zoude begeven, en alzoo begrepen dat de nu gebouwde kapitale zeesluis alleen voldoende zoude wezen, om de uitloozing van den evengenoemden polder en de daar achtergelegene polders naar eisch te doen plaats hebben. Gelijk men voorzien had is dan ook de kil vóór evengemelden houten sluis in 1744 zoodanig verland, dat de sluis geen werking meer konde doen.

Ten gevolge van eene, den 13 Sept. 1738 aangegane, conventie tusschen den pold. Stoppeldijk, ter eenere, en de daar achtergelegene polders Lamswaarde, Dullaert, Oost-en Westvogel, Hengstdijk, Sir Paulus, Langendam en Oude Graauw ter andere zijde, hebben de laatstgemelde polders aanzienlijke sommen, zoo bij omslag over de landen, als bij afkoop, aan eerstgemelden polder betaald, ter bestrijding der kosten tot het bouwen van meergemelde kapitale Zeesluis, onder gehoudenheid van de zijde van Stoppeldijk: » Om ten eeuwigen dage te Campen twee sluizen in eenen gangvaardigen staat te houden, ten einde daardoor aan hunne polders eene behoorlijke suatie te verschaffen." Daar nu de bedoelde houtensluis geene werking meer deed, beweerden de achtergelegene polders, uit krachte van een vroeger contract, in dato 7 April 1650, dat de steenen zeesluis niet voldoende was voor de uitwatering hunner landen, en die van Stoppeldijk alzoo verpligt waren, om bovendien nog de houten sluis in behoorlijken staat te doen herstellen. Daar deze laatsten zich hier tegen verzetteden, is de zaak gebragt voor het Hof van Vlaanderen, met dat gevolg, dat de groote Ingelanden van Stoppeldijk, voorziende, dat het geschil ten hunnen nadeele stond te worden uitgewezen, den 11 Junij 1745, besloten, de oude houten sluis in questie te doen herstellen

en gangbaar te maken; de sluiskillen te brengen in behoorlijken staat en door het aanbrengen van eenen zeehouwer met een Spui de kille des te beter open te houden, met last, om dit werk ten spoedigste bij de hand te nemen, en met alle vigilantie te voltooijen. De steenen zoo wel als de houten sluis, beiden voorzien met twee kokers, bestaan nog onder den naam van de sluizen van Campen en doen de vereischte werking. De bovenvermelde achtergelegene polders betalen thans tot behoorlijk onderhoud dezer sluiswerken, twee en een halve cent per gemet van 44 v. r. 56 v. ell.

Het geh. Campen bevat slechts 8 h., onder of in de nabijheid van den dijk gelegen, en door 50 zielen bewoond, benevens eene meestoof, welke echter op het grondgebied der gem. Ossenisse staat. Er is hier een overzetveer over het Hellegat op het Land van Axel. Ook varen er van het haventje van Campen marktschuiten op Rotterdam en Middelburg, en wordt daar veel graan ingescheept op Antwerpen en elders.

CAMPEN (DE), streek lands, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*, arr. en 3½ u. W. ten Z. van *Leeuwarden*, kant. en 2½ u. O. ten Z. van *Harlingen*, ½ u. Z. O. van *Tjum*, waartoe zij behoort. Er staat slechts één huis.

CAMPEN (DE), kleine griet. in het *Westerkwartier* der prov. *Groningen*, arr. *Groningen*, kant. *Zuidhorn*, gem. *Oldehove*, tegen het Reitdiep.

Hoezeer slechts eene geringe oppervlakte beslaande, maakte deze kleine landstreek voorheen eenen afzonderlijken Regtstoel of Grietenij uit. Oorspronkelijk behoorden deze landen onder *Zuirdijk*, en alzoo tot *Hunsingo*, en maakten oudtijds een deel uit van den Regtstoel van *Zuirdijk-en-Weke*, door het verloopen van de kil van het Reitdiep, liggen zij echter nu niet meer in *Hunsingo*, maar behooren tot het *Westerkwartier*, waardoor zij een afzonderlijke Regtstoel zijn geworden, wiens kleine omtrek ook aan deze omstandigheid moet worden toegeschreven.

CAMPEN (OP DE), geh., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*, arr. en 3½ u. W. N. W. van *Sneek*, kant. en 1½ u. N. W. *Bolsward*, ½ N. W. van *Witmarssum*, waartoe het behoort. Hier stond eertijds de state Aylva.

CAMPEN (OP DE), geh., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Stellingwerf-Oosteinde*, arr. en 6 u. O. van *Heerenveen*, kant. en 2½ u. O. ten N. van *Oldeberkoop*, ½ u. N. O. van *Langedijk*, waartoe het behoort.

CAMPENA, Lat. naam, onder welken de st. Kampen, prov. *Overijssel*, bij Ubbo Emmius voorkomt. Zie Kampen.

CAMPENBURG, kostgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Beneden-Commewijne*, ter linkerzijde in het opvaren, tusschen Frederiksburg bovenwaarts en het Vertrouwen benedenwaarts; tot welke laatste plant. deze grond, bij de Negers La Croix genoemd, thans behoort.

CAMPERDUIN, duinen in het balj. van *Brederode*, prov. *Noord-Holland*, die het d. *Camp*, van de Noordzee afscheiden.

Den 11 October 1797 werd in het gezigt van dit duin een zeeslag geleverd, tusschen de Engelschen, onder den Admiraal Duncan, en de Nederlanders, onder den Admiraal de Winter, in welken de eersten eene volkomen overwinning behaalden, in weerwil van eenen hardnekkigen tegenstand, hun, in het bijzonder door de Winter zelven, geboden, die daarbij den overwinnaren in handen viel.

CAMPHERBEEK, havez. in *Salland*, prov. *Overijssel*, arr., kant. en ½ u. O. ten N. van *Zwolle*, gem. *Zwollerkerspel*, op den linkeroever van de Vecht.

Het heerenhuis dezer havezathe is gesloopt. De landerijen, om en bij de huisplaats, zijn, met een der bouwhuizen, thans het eigendom van den landbouwer Jan Bongers. Doch het regt van havezathe en om zich daarna te benoemen, heeft een vorige eigenaar, de Heer Scheltus, die zich daarnaar ook Scheltus van Campherbeek schrijft, bij den verkoop, aan zich behouden.

CAMPI, Lat. naam van de stad Kampen, prov. *Overijssel*. Zie Kampen.

CAMPINE (LA), Fr. naam van de Kempen, waarvan een gedeelte tot de prov. *Noord-Braband* behoord. Zie Kempen (De).

CAMPINIA, Lat. naam van de Kempen. Zie Kempen (De).

CAMPTHORPA, oude naam van het d. Camp, in het balj. van *Brederode*, prov. *Noord-Holland*. Zie Camp.

CAMPUS CLARUS, voorm. kloost., prov. *Friesland*. Zie Klaarkamp.

CAMPUS FLORIDUS, voorm. abdij, prov. *Friesland*. Zie Oldekloster.

CAMPUS FORENSTENSIS, streek lands, welke in het jaar 943 door Keizer Otto III, aan Balderik, den vijftienden Bisschop van Utrecht tot eene vrije jagt geschonken werd, en, naar men wil, in het Friesche kw. *Zevenwouden* moet gezocht worden.

CAMPUS ROSARUM, voorm. nonnenkl. in *Fivelgo*, prov. *Groningen*. Zie Rozenkamp.

CAMSTRA, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Barradeel*, Z. O. van *Firdgum*, waartoe zij behoorde.

CAMSTRA, state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, arr., kant. en 1 u. N. van *Leeuwarden*, in het dorp *Jelsum*.

In het jaar 1493, toen zij bewoond werd door Fekke Camstra, die de partij der Schieringers was toegedaan, werd deze state door de Leeuwarders verbrand; maar is niet lang daarna weder herbouwd, zoodat in het jaar 1521 daarop woonde Rienk Camstra met zijne vrouw Gerland Hoxwier.

Later kwam zij in bezit van de geslachten van Doys en de Lannoy, en wordt thans bewoond door den Heer G. van Wageningen, Wethouder der stad Leeuwarden, hoewel het huis thans, even als in vroegere stukken, den naam draagt van Dekama-State.

CAMSTRA, voorm. state, thans eene boerenhoeve, onder en ½ u. N. W. van het *Friesche* d. *Wirdum*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, arr., kant. en 1 u. Z. van *Leeuwarden*, aan den straatweg.

De bovenvermelde huizen ontleenden allen hunnen naam van het oude Friesche geslacht Camstra, tot hetwelk Foppe Camstra behoorde, die een der teekenaars van het verbond der Edelen was.

CAMSTRABUREN, noordelijke voorst. der stad *Leeuwarden*, prov. *Friesland*, kw. *Oostergo*, langs de Ee of trekvaart naar Dockum, waar in het jaar 1840 een houtzaagmolen is gebouwd, terwijl er eene pottenbakkerij bestaat.

CANACH of Canigen, d. in het balj. van *Remich-en-Grevenmacher*, regtsg. *Grevenmacher*, grooth. *Luxemburg*, kwart. en 1½ u. N. van *Grevenmacher*, arr. en 2½ u. O. van *Luxemburg*, kant. en 1½ u. N. ten W. van *Remich*, gem. en ½ u. W. ten N. van *Lenningen*.

De inw., die alle R. K. zijn, maken eene par. uit, welke tot het apost. vic. van *Luxemburg*, dek. *Remich*, behoort, en te Canach eene kerk heeft, welke door éénen Pastoor en éénen Kapellaan bediend wordt.

CANAWAPPIBO, suikerpl. in *Nederlands-Guiana*, kol. in *Suriname*. Zie CANNAWAPPIBO.

CANEELPOLDER, pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, gem. *Hoedekenskerke*; palende N. aan den pold. Middel-Swake, O. aan den Slabbekoornpolder, Z. O. aan den Oud-Vreelandpolder, Z. aan den Nieuw-Baarlandpolder, W. aan den Jan Vierloospolder, N. W. aan den Vlieguitpolder.

CANJEL of GEUT, beek in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, die uit het *Wijkerbroek*, ten Z. van Amby voorkomt en, met eenen kronkelenden loop Noordwestwaarts vlietende, tusschen Borgharen en Itteren in de Maas valt.

CANIGEN, d. in het balj. van *Remich-en-Grevenmacher*, grooth. *Luxemburg*. Zie CANACH.

CANISVLIET, pold. in *Staats-Vlaanderen*, in *Axelerambacht*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Axel*, distr. *Hulst*, gem. *Westdorpe*, palende N. aan den St. Antoniepolder en den pold. Beoosten-en-Bewesten-Blij, O. aan dienzelfden polder en het Noorderdeel van den Zuiddorpepolder, Z. aan den St. Franciscuspolder en den St. Anthoniepolder, W. aan het Kanaal van Neuzen en aan den Austricenpolder. Deze pold. heeft eene uitgestrektheid van 1175 bund. schotbaar land.

Den 23 April 1650 verkreeg CASPAR DE MAUREGNAULT, Kapitein en Sergeant-Majoor van het hooge en lage Sas van Gent, van de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden octrooi tot bedijking van de schorre, alias CANISVLIET, gelegen buiten den Austricenpolder, het Sas van Gent en het fort St. Eloy, groot circa 2000 gemeten, om voltooid te zijn binnen de drie jaren; doch bij acte van nadere ampliatie, den 24 Jan. 1652 verleend, verkregen de bedijkers vrijheid, om de dijkaadje te mogen sluiten tot aan het fort St. Mark, in plaats van tot aan het fort St. Eloy. Onder de voorwaarden, waarop de indijking moest geschieden, was er eene, waarbij bepaald was, dat het honderdste gemet bedijkt zou worden *pro Ministerio Divino*. Dewijl nu de kerk te Sas van Gent gebrek had aan middelen tot haren opbouw, verzocht de kerkeraad aldaar, dat dit honderdste gemet aan hare kerk, als de naastgelegene, mogt worden toegewezen, welk verzoek, bij resolutie van 20 Mei 1653, door de Staten werd ingewilligd. Dien ten gevolge werd er een geldelijk accoord getroffen tusschen de Hoofd-Gecommitteerden der dijkaadje en den gemelden kerkeraad; doch naauwelijks had men in Zeeland hiervan kennis bekomen, of er werd aan den Rentmeester PAUL GELEYNSE DEKKER, bij resolutie van Gecommitteerde Raden van Zeeland van 17 December 1653, verboden, om de toegewezene penningen uit te betalen, vermits de provincie van oordeel was, dat het door de Staten geaccordeerde en de daarop gevolgde overeenkomst, zeer nadeelig was voor de landen van het Committimus.

Intusschen moet deze polder naderhand weder zijn overstroomd, en ondergevloeid gebleven tot in het jaar 1787, als wanneer hij, op last van den Raad van State, is beverscht en herschapen in eene vruchtbare streek lands, die schoone veldgewassen van allerlei aard voortbrengt. Men vindt er 7 boerenhofsteden en 6 afzonderlijke woningen.

Door dezen pold. vloeijen twee voorname kreken of visscherijen: de Grootekreek of Zuidkreek en de Noordkreek of Molen-

kreek. Door deze laatste loopt eene verkorting of landweg, in 1795 tot eenen dijk verhoogd, waarin een groote duiker, voorzien van twee openingen, is gelegd en waarbij destijds eene redoute is geplaatst geweest, bekend onder den naam van Achtdagenwacht. Hoewel deze verdedigingswerken, sedert dien tijd geheel zijn gesloopt, is dit punt niettemin, gedurende den Belgischen opstand, door eene doorsnijding en borstwering gedekt en door eene militaire wacht bezet geweest.

De pold. Canisvliet wordt bestuurd door eenen Dijkgraaf, eenen Gezworene en eenen Penningmeester-Griffier.

CANISVLIETKREEK, water in *Staats-Vlaanderen*, in *Axeler-Ambacht*, prov. *Zeeland*.

Deze kreek ontstaat aan de Passluis, Z. van den Austricenpolder, neemt eerst eenen zuidelijken en vervolgens eenen westelijken loop, en ontlast zich, na zeer versmald te zijn, door de Oudenburgsche sluis, op Belgisch grondgebied, in de Leede.

CANNAWAPPIBO of Canawappibo, suikerplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Boven-Commewijne*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. Siparipabo, benedenwaarts aan de verl. plant. Ostage. Zij bevat 2000 akk., en wordt door 89 slaven bewerkt Men heeft er eenen door water gedrevenen molen. De Negers noemen haar Snyman.

CANNENBORCH, thans veelal, hoewel abusivelijk, de Kannenburg geschreven, kast. op de *Middel-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw., arr. en 7 u. N. van *Arnhem*, kant. en 1¾ u. N. van *Apeldoorn*, gem. en 1¼ u. Z. ten O. van *Epe*, ¼ u. N. W. van *Vaassen*, waartoe het behoort, aan eene beek.

Men weet niet op te geven, wanneer of door wien het gesticht is. Het eerste, wat men er van vermeld vindt, is, dat zekere Klaas van Herwen daarmede, in het jaar 1402, beleend werd, uit wiens geslacht het door aanhuwelijking in dat van van Keppel gekomen is, waarin het bleef tot in het jaar 1535, als wanneer Dirk van Keppel het verkocht aan Karel van Egmond, Graaf *van Gelre*. De Hertog gaf dit goed, bij wege van schadevergoeding, aan zekeren Steven van Buitenborch, die het spoedig daarna voor eene som van 600 goudgulden (900 guld.) overdroeg aan Seger van Adrichem, van wien het nog in hetzelfde jaar kwam aan den vermaarden Maarten van Rossem, wiens bekkeneel nog op den burg bewaard wordt. Na zijnen dood werd het door zijnen broeder Johan van Rossem, Heer van *Pouderoyen-en-Meynerswijk*, bezeten. Deze, kinderloos overleden zijnde, liet het na aan zijne zuster Margaretha, die met eenen Isendoorn gehuwd was, van dien tijd af is de burg Cannenborch steeds in het geslacht Isendoorn gebleven en wordt thans nog bezeten en bewoond door een der afstammelingen van gezegde Margaretha van Rossem, zijnde Jonkheer Frederik Carel Theodorus Baron d'Isendoorn à Blois, Kamerheer honorair van Z. M. den Koning der Nederlanden.

Het kast., dat van tijd tot tijd aanmerkelijk verbouwd is, moet vóór of omstreeks het jaar 1661 aan de voorzijde groote veranderingen ondergaan hebben. Thans is het nog van rondom door water omgeven, doet zich uitwendig zeer prachtig voor, heeft twee vierkante torens die ieder op de spits met eenen gesloten appel versierd zijn en prijkt in den voorgevel met het beeld van Maarten van Rossem. Ter wederzijde van het breede voorplein ziet men ruime stallen, die in het jaar 1742 gebouwd zijn. Het bosch van hooge, zware eikenboomen, achter het huis, is een der schoonste van de Veluwe. De tot dit goed behoorende gronden waarin men ruime waterpartijen

aantreft, en in welks plantsoen, door de stormen van het jaar 1837 een groot aantal hooge boomstammen zijn omvergerukt, beslaat eene oppervlakte van 16 bund (1).

CANTERSTATE, state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Dantumadeel*, arr. en 4½ u. N. O. van *Leeuwarden*, kant. en 1 u. O. Z. O. van *Dockum*, ½ u. N. ten O. van *Driesum*, waartoe het behoort, op de *Driesumerterp*.

Zij beslaat eene oppervlakte van 66 v. r. 70 v. ell. en wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door den Heer Petrus Johannes van Kruyt.

CANTON, paviljoen in *Eemland*, prov. *Utrecht*, arr., kant. en 2 u. N. W. van *Amersfoort*, gem. *Baarn*, in het *Baarnschebosch*, aan Z. M. den Koning toebehoorende. Het is in den Chineschen trant gebouwd.

CAMPAHA., berg in *Oost-Indië*, land. *Ambon*, eil. *Amboina*, schiereil. *Hitoe*, aan het Noordwester strand.

CAPEL (BLAAUW-), d. in het *Neder-kwartier* der prov. *Utrecht*. Zie Blaauwcapel (2).

CAPELLE, gem. in de *Langstraat*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede distr.*, arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Waalwijk* (9 k. d., 4 m. k., 9 s. d.); palende N., over het Oude Maasje, aan Dussen-Munster-en-Muilkerk, Meeuwen-Hill-en-Babylonienbroek en Drongelen-Hagoort-Gansoijen-en-Doeveren, O. aan Besoijen en Vrijhoeve-Capelle, Z. aan Loon-op-Zand en Dongen, W. aan Waspik.

Deze gem. bevat de heerlijkh. 's Greveldnin-Capelle, en daarin het d. Capelle, benevens de geh. Nieuwstraat of Heistraat, Hoogevaart, Nieuwvaart, Willem-van-Gentsvaart, en een gedeelte van het geh. Lage-Zandschel, alsmede de heerlijkheden Nederveen-Capelle en Zuidewijn-Capelle. Zij beslaat, volgens het kadaster eene oppervlakte van 2005 bund., waaronder 1948 bund. 46 v. r. 72 v. ell. schotbaar land, telt 295 h. en ongeveer 1900 inw., die meest hun bestaan vinden in den hooibouw, den handel in runderen en paarden in het klein.

De Herv. die hier ongeveer 1700 in getal zijn, behooren tot de gem. *'s Greveldnin-en-Vrijhoeve-Capelle*, die aldaar eene kerk heeft.

De R. K., wier getal ruim 200 beloopt, worden tot de stat. van *Waspik* of *Kaatsheuvel* gerekend. Men heeft in deze gem. één school.

Het d. Capelle, eigenlijk 's Greveldnin-Cappel, hoewel het meer onder eerstgemelde naam bekend is, ligt 4 u. W. Z. W. van 's Hertogenbosch en 1 u. W. van Waalwijk, het telt in de kom van het d. 103 h. en 740 inw. en met de daartoe behoorende geh. Nieuwstraat of Heistraat, Hoogevaart, Nieuwvaart, Willem-van-Gentsvaart en een gedeelte van de Lage Zandschel 190 h. en 1160 inw.

Vroeger was hier veel doortogt, langs het veer over de oude Maas, aangezien toen alle rijtuigen, die van Gorinchem naar Breda en verder reden, hier moesten overvaren, waardoor het dan ook de gewone pleisterplaats was. Sedert het aanleggen van het Keizersveer, is deze doortogt echter te niet.

---

(1) Men zie, omtrent de Cannenborch en zijne vroegere bezitters, nader Mr. C. P. E. Robidé van der Aa, *Oud-Nederland in de uit vroegere dagen overgebleven burgen en kasteelen*, Afl. 6.

(2) Insgelijks zoeke men de overige met Capel of Capelle zamengestelde woorden, welke hier niet gevonden worden, op de woorden van onderscheiding.

De kerk, welke vóór de Hervorming den H. Bartholomeus was toegewijd, is, in het jaar 1750, vervangen door eene nieuwe achthoekige koepelkerk met sierlijken toren, terwijl er in het jaar 1816 een fraai orgel in is geplaatst.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 125 kinderen bezocht.

Capelle is in het jaar 1758 bevoorregt met drie vrije jaarmarkten, waarvan jaarlijk nog twee gehouden worden, als: eene op den laatsten Donderdag in Maart en de andere den 4 November; doch wanneer deze laatste dag op Zondag invalt, alsdan daags daaraan volgende. Beide zijn paarden- en beestenmarkten. Het dorp is sedert het genoemde jaar bestraat. — Ook is hier een distributiekantoor voor de brievenposterij.

Dit d. is de geboorteplaats van den Lat. Letterkundige Johannes Dillen, † in het jaar 1598, als Hoogleeraar te Leyden.

In het jaar 1813 hebben de inw. van deze gem. hunnen moed aan den dag gelegd door eene, op strooptogt derwaarts komende, bende Franschen te verdrijven. — In het jaar 1823 is aldaar binnendijks een oud schip opgedolven, hetwelk men, met veel waarschijnlijkheid, houdt voor een der vaartuigen, die in de belegering van Geertruidenberg, door Prins Maurits, in het jaar 1593, zijn gebruikt (1). — Den 10 Junij 1834 ontstond er een hevige brand, waarbij een persoon het leven verloor; terwijl er 10 h., waaronder zeer aanzienlijke, drie schuren en een karhuisje geheel een prooi der vlammen werden.

Het wapen dezer gem. bestaat in een schild van zilver, beladen met eenen berg, op welken een kapelletje, alles in natuurlijke kleur.

CAPELLE of de Kapel, geh. in *Opper-Gelder*, prov. *Limburg*, arr., kant., gem. en ¼ u. ten O. van *Roermonde*; met 14 h. en 80 inw.

CAPELLE; geh. in het balj. van *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*. Zie Capellen.

CAPELLE, d. in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Cappelle-op-den-IJssel.

CAPELLE-EN-HET-SLOT-TE-CAPELLE-OP-DEN-IJSSEL, gem. in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Cappelle-en-het-Slot-te-Cappelle-op-den-IJssel.

CAPELLEN of Kapellen, op sommige kaarten ook wel verkeerdelijk Kepellen gespeld, geh. in het balj. van *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr., kant. en 2 u. W. ten N. van *Luxemburg*, gem. en ½ u. N. W. van *Mamer*, aan den grooten weg van Luxemburg naar Arlon.

CAPELLEN, fort in *Oost-Indië*, op het *Moluksche* eil. *Amboina*. Het is door den Generaal-Majoor Cochius aangelegd, om tot een punt van terugtogt te dienen, ingeval men verpligt is het fort Victoria te ontruimen. Gelegen op eene steile met kloven omringde hoogte, die een gedeelte van den grooten berg van Ambon uitmaakt, schijnt het door deze ligging onneembaar te zijn. De stad Ambon, O. van welke het fort ligt, wordt, even als de reede, daaruit bestreken, zoodat de kogels van eenen achttienponder voorbij de ankerplaats voor de stad vallen. Aan den zeekant is eene batterij van tien stukken van achttien en vier en twintig pond; aan de landzijde is mede eene batterij. Aan de beide zijden heeft men insgelijks verschansingen opgeworpen en de vier hoeken zijn open, doch op eene bijzondere wijze met schansen verdedigd.

---

(1) Men zie hierover het berigt van de Heeren J. C. Reuvens en J. Smits Jz., in de *Antiquiteiten, Oudheidkundig Tijdschrift*, door N. Westendorp en C. J. Reuvens, D. II, bl. 232.

CAPELLEN (VAN-DER-), fort in *Oost-Indië*, op het eil. *Sumatra*, gouv. geb. *Padang*, in de *Padangsche binnenlanden*.

CAPELLE-OP-DEN-IJSSEL, heerl. in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie CAPPELLE-OP-DEN-IJSSEL.

CAPELLEPOLDER, pold. in *Staats-Vlaanderen*, in *Axeler-Ambacht*, prov. *Zeeland*, distr. *Hulst*, arr. *Goes*, kant. en gem. *Axel*; palende N. aan den Polder van Zaamslag, O. en Z. aan den polder Beoosten-Blij-Benoorden, W. aan den Visscherspolder.

Deze pold., die zijnen naam ontleent van eene kapel, welke vroeger daarin schijnt te hebben gestaan, is groot, volgens het kadaster, 179 bund. 43 v. r. 78 v. ell. en schotbaar 164 bund. 10 v. r. 8 v. ell. Het is een der oudste polders van Axeler-Ambacht, en van de eerste bedijking is niets bekend. Hij bestond echter reeds in het jaar 1595, alzoo daarvan al gewag wordt gemaakt in het octrooi van bedijking van Beoosten-Blij, den 31 Maart van dat jaar verleend. Daarna schijnt hij met andere polders, op Paaschdag van 1606, wederom door de zee te zijn beloopen, doch, krachtens een octrooi, den 15 Augustus van dat jaar, door de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden uitgegeven, kort daarna weder te zijn beverscht, te gelijk met den *Buthpolder*, den *Visscherspolder* en den *Eglantierpolder* (zie die woorden).

In den CAPELLEPOLDER staan 3 boerenhofsteden en 8 kleinere woningen. Hij watert door eenen duiker in den Visscherspolder uit. Het bestuur bestaat uit éénen Dijkgraaf en éénen Penningmeester.

CAPELSCHE-VEERPAD (AANWASSEN-OOST-VAN-HET-), onbehuisde pold. in de *Langstraat*, prov. *Noord Braband*, arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Waalwijk*, gem. *Capelle*; palende N. aan de Scheisloot, O. aan den Meeuwenschen Gantel, Z. aan het Oude-Maasje, W. aan het Capelsche achterste veerpad.

Deze pold., een buitenpolder zijnde, is in vroeger tijd slechts bekaad geworden. Hij beslaat eene oppervlakte van 38 bund. 10 v. r. 79 v. ell., watert uit op den Meeuwenschen Gantel en vervolgens op het Oude Maasje, door een houten duiker, voorzien van een drijfdeurtje, en staat onder het bestuur van Zuidewijn- en Nederveen-Capelle.

CAPELSCHE-VEERPAD (AANWASSEN-WEST-VAN-HET-), onbehuisde pold. in de *Langstraat*, prov. *Noord-Braband*, arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Waalwijk*, gem. *Capelle*; palende N. aan de Scheisloot, O. aan het Capelsche achterste Veerpad, Z. aan het Oude Maasje, W. aan den Polder van den Gantel.

Deze pold., in vroeger tijd slechts met eene kade omgeven, is groot 106 bund. 88 v. r. 16 v. ell. Het overtollige water wordt, tegelijk met dat van den Polder van den Gantel, door twee steenen sluizen en eenen houtenduiker op het Oude Maasje ontlast.

Het polderbestuur bestaat uit eenen Schout en zeven Schepenen, met Secretaris.

CAPELSTRAAT, geh. in het markgr. *Bergen-op-Zoom*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 3½ u. O. van *Breda*, kant., gem. en ¼ u. Z. van *Oudenbosch*; met 8 h. en ruim 40 inw.

CAPPEL, d. in de *Langstraat*, prov. *Noord-Braband*. Zie CAPELLE.

CAPPELLE-EN-HET-SLOT-TE-CAPPELLE-OP-DEN-IJSSEL, gem. in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Rotterdam*, kant. *Hillegersberg* (13 k. d., 14 m. k., 8 s. d.); palende N. aan Zevenhuizen, N. O. aan Nieuwerkerk op den IJssel, Z. O. met den IJsseldijk aan den IJssel, W. aan Kralingen en Z. W. aan Hillegersberg.

Deze gem. bevat de heerl. Cappelle-op-den-IJssel en het Slot te Cappelle, en daarin het d. Cappelle, benevens de geh. 's Gravenweg, Keeten, Oudeplaats, Schinkelsveen en Achterweg. Zij beslaat eene oppervlakte van 1479 bund. 18 v. r. 12 v. ell. telt 170 h. en ruim 1400 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. Voorts zijn hier 6 scheepstimmerwerven, 2 touwslagerijen, 4 steenbakkerijen, 2 rietmattenmakerijen, 1 korenmolen en 1 grutterij. De Herv., die hier 1050 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van *Rotterdam*, ring van *Hillegersberg* behoort. De eerste, die men hier als leeraar vermeld vindt, is geweest Olivier of Olivarius de Bucq, die er in het jaar 1619 stond. Het beroep geschiedt met agreatie van de Ambachtsheeren der beide heerlijkheden.

De R. K., van welke men er ongeveer 700 aantreft, worden tot de stat. van *Kralingen* gerekend. — Men vindt in deze gem. ééne school.

Het d. Cappelle-op-den-Yssel ligt 1½ u. O. ten N. van Rotterdam, 2½ u. O. ten Z. van Hillegersberg; 51° 55' 38" O. L., 22° 15' 36" N. Br.

Het heeft waarschijnlijk den naam Cappelle ontleend van eene eertijds aldaar gestaan hebbende kapel en kreeg vermoedelijk het bijvoegsel op den IJssel, ter onderscheiding van het mede in *Schieland* gelegen d. *Moerkapelle*. De kapel, waarnaar het zoude genoemd zijn, schijnt te hebben gestaan op zekeren grond binnendijks, omtrent 20 min. van het d. gelegen. Langs den daar vóór gelegen dijk vindt men eene steil afloopende diepte in den IJssel, waarom die dijk hier van kram- en paalwerk is voorzien, hetwelk steeds nog het Heilige schoor genoemd wordt. Daar men nu aan de andere zijde der rivier, bij het leggen der grondslagen van eenen, voor omtrent 20 jaren nieuw gebouwden, buitendijkschen watermolen, tot op de diepte der rivier, eenen steenen wal gevonden heeft, die onder den dijk aan de andere zijde der rivier doorliep, heeft zulks doen veronderstellen, dat aan die zijde buitendijks een klooster zoude hebben gestaan, waartoe de voorzeide kapel behoorde. Ook bestaat er eene overlevering, dat aldaar van de langs den IJssel varende schepen, een zekere tol zou geheven zijn, welke onder den naam van den Geestelijken tol bekend was; wat hier echter van zij kan met geen zekerheid bepaald worden.

De kerk is den 30 Mei 1574 tot den grond toe afgebrand, en het duurde tot in het jaar 1592 eer de tegenwoordige gebouwd werd. In het jaar 1665 werd zij vergroot met een koor dat met een zeer net, houten hek van de kerk afgescheiden is. Ook is er op het einde der vorige eeuw aan de zuidzijde eene nieuwe kerkeraadskamer aangebouwd. De kerk is een langwerpig vierkant gebouw zonder orgel; doch in den toren, die van eene tamelijke hoogte is, heeft men uurwerk en klok. Deze toren is in het jaar 1806 geheel vernieuwd en veel fraaijer gebouwd dan te voren, zijnde nu ook voorzien van eenen omloop, welke door een met smaak gebouwd staketsel is omgeven.

Tot Dorphuis of Ambachtshuis diende weleer een gebouw, staande in de nabijheid van het Slot, waaraan wel het regt daartoe is verbleven, maar hetwelk, tegen eene jaarlijksche uitkeering, zulks, sedert onderscheidene jaren, heeft overgedragen aan het huis, genaamd de Nieuwe Herberg, aan het IJsselsche pontenveer, op den weg van Rotterdam naar Gorinchem. Men vindt voorts een zeer goed woonhuis voor den schoolonderwijzer tegenover de kerk, en daarneven een ruim en smaakvol, in het jaar 1832, nieuw gebouwd schoollokaal, hetwelk door een getal van 150 leerlingen bezocht wordt.

Men heeft te CAPPELLE, met de omliggende plaatsen een Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, dat den 1 Junij 1821 opgerigt is en 45 leden telt; ook vindt men er een Letterkundig genootschap, onder de zinspreuk: *Leerzaam en Eenvoudig*.

CAPPELLE-OP-DEN-IJSSEL, heerl. in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Rotterdam*, kant. *Hillegersberg*, gem. *Cappelle-en-het-Slot-te-Cappelle-op-den-IJssel;* palende N. aan Zevenhuizen, N. O. aan Nieuwerkerk-op-den-IJssel, Z. O. met den IJsseldijk aan den IJssel, Z. aan het Slot-te-Cappelle, W. aan Kralingen en N. W. aan Hillegersberg.

De eerste, dien wij als Heer van CAPPELLE vermeld vinden, is geweest JOOST VAN HALSWIJK, die den 15 Augustus 1449 te 's Gravenhage overleed. Hoe lang deze heerl. in diens geslacht gebleven is, vinden wij nergens vermeld. Later is CAPPELLE, vereenigd met het *Slot*, bezeten door Jonkheer JOHAN 'T KIND VAN ROODENBEECQ, vervolgens door Vrouwe CATHARINA 'T KIND VAN ROODENBEECQ, tevens Vrouw van *Bucenaell*, door welke laatstgenoemde zij, den 26 Maart 1666, is overgedragen aan de stad Gouda, welke thans de heerl. CAPPELLE-OP-DEN-IJSSEL nog bezit, maar het *Slot* heeft overgedragen aan DIRK GROENHOUT, Burgemeester van Rotterdam, zoo als zulks breeder in het volgende art. wordt opgegeven.

Het wapen dezer heerl. bestaat in een schild van sabel, beladen met twee staande bermen (visschen) van zilver.

CAPPELLE-OP-DEN-IJSSEL (HET-SLOT-TE-), heerl. in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Rotterdam*, kant. *Hillegersberg*, gem. *Cappelle-en-het-Slot-te-Cappelle-op-den-IJssel;* palende W., N. en O. aan de heerl. Cappelle-op-den-IJssel, Z. aan den IJssel. De grensscheiding, tusschen HET SLOT en de heerl. *Cappelle*, wordt door vier palen, waarvan twee op den IJsseldijk en twee op 's Gravenweg, aangewezen, strekkende zich de heerl. HET SLOT van 's Gravenweg tot in den IJssel uit, terwijl het grootste gedeelte van het dorp tot HET SLOT maar de kerk tot de heerl. Cappelle behoort. Voorheen stond hier een Kasteel of Slot, waarvan deze heerl. haren naam ontleent. Dit werd, in het jaar 1340, met de daartoe behoorende gronden, door MARGARETHA VAN HENEGOUWEN, Gravin van *Holland*, tot eene hooge vrije heerl. verheven en aan haren Kamerjonker geschonken. Vervolgens is deze heerl. in het geslacht van VAN ARENBERG, en eindelijk aan zekeren HANS VAN DER VERKEN, te Rotterdam, overgedragen. De stad Gouda, zooals wij hierboven in het vorige artikel gezien hebben, daarvan, in het jaar 1666 in het bezit geraakt zijnde, heeft eenige weinige jaren daarna, het HUIS-EN-SLOT, het kleine veer over den IJssel en verdere daarbij behoorende regten en goederen, waaronder de vrije, hooge heerlijkheid begrepen, en dus met de hooge, middelbare en lage jurisductie van dat gedeelte, wat tot het gezegde slot behoorde, overgedragen aan DIRK GROENHOUT, Burgemeester van Rotterdam, wiens afstammelingen deze heerl. bezeten hebben tot in het jaar 1797, toen zij haar verkochten; waarna zij in het jaar 1801 overgedragen is aan den tegenwoordigen bezitter Jonkheer J. C. JANTZON VAN ERFFRENTEN VAN CAPPELLE, Lid van de Ridderschap en Staten van Zuid-Holland en Burgemeester van Dordrecht.

Het eigenlijke SLOT of HUIS-TE-CAPPELLE-OP-DEN-IJSSEL, stond 1 u. O. ten N. van Rotterdam, 2 u. O. ten Z. van Hillegersberg, ¼ Z. van het d. Cappelle op den IJssel. Het dagteekende van hoogen ouderdom, hoe-

wel men het jaar der stichting niet vermeld vindt. Het was van eene aanzienlijke grootte, in alles het kenmerk van den ouden bouwsmaak dragende, maar door den oorlog zeer vervallen zijnde, en vele jaren verwoest gelegen hebbende, werd het, omtrent het jaar 1620, door den toenmaligen eigenaar HANS VAN DER VEKEN, weder sierlijk herbouwd. Het was door eene bewalling, twee vijvers en plantsoen omgeven. De fraaije, vrij hooge koepeltoren, waarmede het pronkte, was van uurwerk en slagklok voorzien. Op het voorplein werd weleer de executie van crimineele vonnissen volvoerd; tusschen het Huis en 's Gravenweg stond eertijds eenen houten galg op een stuk lands, hetwelk alsnog de Galgenkamp genoemd wordt. In het jaar 1797 zijn de tot dit SLOT behoorende gebouwen gesloopt, met uitzondering van de tuinmanswoning, het raadhuis en het gevangenhuis, hetwelk thans tot eene policiegevangenis dient.

Het wapen van deze heerl. bestaat uit een veld van sabel, beladen met twee staande bermen (visschen) van zilver, omgeven door negen kruisen.

CAPOERICA (WOLFS-), suikerplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie WOLFS-CAPOERICA.

CAPUT-GERMANIÆ, naam, dien men wel eens bij de Latijnsche schrijvers aan het oude LUGDUNUM gegeven vindt.

CAPWEILER of KAPWEILER, geh. in de heerl. *Sept-Fontaines*, grooth. *Luxemburg*, voorm. kw. *Arlon*, arr. en 2½ u. Z. W. van *Diekirch*, kant. en 1 u. Z. O. van *Osperen*, gem. en ½ u. W. ten N. van *Saeul*, aan de Schwebach.

CARA, plaats, op de kaart van PEUTINGER vermeld, vermoedelijk aldus genoemd naar de rivier *Carus* (zie dat woord), en waarschijnlijk gelegen hebbende, ter plaatse, waar tegenwoordig het dorp NIEDER-CORN, in de heerl. *Soleure*, grooth. *Luxemburg*, ligt. Zie CORN-(NIEDER-).

CARAMACCAKREEK of CARRAMACCAKREEK, beek in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname;* met slechts eene plant., zijnde de verl. houtgrond Carramawipibo.

Zij ontspringt in de verl. plant. *Oostrust*, met twee takken, die zich in de plant. *Berkshoven* vereenigen, waarna dit watertje zich, met eenen oostelijken loop, in de *Boven-Commewijne* ontlast.

CARDINGEMAAR, in de wandeling ook wel CARRINGEMAAR genaamd, riviertje in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, dat ten N. van Middelbert ontspringt, noordwaarts aanloopende, bij Ruischerbrugge dwars door de trekvaart naar Appingedam schiet, voorts in dezelfde rigting, tusschen Garmerwolde, Noorddijk, Thesinge, Bedum en Westerwytwert heenloopt, ten Z. W. van Middelstum in de steenen pijp den naam van KROMME- of BUITENMAAR aanneemt, onder dien naam eerst westwaarts en vervolgens noordwaarts aanstroomt, om zich te Onderdendam in het Boterdiep te ontlasten.

Het CARDINGEMAAR behoort onder de schepperij van het *Vierendeel*, en deze onder het generale zijlvest van de *Winsumer-en-Schaphalster-zijlen*.

CARDINGEZIJL, sluis in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, gem. en ½ u. O. van *Bedum*, dienende om het water van het Cardingemaar en van het Damsterdiep te schutten. Deze sluis is tot last van geheel de schepperij van het *Vierendeel*.

CARDROSS-PARK, katoenplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, in *Opper-Nickeri;* palende N. aan de Zee, O. aan de katoenplant. Perseverance, Z. aan zwampen en bosschen, W. aan de ka-

toenpl. *Bellevue*, waarmede zij thans vereenigd is, en 1000 akk. grond beslaat; terwijl CADROSS-PARK alleen 500 akk. groot is.

CAREL-FRANÇOIS, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Saramacca*, ter regterzijde in het opvaren; palende aan de verl. plant. Catharina-Sophia bovenwaarts, en aan de verl. plant. militairenpost Braak nederwaarts; 1500 akk. groot.

CARELSBURG, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Wayamoekreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. IJvershoop, benedenwaarts aan de koffijplant. Klein-Jalousie. Zij is 200 akk. groot, wordt met 36 slaven bewerkt, en bij de Negers PIKIEN-DANSBERGIE genoemd.

CARELSBURG, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Cottica*, ter linkerzijke in het opvaren; palende bovenwaarts aan de plant. Alida, benedenwaarts aan het Land van Naccarackibo; 285 akk. groot.

CARELSBURG-EN-NOOITGEDACHT, houtgr. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Saramacca*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den houtgr. Zorg-en-Hoop, benedenwaarts aan den houtgr. Goede-Moed; 1000 akk. groot, met 4 slaven.

Vroeger waren het twee afzonderlijke plant., welke ieder 500 akk. in oppervlakte besloegen.

CARELSVELD, voorm. klein buit. in het *Westerkwartier* der prov. *Groningen*, 5 min. W. van het d. *Midwolde*, waartoe het behoorde.

Het is in het jaar 1796 in brand geraakt en toen gesloopt. Het behoorde aan den Baron VON INNHAUSEN UND KNIPHAUSEN VAN NIENOORT, zoo als de grond, waarop het gestaan heeft, thans nog doet.

CARIMATA of CAROMATA, eil. in *Oost-Indië*, W. van *Borneo* in de *Straat-van-Carimata*; 1° 2′ Z. B., 126° 36′ O. L.

Het is onbewoond, heeft eene hooge ligging, en is met digte wouden bezet. De omtrek beslaat ruim zeven mijlen. Eertijds nestelden zich hier eene groote menigte zeeroovers, die met onderscheidene Borneosche Vorsten in verbindtenis stonden.

CARIMATA (STRAAT-VAN-), straat in *Oost-Indië*, tusschen Borneo en Billiton.

CARIMATA (ZEE-VAN-), dat gedeelte van de *Chinesche zee*, hetwelk zich tusschen Borneo, Cambodia en het schiereiland van Malakka uitstrekt.

CARLSHOF, geh. in de heerl. *Esch*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en 4¼ u. N. van *Luxemburg*, kant. en 1¼ u. N. van *Mersch*, gem. *Berg*.

CARMA of CARMANG, d. in *Oost-Indië*, op het eil. *Adamara*, 1 m. O. van Lamase, 2 m. O. van Toerang.

CARNACHITI, berg in *West-Indië*, op het eil. *Aruba*, niet ver van de Zuidkust.

CARNISSE, heerl. in den *Riederwaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, kant. *Ridderkerk*, gem. *Oost-en-West-Barendrecht-en-Carnisse*; palende N. aan Charlois, O. aan West-Barendrecht, Z. aan de Oude-Maas en W. aan Pendrecht.

Deze heerl. bevat de buurt Carnisse en het Buitenland, en beslaat eene oppervlakte van ruim 400 bund., telt ruim 400 inw., die meest allen in landbouw en vlasteelt, eenigen echter ook in visscherij, bijzonder in zalmvangst, hun bestaan vinden. — De Herv., behooren tot de gem. van *West-Barendrecht*, en de R. K., tot de stat. van *Rhoon*.

De heerl. CARNISSE werd vroeger, voor zoo ver betrof de ambachtsheerlijkheid, kerkgift, visscherijen, vogelarijën en alles wat ten am-

bachte schuldig was en behoorde te volgen, ter leen gehouden van de baronnie en heerlijkheid van *de Merwede*, en voor zoo ver de koren- en smaltienden aanging van de abdij van *St. Paulus* te *Utrecht*. Zij werd in het jaar 1483 bezeten door Elizabeth van Loon, Vrouwe van *Meerkerke*, doch moet later in het geslacht van van Boetzelaar gekomen zijn, immers vindt men vermeld, dat, Gideon van Boetzelaar, Heer *van Langerak-en-Nieuwpoort*, haar, ten jare 1634, aan zijnen zoon naliet. Zij werd, ten jare 1736, voor de som van 36,300 gulden, door Vrouwe Louisa Isabella van Brakel, douairière van den Heer Willem Baron van Liere, Heer *van beide de Katwijken en het Zand*, verkocht aan den Heer Diderik van Leyden, Heer *van Vlaardingen en Vlaardingerambacht*, waarna zij steeds met West-Barendrecht vereenigd en daarmede in het geslacht der van Leydens gebleven is, zoo als zij dan ook thans nog in eigendom bezeten wordt door Vrouwe Augustina Leopoldina Catharina van Palland, douairière van den Baron Frederik van Leyden van West-Barendrecht, te 's Gravenhage.

De b. Carnisse of Karnisse, oudtijds Kernesse, ligt 2½ u. N. W. van Dordrecht, 1¼ u. Z. W. van Ridderkerk, ¼ u. W. van Barendrecht.

CAROLINA, fort in *Oost-Indië*, op het eil. *Celebes*, gouv. geb. *Boelekomba-en-Bonthain*, lands. *Boelekomba*, nabij de monding der Kalekongang.

Voorheen hadden wij er eenen Resident thans houdt de gezaghebber er zijn verblijf.

CAROLINAKREEK, watertje in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, dat O. van den houtgrond l'Inquiétude ontspringt, in eene noordwestelijke rigting die plant. en de verl. plant. Munchenstein doorloopt en zich ten N. van deze laatste en ten Z. van het Land van de Eendragt, in de *Parakreek* ontlast.

CAROLINAPOLDER (KOOI-EN-), pold. in de heerl. *Prinseland*, prov. *Noord-Braband*. Zie Kooi-en-Carolinapolder.

CAROLINE (LA RESOLUTION-EN-), verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie Resolution-en-Caroline (La).

CAROLINEBURG, voorm. vorstelijk lusthuis of kasteeltje, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Schoterland*, arr., kant. en 1 u. Z. O. van *Heerenveen*, over de voorm. kerk van *Brongerga*, tot welk dorp het behoorde.

In het jaar 1774 is het, met vleugels, ringmuur en poorten, voor afbraak verkocht, zoodat er thans niets meer van te zien is. Het maakte deel van het vorstelijk landgoed en lustslot *Oranjewoud*, en ontving hoogstwaarschijnlijk zijnen naam van Prinses Carolina, de dochter van Prins Willem IV.

CAROLINENBURG, buit. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en ¼ u. N. ten O. van *'s Gravenhage*, kant., gem. en ¾ u. N. ten W. van *Voorburg*.

CAROMATA, eil. in *Oost-Indië*, W. van Borneo. Zie Carimata.

CAROS (PAGUS-), Lat. benaming van het lands. Carosgau. Zie dat woord.

CAROSGAU of Carosgaw, in het Lat. Pagus-Caros, benaming, voorkomende in eene akte van Koning Pepijn, van het jaar 762, en door onderscheidene geleerden toegekend aan die streek van het grooth. *Luxemburg*, waardoor de Kor of Chiers vloeit. Men houdt het veelal voor den zetel der Cerisiers (Caeresi), die Caesar onder het gebied der Treviren plaatst.

CARRACAS, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*; ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. Eikenhoop, benedenwaarts aan de verl. plant. Toevlugt; 177 akk. groot.

CARRACASBAAI, meestal bij verkorting KRAKENDBAAI of KRAKEBAAI genoemd, baai in *West-Indië*, aan de zuidkust van het eil. *Curaçao*, in de *West-Divisie*, ten W. van den Tafelberg.

Zij wordt door eenen lagen, door de natuur opgeworpen, steendam van het binnenwater gescheiden.

CARRADESHEIM, plaats, welke men in het jaar 814 vermeld vindt, als in de *Betuwe*, prov. *Gelderland*, gelegen. In den ouden giftbrief bij BONDAM wordt deze plaats opgegeven als bij *Hukilheim*, vermoedelijk *Heukelom*, gelegen. Het is waarschijnlijk een oud, thans verdwenen, kasteel geweest.

CARRAMACCAKREEK, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie CARAMACCAKREEK.

CARRAMAWIPIBO, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, zijnde de eenige plant. aan de *Caramaccakreek*, ter linkerzijde in het opvaren.

CARRAWASSIBO, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Boven-Commewijne*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. Goed-Accoord, benedenwaarts aan de verl. plant. Nimmerdoor; 2500 akk. groot.

CARRAWASSIBO (LAND-VAN-), verl. grond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Boven-Commewijne*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan het Land van Goudmijn, benedenwaarts aan de verl. plant. Klarenbeek.

CARRINGEMAAR, watertje in *Hunsingo*, prov. *Groningen*. Zie CARDINGEMAAR.

CARRINGEZIJL, sluis in *Hunsingo*, prov. *Groningen*. Zie CARDINGEZIJL.

CARSBERGEN of KERSBERGEN, ook wel CATSBERGEN, ridderhofstad in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. en 3 u. Z. W. van *Amersfoort*, kant. en 2¾ u. N. W. van *Wijk-bij-Duurstede*, gem. en 5 min. W. van *Zeyst*.

Men stelt gemeenlijk, dat het oudtijds het jagthuis der Utrechtsche Bisschoppen geweest zij. Het is echter zeker, dat het reeds vroeg bezeten is door het geslacht VAN RENESSE, zijnde het door VINCENT VAN RENESSE VAN EVERDINGEN, omtrent het jaar 1498, overgegeven aan DIRK VAN ZUYLEN VAN HERMELEN, die getrouwd was met MARIA VAN RENESSE VAN ZEYST EN VAN CARSBERGEN. In het jaar 1538 werd het door HERMAN HEEMSKERK als vrij allodiaal goed bezeten, en door de Staten des lands van Utrecht voor riddermatig erkend. GISBERTA VAN ZUILEN VAN HERMELEN maakte het, bij uitersten wille, in het jaar 1592, aan haar zusterszoon, FREDRIK VAN BAEXEN, Heer *van Koninksvrij*, die deswege, in het jaar 1610, in de Utrechtsche Ridderschap beschreven, doch, in het jaar 1618, door Prins MAURITS, te gelijk met eenige andere Heeren uit het eerste en tweede lid, van zijnen eed ontslagen en uit de regering verbannen werd. EWOUD VAN BAEXEN werd, wegens dit goed, onder de Edelen der provincie beschreven in het jaar 1629, en overleed den 21 April 1644. Hij liet het na aan zijne zuster, die gehuwd was met COENRAAD BORRE VAN AMERONGEN, Heer *van Zandenburg*, wiens zoonszoon, FLORIS WILLEM BORRE VAN AMERONGEN, in het jaar 1718 overleed, waarna diens dochter, FLORENTINA WILHELMINA BORRE

VAN AMERONGEN, den 5 Augustus van dat jaar, er bezitster van werd. Zij was gehuwd met Jonker AREND Baron SLOET, Heer van *Warmelo*, beschreven in de Edelen en Ridderschap der provincie Overijssel, overleden den 18 Februarij des jaars 1771. Thans wordt dit goed, hetwelk met de onderhoorigheden eene oppervlakte beslaat van 40 bund., in eigendom bezeten door den Heer JOOST TAETS VAN AMERONGEN VAN WOUDENBERG, Lid der Ridderschap en der provinciale Staten van Utrecht.

Het huis vertoont zich deftig en aanzienlijk, is een regelmatig vierkant gebouw, en heeft een ronden toren naast zich. Men komt op het voorplein, door een sierlijk ijzeren hek, over eene steenen brug.

Het wapen van CARSBERGEN bestaat in een schild van keel, beladen met drie sikkels van zilver, de greep van goud, staande twee en een.

CARSDONK, eigenlijk KALFSDONK, gem. in de bar. van *Breda*, arr. en 5 u. W. van *Breda*, kant. en 2 u. Z. W. van *Oudenbosch*, gem. *Roosendaal-en-Nispen*, ½ u. N. O. van *Roosendaal*, waartoe het behoort; met 57 h. en 380 inw.

CARSFELT, kast. in het *Land van 's Hertogenrade*, prov. *Limburg*. Zie CAARSFELT.

CARSPEL (BOVEN-), d. in *Dregterland*, prov. *Noord-Holland*. Zie BOVEN-CARSPEL.

CARTAGOSUM, oude naam van de stad GOES, op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie GOES.

CARTHAGO, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den verl. kostgrond Goosen, benedenwaarts aan de verl. plant. Porto-Rico; 350 akk. groot.

CARTILS of CARTIELS, heerl. in het *Land-van-Overmaas*, prov. *Limburg*, distr. en arr. *Maastricht*, kant. *Gulpen*, gem. *Wijlre*, aan de zamenvloeijing van de Geul met de Gulpen.

Zij beslaat naauwelijks ½ u. gaans in den omtrek, en bevat niets meer dan een kasteel en eene daaraan verknochte boerenwoning. Voorheen heeft deze heerl. wel eens aan de criminele justitie dezer landen verhindering veroorzaakt; vermits de zoogenoemde Heidens, die van stelen hun beroep maakten, in haar grondgebied eene schuilplaats vonden, van waar zij niet mogten weggehaald worden; terwijl zij van daar, bij nacht, in de omliggende dorpen van het Staats-, Oostenrijks- en Duitsch-rijksgebied stroopten.

Deze heerl. wordt thans in eigendom bezeten door Mejufvr. M. DE MASSON, woonachtig te Maastricht.

Het kast. CARTILS ligt 4 u. O. ten N. van Maastricht, 1 u. N. O. van Gulpen.

CARUS, naam, welke de Romeinen gaven aan de riv. DE KOR, in het grooth. *Luxemburg*. Zie KOR.

CARVO, plaats, welke op de reiskaart van PEUTINGER voorkomt, als in het *Eiland der Batavieren* gelegen. Sommigen willen, dat deze plaats gelegen was, daar, waar tegenwoordig WIJK-BIJ-DUURSTEDE gevonden wordt; andere plaatsen haar, en, naar het ons voorkomt, met meer waarschijnlijkheid, aan de overzijde der Lek, omtrent *Ravenswaay*.

CASANDRIA, d. in *Staats-Vlaanderen*, in het *Land van Kadzand*. Zie RETRANCHEMENT.

CASEL, COSEL of CASEN, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, distr., arr. en 1½ u. N. ten O. van *Maastricht*, kant. en ¾ u. W. N. W. van *Meerssen*, gem. en ½ u. N. O. van *Bunde*; met 33 h. en 175 inw.

CASIPOERÉKREEK, watertje in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie CASSIPOEREKREEK.

CASIWINICAKREEK, CASSAWINICAKREEK of CASSAVINICAKREEK, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, die ten N. O. van den militairen post Frederiksdorp, in de *Biribirielanden* ontspringt, voorts noordwaarts aanloopt, beoosten dien post eene noordoostelijke rigting nemende, langs den militairen post Mauritsburg vloeit, en zich tegenover den militairen post l'Esperance in de *Commewijne* ontlast.

CASPER-ROBLESDIEP of KOLONELSDIEP, gemeenlijk, bij verbastering, KORNELSDIEP genoemd, vaart, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*. Deze vaart ontleent haren naam van den Spanjaard GASPAR DE ROBLES, Stadhouder over Friesland en Groningen, van wege den Koning van Spanje, die haar heeft doen graven. Zij komt uit het Bergumermeer, bij Schuilenburg, in de griet. *Tietjerksteradeel*, loopt eerst oostwaarts tot zij in de griet. *Achtkarspelen* komt, neemt vervolgens eerst eene noordoostelijke, later eene oostelijke en vervolgens weder eene noordoostelijke strekking, snijdt bij de Gaw de vaart van Leeuwarden naar Groningen door, neemt, bij Gerkesklooster, de Oud-Veenstervaart op, schiet van daar, in eene meer noordelijke rigting, naar de grenzen van Groningen, welke zij in eene zuidoostelijke strekking langs loopt, tot zij zich bij Schalkendam met de *Lauwers* vereenigt.

CASPINGIUM, plaats, welke op de reiskaart van PEUTINGER voorkomt, en vermoedelijk moet gezocht worden, waar tegenwoordig het stadje ASPEREN, prov. *Zuid-Holland*, ligt.

CASSANDRIA, d. in *Staats-Vlaanderen*, in het *Land-van-Kadzand*. Zie RETRANCHEMENT.

CASSAVINICAKREEK, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie CASIWINICAKREEK.

CASSAWATERING of CASWETERING, beek, prov. *Zuid-Holland*, die aan de grensscheiding tusschen *Delfland* en *Rijnland* begint, van daar, in eene noordwestelijke strekking, langs Wassenaar loopt, en zich bij Valkenburg in den *Rijn* ontlast. Zij wordt voorbij Wassenaar bevaarbaar.

CASSAWINICAKREEK, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie CASIWINICAKREEK.

CASSI (LA), naam, dien de Negers geven aan den verlaten grond KLARENBEEK, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie KLARENBEEK.

CASSIPOEREKREEK, watertje in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, dat in de zwampachtige bosschen aan de noordzijde van de *Boven-Cottica* ontspringt, en zich in deze rivier ontlast. De oevers van deze kreek zijn woest, onbebouwd, boschrijk en onbewoond.

CASSIVINICAKREEK, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie CASIWINICAKREEK.

CASTEELPOLDER, voorm. pold. in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie SCHARLAKENPOLDER.

CASTELLUM-MENAPIORUM, plaats, welke, in de tweede eeuw onzer jaartelling, door PTOLEMEUS wordt opgegeven, als de hoofdplaats der Menapiërs. Naar men wil, zou het de vesting geweest zijn, waar JULIANUS de Saliers belegerde. Volgens het algemeen gevoelen was deze plaats gelegen, waar thans het d. KESSEL, in *Opper-Gelder*, prov. *Limburg*, ligt, welks kasteel op de grondslagen van het oude CASTELLUM zoude gebouwd zijn.

CASTELLUM-FLEVUM, voorm. kast. op het *Hollandsche* eil. *Vlieland*, waar, in het jaar 28 van onze tijdrekening, de Friezen den Romeinschen Landvoogd OLENNIUS belegerde.

CASTELLUM-TAXANDRIAE, oud slot, waarvan men de overblijfsels wil zoeken in het thans ook reeds verdwenen KASTEEL-VAN-EMPEL, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Braband*. Zie EMPEL (KASTEEL-VAN-).

CASTELMUHL, geh. in de heerl. *Roussy*, grooth. *Luxemburg*, kw. en 4½ u. Z. ten O. van *Grevenmacher*, arr. en 3½ u. W. Z. W. van *Luxemburg*, kant. en 2 u. O. ten Z. van *Remich*, gem. *Mondorff*.

CASTELRE, ook wel CASTEELE genoemd, geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. en 4 u. Z. van *Breda*, kant. en 3 u. Z. van *Ginneken*, gem. en 2 u. O. van *Baarle-Nassau*; met 34 h. en 290 inw.

Dit geh. had vroeger eene laatbank, genaamd Wesemael, welke toekwam aan den Graaf van Hoogstraten en waaronder vele gronden van erven dienstpligtig waren, en indien er over deze eenig geschil rees, stond zulks ter beslissing van den Schout, de Leenmannen en den Secretaris van Hoogstraten, voor wien ook alle vestingen, erfenissen enz. moesten verleden worden. Deze bank strekte zich ook verder uit onder de Belgische parochiën van Minderhout en Meer, in het gezegde Land van Hoogstraten gelegen.

CASTENRAY, d. in *Opper-Gelder*, prov. *Limburg*, dist., arr. en 6 u. N. ten W. van *Roermonde*, kant. en 1 u. N. W. van *Horst*, gem. en 2 u. Z. O. van *Venray*.

De inw., die allen R. K. zijn, hebben er eene bijkerk, welke aan den H. MATHIAS is toegewijd en tot de par. van *Oirloo* behoort.

CASTER (HOOG-), b. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*. Zie CAESTERT (HOOG-).

CASTER (LAAG-), b. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*. Zie CAESTERT (LAAG-).

CASTERCHEM of CASTERCUM, d. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie CASTRICUM.

CASTEREN of KASTEREN, bij sommigen ook verkeerdelijk KALSTEREN genoemd, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*, prov. *Noord-Braband*, *Derde* distr., arr. en 3½ u. W. Z. W. van *Eindhoven*, kant. en 3 u. Z. ten W. van *Oirschot*, gem. *Hoogeloon-Hapert-en-Casteren*, ¼ u. Z. W. van Hoogeloon, aan de Groote-Beerze, waarop hier een korenmolen staat.

In dit dorpje, hetwelk, wegens zijnen mageren en schralen grond, een der armste is van de gezegde Meijerij, telt men 28 h. en 265 inw., die grootendeels van den landbouw leven, welke hun een schraal bestaan oplevert.

De inw., die bijna allen R. K. zijn, behooren tot de past. van *Netersel-en-Casteren* en hadden hier vroeger eene schuurkerk; doch deze is vervangen door een net kerkje, dat met een torentje prijkt en onder aanroeping van den H. WILLEBRORDUS is ingewijd. De oude parochiekerk, welke te CASTEREN vroeger gestaan heeft en mede aan den H. WILLEBRORDUS was toegeheiligd, is sedert vele jaren geheel te niet gegaan, waarna de bouwvallen zijn weggebroken.

De weinige Herv., die men hier aantreft, behooren tot de gem. van *Hoogeloon-Bersel-Vessem-Casteren-Knegsel-Duizel-en-Steensel*.

Men heeft er eene school, die gemiddeld door een getal van 30 leerlingen bezocht wordt.

CASTEREN of KASTEREN, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, *Tweede* distr., arr. en 2¼ u. Z. ten O. van *'s Hertogenbosch*, kant. en ½ u. O. ten Z. van *Boxtel*, gem. en ½ u. N. W.

van *Liempde.* — Men heeft er eenen korenmolen op den Dommel, en telt er 26 h. en 180 inw.

CASTEREN (HOOG-), geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*, prov. *Noord-Braband*, *Derde* distr., arr. en 3 u. W. Z. W. van *Eindhoven*, kant. en 2½ u. Z. van *Oirschot*, gem. *Hoogeloon-Hapert-en-Casteren*, ½ u. O. van *Hoogeloon*, waartoe het behoort; met 34 h. en 160 inw.

CASTERENSHOEF, landgoed in den *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*, in het *Benedendistrikt van Gelderland*, arr. en 5 u. Z. Z. W. van *Tiel*, kant. en 2 u. Z. van *Bommel*, gem. en 1 u. Z. W. van *Driel*, aan de Maas.

Dit landgoed beslaat eene oppervlakte van 108 bund. 82 v. r. 81 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door de erven van Tets van Goudriaan; woonachtig te 's Gravenhage.

In het jaar 1840 zijn het heerenhuis en twee aldaar aanwezige steenovens afgebroken. Zoodat op dit landgoed, hetwelk uit uiterwaarden, hooi- en weiland bestaat, thans nog slechts eene arbeiderswoning gevonden wordt.

CASTERLE, geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*. Zie Casteler.

CASTERT, geh. in *Opper-Gelder*, prov. *Limburg*, dist., arr., kant. en 3 u. O. ten Z. van *Roermonde*, gem. en 45 min. N. van *Hunsel*; met 5 h. en 30 inw.

CASTICHEM, oude naam van het d. Castricum, in *Kennemerland*, prov. *Noord Holland*. Zie Castricum.

CASTORKLIP, blinde klip, in *Oost-Indië*, aan de zuidkust van het *Sundasche* eil. Java, in de *Zandbaai*, eene der inhammen van de *Wijnkoopersbaai*, in de maand Augustus 1837 ontdekt door het Nederlandsche korvet *Castor*, onder het bevel van den Kapitein-Luitenant Arpt, en den kolonialen schooner de *Krokodil*, gecommandeerd door den Luitenant der Nederlandsche Marine Esscher, naar welk eerstgenoemd schip zij genoemd is. Men heeft op deze klip bij laag water slechts 2 v. water.

CASTRA, oude naam van het d. Kesteren, in de *Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie Kesteren.

CASTRA-HERCULIS, plaats, welke op de reiskaart van Peutinger voorkomt, als, in het *Eiland der Batavieren* gelegen, en welke vermoedelijk gezocht moet worden op of bij de plaats waar tegenwoordig Herveld ligt. Onder de nieuwste Duitsche geleerden vindt men het Castra Herculis Herveld genoemd; terwijl de menigte Romeinsche oudheden, door onzen geachten medewerker, den heer O. G. Heldring, aldaar ontdekt op twee *woerden*, den Koningshof en den Hoogenhof, alsmede in eene buurschap Groot-en-Klein-Rome genaamd, vooral op een stuk grond, de Moordakker geheeten, waar men wapenen, als ook vazen en schoteltjes van Romeinsch aardenwerk gevonden heeft, hebben het wel buiten twijfel gesteld, dat Herveld eene beroemde legerplaats der Romeinen geweest is. Het getal der gebrokene urnen is onbegrijpelijk groot; eene enkele heele ziet men thans in de pastorie te Hemmen, waar ook een schoteltje van *terra sigillata* bewaard wordt. Nog heeft dezelfde heer, in het jaar 1840, te Hervelt gevonden eenen, over den Hoogenhof loopenden, weg van keisteenen in terra cotta gelegd. De toekomst moge de hier verborgene zaken verder aan het licht brengen.

CASTREKUM, d. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie Castricum.

CASTRICUM, gem. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Haarlem*, kant. *Beverwijk*, (5 k. d., 7 m. k., 3 s. d.); palende N. aan Egmond-binnen-en op-de-Hoef-en-Rinnegom, O. aan Heiloo, Limmen en Uitgeest, Z. aan Heemskerk en W. aan de Noordzee.

Zij bevat de heerlijkheden Castricum en Bakkum, beslaat eene oppervlakte van 3160 bund. 81 v. r. 89 v. ell., waaronder 1866 bund. 15 v. r. 17 v. ell. duingronden, telt 151 h. en 970 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw, kaasmakerij en schulpvisscherij. Vroeger lagen eenigen zich mede op de rapenteelt toe, dit heeft echter thans opgehouden. Ook bestonden sommigen van de konijnenvangst, doch door de uitroeijing van deze dieren, op last van het Gouvernement, wordt ook dit middel van bestaan niet meer uitgeoefend.

De Herv., die hier 130 in getal zijn, behooren tot de gem. van *Castricum-en-Heemskerk*. Na de Reformatie hadden de Herv. van Castricum eenen afzonderlijken Leeraar, doch na diens vertrek, hetwelk in het jaar 1584 moet hebben plaats gehad, is deze gem. met Heemskerk vereenigd. De R. K. werden na de Hervorming eerst met die van *Limmen* en *Uitgeest* door eenen Pastoor bediend, hetwelk geduurd heeft tot den dood van den Pastoor Pieter Sibrandsz., die in het jaar 1650 overleden is, waarna Anthonij Verheerent of Verheering de past. van *Castricum-en-Heemskerk* bekleed heeft. Sedert het begin der achttiende eeuw maken die van Castricum echter weder eene afzonderlijke statie uit, welke tot het aartsp. van *Holland-en-Zeeland*, dek. *Noord-Holland* behoort, en waarvan de kerk, die in de Oosterbuurt der gem Castricum staat, door eenen Pastoor bediend wordt. De stat. telt ruim 800 zielen, onder welke 490 communicanten. — Men heeft in de gem. Castricum éene school.

Het wapen dezer gem. bestaat uit het wapen der heerl, *Castricum*. Zie het volgende art.

CASTRICUM, heerl. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Haarlem*, kant. *Beverwijk*, gem. *Castricum*; palende N. aan Bakkum, O. aan Limmen en Uitgeest, Z. aan Heemskerk en W. aan de Noordzee.

Deze heerl. wordt in de vijf volgende buurten verdeeld, namelijk: de Kerkbuurt, Oosterbuurt, Heemstee, Noordeinde en Kleibroek, beslaat, behalve de duinen, eene oppervlakte van 921 bund. 49 v. r. 80 v. ell., telt 136 h. en 760 inw.

Van deze heerl. ontleende een oud en adell. geslacht zijnen naam. Immers lezen wij van Meinart van Castricum, dat hij de tienden zijner landen aan de kloosterbroederen van Egmond betaalde; en van Bruin van Castricum, dat hij, ten jare 1165, in dienst van Floris II, Graaf van *Holland*, met vele anderen, in eenen slag tegen de West-Friezen, bij Schoorl, gesneuveld is. Vermoedelijk ook was de beroemde Pancras van Castricum, dien wij onder de vermaarde Alkmaarders vermeld hebben (zie het art. Alkmaar), uit dit geslacht gesproten. Lang echter moet Castricum met *Heemskerk* onder eenen en denzelfden Heer zijn vereenigd geweest, want men vindt reeds, in het jaar 1340, Wouter, Heer *van Heemskerk*, tevens als Heer van Castricum vermeld. In later tijd zijn deze heerlijkheden gekomen aan het huis van Assendelft; vervolgens zijn zij bij erfenis overgegaan in die van Renesse van der Aa en Renesse van Elderen, waarna Castricum alleen, door koop, aan het geslacht van Geelvink gekomen is. Thans wordt zij in eigendom bezeten door den Heer Schutt, meestal in Frankrijk verblijf houdende. Onder de voorregten van deze heerl. mogt men tellen, dat de Ambachtsheer aldaar, de aanstelling van Schout en Schepenen had, door Graaf Floris V den Kennemers, in het jaar 1291, verleend.

Vroeger stond in deze heerl. nog het huis Kronenburg, ook wel het Huis te Castricum genaamd, doch hiervan is thans bijna niets meer te zien.

Het d. CASTRICUM of de KERKBUURT, bij de oude kronijkschrijvers CASTRICHEM, CASTERCHEM of CASTICHEM geheeten, en in latere schriften CASTRIKUM, CASTERCUM, CASTRICOM, CASTRICHUM of CASTREKUM gespeld, ligt 3½ u. N. van Haarlem, 1½ u. N. van Beverwijk, 2 u. Z. van Alkmaar aan den straatweg van Amsterdam naar Alkmaar.

Van dit dorp wordt reeds omtrent het einde der tiende eeuw gewag gemaakt, ter gelegenheid van het huwelijk van SIFRIED of SIVAART, eerste Heer *van Brederode*, met TETBURG, de dochter van zekeren GOZEWIJN, een man van geringe afkomst, uit dit dorp.—Weleer was CASTRICUM gehouden, om de Graven van Holland in alle openlijke heirvaarten te moeten dienen met vijf en twintig riemen, en manschappen naar evenredigheid. Deze verpligting duurde tot in het jaar 1395, als wanneer Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN, Graaf *van Holland*, hun eenen afslag van vijf riemen schonk, en hen zoodanig bevoorregtte, dat zij in vervolg van tijd, in alle diensten, met tien riemen zouden kunnen volstaan, onder voorwaarde, van voor deze gunst zeventig Hollandsche schilden aan den Graaf te betalen. Deze tien riemen zijn in het jaar 1399 wederom verminderd tot op vijf, met een uitdrukkelijk bevel, dat niemand de Kennemers zou mogen opontbieden, dan alleen tot de heirvaart van den Graaf. CASTRICUM betaalde bovendien jaarlijks aan herfstbede zes ponden of (6 guld.), aan vroonschulden vier en twintig schellingen (1 guld. 20 cents) en aan boddingen, eens om de drie jaren, vier ponden zes schellingen (4 guld. 30 cents), alles volgens handvest van FLORIS V, den gemeenen Kennemeren verleend, des Vrijdags na half vasten, in het jaar 1291. De Abt van Egmond trok nog uit de herfstbede, welke ieder jaar op St. Bartholomeusdag (24 Augustus) betaald werd twee ponden twaalf schellingen (2 guld. 60 cents).

Men heeft te CASTRICUM een, in het jaar 1645 gebouwd, raadhuis, waarvan het onderste gedeelte tot woning voor den gemeentelijken onderwijzer dient; terwijl de eigenlijke vergaderplaats van het gemeentebestuur in eene redelijke groote ouderwetsche kamer, met kleine vensters, bestaat.

De kerk was, vóór de Hervorming, aan den H. PANCRATIUS toegewijd. Destijds waren in deze kerk twee vikarijën gesticht, als eene aan het altaar van St. NICOLAAS en eene andere aan dat van St. MARIA. Deze kerk is klein, maar moet vrij oud zijn; althans uit het jaartal 1219, hetwelk er voor staat, meent men op te maken, dat dit de tijd der bouwing aanduidt, doch het koor en de toren kunnen op verre na zoo oud niet wezen; men denkt, dat het eerste wel 200, en de toren nog meer, jaren later, gebouwd is. De toren is ongemeen zwaar, van vierkant metselwerk opgetrokken; er staat een vrij hoog spits op, en hij is voorzien van uurwerk en klok. Van binnen is het kerkje zeer zindelijk en net, maar heeft geen orgel. Boven den predikstoel leest men de woorden: *Bekeert u en gelooft den Evangelium:* 1599.

De dorpschool wordt gehouden in een afgescheiden gedeelte der kerk. Het gemiddeld getal leerlingen, dat deze school bezoekt, beloopt slechts 60, dewijl de bewoners van het noordelijke gedeelte der gem. CASTRICUM hunne kinderen te *Limmen* ter school zenden.

Als inboorling van dit dorp vinden wij vermeld den beroemden Geleerde JOHANNES PETRUS VAN CASTRICUM, † in 1586.

Omtrent het jaar 1091 zijn die van CASTRICUM met die van *Egmond* in twist geraakt, over het leggen van eenen dijk tegen het geweld der Noordzee, want de zee door de woede der stormen zwellende, en over dijk en duin heenspoelende, is al het land, gelegen tusschen de beide genoemde dorpen, geheel onder geloopen. De Egmonders, wier landen het laagst van allen lagen, legden hierop eenen zwaren dijk aan. De zee hierdoor tegen gehouden en door het winter water hooger geworden zijnde, zoo is het land van Castricum onder water geraakt, terwijl vele huizen van dit ambacht mede onderliepen of omver spoelden. De Castricummers, daardoor in woede ontstoken tegen de Egmonders; vernielden den dijk, hetwelk deze laatsten in groot gevaar bragt, waarvan zij echter bevrijd bleven door eenen sterken wind. Weinig tijds daarna de dijk weder hersteld zijnde, werden die van CASTRICUM andermaal geweldig van het water geplaagd, te meer daar ADELART, Abt van Egmond, eene gracht deed graven ten einde de kracht der baren daardoor te breken en af te wenden. Aangezien dit nu groote schade aan de Castricummers veroorzaakte, zijn deze, die destijds zeer vermaard waren om hunne magt en rijkdom, met gewapend volk toegeschoten, ten einde zulks den Abt met geweld te beletten. Deze, de vijanden ziende aankomen, nam met de zijnen de vlugt, hetwelk echter zoo spoedig niet kon geschieden of de Castricummers wisten door de snelheid hunner paarden een gedeelte hunner te achterhalen, waarvan zij eenigen ter nedersabelden; terwijl zij velen gevangen maakten. Hoe het verder met deze twist afliep is ons niet gebleken, vermoedelijk is Graaf FLORIS II, onder wiens regering dit voorval, later als bemiddelaar tusschen beide gekomen.

In het jaar 1388 werd omtrent dit dorp door de Kabeljaauwschgezinden een snoode aanslag tegen REINOUD VAN BREDERODE ondernomen. Deze namelijk, door Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN, in de plaats van den Kabeljaauwschen edelman JAN VAN BLOEMESTEIN, tot Baljuw van Kennemerland benoemd, was daardoor voornamelijk in den haat der Kabeljaauwschen geraakt, zoodat zij het zelfs op zijn leven toelegden. Eene onderneming [illegible] volgde weldra het besluit. REINOUD, geen kwaad vermoedende, begaf zich, weinig tijds na zijne aanstelling, op weg naar Kennemerland; doch [illegible] met een klein gevolg, in de duinen van CASTRICUM gekomen, ontdekte hij zeer spoedig de hinderlagen, hem door zijne vijanden gelegd, waarop hij zijn paard de sporen gaf, en, met achterlating van drie mannen van zijn gevolg, die door de vijanden ingehaald werden [illegible], naar CASTRICUM reed, waar hij zich in de kerk dacht [illegible]. De vijand, hem op de hielen vervolgende, achterhaalde [illegible] op het kerkhof, waar REINOUD en zijn gevolg zich met eenen [illegible] moed verdedigden, tot eindelijk de opgezetenen van het [illegible] Baljuw, met kracht van wapenen, te hulp kwamen. [illegible] zijne vijanden het hazenpad, en borgen zich gedeeltelijk [illegible] te Heemskerk, gedeeltelijk binnen Delft, welke beide [illegible] de andere, door Hertog ALBRECHT werden belegerd [illegible] zich op zeer harde voorwaarden over te geven.

[illegible] 1573 werd CASTRICUM door de Spanjaarden geplunderd, [illegible] hunne gewoonte, de kerk ongeschonden lieten, als [illegible] overal de kerken op de naburige dorpen in brand [illegible] later zond de Pastoor van dit dorp aan de stad [illegible], die de Spanjaarden aan de uitgewekene of [illegible] inwoners dezer provincie, in hunne medelijdende [illegible] hadden.

Den 29 Julij 1798 trof Castricum het ongeluk van eenen geweldigen brand, waardoor vijf huizen, een stal en eene schuur in de asch werden gelegd.

Meest beroemd is dit dorp in de geschiedenis, door het hardnekkig gevecht, den 6 October 1799, tusschen de Fransch-Bataafsche en Engelsch-Russiche legers, in den omtrek van dit dorp geleverd, hetwelk van 's morgens zeven tot 's avonds acht ure duurde, en waarin zich de Engelschen en Russen ten laatsten genoodzaakt zagen, met achterlating van zeven stukken geschut, terug te trekken; terwijl hun verlies ruim twee duizend vijf honderd man beliep. Het verlies aan onze zijde bestond in ruim veertien honderd man, zoo aan dooden en gekwetsten als krijgsgevangenen. Nog ziet men in den muur van de kerk en pastorij der Hervormden eenige kogels, die van de hevigheid van dit gevecht getuigen.

Sedert het jaar 1829 is men in den omtrek van dit dorp begonnen de duinen, welke thans tot 's Konings domeinen behooren, te ontginnen en dit levert reeds de beste uitkomsten op.

Het wapen der heerl. bestaat in een gevierendeeld schild van zilver, zijnde het eerste en vierde kwartier ieder beladen met eenen klimmenden leeuw van keel (rood), en het tweede en derde ieder beladen met drie korenhalmen van goud.

CASTRICUM, batterij in *Oost-Indië*, op het *Bandasche* eil. *Banda-Neira*, op de oostkust van dat eiland.

CASTRICUM (BAAI-VAN-), baai in *Oost-Indië*, aan de noordkust van het *Sundasche* eil. *Celebes*, in de *Zee-van-Celebes*, ten Z. van kaap Koffin.

CASTRICUM (HUIS-TE-), voorm. adell. huis in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie Kronenburg.

CASTRICUM-EN-HEEMSKERK, kerk. gem., prov. *Noord-Holland*, klass. en ring van *Haarlem*, met twee kerken, ééne te Castricum en ééne te Heemskerk, en 224 zielen.

De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Jan Pietersz. van Castricum, die alhier in het jaar 1584 beroepen werd en in het jaar 1586 overleden is. Van het jaar 1631 tot 1637 was deze gemeente weder herderloos. Het beroep is eene collatie van de ambachtsheeren van Castricum en Heemskerk.

CASTRI-LUCIUM, plaats, vermeld wordende in de acte, waarbij *Lotharingen*, den 8 Augustus 870, tusschen Karel *den Kale*, Koning van Frankrijk, en den Roomsch-Koning Lodewijk *den Duitscher*, verdeeld werd. Het viel, nevens andere goederen in de *Ardennen*, aan Lodewijk ten deel. Volgens den geleerden Jesuit Wiltheim, is dit Castri-Lucium de tegenwoordige stad Luxemburg (1).

CASTRUM-DORESTATE, naam, onder welke de stad Wijk-bij-Duurstede, in de prov. *Utrecht*, op het jaar 697 vermeld wordt. Zie Wijk-bij-Duurstede.

CASTRUM-TRAJECTUM, plaats, waar in het jaar 651, op bevel van Dagobert, Koning *van Austrasië*, eene kapel gesticht en aan den H. Thomas toegewijd werd, welke kapel naar alle waarschijnlijkheid de eerste christenkerk hier te lande geweest is. De plaats, waar zij gestaan heeft, is vermoedelijk het tegenwoordige Utrecht.

---

(1) Dit gevoelen is door dien Geleerde ontwikkeld in een Ms., thans in de stadsbibliotheek te Trier berustende, en getiteld: *Luciliburgensia sive Luxemburgum Romanum*.

CASUP of Casorp, geh. in het voorm. hert. *Gulik*, prov. *Limburg*, distr., arr., kant. en 1 u. Z. O. van *Roermonde*, gem. *Herkenbosch-en-Melich*, ¼ u. N. W. van Herkenbosch, ¼ u. Z. O. van *Melich*, waartoe het behoort; met 4 h. en 25 inw.

CASWATERING, beek, prov. *Zuid-Holland*. Zie Cassawatering.

CATE, buurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie Kotten.

CATELIJNEKAPEL (ST.-) of St.-Catelijnekapel, voorm. d. in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*, tusschen Oostburg en IJzendijke, dat bij den watervloed van het jaar 1570 geheel verdronken is.

CATELIJNEPOLDER, bij het kadaster abusievelijk Catharinapolder genoemd, en in de archieven van *Prins-Willemspolder*, meestal, doch verkeerdelijk, Katelijnepolder gespeld, pold. in *Staats-Vlaanderen*, in het *Land van Kadzand*, prov. *Zeeland*, dist. *Sluis*, arr. *Middelburg*, kant. *Oostburg*, gem. *Waterlandkerkje*; palende N. aan de Brugsche dijklanden, O. aan den Ouden-Passegeulepolder, Z. aan den Nieuwen-Passegeulepolder, W. aan den Dierkensteinpolder. Alle welke polders, de Nieuwe-Passegeulepolder alleen uitgezonderd, overblijfsels zijn van oude ondergevloeide polders, die thans tot *Prins-Willemspolder* behooren, even als de Catelijnepolder zelf, welke laatste men dus ook beschrijven kan, dat zij Z. aan den Nieuwen-Passegeulepolder paalt, en overigens in den Prins-Willemspolder ligt.

De Catelijnepolder ontleent zijnen naam van het verdronkene d. St. Catelijnekapel. In de vijftiende en zestiende eeuwen was deze polder veel grooter, en strekte zuidwaarts tot aan den Jeronimuspolder; maar in het jaar 1570 vloeide hij geheel onder. Omstreeks het jaar 1600 werd hij, door Jacob Cats, weder op de tegenwoordige grootte bedijkt, en de overblijfsels dier bedijking zijn nog rondom den polder zigtbaar. In het jaar 1606 werd hij, tot afwering van de Spanjaarden, weder onder water gezet. Eindelijk is hij, in het jaar 1650, in de dijkaadje van het *Eerste deel van Prins-Willemspolder* begrepen, waartoe hij nu nog behoort. Wegens die vroegere bedijking behoort dezen polder kerkelijk tot *Oostburg*; want de R. K. gemeente, welke aldaar, in het begin dezer eeuw, is opgerigt, heeft als parochie denzelfden omkring als het reeds twee eeuwen vroeger bestaan hebbend kerkelijk gebied der Hervormden.

De Catelijnepolder beslaat volgens het kadaster eene oppervlakte van 166 bund. 53 v. r. 52 v. ell., onder welke 144 bund. 18 v. r. schotbaar land. Hij bevat 12 h., waaronder 3 boerenhofsteden, die meest allen tot het geh. *Klein-Braband* behooren. Hij wordt door de sluizen van Prins-Willemspolder drooggehouden, en door de Directie van dien polder bestuurd.

CATELIJNESCHANS, voorm. schans in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*, ½ u. Z. van *Oostburg*, aan den overkant of de zuidzijde van de Brugsche vaart, nu het Groote-Gat, daar, waar het water de Blondrok daaruit voortkomt; denkelijk aangelegd door de Spanjaarden, om die vaart te verdedigen, en naar het oude verdronken dorp St. Catelijne genoemd.

Den 1 Mei 1604 werd deze schans door Maurits, Prins *van Oranje*, beschoten, en in den daarop volgenden nacht door de belegerden, die zich eerst manmoedig verdedigd hadden, aan hem overgegeven. Na deze verovering werd zij door de Staten nog meer versterkt en van bezetting voorzien, welke bezetting kerkelijk tot *Oostburg* behoorde Na den Munsterschen vrede werd de schans verkocht. De vier bastions, de vesten en buitenwerken, die allen nog zigtbaar zijn, beslaan on-

geveer negen bund. grond, waarop een woonhuis met schuurtje staat, hetwelk bij de h. van den *Catelijnepolder* (zie dat woord) is opgegeven, doch niet onder de boerenhofsteden is mede gerekend.

CATERSHALS, riviertje onder *Woltersum*, in *Fivelingo*, bij den Grouwendijk ontspringende, voorts noord- en noordwestwaarts loopende naar het *Hoeksmeer*, waardoor het zelfs schijnt heen te stroomen, om zich, tusschen de Loppesumer en Wirdumer hillen, in den *Fivel* of het *Damsterdiep* te ontlasten.

CATERT, geh. in *Opper-Gelder*, prov. *Limburg*, distr., arr., kant. en 1½ u. Z. O. van *Roermonde*, gem. *Heel-en-Panheel*, ¼ u. N. van Heel, 40 min. N. O. van Panheel; met 5 h. en 30 inw.

CATHARIJNE, BUITEN-CATHARIJNE of ST. CATHARINA, ook wel het LIJNPAD geheeten, amb. heerl. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr., kant. en gem. *Utrecht*; palende N. en W. aan de Lage-Weiden, O. aan den Pijlswaard, Z. aan den Bemuurden Waard.

De amb. heerl. CATHARIJNE, aldus genaamd naar het St. Catharina-klooster, hetwelk in het jaar 1528 plaats maakte voor het kasteel Vredenburg, en van hetwelk de St. Catharinapoort mede haren naam ontleent, is in het jaar 1715 door de stad Utrecht aangekocht, en maakt thans een gedeelte der voorstad buiten de Catharijnepoort dier stad uit. Zij beslaat eene oppervlakte van 1288 bund. 97 v. r. 54 v. ell., telt, met het Lijnpad, Hooge- en Lage-Weide, 374 h. en 960 inw.

In deze ambachtsheerlijkheid stond het voormalig St. Jobsgasthuis, in het jaar 1504 gesticht, hetwelk oorspronkelijk bestemd was, om melaatschen en andere besmettelijke zieken op te nemen en te genezen. Dit gasthuis is, in den binnenlandschen oorlog tusschen de Staten der provincie Utrecht en HENDRIK VAN BEIJEREN, die van het jaar 1524—1528 den bisschopszetel bekleedde, in kolen gelegd. Ten einde het weder te kunnen opbouwen, verzochten de Huisbezorgers en Huismeesters van dit gesticht, aan ANTONIS VAN LALAING, Graaf *van Hoogstraten*, destijds, van wege Keizer KAREL V, Stadhouder van Utrecht, om twee jaren lang, door het geheele bisdom, aalmoezen te mogen inzamelen, en dit hun toegestaan zijnde, werd het weder hersteld in die gedaante, welke het tijdens het afbreken nog had, zijnde een langwerpig vierkant gebouw, met een hoog pannen dak en twee schuins opgaande gevels. De regentenzaal was een ruim en luchtig vertrek, versierd met vele schilderijen. Ook had het gasthuis eene kapel, op welks midden een klein torentje, met eene klok, stond, en waarin de inw. van St. Catharijne vroeger begraven werden. — Bij den aanval der Spanjaarden, die in het jaar 1574, nadat zij het beleg van Leyden hadden moeten opbreken, Utrecht wilden verrassen, diende dit gasthuis tot een hospitaal voor de gekwetste burgers; zoo als het ook, drie jaren later, bij de belegering van het slot Vredenburg, ten zelfden einde gebruikt werd. — In het jaar 1577 werd in dit gasthuis, tusschen MAXIMILIAAN HENNIN, Graaf *van Bossu* en de Afgevaardigden van de stad en Staten van Utrecht ter eener, en de Spaansche bezetting van het kasteel Vredenburg ter andere zijde, wegens de overgave van dat kasteel gehandeld. — Bij besluit van de Regering der stad Utrecht, van 8 November 1613, werd het bestemd tot het verplegen van hen, die met venerische ziekten besmet waren; doch op verzoek van de Huismeesters werd het daarvan, den 21 Februarij 1649, weder ontlast. Op uitnoodiging van den Raad van Staten werd dit gasthuis, den 21 September 1747, tot verpleging der gekwetste soldaten ingerigt. Later bezigde men het, bij

afwisseling, tot het verplegen van zieken en tot bergplaats van fourage en ammunitie. Intusschen strekte het altijd tot huisvesting van behoeftige oude mannen en tot opneming van Proveniers, die er hunnen kost kochten; door den drang der tijden is dit echter opgehouden; terwijl het gebouw in het jaar 1818 voor afbraak verkocht en de grond, waar het gestaan heeft, tot warmoeziersland toegemaakt is (1).

In de amb. heerl. CATHARIJNE was ook eene kapel, staande op het zoogenaamde Ellendige kerkhof, waar diegenen, welke door beulshanden omkwamen, begraven werden. Dit gebouw is reeds in het jaar 1578 afgebroken; terwijl in het jaar 1664 de grond, waar deze kapel gestaan heeft, tot het aanleggen van den Nieuwen Leydschen-Rijn werd doorgegraven.

CATHARINABAND, d., prov. *Friesland*. Zie TERBAND.

CATHARINA-FREDERICA, houtgrond in *Nederlands Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Boven-Saramacca*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den daarmede vereenigden houtgrond Nieuwe-Hoop, benedenwaarts aan het Land van Santigron; 3500 akk. groot. De Negers noemen haar SANTIGRON en ook POÏCA.

CATHARINAHOOP, vroegere naam van den hout- en kostgrond BERGERSHOOP, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie BERGERSHOOP.

CATHARINAHUIS, in de wandeling ook wel CATRIJNENHUIS geheeten, voorm. fraterhuis te *Deventer*, in de *Krommesteeg*, in het jaar 1474 gebouwd, ten einde daar te huisvesten arme klerken of scholieren, die zich schikten om het kloosterleven te aanvaarden. Vermoedelijk is dit hetzelfde huis geweest dat elders onder den naam van JUFFER-WIBBENHUIS voorkomt. Het is na de Reformatie te niet gegaan.

CATHARINAKLOOSTER (ST.), voorm. nonnenklooster van de order der Minimen in *Twenthe*, heerl. *Almelo-en-Vriezenveen*, prov. *Overijssel*, digt aan het stadje Almelo. Het stond onder het kapittel van Utrecht en was gesticht op het einde der dertiende eeuw; maar is op den grond, waar het naderhand gestaan heeft overgebragt in het jaar 1407, wanneer JOHAN HILBING, die toen Pastoor van Almelo was, den voorseiden grond, welke de kerk toekwam, en waarop des Pastoors huis stond, in erfpacht gegeven heeft aan broeder JOHAN VAN UMMEN, Overste van St. Janskamp, met beding, dat daarvoor jaarlijks, in het midden van den winter, een Franschen schild (2 guld. 10 cents.) betaald zoude worden; zijnde de vergunningsbrief, tot den afstand van gezegden grond, gegeven op St. Adolphusavond van gezegd jaar, en gezegeld met de wapenen van BEATRIX VAN ALMELO, haren zoon EGBERT VAN ALMELO en ELISABETH VAN VOERST, EGBERTS huisvrouw. Maar JOHAN VAN UMMEN heeft dien grond, den 22 October 1409, afgestaan aan gemelde zusters, die toen onder de regering van ALEID TILBURG stonden, welke overgifte, in het jaar 1414, 's Woensdags na den Zondag *Cantate*, door FREDERIK VAN BLANKENHEIM, den een en vijftigsten Bisschop van Utrecht, is goedgekeurd.

Ten jare 1471 werd het kerkje ingewijd door GOZEWIJN, een Karmeliter Monnik, Bisschop van Hierapolis en Wijbisschop van DAVID VAN BOURGONDIË, den vijf en vijftigsten Bisschop van Utrecht. De andere gebouwen vertoonden uiterlijk de armoede en nederigheid van den H. FRANCISCUS, de slaapplaats echter uitgezonderd, die een

(1) Hen, die meer nopens dit gasthuis wenschen te weten, verwijzen wij naar het *Tijdschrift voor geschiedenis, oudheden en statistiek van Utrecht*, 2e Jaargang 1836, bl. 89–95.

ruim, hoog en hecht gebouw, en in het begin der zestiende eeuw opgetimmerd was. Men had ook het voornemen dusdanig eene kerk te bouwen, maar naauwelijks waren de grondslagen gelegd en de muren van het koor in 1519 gedeeltelijk opgemetseld, of het werk bleef steken. In het jaar 1665, toen PAULA KNOOPS het ambt van Mater bekleedde en HERMAN TENHORSTE Overste van dit klooster was, is de grond met de gebouwen den Heer VAN ALMELO gegeven, die van de steenen, bij zijn naburig heerenhuis, eenen paardenstal heeft doen bouwen, terwijl de Nonnen, die er nog ten getale van 28 woonden, door de Ridderschap eene som van 12,000 gulden toegezegd werd, waarop zij ten zelfden jare uit hare oude woonplaats verdreven zijn. De Nonnen hebben zich op de Glaan nedergezet, eene plaats in het Bentheimsche, digt aan Twenthe, gelegen, en *Mariaas vlugt naar Egypte* genoemd.

Onder de Oversten van dit klooster verdient vermelding BONAVENTURA TENHORSTE van de orde der Kapucijnen, en te 's Hertogenbosch geboren. Deze heeft niet alleen de zorg over dit klooster, maar ook over een groot gedeelte van het landschap Twenthe, met grooten ijver op zich genomen, en aldaar veel goeds gedaan. De H. vergadering te Rome, had Vader BONAVENTURA aan de burgerij van 's Hertogenbosch toegeschikt, maar de Aartsbisschop PHILIPPUS ROVENIUS verzocht, dat men hem te Almelo zoude laten, omdat zijne dienst aldaar noodzakelijker was en dit werd toegestaan. De voornaamste R. K. Geestelijken van zijnen tijd hebben dezen voortreffelijken Kloostervoogd, om zijnen onvermoeiden ijver, zijnen geest des gebeds, waarmede hij op eene zonderlinge wijze begaafd was, en om de vroomheid van zijnen wandel, groote achting en vriendschap toegedragen. Hij is den 15 September 1652 te Almelo overleden, en wordt in het doodboek der Nederduitsche Hervormde kerk aldaar geprezen als een man, die met onvermoeiden ijver voor de zaligheid der zielen gearbeid heeft. Ook staat er in het Roomsche verhaal van DE LA TORRE, dat hij, in den reuk van heiligheid van hier gescheiden is, en het was een algemeen gevoelen onder zijne geloofs- en tijdgenooten, dat hij van God, twee jaren voor zijnen dood, verzekering van zijne zaligheid gekregen heeft; terwijl men verhaalde, dat zijne kamer, als hij den geest gaf, met eene allerzoetste geur vervuld werd. Zeker gaat het, dat deze man in hooge mate de algemeene achting wegdroeg. Zijn neef HERMAN TENHORSTE, te Oldenzaal geboren, die eenige jaren later het klooster bestuurde en onder wiens regering de geestelijke zusters naar Glaan vertrokken zijn, wordt geroemd, als hebbende de Oldenzalers, onder welke hij eenigen tijd als Pastoor was werkzaam geweest en dien nu te Glaan ter kerk kwamen, met alle vriendelijkheid ontvangen, en langen tijd hunne geestelijke belangen met zorg ter harte genomen.

Den 5 Maart 1665 is door de Ridderschap en Steden van Overijssel, aan ZEGER VAN RECHTEREN, Heer *van Almelo en Vriezenveen*, den eigendom van dit klooster toegekend, met regt, om alle de goederen, daartoe behoorende, in de heerlijkheid van Almelo en Vriezenveen gelegen, tegen penningswaarde te lossen. Gemelde ZEGER VAN RECHTEREN heeft, bij uitersten wil, bepaald, dat in een der nog overgebleven gebouwen van het klooster zouden worden geplaatst tien vrouwen; welke plaatsen ter begeving van den tijdelijken Heer van Almelo stond, onder genot van vrije woning en 4 guld. 90 cents alle vier weken, door den Heer van Almelo te betalen. Dit gebouw

in eenen zeer bouwvalligen staat zijnde, heeft de tegenwoordige Heer van Almelo, Adolf Frederik Lodewijk Graaf van Rechteren Limpurg, het, in het jaar 1834, laten afbreken; in de plaats daarvan een nieuw gebouw gesticht, digt bij de oude standplaats, aan den straatweg van Almelo naar Wierden, en, onder den naam van Armengesticht, de instelling van zijnen voorzaat daarin overgebragt. Op de plaats, waar het klooster gestaan heeft, en die thans tot de gem. *Stad Almelo* behoort, ziet men tegenwoordig tuinen.

CATHARINAKLOOSTER (ST.), voorm. klooster te *Amsterdam*, op de *Oudezijds Achterburgwal*, belendende N. aan het Ceciliaklooster en Z. aan het St. Agnietenklooster.

Dit convent, meestal onder den naam van Margaretha op de Burgwal bekend, was gesticht door Gijsbert Doun, en werd naderhand door anderen vermeerderd en verder begiftigd. Eerst heeft het onder den regel van den H. Franciscus gestaan; maar is, in het jaar 1475, door Paus Sixtus V, om beter voortgang in de deugd te maken, overgebragt tot den regel van St. Augustinus, aan het kapittel van *Windesheim* onderworpen en den Regulieren Kanonniken buiten Amsterdam, te besturen gegeven. Na de Hervorming zijn de gebouwen ingerigt tot particuliere woningen.

CATHARINAKLOOSTER (ST.), voorm. kl. te *Brielle*, prov. *Zuid-Holland*, in het oude *Varkenslop*.

Dit klooster, na het innemen van de stad Brielle door de Watergeuzen vernietigd zijnde, werd in het jaar 1579 opgedragen aan Jonkheer Johan van Vliet van Woerden, Gouverneur en Baljuw der stad, van wiens Weduwe 's lands Staten het in het jaar 1586, voor vierduizend gulden kochten. Toen werd het bestemd tot eene woning van den Engelschen Gouverneur; doch na het vertrek der Engelschen werd het aan Jonkheer Johan van Sevender, Baljuw van Brielle, opgedragen, wien het echter, alzoo hij een zwager van 's Lands Advocaat Johan van Oldenbarneveld, en daardoor bij Prins Maurits van Nassau in ongenade vervallen, was, in het jaar 1619 weder ontnomen werd. Naderhand is het door de Kommandeurs van Brielle bewoond geworden en werd diensvolgens het Kommandeurshuis genoemd, tot dat het, na het vernietigen van dit ambt, in het jaar 1724, door 's Lands Staten aan partikulieren verkocht werd

CATHARINAKLOOSTER (ST.) of St. Catharina'shuis, voorm. klooster te *Gouda*, aan de zuidzijde van den *Tiendenweg* en aan de oostzijde van den *Groenenweg*.

Het had eene breede steenen poort, over de Patersteeg en werd bewoond door zusters van den derden regel des H. Franciscus of der Minimen, welke zusters te voren als Geestelijke Maagden bij elkander woonden en, naar allen schijn in het jaar 1440, tot eene kloosterlijke orde zijn gebragt. Dit klooster werd eerst het Groote Zusterhuis genoemd, en, onder het kapittel van Utrecht, na St. Agnesklooster te Gorinchem, gerekend. In het jaar 1552 is de toren afgebrand en in het jaar 1573 werden de Nonnen van kerk en huisraad beroofd. In het jaar 1592 werd een gedeelte van het konvent aan particulieren verkocht, en een gedeelte tot Tuchthuis ingerigt, waartoe het nog dient. De kerk diende eerst tot Stads Schermschool, en op kermissen tot Schouwburg, doch werd later Stads Turfschuur, zoo als zij thans nog is. In het jaar 1701, aan dak en muurwerk bouwvallig geworden zijnde, werd zij, even als het daarop staande torentje, hersteld.

CATHARINAKLOOSTER (ST.), voorm. klooster te *Haarlem*, hetwelk zich uitstrekte van de *Groote-* en de *Kleine-Kroft*, tot aan de *Zoetemelk-* en *Wittebroodstraat*, ook wel *Heeren-Tatingstraat*, en bij verkorting, thans veelal de *Zoetestraat* geheeten.

Het werd bewoond door Nonnen van de orde der Minimen, die er, in het jaar 1446, van DIRK VAN WASSENAAR, Pastoor der Hoofdkerk te Haarlem, inwoning verkregen. — De gebouwen van dit klooster, hetwelk in den tachtigjarigen oorlog te niet gegaan is, dienen thans tot woonhuizen. — Ter plaatse, waar dit klooster voormaals stond, heeft men in het jaar 1809 nog eenen toegemetselden grafkelder gevonden, bevattende het lijk van eenen Priester in plegtgewaad.

CATHARINAKLOOSTER (ST.), voorm. klooster te *Heusden*, prov. *Noord-Braband*, in de *Zustersteeg*. Het werd in het jaar 1482 gesticht, door GIJSBERT VAN RANDWIJK, een man van hoogen adel, die bij ARNOUD en ADOLF, Hertogen *van Gelder* in groot aanzien stond. Het was oorspronkelijk bestemd voor Nonnen van den derden regel van St. FRANCISCUS of der Minimen. Naderhand hebben zij den regel van St. AUGUSTINUS aangenomen en onder het kapittel van *Utrecht* gestaan.

Het klooster, ten gevolge van het meer en meer veldwinnen van de leer der Hervorming, vernietigd zijnde, is de kerk, die deerlijk vervallen was, in het jaar 1637 tot gebruik voor de Fransche gemeente bekwaam gemaakt; terwijl ook de Engelschen er hunne godsdienst oefenden, wanneer er van dien landaard te Heusden in bezetting lagen. Nadat echter de Fransche gemeente in het jaar 1807 te Heusden te nietgegaan is, werd de kerk verkocht en dient thans tot eene Aardappel-Siroopfabrijk. De overige kloostergebouwen zijn tot eene Latijnsche School ingerigt geweest; maar toen deze, in het laatst der zeventiende eeuw te niet gegaan was, zijn zij tot eene Nederduitsche School gebruikt geworden. Later is dat gedeelte van het voormalige ST. CATHARINAKLOOSTER door partikulieren bewoond, zoo als dit thans nog plaats heeft.

CATHARINAKLOOSTER (ST.), voorm. klooster te *Hoorn*, aan de Oostzijde van de *Gou*.

Het was in het jaar 1400 gesticht en werd bewoond door Nonnen, die naar den derden regel van den H. FRANCISCUS leefden. Den 8 Maart 1573 werden deze Nonnen, even als uit de andere kloosters te Hoorn, uit haar bed geligt, en met een schip naar Amsterdam overgebragt, waar zij door den Raad en de inwoners dier stad ingenomen en verzorgd werden.

Later is er door de gebouwen van dit klooster eene straat gelegd, die, nadat de Munt geplaatst was in het gedeelte van het klooster, hetwelk ten N. van deze straat lag, de Muntstraat genoemd werd. Een ander gedeelte, ten Z. van de gezegde straat staande, werd later tot een Oostindisch Huis ingerigt. Thans wordt de voormalige Munt gebruikt tot Kazerne voor de garnizoenstroepen, zijnde het huis van den Muntmeester tot eene Pastorij ingerigt, behoorende tot de R. K. kerk in de Achterstraat. In den gevel ziet men nog het wapen van West-Friesland; terwijl het Oostindische Huis tot verschillende einde wordt gebezigd, zoo als tot de vergaderingen van het Departement der Maatschappij: *Tot nut van 't Algemeen*; voor de Lees-bibliotheek van dat departement; Bergplaatsen van militaire goederen enz.

CATHARINAKLOOSTER (ST.), voorm. kl. te *Leeuwarden*, prov. *Friesland*, tusschen de *Speelmansstraat* en de *Groote-Kerkstraat*.

Het was gesticht door HEMME ODDEN, Beambtschrijver en Burgemeester van Leeuwarden en zijne huisvrouw HOUCK, op aandrang van hunne dochter WILRODIS en geholpen door WYBE GERRITS, mede Burgemeester van Leeuwarden. HEMME kocht eerst, in het jaar 1507, eene stede, op welke hij een huis schijnt gebouwd te hebben. Vervolgens kocht hij eenige aangrenzende huizen en nog ledige plaatsen, en bestemde toen het geheel tot een klooster van Nonnen van den derden regel van St. DOMINICUS. Deze stichting door den Bisschop van Utrecht, en bij eene Pausselijke bul erkend zijnde, werd, op een Provinciaal kapittel, gehouden te Haarlem, in het jaar 1522, tot een klooster van gezegde orde aangenomen, mits het aanstaande Algemeen kapittel der orde ook zijne toestemming daartoe gaf. Nadat deze toestemming in het jaar 1525 gegeven was, deed WILRODIS, den 8 Julij van dit jaar, hare gelofte in dit klooster, waarvan zij naderhand Priorinne werd. De kerk van dit gesticht, welke de Kerk der Apostelen genaamd, en in het jaar 1550 plegtstatig ingewijd werd, is, nadat het klooster in het jaar 1580 vernietigd was, in het jaar 1657, tot eene Kerk voor de Waalsche gemeente ingerigt, waartoe zij nog dient; terwijl de ruimte van het klooster zelf, thans door twee R. K. Kerken en Pastorijën, het R. K. Armhuis en eenige partikuliere huizen wordt ingenomen.

Het klooster was aan de H. CATHARINA *van Senen* toegewijd, en komt in oude stukken voor onder den naam van de PREDIKAREN of DOMINICIORDE-CONVENTE DER WITTE- OF NIEUWE-NONNEN, gelijk de kapel onder den naam van de Clarissekerk. — Bij de vernietiging, in het jaar 1580, bleven van dit klooster slechts drie Nonnen en twee Werkzusters hunner gelofte getrouw; zij huurden van de stad drie huizen, waarvan het eerste op den hoek van de *Bonte-Papesteeg* stond en vermoedelijk een gedeelte van het klooster geweest was, waardoor zij het dus nog eenigermate in stand hielden,

CATHARINAKLOOSTER (ST.), voorm. klooster te *Leyden*, op de *St. Pieters-achtergracht*, omtrent den Doelen.

Het was een arm convent, bewoond door Zusters van de orde van ST. AUGUSTINUS. Na de Hervorming is het tot onderscheidene woonhuizen vertimmerd.

CATHARINAKLOOSTER (ST), voorm. klooster te *Maastricht*, in de *St. Pieterstraat*.

Het droeg weleer den naam van het KLOOSTER VAN ST. CATHARINADAL, en zou reeds in de veertiende eeuw, door zekere ELIZABETH DE MOLENDINO zijn gesticht en begiftigd. Het gesticht, hetwelk aanvankelijk door 15 of 16 onbemiddelde jonge dochters van goeden huize werd bewoond, is later, bij diploma van den Prins Bisschop van Luik, JAN VAN HOORNE, gedagteekend 22 April 1470, bevestigd, en alstoen van de, thans niet meer bekende, plaats, waar het eerst gevestigd was, naar de *St. Pieterstraat* overgebragt, in een zeer groot gebouw, hetwelk tot dus verre aan het geslacht DE MERODE VAN PIETERSHEIM had toebehoord, dat daarvan, zoo het schijnt, ten behoeve der congregatie afstand deed. De geestelijke Zusters, ook wel Feilzusters of zusters geheeten, volgden den derden regel van den H. FRANCISCUS, en stonden, bij het uitbreken van besmettelijke ziekten, ter beschikking van de stedelijke regering. Deze eenmaal rijk begiftigde en zeer bloeijende inrigting, ging langzamerhand, door haar slecht beheer, te gronde. Toen vervolgens het gesticht, door eenen zwaren brand getroffen, al zijne meubelen en titels verloor, gelukte het slechts met moeite, het in puin liggend gebouw door een nederig

kloostertje en eene kleine kerk te vervangen. Ook dit gesticht, onder het Fransch-revolutionair bewind opgeheven zijnde, heeft later steeds tot openbaar gebruik gediend. Thans nog wordt het bewaard gebleven gedeelte tot 's Rijks Tuighuis gebezigd.

CATHARINAKLOOSTER (ST.), voorm. klooster te *Muiden*, prov. *Noord-Holland*.

Het werd door Nonnen van den derden regel des H. Franciscus of der Minimen bewoond, en hoorde onder het algemeen kapittel te *Utrecht*.

Na de Hervorming werd de kerk tot een pakhuis herbouwd, en het overige tot een Weeshuis ingerigt, waartoe het thans nog dient.

CATHARINAKLOOSTER (ST.), voorm. klooster te *Nijmegen*, prov. *Gelderland*, in de *Molenstraat*.

Het was bewoond door Kanonniken der orde van den H. Augustinus, en behoorde onder het kapittel van Windesheim. Dit klooster na de Reformatie vernietigd zijnde, werden de gebouwen ingerigt tot een Burgergasthuis voor mannen en vrouwen boven de 60 jaren oud.

CATHARINAKLOOSTER (ST.), voorm. klooster te *Utrecht*, op het *St. Catharinaveld*, thans het *Vreeburg*, bij de St. Catharinastraat.

Het was een huis van Maltheser Ridders, anders Ridders van St. Jan genoemd, die het reeds omtrent het jaar 1250 bezaten.

Deze Ridders plagten oudtijds alle van adellijke geboorte te moeten zijn; doch te Utrecht werden reeds in de veertiende eeuw of misschien al vroeger, lieden van burger afkomst in het St. Catharinaklooster ontvangen; van welken tijd af, de Kloosterlingen de krijgsdienst lieten varen en een stil leven begonnen te leiden. De regering der stad had zelfs, ten dien tijde, toezigt op het bestuur van dit klooster, waarin men ook armen en zieken huisvestte en verzorgde.

Toen Karel V te Utrecht een kasteel wilde bouwen, dat hij Vreeburg noemde, deed hij de woning dier Ridders innemen en, even als de daartoe behoorende kerk, afbreken, terwijl hij de Maltheser Ridders in het klooster der Karmeliten, op de Nieuwe Gracht, plaatste, hetwelk toen den naam van Catharinaklooster bekwam. Laatstgenoemde klooster is, na de Hervorming, tot een Hospitaal of Gasthuis ingerigt, waarin, zoowel krijgslieden als andere zieken, werden opgenomen. Dit is echter in de laatste jaren dat Utrecht door de Franschen bezet was, naar het Duitsche huis verplaatst. Thans dient het gebouw tot Militair Logement of zoogenoemde Inkwartieringes-Kazerne. De kerk van dit klooster, sedert de Hervorming, bij de Gereformeerden tijdelijk in gebruik genomen, is in het jaar 1815 voor de R. K. krijgslieden tot garnisoenskerk ingeruimd en, na door den storm van 29 November 1836, zoo zwaar geteisterd te zijn, dat de dienst daarin niet langer zonder gevaar kon verrigt worden, in het jaar 1840 aan de R. K., vergaderende in het *Catharijnensteegje*, afgestaan, ten einde dat gebouw in bruikbaren staat te herstellen.

De Ridders stonden te Utrecht onder een Opperhoofd, die den naam van Balie van St. Catharina droeg, terwijl de kommanderij de Balie van St. Catharina geheeten werd. Na het afsterven van den Balier, Hendrik van Beak, hebben de Gedeputeerde Staten van de provincie Utrecht, den 13 October 1602, den Kommandeuren, die onder hem stonden, verboden eenen nieuwen Balier te kiezen; en sedert hebben de Staten, in de plaats der overledene Kommandeurs, anderen aangesteld, die het genot der goederen, tot elke kommanderij behoorende, hadden.

De andere goederen der Balie, bestaande of uit hetgeen eertijds de Balier toekwam, of uit hetgene iedere Kommandeur, oudtijds in den schoot der orde bragt, werd in het vervolg van tijd door eenen Rentmeester beheerd, en uit de inkomsten dier goederen werden eenige prebenden en onkosten betaald. De prebenden beliepen zeven en dertig honderd en vijftig gulden 's jaars, die onder zestien personen verdeeld werden. De Kommandeurs van St. Catharina waren van ouds en zijn nog negen in getal, die genoemd worden naar de plaatsen, daar de goederen gelegen zijn, als: te Oudewater, te Wemelingen, te Kerkwerve, te Harmelen en te Weerden. Zij werden voorheen door de Staten op voorstel van een der Leden aangesteld, maar later door den Stadhouder, zonder dat daartoe eenig voorstel gedaan werd.

CATHARINAMEER, voorm. meer, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*, N. W. van het d. *Boer*.

Dit meer hetwelk zeer vischrijk was en waar zich zeer veel wild en watergevogelte ophield, had door de Ried gemeenschap met de tegenwoordig ook reeds drooge *Munnike-* en *Dongjumermeren*. Hoewel sedert een paar eeuwen reeds droog, is het land zeer laag en kan alleen door watermolens drooggehouden worden. In de nabijheid staat een huis, dat nog onder den naam van *Eijerhuis* bekend is, welken naam het vermoedelijk ontleent, van de menigte eijeren, die in den omtrek gevonden werd.

CATHARINAPLAAT, onbehuisde pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Braband*, *Vierde* distr, arr. *Breda*, kant. *Oosterhout*, gem. *Made-en-Drimmelen*; palende N. aan de oude grafelijkheidslimiet, thans scheiding der gemeenten Made-en-Drimmelen en Werkendam, O. aan het Gat van den Hardenhoek, Z. aan den Hoogenhof, W. aan den Lagenhof.

Deze pold, omkaad in het jaar 1838, watert uit op het Gat van den Hardenhoek, en wordt bestuurd door den eigenaar, zijnde de Heer Arnoldus Josephus Ingenhousz, woonachtig te Breda. Het zomerpeil is 45 duim boven A. P.

CATHARINAPLAAT of Jantjesplaat, onbehuisde pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Braband*, *Vierde* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Werkendam*; palende N. en O. aan het Gat van den Hardenhoek, Z. aan de Grienden, W. aan de Kreek langs de Springer.

Deze pold., die, ingevolge 's Konings dispositie van 29 October 1831, in het volgende jaar, door den bouwman Arie Hofman, te Sliedrecht, als huurder van het Domeinbestuur, omkaad is, beslaat eene oppervlakte van 11 bund. 68 v. r. 50 v. ell., watert door twee houten duikers, aan de westzijde ieder van eene klep voorzien, op de kreek langs den Springer uit, en staat onder het bestuur van gemelden Hofman. Het land ligt 40 duim boven A. P.

CATHARINA'SHUIS, voorm. kl. te *Gouda*. Zie Catharinahuis.

CATHARINA SOPHIA, suikerpl. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Saramacca*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. Anna-Maria, benedenwaarts aan de verl. plant. Judashoop. Zij is 1500 akk. groot en wordt door 176 slaven bewerkt. Men heeft er eenen stoommolen. De Negers noemen haar Soekroegron.

CATHARINEBAND, d., prov. *Friesland*. Zie Terband.

CATHARINENDAL (ST.), kloost. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 2 u. N. O. van *Breda*, kant., gem. en 5 min. Z. O. van *Oosterhout*.

Dit klooster was oorspronkelijk gesticht in het jaar 1268, te *Vroenhout*, onder *Roosendaal*, door Servaas van Liedekerke, met zijne huisvrouw Ymmezoete en hunnen zoon Victor. De kerk, ingewijd in het jaar 1270, en aan de H. Catharina toegeheiligd zijnde, zoo bekwam het klooster den naam van St. Catharinendal. Deze instelling werd niet slechts door Arnout van Loven, en zijne huisvrouw Elisabeth, Heer en Vrouw van *Breda*, met hun goedvinden bekrachtigd, maar bovendien werden de goederen van de Priorin en zusters van St. Catharinendal, bij bezegelde brieven, in hunne bescherming genomen; terwijl zij haar bovendien met vele goederen en gronden van erven onder Sonseel, Vlasselt, Oosterhout, Mertensheim (nu 's Princenhage) enz. begiftigden.

Twintig jaren na de stichting, en wel in het jaar 1288, werd het klooster, door het doorbreken der dijken bij Lillo, zoodanig door het water aangetast dat de Geestelijke Dochters zich genoodzaakt zagen, elders eene schuilplaats te zoeken, waarom Raso van Gaveren, Heer van *Liedekerke-en-Breda*, haar in het jaar 1295 overplaatste bij de stad Breda, waar zij bij het gasthuis verbleven tot in het jaar 1308, als wanneer haar vergund werd, even buiten de stad een klooster te bouwen, waarvan de voornaamste gebouwen, nu nog, ten gevolge van de vergrooting der stad Breda in de jaren 1531-1536, binnen hare muren aanwezig en onder den naam van het Klooster bekend, thans tot kazerne dienen.

Gedurende den tijd, dat dit klooster zoo digt bij en later binnen de stad stond, werd het door de Heeren van Breda, voornamelijk door die uit het doorluchtig geslacht van Nassau met vele regten en voordeelen begunstigd, onder anderen genoot het vele weldaden van Engelbrecht, Graaf van *Nassau*, Heer van *Breda*, en zijne gemalin Joanna van Polanen, wier beide moeijen Elisabeth van de Leck en Machteld van Polanen, de eerste als Priorin en de andere als Geestelijke in het klooster waren, waarin zich destijds nog vele andere Jonkvrouwen van edele geslachten bevonden. — Zijn zoon en opvolger Jan, Graaf van *Nassau*, behartigde zoodanig de belangen van het klooster, dat hij het gedurende eenige jaren op eigen kosten onderhield, en jaarlijks zelf de rekeningen nazag, om te weten of de Geestelijke Zusters ook aan iets gebrek hadden. Hij verkreeg van Paus Pius II, dat het in het jaar 1463 in onderscheidene opzigten hervormd werd, zoodat de Nonnen gehouden waren zich aan de eeuwigdurende opsluiting te onderwerpen, niets in eigendom mogten bezitten, voor zich zelven geene dienstmaagden hebben, en, in plaats van den Proost, alleen eenen Biechtvader houden. Hij deed onderscheidene straten en stegen omtrent het klooster verleggen, ten einde alle stratengerucht daarvan te weeren. Zelf ontbood hij zijne dochter Odilia uit het konvent van Bethanië bij Mechelen, en deed haar in het klooster St. Catharinendal den sluijer aannemen. Hendrik Graaf van *Nassau*, Heer van *Breda*, noemde zich momboor van het klooster en deed het nader hervormen, hetwelk ten gevolge had, dat de Priorin alleen den sleutel zou hebben van het Binnenklooster en geene manspersonen daarin mogten worden toegelaten. Hij schonk met zijne Gemalin, Claude de Chalons, Prinses van *Oranje*, het fraaije gestoelte op het koor, in de, ten jare 1501, gebouwde kerk. Ook gebood hij de Regering van Breda, het klooster behoorlijk schadevergoeding te geven, voor de vele erven, die het, bij het graven der nieuwe wallen om de buitenstad, verloren had. De zware brand, die in het jaar 1534 het grootste en beste gedeelte der stad in kolen legde, heeft al de ge-

bouwen des kloosters, behalve alleen de kerk en de slaapplaatsen verwoest. Naderhand werden die echter weder in vorigen stand hersteld.

Door de beeldenstormerij, welke den 23 Augustus 1566 te Breda gewoed heeft, leed het klooster mede veel schade. WILLEM I, Prins *van Oranje*, wien dezen handelwijze zeer mishaagde, nam hierop het klooster in zijne bijzondere hoede, beveiligde de Nonnen voor verderen overlast, en beval zijnen Rentmeester, dat hij de goederen des kloosters zoude beschermen en gadeslaan Dit had ten gevolg, dat het klooster sedert altijd genoemd werd het KLOOSTER VAN NASSAU, en dat CLAUDE VAN BERLAYMONT Heer *van Haultepenne*, toen hij Breda, den 29 Junij 1581, had ingenomen, het vijandig deed aantasten en door zijn krijgsvolk uitplunderen. In het jaar 1625 werd, door den Algemeenen Overste der Premonstratenser orde, weder, volgens de eerste instelling, eenen Proost over het klooster aangesteld, zoo als zulks tot nu toe is in stand gebleven. Nadat FREDERIK HENDRIK, Prins *van Oranje*, in het jaar 1637, de stad Breda veroverd had, nam hij, als Heer *van Breda*, bij eenen bijzonderen brief, het klooster, met al zijne bewoners, in zijne bijzondere bescherming, en, ten einde de Nonnen te beter van de wereld konden afgezonderd blijven, ontlastte hij het van de inkwartiering der soldaten. Toen hij echter voorgenomen had binnen Breda eene illustre school en collegie op te rigten, en daartoe geschikte gebouwen noodig had, kwam hij, den 20 April 1646, met den toenmaligen Proost, BALTHAZAR KRUIT, overeen, dat dezen het klooster met den bijgang en de kerk aan den Prins zouden overgeven, terwijl de Proost, de Vicaris en verdere Geestelijke personen het klooster zouden overbrengen naar *Oosterhout*, alwaar zij, zonder iemands tegenzeggen, naar hunnen regel, onder de voortdurende bescherming van het doorluchtige huis VAN NASSAU, leven zouden, hoewel zij altijd een toevlugtsoord binnen Breda hielden, werwaarts zij zich, in tijd van dringenden nood, konden begeven. Dien ten gevolge togen de Geestelijke dochters van Breda naar Oosterhout, alwaar zij een erf kochten, en daarop weder een nieuw klooster bouwden, hetwelk zij den naam van CHATHARINENDAL gaven en tegenwoordig nog in wezen is.

Ook WILLEM II, Prins *van Oranje*, deed de door zijnen vader gedane belofte van bescherming getrouw gestand, want niet alleen bekrachtigde hij, bij eenen bezegelden brief, alle de voordeelen, regten en geregtigheden, bij zijne voorouders, van tijd tot tijd, aan het klooster gunstig verleend, maar toen, na den Munsterschen vrede, in het jaar 1648, volgens het besluit der Algemeene Staten, van 16 Junij deszelfden jaars, alle geestelijke geordende personen, de Republiek der Vereenigde Nederlanden moesten verlaten, verklaarde hij, dat de Proost en de Vicaris van St. CATHARINENDAL daaronder niet begrepen waren, waardoor deze dan ook ongemoeid in het klooster bleven.

De Proost en de Geestelijke dochters zich alzoo te Oosterhout, in hun nieuw gebouwd klooster nedergezet hebbende, zijn aldaar in rust en stilte verbleven, tot in het jaar 1672, toen zij, na het uitbarsten van den oorlog tusschen dezen staat en den Koning van Frankrijk, uit vrees van vijandelijken overval, plundering en verwoesting, wedergekeerd zijn naar de oude kloostergebouwen te Breda, welke, wegens de vernietiging der Illustre school en collegie, ledig stonden en zeer vervallen waren. Zij deden dadelijk de kerk, waarin eenigen tijd eene bende krijgsknechten gehuisvest was geweest, met groote kosten weder herstellen en de overige gebouwen weder bewoonbaar

maken; doch, na het eindigen van dien oorlog, in het jaar 1679, vond Prins Willem III raadzaam, dat zij weder naar Oosterhout zouden keeren; terwijl hij haar uitdrukkelijk beloofde, van haar aldaar *in zijne bescherming* te houden. In het begin van het jaar 1680 vertrokken zij alzoo weder naar haar klooster te Oosterhout, waar zij tot heden toe verbleven zijn, hoewel niet zonder vrees van, eerst, in het jaar 1795, bij het inrukken der Franschen, en vervolgens, in het jaar 1810, bij den afstand van het zuidelijk gedeelte van het Koningrijk van Holland, aan den Keizer der Franschen, het lot van alle der in Frankrijk bestaan hebbende kloosters te zullen moeten ondergaan; aan dit gevaar ontkomen, door een legale erkenning, bij keizerlijk dekreet van 12 November 1811, houden de Geestelijke zusters, thans ten getale van 29, zich onder anderen ook bezig, met het kosteloos onderwijs geven aan kinderen van behoeftigen. De gebouwen hebben van tijd tot tijd menige verbetering ondergaan, zoo als onder anderen, in het jaar 1818, wanneer een zeer doelmatig kerkgebouw, van toren voorzien, opgetrokken werd, terwijl de zusters tot dien tijd toe, in een gedeelte van den kloostergang (*het Pand*), godsdienstoefening hadden gehouden.

CATHARINENDAL, voorm. klooster, te *Maastricht*, prov. *Limburg*. Zie Catharinaklooster.

CATHARINENKLOOSTER, voorm. klooster, te *Haarlem*. Zie Catharinaklooster (1).

CATRIJNENHUIS, voorm. fraterhuis te Deventer. Zie Catarinahuis (2).

CATSBERGEN, ridderhofstad in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie Carsbergen.

CATSE of Catze, voorm. plaats in de prov. *Friesland*, waar, den 12 Mei 1420, de Schieringers door de Vetkoopers geslagen werden, zoodat zij wel 300 dooden en 200 gevangenen verloren.

Volgens het algemeen gevoelen moet deze plaats in de griet. *Hemelumer-Oldephaert-en-Noordwolde*, tusschen Hindeloopen en Molkwerum, nabij het d. *Koudum*, gezocht worden.

CATSHOEVE, voorm. buitengoed, thans hofstede in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*, arr. en 4 u. Z. van *Middelburg*, kant. en 1½ u. N. van *Oostburg*, gem. en 5 min. N. van *Groede*.

Deze hofstede, die eene oppervlakte van 30 bund. 60 v. r. 80 v. ell. beslaat, doch te voren wel tweemaal zoo groot was, ontleent haren naam van den beroemden Raadpensionaris en dichter Jacob Cats, die er zijn gewoon verblijf hield, als hij, uit hoofde van zijne toen nieuw bedijkte landen, deze oorden bezocht, waarom hij ook in de Herv. kerk te Groede eene eigen bank had, die nog bestaat en naar hem genoemd wordt. Achter de Catshoeve loopt de Catsweg.

CATSJELI of Cajeli, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Molukkos* behoorende; 3° 22′ 33″ Z. B., 144° 42′ 34″ O. L.

CATSJELI of Cajela, plaats in *Oost-Indië*, op de oostzijde van het *Ambonsche* eil. *Boero*, aan de bogt van *Catsjeli*. Vroeger stond te midden dezer plaats de vesting Defensie.

---

(1) Evenzoo zoeke men alle de overige woorden, die elders wel eens Catharinen gespeld en hier niet gevonden worden, op Catharina.

(2) Insgelijks zoeke men alle de woorden, elders wel eens Catrijnen gespeld en hier niet vermeld wordende, op Catharina.

CATSJELI (BOGT VAN), baai in *Oost-Indië*, aan de Noordoostzijde van het *Ambonsche* eil. *Boero*.

Het is eene veilige anker- en goede ververschingsplaats.

CATTEMEET, stuk lands, in het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*, arr., kant., gem. en 46 Schouwsche roeden N. van *Zierikzee*.

Het is aldus genaamd naar eene groote stormkat, die de Vlaamsche Graaf GUY er bij het beleg van Zierikzee, in het jaar 1304 op deed plaatsen, en waaruit hij de stad veel schade toebragt.

CATTENBROEK, vroeger op de kohieren van Staat bekend met den naam van ADOLF-VAN-DE-WAALSGEREGT, amb. heerl. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Amersfoort*, kant. *Wijk-bij-Duurstede*, gem. *Zeyst*; palende W. en N. aan Zeyst, O. aan Zeyst en Stoetwegen, Z. aan den Krommen Rijn.

Zij bevat het geh. Cattenbroek, en telt 60 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

Deze amb. heerl. was vroeger leenroerig aan het Sticht van Utrecht, en werd den 27 Augustus 1740 ter leen uitgegeven aan den Heer JAN PESTERS NIKOLAASZ, Deken van het kapittel van St. Jan, verkozen in het eerste Lid der Staten van Utrecht, bij wiens nakomelingen zij thans nog bezeten wordt, zijnde thans eigenaar de Heer Mr. JAN EVERAART PESTERS.

Het geh. CATTENBROEK, ligt 3 u. Z. W. van Amersfoort, 2½ u. N. W. van Wijk-bij-Duurstede, gem. en ½ u. Z. W. van Zeyst.

CATTENBROEK, heerl. in het *Land-van-Montfoort*, prov. *Utrecht*, kant. *IJsselstein*, gem. *Linschoten*; palende N. O. aan den pold. Bijleveld, N. W. aan den pold. Breeveld, Z. W. aan de heerl. Polanen en aan den pold. Rapijnen, Z. O. aan de pold. IJsselveld en Munstwijk.

Deze heerl. die tevens eenen pold. uitmaakt, bevat het geh. Cattenbroek.

In het jaar 1765 werd de Heer JAN CORNELIS ABLAING, Heer van *Nieuwerkerk*, door de Staten der prov. Utrecht, met deze heerl. beleend.

Het geh. CATTENBROEK ligt 2½ u. W. van Utrecht, 2 u. N. W. van IJsselstein, ½ u. N. van Linschoten. Het begint een u. benoorden de stad Montfoort en strekt zich langs den Cattenbroekerdijk uit.

CATTENBROEKERDIJK, dijk in het *Land-van-Montfoort*, prov. *Utrecht*; die ten Z. O. van Haanwijk en N. O. van Cattenbroek en IJsselveld, van den Rijn naar den IJssel loopt.

CATTENLEGER of KATTENLEGER, streek gronds, onder *Bemmel*, in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland*, ongeveer ½ u. van gemelde dorp gelegen.

CATTENPOORT, bouwvallen in het *Land tusschen Maas en Waal*, prov. *Gelderland*, nabij het stadje *Batenburg*.

CATTI, Lat. naam van de KATTEN, een volk waarvan de *Batten* afstammen. Zie KATTEN.

CAUBERG, geh. in het graafs. *Vroenhove*, prov. *Limburg*. Zie CABERG.

CAUCHEN of CHAUCEN, in het Lat. CAUCI of CHAUCI, volk, dat ten tijde van JULIUS CAESAR een gedeelte van dit land bewoonde.

Zij stamden af van de *Scijten*, werden verdeeld in Groote-Cauchen en Kleine-Cauchen, en moeten gewoond hebben de eersten in het tegenwoordige *Oldenburgsche* en *Bremen*; de anderen in het tegenwoordige *Oost-Friesland*, tusschen Eems en Wezer. De CAUCHEN worden voor een der oudste volkstammen onder de Germanen gehouden, die reeds vóór onze tegenwoordige jaartelling zouden beroemd zijn geweest. PLINIUS, die de Duitschers in vijf hoofdstammen verdeeld, noemt onder

de *Ingaevones*, die tusschen Eems en Elve woonden, ook de CAUCHEN op. Zij deden onderscheidene invallen in de meer zuidwestelijke streken van dit land, waar thans de provinciën *Zuid-Holland, Zeeland* en *Utrecht* gevonden werden. TACITUS noemt ze een zeer aanzienlijk volk onder de Germanen, dat zijne grootheid liefst door geregtigheid wilde handhaven; zonder begeerlijkheid, zonder heerschzucht, gerust en afgezonderd levende, geen oorlog verwekkende en nergens met rooven en moorden stroopende; brengende hij als een voornaam bewijs hunner dapperheid en magt bij, dat zij niemand verongelijkten, om boven anderen de overhand te hebben, hoewel ieder van hen de wapenen gereed had; terwijl er, zoo de zaak het vereischte, spoedig een leger op de been was, en men er vele krijgslieden en paarden zag; waardoor zij, hoewel zich stil houdende, echter in groote achting bleven.

Nadat DRUSUS de Angrivariën overwonnen, en de Friezen beteugeld had, was hij de eerste der Romeinen, die door de veenen in het land der CAUCHEN doordrong. Kort daarna heeft zijn broeder TIBERIUS hen, die zich eerst niet wilden onderwerpen, maar naderhand hem te voet vielen in genade aangenomen: waarna hij hun de wapenen ontnam en eenige ruiterbenden onder hen legde. GERMANICUS had later, in beide zijne togten tegen de Cheruscen, getrouwe krijgsknechten aan de CAUCHEN. Naderhand, onder Keizer CLAUDIUS, afgevallen zijnde, zijn zij weder te ondergebragt door PUBLIUS GABINIUS SECUNDUS, die daardoor den bijnaam van CHAUCUS verkreeg. Weinige jaren daarna, omstreeks het jaar 44 van onze tijdrekening, ondernamen zij de kusten van Gallië met hunne schepen onveilig te maken. Zij werden op dezen togt aangevoerd door den Kaninefaat GANNASCUS, die, lang voor hulpsoldaat onder de Romeinen gediend hebbende, sedert tot de CAUCHEN was overgeloopen, en hen schijnt aangezet te hebben tot deze zeeschuimerijen, waardoor hij zich nu berucht maakte. Hij wist, dat de Galliërs rijk, doch magteloos ter zee waren, en stroopte daarom, met ligte vaartuigen, langs hunne kusten. CNEJUS DOMITIUS CORBULO, aan wien middelerwijl het bestier over Neder-Germanië was opgedragen, en die reeds herwaarts op weg was toen de vijandelijkheden der CAUCHEN bekend werden, was zoodra niet op het Eiland der Batavieren aangekomen of hij voerde de drieriemige galeijen door de kil des Rijns en de overige schepen door de wadden en stroomgaten in zee. Welhaast werden de roofschepen van GANNASCUS in den grond geboord, hij zelf met schande naar huis gejaagd en alles wederom bevredigd. De CAUCHEN bleven echter niet lang in rust, want onder de regering van NERO verdreven zij de Ansibariën uit hun land. Naderhand hebben zij ook met de Batten, de Friezen en andere Germaansche volkstammen gemeene zaak gemaakt in den opstand tegen de Romeinen. Nadat deze oorlog ten einde was, zijn zij nogtans weder onder de gehoorzaamheid der Romeinen gekomen; waarna zij, onder de regering van MARCUS AURELIUS, in België vielen, doch door den Landvoogd DIDIUS JULIANUS terug gedreven werden. Dit gedurig afvallen en weder tot gehoorzaamheid komen schijnt onder de CAUCHEN geduurd te hebben, tot dat zij den naam en het bondgenootschap gedeeltelijk van de *Franken*, gedeeltelijk van de *Friezen* en gedeeltelijk van de *Saksers* hebben aangenomen, waardoor de oude naam met der tijd geheel is uitgestorven en, vooral de noordelijke bewoners der landen tusschen Eems en Weser, met den naam, ook de taal en de regten of gewoonten der Friezen ontvangen hebben.

CAUCHEN (GROOTE-), in het Lat. CAUCI-MAJORES, stam der CAUCHEN, die het tegenwoordige *Oldenburgsche* en de omstreken van

[illegible] tusschen de Weser en de Elve moet bewoond [illegible].

CAUCHEN (KLEINE-), in het Lat. CAUCI-MINORES, stam der CAU-[illegible] het tegenwoordige *Oostfriesland*, tusschen de Eems en de [illegible].

CAUCI, Lat. naam van de CAUCHEN. Zie dat woord.

CAUCI-MAJORES, Lat. naam van de GROOTE-CAUCHEN. Zie CAUCHEN (GROOTE-).

CAUCI-MINORES, Lat. naam van de KLEINE-CAUCHEN. Zie CAUCHEN (KLEINE-).

CAUBER, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, distr., arr. en 3½ u. O. ten N. van *Maastricht*, kant., gem. en 15 min. ten Z. O. van *Heerlen*; met 133 h. en 660 inw.

CAUWATER, voorm. klooster, thans eene buitenpl. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Braband*. Zie COU-[illegible].

CAUWELAER, geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 1½ u. Z. van *Breda*, kant. en ½ u. Z. van *Ginneken*, gem. *Ginneken-en-Bavel*; met 11 h. en 80 inw.

CAUWENBERG, geh. in het graafs. *Vroenhoven*, prov. *Limburg*. Zie CANNE.

CAUWERVE, d. in het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie COUWERVE.

CAWER, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, res. *Palembang*, ads. resid. *Bengkoelen*.

CAYBOBO of CAYBOBO, d. in *Oost-Indië*, op het Ambonsche eil. *Ceram*, aan den zuidwestelijken uithoek van *Groot-Ceram*, zeer aangenaam onder het lommer gelegen.

Het staat onder het Nederlandsche Gouvernement, dat er een fort heeft. Ook is er een gouvernementshuis. Men heeft er een fraai uitzigt zoo op de nabijgelegen groene heuvelen, als op de baai van Ceram en op het Varkenseiland; doch het strand is bezet met riffen en moeijelijk te naderen. In de nabijheid zijn vele rotsen en achter het d. is het gebergte woest en onbewoond.

De bevolking, die in het begin der vorige eeuw 733 zielen sterk was, onder welke 183 weerbare mannen en 91 Dati's, levert bekwame timmerlieden en stoute zeelieden op. Zij heeft menig blijk van getrouwheid aan het Nederlandsche gouvernement gegeven, zelfs niettegenstaande zij sterk tot afval werd aangezet.

CAYLOEPA, eil. in *Oost-Indië*, in de *Straat der Molukkos*, tot de *Toekang-Besi-eilanden* behoorende.

Het ligt 1 m. Z. O. van Poelo-Wangi-Wangi, 2 of 3 m. N. W. van Poelo-Tamea. Het heeft N. en ten Z. een rif en in het Z. nog een eilandje. Een mijl zuidwestwaarts van dit eil. ligt mede eene rif, dat N. W. en Z. O. wel 8 of 9 m. lang en 2 of 3 m. breed is, hoewel het in het N. W. smaller wordt. Ook doet er zich hier en daar een eilandje op voor. Ten Z. O. van Cayloepa is weder een rif, dat 2 of 3 m. in het rond heeft en van het O. naar het W. zich uitstrekt, doch naar het O. spits toeloopt.

CECILIAKLOOSTER (ST.), voorm. klooster te *Amsterdam*, op de *Oudezijds-Voorburgwal*.

Het was bewoond door Nonnen, die naar den derden regel van den H. FRANCISCUS leefden, en werd, naar sommigen meenen, reeds tusschen de jaren 1342 en 1352 gesticht. De daartoe gediend hebbende gebou-

wen zijn, na eerst tot ander gebruik te hebben verstrekt, tot een Stadhuis verbouwd (1).

CECILIAKLOOSTER (ST.), voorm. klooster te *Enkhuizen*, bewesten of achter de Westerkerk.

In het jaar 1441 begon men er aan te bouwen, en in het jaar 1465 was het zoo ver voltooid, dat er Nonnen in geplaatst werden, die naar den derden regel van den H. Franciscus leefden. Zij hadden eene kerk of kapel, met riet gedekt, en van eenen kleinen toren, met uurklok, voorzien, die later echter is afgebrand. Sedert den tijd der Hervorming, op bevel der overheid, tot ander gebruik bestemd zijnde, werd het, in het jaar 1592, tot eenen Bejaard-Zieken-en Pesthuis ingerigt. Bij den achteruitgang van de stad Enkhuizen heeft het later ledig gestaan of is tot bijzondere einden gebruikt, tot dat het, in het jaar 1818, is verkocht en in het jaar 1819 gedeeltelijk gesloopt geworden. Het nog bestaande gedeelte was reeds in het jaar 1816 ingerigt tot een *Oeconomisch-Werkhuis*, welks directie dit, bij den verkoop, in het jaar 1818, in eigendom bekomen heeft en er dagelijks in laat arbeiden.

CECILIAKLOOSTER, voorm. klooster te *Haarlem*, in de *St. Janstraat*, digt bij de poort, belendende aan de Wijde- en Naauwe-Ceciliastegen, die daarvan haren naam ontleend hebben.

Het was in het jaar 1468 gesticht. Op den grond van dit klooster staat, nevens andere particuliere gebouwen, thans het Gouvernements-Gebouw.

CECILIAKLOOSTER (ST.), voorm. klooster te *Hoorn*, aan de Oostzijde van de *Gou* (*Nieuwstraat*), naast het klooster der Hieronymieten.

Het was in het jaar 1402 gesticht, om bewoond te worden door Nonnen, die naar den derden regel van St. Franciscus leefden. Toen in het jaar 1429 de Hieronymieten uit Hoorn vertrokken, deden zij hun kloostergebouw aan de zusters van het St. Ceciliaklooster over, die dit alzoo aan haar klooster trokken. Den 8 Maart 1573 werden de Nonnen uit dit klooster gehaald en naar Amsterdam overgebragt. Na de Hervorming is het achterste gedeelte van dit klooster tot eene Latijnsche school ingerigt, waartoe het ook thans nog dient; terwijl dat gedeelte, hetwelk vroeger het St. Hieronymusklooster geweest was, in het jaar 1596, gedeeltelijk tot een Logement van Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier werd ingerigt, en dit dient, sedert het jaar 1796, tot Stadhuis. De overige gedeelten van het St. Ceciliaklooster zijn afgebroken en de grond is tot eenen uitgestrekten tuin aangelegd, behoorende tot het Latijnsche schoolgebouw.

CECILIAKLOOSTER (ST.), voorm. klooster te *Leyden*, in de *Bastiaan-de-Roysteeg*, achter de Vrouwenkerk, en van achteren uitkomende tegen de *St. Josephsteeg*.

Het was bewoond door Nonnen van de orde van St. Augustinus, die, behalve hare geestelijke oefeningen, nog dagelijks met haren handen arbeid de kost moesten verdienen.

Dit klooster is na de Hervorming gedeeltelijk tot burgerwoningen, maar voor het grootste gedeelte tot een Pest- of Dolhuis vertimmerd, zoo als dit gedeelte thans ook nog dient tot een Gast- en Krankzinnigenhuis, het Cecilien-Gast-Dol-en-Pesthuis geheeten.

---

(1) Zie voorts over dat gebouw dit *Woordenboek*, D. I, bl. 178 en 179.

Bremen of liever tusschen de Weser en de hebben.

CAUCHEN (KLEINE-), in het Lat. CAUCI-MI CHEN, die het tegenwoordige *Oostfriesland*, tus Weser, bewoonden.

CAUCI, Lat. naam van de CAUCHEN. Zie d

CAUCI-MAJORES, Lat. naam van de GROO GROOTE-).

CAUCI-MINORES, Lat. naam van de KLEI (KLEINE-).

CAUMER, geh. in het *Land van Valkenburg* arr. en 3½ u. O. ten N. van *Maastricht*, kan Z. O. van *Heerlen*; met 133 h. en 660 inw

CAUWATER, voorm. klooster, thans een *van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. DEWATER.

CAUWELAER, geh. in de bar. van *Bre* arr. en 1½ u. Z. van *Breda*, kant. en ¾ u. *Ginneken-en-Bavel*; met 11 h. en 80 inw

CAUWENBERG, geh. in het graafs. *V* Zie CABERG.

CAUWERVE, d. in het eil. *Zuid-Be* COUWERVE.

CAWER, distr. in *Oost-Indië*, op res. *Palembang*, ads. resid. *Bengkoelen*.

CAYBOBO of CAYEBOBO, d. in *Oost-I* *Ceram*, aan den zuidwestelijken uithoek genaam onder het lommer gelegen.

Het staat onder het Nederlandsche Go heeft. Ook is er een gouvernementshuis zigt zoo op de nabijgelegen groene heuv en op het Varkenseiland; doch het str jelijk te naderen. In de nabijheid zijn is het gebergte woest en onbewoond.

De bevolking, die in het begin der onder welke 193 weerbare mannen en merlieden en stoute zeelieden op. Zij aan het Nederlandsche gouvernement zij sterk tot afval werd aangezet.

CAYLOEPA, eil. in *Oost-Indië*, *Toekang-Besi-eilanden* behoorende.

Het ligt 1 m. Z. O. van Poelo-V Poelo-Tamea. Het heeft N. en ten eilandje. Een mijl zuidwestwaarts N. W. en Z. O. wel 8 of 9 m. het in het N. W. smaller eilandje op voor. Ten Z. O of 3 m. in het rond heeft en doch naar het O. spits toeloopt.

CECILIAKLOOSTER (ST.) *Oudezijds-Voorburgwal*.

Het was bewoond door Non H. FRANCISCUS leefden, en de jaren 1342 en 1382 ge

in de *Kerk-* *lmansstraat*,

onnikessen van is tegenwoordig gebouwen, aan nitsche school dere voorheen tot huizen is vertim- vonden, zijn gedeel- jk. in het jaar 1583, n.

hans nog de Kleine- r 1633, ingerigt voor mede aan de Evang.-

ster te *Utrecht*, op de g en de Viebrug. ermalige kasteel of huis nevens andere goederen den moord aan FLORIS V, erklaard. Het werd ge- ISBORDUS VAN DER AA, en Nonnen van aanzienlij- ater opgesloten, en wer- stond onder het kapittel RIUS XIII, werden onder- an; en FREDERIK SCHENCK an Utrecht, nam de Non- an zijne voorzaten gestaan ks het jaar 1647 werden CIAAL MUNTHUIS ingerigt,

na, kol. *Suriname*. en bergachtige landen ten eenen westelijken loop, bij den voormaligen militai- t. Victoria benedenwaarts.

dië, op het *Bandasche* eil. van dat eil. uitmakende. *Indië*, op het *Bandasche* eil.

Oost-Indië, in de *Zee van* het eil. Banda-Lontoir, dat

Zie CELAM.

ANG-BOEGIS genoemd, eil. in ende, en zich van 1° 37′ N. B. L. tot 143° 30′ O. L. uitstrek- alleen de Oostkust van dit Ternate begrepen is, verstaan, *Makassar* noemt, onder wel- het geheele eiland begreep,

dat men, met betrekking tot de bezittingen der voormalige Oostindische Compagnie in die gewesten, ook wel DEN SLEUTEL VAN HET OOSTEN noemt.

Het ligt O. van Borneo, Z. van de Philippijnen, W. van de Molukkos en N. van onderscheidene eilanden, die men als eene oostelijke voortzetting van Java kan beschouwen. Ten N. wordt het bespoeld door de Zee van Celebes of Solozee, ten N. O. door de Straat der Molukkos, ten Z. O. door de Zee van Banda, ten Z. en Z. W. door de Zee van Java en ten W. door de Straat van Makassar.

Dit eil., dat tot de groote eilanden van den Indischen archipel gerekend wordt, heeft eene lengte van 125 en eene breedte van 50 Duitsche mijlen, die van jaar tot jaar, door eene sterke aanslibbing van het oostelijke strand, vermeerdert. De vlakke inhoud wordt door CRAWFURD op 2558 geographische mijlen gerekend; hoewel men, doordien het binnenland nog zeer weinig bekend is, dit niet juist kan opgeven.

De gedaante, die zeer onregelmatig is, kan men niet beter beschrijven dan door haar bij twee aaneen verbonden hoefijzers te vergelijken, waarvan het noordelijkste met de opening oostwaarts en het zuidelijkste met de opening zuid-zuidoostwaarts gekeerd is. Deze zonderlinge gedaante veroorzaakt aan de oostzijde twee groote inhammen, zijnde de Baai van Tomini of Baai van Gorontaloe en de Baai van Tolo; en aan de zuidzijde éene, namelijk de Baai van Boni. Behalve deze heeft men nog de Baai van Palos, de Bogt van Badjoekeke of Bogt van Tanetti en de Baai van Para-Para aan de Westkust, de Baai van Castricum aan de Noordkust, en de Baai van Menado aan den noordoostelijken landtong.

Ten gevolge van deze gedaante wordt ook het eiland als van zelf in vijf hoofddeelen verdeeld, zijnde: de Noordoostelijke landtong, de Oostelijke landtong, de Zuidoostelijke landtong, de Zuidelijkste landtong en de Westkust. De Noordoostelijke landtong bevat de resid. Menado en de staten Boelan en Kandipan, benevens de landstreek Tomini. De Oostelijke landtong wordt geheel ingenomen door de Kust van Balante, waarover de Vorst van Boni vroeger bewind voerde. Op den Zuidoostelijken landtong vindt men het prinsdom Loehoe, Wadjoe en Sopeng. De Zuidelijkste landtong bevat het gouvernement Makassar, de koningrijken Boni, Goa en Sanraboni en het landschap Torotea. Op de Westkust treft men aan: de koningrijken Tello, Tanetti, Sopeng, Sidenring, Wadjoe, Loehoe, Trimana, Palos en Donggala, benevens de landschappen Mandhar en Toeradja.

De regeringsvorm is in de onderscheidene deelen van CELEBES zeer verschillend en in eenige zuidelijke rijken minder willekeurig dan die der Vorsten op Java. In sommige kiezen de Staatsraden of voornaamsten des rijks den Vorst, welke keus zich echter in enkele staten, niet tot het geslacht van den overledenen of onttroonden Vorst behoeft te bepalen; terwijl zelfs de vrouwen en onmondige kinderen er den troon bestijgen of verschillende rangen in het leger bekleeden, aan wie dan evenwel Voogden of Raadslieden worden toegevoegd. De Staatsraden, die uit de naaste bloedverwanten van den overledenen of afgetreden Vorst gekozen worden, hebben het toezigt over de gewigtigste staatsbelangen, beslissen over vrede en oorlog, kiezen de Ministers, en kunnen zelfs den regerenden Vorst onttroonen. De Gouverneurs der provinciën worden *Krains* en de dorpshoofden *Galorangs* genoemd. Hunne wetten, die eenen ze-

[illegible] van beschaving aanduiden, handhaven, hoe onvolkomen [illegible] regtsel van eigendom en persoonlijke veiligheid.

[illegible] kapen zijn: Kaap River's, Kaap Tris, Kan- [illegible] Koffin, Kaap Talabo, de Punt van [illegible] Kaap Mandar, Kaap William, Kaili, Te- [illegible]

[illegible] van het eiland is bij afwisseling hoog en laag en wordt [illegible] stroomen en beken doorsneden. Over het alge- [illegible] vruchtbaar, en aan de kusten, die veelal zandig, [illegible] zijn, zeer geschikt voor den akkerbouw. Men vindt [illegible] barre, schrale en rotsachtige plaatsen. Over [illegible] slingert eene bergketen, het Gebergte van To- [illegible] genaamd, die aan de beide zijden juist tegen- [illegible] veroorzaakt, en zich, met takken, over de vier [illegible], alwaar zij in voorgebergten uitloopt. De meeste [illegible] zijn geheel begroeid, sommigen zijn hier en daar [illegible] zijn 4000 of 5000 v. hoog. Ook vindt men er op den [illegible], eenige vuurspuwende bergen, die, door hun [illegible] groote omkeeringen en verwoestingen veroorzaken.

[illegible] Bergen vloeijen rivieren naar zee, welke, met uit- [illegible] Tjiandrana, de Goa of Makassar en de Boni, [illegible] doch van aanmerkelijke grootte zijn, zijnde eenige [illegible] van hare monding bevaarbaar. De voornaamste [illegible] de Barobo, de Benanga, de Boeli, de Bon- [illegible], de Doenjong, de Kalikongkong, de [illegible] kara, de Lembang, de Lindjé, de Maros, [illegible] de Sandraboni, de Sopeng, de Tapé- [illegible] de Tji-kong en de Tsjinrana. Ook heeft men [illegible] Karadja of Tempe genaamd.

[illegible] tusschen de keerkringen en met het noordelijk gedeelte [illegible], zoodat de zon er tweemaal des jaars loodregt bo- [illegible] luchtstreek er zeer heet, terwijl het droogе saisoen er [illegible] van half Maart tot half November, duurt, [illegible] de regentijd eenen aanvang neemt, die dan tot [illegible] Het luchtgestel wordt voor het gezondste van [illegible] gehouden; hetwelk toe te schrijven is aan [illegible] landwinden, die er de lucht zeer bekoelen. [illegible] lucht nogtans betrokken, zoodat men op weinige [illegible] niet zien kan.

[illegible] uit het rijk der delfstoffen, zijn: voornamelijk [illegible] de Nederlandsche distrikten Menado, Goron- [illegible] in het Bantimoerong gebergte; ijzer, in [illegible], steenkolen van eene goede hoedanigheid, in Ma- [illegible], langs de Maros, aan den voet van het ge- [illegible] en zout.

[illegible] wordt op Celebes veel meer werk gemaakt dan [illegible] eilanden, en men beweert, dat er de rijst, [illegible], welke tot het Nederlandsch gebied behooren, [illegible], maar niet zoo goed kan bewaard worden. [illegible], tot dus ver, niet genoeg op voor de be- [illegible] jaarlijks eene aanzienlijke hoeveelheid van [illegible] worden aangebragt.

[illegible] agar-agar; maïs of Turksch koorn; ma- [illegible]; inlandsche aardappelen; boonen; ana-

; meloenen; kokosnooten; oranjeappelen; citroenen; limoene istans; manggaas; pisangs; broodvrucht; sago; wilde pruima rinde; Spaansche peper, in geringe hoeveelheid; tabak, in Bo en de Zuiderdistrikten; indigo, die vooral in de Nede sche distrikten aangekweekt wordt en welig groeit; katoen, d ter is dan dat van Java, en waarvan men zeer sterke, bont geruit ken weeft, die veel gezocht worden; bamboes; rotting; djati ndel- en sapanhout, in het gebied van Boelekomba, hoewel in g ige hoeveelheid; benzoin; papier; katoembang; ebbenhout; palr hout; verfhouten; mitsgaders goed timmerhout, hetwelk men schi alleen in de noordelijke distrikten, die tot het Nederlandsche gebi behooren, vooral omtrent Siang, Labakkan en Boegeroe, aa treft; want dat hetwelk de uitgestrekte bosschen in het gebergte v het distr. Maros, en bijzonder in de regents. Tanrabili en Sir bang, opleveren, wordt tot het bouwen van Europische schepen ni duurzaam genoeg geacht, hoewel de inlanders er vrij groote praauw van bouwen; terwijl zij het overigens tot het vervaardigen van allerl huisraad gebruiken. De voortbrengselen uit het plantenrijk zouden hi in veel grootere hoeveelheid gevonden worden, indien men met me zorg den landbouw beoefende, die trouwens door den oorlog tussch de inlanders en de Engelschen, tijdens het kortstondig bezit van e eiland door deze laatsten, van 1811 tot in 1816, nog meer is achte uit gegaan, terwijl de latere vijandelijkheden, tusschen de Celebers de Nederlanders, almede niet gunstig daarop gewerkt hebben.

De dieren, die men er vindt, zijn: uitmuntende en op Java zeer g achte paarden, die er in sommige streken in het wild worden aa getroffen; tam rundvee, schier alleen in de Nederlandsche distrikt en daar nog slechts in geringe hoeveelheid; wilde runderen, in sor mige bergstreken; buffels in menigte, die zoowel tot ploeg- als slag vee dienen; schapen; geiten, welke laatste hier evenmin als de ko jen gemolken worden; hertzwijnen; herten; elanden; civetkatten of zo genaamde timpauws en eekhorens. Men heeft er weinig verscheure gedierte, maar de bosschen wemelen er van apen. Onder de vogel telt men er: hoenders; eenden; parelhoenders; duiven; papegaaije loeries; paradijsvogelen; groote vledermuizen; neushoornvogelen, zwaluwen. Voorts heeft men er bijen, die in de bosschen in het wi vliegen, doch wier honig en wasch wordt ingezameld; krokodillen menigte; haaijen; giftige slangen; schildpadden; aal; purpervissche eene groote verscheidenheid van andere visschen en veel tripang. O vindt men er vogelnestjes.

Van de voortbrengselen van den grond wordt weinig naar Euro uitgevoerd, daar de inwoners zich meer op het aankweeken van kato voor hunne eigene weverijen, alsmede op de scheepvaart en hunn handel met de omliggende volken toeleggen. De Chinesche kooplied betalen het regt tot het drijven van den bijzonderen handel jaarlij met 72 of 75,000 piasters, en halen hier vooral sandelhout, ebbenho en goud. Vroeger geschiedden ook van CELEBES aanzienlijke verzendi gen van Makassarsche en Celebische kleedjes en kousen, naar Java; do sedert schier alle aanzienlijke vrouwen op dat eiland de Europesche kle ding hebben aangenomen, is daaruit eene aanmerkelijke verminderi van den uitvoer derwaarts ontstaan. Vóór dien tijd waren de Maka sarsche kleedjes en zoogenaamde patjere's (zijnde japon en rok uit éé en dezelfde stof) zeer gezocht en duur. Voorheen, toen het dragen va lange broeken nog niet in gebruik was, waren de Makassarsche ko

ren, om hare deugdelijkheid, netheid en sterkte, ook zeer getrokken; zoo wel de patjere's als de kousen werden alleen door de slavinnen der Makassarsche aanzienlijke vrouwen vervaardigd.

De bevolking, die men evenwel, door de weinige bekendheid met eenige binnenlands gelegene staten, niet juist kan opgeven, wordt op drie millioenen geschat, en bestaat uit inboorlingen, die tot het Maleische ras behooren, Europeanen, Arabieren en Chinezen. De inboorlingen worden in onderscheidene stammen verdeeld, van welke de hoofdstammen zijn: de Boeginezen, de Makassaren en de Biadjoes of Poejakkers. De Westkust en de Zuidelijke landtong zijn het meest bevolkt; de Zuidoostelijke landtong het minst. Doorgaans zijn de Celebers, wier gelaat veelal niets gunstigs teekent, woest, wraakgierig, verslaafd aan zinnelijk genot en zeer ijverzuchtig, doch daarentegen dapper, getrouw aan hun eens gegeven woord en bijzonder matig in levenswijs. Zij zijn middelmatig van lengte, over het algemeen grooter dan de Javanen, sterk gespierd, ligt bruin van kleur, het blanke nabij komende. Onder de vrouwen, die meestal jaloersch en daarom gevaarlijk in den omgang zijn, vindt men er, die wel besneden van aangezigt, zeer blank en welgevormd zijn en, ook in het oog der Europeanen, iets bevalligs hebben. De geheele bevolking wordt in drie klassen verdeeld, namelijk, in vrijen, lijfeigenen en slaven. Tot de vrijen behooren: de Vorsten, Staatsraden en Hovelingen, en de gegoeden of Orangkaja. De Staatsraden en Hovelingen kunnen als leenmannen beschouwd worden, doch zijn zeer onafhankelijk, daar zij den Vorst niet anders gehoorzamen, dan wanneer zij het goedvinden of er toe gedwongen worden. Onder gegoeden of Orangkaja verstaat men die, welke eigendommen bezitten of onafhankelijk leven. Tot de lijfeigenen rekent men de stedelingen en landlieden, die evenwel onder de bescherming der wetten staan en meer voorregten dan elders genieten, terwijl zij niet, dan uithoofde van het bedrijven van misdaden, kunnen verkocht worden, als wanneer zij tot den slavenstand overgaan, tot welken ook zij behooren, die schulden hebben gemaakt, krijgsgevangen zijn genomen of door eigen schuld in slavernij gekomen zijn. Het getal der slaven neemt, na het afschaffen van den slavenhandel, dagelijks af, en zal, bij eene gestrenge policie, eindelijk geheel ophouden.

De bevolking der Gouvernementslanden beliep, in het jaar 1824, 46,237 zielen, als 698 Europeanen, en hunne afstammelingen, 32,896 oorspronkelijke ingezetenen; 1317 Chinezen, 10,539 slaven, en 807 Maleijers en Paranakans (basterd Chinezen).

De kustbewoners zijn voor het meerendeel verbasterde Mohamedanen, die het Islamismus met eenige Heidensche begrippen vermengd hebben. De bewoners der binnenlanden zijn grootendeels Heidenen. Voor en aleer de bewoners van Celebes die godsdienstleer aannamen, beleden zij de godsdienst der Hindoes; zijnde de leer van Mahomed eerst omtrent het jaar 1600 hier algemeen geworden, waaraan veel is toegebragt door eenen inboorling van Menangkabau, op Sumatra, Batoe Bandang genaamd, wiens graf nog in het Vorstendom Tello te zien is. In het jaar 1603 werd de Koran bij al de Makassarsche stammen aangenomen, die daarna de volken van Boni tot de aanneming noodzaakten.

Celebes is, in het jaar 1512, het eerst door de Portugezen aangedaan, die hier, omstreeks het jaar 1540, eene faktorij opriglten, en in 1660 nog een Opperhoofd op Makassar hadden, dat waarschijnlijk het laatste geweest is. Ook de Engelschen en Deenen hebben, omstreeks het midden der zeventiende eeuw, hier faktorijen of kantoren

gehad, welke zij, niet lang na de oprigting, weder verlaten hebben. Wanneer de Nederlanders het eerst op dit eiland zijn aangekomen, is niet met zekerheid op te geven; doch dit moet reeds op het einde der zestiende of in het begin der zeventiende eeuw hebben plaats gehad, want toen de Zeevoogd CORNELIS MATELIEF, aan de zuidkust van dat eiland, niet ver van het dorp Rakeka, zeven dagreizen bezuiden Tello, ten anker kwam, bestond er reeds op deze kust een koopman van de Nederlandsche Oostindische kompagnie. Kort na de terugkomst van MATELIEF te Ambon, werden PAULUS VAN SOLT en JACOB L'HERMITE, als Commissarissen der kompagnie, van daar naar Makassar gezonden, die voor het eerst onderhandelingen met de Koningen van Tello en Goa aanknoopten. De eerste, destijds aldaar bestaande faktorij, werd echter in het jaar 1625, op last van de Bewindhebbers der kompagnie, ingetrokken; doch in de volgende jaren, hebben zij weder op onderscheidene plaatsen van CELEBES kantoren aangelegd; zoo als zulks op de art., waar wij die plaatsen behandelen, meer omstandig zal worden vermeld. Genoeg zij het hier, dat de regten van het Nederlands Gouvernement op dit eiland, gegrond zijn op het tractaat van den 18 November 1667, door onzen dapperen Admiraal, CORNELIS SPEELMAN, aangegaan, waarbij de Nederlandsche Oostindische kompagnie, als schutsheer en bemiddelaar der onderscheidene staten erkend werd. De bondgenooten van het Nederlandsche Gouvernement waren: Loehoe, Mandhar, Sidenrang, Sopeng, Tanette, Tello, Toeratta en Wadjoe. Den 7 Augustus 1824, werd door den Baron VAN DER CAPELLEN, Gouverneur-Generaal van Neêrlands-Indië, in persoon, te Makassar, een contract met eenige staten aangegaan, waarbij het oppergezag van het Nederlandsche Gouvernement ten volle erkend werd; zoodat de Vorsten, die onzen staat tot beschermer aannamen, en onder welke de voornaamste waren die van Boni, Donggalo, Goa, Loehoe, Mandhar, Mothon, Palos, Sidenrong, Sopeng, Tanetti, Torotea en Wadjoe, zich verbonden, om onderling geen oorlog te voeren, zonder daartoe de toestemming van het Nederlandsche bewind te hebben bekomen; om dit bewind in alle omstandigheden getrouw te zijn, en om, bij de keus van eenen troonopvolger, de goedkeuring van ons Gouvernement in te roepen. Dit contract, hetwelk ook strekken moest, om de aanmatigingen van het hof van Boni te beperken en onzen landslieden meerdere vrijheid in handel en zeevaart te verzekeren, werd echter al spoedig door de Koningin van Boni verbroken, zoodat er naauwelijks eene maand verstreken was, of er was een oorlog uitgebarsten, waarvan men den uitslag en de gevolgen in ons tweede deel, op het art. BONI, vermeld vindt (1).

CELEBES (KANAAL-VAN-), zeeëngte in *Oost-Indië*. Zie MAKASSAR (KANAAL-VAN-).

CELEBES (ZEE-VAN-), ledige streek van den *Oceaan*, in *Oost-Indië*, tusschen Celebes en Borneo ten Z. en W., en tusschen Mindanao en de Solo-eilanden ten N.

CELISSE, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov., *Noord-Braband*. Zie SELISSEN (2).

---

(1) Hij, die meer omtrent dit belangrijke eiland, en inzonderheid omtrent den laatstelijk aldaar gevoerden oorlog willen weten, verwijzen wij naar J. C. VAN RIJNEVELD: *Celebes, of Veldtogt der Nederlanders op het eiland Celebes, in de jaren 1824–1825*, Breda 1840.

(2) Eveneens zoeke men alle woorden, welke men elders weleens met CE gespeld vindt, doch niet hier gevonden worden op SE.

CELLE (MIJNE-HOOP-EN-), verl. houtgr. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie MIJNE-HOOP-EN-CELLE.

CELLEBAR, dist. en st. in *Oost-Indië*. Zie SELIBAR.

CELLEBROEDERSKLOOSTER, voorm. klooster te *Amsterdam*, waaraan nog de zoogenaamde Cellebroederssteeg herinnert, in de *Nes*, bewoond door ALEXIANEN of Monniken van de orde des H. ALEXIUS, die Cellebroeders genoemd werden, naar de menigte cellen, die hunne kloosters bevatteden.

De Conventualen hadden het opzigt over het, noordwaarts aan hun klooster belendende, St. Pietersgasthuis en waren inzonderheid belast met de oppassing van kranken, die door de pest of andere besmettelijke ziekten aangetast waren; weshalve zij in de Oude kerk, bij de Zuiderdeur, in de Smidskapel, eene afzonderlijke plaats hadden, die geheel van de kerk was afgescheiden. Ook was het hun niet vergund onder het volk te komen, dewijl zij niet alleen de kranken en besmette lieden dienden, maar ook de dooden moesten uitkleeden en begraven.

De gebouwen van dit klooster zijn na de Hervorming verbouwd tot burgerwoningen.

CELLEBROEDERSKLOOSTER, voorm. klooster te *Delft*, in het midden van de *Cellebroederssteeg*.

Het klooster, de kerk en alle de verdere daartoe behoorende gebouwen zijn, op het laatst der zestiende eeuw, afgebroken en door burgerhuizen en tuinen vervangen.

CELLEBROEDERSKLOOSTER, voorm. klooster te *Deventer*, in de *Neurenburgerstraat*.

Door het afbreken van dit klooster hebben de huizen, naast aan de Nieuwemarkt gelegen, grootere ruimte gekregen.

CELLEBROEDERSKLOOSTER, voorm. klooster te *Dordrecht*, in de *Dolhuisstraat*.

Dit klooster, dat slechts door acht broeders bewoond werd, moet reeds in het begin der vijftiende eeuw gesticht zijn; althans het wordt reeds in het jaar 1441 vermeld. Naast dit klooster stond een DOLHUIS, waarover de broeders het opzigt hadden. In het jaar 1671 is het tot een TUCHTHUIS ingerigt. Thans dient het tot eene BLAAUWSELFABRIJK.

CELLEBROEDERSKLOOSTER, voorm. klooster te *Haarlem*, in de *Jacobijnenstraat*.

Tot stichting van dit klooster was, in het jaar 1496, door den Parochiaan (Pastoor) NICOLAAS RUITER verlof verleend. De Latijnsche school, die vroeger in de Smeestraat was, is omtrent het einde der zestiende eeuw in de gebouwen van dit klooster overgebragt; terwijl de overige gebouwen, die tot dit klooster behoord hebben, in woonhuizen veranderd zijn.

CELLEBROEDERSKLOOSTER, voorm. klooster, te *Kampen*.

Dit klooster werd gesticht door GEERLOF VAN DER VENNE, die het, in het jaar 1475, begon te bouwen, waartoe hij zijne eigene en andere daartoe gekochte huizen gebruikte. In de kerk van dit klooster waren drie kerkdiensten gesticht, als die van St. LAZARUS, waar drie Bedienaars op leefden, die alle drie tot het lezen van drie wekelijksche missen verbonden waren; een aan het altaar van St. ANNA, waarvan de Bedienaar gehouden was vijf missen ter week te lezen; en eene aan het altaar van St. AUGUSTINUS, die twee Bedienaars had, en ze beiden tot het lezen van vier missen verpligtte. Na het afschaffen van dit klooster, op het laatst der zestiende eeuw, is het BURGERWEESHUIS daarin overgebragt, uit een gebouw in de Hofstraat, hetwelk vroeger daartoe ingerigt was.

CELLEBROEDERSKLOOSTER, voorm. klooster te *Leyden*, op de *Cellebroedersgracht*, in de wandeling meestal de *Broedertjesgracht* geheeten.

In het jaar 1589 is dit klooster verbouwd tot een collegie voor Studenten in de godgeleerdheid, die er op 's Lands kosten gehuisvest waren en hunne studiën volbragten, waarom het toen gemeenlijk het STATEN-COLLEGIE genoemd werd. Deze inrigting echter, in het jaar 1795, vernietigd zijnde, zoo zijn de gebouwen, sedert het jaar 1808, tot eene RIJSCHOOL EN WONING VOOR DEN RIJMEESTER OF PIKEUR gebruikt.

CELLEBROEDERSKLOOSTER, voorm. klooster te *Maastricht*, in de *Brusselschestraat*.

Het was in het jaar 1487 door JOHAN VAN HOORN gesticht. De kloosterlingen leefden naar den regel van den H. AUGUSTINUS, doch niet geordend zijnde, konden zij niet anders, dan als Lekenbroeders beschouwd worden. Om die reden mogten zij zelven geen dienstwerk in hunne kerk doen, hetwelk door eenen Kruisbroeder van het naastbijstaande klooster daarin waargenomen werd. Hun voornaamste werk bestond in de zieken, al waren zij ook aan de pest lijdende, in hunne huizen op te passen; waarvoor zij, behalve vrije kost, ook hun dagelijksch loon, ten voordeele van het klooster, ontvingen. Ook werden zij gebruikt, om dooden te ontkleeden en de lijken naar de begraafplaats te dragen. Hun klooster diende mede tot bewaarplaats voor zinneloozen, als ook tot verbeterhuis van lieden, die een ongeregeld leven leidden. Voor deze verschillende diensten genoten zij eene jaarlijksche vergoeding van 60 Luiksche guldens uit stads kas, alsmede het regt, om, van iedere ter markt komende zak graan, eene soeplepel te nemen. Voorts ontvingen zij eene schepmeel van ieder brouwsel, doch dit laatste onder verpligting van alle zieke brouwers op te passen en ten grave te geleiden, alsmede, eenmaal 's jaars, de Meesters van dit gilde in het klooster op het middagmaal te onthalen. In het jaar 1796 werd dit klooster opgeheven. De gebouwen dienen thans tot LOMBARD of BANK VAN LEENING.

CELLEBROEDERSKLOOSTER, voorm. klooster te *Nijmegen*, in de *Heezelstraat*.

Het werd, in het jaar 1592, tot een KRANKZINNIGENHUIS ingerigt, waartoe het thans nog dient.

CELLEBROEDERSKLOOSTER, voorm. kloost. te *Tiel*, in de *Tolhuisstraat*.

In het jaar 1465 werd aan de Cellebroeders van de orde des H. AUGUSTINUS, door ADRIAAN DE DROENEL opgedragen een huis en erve in de Achterstraat (thans de Tolhuisstraat), ter zijde den Tolhuishof, onder voorwaarden, dat vier van die broeders daarin moesten wonen en volbrengen de werken der barmhartigheid, door hunnen regel voorgeschreven, zijnde het oppassen van kranken en van de ligchamen der overledenen. Van dit klooster, dat zeker kort na de Hervorming gesloten zal zijn, was het kerkje in het begin der zeventiende eeuw nog aanwezig ofschoon niet blijkt waartoe het destijds gebruikt werd, of wanneer het, even als de overige gebouwen van dit klooster, in woonhuizen is veranderd.

CELLEBROEDERSKLOOSTER, voorm. klooster te *Utrecht*, in de *Lollestraat*, uitkomende aan den Stadsmuur.

Dit klooster had eene kapel, waarin een altaar van den H. ALEXIUS was gesticht. Aan dit altaar was eene altijddurende vikarij of kapellanij verbonden, ter eere van de Allerheiligste Drievuldigheid, van de H. *Maagd* MARIA, van St. JAN *den Evangelist*, en van St. MARTINUS, Bisschop van Tours. Deze vikarij bestond reeds in het jaar 1460, want in dat

jaar werd THEODORICUS VAN HEUSDEN in het bezit daarvan gesteld. Ter plaatse, waar dit klooster gestaan heeft, ziet men thans woningen voor den minderen stand.

CELLEMUIDEN of SELMUIDEN, streek gronds in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr. en 3 u. N. van *Zwolle*, kant. en 3½ u. N. O. van *Kampen*, gem. en ½ u. O. van *Genemuiden*; met 1 h. en 4 inw.

CELLENARIJ of KELDENARIJ, oud gebouw op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, arr. en 7 u. N. N. O. van *Arnhem*, kant. en 2 u. Z. van *Harderwijk*, gem. en 5 min. N. van *Putten*, aan de straatweg, die van de Doorneheg, over Nijkerk, Putten, Harderwijk, Elburg enz., op Zwolle gaat.

Het is omringd door eene gracht, waarover eene vaste brug ligt. In het midden der vorige eeuw werd het bewoond door eenen Keldenaar en Onder-Keldenaar, die onderscheidene bedienden onder zich hadden. Zij waren beide Geestelijken uit de abdij Abdinkhof, in Westphalen, welke in de elfde eeuw gesticht was, door WIGMAN, Graaf *van Zutphen*, die alle zijne goederen, waaronder velen onder Putten, op de Veluwe, aan gezegde abdij schonk. Volgens artikel 48 van den Munsterschen vrede, hadden, zoowel de Staten van Gelderland, als de Abt van Paderborn, ieder hun geregtelijk aandeel in de goederen der Keldenarij, die elk van hen ook bleef besturen. De Keldenaar en Onder-Keldenaar bestuurden des Abts goederen. Dit gebouw, hetwelk met de daartoe behoorende grond, eene oppervlakte beslaat van 83 v. r. 30 v. ell., wordt thans in eigendom bezeten door de R. K. statie van Putten.

CELLEZUSTERS-KLOOSTER, voorm. klooster te *Amsterdam*, op den Noordhoek van de *Molensteeg*, en van daar zich tot den Achterburgwal uitstrekkende, waar het kerkje stond.

Het was bewoond door Zwarte Zusters, die den zieken, voornamelijk hun, die met besmettelijke ziekten behebt waren, ten dienste stonden. Het voornaamste gedeelte der gebouwen is een tijd lang tot 's Lands convooikantoor gebruikt. Maar later is het geheel tot burgerhuizen vertimmerd. Het gedeelte op den hoek der *Molensteeg*, dat gedurende eene reeks van jaren tot eene kuiperswerkplaats is ingerigt geweest, droeg tot onlangs alle teekenen van zijnen hoogen ouderdom. Het is in het laatst van het jaar 1840 en het begin van 1841, tot den grond toe afgebroken.

CELLEZUSTERSKLOOSTER, voorm. kloost. te *Brielle*. Zie CLARISSENKLOOSTER.

CELLEZUSTERSKLOOSTER, voorm. kloost. te *Dordrecht*. Zie BETHLEHEM.

CELLO, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Kadoe*, ads. resid. *Magelang*.

Den 4 September 1828 had, in de nabijheid van dit d., een hardnekkig gevecht plaats, tusschen de eerste mobiele colonne der Nederlandsche troepen, onder de bevelen van den Luitenant-Kolonel SOLLEWIJN, en een duizendtal muitelingen, onder den Tommongong NOTTO PRAWIRO en den Pangerang DIEPO NEGORO, *de Jonge*, welke laatsten, niettegenstaande zij, gedurende het gevecht, nog eenige versterking bekomen hadden, zich ten laatste genoodzaakt zagen, in verwarring de vlugt te nemen, als wanneer, door de hen nazettende Nederlandsche kavallerie, verscheidene Priesters werden nedergesabeld.

CELOBRIUM, oude benaming van het dorp SOLEUVRE, grooth. *Luxemburg*. Zie SOLEUVRE.

CELOSSE, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Braband*. Zie SELISSEN.

CELOVRIUM, oude benaming van het d. SOLEUVRE, grooth. *Luxemburg*. Zie SOLEUVRE.

· **CELTEN** of KELTEN, groote volkstam, die oorspronkelijk in het Noorder gedeelte van *Azië*, buiten en binnen het gebergte *Imaus* woonden, maar zich, door eene sterke vermenigvuldiging, wijd en zijd uitstrekten en zich eindelijk ook herwaarts begaven. Wanneer de eerste optogt van dit volk naar Europa heeft plaats gehad, is geheel onzeker; alleen vindt men geboekt, dat de CELTEN, die toen reeds in *Gallië* woonden, ten tijde, dat TARQUINIUS Koning *van Rome* was, op aanraden van AMBIGATUS, hun Opperhoofd, besloten om nieuwe landen op te zoeken. De menigte hiertoe geschikt, werd in twee heeren verdeeld en het bevel aan de zusterszonen van den Vorst, BELLOVESUS en SEGOVESUS opgedragen. BELLOVESUS zette zich op het onbewoonde land, tegenover de Alpen neder; terwijl SEGOVESUS, zich aan de Opper- en Neder-Rijn, en dus ook in het Zuidoosten van ons Vaderland vestigde.

CERA, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidooster eilanden van Banda* behoorende, 2 of 3 m. ten W. van Timor-Laut.

Het is bijna vierkant, zijnde 3 mijlen lang en even zoo breed, maar in het W., Z. en N. is het hier en daar wat ingebogen.

CERAM, CEIRAM, SERAM of ZERAM, eil. in *Oost-Indië*, gedeeltelijk gouv. *Amboina*, gedeeltelijk resid. *Banda*, zich uitstrekkende van 3° 20′ tot 3° 40′ Z. B., en van 145° 31′ tot 148° 25′ O. L. Het ligt bijna twee mijlen N. van Amboina en even zoo ver Z. van Bonoa.

Dit eiland is 60 mijlen lang en 12 tot 15 mijlen breed, beslaat eene oppervlakte van 325 v. m., en is alzoo het grootste van alle Ambonsche, ja, zelfs van alle Moluksche eilanden, zoo als het vermoedelijk ook het vruchtbaarste is; wordende de gesteldheid van den grond onder de voortreffelijkste van dezen archipel gerekend. Het wordt verdeeld in twee deelen, Groot-Ceram en Klein-Ceram genaamd, die door de smalle landengte Toenoenoe zijn aaneen verbonden. Eene hooge bergketen, welker toppen ruim 7000 à 8000 v. boven de oppervlakte der zee verheven zijn, doorsnijdt het eiland in de lengte. Het overvloedig, van dit gebergte afstroomend, water vormt breede rivieren, welke de sombere en uitgestrekte bosschen, en door de natuur vruchtbaargemaakte valleijen, ruischend doorkronkelen.

De voornaamste dier rivieren zijn: de Ahoen, de Ajer-Masin of Zouterivier, de Ajer-Talla, de Assella, de Ayermira of Moordenaarsrivier, de Batetoika, de Berioe, de Boas, de Epe, de Eri, de Eyssal, de Goli-Goli, de Hahha, de Hatoeboeloe, de Hoewa, de Holo, de Iha, de Ila, de Kahoela, de Kamana, de Kamoehalat, de Kapoeti, de Kara, de Kawa, de Kay-Rara, de Kobbi, de Lama, de Latoe, de Lewa, de Makinan, de Mala, de Maloan, de Mattanappel, de Mehirra, de Moessa, de Moal, de Naman, de Nintoepa, de Nitoe, de Oelat, de Pia, de Poeteh, de Poro, de Pottat, de Salla, de Samma, de Samoe, de Sapalewa, de Sarissa, de Schoewalla, de Solopa, de Tampa, de Uwe, de Walaja en de Worau.

Men vindt in de bosschen eene menigte herten; wilde zwijnen; wilde runderen en slangen, waarvan sommigen klein en vergiftig zijn en dikwijls van eenen ontrustenden aard worden. Ook vindt men er eene groote menigte schoon gevederde vogelen, alsmede de kasuaris, die door het nadeel dat hij aan de nagelboomen toebrengt, zeer gevreesd

is. Er zijn kokosbosschen, waarin kakatoeaas rondvliegen, terwijl er almede kraanvogels worden aangetroffen.

Behalve de muskaatnoot- en nagelboomen, vindt men in de bosschen eene groote verscheidenheid van houtsoorten, als daar zijn: ijzerhout en makilahout, waarvan praauwen gemaakt worden; gaba-gaba, eene zeer ligte houtsoort; en kajoepoetik (letterlijk *without*), uit welks bladeren men eene sterkriekende olie stookt, onder den naam van *kajoe poetik olie* bekend, die men zoo tot genees- als tot heelmiddel aanwendt, en in het eerste geval een zeer krachtig zweetmiddel is. Ook uit de welriekende bloemen tjampaka en kalang-soesoe, en van den wortel abien wordt eene voortreffelijke olie gehaald, terwijl de poeder van den gezegden wortel door de vrouwen wordt gebruikt, om er zich mede in te wrijven. Voorts zijn er sagobosschen, die genoeg voedsel voor de inwoners van dit en de naburige eilanden opleveren; almede heeft men er koren.

De inwoners, meestal Alfoeren, zijn zeer onbeschaafd, naar de Papous gelijkende, zeer vlug ter been en bijzonder op sluikmoord afgerigt, waarop zij zich bijzonder toeleggen, ter bekoming van eenen bruidschat, die altijd uit menschenhoofden moet bestaan. Door de menigvuldige moorden, die dit ten gevolge heeft, is Ceram over het algemeen dun bevolkt. Men schat de bevolking der stranddorpen, die van de eilanden Keffong en Ceram-Laut er onder begrepen, op **15,000 à 16,000** zielen.

CERAM of het Noorderregentschap, reg. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid., *Bantam*; palende N. aan de Zee van Java, O. aan de resid. Batavia, Z. aan de reg. Lebak en Tjeringin, W. aan Tjeringin en de Straat Sunda.

Het is het meest bevolkte der drie regentschappen van de resid. Bantam, levert ook de meeste voortbrengselen op, die voornamelijk in rijst, suiker en indigo bestaan, en wordt verdeeld in elf distrikten of demangschappen, als: Ceram, Bantam, Tjiroeas, Tjilegon, Tanara, Baros, Tjikandie, Kolelet, Pandeglang, Tjiomas, en Anjer. In dit reg. ligt de berg Karang.

In het jaar 1829 bragt de toenmalige Secretaris der residentie Bantam, Philippus Pieter Roorda van Eysinga, destijds bij afwezigheid van den Resident aldaar met het bestuur belast den beruchten Tommongong Mohammad, die gedurende eene reeks van jaren in het Bantamsche oproer gesticht had, door middel van briefwisseling tot onderwerping; terwijl ook door zijn beleid, onder medewerking van den Regent van Ceram en den ambtenaar Köhler, de muitelingen, die de hoofdplaats Ceram bedreigden, niet slechts afgeslagen, maar voor het meerendeel gevangen genomen of in de pan gehakt werden (1).

CERAM, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Bantam*, reg. *Ceram*.

Het wordt verdeeld in drie onder-distrikten of bekschappen, als: Kalodran, Tjibinang en Ceram.

CERAM, onderdistr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Bantam*, reg. en distr. *Ceram*.

In dit onderdistr. ligt het belangrijke d. Ceram, de hoofdplaats der geheele resid. Bantam.

---

(1) Men zie dit omstandig vermeld in: P. P. Roorda van Eysinga, *Verschillende Reizen en Lotgevallen*, D. IV, bl. 227–231.

CERAM, eigenlijk SERANG, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. en 1¼ m. Z. van *Bantam*, reg., distr. en onderdistr. *Ceram*, 23 palen O. van Anjer, 89 palen W. van Batavia, aan de oevers der Tji-kandi en aan den voet van den Goenong-Karang, op eenen kruisweg, gevormd door de groote wegen van Anjer op Batavia en van Bantam op Pandeglang.

Het is de verblijfplaats van den Resident, den Secretaris en den Kommandant der troepen en alzoo de hoofdplaats van Bantam, terwijl tevens een Ontvanger, benevens de Regent van CERAM, en niet zelden de Havenmeester, aldaar hun verblijf houden, aangezien dit dorp hooger gelegen is dan Bantam en men er eene gezondere lucht inademt.

Men heeft er een blokhuis, dat zoowel tot batterij als kazerne dient, een hospitaal, een kruidmagazijn, eene door prachtige waringinboomen overschaduwde moskee, een steenen gevangenhuis, eene vrij aanzienlijke markt. Onder de inw. zijn verscheidene Ambonnezen, die de christelijke godsdienst belijden en met de daad veel belang daarin stellen.

De omstreken zijn vruchtbaar en fraai, en van het plein heeft men een prachtig gezigt op den berg Karang, welke tot aan den kruin toe bewassen is. Het klimaat wordt hier veel gezonder geacht dan te Bantam.

CERAM (GROOT-), het grootste gedeelte van het *Ambonsche* eil. *Ceram*.

Het wordt verdeeld in een Oostelijk en in een Westelijk gedeelte. Het oostelijk gedeelte, voor zoo ver het Tidors leen is geweest, van Tibo aan de zuidzijde en oostelijk van daar tot Waroe aan de noordzijde, zich uitstrekkende, behoort, volgens besluit van den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN, gegeven te Banda-Neira, den 29 April 1824, tot de resid. *Banda*, terwijl het westelijke gedeelte tot de landvoogdij *Amboina* gerekend wordt. Inwendig wordt het land door drie Vorsten geregeerd, terwijl onderscheidene plaatsen aan de kust door Maleijers bewoond worden, die er dorpen gebouwd, doch ook zeer veel van de Alfoeren te lijden hebben.

Men heeft er onderscheidene rivieren, als: de Kauwa, de Holo, de Iha, de Lewa, de Naman, de Boas, de Maloan, de Ahoen, de Mahinan, de Kara, de Kamana, de Sapalewa, de Moal, de Eyssal, de Kayrara, de Batetoika, de Nintoepa, de Samma, de Tampa, de Kobbi, de Assella, de Kamoehalat, de Hahha, de Moessa, de Hoewa, de Pottat, de Lama, de Mehirra en de Ajer-Masin aan de Noordkust. De Walaja, de Berioe, de Ila, de Hatoehoela, de Latoe, de Pia, de Mala, de Uwe, de Epe, de Ajer-Talla, de Schoewalla, de Samoe, de Sarissa, de Goli-Goli, de Eri en de Kapoeti aan de Zuidkust.

CERAM (KLEIN-) of HOEWAMOHEL, het kleinste gedeelte van het *Ambonsche* eil. *Ceram*, Z. W. van Groot-Ceram.

Het is van het O. naar het W. 10 mijlen lang, en van het N. naar het Z. 4 mijlen breed, en zeer vruchtbaar in kruidnagelen en sago.

De hoofddorpen op KLEIN-CERAM zijn Cambello, Lessidi en Loehoe. Vroeger hadden wij aan de oostzijde de kleine vesting Toetop-Moeloet (Houdt den bek).

De voornaamste rivieren zijn: de Solopa, de Poro, de Salla, de Nitoe, de Ayermira of Moordenaarsrivier, de Mattanappel, de Poeteh, de Worna, de Oelat en de Kahoela.

CERAM-LAWOET, CERAM-LAOET of CERAM-LAUT, dat is CERAM IN DE ZEE, eil. in *Oost-Indië,* landv. *Amboina,* omtrent 1 m. van den Oosthoek van het eil. Kelling; liggende het middenpunt op ongeveer 3° 55′ Z. B. en op 147° 32′ O. L.

Het is van het O. naar het W. 2 m. lang, en van het N. naar het Z. 1 m. breed. De grond is er hoog en bergachtig. Men heeft er geen ander water, dan hetwelk eenige putten opleveren.

In het jaar 1633 heeft ARTUR GIJSELS dit eil. aan de Nederlandsche Oostïndische Compagnie onderworpen en er de nagelboomen uitgeroeid, hetwelk aanleiding gaf, dat schier de geheele bevolking naar Kelling en andere eilanden verhuisd is.

CERAMSCHE-ZEE, dat gedeelte van de *Zee van Banda,* hetwelk tusschen het eiland Ceram, de overige Ambonsche eilanden en de Banda-eilanden besloten ligt.

CERANG, d. in *Oost-Indië,* op het *Sundasche* eil. *Java,* resid. *Kadoe,* ads. resid. *Magalang.*

ÇEREMATTEN, eil. in *Oost-Indië,* tot de *Zuidooster eilanden van Banda* behoorende. Zie SERMATA.

CERES, verl. plant. in *Nederlands-Guiana,* kol. *Suriname,* aan de *Vredenburgerkreek,* ter linkerhand in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. katoenplant. Wolvenhorst en benedenwaarts aan de verl. katoenplant. Lunette; zijnde CERES vereenigd met *Wolvenhorst* 1000 akk. groot.

CERESZEEN, oude naam van de stad ZIERIKZEE, op het eil. *Schouwen,* prov. *Zeeland.* Zie ZIERIKZEE.

CERISIËRS, in het Lat. CAERESI, volkstam, van welken CAESAR meldt, dat zij aan de Treviren onderworpen waren. Vermoedelijk woonden zij in de thans tot het grooth. *Luxemburg* behoorende landstreek, door welke de Kor, in het Fr. Chiers, vloeit.

Dit gevoelen dat zijne waarschijnlijkheid van den naam der genoemde riv. en van die der dorpen Nieder-Kerschen en Ober-Kerschen ontleent, is voorgestaan door den geleerden A. WILTHEIM, door D'ABLANCOURT en door RAEPSAET, doch bestreden door BERTHOLET en WASTELAIN, welke in overeenstemming met de kaart van PEUTINGER de CERESIËRS in de landstreek van den *Eifel* plaatsen en wel in de omstreken van Pruim. FOULLON wil dat zij te Serez in Luikerland gewoond hebben.

CEROEWA, eil. in *Oost-Indië,* tot de *Zuidooster eilanden van Banda* behoorende. Zie SIRO.

CERTECK, oud d. in *Oost-Indië,* op het *Sundasche* eil. *Java,* resid. *Batavia,* in de *Bataviasche Ommelanden,* kw. *Bekassie,* ½ m. O. van Bantingombang.

CESSINGEN of ZESSINGEN, geh. in het balj. van *Luxemburg,* grooth. *Luxemburg,* kw., arr., kant. en ½ u. Z. W. van *Luxemburg,* gem. en 10 min. Z. W. van *Hollerich,* aan den weg van Luxemburg naar Esch aan-de-Alzette.

CEVELUM, plaats, die op de reiskaart van PEUTINGER voorkomt als op den weg van Nijmegen naar Tongeren gelegen. Sommigen willen haar in het tegenwoordige GENNEP, prov. *Limburg,* wedervinden, anderen meenen, dat zij gelegen heeft, waar men thans het Noordbrabandsche vl. CUYK aantreft, naam en ligging pleiten echter voor het d. SEVENUM, in de prov. *Limburg,* kant. *Horst.*

CEYT, oud d. in *Oost-Indië,* resid. en eil. *Amboina,* kust *Hitoe.*

CHAAM, gem. in de bar. van *Breda,* prov. *Noord-Braband,* *Vierde* distr., arr. *Breda,* kant. *Ginneken* (11 k. d., 15 m. k., 6 s. d.); pa-

lende N. aan Ginneken-en-Bavel en Gilze-en-Rijen, O. aan Alphen-en-Riel; Z. aan Baarle-Nassau en de Belgische gem. Meerle, W. aan Ginneken-en-Bavel. Zij bevat het d. Chaam, benevens de geh. Snijders-Chaam, Heykant, Houtgoir-met-Legge, Chaamdijk en Dassemis-met-Ginderdoir, beslaat eene oppervlakte van 2913 bund 30 v. r. 28 v. ell., telt 198 h. en ongeveer 1350 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw, en zich tevens toeleggen op het vetmesten van kapoenen en hoenders. Ook heeft men er twee veld-steenovens, twee brouwerijen en eenen graanmolen, gebouwd in de plaats van dien, welke den 1 Januarij 1838 is afgebrand. Deze gem. is zeer houtrijk en men vindt er onderscheidene vischvijvers, waarin de karper zeer goed tiert.

De R. K., die hier ongeveer 1300 in getal zijn, maken, met eenige h. der burgerl. gem. *Gilze-en-Rijen*, genaamd Valkenburg en het Veer, de par. van *Chaam* uit, welke tot het apost. vic. van *Breda*, dek. *Breda* behoort, door eenen Pastoor bediend wordt en ruim 1300 ziel. telt. — De Herv., van welke men er ruim 50 telt, behooren tot de gem. *Chaam-Baarle-Nassau-en-Alphen*. Vroeger hebben de Herv. van dit dorp eene afzonderlijke gem. uitgemaakt, welke sedert het jaar 1638 bestaan had, zijnde de eerste, die hier het leeraarambt bekleed heeft, geweest Paulus Episcopius, die in het jaar 1648 naar 's Gravemoer vertrok. Na het overlijden van den Predikant Hendrik Jacobus van Noordhuis, in het jaar 1807, werd deze gem. met die van *Baarle-Nassau* vereenigd, als wanneer de toenmalige Predikant van die laatste gem. Jacobus Janssen, de eerste leeraar in deze combinatie geweest is.

Men heeft in deze gem. ééne school.

Het is vroeger eene heerl. geweest, die altijd een gedeelte van het *Land van Breda* heeft uitgemaakt, doch in het jaar 1243 gaf Godevaart IV, Heer *van Breda*, de landbouwing Chaam, ten erfelijke regte, aan zekeren Willem, door Godevaart, *den brenger van den brief* genoemd, op voorwaarde van jaarlijks, onder den naam van bede, aan den Heer van Breda te betalen twee sesteren (ruim 3 mudden) rogge, vier sesteren (ongeveer 7 mudden) garst, en zes schellingen Lovens (70 cents); terwijl Willem tevens gehouden zoude zijn, even als de andere lieden van het Land van Breda, hem, Godevaart, en zijne nakomelingen, te helpen in de krijgstogten, als hij beoorloogd werd of wanneer hij zijne dochter ten huwelijk gaf, of als hij in gevangenis werd gehouden. Het blijkt niet, hoe lang deze heerl. door Willem en zijne nakomelingen in erfpacht is gehouden; immers bij de scheiding, die in het jaar 1290, tusschen Raso van Gaveren en Gerard van Wesemale plaats had, wordt Chaam nog niet onder de dorpen van het Land van Breda opgenoemd. Zeker gaat het evenwel, dat het in latere tijden bij dit land is ingelijfd, en tegelijk met de andere dorpen is verheven geworden.

Het d. Chaam, bij oude schrijvers Cambe, en Cham, ook wel Kaam of Ham geheeten, ligt 2¼ u. Z. Z. O. van Breda, 2 u. Z. O. van Ginneken, in een vermakelijk oord, en is een der oudste dorpen van deze landstreek, want in de Salische wetten is het reeds bekend als eene der maalsteden of plaatsen, alwaar de Franken, nadat zij, in de vijfde eeuw, zich in deze landen hadden nedergezet, hunne vergaderingen hielden, wordende het op het jaar 422 als zoodanig vermeld. Het telt in de kom van het d. 49 h. en 400 inw.

Het dorpshuis is een fraai, in het jaar 1823 gesticht, gebouw. — De kerk was vóór de Reformatie aan den H. Antonius toegewijd, en werd

destijds bediend door eenen afgezondene van de Abdij van *Tongerloo*, welke aldaar vele goederen bezat. Zij had de kerk van het naburige *Alphen* tot moederkerk. Het is een ruim gebouw, met eenen zwaren toren, welks spits geheel van metselsteenen is opgetrokken. In het jaar 1815 is aan het inwendige der kerk eenige verandering toegebragt en werd zij door vrijwillige bijdragen van een orgel voorzien, ook in het jaar 1836 heeft zij door het verplaatsen van den predikstoel, het verschikken der oude en het bijmaken van nieuwe banken, eenige verbetering ondergaan.

De R. K. kerk aan den H. ANTONIUS, *Abt*, toegewijd, staat op ¼ u. afstands van het d., in het geh. Heykant, werwaarts men uit de kom van het d. gaat langs eene eikenlaan, de kerkdreef geheeten. Dit gebouw zal echter in het jaar 1842 worden afgebroken en vervangen door eene R. K. kerk met toren, die men, in den loop van dit jaar (1841), in de kom van het d. zal bouwen. — De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 70 leerlingen bezocht.

De kermis valt in op Zondag na den H. ANTONIUS, wiens feestdag den 17 Januarij gevierd wordt, en duurt twee dagen.

CHAAM heeft veel van inlegeringen, plunderen en andere oorlogsrampen te lijden gehad, voornamelijk in het jaar 1624, toen de Spaansche Veldheer AMBROSIUS SPINOLA, vóór hij het beleg van Breda ondernam, gedurende drie weken, in dit en de naburige dorpen zijn leger nedergeslagen had.

Het wapen der gemeente is van lazuur, beladen met drie kammen van goud, staande twee en een, het schild vastgehouden ter wederzijden door eenen vogel van goud, en gedekt door eene kroon van dezelfde kleur en elf paarlen van zilver.

CHAAM (SNIJDERS-), geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*, *Vierde* dist., arr. en 2 u. Z. O. van *Breda*, kant. en 1½ u. Z. O. van *Ginneken*, gem. en ¾ u. N. van *Chaam*; met 31 h. en 180 inw.

Vroeger was hier eene kapel, aan de H. LUCIA toegewijd, waarin na de Reformatie door de Herv. dienst is gedaan, maar die sedert het jaar 1800 niet meer tot godsdienstig gebruik gediend heeft, en in het jaar 1826 afgebroken is.

CHAAM-BAARLE-NASSAU-EN-ALPHEN, kerk. gem., prov. *Noord-Braband*, klass. en ring van *Breda*.

Deze gem. is zamengesteld uit vier vroeger afzonderlijk bestaan hebbende gem., zijnde die van Chaam, van Baarle-Nassau, van Alphen en van Gilze-en-Rijen. Daar ieder dezer gem. te weinig zielen telde om op zich zelve te blijven bestaan, zijn in het jaar 1808 die van Chaam en van Baarle-Nassau, met elkander vereenigd, en is in het jaar 1818 die van Gilze-en-Rijen te niet gegaan; waarna, in het jaar 1819, toen de Predikant S. J. NEOMAGUS, die destijds te Alphen stond, emeritus verklaard was, ook deze gem. met die van Chaam-en-Baarle-Nassau, tot eene verbonden is, welke tot eersten leeraar had SIMON GERARD PRINS, die reeds in het jaar 1818 tot Predikant van *Chaam-en-Baarle-Nassau* beroepen was, en in het jaar 1840 te *Chaam* is overleden. — Het beroep is eene Koninklijke collatie.

Men telt in deze combinatie 90 zielen en heeft er drie kerken, als ééne te Chaam, ééne te Alphen en ééne te Baarle-Nassau.

CHAAMDIJK-MET-GINDERDOIR, geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*, *Vierde* distr., arr. en 2½ u. Z. ten O. van *Breda*, kant. en 2 u. Z. ten O. van *Ginneken*, gem. en ½ u. Z. ten W. van *Chaam*; met 19 h. en 140 inw.

CHAARLOOS, d. in het *Land van [illegible]*, prov. *Zuid-Holland*. Zie [illegible].

CHAM, oude naam van het d. Chaam, in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*. Zie Chaam.

CHAMA, Chaman of Schama, landstreek in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, in het stranddistr. *Adom*.

Zij is vruchtbaar en houtrijk. Men vindt er isnoakaboomen of ijzerhout, hetgeen zeer fijn van nerf is en zoo zwaar, dat het in het water zinkt; droog geworden is het zoo hard, dat men met geen bijl daarin kan houwen, aangezien de snede van de bijl zich omlegt, even als of men daarmede op eenen steen had geslagen. De Nederlanders hebben in deze landstreek het fortje St. Sebastiaan. Men heeft er een d. en riv. van gelijken naam. De inw. zijn zeer barbaarsch.

CHAMA, Chama of Schama, d. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, in het stranddistr. *Adom*, landstreek *Chama*, 3½ u. O. van Saccondee, 3½ u. W. van Commanie, ½ u. W. van den mond der St. Juan; op 5° 5′ N. Br. 15° 1′ O. L.

Het is tamelijk groot en volkrijk, doch uiterst arm, en wordt van weinig anderen dan Ramadoors bewoond, die eertijds tegen eene zekere betaling met de Fransche schepen, welke te *Vida*, *Porto Novo* en daaromstreeks handel dreven, medegingen. Wanneer het schip, waarmede zij vertrokken, de kust verliet, dan keerden zij met hunne canoos weder terug, en deden somwijlen eene reis van meer dan zestig mijlen te water.

CHAMA of Chaman, riv. in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie Juan (St.-).

CHAMARA, oud. d. in *Oost-Indië*, op het [illegible] eil. *Java*. Zie Tjamara (1).

CHAMAVEN, in het Lat. Chamavi, volkstam welke ten tijde van Julius Caesar in het noordelijke gedeelte van Westfalen, [illegible] het Hartzgebergte en de Weser gevestigd [illegible] den regter oever van den Rijn en [illegible] [illegible] landerijen in bezit heeft gehad [illegible] *Zutphen* lagen, en naderhand [illegible] Usipeten en Ansibariën ingenomen zijn.

Onder de regering van Keizer Julianus [illegible] den Romeinschen bodem betrokken hebbende [illegible] waarts van de Romeinsche legerplaats zij [illegible] zij door dien Keizer met de wapenen aangetast [illegible], ten deele gevangen genomen; terwijl [illegible] over den Rijnstroom redde. [illegible] gezanten naar Julianus, die hun beloofden [illegible] meinen getrouw zouden blijven, mits [illegible] bezittingen liet; en op dezen voet werd [illegible] toegestaan. Later zijn zij langen tijd, [illegible] Hof, in dienst der Romeinen geweest, [illegible] tot dat de Franken, in deze landstreken [illegible] nen kregen, als wanneer ook de naam der [illegible] en zij onder de *Friezen* versmolten zijn.

---

(1) Evenzeens zoeke men alle woorden, die elders [illegible] worden, op Tj.

CHARAGE (BAS-), Fr. naam van het d. NIEDER-KERSCHEN, in het balj. *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*. Zie KERSCHEN (NIEDER-).

CHARAGE (HAUT-), Fr. naam van het d. OBER-KERSCHEN, in het balj. van *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*. Zie KERSCHEN (OBER-).

CHARES, riv., door den Dichter FORTUNATUS, die omstreeks het einde der zesde eeuw bloeide, vermeld. Vermoedelijk bedoelde hij daarmede de KOR, in het grooth. *Luxemburg*, die in het Lat. CHARUS wordt geheeten.

CHARLOIS, gem. in het *Land van IJsselmonde*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, kant. *Ridderkerk* (20 k. d., 7 m. k., 8 s. d.); palende N. aan de Maas, O. aan Katendrecht, Z. aan Pernis, c. a., W. aan 's Gravenambacht, waarvan het door de Koedood is afgescheiden.

Deze gem. bestaat uit de pold. Charlois, Dirk-Metgesland, Robbenoord, de Plompaard, Karnemelksland en de Hille, en bevat daarin het d. Charlois en eenige verstrooid liggende huizen. Zij beslaat eene oppervlakte van 2142 bund. 24 v. r. 24 v. ell., waaronder 1990 bund. 95 v. r. 89 v. ell. schotbaar land. Men telt er 378 h. en ongeveer 2500 inw., die meest hun bestaan vinden in den appelpluk, de vlasteelt, den aardappelbouw, benevens den riet- en houthandel. Men heeft er eene welige landouw van koren en weiland, met aangename wandelwegen.

De Herv., die hier ruim 2400 in getal zijn, maken, met die van *'s Gravenambacht* en *Katendrecht*, eene gem. uit, welke ruim 2600 zielen telt en te Charlois eene kerk heeft. In het jaar 1572 werd hier het eerst de leer der Hervorming gepredikt, door den gewezen Minderbroeder JOHAN CALLEUX. Deze schijnt hier echter geen vast Predikant geweest te zijn. Het beroep geschiedt door den kerkeraad.

De R. K., van welke men er 40 telt, behooren tot de statie van *Rotterdam*. — Men heeft in deze gem. ééne school.

Deze gem. ontleent haren naam van KAREL *den Stoute*, Graaf *van Holland*, die nog bij het leven zijns vaders, toen hij den titel van Graaf *van Charolois* voerde, hier eenen polder deed bedijken, en dien naar zijn graafschap noemde, terwijl hij dezen, met de daarneven en door hem insgelijks bezeten wordende polders, onder den naam van CHAROLOIS, tot eene heerl. maakte, welke naam sedert tot CHARLOIS zal verbasterd zijn. Thans wordt deze heerl. bezeten door den Heer MACHIEL SPEELMAN, woonachtig te Charlois.

Het d. CHARLOIS, of CHAARLOOIS ook wel eens ZAIRLOOS doch eigenlijk CHAROLOIS gespeld en oudtijds soms CARLO genoemd, ligt in den pold. *Charlois*, 5 u. N. W. van Dordrecht, 2 u. W. ten N. van Ridderkerk, ½ u. Z. W. van Rotterdam en ½ u. Z. van Delfshaven. Het is in het jaar 1260 door bovengenoemde KAREL, Graaf *van Charolois*, gebouwd.

De kerk is bij hare stichting aan den H. CLEMENS toegewijd. Toen men haar, in het jaar 1512, zoude inwijden, had er een droevig ongeluk plaats. In het jaar 1511 begon het den 11 November sterk te vriezen, zoodat men al spoedig te paard over de Maas reed; dit hield tot in het laatst van Februarij 1512 aan, in welke maand de inwijding der kerk zoude plaats hebben. Ten gevolge van eenen opgekomen storm uit het Noordwesten deed de Regering van Rotterdam afkondigen, dat niemand zich bij dien hoogen vloed op de Maas moest wagen. De Priesters sloegen deze waarschuwing in den wind en begaven zich in processie op het ijs; doch toen eene schaar van

wel 8000 menschen zich te midden op de rivier bevond, scheurde het ijs en een groot aantal kwam in den stroom om. In het jaar 1660 werden een nieuwe toren en een kruispand aan de kerk gebouwd, waardoor zij eene kruiskerk werd, die met twee torens prijkt. In de voorste dezer torens, die wel de zwaarste en breedste is, hangen twee klokken; in de achterste eene. Inwendig is de kerk, die in het jaar 1773 nog veel verbeterd is, uitnemend fraai en net. Onderscheidene glazen zijn zeer kunstig beschilderd. De predikstoel is van bruin gekleurd eikenhout. Ter eener zijde van het ruim ziet men een vrij groot en keurig bewerkt orgel, dat, in het jaar 1787, door den Heer Dirk de Man, destijds Heer van *Charolois*, aan de kerk vereerd is. Tegen over het orgel ziet men, boven den ingang, tusschen twee fraai gebeeldhouwde kindertjes, een schoon uurwerk, met kunstig verguld en beschilderd lofwerk omgeven.

Er is te Charlois ook eene fraaije haven, met eene sluis, die zoo oud als het dorp zelf is, en langs welke de polders in de rivier de Maas uitwateren. Ter zijde van deze sluis is een duiker, dienende om de haven zuiver te houden.

Het wapen van Charlois bestaat uit een veld van zilver, beladen met drie schuin liggende balken van lazuur.

CHARLOIS, pold. in het *Land van IJsselmonde*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, kant. *Ridderkerk*, gem. *Charlois*; palende N. aan de Maas, O. aan Katendrecht, Z. aan den Plompaart, W. aan Robbenoord.

Deze pold., van ouds Koldeswaard genoemd, ontving in het jaar 1460, toen zij door Karel, Graaf van *Charolois* bedijkt werd, den tegenwoordigen naam. Hij wordt gezamenlijk met de pold. *Dirk Metgesland*, *Robbenoord*, de *Plompaart* en *Karnemelksland* door eene sluis, op de Maas van het overtollige water ontlast. Het dijksbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, drie Heemraden en eenen Secretaris en Penningmeester.

CHARLOTTENBURG, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Cottica*, ter linkerzijde in het opvaren, bovenwaarts palende aan de koffijplant. Beekvliet, benedenwaarts aan de koffijplant. Leverpool; 460 akk. groot, met 105 slaven, bij de Negers Fretri genoemd.

CHARLOTTENBURG, plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Nickery*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan het land litt. J, benedenwaarts aan de koffijplant. Botanybay; 250 akk. groot.

CHARLOTTENBURG, verl. houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Corrosipinakreek*; ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de onuitgegeven hooge bosschen, benedenwaarts aan den militairen post Republiek, 1500 akk. groot.

CHARLOTTENBURG (KLEIN-), verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Tapoeripakreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan het verl. Land van Saxen, benedenwaarts aan de verl. plant. Vlijt-en-Trouw; 750. akk. groot.

CHARLOTTENBURG (KLEIN-), katoenplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Matappicakreek*, ter regterhand in het opvaren; palende bovenwaarts aan de zeekust, benedenwaarts aan de katoenplant. Anna-Catharina, waaraan zij behoort. Sedert 1835 bestaat hier eene Hernhutter- of Broedergemeente, met 5 Zendelingen, aan die van *Paramaribo* ondergeschikt.

CHARLOTTENBURG (NIEUW-), verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Paramaricakreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den houtgrond de Vier-Kinderen, benedenwaarts aan het verlaten Land van den Gekroonden Paauw.

CHAROLOIS, d. in het *Land van IJsselmonde*, prov. *Zuid-Holland*. Zie CHARLOIS.

CHARPRENDRE, verl. houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan het verlaten Land van Auka, benedenwaarts aan den houtgrond Retero; 500 akk. groot.

CHARTROISE, buit. in de *Langstraat*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 3 u. N. N. O. van *Breda*, kant. en 1 u. N. van *Oosterhout*, gem. en 1 u. Z. W. van *Raamsdonk*.

Het beslaat, met de daarachter gelegene beplanting en vischrijke vijvers, 4 bund. 4 v. r. en 80 v. ell., wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door den Heer Mr. LEONARD SIMON DE JONGH VAN SON.

Men ziet er nog de grondslagen van een voormalig Karthuizer klooster, waarvan het zijnen naam ontleent. Zie voorts KARTHUISERKLOOSTER.

CHARTROYSEN, plaats van uitspanning, aan de Vecht, in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr., kant., gem. en 5 min. ten N. van *Utrecht*, op den grond van het voormalig KARTHUISERKLOOSTER. Zie voorts dat woord.

CHARUS, Lat. naam van de riv. KOR, grooth. *Luxemburg*. Zie KOR.

CHASTELEINS-HOOGTE, gebergte in *Oost-Indië*, resid. *Banda*, op het eil. *Banda-Lontoir*, waarvan het het hoogste gebergte is.

CHATILLON (GROOT-), suikerplant. in *Nederlandsch-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de suikerplant. Rac-a Rac, benedenwaarts aan den verl. grond Gelderland; 1249 akk. groot, met 168 slaven en eenen molen, die door water gedreven wordt.

CHATILLON (KLEIN-), voorm. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter linkerhand in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. Gelderland, benedenwaarts aan de suikerplant. *Rorac-en-Klaverblad*, waarmede het thans eene plant. uitmaakt.

CHAU (LE-), houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Parakreek*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den houtgrond Onoribo, benedenwaarts aan den houtgrond *Welbedacht-en-Onverdacht*, waartoe het behoort; te zamen 1714 akk. groot.

CHAUCI, Lat. naam van de CAUCHEN. Zie dat woord.

CHEMELUM, vroegere naam van het d. HEMELUM, prov. *Friesland*. Zie HEMELUM.

CHENCO, baai in *Oost-Indië*, aan de Westkust van het *Sundasche* eil. *Sumatra*, rijk *Anakh-Soengej*; 1° 11′ Z. B.

CHERANGE (NIEDER-), verbasterde naam, waaronder het d. NIEDER-KERSCHEN, in het balj. *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*, op sommige kaarten voorkomt. Zie KERSCHEN (NIEDER-).

CHERANGE (OBER-), verbasterde naam, onder welken het d. OBER-KERSCHEN, in het balj. van *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*, op sommige kaarten voorkomt. Zie KERSCHEN (OBER-).

CHERIBON, eigenlijk TJI-RIBON, voorm. koningr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*; palende N. aan de Zee van Java, O. aan Mataram en de resid. Tagal, Z. aan de Indische Zee, W. aan het rijk van Jakatra.

De grond is er buitengewoon vruchtbaar en het land goed bevolkt. In het jaar 1798 bevonden er zich 1,494,908 zielen en thans ruim 1,500,000 zielen. Men had er in het jaar 1811 meer dan 6,000,000 koffijboomen en 7481 huisgezinnen van koffijplanters.

Den 7 Januarij 1681 stelde SAPOE, Sultan van *Cheribon*, zich onder de bescherming van de Nederlandsche Oostindische Compagnie. De reden hiervan was, dat de Soesoehoenang of Keizer van Java, toen deze nog Erfprins was, hem eene zijner vrouwen ontroofd, en die naderhand niet aan hem, maar aan zijnen broeder terug gegeven had. SAPOE wilde nu nimmer in eenig geval onderdaan van den wellusteling worden, en begaf zich dus, nog bij het leven van den vorigen Keizer, eerst onder de bescherming van den Koning van Bantam, en later, aangezien Bantam door burgeroorlog verscheurd werd, onder de Nederlanders.

Bij onderscheidene overeenkomsten is vervolgens een groot gedeelte van dit rijk, in vollen eigendom, aan de Nederlanders afgestaan, hetwelk door den Generaal DAENDELS in twee prefectures verdeeld werd, waarvan dat ten Noorden de Sultanslanden en dat ten Zuiden de Preanger-Regentschappen bevatte. Thans is het koningrijk CHERIBON verdeeld in de ses regentschappen: Cheribon, Madja, Koeningan, Galoe, Limbangan en Soekapoera; waarvan de vier eerste thans de resid. Cheribon uitmaken en de beide anderen tot de Preanger-Regentschappen gerekend worden.

CHERIBON, resid. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, tusschen 6° 13′ en 7° 45′ N. Br. en 125° 41′ en 126° 33′ O. L.; palende N. aan de Zee van Java, O. aan de resid. Tagal en Banjoemas, Z. aan de Baai van Segara-anakan, Z. W. en W. aan de Preanger-Regentschappen.

Zij wordt verdeeld in vier regentschappen, als: Cheribon, Madja, Galoe en Koeningan, en 15 onderdistrikten, zijnde: Bengawan, Cheribon, Tjiamis, Tji-kaso, Lingadjati, Gebang, Lasari, Koeningan, Telaga, Sindangkasi, Radja-Galoe, Pendjaloe en de Boschdistricten. Men telt er twee ads. resid., namelijk: Indramayoe en Koeningan-en-Galoe, en vijf districten voor de Controleurs over de landelijke inkomsten, als: Koeningan, Galoe, Bengawan, Cheribon en Madja. De hoofdst. is Cheribon.

De aanzienlijkste rivieren in deze ads. resid. zijn: de Kandanghawar, de Lasari, de Tji-kaso, de Tji-loesara, de Tjimanok of Indramayoe, de Tji-robon, de Tji-tampolong en de Tji-tandoewie.

De aanmerkelijkste kapen, die men er aantreft, zijn: de Hoek van Indramayoe, de Hoek van Lasari en Tandjong-tanah.

Men vindt er vijf voorname bergen, en onder deze is de merkwaardige vulkaan Tjermai de voornaamste.

De resid. CHERIBON is zeer belangrijk, zoo wegens de vruchtbaarheid van den grond, als om de talrijkheid der bevolking, waardoor de landbouw zich meer en meer uitbreidt. De voornaamste voortbrengselen zijn rijst en koffij. Voorts levert deze residentie: suiker, peper, katoen, indigo, moeskruiden, djatiehout enz. De broodvruchtboom groeit hier welig langs het strand, terwijl men er almede den zoogenaamden waterboom aantreft. Ook is er veel zout voorhanden, waarvan men de rijkste pannen te Kendanghawar vindt.

Men schat het getal buffels, dat men er aantreft, op 50,000, en dat der paarden op 7000; doch men heeft er bijna geen rundvee.

Ook treft men er weinig wilde dieren aan; maar hoenders, wild gevogelte, zee- en riviervisch wordt er in overvloed gevonden.

De bevolking wordt op 1,500,000 zielen geschat, onder welke nog geen 70 Europeanen, maar ongeveer 1,300,000 Javanen en 3000 Chinezen, zijnde de overigen Arabieren, wier aantal echter niet groot is, en afstammelingen van Hollanders en Portugezen. Hoewel de Javanen in deze resid. thans zeer vreedzame en rustige onderdanen zijn, hebben hier vroeger meermalen gevaarlijke muiterijen plaats gehad. Onder anderen waren zij, in het jaar 1806, zoo oproerig, dat de onzen genoodzaakt waren, hunnen te Amboina gevangen zittende Prins Radja Kanno terug te geven en hem tot derden Sultan te verheffen. Van toen af bleef echter een zeer gevreesde rebel, Bagoes Rangon genaamd, dit gewest nog zes jaren verontrusten, wordende hij eerst in het jaar 1812 door de Engelschen gevat. Op het einde van het jaar 1817 en in het begin van 1818 waren de ingezetenen van Cheribon zeer muitzuchtig, zoodat dit aan eenige Europeanen het leven kostte. De opstand werd echter bij tijds gedempt, hetwelk ongetwijfeld meer moeite zoude gekost hebben, had de Resident, de Heer Servatius, niet, reeds den 17 November 1817, Bagoes Seroes, het hoofd der misnoegden, doen ophangen.

Het luchtgestel van deze resid. is aan de zeekust zeer ongezond, zoodat daar wel eens pestziekten heerschen, gelijk zulks in de jaren 1804 en 1805 plaats had, als wanneer duizende menschen door deze ziekte werden weggesleept. In het zuiden is het echter zeer gezond.

CHERIBON, reg. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Cheribon*; palende N. aan de Zee van Java, O. aan de resid. Tagal, Z. aan Galoe, W. aan Koeningan.

CHERIBON, onderafd. van het reg. *Cheribon*, in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Cheribon*.

CHERIBON, eigenlijk Tji-ribon, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid., reg. en onderafd. *Cheribon*, 214 palen O. van Batavia en 153 palen W. van Samarang, langs den groote militairen weg van Java, aan eene baai, welke door de Hoek van Indramayoe ten W. en eene breede bank ten N. gevormd wordt, 6° 48′ Z. B. 126° 44′ O. L. Het is de hoofdpl. der resid. en bestaat, behalve de woningen van den Nederlandschen Resident en van den Sultan van Cheribon, enkel uit bamboezen huizen. Eene fraaije, schaduwrijke laan van tamarindeboomen, langs de kust, verstrekt dit stadje tot geen gering sieraad.

Nabij de stad ligt het fortje Beschermer en 1 m. N. van daar treft men het beroemdste graf van geheel Java aan, namelijk dat van Sjech Ibnoe Moelana, die, uit Arabië gekomen, hier, in het jaar 1406, de Mahomedaansche godsdienst heeft ingevoerd, en door de Javanen als Heilig beschouwd wordt. Deze grafplaats bestaat uit acht, elkander opvolgende, en het een hooger dan het andere gelegene, verhevene pleinen, op welks hoogste het stoffelijk overblijfsel van dezen zoogenaamden Heilige is ter aarde besteld, waarvan de Christenen alleen de drie laagste beklimmen mogen.

Den 17 Augustus 1821 ontstond hier een felle brand, waardoor 80 huizen, en daaronder de geheele kampong Lima Woenhi, werden in de asch gelegd.

CHERIBON, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie Tji-ribon.

CHERIBON (RIF-VAN-), rif in *Oost-Indië*, in de *Zee van Java*, op de kust van de resid. Cheribon, nabij de stad van dien naam, op 6° 8′ Z. B.

CHERIBONSCHE BERG, dus noemt men gemeenlijk den vuurspuwenden berg Tjerimai, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie Tjerimai.

CHERNE, meer, prov. *Friesland*. Zie Sensmeer.

CHETRINGEN, d. in het balj. *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*. Zie Schuttringen.

CHEVREMONT, geh. in de heerl. *'s Hertogenrade*, prov. *Limburg*. Zie Schevremont.

CHIANDI, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Samarang*, ads. res. en distr. *Salatiga*.

CHIAOU (GOLF-VAN-) of Golf van Chiaw, diepe baai in *Oost-Indië*, aan de Noordoostkust van het *Moluksche* eil. *Gilolo*; 1° 21′ N. B. 141° 42′ O. L. Zij is vol klippen en baaken.

CHIECEN-BAY, Eng. naam van Kiekensbaai, aan den Zuidoosthoek van het *Sundasche* eil. *Java*. Zie Kiekensbaai.

CHIERS, Fr. naam van de riv. de Kor, grooth. *Luxemburg*. Zie Kor.

CHIMAAR, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidwester-eilanden van Banda* behoorende. Zie Semau.

CHIMELOFARE of Chimelosare, voorm. water, naar men wil in *Friesland*. Zie Chinnelosare.

CHIMELUM, naam, onder welken het *Friesche* d. Hemelum, in de griet. *Hemelumer-Oldephaert-en-Noordwolde*, vroeger wel eens voorkomt. Zie Hemelum.

CHINCO, Poelo-Chinco, eil. in de *Indische Zee*. Zie Tjinko.

CHINCOL, distr. en riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie Singkel.

CHINESCHE KAMP, b. ten Z. W. van Batavia, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie het art. Batavia, in ons tweede deel, bl. 137.

CHINESCHE ZEE, dat gedeelte der *Zuidzee*, hetwelk tusschen China, Achter-Indië, den Sundaschen Archipel en de Philippijnsche eilanden besloten ligt.

CHINNELOSARE of Chinnelofare, bij andere Chimelosare of Chimelofare, voorm. water, vermeld in eenen giftbrief van het jaar 985, waarbij Dirk II, Graaf van *Holland*, van Keizer Otto II, het volle bezit van eenige landen bekwam.

Men meent dat dit water moet gezocht worden in *Friesland*, nabij *Staveren*, kw. *Westergoo*, griet. *Hemelumer-Oldephaert-en-Noordwolde*, daar, waar men thans de Fluessen of Hemelumervaart vindt.

CHOEWAY (OEKA-), klein eil. in *Oost-Indië*, tot de *Amboneilanden* behoorende, aan de westkust van Hoewamohel, een weinig benoorden Assahoedi.

CHOOS, Chosse of Chousse, op sommige kaarten ook Chouffe gespeld, geh. in de heerl. *Meisenburg*, grooth. *Luxemburg*. Zie Schoos.

CHRISTNACHT, Christenacht of Crustnacht, d. in de heerl. *Heringen*, grooth. *Luxemburg*, arr. en 2 u. Z. ten O. van *Diekirch*, kant. en 2 u. W. van *Echternach*, gem. en 20 min. Z. van *Waldbillig*, nabij de Schwartze Erenz.

De inw., die alle R. K. zijn, maken eene par. uit, die tot het vic. van *Luxemburg*, dek. *Echternach*, behoort, en aldaar eene kerk heeft, welke door eenen Pastoor bediend wordt.

CHRISTOFFEL (ST.) of St. Christoffelberg, berg in *West-Indië*, op het eil. *Curaçao*, aan de Noordwestpunt.

Deze berg, de hoogste van het eil., heeft twee spitse kruinen, waarvan de zuidelijkste iets hooger is dan de noordelijkste, zijnde deze eerste 375 ell. hoog.

[illegible] van den berg is niet zeer steil, en met eene [illegible] kreupelhout begroeid, op welker stammen eene [illegible] van ranken en woekerplanten groeijen, terwijl [illegible] overal ontzag inboezemen. Daarenboven is deze berg- [illegible] menigte losse, roodpuntige steentjes, ongemeen moeije- [illegible] waardoor men, vooral in het afklimmen, ligt valt; [illegible] die voeten pijnlijk en brandend heet. Na anderhalf uur [illegible] bevindt men zich onder eene overhellende rotsklomp, alwaar [illegible] en slechts hier en daar met eenen enkelen paddestoel [illegible]. Ook treft men daar eene menigte marabonbo's (wespen) [illegible] witte mieren) aan, die hare nesten aan de boomen [illegible]. Vervolgens wordt de weg steiler en moeijelijker om te be- [illegible], terwijl de barre blaauwe rotsklompen, zonder eenige teel- [illegible], met verwonderlijke mossoorten begroeid zijn. Eindelijk tegen [illegible] kruin opgeklommen, bereikt men den hoogsten top, [illegible] over het geheele eiland heeft.

CHRISTOFFELPOLDER (ST.), pold. in *Overflakkee*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Brielle*, kant. *Sommelsdijk*, gem. *Sommelsdijk-en-*[illegible]; palende N. W. en N. aan het Nieuwland, O. aan den [illegible]polder, Z. W. aan de oude plaat van Melissant-en-[illegible], W. aan Onwaard.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 48 bund.

CHRISTOFFELPOLDER (ST.), onbehuisde pold. op het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*, distr. en arr. *Zierikzee*, kant. en gem. *Brouwershaven*; palende N. W., N. en N. O. aan het Gat van Brouwershaven, Z. O. aan den Noorder-Nieuwlandpolder, Z. W. aan de heerl. van Brijdorpe.

Deze pold. is volgens het kadaster groot 17 bund. 4 v. r. 35 v. ell., waarvan 16 bund. 70 v. r. 20 v. ell. schotbaar land, en wordt drooggehouden door eene binnensluis, in den binnen boezem eener zeesluis uitwaterende. Het polderbestuur wordt uitgeoefend door de centrale directie van Schouwen, behoudens eenig toezigt, dat, bij onderlinge schikking, door de regering van Brouwershaven uitgeoefend wordt.

CHRISTOFFELPOLDER (ST.), pold. in *Staats-Vlaanderen*, in het *Vrije van Sluis*, *Land van Kadzand*, prov. *Zeeland*, arr. *Middelburg*, kant. en distr. *Sluis*, gem. *Zuidzande*; palende N. W. aan het d. Zuidzande, N. O. en O. aan den Eikenpolder, Z. W. aan den Capellepolder.

Dit poldertje is groot 3 bund. 57 v. r. 69 v. ell., en behoort tot de watering van *Kadzand*. Volgens de overlevering zoude de Zuidlandsche kapel, die waarschijnlijk door een' der watervloeden van de vijftiende eeuw bedolven werd, aan den H. CHRISTOFFEL zijn gewijd geweest, en hier gestaan hebben. Op het einde der vorige eeuw was het nog door eenen dijk en rijweg van den Eikenpolder gescheiden; thans is die dijk geslecht en de weg gedempt. In dit poldertje staat de kerk van Zuidzande, benevens eenige schuurtjes en andere gebouwen, tot de huizen van het dorp Zuidzande behoorende. De bedijking mag in het midden der zeventiende eeuw gesteld worden.

CIDAJOE, reg. en st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie SIDAJOE (1).

CIE (GROOTE) of GROOTE-CIJE, beek in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, gem. *Heemskerk*; beginnende aan den Voorweg, en met eene noordelijke rigting uitloopende in de *Poelbeek*.

(1) De overige woorden, die elders met Ci gespeld en hier niet gevonden worden, zoeke men mede [illegible]

CIE (KLEINE-) of Kleine-Cije, beek in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, gem. *Heemskerk*, die aan den Menacker begint, en met eenen noordelijken loop zich ontlast in de *Poelbeek*.

CIELISHOUCK, oude naam van het d. Cillaartshoek, in het *Land van Strijen*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Cillaartshoek.

CIEPETANG, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Preanger-Regentschappen*, reg. *Bandong*, tusschen den zuidelijken oever van de Tji-melajoe en het gebergte.

CIJE (GROOTE-), beek in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie Cie (Groote-).

CIJE (KLEINE-), beek in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie Cie (Kleine-).

CIJS, voorm. adell. h. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, onder *Zoeterwoude*. Zie Berbendrecht.

CILLAARTSHOEK, heerl. in het *Land van Strijen*, later tot den *Hoeksckenwaard* gerekend, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, kant. *'s Gravendeel*, gem. *Maasdam*; palende N. aan St. Antoniepolder, O., Z. en W. aan Strijen.

Zij bestaat slechts uit eenen binnendijk, de *Keizersdijk* geheeten, bevat het d. Cillaartshoek en eene b., welke ½ u. noordwaarts van het d., aan de Binnen-Maas, gelegen is, beslaat eene oppervlakte van 8 bund. 67 v. r. 70 v. ell., en telt 300 inw., die meest hun bestaan vinden in vlasnering, landbouw en veeteelt.

De inw., die hier allen Herv. zijn, maken eene gem. uit, die tot de klass. van *Dordrecht*, ring van *Oud-Beijerland*, behoort.

Deze heerl. maakte vroeger eene afzonderlijke gem. uit, maar is, sedert eenige jaren, met die van *Maasdam* vereenigd. Zij is, in het jaar 1735, uit de grafelijkheidsdomeinen verkocht, en wordt tegenwoordig in eigendom bezeten door Mevrouw A. M. Haak, wed. van den Heer G. du Quesne, te Amsterdam.

Het d. Cillaartshoek of Cillershoek, oudtijds ook Cielishouck gespeld, ligt 2¼ u. Z. W. van Dordrecht, 1 u. W. ten N. van 's Gravendeel, ½ u. Z. van Maasdam.

Volgens eene oude vertelling zou dit d., vóór den St. Elizabethsvloed van het jaar 1421, onder den naam Weda of Weede, eene zeer aanzienlijke stad zijn geweest; maar volgens de oude kaarten, welke er van den Grooten-Zuidhollandschen waard bestaan, moet Weda of Weede (zie nader dat art.) meer zuidelijk gelegen hebben en was geen stad maar een dorp.

Bij gunstbrief van eenen der Graven van Holland, werden de ingezetenen van Cillaartshoek vrij verklaard van alle grafelijkheidstollen in Holland, Zeeland, West-Friesland en Bergen-in-Henegouwen, welk voorregt zij, voor zoo verre Holland, Zeeland en West-Friesland betreft, tot op de omwenteling van het jaar 1795, hebben blijven genieten; maar zij waren verpligt jaarlijks, bij het geregt, eenen nieuwen tolbrief te verzoeken, waarin verklaard werd, dat zij waarlijk burgers van Cillaartshoek en aldaar reeds overjaard waren; op vertooning van welken tolbrief, de commiesen hen vrij lieten doorgaan. Nog waren de bewoners dezer heerl. vrij van het betalen van het gruitgeld, zijnde zekere belasting op het bier, welke, boven den gewonen impost op het bier, door vele dorpen in Zuid-Holland, te Dordrecht moest betaald worden, en twee blanken (7½ cents) op de ton bedroeg. De verpligting, waaronder de opgezetenen van Cillaartshoek lagen, waren geene andere, dan het opbrengen van de bezoldiging voor den Schoolmeester.

De kerk is een zeer oud kruisgebouw, dat in het jaar 1786, uit vrijwillige giften der ingezetenen, van binnen verwulfd is. Te midden van het verwulf ziet men een houten rondeel, waarop, in verheven beeldwerk, de *Opstanding van* Christus is afgebeeld, welk stukje waarschijnlijk zoo oud als de kerk zelf is. Het torentje is eene fraaije spits, in het jaar 1792 aanmerkelijk verbeterd. Een der halve kruisen van de kerk is van het overige gedeelte des gebouws afgeschoten, en dient tot dorpschool.

Het wapen dezer heerl. is, naar men wil, hetzelfde als dat van het oude Weda, en bestaat uit een veld van zilver, beladen met zes leliën van keel, staande drie, twee en één.

CIMBREN, Cimberen, Kambron of Kamberen, gedeelte van een zeer oud volk, afkomstig van *Azië*, hetwelk onder den naam van Cimmeriërs, eerst aan den Don en den Donau zich nedergezet heeft, doch van daar verdreven, zich in twee deelen heeft gesplitst, waarvan een gedeelte noordwaarts is getrokken, en vervolgens de tegenwoordige hertogdommen *Sleeswijk*, *Holstein* en *Jutland* bewoond heeft, welke landen van daar het *Cimbrische Schiereiland* genoemd werden. Volgens sommigen zouden zij ook naar deze landen zijn afgezakt; maar de tijd, wanneer dit gebeurd zij, is geheel onzeker; echter moet dit reeds meer dan eenige eeuwen vóór onze tijdrekening hebben plaats gehad. Volgens hen, die vast stellen, dat de Cimbren zich in het *Eiland der Batavieren* of *Oud-Batavia* gevestigd hebben en zich eenen geruimen tijd aldaar hebben opgehouden, zouden zij, vermits zij zoo zeer vermenigvuldigden, dat de landpalen hun te eng werden, en zij bovendien zeer gekweld werden door geweldige overstroomingen, zich gedwongen hebben gezien, ten einde meer ruimte te bekomen, zich te verdeelen. Althans het grootste gedeelte der Cimbren is opgetrokken naar Italië, om daar den meester te spelen; doch zij werden zoo onzacht ontvangen, dat er, in een gevecht tegen den Romeinschen Veldheer Cajus Marius, wel 120,000 van hen sneuvelden, en 60,000 krijgsgevangen gemaakt werden. Bijna 600 weerbare mannen waren in het Eiland der Batavieren teruggebleven, die naderhand eenigen van de hunnen in gezantschap naar Augustus zonden, en eindelijk vermoedelijk onder de *Friezen* versmolten zijn. Men houdt de oude graven in *Drenthe* en elders, onder den naam van Hunnebedden bekend, nog afkomstig van de *Celten* of van de Cimbren.

De Cimbren worden beschreven, als zeer woest en wild van aard; onversaagd, den dood niet vreezende; meest van eene rijzige gestalte; schikkende hunne kleederen met opzet om schrik te veroorzaken. In hunne vrouwen werd mede eene standvastigheid gezien, die vergezeld was met eene woeste stoutheid, welke zij zelfs niet aflegden, nadat zij overwonnen waren. Het kostte den Romeinen geen minder moeite, om haar te overwinnen, dan om hare mannen, in den krijg, te verslaan. Zij begeerden, eer zij zich wilden overgeven, eeuwige vrijheid, of, ter behoudenis harer eer, aan de Godin Vesta te worden geschonken. Marius sloeg beide af. Na zich langen tijd verweerd te hebben, en geen kans ziende, om zich te ontzetten, maakten zij stroppen van heure haarvlechten en hingen zich daaraan op, nadat zij vooraf hare kinderen, opdat zij geene slaven der Romeinen zouden worden, verworgd hadden; ook doorstak de eene de andere met het zwaard, ten einde hare kuischheid te bewaren, en om niet levendig in de handen der overwinnaars te vallen.

CIMBRISCHE ZEE, naam, welke, in oude tijden, wel eens aan de Noordzee werd gegeven. Zie dat woord.

CIMERFELT, volgens Gramaye de oude naam van het d. Merefeld-hoven, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Braband*. Zie Merefeldhoven.

CIPETTE, verkeerde spelling van het d. Tji-peté, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie Tji-peté.

CIRCARIA-FRISIA, naam, weleens eene enkele maal in het Latijn gegeven aan de, om de stad Groningen gelegene, Friesche Ommelanden, of Friesland tusschen de Eems en de Lauwers. Van deze benaming wijst Alting (1) de Chronijk van den Wierumer Abt Menco als de eerste bron aan. Zie Ommelanden.

CIRKEL-VAN-DE-OOY, streek weilanden, prov. *Gelderland*, arr. en kant. *Nijmegen*, gedeeltelijk gem. *Nijmegen*, gedeeltelijk gem. *Ubbergen*.

Zij beslaat eene oppervlakte van 1015 bund. 28 v. r. 59 v. ell., waaeonder 944 bund. 17 v. r. 66 v. ell. schotbaar land, bevat de d. Ooy en Persingen alsmede eenige verstrooid liggende huizen, in het geheel uitmakende 57 h., waaronder 7 boerderijen en telt 460 inw.

Deze streek staat in het najaar, door het zwellen van de Waal, doorgaans geheel onder water, hetwelk er ingelaten wordt door twee sluizen, liggende in den bandijk en drie andere in den kadijk, welke het Cirkel omringt. Deze dijk, sluizen en verdere waterwerken staan onder het bestuur van eenen Dijkgraaf, vier Heemraden en eenen Dijkschrijver.

CISTERCIENSER-ABDIJ, voorm. abdij van Nonnen te *Bonnevoie*, in het balj van *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*, ¼ u. Z. van Luxemburg.

De tijd der stichting is onbekend. De geleerde Wiltheim beweert (2), dat zulks in de elfde eeuw geschied zij. Het abdij gebouw werd, op woensdag 30 November 1794, door de Oostenrijksche bezetting van de vesting Luxemburg verbrand, uit vrees, dat de Franschen, die zich destijds om die sterkte hadden nedergeslagen, er zich in nestelen zouden.

CISTERCIENSER-ABDIJ, voorm. abdij van adell. Nonnen te *Utrecht*. Zie Servaas (Abdij-van-St.).

CISTERCIENSER-KLOOSTER, voorm. klooster op het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*. Zie Bethlehem.

CISTERCIENSER-KLOOSTER, voorm. klooster te *Ter-Munten*, prov. *Groningen*. Zie Munten (Ter-).

CISTERCIENSERKLOOSTER, voorm. klooster te *Wateringen*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Bethlehem (Maria-Konvent-in).

CLAARKAMP, voorm. klooster, prov. *Friesland*. Zie Klaarkamp (3).

CLAIR-FONTAINE of Claire-Fontaine, heerl. gedeeltelijk in grooth. *Luxemburg*, gedeeltelijk in *België* gelegen, arr. *Luxemburg*, kant. en kw. *Arlon*; palende W. en N. aan de heerl. Guirsch, N. O. aan de heerl. Uzeldingen, O. aan de heerl. Sept-Fontaines, Z. O. en Z. aan de heerl. Elter.

Deze heerl. bevat de d. Beckerich, Eischen en het geh. Clair-Fontaine en beslaat alzoo gedeelten van de tegenwoordige gem. Beckerich, Hobscheid en Nieder-Elter (Autel-Bas).

(1) In zijne *Notitiae Germaniae Inferioris*, T. II, fol. 37.

(2) In het meergemelde Mss.

(3) Insgelijks zoeke men alle de woorden, elders wel eens met Cl gespeld, welke hier niet gevonden worden op Kl.

Tijdens het Oostenrijksche bestuur bedroeg het aandeel dezer heerl., in elke 1000 florijnen, die Luxemburg opbragt, volgens het besluit van Keizerin MARIA THERESIA, 3 florijnen 7 stuivers 9 deniers. De grond behoort tot de vruchtbaarste des lands. Zij bestaat deels uit klei, deels uit zand en brengt in overvloed tarwe, rogge, garst, haver en aardappelen voort.

In deze heerl. lag weleer en wel in dat gedeelte, hetwelk thans tot België behoort, eene abdij van adellijke jonkvrouwen van de Cisterciënser orde, welke omstreeks het jaar 1216 gesticht was door ERMESINDE, Gravin *van Luxemburg*, die verder het convent rijkelijk begiftigde en er, in Mei 1246, nabij het koor der kapel begraven werd. Het nabij gelegen geh. werd, volgens de overlevering, oudtijds Beaulieu geheeten, en verkreeg den tegenwoordigen naam, CLAIR-FONTAINE, naar eene bron, bij welke de genoemde Gravin eene hemelsche verschijning meende aanschouwd te hebben.

CLAIRVAUX, Fr. naam van de heerl. en het vl. CLERFF, grooth. *Luxemburg*. Zie CLERFF.

CLAMP (DE) of DE KLAMP, b., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, arr., kant. en ¾ u. Z. van *Leeuwarden*, ¼ u. N. van *Swichem*, waartoe zij behoort, aan de Wirdumervaart.

CLANT, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*. Zie AUGSBUUR.

CLANT, familienaam, welke op onderscheidene kaarten voorkomt, bij de buit. NITTERSUM en PETIT-MARTIN, om er de toenmalige eigenaars van aan te wijzen.

CLARA (KLOOSTER VAN ST.), voorm. klooster te *Amsterdam*. Zie CLARISSENKLOOSTER (1).

CLARAPOLDER, pold. in *Staats-Vlaanderen*, in het Staats- of Noordnederlandsche deel der Heerlijkheden *Watervliet* en *Waterdijk*, prov. *Zeeland*, voor het grootste deel arr. *Middelburg*, kant. *Oostburg*, distr. *Sluis*, gem. *IJzendijke*; voor een klein deel arr. *Goes*, kant. *Axel*, distr. *Hulst*, gem. *Philippine*; palende N. aan den Nieuwen-Passegeulepolder, N. O. aan den Braakman, O. aan de Izabellesluis of Bouchanter haven, Z. en Z. W. aan den Laurinapolder en den Barbarapolder (beide in België gelegen), W. aan den Grooten-Jonkvrouwpolder en den Tibautpolder.

Op vele kaarten staat de grootte van dezen polder bekend op 640 bund., doch het is schotbaar groot 665 bund. 5 v. ell. en met dijken, schorren enz., 739 bund. 33 v. r.; hiervan liggen onder *IJzendijke*, 546 bund. 14 v. r., 34 v. ell. en onder *Philippine* 193 bund. 18 v. r. 66 v. ell. De bedijking geschiedde in 1613. Nadat hij echter weder was ondergevloeid, werd hij in 1650 anderwerf ingedijkt, uit kracht van een octrooi den 24 Augustus 1648 door de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden verleend. Onder IJzendijke staan 20 huizen, waaronder 5 hofsteden, met 130 inwoners (onder welke begrepen zijn de op den dijk staande zeeuwsche gedeelten der gehuchten Mollenkot en Maagd-van-Gent); onder Philippine staan 6 huizen, waaronder 2 hofsteden met 42 inwoners.

Tot 1850 was de eenige uitwatering door den Nieuwen-Passegeulepolder, naar de sluizen van den Kapitalendam; maar sedert is eene tweede uitwatering gemaakt door de Izabellesluis; deze tweede uitwatering wordt ten volle gewettigd door de ligging des polders, die in het midden merkelijk meer verheven is; maar zou het inunderen des polders, tot verdediging moeijelijker maken.

(1) Men zie voor alle KLOOSTERS VAN ST. CLARA op de woorden CLARISSENKLOOSTER.

Alle de inwoners zijn van de Roomsche godsdienst, en voor-als nog, voor zoover zij tot IJzendijke behooren, kerkelijk te *Watervliet*, in België, daar zij oudtijds tot die heerlijkheid behoorden; voor zoover zij onder Philippine wonen, zijn zij kerkelijk te *Bouchaute*, mede in België; omdat het overgebleven deel dier verdronkene heerlijkheid *Waterdijk*, tot Bouchante gebragt is. Het Polder-bestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, een Gezworen en een Penningmeester.

De CLARAPOLDER is meermalen ondergevloeid; om niet van vroeger te gewagen, van 1788 tot 1792, door de toen noch bestaande zeesluis, tot beveiliging van de militaire posten; in 1808 door het bezwijken van gemelde sluis bij den bekenden hoogen vloed; eindelijk in 1831, na het innemen van den Kapitalendam, tot beveiliging des lands, zijnde toen ook op militair gezag, eenige hofsteden in dezen polder geslecht, die tot heden niet herbouwd zijn.

CLARISSENKLOOSTER, voorm. klooster te *Amsterdam*, in de *Nes*, en achteruitkomende aan de *Grim*, zijnde door het *Zilversteegje* afgescheiden van het St. Barbara-convent.

Het was bewoond door Nonnen, die naar de derde orde des H. FRANCISCUS, leefden, en is na de Reformatie tot suikerbakkerijen en burgerhuizen vertimmerd; terwijl van de Grim naar het Zilversteegje door dit klooster eene dwarsstraat gelegd is, die den naam van het Gebed zonder end voert.

CLARISSENKLOOSTER, te *Amsterdam*, op den *Heiligenweg*.

Toen de Clarissen, die naar den derden regel van den H. FRANCISCUS leefden, en reeds binnen Amsterdam een klooster bezaten, in het jaar 1496, het ontwerp vormden, om nog een klooster in de stad te bouwen, heeft de regering zich, bij plakkaat van 23 November, deszelfden jaars, met kracht verzet tegen het bouwen van dit nieuw klooster. Doch aangezien de Nonnen met het begonnen werk voortgingen, zoo hebben Burgemeesters en Schepenen, bij een ander plakkaat, d.d. 2 Julij 1499, allen timmerlieden en metselaars, op verbeurte van hun poorterregt, verboden, aan dat klooster iets te maken, op te rigten of nederwerpen, om het weder te vertimmeren. Het klooster werd evenwel voltrokken; doch is omtrent het jaar 1595 ten deele tot een Mannen-Tuchthuis, ten deele tot een Veerhuis en gedeeltelijk tot een Aalmoezeniershuis ingerigt; terwijl het overige gedeelte met burgerwoningen bezet werd, waaruit onder anderen, drie in elkander loopende straten ontstonden, uitkomende in de Kalverstraat en nog het Eerste klooster, het Middelklooster en het Derde klooster genaamd Het AALMOEZENIERSHUIS is daarna tot eene LATIJNSCHE SCHOOL vertimmerd en het TUCHT- of RASPHUIS dient thans tot HUIS VAN ARREST.

CLARISSENKLOOSTER, voorm. klooster te *Boxtel*, prov. *Noord-Braband*. Zie ELIZABETH (ST.).

CLARISSENKLOOSTER, voorm. klooster, te *Brielle*, in de *Brigittestraat*.

Dit klooster was in het jaar 1483 gebouwd door MARGARETHA VAN JORK, wed. van KAREL *den Stoute*, die de Abdis en de eerste Tuchtmeesteressen uit het klooster van St. MARIA *de Nazelli*, te Delft, haalde.

Het stond onder het zoogenaamde kapittel van Utrecht; naderhand zijn de Nonnen, die naar den regel van den H. FRANCISCUS leefden, tot die van den H. AUGUSTINUS overgegaan. In een handschrift van GEORGIUS VAN EGMOND, den zestigsten Bisschop van Utrecht, wordt dit klooster genoemd: het HUIS of CONVENT DER CELLEZUSTEREN, levende naar den regel van den H. AUGUSTINUS. Uit dien hoofde werd de

Prior van de Reguliere Kanonniken te 's Gravezande, door eenen openen brief van gezegden Bisschop gemagtigd, om de zusters van dit convent tot de kloostergelofte aan te nemen, en het, zoo dikwijls als hij het zou dienstig oordeelen, in het gezelschap van iemand uit zijne orde te gaan bezigtigen of visiteren. Tijdens de Hervorming is dit klooster afgebroken, ter plaatse waar het gestaan heeft, ziet men thans nog alleen de poort, langs welke de ingang naar het klooster was, terwijl de grond tot moestuin wordt gebruikt.

CLARISSENKLOOSTER, voorm. klooster te *Delft*, aan de *Paardenmarkt*.

De gebouwen van dit klooster, waarvan men het jaar der stichting niet vermeld vindt, zijn tot magazijnen gebruikt voor salpeter en andere materialen, tot het maken van buskruid en andere oorlogsnoodwendigheden, benoodigd.

CLARISSENKLOOSTER of GRAAUWEZUSTEREN KLOOSTER, voorm. klooster te *Dordrecht*, aan den *Nieuwenweg*.

Het was gesticht in het jaar 1332, hoewel wij voor het jaar 1313 reeds Graauwe Zusters te Dordrecht vermeld vonden, maar die woonden destijds in het *Klein Lombardenhuis*.

De Nonnen in het CLARISSENKLOOSTER, werden onderwezen en bestuurd door eenen Priester uit de orde der Minimen. In haar kerkje waren drie altaren en een afgesloten koor. Naast het klooster stond een kapelletje toegewijd aan de Allerheiligste Maagd.

In het jaar 1579 zijn de gebouwen van dit klooster tot eene LATIJNSCHE SCHOOL ingerigt, waartoe zij thans nog dienen.

CLARISSENKLOOSTER, voorm. klooster te *Enkhuizen*. Het begon aan de *Westerstraat*, niet ver van St. Gommerskerk, bij het klokhuis, ging noordwaarts aan tot het water achter de Drie banen. Voor aan de Westerstraat strekte het zich in de breedte uit van het klokhuis Oost aan, schuins over het St. Ursulaklooster. Onder dit gesticht behoorde ook de kerk van ST. EUCHERIUS.

Men is het in het jaar 1441 begonnen te bouwen en het is voltrokken en door Nonnen bezet in het jaar 1465.

Na de Hervorming is het verbouwd tot een OUDEMANNEN- EN VROUWENHUIS. — Bij den achteruitgang der stad is het gesloopt, hoewel er aan de *Westerstraat* nog overblijfselen van zigtbaar zijn.

CLARISSENKLOOSTER of VROUW-MORISSENKLOOSTER, voorm. kloost. te *Haarlem*, op de *Oudegracht*, over de Jacobijnenbrug.

De regel der Nonnen, die anders ook naar de kleeding, welke zij droegen Zwarte zusters genoemd werden, was in armoede te leven, alsmede de kranken te bedienen en op te passen, zelfs in tijden van pest en besmettelijke ziekten. De gronden tot het bouwen van haar klooster verkregen zij van zekere GYSBERTJE VAN HECSSEN. Op dien grond stichtten zij eerst eene woning tot zamenleving, maar, aangezien haar getal meer en meer aangroeide, werd haar eerst, in het jaar 1454, door den Pastoor der Haarlemsche parochiekerk, DIDERIK VAN WASSENAAR, en daarna, in het jaar 1458, op voorspraak van Burgemeesteren, Schepenen en verdere inwoners dezer stad, door den Paus, vergund om eene kerk te stichten, met kerkhof, tuinen en hoven tot haar klooster noodig, doch, wegens onvermogen konden zij dit zoo schielijk niet voltooijen, dewijl het van liefdadige giften en door arbeid van werklieden, die er of om gering loon, of om Godswil aanwerkten, moest tot stand komen, zoo dat de Clarissen dit vergroot en vernieuwd klooster eerst betrokken in het jaar 1471. Na de Hervorming

zijn de gebouwen van dit klooster tot WOONHUIZEN ingerigt. Waarschijnlijk staat thans het LUTHERSCHE WEESHUIS op den grond van dit klooster.

CLARISSENKLOOSTER, voorm. klooster te *Hoorn*, op het *Kleine Noord*, Z. van de Vrouwen- of Noorderkerk.

Het was gesticht in het jaar 1468. Na de Hervorming werd het tot eene SCHOOL gebruikt. In het jaar 1723 werd het tot eene GESCHUT- EN KLOKGIETERIJ ingerigt. Thans dient dit gebouw tot BERGPLAATS VAN STEEN EN KALK.

CLARISSENKLOOSTER, nonnenklooster in het graafs. *Megen*, prov. *Noord-Braband*, gem. *Megen-Haren-en-Macharen*, buiten de kom der gem., ter plaatse, eertijds het *Slot*, thans *St. Josephsberg*, genaamd.

Het is in het jaar 1720, door de in 1717, uit het klooster St. Elisabethsdal, te *Boxtel*, verjaagde Nonnen gesticht, en wordt nog heden bewoond door Geestelijke zusters, van de orde van ST. CLARA, levende naar den regel van den H. FRANCISCUS.

CLARISSENKLOOSTER, voorm. klooster op het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*, buiten de stad *Veere*.

Dit klooster was door HENDRIK VAN BORSELE gebouwd, op een erf, hetwelk den Tempelieren had toebehoord. De Zusters hadden reeds vele jaren aldaar, naar den derden regel van ST. FRANCISCUS, geleefd. Maar toen zij, in het jaar 1478, onder elkander verdeeld geraakten, en de eene partij naar den ouden regel wilde blijven, maar de andere tot ST. CLARA wilde overgaan, heeft de Paus toegestaan, dat de Zusters, die naar den regel der Clarissen stonden, zich door geloften aan dien regel verbinden mogten, maar dat de anderen, die naar den regel van den H. FRANCISCUS wilden leven, ongemoeid zouden blijven. Zoo nogtans, dat men na het uitsterven van haar, geene anderen dan Clarissen zoude aannemen.

CLARUS-CAMPUS, voorm. kloost., prov. *Friesland*. Zie KLAARKAMP.

CLASINGA, CLASINGE of KLASSINGEN, geh., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwolden*, griet. *Stellingwerf-Oosteinde*, arr. en 6¼ u. O. van *Heerenveen*, kant. en 3 u. O. ten N. van *Oldeberkoop*, ¼ u. O. van *Oosterwolde*, waartoe het behoort.

CLATERING of KLATERINGE, geh. in *Beilerdingspil*, prov. *Drenthe*, arr. en 2¾ u. Z. van *Assen*, kant. en 3¼ u. N. ten O. van *Hoogeveen*, gem. en ¼ u. N. ten O. van *Beilen*; bevattende, met de daarbij behoorende kleine buurt Middelburg, 10 h. en 60 inw.

CLAUSEN of KLAUSEN, voorst. of liever een der drie lage deelen van de vesting en stad *Luxemburg*, hoofdst. van het grooth. van dien naam, aan de Alzette, met nagenoeg 1000 inw. Men ziet er eenige geringe overblijfselen van het paleis, in het midden der zestiende eeuw door den Graaf VAN MANSFELD gebouwd.

In 1541 liet Keizer KAREL V de voorstad CLAUSEN, benevens de abdij Munster en het oude slot afbreken, uit vrees dat de Franschen, die het land met eenen inval bedreigden, er zich in nestelen zouden. Toen in 1545 het bestuur over de stad en het hertogdom Luxemburg aan PIETER ERNST Graaf VAN MANSFELD was gekomen, vatte deze het voornemen op, om voor zich en zijn hof in of nabij Luxemburg een paleis te stichten, hetwelk het oude slot verre in luister zoude overtreffen. De keuze der ligging bepaalde zich welhaast tot eene uitgestrekte plek gronds in de voorstad CLAUSEN, aan den voet van eenige bijna loodregt verrijzende rotsen, en zulks voornamelijk

wegens de nabijheid van levend water en de uitmuntend schoone landgezigten, die men er ontwaarde. Met de uitvoering van dit plan, werd in 1563 een aanvang gemaakt. Men begon met de naburige hoogten door eenen muur te omringen, die 12 v. hoogte had en een park insloot, van omstreeks 2330 toises, waarin eerlang een aanzienlijk aantal herten, reeën, damherten en ander wild werd overgebragt. Vervolgens deed de Graaf drie gebouwen opriglen, welke hij naar zich en zijne beide zonen, met de namen van PIETER, KAREL en OCTAVIANUS benoemde. Hij liet de rotswanden meer hellende maken, de huizen, welke hij tot uitbreiding van het park en de tuinen aangekocht had, omverhalen en de daarbij gelegene kapel van St. Margaretha elders herbouwen. Voorts beval hij de aanlegging eener waterleiding, tot aan het zoogenaamde Hundhauss. De tijd en de geldsommen aan de volbouwing en versiering van dit paleis besteed, maakten het tot een meesterstuk der kunst, zoodat het welligt nimmer door eenig ander gebouw binnen de landpalen van Luxemburg in pracht is overtroffen.

Bij de intrede van het park ontdekte men een fraai en uitgestrekt gebouw, voorzien met twee zijvleugels. Aan de eene zijde vond men de stallen, aan de andere eene brouwerij, benevens de woning van den Concierge. Ter wederzijde van den ingang stond in eene groote nis een fraai beeld van gehouwen steen. Het eene stelde de hoop, het andere het geloof met daartoe behoorende attributen, voor. Beide zijn in het jaar 1609 naar Spanje vervoerd. Het inwendige van dit gebouw was versierd door ruime zalen en keurig bewerkte schoorsteenen. Boven den ingang verrees een vierkante toren, op welken, volgens het oorspronkelijke plan, eene spits van ongeveer 100 v. hoogte moest aangebragt worden. De dood van den Graaf VAN MANSFELD heeft de uitvoering verhinderd. De bouwstoffen zijn sedert aan de Jesuiten te Luxemburg tot volbouwing van hunne kerk overgegeven. Na het park ingetreden te zijn, zag men ter linkerzijde aan de rivier een gebouw, geheel ingerigt tot een waschhuis. Het bevatte onderscheidene vertrekken, als ook een prachtig waschbekken, uit welks midden eene marmeren pijramide verrees. Uit deze pijramide ontsprong een heldere waterstraal, die zoo mildelijk vloeide, dat hij genoegzaam water opleverde, tot voeding van eenen grooten vijver. Ofschoon dit waschhuis van zeer veel nut en gemak was, werd het later afgebroken. In 1650 werden de steenen, de balken en ander houtwerk aan den meestbiedende verkocht.

Van hier langs den tuinmuur voortgaande, bereikte men het hoofdgebouw van dit vorstelijk buitengoed, het paleis. De poort, door welke men het binnentrad, was van eene zeer schoone bouworde en versierd met de wapens van het geslacht der Graven VAN MANSFELD, omringd en overdekt van krijgstropheën, alles zeer fraai uit steen gehouwen. Ter wederzijde vond men eenige stallen, en in de nabijgelegene tuinhuizen, die met keurig schilderwerk prijkten, twee regenbakken, waaruit het water, door middel van met lood bekleede kanalen, naar de onderscheidene kamers van het hoofdgebouw en de vijvers van den tuin werd henen gevoerd. Deze kanalen zijn in 1643 verder uitgegraven, ten dienste van het arsenaal te Luxemburg. Boven de poort verhief zich een vierkante toren, rondom welke eene galerij was aangebragt. Deze rustte op een middenstuk voor een aanzienlijk gedeelte bestaande uit negen pilaren van witten steen, geschikt om er standbeelden op te plaatsen. De toren had een kunstig uurwerk en klokkenspel, hetwelk later naar

Brussel is overgebragt. Het voorste gedeelte bevatte twee verdiepingen, ieder met twee kleine zalen, vier kamers en een geheim kabinet, op de tweede met bijvoeging eener galerij, van welke men met eenen trap naar de groote zaal afdaalde. De overige vertrekken van dit gebouw, ieder volgens een afzonderlijk plan gestoffeerd, de lange gallerijen, versierd met de standbeelden der Romeinsche Keizers, uit brons vervaardigd en de portretten van de voornaamste vorsten van Europa, de overwelfde keukens en de uitgestrekte kelders, strekten allen ten bewijzen van den smaak en den rijkdom des stichters. De groote zaal en eenige andere groote vertrekken prijkten met beschilderde wanden, voorstellende de heldendaden van den Graaf VAN MANSFELD, als ook met keurig tapijtwerk en schoorsteenen, met marmer of albast bekleed.

In den hof achter het paleis, aanschouwde men eenen grooten vijver, ingesloten door een verheven bloemperk, rustende op zware muren en verfraaid door twee watersprongen, benevens alle soorten van bloemen en planten. Men zag er oranje-, citroen- en granaatboomen, zeldzame gewassen en keurig beeldwerk. Uit dezen hof daalde men langs eenen overwelfden trap in den grooten tuin, waar talrijke vijvers en standbeelden, meestal van eene uitstekende schoonheid, werden gevonden. Bovenal muntten hieronder uit een dauphin, dragende een mans- en vrouwenbeeld, een hond, liggende op een kussen, en drie schildpadden, allen uit brons vervaardigd. Een Bacchus, gezeten op een vat, hebbende ter zijde van zich twee syrenen, werd als een meesterstuk der beeldhouwkunde geroemd. Dit beeld was uit steen gebeiteld en droeg, met gulden letteren, het opschrift:

PLURES NARCEPHOROS, PAUCOS EST CERNERE BACCHOS.

d. i. Men vindt vele stafdragers, weinige Priesters van Bacchus (1).

Bij den grooten vijver zag men eene fontein, omringd van een ijzeren hek, bij welke men eenen sater opmerkte, die in eenen breeden straal het water uit den mond spuwde. Deze bron droeg den naam van de Maria fontein, ter gedachtenis aan de tweede vrouw van den Graaf VAN MANSFELD, MARIA VAN MONTMORENCY.

Ook het overige van den tuin bevatte onderscheidene merkwaardigheden. Te midden van den boomgaard zag men eene uit steen gehouwen fontein. Deze was versierd met het beeld der godin Venus, van eene onbeschrijfelijke schoonheid, gezeten op eenen walvisch. Rondom de fontein was eene steenen balustrade, aan iederen hoek van welke eene pyramide geplaatst was. Deze pyramiden, die op kunstig van brons bewerkte oesterschelpen rustten, hadden ieder op de spits eenen vogel, uit welks bek een heldere waterstraal in de fontein nederplaste; tusschen deze pyramiden waren nog andere dieren en beelden geplaatst, eveneens waterstralen uitwerpende. Iets verder vond men een doolhof en te midden daarvan eenen kleinen vijver. Aan iederen hoek dezer waterplas zag men eenen kleinen toren en in het midden een schuitje van albast, waarin het beeld van den Apostel PETRUS, hebbende in de hand eene hengelroede. In het jaar 1628 liet de Graaf van EMBDEN, Gouverneur van Luxemburg dezen doolhof aan den tuin trekken en den vijver dempen. In de nabijheid van dezen doolhof en den boomgaard, aanschouwde men onderscheidene

(1) Men zoude deze spreuk, uitgesproken door den stervenden SOCRATES, met zinspeling op de Mysteriën, welke bij de feesten ter eere van BACCHUS plaats hadden, vrijelijk kunnen vertalen door ons spreekwoord: *Het zijn alle geen koks, die lange messen dragen.*

watersprongen en twee zalen, gestoffeerd met schilderstukken, meestal voorstellingen van jagttafereelen; beide zalen waren gedekt met een sierlijk dak, dat met drie torenspitsen prijkte. Nog vond men er eene badzaal, in een gebouw, hetwelk alles in zich vereenigde, wat de weelde zoude hebben kunnen wenschen. In het benedengedeelte vond men eene keuken, eenen kelder, twee kamers en andere vertrekken. Pijpen, uit brons bewerkt, leidden het water naar de onderscheidene grootere en kleinere zalen. De muren waren overdekt met schilderijen, voorstellende of de plegtigheden van de Mahomedaansche eeredienst, of gevechten en belegeringen van steden. In de groote badzaal zag men een kunstig uit hout gesneden beschot, eenen oven en andere verwarmingstoestellen. De badkuipen waren, zoowel voor het koude als voor het warme water, van binnen met Engelsch tin bekleed. Behalve eene groote menigte tuinhuizen, meest allen kostbaar ingerigt en rijk gemeubeld, vond men ook in de nabijheid van den rotswand, in een bosch met digt belommerde lanen, een fraai paviljoen, wordende het dak van het middelste vertrek door zes marmeren pilaren gedragen. Aan alle vier de zijden had men even zoo vele kleinere vertrekken, allen op dezelfde wijze als het hoofdvertrek ingerigt, met dat onderscheid, dat de zuilen uit witten steen vervaardigd waren. In dit bosch ontmoette men verder eenen vijver, waarin een eiland, eene vlugt, bevattende bijna alle bekende soorten van vogels en in het midden eene kolom, rustende op een voetstuk door vier syrenen omringd. De rivier de Alzette, die daar, waar zij het park bespoelde, met eenige rijen lindeboomen werd bezoomd, was te dier plaatse overwelfd door eene brug, die uit eene enkele boog bestond en de Huherbruck werd genoemd.

Bij het genoemde Hundhauss had de Graaf VAN MANSFELD een gebouw doen oprigten, geschikt ter bewoning van arme burgers, die er tevens eenige ondersteuning zouden genieten, doch deze inrigting is reeds bij hare geboorte te niet gegaan. Na het overlijden van PIETER ERNST VAN MANSFELD, hetwelk den 22 Mei 1604 voorviel, werd het paleis verwaarloosd en is eindelijk geheel verwoest. Eene poort en enkele muurbrokken zijn alles, wat nog aan den voormaligen luister van dit gebouw herinnert.

CLAUSKINDEREN, voorm. d. en pold. in het *Westelijke Vijfde deel* van het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*. Dit d. werd, den 17 April 1511, door het water verzwolgen en sedert is de pold. nooit weder bedijkt.

CLEEFSCHEPOLDER-EN-AANWAS-VAN-DEN-CLEEFSCHEN-POLDER, voorm. gecombineerde polders in *Staats-Vlaanderen*, onder het *Vrije van Sluis*, *Watering van Groede*. Zij hadden ten N. de Noordzee of den mond der Westerschelde, O. Jong Breskens (toen grooter dan thans), Z. een ook reeds verdronken polder, Wederzijds-het-Zwarte-Gat genaamd, en W. een aanwas van Wulpen. Het waren uitbreidingen van de bedijking Groede, in de zeventiende eeuw tot stand gebragt; maar die in de achttiende eeuw weder voor het geweld der zee bezweken. De CLEEFSCHEPOLDER en AANWAS zullen gezamenlijk 50 of 60 bund. bedragen hebben.

CLEMENCY, of CLEMANCY, Fransche naam van het d. FÜNTZIG, in het balj. van *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*. Zie FÜNTZIG.

CLEMENSBURG, katoenplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Motkreek*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. Vriesenburg, benedenwaarts aan de verl. plant. [illegible] 586 akk. groot. Bij de Negers PIKIEN CRÉMENSI geheeten.

CLEOPHASKERKE, oude naam van het d. Kleverskerke, op het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*. Zie Kleverskerke.

CLERFF, in het Fr. Clervaux of Clairvaux, heerl., grooth. *Luxemburg*, kw. en arr. *Diekirch*, gedeeltelijk kant. *Clerff*, gedeeltelijk kant. *Vianden*, gedeeltelijk kant. *Wiltz*. Zij bestaat uit twee van elkander gescheiden liggende deelen; palende het grootste N. aan de heerl. Rulland en Ouren, O. aan de Our, die haar van de Pruissische prov. Rijnland scheidt, Z. aan het balj. van Diekirch, Z. W. en W. aan het balj. Bastogne. Dit gedeelte bevat het vl.: Clerff, de d. Drauffelt, Neder-Eisenbach, Enscheringen, Fischbach, Hosingen, Marnach, Munshausen, Urspelt, Wahlhausen, Weicherding en Wilwerwiltz, benevens de geh.: Bockoltz, Dorscheidt, Over-Eisenbach, Ensweiler, Esselborn, Grindhausen, Hupperscheid, Katz-Felterhoff, Katz-Feltermuhl, Mecher, Neidhausen, Reuler, Roder, Rodershausen en Siebenaler, en beslaat alzoo de gem. Clerff, Hosingen en Munzhauzen, benevens gedeelten van de gem. Heinerscheidt en Wilwerwiltz. Het kleinste gedeelte van de heerl. Clerff paalt N. O. en Z. O. aan het graafs. Wiltz, Z. aan de heerl. Bondorf, W. en N. aan het balj. Bastogne en bevat de d.: Bavigne, Dunckerrodt en Kaundorff, benevens de geh.: Lieffringen, Mecher en Nothomb, tegenwoordig de gem. Mecher uitmakende.

Het grootste der beide deelen dezer heerl. wordt van het N. naar het Z. door de Woltz doorstroomd. De inw. vinden meest hun bestaan in den landbouw en de veeteelt. De heerl. was, tijdens het Oostenrijksche bestuur, belast met 8 fl. 17 stuiv., 9 den. van elke 1000 flor., die het Luxemburgerland moest opbrengen.

CLERFF, dek. in het grooth. *Luxemburg*, vic. gen. *Luxemburg*. Het bevat de volgende veertien parochiën: Asselborn, Nieder-Beling, Bogen, Clerff, Donningen, Heinerscheid, Holler, Hupperdingen, Lieler, Munshausen, Troine, Ufflingen, Weicherding en Weis-Wampach, met even zoo vele kerken en 28 bijkerken, welke gezamenlijk bediend worden door 15 Pastoors en 12 Kapellaans. Men telt er 7000 zielen.

CLERFF, kant., grooth. *Luxemburg*, arr. *Diekirch*; palende N. W. aan de Belgische kant. Houffalize en Vieil-Salm, O. aan de Our, die het van de Pruissische prov. Rijnland scheidt, Z. O aan het kant. Vianden, Z. en Z. W. aan het kant. Wiltz en W. aan het Belgische kant. Bastogne.

Het bevat de 8 volgende gem.: Alzingen, Asselborn, Nieder-Beling, Bogen, Clerff, Heinerscheid, Munshausen en Weis-Wampach, en telt daarin ongeveer 8300 zielen.

CLERFF, gem. in de heerl. *Clerff*, grooth. *Luxemburg*, kw. en arr. *Diekirch*, kant. *Clerff*; palende N. aan de gem. Heinerscheid, O. en Z. O. aan Munshausen, Z. aan Wilwerwiltz, W. aan Bogen en N. W. aan Asselborn.

Deze gem. bevat het vl. Clerff, de d. Urspelt en Weicherding, benevens de geh. Esselborn, Ensweiler, Huperscheid, Katz-Felterhoff, Katz-Feltermuhl, Mecher en Reuler.

Zij telt ongeveer 1300 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw en veeteelt.

De inw., die allen R. K. zijn, maken de parochiën van Clerff en Weicherding uit.

Het vl. Clerff, in het Fr. Clervaux of Clairvaux, ligt 5 u. N. N. W. van Diekirch, 2 u. N. ten O. van Wiltz, in eene valei, die door de

Woltz bespoeld wordt. — Men heeft er eene R. K. kerk, waarvan de par. tot het vic. apost. van *Luxemburg*, dek. *Clerff*, behoort, en door eenen Pastoor en éénen Kapellaan bediend wordt, die mede de dienst in de tot deze par. behoorende bijkerk te Urspelt waarnemen. Er is hier ook eene school en een kasteel, toebehoorende aan de Graaf LEOPOLD DE LANNOIS.

CLERVAUX, Fr. naam van de heerl. en het d. CLERFF, in het hert. *Luxemburg*. Zie CLERFF.

CLETHEMSPOLDER, pold. in *Staats-Vlaanderen*, in het *Vrije van Sluis*, *Land van Kadzand*, prov. *Zeeland*, arr. *Middelburg*, kant. *Oostburg*, distr. *Sluis*, gem. *Groede*; palende W., N. en O., door het verdrinken van onderscheidene polders, boogswijze, aan de Noordzee, Z. O. aan den Kleinen polder en Z. aan den 's Gravenpolder.

In dezen pold., die 17 bund. 37 v. r. 51 v. ell. groot en in het jaar 1612 met de *Watering van Groede*, waartoe hij behoort, bedijkt is, staan 3 arbeiderswoningen.

CLEVIA, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. de Morgenstond, benedenwaarts aan de koffijplant. Leonsberg; 326 akk. groot, met 81 slaven.

CLEVIA (LAND-VAN-), ingenieurs-etablissement in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de suikerplant. Belwaarde, benedenwaarts aan de suikerplant. Susanna's dal; met 102 slaven; bij de Negers MOESSESASI geheeten.

CLIFFORDS-KOCKSHOVEN, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Warappakreek*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. Barbados, benedenwaarts aan de koffijplant. Kerkshoven; 500 akk. groot, met 155 slaven; bij de Negers KOKKOS geheeten.

CLIJVE (DE), riviertje, dat ten O. van Hoogkerk, in het *Westerkwartier*, prov. *Groningen*, uit het *Hoendiep* voorkomt, eerst in eene noordelijke en voorts in eene westelijke rigting, om dat d. heenloopt en zich in het *Aduarderdiep* ontlast.

CLINGE, gem. in *Staats-Vlaanderen*, in *Hulster-Ambacht*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. en distr. *Hulst* (12 m. k., 5 s. d., 5 k. d.); palende N. aan de st. Hulst en de gem. Graauw-en-Langendam, O. aan de Saftingerschorren en de Belgische gem. Kieldrecht, Z. aan België en W. aan de stad Hulst en de gem. St Jan-Steen.

Zij bestaat uit de pold. Clinge, Groot-Kieldrecht, Klein-Kieldrecht, Nieuw-Kieldrecht en Saftinge, bevat de geh. Clinge en de Hollandsche-Kauter, benevens de buurs. de Kapellebrug of Oude-Kapel, en beslaat, volgens het kadaster, eene uitgestrektheid van 3239 bund.

Er zijn hier 239 h., en, behalve eene bierbrouwerij en eenen windkorenmolen, geene fabrijken. De bevolking bedraagt ongeveer 1500 zielen. De inw. vinden meestal hun bestaan in den landbouw, vlashandel, spinnerij, het maken van klompen en het zouten van ansjovisch; welke laatste tak van nijverheid tevens met de visscherij op mosselen en andere schelp- en platvisch, alleen door de inw. van het geh. de Hollandsche-kauter gedreven wordt, in welk geh. een overzetveer op het eil. Zuid-Beveland bestaat, terwijl van daar twee marktschuiten op Rotterdam varen.

Het grootste gedeelte der ingezetenen, die bijna allen R. K. zijn, behoort kerkelijk tot de Belgische par. *de Clinge*; terwijl de bewoners

van het geb. de Hollandsche-Kauter en die van den pold. van Saftinge, hunne godsdienst in het dorp *Kieldrecht* oefenen. — De enkele Protestanten, die zich hier onder de Rijksambtenaren bevinden, worden, met en benevens een enkel Herv. huisgezin, tot de gem. *Hulst* gerekend.

Scholen bestaan hier niet; de kinderen genieten onderwijs in de dorpsscholen van de Belgische gem. *de Clinge*, *Kieldrecht* en eenige te *St. Jan-Steen*.

In de strekking van het W. naar het O. loopt door deze gem. eene niet meer bevaarbare kreek, voortkomende uit de grachten van de stad Hulst, welke, na de polders Clinge, Klein-Kieldrecht en Nieuw-Kieldrecht te hebben doorloopen, in laatstgemelden polder eindigt. Deze kreek maakte een gedeelte uit van de voormalige versterkte linie, welke zich van de buitenglacis der stad Hulst tot aan het fort de Zandberg (zie dat woord) uitstrekte, en aan dat water bestond, vóór de omwenteling van 1795, een fortje, genaamd de Kijkuit, hetwelk in den pold. van Nieuw-Kieldrecht was aangelegd en waarvan thans nog een gedeelte der aarden borstweringen zigtbaar zijn.

Zoo lag, insgelijks in deze gem., de voormalige heerl. Maelstede, behoord hebbende aan het beroemde geslacht van dien naam, waarvan het verval dagteekent sedert den jare 1326 (zie het woord MAELSTEDE).

De b. CLINGE ligt 1 u. N. W. van Hulst en 8 u. Z. W. van Goes. — De naamsoorsprong van deze, tegen de grenzen gelegene buurt, is onbekend; althans kan die uit geene echte bescheiden worden bewezen. Men noemt haar ook HULSTER-CLINGE, ter onderscheiding van het daaraan palende Belgische dorp *de Clinge*, hetwelk dan *de Vlaamsche-* of *Waessche-Clinge*, genoemd wordt.

Het wapen dezer gem. is van keel, beladen met een zwaard van sabel, gevest van goud, geplaatst *en bande*.

CLINGE, anders RIETVELD, pold. in *Staats-Vlaanderen*, in *Hulster-ambacht*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. en distr. *Hulst*, gem. *Clinge*; palende N. aan de stad Hulst, de oude versterkte linie van Hulst naar het voorm. fort Zandberg en den Dullaartpolder, O. aan de pold. Klein-Kieldrecht en Groot-Kieldrecht, Z. aan de Belgische prov. Oost-Vlaanderen en W. aan den pold. van Abtsdale. Deze pold. bevat 1189 bund. 36 v. r. schotbaar land.

Hij is ten jare 1616 ingedijkt, doch ten gevolge van den oorlog tusschen dezen staat en den Koning van Frankrijk zijn de dijken in 1672 doorgestoken en het land, tot verdediging der vesting Hulst, onder water gezet. — Nadat het gevaar eenigermate geweken was, heeft de toenmalige Gouverneur dier vesting in 1673 de afdamming van den polder, zoomede het digten der gemaakte doorsnijdingen, toegelaten. Desniettegenstaande bleef de polder drijven tot dat, bij Resolutie van den Raad van State, in dato 21 Julij 1674, eene subsidie van 20,000 gulden toegestaan werd, waarop eene besteding tot het beverschen van den polder is gevolgd; overmits echter het jaar reeds te ver verloopen was, is de beversching uitgesteld tot het voorjaar van 1675, en zoude tevens ook voortgang hebben gehad, wanneer niet, den 4 November 1674 en volgende dagen, door eenen geweldigen storm uit het Noorden, gevolgd van hooge vloeden, de binnenwerken bezweken waren, met het ongelukkig gevolg, dat de aannemer de hem aanbestede werken opgaf.

Op ernstig aanhouden van de Regering der stad Hulst en van Hulster-Ambacht, is, nadat door de Staten-Generaal der Vereenigde

Nederlanden, vrijdom van lasten voor 15 jaren en bovendien een geldelijke onderstand was verleend, den 2 April 1675, de droogmaking van den pold. op nieuw aanbesteed en gelukkig voltrokken, waarna men bevond dat vele partijen vruchtbaar land in kreken of poelen waren veranderd. Dit werk is echter van geen langen duur geweest, want ten gevolge van den watervloed van 26 Januarij 1682, die de contrescharpen van Hulst, zoo ten Z. W. als ten Z. O. van de Gentsche poort dier vesting, deed overvloeijen en doorbreken, zoodat niet alleen die poort, maar zelfs de bruggen, de halve maan en een gedeelte van het bolwerk aldaar, werden weggeslagen, werd de Clingepolder weder onder water gezet; waarna zij is drijvende gebleven tot in Maart 1683, als wanneer men, krachtens een octrooi op nieuw bij H. H. M. verleend, weder is begonnen met den polder te beverschen, doch met het verlaten van den ouden dijk en het aanleggen van eenen nieuwen dijk, gaande regt uit de Gentsche poort der stad Hulst en thans nog den Steenschen dijk geheeten.

Slechts 32 jaren mogten de eigenaars van dezen polder zich in het bezit van hunne landen verheugen. Den 3 Maart 1715, braken door eenen hevigen storm uit het N. W., gevolgd door eenen hoogen vloed, de dijken op vijf verschillende plaatsen door, waardoor de polder wederom geheel werd overstroomd, doch reeds in April desselfden jaars begon men nogmaals den polder te bedijken, na van H. H. M. eene nieuwe subsidie van 5000 gulden, alsmede verlenging van vrijdom van lasten voor 15 jaren te hebben verkregen, welke bedijking in Junij 1716 is voltrokken.

Thans liggen in den pold. Clinge, behalve eene bierbrouwerij en een korenmolen, 46 hofsteden en 70 kleinere woningen, welke gedeeltelijk het geh. de Clinge en de buurs. Kapellebrug uitmaken. Hij watert uit door middel van eene steenen heul op het oude vaarwater van Hulst naar Luntershoek en van daar op het Kanaal van Neuzen.

De directie is zamengesteld, uit éénen Dijkgraaf, éénen Gezworene en eenen Penningmeester.

CLINGENDAAL, buit. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en ½ u. N. van *'s Gravenhage*, gem. en 1½ u. Z. van *Wassenaar*.

Het beslaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 93 bund. 52 v. r. 36 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Baron van Briesen van de Groote Lindt, woonachtig te Amsterdam.

CLINGENDAAL (OUD-), buit. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en ¾ u. N. van *'s Gravenhage*, gem. en 1¼ u. Z. van *Wassenaar*.

Het beslaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 37 bund. 59 v. r. 36 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Dirk Donker Curtius, woonachtig te 's Gravenhage.

CLOESE (DE), havez. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., arr. en 3 u. O. van *Zutphen*, kant., gem. en ½ u. O. ten N. van *Lochem*, aan de *Berkel*.

Deze havez., is lang in het bezit geweest van eenen tak van het geslacht der van Heeckerens, die zich diensvolgens van Heeckeren tot de Cloese, schreef.

CLOOSTER (HET), buit. in *Kennemerland*, prov. *Noord Holland*, arr., kant. en ¾ u. Z. van *Haarlem*, gem. en 5 min. O. van *Heemstede*, aan het Zuider-Sparen.

Ter plaatse waar thans dit buit. gevonden wordt, heeft vroeger een klooster van Bernarditer monniken gestaan, genaamd Hemelspoort (zie dat woord). Het beslaat thans met de daartoe behoorende gronden eene oppervlakte van 33 bund. 46 v. r. 53 v. ell., en wordt in eigendom bezeten door Vrouwe J. C. T. Charlé, echtgenoote van den Graaf van Westerholt en Gijsenburg, woonachtig te Amsterdam.

CLOOSTER (HET), buit. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr., kant. en 3 min. N. van *Haarlem*, gem. *Schooten-en-Gehuchten*, aan het Noorder-Sparen.

Dit buit. ontleent zijnen naam van een vroeger aldaar gestaan hebbend klooster van Reguliere Kanunniken, Onze Lieve Vrouwe Visitatie geheeten (zie dat woord). Het beslaat eene oppervlakte van 33 bund. 25 v. r. 5 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door Jonkheer Willem Philip Barnaart van Bergen, woonachtig te Haarlem.

CLOOSTEROIRT, elders ook wel Slooteroord geheeten, voorm. d. in den *Grooten-Zuid-Hollandschen-Waard*, N. W. van *Geertruidenberg*, N. van *Drimmelen*. Het was een der 72 dorpen die bij den watervloed van 18 November 1421 verdronken en onder de 34, die nimmer weder te voorschijn gekomen zijn; hoewel een gedeelte van den grond in onze dagen weder tot eenen polder bekaad is, welke den naam van Steen van Cloosteroirt draagt (zie het volgende art.).

CLOOSTEROIRT (STEEN-VAN-), thans meestal Steen-van-Kloosteroord gespeld, onbehuisde pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Braband*, arr. *Breda*, kant. *Oosterhout*, gedeeltelijk gem. *Made-en-Drimmelen*, gedeeltelijk gem. *Raamsdonk*; palende N. aan de Oostkil en den Nathalspolder, O. aan het Wijdvlietschegat, Z. aan het Oude-Maasje, W. aan het Gat van de Kromme-Hollen.

Bij de bekading van dezen polder, in het jaar 1815, zijn daarmede gecombineerd geworden, de vóór het jaar 1798, reeds bekade *Oranjepolder*, en de later bekade Kleine-Nieuwe-Kurepolder, ten gevolge waarvan de binnenkade dier polders geslecht en de uitwatering vereenigd is geworden.

De Steen van Cloosteroirt beslaat eene oppervlakte van 64 bund., 81 v. r. 80 v. ell., waarvan 39 bund. 37 v. r. en 10 v. ell., onder *Made-en-Drimmelen*, en 25 bund. 44 v. r. 10 v. ell. onder *Raamsdonk*. Door vier houten duikers wordt het overtollige water van dezen polder op de Oostkil en het Gat van de Kromme-Hollen, ontlast. Het land ligt 20 d. boven A. P. Twee Poldermeesters en een Penningmeester maken het bestuur uit.

CLYDE, katoenplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, in *Opper-Nickeri*; palende O. aan de katoenplant Novar, W. aan de katoenplant Leasowes; 250 akk. groot.

COBA, riv. in *Oost-Indië*, op het eil. *Bangka*. Zie Kobba (1).

COBUNDERHUIZEN, vroegere naam van het d. Lippenhuizen, griet. *Opsterland*, prov. *Friesland*. Zie Lippenhuizen.

COCKSBREAD, berg in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, rijk *Assiantie*, stranddistr. *Agonna*, 1 u. O. van Berkoe.

COCHIUS (KOTTA-GENERAAL-), fort in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, gouv. geb. *Padang*, in de *Padangsche Bovenlanden*, negen marschdagen N. N. O. van Padang, op den hoogen bergrug, tegen welks westelijken rand Bonjol gebouwd is.

---

(1) Even zoo zoeke men alle woorden elders met Co gespeld wordende, welke men hier niet vindt op Ko.

COCKSDORP (DE), d. op het *Eijerland*, zijnde een gedeelte van het eil. *Texel*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 14 u. N. van *Alkmaar*, kant. en 5 u. N. van *Helder*, gem. *Texel*, 2¼ u. N. O. van *de Burg*, op zandigen grond, ten N. van de Roggesloot.

Dit d. werd, bij de indijking van *Eijerland*, in het jaar 1835, nieuw aangelegd. — Men telt er 20 h. en 120 inw., die hun bestaan vinden in den landbouw. Voorts heeft men er eene wagenmakerij, eene smederij, eene bakkerij en eene met vlas gedekte koren- en pelmolen.

De Herv., die hier ongeveer 100 in getal zijn, behooren tot de gem. *Eijerland*, voor welke in het jaar 1839 te Cocksdorp eene nieuw net kerkje en pastorij gebouwd is, welk kerkje van eenen kleinen hollen naaldtoren voorzien is. — Men heeft in dit jaar (1841) voor de R. K., die hier (met inbegrip van den geheelen polder) 70 in getal zijn, een particulier huis tot kerk verbouwd. — Ook zijn er eene school, die gemiddeld door 40 leerlingen bezocht wordt, en een Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, dat in het jaar 1837 opgerigt is en 26 leden telt. Voorts heeft men er eene kleine zeesluis, en op den zeedijk, in de nabijheid van de brug en de Roggesloot, eene hout- en timmerloots. Ten Z. van het d., over de Roggesloot, staat het aanzienlijkste gebouw, bij den eersten aanleg bestemd tot Directiehuis, doch thans in particulier eigendom en gebruik; terwijl daar, waar de zachtgekromde dorpsweg zich met den postweg vereenigt, op eenen zandigen heuvel, eene nieuw aangelegde, met jong geboomte omgeven begraafplaats is. In de eerste jaren had men hier ook een groot steenen magazijn, doch dit is later ingerigt tot eene boerenhofstede, Dijkzigt genaamd. — Men heeft te Cocksdorp ook eene jaarmarkt, welke Dingsdags in de Pinksterweek gehouden wordt.

COCQSWOUD, koffijplant. in *Nederlandsch-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Pericakreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. Corisana, benedenwaarts aan den mond der Waijamoekreek; 165 akk. groot, met 60 slaven.

COCQSWOUD (LAND-VAN), kostgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Waijamoekreek*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. Scheveningen, benedenwaarts aan de Pericakreek.

COEBEL, voorm. oud adell. huis te *'s Gravenhage*, aan den *Kneuterdijk*, op den Zuidhoek van het *Heulstraatje*. Het was gebouwd, door Mr. Aert of Aernt Coebel, die den 11 Februarij 1540 Rentmeester-Generaal van de Staten van Holland werd, wiens erfgenamen het ten jare 1650 nog bezaten. Later heeft Mr. Johan Munter, Raad-Ordinaris in den Hove van Holland, dit huis, hetzij geheel of gedeeltelijk, tot den grond doen afbreken en daarop een zeer aanzienlijk huis bouwen, hetwelk thans nog aanwezig is.

COEBEL (HET HUIS) of Keubel, voorm. adell. huis in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, onder *Soeterwoude*, aan den Rijndijk, op den hoek van de Oude Vliet.

Dit huis, alwaar de Hervormden, in het jaar 1566, de eerste openbare vergadering hielden, is gedurende het beleg der stad Leyden geheel verwoest; zijnde de daartoe behoorende gronden sedert tot warmoes- en weiland gebruikt, zoo als zulks nog plaats vindt.

COEGARSPOLDER, pold. in *Staats-Vlaanderen*, in *Axeler-Ambacht*, prov. *Zeeland*. Zie Coegorspolder.

COEGORS-EN-EGLANTIERPOLDER en Coegors-en-Peereboompolder, vroegere namen van den Coegorspolder, in *Staats-Vlaanderen*, in *Axeler-Ambacht*, prov. *Zeeland*. Zie Coegorspolder.

COEGORS-NIEUW-ZEVENAAR-EN-NIEUW-EGLANTIERPOLDER, naam, onder welke de COEGORSPOLDER, in *Staats-Vlaanderen*, in *Axeler-Ambacht*, prov. *Zeeland*, thans beschreven wordt. Zie het volgende art.

COEGORSPOLDER of COEGARSPOLDER, pold. in *Staats-Vlaanderen*, in *Axeler-Ambacht*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Axel*, distr. *Hulst*, gedeeltelijk gem. *Axel* en ten deele gem. *Neuzen*; palende N. aan den Oud-Zevenaarpolder, O. aan den Sparkspolder, den Nieuw-Eglantierpolder en den Ruthpolder, Z. aan het Zijkanaal van Axel, W. aan het groot kanaal van Neuzen naar Gent.

Deze pold., welke eene schotbare grootte heeft van 1053 bund. 76 v. r. 42 v. ell., is ingedijkt ten verzoeke van SAMUEL DOYN, burger te Middelburg, krachtens een, door H. H. M. de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden, aan hem verleend octrooi, de dato 1° November 1631, waarbij die pold. den naam ontving van COEGORS-EN-PEEREBOOM. Later en wel bij resolutie van gemelde Staten-Generaal, van 10 Mei 1685, is hij genaamd COEGORS-EN-EGLANTIERPOLDER. Thans is hij beschreven onder den naam van COEGORS-NIEUW-ZEVENAAR-EN-NIEUW-EGLANTIERPOLDER.

In dezen polder liggen gedeeltelijk de gehuchten Schapenbout en Zoutespui, voorts de buurschap de Axelsche Sassing en het gehucht Sluiskille. De polder bevat 18 kapitale boerenhofsteden en eenige bijzondere woningen. Hij ontlast zich van het overtollig water op het kanaal van Neuzen, door middel van eenen in den dijk aangebragten duiker.

Het beheer is toevertrouwd aan éénen Dijkgraaf, twee Gezworenen en éénen Penningmeester.

COEHOORNSPOLDER. of MAJOOR-GENERAAL-COEHOORNSPOLDER, gelegen benoorden het Friesche d. *Wijckel*, griet. *Gaasterland*, aan het Slootermeer, achter het vroegere slot en plantaadje Meerestein, weleer door den grooten Nederlandschen Vesting-bouwkundige MENNO Baron VAN COEHOORN bezeten en bewoond, die ook de aanlegger is geweest van dezen polder, welke vroeger uit laag oeverland bestond.

COEKANGE, COEKINGE of KOEKANGE, oudtijds KOUKAENGE en KUKANGHEN, d. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*, arr. en 9 u. Z. W. van *Assen*, kant. en 2 u. O. van *Meppel*, gem. en ½ u. N. van *de Wijk*.

Men heeft er 100 h. en 600 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De Herv., tot welke genoegzaam de geheele bevolking behoort, maken eene gem. uit, welke tot de klass en ring van *Meppel* behoort. De eerste, die in deze gem. het leeraarsambt heeft waargenomen, is geweest LIEUWE BONNES, die in het jaar 1603 herwaarts kwam en in het jaar 1607 naar Tjalbert c. a. vertrok. Het beroep is eene collatie van den eigenaar van het Huis te Echten.

De kerk is een niet zeer groot gebouw, in het jaar 1834 in de plaats van de oude gesticht, de pastorij is in het vorige jaar (1840) ook in plaats van eene oude geheel nieuw vertimmerd.

De weinige R. K. die hier wonen, behooren tot de statie van *Meppel*. — Men heeft er ook eene school.

COEKINGE, d. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie COEKANGE.

COELENBERG, voorm. heerl. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, van welke het heerlijk regt of den titel, op verzoek van den voormaligen eigenaar, den Heer VAN UTENHOVE, met toestemming der staten van Utrecht, is verleid op de goederen en landen van het buitenverblijf het *Klooster*, dat nu genaamd wordt *Coelenberg of het*

Klooster. De voorm. heerl. COELENBERG ligt in het arr. en kant. *Utrecht*, gem. *de Bilt*; en is van alle zijden door de heerl. *Bilt-en-Oostbroek* omringd.

Zij bevat alleen het geh. Coelenberg, bestaande uit 3 h., waaronder het oud adell. h. Coelenberg, en 40 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De heerl. COELENBERG was vroeger leenroerig aan het Sticht, en werd in het jaar 1768 verleid op MAURITS KAREL VAN UTENHOVE, Heer *van Bottestein*. Thans wordt zij in eigendom bezeten door den Heer FREDERIK HERMAN SPENGLER, woonachtig op het huis Coelenberg.

Het geh. COELENBERG of COLENBERG, ligt ¾ u. N. O. van Utrecht, ¼ u. Z. W. van de Bilt, aan de Biltstraat, zijnde een gedeelte van den straatweg van Utrecht op Arnhem en Deventer.

COELENBERG (HET HUIS) of HET HUIS COLENBERG, oud adell. h. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr., kant. en ¾ u. N. O. van *Utrecht*, gem. en ¼ u. Z. W. van *de Bilt*, in het geh. *Coelenberg*.

Het beslaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 21 bund. 97 v. r. 21 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door den Heer FREDERIK HERMAN SPENGLER.

COELENBERG-OF-HET-KLOOSTER, heerl. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie COELENBERG en KLOOSTER (HET).

COELENSPLATE, oude naam van het d. COLIJNSPLAAT, op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie COLIJNSPLAAT.

COELHORST of KEULHORST, d. of buurschap in *Eemland*, prov. *Utrecht*, arr., kant. en 1 u. N. ten W. van *Amersfoort*, gem. *Hoogland*, aan de Eem.

Zij ontleent haren naam van het daarin gelegene landgoed Coelhorst, eertijds behoord hebbende aan de Heeren VAN WESTRENEN, doch thans het eigendom van TUYL VAN SEROOSKERKEN. Men vindt er een klein kerkgebouw, doorgaans de Kapel van Coelhorst (Keulhorst) genaamd, in welke de Herv. gem. van Hoogland, tot de klass. en ring van *Amersfoort* behoorende, en sedert Mei 1838 haren eigen Predikant hebbende, hare godsdienst houdt. Dit kerkje is van eenen toren voorzien, doch heeft geen orgel. Zie verder HOOGLAND.

COENRAADSBURG of CONRADSBURG, ook wel ST. JAGO genoemd, fort in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, koningr. *Fanti*, op eene rots, de *St. Jakobsberg*, die op een schiereiland ligt, digt bij den mond der kleine riv. *Benja* en in de nabijheid van het fort *St. George del Mina*, waarvan het eenigermate als een buitenwerk aan te merken is.

Het is in het jaar 1666, onder de regering van den Generaal VALCKENBURG, door de Nederlanders gebouwd, houdt het negerdorp en hoofdplaats d'Na in bedwang, en heeft langs eene breede houten brug, die over de Benja ligt, gemeenschap met het fort St. George del Mina. De opgang derwaarts is niet gemakkelijk, en er inkomende, voldoet het weinig aan de verwachting. Men kan met de batterijen de landzijde en het krom of dorp bestrijken, en het zou van groot nut kunnen zijn, ingeval men oorlog met de inboorlingen had. Langs de St. Jakobsberg loopt een zeer goede weg, met hard puin bedekt, en aan beide zijden met vijgenboomen bepoot, die zeer welig groeijen en eene aangename wandeling voor de blanken opleveren; achter den berg liggen lusthoven, welker gebouwen met smaak ingerigt en de tuinen op de Hollandsche wijze aangelegd zijn. De landstreek is hier overal uiterst vruchtbaar; alles is digt met houtgewas en heesters begroeid, en het suikerriet en de indigoplant groeijen hier welig in het wild. Niet ver van bovengemeld fort vindt men het

kerkhof, zijnde eene vierkante plaats, met eenen muur omgeven. De ingang is door een ijzeren hek gesloten, waarboven het volgende opschrift staat: *Ontvang, o weldadige Moeder, uwe kinderen weder.* In het midden staat eene graftombe, waarin Gouverneurs en hooge ambtenaren begraven worden; zoo ligt hier, onder anderen, de van elders ook bekende Generaal DAENDELS. De ingang is toegemetseld, en wordt bij iedere begraving opengebroken; de kisten zijn er op ijzeren roosters geplaatst. In den oorlog met de Engelschen, ten jare 1782, zonden dezen 500 à 600 man troepen aan land om COENRAADSBURG te bestormen, waartoe zij stormladders en andere noodwendigheden met zich voerden. Twee oorlogsvaartuigen lagen er voor en beschoten het om daar door de troepen lucht te maken; doch alles met het, voor hen ongelukkig gevolg, dat een groot gedeelte hunne hoofden verloren, want de Negers gaven aan niemand kwartier, maar sloegen hen dood of levend de hoofden af, zelfs van die, welke hunne geweren wegwierpen en om genade smeekten, kapitein MACKENSIE, de aanvoerder der Engelschen, ontkwam het ter naauwernood nog met het overschot, maar moest twee stukken geschut en alle de overige medegebragte benoodigdheden achterlaten. In 1819 was het fort zeer in verval en enkel bezet door eenen Kommandant en drie man.

COERMOETIBO, kreek in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, welke zich op de linkeroever van de grensrivier *Marowijne* ontlast, bovenwaarts in bosschen en zwampen, is deze kreek vereenigd met de *Wanicakreek*, zijnde een arm van de *Coermotibo* (eene andere kreek dan de COERMOETIBO). In den grooten regentijd met veel water, konde men vroeger met een plantaadjeboot van Paramaribo af benedenwaarts langs de Suriname, opwaarts langs de Commewijne en de Cottica, door de Coermotibo-, de Wanica- en de Coermoetibokreek tot in de rivier de Marowijne varen; later zijn deze kreeken door allerlei houtgewas en ranken digtgegroeid en onbevaarbaar geworden, strekkende thans veelal tot verblijfplaats van weggeloopene slaven.

COERMOTIBO, kreek in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, welke in het hoogland, W. van de Marowijne, ontspringt, en met eenen kronkelenden Noordwestelijken loop in de Boven-Cottica valt, na eerst de Wanicakreek te hebben opgenomen. De oevers zijn woest en onbewoond.

COESAERT, voorm. pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, in welks bezit de Heeren van 's *Heer-Arendskerke* in het jaar 1395 door Hertog ALBERT VAN BEIJEREN bevestigd zijn.

COETEN, d. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie COTHEN.

COEVERINGE of KOEVERING, b. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Braband*, *Eerste* distr., arr. en 3 u. Z. O. van *'s Hertogenbosch*, kant. en 1½ u. N. W. van *Veghel*, gem. en ½ u. N. N. O. van *St. Oedenrode*, aan den weg van Helmond naar 's Hertogenbosch; met eenen wind-korenmolen.

COEVERINGE of KOEVERING, geh. in de heerl. *Steenbergen*, prov. *Noord-Braband*, *Vierde* distr., arr. en 8 u. W. van *Breda*, kant. en 2¼ u. N. ten W. van *Bergen-op-Zoom*, gem. *Steenbergen-en-Kruisland*, 1 u. Z. W. van *Steenbergen*, 2½ u. W. van *Kruisland*.

COLBETTE, CALBETTE of COLBEEK, geh. in het balj. *Echternach*, grooth. *Luxemburg*, kw. en 2¼ u. N. N. O. van *Grevenmacher*, arr. en 3 u. Z. Z. O. van *Diekirch*, kant. en 1½ u. W. Z. W. van *Echternach*, gem. en ¼ u. ten Z. W. van *Consdorff*; op eene boschrijke hoogte.

COLDENHAVE, KOLDENHOVE of KOLDENHOEVE, buurs. op den *Veluwenzoom*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw., arr. en 3½ u. N. N. O.

[illegible] kant. en 3 u. Z. Z. O. van *Apeldoorn*, gem. en 1¾ u. [illegible] 1 u. Z. Z. W. van *Hall*, waartoe het behoort; [illegible] 200 inw.

[illegible], voorm. heerl. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*. [illegible]

[illegible] HET HUIS), adell. h. in het *Overkwartier* der prov. [illegible] (HET HUIS).

[illegible], eertijds ook wel KOLDEHAM genaamd, volgens AL-[illegible] HAMSTREEK, d. in *Fivelgo*, prov. *Gronin*-[illegible] u. O. van *Groningen*, kant. en ¾ u. N. van *Hoogezand*, [illegible] u. Z. W. van *Slochteren*, aan eenen, met hout beplanten, [illegible] en lommerrijken zandweg.

[illegible], die hier 300 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de [illegible] van *Slochteren*, behoort. De eerste, die [illegible] der stad Groningen, het leeraarambt heeft waar-[illegible] geweest [illegible] ROLAND, die in het jaar 1607 herwaarts [illegible] het jaar 1611 moet COLHAM met Slochteren vereenigd [illegible] geweest, daar echter de gemeente over slechte bediening klaagde, [illegible] in het jaar 1623, [illegible], weder alleen voor COL-[illegible] Het beroep is eene collatie, welke de Staten der pro-[illegible] hebben bezeten, en in Februarij 1694, bij openlijke [illegible], hebben verkocht aan [illegible], Heer van *Slochteren*, [illegible] het steeds aan de eigenaars der heerl. *Slochteren*, waartoe ook [illegible] De kerk is een bekwaam gebouw.

[illegible], van welken men er slechts weinigen aantreft, behooren [illegible] *Woldwerk*. Er is hier ook eene school.

[illegible] eenige zandheuvelen en zandduinen van om-[illegible] op. Behalve die zandgrond, heeft men [illegible] grond, deels heideveld en deels lage hooi-[illegible] hout, waaronder eikenhout.

[illegible] prov. *Groningen*, arr., kant. en 2 u. [illegible], gem. en 1 u. O. van *'t Zandt*.

[illegible] uit van eene der abdijen en be-[illegible] reeks van boerderijen, meest allen aan [illegible] toebehoorende, en zich langs den Ouden weg en [illegible] aanwezigen zeedijk, van Z. O. naar [illegible] uitstrekkende.

[illegible], gem. op het eil. *Noord-Beveland*, prov. *Zeeland*, [illegible] (3 k. d., 7 m. k., 1 s. d.); pa-[illegible] aan de Roompot, [illegible] aan de keten, Z. O. aan de gem. [illegible], W. aan Wissenkerke.

[illegible] eene heerl., die vroeger een eigendom van het huis [illegible] was en thans aan het domein behoort.

[illegible] van de pold. Oud-Noord-Beveland en [illegible], en daarin het d. Colijnsplaat, is groot [illegible] bund. [illegible] telt er 276 h. en ongeveer 1700 inw., die meest [illegible] vinden in den landbouw en handwerken. Ook heeft men [illegible]

[illegible], die alle Herv. zijn, maken eene gem. uit, welke tot de [illegible], tweede sectie, behoort. De eerste, die in deze gem. [illegible] heeft waargenomen, is geweest L. COUTREELS, die in [illegible] herwaarts kwam en in het jaar 1625 overleed. Het be-[illegible] onder medestemming van den eigenaar der heerl. Co-[illegible]

Het d. COLIJNSPLAAT of COLINSPLATE, in de wandeling veelal COOLTJESPLAAT geheeten, ligt 4 u. N. van Goes, 1½ u. O. van Kortgene, op de noordoostelijke zijde van Noord-Beveland, waarvan het de fraaiste en voornaamste plaats is. Het werd in het jaar 1599 gebouwd. De voornaamste straat bestaat in een langwerpig vierkant, met twee rijen goed onderhouden boomen beplant en met onderscheidene fraaije woningen omzet. Aan de eene smalle zijde wordt dit vierkant door het Regthuis; aan de andere zijde door de Kerk der Hervormden ingesloten. Dit laatste is een zeer net gebouw, hetwelk in het jaar 1769 is opgetrokken, waartoe WILLEM V, Prins *van Oranje*, destijds Heer der Heerl., eene aanmerkelijke som had bijgedragen.

De dorpschool, de eenige in deze gem., wordt gemiddeld door een getal van 200 leerlingen bezocht. Ook is er eene haven, van waar beurtschepen op Rotterdam en Middelburg varen en er bestaat een overzetveer op het havenhoofd van Zierikzee.

De kermis van COLIJNSPLAAT valt in den tweeden Woensdag in Julij.

Het wapen van deze gem. bestaat uit eene patrijs op een terras.

COLINSPLATE, d. op het eil. *Noord-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie COLIJNSPLAAT.

COLLASHOF, eigenlijk CALLASHOF, groote hoeve in het balj. van *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr., en 1½ u. Z. van *Luxemburg*, kant. en 1 u. N. W. van *Bettemburg*, gem. en 30 min. ten O. van *Roeser*, aan den grooten weg van Luxemburg naar de Fransche grenzen.

COLLENDOORN, buurs., met eene markte, in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr. en 9½ u. N. van *Deventer*, kant. en 3 u. N. O. van *Ommen*, gem. *Ambt-Hardenbergh*, ½ u. van Hardenberg; met 19 h. en ruim 120 inw. Ook is er in deze buurs. eene school.

COLLUMSCHATE, voorm. ambtmannij, prov. *Overijssel*. Zie COLMSCHATE.

COLMAR of KOLMER, geh. in de heerl. *Eisch*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en 4 u. N. van *Luxemburg*, kant. en 1½ u. N. van *Mersch*, gem. en ½ u. Z. ten O. van *Berg*.

COLMESCHATE, voorm. ambtmannij in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie COLMSCHATE.

COLMONT, geh. in het *Land-van-Valkenburg*, prov. *Limburg*, distr., arr. en 3½ u. van *Maastricht*, kant. en 1 u. N. W. van *Heerle*, gem. *Voerendaal*; met 15 h. en 90 inw.

COLMSCHATE of COLMSCHOTE, ook wel COLLUMSCHATE en COLMESCHATE genoemd, voorm. ambtmannij, prov. *Overijssel*, arr. en kant. *Deventer*; palende N. en O. aan Zalland, Z. aan de Dortsche beek, die haar van het graafs. Zutphen scheidt, W. aan den IJssel, waardoor zij van de Veluwe gescheiden is.

Deze ambtmannij, die vroeger door de stad Deventer in pandschap bezeten was doch waarop thans die stad bijna geene regten meer heeft, draagt tegenwoordig, als burgerlijke gem., den naam van DIEPENVEEN (zie dat woord.)

COLPACH, beek in het grooth. *Luxemburg*. Zij ontspringt in de boschachtige streek van Rambrouck, vliet eerst zuidwaarts en buigt zich daarna naar het Zuidoosten. Zij bespoelt Roodt, Petit-Nobressart, Hoog-Colpach en Laag-Colpach, vallende, eenige min. ten Z. van de laatstgenoemde plaats, in de *Attert*.

COLPACH (BAS-), Fr. naam van het d. LAAG-COLPACH, in het balj. van *Arlon*, grooth. *Luxemburg*. Zie COLPACH (LAAG-).

COLPACH (HAUT-), Fr. naam van het d. Hoog-Colpach, in het balj. van *Arlon*, grooth. *Luxemburg*. Zie Colpach (Hoog-).

COLPACH (HOOG-), in het hoogd. Ober-Colpach, in het Fr. Haut-Colpach, geh. in het balj. van *Arlon*, grooth. *Luxemburg*, voorm. kw. *Arlon*, arr. en 6½ u. Z. W. van *Diekirch*, kant. en 1¼ u. W. ten Z. van *Osperen*, gem. en ¾ u. W. van *Ell*, 15 min. ten N. van Laag-Colpach, aan de Colpach.

COLPACH (LAAG-) of Neder-Colpach, in het hoogd. Nieder-Colpach, in het Fr. Bas-Colpach, d. in het balj. van *Arlon*, grooth. *Luxemburg*, voorm. kw. *Arlon*, arr. en 6½ u. Z. W. van *Diekirch*, kant. en 1¾ u. W. van *Osperen*, gem. en ¾ u. W. van *Ell*, aan de Colpach.

De inw., die hier alle R. K. zijn, maken met die van *Hoog-Colpach*, eene par. uit, welke tot het vic. apost. van *Limburg*, dek. van *Osperen* behoort, en waarvan de kerk door eenen Pastoor bediend wordt.

COLPACH (NEDER-), d. in het balj. van *Arlon*, grooth. *Luxemburg*. Zie Colpach (Laag-).

COLPACH (NIEDER-), Hoogd. naam van het d. Laag-Colpach, in het balj. van *Arlon*, grooth. *Luxemburg*. Zie Colpach (Laag-).

COLPACH (OBER-), Hoogd. naam van het d. Hoog-Colpach, in het balj. van *Arlon*, grooth. *Luxemburg*. Zie Colpach (Hoog-).

COLSTER (TER-), adell. h. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie Coulster (Ter-).

COLSTERWEER, onbehuisde pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Braband*, arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Werkendam*.

Hij is met de pold. *Grobbendonk*, *Aart-Eloijenbosch*, *Bylandsche-Waard* en *Floris-van-den-Tempel*, 96 bund. groot, en ligt tusschen het Houweningswater en de Merwede.

COLUMBIA, ontworpen stad in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Saramaca*, ter regterhand in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. Dirkshoop, benedenwaarts aan den militairen hoofdpost Groningen. Zij wordt door vrije Negers bewoond.

COMANIE, kon. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie Commani.

COMANIE (GROOT-), st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie Commani (Groot-).

COMANIE (KLEIN-), d. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie Commani (Klein-),

COMBAVA, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidwester eilanden van Banda* behoorende. Zie Sumbawa.

COMBEES, buitenbuurt of voorstad van *Paramaribo*, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, N. van het fort Zeelandia.

Deze buurt ontleent haren naam, naar eenen Neger, Combé geheeten, die het eerst deze buitengronden bewoond heeft. Men telt er ongeveer 100 h., welke over het algemeen van groote tuinen voorzien zijn en door 700 zielen bewoond worden. Men heeft in deze buurt ook groote grasperken, die bijna alle vierkant zijn, doordien de wegen elkander regthoekig snijden. In het midden der buurt ligt eene ruime, maar nimmer bezocht wordende marktplaats, met eene groote overdekte put in het midden, die in wied en ruigte verscholen ligt. De grond, welke hier laag is, is door de gewone vochtigheid zeer vruchtbaar, hoewel het hier veel ongezonder is dan in Paramaribo (1).

---

(1) Zie voorts M. D. Teenstra, *de Landbouw in de Kolonie Suriname*, D. II, bl. 128.

COMBESCHURE, de zuidelijke punt, van het voorm. eil. Groede, thans een gedeelte van het voorm. *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*, uitmakende. Het is in het jaar 939 ondergevloeid.

COMITEWANEKREEK, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie Commetewanekreek.

COMMANDEURSPOLDER, pold. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Rotterdam*, kant. *Vlaardingen*, gem. *Maasland-met-Burgerdijk*; palende N. aan den Kralingerpolder, O. aan den Duifpolder, Z. aan den Foppenpolder, W. en N. W. aan den Dijkpolder. —

Deze pold. beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 315 bund.

COMMANI, Comanie of Commany, door de Negers Ekki-Tekki of Ekka-Tekka, door de Eng. Commendo geheeten, kon. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*; palende N. aan het kon. Ovaza, O. aan het land Affetta, Z. aan de Bogt van Guinea en W. aan het kon. Abanta.

Eertijds bevatte het de geheele landstreek Affetta. Hoewel het thans niet meer zoo groot. ja, volgens sommigen, slechts 5 m. lang en 5 m. breed is, kan de Koning evenwel nog 20,000 man op de been brengen. Het is eene aangename landouw, waar vruchtbare vlakten en boschrijke heuvels elkander afwisselen. Naar men wil zouden in het binnenland goudmijnen gevonden worden. De inw. zijn, over het algemeen, woelziek, en tot bedrog en dieverij genegen.

De Nederlanders hebben er het fort Vredenburg en de Engelschen het fort Commendo gehad, maar beide zijn thans genoegzaam in puinhoopen veranderd.

COMMANI (GROOT-), Groot-Comanie, Groot-Comany, Groot-Commendo of Guafen, st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, kon. *Commani*, 3 m. W. van St. George del Mina en 48 m. O. N. O. van de Driepuntenkaap, in eene vruchtbare landstreek. Het is de hoofdpl. des rijks en de residentie des Konings. Men telt er 400 h.

COMMANI (KLEIN-), Klein-Comanie, Klein-Commany, Klein-Commendo of Aldea des Terras, en door de Negers Ekki Tekki geheeten, Negerd. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*; met 100 h.

COMMANY, kon. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie Commani.

COMMANY (GROOT-), st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie Commani (Groot-).

COMMANY (KLEIN-), d. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie Commani (Klein-),

COMMENDO, naam, dien de Engelschen geven aan het kon. Commani, in *Afrika*, aan de *Goudkust*. Zie Commani.

COMMENDO (GROOT-), st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie Commani (Groot-).

COMMENDO (KLEIN-), d. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie Commani (Klein-).

COMMETEWANEKREEK of Comitewanekreek, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*.

Zij ontspringt met twee adertjes, in de verl. plant. *Welbedacht*, en in de suikerplant. *Nieuw-Zorg*; vervolgens noordwaarts stroomende valt zij tusschen de plant. Hooiland en Slootwijk in de *Boven-Commewijne*.

COMMEWIJNE, Commewina, door sommigen ook Commowine gespeld, voorname riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, welke zich in eene westelijke rigting, tusschen de forten Amsterdam en Leyden,

COLPACH (HAUT-
balj. van *Arlon*, gro
COLPACH (HOOG
COLPACH, geh. in het
Arlon, arr. en 6½ u.
van *Osperen*, gem.
Colpach, aan de
COLPACH (LAAG
in het Fr. BAS-COLPA
voorm. kw. *Arlon*.
W. van *Osperen*,
De inw., die
Colpach, eene par
Osperen behoort,
COLPACH (NED
burg. Zie COLPA
COLPACH (NE
het balj. van *A*
COLPACH (OB
het balj. van *A*
COLSTER (GE
land. Zie COL
COLSTERW
Braband, arr.
Hij is met
Bylandsch
bund. groot.
COLUMBIA
aan de *Suram*
aan de verl.
hoofdpost Gr
COMANIE
Zie COMMANI.
COMANIE
Goudkust. Z
COMANIE
Goudkust. Z
COMBAV
behoorende.
COMBEE
Guiana, ko
Deze bum
ten, die h
veer 100 h.
door 700 ziele
grasperken,
regthoekig sn
nimmer bezo
put in het mi
welke hier la
hoewel het hier

(1) Zie voorts M. D.

... Cottica zich, bij
... in Beneden- en
... een groot aantal

...ds-*Guiana*, kol. *Su*-

... Suriname, en door de
... gevaarlijker voor de
... uit de vereeniging van
... met gunstig tij, van
... roeijens; bij hare
... opwaarts drie of vier
...ijne voor zeeschepen be-
... de geheele kolonie lig-

... Cottica ontvangen heeft,
...kreek op, en meer be-
...kreek.
...rlands-*Guiana*, kol. *Su*-
.... O. aan de div. Bene-
... bosschen en savanes en

...boom, Argent-court en-
...kkenbosch, La Cam-
...ertruidenberg, St. Ger-
...k en Klein-Polen, beide
Mariënburg, Ma Retrai-
..., Nieuwgrond, Nijd-en-
...ingshoek, de Uitvlugt,
...psbeleid-en-Onderzorg,
...gelegen, Welgemoed-en-
...t; de suikerplant.: Alkmaar,
Visserszorg en Zoelen; en
...rwijl mede de militaire post

...MMEWIJNE, riv. in *Nederlands*-

...landen in het zuidoostelijk ge-
...na eenen eerst noordwestelijken
... twintig uren roeijens, met de
...en. Hare oevers zijn beneden-
...mt in haren zeer kronkelenden
...terzijde de Tempatikreek,
...k, welke laatste haar met de Be-
...ijde de Mapanakreek, de
...anekreek.
... *Nederlands-Guiana*, kol. *Suri*-
Cottica-en-Perica, Z. aan Savan-
... div. Beneden-Commewijne.
...ndsrust, Berkshoven, Breu-
Concordia, de Dageraad, Des-
...irfield, Fauquemburg, For-
...hoop-en-la-Jalousie, Nieuw-
Rosenburg, Sinabo-en-Gelre,

Slootwijk, Vlammenburg, Vossenburg en Waijampibo; de koffijplant. Bergerac, en Salzthaln, als mede de houtgronden Copie, Quapibo en Waycoribo. Ook liggen in deze divisie de militaire posten Imotappi en Oranjebo en aan het cordon, Nepveusburg, Mauritsburg en Gouverneurslust (hoofdpost) benevens het Chirurgijnsetablissement Sommelsdijk.

COMMEWINA, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie Commewijne.

COMMEWINA (BENEDEN-), riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie Commewijne (Beneden-).

COMMEWINA, (BOVEN-) riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie Commewijne.

COMMOWINE, riv in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie Commewijne.

COMMOWINE (BENEDEN-), riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie Commewijne (Beneden-).

COMMOWINE (BOVEN-), riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie Commewijne (Boven-).

COMPAGNIE (BORGER-), veenkolonie in de prov. *Groningen*, arr. *Groningen*. Zie Borger-Kompagnie.

COMPAGNIE (DE), geh., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Smallingerland*, arr. en 6 u. N. O. van *Heerenveen*, kant. en 2 u. N. ten O. van *Beetsterzwaag*, 1 u. van *Dragten*, waartoe het behoort, in eene zeer aangename en boschrijke streek.

Het ontleent zijnen naam van de vereeniging of compagnieschap der voormalige eigenaars van de veenen tot gemeenschappelijken verkoop en vergraving. Dat gedeelte, waarvan de eigenaren, in het jaar 1724, tot de destijds reeds bestaande Compagnieschap zijn toegetreden, wordt de Nieuwe-Compagnie geheeten; terwijl men de gronden, wier eigenaren oorspronkelijk de vereeniging uitmaakten, gemeenlijk en ter onderscheiding, de Oude-Compagnie noemt.

Men telt in de Compagnie 62 h. en 350 inw., en heeft er eene school gesticht in 1833, die gemiddeld door 70 leerlingen bezocht wordt.

COMPAGNIE (DE), d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Schoterland*. Zie Jubbega.

COMPAGNIE (FRIESCHE), veenkolonie in de prov. *Groningen*, arr. *Groningen*. Zie Kalkwijk.

COMPAGNIE (NIEUWE-), het zuidelijkste gedeelte van het geh. *de Compagnie*, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Smallingerland*. Zie voorts Compagnie (de).

COMPAGNIE (NIEUWE-), veenkolonie in de prov. *Groningen*, arr. *Groningen*. Zie Nieuwe-Kompagnie.

COMPAGNIE (OUDE-), het noordelijkste gedeelte van het geh. *de Compagnie*, in de *Friesche* griet. *Smallingerland*. Zie voorts Compagnie (de).

COMPAGNIE (OUD-FRIESCHE-), veenkolonie in de prov. *Groningen*, arr. *Groningen*. Zie Kalkwijk.

COMPAGNIE (TRIPS-), veenkolonie in de prov. *Groningen*, arr. *Groningen*. Zie Trips-Kompagnie.

COMPAGNIEKREEK, water in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, het komt uit de klip- en steenachtige landen in het Z. der kolonie, doorloopt in eene Noordoostelijke rigting den houtgrond Victoria en ontlast zich in de *Suriname*. Het water dezer kreek is veelal met een groen vlies bedekt, bevat vele koperdeelen en zoude de oorzaak zijn der ongezondheid van den houtgrond Victoria.

COMPAGNONSVAART, gegraven vaart, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*.

Zij begint in het vlek Heerenveen, en loopt oostwaarts langs den noorderzoom der griet. Schoterland, tot in Hornsterzwaag. Zij heeft ontelbare zijtakken, opslooten of zoogenoemde wijken, welke bij het turfgraven ontstaan zijn. Er zijn in deze vaart vier schutsluizen of verlaten aangelegd, om het water te keeren, en ten behoeve van de scheepvaart op eene bepaalde hoogte te houden. Sedert het graven van deze vaart zijn de afgeveende of afgegraven landen, welke aan het benedenste gedeelte gelegen zijn, in vrij goede weiden veranderd, en aldaar langs de hoofdvaart geregeld met nette huizen bebouwd, welke thans het Meer, en de Beneden-Knype en Boven-Knype of Nieuw-Brongerga uitmaken.

COMPANIEPOLDER, voorm. pold. in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie COPPENTSPOLDER.

COMPANSHUIS. eigenlijk COMPAGNONSHUIS, h., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Smallingerland*, onder *Dragten*.

Dit op de oude kaarten voorkomende huis is, in het jaar 1648, door de compagnieschap van de *Rottevalle* gebouwd, ten einde daarin de veenverkoopingen te houden; tegenwoordig is het eene boerewoning.

CONCORDIA, fort in *Oost-Indië*, op het eil. *Timor*, tot de *Zuidwestereilanden van Banda* behoorende.

Het ligt bij de stad Koepang, aan den oever der zee en aan de Koepang, en is thans in zeer vervallen staat.

CONCORDIA, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Beneden-Saramacca*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan het Land-van-Concordia, benedenwaarts aan de koffijplant. Caledonia; 800 akk. groot, met 37 slaven.

CONCORDIA, suikerplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Boven-Commewijne*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. Rustenburg, benedenwaarts aan de verl. plant. Malebatrum; 702 akk. groot, met 94 slaven. Men heeft er eenen molen, die door water gedreven wordt.

CONCORDIA, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Parakreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. l'Esperance, benedenwaarts aan den kostgrond Willemsburg. Zij behoort thans aan de plant. *Meerzorg*.

CONCORDIA (LAND-VAN-), verl. grond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Beneden-Saramacca*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan het Land van-West-Ferrier, benedenwaarts aan de koffijplant. Concordia; 750 akk. groot.

CONDRUSIËRS, naam van een der drie kleine volken, welke omstreeks CHRISTUS geboorte, het noorderdeel van het latere hertogdom *Luxemburg*, bewoond hebben. Hunne naam is bewaard gebleven in dien van de Condroz eene landstreek, thans tot de Belgische provinciën *Namen* en *Luxemburg* behoorende.

CONRADSBURG, fort in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie COENRAADSBURG.

CONSDORFF, gem. in het balj. *Echternach*, grooth. *Luxemburg*, kw. *Grevenmacher*, arr. *Diekirch*, kant. *Echternach*; palende N. W. aan de gem. Waldbillig, N. aan Berdorff, O. aan Echternach en Bech en Z. aan Heffingen.

Zij bevat het d. Consdorff, de geh.: Breidweiler, Colbette, Mullerthal en Scheidgen, benevens de uitgebreide pachthoeven:

Gemenerhof, Kalkeshof, Paschetterhof, Stopelhof en Wolberhof, en wordt door de Schwartze Erens, de Glodenbach, de Steinbach en de Müllenbach bespoeld.

Men telt er, behalve de reeds genoemde groote pachthoeven, 242 h. en 1550 inw., alle R. K., die eene parochie uitmaken, welke tot het vic. gen. van *Luxemburg*, dek. *Echternach* behoort en door éénen Pastoor en éénen Kapellaan bediend wordt. De inw. leggen zich hoofdzakelijk toe op den landbouw en de veeteelt, ook hebben zij 14 branderijen, 4 verwerijen en 2 potaschfabrijken. Men bouwt er voornamelijk rogge en haver; verder tarwe, garst, boekweit, erwten, linzen en andere vruchten. De jaarlijksche opbrengst van boomvruchten, inzonderheid van appelen, is verbazend groot.

Het d. Consdorff ligt 3 u. N. O. van Grevenmacher, 2 u. Z. O. van Diekirch, 1⅜ u. Z. W. van Echternach, in eene kleine maar bekoorlijke vallei.

CONSTANCE (LA), verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. St. Domingo, benedenwaarts aan de verl. plant. Nieuw-Hazard.

CONSTANTIA, fort in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Saleijer*.

CONSTANTIA, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Matappicakreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. koffijplant. Nieuw-Meerzorg, benedenwaarts aan de Beneden-Commewijne; 800 akk. groot, met 77 slaven. Bij de Negers wordt zij Santi genoemd.

CONSTANTIA, verl. plant in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Boven-Cottica*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de suikerplant. Sardam, benedenwaarts aan de koffijplant. Nieuw-Klarenbeek. Zij behoort nu aan de plant. *Rotterdam*.

CONSTUMB, gem. in het balj. van *Diekirch*, grooth. *Luxemburg*, kw. en arr. *Diekirch*, kant. *Vianden*; palende N. aan Hosingen, O. en Z. aan Putscheid, Z. W. aan Altscheid en W. aan Wilwerwiltz.

Zij bevat de d. Constumb en Holstum en een gedeelte van Ober-Schlinder, en telt 500 inw., die eenen graan- en eenen oliemolen, landbouw en veeteelt hebben.

De inw., die allen R. K zijn, maken eene par. uit, die tot het vic. gen. van *Luxemburg*, dek. *Vianden* behoort, door éénen Pastoor en éénen Kapellaan bediend wordt, eene kerk te Constumb en eene bijkerk te Holstum heeft.

Het d. Constumb ligt 2¼ u. N. N. W. van Diekirch, 1¼ u. Z. ten W. van Hosingen, 2¼ u W. N. W. van Vianden. De dienst in de kerk aldaar wordt door den Pastoor waargenomen.

CONTENTEMENT (LE), koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Boven-Cottica*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. Zeldenrust, benedenwaarts aan de koffijplant. Vlugt en-Trouw; 500 akk. groot, met 102 slaven.

CONTERN, ook wel Conteren gespeld, gem. in het balj. van *Luxemburg*, kw., arr. en kant. *Luxemburg*; palende N. aan de gem. Sandweiler en Schuttringen, W. aan Waldbredimus, Z. aan Weiler-zum-Thurm en W. aan Hesperingen.

Deze gem. bevat de d. Contern, Muthfort en Oetringen, de geh. Brichermuhl, Medingen, Michelbach, Neumuhl en Pleitringen, alsmede de afzonderlijk gelegen pachthoeven Bricher-

[illegible] Groentgeshof. De grond, die zeer [illegible] [illegible] marmer op. Het roode [illegible] 300 [illegible] paleis van Oranje te Brussel versiert, [illegible] te Tervueren is van Huthfort. Men re- [illegible] 200 paarden, 120 hoornbeesten en 330 [illegible] koren en aardappelen, kweeken [illegible] 3 [illegible] en 3 [illegible], alsmede eenige kleine bran- [illegible] 180, dat der inw. ruim 1000.

[illegible] R. K. zijn, maken de par. van Contern en [illegible]

[illegible] 1¼ u. O. ten Z. van Luxemburg. De inw. [illegible] welke tot het vic. apost. van *Luxemburg*, dek. [illegible] *Luxemburg*, behoort, eene kerk te Contern en [illegible] te Hutafort heeft, van welke de eerste door eenen [illegible] door eenen Kapellaan bediend worden.

[illegible], verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan [illegible], ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan [illegible], benedenwaarts aan de verl. plant. Carel- [illegible] 400 akk. groot.

[illegible], houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de [illegible], ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan [illegible], benedenwaarts aan de verl. plant. Gartia's [illegible], 2000 akk. groot, met 45 slaven.

[illegible], duinvallei in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en [illegible], kant. [illegible], gem. *Monster*, tusschen Mon- [illegible]

Zij beslaat eene oppervlakte van 30 bund. 72 v. r. 30 v. ell. en is [illegible] het jaar 1798 met goed gevolg grootendeels bebouwd. Men ziet [illegible] arbeiderswoningen, bewoond door 10 zielen.

[illegible], vroegere naam van de indigoplant. Hanover, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie Hanover.

[illegible], riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie Cop- [illegible]

[illegible], [illegible] of [illegible], riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*.

Zij ontspringt in het gebergte van het land der Guacanayas, loopt van het Z. naar het N. en valt, na eenen loop van 45 m., bij den mond der Saramacca, in den Oceaan. Zij is met rotsen en banken opgevuld [illegible] bevaarbaar, ofschoon zij binnen de monding [illegible], waardoor dan ook schepen van 180 en 200 [illegible] kunnen opvaren. Hier en daar vindt men op zandrit- [illegible] van verscheidene Indianen, die van de jagt en visscherij leven, [illegible] bewerken en vooral de cassave [illegible]

De Coppename is eene breede, statige rivier, welker oevers stil en [illegible] met hooge boomen en ondoordringbaar edelsoortig hout be- [illegible] begint te drijven dan dit [illegible], terwijl het ook voor 's rijks marine aldaar wordt [illegible] voor stoombooten geschikt is, doordien het niet [illegible] aan den regter oever der rivier heeft, aan de [illegible] gestaan, behoorende aan [illegible], ten gevolge van een langdurig pro- [illegible] in het jaar 1831 afgebroken. Een half uur roeijens verder bene- [illegible], vindt men, aan deoostelijke zijde, het etablissement Batavia

(zie dat woord) en vervolgens de vischrijke Cossowinekreek. Hooger de rivier op, ontlast zich de Waijombakreek in de Coppename, door welke kreek men in de Aroea-Aroea varen kan.

COPPENIJSPOLDER of Coppenijsschorre, voorm. pold. in *Staats-Vlaanderen*, tusschen het *Land van Kadzand* en van *Groede*, voor de Adorne-en-Baanstpolders, heerl. *Nieuwvliet*. Deze pold., die ongeveer 20 bund. groot was, is omstreeks het begin dezer eeuw ondergevloeid. Daarin stonden geene huizen. Oude lieden, die dezen polder gekend hebben, spreken den naam uit als Companiespolder.

COPPERSHORN, geh., in de vier *Noorderkoggen*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 2½ u. N. ten W. van *Hoorn*, kant. en 1 u. W. ten Z. van *Medemblik*, gem. *Abbekerk-en-Lambertschagen*, ¼ u. O. van *Lambertschagen*, waartoe het behoort, aan de Noorderkoggezeedijk.

COPWIJK, gronden, die aan de oostzijde van het Hellegat in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*, opgekomen zijn, ter plaatse waar thans de in het jaar 1644 bedijkte Stoppeldijkscheenpolder gelegen is.

CORANON, st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, kon. en 10 m. N. O. van Soko.

CORANTYN of Corantine, riv. in *Guinea*, die met eenen bogtigen loop van het Z. naar het N. de grensscheiding tusschen Nederlands-Guiana en Engelsch-Guiana uitmaakt en Nickerie van Berbice scheidt.

CORANZA of Carisseno, kon. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*; palende N. W. aan de kon. Takima, Soko en Banda, N. O. aan het kon. Inta, Z. O. aan het kon. Bouronm, Z. W. aan het kon. Assiantie, waaraan het schatpligtig is. De inw. zijn van denzelfden oorsprong als de Assiantijnen maar beschaafder en verstandiger.

CORANZA of Carisseno, st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, kon. *Coranza*, waarvan het de hoofdst. is.

CORBULO (GRACHT-VAN-), in het Lat. Fossa Corbulonis, kanaal dat de Romeinsche Veldheer Cnejus Domitius Corbulo, in het acht en veertigste jaar onzer tijdrekening, hier te lande, door zijne onderhebbende krijgslieden heeft doen graven, om daardoor de Rijn met de Maas te vereenigen. Sommigen meenen dat het de Vliet geweest zij, die van Leyden naar Delft loopt; anderen echter houden deze gracht voor eene doorsnijding, beneden Wijk-bij-Duurstede, om den Rijn met de Lek te vereenigen.

CORBULO (SCHANS-VAN-), sterkte door den Romeinschen Veldheer Cnejus Domitius Corbulo, hier te lande aangelegd, zonder dat men de juiste plaats weet op te geven, waar zij gelegen was, ofschoon sommigen, doch zonder grond, deze schans willen zoeken daar, waar tegenwoordig de stad Groningen ligt.

CORBULONIS FOSSA, Lat. naam van de Gracht van Corbulo, in *Zuid-Holland*. Zie Corbulo (Gracht-van-).

CORBULONIS MUNIMENTUM, Lat. naam van de Schans van Corbulo. Zie Corbulo (Schans-van-).

CORESBURG, kostgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Orlanakreek*, ter regterhand in het opvaren; palende bovenwaarts aan de Uitvlugt, benedenwaarts aan de verl. plant. Danslust, 575 akk. groot, met 6 slaven; bij de Negers Cosborgoe genaamd.

CORIK, geh. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en 2 u. Z. van *Zutphen*, kant. en 2 u. N. van *Doesborgh*, gem. en ½ u. O. van *Steenderen*; met 35 h. en 220 inw.

CORIOVALLUM, plaats, waarvan gewag wordt gemaakt in het reisboek van Antoninus, als hebbende gelegen in de tegenwoordige prov.

Limburg. Sommigen willen deze plaats zoeken, daar tegenwoordig het geh. Heer ligt, anderen meenen dat zij gelegen heeft, daar waar men thans het kast. Cortenbach aantreft; weder anderen, en naar ons voorkomt, met meer waarschijnlijkheid, willen er het tegenwoordige Valkenburg voorgehouden hebben.

CORISANA, koffijplant. in *Nederlands Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Pericakreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. Schoonauwen, benedenwaarts aan de koffijplant. Cocqswoud; 500 akk. groot, met 6 slaven; bij de Negers Crozsanna genaamd.

CORLE, buurs., prov. *Gelderland*, kw., arr. en 8¼ u. Z. O. van *Zutphen*, kant. en 1¼ O. N. O. van *Aalten*, gem. en 45 min. W. van *Winterswijk*; met 48 h. en ruim 300 inw. Er is in deze buurs. eene school, die gemiddeld door een getal van 60 leerlingen bezocht wordt.

CORMANTIJN, Cormantino of Groot-Cormantijn, negerdorp in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, rijk *Fantijn*, ¼ u. N. O. van het fort Amsterdam, een weinig van het strand op eenen tamelijk hoogen en steilen berg. Het is groot en volkrijk en wordt door de Negers voor het oudste van dat rijk gehouden. Naar deze plaats worden alle Negers, in West-Indië, *Coromantis* genoemd.

De inwoners die in de vischvangst en den handel hun bestaan vinden, leggen zich er zeer op toe om anderen te bedriegen, hetwelk veelligt een gevolg is van hunne armoede; wanneer zij iets bezitten, zijn zij zeer verkwistend, ook komen zij altijd bij de Blanken bedelen, zelfs achten de aanzienlijksten onder hen het geen schande, om eene pijp, wat tabak of brandewijn te vragen, al ware het ook dat zij zoo veel goud bezaten, om de waarde van het gevraagde tien dubbel te kunnen betalen.

CORMANTIJN of Cormantino, voorm. naam van het fort Amsterdam, in *Afrika*, aan de *Goudkust*. Zie Amsterdam.

CORMANTIJN (GROOT-), negerdorp in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie Cormantijn.

CORMANTIJN (KLEIN-), bij de Negers Abakandee, negerdorp. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, rijk *Fantijn*.

Het bevat tamelijk vele huizen. De inwoners zijn grootendeels visschers, bij welke de uit het land met ivoor komende kooplieden hunnen intrek nemen, zoo als voorheen ook die, welke slaven aanbragten; waarna de medegebragte waren in het fort of aan boord der op de reede van Anamaboe liggende schepen verkocht worden. Vóór het afschaffen van den slavenhandel kregen zij van ons voor hunne moeite, en nog meer om hen te bewegen, hunne slaven niet elders te brengen, voor iederen slaaf een once koopmanschap, als zoogenaamd huiscostuum of gewoonte, behalve de dasjes (geschenken), welke zij daarenboven ontvingen. Buitendien bestalen zij hunne eigen landslieden, welke hun de slaven toebragten, zoo veel zij konden, waardoor zij gereedelijk tot eenige gegoedheid geraakten. Ook thans nog zijn de bewoners van Klein-Cormantijn bijzonder diefachtig.

CORMANTINO, negerd. en fort in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie Cormantijn.

CORMOETIBOKREEK, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie Coermoetibokreek.

CORMOTIBOKREEK, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie Coermotibokreek.

CORNAZAND of Korenzand, ook Kroonhof, voorm. eil. in de *Wadden*, ten N. van de prov. *Groningen*, dat reeds in een diploma van 1 Mei 1344 voorkomt, als een oud eigendom van de abdij *Oldenklooster*, in de Marne, doch op welk eil. aan de Hornhuizers de jurisdictie, en aan de Aduarders het regt van visschen toekwam. Het lag tegenover Hornhuizen; is thans eene vrij hooge zandplaat, doch schijnt, omstreeks het midden der zeventiende eeuw, nog aanwezig te zijn geweest; maar was reeds toen, sints lang niet meer bewoond.

CORNELIA (GROOTE-), pold. in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*, arr. *Middelburg*, kant. *Oostburg*, distr. *Sluis*, gem. *Groede*; palende N. aan de eigenlijke Watering van Groede, O. aan den Kleinen-Corneliapolder, Z. aan den Magdalenapolder, W. aan den Hurgronjepolder.

Deze polder, die in 1649 bedijkt werd, krachtens octrooi, door de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden, den 12 Junij van dat jaar, verleend, is eene smalle strook lands, aanwas van den zuidelijken dijk der watering van Groede, zijnde ruim een half uur gaans lang, en bevattende echter niet meer dan 48 bund. 21 v. r. 81 v. ell. De dijk, tusschen dezen polder en den Magdalenapolder, is bijna geheel weggeploegd; echter is de Groote-Corneliapolder overal, door zijne lagere ligging, van laatstgemelden te onderscheiden.

Er zijn in dezen polder een korenmolen, met woonhuis; eene hofstede en eene arbeiderswoning. Hij ontlast zijn overtollig water, door eene buis in de Watering van Groede.

Deze polder, bijna geheel het eigendom van eene enkele familie zijnde, zoo worden de belangen onderling geregeld, zonder dat daarover eene eigenlijk gezegde Directie bestaat.

CORNELIA (KLEINE-), pold. in *Staats-Vlaanderen*, in het *Land-van-Kadzand*, arr. *Middelburg*, kant. *Oostburg*, distr. *Sluis*, gem. *Groede*; palende N. aan den Parochiepolder, O. en Z. aan den Nieuwehavenpolder, W. aan den Ameliapolder en aan de eigenlijke Watering van Groede.

Deze polder was bevorens één met de Watering van Groede, doch is kort na den Grooten-Corneliapolder, in het midden der zeventiende eeuw, bedijkt, en beslaat eene oppervlakte van 6 bund. 63 v. r. 49 v. ell., waaronder 5 bund. 95 v. r. 24 v. ell. schotbaar land. De groote weg van Breskens naar Schoondijke en verder, loopt van den Parochiepolder naar den Nieuwehavenpolder, schuins door dezen polder, en neemt een groot gedeelte der oppervlakte in, daarbij is de dijk, die haar van de Watering van Groede scheidde, tot het aanleggen van de bedding van dien weg gebruikt; en eveneens de dijk, die dezen polder van den Nieuwehavenpolder scheidde, waardoor een onkundige hier te vergeefs naar dit poldertje zoeken zoude. Ook de dijk tusschen den *Grooten Corneliapolder* en den Kleinen-Corneliapolder, is slechts kenbaar aan eene kleine verhooging van den grond, op welke een paar armoedige hutten staan. Hij ontlast zijn overtollig water door eene buis, en heeft geen eigenlijke directie, daar één grondeigenaar den geheelen polder bezit.

CORNELIA'SBURG, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de Warappakreek, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. Ponthica, benedenwaarts aan de koffijplant. Reynsfort; 936 akk. groot, met 39 slaven; bij de Negers Santigron genaamd.

CORNELIS (MEESTER-), d. en fort in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie Meester-Cornelis.

CORNELIS-HARMSLOOT, water of turfvaart in *Zalland*, prov. *Overijssel*, dat ten O. van Giethoorn ontstaat, met eene westelijke rigting door dat dorp heen loopt en zich in het *Giethoornsche* meer ontlast.

CORNELIS-JANSZ-BOONESPOLDER, pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie BOONEPOLDER.

CORNELIS-VRIENDSCHAP, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Orleanakreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. la Campagne, benedenwaarts aan Argentcourt-en-Vuidebouteille; 250 akk. groot, met 18 slaven.

CORNJUM, KORNJUM of KONJUM, oudtijds CORNNYAMA, CORNYEM, d., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, arr., kant. en 1 u. N. van *Leeuwarden*.

Men telt er, met de tot dit d. behoorende buurten Cornjumer-Nieuwland en Cornjumer-Oldland, 44 h. en 270 inw. en zonder deze 20 h. en ruim 100 inw., die meest hnn bestaan vinden in den landbouw.

De inw., die allen Hervormd zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van *Leeuwarden*, ring van *Stiens* behoort. De eerste die hier de leer der Hervorming gepredikt heeft, is geweest JOHANNES ROUCK, Priester en Vicarius, doch die in het jaar 1567 heeft moeten vlugten. Hij schijnt vervangen te zijn, door RUARDUS BERNHARDUS ACRONIUS, JOH. FRATER, die mede Priester was geweest, in het jaar 1580 herwaarts kwam en in 1582 naar Leeuwarden ter leen werd beroepen, doch in het jaar 1591 of 1592 herwaarts wedergekeerd zijnde, in het jaar 1599 naar Schiedam vertrokken is. Onder de later hier gestaan hebbende Predikanten was de beroemde historieschrijver CHRISTIANUS SCHOTANUS, die in het jaar 1639 van hier naar de hoogeschool te Franeker, als Hoogleeraar in de Grieksche taal, beroepen werd. De kerk, welke vóór de Hervorming aan den H. NICOLAAS toegewijd was, is gesticht in de tiende eeuw, door het oude geslacht der MARTENA's, dat haar ook met vele goederen begiftigd heeft.

De dorpschool wordt gemiddeld door 20 leerlingen bezocht.

Men heeft in dit d. ook de oude merkwaardige Martena state, waar de beroemde Doco MARTENA, de grondlegger der Friesche vrijheid gewoond heeft, alsmede de state Wydefeld.

CORNJUMERMEER, voorm. watertje, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, dat, ten Z. W. van Cornjum ontstaande, met eenen kronkelenden, oostelijken loop, zich in de Ee ontlastte. Thans, in weiland herschapen zijnde, behoort het tot *Oudland*.

CORNJUMER-NIEUWLAND, b., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, arr., kant. en 1 u. N. ten W. van *Leeuwarden*, 8 min. W. van *Cornjum*, waartoe zij behoort; met 7 h. en ruim 60 inw.

CORNJUMER-OUDLAND, b., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, arr., kant. en 1 u. N. ten O. van *Leeuwarden*, 8 min. O. van *Cornjum*, waartoe zij behoort; met 17 h. en 100 inw., zich ¼ u. ver tot aan de trekvaart, de Dockumer Ee, uitstrekkende.

CORNWERD, d., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*, arr. en 5 u. W. N. W. van *Sneek*, kant. en 2½ u. W. N. W. van *Bolsward*, ½ u. N. van Makkum, aan den zeedijk.

Men telt er, met de buurtjes Sotterum en 't Houw, 23 h. en ongeveer 140 inw., die hun bestaan vinden in den landbouw.

De Herv., die hier 138 in getal zijn, behooren tot de gem. *Makkum-en Cornwerd*, en hebben hier eene kerk, welke vóór de Hervorming

waarschijnlijk aan den H. Bonifacius was toegewijd. De R. K., van welke men er 2 telt, worden tot de statie van *Makkum* gerekend. De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 16 leerlingen bezocht.

In het begin der veertiende eeuw, toen het Vlie nog zeer naauw was, leed dit d. dikwijls last van de West-Friezen, die met kleine schuiten kwamen overvaren om het te berooven. Doch, door het goed beleid der geslachten van Aylva en Hettinga, werden zij eindelijk zoo wel afgewezen, dat zij niet weder kwamen.

CORNWERDER-VAART, vaart, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*, uit de *Wonser-melk-vaart*, voortkomende en langs het drooggemaakte Zijlaardermeer, met eene westelijke rigting naar de voorm. schans Sotterum loopende, waar zij zich met de *Dijkvaart der vijf deelen Zeedijks* vereenigt.

CORNWERDER-ZAND, zandplaat in de *Zuiderzee*, op weinig afstand van de Friesche kust, zich van Cornwerd noordwaarts tot op de hoogte van Surich uitstrekkende.

CORONI, milit. post in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, in *Opper-Nickeri*, aan de westzijde van den mond der Coroniekreek, tusschen de plantaadjen Friendschap ten Oosten, en Bantaskine ten Westen.

Deze post ontleent zijnen naam van eene thans bijna geheel uitgedroogde kreek, die zich hier in de West-Indische zee ontlastte. Hij is gemeenlijk aan eenen Sergeant, zes jagers en twee negerguides toevertrouwd.

CORONIE, water in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, in *Opper-Nickeri*, dat met twee adertjes ontstaat, waarvan het eene uit de katoenplant. *Clyde* en het andere uit de katoenplant. *Sarah* voortkomt. Zij vereenigen zich in de katoenplant. *Leasowes* tot eene kreek, die, na die plant., met eene noordelijke rigting, te hebben doorloopen, zich in de *West-Indische zee* ontlast.

CORROUPINAKREEK of Corropinekakreek, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*.

Zij ontstaat ten W. van de Saramacca, in een gedeelte van den houtgrond de *Vier-Kinderen*, loopt vervolgens noord-noordoostwaarts tot aan den militairen post Republick, waar zij de Tawaycourrakreek opneemt. Vervolgens haren noord-noordoostelijken loop tot in den houtgrond *Tempauca* voortzettende, neemt zij van daar eene oostelijke rigting, en ontlast zich in het voorm. *Land van Gage d'Amour*, dat thans aan den houtgrond de Vier-Kinderen behoort, in de *Parakreek*.

CORTAGOSUNA, plaats in *Zeeland*, vermeld ter gelegenheid van eene gift, gedaan door Keizer Otto II. Vermoedelijk moet daaronder verstaan worden het voormalige, doch thans verdronkene Korteeene (zie dat woord).

CORTEKENE, oude naam van het d. Kortgene, op het eil. *Noord-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie Kortgene.

CORTEMANSPOLDER, voorm. pold. in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*, benoorden IJzendijke, welke, ondergevloeid zijnde, later in den *Oranjepolder* herdijkt is.

CORTENBACH, oud adell. kast. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, distr., arr. en 3½ u. O. N. O. van *Maastricht*, kant. en ½ u. N. van *Heerle*, gem. *Voerendaal*.

Dit kast., hetwelk door sommigen voor het oude Coriovallum gehouden wordt, was het stamhuis van het adell. geslacht van Cortenbach, dat lang de heerl. Helmond bezeten heeft, en eenen der teekenaars van het verbond der Edelen, Johan van Cortenbach, heeft opgeleverd.

Het beslaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 130 bund., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer ERNEST Baron DE LAMBERTS VAN CORTENBACH.

CORTENOEVER, buurs. op den *Veluwenzoom*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw., arr. en 4¼ u. N. O. van *Arnhem*, kant. en 4 u. Z. Z. O. van *Apeldoorn*, gem. en ¾ u. N. O. van *Brummen;* met 34 h. en ruim 250 inw.

CORTGEEN, op sommige kaarten 'T CORTIE gespeld, wei- en hooipolder, liggende buitendijks tegen den dijk, in den *Alblasserwaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Gorinchem*, kant. *Sliedrecht*, gem. *Alblasserdam;* palende N. aan den Kinderdijk, O. aan den Dam, Z. aan de haven van Alblasserdam en W. aan de steenplaats en scheepmakerswerf van den Heer CORNELIS SMIT.

Deze pold. is langs de haven bekaad, beslaat eene oppervlakte van 7 bund. 1 v. r. 20 v. ell. en wordt door twee sluizen van het overtollige water ontlast.

CORTINGHUIS, voorm. zeer beroemd kasteel in *Selwerd*, het sterkste van alle kasteelen in de prov. *Groningen*. Het lag ten noorden en nabij de stad *Groningen*, W. van het Boterdiep en behoorde aan de Heeren van de aloude heerlijkheid Selwert.

Na veel in de inlandsche oorlogen geleden te hebben, heeft de stad Groningen het gekocht in 1360 en toen geheel weggenomen. Tusschen de geleerden heerscht van oudsher een verschil, ten aanzien van dat kasteel. Sommigen beweren, dat het *Selwerderkasteel* en het CORTINGHUIS voor een en hetzelfde gebouw moeten worden gehouden; anderen, dat het twee onderscheidene kasteelen waren. Zie de argumenten voor het eerste gevoelen in den *Groninger Volksalmanak* van 1840, en voor het tweede gevoelen, in die van 1841. In beide is een kaartje van den platten grond der beide kasteelen en van hunnen omtrek, op welke kaartjes naauwkeurig geteekend is, wat men op den grond nog kan zien, zoo de sporen van het CORTINGHUIS, als die van een tweede kasteel, nabij het klooster, waar, overeenkomstig het tweede gevoelen, het *Selwerderkasteel* dan vermoed wordt gestaan te hebben.

CORTKEENE, oude naam van het d. KORTGENE, op het eil. *Noord-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie KORTGENE.

COSBORGOE, naam, welke de Negers geven aan den kostgrond CORESBURG, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie CORESBURG.

COSEL, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*. Zie CASEL.

COSSOWINEKREEK of COESOWINEKREEK, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, die in de hooge boschachtige landen, tusschen de Saramacca en de Coppename ontspringt en zich met eenen kronkelenden, eerst noordelijken, vervolgens westelijken loop in de Coppename ontlast.

Zij is zeer vischrijk, en de vrije Negers hebben aan hare oevers eene pinaloots, om de opengesneden visch te barbacotten (rooken), ten einde dien voor bederf te bewaren en aldus zwart berookt naar Paramaribo te zenden.

COTE, b. in *Salland*, prov. *Overijssel*. Zie KATE.

COTEE, voorm. naam van de KEETEN, een vaarwater in de prov. *Zeeland*. Zie KEETEN.

COTEN, d. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie COTHEN.

COTERVEER, in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie KATERVEER.

COTESSEN, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*. Zie COTTESIN.

COTHEN, gem. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Amersfoort*, kant. *Wijk-bij-Duurstede*, (1 k. d. 8 m. k. 4 s. d.), palende

N. aan de gem. Sterkenburg en Neder-Langbroek, O. en Z. aan Wijk-bij-Duurstede, Z. W. aan Schalkwijk, N. W. aan Werkhoven.

Deze gem. bevat de heerl. Cothen en het voorm. regtsgebied van de Dwarsdijk, beslaat eene oppervlakte van 1210 bund. 44 v. r. 78 v. ell, telt 86 h. en 660 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De Herv., die hier 140 in getal zijn, maken ééne gem. uit, welke tot de klass. en ring van *Wijk-bij-Duurstede*, behoort. De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Johannes Assueri Bodecherus, die in het begin der zeventiende eeuw herwaarts kwam en in het jaar 1641 Emeritus is geworden.

De R. K., van welken men er 520 telt, worden tot de stat. van *Werkhoven-en-Cothen* gerekend.

Er is in deze gem. ééne school. Ook heeft men er het oud adell. huis Rhijnenstein en de buitengoederen Steniswaard en Rodenstein.

COTHEN, heerl. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Amersfoort*, kw. *Wijk bij-Duurstede*; palende N. aan de heerl. Hardenbroek, Over-en-Neder-Langbroek, O. en Z. aan de Vrijheid van Wijk-bij-Duurstede, W. aan het voorm. regtsgebied van Nijendijk. Zij bevat het d. Cothen en eenige verstrooid liggende huizen.

Uit eenen giftbrief kan men opmaken, dat deze heerl. reeds op het einde der achtste eeuw aan de domkerk van Utrecht geschonken is. Toen Godebald, de vier en twintigste Bisschop van Utrecht, die benevens Amerongen en Doorn, uit nood, had verkocht, werd hij in het jaar 1126 door Keizer Lotharius gedwongen, den Domproost weder in het bezit daarvan te stellen. Thans behoort de heerl. Cothen tot 's Rijks domeinen.

Vroeger had deze heerl. aanzienlijke voordeelen, zoo mogten zij, die er eenige koopmanschap of ruiling deden, binnen vier en twintig uren na den gedanen koop of ruil er uitscheiden, mits den wijnkoop betalende. Ook verkregen de ingezetenen, in het jaar 1616, het schepenregt in de plaats van het buurtregt.

Het d. Cothen, Coten of Cooten, oudtijds Coeten, ligt 4 u. Z. ten W. van Amersfoort, ½ u N. W. van Wijk-bij-Duurstede, aan den Krommen-Rijn.

Het is eene vrij aanzienlijke oude plaats, reeds vermeld wordende in eenen brief van Adelbold, den negentienden Bisschop van Utrecht, die in het begin der elfde eeuw leefde. Men vindt er, in de kom van het d., 44 h. en 290 inw. Reeds van ouds had dit dorp eene groote en aanzienlijke kerk, doch de toren werd eerst in het jaar 1445 voltooid, en in het jaar 1465 met leijen gedekt. Aan de kerk, die door den oorlog zoo veel geleden had, dat er bijna niets meer van bestond dan het koor, doch sedert weder opgebouwd is, ziet men hier en daar nog eenigen duifsteen en boven op het gebouw een spits torentje.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 70 leerlingen bezocht.

Toen Willem V, Graaf *van Holland*, in het jaar 1358, met zijn leger in het Sticht rukte, sloeg hij zich bij Cothen neder, van waar hij het land afliep en het platbrandde. — In Augustus van het jaar 1481 was dit dorp den Bisschop David van Bourgondië en den Hollanderen toegedaan, en moest daarom aan de stad Utrecht brandschatting betalen.

De kermis van Cothen valt in den eersten Zondag in September.

COTHEN-EN-DWARSDIJK, pold. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Amersfoort*, kant. *Wijk-bij-Duurstede*, de geheele oppervlakte der gem. *Cothen* beslaande.

COTHERGRIFT, vaart in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, die tusschen het jaar 1622 en 1637 gegraven is.

Zij neemt een begin aan de *Langbroeker-wetering*, bij Neder-Langbroek, en vliet in eene Z. Z. W. strekking naar Cothen, waar zij in den *Krommen-Rijn* uitloopt.

COTTA-COUMACASA, st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, kon. *Fantijn*, 5 m. N. van Aba, 30 m. Z. Z. O. van Comasie. De omstreken zijn bergachtig, boschrijk en wel van water voorzien.

COTTESIN of COTESSEN, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, distr., arr. en 5 u. O. ten Z. van *Maastricht*, kant. en 2 u. O. Z. O. van *Gulpen*, gem. en 1 u. O. van *Vaals*; met 13 h. en 70 inw.

COTTICA, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, bestaande uit een Boven-Cottica en een Beneden-Cottica, waarvan men de scheiding bij de monding der Motkreek heeft, wordende door eene menigte kreken, welke zich in haar ontlasten, gevoed.

COTTICA (BENEDEN-), riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, welke eerst het water van de Boven-Cottica, waarvan zij eene verlenging is, opneemt, daarna, op den noorderoever, dat van de Motkreek ontvangt, vervolgens, op den zuideroever, de belangrijke Perica opneemt, daarna, aan dezelfde zijde, de Craskreek of de Doorvaart naar de Boven-Commewijne en een weinig meer benedenwaarts, aan den noordkant, de Paramaricakreek ontvangt en zich bij het voorm. fort Sommelsdijk met de *Boven-Commewijne*, in de Beneden-Commewijne stort.

COTTICA (BENEDEN-), divisie in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*; palende N. aan de Zee, O. aan de divisie Matappica, Z. aan de divisie Beneden-Commewijne, W. aan de Suriname. Zij bevat alzoo de koffijplant.: Nieuw-Acconoribo, Anna's-Zorg, l'Aventure, Badenstein, Barbados, Beekvliet, Klein Bellevue, Berlijn, de Jonge Bijenkorf, Bodenburg, Brouwerrust, Bruinendal, Buitenlust, Charlottenburg, Clifford-Kockshoven, Constantia, Cornelia'sburg, Driesveld, Echtensrots, de Nieuwe Eendragt, Einderust, Elizabetshoop, Ephrata-en-Lemmerskamp, Frederiksdorp, Goosen, Guadaloupe, Hecht en-Sterk, Hoffwijk, Jacoba'sdal, Johanna-Margareta, Johannesburg, Kerkshoven, Killenstein, Kleinhausen, Landlust-en-Twistrust, Nieuwe-Levant, Leverpool, Lust-tot-Rust, Maasstroom, Maria-Petronella-en-Johanna-Maria, Mariënbosch, Nieuw-Meerzorg, Mislukt-Bedrog, Nieuw-Mocha, Moed-en-Kommer, Nut-en-Schadelijk, la Persévérance, Pomona, Ponthien, Purmerend, Reynsdorp, Reynsfort, Rhijnberk, Rotterdam, Rust-en-Werk, Saphir, Schaapstede, Twijfelachtig, Vriesenburg-Nova-en-Dwingelo, Zomerzorg en de Zonnebloem; de suikerplant. Bentshoop, Geertruidenberg, Kleinhoop, Kleinslust-en-Boxweide, Kroonenburg, Molhoop-en-de Gekroonde-Paauw, Mon-Souci, Picardië, Pieterszorg, de Resolutie, la Singularité, 't Vertrouwen en Zorg-en-Hoop; de katoenplant.: Abigaelshoop, Adrichem, Alsimo, Anna-Catharina-en-Char-

lottenburg, Beudslust, Breda, Broedershoop, Crommelinsgift, Fackertshoop, Felix, Frederikslust, Groningen, Herstelling, Johanna-Charlotte, Kortevreugd-en-Kleinshoven, Lijdenshoop-en-Jakobslust, Livonia, Klein-Lunenburg, Maria'slust, Meerzorg, Vaderszorg en Waterloo, alsmede de redoute Leyden en het Chirurgijns-etablissement Beproefde-Vriendschap.

COTTICA (BOVEN-), riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, welke in hoog bergachtig en boschrijk land ten W. van de Marowijne uit de vereeniging van de Kleine-Cottica met de Coermotibokreek ontstaat, en, na eenen eerst noordwestelijken, doch vervolgens westelijken, zeer kronkelenden loop, en na de Motkreek te hebben opgenomen, den naam van Boven-Cottica aanneemt.

Zij neemt gedurende haren loop de volgende drie kreken op, eerst regts de Cassipoerekreek, voorts, aan die zelfde zijde, de Barbecoebakreek, daarop, weder regts, de Koopmanskreek en eindelijk, almede regts, de Vredenburgerkreek. Behalve van deze laatste zijn de oevers van alle de genoemde kreken niet bebouwd of de, daar bestaan hebbende, plant. reeds verlaten.

COTTICA (KLEINE-), riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, welke in het heuvelachtig land ten O. van de Commewijne ontstaat, en zich, na eenen eerst westelijken, voorts noordelijken, daarna oostelijken en eindelijk weder noordelijken loop, met de *Coermotibokreek* vereenigt, om de *Boven-Cottica* te vormen.

COTTICA-EN-PERICA, div. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*; palende N. aan de Zee, O. en Z. O. aan woest liggende landen, Z. W. aan de div. Boven-Commewijne, W. aan de div. Beneden-Cottica. Zij bevat alzoo de koffijplantaadjen: Nieuw-Altona, Anna's-burg, Arnhem, Oud-Bellevue, Blijenhoop-en-Blijenrust, Boomakker, Brunswijk, Buys-en-Vlijt, Carelsburg, Cocqswoud, le Contentement, Corisana, Courvlugt, Groot-Cuylemburg, Elk-het-zijne-en-Manheim, de Goede-Verwachting, Halle-in-Saxen, Klein-Jalousie, Louisenburg, Lugtenburg, Lunenburg, Groot-Marseille, Nieuw-Mocha, Mon-Bijou, Mon-Sort, Munnikendam, Naccarackibo, Onvergenoegd, Scheveningen, Stolkwijk, Vlugt-en-Trouw, de Vrede, Vriesenburg, Waijamoe en Welgelegen; de suikerplant.: de Alida, de Eendragt, Kortenduur, Libanon, le Mat-Rouge, Meulwijk, Perou, Poelwijk, Rustenburg, la Solitude, Soribo, Waterwijk, en Wolfs-Capoerica; de katoenplant.: den Briel, Clemensburg, Dankbaarheid-en-Dageraad, de Harmonie, Landzigt, de Lemmert, Voorzorg, Wilkensrust, Zeezigt en de Zwarigheid; de kostgronden: Jagerswoud en Kweekhoven, benevens de militaire posten Honkoop en Oranjewoud.

COUDACARIE, berg in *West-Indië*, op de Noord-Oostkust van het *Curaçaosche* eil. *Aruba*, bijna tegen de zee, geheel uit serpentijnsteen bestaande, dat in dikke schuins overeindstaande lagen opeengestapeld is.

COUDEKERKE, voorm. d. in *Staats-Vlaanderen*, in *Axeler-Ambacht*, op het eil. *Biervliet*, dat door het water geheel bedolven is.

COUDEWATER, Couwater, Couwenwater of Cauwater, voorm. klooster, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Braband*, 1 u. O van *'s Hertogenbosch*, ½ u. N. van *Rosmalen*, aan de *Wetering* en de *Klinkerweg*.

Het is in het jaar 1434, door eene Hollandsche weduwe, MILLA VAN KAMPEN genaamd, gesticht, die Broeders en Zusters van Besançon in Frankrijk ontbood, ten einde naar den regel van de H. BRIGITTA te leven. Het gebouw was in twee deelen gesplitst, en door eenen muur van elkander gescheiden; aan de eene zijde woonden de Monniken, aan de andere zijde de Nonnen, doch zij hadden te zamen slechts eene kerk, waar zij de godsdienst uitoefende; in zooverre de Paters een beneden en de Nonnen een bovenkoor gebruikten, om de dienst te verrigten. In het jaar 1566 werd dit klooster door de beeldstormers geplunderd en afgebrand; weshalve de Geestelijken genoodzaakt waren zich naar 's Hertogenbosch te begeven, waar zij bleven tot de overgave dier stad aan de Staten, in het jaar 1629. Toen hebben de kloosterlingen zich van elkander gescheiden; begevende de Monniken zich naar het dorp Hoboken, bij Antwerpen, alwaar hun een nieuw klooster gebouwd is door CONRAD, Grave VAN URSEL, hetwelk in 1783 door Keizer JOSEF II vernietigd werd. Doch de Nonnen keerden weder naar COUDEWATER, en bleven aldaar, onder oogluiking der Staten, een gedeelte van het verbrand klooster bewonen, tot in het jaar 1712, als wanneer zij het moesten ontruimen. Zij begaven zich dienvolgens naar Uden in het Land van Ravestein, dat destijds tot het gebied van den Keurvorst van den Paltz behoorde, waar zij zich vestigden in het klooster, dat nog door haar bewoond wordt. De gebouwen van COUDEWATER werden toen verkocht en gedeeltelijk afgebroken, doch een gedeelte tot eene buitenplaats aangelegd, welke thans nog den naam van COUWATERSKLOOSTER draagt, tot het arr. en kant. van *'s Hertogenbosch*, gem. *Rosmalen*, behoort, eene oppervlakte van 30 bund. 10 v. r. 77 v. ell. beslaat, en thans in eigendom bezeten en bewoond wordt door Jonkheer Mr. J. BOWIER.

COUDORPE, heerl. in het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, gem. *Driewegen-en-Coudorpe;* palende N. O. aan de heerl. Driewegen, O. aan Ellewoutsdijk, Z. aan de Hont, W. aan Schouwen en aan de bar. Borssele.

Deze heerl. behoorde vroeger tot *Borssele-Beoosten-IJve*. Er lag aldaar een d., waarvan naauwelijks de gedachte overig is, zijnde zelfs de bouwvallen van de kerk en den toren in het midden der vorige eeuw gesloopt en weggevoerd, en tot zinksteen aan de dijken gebruikt.

Het nog bestaande gedeelte der heerl. COUDORPE, die vroeger veel uitgebreider van omvang was, maar waarvan een groot gedeelte door den watervloed van 2 Nov. 1532 verzwolgen is, beslaat eene oppervlakte van 259 bund. 88 v r. 3 v. ell., telt 3 h. en 30 inw., die meest hun bestaan vinden in den landarbeid.

De Herv., die hier 10 in getal zijn, behooren tot de gem. *Overzande-en-Driewegen*. De R. K., van welken men er 20 telt, worden tot de statie van *'s Heerenhoek* gerekend.

Deze heerl. COUDORPE werd, benevens DRIEWEGEN, in de veertiende eeuw bezeten door het geslacht van VAN EVERINGE. Naderhand zijn deze heerlijkheden overgegaan aan de heeren van MAELSTEDE onder wie zij gebleven zijn, tot dat, omtrent het jaar 1500, de eenige dochter van WALRAET VAN MAELSTEDE, ze ten huwelijk bragt aan FREDERIK VAN BORSSELE, wiens nakomelingen haar weder verkochten aan Jonker DE LUCIANO; later zijn zij bij koop gekomen aan CORNELIS GILLISSEN WATERVLIET.

Het geh. COUDORPE ligt $2\frac{1}{2}$ u. Z. W. van Goes, $1\frac{3}{4}$ u. Z. ten W. van Heinkenszand.

Het wapen van COUDORPE bestaat in een zilveren schild beladen met drie [illegible], staande twee en een.

COULSTER (TER-), adell. h. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr., kant. en ¾ u. Z. van *Alkmaar*, gem. *Heilo-en-Oesdom*, 10 min. Z. O. van *Heilo*.

Het is het stamhuis van het adell. geslacht van VAN DER COULSTER, dat lang in het bezit van de heerl. Heilo-en-Oesdom geweest is; welke heerl. WILLEM VAN DER COULSTER in het jaar 1412 van WILLEM VI, Graaf *van Holland* verkreeg, terwijl een andere WILLEM VAN DER COULSTER, vermoedelijk des eersten oom, Kanselier van Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN geweest, en in het jaar 1392 tot Domproost van Utrecht verkoren was. IJSBRAND VAN DER COULSTER was een krijgsman en sneuvelde in den krijg tegen de Gelderschen, voor Tiel. Het laatste mannelijk oir van dit aloud geslacht was ABEL VAN DER COULSTER, die in het jaar 1557 verdronk.

Dit geslagt voerde tot wapen eenen klimmenden leeuw van goud, geharnasseerd van lazuur, op een veld van keel.

Het adell. huis Ter Coulster werd in het jaar 1517 door de Gelderschen verbrand; en eerst in het jaar 1643 door den Heer THEOPHILUS KATS herbouwd. Het was destijds niet zeer groot, stond te midden van eenen vijver, had eenen fraaijen ingang en poort, pronkende vroeger met het wapen van den Heer en een vierkant torentje, welke beide, bij de herbouwing, echter waren verloren gegaan. Nadat het huis TER COULSTER, in het jaar 1788 of 1789, voor een groot gedeelte door sloopers was afgebroken, is het, in het jaar 1793, door den Heer LOUIS ANTON VAN OOIJEN gekocht, die, in het volgende jaar, een huis, geheel van hout, op eene andere plaats, deed zetten, wordende de overblijfselen van het kasteel toen gebezigd tot eene tuinmans- of dagloonerswoning. Dit, door den Heer VAN OOIJEN gebouwde, houten huis, is, in het jaar 1801, weder geheel afgebroken, en door den Heer DANIEL CAREL DE DIEU, op de buitenplaats Marienstein, te Heilo, weder opgezet. Jonkheer Mr. GIJSBERT FONTEIN VERSCHUIR, in het jaar 1805, eigenaar van TER-COULSTER geworden zijnde, is, in het jaar 1810, begonnen, aan den stal van het oude kasteel, een huis te bouwen, hetwelk van tijd tot tijd door hem aanmerkelijk is vergroot, terwijl hij aan de overblijfselen van het oude kasteel eene boerenwoning deed zetten, in welke nog heden twee kamers van het oude slot worden gevonden. De tot dit adell. huis behoorende grond beslaat eene oppervlakte van ongeveer 14 bund. De vijvers, die men er vroeger vond, zijn bijna geheel gedempt geworden. — De tegenwoordige eigenaresse is Mevrouw de douairière FONTEIN VERSCHUIR.

COUM of COUUM, geh., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*, arr. en 3¼ u. W. ten Z. van *Leeuwarden*, kant. en 1 u. Z. O. van *Harlingen*, ¼ u. Z. van *Tjum*, waartoe het behoort; met 3 h. en 20 inw.

COURCABO, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Boven-Commewijne*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. Stolkerts-ijver, benedenwaarts aan de suikerplant. Arendslust.

COURMOTIBOKREEK, water in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie COERMOTIBOKREEK.

COURMOUTIBOKREEK, water in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie COERMOETIBOKREEK.

COURTVLUGT of COURVLUGT, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Cottica*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den mond der Pericakreek, benedenwaarts aan de suiker-

plant. Hamburg; 1000 akk. groot met 116 slaven; door de Negers PAULI of PAURIEN geheeten.

COURTVLUGT (LAND-VAN-) of LAND-VAN-COURTVLUGT, verl. grond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Pericakreek;* palende bovenwaarts aan de plant. Rustenburg, benedenwaarts aan de plant. Courtvlugt.

COURVLUGT, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie COURTVLUGT.

COURVLUGT (LAND-VAN-), verl. grond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie COURTVLUGT (LAND-VAN-).

COUSSCHE, voorm. d. in *Staats-Vlaanderen*, in *Axeler-Ambacht*, op het eil. *Biervliet*, dat door eenen watervloed bedolven en later niet weder te voorschijn gekomen is.

COUSTER (TER-), adell. h. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie COULSTER (TER-).

COUWATER of COUWATERKLOOSTER, voorm. klooster, thans een buit. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Braband*. Zie COUDEWATER.

COUWENBURG, voorm. adell. h. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr., kant. en ½ u. Z. van *'s Hertogenbosch*, gem. *Vught*.

Dit huis, voor het grootste gedeelte afgebroken zijnde, is tegenwoordig veranderd in eene ruime arbeiderswoning met hof, en een streepje hooiland, te zamen eene oppervlakte beslaande van 68 v. r. 60 v. ell., in eigendom bezeten wordende door den Heer MARTINUS VAN DER LINDEN, woonachtig te 's Hertogenbosch.

COUWENWATER of COUWATERKLOOSTER, voorm. klooster, thans een buitengoed in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Braband*. Zie COUDEWATER.

COUWERVE, voorm. ambacht op de oostzijde van *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*.

Dit ambacht dat 9023 gemet. 84 r. (ruim 4143 bund.), gronds besloeg, is bij den watervloed van 5 November 1530 geheel ondergevloeid en daarna nooit weder bovengekomen. Het was eene heerl., waarvan het oude geslacht VAN COUWERVE, dat later in Vlaanderen en Braband gebloeid heeft, zijnen naam ontleende. Deze heerl. was echter reeds vroeg van hare oorspronkelijke bezitters, waarschijnlijk door verbeurtverklaring, vervreemd; want, nadat HENDRIK VAN WISSEKERKE haar bij koop, van den Graaf verkregen had, werd zij in het jaar 1470 door de weduwe van diens kleinzoon, mede HENDRIK genaamd, aan haren mansbroeder, ANTHONIS VAN WISSEKERKE, verkocht. Van dit geslacht is zij vermoedelijk overgegaan, in dat VAN REYGERSBERGH, ten minste in het jaar 1658 was de Heer JACOB VAN REYGERSBERGH, reeds Heer *van Couwerve*, zoo als, ten jare 1688, als zoodanig genoemd werd JOHAN VAN REYGERSBERG, Raad van Middelburg.

Het d. COUWERVE lag tegen over St. Maartensdijk, op het eil. Tholen, en behoorde onder het bisd. van *Utrecht*, dek. *Zuid-Holland*.

Het wapen van dit ambacht bestond uit een schild van zilver, beladen met hermelijnen, het bovenste gedeelte van keel, beladen met drie St. Jacobsschelpen van goud.

COVELSWADE (GROOT-) of WITTE-VROUWEN, heerl. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr., kant. en gem. *Utrecht*, eene der voorsteden der stad van dien naam, buiten de Witte Vrouwepoort, uitmakende; palende N. en O. aan de Oude Vecht, die haar van de gem.

St. Maartensdijk en de Bilt scheidt, Z. aan de Min, waardoor zij van Abstede gescheiden wordt, W. aan de stad Utrecht.

COVELSWADE (KLEIN-) of Tollesteeg, heerl. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr., kant. en gem. *Utrecht*, eene der voorsteden dier stad uitmakende; palende N. O. aan de stad Utrecht, N. aan den Krommen-Rijn, O. aan de gem. Bunnik, Z. aan Hoog-Raven, W. aan Hoog-Raven en den Vaartschen-Rijn, waardoor zij van het Lijnpad gescheiden wordt. — Deze heerl. is in het jaar 1715 door de stad Utrecht aangekocht.

COVORDIA, Lat. naam van de stad Koevorden, prov. *Drenthe*. Zie Koevorden.

COXHOORN, buit. in *Rijnland*, prov. *Noord-Holland*, arr., kant. en 2 u. N. ten W. van *'s Gravenhage*, gem. *Wassenaar*.

COXIJ, Coxie of Coxije, heerl. of leen in *Staats-Vlaanderen*, in *Aardenburgerambacht*, prov. *Zeeland*, ook wel St. Catharina geheeten. Het werd met de overige gronden van dit ambacht, bij den vloed van 17 September 1477 overstroomd en herstelde zich later nooit ten volle; want in het jaar 1517 betaalde zij, wanneer het Brugschewije 100 pond moest opbrengen, in de 7 pond 16 schell. 3 groot, welke het Aardenburgerambacht leverde, slechts 4 schell. 3 groot, terwijl Heille nog 8 schell. 8 groot en St. Kruis 11 schell. gaf. Bij den watervloed van 1 en 2 November 1570 werd het weder geheel door de golven bedekt. Volgens sommigen zoude het sedert altijd blank zijn gebleven. Dat Coxij echter nog later dan in het jaar 1570 bestaan heeft, blijkt uit de acteboeken van Sluis, waar den 24 Januarij 1580 geklaagd en gehandeld werd, over eenen Monnik, die, in strijd met de bepaling in den religionsvrede, te Coxij predikte. Het is dus denkelijk in het jaar 1587 geheel verdwenen.

Hier werd toen ook een prooi der golven *Bingaertskerke*, zijnde een hoofdleen in het *Aardenburger-ambacht*, als leen onderhoorig aan het prinselijk leenhof de *Burgt van Brugge*. Het was begiftigd met achterleenen, met het regt van vogelarij en visscherij en met de ammanie (regt van aanplakken, aflezen, enz.) in het *Aardenburger-ambacht*; doch stond voor het overige onder het collegie van *den Vrije*. Ofschoon het leengoed zelf verdronken was, bleven de niet verdronkene achterleenen en de voorregten tot 1794 gehandhaafd. De laatste Leenheer was de Heer Baron d'Ablain Moesberge. Thans zoude de Heer Jacob Hennequin, Districts-Commissaris te Sluis, door aankoop, voor een groot gedeelte als regthebber kunnen optreden, zooals hij nog de regten op het stuk der visscherij, welke in stand gebleven zijn, uitoefent en geniet. Er heeft ook een kasteel, Bingaertskerke, bestaan.

COXIJ, Coxie of Coxije, voorm. kast. of sterkte in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*, distr. *Sluis*, tusschen Sluis en Oostburg, tusschen de Noordwestelijke punt van den Isabellapolder en de westelijke punt van het eerste deel van Prins Willemspolder, genoemd Konijnenbergen, in het midden van het Coxysche gat, waar thans de Diomedepolder ligt. Den 23 Junij 1488, trok Anthonie van Houte, Gouverneur van Brugge met 1400 man en eenig geschut uit die stad, om enkele der sterke huizen in het Vrije te bemagtigen en nam ook het kasteel van Coxijde, hetwelk destijds aan Richard de Visch toebehoorde, met geweld in. Terwijl dit volk intusschen den volgenden dag bezig was met het opsporen der kostbaarheden, aldaar in veiligheid gebragt, werd het er, op zijne beurt, door eene sterkere bende ruiterij en voetvolk, aangetast en geslagen. 300 sneuvelden, 600, waaronder de Bevelheb-

ber, werden gevangen genomen. De overigen ontkwamen. De gevangenen werden naderhand almede voor een tamelijk rantsoen gelost. Er lag later daar eene schans van dien naam, door MAURITS, Prins *van Oranje*, in het jaar 1604 vermeesterd; vóór dat hij zich naar Sluis wendde, bij welke gelegenheid hij met zijne troepen, te dezer plaatse, door het Zwin waadde. Tegenwoordig is de Zuidwestelijke punt van den Loodijkpolder, onder den naam van COXY algemeen bekend.

COXIJDE, voorm. breed vaarwater in *Staats-Vlaanderen*, dat uit de *Sincfala* voortkwam en tusschen de Waterlanden en Beooster-Eede, eerst in eene noordelijke en vervolgens in eene westelijke rigting, doorloopende zich benoorden het d. COXY in de zee ontlastte. Later werd een gedeelte daarvan het COXYSCHE-GAT. (Zie dat art.).

COXYE, voorm. d. en kast., in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie COXY.

COXYSCHE-GAT, voorm. water in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*, dat vroeger uit de vereeniging van het Haantjesgat en de Passegeule, ontstond, tusschen het eerste deel van den Prins Willemspolder en den Isabellepolder heen liep en zich in het Zwin ontlastte, vroeger afgedamd zijnde, spoelde het bij den watervloed van 1 en 2 November 1570 weder door. Thans is het op nieuw grootendeels ingedijkt.

COYFINNE, voorm. adell. state, prov. *Friesland*. Zie KOOIFENNE.

COYWYK, b. in den *Alblasserwaard*, prov. *Zuid-Holland*. Zie KOOIWIJK.

CRAAIJENISSE, pold. in het *Land van Voorne*, prov. *Zuid-Holland*. Zie KRAAIJENISSE (1).

CRAAIJENSTEIN, voorm. d. in den *Grooten-Zuidhollandschenwaard*, prov. *Zuid-Holland*. Zie CRAIJENSTEIN (2).

CRAAIJERT, voorm. schorre, thans eenen pold., op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie CRAIJERTPOLDER (OUDE-).

CRAAIJESTEIN, CRAIJESTEIN of CRAYSTEIN, slot op het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*, arr. en 3 u. W. van *Zierikzee*, kant. en 3½ u. Z. W. van *Brouwershaven*, gem. *Burgh-en-Westenschouwen*, 5 min. Z. ten O. van *Burgh*, waartoe het behoort.

Het is een omwaterd huis, volgens den oudheidskundigen ERNEEINS een der oudste sloten van Zeeland, en was vroeger een grafelijk leen. Het werd, in het laatst der zeventiende eeuw, door den Heer PIETER DE HUYBERT, Heer *van Burgh*, gekocht van Jonkheer HENDRIK SUTTON, bij wiens familie het toen reeds meer dan 150 jaren was in bezit geweest. Langen tijd is het later in eigendom bezeten door de eigenaren der evengenoemde heerlijkheid, en behoort thans aan den Heer JOOST DE KATER, die het bewoont.

Door de Heeren van Burgh werdt het aangekocht, met 12 gem., 83 r. (5 b. 11 v. r. 80 v. ell.) land. Later veel bijgekocht zijnde, beslaat het thans, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 28 bund. 82 v. r. 20 v. ell.

CRAAILO, voorm. buit. in *Gooiland*, prov. *Noord-Holland*. Zie CRAYLO.

CRAAILO (NOORD-), buit. in *Gooiland*, prov. *Noord-Holland*. Zie CRAYLO (NOORD-).

---

(1) Eveneens zoeke men alle woorden, die elders wel eens met CR gespeld, doch hier niet gevonden worden, op KR.

(2) Insgelijks zoeke men de woorden, die elders met CRAAI gespeld, doch hier niet gevonden worden, op CRAI.

CRAAILO (ZUID-), buit. in *Gooiland*, prov. *Noord-Holland*. Zie CRAYLO (ZUID-).

CRAATS (DE-), geh. onder *Bennekom*, op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, arr. en 3 u. W. van *Arnhem*, kant. en ¾ u. N. W. van *Wageningen*, gem. en 1½ u. Z. W. van *Ede*; met 14 h. en ruim 100 inw.

CRABBENDAM, b. in *Geestmerambacht*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 2½ u. N. van *Alkmaar*, kant. en 1¾ u. Z. W. van *Schagen*, gem. en ¼ u. O. ten Z. van *Warmenhuizen*.

CRACATOU of CRACATOA, eil. in *Oost-Indië*, in de *Straat Sunda*; 6° 6′ Z. B., 125° 35′ O. L.; met eenen zeer hoogen berg en een Maleisch dorp.

CRACK, CRAK of CRACK-STATE, slot of state, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Aengwirden*, arr., kant., gem. en in het N. van *Heerenveen*.

Dit deftige gebouw, met aanzienlijk voorplein, versierden gevel en koepeltoren, is voor eenige jaren door het Rijk aangekocht tot eenen zetel van de arrondissements- en kantons-regtbanken, waartoe het zeer bekwaam is ingerigt.

CRAIJENBURG, in de wandeling wel eens het KRAAIJENNEST genoemd, adell. huis in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en 1¼ u. Z. O. van *'s Gravenhage*, kant. en 1 u. Z. van *Voorburg*, gem. en ¾ u. Z. Z. O. van *Rijswijk*, tusschen de Hoornbrug en de stad Delft, aan de oostzijde van de Vliet, met eene lange beplante laan aan den straatweg uitkomende. — Het was vroeger een eigendom van de voorouders van den beroemden HUGO DE GROOT.

Het wapen van dit huis bestaat in een schild van sabel, beladen met drie bollen, geplaatst *en bande*, en drie vogelen, van welke een in den regterhoek en twee in den linkerhoek, alles van goud.

CRAIJENSTEENE, amb. heerl. in den voorm. *Grooten-Zuidhollandschen waard*, prov. *Zuid-Holland*. Zie CRAIJESTEYN.

CRAIJENSTEIN of KRAAIJENSTEIN, adell. h. in het graafs. *Buren*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt* dier provincie, kw., arr. en 3 u. W. van *Tiel*, kant. en 2 u. Z. van *Culemborg*, gem. en ¾ u. W. van *Buurmalsen*, 5 min. W. van *Tricht*, waartoe het behoort, aan de Linge. Het huis ligt rondom door grachten omgeven, bevat 20 morgen of 41 bund. 73 v. r. 10 v. ell. gronds, en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer HENDRIK NICOLAAS KEMP.

CRAIJENSTEIN, vrije amb. heerl. in den voorm. *Zuidhollandschen waard*, prov. *Zuid-Holland*. Zie CRAIJESTEIN.

CRAIJENSTEIN, onbehuisde pold. in den *Biesbosch*, prov *Zuid-Holland*. Zie CRAIJESTEIN.

CRAIJENSTEIN, slot op het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*. Zie CRAAIJESTEIN.

CRAIJENSTENE, voorm. heerl. in den *Grooten-Zuidhollandschen-waard*. Zie CRAIJESTEIN.

CRAIJENVELD, voorm. adell. h. in het *Land-van-Heusden*, prov. *Noord-Braband*. Zie CREIJENVELD.

CRAIJERT (DE-), voorm. schorre, thans een pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie CRAIJERTPOLDER (OUDE).

CRAIJERT (DE-NIEUWE-), pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie CRAIJERTPOLDER (NIEUWE-).

CRAIJERT (DE-NIEUWE-WEST-), pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie CRAIJERTPOLDER (NIEUWE-WEST-).

CRAIJERT (DE-NOORD-), pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie Craijertpolder (Noord-).

CRAIJERT (DE-OUDE-), pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie Craijertpolder (Oude-).

CRAIJERT (DE-WEST-), pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie Craijertpolder (West-).

CRAIJERT (DE-ZUID-), pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie Craijertpolder (Zuid-).

CRAIJERTPOLDER (NIEUWE-), in de wandeling ook veelal enkel de Nieuwe-Craijert geheeten, pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, gedeeltelijk gem. *'s Heer-Arendskerke*, gedeeltelijk gem. *'s Heerenhoek*, gedeeltelijk gem. *Overzande;* palende N. aan de Schorren tegen de Schengen, O. aan den Ouden-Craijertpolder, den Wester-Guitepolder, den Uitslag, het Vlaanderken, 't Zuidland en den Lowijsenpolder, Z. aan den St.-Antoniepolder en den Hollestellepolder, W. aan den Nieuw-Borsselepolder en den West-Craijertpolder.

Deze pold., die in het jaar 1612 is bedijkt, beslaat eene oppervlakte van 1091 bund. 31 v. r. 81 v. ell. schotbaar land en 16 bund. 70 v. r. 44 v. ell. vroonen, alzoo in het geheel 1108 bund. 2 v. r. 25 v. ell., van welke 483 bund. 9 v. r. 46 v. ell. onder *'s Heer-Arendskerk*, 489 bund. 35 v. r. 64 v. ell. onder *'s Heerenhoek*, en 135 bund. 57 v. r. 15 v. ell. onder *Overzande*. Hij heeft 56 h., waaronder 27 boerderijen, en wordt door eene sluis op de Schengen van het overtollige water ontlast. Het dijksbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, twee Gezworenen en eenen Ontvanger-Griffier.

In het Oosten van dezen pold. is, in het jaar 1797, de R. K. kerk van *'s Heerenhoek* gebouwd, en in September van dat jaar aan den H. Willebrordus toegewijd.

CRAIJERTPOLDER (NIEUWE-WEST-), ook wel enkel onder den naam van de Nieuwe-West-Craijert bekend, pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, voor het grootste gedeelte gem. *'s Heer-Arendskerke*, gedeeltelijk gem. *Borssele* en voor een zeer klein gedeelte gem. *'s Heerenhoek;* palende N. aan den Noord-Craijertpolder, O. aan den West-Craijertpolder en den Nieuw-Borsselepolder, Z. aan de schorren tegen de Honte, W. aan de Zuid-Craijertpolder en aan de schorren tegen het Sloe.

Deze pold., bedijkt in het jaar 1676, is groot, volgens het kadaster, 496 bund. 82 v. r. 32 v. ell., van welke 379 bund. 27 v. r 76 v. ell. onder *'s Heer-Arendskerke*, 105 bund. 7 v. r. 4 v. ell. onder *Borssele*, en 12 bund. 47 v. r. 52 v. ell. onder *'s Heerenhoek;* telt 17 h., waaronder 6 boerenhofsteden en watert door eene sluis op de Schelde uit. Het dijksbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf eenen Gezworene en eenen Ontvanger-Griffier.

CRAIJERTPOLDER (NOORD-), ook wel enkel de Noord-Craijert geheeten, pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, gem. *'s Heer-Arendskerke;* palende N. aan de schorren tegen de Schengen, O. aan den West-Craijertpolder, Z. aan den Nieuwen-West-Craijertpolder, W. aan de schorren tegen het Sloe.

Deze pold., die in het jaar 1696 bedijkt is, beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 246 bund. 32 v. r. 64 v. ell., telt 7 h., waaronder 3 boerenhofsteden en wordt door eene sluis op de Schengen van het overtollige water ontlast. Het dijksbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, eenen Gezworene en eenen Ontvanger-Griffier.

In het Noorden van dezen polder bestaat een veer over het Sloe op St. Joosland, eil. Walcheren.

CRAIJERTPOLDER (OUDE-), in de wandeling meestal enkel DE OUDE-CRAIJERT genaamd of SELNISSENPOLDER, pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, grootendeels gem. *'s Heer-Arendskerke*, gedeeltelijk ook gem. *Heinkenszand*; palende N. aan de schorren tegen de Schengen, N. O. aan den Oostpolder, O. aan den Ankeveerepolder, den Ouden-Nieuwlandpolder en den Stellepolder, Z. O. aan den Wester-Guitepolder, Z. en W. aan den Nieuwen-Craijertpolder.

De OUDE-CRAIJERTPOLDER werd in het jaar 1547 door ADOLF VAN BOURGONDIË, Heer *van Capelle en Wackene*, en JERONIMUS SANDELIJN, Heer *van Herenthout*, Rentmeester Bewesten-Schelde, drooggemaakt. Vroeger was het eene schor, welke lang vele schapen had gevoed. Deze pold. werd eerst de CRAIJERT geheeten, welke naam later in die van de OUDE-CRAIJERT veranderd is. In het jaar 1561 weder ondergeloopen zijnde, werd hij nog in hetzelfde jaar beverscht. Hij beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 410 bund. 18 v. r. 49 v. ell., telt 28 h., waaronder 9 boerderijen en watert door eene sluis op de Schelde uit. Het dijksbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, eenen Gezworene en eenen Ontvanger-Griffier.

CRAIJERTPOLDER (WEST-), meest onder den naam van DE WEST-CRAIJERT bekend, pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, voor het grootste gedeelte gem. *'s Heer-Arendskerke*, voor kleine gedeelten gem. *Borssele* en *'s Heerenhoek*; palende O. aan den Nieuwen-Craijertpolder, Z. aan den Nieuw-Borsselepolder, W. aan den Nieuwen-West-Craijertpolder, W. en N. W. aan den Noord-Craijertpolder.

Deze pold., bedijkt in het jaar 1642, bevat 455 bund. 7 v. r. 39 v. ell. schotbaar land, en 4 bund. 56 v. r. 27 v. ell. vroonen, dus in zijn geheel 459 bund. 63 v. r. 66 v. ell., waaronder 347 bund. 76 v. r. 49 v. ell. onder *'s Heer-Arendskerke*, 16 bund. 25 v. r. 57 v. ell. onder *Borssele* en 95 bund. 61 v. r. 60 v. ell. onder *'s Heerenhoek*. De WEST-CRAIJERT-POLDER, waarin de buurt het Nieuwe-Dorp ligt, telt 98 h., waaronder 8 boerderijen en eenen meestoof. Hij watert uit door de zeesluis van den Noord-Craijert-polder. Het dijksbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, eenen Gezworene en eenen Ontvanger-Griffier.

CRAIJERTPOLDER (ZUID-), veelal enkel onder den naam van DE ZUID-CRAIJERT vermeld, pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, gem. *'s Heer-Arendskerke*; palende W. en N. aan de schorren tegen het Sloe, O. aan den Nieuwen-West-Craijertpolder, Z. aan de schorren tegen de Honte, en den in 1753 bedijkten Koningspolder.

Deze pold., welke in het jaar 1700 bedijkt is, beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 218 bund. 8 v. r. 31 v. ell., telt 12 h., waaronder 6 boerderijen, en watert door eene sluis op de Schelde uit. Het dijksbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, eenen Gezworene en eenen Penningmeester.

CRAIJESTEIN, CRAAIJENSTEIN, KRAIJENSTEIN of CRAIJENSTEENE, bevorens vroonland, vrije amb. heerl, in den voorm. *Grooten Zuidhollandschen waard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Gorinchem*, kant. en gem. *Sliedrecht*, die weleer de Stendelingen VAN HARDINXVELD, uit den huize VAN HAARTEN, gesproten uit het vorstelijk huis CASTILLON, toekwam.

Het, tot deze heerl. behoorende, dorp, dat aan de Merwede, ten O. van het Huis te Merwede en ten W. van Giessenmonde lag, was een der 72 dorpen, welke bij den watervloed van 18 November 1421 verdronken, en een der 34, welke na dien tijd nimmer weder boven gekomen zijn. Er stond hier ook een kasteel of adell. huis, waarop Aloud, Baljuw van Dordrecht, na den dood van Wolfert van Borsselen, zijnen begunstiger, in het jaar 1299, het ongenoegen des volks ontweek. Doch de gemeente van Dordrecht het Huis te Craijestein belegerd hebbende, moest hij zich weldra op genade en ongenade overgeven. Hierop werd hij, met eenigen der zijnen, gevankelijk naar Dordrecht gevoerd; doch naauwelijks was hij aan wal gestapt, of hij werd, met zes der zijnen, onder welke zijne twee broeders, voor de Rietdijkpoort, door het gemeen doodgeslagen.

De landen, behoorende tot de heerlijkheid Craijesteyn, van ouds groot 300 morgen, met regt van aanwas in de rivier, palende N. aan de Merwede, O. aan Lang-Ambacht, Z. aan de Graaf, W. aan de heerl. van de Merwede, zijn kort na den watervloed van 1421, grootendeels weder opgekomen, zoodat die vrije amb. heerl., den 17 Januarij 1430, voor het eerst weder is uitgegeven en daarmede verleid Aalbert van Naeltwyck. De landen, thans onder de voorschreven heerl. behoorende, zijn gedeeltelijk bedijkt of bekaad en gedeeltelijk nog onbedijkt en bekend onder de benaming van Craijestein, de Ronduit, de Bekramming, de Helpolder, de Meerkotennest en den Kikvorsch of Otter; de vrije amb. heerl. van Craijesteyn, hoewel tot heden toe bijna nog onbewoond, heeft echter tot 1795 toe haar eigen bestuur van Schout en Schepenen gehad, en is later met de gem. *Sliedrecht* gecombineerd. Thans wordt deze amb. heerl. in eigendom bezeten door den Heer Guillaume Jacob Louis Maritz van Craijesteyn, woonachtig te Dordrecht.

De heerl. Craijesteyn voert tot wapen drie zwarte kraaijen zonder pooten, op een zilveren schild.

CRAIJESTEIN, thans meestal Kraaijenstein gespeld, pold. in den *Biesbosch*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Gorinchem*, kant. en gem. *Sliedrecht*, in de heerl. *Craijestein*; palende N. en N. O. aan de Merwede, O. aan de Holsloot, Z. O. aan den Kikvorschpolder, Z. W. aan het vaarwater van Geertruidenberg, O. aan het Grensblok, den Sionspolder en den Middelgool, beslaande eene oppervlakte van 1 bund. 10 v. r. 72 v. ell.

CRAIJESTEIN, slot op het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*. Zie Craaijestein.

CRAILO, voorm. buit. in *Gooiland*, prov. *Noord-Holland*. Zie Craijlo.

CRAILO (NOORD-), buit. in *Gooiland*, prov. *Noord-Holland*. Zie Craylo (Noord-)

CRAILO (ZUID-), buit. in *Gooiland*, prov. *Noord-Holland*. Zie Craylo (Zuid-).

CRAK, state, prov. *Friesland*. Zie Crack.

CRAMMERS, voorm. eil., dat tot *Zeeland* behoort, en bewesten *Philipsland* gelegen moet hebben, waar men thans nog het vaarwater de Crammer of Krammer heeft.

CRANENBURG of Kranenburg, havez. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr., kant. en ¼ u. N. O. van *Zwolle*, gem. *Zwollerkerspel*, aan den straatweg naar Meppel.

Deze havez. werd in het jaar 1639 gekocht door Rutger van Haersolte, die, den 3 September van hetzelfde jaar, daarvan onder de Edelen

beschreven werd, en vervolgens de havez. met een fraai huis versierde. Zijne achterkleindochter Christina Hendrina van Haersolte, overleed in 1730 ongehuwd, na alvorens de havez. Craanenburg verkocht te hebben. Waarschijnlijk was het van haar, dat Rutger Andreas van Patkull, die havez. in 1717 kocht, van welke hij, in 1720, in de ridderschap van Overijssel werd toegelaten. Sedert dien tijd is zij een eigendom van onderscheidene familiën geweest.

Tegenwoordig is het eene groote en fraaije buitenplaats, die eene oppervlakte beslaat van 97 bund. 22 v. r. 54 v. ell., en bezeten wordt door den Heer Mr. Egbertus Ludovicus Antonius Vos de Wael. Bij deze havez. heeft, op den *Nemelenberg*, het klooster St. Agnesberg gestaan.

CRANENBURG, adell. hofstad in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, te *Eikenduinen*, gem. *Loosduinen*.

Het huis werd omtrent het jaar 1330 gesticht door Willem van Craanenburg, die het nevens de tienden van Scheveningen en Sleebosch, met het regt om een paar zwanen te houden in de Wijndalemermeer, ter leen ontving van zijnen leef, den Heer van Wassenaar. Het is in het jaar 1603 afgebroken.

De daartoe behoord hebbende gronden zijn een eigendom geweest van den Graaf van Hogendorp, en worden thans bezeten door Mevrouw de wed. van den Berg, geb. Kool.

CRANENBURG of Kroonenburg, adell. huis in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 3 u. N. W. van *'s Hertogenbosch*, kant. en ½ u. N. van *Heusden*, gem. *Wijk-en-Aalburg*.

CRANENBURG, voorm. adell. huis in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, te *Bleiswijk*, aan de Rotte.

Het werd, in het jaar 1106, gesticht door Halewijn, Kastelein van Leyden, wiens afstammelingen het een reeks van jaren hebben bezeten. Halewijn, de derde Kastelein van Leyden, gaf het, met twee morgen (1 bund. 70 v. r. 31 v. ell.) daar aan en omgelegen, aan zijnen zoon Filips, den eersten Heer van *Wassenaar*, wiens kleinzoon Bartholomeus van Wassenaar, die men op het jaar 1268 vermeld vindt als het hoofd van een nieuw geslacht, naar dit huis den naam van Craanenburg aannam, en zijn wapen veranderde, voerende hij en zijne afstammelingen, op een schild van sabel, drie halve wassende manen van zilver, en op den helm eene kroon, waaruit kwam de kop van eenen hond of brak, tot den halsband toe van zilver, getongd van keel. Bij gebrek aan mans oir kwam dit huis, door het huwelijk van Elizabeth van Craanenburg, Engelberts dochter met Adriaan van der Houve, uit het geslacht van Craanenburg, in dat van van der Houve, waarin het niet lang bleef, aangezien hunne dochter, Margaretha van der Houve, het door haar huwelijk met Huybert van der Meer Pietersz. in diens geslacht bragt.

Dit slot is waarschijnlijk in de Hoeksche en Kabeljauwsche twisten verwoest, en door de verveening van den grond zijn er geene overblijfselen meer van te vinden.

CRAPAALT of Crapoel, geh. in het *Land van 's Hertogenrade*, prov. *Limburg*, distr., arr. en 3½ u. O. van *Maastricht*, kant. en gem. *Gulpen*; met 17 h. en 75 inw.

CRASKREEK, watertje in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, dat tusschen het verlaten land van Klarenbeek en de suikerpl. Mijn-Hoop-en-La-Jalousie uit de *Boven-Commewijne* voortkomt, en zich tusschen de verl. plant. Petersburg en de koffijplant. Nieuw-Klarenbeek in de *Cottica* ontlast.

CRASOORD, geh. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr. kant. en ¼ u. Z. ten W. van *Dordrecht*, gem. *Myl-Krabbe-en-Nadort*.

CRAUBEEK of CRAUBACH, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, arr. en 3 u. O. ten N. van *Maastricht*, kant. en 1¼ u. W. van *Heerle*, gem. en 10 min. Z. van *Klimmen*; met 20 h. en 120 inw. Er wordt hier eene soort van graauwen steen gegraven, die tot bestrating wordt gebezigd, doch niet zeer algemeen, als zijnde, door gebrek aan vastheid, hiertoe niet genoeg geschikt.

CRAUTHEM, geh. in het balj. van *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en 1¾ u. Z. van *Luxemburg*, kant. en 1 u. N. O. van *Bettemburg*, gem. en ¼ u. N. van *Roeser*, nabij de boorden der Alzette.

CRAUWELSGORS, pold in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*, *Vierde* dist., arr. en kant. *Breda*, gem. *Terheyden*; palende N. aan den Oudenpolder van Zevenbergen en den Grooten-Zonzeelsche polder, O. aan den Grooten Zonzeelsche polder, Z. aan de voorgronden tegen de Mark, W. aan Hazeldonk.

Deze pold. beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 226 bund. 93 v. r. 82 v. ell., waaronder 222 bund. 87 v. r. 83 v. ell. schotbaar land. — Hij watert door eenen steenen sluis in den Markdijk, voorzien van eene drijfdeur en schuif, op den boezem van den watermolen uit, zijnde men, ten gevolge van de verlamming van den Mark, in het jaar 1791, moeten overgaan tot het bouwen van den thans bestaanden steenen watermolen, vóór dien tijd bestond er echter reeds een houten watermolen. Het zomerpeil is 25 d. boven A. P., het maalpeil 72 duim boven A. P. Het bestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, twee Gezworenen en eenen Penningmeester.

CRAWASSIBO, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie CARAWASSIBO.

CRAYLO, voorm. buit. in *Gooiland*, prov. *Noord-Holland*, dat op het laatst der vorige eeuw, in twee buitenplaatsen verdeeld is, waarvan de eene Noord-Craylo en de andere Zuid-Craylo genoemd wordt. Zie de beide volgende art.

CRAYLO (NOORD-), NOORD-CRAILO of NOORD-CRAAILO, buit. in *Gooiland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 4¼ u. O. ten Z. van *Amsterdam*, kant. en ¼ u. Z. O. van *Naarden*, gem. en ¾ u. Z. W. van *Huizen*; palende Z. tegen Zuid-Craylo.

Zij wordt in eigendom bezeten door den Heer J. ROOSEBOOM, te Amsterdam.

CRAYLO (ZUID-), ZUID-CRAILO of ZUID-CRAAILO, buitengoed in *Gooiland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 4¾ u. O. ten Z. van *Amsterdam*, kant. en ½ u. Z. O. van *Naarden*, gem. en ¾ u. O. van *Huizen*; palende tegen Noord-Crayloo.

Zij behoort thans aan den Heer Mr. H. C. HOOFT GRAEFLAND, te Amsterdam.

CRAYSTEIN, slot op het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*. Zie CRAAIJESTEIN.

CREBCA, oude naam van het thans niet meer bestaande *Zeeuwsche* d. CREECKE, op het eil. *Zuid-Beveland*. Zie het volgende art.

CREECKE, CREKE, KREEKE of KREKE, voorm. amb. en d. Beoosten *Yerseke*, op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, ten Z. van *Broeke*.

Dit amb., dat eene oppervlakte van 752 gem. 188 roed. (ongeveer 344 bund.) besloeg, was eene heerl. die in het geestelijke, onder

het bisd. van *Utrecht*, dek. van *Zuid-Beveland*, behoorde, aan wier bezit het dijkgraafschap Beoosten-Yerseke gehecht was. Het adell. geslacht van Creeke of van der Creeke ook wel van der Kreke gespeld, dat van deze heerl. zijnen naam ontleende of daaraan den zijnen gegeven had, voerde tot wapen een schild van goud, beladen met twee zeebaren van keel. Van dit geslacht moet de heerl. reeds in de veertiende eeuw vervreemd zijn geweest, want vóór dat de goederen van de Creecke, den 10 Januarij 1424, door Hertog Jan van Beijeren, aan Otto van Reymerswaal verkocht werden, had reeds het geslacht van van Arkel die bezeten. Het ambacht niet magtig zijnde alleen zijnen zeedijk te onderhouden, moest daartoe gestadig de hulp zijner naburen inroepen, tot dat de geweldige vloed van 5 November 1530 het in eene zilten plas deed veranderen, waaronder het nog heden bedolven ligt.

CREIJENVELD of Craaijenveld, voorm. ridderlijke hofst. in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Braband*, onder *Aalburg*, waar het geslacht Spirink van Aalburg zich onthield doch welke reeds sedert jaren niet meer bestaat.

CREKE, voorm. amb. en d. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie Creecke.

CREMENSI, naam, welken de Negers geven aan de verl. plant. Saxen, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie Saxen.

CRÉMESI (PIKIEN-), naam, welken de Negers geven aan de katoenplant. Clemensburg, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie Clemensburg.

CREMPENE, plaats, die in den giftbrief van het jaar 1064, onder de goederen van de kerk van Utrecht wordt opgeteld. Vermoedelijk is het het tegenwoordige Crimpen aan de Lek geweest. Zie dat woord.

CRENDALL, Crindall of Grendall, geh. in het balj. van *Bastogne*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en 5½ u. N. W. van *Diekirch*, kant. en 1½ u. W. van *Clerff*, gem. en ½ u. N. W. van *Bogen*.

CREPICORDIUM, Lat. naam van het fort Crevecoeur, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Braband*. Zie Crevecoeur.

CREVECOEUR, fort in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, distr., arr., kant. en 1½ u. N. N. W. van *'s Hertogenbosch*, gem. *Empel-en-Meerwijk*, ½ u. W. van Empel.

In het jaar 1587, werd deze sterkte door den Staatschen Veldoverste den Graaf van Hohenlo gesticht, ter plaatse waar de Spaansche Veldoverste, Claude de Barlaimont, Heer *van Haultepenne*, door dien Graaf, welke toen de schans bij Engelen belegerde, geslagen was, bij welke gelegenheid Haultepenne, eene doodelijke wonde ontving. Men wil dat de Spanjaarden, ten einde de smart uit te drukken, hun door het verlies van dien befaamden krijgsman veroorzaakt, die plaats Crevecoeur, Crepicordium, Hart-breker of Harte-leed noemden, waarom de onzen dien naam aan de aldaar opgetrokken schans zouden hebben gegeven, hoewel anderen beweren dat de Bosschenaars haar dien gaven, omdat de vaart naar de Maas er door gestremd werd. Hohenlo slechtte haar vervolgens, doch zij werd, in het jaar 1589, door de Spaanschen, op nieuws herbouwd. In het jaar 1590 werd Crevecoeur wederom door Maurits, Prins *van Oranje*, bemagtigd. Pieter Ernst Graaf van Mansfeldt, trok er in het jaar 1593, op aan, en beschoot de vesting; doch Maurits noodzaakte hem te wijken, en plaatste zich toen tusschen de schans en Mansfeld's leger, die daardoor zich gedwongen zag zijnen toeleg te staken en af te trekken.

CREVECOEUR werd evenwel, in 't jaar 1599, door de Spanjaarden, onder den Admirant VAN ARRAGON, na éénen dag beschoten te zijn, veroverd, waarna zij, nog in dat zelfde jaar, door den Kardinaal ANDREAS VAN OOSTENRIJK, Gouverneur der Nederlanden, vergroot werd. 's Jaars daaraan, sloeg het Spaansche krijgsvolk, dat de schans bezet hield, wegens wanbetaling aan het muiten; hetwelk ten gevolg had, dat zij den 23 Maart, na een beleg van drie dagen, door Prins MAURITS, op nieuw werd veroverd, waarna hij haar met zeven bolwerken versterkte. In het jaar 1672, kwamen er de Franschen voor. De vesting was slecht voorzien van manschap en krijgsbehoefte, en werd, binnen weinige dagen, tot de overgave gedwongen. De Franschen bleven er in tot in het volgende jaar, wanneer zij, hunne overwinningen hier te Lande verlatende, ook uit CREVECOEUR trokken, nadat zij de huizen, die van de ingezetenen voor het grootste gedeelte verlaten waren, behalve dat van den Bevelhebber en de kerk, verbrand hadden en het kruidmagazijn hadden doen springen. De vestingwerken werden voorts, op last der Algemeene Staten, vreezende, dat de vijand zich weder daarin zoude nestelen, geslecht. Nadat de vesting nu twee en zestig jaren verwoest had gelegen, werd zij in het jaar 1735 hersteld en versterkt. In het jaar 1746 heeft men, om het Bosscheveld des te beter onder water te kunnen houden en, tot meerdere zekerheid der stad, de Dieze, welke vroeger aan de westzijde achter de schans omliep, toegedamd, en er midden door heen geleid, waarop twee sluizen zijn gelegd, zoodat nu alle de schepen, die van of naar de stad willen, genoodzaakt zijn, in tijd van oorlog, door de vesting te varen, wordende in vredestijd de dam weggeruimd. In het jaar 1794, werd zij door de Franschen, onder den Generaal PICHEGRU, veroverd. Zij leed in den winter tusschen 1798 en 1799 zeer veel door het ijs en hoog water.

De vesting CREVECOEUR bestaat tegenwoordig uit vijf bolwerken. Over de Dieze, aan de oostzijde zijn, vlak voor de vesting, nog twee bolwerken gelegd, welke door twee halve manen gedekt worden. — De inw., die schier allen Herv. zijn, hebben hier eene kerk, welke sedert het jaar 1673 met die van Engelen vereenigd is, en thans tot de gem. van *Engelen-Empel-en-Crevecoeur* behoort.

CREVECOEUR, voorm. fort in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, in het rijk *Acra*, op eenen vrij grooten afstand van Sint-George-del-Mina.

Dit fort, voormaals, na Elmina en Cabo-Cors, het fraaiste op de geheele Goudkust, en eene der beste plaatsen voor den handel met de naburige binnenlanden, was, vermoedelijk in het jaar 1685, van gebakken steenen opgemetseld. Het had schoone batterijen, waarop zes en dertig ponders lagen; ten N. lagen kleine driehoekige buitenwerken en ten O. een, door eenen hoogen muur omgeven, plein, hetwelk 280 Rijnl. v. (85 ell. 8 palm. 8 d.) lang en omtrent 200 v. (62 ell. 7 palm. 8 d.) breed was. Dit plein was omstreeks het midden der achttiende eeuw, toen de Accraërs met de Aquamboërs in oorlog waren, door de eerstgenoemden aangelegd, om, in geval van nood, hunne vrouwen en kinderen daarin te bergen, ten einde onder het geschut van het fort vrij te zijn. Het fort was voorzien van ruime kamers en pakhuizen, benevens drie regenbakken, onder welke eene opene, te midden der groote plaats. Deze bak, die er nog aanwezig is, heeft eene diepte van 20 v. en eene wijdte van 32 v. in doorsnede, en kan eene groote menigte water bevatten. Nergens op de kust konden de schepelingen eertijds met meer gemak water bekomen, dan te CREVECOEUR; want

zij behoefden hunne watervaten slechts op het strand te rollen, tot onder de klip, waarop het fort staat, en de slang vast te maken aan de goot, welke, van den regenbak af, met baksteenen door de klip gemetseld is, terwijl zij het andere einde van de slang in een vat staken; als men dan het water, vóór de goot, in eenen gootsteen bij den regenbak stortte, liep het van zelf in de vaten, zonder dat men die, zoo als op alle andere plaatsen, bij de put behoefde te brengen. Over de gezegde open regenbak is eertijds, tusschen de Nederlanders te Crevecoeur en de Deensche bezetting van het fort Christiaansburg, geschil ontstaan, bij gelegenheid, dat de Deensche Gouverneur Hersen, met den Nederlandschen Gouverneur van der Puije, bij wien hij een bezoek aflegde, op den rand van deze put gezeten, en over de nuttigheid daarvan in gesprek geraakt zijnde, beweerde, dat de Denen daarop even veel regt hadden als de Nederlanders, aangezien zij door eenen Deenschen metselaar gebouwd was. Dit verschil had eenen driejarigen oorlog ten gevolge en werd daarna in Europa bijgelegd.

Nadat de Engelschen, in het jaar 1782, reeds Comanie, Mourree, Cormantijn, Apon en Berkoe in handen hadden, kwamen zij ook voor Crevecoeur. Toen het Engelsche schip *de Leander* ter zee, en zekere Kapitein Kenzy, met Engelsche troepen en Negers, het fort te land aanvielen, was de Nederlandsche Gouverneur juist aan de hoofdplaats d'Elmina, en had het bevel, tot zijne terugkomst, aan zekeren Auchard opgedragen. Wanneer alles tot den aanval gereed was, zond de Engelsche Kapitein eenen Officier, om het fort op te eischen; doch deze, van den dapperen Bevelhebber ten antwoord bekomen hebbende, dat hij het, zoo lang als het eenigzins mogelijk was, wilde verdedigen, begon het gevecht, dat zeer hevig was, en 17 dagen duurde, gedurende welken tijd Crevecoeur, zoowel door het nabij gelegene Jamesfort, als door den *Leander*, beschoten werd, terwijl onze Negers zich dapper verweerden tegen de troepen van Kapitein Kenzy, de Engelsche Accra-Negers en eene groote menigte Fantijnen. Het Opperhoofd van het nabij Crevecoeur gelegen, Nederlandsche d. Accra, Otto geheeten, toonde te dezer gelegenheid hoeveel hem aan de behoudenis van het fort gelegen was. De groote aanbiedingen van de Engelschen, die hem eene aanzienlijke belooning toezeiden, indien hij hun het fort wilde verkoopen, werden niet slechts door hem van de hand gewezen; maar hij kocht zelfs geweren, kruid en lood voor eigen rekening, zoolang hij goud had, en toen dit op was, zond hij door vreemde Negers onderscheidene slaven naar Christiaansburg, om daarvoor krijgsbehoeften in te koopen, die hij dan onder de Negers van zijn dorp deed uitdeelen. Toen de Denen echter ontwaarden, waartoe die ammunitie diende, wilden zij aan niemand hunner meer kruid verkoopen, niettegenstaande zij de Engelschen daarvan rijkelijk voorzagen. Auchard, van zijnen kant, rigtte zelf den geheelen dag het kanon, en wanneer hij het waken niet langer konde uithouden, sliep hij zelfs op de batterij. Van beide zijden werd er scherp gevochten, zoodat er velen sneuvelden. Ten laatste zagen de Engelschen van de hoop, om dit fort te veroveren, af, waarom de Kapitein van den *Leander* zijn scheepsvolk van Jamesfort weder aan boord nam en onderzeil ging, ten einde de kust te verlaten en alzoo het beleg op te breken; doch de Deensche Bevelhebber Kioge, van het fort Christiaansburg, die, ten gevolge van het geschil over de put, nog zeer op de Nederlanders gebeten was, had dit naauwelijks bemerkt, of hij zond eene groote cano bij den Engelschen Scheepsbevelhebber aan

boord, om hem te berigten, dat het fort, door gebrek aan kruid, zich niet lang meer zoude kunnen verdedigen; hierop keerde het schip terug en ving op nieuw aan het fort te beschieten, dat dan ook na vijf dagen geen kruid meer over had, waarop AUCHARD des nachts in alle stilte het fort verliet. Toen de Engelschen het nu in bezit genomen hadden, werd het nabijgelegene, en mede door de bewoners verlaten, negerdorp aan kolen gelegd en vernield, het fort onbewoonbaar gemaakt, de beste stukken naar Jamesfort overgebragt en de andere in stukken geslagen. In het volgende jaar, 1783, deed men het geheele fort in de lucht springen en in eenen steenhoop veranderen, met medeweten van den Deenschen bevelhebber, die zoo veel had toegebragt tot het verderf der Hollanders.

Nadat, ten gevolge van den vrede van 1784, in de maand Augustus 1785, de forten op de Kust van Guinea door de Engelschen aan de onzen terug gegeven waren, legde de Gouverneur LIEFTINK den eersten steen tot de wederopbouwing van het fort CREVECOEUR, ten minste werd er een begin gemaakt, om woningen voor hem zelven en de compagniesbedienden, op de zeezijde van de bovengemelde Groote plaats te bouwen, en deze plaats, alsmede de groote regenbak, die vol steenen en vuiligheid was, schoon te maken; doch het fort bleef in puin liggen. Later zijn er wel plannen gemaakt om er een nieuw fort aan te leggen, maar deze zijn tot hier toe niet verwezenlijkt.'

CREVECOEUR, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Tawaycoerakreek*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. Meindershoop, benedenwaarts aan de verl. plant. Waakzaamheid; 1000 akk. groot. Zij behoort thans aan de plant. *Indigoveld*.

CRIMPEN-AAN-DE LEK, gem. in den *Crimpenrewaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Rotterdam*, kant. *Schoonhoven* (17 k. d., 17 m. k., 3 s. d., 1 afd.); palende N. W. aan de gem. Crimpen-op-den-IJssel, O. aan Lekkerkerk, Z. aan de Lek, Z. W. aan de Merwede.

Deze gem. bevat den pold. Crimpen-aan-de-Lek, alsmede eenig buitendijks gelegen land, waarin het d. Crimpen-aan-de-Lek, benevens eenige verstrooid liggende h., beslaat eene oppervlakte van 669 bund. 74 v. r. 41 v. ell., telt 169 h. en ongeveer 1000 inw., van welken eenigen hun bestaan vinden in veeteelt, melkerij en kaasmaken; anderen leggen zich op de vischvangst toe, vooral op die van zalm, steur, elft en andere visch, welke in de Lek gevangen wordt; ook worden er vele hoepels gemaakt. Voorts heeft men er 3 scheepstimmerwerven, 1 houtzaagmolen en 2 koornmolens.

De inw., die hier bijna allen Herv. zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klasse van *Gouda*, ring van *Schoonhoven* behoort. De eerste, die hier het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest ANTHONIUS JOHANNIS, die in het jaar 1591 herwaarts kwam en in het jaar 1602 hier nog stond. Het beroep geschiedt door den kerkeraad.

De weinige R. K., die men er aantreft, behooren tot de stat. van *Haastrecht*. — Er is in deze gem. ééne school.

De gem. CRIMPEN-AAN-DE-LEK, ofschoon niet de grootste, echter eene der aangenaamste en wel gelegenste van den *Crimpenrewaard*, is eene heerl., voormaals toebehoord hebbende aan MAURITS LODEWIJK, Grave *van Nassau la Leck*, die haar den 30 Maart 1688 in bezit kreeg, maar ze ook weder in 1722 verkocht aan MARTINUS VAN BARNEVELD, Burgemeester van Gorinchem, van wien zij, door het huwelijk van zijne dochter ANNA VAN BARNEVELD, in het jaar 1759 gekomen is aan ABRAHAM DELCOURT, in wiens geslacht

zij tot nu toe verbleven is, wordende thans in eigendom bezeten door Mr. Arend Aalbrecht Delcourt van Cannegieter, Substituut-Officier bij de arrondissements-regtbank te Haarlem.

Het d. Crimpen-aan-de Lek of Crimpen-op-de-Lek, vermoedelijk het oude Crempene, dat men in eenen ouden giftbrief van het jaar 1064 vermeld vindt, ligt 2¼ u. O. ten Z. van Rotterdam, 3¼ u. W. Z. W. van Schoonhoven, aan de Lek, ter plaatse waar deze riv. in de Maas valt. De nabijheid dezer rivieren, en de vereeniging van de Maas en de Lek met de Merwede tegenover dit dorp, vermeerderen niet slechts de aangenaamheid der ligging, maar zetten het, door het gestadig voorbij stevenen der schepen en stoombooten niet weinig levendigheid bij.

De gelegenheid van Crimpen-aan-de-Lek, was in den tachtigjarigen oorlog van zeer veel gewigt, zoodat hier twee sterke schansen waren opgeworpen, welke den doortogt op de Lek en de Merwede geheel stopten. Deze schansen werden, in het jaar 1575, door den Spaanschen Veldheer Gilles van Barlaimont, Heer van *Hierges*, met twee honderd man bezet. Willem I, Prins van *Oranje*, zond hierop drie honderd paarden en acht vaandels voetknechten naar den Zwijndrechtschen waard, en deed bij Ridderkerk eene schans opwerpen, waaruit de vijand konde worden belemmerd en tot de overgave der schansen te Crimpen gedwongen, hetwelk dan ook, den 21 Februarij des volgende jaars, gelukte; nadat de dijk van den Riederwaard was doorgestoken en de Spanjaarden door het afsnijden van den toevoer waren uitgehongerd.

De kerk staat buitendijks en is een vrij net gebouw, pronkende met eenen vierkanten toren, van eene middelbare hoogte, met eene vierkante spits, en van een slaguurwerk voorzien, van binnen bijzonder uitmuntende door een fraai, met lofwerk uitgesneden doophekje.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 120 leerlingen bezocht.

Men heeft er ook een pontenveer op de b. den Elshout, onder Nieuw-Lekkerkerk. — De kermis valt in op Hemelvaartsdag.

Het wapen van Crimpen-aan-de-Lek, bestaat uit drie halve manen.

CRIMPEN-AAN-DE-LEK, pold. in den *Crimpenrewaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Rotterdam*, kant. *Schoonhoven*, gem. *Crimpen-aan-de-Lek*; palende N. aan den pold. Kortland en Langeland, O. aan Lekkerkerk, Z. en Z. W. aan de buitendijksche landen onder Crimpen-aan-de-Lek.

Deze pold., die eene oppervlakte van 541 bund. 36 v. r. beslaat, en 140 h., waaronder 25 boerenhofsteden, telt, wordt van het overtollige water ontlast, en tevens van het noodige water voorzien, door twee molens, die door eene sluis, het water uit en in de Lek brengen. Het polderbestuur bestaat uit twee Leden en eenen Polderschout, die tevens Secretaris is.

CRIMPEN-AAN-DEN-IJSSEL, b. in den *Crimpenrewaard*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Crimpen-op-den-IJssel.

CRIMPENERWAARD, bedijking en hoogheemraadschap, prov. *Zuid-Holland*. Zie Crimpenrewaard.

CRIMPEN-OP-DE-LEK, d. in den *Crimpenrewaard*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Crimpen-aan-de-Lek.

CRIMPEN-OP-DEN-IJSSEL, gem. in den *Crimpenrewaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Rotterdam*, kant. *Schoonhoven* (17 k. d., 17 m. k., 3 s. d.); palende N. W. aan den IJssel, die het van de gem. Capelle-en-het-Slot-te-Capelle-op-den-IJssel scheidt, N. O. aan Ouderkerk-aan-den-IJssel, Z. O. aan Crimpen-aan-de-Lek en Z. W. aan Stormpolder.

Deze gem. bestaat uit de pold. Kortland en Langeland, bevat de b. Crimpen-op-den-IJssel en eenige verstrooid liggende h., beslaat, volgens het kadaster eene oppervlakte van 599 bund. 14 v. r. 64 v. ell., waaronder 577 bund. 15 v. r. schotbaar land, telt 138 h. en ruim 900 inw., die meest in veeteelt en melkerij hun bestaan vinden. Voorts heeft men er 2 scheepstimmerwerven, 4 touwslagerijen, 4 steenbakkerijen en 3 rietmattenmakerijen.

De Herv., die het grootste gedeelte der inw. uitmaken, behooren tot de gem. van Ouderkerk-Crimpen-op-den-IJssel-en-Stormpolder, terwijl de Ambachtsheer van Crimpen-op-den-IJssel ook voor een derde het regt van goedkeuring van den Predikant dier gemeenten heeft, zoo als ook om het andere jaar, door de ingezetenen van Crimpen een Ouderling en een Diaken te doen benoemen. — De R. K., van welke men er slechts 15 telt, worden tot de stat. van *Haastrecht* gerekend. — Er is in deze gem. geen school, maar de kinderen genieten onderwijs te Ouderkerk-aan-den-IJssel. alwaar de ingezetenen van Crimpen-op-den-IJssel ook hunne dooden plagten te begraven; thans echter hebben zij eene eigen begraafplaats.

Deze gem. is eene heerl., in eigendom toebehoorende aan de erfgenamen van Vrouwe Anna Bout van Lieshout, douairière van den Graaf van Hogendorp.

De b. Crimpen-op-den-IJssel of Crimpen-aan-den-IJssel, thans meestal Krimpen-op-den-IJssel gespeld, ligt 1¾ u. O. van Rotterdam, 3½ u. W. ten Z. van Schoonhoven, aan den IJssel, over welke rivier hier een ponteveer is op Capelle-op-den-IJssel. — Van deze b. wordt reeds, onderscheiden van het d. Crimpen aan de Lek, melding gemaakt in een handvest, ten jare 1323, aan die van Lekkerkerk gegeven.

Het wapen van Crimpen-aan-den-IJssel bestaat uit een veld van zilver, beladen met drie afgaande manen van sabel.

CRIMPENREWAARD, thans meestal Krimpenerwaard gespeld, bedijking en hoogheemraadschap, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Rotterdam*; palende O. aan den Lopikerwaard en wordende voorts Z. door de Lek van den Alblasserwaard, Z. W. door de Maas van het Land van IJsselmonde, N. W. door den IJssel van Schieland en N. door die zelfde riv. van het Grootwaterschap van Woerden gescheiden.

Hij ontleent zijnen naam van het daarin gelegen d. Crimpen, beslaat, volgens het kadaster, 16,336 bund. 42 v. r. 81 v. ell., waaronder 14,944 bund. 90 v. r. 16 v. ell. schotbaar land, en bevat de navolgende 15 gem.: Ammerstol, Berkenwoude-en-Achterbroek, Crimpen-aan-de-Lek, Crimpen-op-den-IJssel, Gouderak, Haastrecht, 's Heeraartsberg-en-Berg-Ambacht, de Lek, Lekkerkerk, Ouderkerk-aan-den-IJssel, Schoonhoven, Stolwijk, Vlist-en-Bonrepas en Zuidbroek, beslaande alzoo het grootste gedeelte van het kant. *Schoonhoven*, benevens een zeer kleingedeelte van het kant. *Gouda*, en daarin ruim 15,000 inw., onder welke 13,800 Herv., uitmakende 10 kerk. gem. met even zoo vele kerken, die door 11 Predikanten bediend worden. Ook zijn er ongeveer 1200 R. K., die twee stat. uitmaken en even zoovele kerken hebben, welke bediend worden door 2 Pastoors. Voorts heeft men er 18 steen-en pannebakkerijen, 13 scheepstimmerwerven, 39 touwslagerijen, 12 leerlooijerijen, 1 loodwitmakerij, 1 bierbrouwerij, 1 aardappelensiroopfabrijk, 1 houtzaagmolen en 10 korenmolens.

Deze waard bevat meestal lage landen, waarvan de grond broekachtig is, maar die echter, door eene tamelijke vruchtbaarheid, den in-

en opgezetenen over het algemeen, buiten ongewone rampen, welvaart aanbrengen. Zij bestaan gedeeltelijk in goede wei- en hooilanden, gedeeltelijk in hennip en hoplanden. De veengrond is zoo los, dat men bij het voorbijsnellen van een rijtuig, op de smalle wegen, dien duidelijk voelt schudden. Een dezer binnenwegen kan, bij drooge en heete zomers, zoo verhit worden, dat men er de hand niet ophouden kan, ja, dat men er rook en vlammetjes heeft zien uitkomen, vanwaar hij den naam van Brandweg draagt; hoewel het laatste slechts zeer zelden gebeurt. — In het begin dezer eeuw had men het ontwerp gevormd, om een gedeelte van dezen waard te verveenen. Reeds had men onderscheidene bruggen en sluizen aangelegd en een stoomwerktuig gebouwd, toen men bespeurde, dat de veengrond, welke echter vooraf beproefd, en als zeer goed was opgegeven, van geene beste hoedanigheid was, waarom men van dit plan, tot groote schade der deelnemers, heeft afgezien.

De tijd der bedijking van den Crimpenrewaard is geheel onbekend; men houdt het er echter voor, dat deze waard, zoo niet de oudste, ten minste eene der vroegste streken van ons Land is, welke tegen het water is bedijkt geworden. Ook vindt men duidelijk genoeg in eene handvest van Graaf Floris *den Vette*, gegeven in het jaar 1097, dat de Crimpenrewaard toen reeds moet bedijkt zijn geweest, vermits daarbij eenige bepalingen betrekkelijk den dijk van dezen waard gemaakt zijn. Aangezien deze landen ook van sneeuw- en regenwater dienden ontlast te worden, zoo zijn er van tijd tot tijd vlieten gegraven en sluizen aangelegd, ten einde dit water bij laag getij te lozen; waarvan nog vele octrooijen en handvesten voorhanden zijn. Onder anderen kreeg Lekkerkerk, in het jaar 1323, 's daags na St. Maria, van Peter, Heer van de Lek, een voorregt tot het leggen van een waterschap: » door » Crimpen op die IJssele, ende Crimpen op de Merwede, tot in Vlietzinger Wale, en door de Waal, en door den dijk ter halver IJssel » toe." Door het verhoogen der rivieren begon men evenwel gekweld te worden van het binnenwater, hetwelk langs dien weg niet genoegzaam kon geloosd worden, waardoor soms zelfs in den zomer de landen nog onder water stonden. In dit ongerief kwam men echter te hulp door middel van molens. Het stichten dezer molens in den Crimpenrewaard is zoo oud als de uitvinding. Eene oude overlevering wil, dat op den pold. de Nesse, onder Ouderkerk, de eerste watermolen in dezen waard zoude gestaan hebben. Thans wordt hij door 41 molens en 14 sluizen van het overtollige water ontlast. Men is op de meeste polders verpligt twee hoog te malen en dan is het land menigmalen nog met het water bezet.

In het jaar 1422, heeft Hertog Jan van Beijeren eenige orde gesteld, op de beheering van den Crimpenrewaard, doch de daartoe betrekkelijke handvest was alleen voor vijf jaren geldig; maar op den 13 Mei 1430, verkreeg de waard eene nieuwe handvest, gegeven door Filips van Bourgondië en Jacoba van Beijeren. Filips, die hier eigenlijk de wetgever was, bevestigde den toen aanwezigen Dijkgraaf in zijn ambt; na zijn overlijden zou zijn opvolger, die tot driehonderd wilhelmus schilden (480 guld.) in den waard moest gegoed zijn, door den Hertog of zijne nakomelingen verkoren worden; wanneer dit echter binnen eene maand niet geschiedde, dan zoude het de gemeene steden, met den meeste volge van den Lande in de schouwe gelegen, vrijstaan, eenen anderen Dijkgraaf te kiezen. Uit kracht van deze bepaling werd de verkiezing later door de Staten van Holland en West-Friesland gedaan; thans geschiedt zij door den Koning. Volgens de gemelde handvest van

Filips van Bourgondië moesten zeven Heemraden van den Crimpenerwaard gekozen worden, die binnen de schouwe van de bedijking woonachtig, geërfd of gegoed zouden zijn; van welken de steden Dordrecht, Schoonhoven en Gouda ieder twee zouden kiezen en zetten, en de Dijkgraaf zou de zevende kiezen. Deze moesten ieder tot honderd Wilhelmus Hollandsche schilden (165 guld.) toe, of daarboven in den waard gegoed zijn. Dit laatste is, bij nieuwe schikking, van 2 Junij 1675, tusschen het kollegie van Dijkgraaf en Hoogdijkheemraden en de ingezetenen van den waard, veranderd in de waarde van drieduizend gulden. Thans bestaat het dijkskollegie van den Crimpenerwaard uit: eenen Dijkgraaf, zeven Hoogheemraden, eenen Secretaris, die tevens Ontvanger van het taxatiegeld der dijken is, en eenen Penningmeester. Zij moeten volgens de handvest jaarlijks worden verkoren.

Weleer is er eenig geschil ontstaan, of het aan de steden Dordrecht en Gouda, die wel zeer nabij, maar eigenlijk niet in den Crimpenerwaard liggen, vrijstond, Hoogheemraden aan te stellen, die in deze steden en dus niet binnen de schouw van den waard woonachtig waren, zooals dit bij die van Dordrecht, vóór het jaar 1600, wel geschied was; doch waarvan zij zich naderhand hebben onthouden: en als er in het begin der vorige eeuw, door een dergelijk geval moeijelijkheden tusschen het kollegie en de Kavelen of Ingelanden waren gerezen, is er, in het jaar 1708, onder willige condemnatie van den Hoogenraad, eene overeenkomst getroffen, waarbij de Regering der stad Dordrecht beloofde in het vervolg geen Hoogdijkheemraad aan te stellen, dan die wezenlijk in den Crimpenerwaard zijne vaste woonplaats zou houden; doch de Hoogdijkheemraad, waarover toen het geschil was, zou, gedurende zijn leven, in bediening blijven. Die van Gouda zijn mede langen tijd van meening geweest, dat zij vermogten, wegens hunne stad, Hoogdijkheemraden aan te stellen, die of in gezegde stad woonden, of ten minste, gedurende hun hoogdijkheemraadschap, eene vaste woonplaats binnen de schouw van den Crimpenerwaard hadden gekozen. Hierover werd door de Kavelen of Ingelanden meermalen proces tegen hen gevoerd, tot dat Burgemeesters van Gouda zich, in het jaar 1667, tot de Staten van Holland en West-Friesland wendden, om, bij octrooi, het regt ter aanstelling van ingezetenen uit hunne stad tot Hoogdijkheemraden te verwerven. Dit verzoek vestigden zij op den twijfelachtigen zin der handvest van Hertog Filips van Bourgondië en op de gelegenheid der stad Gouda, waarvan het regtsgebied, door middel van de nabijgelegen Haastrechtsche brug over den IJssel, aan den Crimpenerwaard gehecht was; zoodat de Hoogdijkheemraden, die binnen hunnen stad verblijf hielden, in tijd van nood, altijd geredelijk konden tegenwoordig zijn, ja, zelfs gemakkelijker dan anderen, die binnen de schouw, maar dieper in den waard woonden. Dit octrooi werd den Heeren van Gouda door de Staten in hetzelfde jaar verleend, en is later in volkomen gebruik gebleven. De Secretaris wordt aangesteld door de Heeren van Dordrecht, Gouda en Schoonhoven. De Penningmeester wordt door tien dorpen in den Crimpenerwaard verkoren. Het dijkskollegie vergadert gewoonlijk driemalen in het jaar, als: op den eersten Dingsdag in de maand April te Schoonhoven; op den eersten Dingsdag na St. Odulphus of den 12 Junij, en op den 1 October te Ouderkerk aan den IJssel. Bij de eerste vergadering worden de nieuwe keuren op den dijk gelegd, en bij de volgende reizen nagezien of ieder aan die keuren heeft voldaan, en wordt dan ook *dag van achting* of *regtsdag* gehouden. Tot het bewaren van de regten, privilegiën en

handvesten van den Crimpenerwaard zijn er vier Gemagtigden uit de gemeenten, welke, ten dien einde in kavels verdeeld zijn. Het eerste dezer kavels is Lekkerkerk, Ouderkerk-aan-den-IJssel, met half Gouderak; het tweede Berg-Ambacht en de andere helft van Gouderak; het derde Stolwijk, Crimpen-aan-den-IJssel en Crimpen-aan-de-Lek; het vierde bestaat uit Berkoude met den Achterbroek, waarbij komen Haastrecht, Vlist met Bonrepas. De rekeningen van het dijkgraaf- en hoogdijkheemraadschap van den Crimpenerwaard geschieden, om de twee jaren, altoos in het oneven jaar, op den eersten Dingsdag in Junij, bij rondgaande beurten in ieder der dorpen welke onder het hoogheemraadschap van den waard behooren.

De Crimpenerwaard staat, door zijne ligging aan de riv. de Lek, ongemeen bloot voor hooge watervloeden en overstroomingen. Omtrent het jaar 1572 is de waard doorgebroken en bleef wel zeven volle jaren gemeenswaters met de rivier. Dikwijls verkeerde deze landstreek naderhand in gevaar, doch is menigmaal door de rampen van den naburigen Alblasserwaard en andere doorbraken gered. In het jaar 1726 onderging den Crimpenerwaard eenen zwaren watervloed, door het opzwellen van de Lek, die bij den Hemstoep, waar voordezen het klooster Hem gestaan heeft, met eenen ijsdam bezet geraakte, welke geen doortogt liet aan het, in den voorgaanden herfst, door den zwaren regen, aanmerkelijk boven peil gerezen bovenwater. Op den 21 Januarij, des avonds ten zeven ure, brak de Lekdijk, beneden Schoonhoven, met een gat van 25 roed. lang en omtrent 30 of 40 voet diep, door, waardoor de Crimpenerwaard onderliep en den ingezetenen eene deerniswaardige ellende overkwam, welke door de gestrenge vorst niet weinig verzwaarde. Het land stond van 8 tot 10 v. onder water, en de Lek was te Jaarsveld 55 duim boven het klokslag. Het duurde tot diep in de maand Maart eer de rivier geheel van het ijs bevrijd was en men in staat geraakte, om de gaten digt te krijgen en, tot redding van den Crimpenerwaard, de sluizen te openen; ook had dit in den beginne niet het gewenscht gevolg en men zag tot in het midden van den zomer de lage landen blank liggen. Met den tijd echter werd deze aangename landouw weder door vermalen droog gemaakt.

Den 23 Maart 1751 bezweek de dijk, [illegible], bij Jaarsveld en overstroomde den waard. [illegible] hersteld, trof deze landstreek wederom [illegible], in het jaar 1760, een ijsdam zich beneden Schoonhoven [illegible] de dijk bij Bergstoep, even onder Schoonhoven, [illegible] van dat jaar, bezweek, en de waard weder met het [illegible] werd. Bij dezen ramp kwam nog eene sterfte onder het rundvee, welke vele stallen geheel ledig maakte, zoodat vele te voren welgestelde landlieden tot volslagen armoede vervielen. De landerijen waren toen geen geld waard, ja, men kon die, zelfs te geefs, niet kwijt worden.

CRINDALL, geh. in het balj. van *Bastogne*, groot. *Luxemburg*. Zie Crendall.

CRISPIJN en ook Kokonassi, divisie in *West-Indië*, op het *Caraïbische* eil. *Saba*, welks huizen 3330 v. boven de oppervlakte der zee verheven staan.

CRISTAL (MONTE-DE-), Portugesche naam van het Kristalgebergte in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Borneo*. Zie Kristalgebergte.

CROBO, landstreek in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de Goudkust benoorden de kon. Aquapim en Ningo.

De bewoners hebben, niettegenstaande de pogingen van den Koning van Assiantie, om hen tot onderwerping te brengen, hunne onafhankelijkheid weten te bewaren.

CROE (SOENGEJ-), distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, ads. resid. *Bengkoelen*.

CROESANNA, naam dien de Negers geven aan de koffijplant. CORISAAN, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie CORISAAN.

CROGTEN (DE-), pold. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*, *Vierde* dist., arr. en kant. *Breda*, gem. *Teteringen;* palende N. aan den ouden Weg tusschen Breda en Terheiden, O. aan den Speelhuispolder, Z. en W. aan den buitenkant tegen de Mark en aan de kleine Warande.

Deze pold., reeds vroeg door eene kade omsloten, beslaat, volgens het kadaster eene oppervlakte van 65 bund. 98 v. r. 3 v. ell., waaronder 45 bund. 98 v. r. 51 v. ell. schotbaar land. Het land, dat 30 d. boven A. P. ligt, wordt door eene steenen sluis, voorzien van eene deur, op de Mark, van het overtollige water ontlast. Het bestuur bestaat uit éénen Dijkgraaf, fungerende tevens als Secretaris en Penningmeester, en eenen Poldermeester.

CROIS (ST.), Fransche naam van het d. ST. KRUIS, in *Staats-Vlaanderen*. Zie KRUIS (ST.).

CROIS (ST.-), geh. in het *Land van Daalkem*, prov. *Limburg*. Zie CRUIS (ST.-).

CROISILLES, voorm. hoofdleen, in *Staats-Vlaanderen*, in het *Vrije van Sluis*, in het *Land van Kadzand*, aan hetwelk eenige voorregten verbonden waren. Het hield in 1794, bij het vernietigen der leenregten, op te bestaan. Toen behoorde het aan den Heer LEONARDUS FERLEMAN, en stond als een leen onder den *Burgt van Bruggen*, overigens onder het collegie van *den Vrije*.

CROIX (LA-), naam, welke de Negers geven aan den kostgrond CAMPENBURG, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie CAMPENBURG.

CROIX (ST.), d. in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie KRUIS (ST.).

CROMFOIRT, oude naam van het dorp CROMVOIRT, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*. Zie CROMVOIRT.

CROMMAAR, maar of riv. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*. Zie KROMMEMAAR.

CROMMELINSGIFT, katoenplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan den *Tapoeripakreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de katoenplant. Breda, benedenwaarts aan de katoenplant. Groningen; 750 akk. groot, met 95 slaven; bij de Negers FACKER genoemd.

CROMMENIE, verl. plant. in *Nederlandsch-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den houtgrond Overbrug, benedenwaarts aan de suikerplant. la Simplicité; 684 akk. groot. Voorheen werd zij Zandpunt genaamd.

CROMMEN-IJE, d. in het balj. van *Blois*, prov. *Noord-Holland*. Zie KROMMENIE.

CROMMEN-IJE-DIJK, d. in het balj. van *Blois*, prov. *Noord-Holland*. Zie KROMMENIEDIJK.

CROMMEN-IJE-HORN, geh. in het balj. van *Blois*, prov. *Noord-Holland*. Zie KROMMENIEHORN.

CROMSTRIEN, heerl. in den *Hoekschenwaard*, prov. *Zuid-Holland*. Zie CROMSTRIJEN.

CROMSTRIJEN of Cromstrien, heerl. in den *Hoekschenwaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, kant. *Oud-Beijerland*; palende N. aan de heerl. West-Maas-en-Group, O. aan Strijen, Z. aan het Hollandsdiep, W. aan Zuid-Beijerland en Oud-Beijerland.

Zij bevat de pold. Klein-Cromstrijen, Nieuw-Cromstrijen, Groot-Cromstrijen en Numanspolder, en daarin de d. Klaaswaal en Numansdorp en beslaat eene oppervlakte van 3193 bund.

De Herv. inw. behooren tot de gem. *Klaaswaal* en *Numansdorp*. — De R. K. worden tot de stat. van *Oud-Beijerland* gerekend. — Men heeft in deze heerl. twee scholen, als ééne te Klaaswaal en ééne te Numansdorp.

Deze heerl. is ontstaan uit eene gift van den Roomschen Koning Maximiliaan, die, den 16 Junij 1492, aan zijnen eersten Secretaris Gerrit Numan, uitgaf zekere nieuwe aanwassen, rietgorsen, slijken, rietbosschen, visscherijen, vogelarijen, enz.

CROMSTRIJEN (GROOT-), Groot-Cromstrien of Groot-Cromstrijensche-polder, pold. in den *Hoekschenwaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, voor een klein gedeelte kant. *'s Gravendeel*, gem. *Strijen*, overigens kant. *Oud-Beijerland*, gem. *Numansdorp*; palende N. aan de pold. Klein-Cromstrijen en Nieuw-Cromstrijen, O. aan Nieuw-Cromstrijen en den Ouden-Klem, Z. aan den Numanspolder, W. aan den Grooten-Zuid-Beijerlandschenpolder.

Deze pold., die in het jaar 1625 bedijkt is, liep den 7 December 1627 weder geheel onder, en bleef tot in Maart 1628 blank liggen. Hij beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 1301 bund. 78 v. r. 86 v. ell., waarvan 1272 bund. 34 v. r. 42 v. ell. onder *Numansdorp*. Men telt daarin 14 boerenwoningen. — Het polderbestuur bestaat uit éénen Dijkgraaf, twee Heemraden en éénen Penningmeester.

CROMSTRIJEN (KLEIN-), Klein-Cromstrien of Klein-Cromstrijenschenpolder, pold. in den *Hoekschenwaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, kant. *Oud-Beijerland*, gem. *Klaaswaal*; palende N. aan Oud-Cromstrijen, met Oud-Beijerland bedijkt, O. aan Nieuw-Cromstrijen, Z. aan Groot-Cromstrijen, W. aan den Klein-Zuid-Beijerlandschenpolder.

Deze pold., in het jaar 1615 bedijkt, is groot, volgens het kadaster, 223 bund. 63 v. r. 13 v. ell., waaronder 213 bund. 63 v. r. 13 v. ell. schotbaar land, bevat 2 boerenwoningen, en wordt door eene sluis van het overtollige water ontlast. — Het polderbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, twee Heemraden en eenen Penningmeester.

CROMSTRIJEN (NIEUW-), Nieuw-Cromstrien of Nieuw-Cromstrijensche-polder, pold. in den *Hoekschenwaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, kant. *Oud-Beijerland*, gem. *Klaaswaal* en voor een klein gedeelte gem. *Strijen*; palende N. en N. O. aan Oud-Cromstrijen, met het Westmaas-Nieuwland bedijkt, N. O. en O. aan den Oudelandsche-polder, Z. aan Groot-Cromstrijen, W. aan Klein-Cromstrijen.

Deze pold., welke in het jaar 1602 bedijkt is, beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 592 bund. 11 v. r. 48 v. ell., waaronder 490 bund. 49 v. r. 59 v. ell. onder *Klaaswaal*, terwijl de geheele pold. 568 bund. 11 v. r. 51 v. ell. schotbaar land bevat. Hij watert door twee sluizen uit en men telt er 7 boerenwoningen. — Het polderbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, twee Heemraden en eenen Penningmeester.

CROMSTRIJEN (OUD-), pold. in den *Hoekschenwaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, kant. *Oud-Beijerland*, gem. *Klaaswaal*; pa-

lende N. en O. aan den Westmaas-Nulandschenpolder, waarmede hij in het jaar 1539 bedijkt is, Z. aan Nieuw-Cromstrijen, W. aan Oud-Cromstrijen, dat met Oud-Beijerland bedijkt is. — Deze pold. is in het jaar 1557 bedijkt.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 504 bund. 31 v. r. 95 v. ell., telt 6 boerenwoningen en watert door eene sluis te Goidschalksoord, aan de Maas, uit. Het polderbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf en vier Heemraden.

CROMSTRIJEN (OUD-), pold. in den *Hoekschenwaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, kant. *Oud-Beijerland*, gem. *Klaaswaal*; palende W. en N. aan den Oud-Beijerlandsche-polder, waarmede hij in het jaar 1557 bedijkt is, O. aan den voorschreven polder Oud-Cromstrijen, in de bedijking van het Westmaas-Nieuwland, Z. aan de polders Nieuw-Cromstrijen en Klein-Cromstrijen.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 209 bund. 31 v. r. 63 v. ell., waaronder 199 bund. 87 v. r. 32 v. ell. schotbaar land, watert uit door eene sluis te Oud-Beijerland op de Maas en telt 6 boerenwoningen. — Het polderbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf en twee Heemraden.

CROMVLIET, thans veelal KROMVLIET gespeld, buit. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en ¾ u. Z. Z. O. van *'s Gravenhage*, kant. en ¼ u. W. ten Z. van *Voorburg*, gem. en 5 min. N. O. van *Rijswijk*.

CROMVOIRT, gem. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. en kant. *'s Hertogenbosch* (4 k. d., 5 m. k., 2. s. d.); palende N. aan de gem. 's Hertogenbosch, O. en N. aan Vught, W. aan Helvoirt en N. W. aan de Bosschesloot, welke haar van Vlijmen scheidt.

Deze gem. bevat het d. Cromvoirt, het geh. Deuteren en eenige verstrooid liggende huizen, beslaat eene oppervlakte van 1368 bund. 97 v. r. 78 v. ell., telt 78 h. en 490 inw., die meest in den landbouw hun bestaan vinden.

De R. K., die hier 480 in getal zijn, behooren gedeeltelijk tot de par. van *Cromvoirt*, gedeeltelijk tot die van *Vught*. — De Herv., van welken men er een tiental aantreft, worden tot de gem. *Vught-en-Cromvoirt* gerekend. — Men heeft in deze gem. twee scholen, eene te Cromvoirt en eene te Deuteren, die gezamenlijk door 90 leerlingen bezocht worden.

Het d. CROMVOIRT, eertijds CROMFOIRT, thans in de wandeling veelal CROMMERT, ligt 1 u. Z. W. ten W. van 's Hertogenbosch, 1 u. W. van Vught. — Men telt er in de kom van het d. 20 h. en 140 inw.

De R. K. van dit d. waren eertijds onderhoorig aan de par. van *Vught*, doch werden in het jaar 1717 daarvan afgescheiden, en maken sedert eene afzonderlijke par. uit, die tot het voorm. bisd. of vic. gen. apost. van *'s Hertogenbosch*, dek. van *Orthen*, behoort, 340 zielen en daaronder 200 communicanten telt, en door eenen Pastoor bediend wordt. De schuurkerk, in het gezegde jaar gebouwd, is aan den H. LAMBERTUS toegewijd. De oude kapel, welke vroeger te CROMVOIRT, stond en na de Reformatie tot kerk voor de Herv. gediend heeft, is op het einde der vorige eeuw ingestort, zijnde toen het torentje alleen staan gebleven, doch dit is in het jaar 1824 afgebroken.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 80 leerlingen bezocht.

CROMVOIRT werd in het jaar 1505 door FILIPS *den Schoonen*, Hertog *van Braband*, als eene heerlijkheid verpand, doch zeer weinige jaren daarna loste de stad 's Hertogenbosch dit pandschap af. — In het jaar 1740 leed dit dorp geweldig door het hoog water.

Het wapen dezer gem. bestaat uit den H. LAMBERTUS.

CROMVOIRT (BINNENPOLDER-VAN-), pold. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr. arr. en kant. *'s Hertogenbosch*, gem. *Cromvoirt;* palende N. aan den pold. den Ham-en-Rijskampen, O. aan de gemeene Heigronden van Cromvoirt, Z. aan de hooge akkers tegen het geh. Loveren, W. aan de Zandlei.

Deze pold., die reeds vroeg is ingedijkt, beslaat eene oppervlakte van 155 bund, 28 v. r. 91 v. ell., telt., met het d. *Cromvoirt*, dat omtrent in het midden van dezen pold. gelegen is, 64 h., waaronder 27 boerenhofsteden, en wordt door drie steenen duikers, elk voorzien van eene deur, op den pold. de Ham-en-Rijskampen en vervolgens op de Dieze, van het overtollige water ontlast.

CROMWIEL (NIEUW-), pold. in de heerl. *Steenbergen*, prov. *Noord-Braband*, arr. *Breda*, kant. *Bergen-op-Zoom*, gem. *Steenbergen-en-Kruisland;* palende N. aan Oud-Cromwiel, O. en Z. aan Kruisland, W. aan het Oudland.

Deze pold. is uitgegeven, om bedijkt te worden, door Joanna van Polanen, Gravin van *Nassau*, den 26 Maart 1444. Hij beslaat eene oppervlakte van bijna 125 bund., en wordt door eene houten brug op den Kruislandspolder van het overtollige water ontlast. Het land ligt 7 à 8 palm onder A. P.

CROMWIEL (OUD-), pold. in de heerl. *Steenbergen*, prov. *Noord-Braband*, arr. *Breda*, kant. *Bergen-op-Zoom*, gem. *Steenbergen-en-Kruisland;* palende N. en O. aan Kruisland, Z. aan Nieuw-Cromwiel, W. aan het Oudeland.

Op Zaturdag na St. Luciedag (13 December), van het jaar 1356, gaf Jan van Polanen, Heer *van Breda*, en Hendrik van Boutersem, met Maria van Merckem, zijne huisvrouw, Heer en Vrouwe *van Bergen*, aan Pieter van der Dilft en onderscheidene anderen, dezen pold. uit, om door hen bedijkt te worden. Thans beslaat Oud-Cromwiel eene oppervlakte van ruim 94 bund., en watert door eene sluis op den Kruislandspolder uit.

De beide pold. Oud-Cromwiel en Nieuw-Cromwiel worden met de polders *Kruisland* en het *Oudeland* bestuurt door eenen Dijkgraaf, vijf Heemraden, eenen Secretaris en eenen Penningmeester.

CROMWIJK, buit. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. en 2½ u. N. W. van *Utrecht*, kant. en 1 u. N. ten W. van *Maarsen*, gem. en 1 u. W. ten Z. van *Tienhoven*, aan de Vecht. — Het wordt thans in eigendom bezeten door den Heer N. Bastert.

CRONENBURG of Croonenburg, voorm. adell. state, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Barradeel*, arr. en 5 u. W. ten N. van *Leeuwarden*, kant. en 1¼ u. N. N. O. van *Harlingen*, 20 min. Z.W. van *Pietersbierum*, waartoe het behoorde.

CRONJER (DE), bosch in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, een gedeelte uitmakende van de buit. *Ipenrode*, arr. en kant. *Haarlem*, gem. *Heemstede*.

CROONENBURG, voorm. adell. state, prov. *Friesland*. Zie Cronenburg.

CROOSWIJK (HUIS-TE-), voorm. adell. huis in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant., gem. en ¼ u. N. van *Rotterdam*, aan de Rotte, naar men wil ter plaatse waar het oude duifhuis der Romeinen zoude gesticht zijn geweest. Nadat het Huis-te-Crooswijk reeds lang verdwenen was, is hier, omstreeks het begin der vorige eeuw, een ander huis gebouwd, dat, met de daartoe behoorende gronden, voor eenige jaren het eigendom is geworden der stad Rotterdam, die het heeft

lend·
in
C.
h

graafplaats
· net zooge-

.. a, kol. *Suri-*

tlijplant. Mon-
.. Mon-).
. · *Luxemburg*. Zie

· ..*besch*, kw. *Peel-*
2½ u. N. O. van
. gem. en ½ u. N.

.., met zijne tuinen
. voor een der schoonste
behoorde vroeger onder
.ende eeuw door het ge-
. IV, Koning van *Spanje*,
DE MELLO, Markies *de la*
.erl. STIPHOUT, benevens
JAN BAPTISTE VAN ELEN,
van Z. M. rekenkamer
vereenigd gebleven, zoo
.nde dit oud adellijk goed,
.voor Jonkvrouw JEANNE CARO-
.en Jonkheer GEORGE TAMMO
Luitenant Kolonel op non-acti-
. spaansche schapen bezitten,
.and oplevert (1).
. , op de kaarten van PAAUW
. genoemd, welke naam, noch
. omgang, bekend is; pold. in
Sluis, Land van Kadzand, prov.
. distr. *Sluis*, gem. *Zuidzande*.
. v. r. 66 v. ell. en was in vorige
gescheiden. Thans maakt hij het
. ke-en-Graspolder uit (zie het

. pold. in *Staats-Vlaanderen*, in het
. *and*, prov. *Zeeland*, arr. *Middel-*
. *Zuidzande*: palende N. aan den St.
. Jorispolder, W. aan den Antwerpen-

. v. r. 98 v. ell., werd bedijkt in het
. eerste beverschingen van het Zuid-
. in de vijftiende eeuw. In dit pol-
. behoort tot de watering van Kad-
. eene buis in den Antwerpenpolder.
. bekend onder den naam van GOSPOL-
. de uitspraak van *gors*, een verouderde

P. E. BOBIDÉ VAN DER AA, *Oud-Nederland*, in d
. *kasteelen geschetst en afgebeeld*

CRUCE (TEN-HEILIGE-), oude benaming van het buitengasthuis te *Zwolle*, vroeger ook wel als het GASTHUIS OP BUNKERHAAT voorkomende.

CRUCHTEN of CROUCHTEN, ook wel CRUCHTEN AAN DE ELZE, in het Fr. CRUCHTEN SUR L'ALZETTE geheeten, d. in de heerl. *Esch*, grooth. *Luxemburg*, kant. en 1½ u. N. ten O. van *Mersch*, gem. en 1 u. W. van *Nomeren*, aan de Alzette.

De inw., die hier allen R. K. zijn, hebben hier eene kerk en maken eene par. uit, die tot het vic. van *Luxemburg*, dek van *Mersch*, behoort en door eenen Pastoor bediend wordt.

CRUIS (ST.-), ST. CRUIS of CRUTS, geh. in het *Land van Daalhem*, prov. *Limburg*, arr. en 3 u. O. Z. O. van *Maastricht*, kant. en 1¼ u. Z. ten W. van *Gulpen*, gedeeltelijk gem. en ¼ u. O. van *Noorbeek*, gedeeltelijk gem. en ½ u. W. van *Slenaken*; met 24 h. en 180 inw., van welken 16 h. en 120 inw. onder *Noorbeek* en 8 h. en 60 inw. onder *Slenaken* behooren; terwijl het gedeelte van dit geh., hetwelk onder *Noorbeek* ligt onder den naam van HOOG-CRUTS en dat, hetwelk tot *Slenaken* behoort onder den naam van *Laag-Cruts* bekend is.

Er heeft vroeger hier een Kruisheeren-klooster gestaan, hetwelk bij de vernietiging op het laatst der vorige eeuw aangekocht is, door de Heeren LOUIS BEMELMANS en MARIE EMANUEL CORNEGRACHT, die er twee pachthoeven van gemaakt hebben, welke zij nog bezitten.

CRUISEMAHUIS, oud h. in het *Westerkwartier* der prov. *Groningen*, onder *Hoogkerk*, ongeveer 1 u. ten W. van de stad Groningen. Het werd reeds gesleten vóór 1634, toen de heerd van dien naam, groot omstreeks 110 grazen (48 bund. 22 v. r. 8 v. ell.) bij keerskoop en dus bij geregtelijke executie werd verkocht.

CRUPEL of de KREUPEL, plaat in de *Zuiderzee*, ter hoogte van *Enkhuizen*; vroeger zou hier, naar sommigen willen, de HOEVE VAN CRUPTORIX gestaan hebben. Zie het volgende art.

CRUPTORIX (HOEVE-VAN), CRUPTORICUT-VILLA, plaats bij TACITUS vermeld, over wier ligging de oudheidkundigen het niet eens zijn. Het meest algemeene gevoelen is echter dat deze hoeve, in wier nabijheid 400 Romeinsche soldaten elkander ombragten: nadat het leger den vorigen dag door de Friezen, in het woud van Baduhenna, was geslagen, gelegen was in *Gaasterland*; ofschoon anderen, met minder grond haar willen zoeken, op eene plaats bij Enkhuizen, welke voor eeuwen reeds in de zee bedolven is.

CRUSTNACHT, d. in de heerl. *Heringen*, grooth. *Luxemburg*, Zie CHRISTNACHT.

CRUTS (HOOG-), dat gedeelte van het geh. ST. CRUIS, in het *Land van Daalhem*, prov. *Limburg*, hetwelk tot *Noorbeek* behoort. Zie CRUIS (ST.-).

CRUTS (LAAG-), dat gedeelte van het geh. ST. CRUIS, in het *Land van Daalhem*, prov. *Limburg*, hetwelk onder *Slenaken* ligt. Zie SLENAKEN.

CRUYBEKENPOLDER, pold. in *Staats-Vlaanderen*, in het *Land van Kadzand*, prov. *Zeeland*. Zie CRUBEKEPOLDER.

CRUYS (St.-), d. in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie KRUIS. (ST.)

CRUYSKERKE, voorm. d. in den *Grooten-Zuid-Hollandschenwaard*. Het was een der 72 dorpen, die bij den watervloed van 18 November 1421, verdronken en een der 34, die niet weder te voorschijn gekomen zijn. Het moet gelegen hebben zuidwaarts van Dordrecht aan de Eemde.

CRUZ (SANTA-), haven in *West-Indië*, aan de westkust van het *Curaçaosche* eil. *Aruba*.

CUISEMERKLOOSTER, voorm. kloost. in het *Westerkwartier* der Prov. *Groningen*. Zie Cusemerklooster.

CUL-DE-SAC, een der zeven divisiën van het Nederlandsch kwartier van het *West-Indische* eil. *St. Martin*; palende N. aan de Marigotberg of de grensscheiding tusschen het Nederlandsche en het Fransche kwartier, O. aan het Prinsenkwartier, Z. O. aan de divisie Groot-Baai, W. aan de Koolbaai.

Zij ligt in eene langwerpige vallei, heeft eene losse teelaarde, met zand en steengruis en, op sommige plaatsen, met zwarte teelaarde en bruine klei vermengd. Deze divisie, welke 10,748 v. lang en 3370 v. breed is, bevat den vruchtbaarsten grond van geheel het Nederlandsche gedeelte van het eiland, en wordt door eene beek bevochtigd, die uit onderscheidene bronnen voortkomt, en zich in de Zoetepan ontlast. — Men heeft er 10 suikerplantaadjen, die door 827 slaven bewerkt worden.

CULENBORG, kerk. ring, prov. *Gelderland*, klass. van *Tiel*. Zij bevat de volgende 7 gemeenten, Asch, Buurmalsen, Buren, Culenborg, Erichem, Tricht, en Zoelmond, en daarin 7000 zielen. Men heeft er 7 kerken welke door 8 Predikanten bediend worden.

CULENBORG, Cuylenburg of Kuilenburg, voormalig afzonderlijk graafs. waaronder ook de later daardoor afgescheiden thans onder *Zuid-Holland* behoorende, d. Everdinge en Zijdeveld behoorden, overigens gelegen in de prov. *Gelderland*, *Benedendistrict*, kw. en arr. *Tiel*, kant. *Culenborg*, palende N. aan de Lek, O. aan het graafs. Buren, Z. aan het ambt van Beest-en-Renoy, W. aan de heerl. Vianen.

Dit landschap behoorde oudtijds tot het graafs. *Teisterbant*, en de eerste Heeren, die het bezeten hebben, zijn gesproten uit het geslacht van Beusichem. Roelof, laatste Heer van *Beusichem*, huwde zijne eenige dochter Ida uit, aan Alard, Heer *van Buren*, met toezegging, dat zij de heerl. Beusichem, na zijn overlijden, als bruidschat zoude erven. Doch toen hem daarna, buiten vermoeden, een zoon geboren werd, wien hij den naam Huibert gaf, bouwde hij voor dezen, mede tot een erfdeel, in het jaar 1144, eene kleine stad, waarbij hij een aantal landen voegde, allen in het beneden einde zijner heerl. gelegen, en maakte hiervan eene afzonderlijke heerl. welke hij den naam van Culenborg gaf, waardoor Roelof als eerste aanlegger en Huibert als eerste Heer van Culenborg kan worden gehouden, des laatsten zoon, Johan de tweede Heer, bouwde tot gerief der inwoners zijner nieuwe stad eene kerk, welke aan St. Barbara werd toegewijd, terwijl diens zoon en opvolger, Huibert II, tot versterking zijner stad, ten jare 1271, een kasteel bouwde aan de westzijde, hetwelk 80 jaren daarna door Johan III, den zevende Heer, wederom is afgebroken, en verplaatst aan de oostzijde der stad; terwijl deze Heer zijne stad mede heeft vergroot aan de noordzijde met eene voorstad, onder den naam van Havendijk.

Zijn broeder Gerrit I, de achtste Heer, gaf, omstreeks het jaar [illegible], aan de stad de verdere uitbreiding, door den aanleg eener nieuwe voorstad, aan de zuidzijde, met den naam van Nieuwstad of Nieuwpoort, en stichte daarin eene kerk, toegewijd aan St. Johannes den Dooper. — Het grootste gedeelte der middenstad, met de [illegible] kerken, te weten de St. Barbara- en St. Peters- of [illegible] ten jare 1422 afgebrand zijnde, zijn de twee kerken [illegible] Johan II, den tienden Heer op eigen kosten wederom opgebouwd. — [illegible] der eerste Heeren van Culenborg, met Elizabeth oudste

dochter van Jasper de twaalfde Heer, in 1554 uitgestorven zijnde, als zijnde zij, ofschoon tweemalen gehuwd, steeds kinderloos gebleven, kwam deze heerlijkheid aan het huis van Palland door eene andere dochter van Heer Jasper en zuster van Elizabeth, Anna genaamd, gehuwd met Heer Jan *van Palland*, wiens kleinzoon, Floris I van Palland, in 1555 door Keizer Karel V, tot eersten Graaf van Culenborg, verheven werd. Deze was een der voornaamste Nederlandsche Edelen, die zich onderling verbonden hadden, om de Spaansche geweldenarij te keer te gaan, om welke reden hij, in het jaar 1568, door den Hertog van Alva, voor eeuwig uit het land gebannen werd. Zijn huis te Brussel, waar de verbondene Edelen dikwijls vergaderd waren geweest, werd, volgens een vonnis van den bloedraad ten gronde toe geslecht, en op de plaats, waar het gestaan had, een marmeren gedenkzuil opgerigt, met een opschrift, waarin de gedachtenis der verbonden Edelen, met smadelijke bewoordingen, verfoeid werd; doch dit gedenkteeken is naderhand door het volk omver gerukt en vernield. De Graaf van Culenborg, na dat Filips II door 's Lands Staten afgezworen was, in zijn graafschap terug gekeerd zijnde, is, in het jaar 1598, op zijn huis te Culenborg overleden (1). Floris II, de zoon des vorigen, den 4 Junij 1639, zonder kinderen overleden zijnde, had den oudsten zoon van Graaf Wolraad van Waldek, Filips Theodoor, als zijnen naasten bloedverwant van moeders zijde, tot zijnen erfgenaam verklaard, en deze volgde hem ook dadelijk in de regering op. Na Filips Theodoor, kwam zijn zoon Hendrik Wolraad, en deze, geene kinderen nalatende, werd door zijns vaders broeder, George Frederik, Graaf *van Waldek*, Veldmaarschalk der Nederlandsche Republiek en Gouverneur van Maastricht (die in 1682, door Keizer Leopold, tot den Rijksvorstelijkenstand verheven werd), in de Regering opgevolgd. Na diens dood, welke in 1692 voorviel, kwam het graafschap Culenborg (doordien deze Vorst geene zonen, maar drie dochters naliet) aan zijne oudste dochter, Louise Anna, gehuwd met George, Graaf *van Erpach*, die ook in Nederlandsche krijgsdienst was, en, deze in het jaar 1714 zonder kinderen overlijdende, aan Ernst Frederik van Saksen-Hilborghausen, eenen zoon van Sophia Henrietta, de middelste dochter van George Frederik, Graaf *van Waldek*, die gehuwd was met Ernst, Hertog *van Saksen-Hilborghausen*, welke het bezeten heeft tot in het jaar 1720, toen hij het, voor 800,000 gulden, aan de Staten des kwartiers van Nijmegen verkocht, die, in het jaar 1748, dit graafschap ten geschenke gaven aan Willem Karel Hendrik Friso, Prins *van Oranje*, waardoor het later bij de Domeinen van dit Vorstelijk huis is ingelijfd.

Uit de leenbrieven van 1441 kan men de grenzen der heerl. Culenborg zien, en welke goederen van het graafschap ter leen gehouden werden, maar ook een gedeelte van die heerl., namelijk: Everdingen, Golberdingen en Gaspaerde (thans Asperen), was leen der graaflijkheid van Holland. Onaangezien dezen leenband oefenden de Heeren van Culenborg alle territoriale regten binnen hunne heerlijkheid; bijv. in de jaren 1318, 1416 en 1436 gaven zij keuren aan de stad en in 1413 aan Everdingen; ook droegen zij nooit iets in de gemeene lasten van Gelderland. Desniettegenstaande kan men niet ontkennen, dat er eenige betrekking tusschen hen en dat

---

(1) Men zie voorts over hem te Water, *Historie van het verbond en de smeekschriften der Edelen*, St. II, bl. 203-255, en St. IV, bl. 249, 250, 422, 448-450, en Mr. J. Scheltema, *Staatkundig Nederland*, D. II, bl. 164 en 611.

CUISEMERKLOOSTER, ...
Prov. *Groningen*. Zie C...

CUL-DE-SAC, een ...
tier van het *West-Indische* ...
getberg of de grensscheiding ...
sche kwartier, O. aan het ...
Baai, W. aan de Kooll...

Zij ligt in eene lang...
en steengruis en, op som...
klei vermengd. Deze ...
bevat den vruchtbaarst...
het eiland, en wordt ...
dene bronnen voortkom...
er 10 suikerplantaadjes ...

CULENBORG, ker...
bevat de volgende 7 ...
lenborg, Erichem ...
zielen. Men heeft ...
worden.

CULENBORG, Gr...
waaronder ook de ...
behoorende, d. ...
legen in de prov...
kant. *Culenborg*, ...
Z. aan het ambt ...

Dit landschap ...
eerste Heeren ...
van Beusichem ...
dochter Ida ...
de heerl. ...
Doch toen ...
hij den naam ...
deel, in het j...
den voegde, al...
hiervan eene ...
gaf, waardoor ...
van Culemborg ...
Heer, ...
welke aan ...
Hubert ...
bouwde ...
zevende ...
der stad ...
zijde met ...

Zijn ...
1587, ...
voor...
Nie...
hannes ...
daar...
gast...
door J...
Het g...

... van 1418 en
... dat hij deswege de
... Ambtman ontzette
... *Hertog van Bourgondië*, er-
... daar aan dat land,
... de onzijdigheid
..., ten wiens be-
... tot een graaf-
... van Gelder-
..., maar als Heer

..., benevens de d.
... de Geldersche
...sche gem. Ever-
... laag land, waarvan
..., dat des winters
... gemalen zijnde, goed
... bestaan vinden in
... paarden en boom-

... gem. Culenborg,
... vele kerken heb-
... 2800 R. K., die de stat.
... kerken hebben, waarin
... Kapellaan verrigt wordt;
... uitmakende, die door
... heeft. De Oude Clerezy
... genoemd, heeft hier ook
... wordt; terwijl de Is-

... te lijden van Frederik
...schop van Utrecht, die,
... Heer *van Culemburg*, het
... In het jaar 1570 stond
... en de schade aan dijken,
... water bloot, terwijl de land-
... krijgsvolk geplaagd en
... het graafschap, ten gevolge
... geheel onder. — In het
... der Spanjaarden te lijden.
... aan de Stichtsche zijde
... Dijkgraaf en Hoogheemraden
... zooveel mogelijk te beletten,
... in de rivier te leggen,
... naar de Culenborgsche zijde
... *van Culenborg*, niet gedoogen,
... werd, en plantte dus het
... den voortgang van het werk
... het werk, met gewapend
... op drie batterijen, daar tegen
... oorlog zoude zijn gekomen,
... niet tusschen beiden wa-
... hadden. Twee jaren hierna

Toen LODEWIJK XIV, Koning *van Frankrijk*, in het jaar 1672, zoo plotselijk de Vereenigde Nederlanden overviel, had Graaf GEORGE FREDERIK wel de onzijdigheid voor zijn graafschap, zoowel van den Koning van Frankrijk, als van den Prins van Oranje verzocht en bekomen, maar des niettegenstaande had het zeer veel van het krijgsvolk te lijden.

Aangezien de Waal en Merwe, en bij gevolg ook de Linge, wegens het verstoppen en verzanden van den Rijn bij Schenkeschans, altoos zeer hoog en vol water waren, in zoo verre, dat de molens, aan de Vliet, en den Horn geplaatst, het binnenwater tot die hoogte niet konden opmalen, zoodat het Broek of de lage landen gemeenlijk onder water stonden, en de Lek zoo laag werd, dat men haar niet meer kon bevaren, werd in het jaar 1701 goedgevonden de waterlozing op deze rivier te maken: daartoe verkoos men de plaats, het Spoel genaamd, om daar eene sluis in den Lekdijk aan te leggen en molens op te rigten. Dit werd door de meeste Ingelanden ten sterkste afgekeurd, die van oordeel waren, dat de bedoelde waterloozing met weinig kosten en gevoegelijker konden geschieden, wanneer men langs den Diefdijk de Wetering een weinig verwijdde, eene opening door den Lekdijk, bij de kapel van Golberdingen, groef, aldaar eene kleine sluis maakte, om alzoo het water door den Golberdingsche-waard, beneden Everdingen, dus een uur lager, in de Lek te lossen, te meer, daar men de achtermolens er toe gebruiken konde, die het water in de Vliet malen, welk water, wanneer de Linge te hoog was, in de Lek zoude uitloopen. Niettegenstaande den tegenstand der meeste Ingelanden, en de bijgebragte overtuigende redenen, werd het eerste ontwerp, dat zoo kostbaar en hagchelijk was, doorgedreven; men groef eene wijde molenvliet, bezette die met hooge kaden, groef den dijk door en bouwde eene groote steenen sluis. De molens, die op de Vliet hadden gemalen, werden hier gebragt. Men bouwde voor- en achtermolens, en men was zeer verheugd over deze nieuwe waterlozing, doch de vreugd was van korten duur. Om de Betuwe voor eenen vijandelijken inval te dekken, den Rijn, de Lek en den IJssel bevaarbaar te maken en de Waal, die zoo vol water was, dat telkens de dijken doorbraken, te verligten, werd eene doorsnijding bij Pannerden tot in den uitgedroogden Rijn gegraven, hetwelk thans het Pandersche Gat genaamd wordt. Hierdoor kwam het Rijnwater in de Lek en den IJssel, terwijl het water in de Waal, de Merwede, en bijgevolg in de Linge, zeer verminderde. Toen stonden de molens stil en konden niet malen, het lage land was gestadig blank, zoodat men eindelijk genoodzaakt werd de molens weder omtrent den Braadäal op hunne oude standplaats te brengen, om even als te voren op de Oude-Vliet te malen, en het water als van ouds, door den Horn in de Linge te lossen.

Het wapen van het graafs. CULEMBORG bestaat in een schild van goud, beladen met drie zuilen van keel (rood), staande twee en een.

CULENBORG, kant., prov. *Gelderland*, arr. *Tiel;* palende N. aan de Lek, O. aan het kant. Tiel, Z. aan het kant. Geldermalsen, W. aan het Zuid-Hollandsche kant. Vianen.

Het bevat de volgende 5 gemeenten: Culenborg, Buren, Beusichem, Buurmalsen, Beest, en daarin ruim 11,000 inw.

CULENBORG, gem. in het graafs. *Culenborg*, prov. *Gelderland, Benedendistrikt*, arr. *Tiel*, kant. *Culenborg* (22 m. k., 8 s. d.); palende N. aan de Lek, O. aan de gem. Beusichem, Z. aan Beest, W. aan de Zuid-Hollandsche gem. Everdingen.

Zij bevat de st. Culenborg en de twee buitenbuurten Redichem of Reckum ten O., en Goilberdingen ten W. der stad, en beslaat eene oppervlakte van 2373 bund. 87 v. r. 34 v. ell., telt ruim 4900 inw., die meest hun bestaan vinden in den handel en den landbouw; ook heeft men er stoelenmakerijen, steenovens, eene branderij, eene aardappelsiroopfabrijk en eene looijerij van inlandsche huiden.

De Herv., die er 2000 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van *Tiel*, ring van *Culenborg* behoort, en door twee Predikanten bediend wordt. De eerste, die in deze gem. het leeraarsambt heeft waargenomen, is geweest, in de jaren 1565 en 1566, zekeren Gerardus. Onder de later alhier gestaan hebbende Predikanten verdienen, zoo om hunne geleerdheid als om hunne uitgegeven schriften, eene bijzondere vermelding Jozua de la Grave, Bernardus de Moor, Gisbertus Oostrom en Wilhelmus Albertus Bachiene. Het beroep is eene koninklijke collatie.

De Evang. Luth., wier getal hier 50 beloopt, vormen, met die van eenige gem. uit den omtrek, waaronder Leerdam, Tiel en Buren behooren, eene gem., welke ruim 200 zielen telt, en tot den ring van *Utrecht* gerekend wordt. Als eerste Predikant heeft in die gem. gestaan Valentijn Klijnsmit, die in het jaar 1676 herwaarts kwam en in het jaar 1680, om zijne groote bekwaamheid; door Ernst, Hertog *van Saksen-Hilborghausen*, tot Superintendent in zijne landen werd aangesteld. Het beroep geschiedt door den kerkeraad.

De R. K., van welke men er 2200 aantreft en daaronder 1700 comm., maken eene stat. uit, welke tot het aartspr. van *Utrecht* gerekend en door twee Pastoors en eenen Kapellaan bediend wordt.

De R. K. der oude Clerezy of Jansenisten, welke er ruim 170 zielen tellen, vormen eene stat., welke door eenen Pastoor bediend wordt.

De Israëlieten, van welke er ongeveer 140 wonen, hebben hier eene Synagoge, waarin de dienst verrigt wordt door eenen Voorzanger en Voorlezer.

Men telt in deze gem. 5 scholen, welke te zamen gemiddeld door 400 leerlingen bezocht worden.

De stad Culenborg ligt 4 u. N. W. van Tiel, omtrent 2 u. O. ten Z. van Vianen, en 6 u. N. O. van Gorinchem, aan de linkerzijde der Lek, in een zeer aangenaam oord, omringd van breede grachten, fraaije singels, heerlijke dreven en vruchtbare boomgaarden; 31° 57′ 28″ N. Br. 22° 53′ 27″ O. L.

Het is een net plaatsje, dat in het jaar 1318 een beschreven stadsregt bekwam. Onder de regten en vrijheden in dien tijd aan de poorteren van Culenborg gegeven, wordt ook gewaagd van het regt van vrij verblijf voor zulken, die voor hun goed gedrag konden en wilden borgstellen, zoodat er de Heer geen nadeel van te vreezen heeft. Het regt van vrijgeleide, voor bankbreukigen en zekere misdadigers, zou, naar men wil, van overoude tijden den Culenborgers toegekomen hebben. Ook werd er te Culenborg aan ongelukkigen, of die voorwenden zulks te zijn, nog tot aan de omwenteling van het jaar 1795, bescherming verleend; doch alleen bij voorraad en tot weder opzeggens toe, wanneer bleek dat hun voorgeven valsch was. Op de meeste misdaden waren, in de oude stadsregten, geldboeten gesteld. Ook werd er in toegelaten, dat men zich van vonnissen van Schepenen van Culenburg, op het hof te Arnhem mogt beroepen.

De stad was voorheen bloeijender en heeft vooral veel geleden door het verplaatsen van de hier gevestigde geweerfabrijk naar Luik, het-

welk gedurende onze vereeniging met Frankrijk geschied is, en vele inwoners naar elders heeft doen verhuizen.

Culemborg is in drie blokken verdeeld, zijnde de Binnenstad, de Havendijk en de Nieuwstad, geheeten. Deze drie blokken zijn door muren en grachten van elkander gescheiden. De binnenstad is het oudste en aanzienlijkste gedeelte der stad. De Nieuwstad is wel het grootste in omtrek doch zeer ijl gebouwd en bewoond. De Havendijk, dat het kleinste blok is, wordt veel bewoond door schippers. Er zijn vier poorten als: de Lekpoort ten N., de Slotpoort ten O., de Zandpoort ten Z. en de Golberdingschepoort ten W. Bovendien had men er vroeger nog twee binnen poorten, de Havenpoort en de Lanksmeerpoort geheeten, van welke de laatste echter afgebroken is.

Men heeft er eene, in 1518, op bevel van Antonis van Lalaing en Elizabeth van Culemborg, gegraven haven. — Men telt er ongeveer 30 straten en drie markten, zijnde de Grootemarkt, de Vischmarkt en de Varkenmarkt. — Er worden vier vrije markten gehouden, zijnde twee paardenmarkten, beginnende de eerste Vrijdags voor halfvasten en eindigende Zaturdags in de volgende week; de tweede Maandag na Pinksteren; ééne magere ossen-, koeijen-, schapen- en varkenmarkt, die Dingsdags na beloken Paschen begint en tot den eersten Dingsdag in Mei duurt, en ééne vette beestenmarkt, ingaande den 21 October en eindigende den 23 dierzelfde maand, ofschoon zij iederen Dingsdag voortgezet wordt, tot den derden Dingsdag in November. De kermis valt in zondags na Pinksteren en duurt acht dagen. — Culemborg telt binnen zijne wallen ruim 4000 inw.

Onder de openbare gebouwen plagt vooral het grafelijk slot of Kasteel te Culemborg uit te munten, hieraan zullen wij echter een afzonderlijk art. wijden; zie dus hieronder Culemborg (Kasteel van).

Het stadhuis, staande aan het einde der *Groote markt*, is in het jaar 1534 gebouwd door Antonis van Lalaing, *Graaf van Hoogstraten* en Elisabeth van Culemborg. Het rust op zware kluizen en kelders, in welke vroeger de Vleeschhal gehouden werd, doch die thans tot wijnkelders dienen, heeft van voren eene zeer hooge stoep, tot welke men ter wederzijde langs onderscheidene blaauwe arduinsteenen trappen opklimt. De borstwering van de stoep is versierd met vier leeuwen, van welke de twee benedenste ieder het wapen der stad en de twee bovenste ieder dat der toenmalige Heeren van Culemborg vasthouden. Het gebouw is zeer hoog, en pronkt met eenen [illegible] doorluchtigen toren van twee verdiepingen.

Vroeger is hier eene Munt geweest, waarvan het gebouw in de *Ridderstraat* stond, en thans dient tot [illegible], zijnde het sedert jaren niet meer tot Munt gebruikt.

De Hervormde kerk was vóór de Reformatie aan de H. Barbara toegewijd.

De eerste kerk te Culemborg was gebouwd door Jan I, *Heer van Culemborg*, maar moet van geen zeer grooten omvang geweest zijn, en werd, naar het schijnt in of even voor het jaar 1310 vervangen door eene, die Jan II, Heer *van Culemborg*, deed bouwen. Zeker gaat het dat zij in het gezegde jaar met toestemming van Guido van Avennes, den twee en veertigsten Bisschop van Utrecht, gescheiden is van de moederkerk te Beusichem, waartoe zij tot dus verre behoord had. Ruim honderd jaren later, namelijk, in het jaar 1421, werd zij tot eene kollegiale kerk verheven door Hubert V, Heer *van Culemburg*, die er een kapittel van acht kannonniken in stichtte. Er waren in deze kerk [illegible] vikarijen

als: eene gesticht door Gerrit Cesar, in het jaar 1424; eene van den *H. Geest*, gesticht den 5 December 1455, door Wouter van Dichteren en Jan Gijsberts Borg. Bovendien bevatte zij onderscheidene kapellen. Nadat zij in het jaar 1654 weder door den bliksem in brand geraakt en tot den grond toe in kolen gelegd was, is zij opgebouwd zoo als zij thans nog gezien wordt, en den 10 April 1659 ingewijd. De toren, die voor den brand, drie omgangen had, en met eene verheven spits versierd was, werd plat toegedekt, zoodat hij nu maar twee transen heeft. Het klokke- of voorspel werd achter gelaten maar er werden negen klokken in opgehangen, die allen door den vermaarden Hemony gegoten zijn, en wanneer zij geluid worden eenen aangenamen en doordringenden klank geven. De kerk, zoo als zij thans gebouwd is, vormt een evenredig kruis. Het koor rust op twaalf pilaren, waarom henen een trans of omgang is, boven en onder met glas vensteren verlicht. Het middelpand is van dezelfde hoogte als het koor, en mede van bovenglazen voorzien; maar de zijpanden of gangen, die zoo breed als het middelpand zijn, zijn een weinig lager van dak, even als het noorder en zuider kruiswerk. Toen de kerk voltrokken was, is het verwulf niet voltooid, hoewel er niets meer aan te doen was dan het met planken te bekleeden, hetwelk eindelijk in het jaar 1725 geschied is, nadat er ten W. bij den toren een nieuw orgel geplaatst was. Het koor is, even als de omloop, met onderscheidene geschilderde glazen versierd, en er hangen acht koperen kroonen in deze kerk. Op het koor ziet men de begraafplaatsen der oude Heeren en Graven van Culemborg; ook staat daar eene fraaije marmeren lijkbus, waarin begraven ligt Vrouwe Catharina Alida van der Dussen, Huisvrouw van den Heer van Slingeland, in leven Raad en Burgemeester der stad Rotterdam, welke te Culemborg in het jaar 1745 overleden is. Men vindt in deze kerk mede nog eene uit den brand van het jaar 1654 geredde bank, op welke het beeld van de H. Barbara staat.

Vroeger hadden de Herv. hier nog eene kerk, de Kleine kerk of St. Jans kerk geheeten, omdat zij vóór de Hervorming aan den H. Johannes *den Dooper* was toegewijd. Voor deze kerk, welke *op den Wal* stond, werd destijds de Pastoor genomen uit de abdij van Marienweerd, van welke de Abt een zeer aanzienlijk huis naast deze kerk had staan, alwaar hij somwijlen voor eenigen tijd zijn verblijf nam, en daarom de Abdij genoemd werd. Na het jaar 1531 is aan de westzijde tegen deze kerk een toren gebouwd, die met twee omgangen voorzien was, zijnde het onderste gedeelte vier- en het bovenste achtkant opgemetseld, en gedekt met eene verheven spits. In dezen toren hingen drie klokken, twee door Jan Tolhws, en de derde door den vermaarden Franciscus Hemony gegoten. De kerk rustte op twee rijen pilaren. In het jaar 1596 gaf Floris, Graaf *van Culemborg* bevel, om deze kerk, die toen bouwvallig werd, te herstellen, hetwelk ook geschiedde. Later weder vervallen zijnde, deed Graaf George Frederik haar, in het jaar 1684, anderwerf opmaken, met uitdrukkelijken last, dat, wanneer de kerk in staat was gesteld, er ten minste eenmaal 's weeks in zonde gepredikt worden, hetwelk evenwel niet geschied is. Op het koor lagen begraven, Frederik van [illegible], laatste Abt van Marienweerd, die tot de Hervormde godsdienst was overgegaan, en zijne huisvrouw, zoo als aldaar nog eene blaauwe zerk, met zijn geslachtwapen en een opschrift, te zien was. Deze kerk werd afgebroken en de plaats, waar zij gestaan heeft, tot eene begraafplaats ingerigt.

De Evangelische Luthersche kerk, voorheen de St. Peterskerk of Gasthuiskerk geheeten, staande op den hoek van de *Achterstraat* en de *Golberdingsche straat*, is na het jaar 1422, in de plaats van een vroeger aldaar gestaan hebbende kerk, welke door den brand van dat jaar vernield was, weder opgebouwd. In het jaar 1566 stond Floris I, Graaf *van Culemborg*, toe, dat de Hervormde leer in deze kerk zou worden gepredikt. Dit duurde echter niet lang, want in het volgende jaar moest de Graaf, zoowel als de andere Hervormden het land ruimen. Na de pacificatie van Gent echter weder teruggekeerd, gaf hij de St. Barbarakerk aan de Hervormden, en de St. Peterskerk bleef alsnu verlaten, tot dat George Frederik, Graaf *van Waldeck* en zijne gemalin Elisabeth Charlotte, Gravin *van Nassau*, die in de jaren 1676 en 1677, op eigen kosten, ten dienste van hunne geloofsgenooten, de Evangelisch-Lutherschen, deden vernieuwen en opbouwen, terwijl zij haar bovendien begiftigden met een fonds, dat toereikend was tot het onderhoud van eenen Predikant, eenen koster en voorzanger, alsmede met eenen vrije woning voor den Predikant. De kerk is een fraai, ruim en zindelijk gebouw. De predikstoel, die thans tegen het koor geplaatst is, stond weleer dwars tegen den zuidermuur, omdat ten N., buiten tegen de kerk aan, een gebouw, bestaande uit vier vertrekken, opgetrokken was, hebbende het uitzigt in de kerk, in welke vertrekken het vorstelijk hof en de hovelingen, gedurende de godsdienstoefening zich bevonden. De kerk is versierd met onderscheidene koperen kroonen en geschilderde glazen, zijnde giften van de vorstelijke familie. Ten W., tegen den gevel, is eene gaanderij en daarop een orgel, hetwelk in het laatst der zeventiende eeuw door Jonkheer Emanuel Frederik de Montfoort, een Roomsgezind edelman, die te Culemborg woonde, aan deze kerk vereerd is. Deze kerk is in het jaar 1839 geheel vernieuwd.

De R. K. Kerk, op de *Markt*, is aan de H. Barbara toegewijd. De voorgevel, welke op eenige pilaren rust, is zeer fraai, inwendig prijkt zij met drie altaren, eenen fraai gewerkten predikstoel en de borstbeelden van eenige voorname Jezuiten. — De R. K. hadden, behalve de hiervoor vermelde kerken, nog drie kapellen, zoo in als onder Culemborg, als een aan den *Havendijk*, tot het Elizabeths-gasthuis behoorende, en thans dienende tot stal; een even buiten de Zandpoort, de St. Anne-kapel geheeten, die door de beeldstormers, nadat alle beelden en schilderijen in eenen nacht vernield en verbrijzeld waren, in het begin van Augustus 1566, is omver geworpen; en eene te Redichem; zie voorts dat woord.

De Kerk der R. K. van de oude Clerezij of Jansenisten aan de *Varkenmarkt*, in het jaar 1836, wegens bouwvalligheid, afgekeurd zijnde, is in de plaats daarvan een nieuwe gesticht, die den 16 November van dat jaar door den Aartsbisschop van Utrecht is ingewijd. — De Synagoge op de *Wal* is zeer klein.

Men heeft er een uitmuntend Weeshuis, aangelegd door vier Executeurs, van den uitersten wil van vrouwe Elizabeth van Culemborg, de dato 25 Mei 1555, en voltrokken door Milchior van Culemborg, eenen dier executeuren, zijnde de andere inmiddels overleden. Voornoemde vrouw Elizabeth, had bij dit Testament besproken, dat alle hare giften, legaten, doodschulden, enz. voldaan zijnde, de regte armen het overschot van hare goederen zouden erven en genieten. Om aan dit Christelijk oogmerk te voldoen, besloten de executeurs een weeshuis te stichten, voor 48 kinderen, namelijk 24 jongens en 24 meisjes, alsmede voor 12 maagden,

en kochten daartoe een grond en erf aan, van ouds *ten Heyligen leven* geheeten, waarop zij een aanzienlijk gebouw stichtten, zoo als dat nog in wezen is, uitkomende met eene poort aan de *Achter-* of *Heere-straat*. In dit voortreffelijk ingerigt gesticht vindt men in de eetzaal der meisjes een kunstig bewerkt altaarstuk, waarop het eerste Avondmaal, door Jezus met zijn discipelen gehouden, is afgebeeld; op een der deuren ziet men het eten van het paaschlam, en op de tweede deur den grooten maaltijd van Koning Ahasuerus; als de deuren toegesloten zijn, ziet men op de buitenzijde het vallen en het inzamelen van het manna. In eene andere zeer groote zaal treft men eenige afbeeldsels van de Graven en Gravinnen van Culemborg aan, waaronder dat van vrouw Elisabeth en hare beide gemaals.

Het Oudemannen- en Vrouwenhuis, eigenlijk het Elizabeths-gasthuis, aan den Havendijk, waarin twaalf oude mannen en vrouwen worden opgenomen, die er ieder vrije woning hebben, is gesticht in het jaar 1532 door Anthonis van Lalaing, Graaf *van Hoogstraten*, en zijne Gemalin Elizabeth van Culemborg.

Van het St. Petersgasthuis, waarvan de kerk, thans, zoo als wij gezien hebben, bij de Evang. Luth. in gebruik is, en dat, in het jaar 1422 afgebrand zijnde, door Johan IV, Heer *van Culemborg*, weder opgebouwd werd, worden de inkomsten gebruikt tot onderhoud van arme ingezetenen, die daar bedeeling krijgen.

De Fundatie van van Baden bestaat in zes woningen of kamers, als vier in de *Achterstraat*, over het Weeshuis, en twee in de *Weert*, gesticht door zekeren van Baden, voor oude vrouwen, die daarin gehuisvest worden en bedeeling krijgen.

Vroeger had men hier buiten de Lekpoort, ten O. van den Havendijk, eene Lazarij of Lazarushuis, tot het ontvangen van met melaatsheid besmette lieden. Dit huis, met het ophouden van die ziekte, buiten gebruik geraakt zijnde, is in de zeventiende eeuw afgebroken, en nu geheel verdwenen, wordende de nagedachtenis nog bewaard door de benamingen van den Lazarusweerd, den Lazarusboomgaard enz.

Er bestaat hier een klein R. K. Seminarium, in de *Ridderstraat*, dat in het jaar 1825 vernietigd, doch in het begin van dit jaar (1840) weder geopend is, en waarin door 3 Hoogleeraars aan 40 studenten onderwijs werd gegeven. Ook heeft men er eene Latijnsche School, waarin alleen door eenen Rector onderwijs gegeven wordt. De eerste dien wij als Rector aan deze school vermeld vinden, is geweest Mr. Abraham Wagardus, die tot 1730 dat ambt schijnt te hebben waargenomen.

Voorts heeft men te Culemborg 4 scholen, als eene Fransche kostschool voor jonge Heeren; eene School voor jonge Juffrouwen, met 20 leerlingen; eene Stads armenschool en twee Bijzondere scholen.

Vroeger bestond hier ook een Departement der Maatschappij, *Tot nut van 't Algemeen*, hetwelk den 9 October 1805 opgerigt was: maar in het jaar 1834 is te niet gegaan.

Culemborg is de geboortepl. van den Bisschop van Roermonde, Hendrik van Cuyk; van den Gouverneur-Generaal van Neerlands-Indië Antony van Diemen, geb. in 1593 of 1594, † 19 April 1645; van den Staatsman, Floris van Pallandt, Graaf *van Culemborg*, geb. 28 Mei 1577, † 4 Junij 1639, en onder anderen, in 1618 Gezant aan het hof van Denemarken, en in het jaar 1625 gevolmagtigde op de Vredehandeling te 's Gravenhage te zijn geweest; en van den Nederduitschen

dichter Rezlov de Kleyn, geb. in 1792, † 15 Julij 1834, als Predikant bij de Evangelisch-Luthersche gemeente te Breda.

In het jaar 1422 werd te Culemborg eene zamenkomst of congres gehouden, van de in oorlog zijnde Mogendheden, om eenen vrede te treffen, welke daarop gevolgd is tusschen Reinold IV, Hertog van *Gelre*, Jan, Hertog van *Beijeren*, Frederik van Blankenheim, Bisschop van Utrecht, de steden Utrecht en Amersfoort, alsmede tusschen Hubrecht V, Heer *van Culemborg* en die van Utrecht. — In dat zelfde jaar is de oude stad met de St. Barbarakerk en het St. Petersgasthuis en kerk ten eenemale afgebrand.

Zweder van Culemborg, de twee en vijftigste Bisschop van Utrecht, zich genoodzaakt ziende voor den aanhang van zijnen mededinger naar die waardigheid, Rudolph van Diepholt, de wijk te nemen, begaf zich naar Culemborg, waar Rudolph, die, gedurende zijn afwezen, onder den titel van Postulaat, het Bisdom bestuurde, alle middelen aanwendde, om hem in handen te krijgen, en zelfs in 1427, hem door vergif zocht te doen van kant helpen. Dit echter mislukt zijnde, zond Rudolph den 23 Februarij 1428, Jan van Buren, Proost van Aken, en St. Maria, te Utrecht, mitsgaders vele van de hem toegedane Hoeksche partij, en eene menigté krijgsvolk, zamen omtrent vijftien honderd man sterk, naar Culemborg, waar zij des nachts, aan de oostzijde der stad, eene brug over de gracht wierpen, en de stadsmuur beklommen. De Proost kwam met veertig man binnen, en liet tot een teeken, voor degenen, die nog buiten waren, de trompet steken. De burgers, onraad vernemende, kwamen voor den dag, terwijl de vijanden, die zich in de stad bevonden, zich naar de poort spoedden om ze te openen, voor degenen, die buiten waren, onderwege vier gewapende burgers dood slaande. De Culemborgers, middelerwijl onder de wapens gekomen zijnde, en zich bijeen gevoegd hebbende, boden wakker tegenstand en kregen den Proost met achttien van de zijnen gevangen, die zij aanstonds nedervelden, behalve den Proost, wien een schandelijker, smadelijker en smartelijker dood beschoren was, want onder de wijven geraakt, werd hij naar de oude vischmarkt gesleept en aldaar op eene der vischbanken gelegd, en aan mooten gekapt. Bij overlevering of uit oude aanteekeningen weet men, dat de Proost digt bij de Slotpoort uit een riool werd getrokken, waarin hij, uit groote vrees, en om zijn leven, ware het mogelijk, te behouden, gekropen was. De overige manschap, die in de stad was, ontkwam, en die buiten waren, vlugtten naar Utrecht; wordende alzoo Culemborg en de goede ingezetenen van dezen verderfelijken aanslag bevrijd. Ter gedachtenis aan den dood van den Proost, werd een hoofd van steen, ten ruwste uitgehouwen, aan de binnenzijde van den muur der Slotpoort, naar de straat ziende, gemetseld, verbeeldende het hoofd van dezen voorvechter, hetwelk aldaar nog te zien is.

Gerrit, bastaard van Hubrecht, Heer *van Culemborg*, van zijn oom, Jan IV, de honderd schilden niet ontvangende, die hem bij uitersten wil van zijnen vader waren toegezegd, ondernam, in het jaar 1449, eenen aanslag op Culemborg, die echter slecht uitviel, want zestien van zijne gezellen werden gevangen, onthoofd en op raden gesteld, onder welken was eenen Wouter van Amstel, gesproten uit het bloed van Culemborg.

In het jaar 1466 rukte, Adolf Hertog *van Gelder*, onvoorziens op Culemborg aan, maar de burgers, eenen moedigen uitval doende, raakten, omtrent Golberdingen, handgemeen met de Gelderschen. Toen

kreeg ADOLF de nederlaag en de zijnen zagen zich genoodzaakt naar Tiel te vlugten, doch onder weg werden velen doodgeslagen. Anderen werden gevangen genomen en op rantsoen gesteld. Het steegje waar de Gelderschen de nederlaag kregen, wordt nog *Hertog-Adolfssteegje*, of *Olofssteegje* geheeten.

Op het laatst van de maand September 1567, stond CULEMBORG aan de woede van de beeldstormers ten doel. Zij kwamen 's nachts in de St. Barbarakerk, waar zij alle beelden verbraken, de reliquien of overblijfsels der Heiligen verstrooiden, de heerlijke altaar- en miskleederen in een daartoe aangestoken vuur binnen de kerk verbrandden. Daarna viel men op de kloosters, van welken dat van Jeruzalem of het H. Graf bijzonder veel te lijden had; zoodat door deze woede alles vernield werd en de kerkelijke diensten eenen geruimen tijd hebben moeten stilstaan.

Den 8 October 1570 ontstond een zware brand in de oude Molenstraat, door het broeijen van het hooi, dat al te nat bij zekeren AERT DE VEER was thuis gehaald. Door dezen brand werden in deze straat 24 woningen en 7 bergen met hooi en koorn verteerd.

Om voor te komen dat CULEMBORG niet door het Prinsenvolk werd verrast, zond ALVA, den 7 Julij 1572, zeshonderd gewapende manschappen derwaarts; die, in het jaar 1574, gevolgd werden door eenige vaandels Spanjaarden, welke uit Holland herwaarts kwamen en omtrent 60 Duitsche soldaten als gevangenen mede bragten. Deze werden door hen naakt uitgekleed, twee en twee ruggelings aan een gebonden en uit de veerpont in de Lek geworpen. In het jaar 1576 werd CULEMBORG echter, ten gevolge van de pacificatie van Gent van het Spaansche krijgsvolk bevrijd.

Nadat er in het jaar 1597 eene groote duurte had geheerscht werd CULEMBORG, in het jaar 1599, door eene hevige pest bezocht.

In het jaar 1650 ontstond er te dier stede een verschrikkelijk oproer, uit een geringe oorzaak ontstaan. De regering had namelijk goedgevonden ten voordeele van de stad eene molenkar aan te leggen, waarmede het koren van en naar den molen zoude gebragt worden, ten einde daardoor te beletten, dat de molenaars meer vorderden dan hun toekwam en tevens dat de stads-accijnsen op het gemaal niet ontdoken werden. Hier tegen verzette zich het gemeen, waarop een der oproerigste vrouwlieden, bij den kop gevat en gevangen gezet werd. Nu geraakte het volk zoodanig in woede dat men het stadhuis, werwaarts de Regering zich begeven had, bestormde, er de glazen in smeet en de deur zocht te vermeesteren, zoodat de regering zich gedrongen zag de gevangene los te laten. De Graaf, die destijds uitlandig was, hiervan berigt ontvangen hebbende, kwam spoedig in stilte te CULEMBORG, met eenig krijgsvolk, dat men heimelijk wist binnen te brengen. Hierop werden eenige van de schuldigsten gevangen genomen, hetwelk echter niet konde geschieden, zonder dat een der voornaamste oproermakers werd ter nedergeschoten. Twee der gevangenen werden ter dood veroordeeld, maar bekwamen, op voorspraak der voornaamste ingezetenen, pardon van den Graaf, waarna de stad weder tot rust keerde.

Toen de veepest, in het laatst van het jaar 1744, in Noord-Holland uitgebroken, in Zuid-Holland en het Sticht vreesselijk woedde en in het volgende jaar ook tot CULEMBORG doordrong, werd het gemeen wijs gemaakt, dat de Pater Jezuit, die alhier de R. K. kerk bediende, een middel had, dat op eene wonderdadige wijze, de zieke beesten genas. Dit gerucht, zich ook door Holland en Utrecht ver-

spreid hebbende, veroorzaakte eenen grooten toevloed van menschen, die met kannen en kruiken, van heinde en verre aankwamen, om van dit water te halen en het den beesten in te geven. Men vindt aangeteekend, dat in plaats van ééne nachtschuit van Leyden op Utrecht er dikmaals twee en drie, ja zelfs vier aankwamen, opgepropt met menschen, die dan over de Vaart, of langs eenen anderen weg, als in bedevaart naar Culemborg optrokken, doch aangezien men de beloofde uitwerking niet gewaar werd, en het verkoopen van dit middel van hooger hand verboden werd, hield deze handel spoedig op.

CULEMBORG (GROOT-), koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. . Zie Cuylemburg (Groot-).

CULEMBORG (KASTEEL-VAN-), voorm. kast. in het graafs. *Culemborg*, prov. *Gelderland*, ten O. van de stad Culemborg.

Het was omtrent het midden der veertiende eeuw, door Johan, Heer *van Culemborg* gebouwd, ter vervanging van een ander dat ten W. der stad, buiten de Golberdingsche poort, omtrent het jaar 1271 opgetrokken en omtrent zeventig jaren later door gezegden Heer Johan afgebroken was. Allereerst bouwde hij de groote zaal, welke het uitzigt had op den voorburg, vervolgens ten O. daarvan eenen zwaren vierkanten toren, vier verdiepingen hoog. Hij versterkte zijn slot met een zwaar rondeel, en zijn broeder, Heer Gerard, bouwde den ronden of witten toren.

Behalve dit gebouw was er ook een Nederhof ten Z. en O. betimmerd, en aan de Noordzijde besloten met eenen muur en gaanderij op steenen bogen rustende, aan wier einde een wachttorentje pleeg te staan. Ten O. op de hoeken waren twee vierkante zware torens. Een gedeelte der gebouwen zoo ten Z. als dat ten O., van ouds genaamd het zwarte varken, is geheel en al ingestort of afgebroken, zijnde daarvan nog eenige vertrekken, als de Raadkamer, de Leenkamer en de Zuidoostertoren, waarin de archiven bewaard werden, overig. De stallingen ten O. van dit Nederhof, mede binnen eene gracht gelegen, zijn tot eene branderij ingerigt. Vóór het kasteel is een plein, den Voorburg genaamd, hetwelk met twee poorten, zoo naar buiten naar de dreven als stadwaarts plagt te worden afgesloten. Hier waren van ouds de kaatsbaan, met eene hooge muur omringd, later tot een woonhuis vertimmerd; de piqeurstallingen, en 's Gravenhof, welke laatste onder de Geldersche regering bij gedeelten in erfpacht is uitgegeven.

Het zoo trotsche Kasteel van Culemborg heeft reeds veel van zijnen luister verloren, ten tijde van Graaf Floris I, toen het met Spaansch krijgsvolk is bezet geweest. Naderhand zijn er de Franschen, in de jaren 1672 en 1673, in gelegerd geweest, en dezen hebben er rijkelijk het hunne aan toegebragt, om het te vernielen; waarom dan ook de toenmalige Graaf het verlaten heeft, en het klooster Marienkroon tot zijn verblijf heeft doen gereed maken, waardoor het kasteel den naam van het Oudehof en het vertimmerde klooster dien van het *Nieuwehof* heeft verkregen. Sedert is dit slot vervallen, doordien er bijna geen hand aan werd gehouden, en eindelijk is het Bovenhof in het jaar 1735 afgebroken en het puin aan den Muiderzeedijk gebruikt. Destijds bleef echter den Witten toren staan, doch die is in het jaar 1812 almede afgebroken.

CULEMBORG (LAND-VAN-NIEUW-), verl. grond in *Nederlands-Guiana*, kol *Suriname*. Zie Cuylemburg (Land van Nieuw-)

CULEMBURG (NIEUW-), verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie Cuylemburg (Nieuw-).

CULUBRODE, oude naam van de voorm. hofstede KULENRODE, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Braband*. Zie KULENRODE.

CUMBAVA of CUMBAWA, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidwester-eilanden van Banda* behoorende. Zie SUMBAWA.

CUMMINGE, in het Lat. CUMMINGA, plaats, vermeld in een diploma van het jaar 839, alwaar het genoemd wordt CUMMINGUM IN PAGO WESTARCHA IN DUCATA FRISIAE, misschien wel moet men het zoeken ter plaatse, waar tegenwoordig het geh. COUM, in *Franekeradeel*, prov. *Friesland*, ligt. Zie COUM.

CUNERABERGJE, heuvel in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, 4 min. O. van de stad Rhenen, van waar men een schilderachtig gezigt op de stad en de rivier heeft.

CUPANAMA, riv. in *Nederlands Guiana*, kol. *Suriname*. Zie COPPENAME.

CURAÇAO, apost. prefectuur in *West-Indië*, zich uitstrekkende over de eil. Curaçao, Bonaire, Aruba en St. Eustatius, mitsgaders over het Hollandsche gedeelte van St. Marten en Saba.

Deze prefectuur bevat 5 statiën en 5 kerken, bediend wordende door 5 Pastoors, 3 Kapellaans en 2 Assistenten, welke laatste, even als een der Pastoors, bij gebrek aan Nederlandsche Geestelijken, Spaansche Priesters zijn. Men rekent, dat deze prefectuur 16,000 zielen bevat, hoewel het getal R. K. op St. Eustatius, St. Marten en Saba niet met zekerheid bekend is, als zijnde deze eilanden, tot hiertoe, bij gemis van Priesters, van geestelijke verzorging verstoken.

CURAÇAO, ook wel CURAÇUIRRA, QURAÇAO, CURASSAO, CORROSOL, (d. i. *Zuurzak*), KURAKAO, KURASSAU, KURASSAO of CURAZAO gespeld, eil. in *West-Indië*, het voornaamste der *Curaçaosche eilanden*, ruim 10 geographische mijlen N. van de Noordkust van Zuid-Amerika, liggende de noordelijkste punt op 12° 24′ N. B., en de zuidelijkste punt op 12° 3′ N. B., de oostpunt op 51° 1′ W. L., en de westpunt op 51° 31′ W. L.

Dit eiland strekt zich van het N. W. ten W. naar het Z. O. ten O. in de lengte uit, is 9 geographische mijlen of 12 u. lang, de grootste breedte beslaat nog geen 2¼ u., terwijl het op de smalste plaats slechts ½ u. breed is, de geheele oppervlakte bevat 8¼ vierkante mijl. De langste dag is er 12 u. 23′ 30″, en de kortste 11 u. 16′ 30″. De bevolking bestond op den 1 Januarij 1833 uit 15,027 personen, zijnde 2602 blanken, 2701 vrije kleurlingen, 3830 vrije zwarten en 5894 Neger- en Mulattenslaven.

CURAÇAO schijnt als uit den afgrond te zijn opgerezen, en is rondom van eene zuivere, onpeilbaar diepe zee omgeven. De noord- en noordwestzijde, die geheel ongenaakbaar is, heeft een bar en woest aanzien en eene steile afgescheurde kust, doch aan de zuidkust eenige baaijen, onder welke de voornaamste is de St. Annabaai; voorts heeft men er de Blaauwbaai, de Bocobaai, de Bullenbaai, de Fuikbaai, de St. Jansbaai, de Knippenbaai, de St. Kruisbaai, de Lutjesbaai, de St. Martha'sbaai, de St. Michielsbaai, de Piscaderobaai, de Porto Mariabaai, de Spaansche baai, de Spaansche putbaai, de Vaersenbaai, de Valentijnsbaai de Westpuntbaai. Evenwel is de landing zelfs ook aan de zuidzijde van de Oostpunt tot de Piscaderobaai, waar men een laag strand heeft, moeijelijk, en door de uitgestrekte rotsen en riffen, alleen in de St. Michielsbaai, de Bullenbaai, de Porto Maria-

baai en de St. Kruisbaai mogelijk, daar deze voor barken en schepen bevaarbaar zijn. De overige baaijen kunnen slechts door kleine vaartuigen gebruikt worden. Rivieren of meren vindt men er niet, en de weinige kreken, langs welke het water in den regentijd wegvloeit, droogen spoedig weder uit. Aan de kust zijn nog de volgende binnenwateren, het Lagoen of Groot-Ambre, het Lagoen blanco of Klein-Ambre, het Schottegat en het Spaansche water.

Het water voor de schepen wordt op Curaçao van de plantaadjen of tuinen gehaald, waar zeer groote putten zijn, die op eenigen afstand van het water liggen. Van deze putten loopt eene gemetselde goot naar den waterkant, waar eene gemetselde waterbak is, voorzien van kranen, om het water in de vaten te laten loopen; eenige manschappen scheppen dan het water met emmers uit den put en gieten het in de goot, terwijl de barkas met ledige vaten voor den bak ligt, waardoor men zeer gemakkelijk, met behulp van eene kleine slang, de vaten vullen kan. Het water is op Curaçao echter niet zoo goed als te Suriname, en wordt, indien er eene lange droogte geheerscht heeft, veeltijds brak en schadelijk voor de gezondheid.

De lucht wordt op Curaçao voor zeer gezond gehouden. De hitte wordt er door de zeewinden afgekoeld. Om de zes of zeven jaren gebeurt het echter weleens dat de gele koorts, die verwoestende plaag der verzengde luchtstreek, er zich vertoont, en er alsdan vele slagtoffers maakt.

De grond bestaat voornamelijk uit kalkformatien, kalksteen of koraal kalksteen en groensteen, uit welke laatste steensoort het grondgebergte gevormd is. De kalksteen, die later ontstaan is, loopt in het midden van het eiland, dwars door het vroeger bestaan hebbende gebergte heen, en verbindt, door eene smalle strook lands van ¼ u. breedte, de beide deelen van Curaçao, die, zoo als hieruit ontegenzeggelijk blijkt, niet altijd aan elkander zijn verbonden geweest. Het geheele eiland is zeer bergachtig, de voornaamste bergen zijn de St. Antonieberg, de St. Christoffelberg, de Groeneberg, de Grooteberg, de Kabrietenberg, de Kleineberg, de Midden-seinpost, de Noordkantberg, de Oost-seinpost, de Priesterberg, de Ronde Klip, de Tafelberg, St. Hieronimo, de Veerisberg en de Zwarteberg. Aan de Noordoost- en Westkanten treft men eenige bosschen aan, die genoegzaam brandhout opleveren. De Noordzijde van het eiland is rotsachtig, geheel kaal en onvruchtbaar. Aan de Zuidzijde vindt men eenige teelaarde, op de hellingen der bergen en in de valeijen, welke laatste het vochtigste en alzoo tot bebouwing het geschiktste zijn. Men heeft op het eiland koper- en ijzermijnen, die echter niet bewerkt worden. Voorts vindt men er syeniet, porfier, caliedon, bergkristal enz. Ook vertoonen zich hier en daar, in enkele groensteensoorten, glinsterende kwarzkristallen. Het voornaamste voortbrengsel uit het delfstofrijk is echter het zout, dat hier in overvloed gewonnen wordt, hebbende men hier vele zoutpannen, die een zeer helder en zuiver zout uitleveren, kalk is hier mede zeer goed, en men treft er natuurlijke traslagen aan, welke eene zeer deugdzame bouwstof opleveren.

Curaçao is wegens gebrek aan regen, veroorzaakt door de lage ligging, waardoor de wolken met eenen sterken oostelijken wind er over heen waaijen, voor alle bebouwing ongeschikt. Te voren werd er nog wel indigo, katoen en cacao aangebouwd, thans echter bijna volstrekt niet. Men legt er zich echter, in den regentijd, voorname-

lijk op het aankweken van het Indiaansch koren of de kleine maïs, tot onderhoud der slaven, toe; doch niet zelden wordt de hoop op eenen gunstigen oogst geheel verijdeld. Ook bouwt men er de groote maïs of Turksche tarwe, doch dit is niet algemeen. Peulvruchten en moeskruiden vindt men er weinig, hoewel men er welsmakende snijboonen heeft. Voorts Jamaica-boonen, welke groen of droog worden gegeten; het boontje manteca of smeerboontje, en eene zekere soort van roodachtige boonen, die den zonderlingen naam van oude wijven dragen. Eene zeer gewone aardvrucht is de pinda, ter grootte van eenen kleinen aker, met eene harde brosse schil. Europesche groenten, een weinig salade, uijen, peterselij en sellerij uitgezonderd, komen slecht voort, en zijn schaars te bekomen. Zeeporselein, dat een zeer goed middel tegen de scheurbuik is, vindt men er menigvuldig; watermeloenen, cantaloupen of spaansch spek en pompoenen zijn hier in overvloed; ook heeft men er eene soort van gekartelde komkommer, die gestoofd of in het zuur gelegd, gegeten wordt; alsmede de gingambo, zijnde eene kruipende komkommerachtige vrucht, met eene lichtgele kelkbloem; en de caloon, eene soort van melde, die als spinazie gebruikt wordt. De boomen zijn te CURAÇAO niet talrijk en bestaan meest uit die vruchtboomen, welke aan Amerika tusschen de keerkringen eigen zijn. Daaronder verdient de eerste plaats, de kokosboom, die hier, bijzonder in het Middenkwartier, op eenen zoutachtigen, half klei- en half zandgrond, welig groeit en somtijds tot de hoogte van 50, 60 ja 80 voeten opschiet. De trosdadelboom wordt hier ook, ofschoon in geringere hoeveelheid gevonden. Zeer overvloedig zijn de oranjeboomen, waarvan de vrucht in zoete, rinsche en zure worden verdeeld. Ook vindt men er zoete en zuurachtige chinaasappelen, en zeer vele limoen- of lemmetjesboomen, wier vrucht het alom bekende Curaçaosche limoensap oplevert. De pompelmoes en de adamsappel, eene soort van Chinaasappel, ter grootte van eenen zesponds kogel, groeijen hier in kleiner getal; alsmede zoete en zure citroenen. De tamarinde verheft zijne prachtige kruin in bijna alle tuinen van dit eiland. Onder de verdere vruchtboomen telt men de banane of pisang, de gojabe of cojuta, de cachore of katschouboom, de mispel, de knippeboom, de mamai of mammea, de pupuo of pupane, de douce, de carowari en de mangoboom, druiven gelukken hier zelden. Voorts heeft men hier nog de katoenboom, de zadelhoutboom, de pokhoutboom, de mahonyhoutboom, de otaheite, de massinilla of mancenilla, de wilde olijfboom en de boschkalabas. Onder de eigenlijke heesters, vindt men hier de gele, de roode, de surinaamsche en de groene piment. De wilde granaatappel is hier niet meer dan een harde heester, waarvan de vrucht klein en niet zeer smakelijk is. Behalve de Spaansche jasmijn, de oleander, de wilde mimosa, de heliantrope, de panachebloem, de amore sicco (drooge liefde) en eenige leliën, vindt men op Curaçao weinige bloemen, terwijl die van Europesche afkomst er slecht gelukken. Geneeskrachtige planten en kruiden zijn hier zeer menigvuldig, zoo wordt de carpata-olie uit de koffijachtige boon der palma-christi getrokken; doch het zaad van den kleinen wilden carduus benedictus, hier patrijszaad genoemd, wordt niet zelden aangewend, om de carpata-olie te vervalschen, hetgeen te gevaarlijker is daar de patrijs-olie zeer purgatief en zoo sterk is, dat zij den dood kan veroorzaken. De theebiek, de herba sangoura en de flossanje worden veel gebruikt. De aloë is op Curaçao zeer menigvuldig en eene soort van mentha niet zeldzaam. Tabak groeit er bijna niet, en het weinige suikerriet, dat aan den westkant aan-

gekweekt wordt, deugt tot niets dan tot melassen en vrij slechten rum. Tot heiningen, waarmede de landerijen van elkander worden afgescheiden, bedient men zich, behalve van klipsteenen, van eene soort van cactus, de cardouche genaamd. Een ander stekelachtig gewas is de dadelcardouche of cactus lauferus, alsmede de veelsoortige cactus ficoides herissatus. De eigenlijke opuntia is hier ook, ofschoon men zich niet op de teelt van het cochenille-insect toelegt. Onderscheidene soorten van lianen, hier apentouw geheeten, slingeren zich om de boomen en benadeelen den groei.

Behalve eenige wilde konijnen, en enkele wild gewordene honden en katten, vindt men er geene wilde dieren. De tamme viervoetige dieren zijn alle van Europesche of Barbarijsche afkomst. De paarden, meestal van Spaansch en Barbarijsch ras, zijn er klein, veelal bruin, doch vlug en taai, en worden grootendeels onder den man gebruikt; spanpaarden heeft men weinig; voor vervoer van goederen bezigt men ossen, zelfs koeijen, die hier klein, meerendeels rood van kleur, en niet zeer menigvuldig zijn. Overvloediger zijn de schapen, doch deze zijn niet groot van gestalte, terwijl de wol haarachtig en tot spinnen ongeschikt is. Talrijker nog dan de schapen, zijn de geiten of cabrieten, die hier grooter, stouter en fraaijer dan in Europa zijn, maar anders van de gewone soort. De varkens alleen schijnen aan dit eiland eigen te zijn. Zij zijn zeer klein, meestal zwart of grijs en geel gespikkeld. Ezels, ofschoon eigenlijk van de vaste kust ingevoerd, zijn hier zeer talrijk. De witte en grijze ezels, die tot rijdieren opgevoed worden, evenaren in snelheid bijna de paarden. Muilezels worden er van de kust aangevoerd maar niet aangefokt. Het aanfokken van paarden, ezels, koeijen, schapen en cabrieten levert aan de eigenaars der tuinen de meeste voordeelen op, doch eene langdurige droogte veroorzaakt menigmaal eene groote sterfte onder het vee. Honden en katten zijn er in groot aantal en van dezelfde soort als in Europa.

Onder de roofvogelen heeft men te Curaçao eene soort van wouw, de sperwer, de gespikkelde nachtuil en grijze kleine valken. Van ander gevogelte vindt men er steenduiven, veldhoenders, patrijzen, de tjutjoebi, het tropiale geelborstje, de mofjes, de kolibriet, het vliegenvogeltje, vele groene parkieten en eenige groene papegaaijen. Paauwen en kalkoenen, zelfs in eenen half wilden staat, parelhoenders, gewone hoenders, tamme duiven en tortels zijn op dit eiland vrij talrijk. — Onder de watervogelen treft men er de groote Amerikaansche eend, de gewone eend en de gans aan. Langs de stranden ziet men onderscheidene soorten van meeuwen, ook is er de zeezwaluw niet minder talrijk.

Slangen zijn er weinig. Men vindt er drie soorten van scorpioenen, namelijk: roode, grijze en zwarte; alsmede duizendbeenen van eene ongemeene grootte. Onder de insecten telt men kakkerlakken, de groote zwarte huisspin, de kleine zoo giftige oranjespin enz. Rupsen en kapellen zijn hier niet zeer talrijk en fraai, alleen de groote oleanderrups uitgezonderd, die somtijds 6 duim lang is, 1 duim in den omtrek en zes en dertig geleden heeft, beurtelings oranjewit en korenblaauw is. Eigenlijke muskiten zijn hier, uit hoofde van gebrek aan zoet water, weinig of niet. Onder de amphibiën vindt men een aantal hagedissen, waaronder de leguaan de opmerkelijkste is; voorts de blaauwe of blaauwstaartige hagedis; de hemelsblaauwe hagedis; de totekki, een klein diertje, dat de pannen der daken en de muren bewoond; de klevende hagedis enz. Zee- en landschildpadden zijn er zeer talrijk; ook

gevonden. —
s, welke niet
zeequeluizen ge-
schaars. Krab-
visschen telt men
maar veel fijner;
ene soort van zee-
en kleinen zeebaars;
soorten. Haaijen en
somtijds in de haven.
ekapers.
modderaal, die men
Zeegewassen, polijpen
al, den groeisteen, den
de groote boompolijp,
pel, de groote kwal en

eenen beklagenswaardigen
de landbouw, de handel
die de zoutoogsten en de
eikend zijn, om in de vol-
zoo als voedsel, kleeding

staat uit allerhande natiën en
merkelijk verschil in de ligcha-
ook in manieren en levens-
neen van eene lange ranke ge-
er dan gewone lengte van dijen
wen hebben meest allen een lang
smal en bleek geel van kleur,
zij fraai haar en heldere vu-
zeer stijfhoofdig en wel eens
zoowel als bij de Kleurlingen en
en verre dat der mannen; uit dien
elschappen bij de Blanken of Cre-
vooral meisjes tegenwoordig zijn,
zeer goede opvoeding genoten en
Lust tot werkzaamheid is bij
ote geneigdheid om zich door slaven
zijn zij meest groote liefhebsters.
andsters zijn, kan men toch eenigen
; hetgeen dan ook de reden is, dat
en langdurig verblijf te Curaçao, eene
op hunne verdere levensreis, mede

hier aankomen. is een der grootste ge-
dit eiland, zoodat men er dikmaals over
er niet naar behooren aan beantwoor-

meestal vuile, luije dronkaards en buiten-
zijn beter geproportioneerd dan de blanke
te haarlokken, groote ronde oogen, in
kelende blikken ontwaart. Echter is haar
ook hebben zij eenen breeden platten neus

t
d
en
me
er

en dikke lippen. In de ooren dragen zij groote cirkelvormige gouden ringen en een goudenkruis laag op de buik. Voorts dragen zij lange, slepende vuile japonnetjes, welke haar slordig om het lijf hangen. De vrouwen van de kleur zijn, even als de Negerinnen, van een zeer wellustig gestel, en maken meestal eene broodwinning, met, onder de benaming van waschvrouw of koopvrouw in het klein, zich over te geven aan den eersten den beste, wien zij het geluk hebben te behagen.

De Negerslaven op Curaçao, zien er over het algemeen gezond en opgeruimd uit. Zij zijn slim, niet geheel onbeschaafd en werkzaam. Mannen en vrouwen gaan gekleed en dragen zelfs schoenen. Bij overtollig gebruik van drank zijn deze negers, ofschoon anders gedienstig en vriendelijk, in het geheel niet gemakkelijk. Niet alleen de slaven maar ook de zoogenaamde vrije lieden, zijn van vroeger tijden, reeds als brutaal en hardnekkig bekend. De Negers van Curaçao, zijn zelfs in andere koloniën, kenbaar door hunne meer luidruchtige gesprekken, dan die van andere slaven; zij houden veel van geraas en leven. Ook zijn de Negerinnen uitermate bedreven in kijven en schelden, hetgeen niet zelden door een bloedig gevecht wordt gevolgd.

De gewone taal der Negers en der Kleurlingen is een verbasterd Spaansch, *Papiëmento* geheeten, hetgeen de kinderen der Blanken en een groot gedeelte van het schoone geslacht, bij voorkeur onder elkander spreken. Deze taal is even onaangenaam van uitspraak als arm in woorden. Sedert de terugkomst der Nederlanders in 1816, heeft de Nederlandsche taal er echter veel veld gewonnen, zoodat zelfs de Negers hier die beter verstaan dan die van Suriname.

Het eiland is verdeeld in drie divisiën, West-divisie, Oost-divisie en Midden-divisie geheeten, en bevat slechts eene stad *Willemstad*, genoemd, waar de Directeur of Gezaghebber over de Curaçaosche eilanden, zijn verblijf houdt. Zie Willemstad.

Meest alle Blanke ingezetenen behooren tot de Protestantsche kerk; de Kleurlingen en de zwarten echter meest allen tot de R. K.; zoo telde men 1 Januarij 1833, onder de Blanken 1672 Protestanten, 183 R. K. en 747 Israëlieten; onder de Kleurlingen 45 Protestanten en 3640 R. K. en onder de Zwarten 1 Protestant en 8739 R. K.

Sedert het jaar 1825 zijn de Herv. en Evang. Luth. van *Curaçao* tot eene Protestantsche gem. vereenigd, waarbij de Evangelisch-Luthersche gezangen in gebruik zijn en die eene kerk te Willemstad heeft, waarin beurtelings door eenen Hervormden en eenen Evangelisch-Lutherschen Predikant de dienst gedaan wordt, die zich, om éénheid te bewaren, van het behandelen van oude geschilpunten in hunne leerredenen onthouden.

De R. K. maken drie statiën uit, als die van Curaçao, welke eene kerk te Willemstad heeft, en door eenen Pastoor, drie Kappellaans en twee Assistenten, zijnde Spaansche Priesters, bediend wordt; die van Curaçao-Oostzijde, en die van Curaçao-Westzijde.

De Israëliten, die eene gem. uitmaken, hebben eene Synagoge te Willemstad, in 1730 gebouwd.

Men heeft op Curaçao twee scholen, beide in de stad, waarvan de voornaamste in de wijk Otrabande.

Te Curaçao is, in het laatst der vorige eeuw, geboren de dappere L. Brion, die als Vlootvoogd, met den titel van Admiraal van Columbia, er veel toe bijbragt tot de onafhankelijkheid dier republiek, en de schrik der Spaansche kruissers was. Hij overleed te Curaçao, in den

ouderdom van 39 jaren, waar hij op eenen heuvel, achter den tuin Rozentak, N. W. van het Schottegat, begraven is.

Dat dit eiland reeds in de vijftiende eeuw aan de Spanjaarden is bekend geweest, schijnt vrij zeker. Men weet toch, dat zij, in het jaar 1499, een dorp, door Indianen bewoond, aan de Golf van Maracaibo ontdekten, hetwelk uit hutten bestond, die op onderscheidene eilandjes gebouwd waren, waarom zij het als een klein Venetië beschouwden, en het Venuzuela noemden, terwijl Jean de Ampeuz, die aldaar met 60 man van St. Domingo aankwam, er zijn verblijf hield, en er de stad Coro bouwde. Daar nu Curaçao bijna in het gezigt der vaste wal ligt, is het meer dan waarschijnlijk, dat het ook toen reeds aan de Spanjaarden bekend was, of het althans kort daarna geworden is, dewijl men niet denken kan, dat men, van St. Domingo naar Coro varende, het tusschen beide liggende Curaçao niet zoude gezien hebben. Er wordt evenwel geen vroegere melding van dit eiland gemaakt, dan in het jaar 1527, toen Keizer Karel V Curaçao, *Bonaire* en *Aruba* aan het landschap Coro verbond en onder het gezag van den aldaar zijnde Gouverneur de Ampeuz stelde. Toen echter Karel V het landschap Venuzuela, in het jaar 1529, aan het Augsburgsche handelhuis Welser afstond, nam de Gouverneur van Venuzuela en Coro, de Ampeuz, de wijk naar dit eiland, hetwelk hem door de Spaansche regering, bij de aftreding van het bewind over Venuzuela, voorbehouden was. Deze Gouverneur stond onder het opperbewind van dien van st. Domingo, terwijl de hem toegevoegde Spaansche Priester in het gezag naast den Gouverneur de Ampeuz volgde, door wien zich dan ook de zachtaardige en vreedzame Indianen dezes eilands, die zeer gedwee en ondergeschikt waren, lieten regeren en in de R. K. godsdienst onderwijzen. De toenmalige hoofdplaats van Curaçao was St. Barbara, aan het Spaansche water, alwaar de Ampeuz eene kapel gesticht had.

Zekere Jan Jansz. Otzen, die lang op de West-Indië gevaren had, om aldaar zout te halen, en eindelijk bij de Spanjaarden te Curaçao had krijgsgevangen gezeten, waardoor hij zeer goed met dat eiland bekend was, bood, in het jaar 1634, de Westindische Compagnie aan, om het voor haar te veroveren. Te dien einde werd dan ook dadelijk een eskader uitgerust, bestaande uit het oorlogschip *Groot Hoorn*, de jagten *de Eenhoorn* en *de Bark*, benevens de fluit *de Engel Gabriël*. Dit eskader stond onder het bevel van den Heer Jan van Walbeek, Oud-Raad van Brazilië, en aan zekeren Pierre le Grand, die als Officier in Brazilië, met roem, tegen de Portugezen gediend had, was het gezag over de 180, aan boord zijnde, soldaten opgedragen, terwijl Otzen hun tot gids diende. Deze onderneming had dat gelukkig gevolg, dat er, den 21 Augustus van dat zelfde jaar, met den Spaanschen Gouverneur don Alonzo Lopez de Morla, eene overeenkomst gesloten werd, waarbij de onzen in het bezit des eilands kwamen, en de Spanjaarden van hun regt daarop afstand deden. Het grootste gedeelte der oorspronkelijke bewoners verliet met de Spanjaarden het eiland, zoodat er slechts 20 Indiaansche huisgezinnen, bestaande uit 75 zielen, achterbleven. Bij de komst der onzen te Curaçao vond men er 750 paarden, 2000 stuks hoornvee, 9000 schapen en 1000 cabrieten, niettegenstaande door eene vierjarige droogte, de helft van het vee en eene groote menigte vruchtboomen en aardvruchten gestorven waren, en dat de Gouverneur, om er de huiden van uit te voeren, veel vee geslagt had, zoodat de uitvoer, behalve die van bereide schapenvellen, op 500 à 600 stuks 's jaars geschat werd.

Niet alleen was het de veilige haven van Curaçao, die dit eiland voor ons belangrijk maakte, maar ook de rijke zoutpannen, die er gevonden werden, welke van te meer belang waren, omdat het zout destijds een artikel was, hetwelk de Nederlanders, wegens den oorlog met Spanje, niet gemakkelijk uit het, aan dat Rijk onderworpen, Portugal konden bekomen. De bevolking was in de eerste tijden zeer gering; want van de 75 Indianen, welke Curaçao niet verlaten hadden, zijn naderhand nog onderscheidene gevlugt en weggevoerd, zoodat er ten hoogste zestig overbleven. Het is echter waarschijnlijk, dat naderhand vele Indianen derwaarts zullen teruggekeerd zijn, nadat zij van hunne landgenooten vernomen hadden, hoe goed dezen door de Nederlanders behandeld werden. Bij het sluiten van den Munsterschen vrede, in het jaar 1648, werd ons het bezit van Curaçao en de onderhoorige eilanden bevestigd.

Toen Brazilie, in het jaar 1654, voor ons verloren ging, werd dit land door vele aldaar gevestigde huisgezinnen verlaten. Daar deze sedert 30 jaren aldaar gewoond hadden, en meer aan het Westindische klimaat, zeden en gewoonten, dan aan die van het, nu reeds ontwende, moederland, gewoon waren, verhuisden zij naar onze andere koloniën, en zoo begaven velen zich naar Curaçao; terwijl de bevolking aldaar tevens sterk toenam, doordien de Bewindhebbers der Westindische Compagnie den, in het jaar 1659, uit Portugal verdreven Israëliten niet alleen verlof gaven, om zich te Curaçao te vestigen, maar hun tevens eenige privilegiën verleenden. Ten gevolge van den, in het jaar 1672, tusschen Lodewijk XIV, Koning *van Frankrijk,* en de republiek der Vereenigde Nederlanden uitgebarsten oorlog, kwam, in het volgende jaar, de Gouverneur van het Fransche gedeelte van St. Domingo, de Bas, op Curaçao, alwaar hij, den 14 Maart, met 600 man in de Carraccasbaai ten anker kwam. Hier vond hij eene batterij, slechts met 25 man bezet, welke spoedig door de Fransche troepen verdreven werd, zoodat de landing volkomen gelukte, en men ook een paar stukken geschut daar aan wal kon brengen. Nu trok de Bas met ongeveer 500 man en twee veldstukken derwaarts. De Kapitein-Kommandant der schutterij, door het weifelend gedrag van den Gouverneur Jan Donker, eenig wantrouwen tegen dezen opvattende, nam hem dadelijk gevangen, en begon de naderende Franschen zoodanig met het geschut van de bastions der stads-muren te begroeten, dat de Fransche Kommandant weldra besloot terug te trekken. Het toenmalige garnizoen van Curaçao, dat men door den oorlog in het moederland niet had kunnen doen versterken, bestond destijds slechts uit 80 man, maar de burgerij en de matrozen van de in de haven liggende schepen, achtervolgden de Franschen, en dwongen hen de wijk op hunne schepen te nemen, waarop zij naar St. Domingo terug zeilden. Lodewijk XIV dezen hoon willende uitwisschen, deed, in het begin van het jaar 1678, onder het bevel van den Graaf d'Estrées, 20 oorlogschepen en een aanzienlijk getal kleinere vaartuigen, in de haven van Brest, uitrusten en naar West-Indië stevenen, met last om Curaçao te vermeësteren. d'Estrées kwam behouden te St. Domingo aan, en overhandigde aan den Gouverneur van dat eiland Pouancey, het koninklijk bevel, om zich met 1200 uitgelezene manschappen bij de vloot te voegen, ten einde die 80 Curaçaosche soldaten te tuchtigen. Na nu nog eerst naar Martinique te zijn gestevend, ten einde vandaar koopvaardijschepen mede te nemen, om de te maken buit weg te voeren, stak men, den 7 Mei, in zee; en aangezien men vóór wind en vóór stroom heen zeilde, ging de reis zeer voorspoedig; doch op eenen afstand van

nog geen dag reize van CURAÇAO genaderd zijnde, liep de geheele vloot te middernacht op het noorderrif van de Avesklippen; zoodat, van de 20 oorlogschepen, 18 een prooi der golven werden, terwijl ook van de andere vaartuigen slechts twee ontkwamen. Intusschen was men te CURAÇAO, werwaarts de tijding van deze aanmerkelijke uitrusting en het doel daarvan overgewaaid was, in den uitersten angst, en vreesde ieder oogenblik die geduchte magt te zien opdagen, toen men eensklaps de blijde tijding vernam, dat het op handen zijnde gevaar geweken was; hetwelk geheel verdween, toen in Augustus van dat zelfde jaar de vrede te Nijmegen, tusschen de Nederlanden en Frankrijk geteekend werd.

Na dien vrede nam de welvaart op CURAÇAO aanmerkelijk toe, en het was toen eene voordeelige kolonie voor het moederland; terwijl het mede in een reeks van jaren, door geen vijandelijken aanval verontrust werd. Tevens bleef dit eiland bij de vredebreuk met Frankrijk in het jaar 1689, waarbij Suriname en st. Eustatius aangevallen werden, verschoond, zoodat deze eeuw vreedzaam en voorspoedig ten einde liep. Maar de grijze LODEWIJK XIV, deed in het begin van het jaar 1712, uit de haven van Toulon, een eskader onder het bevel van JAQUES DE CASSARD uitzeilen, met bevelen om de koloniën der Nederlanders te plunderen of te vernielen. Den 16 Februarij verscheen dit eskader, bestaande uit vijf oorlogschepen en zeven andere groote vaartuigen, voor de haven van CURAÇAO. Het zakte vervolgens naar beneden, en kwam ten anker in de Baai van st. Kruis, waarop de troepen op eene plaats werden aan wal gezet, die, naar deze gebeurtenis, den naam van Cassardsgat bekwam. Niet verre van de landingsplaats ontmoetten de Franschen en Nederlanders elkander en raakten weldra handgemeen, met dat ongelukkig gevolg, dat de onzen naar Malpays moesten terugtrekken. Hier, waar de Nederlandsche troepen, het aanrukken der Franschen nogmaals zochten te stuiten, viel een tweede gevecht voor, dat even zoo ongelukkig uitviel. Den 26 Februarij werd nu de stad door de Franschen opgeëischt, en hierop een weigerend antwoord bekomen hebbende, begonnen zij die te bombarderen. Na dit bombardement werd van de Fransche zijde voorgeslagen, om eenen stilstand van wapenen aan te gaan, mits de regering eene redelijke contributie wilde toestaan en hierop werd, na eenig dingen, overeengekomen, dat aan de Franschen eene som van 115,000 pesos van achten (230,000 guld.), aan contanten, koopgoederen en slaven, zoude betaald worden, daaraan voldaan zijnde, zoo verlieten de Franschen het eiland.

Na het kostbare bezoek van CASSARD nam dit eiland weder in bloei en welvaart toe, en het bleef voor groote rampen bevrijd. Maar het werd in het jaar 1738 door rampzalige binnenlandsche twisten en verdeeldheden, tusschen de Curaçaosche burgers ter eener en de hier aanwezige zeeofficieren ter andere zijde, in de grootste onaangenaamheid gewikkeld. Deze oneenigheden schijnen ontstaan te zijn, doordien de zeeofficieren vermeenden, dat hun van wege de burgers niet de eerbewijzingen gedaan werden die hun toekwamen; terwijl de burgers van gedachten waren, dat deze officieren zich te veel regt aanmatigden en de inboorlingen met minachting behandelden.

In het jaar 1752 had er op Curaçao, of eigenlijk op de veeplaats Hato, een geduchte opstand onder de Negers plaats, waarvan de heethoofden, of eerste aanleggers behoorden tot eene familie, welke men hier de stam van **Aminas** noemde, van welke muitelingen dan

ook eene menigte ter dood gebragt en daardoor de opstand gedempt werd.

Eene andere ramp gebeurde op dit eiland door het springen van 's lands fregat *Alphen*, onder de bevelen van den Kapitein Georg Willem Hendrik, *Baron* van der Feltz, welk ongeval den 15 September 1778, plaats had. De slag was zoo geweldig, dat alle huizen er van schudden, en door de bewoners, die vreesden, dat zij geheel zouden instorten, verlaten werden; aan de havenzijde bleef bijna geen glasruit heel. Het geschokt water rees tien voet boven peil over de oevers heen en vloeide zelfs binnen de poort van het fort. De opgezette zee sloeg met een vreesselijk geweld tegen de zware schepen aan, die naauwelijks op hunne ankers bleven; de ligtere vaartuigen werden van hunne ankers afgeslagen en op de klippen en werven gesmeten, waar eenigen verpletterd werden, terwijl andere zonken. Vele matrozen van deze schepen sprongen in de haven, dewijl zij meenden, dat het kruid hunner eigene schepen losbarstte. De brokken hout en ijzer, die door de verbazende kracht van het losbrandend buskruid in de hoogte waren geworpen, stortten ginds en herwaarts op de huizen en in de straten neder. De deerlijk verminkte lijken en de afgescheurde menschelijke ledematen, die onder de verspreide brokken van het schip verstrooid lagen, leverden een afgrijsselijk schouwspel op. Bij dit ongeluk verloren 205 personen van het scheepsvolk, onder welken de Kapitein, het leven, en behalve dezen nog eenige Negers en Negerinnen, die aan boord of in de pontjes in de nabijheid van het fregat waren. Een klein gedeelte slechts der bemanning van het fregat, hetwelk met de sloep aan wal was, om water in te nemen, ontkwam aan dezen ramp.

Curaçao bereikte zijnen hoogsten top van bloei en welvaart gedurende den Amerikaanschen oorlog van 1775—1783, sints welken tijd het steeds met rampen te worstelen had, en tot dien verarmden staat geraakte, waarin het zich thans bevindt. Destijds echter was het de verblijfplaats en het toevlugtsoord van alle vaartuigen, die eenen voordeeligen sluikhandel op de kust dreven; dien ten gevolge lag de ruime en veilige haven dan ook steeds vol schepen. Bovendien zetteden zich vele kooplieden hier neder, en de handel was hier zoo uitgebreid, dat de pakhuizen de goederen niet bergen konden, en de vaartuigen, welke uit het moederland aankwamen, konden zelden de vereischte hoeveelheid drooge goederen aanvoeren, en eene sterke vermindering in de opeen gehoopte producten aanbrengen, hoewel, in het jaar 1783, een convooi van meer dan 50 vaartuigen tegelijk naar het moederland uitzeilde. Gedurende dit tijdvak viel er, den 16 Junij 1782, in het gezigt van het eiland, een scherp gevecht voor tusschen den gewapenden Nederlandschen hoeker *de Vrouw Machtelijne*, Kapitein Geerman, en het Engelsche fregat de *Diamant*, Kapitein Parker, hetwelk van 's morgens 11 ure tot tegen den avond aanhield, ten gevolge waarvan Kapitein Geerman, dewijl hij door den, zich in de nabijheid bevindende, kotter *de Kemphaan*, Kapitein Eije, schandelijk verlaten werd, na zich tegen eene groote overmagt dapper verdedigd te hebben, zich eindelijk aan den vijand moest overgeven. In dit gevecht had Geerman 7 dooden en 17 zwaar gewonden bekomen, onder welken de Tweede Luitenant, terwijl hij bij de overgave geen drie man aan boord had, die niet eenigzins gekwetst waren. Het verlies van Parker bedroeg 13 dooden, onder welken de Eerste Luitenant, de Schipper en twee Luitenants titulair; ook had hij 27 gekwetsten, van welken er naderhand nog onderscheidene overleden.

In het jaar 1784 ontstonden groote oneenigheden op Curaçao, tusschen de aanzienlijkste ingezetenen en de Leden der regering, waarvan de voornaamste bron was, dat de Directeur de Veer en de Raden zich langzamerhand den toom uit de handen hadden laten wringen, en eene verandering in de manier van procederen hadden ingevoerd. Deze onlusten bleven aanhouden tot den 15 Julij 1788, als wanneer de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden tusschen beide kwamen, waarna allengs alles weder tot rust kwam.

In het jaar 1789 werd de kolonie Curaçao en onderhoorigheden door de Westindische compagnie overgedragen aan het beheer van Hunne Hoogmogenden de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden.

De opstand [illegible]der de slaven van het eiland St. Domingo en later die van Venuzuela, gaven den doodsteek aan den smokkelhandel van Curaçao. Toen, ten gevolge van de omwenteling van 1795, de Engelschen besloten, zonder voorafgaande oorlogsverklaring alle Hollandsche vaartuigen te nemen, die zich op zee bevonden, en alzoo ook eenige rijk geladen koopvaardijschepen van Curaçao, die naar het moederland terugkeerden, mede in hunne handen vielen, nam de handel met het moederland een einde, zoodat er sedert het jaar 1795 tot op den vrede van Amiens in het jaar 1802, geen enkel vaartuig uit Nederland op Curaçao is aangekomen.

De slaven op de plant. de Knip, in het westelijke gedeelte des eilands, misnoegd, omdat men hun een gedeelte van het wekelijksch onderhoud onthield, weigerden, den 17 Augustus 1795, te werken, waarna zij den volgenden dag de plantaadje verlieten, om stadwaarts te gaan, en zich bij den Gouverneur te beklagen, dan, onder weg de plant. Santa-Cruz aandoende, voegden de negers dier plant., alsmede van andere omliggende tuinen zich bij hen. Hier kwam de opstand zelfs zoo ver tot rijpheid, dat zij zekeren Toela tot opperhoofd, en Bastiaan Carpata en Toussaint tot officieren benoemden, waarop zij, wier getal allengs tot 2000 weerbare mannen aangroeide, tot het plunderen, het stelen van rum, en het slagten van vee overgingen. Na eenen vergeefschen aanval, door een detachement van een officier en 42 man op hunne legerplaats, de plantaadje Porto-Maria, kwam Kapitein van Westerholt met 200 man op hen aanrukken, en sloeg hen op de vlugt. Nu versterkten zij zich, een uur van daar, op eenen berg, doch ook uit deze stelling verdreven, namen zij de vlugt naar den berg St. Christoffel, waar zij omsingeld werden, ten einde hen door honger en dorst te dwingen dien berg te verlaten. Dagelijks kwamen er dan ook deserteurs aan, die men onder belofte van vergiffenis gebruikte, om tegen hunne kameraden te dienen. Dit korps binnen vier dagen tot 1000 man aangegroeid zijnde, werd er eene algemeene jagt gemaakt, en de hoofden met eenige hunner hardnekkigste medestanders gevangen genomen, waardoor de opstand een einde nam, nadat er meer dan 100 slaven bij omgekomen waren, onder welken 26, bij vonnis van den krijsraad, werden ter dood veroordeeld, behalve die, welke op de benedenposten dadelijk door den krijgsraad gevonnisd waren, om hun leven door beulshanden te verliezen.

In het jaar 1799 dreigde een ander onheil het eiland Curaçao. Op St. Domingo werd namelijk het plan beraamd, om ook op het eiland Jamaica, hetwelk sedert het jaar 1655 aan de Engelschen toebehoorde, eene omwenteling tot stand te brengen, terwijl men het eil. Curaçao tot middelpunt der werkzaamheden verkoos. Twee der hevigste Revolutionnairen uit St. Domingo, Devaux en Sasportas, kwamen op Curaçao

aan, waar tevens reeds schepen werden uitgerust, om tot den opstand, ten behoeve van welke de Negers werden opgeruid, mede te werken. Toen echter de Gouverneur van CURAÇAO, J. R. LAUFFER, weigerde tot hun plan mede te werken, besloot men de omwenteling eerst op CURAÇAO tot stand te brengen, den Gouverneur gevangen te nemen, eenige personen het hoofd af te houwen, anderen te bannen, alle Noord-Amerikaansche goederen in beslag te nemen, en de Joden, bij wien het meeste geld zat, onder schatting te stellen. De nacht was reeds bepaald, waarop het garnizoen zoude overrompeld en gevangen genomen worden; doch de Gouverneur ontdekte dit verraad nog tijdig genoeg, om het te doen mislukken. Hij nam dus DEVAUX en SAPORTAS gevangen en liet ze voorts naar St. Domingo overbrengen, waarmede deze geheele aanslag ten einde liep.

Met het begin der negentiende eeuw werd er op nieuw door eenige Franschen en Mulatten van Guadeloupe, meest fortuinzoekers, eenen aanslag tegen CURAÇAO ondernomen, en deze zou ongetwijfeld gelukt en daardoor het eiland aan de teugelloosste regeringloosheid zijn ten prooi gegeven, had niet de Gouverneur LAUFFER de hulp van het, den 9 September 1800 in dit vaarwater zich vertoonende, Engelsche fregat *Nereide*, Kapitein FREDERIK WATKINS, ingeroepen, waardoor de kolonie, met behoud van hare eigen administratie, onder Britsche bescherming kwam, hetwelk ten gevolge had, dat het grootste gedeelte der aanvallers, na het opdagen van meerdere hulp, zich, in den nacht tusschen 23 en 24 September, op 13 vaartuigen, inscheepte, terwijl de overigen, die op de buitenposten waren achtergelaten, gedeeltelijk in kano's naar Coro zochten te ontvlugten, maar een prooi der golven werden, en gedeeltelijk krijgsgevangen werden genomen. Nu bleven de Engelschen in het gerust bezit van CURAÇAO tot in het jaar 1803, wanneer zij dit eiland, ten gevolge van den vrede van Amiens, weder aan ons teruggaven.

Toen de algemeene vrede van Amiens, koophandel en zeevaart in de Nederlanden weder herleven deed, en eene menigte koopvaardijschepen naar de ons hergevene koloniën stevenden, waren ook velen voor CURAÇAO bestemd, en verlieten dit eiland weldra weder van rijke ladingen voorzien, deze werden echter allen, door de Engelschen genomen, nog vóór dat de oorlog in 1803 verklaard was.

Na het weder uitbreken van den oorlog zonden de beide commissarissen, die destijds te CURAÇAO aan het hoofd van het bewind stonden, uit vrees voor eenen aanval, een schip aan den Franschen Bevelhebber van St. Domingo FERRAND of FERRANT, met verzoek om eenige geweren en amunitie te bekomen. Dit vaartuig viel den Engelschen Commandant J. BLIGT, die de stad St. Domingo blokkeerde, in handen, waardoor hij van de zwakheid des eilands onderrigt werd. Onderwijl stevende hij met twee linieschepen en twee fregatten naar CURAÇAO. hetwelk hij, den 31 Januarij 1804, opeischte, terwijl hij, na weigering van overgave te hebben bekomen, het beleg en zelfs een bombardement begon, waardoor groote schade aan vele huizen toegebragt, en de Luthersche kerk in de asch gelegd werd. Na 26 dagen, gedurende welken de landlieden, door plundering en brandstichting, veel geleden hadden, maar ook de vijand herhaalde reizen, door de troepen en de schutterij was, terug gedreven, braken de Engelschen het beleg op, en zeilden weg. Dit baatte den ingezetenen echter weinig, want de handel, het groote middel van bestaan, werd door de Engelsche kruisers, die het min of meer gestreng bleven blokkeren,

[illegible] en eene menigte vaartuigen, die naar het vaderland bestemd [illegible], werden opgebragt.

Toen de Engelschen zich verwijderden, kwamen de Franschen, die destijds nog alleen het Spaansche gedeelte van het eiland St. Domingo bezet hielden, terwijl hun eigen gedeelte, in handen der Negers was, die er het onafhankelijke rijk Haïti opgerigt hadden. Onder voorwendsel nu van jagt te maken, op de vaartuigen, die Negers of leeftogt naar Haïti bragten, namen zij alle vaartuigen, onder onzijdige vlag, welke Curaçao wilden aandoen, weg, en verklaarden die voor goeden prijs. De Fransche Kapitein-Generaal Ferrand wist dit voorwendsel zoo wel, ter zijner regtvaardiging, bij den Keizer Napoleon te bezigen, dat alle klagten van de diep vernederde en afhankelijke Bataafsche Republiek in den wind geslagen werden.

Na, sedert October 1804, door de Engelschen, ofschoon niet gestreng, geblokkeerd te zijn geweest, verscheen op den 31 Maart 1805 de Commodore Murray, met een eskader van zeven oorlogschepen voor de haven. Nog denzelfden dag deed hij een groot gedeelte zijner manschappen op het westelijke gedeelte des eilands landen. Hier werden de huizen der weerlooze planters geplunderd en verbrand, de magazijnen opengebroken, de maïs op het geroofde vee weggevoerd, en, met de mishandelde ingezetenen, aan boord der vaartuigen gebragt. De troepen en schutters, tegen de roovers uitgetrokken, werden, ten gevolge van onverschoonlijke zorgeloosheid, door hen overvallen, waardoor de bevelhebber Lewe, met ongeveer 100 man en twee stukken geschut, in 's vijands handen viel. De regering in het moederland trachtte te vergeefs troepen tot ontzet naar Curaçao te zenden; het eene schip werd terstond bij het uitzeilen uit Texel, genomen, en het andere, 's lands fregat *Utrecht*, Kapitein Costerus, strandde benoorden Schotland. Nu ontstond er in de kolonie gebrek en duurte, en de hongersnood naderde reeds dreigende. Om dezen nood te ontgaan, leverde een groot getal ingezetenen een smeekschrift in, waarbij zij verzochten, dat men het eiland aan de Engelschen zoude overgeven: een Amerikaansch vaartuig bragt echter gelukkig eene lading meel binnen. Nadat de Engelschen, in het begin van de maand Julij 1805, nog eenen vergeefschen aanval op het fort Beekenburg gedaan hadden (1), lieten zij het eiland ongemoeid, tot op den 22 December 1806, als wanneer het door Sir William Bolton, Kommandant van het fregat *Fisgard*, die zich, vergezeld van twee brikken, voor de haven vertoonde, werd opgeëischt. Hierop een weigerend antwoord bekomen hebbende, wendde deze vaartuigen het om de Zuid. De bezetting, even als de inwoners, daardoor in het denkbeeld gebragt, dat de Engelschen zich verwijderd hadden, schroomden niet den oudejaarsavond, op vaderlandsche wijze, regt vrolijk te vieren, hetwelk hun echter zeer slecht bekwam, daar de Engelschen van deze gelegenheid gebruik maakten, om Curaçao te overrompelen, hetwelk hun zoowel gelukte, dat zij reeds binnen de haven waren, alvorens men zich ter verdediging konde gereed maken. Zelfs kwam de Gouverneur Changuion, die zich 's nachts op het nabijgelegen landgoed Blenheim bevonden had, eerst in het hoofdfort, toen reeds alles verloren was; evenwel deed de vrees der Engelschen voor het, nog niet in hunne magt zijnde, fort Republiek (thans Nassau) hem nog een eer-

(1) Zie dezen aanval, met de oorzaken der mislukking, omstandig vermeld in dit *Woordenboek*, D. II, bl. 212.

lijk verdrag van overgave verwerven; waarbij wel het 300 man sterke garnizoen zich als krijgsgevangen moest overgeven, maar de bezittingen der inwoners gewaarborgd werden.

Nu bleef CURAÇAO aan de Engelschen tot op de groote omwenteling in de Nederlanden en het herstel van het Huis van ORANJE. Den 4 Maart 1816 werd het eiland plegtig overgegeven aan de Nederlandsche troepen en ambtenaren, die aldaar, den 27 Januarij van dat jaar, met het linieschip *de Prins van Oranje* en de schooner *de Haai*, waren aangekomen. Sedert dien tijd is CURAÇAO ongestoord in ons bezit gebleven.

In het jaar 1825 is de Generaal KRAIJENHOFF, met eenen aanzienlijken staf, op last van den Koning, die van dit eiland een tweede Maltha wilde maken, naar CURAÇAO gereisd, om plannen tot de bevestiging van dat eil. te ontwerpen, waarna de St. Annabaai door den Overste NINABER is versterkt. De voortreffelijke uitvoering van dat werk heeft dit punt in zoodanigen staat gebragt, dat geen vijandelijk schip zal ondernemen het te naderen. — Op den 1 Januarij 1827 werd CURAÇAO, ter bevordering van den handel, tot eene vrijhaven verklaard (1).

CURAÇAO, houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Wanicakreek*, ter linkerzijde in het opvaren uit de Saramacca; palende bovenwaarts aan den kostgrond Nooitgedacht, benedenwaarts aan den verlaten houtgrond Nieuw-Libanon; 500 akk. groot.

CURAÇAO, verl. houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Maarschalkskreek*, ter regterhand in het opvaren; palende bovenwaarts aan onbewerkte bosschen, benedenwaarts aan den houtgrond Nimmerrust. Zij is laatstelijk met den houtgrond *Bigrar* vereenigd geweest.

CURAÇAO (KLEIN-), W.-Ind. eilandje, 1 u. O. Z. O. van *Curaçao*; op 12° N. Br., 51° 3′ 30″ W. L. Het is een laag land en slechts op 1¼ mijl afstand te zien, als wanneer het zich als twee kleine heuveltjes voordoet. De visschers van Curaçao onthouden er zich met goed weder, waarom zij er een hutje opgeslagen hebben. Bij gunstige omstandigheden haalt men ook wel eens hooi van dit eilandje.

De Kapitein-Luitenant DINGEMANS heeft, voor eenige jaren, door de equipage van Zr. Ms. brik van oorlog *de Kemphaan*, hier eenen heuvel doen opwerpen van kraalsteen, om dit eilandje, dat slechts een uur in omtrek heeft, voor de zeevarenden beter zigtbaar te doen zijn. In 1805 werd de door zijne brandstichting verfoeide Lord MURAY, Commodore van een Engelsch eskader, op KLEIN-CURAÇAO begraven, doch is later van daar weder weggevoerd.

CURAÇAO (KLEIN-), kostgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan Porto-Bello, benedenwaarts aan Vigilantia; 346 akk. groot, met 3 slaven.

CURAÇAO (LAND-VAN-), verl. grond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Maarschalkskreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den houtgrond Bloemendaal, benedenwaarts aan de verl. plant. de Revolutie.

CURAÇAO-EILANDEN, eil. in *West-Indië*, in de *Caraïbische zee*, N. van de noordelijke kust van Zuid-Amerika, zich van het O. naar het W., tot in de nabijheid van den Zeeboezem van Maracaibo uitstrekkende.

---

(1) Hen, die meer omstandige berigten omtrent het eiland CURAÇAO begeeren, verwijzen wij naar het werk van onzen volijverigen medearbeider M. D. TEENSTRA, getiteld: *de Nederlandsche West-Indische eilanden in derzelver tegenwoordigen toestand*, waarvan het geheele 1e en een groot gedeelte van het 2e stuk alleen over dit eiland handelen.

Deze eilanden zijn: Curaçao, Bonaire, Aruba en Klein-Curaçao. Zij schijnen tot in het begin der zeventiende eeuw te zijn onbewoond gebleven; althans, toen onze landgenooten ze, in de eerste helft dier eeuw, in bezit namen, waren sommigen nog onbewoond.

Daar de Curaçaosche-eilanden over het geheel weinig opleveren, is de uitvoer van voortbrengselen naar het moederland zeer onbeduidend. Voorheen, toen het vasteland van Zuid-Amerika nog aan Spanje behoorde, waren zij echter zeer belangrijk, doordien men vandaar eenen levendigen smokkelhandel op die kust dreef, welke handel evenwel thans geheel te niet is.

Deze eilanden staan onder eenen Directeur, die op *Curaçao* zijn verblijf houdt, en een Kommandeur op Aruba, alsmede een op Bonaire, onder zijne bevelen heeft. Ten opzigte van de regtspleging behooren zij regtstreeks onder Curaçao.

Men telt er eene bevolking van ruim 19,000 inw., onder welken meer dan 3000 Blanken, ongeveer 5500 Vrije Kleurlingen, ruim 4000 Vrije Zwarten en omstreeks 6500 slaven.

CURAÇAO-OOSTZIJDE, stat. in *West-Indië,* tot de apost. prefectuur van *Curaçao* behoorende, op het eil. *Curaçao,* met ééne kerk, welke door éénen Pastoor bediend wordt.

CURAÇAO-WESTZIJDE, stat. in *West-Indië,* tot de apost. prefectuur van *Curaçao* behoorende, op het eil. *Curaçao,* met ééne kerk, welke door éénen Pastoor bediend wordt.

CURAQUIRRA, vroegere naam van het eil. Curaçao, in *West-Indië.* Zie Curaçao.

CURASSAO, eil. in *West-Indië.* Zie Curaçao.

CURAZAO-CHICA, eil. in *West-Indië,* tot de *Curaçaosche-eilanden* behoorende. Zie Curaçao (Klein-).

CURRENT, eil. in *Oost-Indië,* in de *Straat der Molukkos,* nabij de oostkust van het eil. *Celebes,* Z. W. van de Baai van Castricum.

CURRINGEHORN of veeltijds Kornhorn genaamd, geh. in het *Westerkwartier* der prov. *Groningen,* arr. en 5½ u. W. ten Z. van *Groningen,* kant. en 3½ u. Z. W. van *Zuidhorn,* gem. en 1½ u. Z. W. van *Grootegast,* ½ u. O. N. O. van *Opënde,* waartoe het behoort, aan den zandigen, met eiken en andere boomen bezetten, weg van Opende naar Doesum; met 20 huizen en kleine boerderijen.

CURTIS-BRUOCHE, voorm. renthoeve op den *Veluwenzoom,* prov. *Gelderland.* Zie Bilioen.

CUSEMERKLOOSTER, voorm. kloost. in het *Westerkwartier* der prov. *Groningen.* Zie Cuzemer.

CUYK, dek., apost. vic. gen. van het Hollandsche gedeelte van het voormalige bisdom *Roermonde,* voor het grootste gedeelte prov. *Noord-Braband,* voor een klein gedeelte prov. *Limburg.*

Het strekt zich uit over de bar. van Boxmeer, de stad Grave, het Land van Cuyk en een klein gedeelte van Opper-Gelder, en bevat de volgende 25 par.: Afferden, St. Antonis, Beers, Bergen, Beugen, Boxmeer, Cuyk, Escharen, Gastel, Grave, Haps, Heijen, St. Hubert, Ledeakker, Groot-Linden, Maashees, Mill, Oeffelt, Oploo, Overloon, Rijkevoort, Sambeek, Vierlingsbeek, Vortum-en-Mullem en Wanroy.

Men heeft er 26 kerken, die door 25 Pastoors en 18 Kapellaans en Adsistenten bediend worden. Dit dek. bevat ongeveer 23,000 zielen onder welke 14,000 communicanten.

CUYK, Cuik of Kuik, vl. in het *Land van Cuyk,* prov. *Noord-Braband, Eerste* distr., arr. en 9 u. O. van *'s Hertogenbosch,* kant.

en 2 u. N. ten W. van *Boxmeer*, gem. *Cuyk-en-St.-Agatha*; 51° 43′ 46″ N. Br., 23° 32′ 56″ O. L.

Men heeft er vier straten, waarvan drie geplaveid zijn. De langste is gedeeltelijk met lindeboomen beplant. De overlevering wil, dat de rivier, in vroegeren tijd, veel verder dan tegenwoordig van Cuyk haren loop gehad heeft, namelijk tusschen de uiterwaarden, aan de overzijde der rivier en de bergen, die daarachter liggen, door welke verandering deze uiterwaarden; weleer aan Cuyk behoorende, door de nu tusschen beide stroomende rivier daarvan afgescheiden zijn. Zelfs ontdekt men daar ter plaatse nog heden eene laagte, die reeds, eer de Maas eene aanmerkelijke hoogte bereikt heeft, onderloopt, en dit water dan door de Mooksche sluis moet uitloozen. Deze laagte schijnt de oude kil der Maas geweest te zijn. Hieruit laat zich verklaren, waarom de oude parochiekerk zoo digt aan den oever der oude Maas staat. Het is immers niet waarschijnlijk, dat men zulk een groot gebouw, als de kerk te Cuyk is, bij hare eerste stichting, zoo nabij den oever der Maas zoude geplaatst hebben, en daardoor zich in de noodzakelijkheid gebragt zien, om ze door eenen zwaren en kostbaren muur, tegen het geweld des waters, en 's winters tegen de kracht der ijsschotsen, te moeten beveiligen.

Cuyk, in de oudste oorkonden Cuc genaamd, is bewoond geweest door de Romeinen, die aldaar eene sterkte langs de Maas zullen gehad hebben. Hoezeer dit door geene gelijktijdige schrijvers kan worden gestaafd, hebben de gevondene Romeinsche oudheden zulks in het zekere gesteld. In het jaar 1823 kocht de Herv. gemeente een bunder land aan, waarop een huis met tuin voor den Predikant werd gesticht. Bij de bouwing en bewerking van dit erf stiet men telkens op urnen, met deksels, op schaaltjes, kannetjes, kruikjes, lampen, enz., waarvan eenige geheel zijn bewaard, en uit hun maaksel aantoonen, dat zij van Romeinschen oorsprong zijn. Ook heeft men er Romeinsche penningen, benevens een stuk van eene lans gevonden. Drie min. van de Romeinsche begraafplaats heeft men nog een Heidensch kerkhof ontdekt, blijkens de uitgegravene urnen. In de middeleeuwen was het een aartspr., onderhoorig aan het bisd. van Luik. Daar de kerkelijke verdeeling, bij den aanvang, naar de staatkundige verdeelingen, werden geregeld, zoo is hoogstdenkelijk Cuc de hoofdplaats geweest van een graafschap in *Taxandrië*, alwaar de Schout, Meijer, of hoe de eerste Magistraatspersoon ook genoemd zij, woonde, en waarvan later het graafs. Cuyk zijn oorsprong zal erlangd hebben.

Cuyk bevat, alleen in de kerkbuurt, aldaar de kom van het vlek genoemd, 186 h. en ongeveer 1300 inw., en met de daartoe behoorende geh. Fianen, den Ewinkel en Heeswijk 259 h., en ruim 1600 inw., die meest hun bestaan vinden in handel en landbouw.

De R. K., die hier ruim 1100 in getal zijn, maken met die van *St. Agatha* eene par. uit, welke tot het apost. vic. gen. van het Hollandsch gedeelte van het voormalige bisd. *Roermonde*, dek. van *Cuyk*, behoort, ruim 2000 zielen telt, en door eene Pastoor en eenen Kapellaan bediend wordt. De kerk, aan den H. Martinus toegewijd, staat op eenen uitstekenden hoek lands, die aan den Maaskant bemuurd is. Het is een groot en van eenen dikken toren voorziene kruisgebouw. Na de Reformatie is zij bij de Herv. in gebruik geweest, doch in het jaar 1799 weder aan de R. K. afgestaan.

De Herv., die hier 80 in getal zijn, behooren tot de gem *Cuyk-en-Beers* en hebben hier eene in het jaar 1810 gebouwde kerk. — De

Israeliten, van welke men er 30 aantreft, hebben hier eene synagoge. — De dorpschool wordt gemiddeld door 90 leerlingen bezocht.

Er is hier een veer over de Maas en men heeft er zes beesten-, laken-, wol- en linnenmarkten, als: de eerste Dingsdags na 26 April; de tweede Dingsdags na 6 Mei; de derde Dingsdags na 3 Julij; de vierde Dingsdags daaraanvolgende; de vijfde Dingsdags na 10 November en de zesde Dingsdags daaraanvolgende.

CUYK (LAND-VAN-), voorm. heerl., prov. *Noord-Braband*, arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Boxmeer* en *Grave*; palende N. O. en O. aan de Maas, Z. aan het Land van Kessel, W. aan de Commanderij van Gemert en aan het Land van Ravestein; terwijl de baronnie van Boxmeer en het dorp Oeffelt daarin besloten liggen.

Sommigen oordeelen, dat het *Land van Cuyk*, oudtijds den titel van Graafschap gevoerd hebbe. Doch anderen zijn van gedachten, dat eenige Heeren uit den huize VAN CUYK, Graven *van Arensberg* geweest zijn, en dat men, om deze reden, hen ook somtijds Graven van CUYK heeft genoemd. De oude Heeren van CUYK worden onder de Leenmannen van den Bisschop van Utrecht geteld, en hebben bij hem het ambt van Schenker bekleed. De eerste Heer van CUYK, van wien men in de gedenkschriften gewaagd vindt, is WILLEM, die, in het jaar 1034, overleed. Zijn achterkleinzoon, HERMAN geheeten, met hulp van zijnen broeder GODEVAART, FLORIS *den Zwarten*, broeder van DIRK VI, Graaf *van Holland*, omgebragt hebbende, werd door Keizer LOTHARIUS, oom van DIRK en FLORIS, uit zijn land verdreven. Graaf DIRK zich hiermede niet vergenoegende, viel gewapenderhand in het LAND VAN CUYK, wierp, om zich wegens den moord, aan zijnen broeder begaan, te wreken, alle sloten en sterkten des lands omver, verbrandde de dorpen en verwoestte het geheele land. Eenigen tijd echter daarna, werd er door toedoen van HERMANS broeder, ANDREAS VAN CUYK, destijds Bisschop van Utrecht, een zoen getroffen, op voorwaarde dat HERMAN, het LAND VAN CUYK, onder den titel van baronie of baanderheerlijkheid, van Graaf DIRK ter leen zoude ontvangen.

Onderscheidene Heeren van dit zelfde geslacht hebben daarna, in eene onafgebroken volgreeks, deze heerlijkheid bezeten tot op JAN V, die haar, in het jaar 1390, van JOHANNA, Hertogin *van Braband*, ter leen ontvangen moest, uit oorzake van een groot geschil, tusschen hem en de Brabanders gerezen; hetwelk, niet anders, dan onder deze voorwaarde, kon bijgelegd worden. Met dezen JAN, die, in het jaar 1394 of 1395, kinderloos overleed, was het mannelijk oir der eerste Heeren van CUYK, die deze heerlijkheid bijna 400 jaren bezeten hadden, uitgestorven. Hij had wel eene zuster, JENNE of JOHANNA genoemd, die hem in de regering dadelijk opvolgde; doch niet dan voor een zeer korten tijd, dewijl zij deze heerlijkheid, die, door het slecht beheer harer voorzaten, zeer met schulden bezwaard was, in het jaar 1400, vrijwillig afstond, aan haren neef, WILLEM, Hertog *van Gulik en Gelder*, waardoor dus de stad Grave en de heerlijkheid van CUYK, met Gelderland vereenigd werden, en daaraan verknocht bleven, tot dat MAXIMILIAAN, Aarts-Hertog *van Oostenrijk*, die, door zijn huwelijk met MARIA VAN BOURGONDIË, zoowel Hertog van Gelderland als van Braband geworden was, in het jaar 1481, de Stad Grave, met het LAND VAN CUYK, van Gelderland afscheurde, en aan het Hertogdom Braband hechtte. In het jaar 1485, heeft hij echter dat land, zoo van de eene als van de andere provincie gescheiden, en als souverein op zich zelven verklaard. In dien toestand was deze Heerlijkheid, gedurende de Regering van zijnen

zoon FILIPS *den Schoone*, en van zijnen kleinzoon, KAREL V, tot in het jaar 1515 of daaromtrent; toen gemelde KAREL haar voor 20,000 gulden verpandde, aan FLORIS VAN EGMOND, Graaf *van Buren*, die, na zijnen dood, in 1538, door zijnen zoon, MAXIMILIAAN VAN EGMOND, schoonvader van WILLEM I, Prins *van Oranje* opgevolgd werd.

In 1549, heeft Keizer KAREL echter dit pandschap aan het Huis VAN EGMOND afgelost; door betaling der bewuste 20,000 gulden; waartoe de stad Grave, 4000 en het LAND VAN CUYK 16,000 gulden, opschoten. FILIPS II, KARELS zoon en opvolger in zijne staten, heeft, in het jaar 1559, deze Heerlijkheid weder verpand, voor 60,000 gulden aan WILLEM I, Prins *van Oranje*, die, als Pandsheer, in het jaar 1560, aldaar gehuldigd werd. Dit pandschap is van WILLEM I overgegaan op zijne beide zonen; eerst, in 1584, op Prins MAURITS, en daarna, in 1625, op FREDERIK HENDRIK, Prins *van Oranje* (1).

Dus lang, had het Huis VAN ORANJE, derhalve, alleen het pandschap dezer heerlijkheid genoten, hetwelk, bijaldien de Spaansche Regering in deze landen had blijven duren, ten allen tijde weder zou hebben mogen afgelost worden: dan de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden hebben, bij Resolutie van 9 December 1611, dit pandschap in een wettig eigendom veranderd; mits aan zich behoudende de souvereiniteit of het oppergebied. En bij het sluiten van den Munsterschen Vrede, in het jaar 1648, dus een jaar na het overlijden van Prins FREDERIK HENDRIK, verklaarde Koning FILIPS IV, van zijn regt van redemptie af te zien, waardoor dit pandschap in vollen eigendom gekomen is aan FREDERIK HENDRIKS zoon, WILLEM II, en erflijk gemaakt aan zijne nazaten, die deze heerlijkheid hebben bezeten, als een leen van Staats-Braband. Van Prins WILLEM II, is het overgegaan op zijnen zoon, WILLEM III, Koning *van Groot-Brittanje*. Deze Vorst had, 7 jaren voor zijnen dood, in 1695, bij uitersten wille, tot eenigen Erfgenaam van alle zijne goederen verklaard, zijnen Neef, den jongen Prins JAN WILLEM VAN NASSAU-DIETS, Erfstadhouder van Friesland; afstammende van Grave JAN VAN NASSAU, jongeren broeder van WILLEM I, Prins *van Oranje*. Dan, terstond na zijn overlijden, den 19 Maart 1702, rees, over deze erfenisse, geen klein verschil, tusschen het Huis NASSAU-DIETS en het Keurvorstelijk Huis BRANDENBURG, hetwelk onbeslist gebleven is, tot in het jaar 1732, wanneer in 's Hage, onder de guarantie van Hunne Hoogmogenden, een vergelijk getroffen werd, waarbij, onder veel meer andere domeinen, ook de Baronie *van Grave* en LANDE VAN CUIJK, aan Prins WILLEM KAREL HENDRIK FRISO, later bekend onder den naam van Prins WILLEM IV, Erfstadhouder der Vereenigde Nederlanden en der Unie, is aanbedeeld, waardoor zij thans een gedeelte van 's Rijks domeinen uitmaakt.

Het LAND VAN CUYK wordt verdeeld in het Overambt en het Nederambt. Het eerstgemelde bevat zeventien dorpen of gehuchten, als: Maashees, Makkum, Holthees, Vierlingsbeek, Groeningen, Vorthem, Sambeek en Beugen, allen aan de Maas; meer landwaarts in Overloon, Oploo, Mulheim, Rijkevoort, Papevoort, Tove, Walschot, Ledeakker en Berkenbosch. In het Nederambt ligt de stad Grave en het vlek Cuyk, beide aan de Maas; voorts de volgende zestien dorpen of gehuchten: Heeswijk, St. Agatha, Haps, Groot-Linden, Klein-Linden, Katwijk,

(1) Men kan over de Heeren van CUYK eene welgeschreven verhandeling lezen in de *Memoires de l'académie de Bruxelles*, tom. VI.

Beers, **Mill**, **St. Hubert**, **Hulsbeek**, **Wanrooy**, **Gassel**, **Escharen**, **Hal**, **Langenboom** en **Neerloon**; zoodat deze heerl. een groot gedeelte van de tegenwoordige kant. *Boxmeer* en *Grave* inneemt. Het telt ruim 17,000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

Men treft in deze heerl. bijkans allerlei grond aan. Hier plant men rogge en boekweit, ginds vindt men goede wei- of hooilanden, elders heide, dienstig om er schapen op te wijden, welke echter thans veel bebouwd is. Op andere plaatsen dient de veengrond den opgezetenen tot brandstof. Zelfs zijn er boschjes van kreupelhout en hoog opgaande boomen.

In het jaar 1820 werd deze geheele heerl. door eene zware overstrooming geteisterd.

Het wapen van het Land van Cuyk bestaat in een veld van goud, beladen met twee baren van keel, waar boven, tusschen en onder acht meerlen, mede van keel, geplaatst drie, twee en drie.

CUYK (SLOT-TE-), voorm. adell. kast. in het *Land van Cuyk*, prov. *Noord-Braband*. Het was het stamhuis der Heeren van Cuyk, die niet onvermaard in de Vaderlandsche Geschiedenis geweest zijn. Waar het gestaan heeft, is onbekend. In het vlek Cuyk heeft men wel een zoogenaamd **Hoog-huis**, doch niet van die bouworde, om er de overblijfselen van eenen middeleeuwschen burgt in te ontdekken. Wij gelooven, dat het Kasteel van Cuyk niets anders geweest zij, dan het kasteel te Grave, en dat dit stadje zijnen oorsprong aan dit kasteel verschuldigd is.

CUYK-EN-BEERS, kerk. gem., prov. *Noord-Braband*, klass. van *'s Hertogenbosch*, ring van *Grave*.

Zij telt 125 ziel. en heeft eene kerk te **Cuyk**, die door eenen Predikant bediend wordt. De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Henricus Beventrop, die in het jaar 1648 herwaarts kwam en in het jaar 1654 overleed. Het beroep is eene koninklijke collatie.

CUYK-EN-ST.-AGATHA, gem., prov. *Noord-Braband*, *Eerste* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Grave* (1 k. d., 22 m. k., 3 s. d., 3 ged.); palende N. aan Linden, O. aan de Maas, Z. O. aan Oeffelt, Z. aan Haps, W. aan Beers.

Zij bevat het vl. **Cuyk**, het d. **St. Agatha**, benevens de geh. den **Ewinkel**, **Fianen** en **Heeswijk**, beslaat eene oppervlakte van 1697 bund. 97 v. r. 58 v. ell., telt ongeveer 2200 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw, koophandel en ambachten. Voorts heeft men er 5 looijerijen, 3 brouwerijen en 2 olieslagerijen.

De R. K., die hier 2000 in getal zijn, maken de stat. van *Cuyk* uit. — De Herv., van welke men er ongeveer 90 telt, behooren tot de gem. van *Cuyk-en-Beers*. — De Israëliten, die men er 100 aantreft, maken de gem. van *Cuyk* uit.

Men telt er twee scholen, die te zamen door 120 leerlingen bezocht worden. Ook bestaat er te St. Agatha een klooster van de orde der Kruisheeren. Zie deswege het art. Aagtekloosier (St.-)

Onder deze gem. vielen, bij den watervloed van Januarij 1820, wel vijf doorbraken in den Maasdijk, zoodat het vl. Cuyk met eene volkomene vernietiging bedreigd werd, en de geheele gem. groote schade leed.

Het wapen dezer gem. is hetzelfde als dat van het Land-van-Cuyk. Zie het art. Cuyk (Land-van-).

CUYK-EN-ST.-AGATHA (BINNENPOLDER VAN-), pold. in het *Land van Cuyk*, prov. *Noord-Braband*, *Eerste* distr., arr. *'s Hertogenbosch*,

kant. *Grave*, gem. *Cuyk-en-St.-Agatha;* palende N. aan Katwijk, O. aan de straat, Z. aan St. Agatha, W. aan de heide.

Deze pold., in het jaar 1500 bedijkt, beslaat eene oppervlakte van 386 bund. 50 v. r., en wordt door twee sluizen van het overtollige water ontlast. Het land ligt ongeveer 10 ellen boven A. P.

Over dezen polder heeft het gemeentebestuur van Cuyk-en-St.-Agatha het toezigt

CUYL (HET-HUIS-), voorm. kast. in het *Land van Vianen*, prov. *Zuid-Holland*, nabij Vianen.

Het was het stamhuis van het oude geslacht van VAN CUYL, dat een zilveren Leeuw, geharnasseerd van lazuur, op een veld van keel, ten wapen voerde. Van het huis, dat reeds in de vijftiende eeuw moet gesloopt zijn, waren in het jaar 1540 nog oude muren en grondvesten te zien; thans zijn echter ook deze niet meer aanwezig, zoodat men zelfs niet meer weet aan te wijzen, waar het gestaan heeft.

CUYLEMBURG, graafs. en st., prov. *Gelderland*. Zie CULEMBORG.

CUYLEMBURG (GROOT-), koffijplant in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Cottica*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. Nieuw-Cuylemburg, benedenwaarts aan de verl. plant. Zelden-Rust; 750 akk. groot, met 115 slaven, bij de Negers VANDRA geheeten.

CUYLEMBURG (KASTEEL-TE-), voorm. kast. in het graafs. *Culemborg*, prov. *Gelderland*. Zie CULEMBORG (KASTEEL-TE-).

CUYLENBURG (LAND-VAN-NIEUW-), verl. grond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Cottica*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verlaten plant. Blokkenstein, benedenwaarts aan de verl. plant. Gustaafsdal; 500 akk. groot.

CUYLEMBURG (NIEUW-), verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Cottica*, ter regterhand in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. Elsenhagen, benedenwaarts aan de plant. Groot-Cuylemburg; 250 akk. groot. Zij behoort thans aan de plant. *Voorzorg*, aan de Vredenburgerkreek.

CUYNRE, riv., prov. *Friesland*. Zie KUINDER.

CUZEMER of KUSEMAR, ook CUISEMERKLOOSTER, CUSEMERKLOOSTER en KUZEMERKLOOSTER gespeld, voorm. kloost. in het *Westerkwartier*, prov. *Groningen*, onder en ½ u. Z. Z. W. van *Oldekerk*, ½ u. Z. O. van *Sebaldeburen*.

Het was een Nonnenklooster der Premonstreiterorde, aldaar in het begin der dertiende eeuw gesticht, door HENDERICUS, Proost van Berethe, een aloud, in den Dollard verdronken, dorp, die aan het klooster den naam gaf van ST. MARIA'SPOORT. Het moet een fraai, ruim gebouw geweest zijn, met eene torenspits, en van rondom op de daarvoor geschikte zand- en veengronden van hoog bosch omgeven.

Bij den hoogen vloed van 14 December 1287 zouden in dit klooster 60 maagden verdronken zijn.

De kundige Friesche Kanunnik SIBRANDUS LEO, bekend door zijne geschiedschriften, vlugtte, ten tijde van den beeldstorm, uit het klooster Lidlum herwaarts, en eindigde er, ten jare 1588, in rust en vrede, zijn leven.

Het gebouw is, omstreeks het einde der zestiende eeuw, openlijk voor afbraak verkocht geworden. — Ter plaatse, waar het gestaan heeft, ziet men nog, ten Z. O. van de Cusemerbalk of den vonder over het Wolddiep, eenen zandigen heuvel, 3½ bund. groot, van grachten en singels omgeven, binnen welken nu een boerenbuis, de woning van de wed. JAN ABELS VAN KLOOSTER, staat.

Het zegel van dit klooster, nog op de Archievenkamer te Groningen berustende, is langwerpig en verbeeldt MARIA met het kind JEZUS. Boven een Abt, met eenen herdersstaf in de regter- en, naar het schijnt, een boek in de linkerhand, omstraald. Beneden een biddende, geknielde heilige man. Aan wederzijden, ter halverwege uitkomende, een Engel, gevleugeld, met een wierookvat. Het heeft tot randschrift: *S:* (*Sigillum*) *Sce:* (*Sancte*) MARIE *in Kusemere*, d. i.: Zegel van St. MARIA in CUZEMER.

D.

DAAIN, kl. eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidoostelijke-eilanden van Banda* behoorende, N. van Babber.

Het strekt zich van het O. naar het W. uit, is zeer hoog, weinig begroeid en ongeveer 1 m. lang. Aan de Noordzijde heeft het eenen kleinen inham, waar eene vrij goede ankerplaats voor kleine vaartuigen is. De ruwe en woeste bewoners, ongeveer 100 in getal, bestaan grootendeels van de veeteelt, waarvan zij de opbrengst, tegen vastgestelde prijzen, leveren aan den Opper-Orangkaja van Babbers westkust, aan wien zij ondergeschikt zijn.

DAAL, gedeelte van het geh. *Daal-en-Keverberg*, in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, distr., arr. en 3¼ u. N. O. van *Maastricht*, kant. en ½ u. N. van *Heerlen*, gem. en ¼ u. N. van *Voerendael*; met 2 h. en 30 inw.

DAAL, voorm. abdij in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie Mariendaal.

DAAL (BERG-EN-), houtgr. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie Berg-en-Daal.

DAAL (LAND-VAN-BERG-EN-), houtgr. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie Berg-en-Daal (Land-van-).

DAAL (TEN-), voorm. abdij in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie Mariendaal.

DAALEM, d. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*. Zie Dalem (1).

DAAL-EN-BROEK of Dalenbroek, op oude kaarten ook wel Dalenbroick gespeld, geh. in het voorm. hert. *Gulik*, thans prov. *Limburg*, distr., arr., kant. en 1½ u. O. van *Roermonde*, gem. *Herkenbosch-en-Melick*, ¼ u. Z. van *Herkenbosch*, waartoe het behoort; met 38 h. en 145 inw. Vroeger stond hier het kast. Daal-en-Broek. Zie het volgende art.

DAAL-EN-BROEK (HUIS-) of Dalenbroek, ook wel Dalenbroick gespeld, voorm. kast. in het voorm. hert. *Gulik*, thans prov. *Limburg*, ¼ u. Z. van *Herkenbosch*, niet ver van de Roer.

Toen de Admirant van Arragon, don Francisco de Mendoza, in het jaar 1598, nadat hij het beleid des oorlogs in handen gekregen had, met het Spaansche leger, ruim 22,000 man sterk, in het bisdom van Munster, het hertogdom Kleef en eenige omliggende steden en vorstendommen, schandelijke daden, geen krijgsman betamende, bedreef, of ongestraft toeliet, nam Ulrich van Daun, Graaf *van Valkenstein*, Heer *van Oversteyn en Brouck*, ter beveiliging van zijn Huis Daal-en-Broek, 100 soldaten van den Hertog van Kleef, en voegde daarbij 26 boeren, in den waan van daarmede, tegen den gevreesden aanval, te zullen bestand zijn. Doch daar de Graaf van Valkenstein, door de Spanjaarden zeer gehaat was, omdat hij de leer der Hervorming was toegedaan, en het Huis-Daal-en-Broek hun misschien in den weg lag, berenden zij het, den 7 October van het gezegde jaar. Nadat de Graaf, op de gedane opeisching, een weigerend antwoord gegeven had, begonnen zij geweld te gebruiken en het te beschieten, met dat gevolg, dat het al spoedig bij verdrag werd overgegeven. Ten zijnen ongelukke veronachtzaamde de Graaf den hem gegeven raad, om zich weg te maken : hij vertrouwde te veel op het woord van vrij geleide, hem, uit

(1) Even zoo zoeke men alle woorden, die men elders wel eens DAA gespeld vindt, op DA.

naam van de Aartshertogen, verleend. De eerste schanddaad der Spanjaarden was, dat zij al het volk, hetwelk zij ongewapend hadden doen uittrekken, verraderlijk vermoordden. Een van des Admirants soldaten tastte zelfs den Graaf aan, rukte hem den hoed van het hoofd en den kraag van den hals, ontnam hem zijn geweer en stiet hem vervolgens onder de paarden; doch de Graaf werd op dat oogenblik door eenen Spaanschen Kapitein ontzet. Daarop vielen de soldaten in woede op het huis aan, plunderden het en vernielden alles wat er in was. Na dit alles werd de Graaf, op Zondag den 11 October, gedwongen met eenige Spanjaarden in den hof te gaan, waar deze hem op eene moordadige wijze om het leven bragten, hierop wierp men het lijk in een strooijen huis, dat in brand gestoken werd, hetgeen men voorgaf, dat bij toeval geschied was, terwijl de Graaf, die den naam had van zeer rijk te zijn, in het huis gegaan was, om zijne goederen te beveiligen, waarbij hij, te midden der vlammen, het leven had verloren.

Na dien tijd schijnt dit huis meer en meer in verval geraakt en eindelijk geheel gesloopt te zijn. Ter plaatse, waar het gestaan heeft, ziet men thans nog eenige bouwvallen, kelders, vijvers en den hof, die tot dit goed behoort heeft. De stallingen zijn thans in een fraai landhuis herschapen. De heerlijkheid, die eene oppervlakte van 100 bund. beslaat, behoort tegenwoordig aan den Heer Ridder PROSPER VAN DER RENNE DE DAALENBROEK, te Brussel.

DAAL-EN-KEVERBERG, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, distr., arr. en 3½ u. O. N. O. van *Maastricht*, kant. en ½ u. N. van *Heerlen*, gem. en 15 min. N. van *Voerendael*; met 2 h. en 20 inw.

DAALHEM, d. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*. Zie DALEM.

DAALHEM (LAND-VAN-) of LAND-VAN-DALHEM, voorm. graafs., thans gedeeltelijk tot de prov. *Limburg*, gedeeltelijk tot de Belgische prov. *Luik* behoorende. Het bestond uit drie van een gescheiden gedeelten, van welke het grootste of het eigenlijke graafs., grensde N. aan de heerl. Breust, N. O. aan het Land van 's Hertogenrade, O. en Z.O. aan het hert. Limburg, Z. en W. aan het bisd. Luik. Van het O. naar het W. werd de grootste lengte van dit gedeelte op omtrent 3 u. gaans gerekend, en de grootste breedte van het N. naar het Z. op omtrent 2½ u. Van de beide kleinere gedeelten lag het eene in de heerl. Breust besloten; terwijl het andere N. O. door die heerl., Z. door een afgescheiden gedeelte van het Land van Valkenburg, en W. door de Maas bepaald was.

Voor meer dan zeven honderd jaren werd deze landstreek reeds door de Graven VAN HOCHSTADE bezeten, die haar ter leen hielden, ten deele van den Hertog van Braband en gedeeltelijk van den Hertog van Gulik. GERARD, de eerste Graaf *van Daalhem*, van wien men gewag vindt gemaakt, leefde omtrent het jaar 1080. In zijn geslacht bleef het graafschap tot in het jaar 1227, toen HENDRIK I, Hertog *van Braband*, het kasteel van DAALHEM, zonder dat men met zekerheid weet om welke reden, in bezit nam. Dit gaf oorzaak tot verwijdering, tusschen gezegden Hertog en KOENRAAD, Aartsbisschop van Keulen, die uit het huis van DAALHEM was, en uit deze oneenigheid ontstond een oorlog, welke voortduurde tot in het jaar 1240, als wanneer een vergelijk ontworpen werd, hetwelk evenwel niet tot stand kwam. Eindelijk echter werd, in het jaar 1243, het graafschap DAALHEM, bij koopverdrag, door Graaf DIRK II afgestaan aan HENDRIK II, Hertog *van Braband*, die het met zijn hertogdom vereenigde. Daarna, en wel in het jaar

1288, toen Jan I, Hertog van *Braband*, ook van het hert. Limburg meester was geworden, is het in Limburg ingelijfd. Volgens het traktaat van verdeeling, in het jaar 1661, tusschen de Staten der Vereenigde Nederlanden en den Koning van Spanje aangegaan, behielden eerstgenoemden het kasteel en de stad Daalhem, benevens de banken, heerlijkheden en dorpen van Trembleur, Olne, Bombai, Tenneur, Cadier en Oost, met alle de onderhoorigheden en in het bijzonder alle de leenen buiten 's lands gelegen en van het kast. van Daalhem afhangende. De Koning bleef in het bezit van de banken, heerlijkheden en dorpen van 's Gravenvoeren, Mheer, Noorbeek, Varsage, Moelingen, St. Maartens-Voeren, Aubel, Cheratte, Neufchâteau, Mortier, Hous en Ruhel, met alles wat er van afhing, benevens de abdij van Godsdal (Val-Dieu).

Thans behoort nog alleen tot ons koningrijk de d.: Cadier, Mheer, Noorbeek en Oost, de gem. Mheer en Noorbeek, alsmede een gedeelte der gem. Cadier-en-Keer en Eysden uitmakende, en alzoo tot het kant. *Gulpen*, arr. *Maastricht*, behoorende.

Te Trois-Fontaines, bank van Trembleur, in het Land van Daalhem, thans tot de Belgische prov. *Luik* behoorende, werd den 25 November 1753 geboren Henri Daniel Guyot, Stichter van het Instituut voor Doofstommen te Groningen; hij stierf ter laatstgemelde plaatse den 10 Januarij 1828 (1).

DAALHOF, voorm. slot of burg, in het kw. *Vollenhoven*, prov. *Overijssel*, 10 min. W. van *Giethoorn*; waartoe het behoorde.

Van dit gebouw, hetwelk omstreeks het jaar 1680 gesloopt is, ziet men thans niets meer dan den vlakken grond.

DAALHUIZEN, landgoed op den *Veluwenzoom*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, arr., kant. en 1 u. N. ten O. van *Arnhem*, gem. en 1¼ u. W. van *Rheede*, 5 min. W. van *Velp*, ter regterzijde van den straatweg van Arnhem naar Zutphen.

Dit landgoed, hetwelk op het einde der vorige eeuw, door den Geschied- en Oudheidkundige Gerard van Hasselt is aangelegd en hem sedert tot buitenverblijf verstrekte, wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door zijnen zoon den Heer Mr. D. G. A. van Hasselt, Burgemeester van Rheede.

In het jaar 1816 werd door Mr. Gerard van Hasselt aldaar een monument opgerigt, ter herinnering van den slag bij Waterloo, met het volgende opschrift:

Aan den Jongen Held
WILLEM FREDERIK GEORGE LODEWIJK,
Prince van Oranje
en
alle zijne Brave Wapenbroederen van 1815 toegewijd.

Het huis, dat in eenen hoek van den gezegden straatweg, op eenen heuvel gelegen is, beslaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 10 bund. 28 v. r. 78 v. ell.

---

(1) Hen, die meer omtrent dezen verdienstelijken man en zijne stichting wenschen te weten, verwijzen wij naar de *Redevoering en Dichtregelen*, *uitgesproken ter gelegenheid van het vijf en twintig jarig feest van het Departement Groningen der Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen*, den 8 van *Louwmaand* 1817, door Mr. H. O. Feith en Mr. B. H. Lulofs, waar zij, in de *aanteekeningen*, bl. 111–185, niet slechts eene beknopte levensschets van Guyot, maar tevens eene korte geschiedenis van het Instituut, kunnen vinden.

DAALMEER of DAELMEER, eigenlijk AALMEER, drooggemaakt meer in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en kant. *Alkmaar*, gem. *Koedijk-en-Huiswaard;* palende Z. O. en N. aan de ban van Koedijk, W. aan Pancrasban. Het is in 1560 bedijkt en wordt door éénen molen uitgemalen.

DAALSCHENDIJK, weg in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, buiten de Catharijnepoort dier stad, en van daar zich tot het voorm. klooster uitstrekkende, van welk klooster, dat ook wel alleenlijk DAAL genoemd werd, deze weg zijnen naam ontleend heeft.

DAAMS of DAEMS, oude naam eener landhoeve, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *het Bildt*, arr. en 2½ u. N. W. van *Leeuwarden*, kant. en 1 u. N. van *Berlikum*, ½ u. Z. W. van *St. Anna-Parochie*, waartoe zij behoorde.

DAANRAADT, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*. Zie DAENRAEDT.

DAARLE of DAERLE, ook wel DAARLO, buurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr. en 6½ u. N. O. van *Deventer*, kant. en 4½ u. O. ten N. van *Raalte;* gem. en 1½ u. N. ten O. van *Hellendoorn;* met 58 h. en 390 inw. Men heeft er eene school.

DAASDONCK, oude hofst. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 1½ u. Z. van *Breda*, kant. en 1 u. Z. van *Ginneken*, gem. *Ginneken-en-Bavel*, ½ u. N. van *Galder;* waartoe zij behoort.

Deze hofst. was voorheen een achterleen van het huis VAN BREDA, en het erfgoed van het vermaarde geslacht der VAN DAASDONCKEN, in de regering van Breda en elders zeer bekend. Het omwaterd huis, dat hier vroeger stond, in de wandeling HET LADDERKASTEELTJE genoemd, is, in het jaar 1832, afgebrand en niet weder hersteld, maar de grachten zijn nog aanwezig. De daartoe behoord hebbende gronden, die eene oppervlakte beslaan van 164 bund. 69 v. r. 69 v. ell., worden thans in eigendom bezeten door den Heer HUBERTUS MONTENS, woonachtig te Lier.

DAAUW, kl. eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidwester-eilanden van Banda* behoorende. Zie DAW.

DABENTRIA, oude naam, onder welken de st. DEVENTER, in *Zalland*, prov. *Overijssel*, vroeger bekend stond. Zie DEVENTER.

DADONG (KOEWALA-), d. in *Oost-Indië*. Zie KOEWALA-DADONG.

DAELEM, d. in den *Tielerwaard*. prov. *Gelderland*. Zie DALEM (1).

DAELHEM, d. in de heerl. *Roussy*, grooth. *Luxemburg*. Zie DALHEIM.

DAENRAEDT of DOENRAEDT, op sommige kaarten ook DONDERADE gespeld, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, kw., arr. en 3 u. N. O. van *Maastricht*, kant. en 1 u. Z. O. van *Sittard*, gem. en ½ u. O. ten N. van *Oirsbeek;* met 83 h. en 430 inw.

DAGERAAD (DANKBAARHEID-EN-), katoenplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie DANKBAARHEID-EN-DAGERAAD.

DAGERAAD (DE), suikerpl. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Boven-Commewijne*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan Nieuw-Wederhoop, benedenwaarts aan de suikerpl. Hazard; 3661 akk. groot, met 131 slaven.

---

(1) De woorden, die men elders wel eens met DAE gespeld vindt, en hier niet gevonden worden, zoeke men op DAA of DA.

Met deze plant., vroeger *Koopomombo* geheeten, is thans de voorm. plant. Nieuw-Wederhoop verbonden. De Negers noemen haar Jokkoemombo.

DAGERAAD (LAND-VAN DE-), verl. grond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Casiwinicakreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan het verl. land van Apecape, benedenwaarts aan het verl. land van Vlammenburg.

DAGERAAD (LAND-VAN-DE-), verl. grond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Casiwinicakreek*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. la Volonté-Divine, benedenwaarts aan het verl. land van Nieuw-Wederhoop.

DAGOSJAREK of Dagotjarak, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Bantam*, reg. *Tjeringin*, 7 u. van Anjer.

Zij is de hoofdpl. van het reg. en de verblijfplaats van den Adsistent-Resident, den militairen Kommandant, den Regent en van eenen Ontvanger der landelijke inkomsten.

Men heeft er een fort, eene kazerne en zeer fraaije omstreken.

DAGOUMBA, Dagwumba of Degoumba, rijk in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, N. van Assiantie, waaraan het cijnsbaar is. De hoofdpl. is Yahudi.

DAGWUMBA, rijk in *Afrika*, in *Opper-Guinea*. Zie Dagoumba.

DAGWUMBA, st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*. Zie Yahudi.

DAH, riv. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, in *Assiantie*, Z. van de hoofdstad.

DAHAN, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, aan de oostkust van dat eiland.

DAHL, ook wel, doch verkeerdelijk, Dalle geheeten, d. in het graafs. *Wiltz*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en 3½ u. W. N. W. van *Diekirch*, kant. en 1 u. Z. O. van *Wiltz*, gem. en 25 min. N. van *Goesdorf*.

De inw., die hier alle R. K. zijn, maken eene par. uit, die tot het vic. apost. van *Luxemburg*, dek. van *Nieder-Wiltz*, behoort, en hier eene kerk heeft, waarin de dienst door éénen Pastoor verrigt wordt.

DAHLEM, Dalhem, Dalheim of Dallem, d. in de heerl. *Elter*, grooth. *Luxemburg*, voorm. kw. en 3 u. Z. O. van *Arlon*, arr. en 3 u. W. ten Z. van *Luxemburg*, voorm. kant. en 2¼ u. N. O. van *Messancy*, gem. en ¼ u. Z. van *Garnich*.

De inw., die allen R. K. zijn, hebben hier eene bijkerk, welke tot de par. van *Garnich* behoort.

DAI (KOEWALA-), d. in *Oost-Indië*. Zie Koewala-Dai.

DAJA, Daija of Daya, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, koningr. *Atjieh*. Zij komt uit het gebergte en valt, met eenen westelijken loop, in de Sundasche Zee.

DAJA, Daija of Daya, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, koningr. *Atjieh*, 10 u. Z. W. van Atjieh, op den zuidelijken oever van den mond der Daja. Men plagt er veel goud te graven.

DAJA, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerabaija*, op een groot eil., dat door twee armen van de Toeroesan gevormd wordt.

DAJAKH (GROOT-), prov. of distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Borneo*. Zie Dajakh-Besar.

DAJAKH (KLEIN-), prov. of distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Borneo*. Zie Dajakh-Ketjil.

DAAL [illegible] str. in [illegible]
in *Ken*[illegible] *ïasing.* [illegible]
Koedijk
W. aa[illegible] van [illegible]
len u[illegible] [illegible] schen [illegible]
DA[illegible] e inne [illegible]
buite[illegible] werden [illegible]
kloo[illegible] aan [illegible]
gen[illegible] gevolg [illegible]
D[illegible] GOLDMAN [illegible]
kw. [illegible] gen, [illegible]
den [illegible] naar de [illegible]
Pa [illegible] vorder [illegible]
[illegible] gemaakt [illegible]
Z[illegible] den [illegible]
[illegible] ands [illegible]

[illegible] of d str. in [illegible]
[illegible] *vermaning.* — Het [illegible]

[illegible] het *Sundasche* eil. *B*[illegible]

[illegible] op het *Sundasche* eil. *S*[illegible]

[illegible] het *Sundasche* eil. *Borneo.* Z.[illegible]

[illegible] het *Sundasche* eil. *Java*, resid.

[illegible] hoofd der muitelingen, SENTOT, [illegible] op genesteld, doch werd door de [illegible] Overste LA BRON DE VEXELA, na [illegible] noodzaakt terug te trekken, het-[illegible] onder volvoerde.

[illegible] *ladie*, op het *Sundasche* eil. *Java*, [illegible] schaarsch bevolkte streek. De weg [illegible] door een digt bosch van bamboes. [illegible] op de noordoostkust van het *Cura*-[illegible] berg Condocan. In het jaar 1824

[illegible] op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. [illegible] ang, aan den oostelijken ingang van

[illegible] op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. [illegible] nabij de benting Jagrahan.

DAALHEM, d. aan de uiterste weste-[illegible] prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt*, [illegible] kant. en 4 u. Z. W. van *Gel*-[illegible] *Buren*, ½ u. O. van de Zuid-Hol-[illegible] Waaldijk. Het werd, naar men [illegible], die in het jaar 1077, op zijne [illegible] Men telt er 48 h. en bijna 400 inw., [illegible] den landbouw.

[illegible] getal zijn, behooren tot de gem. [illegible] kleine doch fraaije kerk heeft, welke

in het jaar 1801 gesticht is door Mr. Johan Meerman, Heer van *Vuren-en-Dalem*, en in het jaar 1833 door den Heer Michiel Viruly, Heer van *Vuren-en-Dalem*, met een orgel versierd werd. Boven den ingang leest men: Den Christenen van Dalem tot eene oeffenschole van Geloof Hoop en Liefde. De pastorie, aan de oostzijde tegen de kerk staande, is mede zeer fraai en munt uit door schoone land- en riviergezigten.

De R. K., van welke men er 10 telt, worden tot de statie van *Varik* gerekend. — De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 38 leerlingen bezocht. — Vroeger had men er een oud heerenhuis, het Huis Te Dalem geheeten.

Jan VII, Heer van *Arkel*, die in het jaar 1126 overleden is, ieder zijner broeders hun aandeel willende laten volgen in den Lande van Arkel, schonk aan Folpert, door sommige schrijvers Dodo genoemd, onder andere goederen, de halve heerlijkheid van Dalem. Folperts nakomelingen hebben, hun geslachtnaam verlatende, dien van Dalem aangenomen, en ten wapen gevoerd twee zilveren baren, in een veld van keel. Zij bleven in het bezit van Dalem tot den 22 Maart 1423, als wanneer eenige Edelen uit den Tielerwaard deze heerlijkheid van Floris van Dalem, voor 2260 kroonen (2712 guld.) kochten, om die hunnen nieuwen Hertog Arnold, bij zijne blijde inkomst en huldiging te schenken. Bij de voorwaarden van den koop werd uitdrukkelijk bedongen, dat Gelder Dalem ter leen ontvangen zoude, van Hertog Jan van Beijeren, als Graaf van *Holland*, zoo als de verkooper dit van hem als van de hofstad Arkel gehouden had. De voormelde Edelen en de Geestelijkheid van den Tielerwaard bedongen, mede bij deze schenking, dat Dalem, *Staden* en *Schuimeroord*, met hunne onderhoorigheden, nimmer van Gelderland zouden gescheiden worden; dat Dalem onder de schouw van den Tielerwaard behooren moest; een dagelijksche Regter te Dalem gezet worden; die van Dalem ter hooger bank van Tuil behooren, en altoos onder en in het ambt van Bommel- en Tielerwaarden blijven moesten: weswege gemelde Hertog, wederom des Zondags na H. Sacramentsdag van het jaar 1423, in tegenwoordigheid van onderscheidene Edelen, hun daarvan eenen verzekerbrief gaf. Drie en zeventig jaren daarna heeft Karel van Egmond, de laatste Hertog van *Gelder*, volgens inhoud van zijnen brief, gedagteekend Maandag na St. Paulusbekeering, deze heerlijkheid, met de hooge en lage geregten, tienden, tijnsen en andere geregtigheden, aan Willem van Rossem verpand, en dat zoo lang hem of zijne erven de 300 Rijnsche guldens, welke hem de Hertog, wegens soldij schuldig was, betaald werden. Sedert het jaar 1734, toen Albert Otto Roclenan Frederik Grave van Byland, de heerl. Dalem en die van *Vuren* van de Staten des kwartiers van Nijmegen heeft aangekocht, zijn die beide heerl. altijd door denzelfden eigenaar bezeten; wordende zij, in het jaar 1771, door gezegden Graaf, voor de somma van 103,000 gulden, verkocht aan den grooten Oudheidkenner en Regtsgeleerde, den Pensionaris van Rotterdam, Gerard Meerman, na wiens dood zij zijn bezeten door zijnen zoon, den geleerden Mr. Johan Meerman, bij wiens versterf zij, in September van het jaar 1822, bij openbare veiling, in eigendom zijn overgegaan aan den Heer Michiel Viruly, die ze thans nog bezit.

In het jaar 1373 maakten Otto, Heer van *Heukelom* en Floris van Dalem een verdrag, om in het Land van Heukelom, aan de nederste Zijdwijn, door de Wildt en den Wilddam, eenen eeuwigen watergang

te leiden in de Merwede of de Linge, ten nutte des Lands van Heukelom, mits de Heukelommers hunne kade, strekkende tusschen de Wilde, geheeten de Dalemsche kweldijk, hielden voor overloop van wateren, terwijl Heer FLORIS VAN DALEMS landen, tusschen den dijk van den Wilde, mede aldaar uitloozen en die van Heukelom eene heul of brug houden moesten, om met wagen of kar over de Vliet te rijden, daar hij in de Wilde komt. Thans bestaan er te DALEM drie overlaten, waardoor het water, bij overstrooming in Gelderland, zich in de Merwede ontlast. — Ook ligt er eene zware dubbele sluis in den Waaldijk, mede dienende om het overtollige water uit Gelderland te ontlasten. Deze sluis brak in het jaar 1726 door, doch werd spoedig daarop weder hersteld.

WILLEM VI, Graaf *van Holland*, de goede gelegenheid van DALEM opmerkende, deed hier, op Witten Donderdag van het jaar 1410, een sterk blokhuis optrekken, terwijl de arbeiders door een groot aantal krijgslieden gedekt werden; doch naauwelijks was den volgenden dag aangebroken of REINALD IV, Hertog *van Gelder*, kwam mede derwaarts met hetzelfde oogmerk, doch zich voorgekomen ziende, beschoot hij de nog niet volbouwde sterkte, maar werd zoo wel ontvangen, dat hij moest aftrekken, waarop de Hollanders de sterkte voltooiden.

Veel heeft dit dorp geleden gedurende de belegeringen der stad Gorinchem, eerst in het jaar 1795 door de Franschen en vooral naderhand in het jaren 1813 en 1814, toen die stad door de bondgenooten, werd aangevallen, gedurende welk laatste beleg dit dorp, den 6 December des eerstgemelden jaars, door de Franschen, gedeeltelijk is in brand gestoken, zoodat er niet minder dan 32 huizen, 23 schuren, eenige hooibergen met koren en honderd duizenden ponden hooi, eene prooi der vlammen zijn geworden.

Het wapen dezer heerl. bestaat in twee zilveren baren met eene zwaan, op een veld van keel.

DALEM, DALEN of DAALEN, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*, prov. *Noord-Braband*, *Derde* distr., arr. en 4 u. Z. W. van *Eindhoven*, kant. en 3¼ u. Z. ten W. van *Oirschot*, gem. *Hoogeloon-Hapert-en-Casteren*, 5 min. Z. van *Hapert*, waartoe het behoort; met 20 h. en 150 inw.

DALEM (HUIS-TE-), voorm. oud adell. huis in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, 14 min. N. van *Dalem*, dat reeds sedert een aantal jaren gesloopt is.

DALEM (LAAG-), geh. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt*, arr. en 8 u. W. ten Z. van *Tiel*, kant. en 4 u. Z. van *Geldermalsen*, gem. en 1 u. W. van *Vuren*, 10 min. N. van *Dalem*, waartoe het behoort, te midden van weilanden; met 12 h. en ruim 70 inw. — Het heeft waarschijnlijk zijnen naam verkregen van zijne lage ligging.

In het jaar 1787 hebben de Pruisschen, die achter den dijk, nabij dit geh. lagen, van daar de stad Gorinchem beschoten.

DALEMSCHE DIJK, gedeelte van den *Waaldijk*, prov. *Gelderland*, zich, langs de heerl. Dalem, tot de uiterste westelijke punt des *Tielerwaards* uitstrekkende.

DALEMSCHE POLDER, pold. op het eil. *Tholen*, prov. *Zeeland*, distr. en arr. *Zierikzee*, kant. en gem. *Tholen*; palende N. aan den Nieuwlandpolder, N. O. aan den Polder van Oud-Vossemeer en den Slappekoordepolder, Z. aan het zuidelijk gedeelte der stad Tholen,

Z. W. aan de Vijftienhonderd Gemeten. — In dezen pold. ligt het noordelijke gedeelte der stad *Tholen*.

DALEN, adm. kant., prov. *Drenthe*, arr. *Assen*; palende N. aan het kant. Assen, N. O. aan de prov. Groningen, O. en Z. aan het koningrijk Hannover, W. aan het kant. Hoogeveen.

Het bevat de volgende acht gemeenten: Borger, Dalen, Emmen, Ooster-Hesselen, Koevorden, Odoorn, Sleen en Zweeloo, en daarin 15,000 inw.

DALEN, gem. in het dingspil van *Zuidenveld*, prov. *Drenthe*, arr. *Assen*, kant. *Hoogeveen*, adm. kant. *Dalen* (1 k. d., 4 m. k., 3 s. d.); palende N. aan de gem. Ooster-Hesselen, Sleen en Emmen, O. aan het koningrijk Hannover, Z. mede aan het koningrijk Hannover en aan de gem. Koevorden, W. aan Hoogeveen.

Deze gem. bevat de d. Dalen en Schoonebeek, benevens de buurs. Dalerveen, Nieuw-Schoonebeek, Veenhuizen en Wachtum, beslaat eene oppervlakte van 14,189 bund. 59 v. r. 66 v. ell., en telt 320 h. en ruim 2800 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw en veeteelt.

De Herv., die hier ongeveer 2300 in getal zijn, maken de beide kerk. gem. van Dalen en Schoonebeek uit. — De R. K., van welke men er ruim 500 telt, behooren tot de stat. van *Koevorden*.

Men heeft in deze gem. 6 scholen, als: ééne te Dalen, ééne te Dalerveen, ééne te Wachtum, ééne te Schoonebeek en twee te Nieuw-Schoonebeek, welke beide laatsten echter alleen des winters bezocht worden. In deze scholen wordt des winters door 550, doch des zomers door 450 leerlingen onderwijs genoten.

Het d. Dalen ligt 8 u. Z. Z. O. van Assen, 5 u. O. ten Z. van Hoogeveen, 3 u. ten N. van Koevorden, aan den Postweg van Koevorden naar Assen en Groningen. — Het telt, met de buurs. Dalerveen, Veenhuizen en Wachtum, omtrent 1900 inw., en zonder deze ongeveer 1300 inw.

De Herv. maken eene gem. uit, die tot de klass. en ring van *Koevorden* behoort, en ruim 1700 zielen telt. — De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Johannes Sutorius, die, in het jaar 1600, zich hier bevond, en in het jaar 1602 zijne dienst heeft nedergelegd. Het beroep van den Predikant is eene collatie, liggende op het huis de Schier, gem. Gramsbergen, prov. Overijssel, welk huis thans behoort aan den Heer S. J. Sandberg, Oud-Staatsraad, Oud-Gouverneur der provincie Luik, woonachtig op zijn buitengoed, den Essenburg, bij Harderwijk. — De kerk is van eenen toren voorzien.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 250 leerlingen bezocht.

De nabijheid van de oude vesting Koevorden is meermalen voor Dalen gevaarlijk en noodlottig geweest. Bij het aannaderen der legerbenden van de tegen Frankrijk verbonden mogendheden, in het laatst van het jaar 1813, sloten de Franschen zich in Koevorden op. Om strooptogten en plunderingen van deze bezetting te beletten, verzamelde zich, voornamelijk te Dalen, een groot aantal vrijwilligers en manschappen van den landstorm in Drenthe, meest met jagtgeweren, doch ook gedeeltelijk met pieken en zelfs met hooivorken gewapend, welke magt uitmuntend is geslaagd, om het dorp en omliggende plaatsen toen, zoo niet geheel, dan toch op weinig na, voor plundering, brand en verwoesting te beveiligen. — Den 10 December 1813 kwamen

de Franschen, die in Koevorden zich bevonden, eenen strooptogt naar **Dalen** doen, doch zij werden door den landstorm, in dit dorp gelegerd, bijgestaan door een vijftigtal Kozakken, zoo dapper te keer gegaan, dat zij, na twee dooden en eenige gekwetsten te hebben bekomen, met achterlating van twee krijgsgevangenen moesten terug trekken. Den volgenden dag waagden de Franschen weder eene onderneming; doch, niettegenstaande de aanval toen met meer hevigheid geschiedde, werden zij door den heldhaftigen tegenstand gedwongen, af te deinzen. Na op den 12 ten derdemale eenen vruchteloozen aanval op dit dorp gedaan te hebben, deden den 15, tusschen de 300 en 400 Franschen, van twee stukken geschut voorzien, eenen uitval uit Koevorden. De landstorm met de Kozakken, die nu tot 100 man vermeerderd waren, trokken hun tegen, betwistten hun, door hardnekkigen tegenstand, eenen geruimen tijd het voortrukken. Ten laatste gedwongen tot voor **Dalen** terug te deinzen, vatteden zij daar weder post en verdedigden zich zoo dapper, dat de vijand van zijne pogingen, om verder door te komen, moest afzien. Echter werd bij deze gelegenheid de koornmolen te **Dalen** in de asch gelegd. Later hebben de Franschen hunne uitvallen een en andermaal herhaald, doch met geen beter gevolg.

Den 8 Augustus des jaars 1816 werd dit dorp zwaar door brand geteisterd; 7 huizen, waaronder de pastorij en het huis van den Vrederegter en 12 schuren, werden in de asch gelegd; doch weldra werd het veel fraaijer weder opgebouwd.

DALEN, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*, prov. *Noord-Braband*. Zie **Dalem**.

DALENBROEK, geh. in het voorm. hert. *Gulik*, prov. *Limburg*. Zie **Daal-en-Broek**.

DALENBROEK (HUIS), voorm. oud adell. h. in het hert. *Gulik*, prov. *Limburg*. Zie **Daal-en-Broek**.

DALENBROICH, geh. in het voorm. hert. *Gulik*, prov. *Limburg*. Zie **Daal-en-Broek**.

DALENBROICH (HUIS), voorm. oud adell. h. in het hert. *Gulik*, prov. *Limburg*. Zie **Daal-en-Broek (Huis)**.

DALERVEEN, buurs. in het dingspil van *Zuidenveld*, prov. *Drenthe*, arr. en 8¾ u. Z. O. van *Assen*, kant. en 5¼ u. O. ten Z. van *Hoogeveen*, adm. kant., gem. en ½ u. O. van *Dalen*; met 36 h. en 320 inw.

Er is hier eene school, die gemiddeld door 50 leerlingen bezocht wordt.

DALFEN, d. in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie **Dalfsen**.

DALFEN (OOSTER-), buurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie **Dalfsen (Ooster-)**.

DALFFEN, d. in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie **Dalfsen**.

DALFFEN (OOSTER-), buurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie **Dalfsen (Ooster-)**.

DALFSEN, gem. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr. en kant. *Zwolle* (3 k. d., 5 m. k., 5 s. d.); palende N. aan de gem. Nieuw-Leuzen, O. aan het ambt Ommen, Z. aan Heino, W. aan Zwollerkerspel.

Deze gem. strekt zich ter wederzijde van de Vecht uit, bevat het d. Dalfsen, benevens de buurs. Ankum, Ooster-Dalfsen, Emmen, Gerner, Hessem, Oud-Leusen, Millegen, Rechteren, Wilsum, en een gedeelte van de buurs. Linthe. Men heeft hier de adell. havezathen: **Rechteren, den Berg,** de Leemkuil en

Ruitenberg, alsmede de buit. de **Aalshorst**, **Klein-Bellingweer**, **Beze**, **Heuveldink**, het **Groote-Hof te Velde**, **Hofwijk**, de **Horte**, **Mattarm** en **Vechterweerd**. Vroeger had men hier nog de havez.: **Alerdink** en **Garner**, waarvan de eerste in het gedeelte van Linthe lag, dat thans onder Heino behoort, en de laatste in 1818 gesloopt is; alsmede de buit. **Broekhuizen**, **Slendebroek** en **Zandwijk**.

Zij beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 13,126 bund., waaronder 12,923 bund. 79 v. r. 77 v. ell. schotbaar land, telt 703 h. en ruim 4500 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw en schipperij.

De Herv., die hier 3100 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. en ring van *Zwolle* behoort. De eerste, die hier het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Mr. Josia Berthmannus, die in het jaar 1591 herwaarts kwam, en in het jaar 1597 overleden is. Het beroep geschiedt, volgens convenant van den 10 April 1678, door den kerkeraad, met medestemming van de eigenaars der zes bovenvermelde havezathen, zoodat, behalve de vijf Kerkeraadsleden, die elk eene stem hebben, die Heeren mede ieder eene stem uitbrengen.

De R. K., van welken men er 1400 aantreft, behooren tot de stat. *Dalfsen-en-Hoohenhorst*. — Ook heeft men er een dertigtal Israëliten.

Men heeft in deze gem. 7 scholen, als: twee te **Dalfsen**, ééne te **Oud-Leusen**, ééne te **Ankum**, ééne te **Emmen**, ééne te **Hessem** en ééne te **Linthe**, die gezamenlijk door 800 leerlingen bezocht worden.

Het westelijk en noordwestelijk gedeelte dezer gem., dat ten N. en Z. van de Vecht gelegen is, vloeide bij den watervloed van Februarij 1825 bijna geheel onder, doch is spoedig daarna weder droog geworden. Er waren echter bij deze ramp 2 menschen, 84 runderen, 43 varkens en 165 schapen verdronken.

Het d. Dalfsen, Dalfen, Dalffen of Dalfzen ligt 2¼ u. O. van Zwolle, aan den regter oever der Vecht, over welke riv. hier, in het jaar 1836, eene brug gelegd is, in de plaats van eene pont, waarvan het pontregt aan het nabij gelegen Huis van Rechteren toekwam. Het is volkrijk en welvarend, en men telt er, in de kom van het d., 136 h. en 1200 inw.

De Herv. kerk, eene der grootste en fraaiste dorpskerken, die in deze provincie gevonden worden, was vóór de Reformatie aan den H. Cyriacus toegewijd, en werd destijds door den Bisschop van Utrecht, als Heer van Overijssel, van eenen Pastoor voorzien; ook waren er toen de vijf volgende vikarijen gesticht, als: die van de Onnoozele kinderen en St. Catharina, welke door de van Voorsten begeven werd; die van Onze Lieve Vrouw en de H. H. twaalf Apostelen, waarvan de Bedienaar, die wekelijks tot het lezen van drie missen gehouden was, door den Pastoor gekozen werd; die van den H. Stephanus, welke met twee missen belast was, en door de geërfden van Ittersum, eene b. onder Zwollerkerspel, op den weg naar Deventer, begeven werd; die van den H. Antonius, welke haren Bedienaar van de Kerkmeesteren kreeg, die hem verpligtte, om alle Woensdagen en Vrijdagen aan het altaar te verschijnen; en die van den H. Cyriacus, waarvan de Bedienaar tot het lezen van eene mis gehouden was en, in het jaar 1571, door Herman van Voorst aangesteld werd. Deze kerk heeft een orgel en prijkt met eene fraaije marme-

een graftombe der aloude Graven van Rechteren, die vroeger eene kapel bij het slot zelve hadden. In deze kerk is ook nog een vertrek dat de *Gerwekamer* heet. De zware en sterk gebouwde toren van dit dorp is voorheen afgebrand, doch het overblijfsel vertoont nog eene keurige bouwkunde, en draagt alle kenmerken van eenen hoogen ouderdom.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 220 kinderen bezocht. Ook is hier eene, in het jaar 1838, opgerigte Fransche school, die 20 leerlingen telt.

In het jaar 1839 is er eene snelweverij opgerigt, waarin ongeveer 30 kinderen arbeiden, en sints 1840 is dit d. aan beide zijde van de Vecht door een Mac-Adamsweg met Zwolle verbonden, van welken, mede voor uitspanning, veel gebruik gemaakt wordt. Ook is dit d. bijzonder bekend door de moppen, die aldaar gebakken worden en in de geheele prov. Overijssel, en zelfs daar buiten, onder den naam van *Dalfser moppen* voor eene lekkernij gehouden worden.

De kermis te Dalfsen valt in op de 2e Woensdag in September.

DALFSEN (OOSTER-), ook wel Ooster-Dalfen, Ooster-Dalffen en Ooster-Dalfzen gespeld, buurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr., kant. en 3½ u. O. van *Zwolle*, gem. en ½ u. N. O. van *Dalfsen*; met 22 h. en ruim 140 inw.

DALFSEN-EN-HOOHENHORST, R. K. stat., prov. *Overijssel*, aartspr. van *Zalland-en-Drenthe*. Men telt er 1400 zielen, die eene kerk te Hoohenhorst hebben, welke bediend wordt door eenen Pastoor en eenen Kapellaan.

DALFZEN, d. in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie Dalfsen.

DALFZEN (OOSTER-), buurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie Dalfsen (Ooster-).

DALHEIM, d. in de heerl. *Elter*, grooth. *Luxemburg*. Zie Dahlem.

DALHEIM, gem. in de heerl. *Roussy*, grooth. *Luxemburg*, kw. *Grevenmacher*, arr. *Luxemburg*, kant. *Remich*; palende W. en N. aan Weiler-zum-Thurm, O. aan Waldbredimus, Wellenstein en Bous, Z. aan Mondorff.

Deze gem. bevat de d. Dalheim, benevens de geh. Filsdorf, Heidscheuer, Leymuhl, Recking, Schleumuhl en Welfringen, telt 260 h. en 1450 inw., die hoofdzakelijk in den landbouw en de veeteelt hun onderhoud vinden. Voorts heeft men er 24 branderijen, eene verwerij, eenen olie- en eenen korenmolen. De veestapel wordt op 240 paarden, 560 hoornbeesten en 300 varkens gesteld.

De inw., die allen R. K. zijn, maken eene par. uit, welke tot het vic. apost. van *Luxemburg*, dek. van *Remich*, behoort, en door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend wordt.

Het d. Dalheim, Dahlheim of Dalhem, op sommige kaarten, doch verkeerdelijk, Dallem, op andere ook wel Dollem gespeld, ligt 4 u. Z. W. van Grevenmacher, 2½ u. Z. O. van Luxemburg, 1½ u. W. van Remich, in een boschrijk oord. Men heeft er eene R. K. kerk, en in de nabijheid eenige geringe overblijfselen van een legerkamp der Romeinen. Volgens Bertholet (1) heeft men er de volgende oudheden gevonden: eenen panter met eenen kring om den hals, toegewijd aan Bacchus en voornamelijk bij de saturnalia in gebruik; de graftombe van Gerarniola, bestaande in eenen overwelfden grafkelder, waarin eene urne van 3 voet hoogte en de beeldtenissen van den overledene, zijnen

(1) *Histoire de Luxembourg* Tom. I, *dissertation* VII, pag. 247.

vader en zijne moeder op eenen steen, welks keerzijde het volgende opschrift bevatte: Germania Germaniolæ Defunc; een onderaardsch gewelf met eenen steenen vloer, lang 40 en breed 10 voeten'; de overblijfselen van badstoven; zeer dikke grondslagen, die men voor de overblijfselen van eenen toren heeft gehouden; stukken en gedeelten van beelden en grafsteenen. In de naburige plaatsen zoo als Aspelt, Filsdorff, Mondorff enz., zijn mede zeer belangrijke oudheden opgedolven.

DALHEM, d. in de heerl. *Elter*, grooth. *Luxemburg*. Zie Dahlen.

DALHEM, d. in de heerl. *Roussy*, grooth. *Luxemburg*. Zie Dalheim.

DALHEM, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*, prov. *Noord-Braband*. Zie Dalem.

DALHEM (LAND-VAN-), voorm. graafs., gedeeltelijk prov. *Limburg*, gedeeltelijk in de Belgische prov. *Luik* gelegen. Zie Daalhem (Land-van-).

DALLE, d. in het graafs. *Wiltz*, grooth. *Luxemburg*. Zie Dahl.

DALLEM, d. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*. Zie Dalem.

DALLEM, naam, onder welken het d. Dalheim, in de heerl. *Roussy*, grooth. *Luxemburg*, op sommigen kaarten voorkomt. Zie Dalheim.

DALLEN, d. in de heerl. *Elter*, grooth. *Luxemburg*. Zie Dahlen.

DALLINGEWEER, buurs. in het *Klei-Oldambt*, prov. *Groningen*, arr. en 3 u. N. van *Winschoten*, kant. en 3½ u. N. O. van *Zuidbroek*, gem. en ½ u. Z. O. van *Ter-Munten*, op eene hoogte; aan den dijk van den Dollert, welks water hier vrij hevig langs schuurt met 4 h. en ruim 30 inw.

DALLO (KARANG-), vl. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie Karang-Dallo.

DALMSHOLTE, uitgestrekte markte in *Zalland*, prov. *Overijssel*, gedeeltelijk gem. *Dalfsen*, gedeeltelijk gem. *Ambt Ommen*; uit heiden-, broek- en veengronden bestaande, en bevattende onder de gem. *Dalfsen* 1974 bund., 21 v. r. 12 v. ell. en onder *Ambt-Ommen* 1159 bund. 79 v. r. 50 v. ell.

DAL-VAN-MARIA-EN-CATHARINA, voorm. kloost. te *Oisterwijk*, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*.

Dit klooster, gesticht omtrent het jaar 1440, om bewoond te worden door Tertiarissen of Zusters van den derden regel des H. Franciscus, werd, in het jaar 1451, door den Bisschop van Luik, Johannes van Heinsbergen, bevestigd, en door zijnen tweeden opvolger, Johannes van Hoorne, in het jaar 1501 begunstigd en vermeerderd. In het jaar 1574 brandde het geheel af, doch werd weder hersteld. Na den Munsterschen vrede zijn de Geestelijke Zusters uit dit klooster de laatsten geweest, die het bisd. van 's Hertogenbosch hebben moeten verlaten; zelfs namen zij, in het jaar 1685, nog twee laatste overlevende zusters van hare orde, uit het klooster achter de Tolbrug te 's Hertogenbosch, in haar konvent op; doch in het jaar 1731 zelven zich genoodzaakt ziende te vertrekken, begaven zij zich naar Baarle-Hertog, even buiten de baronnie van Breda, waar zij een nieuw klooster oprigtten, hetwelk aldaar in stand gebleven is tot in het jaar 1785, toen het door Jozef II gesloten werd.

Het klooster te Oisterwijk is daarna, benevens de kerk, geheel en al weggeraakt, ter plaatse waar het gestaan heeft, ziet men thans nog de daartoe behoord hebbende oude muren opgebouwd tot eene heerenhuizing, met daaraan verbonden groote moestuinen, gelegen rondom in hare grachten, hebbende van voren eene laan met lindeboomen beplant en van achteren den vlietenden stroom.

DALWAGENWEG, weg in de *Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie DALWEG.

DALWEG of DALWAGENSWEG, weg in de prov. *Gelderland*, dwars door de *Betuwe*, van Loenen naar Maurik, loopende.

DAM, geh. in *Opper-Gelder*, prov. *Limburg*, distr., arr. en 12 u. N. van *Roermonde*, kant. en 6 u. N. ten O. van *Horst*, gem. en 1½ u. N. O. van *Ottersum*; met 5 h. en ruim 30 inw.

DAM, naam, welken de Negers geven aan den houtgrond ONORIBO, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie ONORIBO.

DAM (BAKKERS-), dam in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie BAKKERSDAM.

DAM (CAPITALEN-), dam in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie KAPITALEN-DAM.

DAM (DEN-), geh. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie NIEUWENDAM.

DAM (DEN-), oude havez. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., arr., kant. en ¼ u. N. O. van *Zutphen*, gem. en 1½ u. Z. O. van *Gorssel*.

Deze hav., welke reeds in eenen ouden brief van REINALD II, Graaf *van Gelder*, van het jaar 1324, voorkomt, beslaat met de onderhoorigheden, eene oppervlakte van 20 bund. 54 v. r. 25 v. ell. In het laatst der vorige eeuw werd het bezeten door ALEXANDER HENDRIK Baron VAN DER CAPELLE TOT DEN BOEDELHOF, en is thans een eigendom van Jonkvrouwe HENRIETTE CONSTANCE WILHELMINE Baronnesse VAN DER CAPELLE TOT DEN DAM.

DAM (DEN-), geh. in *Hunsingoo*, prov. *Groningen*, arr. en 7 u. W. ten N. van *Appingedam*, kant. en 3 u. W. N. W. van *Onderdendam*, gem. en 10 min. N. van *Kloosterburen*, 5 min. Z. van *Bokum*, aan de kruisweg met 6 h. en 25 inwoners.

DAM (DEN-), naam, onder welken ook wel het d. LEYDSCHENDAM, in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, voorkomt. Zie LEYDSCHENDAM.

DAM (DEN-), naam, onder welken het vl. APPINGEDAM, in *Fivelgo*, prov. *Groningen*, gemeenlijk bij de landlieden bekend staat. Zie APPINGEDAM.

DAM (KAPITALEN-), dam in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie KAPITALEN-DAM.

DAM (TEN-), hav. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr. en 5 u. N.O. van *Deventer*, kant. en 1½ u. O. van *Raalte*, arr. en 5 min. O. van *Hellendoorn*, aan de Regge.

Deze hav., welke thans gedeeltelijk gesloopt is, beslaat, met tuin en griendland, alles binnen grachten gelegen, eene oppervlakte van 1 bund. 19 v. r. 70 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door den Heer J. C. BOUWMEESTER.

DAMAK, riv., reg. en distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie DEMAK.

DAMALANG, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Madion*, Z. van Panaraga, aan de Assin.

DAMAR-SASI, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie TRANG-WOELAN.

DAMELAUS, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Borneo*, aan de oostkust van dat eiland; 3° 2′ N. Br.

DAMBERGI (PIKIEN-), naam dien de Negers geven aan de koffijplant. CARELSBURG, in *Nederlandsch-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie CARELSBURG.

DAMHOUDERSPOLDER, pold. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *'s Gravenhage*, kant. *Voorburg*, gem. *Stompwijk-Wilsveen-Leydschendam-Zuidzijde-en-Tedingerbroek*; palende N. aan den Duivenvoordschenpolder, Z. O. aan den Stompwijkerweg, W. aan den Starrenvaartspolder.

Deze pold., groot 187 morg. 425 r. (ruim 170 bund.) is, ingevolge octrooi van de Staten van Holland, d.d. 6 Mei 1758, onder toezegging van onderscheidene vrijdommen aan Schout en Ambachtsbewaarders van Stompwijk, bedijkt en drooggemaakt en tegelijk met den Starrevaartspolder vereenigd, met welken hij door drie molens van het overtollige water wordt onlast.

DAMHUIS, voorm. naam van een huis in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en 1½ u. N. W. van *'s Gravenhage*, kant. en 1 u. N. van *Voorburg*, gem. *Stompwijk-Wilsveen-Leydschendam-zuidzijde-en-Tedingerbroek*, aan den *Leydschendam*.

Mogelijk is dit huis in vroegere tijden bewoond geweest bij den genen aan wien het opzigt over den Leydschendam was toevertrouwd, om te zorgen dat de schepen en schuiten behoorlijk over den dam werden gehaald en de daarvoor verschuldigde regten betaalden, waarvan het dan zijnen naam zal hebben ontleend.

DAMMA of DAMME, ook wel eens verkeerdelijk DAGMA gespeld, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidoostelijke eilanden van Banda* behoorende, ruim 56 m. van Banda; 7° 18′ Z. B., 145° 53′ O. L.

Dit eil. is tamelijk hoog, omtrent 5 of 6 m. van het Z. naar het N. lang en doorgaans 2 m. van het W. naar het O. breed, uitgenomen dat het, bijna in het N., met eenen breeden hoek uitloopt, welke het land daar wel 5 m. breed maakt. Het heeft twee baaijen; de Baai van Koelawatta aan de Oostzijde en de Wilhelmusbaai aan de Noordzijde. Op den Noordoostelijken uithoek is de zoogenaamde Piek, zijnde eene vuurberg waarvan de krater bijna aanhoudend rookt. Ook heeft men op dit eiland bronnen van heet zwavelwater. Het voornaamste d. is Kaayn, dat als de hoofdplaats van het eil. beschouwd wordt. De overige dorpen liggen hier en daar verspreid, en zijn meestal zeer klein, weinig bevolkt en van geringe beteekenis. Het geheele eil. is rotsig en bergachtig, zoodat het weinig bebouwd is en den bewoners slechts een zeer karig levensonderhoud oplevert. Er zijn echter ook vruchtbare plekken, van welke de bewoners bij meer werkzaamheid en eenige meerdere bedrevenheid in den landbouw, veel meer nuttige produkten zoude kunnen trekken dan thans geschiedt. In de dalen vindt men tegenwoordig slechts eenige weinige sagoboomen, kalappa of kokosboomen, aardvruchten en turksche tarwe. Het eiland is zeer boschrijk en levert zware boomen op. Onder het hooge geboomte van de binnenlandsche bergen zijn eene groote menigte kanarieboomen, die eene vrucht voortbrengen als eenen amandel, waaruit de inlanders eene zeer goede olie perssen, welke zij, als boter, tot toebereiding hunner eenvoudige spijzen gebruiken. De veestapel bestaat alleen uit varkens en geiten, welke nu en dan door koopvaardijpraauwen van den inlander worden gekocht. De inlanders bouwden vroeger kleine vaartuigen, die naar de omliggende eilanden zeilden, om eenige produkten te gaan verhandelen. Sedert eenige jaren schijnen zij zich echter ook met deze geringe handelvaart niet meer bezig te houden, maar alleen kleine vlerkpraauwen te gebruiken om, langs de kust van het eiland, van het eene naar het andere dorp te zeilen of om te visschen. Met de vischvangst houden zij zich, ofschoon groote lief-

hebbers van visch zijnde, slechts nu en dan bezig. Welligt is de groote reden, waarom zij zoo weinig werk daarvan maken, dat het eiland een overvloed van wilde varkens en gevogelte oplevert, waaronder ook den zoogenaamden notenkraker (*Columba Globicera*), welke naar eene blaauwe duif gelijkt en de muskaatnoot verslindt, maar die weder met hare uitwerpselen geheel ontlast, zoodat deze uitwerpselen de noot tot mest en ontwikkeling dienen, waarom zij dan ook in menigte rondzwieren op de plaatsen, waar wilde muskaatboomen groeijen.

De Nederlanders hebben reeds vroeg op dit eiland gevaren, en er in het jaar 1646 eene vesting gebouwd. Destijds verklaarde de bevolking, die langs het strand woonde, onze vrienden te zijn, maar de berghewoners waren ons vijandig, hetgeen den onzen al vrij wat volk gekost heeft; doch, nadat zij het bosch een kanonschot ver omgehakt en opgeruimd hadden, ging het beter, en men kon de vesting Wilhelmsburg, anders ook Nassau genoemd, voltooijen, die men voorts met 8 ijzeren stukken wapende, en er een Koopman, een Luitenant en 70 soldaten, met behoorlijken voorraad voor een jaar, op plaatste, waarna de vloot, in Junij van het gezegde jaar, weder naar Banda vertrok.

In het jaar 1664 zochten de Engelschen, door een onzer gewezene dienaars, VINCENT VETTE genaamd, dit eiland in het bezit te nemen; doch men zond er uit Banda volk naar toe, hetgeen hun zulks belette, en men bragt VETTE naar Banda en voorts naar Batavia over, alwaar zijn proces opgemaakt werd. Later heeft men echter, om de ongezondheid der lucht, ons volk van daar weggenomen. Die ongezondheid bleek reeds, toen men aan het bouwen van de vesting was, want in de zeven weken tijd, welke aan dat werk besteed werden, stierven er 127 man, hetgeen evenwel ook grootendeels veroorzaakt werd door het water, dat zij drinken moesten; want, ofschoon er landwaarts in veel goed water was, kon men, wegens den stroopenden vijand, die wel 300 of 400 man sterk was, daar niet ligt bijkomen.

DAMME, havez. in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie DAM (TEN-).

DAMME, naam, onder welken het d. ZWAMMERDAM in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, veelal bij de landlieden, uit den omtrek bekend staat. Zie ZWAMMERDAM.

DAMME, kl. eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidooster-eilanden van Banda* behoorende. Zie DAMMA.

DAMMER of POELOE-DAMMER, kl. eil. in *Oost-Indië*, in den *Molukschen Archipel*, aan de Zuidkust van het eil. *Gilolo*; 0° 58′ N.Br., 146° 8′ O.L.

DAMMER, kl. eil. in *Oost-Indië*, tot den *Sundaschen Archipel* behoorende. Zie EDAM.

DAMMER (POELOE-), kl. eil. in *Oost-Indië*, in den *Molukschen Archipel*. Zie DAMMER.

DAMMER (POELOE-), kl. eil. in *Oost-Indië*, in den *Sundaschen Archipel*. Zie EDAM.

DAMMERSCHEIT, bij de landlieden DAMMERICH geheeten, voorm. kast. in het *Land van Overmaze*, prov. *Limburg*, onder *Klimmen*, Z. van het buurtje de Breen.

Het was reeds in het midden der vorige eeuw geheel vervallen; thans ziet men er niets meer dan eenige overblijfselen van.

DAMONG, gebergte in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie DOMONG.

DAMPELAS, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Celebes*. Zie DAMPHALAS.

DAMPELAS-MAULANO, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Celebes*. Zie DAMPHALAS-MAULANO.

DAMPELAS-TANDO, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Celebes*. Zie DAMPHALAS-TANDO.

DAMP-EN-GEEST, adell. h. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr., kant. en 1½ u. Z. van *Alkmaar*, gem. *Limmen*, digt aan de b. Dusseldorp.

Dit h., hetwelk vroeger aan de graaflijkheid van Holland leenroerig was, beslaat, met de onderhoorigheden, bestaande in boerenwoning, tuin, boomgaard en plantaadje, eene oppervlakte van 7 bund. 71 v. r. 36 v. ell. Het wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door den Heer Mr. MATTHIJS HENDRIK WELDIJK.

DAMPHALAS of DAMPELAS, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Celebes*, op de *Kust van Menado*, die met eene noordwestelijke rigting in de Zee van Celebes uitloopt.

DAMPHALAS-MAULANO of DAMPELAS-MAULANO, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Celebes*, op de *Kust van Menado*, ½ m. van het strand, aan de Damphalas.

DAMPHALAS-TANDO of DAMPELAS-TANDO, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Celebes*, op de kust van *Menado*, ½ m. van het strand, aan de Damphalas.

DAMPIER (STRAAT-VAN-), DAMPIERSSTRAAT of DAMPIERSDOORTOGT, straat in *Oost-Indië*, in den *Moluksche Archipel*, tusschen de eil. Battanta en Wageo. Zij is 12 tot 40 vademen diep.

DAMPIN, plaats in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie LAMPONG.

DAMPOLDER, pold. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Leyden*, kant. *Alphen*, gem. *Zwammerdam*; palende N. O. aan den Rijn, Z. O. aan de Zuidzijde van Bodegraven, Z. aan de Broekvelden van Zwammerdam, Z. W. aan Wijk, W. aan Spoolwijk en den Steektpolder.

DAMPTEN, voorm. banne in *Dregterland*, prov. *Noord-Holland*; palende N. aan de Buitendijksche landen, N. O. aan de Oostenderlanden, O. aan de Zwagerban en de Hoornscheban, Z. aan de Zuiderzee, W. aan de Groote Waal en de Berkhouterban.

Voorheen zoude in deze ban, een d. van denzelfden naam gelegen hebben, dat reeds voor eeuwen in zee verdronken ligt, doch waarvan de grondslagen in de zestiende eeuw, door het afloopen van het water, nog eens zoude zijn te zien geweest.

Thans is DAMPTEN een pold., die een gedeelte der gem. *Hoorn*, arr. en kant. *Hoorn* uitmaakt. Hij beslaat eene oppervlakte van 255 bund. 10 v. r. 57 v. ell., telt 8 h., waaronder 3 boerderijen, en wordt door de poldermolens van de Westerkogge, waarbij DAMPTE ingedeeld is, op de Zuiderzee van het overtollige water ontlast. Het dijksbestuur bestaat uit eenen persoon als lid van Dregterlands dijksbestuur.

DAM-RAK, water in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, zijnde de mond van den *Amstel*, van den Dam af tot waar die rivier in het IJ uitloopt. Het wordt meestal, door de inwoners van de hoofdstad, met den naam van het WATER bestempeld.

DAMRUST, voorm. buit. in het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*, onder *Koudekerke*, ½ u. Z. ten W. van Middelburg, waarvan het huis gesloopt is.

DAMSANSOU, d. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, kon. *Assianthie*, stranddistr. *Assin*, N. van Folsou.

DAMSTERDIEP, voornaam vaarwater in de prov. *Groningen*, dat van de stad Groningen af, in eene noordoostelijke rigting, op eenigen afstand langs Middelbert, Noordijk, Garmerwolde en Ten Boer, door Ten-Post naar Windeweer, voorts door Garrelsweer, en, van daar, in eene oostelijke, meer bogtige strekking, op eenigen afstand langs Loppersum, Wirdum, Tjamsweer, door Appingedam en langs Solwert, naar Delfzijl stroomt, alwaar het door twee sluizen in de Eems uitwatert. Het is grootendeels een gegraven vaarwater, in hetwelk echter, ten minste gedeeltelijk, twee oude riviertjes, de Fivel en de Delf zijn opgenomen.

Deze vaart, welke haren naam ontleent van het vlek Appingedam, in de wandeling veelal den Dam genoemd, ontvangt alle de binnenwateren van Fivelgo, uitgezonderd die van den Noord-oostelijken uithoek, welke door de Oterdumer zijlvest uitwatert.

Over de graving van een kanaal van Groningen naar de Eems werd reeds in de laatste helft der zestiende eeuw, en bepaaldelijk ten jare 1573, onderhandeld, alsmede over eene sluis, te leggen in de stad, om daardoor het water van de Hunse of het Winschoterdiep, dat naar de Soltkamp stroomt, te verhinderen, om naar Delfzijl, door het Zijlvest der drie Delfzijlen, in de Eems uit te wateren. En ofschoon de stad reeds, bij eene Raadsverzegeling van den 14 Februarij 1575, de Ommelanden verklaarde te waarborgen voor alle schade en overlast van water van die zijde, ja, ofschoon brieven van den Hertog van Alba en van Caspar Robels, welke nog oorspronkelijk op de Archivenkamer in Groningen voorhanden zijn, het graven van het bedoelde kanaal, met het leggen van de voorschrevene sluis, ook ten sterkste mogten aanraden, als voordeelig en nuttig voor 's Konings dienst, welke het daarstellen van eene vaart op de Eems en Emden vorderde, zoo hebben de Ommelanden deze onderneming nogtans weten te vertragen, tot 1598, als wanneer zij tot stand is gekomen.

De lage gronden echter, waardoor, dit kanaal moest worden heen gegraven, schijnen, op vele plaatsen, te hebben verhinderd, om het kanaal terstond diep genoeg te kunnen leggen, waardoor binnen korte jaren belemmering voor scheepvaart en afwatering ontstond, die welhaast de noodzakelijkheid van eene geheele opgraving of opschooning deed gevoelen. Uit de Staatsbesluiten der jaren 1637, 1640, 1641, 1645 en 1646 kan men zien, hoe de verschillen tusschen de stad en de Ommelanden dit werk vertraagd hebben tot 1653, als wanneer zulk eene opschooning eerst heeft plaats gehad. Toen de herhaling van eene algemeene opschooning andermaal noodzakelijk werd, ontstonden er deswege nieuwe verschillen, vooral over de aanzienlijke kosten welke dit zoude veroorzaken, waardoor, ofschoon de vaart, van de Stad tot aan het Slochterdiep, in 1704, krachtens Staatsbesluit van den 5 October 1703, werd opgeschoond, de algemeene slatting van het geheele kanaal nogtans eerst weder in 1791 en 1792 plaats greep.

Over het aanleggen van trekschuiten, in deze Provincie *snikken* genoemd, wordt nog gevonden eene Publicatie van den Regter van Delfzijl, namens de Gecommitteerden der Ommelanden uitgevaardigd, van den 8 Julij 1637, houdende eene *Ordonnantie, waernae de veerluiden, van Delfzijl op Groningen varende, sick sullen reguleren*. Doch ten gevolge eene Overeenkomst tusschen de Provincie en het Zijlvest der *drie Delfzijlen* van den 8 Maart 1650, is er, in dat jaar, op kosten der Provincie, een trekpad langs het Damsterdiep aangelegd, nadat alvorens, bij Staatsbesluit van den 20 April 1648, bepaald was, dat de

Provincie dat trekpad zou bekostigen, tegen het regt om daarop tollen te leggen.

In den jare 1819, ten gevolge van een koninklijk besluit van 11 September 1818, No. 54, alsmede ten gevolge van onderhandelingen en overeenkomst tusschen het zijlvest der *drie Delfzijlen* en het *Woldzijlvest*, is het water van het Damsterdiep, ten Westen van Appingedam, door het graven van een nieuw kanaal, bezuiden om die plaats heen, vereenigd met de *Groeve*, een uitwateringskanaal van het Woldzijlvest, en wel op kosten van het zijlvest der *drie Delfzijlen*, ten einde daardoor het water, dat tot dus ver alleen door Appingedam vloeide, en dáár, in zijne afstrooming, te veel vertraagd werd, ruimer en spoedig te doen wegvloeijen en naar de sluizen bij Delfzijl te bezorgen. Bij die gelegenheid werd de *Groeve* aanmerkelijk verdiept en verruimd, en daardoor de waterstaat van het Woldzijlvest niet weinig verbeterd, terwijl er tevens bepaald werd, dat de *Groeve* door geen vallaat of sluis zou mogen worden afgeslooten, tenzij de ondervinding mogt leeren, dat zulk eene sluis voor het Woldzijlvest niet mogt kunnen worden gemist, ter beslissing van de Gedeputeerde Staten der provincie.

DAMWOUDE, d., prov. *Friesland*. Zie Dantumawoude.

DAMZIGT, buit. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en 1 u. O. van *'s Gravenhage*, kant., gem. en ¼ u. N. ten O. van *Voorburg*, ¾ u. Z. W. van den Leydschendam, aan de Vliet of Trekvaart naar Leyden.

Het beslaat eene oppervlakte van 8 bund. 20 v. r. 5 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door den Heer Adriaan van Swieten.

DANAO of Danao-Malaija, binnenmeer in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Borneo*. Het is 6 m. lang en 3 m. breed, en bevat twee eilanden.

DANAO, binnenlandsch meer in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie Danau.

DANAO-MALAIJA, binnenmeer in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Borneo*. Zie Danao.

DANAU, Dano of Danau-Pau, meer in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, gouv. geb. *Padang*, in de *Padangsche Bovenlanden*.

Het heeft over het algemeen eene eenigzins langwerpige eironde gedaante, is van het N. ten W. naar het Z. ten O. 37,600 Rijnl. v. (11,802,64 ell.) lang, en in het midden gemeten, van het W. naar het O., 20,800 Rijnl. v. (6528,67 ell.) breed, en wordt, bijkans rondom bezoomd door eenen keten hooge bergen, die, van den voet tot op de hoogste punten, digt met bosch bedekt zijn. Op vele plaatsen besproeit de kleine golfslag de takken en bladeren van het geboomte, dat zich in dit groot en helder watervlak spiegelt. Aan enkele oorden, voornamelijk in het zuidelijke en zuidwestelijke gedeelte, vertoont het gebergte vele naakte, zwarte rotswanden, die aan het geheel een trotscher en stouter voorkomen geven.

In het zuidwestelijke, westelijke en noordelijke gedeelte van het meer, liggen eenige eilandjes, die meest uit ruwe klippen bestaan, maar grootendeels begroeid zijn. De oever langs de oostzijde is vlak en zandig, welk zand voornamelijk uit kwarts en ontbondene wakke bestaat. Buitendien vindt men er ook vele stukjes puim- en andere rolsteenen, die niet zelden sporen van vulkanische werking vertoonen. Ook heeft men er eene warme bron, ongeveer duizend passen N. O. van het d. *Menindjoe*, digt bij den rand van het meer, alwaar een sterk laauw water gedurig uit de aarde opborrelt.

Deze omstandigheden, gepaard met de geheele gesteldheid van de Danau, en zulks voornamelijk met betrekking tot haar steilwandig ringgebergte, doen het gevoelen ontstaan, dat deze groote bergkom haar aanwezen welligt aan eene hevige onderaardsche omwenteling te danken heeft. De groote rotswanden, welke het gebergte, vooral in het zuidelijk en zuidwestelijk gedeelte vertoont, schijnen tot bevestiging dezer stelling aanmerkelijk bij te dragen, althans haar waarschijnlijk te maken. Van den aanzienlijken bergring, die het meer omgeeft, storten zich vele riviertjes en rivierarmpjes daarin af, de uitwatering heeft echter alleen plaats aan de westzijde alwaar het gebergte eenen diepen pas vormt, waardoör de Antokan met een wild schuimend gebruis afstroomt. Langs den oever van het meer liggen aan den zuid- en zuidwestkant zes kotta's en om het oostelijk en noordergedeelte vier kotta's, die te zamen de zoogenaamde Tien kotta's vormen waarom het meer ook wel het Meer-der-Tien-kotta's genaamd wordt.

DANAU, Danao, Danou of Danoe, binnenlandsch meer in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Bantam*, reg. *Ceram*, distr. *Tjiomas*, in een uitgestrekt dal.

Het is 6 palen lang, en wordt gevormd, ten Z. door den Karang of zoogenaamden Bantamschen berg, ten W. door den berg Parekassan en voorts door eenen bergketen, tot het Anjersche gebergte behoorende. Men veronderstelt, dat dit meer vroeger eene vulkaan was. Het water ontlast zich slechts door een kanaal, dat door de natuur gevormd en de Passang-Tenang genaamd is.

Men is in de maand April 1835 begonnen, tot uitbreiding der rijstcultuur, een kanaal of afleiding van water uit dat meer aan te leggen, ten einde de alsdan droog vallende gronden tot rijstvelden toe te bereiden. Vele zware steenen en groote steengroepen, over welke het afvloeijende water zich ten minste 40 voeten hoog nederstortte, moesten daartoe worden uit den weg geruimd, om den stand van het water in het meer zoodanig te verminderen, dat de rondom liggende moerassen tot den rijstbouw konden worden dienstbaar gemaakt. Reeds in het volgende jaar was men daarmede zoo ver gekomen, dat 2620 bund. voor den rijstbouw geschikt waren; terwijl men hoopte, dat de onderneming in het geheel, 16,000 bund. zoude opleveren.

DANAU, plaats in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, gouv. geb. *Padang*, in de *Padangsche Bovenlanden*, waar een Kapitein Civiel-Kommandant is.

DANAU-PAU, meer in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie Danau.

DANAWAN of Dannavan, kl. eil. in *Oost-Indië*, in de *Solozee*, aan den Noordoosthoek van het *Sundasche* eil. *Borneo* 4° 49′ N. Br. 136° 6′ O. L.

DANCKEN, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*. Zie Daniken.

DANER, riv. in *Oost-Indië*, aan de oostkust van het *Sundasche* eil. *Sumatra*, vorst. *Kampar*.

Zij loopt met eene noordelijke rigting in de *Straat van Malakka* uit.

DANGONG of Danjong, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Preanger-regentschappen*, reg. *Soekapoera*.

DANIASY, strand distr. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goud*kon. *Assiantie*. Het militaire contingent is 8000 man.

NIELSBERG, duin in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, onder *Loos*W. van Scheveningen.

DANIELSPLAS, duinvallei in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *'s Gravenhage*, kant. *Naaldwijk*, gem. *Loosduinen*, Z. W. van Scheveningen.

DANIELSPOLDER, pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, gem. *'s Heer-Abtskerke-Sinoutskerke-en-Baarsdorp*; palende N. aan den Piekspolder, N. O. aan de Lageweiden, Z. O. aan den Zuid-Danielspolder, W. aan den Zuid-Sakpolder en den Sakpolder.

DANIELSPOLDER (ZUID-), pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, gem. *'s Heer Abtskerke-Sinoutskerke-en-Baarsdorp*; palende N. W. aan de Danielspolder, N. O. en O. aan de Lage Weiden, Z. en W. aan den Zuid-Sakpolder.

DANIKEN, ook wel ofschoon verkeerdelijk DANCKEN gespeld, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, arr. en 3¼ u. N. ten O. van *Maastricht*, kant. en 1 u. Z. ten W. van *Sittard*, gem. en 10 min. Z. van *Geleen*; met 15 h. en 80 inw.

DANJONG, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie DANGONG.

DANKARA, kon. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*.

Het wordt bespoeld door de Sinnie en de Ofin, en bevat veel en zeer fijn goud. De inboorlingen zijn goedaardig en gastvrij en cijnsbaar aan Assiantie. De hoofdplaats is Dankara.

DANKARA, st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, 25 m. van de Zee.

DANKBAARHEID (DE-), houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Wanicakreek*, ter linkerzijde in het opvaren naar de *Saramacca*; palende bovenwaarts aan de kostgrond Zonhoop, benedenwaarts aan het militair piket Goede-Verwachting; 250 akk. groot, met 12 slaven.

DANKBAARHEID (DE), koffij plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Beneden-Sarramacca* ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. la Prevoyance, benedenwaarts aan de koffijplant. Huwelijkszorg. Zij is 1000 akk. groot, en tevens met kakao beplant. Men telt er 48 slaven. De Negers noemen haar BERENSI.

DANKBAARHEID-EN-DAGERAAD (DE-), katoenplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de Motkreek, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de hier sterk afspoelende zeekust, benedenwaarts aan de katoenplant. Wilkensrust; 1115 akk. groot, met 161 slaven; bij de Negers wordt zij VAN OMROE geheeten. Vroeger waren het twee afzonderlijke plant., zijnde de Dankbaarheid 634 en de Dageraad 481 akk. groot.

DANNAVAN, eil. in *Oost-Indië*, in de *Solozee*. Zie DANAWAN.

DANO, meer in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie DANAU.

DANONTRIA, oude naam, waaronder de st. DEVENTER in *Zalland*, prov. *Overijssel*, vroeger voorkomt. Zie DEVENTER.

DANTUMADEEL, in het Friesch DONTHEMADIEL, griet., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, arr. *Leeuwarden*, kant. *Dockum*, (1 k. d. 7 m. k. 4 s. d.); palende N. aan Ferwerderadeel, Oost-Dongeradeel en West-Dongeradeel, O. aan Kollumerland-en-Nieuw-Kruisland, Z. aan Achtkarspelen en Tietjerksteradeel, W. aan Tietjerksteradeel.

Deze griet., die van het O. naar het W. 3 u. lang, en van het N. naar het Z. 2 u. breed is, bevat de volgende 12 dorpen: Rinsumageest, Driezum, Wouterswoude, Dantumawoude, Murmerwoude, Akkerwoude, Sybrandahuis, Veenwouden, Birdaard, Roodkerk, Janum en Zwaagwesteinde.

Dantumadeel beslaat eene oppervlakte van 9984 bund. 24 v. r. 64 v. ell. Men telt er 1266 h. bewoond door ongeveer 6200 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw en veeteelt, hebbende men hier beste zandgronden, waarop behalve de gewone vruchten, de boekweit en rogge, zelfs ook vlas en koolzaad welig tieren; vele goede veenlanden en houtgewas, terwijl de hooge veenen hier alom tot goed bouwland vergraven zijn.

De Herv., die hier ruim 5400 in getal zijn, maken 6 gemeenten uit, zijnde die van Akkerwoude-en-Murmerwoude, Birdaard-en-Janum, Dantumawoude-Driezum-en-Wouterswoude, Rinsumageest-en-Sybrandahuis, Veenwouden en Zwaagwesteinde, die elf kerken hebben en door zes Predikanten bediend worden. — De Doopsgez. tellen er ruim 700 zielen en maken de drie gem. van Dantumawoude, Veenwouden en Zwaagwesteinde uit. — De R. K., van welken men er 90 aantreft, behooren tot de statie van *Dockum*.

Er zijn in deze griet. 8 scholen, met een gemiddeld getal van 750 leerlingen.

Vroeger had men in Dantumadeel vele adellijke staten, die thans bijna allen verdwenen zijn; als daar waren: Feitema, Albada, Aysma, Buwma, anders gezegd Bonninga, Rinsma-state en Canterstate alle te Driezum; Botnia, Donia, Oenema en Bonga of Buinga-state te Dantumawoude; Eysinga, Melkema, Tjaarda en Juwsma-state te Rinsumageest; Sterkenburg te Sybrandahuis; Schierstins te Veenwouden; Siccama te Roodkerk; Eyssema te Zwaagwesteinde; van welken alleen nog Canter-state, Rinsma-state en Schierstins aanwezig zijn. Het beroemde klooster Klaarkamp stond mede in deze griet. tegen over het dorp Sybrandahuis.

De Trekvaart van Leeuwarden op Dockum loopt voor een klein gedeelte door deze griet., en maakt met het Dockumerdiep aan den noordwest- en noordkant ook gedeeltelijk de grensscheiding tusschen Dantumadeel en *Ferwerderadeel* en *Oost-Dongeradeel* uit; de Trekvaart van Dockum op Groningen loopt er aan de noordoostzijde door heen. Voorts heeft men er onderscheidene vischrijke wateren, als: het Aaltjesmeer, het Albert-Annesmeer, de Bommerieden, de Bom-Brak, de Groote-Brak, de Kleine-Brak, de Zwarte-Brak, het Dockumermeer, het Driezumermeer, de Houtwielen, het Klaarkampermeer, het Klaaskemeer, de Jantjezee, het Leegemeer, de Lits, de Murk, de Schiersloot, de Woudvaart naar Dockum, de Zandbrekken, en een gedeelte van de Zwarte-Brak en van het groote stroomkanaal de Zwemmer, dat uit het Bergumermeer naar de Nieuwe zijlen strekt. In alle deze wateren onthoudt zich zeer veel gevogelte, waarom in hunne nabijheid onderscheidene vogelkooijen gevonden worden; ook treft men in Dantumadeel nog al wild als hazen, patrijzen enz. aan.

De Rijweg van Leeuwarden naar Dockum loopt van Veenwouden, over de Valom en Murmerwoude, midden door Dantumadeel, waar men bovendien nog verschillende andere zijwegen aantreft.

Midden door deze griet. loopt mede eene hooge en breede zandrug, waarop de voornaamste dorpen liggen. Het land ten N., W. en Z. van dezen zandrug is over het geheel vlak, laag en hier en daar veenachtig; men treft daar tusschen echter goede weilanden aan.

Ten gevolge van den sterk ingekomen vloed en van de opzetting des binnenwaters, werd, bij den watervloed van Februarij 1825, het westelijk gedeelte van Dantumadeel door den hooggestegen stroom onder water gezet.

Het wapen van Dantumadeel is in tweeën gedeeld door eene perpendiculair loopende baar, het bovenste gedeelte van azuur, het onderste deel van goud, beladen met eenen loopenden vos of haas, even als de grond en lucht, van natuurlijke kleur.

DANTUMAWOUDE of Damwoude, ook wel Dantumerwolde, d., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Dantumadeel*, arr. en 4 u. N. O. van *Leeuwarden*, kant. en 1 u. Z. van *Dockum*, te midden van bouwlanden en geboomte; ook zijn de hornlegers der huizen, wegen en bouwlanden hier zeer aangenaam met velerlei geboomte beplant.

Men telt er, met de gedeeeltelijk daartoe behoorende b. Valom, 700 inw., die veel cichorij, rogge, boekweit enz. bouwen.

De Herv., die hier 460 in getal zijn, behooren tot de gem. *Dantumawoude-Driezum-en-Wouterswoude*, en bezitten hier eene hooggelegen kerk, met eenen stevigen vierkanten toren, van uurwerk en slagklok voorzien, en met eenen ouderwetschen huisgevel, met hangtorentjes en pilaartjes, opgemetseld. Daartegenover is de fraaije pastorij.

De Doopsgez. van welken men er 180 heeft, maken met die uit de naburige dorpen eene gem. uit, die 800 zielen telt, en hier eene eenvoudig nette kerk hebben.

De R. K., van welke men er 10 telt, behooren tot de stat. van *Dockum*.

De dorpschool wordt gemiddeld door 130 leerlingen bezocht. Vroeger had men er de staten: Bonga of Buinga, Botnia, Donia en Oenema, van welken echter thans geene meer bestaat; ofschoon het nette landhuis en beplantingen van de familie Bergsma, de buurt van het dorp zeer versiert.

Men heeft hier eene trekvaart, die uit de vaart van Dockum naar Stroobos tot aan de hooge landen loopt. Weleer werd in de nabijheid van dit d. veel turf gegraven, doch de voorraad daarvan was reeds voor het einde der vorige eeuw geheel verdwenen.

DANTUMAWOUDE-DRIEZUM-EN-WOUTERSWOUDE, kerk. gem., prov. *Friesland*, klass. en ring van *Dockum*. Het is eene combinatie, welke drie kerken heeft, als: eene te Dantumawoude, eene te Driezum en eene te Wouterswoude. De eerste, die hier het leeraarsambt heeft waargenomen, is geweest Thomas Alberti, die in het jaar 1603 van hier naar Grootegast is vertrokken. De drie gem. bevatten ruim 1600 zielen.

DANTUMERWOLDE, d., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*. Zie Dantumawoude.

DAO, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidwester eilanden van Banda* behoorende. Zie Daw.

DAOU-DAOU, st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, kon. *Coranza*, 38 m. N. O. van de stad van dien naam.

DAPHINA'S-ZORG of Daphina'shoop, verl. houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Wanicakreek*, ter regterzijde in het opvaren naar de Saramacca; palende bovenwaarts aan den verlaten houtgrond Nieuw-Libanon, benedenwaarts aan bosschen en zwampen; 250 akk. groot. Thans wordt er door een vijftal Negers een weinig banannen en aardvruchten verbouwd.

DARA, voorm. st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil *Java*, resid. *Kediri*, waarvan men de bouwvallen in den omtrek der st. Kediri meent te vinden.

DARAMAJORE, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Bantam*, 10 m. Z. W. van *Batavia*.

DARTHESE, oude naam van het d. Darthuizen, in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie Darthuizen.

DARTHUIZEN, gem. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Amersfoort*, kant. *Rhenen*, (1 k. d., 7 m. k., 4 s. d.); palende W. en N. aan Doorn, O. aan Leersum, Z. aan Over-en-Neder-Langbroek.

Zij bevat de buurs. Darthuizen en eenige verstrooid liggende huizen, onder welke de ridderhofstad Broekhuizen; voorheen stond hier ook nog het, sedert jaren gesloopte, kast. Oud-Broekhuizen. Zij beslaat eene oppervlakte van 455 bund., telt 37 h. en 220 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De inw., die allen Herv. zijn, behooren tot de gem. van *Leersum*, waar ook de kinderen ter school gaan.

Deze gem. is eene heerl., welke in de laatste helft der vorige eeuw werd bezeten door Mr. Abraham Jacob van der Dussen, Raad in de Vroedschap der stad Utrecht, en thans een eigendom is van den Heer van Nellesteyn.

De buurs. Darthuizen, in een oud handschrift van de Utrechtsche kerk Darthese of Derthese genoemd, ligt 3½ u. Z. van Amersfoort, 2½ u. W. N. W. van Rhenen. Oudtijds plagt in deze buurs. eene kapel te staan, waarin eene kapellanij of eeuwigdurende vikarij gesticht was. Van deze kapel waren in het midden der vorige eeuw nog bouwvallen overig, ook was daar eertijds een ridderhofstad van denzelfden naam.

De kermis te Darthuizen valt in den derden Dingsdag in October.

DARTHUIZEN, ook wel eens onder den naam van Derthuysen voorkomende, voorm. ridderhofstad in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, in de heerl. *Darthuizen*, het stamhuis van het adell. geslacht van Darthuizen, hetwelk met Otto van Darthuizen, die in het jaar 1580 te Utrecht jammerlijk vermoord werd, schijnt te zijn uitgestorven. Ter plaatse, waar dit h. gestaan heeft ziet men thans de Darthuizerberg. Zie het volgende art.

DARTHUIZERBERG, bergje of heuvel in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, gem. en 15 min. O. van *Darthuizen*.

Op dit bergje, waar vroeger de ridderhofstad Darthuizen stond, ligt thans, tusschen het hooge sparrenbosch een, in den Zwitserschen trant, gebouwd huis, uit welks bovenzaal men een verrukkend gezigt over de Veluwe, ja, tot in Noord-Braband heeft (1).

DARVELBAAI, baai in *Oost-Indië*, aan de Noord-Oostkust van *Borneo*. Zie Dwaalbaai.

DASAN, kl. eil. in *Oost-Indië*, in de *Zee van Celebes*, bij de Zuid-Westkust van *Mindanao*; 6° 46′ N. Br. 139° 16′ O. L.

DASAR, naam onder welken men wel eens den berg Brama, in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java* vermeld vindt. Zie Brama.

DASAR, Dassar, Dasser of Zandzee, vlakte in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. en reg. *Passaroewang*, in het oostelijke gedeelte van het gebergte Tenger.

Deze vlakte, welke door bergtoppen omringd is, heeft eene uitgestrektheid van 2½ of 3 palen. In haar midden, naast eenen kogelvormigen berg *Batok* geheeten, ligt de uitgebrande Brama. De vlakte is ontstaan door uitgeworpen vulkanisch zand en de lava, welke de valeijen aldaar aangevuld hebben. Het gezigt op het geheele tooneel is

(1) Men zie voorts over dit huis en de fraaije omstreken van den Darthuizerberg, het werkje van onzen medearbeider J. B. Christemeijer: *Het Lustoord tusschen Amstel en Grebbe, en elders in het Sticht van Utrecht*, D. II, bl. 168.

vreemd, alles is er kaal en dor, en de verwoesting nog merkbaar, terwijl men van tijd tot tijd slechts een grasplantje ontdekt.

DASSAR, naam, welke wel eens gegeven wordt aan den berg Brama in *Oost-Indië* op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie Brama.

DASSAR, vlakte in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie Dasar.

DASSELAAR, geh. op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*, arr. en 8¼ u. N. W. van *Arnhem*, kant. en 1¼ u. Z. van *Harderwijk*, gem. en ½ u. N. W. van *Putten*.

DASSEMIS, op sommige kaarten verkeerdelijk Asmus gespeld, geh. in de barr. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 2¼ u. Z. van *Breda*, kant. en 2 u. Z. van *Ginneken*, gem. en ½ u. N. van *Chaam*, aan den weg van Chaam naar Breda; met 33 h. en ruim 200 inw.

DASSER, naam, onder welken men wel eens den berg Brama in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java* gelegen, vermeld vindt. Zie Brama.

DASSER, vlakte in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie Daser.

DASSOM, plaats in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Rembang*, met eene scheepstimmerwerf.

DATA (TANA-), lands. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie Tana-Data.

DATAHAM, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Celebes*, op de *Kust van Menado*. — Men vindt in den omtrek veel ebbenhout.

DATAHANS, drie kl. eil. in *Oost-Indië*, in de *Straat der Molukkos*, aan de noordoostkust van *Celebes*, bezuiden Limbé. Zij zijn onbewoond, doch leveren vogelnestjes op.

DATAN, landstr. in *Oost-Indië*, op het eil. *Banda*.

DATAR (TANA-), lands. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie Tana-Data.

DATAS, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Preanger-Regentschappen*, reg. *Soemedang*, op de scheiding tusschen de distr. Depok en Baloeboer; 3 palen N. van Soemedang, 4 palen Z. van Depok.

DATE, st. in *Oost-Indië*, op het *Moluksche* eil. *Gilolo*, op het Zuidoostelijke schiereil., aan de Baai van Kea; 0° 24′ N. B., 146° 11′ O.L.

DATI, kaap in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Borneo*. Zie Datoe.

DATMOUR, voorm. d. in den *Grooten-Zuidhollandschen-waard*, prov. *Zuid-Holland*.

Het was een der 72 dorpen, die bij den watervloed van 18 November 1421 verdronken en een der 34, die sedert niet weder te voorschijn zijn gekomen. Het moet gelegen hebben N. van Lage-Zwaluwe en Z. O. van Dubbelmonde.

DATO of Poeloe-Datoe, eil. in *Oost-Indië*, in de *Straat van Makassar*, Z. O. van Borneo.

Het is onbewoond en alleen merkwaardig, omdat aldaar, op eenen hoogen berg, een heilig graf gevonden wordt, dat tot 900 jaren oud moet zijn, en waarin een berucht zeeroover van dien tijd begraven ligt, die vermaagschapt was met de Vorsten van Banjermasing. Van tijd tot tijd wordt daarop nog geofferd, [illegible] door Banjar[illegible] door zeeroovers, wanneer zij het ongest[illegible] kunnen. In den omtrek van dit eiland worden vele oesterba[illegible] den, welke oesters opleveren.

DATO (LAMA-), eil. in *Oost-Indië*. Zie LAMA-DATO.

DATOE of TANDJONG-DATOE, kaap in *Oost-Indië*, in de *Zee van Carimata*, aan de Westkust van het *Sundasche* eil. *Borneo*.

DATOE (POELOE-), eil. in *Oost-Indië*, in de *Straat van Makasser*. Zie DATO.

DATOE (TANDJONG-), kaap in *Oost-Indië*, in de *Zee van Carimata*. Zie DATOE.

DATTE of POELOE-DATTE, eil. in *Oost-Indië*, in de *Zee van Carimata*, aan de Westkust van *Borneo*; 0° 8′ N. B., 126° 45′ O. L.

DATTOE (LAMA-), eil. in *Oost-Indië*. Zie LAMA-DATO.

DAUANTRIA en DAUENTRICUM, namen, onder welke de st. DEVENTER, in *Zalland*, prov. *Overijssel*, bij oude schrijvers wel eens voorkomt.

DAUMA, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidooster-eilanden van Banda* behoorende. Zie DAMMA.

DAUNDORFF, geh. in de heerl. *Roussy*, grooth. *Luxemburg*, kw. en 5 u. Z. W. van *Grevenmacher*, arr. en 3 u. Z. Z. O. van *Luxemburg*, kant. en 1¼ u. Z. W. van *Remich*, gem. *Mondorff*.

DAUONTRIA of DAUONTUR, namen, onder welke de st. DEVENTER, in *Zalland*, prov. *Overijssel*, bij oude schrijvers wel eens voorkomt. Zie DEVENTER.

DAUVE of DOUVE, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, kw., arr. en 4 u. N. O. van *Maastricht*, kant. en 1½ u. N. van *Heerle*, gem. *Merkelbeek*.

DAUW, vl. in *Oost-Indië*, in het Zuiden van het *Sundasche* eil. *Celebes*.

DAVANTRE, naam, onder welke men de st. DEVENTER, in *Zalland*, prov. *Overijssel*, wel eens vermeld vindt. Zie DEVENTER.

DAVELAARSHUIS of DAVILA'SHUIS, voorm. huis, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. het *Bildt*, bewesten de kerk van St. Anna-Parochie. Naar men meent had het zijnen naam ontleend van zekeren DAVELAAR, een der bedijkers van het Bildt, die men als zoodanig ook wel onder den naam van D' AVILA vindt opgegeven. Het is in Augustus 1833 afgebroken.

DAVEMETRIA en DAVENTER, namen, onder welke de st. DEVENTER, in *Zalland*, prov. *Overijssel*, bij oude schrijvers wel eens voorkomt. Zie DEVENTER.

DAVENTRIA, Lat. naam van de st. DEVENTER, in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie DEVENTER.

DAVILA'SHUIS, voorm. huis, prov. *Friesland*. Zie DAVELAARSHAUS.

DAVONIS-ARX, Lat. naam van het slot of kast., waaraan de st. DEVENTER, in *Zalland*, prov. *Overijssel*, haren eersten oorsprong zoude te danken hebben. Zie DAVO'SBURG.

DAVONTRIA en DAVONTUR, oude namen, waaronder men de stad DEVENTER, in *Zalland*, prov. *Overijssel*, wel eens vermeld vindt. Zie DEVENTER.

DAVO'SBURG en DAVO'SSLOT, voorm. kast. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, dat gestaan moet hebben ter plaatse, waar thans de stad *Deventer* ligt. Het lag op eenen berg, aan den eenen kant, wegens zijne steilte, zeer moeijelijk te beklimmen, en voor het overige bijna geheel omgeven door moerassige landen en den IJssel. Dit kast. is reeds voor onheugelijke tijden gesloopt; ter plaatse, waar het moet gestaan hebben, ziet men thans de BERGKERK of ST. NICOLAASKERK.

DAW, DAAUW of DAO, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidwester-eilanden van Banda* behoorende, ten Z. W. van het eil. Rotti.

Het is eigenlijk eene onvruchtbare rots, die bijna niets dan Turksche tarwe en inlandsche boonen oplevert. Men wil, dat de eerste bewoners van dat eiland oorspronkelijk eene vermenging van Rottinezen en Savonezen geweest zijn, en de taal, welke zij spreken, komt ook met die van beide deze eilanden overeen. Zij zijn 5000 in getal en zoo gehecht aan hunne schralen grond, dat zij de voordeeligste aanbiedingen, om naar Timor te verhuizen, hebben van de hand gewezen. Zij zijn zeer moedig, hebben eene schoone gestalte, en zouden zeer goede soldaten zijn, als zij te bewegen waren om bij ons in dienst te treden. Het zijn stoute zeelieden, die zich niet ontzien, om met hunne kleine kano's, *baroos* genaamd, naar Savo, Solor en soms nog verder te stevenen, zoodat zij daarmede togten van 50 tot 60 mijlen afleggen. Overal, waar zij landen, oefenen zij hun handwerk, namelijk het goudsmeden, uit, waarin zij zeer ervaren zijn, bijzonder in het draad- en vlechtwerk. Zoodra zij eenig geld verdiend hebben, koopen zij daarvoor lijnwaad, ijzer, gereedschappen en wat zij verder noodig hebben, en keeren daarmede naar hun eiland terug; ook werken zij veel op Rotti en Koepang. Van het eerstgenoemde eil. bekomen zij katoen en levensmiddelen, welke zij met hunnen arbeid en met lijnwaad betalen; de katoenenstof, die zij vervaardigen, is veel fraaijer dan die van Rotti. De geheele bevolking staat onder eenen Radja, die eenige Fetters en Tommokkons onder zich heeft.

DAWELORA, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidooster-eilanden van Banda* behoorende, N. O. van Babber; tusschen 7° 35′ en 7° 46′ N.Br., 148° 3′ en 148° 8′ O. L.

DAWERA, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidooster-eilanden van Banda* behoorende, N. van Babber; tusschen 7° 36′ en 7° 45′ N. Br., 147° 54′ en 147° 59′ O. L.

DAWIE, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Passaroewang*, distr. *Grati*, nabij het meer *Ranoe-Kalindoeng'an*, bekend wegens de gezouten eijeren, *grati-eijeren*, geheeten.

DAWIE (NARAN-), d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie NARAN-DAWIE.

DAWIL, gebergte in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djocjokarta*.

DAWOEAN, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerabaija*, reg. *Sidaijoe*, niet ver van de hoofdpl. van dien naam.

DAYA, riv. en st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie DAJA (1).

DE ANDERE WERELD, geh. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, arr. en 3½ u. W. ten N. van *Appingedam*, kant. en ¼ u. O. van *Onderdendam*, gem. en ¼ u. Z. W. van *Middelstum*, tusschen Onderdendam en Froomtil, Z. van de trekvaart naar Uithuizen, N. van het Cardingermaar. Het bestaat uit slechts eene schoone boerderij, bewoond door TAMME SIJGERS HUIZENGA en een dagloonerswoning. De landen zijn er niet hoog en worden door eenen watermolen drooggehouden.

DEBOES, riv., distr. en d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Bangka*. Zie DJEBOES.

DEBOES (BAAI-VAN-), baai in *Oost-Indië*, in de *Zee van Carimata*. Zie DJEBOES (BAAI-VAN-).

DEBOUGAN, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djocjokarta*, lands. *Mataram*.

---

(1) Voorts zoeke men alle woorden, elders wel eens DAY gespeld, op DAI.

DEBOUS, riv., distr. en d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Bangka*. Zie Djeboes.

DEBOUS (BAAI-VAN-), baai in *Oost-Indië*, in de *Zee van Carimata*. Zie Djeboes (Baai-van-).

DECANIJVIJVERS of Dekenij-Vijvers, watertje in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*, onder *Hilvarenbeek*.

DECEM-MANSI, Lat. naam van het d. Tienhoven, in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie Tienhoven.

DECIMA, eil. in *Japan*, tegen Nagansaki. Zie Desima.

DECKENINGE, voorm. abdij, thans een landgoed, prov. *Drenthe*. Zie Dickeninge.

DECOCK, fort in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie Kock (De).

DECOCKSDORP, d. op het *Eijerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie Cocksdorp (De-).

DEDDINGABUURT of Deddingaburen, b., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Stellingwerf-Oosteinde*, arr. en 4 u. Z. O. van *Heerenveen*, kant. ½ u. O. van *Oldeberkoop*, waartoe het behoort.

DEDEMSVAART, kanaal in *Overijssel*, dat bij het geh. Ane, tegen over Gramsbergen, uit de Vecht komt, Westwaarts door of langs de gem. Ambt-Hardenberg, Avereest, stad Ommen, ambt Ommen, Staphorst en Zwollerkerspel en voorts naar en door de stad *Hasselt* loopt, waar het zich met het *Zwarte-water* vereenigt.

In het laatst der vorige eeuw ontwierp de Heer Gerrit Willem van Marle het plan, om de uitgebreide hooge veenen in dit gedeelte van Overijssel, door het graven van een kanaal, aan de snee te brengen, en den ondergrond vervolgens in een vruchtbaar oord en eenen winstgevenden bodem te herscheppen. Dan, in plaats van aanmoediging, vond hij tegenwerking, zoodat het te vreezen was, dat na zijn overlijden, hetwelk in het jaar 1799 plaats had, de onderneming niet voortgezet zoude worden. Zijn schoonzoon, de Heer Willem Jan Baron van Dedem tot den Berg, vatte echter het plan weder op, hoewel in den beginne met denzelfden uitslag. De stad Zwolle, vreezende voor verlies van handel, aangezien het nieuwe kanaal te Hasselt in het Zwarte-water moest uitloopen, stelde alles in het werk ter verijdeling van de pogingen, die aangewend werden, om de vergunning tot het graven van het ontworpen kanaal te bekomen, en het liep aan tot in het jaar 1809, eer de Heer van Dedem die vergunning van Koning Lodewijk bekwam. Dan, nu nog had hij met andere zwarigheden te kampen, en vond vooral moeijelijkheid in de onteigening der onverdeelde markte-gronden; ook deze kwam hij echter te boven; zoodat men den 3 Julij van het evengemelde jaar den arbeid kon aanvangen, en reeds in den herfst van dat jaar, 1809, een aanmerkelijk gedeelte voltooid had. In het jaar 1811 was het kanaal al tot op eene lengte van 5 uren gebragt, thans (1841) is men tot op ongeveer een uur van Gramsbergen genaderd en wordt reeds te dier plaatse de Dedemsvaart, door eene waterleiding, met de Vecht vereenigd, zoodat zij nu 7 u. gaans lang is. Langs dit kanaal, hetwelk, op een verval van 21 v., 7 schutsluizen, eene breedte van 42 v. en eene bevaarbare diepte van 4½ v. heeft, worden jaarlijks meer dan 5000 scheepsladingen turf afgevoerd. De opbrengst steeg, in het jaar 1840, tot bijna *f* 33,000. Het kanaal heeft verschillende zijtakken, welke gedeeltelijk afgewerkt en gedeeltelijk nog in bewerking zijn,

als: één van de Lichtmis tot aan de Vecht boven de Bercumerbrug, welke het kanaal in eene nadere verbinding met de stad Zwolle moet brengen; één naar Ommen, tot welks daarstelling de Maatschappij van Weldadigheid zich voor jaren heeft verbonden, waarvan echter slechts een gering gedeelte voltooid is; één Noordwaarts naar de veenen in Zuidwolde, prov. Drenthe; één naar de stad Hardenberg, en eindelijk één naar de Luttermarkte, waarop reeds twee sluizen.

Vóór dat dit kanaal gegraven was, zag men uren ver, niets anders dan dorre heiden, welke men in den zomer naauwelijks kon begaan, en waaraan althans des winters volstrekt niet te denken was; zelfs hadden de gronden bijna geen waarde. Thans ziet men daarentegen de oevers van dit kanaal reeds langs zijne geheele uitgestrektheid bewoond en met goede, meest allen van steen opgetrokkene, huizen bezet, terwijl de veenen, die er langs liggen, tegen 1000 guld. den bund. betaald worden (1).

DEDEMSVAART, veenkolonie in *Zalland*, prov. *Overijssel*, voor het grootste gedeelte arr., kant. en 3 u. O. N. O. van *Zwolle*, gem. en 1¼ u. Z. ten O. van *Avereest*, overigens arr. en 7 u. N. N. O. van *Deventer*, kant. en 1 u. N. van *Ommen*, gem. *Ambt-Hardenberg*.

Deze veenkolonie vormt thans, ter plaatse, waar in het begin der vorige eeuw nog onafzienbare moerassen gevonden werden, een aangenaam dorp, bestaande uit ruim 468 h., van welke 394 in de kom der kolonie, doch 37 in het geh. Sponturfwijk en ten minste 100 in de Luttelmarkte. Het getal bewoners bedraagt, gedurende den zomertijd, bij de 3000, doch in den winter, wanneer de vreemde en inlandsche veenwerkers naar de hunnen zijn wedergekeerd, ongeveer 2400. Vele der inw. zijn handwerks- of neringdoende lieden en tevens veenbazen of bezitten zelve veengronden; anderen bemoeijen zich alleen met het beheer hunner eigendommen; doch verre weg het grootste gedeelte bestaat uit arbeiders, die hun onderhoud in het bewerken van den turf vinden. Middelerwijl een gedeelte van het volk aan het verveenen werkt, houdt zich een ander gedeelte onledig met het ontginnen van de ondergronden, zoodat er de vruchtbare bouw- en weilanden, na het afgraven der veengronden, aanhoudend vermeerderen. Voorts heeft men in deze kolonie, 4 scheepmakerijen, 6 smederijen, 1 brouwerij, 1 jeneverstookerij, 1 kalkbranderij en 2 korenmolens.

De Herv., die hier wonen, maken, sedert het jaar 1834, eene gem. uit, welke tot de klass. van *Zwolle*, ring van *Ommen*, behoort. De eerste, welke het leeraarambt in deze gem. heeft waargenomen, is geweest ANTHONIE HISSINK, die er den 27 April 1834 bevestigd is, en er thans nog staat. Het beroep is eene koninklijke collatie. — De kerk, den 23 Maart 1834 ingewijd, is zoo doelmatig ingerigt, als men dit maar zelden elders aantreft. Zij vormt, met de daar tegen aan gebouwde pastorie, een kruis, en prijkt op het midden met een fraai torentje. Inwendig omsluiten elf rijen banken, die met de beide einden tegen den zuidelijken muur der kerk leunen en even zoo vele halfronden vormen, den predikstoel; terwijl achter deze banken, vlak tegen over den predikstoel, nog vier andere rijen zijn, in flaauwer gebogene lijnen. De grond is zoo aangelegd, dat zij, van alle zijden,

(1) Zij die meer omtrent de geschiedenis van dit kanaal en de daarlangs gebouwde veenkolonie wenschen te weten, kunnen ruimschoots hunnen weetlust voldoen in de *Leerrede ter inwijding van het kerkgebouw en ter vestiging der Gereformeerde gemeente aan de Dedemsvaart*, door G. H. VAN SENDEN.

naar den kansel glooijend afloopt, zoodat de zitplaatsen een halfrond op eenen hellenden bodem vormen. Hierdoor is deze kerk juist geschikt voor eene spreekplaats; want, waar men zich ook in het gebouw bevindt, men hoort er den spreker overal even goed. Bij de bediening van het H. Avondmaal bedient men zich van twee fraaije zilveren bekers, waarvan de eene, bij de oprigting der gemeente, door den Ouderling Bernard Plomp, en de andere, door de toenmalige overige leden des kerkeraads, zijn ten geschenke gegeven.

De R. K. hebben aan de Dedemsvaart eene kerk, waarin de dienst door eenen Pastoor wordt waargenomen, zijnde de eerste Geestelijke, welke deze kerk bediend heeft, geweest Bernardus Lambertus Nieuwentap. De kerk is in het jaar 1818 gesticht, doch is, wegens het toenemen van het getal zielen, in het jaar 1831, moeten vergroot worden. — Men heeft in deze kolonie drie scholen.

DEDGUM, ook wel Dedigem, in de wandeling Dedjum en oudtijds Dodoghemabuuren genaamd, d., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*, arr. en 3 u. W. van *Sneek*, kant. en 1 u. Z. ten W. van *Bolsward*, tusschen de Workumer-trekvaart en het Sensmeer, in eenen polder, door goede weilanden omgeven.

Dit d. telt, met de daartoe behoorende buurtjes Arkum en Ysgum, 130 inw., die meest hun bestaan vinden in veeteelt en zuivelnering.

De Herv., die hier 30 in getal zijn, behooren tot de gem. van *Tjerkwerd-en-Dedgum*, welke hier eene kerk heeft, van welke de Pastoor, vóór de Reformatie 100 goudgulden (140 guld.) 's jaars trok. Ook was er eene vikarij, die 80 goudgulden (112 guld.) 's jaars opbragt; terwijl de Proost van St. Jan er 8 schilden (18 guld.) trok.

De R. K., van welken men er hier 90 aantreft, worden tot de stat. van *Sensmeer* gerekend. — De 5 Doopsgez., die men er aantreft, behooren tot de gem. *Bolsward*. — De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 20 leerlingen bezocht.

DEDGUMER-POLDER of Dedingumer-polder, pold., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*, arr. *Sneek*, kant. *Bolsward*; palende N. aan den Arkumerhem, O. aan het Sensmeer, Z. aan Hieslum, W. aan de Trekvaart van Bolsward op Workum. Hij wordt aan de noordzijde door den Hemdijk en aan de oostzijde door den Krabbendijk omgeven, en door dezen van het Sensmeer afgescheiden, terwijl hij door de Spakezijl en de Dedgumerzijl uitwatert.

DEDGUMER-ZIJL of Dedingumer-zijl, sluis, prov. *Friesland*, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*, 5 min. N. W. van Dedgum, dienende om het water van den Dedgumerpolder op de Workumer-trekvaart te ontlasten.

DEDIGUM, d., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*. Zie Dedgum.

DEDINGUMER-POLDER, pold., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*. Zie Dedgumer-polder.

DEDINGUMER-ZIJL, sluis, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*. Zie Dedgumer-zijl.

DEDJUM, d., prov. *Friesland*. Zie Dedgum.

DEDJUMER-POLDER, pold., prov. *Friesland*. Zie Dedgumer-polder.

DEEL, d. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*. Zie Deil.

DEEL, geh. in de vrije heerl. *Gemert*, prov. *Noord-Braband*, *Derde distr.*, arr. en 4 u. N. O. van *Eindhoven*, kant. en 2 u. N. van *Helmond*, gem. *Gemert*.

DEEL of HET NIEUW-DEEL, vaart, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, die in de griet. *Utingeradeel* uit het *Henshuisterdeel* voortkomt, en in eene zuidoostelijke rigting, als de zeilvaart van Akkrum naar Heerenveen, voortloopt tot bij Haskerdijken, in de griet. *Haskerland*, waar het den naam van MONNIKE-RAK en voorts van HEEREsLOOT aanneemt.

DEEL (DE-), ook TEN-DIEL geheeten, geh. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, arr. en 3½ u. W. ten N. van *Appingedam*, kant. en ¼ u. O. van *Onderdendam*, gem. en ½ u. Z. W. van *Middelstum*, aan den nieuwen puinweg van Onderdendam naar Froomtil. Er bestaat thans slechts eene boerderij.

DEEL (HENSHUISTER-) of NAAUWE-DEEL, water, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Utingeradeel*, dat Z. W. van de buurt Henshuizen, onder Akkrum, uit de *Poppius-sloot* eenen aanvang neemt, en in eene zuidoostelijke strekking voortloopende, bij de Meyne-sloot, enkel den naam van DEEL aanneemt. Zie voorts het voorgaande art.

DEEL (LANG-), vaart, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*. Het komt op de grenzen van *Leeuwarderadeel* en *Tietjerksteradeel* uit het *Woudmansdiep*, maakt, in eene zuidelijke rigting, voorbij Rustenburg en Altenburg voortloopende, de grensscheiding tusschen die beide grietenijen, komt, even benoorden Warstiens, in de griet. *Idaarderadeel*, en, na in de zelfde strekking voorbij de Langemeer en dit dorp te hebben geloopen, neemt het eene eenigzins zuidoostelijker rigting aan, om zich bij het geh. de Laape in twee takken te splitsen, waarvan de eene den naam van het Wartenaster-Wyd, de andere dien van Schroetsmadeel aanneemt. Het is een gedeelte van het grootscheepsvaarwater tusschen Leeuwarden en de Lemmer.

DEEL (NAAUW-), watertje, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Idaarderadeel*, dat ten O. van Irnsum uit het Wijd-Deel komt en in eene westelijke strekking door de Hottinga- en Molenzijlen in de *Boorn* valt.

DEEL (NAAUW-), water, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Utingeradeel*. Zie DEEL (HENSHUISTER-).

DEEL (NIEUW-), water, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*. Zie DEEL.

DEEL (OUD-), water, prov. *Friesland*, dat, in eene noordelijke rigting, als de grensscheiding tusschen Leeuwarderadeel en Tietjerksteradeel, uit het *Woudmansdiep* en het *Lang-Deel* komt, en zich bij Giekerk met de *Murk* vereenigt.

DEEL (OUD-), water, prov. *Friesland*, dat van de grenzen van *Opsterland* afkomende, de grensscheiding tusschen *Aengwirden* en *Utingeradeel* vormt en zich in de griet. *Haskerland*, in het *Deel* ontlast, ter plaatse waar dit den naam van Monnike-rak aanneemt.

DEEL (SCHROETSMA-), watertje, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Idaarderadeel*, dat uit het *Lang-Deel* voortkomt, en Z. W. van Wartena met eene zuidelijke strekking, in de *Graft* uitloopt.

DEEL (WIJD-), watertje, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Idaarderadeel*, dat, bezuiden Grouw, uit de *Wijde-Ee* voortkomt, en zich, met eene westelijke strekking, met het *Naauw-Deel* vereenigt.

DEELEN, geh. op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, arr. en 2 u. N. W. van *Arnhem*, kant. en 4 u. N. O. van *Wageningen*, gem. en 3 u. O. van *Ede*, 1½ u. Z. O. van *Otterloo*, waartoe het behoort; met 8 h. en ruim 60 inw.

DEELEN, voorm. adell. h. op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, arr. en 2 u. N. W. van *Arnhem*, kant. en 4 u. N. O. van *Wageningen*, gem. en 3 u. O. van *Ede*, in het geh. *Deelen*.

Van dit h., hetwelk eenmaal het stamhuis van het adell. geslacht VAN DEELEN was, weet men zelfs nu niet meer de plaats, waar het gestaan heeft, aan te wijzen.

DEEMEN, d. in het *Land van Ravestein*, prov. *Noord-Braband*. Zie DEMEN.

DEENENBERG, geh. in het *Land van Ravestein*, prov. *Noord-Braband*. Zie DENNENBURG.

DEENENPLAAT (DE), onbehuisde pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Braband*, *Vierde* distr., arr. *Breda*, kant. *Oosterhout*, gem. *Made-en-Drimmelen;* palende N. aan den Hoogen-Hof en eene sprank van het Gat van Kielen, O. aan het Gat van de vischplaat, Z. aan den Amer, W. aan den Hoogen-Hof.

Deze pold., in het jaar 1839 omkaad, is groot 26 bund. Hij watert uit op het Gat van Kielen en wordt bestuurd door den eigenaar, zijnde den Heer ARNOLDUS JOSEPHUS INGENHOUSZ, te Breda. Het zomerpeil ligt 70 duim boven A. P.

DEERSUM, DEERZUM of DEERNSUM, d., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Rauwerderhem*, arr. en 3 u. Z. ten W. van *Leeuwarden*, kant. en ¾ u. Z. W. van *Rauwerd*, een weinig binnen den ouden zeedijk of Sneeker rijweg; met 38 h. en 220 inw., die meest in de veeteelt en de zuivelnering hun bestaan vinden.

De Herv., die hier het meerendeel der inw. uitmaken, behooren tot de gem. *Deersum-en-Poppingawier*, en hebben hier eene kerk, die vóór de Reformatie aan den H. PETRUS was toegewijd en eenen stompen toren heeft. — De R. K., van welken men hier slechts een vijftal telt, worden tot de stat. van *Irnsum* gerekend. — De Doopsgez., die hier wonen, behooren tot de gemeente van *Irnsum-en-Poppingawier*. — De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 20 of 30 leerlingen bezocht.

Dit d. heeft zuidwaarts door eene vaart gemeenschap met de Oude-Sneeker vaart, hetgeen den inwoneren eene gemakkelijke gelegenheid geeft, om hunne waren te Sneek ter markt te brengen; terwijl een opvaartje noordwaarts naar de Sneeker-trekvaart hun eene dergelijke gelegenheid voor Leeuwarden aanbiedt. Voorheen stonden hier de staten Harsta en Rotterda.

DEERSUM-EN-POPPINGAWIER, kerk. gem., prov. *Friesland*, klass. en ring van *Sneek*.

De eerste, door wien het leeraarambt in deze gem. bekleed is, was PETRUS AMBROSIUS, die in het jaar 1589 hier stond. Men heeft er twee kerken als: eene te Deersum en eene te Poppingawier en telt er ongeveer 400 zielen.

DEERZUM, d., prov. *Friesland*. Zie DEERSUM.

DEESD, d. in het *Land tusschen Maas en Waal*, prov. *Gelderland*. Zie DEEST.

DEESE, riv. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Braband*. Zie DIEZE.

DEEST of DEESD, ook wel DEESEN gespeld, d. in het *Land tusschen Maas en Waal*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en 3 u. W. van *Nijmegen*, kant., gem. en ½ u. N. O. van *Druten*, langs den Waaldijk met 320 inw. die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De R. K., die hier wonen, behooren tot de stat. *Afferden-en-Deest* en hebben hier eene kerk, die aan den H. VICTOR is toegewijd. Vroeger stond hier, in een laantje beneden den dijk, eene kapel, aan den H. ANTONIUS toegewijd, waarin, naar men wil, tijdens den inval der

Franschen, in de jaren 1672 en 1673, dikwijls dienst gedaan is. Thans dient het tot een woonhuis; maar men ziet nog in het overschot van eenen muur een klokje, dat gebruikt wordt, om bij begrafenissen te luiden. — De Herv. worden tot de gem. van *Afferden-Druten-en-Deest* gerekend.

DEFELD, geh. in het graafs. *Wiltz*, grooth. *Luxemburg*. Zie DEIFELT.

DEFENSIE, voorm. fort in *Oost-Indië*, op het *Ambonsche* eil. *Boero*, aan de Oostzijde van dat eil., te midden van de st. *Catjeli*.

Het was op het einde der zeventiende eeuw gebouwd door DIRK DE HAAS en diende voornamelijk tot bevordering van de verzending van rijst en sago naar *Amboina*, maar bestaat thans niet meer.

DEFENSIE, voorm. fort in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Saleijer*.

DEFFELEN, buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie DIFFELEN.

DEGOUMBAH, rijk in *Afrika*, in *Opper-Guinea*. Zie DAGOUMBAH.

DEGOUMBAH, st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*. Zie YAHUDI.

DEIFELT, DEFELD of DEUFELT, geh. in het graafs. *Wiltz*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en 5 u. N. W. van *Diekirch*, kant. en ½ u. W. van *Clerff*, gem. en ¾ u. van *Bogen*.

DEIFFELEN, buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie DIFFELEN.

DEIFFELSBROEK, pold. in het *Land van Putten*, prov. *Zuid-Holland*. Zie DEYFFELSBROEK.

DEIKUM, geh. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, arr. en 6¼ u. W. ten N. van *Appingedam*, kant. en 2¼ u. N. W. van *Onderdendam*, gem. en 1½ u. N. N. W. van *Eenrum*, 10 min. N. W. van *Wierhuizen*, waartoe het behoort. Het bestaat slechts uit twee boerderijen, bewoond door 15 zielen.

Het ligt aan den zeer zwaren kapitalen zeedijk, die hier, bij hooge vloeden en noordwestelijke stormen, zeer veel aanslag heeft, doordien er zoo weinig kwelderland (begroeide buitengronden) voor liggen. In den geduchten vloed van 1825 is de dijk hier dan ook zoo zeer gehavend, dat eene aanmerkelijke verzwaring daarvan bevolen en uitgevoerd werd.

DEIL, gem. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt*, arr. *Tiel*, kant. *Geldermalsen* (8 k. d., 22 m. k., 8. s. d.); palende N. aan de Linge, O. aan de gem. Geldermalsen, Z. aan Waardenburg en Haaften, W. aan Herwijnen.

Deze gem. beslaat eene oppervlakte van 2906 bund., telt 300 h. en 1800 inw., in de heerlijkheden Deil, Enspik, Rumpt, en Gellicum, alle aan de Linge gelegen, welke rivier veel tot welvaart der ingezetenen aanbrengt. De inwoners vinden voornamelijk hun bestaan in den landbouw, veeteelt en vetweiderij, leggende zij zich vooral op de paardenfokkerij en handel in paarden toe, waardoor zij eenen zekeren naam hebben verkregen van een goed paardenras te bezitten, dat door de Fransche kooplieden van oudsher en nog zeer gewild is.

De grond dezer gemeente is vruchtbaar, dan aangezien zij, om zoo te spreken, in de zak der Betuwe ligt, is zij dikwijls tot geen geringe schade der landeigenaars met veel water gekweld, dit heeft vooral plaats, als er eene doorbraak in de Betuwe valt, dan toch worden de landen meermalen eerst in de maanden Junij of Julij droog. De, in het jaar 1810, aangelegde Lingenwerken, zijn daarvoor ook zeer nadeelig.

De Herv. die hier ruim 1200 in getal zijn, maken gedeeltelijk de gem. van *Deil-en-Enspik* en *Rumpt* uit en behooren voor een gedeelte tot de gem. van *Gellicum-Renoy-en-Acquooi*, en hebben in deze burgerlijke gem. vier kerken.

De R. K., van welke men er ongeveer 660 telt, behooren gedeeltelijk tot de stat. van *Gellicum*, welke er eene kerk heeft; terwijl de R. K. van Rumpt tot de stat. van *Renoy*, en de R. K. van Enspik tot die van *Beest* behooren.

Men telt in deze gem. vier scholen: als eene te Deil, eene te Enspik, eene te Gellicum en eene te Rumpt, die gemiddeld door een getal van 140 à 170 leerlingen bezocht worden.

Het wapen der gem. Deil bestaat uit een veld van azuur, beladen met een paard en eene koe van zilver.

DEIL, heerl. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt*, arr. *Tiel*, kant. *Geldermalsen*; palende N. aan de Linge, O. en Z. O. aan Geldermalsen, Z. aan Waardenburg, W. aan Enspik.

Zij bevat de pold. van Deil en eenige uiterwaarden, en daarin het d. Deil, benevens eenige verstrooid liggende woningen, beslaat eene oppervlakte van 816 bund. 97 v. r., en telt 100 h. en 600 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw en veeteelt.

De inw., die hier allen Herv. zijn, behooren tot de gem. van *Deil-en-Enspik*.

In vorige eeuwen werden in deze heerl. zeven, naar men uit de plaats, waar zij gestaan hebben, meent op te maken, groote kasteelen gevonden, met namen Bakerbos, Ringelenstein, Vogeleburg, Reinestein, Schorresteyn, Palmestein en Bulkestein, welke thans allen afgebroken zijn, terwijl de grond tot boerenerven of boomgaarden aangelegd is.

De heerl. Deil, werd in het midden der vorige eeuw in eigendom bezeten door Jonkheer Gerard Maximiliaan Taets van Amerongen, in wiens geslacht het tot nu toe verbleven is, zijnde tegenwoordig toebehoorende aan den Heer Jacob Adriaan Baron Taets van Amerongen, woonachtig te Utrecht.

Het d. Deil of Deyl, ook wel eens Deel gespeld, ligt 3 u. W. van Tiel, ½ u. W. van Geldermalsen en is eene zeer oude plaats, welke men reeds in eenen brief van Keizer Otto I, van het jaar 970 vermeld vindt.

Men telt in de kom van dit dorp 90 h. en 450 inw. De kerk, welke vóór de Reformatie onder het opzigt van den Proost van Arnhem stond, heeft eenen toren, waaraan in het jaar 1836 aanmerkelijke herstellingen hebben plaats gehad.

De dorpschool wordt door een gemiddeld getal van 50 à 60 leerlingen bezocht.

De kermis te Deil valt in op Woensdag na St. Michiel.

DEIL (HUIS-TEN-) of Huis-ten-Deyl, voorm. adell. h. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en 2 u. N. N. O. van *'s Gravenhage*, gem. en ½ u. van *Wassenaar*, aan den straatweg van Amsterdam op 's Gravenhage.

Het is reeds sedert een reeks van jaren tot eene herberg ingerigt, waar wel eens maaltijden worden gegeven en die tot gewone pleisterplaats dient voor de rijtuigen, welke van Leyden of Haarlem naar 's Gravenhage rijden.

DEIL (POLDER-VAN-), pold. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, arr. *Tiel*, kant. *Geldermalsen*, gem. *Deil*; palende N. aan de uiter-

waarden tegen de Linge, O. en Z. O. aan den Polder van Geldermalsen, Z. aan den Polder van Waardenburg, W. aan den Polder van Enspik.

Deze pold., beslaande eene oppervlakte van 790 bund., wordt door twee molens van het overtollige water ontlast op de Deilsche wetering, die weder door eene sluis op de Linge uitwatert. Het polderbestuur bestaat uit twee Leden.

DEIL-EN-ENSPIK, kerk. gem., prov. *Gelderland*, klass. van *Tiel*, ring van *Tuil;* met 800 zielen en twee kerken, als eene te Deil en eene te Enspik.

De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest ERNESTUS MERSMANNUS, die in het jaar 1615 hier was en in het jaar 1648 naar Alem-en-Maren vertrok. Het beroep is eene collatie, waarvan het regt beurteling door de Heeren van Deil en den eigenaar der heerl. Mariënweerd wordt uitgeoefend.

DEILSCHEGRAAF of DEYL-GRAAF, kade in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, loopende van de *Voorvliet*, in eene noordelijke rigting tusschen de heerl. Deil en Enspik door naar den Lingendijk en tot scheiding van de polders Deil en Enspik dienende.

DEILSCHE-SLUIS, sluis in den *Lingedijk*, prov. *Gelderland*, gem. en 20 min. W. van *Deil*, waardoor de Polder van Deil op de Linge uitwatert.

DEILSCHE-WETERING of DEYLSCHE-WETERING, watertje in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, in de heerl. *Deil*, dat omstreeks het midden van den *Polder van Deil* eenen aanvang neemt, eerst westwaarts en voorts noordwaarts loopt, om zich door de Deilschesluis op de Linge te ontlasten.

DEILSCHE-ZEEVING of DEYLSCHE-ZEEVANG, kade in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, die van de *Voorvliet*, in eene noordoostelijke rigting, tusschen den Polder van Deil en het Geldermalsensche Weiveld door, naar den Kijfakker loopt, en tot grensscheiding tusschen den Polder van Deil en den Polder van Geldermalsen dient.

DEINUM of DEYNUM, d., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Menaldumadeel*, arr. en 1 u. W. van *Leeuwarden*, kant. en 1¼ u. Z. O. van *Berlikum*, aan de trekvaart van Franeker op Leeuwarden. Men telt er, in de kom van het d., 400 inw. en met de daartoe behoorende b. Schenkenschans en een gedeelte der b. Ritsumazyl, 480 inw., onder welke vele schapen- en varkenslagters zijn.

Wegens de hellende ligging van dit dorp langs eene hooge terp, waarop de ruime kerk staat en aan de breede trekvaart, is het eene aangename en welvarende plaats, waarvan de h. echter zoo verward staan, dat het wel naar eenen kleinen doolhof gelijkt. Zij is omgeven door eenen dijk, het St. Janspad geheeten, als zijnde deze dijk aldus aangelegd om te dienen tot de processie van ST. JAN, den Patroon van dit dorp, welke processie jaarlijks op St. Jansdag plaats had.

De Herv., die hier 420 in getal zijn, maken ééne gem. uit, welke tot de klass. en ring van *Leeuwarden* behoort. De eerste, die hier het leeraarambt heeft waargenomen is geweest PETRUS SICHEMUS, die in het jaar 1580 of 1581 herwaarts kwam en in het jaar 1601 waarschijnlijk overleden is. De kerk was vóór de Reformatie aan den H. JOHANNES toegewijd en leverde destijds jaarlijks 150 goud guld. (210 guld.) op; het vikarisschap gaf 100 goudguld. (140 guld.); de prebende, die er was, 85 goudguld. (112 guld.). De Proost van St. Jan trok er 12 schilden (27 guld.). De toren dezer kerk is van een bijzonder maak-

zel, waarom men hem weleens de Deinumer-Boeskool noemt. Men begon aan dezen toren te bouwen in het jaar 1550, doch in het jaar 1557 was hij eerst voltooid. Ter gedachtenis van de ligging van Deinum, nabij de vroegere Middelzee, sedert wier verlanding of opslijking dit dorp van eene zeeplaats een binnenlandsch dorp is geworden, vindt men aan de noordzijde des torens het volgende versje, dat daar in 1753, door J. Groenewoud, is vernieuwd:

Ut struxere Pharum fastigia lucida nautis,
Sic procul haec horas turris, iterqve notat.

d. i. *Strekte eer mijn heldre spits ten baken op het nat,*
Thans wijst dees toren u, van verre, 't uur en 't pad.

De R. K., van welken men er 60 aantreft, worden tot de stat. van *Dronrijp* gerekend.

De dorpschool, die gemiddeld door 130 leerlingen bezocht wordt, is even als de onderwijzerswoning, in het jaar 1836 gebouwd; de groote pastorie, die aan de noordzijde der kerk, aan de helling der terp ligt, is weinige jaren vroeger geheel vernieuwd.

Onder dit d. ligt nog het in nieuweren smaak aangelegde buit. Welgelegen. Voorheen vond men er de state Feitsma, terwijl de state Siersma nog, in verminderden toestand, aanwezig is. Siardus Siersma, de vierde Abt van Lidlum, die in 1332 †, was aldaar geboren.

De meeste landerijen onder dit dorp zijn alleen geschikt tot bouw-, wei- en hooiland; ook zijn er velen onder, welken niet dan door inpoldering voor den overlast van het winterwater kunnen beveiligd worden.

DEIRA of Diri, gebergte in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, lands. *Batakh*.

DEIVELSBROEK, pold. in het *Land van Putten*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Duyvelsbroek.

DEKAMA, voorm. stins, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Baarderadeel*, ten N. W. van *Baard*, waartoe zij behoorde.

Op deze stins heeft gewoond Juw Dekama, de laatste Potestaat van Friesland. Ter plaatse, waar zij gestaan heeft ziet men thans eene boerenhoeve.

DEKAMA, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*, onder *Tjum*. Ter plaatse waar zij gestaan heeft, ziet men thans eene boerenhuizing.

DEKAMAHUIS, voorm. adell. kast., prov. *Friesland*, in de st. *Franeker*, aan de *Breedeplaats*.

Het was het stamhuis van het oude, edele geslacht der Dekama's, dat aan de aanzienlijkste geslachten in Friesland vermaagschapt was en onderscheidene vermaarde mannen heeft voortgebragt. Zoo vinden wij reeds, op het jaar 1045, gewag gemaakt van Julius Dekama, als door Keizer Hendrik III, in vele gewigtige gezantschappen gebruikt zijnde. In het jaar 1210 werd Frans Dekama, voor 's Lands zaken naar Keizer Otto IV gezonden, en door dien Vorst zeer minzaam ontvangen, terwijl zijn zoon, Jarich Dekama, ten hove bij den Keizer bleef. Juw Dekama, dien wij als ongemeen oorlogzuchtig vermeld vinden, begaf zich naar Braband, alwaar hij zich eenigen tijd aan het hof van Hertog Jan II, ophield, wien hij waarschijnlijk, bij zijnen inval in Zuid-Holland, in het jaar 1303 vergezelde; zekerder weet men, dat hij, kort daarna, met dien Hertog naar Engeland is overgestoken, en Koning Eduard I, in den oorlog tegen de Schotten behulpzaam is geweest. Ook sneuvelde er in het jaar 1313 een Dekama voor Florence. In het jaar 1402 werd Sunne Dekama tot Protestaat van Friesland verkozen, maar sloeg dit

uit nederigheid af, en prees daartoe GALE HANIA aan; terwijl eindelijk, in het jaar 1492, de achtingswaardige JUW DEKAMA van Baard, door de Schieringers, tot dezelfde waardigheid verheven werd. Dit geslacht is reeds lang uitgestorven.

Dit breede gebouw is thans in tweeën verdeeld; de oostelijke helft is het Grietenijhuis van Franekeradeel. De westelijke is een koffijhuis, behoorende aan A. BUWALDA.

DEKAMA-STATE, landhuis, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Baarderadeel*, arr. en 1¼ u. Z. Z. W. van *Leeuwarden*, kant. en 1¼ u. N. ten W. van *Rauwerd*, aan de oostzijde van de Slachtedijk, in het d. *Weidum*.

Door het geslacht DEKAMA gesticht, en onder anderen in de veertiende eeuw, door den oorlogzuchtigen SIXTUS VAN DEKAMA bewoond, was zij in de twee voorlaatste eeuwen, de eigendom en woonplaats van het geslacht AYLVA, en wordt thans, met nieuwe beplantingen versierd, door Mevrouw de weduwe PETRUS JOHANNES VAN BEYMA, geb. TRIP, in eigendom bezeten en bewoond.

DEKAMA-STATE, landhuis, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, arr., kant. en 1¼ u. N. van *Leeuwarden*, aan de zuidoostzijde van het d. *Jelsum*.

Het is thans een in nieuwere smaak verbouwd net landhuis, dat in eigendom bezeten en bewoond wordt door den Heer GERARDUS VAN WAGENINGEN, Wethouder der stad Leeuwarden en Lid der Staten van Friesland. Het wordt ook dikwijls CAMSTRA-STATE genoemd, en werd in de vorige eeuw bewoond door de geslachten VAN DOYS en DE LANNOY. Zie ook art. CAMSTRA.

DEKAMA-STATE, voorm. landhuis, aan de *Jonkermanssloot*, bewesten het *Friesche* d. *Kortezwaag*, in de griet. *Opsterland*, welligt vroeger bewoond door den Ridder PIETER VAN DEKAMA, die in 1551 een der compagnons was, ter vergraving der Heeren-veenen in Schoterland, en in de zeventiende eeuw door SIXTUS VAN DEKAMA.

DEKAMA-WEG, weg, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Baarderadeel*, in het jaar 1687, als voetpad en trekweg met de vaart aangelegd en strekkende van het d. Weidum, oostwaarts tot de voetbrug, het Weidumerhout, over de Sneekervaart gelegen.

In het jaar 1837 is deze weg tot eenen bekwamen rijweg bepuind en verbreed, eene nieuwe rijbrug over de Sneeker trekvaart gemaakt en van daar door de landen tot aan den straatweg van Leeuwarden naar Heerenveen, een geheel nieuwe rijweg aangelegd, gezamenlijk eene lengte hebbende van 2400 ellen en thans voor het geheel de WEIDUMER WEG geheeten. Hierdoor werd de gemeenschap van Baarderadeel met Leeuwarden zeer verbeterd en den afstand 1700 ellen verkort.

DEKENYE, watertje in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Braband*. Zie DECANY.

DEKKERSHUIZEN, geh. in *Fivelgo*, prov. *Groningen*, arr. *Appingedam*, kant. en 2 u. N. van *Appingedam*, gem. en ½ u. N. ten W. van *Bierum*, 15 min N. ten O. van *Spijk*, waartoe het behoort. Het bestaat uit twee boerderijen, met 15 inw.

DE KOCK, fort in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie KOCK (DE).

DEKSO, voorm. d. in *Oost-Indië*, resid. *Djocjokarta*.

Het was in Julij 1826 de verblijfplaats van het hoofd der opstandelingen, DIEPO NEGORO, die het den 8 dier maand op de aannadering van eene kolonne, onder de bevelen van den Kolonel COCHIUS, verliet, waarop

deze troepen, in de onmogelijkheid om deze plaats behoorlijk te bezetten, die in brand staken en verwoestten.

DEL (OOSTER-), meertje in het balj. der *Nieuwburgen*, prov. *Noord-Holland*, 5 min. N. O. van *Broek-op-Langendijk*.

DEL (ZUIDER-), meertje in het balj. der *Nieuwburgen*, prov. *Noord-Holland*, 5 min. Z. W. van *Broek-op-Langendijk*.

DELDEN, kant., prov. *Overijssel*, arr. *Almelo;* palende N. aan het kant. Oldenzaal, O. en Z. aan het kant. Enschede, W. aan het kant. Goor. Het bevat de vier volgende gem.: Stad Delden, Ambt Delden, Borne en Hengelo, en telt daarin ongeveer 10,500 inw.

DELDEN, veelal, ter onderscheiding van het *Ambt Delden*, STAD DELDEN geheeten, gem. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. *Almelo*, kant. *Delden* (2 k. d., 12 m. k., 3 s. d.). Zij paalt O. aan de gem. Hengelo, en ligt aan de drie overige zijden in het Ambt-Delden besloten.

Zij bevat het open plattelandstadje Delden, benevens de geh. St. Annabrink, Delderbrink of Vossebrink en Schoppenstede, beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 253 bund. en daaronder 245 bund. 4 v. r. 90 v. ell. schotbaar land, telt 261 h. en ongeveer 1500 inw. Vóorheen bloeide dit stadje door den koophandel, maar gedurende den tachtigjarigen oorlog heeft het veel van zijne welvaart verloren, doordien het altijd aan den doortogt der troepen, zoo van de eene als van de andere partij, bloot stond, zonder dit te kunnen verhinderen of eenigen tegenstand te bieden. Thans is er evenwel nog eenige doortogt van en naar Duitschland. Ook bestaan er drie, in het jaar 1834 opgerigte, calicotsfabrijken; overigens vinden de inw. meest hun onderhoud in den landbouw.

Het is sedert onheugelijke jaren te DELDEN in gebruik, dat de klok er op de werkdagen, des avonds ten negen uren geluid wordt. Naar men wil is dit gebruik oorspronkelijk ingesteld ten dienste der wevers, die dan hunnen arbeid staken.

De Herv., van welke men er 750 telt, maken, met die van het Ambt Delden, eene gem. uit, welke tot de klass. van *Deventer*, ring van *Enschede* behoort, ruim 1800 zielen telt, te Delden eene kerk heeft, en tot eersten Predikant gehad heeft ARNOLDUS KEMENERUS, die in het jaar 1602 herwaarts kwam, en in het jaar 1605 naar Teklenburg vertrok. Destijds stond er slechts een Predikant in de gem. van DELDEN, en dit heeft zoo geduurd tot in het jaar 1760, als wanneer de gem. een tweede Predikant is toegevoegd, staande thans het beroep van den oudsten Predikant aan de geërfden, het plaatselijk bestuur en den kerkenraad, terwijl de bezitter van het huis *Twickel* den tweeden Leeraar verkiest.

De R. K., die men er ten getale van ongeveer 700 aantreft, behooren tot de stat. van *Delden-en-Bekkum*. — Men telt in deze gem. ééne school.

Het plattelandstadje DELDEN ligt 3½ u. Z. van Almelo, 8 u. O. van Deventer, 3½ u. Z. W. van Oldenzaal, aan den straatweg van Deventer naar de Hannoversche grenzen. Het bestaat genoegzaam uit eene enkele straat, die slecht geplaveid is, en zich oostelijk tot aan het plantsoen der fraaije havezathe Twickel uitstrekt. Onder de woningen der particulieren onderscheiden zich, wegens hunne fraaiheid, eenige weinige huizen, die door fabrijkanten bewoond worden. — Men telt er 200 h. en 1200 inw.

De Herv. kerk was vóór de Reformatie aan den H. BLASIUS toegewijd. De Pastoor, die gehouden was alle Donderdagen eene hoogmis

te doen, werd, op de benoeming van St. Pieters-kapittel te Utrecht, aangesteld. Maar, in het jaar 1294, op St. Calixtus-avond, heeft het gemelde kapittel dat regt, benevens de kleine en groote tienden en de verdere regten met hun toebehooren, die de Bewindhebbers van die kerk plagten te genieten, aan St. Lebuinus-kapittel te Deventer overgedaan; welke overgifte in dat zelfde jaar, op Zaturdag na St. Servatiusdag, door JOHANNES VAN ZIRCK, veertigsten Bisschop van Utrecht, is goedgekeurd en bevestigd. Deze kerk had acht vikarijen, als: de vikarij van het *H. Kruis*, waarvan de Bedienaar tweemalen ter week de offerande van het H. Kruis aan het altaar verbeelden moest; die van *O. L. Vrouw*, waarvan de Bedienaar gehouden was, 's Woensdags en Vrijdags de goddelijke dienst te doen; die van St. JAN, *den Evangelist*; die van den H. Apostel MATTHIAS; die van den H. Bisschop NICOLAAS, alle drie met vier wekelijksche missen belast; de vikarij van St. CATHARINA, waarvan, even als van alle de vorige, de Heer van het adell. huis Twickel het patronaatregt bezat; de vikarij van de *Drie Koningen*, ter begeving staande van de BRUGGEMANNEN, en die van St. ANNA, waarvan de Bedienaar tot het lezen van twee missen ter week gehouden was.

De R. K. kerk, aan den H. BLASIUS toegewijd, is in het jaar 1786 gebouwd. — De school, geplaatst in een nieuw en welingerigt gebouw, wordt gemiddeld door een getal van 220 leerlingen bezocht. — Er bestaat te DELDEN ook een Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, dat 38 leden telt, alsmede een distributiekantoor van de brievenposterij, en eene station der paardenposterij.

De kermis te DELDEN valt in den laatsten Donderdag in October.

DELDEN, waarvan het eerst melding wordt gemaakt in het jaar 1118 (1), werd, in het jaar 1333, met stads geregtigheid beschonken en in het jaar 1583, door de ruiters van PRUIST geheel verbrand.

Het wapen der gem. DELDEN bestaat in eenen, op een terras staanden, lindeboom, gedekt met eenen gouden kroon.

DELDEN of DE DELLEN, buurs. in het *Oldambt*, prov. *Groningen*, arr. en 3 u. N. ten W. van *Winschoten*, kant. en 2¼ u. N. O. van *Zuidbroek*, gedeeltelijk gem. en ¼ u. N. van *Nieuwolde*, gedeeltelijk onder en ¾ u. N. ten O. van *Nieuw-Scheemda*, gem. *Scheemda*, gedeeltelijk onder en ¼ u. Z. O. van *Wagenborgen*, gem. *Termunten*; met 5 h. en 40 inw.

DELDEN, buurs. in het graafs. *Zutphen*, arr. en 2 u. Z. O. van *Zutphen*, kant. en 2 u. Z. W. van *Lochem*, gem. en ¼ u. Z. ten W. van *Vorden*; met 71 h. waaronder 3 buitenplaatsen: Kiefskamp, Groot-Venhorstink en Vroessink en ruim 470 inw.

DELDEN (AMBT-), gem. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. *Almelo*, kant. *Delden* (2 k. d., 12 m. k., 3 s. d.); palende N. aan de gem. Borne, O. aan de gem. Hengelo en Stad Delden, Z. aan Haaksbergen, W. aan Diepenheim, Markelo, Goor en Wierden.

Zij bevat de buurs. Aselo; Bentelo; Deldenerbroek; Deldener-Esch; Hengevelde; Kotwijk; Wiene en Zeldam, beslaat eene oppervlakte van 8768 bund., telt 480 h. en ongeveer 3100 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw; terwijl men hier ook twee, in het jaar 1835 opgerigte, calicotsfabrijken heeft.

---

(1) Zie LINDEBORN, *Historia Episcopatus Daventriensis*, pag. 105 en 106.

De Herv., die hier 1100 in getal zijn, behooren tot de gem. *Delden*. — De R. K., van welke men er ongeveer 2000 aantreft, worden tot de stat. van *Delden-en-Bekkum* gerekend.

Men heeft in deze gem. 6 scholen, als: ééne te Aselo, ééne te Bentelo, éénе te Deldener-Broek, éénе te Deldener-Esch, éénе te Hengevelde en eene te Wiene, die gezamenlijk door 120 leerlingen bezocht worden.

Ook liggen hier de hav.: Twickel, Dubbelink, Graes, Hachmeille en Bakenhage.

DELDEN (STAD-), gem. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie DELDEN.

DELDEN-EN-BEKKUM, R. K. stat., prov. *Overijssel*, aartspr. *Twenthe*.

Deze stat. heeft twee kerken, éénе te Delden en éénе te Bekkum, welke door éénen Pastoor en twee Kapellanen bediend worden. Men telt er ruim 3100 ziel., onder welke 2200 communicanten.

DELDENERBROEK of DELDENERBROEK, buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. en 2 u. Z. van *Almelo*, kant. en 1 u. N. ten W. van *Delden*, gem. *Ambt-Delden*; met 81 h. en ruim 500 inw.

Men heeft hier éénе school, die gemiddeld door een getal van 30 leerlingen bezocht wordt.

DELDENER-ESCH of DELDER-ESCH, buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. en 2 u. Z. van *Almelo*, kw. en ¼ u. N. W. van *Delden*, gem. *Ambt-Delden*; met 69 h. en 480 inw.

Men heeft hier ook eene school, waar gemiddeld een getal van 40 kinderen onderwijs genieten.

DELDENERVLIER of DELDERVLIER, moerassige streek in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, gem. *Ambt-Delden*, Z. van de plattelandstad Delden.

DELDERBRINK of VOSSENBRINK, geh. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. en 2¼ u. Z. ten O. van *Almelo*, kant., gem. en 5 min. Z. O. van *Delden*; met 23 h. en 130 inw.

DELDERBROEK, buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie DELDENERBROEK.

DELDER-ESCH, buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie DELDENER-ESCH.

DELDER-VLIER, moerassige streek in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie DELDENER-VLIER.

DELF of DELFT, vaart in het balj. van *Blois*, prov. *Noord-Holland*, gem. *Assendelft*, die van de Naauwernasche vaart voortkomende, in eene zuidwestelijke strekking voortschiet, tot bezuiden het d. Assendelft, waar zij in de *Zijlsloot* uitloopt; terwijl deze haar water in de *Bloksloot* overbrengt, om het door de Bloksluis in het *IJ* te ontlasten.

DELF of DELFT, voorm. water in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, vermoedelijk eene gegraven vaart, naar hetwelk, zoo men wil, de stad Delft zoude genoemd wezen, en waarvan de gracht dier stad, het Oude Delft een overblijfsel zoude zijn.

DELF, voorm. watertje in *Fivelgo*, prov. *Groningen*, dat, zoo ALTING wil (1), zou gegraven zijn, om aan de landen in die streek der Ommelanden, sedert het toeslijken van den zeeboezem te Wester-Emden en van den daarheen vloeijenden Fivel, omstreeks 1238, eene ontlasting naar de *Eems* te geven. Het liep door *Garlsweer* en *Ap*-

(1) [illegible] Germaniae *Inferioris*, T. II, fol. 42.

pingedam naar Delfzijl, en ontlastte zich, nabij deze laatste plaats, in den mond der Eems.

Een klein gedeelte van het Damsterdiep ligt op de oude bedding van een deel van dit riviertje, wiens naam nog overgebleven is in dien van de vesting Delfzijl en in dien van het Zijlvest der drie Delfzijlen.

DELF, st. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Delft.

DELF (DEN) of den Delft, zeer vischrijk watertje in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, dat een weinig ten W. van de stad Haarlem, aan den Zijlweg, een begin neemt en van daar, in eene noordelijke rigting, tot aan de Zandpoort voortloopende, zich, door de Jan-Gijzenvaart, in het Spaarne ontlast.

Het vormt de grensscheiding tusschen de gem. Haarlem en Schooten-en-Gehuchten, die ten O. liggen, en de gem. Bloemendaal-Tetrode-Aalbertsberg-en-de-Vogelenzang en een gedeelte der gemeente Velzen c. a., die ten W. liggen. De straatweg van Haarlem op Alkmaar loopt, nabij de Zandpoort, schuins over den Delf.

DELF (DEPARTEMENT-VAN-DE-), volgens de staatsregeling van 23 April 1798, het vierde departement der *Bataafsche Republiek*.

Het paalde N. aan het depart. Texel, O. en Z. O. aan het depart. van den Rijn, Z. O. aan de Lek, die het van dat depart. scheidde, Z. aan de Maas, waardoor het van het depart. van de Schelde-en-Maas gescheiden was, en W. aan de Noordzee. Het was verdeeld in 7 ringen, welke tot hoofdplaatsen hadden: de eerste ring, 's Gravenhage; de tweede, Delft; de derde, Schiedam; de vierde en vijfde, Rotterdam; de zesde, Gouda, en de zevende, Oudewater; telde ruim 239,000 inw. en besloeg nagenoeg de tegenwoordige arr. 's Gravenhage, Rotterdam en Dordrecht, van de prov. *Zuid-Holland*, en het kant. IJsselstein, van de prov. *Utrecht*.

DELFGAAUW, Delfsgaeuw, Delfgauw of Delfgaeu, geh. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en 2 u. Z. O. van *'s Gravenhage*, kant. en ½ u. O. van *Delft*, gem. *Vrijenban-en-Biesland*, aan de Pijnackersche vaart; met ééne school, die gemiddeld door een getal van 40 à 50 leerlingen bezocht wordt, alsmede twee oliemolens en éénen witmolen voor de plateelfabrijken.

DELFGAAUW (KLEIN-), Klein-Delfsgaeu, Klein-Delfgau of Klein-Delfgaeu, geh. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en 2 u. Z. O. van *'s Gravenhage*, kant. en ½ u. O. van *Delft*, ¼ u. N. van Delfgaauw, gem. *Vrijenban-en-Biesland*.

DELFGAAUW (LAGE-POLDERTJE-VAN-), pold. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *'s Gravenhage*, kant. *Delft*, gem. *Vrijenban-en-Biesland*; palende N. aan den Bieslandschenpolder, O. aan den Pijnackerschenpolder, Z. aan den Zuidpolder van Delfgaauw, W. aan den Noordpolder van Delfgaauw, van welken laatsten polder het eigenlijk een gedeelte uitmaakt, als zijnde het slechts door eene lage kade van het overige gedeelte van dien polder gescheiden.

Het Lage Poldertje van Delfgaauw beslaat eene oppervlakte van 88 bund. Het land wordt door eenen molen op de Pijnackersche-vaart van het overtollige water ontlast.

DELFGAAUW (NOORDPOLDER-VAN-), pold. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *'s Gravenhage*, kant. *Delft*, gem. *Vrijenban-en-Biesland*, palende N. aan den Bieslandschenpolder, O. aan den Pijnackerschenpolder, Z. aan den Zuidpolder van Delfgaauw en W. aan den Wippolder van Delfgaauw.

Deze pold. beslaat, met het daartoe behoorende Lage Poldertje van Delfgaauw, eene oppervlakte van 355 bund., bevat het geh. Klein-Delfgaauw en een gedeelte van het geh. Delfgaauw, en wordt door twee molens, op de Pijnackersche-vaart, van het overtollige water ontlast.

DELFGAAUW (WIPPOLDER-VAN-), pold. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *'s Gravenhage*, kant. en gedeeltelijk gem. *Delft*, gedeeltelijk gem. *Vrijenban-en-Biesland;* palende N. aan de stad Delft, O. aan den Noordpolder van Delfgaauw, Z. aan den Zuidpolder van Delfgaauw, W. aan de Schie.

Deze pold., groot 379 bund., wordt door eenen molen op de Vliet of trekvaart van het overtollige water ontlast.

DELFGAAUW (ZUIDPOLDER-VAN-), pold. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *'s Gravenhage*, kant. *Delft*, gedeeltelijk gem. *Vrijenban-en-Biesland*, gedeeltelijk gem. *Ruiven;* palende N. aan den Wippolder van Delfgaauw en den Noordpolder van Delfgaauw, O. aan den Pijnackerschenpolder, Z. aan den Berkelschenpolder en Ackersdijk, W. aan de Schie.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 1390 bund., en stort door vijf molens het overtollige water op de Schie uit.

DELFGAEU, geh. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Delfgaauw.

DELFGAEU (KLEIN-), geh. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Delfgaauw (Klein-).

DELFGAUW, geh. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Delfgaauw.

DELFGAUW (KLEIN-), geh. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Delfgaauw (Klein-).

DELFHAVEN, st. in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Delfshaven.

DELFLAND, ook wel Delfsland en Delftsland gespeld, voorm. balj., prov. *Zuid-Holland;* palende N. aan Rijnland, O. aan Schieland, Z. aan de Maas, W. aan de Noordzee.

Het bevatte de stad Delft; de opene steden Vlaardingen en 's Gravezande, benevens de dorpen en ambachten: Maasland; Maaslandsluis; Schipluiden; Overschie, ten opzigte van Schieveen; Woud; Pijnacker; Nootdorp; Berkel; Kethel; Dorp-Ambacht; Hodenpijl; St. Maartensregt; Woud-Harnasch; het Hof-van-Delft; Vrijeban; Ruyven; Biesland; Hoogeveen; Babberspolder; Spaland; Groeneveld; Nieuwland-Kortland-en-'s Graveland; Wateringen; de Lier en Rijswijk; thans uitmakende de steden: 's Gravenhage, Delft, Vlaardingen en Maaslandsluis, benevens de navolgende 26 plattelandsgem.: Abtsregt; Ackersdijk-en-Vrouwenregt; Berkel-en-Rodenrijs; 's Gravezande-en-Zand-Ambacht; Groeneveld; Hodenpijl; 't Hof-van-Delft-en-Hoog-en-Woud-Harnasch; Kethel-en-Spaland; de Lier; Loosduinen; St. Maartensregt-en-Dorpspolder; Maasland; Monster-Terheyde-Poeldijk-en-Kwintsheul; Naaldwijk-Hondsholredijk-'t Honderdland-en-Oranjepolder; Nieuwland-Kortland-en-'s Graveland; Nootdorp-met-Hoogeveen-en-Nieuweveen; Overschie-en-Hoogeban; Pijnacker; Rijswijk; Ruyven; Schipluiden; Tempel; Vlaardinger-Ambacht-en-Babberspolder; Vrijeban-en-Biesland; Wateringen, en Zouteveen, welke gem. gezamenlijk eene oppervlakte beslaan van 37,142 bund 14 v. r. 72 v. ell., en uitmaken de kantons Delft en Naaldwijk; benevens het grootste gedeelte der kantons 's Gravenhage en Vlaardingen; bijna de

helft van het kant. Schiedam, en een klein gedeelte van het kant. Voorburg. Men telt er 17,664 h., bewoond door 24,372 huisgezinnen, uitmakende ongeveer 119,000 inw., onder welke ongeveer 75,000 Herv., uitmakende 23 kerk. gem., met 28 kerken, die door 42 Predikanten bediend worden, onder welken 2 Fransche Herv. gem., met 2 kerken en 4 Predikanten. Ook zijn er ongeveer 38,000 R. K., die 22 stat. uitmaken, welken even zoo vele kerken hebben, waarin de dienst wordt waargenomen door 22 Pastoors en 18 Kapellaans. Voorts heeft men er 3200 Evang. Lutherschen, met 2 kerken en 4 Predikanten; 14 Remonstranten met 3 kerken en 2 Predikanten, ruim 3000 Israeliten met 1 hoofd- en 2 ringsynagogen.

Landwaarts in bestaat Delfland in zeer vruchtbare wei- en hooilanden, waarop veel vee gevoed wordt, dat de zoo beroemde Delftsche boter oplevert; terwijl men er eenige korenvelden heeft. In het westelijke gedeelte, gemeenlijk het Westland geheeten, leggen de inwoners zich zeer toe op het aankweeken van boomvruchten, als persiken, abrikozen, kersen, peren enz., die er dan ook in groote menigte groeijen, en zeer smakelijk zijn, waarom zij veel naar 's Gravenhage en elders verzonden worden. Ook wordt eene vrij aanzienlijke hoeveelheid der, hier gekweekt wordende, uitmuntende druiven, over Rotterdam, naar Londen gezonden, hetgeen jaarlijks eenige duizenden guldens oplevert. Naar den kant van Rijnland en Schieland zijn vele veenderijen, die goeden turf geven en uitgeveende plassen.

Men heeft er 35 scheepstimmerwerven; 3 touwslagerijen; 3 taanderijen; 2 traankokerijen; 2 runmolens; 15 leerlooijerijen; 2 zeemlooijerijen; 1 lijmkokerij; 1 hoedenmakerij; 3 droogscheerderijen; 1 lakenfabrijk; 1 knoopenfabrijk; 1 koperpletterij; 1 geelgieterij; 1 rijtuigfabrijk; 1 meubelfabrijk; 2 steen-, tegel- en pottenbakkerijen; 1 plateelbakkerij; 1 engelsch aardewerkfabrijk; 2 papiermakerijen; 14 boekdrukkerijen; 6 steendrukkerijen; 2 plaat- en muzijkdrukkerijen; 3 liniëerfabrijken; 1 glasblazerij; 1 aardwasscherij; 3 zeepziederijen; 2 siroopfabrijken; 1 mouterij; 11 bier- en azijnmakerijen; 13 branderijen; 7 olie-, 3 tras-, 2 feneer-, 3 pel-, 1 marmerzaag-, 16 houtzaag-, 2 run-, 2 plateel-, 2 olie-, 1 snuif- en 27 mout- en korenmolens.

Ongetwijfeld verkreeg deze landstreek, welke den zuidwestelijksten hoek der prov. *Zuid-Holland* uitmaakt, haren naam, of van de stad Delft of van de gedolvene gracht, waarvan men wil dat de stad haren naam heeft ontleend. Men vindt haar eigenlijk niet met haren tegenwoordigen naam genoemd, voor het midden der dertiende eeuw, wanneer er van het bestuur van Delfland gesproken wordt, en van eenige ambachten en adellijke huizen, die toen bekend waren. Echter kan men vaststellen, dat het reeds vroeger aldus genoemd is geweest. Over de vroegere uitgestrektheid van Delfland is verschil onder de schrijvers. Van sommigen wordt beweerd, dat een groot deel van Delfland wel eens onder *Rijnland* behoorde: als Monster; Ter Heyde; Wateringen; en de Lier. Ook zou het ten deele onder Maasland gestaan hebben; doch dit laatste wordt vrij duidelijk wederlegd. Ten aanzien van Monster, Wateringen en de Lier, welke gezegd worden, den eed van getrouwheid aan Willem I in handen van den Baljuw van *Rijnland* te hebben afgelegd, zou men eenigzins mogen besluiten, dat die ambachten toen onder *Rijnland* behoorden; te meer omdat het slechts eene gissing is, dat het baljuwschap van Delfland tevens door den Baljuw van *Rijnland* bediend werd, gelijk *Schieland* te eeniger tijd onder den Baljuw van Delfland gestaan heeft. Wegens Rijswijk

wordt de onderhoorigheid aan *Rijnland*, in vroegere tijden, in twijfel getrokken, omdat dit ambacht of dorp genoemd wordt in zekere uitspraak, bij den Hove van Holland, ten jare 1540, gedaan, over een verschil tusschen de stad *Delft* en de Heemraden van Delfland, mitsgaders de Ambachtsbewaarders van eenige dorpen, ter zake van het inlaten van versch water in de polders.

Doch in dit bewijs maakt men geen onderscheid genoeg tusschen het heemregt en de criminele jurisdictie of hooge heerlijkheid, waarvan de laatste door Baljuwen en de eerste door Dijkgraven geoefend werd, ieder in afzonderlijke regtbanken. Voor zoo verre het heemraadschap aangaat, kan bezwaarlijk betwist worden, dat Rijswijk van ouds onder Delfland behoort heeft, maar het geschil betreft het baljuwschap, en ten bewijze, dat het, in dezen opzigte, onder *Rijnland* zou gestaan hebben, wordt gemeenlijk een vonnis, mede van den hove van Holland, bijgebragt, hetwelk gegeven is op den 4 Maart des jaars 1572, in eene zaak tusschen den Schout van *Rijswijk* en den Baljuw van *Rijnland*, over welke mannen van *Rijnland* alvorens uitspraak gedaan hebben. Dit zou derhalve voor de jurisdictie van *Rijnland* schijnen te pleiten, maar het is nog veel waarschijnlijker, dat *Rijswijk* oudtijds een baljuwschap op zich zelve is geweest, gelijk het later, tot op de omwenteling van het jaar 1795, nog was, zonder ooit onder *Rijnland* gestaan te hebben; doch de nabijheid van Voorburg, dat onder het baljuwschap van *Rijnland* behoorde, gaf menigmaal geschil tusschen de Baljuwen van *Rijnland* en *Rijswijk*.

Delfland wordt aan den oever der Noordzee, door zandduinen beschermd, doch deze hebben veel van den afslag der zee te lijden, waarom er in het jaar 1791, op de hoogte van Ter-Heyde, zuidwaarts naar den hoek van Holland, een zeedijk is aangelegd, die jaarlijks bijgewerkt wordt; ook zijn er steenen hoofden in zee aangebragt tot breking van den slag des waters. Langs de Maas heeft men stevige dijken.

DELFLAND, ook wel Delftsland en Delfsland gespeld, hoogheemr., prov. *Zuid-Holland*, dat reeds vroeg zijn begin moet gehad hebben, hoewel de juiste tijd onbekend is. Uit eenen brief, gegeven door Graaf Floris, welks jaartal niet leesbaar is, doch die men vermoedt van Graaf Floris V te zijn, veronderstelt men, dat er in de dertiende eeuw reeds eenig bestuur van Heemraden geweest zij. Men meent echter, dat het reeds vroeger moet opgerigt zijn.

De omvang van dit hoogheemraadschap is als volgt: Van de Vlaardingsche poort der stad Schiedam langs den Maasdijk door de steden Vlaardingen en Maassluis, verder langs de Oranjesluis tot aan de pan bij den Hoek van Holland; van daar langs het strand, tot aan den scheidingspaal tusschen *Rijnland* en Delfland, 3390 ellen benoorden Scheveningen; van daar oostwaarts op, langs de limietscheiding, achter het Haagsche bosch; voorts weder zuidwaarts langs de landscheiding tot aan den Leydschendam; van daar, mede langs de landscheiding, tot Berkel; verder weder westwaarts langs de gemelde landscheiding en de Doenkade, tot aan den Rotterdamschen weg, en eindelijk van daar, langs de Schie en de watervest der stad Schiedam, tot de hierboven vermelde Vlaardingsche poort dier stad. Oudtijds was het onverdeeld; doch het werd reeds vroeg in twee deelen gescheiden, te weten in Oost- en Westambachten. In eene verklaring van den Stadhouder en Raden van Holland van 31 Mei 1454 vindt men reeds afzonderlijk van de West-Ambachten gesproken. Deze verdeeling zou, naar men wil, haren oorsprong hebben uit de klagten der opgezetenen van de oostzijde, die eenige kaden of water-

keeringen verzochten, omdat zij veel lager van land en water waren dan de opgezetenen ter westzijde. Dit werd hun van Heemraden ingewilligd, die eene landscheiding keurden, genaamd Tanthof. Deze strekt zich van Vlaardingen af tot aan het dorp Kethel en gaat van daar voort tot op Dijkshoorn, thans genaamd den Hoorn; ter welker plaatse, door middel van eenen dam, een waterschap gestopt werd, waardoor voorheen honderden van schuiten plagten te varen. Van Dijkshoorn volgt de landscheiding tot aan de Karstanje en van hier benoorden de stad Delft, daar Heemraden twee verlaten keurden bij de Geuzenbrug. Voorts strekte zij zich van den Delftschen weg met eene kade tusschen de stad Delft en de Ziekenluiden, thans genoemd de Brassers- of Nootdorpsche kade, en loopt oostwaarts tot aan Vrouw-Jeffekade en van daar tot aan de landscheiding, van ouds genaamd Zijdwinde, tusschen DELFLAND en *Rijnland*. In plaats van den bovengemelden dam hebben Hoogheemraden, in het jaar 1601, een verlaat gelegd even buiten de Waterslootsche poort der stad Delft, in de Sluizenvaart, en voor de twee verlaten heeft men er één gemaakt in de Karstanje. Deze verlaten, van tijd tot tijd vervallen zijnde, hebben Hoogheemraden, in den jare 1838, die door schot- of valdeuren tot afscheiding van den Oost- en Westboezem, bij hoogen waterstand, doen vervangen.

De Oost- en Westambachten van DELFLAND, aldus vaneen gescheiden, worden nog verdeeld in dertien sluizen, doch deze zijn tegenwoordig allen niet in wezen, die er zijn liggen in den Maasdijk tot uit- en inlating in den boezem van Delfland. Deze sluizen werden ieder naar een der dertien ambachten genoemd, als: de Monstersche-sluis en de Wateringsche-sluis, beiden te Maaslandsluis; de Voorburgsche-sluis, de Naaldwijksche-sluis en de Maaslandsche-sluis, allen aan de Boonevliet onder Maasland, welke drie in het jaar 1652 tot ééne gemaakt zijn, die de Boonersluis genaamd wordt; de Vlaardingsche-sluis, de Rijswijksche-sluis en de Schipluidsche-sluis, allen te Vlaardingen; de Vrijenbansche-sluis, de Hof-van-Delftsche-sluis, de Pijnackersche-sluis, de Berkelsche-sluis en de Kethelsche-sluis, allen aan de Vijfsluizen, even buiten Schiedam gelegen, welke vijf allen in het jaar 1587 tot ééne sluis vereenigd zijn. Van deze sluizen worden de acht eersten de Acht-Westsluizen en de vijf laatsten de Vijf-Oostsluizen genoemd. Aan elk dezer dertien ambachten wordt den naam van hoofdambacht gegeven. De overige ambachten of polders van DELFLAND zijn aan de voorgemelde ambachten voor het geheel of gedeeltelijk zoodanig toegevoegd en ingedeeld, dat elk van de acht Westambachten 2600 of 2700 oude morgen (2210 of 2295 bund.) en elk der vijf Oostambachten 2000 gelijke morgen (1700 bund.) bevat, die daarvoor door elk hoofdambacht met de toegevoegde ambachten of polders, welke lidmaten genoemd worden, in het onderhoud van de sluis, die naar den naam van het hoofdambacht genoemd is, moet voorzien; zijnde de indeeling als volgt:

WEST-AMBACHTEN.

De Monstersche Sluis,

hoofdamb.	Monster,	met	1850 morg.	of 1570	bund.
lidmaat.	Polder-Achterdendijk,	»	550	470	
»	Klein-Hof-van-Delft,	»	300	255	
I.	Transporteren		2700	2295	

			morgen.		hund.
			Transport 2700		2295
	De Wateringsche Sluis,				
hoofdamb.	Wateringen,	»	1800		1530
lidmaat.	Zegbroek,	»	300		255
»	Haagambacht,	»	500		425
				2600		2210
	De Voorburgsche Sluis,				
hoofdamb.	Voorburg,	»	600		510
lidmaat.	Tedingerbroek,	»	1000		850
»	's Gravezande-buiten,	»	450		380
»	's Gravezande-binnen,	»	550		470
				2600		2210
	De Naaldwijksche Sluis,				
hoofdamb.	Naaldwijk,	»	900		765
lidmaat.	De Lier,	»	700		595
»	Westkamp,	»	600		510
»	Oostkamp,	»	400		340
				2600		2210
	De Maaslandsche Sluis,				
hoofdamb.	Maasland,	»	1000		850
lidmaat.	Dijkpolder,	»	600		510
»	Achterburgersdijk,	»	500		425
»	Achter-de-Gang,	»	600		510
				2700		2295
	De Vlaardingsche Sluis,				
hoofdamb.	Vlaardingen,	»	1000		850
lidmaat.	Hoogstad of Broek,	»	800		680
»	Zouteveen,	»	700		595
»	Aalkeet,	»	200		170
				2700		2295
	De Rijswijksche Sluis,				
hoofdamb.	Rijswijk,	»		2600		2210
	De Schipluidensche Sluis,				
hoofdamb.	Schipluiden,	»	1016		865
lidmaat.	Hodenpijl,	»	484		410
»	Woud-Harnasch,	»	500		425
»	Aalkeet.	»	600		510
				2600		2210
	Oost-Ambachten:				
	De Vrijenbansche Sluis,				
hoofdamb.	Vrijenban,	met	1817		1544
lidmaat.	Babberspolder,	»	183		156
				2000		1700
	De Hof-van-Delftsche Sluis,				
hoofdamb.	Hof-van-Delft,	»	1500		1275
lidmaat.	Poortland,	»	500		425
				2000		1700
			Transportere 25,100	of	21,335

		morgen.		bund.
	Transport	25,100		21,335
De Pijnackersche Sluis,				
hoofdamb. Pijnacker,	» 1750		1487,50	
lidmaat. Ackersdijk,	» 250		212,50	
		2000		1700
De Berkelsche Sluis,				
hoofdamb. Berkel,	» 1333⅓		1133	
lidmaat. Schieveen,	» 666⅔		567	
		2000		1700
De Kethelsche Sluis,				
hoofdamb. Kethel,	» 1333⅓		1133	
lidmaat. Nootdorp,	» 666⅔		567	
		2000		1700

Zoodat hieruit blijkt, dat het schotbare land in DELFLAND kan berekend worden op	31,100	of	26,435
Waarbij nog komt voor het Honderdland, bij Naaldwijk, hetwelk onder de West-Ambachten behoort.	100		85
Komt alzoo voor geheel DELFLAND	31,200	of	26,520

Behalve de hierboven gemelde sluizen, bestaat er nog eene, genaamd de Oranjesluis, in den dijk tusschen Maaslandsluis en 's Gravezande, aan het Amersgat. Deze werd, in het jaar 1673, op gemeene kosten van DELFLAND, gemaakt, om, langs eene vaart naar Hontsholredijk, welke toen mede gegraven werd, versch water te bezorgen in de vijvers der lustplaats van WILLEM III, Prins *van Oranje*. Naderhand heeft zij ook tot uitwatering voor DELFLAND gediend, nadat men het Amersgat verdiept en de vaarten, welke derwaarts liepen, gereinigd had. Dijkgraaf en Hoogheemraden, benevens Hoofd-Ingelanden van DELFLAND, hebben, in het jaar 1675, bij verzoekschrift aan gemelden Prins van Oranje, als Stadhouder, getracht zich van een gedeelte der kosten van het maken en vervolgens van het onderhouden der Oranjesluis te ontslaan. Zij gaven den Prins, te dien einde, te kennen, dat het hoogheemraadschap van Schieland in de uitwatering door deze sluis mede zou bevoordeeld wezen, en verzochten derhalve, dat hij geliefde te verklaren, dat de onkosten zoo wel bij het hoogheemraadschap van *Schieland* als bij dat van DELFLAND zouden gedragen worden. Doch deze zaak is nooit beslist, en de kosten zijn alleen ten laste van DELFLAND gebleven.

Men telt in DELFLAND 108 molens, om de onderscheidene polders van het overtollige water te ontlasten.

De dijkslasten, voor zoo veel den Maasdijk aangaat, worden door de ambachten en ook door bijzonderen gedragen. Te weten: de hoefslagen en verhoogingen geschieden door de ambachten, welke ieder hunnen paal op de dijken hebben, en ook door eenige aangelegene landen. De zeedijk, met de steenen hoofden, tot beveiliging der kust, in het jaar 1791 aangelegd, en sedert tot een en twintig stuks vermeerderd, wordt door het collegie onderhouden en uit den gewonen of uit den buitengewonen omslag van DELFLAND betaald. Onder de dijkslasten wordt ook gerekend het onderhoud van de landscheiding of hoevezijdwinde, tusschen *Rijnland* en DELFLAND, waarvan ieder ambacht zijn ban-

werk heeft, volgens aanwijzing der palen op deze zijdwinde. Berkel alleen draagt de lasten van zijne landscheiding tegen *Schieland*, en hier zijn geene palen.

Het collegie van het Hoogheemraadschap bestaat uit eenen Dijkgraaf en vijf Hoogheemraden. Het ambt van Dijkgraaf is, zoo ver men er van gemeld vindt, altoos vereenigd geweest met dat van Baljuw van Delfland, en dit heeft alzoo plaats gehad tot dat het baljuwschap vervallen is. Ten aanzien van hen, die dit ambt van ouds bekleed hebben, is men, tot het jaar 1323, geheel in het onzekere. De lijst der Hoogheemraden gaat mede niet hooger, en men weet niet, of hun getal, vóór het jaar 1391, meer of minder geweest zijn. In dat jaar heeft Albrecht van Beijeren, Graaf *van Holland*, bij handvest van 20 November, eene schikking gemaakt, dat de vijf Heemraden, die hij aanstelde, gelijk ook hunne opvolgers, in hun ambt zouden blijven, gedurende hun leven, met magt om te keuren en te wijzen tot 's lands oorbaar, zonder zijn of iemands tegenzeggen. Wanneer een der Heemraden kwam te overlijden, zouden de overigen eenen anderen kiezen, dien zij wilden, mits dat dezen 80 morgen (47 bund. 30 v. r.) lands gegoed was, ook zouden zij den nieuwverkorene beëedigen. Dit alles heeft weder op denzelfden voet plaats gehad, sedert dat Hoogheemraden van Delfland door de Staten van Holland en West-Friesland, bij octrooi van 8 December 1653, hersteld werden in hun regt, waarop Keizer Karel V eene inbreuk gemaakt had. Volgens overeenkomst tusschen Hoogheemraden van Delfland en Burgemeesteren der stad Delft, gemaakt in de jaren 1651 en 1654, en waarvan onderling schriftelijk bescheid is opgesteld, in den jare 1672, moest er onder het getal der Hoogheemraden altijd een Heer zijn uit de veertig Raden der stad Delft. Tot het collegie behooren een Secretaris, een Penningmeester, een Gezworen Klerk en een Fabrijk en Landmeter. De Dijkgraaf en Hoogheemraden worden thans door den Koning benoemd; terwijl dat collegie zelve hare ambtenaren aanstelt.

Het wapen van Delfland bestaat in een gevierendeeld schild, waarvan het eerste en het vierde vak verdeeld zijn in zilveren en lazuren ruiten of vakken, die, in eene diagonaallijn, van de linker- naar de regterzijde opklimmen, terwijl het tweede en het derde vak bestaan uit een veld van goud, beladen met vier staande leeuwen.

DELFLAND, dek., aartspr. van *Holland en Zeeland*, prov. *Zuid-Holland*, bevattende de volgende 17 statiën: Delft (2); 's Gravenhage (4); Loosduinen; Maasland; Maaslandsluis; Monster; Naaldwijk; Poeldijk; Rijswijk; Scheveningen; Schipluiden; Wassenaar en Wateringen, welke bediend worden door 17 Pastoors en 16 Kapellanen. Men telt er 36,000 zielen, onder welken 21,000 communicanten.

DELFSGAAUW, geh. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Delfgaauw.

DELFSGAAUW (KLEIN-), geh. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Delfgaauw (Klein-).

DELFSHAVEN, gem. in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. Rotterdam, kant. *Schiedam* (13 k. d., 13 m. k., 8 s. d.); palende N. aan de gem. Overschie-en-Hoogeban, O. aan Rotterdam, Z. aan de Maas, W. aan Schiedam.

Men vindt er de st. Delfshaven, de pold. Beukelsdijk en een gedeelte van den pold. van Schoonderloo; beslaat eene oppervlakte van [illegible] bund. 62 v. r. 22 v. ell., telt 465 h. en 3100 inw.

Men heeft er 2000 Herv., die eene gem. uitmaken; 1000 R. K., onder welke 550 communicanten, die hier eene statie vormen; 10 Kathol. van de Oude Clerezij of Jansenisten, die vroeger eene statie uitmaakten, doch sedert het jaar 1838 met de stat. van hunne gezindte te *Rotterdam* gecombineerd zijn; 70 Evang. Luth., en 30 Schotsche Herv., die tot hunne respective gem. te *Rotterdam* gerekend worden.

De st. DELFSHAVEN, ook wel DELFTSHAVEN gespeld, in het Lat. DELFHENSIS PORTUS, ligt ¾ u. W. van Rotterdam, 1 u. O. van Schiedam, 2¼ u. Z. ten O. van Delft, aan de Maas; 51° 54′34″ N. B., 22° 6′ 48″ O. L. Het was vroeger een vlek, maar bij Koninklijk besluit van 31 Julij 1825 heeft deze plaats den naam van stad verkregen, zonder echter als zoodanig in de vertegenwoordiging der Provinciale Staten te mogen deelnemen.

Zij heeft haren oorsprong te danken aan eene vaart, die in het jaar 1389, volgens vergunning van Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN, Graaf *van Holland*, door de Delvenaars, van Overschie af tot de Maas gegraven is, ten einde hun tot haven te dienen en hiervan ontleent deze plaats dan ook haren naam. De haven begon aan hare monding terstond sterk bebouwd te worden, en FILIPS VAN BOURGONDIË gaf, den 3 Julij 1451, verlof om de haven te vergrooten en er eene nieuwe bij te graven. Zoo verkreeg deze plaats omtrent het einde der vijftiende eeuw, reeds de gedaante van eene kleine stad. Thans bevat de stad DELFSHAVEN 403 h. en ongeveer 2800 inw. Voor een gedeelte wordt zij tegen de overstroomingen van de Maas en tegen het zeewater door drie zware dijken beschermd, den Havendijk, den Zeedijk en den Mathenesserdijk. Ook ligt hier eene sterke sluis, door welke het water uit Schieland geloost wordt. Deze sluis bestaat uit zes groote vloeddeuren en vier ebbedeuren, behalve eene val- of schutdeur; wijders is zij voorzien van eene zeer ruime kolk, ongeveer 9 of 10 palm boven den grond door eenen zwaren krensmuur omringd, waardoor wel 60 of 70 schepen, van allerlei grootte te gelijk geschut kunnen worden.

Men heeft het steeds als twee voorname misslagen in de Delvenaars aangemerkt, dat zij, na den grooten brand van het jaar 1536, hunne stad niet aan de haven verlegd hebben, en dat zij, den ingezetenen van DELFSHAVEN van ouds nooit zoo veel regt hebben willen geven, als die van de stad zelve. Door het een en ander zoude vermoedelijk de koophandel niet zoo gereedelijk naar Rotterdam geweken, maar veeleer te Delft of te DELFSHAVEN verbleven zijn. Later heeft men den ingezetenen van DELFSHAVEN wel wat meer vrijheid toegestaan, maar toen was het te laat; de koophandel zich reeds elders gevestigd hebbende, was niet terug te roepen. Thans, nu de Groenlandsvisscherij geheel en de haringvaart bijna te niet is, vinden de inwoners meest hun bestaan in de branderijen, van welke men er 31 aantreft; ook is er eenigen handel en zeevaart, zijnde er sedert eenige jaren jaarlijks ééne haringbuis, in dit jaar echter twee, uitgezeild. Voorts heeft men er 2 scheepstimmerwerven; 3 houtzaagmolens; 1 brouwerij; 5 mouterijen; 2 looijerijen; 1 papierfabrijk van graauw- of pakpapier; 2 lijmziederijen; 1 traankokerij; 1 mechanieke kurkenfabrijk en 1 ijzergieterij.

Het Raadhuis, staande aan de oostzijde der *Oude Haven*, dat, ofschoon men niet weet te bepalen wanneer het gesticht zij, echter zeer oud moet wezen, is een breed en van binnen ruim gebouw, dat in de jaren 1791 en 1792 aanmerkelijk hersteld en gedeeltelijk vernieuwd is.

Het voormalig **Magazijn der Oostindische-Kompagnie**, aan de *Oostzijde der Nieuwe-* of *Achterhaven*, was, met de daarbij behoorende scheepstimmerwerven, in het jaar 1672 gebouwd; doch den 13 September 1746, tot op den grond toe afgebrand zijnde, werd het door een tegenwoordig nog bestaand gebouw, dat met eenen trotschen voorgevel en daaropstaand torentje prijkt, en vroeger ten zelfden einde diende, vervangen, hetwelk thans ingerigt is tot een **Magazijn van levensmiddelen voor 's Rijks Marine**; terwijl de grond, waar vroeger de scheepstimmerwerven waren, tot eenen tuin aangelegd is, die bij het gebouw behoort.

Het **Zakkedragershuisje**, aan de *Oostzijde der Groote Sluis*, meestal de **Kraan** genaamd, om dat daarin eene groote val- of schotdeur, tot de sluis behoorende, gevonden wordt, die door middel van raderen wordt opgewonden, prijkt met een torentje, waarin eene klok geplaatst is. Dit gebouw dient ook tot gevangenis voor de genen, die zich aan ongeregeldheden hebben schuldig gemaakt, en later, indien hun misdrijf zulks medebrengt, naar Rotterdam worden overgebragt, om aldaar gevonnisd te worden. — Voorts heeft men hier nog eene **Stadswaag**.

De voorm. **Bank van Leening**, in het zoogenaamde *Bleekveld*, die in het jaar 1768, zoo ongemeen groot en fraai gebouwd was, dat zij wel 40,000 gulden gekost had, is in het jaar 1792 verkocht en dient sedert tot eene **Branderij**; wordende de **Bank van Leening** thans in een particulier huis gehouden.

De **Hervormden** maken hier eene gemeente uit, die tot de klass. van *Rotterdam*, ring van *Schiedam* behoort, en, sedert het jaar 1656, door twee Predikanten bediend wordt. De eerste, die hier het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Cornelius Christiani, ook wel Cornelis Corstens, die den 9 September 1574 de beroeping herwaarts aannam en in Julij 1582 overleed. De kerk was weleer eene kapel, toegewijd aan den H. Antonius. Zij werd, met toestemming van Willem VI, Graaf *van Holland*, in het jaar 1417, aan de *Oostzijde der Oude Haven*, gesticht. In het jaar 1761 werd dit gebouw aanmerkelijk vernieuwd en verhoogd, zoodat het nu eene fraaije kruiskerk is van drie boogen, rustende op twee rijen pilaren. Behalve met den welgeplaatsten predikstoel, is deze kerk versierd met een net gemaakt orgel. Op den fraaijen voorgevel is een geheel van hout vervaardigde koepeltoren geplaatst, die van eene vrij groote en welklinkende klok, alsmede van een bekwaam uurwerk, voorzien is. Op de spits van den toren is, tot windwijzer, een gekroonde haring geplaatst, in plaats van eenen haan, zoo als elders meestal plaats heeft, ten blijke, dat Delfshaven door de haringvaart is groot geworden.

Kort na de Hervorming was het getal der **Roomsgezinden** te Delfshaven zoo gering, dat zij, geen Priester kunnende onderhouden, door die van *Rotterdam* bediend werden. Doch, in vervolg van tijd nam hun getal weder zoodanig toe, dat zij, naar het schijnt, in het laatst der zeventiende eeuw, weder zekeren Erasmus van den Broek, als Priester verkregen. De **Statie** behoort tot het aartspr. van *Schieland* en wordt door éénen Pastoor bediend. De kerk, die aan den H. Antonius, *Abt*, is toegewijd, stond vroeger in de *Kruisstraat* op den hoek van de *Langendijkstraat*, doch is in het jaar 1779, naar het zoogenoemde *Groenendaal* verplaatst, alwaar destijds eene fraaije en ruime kerk gesticht is, met eene voegzame pastorij. Ook was die kerk van een orgel voorzien, hetwelk echter, ten jare 1840, door de zorg

van den Pastoor HENRICUS VAN DER MEYDEN, door een veel fraaijer en aanzienlijker vervangen is.

De Statie der R. K. van de Oude Clerezij of Jansenisten, is sedert het jaar 1828 opgeheven; in de kerk, die in de *Kruisstraat* staat, en, even als de pastorij, in diep verval is, wordt sedert 1838 geen dienst meer gedaan, vermits de weinig overgeblevene leden dier gezindheid, te *Rotterdam* kerkelijk onderhoorig geworden zijnde, aldaar te kerk gaan.

Weldadige gestichten zijn hier niet, wordende de gemeene armen uit aalmoezen, onder de besturing van Heilige Geestmeesteren onderhouden. Ook bestaat hier een fonds, onder den naam van Matroos Matroosse, ten tijde van den tachtigjarigen oorlog door eenige zeelieden opgerigt, om daaruit zulke, die door kapers genomen werden, weder te lossen. Dit fonds was na het eindigen van den oorlog tot 9000 guld. aangegroeid en wordt, sedert het jaar 1662 aangewend, om eenige arme ingezetenen van turf, kleederen, enz. te voorzien.

De Stadsschool, bevattende de Fransche-en-Nederduitsche kostschool, is een geschikt gebouw in het *Groenendaal*. In die school, gemiddeld door een getal van 80 of 90 leerlingen bezocht wordende, wordt ook in andere talen en wetenschappen onderwijs gegeven. De Diaconieschool, voor alle gezindheden bestemd, was vroeger op de *Oude Haven*, doch in dit jaar (1841) is daarvoor, in de *Langebrugsteeg*, een geheel nieuw en zeer fraai lokaal gebouwd, waarbij men ook eene geschikte woning voor den onderwijzer heeft aangekocht; deze school is voor 180 kinderen ingerigt. Behalven deze twee is hier nog in 1837 gebouwd, de prachtige Kostschool voor Meisjes, verkeerende deze inrigting in eenen bloeijenden toestand; terwijl er mede dagschool voor de dochters der ingezetenen wordt gehouden. Ook heeft men er een Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, dat den 13 Januarij 1818 is opgerigt, en 40 leden telt.

DELFSHAVEN is de geboortepl. van den Nederduitschen dichter JOHANNES WILHELMUS BESSINGH, geb. 31 October 1761, † 6 Julij 1828, en van den Luitenant-Admiraal PIETER PIETERSZ. HEYN, geb. 25 November 1577, gesneuveld 20 Junij 1629.

De Hoekschen, onder Jonker FRANS VAN BREDERODE, in het jaar 1488 Rotterdam ingenomen hebbende, trokken naar DELFSHAVEN, hetwelk door hen in de assche gelegd, doch weldra weder opgebouwd werd.

Nadat de Watergeuzen in het jaar 1572 Brielle hadden ingenomen, kwamen zij, onder geleide van WILLEM VAN LUMEI, Graaf *van der Mark*, voor DELFSHAVEN en namen het zonder slag of stoot in, waarom zij den burgeren ook geen leed deden. Maar MAXIMILIAAN VAN HENNIN, Graaf *van Bossu*, hiervan kennis bekomen hebbende, trok den 10 April van dat jaar, des nachts, met eenige vaandels Spaansch krijgsvolk uit Rotterdam, waar hij in bezetting lag, overviel de Watergeuzen binnen DELFSHAVEN, sloeg er eenigen dood, verdreef de overigen en plunderde het vlek; alwaar hij tevens afgrijsselijke wreedheden aanrigtte.

Bij den watervloed van 1775 werd de sluis te DELFSHAVEN door den buitengewoon hoog gezwollen vloed in het uiterste gevaar gebragt, vermits de al te sterke persing van het buitenwater een gat in den ring- of krensmuur veroorzaakte; hetwelk eene zoo groote storting en geweldigen aandrang te weeg bragt, dat de binnenste deuren, ofschoon voor de sterke overstrooming nog wel bestand, echter in groot gevaar verkeerden, terwijl eene doorbraak geheel Schieland zoude hebben doen ondervloeijen, en de schroomelijkste verwoesting te weeg gebragt,

waarom de sluis dan ook in het jaar 1776, niet zonder groote kosten geheel is vernieuwd en zoo aangelegd, dat zij de sterkste waterpersing kan wederstaan. In gezegden nood betoonden de wijnkooper Cornelis [illegible], de Kastelein Hendrik Hoos en de Sluiswachter Arie van der Vaart eenen ongemeenen ijver en tegenwoordigheid van geest, in het behouden van de sluis, waarom zij dan ook van wege Willem V, Prins van *Oranje*, elk met eenen gouden eerepenning begiftigd werden.

De kermis te Delfshaven valt in den tweeden Zondag in Julij, en duurt acht dagen.

Het wapen van deze gem. is een, door een paal, gedeeld veld, waarin regts drie vergulde korenaren en links een zilveren haring te zien is.

DELFSILIA (ARX-) of Castrum Delfsilianum, Lat. naam van de vesting Delfzijl in *Fivelgo*, prov. *Groningen*. Zie Delfzijl.

DELFSLAND, hoogh. en voorm. balj. in *Zuid-Holland*. Zie Delfland.

DELFSTRAHUIZEN of Delstrahuizen, d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Schoterland*, arr., kant. en 2½ u. Z. W. van *Heerenveen*, 2½ u. N. O. van de *Lemmer*, aan de zuidoostzijde van het Tjeukemeer en den postweg van de Lemmer op Groningen; met 270 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

Het behoor van dit dorp is van eene groote uitgestrektheid, doch bestaat geheel uit laag land, dat meest in polders ligt, hoewel men er ook uitmuntende bouwlanden heeft. Het grootste gedeelte ligt tusschen het Tjeukemeer, de Kuinder, de Broeresloot en de Pier-Christiaans-Oostervaartsloot besloten; doch bovendien behoort hier nog toe de Schoter Uiterdijken, zijnde een meer zuidelijk gelegen smalle strook lands, welke zich langs de Kuinder uitstrekt tot aan Schoterzijl en de Overijsselsche grenzen. Een gedeelte van het geh. Echterbrug en van de b. Vierhuizen behooren tot dit dorp.

De Herv., die hier wonen, behooren tot de gem. van *St. Jansga-en-Delfstrahuizen*, welke ook hier eene kerk heeft. — De R. K., die men er aantreft, worden tot de stat. van *Heerenveen* gerekend.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 30 kinderen bezocht.

Bij den watervloed van 4 Februarij 1825 heeft dit dorp groote schade geleden. Vele zwakke woningen zijn hier omvergeslagen, de sterkere werden geschokt en zwaar beschadigd, terwijl de muren van hecht gebouwde boerewoningen scheurden en instortten. De fel gedreven stroom oefende zulk eene kracht, dat een sterke watermolen in drie stukken werd geslagen en men groote boomen zag uit den grond gescheurd. Twee oude lieden kwamen bij deze ramp om het leven, en het verlies aan vee bestond in 137 koeijen, 31 vaarzen, 56 hokkelingen, 2 kalveren, 6 paarden, 10 varkens en 37 schapen.

DELFT, kant., prov. *Zuid-Holland*, arr. *'s Gravenhage;* palende N. aan het kant. Voorburg, O. aan de kant. Hillegersberg en Schiedam, Z. aan de kant. Vlaardingen en Naaldwijk, W. aan de kant. Naaldwijk en Voorburg.

Het bevat de gem. Abtsregt; Ackersdijk-en-Vrouwenregt; Delft; Hodenpijl; 't Hof van Delft; Pijnacker; Ruyven; Schipluiden; Tempel, en Vrijenban-en-Biesland, en telt daarin ruim 21,000 inw.

DELFT, kerk. ring, prov. *Zuid-Holland*, klass. van *'s Gravenhage*, bevattende de volgende zeven gemeenten: Delft; de Lier; Nootdorp; Pijnacker; Schipluiden; Soetermeer-en-Zegwaard, en 't Woud. Deze ring telt 12,000 zielen en 9 kerken, die door 14 Predikanten bediend worden.

DELFT, gem in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *'s Gravenhage*, kant. *Delft*; palende W. en N. aan de gem. Vrijenban-en-Biesland, O. en Z. aan het Hof-van-Delft-en-Hoog-en-Woud-Harnasch.

Deze gem. bevat, behalve de stad Delft, den Krakeelpolder, den Voordijkshoornschenpolder en een gedeelte van den Wippolder van Delfgaauw, beslaat eene oppervlakte van 558 bund. 94 v. r. 56 v. ell., telt 2863 h. bewoond door 3636 huisgez. uitmakende ruim 17,000 inw., die meest hun bestaan vinden in het maken van boter en kaas, weinig landbouw, veel groententeelderij en, in de stad vooral, door de hier later op te gevene fabrijken, de rijksarsenalen en klein handel, bijzonder den handel in boter en kaas.

De st. Delft, oudtijds Delf, in het Lat. Delphi of Delphium, ook wel Delfum, ligt 1¼ u. Z. ten O. van 's Gravenhage, 3 u. Z. ten W. van Leyden, 4 u. W. van Gouda, 2½ u. N. W. van Rotterdam, 2¾ u. N. van Vlaardingen 52° 0′ 47″ N. B., 22° 1′ 31″ O. L., door vruchtbaar bouw- en weiland omringd, en van binnen met een goed getal grachten doorsneden, die uit de Schie en van elders van zuiver water voorzien worden. Men meent vrij algemeen, dat deze stad haren naam ontleent van het delven eener gracht of vaart., zonder dat men weet aan te wijzen welke gracht of vaart dit geweest zij, hoewel men het Oude Delft, vroeger de Oude Delf, eene gracht, welke door Delft loopt, nog als een overblijfsel dier vaart aanwijst. Anderen willen, dat eene pachthoeve, welke men, ten jare 899, onder den naam van Theolf, vermeld vindt, zoude gestaan hebben, waar thans de stad Delft gevonden wordt; waardoor dan de bovenopgegeven naamsafleiding zoude vervallen. Ongetwijfeld is het eene der oudste Hollandsche plaatsen; want reeds ten tijde van Graaf Arnoud, (988—993) vindt men gewag gemaakt van een geh. of d., onder den naam van Delft. Hier besloot Godevaart *de Bultenaar*, Hertog *van Lotharingen*, dien men algemeen voor de eerste houdt, welke Delft zoude bemuurd hebben, eene sterkte of kasteel te stichten, hetwelk moet gestaan hebben aan de Schie, ongeveer ter plaatse, waar later de Rotterdamschepoort gevonden werd. Op dit kasteel zou hij, in het jaar 1075, terwijl hij op het heimelijk gemak zat, omgebragt zijn, hoewel anderen zeggen, dat dit te Antwerpen gebeurd zij. Godevaart heeft eigenlijk het oude d. Delft niet ommuurd, maar eene streek gronds daaraan grenzende, welke door het Oude Delf van het gezegde d. was afgescheiden, en in tegenstelling daarvan het *Nieuwe Delft* zoude genoemd zijn. Dit Nieuwe Delft moet men vermoedelijk zoeken ter plaatse, waar het zuidoostelijke gedeelte der tegenwoordige stad gelegen is. Eertijds bestond er een adellijk stamhuis van Delft, bekend uit eenen brief van het jaar 1205, aan hetwelk sommigen de stichting, of ten minste de naamgeving van Delft toeschrijven. Eenigen hebben beweerd, dat Delft, sedert hare eerste bemuring, nimmer vergroot is, doch anderen hebben, op redelijke gronden, het tegendeel aangewezen.

Delft, eenen geruimen tijd eene stad geweest zijnde, werd, in het jaar 1246, door Willem II, Graaf *van Holland*, met onderscheidene voorregten beschonken, onder voorwaarde, dat men hem jaarlijks, uit erkentelijkheid, vijftig Hollandsche ponden (1) betalen zou, en nog twintig, wanneer hij Ridder werd of zich in den echt begaf. Floris V, zijn zoon, beschonk, in het jaar 1268, de Poorters van de Nieuwe

(1) D. i. zoo veel aan gewigt in *denarii* en *oboli*, de eenige toen in Holland nationale munten. Een Pond Hollandsch had ongeveer de waarde van 75 cents.

Delft met gelijke voorregten, als de Poorters van de Oude-Delft vroeger gehad hadden.

Deze stad heeft in haren geheelen omtrek, binnen de stad, eene oppervlakte van [illegible] bund. 24 v. r. 58 v. ell. In het jaar 1515 telde Delft, met Delfshaven, van alle Hollandsche en Westfriesche steden, uitgezonderd Leyden, de meeste inwoners. In 1739 had DELFT, met de voorsteden en *Delfshaven*, 5088 h., als: de stad 4236; de beide voorsteden te zamen 319, en de haven 533. het getal inw. beliep ruim 22,000, te *Delfshaven* ruim 3000. Dit getal bleef tot in 1789; maar in 1815 was het niet meer dan 12,800; na 1790 zijn dan ook eene menigte huizen afgebroken. — Sedert 1813 is de stad weder vooruitgegaan. — Van 1819—1839 zijn er 216, zoo groote als kleine, huizen aangebouwd, waarmede men nog voortgaat. Sedert het jaar 1831 is de bevolking met 1800 zielen vermeerderd. Thans telt men er binnen de stad omtrent 3400 h. en ongeveer 16,900 inw. Zij had voorheen zeven poorten, als: de Haagsche-poort, welke twee ingangen heeft, waarvan de eene de Wateringsche-poort wordt geheeten, ten N.; de Koepoort, ten O.; de Rotterdamsche-poort, de Oostpoort en de Ketelpoort, ten Z.; de Waterslootsche-poort en de Schoolpoort, ten W. In het jaar 1829 is echter de Schoolpoort, die met een beeldje van eenen scholier der Latijnsche school pronkte, en haren naam droeg, omdat zij op het voormalig gebouw der Latijnsche school aanliep, afgebroken, en in hetzelfde jaar door een ijzeren hek vervangen. In 1839 zijn de Rotterdamsche-poort en de Ketelpoort, die alleen door de trekvaart naar Rotterdam van elkander gescheiden waren, te zamen vervangen door ééne brug, de Rotterdamsche-brug genoemd. Onder de poorten verdient de Waterslootsche- of St. Janspoort onderscheiding, als zijnde deftig in het vierkant opgehaald en met drie fraaije schoorsteenen en eenen sierlijken voor- en achtergevel voorzien. Op deze poort werd vroeger de hooge vierschaar van Delfland gespannen, terwijl de Baljuw en Dijkgraaf regt hadden, om er op te wonen; thans worden de, vroeger tot een en ander bestemde, vertrekken gebruikt tot Magazijn-van-Kleeding-en-slaapfournituren voor het garnizoen. — Het voormalig ravelijn vóór de Haagschepoort is in het jaar 1829 tot eene Algemeene Begraafplaats voor de Hervormden ingerigt; in welk jaar er op den Singel, aan de Nieuwe Laan, ook een door de R. K. aangelegd is.

De Singels, welke, ter wederzijde met eene rij boomen beplant, geheel DELFT omgeven, hoewel zij aan de zuidoostzijde en aan de zuidwestzijde een weinig van de vest der stad afwijken, leveren menig bekoorlijk gezigt op de grasrijke weilanden, welke zich tot aan de stadsgrachten uitstrekken, en zijn alzoo aangename wandeldreven; terwijl de korte afstand van DELFT tot 's Gravenhage en Scheveningen menigen inwoner tot een uitstapje derwaarts lokt. Behalve met 's Gravenhage heeft DELFT ook door straatwegen en vaarten, gemeenschap met Leyden, Rotterdam, Schiedam, Vlaardingen, Maaslandsluis en voorts met de voornaamste plaatsen van ons Vaderland.

De stad heeft twee voorsteden, de eene aan de westzijde, buiten de Waterslootsche-poort, bestaande uit twee rijen huizen, ter wederzijde van de Buiten-Watersloot gebouwd, en eene buiten de voormalige Ketelpoort, langs de Schie, het Zuideinde geheeten. Vroeger had men er nog eene, buiten de Haagsche-poort, maar deze is gedurende den Spaanschen oorlog verwoest en niet weder opgebouwd. De haven van DELFT, in het jaar 1389, op vergunning van Hertog ALBRECHT VAN

Beijeren, uit de Schie naar de Maas gegraven, begint 2 u. gaans bezuiden de stad, aan een fraai stadje, Delfshaven geheeten, dat vroeger als een gedeelte van de stad aangemerkt werd, en waar destijds zeeschepen aankwamen, welker lading aldaar in kleinere schepen overgeslagen werd, die de vracht alsdan naar Delft overbragten. In het jaar 1394 beloofde Hertog Albrecht dat hij, noch iemand van zijnentwege, zich eenig bewind zou aanmatigen over de stad, haven, sluis, spuibrug en vaart; maar dat alles daar door het geregt van Delft zoude beschikt worden. Bij hetzelfde privilegie werd belast, geene nieuwe bruggen over de haven te maken, waarschijnlijk om de scheepvaart hierdoor niet te stremmen. Men weet ook niet, dat er oudtijds eenige andere bruggen over dit water gelegen hebben dan die welké tot het oude Huis van Spangen, bij Overschie, behoorde. De Heer van Spangen, wiens rijweg door de vaart doorsneden was, hield nog lang het regt, om dien weg, langs eene houten brug over de Schie, te vervolgen. Inmiddels deden de Rotterdammers alle moeite, om, in het geheim, dit regt in eigendom te krijgen, naar men wil, met het oogmerk, om er eene steenen heul of andere lage brug in de plaats te leggen, en daardoor de vaart, voor die van Delft, genoegzaam onbruikbaar te maken; doch de Delvenaars voorkwamen hen, door den Heer van Spangen, zijn voorgewend regt voor altoos af te koopen. De vaart tusschen *Delfshaven* en Delft was, ruim zestig jaren na het graven der haven, zoodanig toegenomen, dat deze moest verwijd worden.

Men heeft binnen Delft 79 grachten, straten en stegen; 69 meest steenen bruggen, en onderscheidene markten. De Groote Markt of het Marktveld, in het midden van de stad, is een geregeld, langwerpig vierkant plein, dat te zamen met de daarop en daaraan staande Nieuwe kerk, Stadhuis, Waag, Boterhuis en burgerhuizen, als een eiland, rondom in het water gelegen en met negen bruggen aan de omliggende straten en wegen is vastgehecht. en tusschen het stadhuis en de Nieuwe kerk, welke gebouwen, in de lengte, regt tegen over elkander staan, ruim 85 v. r. gronds beslaat. Het Kerkhof, bij de kerk, plagt met twee muren omzet te zijn, thans echter is het eene opene plaats, alleen vóór de kerk, met eene rij houten palen, van het overige gedeelte der markt afgescheiden. Het Marktveld behoorde voorheen aan de grafelijkheid, doch werd, in het jaar 1436, door Filips *den Goede,* aan de stad geschonken. Op dit marktveld houdt men de jaarlijksche kermis of St. Odulfusmarkt, die acht dagen duurt en aldus genoemd wordt, omdat zij den eersten Zondag na het feest van dien Heilige, zijnde den 12 Junij, invalt; ook worden er drie wekelijksche markten en nog twee jaarlijksche kaasmarkten gehouden, van welke de eene den eersten Donderdag in September, de andere den laatsten Donderdag in October invallen. De Paardenmarkt wordt op Woensdag vóór St. Odulfus gehouden, op een ruim plein, in het Noordwesten der stad, dat dienvolgens de Paardenmarkt genoemd wordt, en waar weleer de Kruidtoren en twee Stadsdoelen gestaan hebben, welke, door het springen des torens, vernield en niet weder opgebouwd zijn. De Vette Beestenmarkt, die men gedurende zes weken, tusschen 1 November en 15 December, des Donderdags, houdt, wordt mede op de Paardenmarkt, en de Magere Beestenmarkt, alle Donderdagen op de Beestenmarkt, gehouden; terwijl men de Varkenmarkt, op dezelfde dagen als de vettebeestenmarkt, op de Turfmarkt, houdt. De Zeevischmarkt en de Riviervischmarkt zijn zeer doelmatig ingerigt, en niet ver van elkander, in het midden

der stad gelegen. Op onderscheidene andere markten kan men zich van allerlei eet- en andere waren voorzien. Vooral wordt hier veel boter en kaas ter markt gebragt; van de eerste, welke onder den naam van *Delftsche boter* heinde en verre, als uitmuntend, gezocht is, werden, in het jaar 1840, 484,520 Ned. pond., tegen den gemiddelden prijs van $94\frac{3}{10}$ cent per pond, ter markt gebragt; terwijl de hoeveelheid kaas, welke, gedurende dat jaar op de Delftsche markt te koop aangeboden werd, 18,801 Ned. pond., tegen 15 of 16 cents het pond, bedroeg.

Er werd te dier stede vroeger zooveel handel gedreven, dat er eene kamer van de Oostindische Compagnie gevestigd was; zelfs in de haringvisscherij en walvischvangst had Delft geen gering deel. Doch de toenemende bloei van Rotterdam en de meer geschikte ligging van die stad voor de zeevaart deden gemelde takken van bestaan, te Delft, bijna geheel te niet loopen.

Delft bloeide oudtijds ook zeer door de brouwerijen, hier reeds in de dertiende eeuw aanwezig, en door de wolweverijen, welke beide neringen er in de dertiende en veertiende eeuwen reeds aanmerkelijken opgang hadden gemaakt. De fijne lakens, *Delfsch puik* genaamd, waren toen en sedert zeer vermaard; vooral wedijverde zij door hare lakenfabrijken met Leyden, nadat zij in het jaar 1342, van Willem VI, Graaf *van Holland*, de privilegiën tot het meten en zegelen van lakens verkregen had; maar ook in dit opzigt moest zij voor hare mededingster zwichten. Tegenwoordig heeft men er nog slechts ééne lakenfabrijk en verwerij, welke door stoom gedreven wordt. Het getal brouwerijen was oudtijds ongemeen groot, en de Delftsche bieren alom zoo getrokken, dat de Graven van Holland veel moeite hebben aangewend, om deze nering binnen Delft uit te breiden. Onder de aan haar te dien einde vergunde grafelijke privilegiën was ook dit van Willem IV, dat de Delvenaars de hop niet uitsluitend van 's Graven gemagtigden, maar ook elders mogten gaan koopen. Doch eenige drukkende keuren van Keizer Karel V en zijnen zoon Filips II, alsmede de keuren van onderscheidene steden, volgens welke het den inwoneren verboden was het Delftsche bier duurder te verkoopen dan het bier, dat in hunne brouwerijen gebrouwen werd, deden den Delftschen brouwers zooveel nadeel, dat de brouwerijen sedert het midden der zestiende eeuw aldaar in verval geraakten, en sedert het jaar 1565, de eene na de andere, uit Delft naar elders overgebragt werden. In den tijd van veertig jaren verdwenen er omtrent zestig, en naderhand nog meer, zoodat er thans nog slechts twee aanwezig zijn. Omtrent het midden der zeventiende eeuw heeft men het plateelbakken (het vervaardigen van zeker soort van aardewerk) te Delft begonnen, en dit is later het voornaamste bedrijf der ingezetenen geweest; thans echter bestaat er nog slechts eene plateelbakkerij. Voorts heeft men te Delft nog de volgende fabrijken: 2 houtzaagmolens; 4 olieslagerijen, waarvan de eene een dubbel slagwerk heeft, dat door wind en stoom gedreven wordt; 4 patent-oliefabrijken, in eene van welke de zuivering der raapolie voor lampen, en der lijnolie voor olieverwen, door middel van stoom, naar Logan's stelsel, wordt bewerkstelligd; 9 branderijen; 1 mouterij, 3 mout- en korenmolens; 2 pelmolens; 1 tegelbakkerij; 1 fabrijk van aardewerk, waar nagemaakt Engelsch roomkleurd aardewerk, en, sedert het jaar 1838, ook porseleinen kagchels worden vervaardigd; 3 boekdrukkerijen (1); 1 koper-

(1) De eerste in druk verschenen Nederduitschen Bijbel werd te Delft gedrukt, en was den 10 Januarij 1477 gereed.

gieterij; eene vijlenfabrijk, waarin door stoom gewerkt wordt; 2 plateelmolens; 1 runmolen; 9 leerlooijerijën; 1 zeemtouwerij; 1 koffijsiroopfabrijk; 3 zeepziederijën, waar de Marseille- en Bristollerzeep zeer goed nagemaakt wordt; 1 aardwasscherij en 3 droogscheerderijen. De hier vroeger bestaan hebbende beroemde fabrijk van wis-, natuur-, heel-, ontleed-, zeevaart- en landhuishoudkundige instrumenten, van wijlen den vernuftigen Onderdewijngaard Canzius, is sedert het jaar 1810 niet meer in werking. Overigens geeft de doortogt door de stad, met rijtuigen, snelwagens en vaartuigen nog al eenige levendigheid en vertier aan deze anders zeer stille plaats.

Waar het eerste Stadhuis van Delft gestaan hebbe, is, even als van andere steden, onzeker. Velen zijn van gevoelen, dat men het op den Noordwesthoek van de *Choorstraat* zoeken moet. Anderen zijn van gedachten, dat het ten allen tijde op de *Grootemarkt*, dat is op dezelfde plaats, waar het tegenwoordige Stadhuis gevonden wordt, geweest zij. Het tweede Stadhuis dezer stad was een vrij groot gebouw, naar de oude wijze, aan de Westzijde van de *Markt*, hebbende zijnen opgang aan de Noordzijde, en zijnde voorzien van eenen hoogen toren, waarin een fraai klokkespel hing. Dit Stadhuis is, den 4 Februarij 1618, door eenen fellen brand, in het midden van den nacht in de weeskamer ontstaan, genoegzaam ten eenemale in de asch gelegd; zijnde alleen de toren met zijn uitnemend klokkespel, met groote moeite, behouden. Naauwelijks was dit oude gebouw door de vlammen verwoest, of men begon wederom een nieuw, op dezelfde plaats en tegen den overgebleven toren aan, van den grond af, veel heerlijker dan het vorige, op te trekken. Dit gebouw, dat in het jaar 1620 voltooid, en onder anderen in het jaar 1662, zoo van buiten als van binnen, veel verbeterd en vernieuwd is, heeft eene breedte van ruim 26 ell. en eene diepte van 28 ell., en is, van onderen tot boven, rondom in zijn vierkant, van hardsteen of witten arduin opgetrokken. De zeven kruiskozijnen, in den voorgevel, staan elk tusschen twee platte pilasters van de Dorische bouworde. Vroeger had het Stadhuis eenen dubbelen opgang, met vijf trappen ter weder zijden, onder een boogswijs welfsel op twee pilaren rustende Boven dezen ingang zag men eene poort, met twee afstaande pilaren van de Iönische bouworde, en het wapen van Maurits, Prins *van Oranje,* er boven; uit welke poort de misdadigers naar het schavot werden geleid. Sedert het jaar 1838 is echter het geheele Stadhuis op eene smaakvolle wijze vernieuwd. Het is rondom met groote ruiten voorzien; de oude vorm is evenwel in het gebouw bewaard, alleen is de opgang afgebroken en vervangen door eene platte breede stoep, onder eene op twee pilaren rustende portiek, in den stijl van het gebouw. De poort boven den opgang is mede weggebroken en vervangen door een raam, gelijk aan de overigen. Het geheel maakt eene deftige vertooning, terwijl het marktveld, dat veel te hoog is, zal verlaagd en op nieuw bestraat worden, waardoor het gebouw nog veel meer zal uitkomen. Het Stadhuis is voorts van buiten nog voorzien van eenen vierkanten, zwaren toren, die uit het dak rijst, en heeft van binnen, waar het, in de laatste jaren, ook zeer verfraaid en vernieuwd is, onderscheidene ruime en wel ingerigte vertrekken, onder welke er met fraaije schilderijen van Maarten van Heemskerk, Michiel Mierevelt en andere bekwame meesters, pronken. Een schilderstuk, in de voormalige Schepenskamer, het lijk van Willem I, Prins *van Oranje,* door allerlei deugden omringd, voorstellende, trekt boven al de aandacht.

der stad gelegen. Op onderscheidene andere markten ka
van allerlei eet- en andere waren voorzien. Vooral
veel boter en kaas ter markt gebragt; van de eerste,
den naam van *Delftsche boter* heinde en verre, als uitmunte
is, werden, in het jaar 1840, 484,520 Ned. pond., tegen d
den prijs van 94$\frac{3}{10}$ cent per pond, ter markt gebragt; terwijl
heid kaas, welke, gedurende dat jaar op de Delftsche markt te
boden werd, 18,801 Ned. pond., tegen 15 of 16 cents het pon

Er werd te dier stede vroeger zooveel handel gedreven,
kamer van de Oostindische Compagnie gevestigd was; zel
ringvisscherij en walvischvangst had DELFT geen gering d
toenemende bloei van Rotterdam en de meer geschikte li
stad voor de zeevaart deden gemelde takken van besta
bijna geheel te niet loopen.

DELFT bloeide oudtijds ook zeer door de brouwerijen
de dertiende eeuw aanwezig, en door de wolweverije
neringen er in de dertiende en veertiende eeuwen
lijken opgang hadden gemaakt. De fijne lakens,
naamd, waren toen en sedert zeer vermaard; voo
door hare lakenfabrijken met Leyden, nadat zij i
van WILLEM VI, Graaf *van Holland*, de privilegiën
zegelen van lakens verkregen had; maar ook in
voor hare mededingster zwichten. Tegenwoordig heef
ééne lakenfabrijk en verwerij, welke door stoom g
getal brouwerijen was oudtijds ongemeen groot, en d
zoo getrokken, dat de Graven van Holland veel moei
om deze nering binnen DELFT uit te breiden. Ond
einde vergunde grafelijke privilegiën was ook dit
Delvenaars de hop niet uitsluitend van 's Graven
elders mogten gaan koopen. Doch eenige drukk
KAREL V en zijnen zoon FILIPS II, alsmede de
dene steden, volgens welke het den inwoneren
sche bier duurder te verkoopen dan het bie
rijen gebrouwen werd, deden den Delftsche
dat de brouwerijen sedert het midden der
verval geraakten, en sedert het jaar 1565, de
naar elders overgebragt werden. In den tij
nen er omtrent zestig, en naderhand no
slechts twee aanwezig zijn. Omtrent het
heeft men het plateelbakken (het vervaardi
werk) te DELFT begonnen, en dit is later h
zetenen geweest; thans echter bestaat er n
Voorts heeft men te DELFT nog de volge
lens; 4 olieslagerijen, waarvan de eene
door wind en stoom gedreven wordt;
van welke de zuivering der raapolie vo
olieverwen, door middel van stoom,
werkstelligd; 9 branderijen; 1 moute
2 pelmolens; 1 tegelbakkerij; 1 fabr
maakt Engelsch roomkleurd aardewerk
porseleinen kagchels worden vervaardig

(1) De eerste in druk verschenen Nederduitschen
Januarij 1477 gedruk

Het Kleeding- en Tentenmagazijn en de Zadelmakerswinkel, aan het Zuideinde van het *Oude-Delft*, niet ver van de Rotterdamsche brug, is, in het jaar 1631, gebouwd, om tot Oostindisch Huis voor de kamer DELFT te dienen. Daar dit huis echter te klein bevonden werd, besloten de Bewindhebbers der Oostindische Compagnie het, in het jaar 1722, met twee ruime gebouwen aan de Noordzijde te vergrooten, en in die gedaante is het tot zijne tegenwoordige bestemming ingerigt.

Bij de opgenoemde constructiemagazijnen heeft men, na het jaar 1830, nog eene ijzergieterij gevoegd, aan het einde van de Buiten-Watersloot, waaraan men later door het aanbrengen van een stoomwerktuig, eene groote uitbreiding heeft gegeven, zoodat het eene der belangrijkste werkplaatsen van het rijk is.

Onder de verdere openbare gebouwen verdienen melding de Stads-Waag, op de *Markt*, achter het stadhuis, zijnde een zwaar, sterk gebouw, met twee poorten; het Stadsboterhuis, digt bij de waag; de Vleeschhal, op de *Voldersgracht*, welke omtrent het midden der zeventiende eeuw gebouwd is, en met eenen witten arduinsteenen gevel, in welke ossen- en schapenkoppen afgebeeld zijn, prijkt; de Hoofdwacht, aan de *Grootemarkt*, ter zijde van het stadshuis; en de Bank van Leening, in het gewezen Vondelingshuis, aan de *Broerhuislaan*, werwaarts zij, in het begin der achttiende eeuw, is overgebragt, uit een gebouw, de Kameretten geheeten, en schuins over de Vleeschhal, nevens de Zeevischmarkt staande, welk laatste gebouw thans gebruikt wordt tot eene particuliere woning.

Het Prinsenhof, aan het *Oude-Delft*, oudtijds een gedeelte van het St. Agathaklooster uitmakende, was vroeger een der ruimste en fraaiste gebouwen van DELFT. In het begin der Nederlandsche beroerten deed Prins WILLEM I, het tot eene woning voor zich inrigten, en van dien tijd af bekwam het den naam van Prinsenhof. Sedert werden er dikwijls Staten-vergaderingen gehouden, ook werd het Hof van Holland, in het jaar 1575, van 's Gravenhage in dit gebouw overgebragt. Doch na den moord van den gezegden Prins, die op den 10 Julij 1584 in dit hof voorviel, waar de teekens der kogels nog in eenen muur te zien zijn, vertrok zijn hofstoet weder naar 's Gravenhage. Later werden er de maaltijden gehouden ter gelegenheid van het verkiezen der Wethouderschap, alsmede de kerkelijke bijeenkomsten van de Zuid-Hollandsche en Waalsche Synode; terwijl het bovenste gedeelte tot eenen Saai-, Grein- en Stoffenhal gebezigd werd. Thans dient het tot Kazerne. Behalve dit gebouw wordt ook de voormalige Lakenhal, die almede in een gedeelte van het St. Agathaklooster gevestigd was, tot Kazerne gebruikt.

De Stadsdoelen, waartoe, nadat de twee Schuttersdoelen, door het springen van den kruidtoren, in het jaar 1654, vernield waren, het Maria-Magdalenaklooster, op den *Verwersdijk*, werd ingerigt, had drie ruime zalen, die met schilderijen, de kleeding en bedrijven der oude schutters verbeeldende, versierd waren. De voorplaats was door eenen muur van de straat gescheiden; terwijl men boven de poort, BELLONA, met wapens en oorlogstuig, afgebeeld zag. Dit gebouw, dat tijdens de vredesonderhandelingen te Rijswijk tot woning van den Franschen gevolmagtigde diende, in 1831 geheel afgebroken zijnde, is op de plaats, waar het gestaan heeft, de Stads-schouwburg, een fraai en tot het doel, waartoe het bestemd is, bijzonder wel ingerigt gebouw, opgetrokken, zijnde de uitmuntende schilderijen

rijen, welke hier vroeger gevonden werden, op het stadshuis overgebragt (1).

Het gebouw, op den *Geerweg* staande, dat in het jaar 1664 tot een Tuchthuis ingerigt was, en waarin naderhand ook het Dolhuis overgebragt werd, dient, sedert het jaar 1829, tot eene Armen-inrigting.

De Hervormde gemeente te Delft, die tot de klassis van *'s Gravenhage*, ring van *Delft* behoort, heeft er met de krijgslieden en hunne huisgezinnen, die 300 in getal zijn, ongeveer 10,000 zielen. Hoewel de onroomschen eerst in het jaar 1568 van de Regering verlof kregen, om hunne godsdienst te mogen uitoefenen, schijnt deze gem. reeds in het jaar 1558 bestaan te hebben, althans op dat jaar vinden wij zekeren Johannes Sartorius als leeraar in die gemeente vermeld. Voor zijn overlijden, dat in het jaar 1570 voorviel, moeten drie leeraars deze gemeente bediend hebben, althans in het jaar 1566 waren hier mede Predikanten Appius Reyneri en Johannes Gerobulus, welke laatste, in het jaar 1567 naar Emden week; kort daarna had deze gem. reeds vier leeraars. Doordien zij zoo aanmerkelijk toenam werd er in 1601 een vijfde, in 1640 een zesde en in het jaar 1767 een zevende Predikant bijgevoegd. Later is dit getal evenwel weder tot zes en in het jaar 1816 tot vijf verminderd, zoo als het tegenwoordig nog is. Het beroep geschiedt door den kerkeraad. Deze gem. heeft twee kerken: de Oudekerk en de Nieuwekerk.

De Oudekerk, aan het *Oude-Delft*, was vóór de Hervorming aan den H. Hippolytus, vroeger aan den H. Bartholomeus, en, naar men wil, nog vroeger aan den *Zaligmaker* toegewijd. Destijds werd het pastoorsambt door de Graven begeven, terwijl het bevestigen door den Aartsdiaken van Utrecht geschiedde. De Pastoor trok aan vast inkomen 's jaars omtrent 8 vlaamsche ponden (48 guld.) welke op eenige landerijen en huizen binnen Delft gevestigd waren. Alle de toevallen, de lasten daaronder gerekend, bedroegen 36 vlaamsche ponden (216 guld.) De Pastoor had geene vaste woonplaats; en was gehouden dagelijks eene zingende mis te doen. Men had er onderscheidene altaren, en er waren wel 40 vikarijen en 7 broederschappen aan deze kerk verbonden; terwijl zij rijkelijk met beelden en schilderijen versierd was, onder welken er van uitstekende schoonheid waren. Deze zijn echter allen door de woede der beeldstormers vernield. Sommigen hebben Godevaart, Hertog van *Lotharingen*, voor den stichter dezer kerk gehouden; doch anderen hebben op goede gronden bewezen, dat zij, omstreeks het jaar 1240, door zekeren Bartholomeus van der Made, gesticht is. Het is een aanzienlijk gebouw, in het midden met een kruiswerk van witten arduinsteen, versierd, hetwelk op twee rijen pilaren rust, en met eenen hoogen, vierkanten toren pronkt, die vijf spitsen heeft, waarvan de middelste hoog boven de anderen uitsteekt, terwijl zij van onderen een vooruitstekend portaal van witten arduinsteen heeft, dat tot ingang der kerk dient. Men wil dat de bouwmeester, om zijne bekwaamheid aan den dag te leggen, deze toren met voordacht naar den eenen kant zwaar overhellende gebouwd heeft. De kerk heeft een orgel, dat voor het oudste van geheel Nederland gehouden wordt. Zij pronkt met de grafsteden van de Zeehelden Maarten Harpertsz. Tromp en Pieter Pieterszoon Hein; van den grooten Natuuronderzoeker Antonie van Leeuwenhoek; van Jonkheer Aarnout van

(1) Bij G. van Loon, *Beschrijving der Nederlandsche Historiepenningen*, vindt men, D. I., b. 154, drie gedenkpenningen van de voormalige Delftsche Schutters beschreven en afgebeeld.

Duivenvoorde, en van Jonkvrouwe Elizabeth van Marnix, dochter van Filips van Marnix, Heer van *St. Aldegonde* en huisvrouw van den Kolonel Karel Morgan.

De Nieuwe kerk, op de *Grootemarkt*, werd in het jaar 1381 van hout opgetimmerd, en eerst ter gedachtenis van de *H. Maagd* Maria naderhand ook van St. Ursula, ingewijd. Twee jaren later begon men haar echter van steen op te bouwen en zij werd allengs van binnen en van buiten voltooid. In het eerst waren er slechts drie altaren, maar deze zijn later tot tien aangegroeid; er bestonden ten laatsten meer dan dertig vikarijen, benevens wel 20 broederschappen. De Pastoor van deze kerk werd, vóór de Hervorming, door de Hollandsche Graven benoemd, en in het bezit gesteld door den Aartsdiaken van Utrecht. De inkomsten der pastorij beliepen omtrent 3 vlaamsche ponden (18 gl.) en alle lasten daaronder gerekend konden zij 30 vlaamsche ponden (180 gl.) halen. De Pastoor was verpligt wekelijks 6 zingende missen te doen. De Kosters, zoo van St. Ursulakerk als van St. Hippolytuskerk werden door de stad aangesteld. De kerk is op de Gothische wijze gebouwd en pronkt met eenen 93 ell. hoogen, geheel van witten arduinsteen opgehaalden, toren, welke boven van vier kleine torens omringd is, tusschen welke de torengaten gemaakt zijn. In dezen toren wordt een der fraaiste klokkespelen van Nederland gevonden, waartoe niet minder dan 38 klokken (ruim 3 octaven) dienen. In het jaar 1812, toen, door de Fransche overheersching en dwingelandij, de stedelijke geldmiddelen zeer ten achteren waren, liet men twee luiklokken uit den toren neder en verkocht ze, stuk geslagen zijnde. De kerk is, in de jaren 1837 — 1838 van binnen geheel vertimmerd, vernieuwd en zoodanig verfraaid, dat de inwendige inrigting de algemeene bewondering der vreemdelingen tot zich trekt. Het gebouw rust op twee rijen pilaren, op de Gothische wijze geschikt; terwijl het prachtige, welluidende, ten jare 1837—1839, door de orgelmakers J. Bätz *en Comp.*, te Utrecht, vervaardigde orgel, dat in Januarij 1840 is ingewijd, en het fraaije ijzeren koorhek, in Gothischen stijl gegoten, deze kerk tot eene der opmerkenswaardigste maken. Maar hetgeen deze kerk van binnen allermeest tot sieraad verstrekt is de grafstede van Willem I, Prins *van Oranje*, op kosten der Algemeene Staten in het jaar 1609 opgerigt en thans nog tot eene begraafplaats voor het tegenwoordige koninklijk huis dienende, waartoe zij, in het jaar 1822, vergroot is. Zij is vervaardigd door den vermaarden bouwmeester Hendrik de Keyzer: noch kostbare stoffe van zwart en wit marmer of metaal, noch kunst, is er aan gespaard. Het geheele werk is 6 ell. 2 palm. 7 d. lang en 4 ell. 7 palm. breed. Boven drie trappen van zwart marmer ziet men de graftombe van gelijke stof, op welke het lijk, in eenen Prinsenrok gekleed, van wit marmer uitgehouwen ligt, onder een groot verhemelte, hetwelk op 22 kolommen van zwart gemengeld marmer rust. Tusschen deze kolommen staan vier bronzen vrouwenbeelden, de geregtigheid, de vrijheid, de godsdienst en de dapperheid voorstellende. Aan het vooreinde der tombe, op den vijfden trap, is de Prins, in het harnas zittende, van gegoten metaal afgebeeld, met eenen gepluimden helm aan zijne voeten. Aan het hoofdeinde, staat eene vliegende faam van metaal, houdende in elke hand eene bazuin, de regter aan den mond en de linker nederhangende. Het beeld rust, enkel met de teenen van den regter voet, op vier troniën, de vier winden voorstellende. 's Prinsen hond, die zich, uit droefheid over 's meesters afsterven, dood hongerde, wordt ook aan 's Prinsen voeten, als op een gevlochten matras

liggende, afgebeeld. De verdere sieraden, bestaande in bloemfestoenen, wapens, schreijende kindertjes, enz. zijn, even als het geheel, bij uitstek fraai bewerkt. Ook ziet men in deze kerk eene fraaije, door van Zwol vervaardigde, grafstede van den als Staatsman, Regtsgeleerde, Bijbeluitlegkundige en Dichter evenzeer beroemden Hugo de Groot, hier den 3 October 1645 bijgezet; alsmede een, ten jare 1833, door eenige Officieren der Artillerie, opgerigt gedenkteeken voor de op Antwerpens vijfhoek gesneuvelde Kapiteins van Hoei Schilthouwer van Oostee en Schutter.

Behalve deze twee tot de gemeente van Delft behoorende kerken heeft men hier nog de Gasthuiskerk, die haren eigen afzonderlijken Predikant heeft, welke vroeger onder geen klassis of ring behoorde; maar thans ook tot de classis van *'s Gravenhage*, ring van *Delft*, gerekend wordt. Deze kerk staat aan de overzijde van de *Koornmarkt*. Het is een ruim en vast gebouw, bezijden aan het gasthuis vastgehecht en van een sierlijk torentje voorzien. Ook is er, in het jaar 1657, een orgel ingebragt, boven hetwelk men in het jaar 1745 een uurwijzer plaatste, nadat de kerk, even te voren, van binnen aanmerkelijk verbeterd en in netter orde gebragt was. De eerste die in deze kerk het leeraarambt heeft waargenomen is geweest Evert Jansz. Loot, die in het jaar 1591 beroepen werd. Het beroep geschiedt door de zes Regenten van het gasthuis, na bekomen goedkeuring van de Regering der stad.

De Waalsche gemeente, gesticht in het jaar 1586, die hier omtrent 100 zielen telt, heeft tot kerk een gedeelte der kerk van het *St. Agathaklooster*. In dit gebouw, hetwelk van een orgel voorzien is en waarop een torentje prijkt, is in het jaar 1660, Don Emanuel, Prins van *Portugal*, begraven, hoewel geen uiterlijk teeken zijn graf aanduidt. De Waalsche gemeente werd vroeger door twee Predikanten bediend, doch heeft sedert het jaar 1814 maar éénen. De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Pierre Moreau, die in het jaar 1586 herwaarts kwam en in het jaar 1588 naar 's Gravenhage is vertrokken. Het beroep geschiedt door den kerkeraad.

Voorheen bestond er te Delft ook eene Engelsche gemeente, voor welke in de Gasthuiskerk gepredikt werd, doch door de vermindering der Engelschen alhier, heeft men, sedert het afsterven van den laatsten Predikant, zijnde geweest William van Scheie, die in het jaar 1724 overleden is, geen anderen beroepen. De eerste die in deze gem. Predikant was, is geweest John Forbes, die hier in het jaar 1621 kwam, en in het jaar 1636 overleed.

De Remonstranten, die hier 30 in getal zijn, maken eene gem. uit, die tot de tweede klass. behoort. Zij hebben eertijds hare vergaderingen in eene schuur aan den *Wal*, tusschen de Schoolpoort en het Beggijnenhof gehad; doch, omstreeks het jaar 1630, hebben zij, op de *Wijnhaven*, een net kerkje gesticht, zijnde een klein, langwerpig vierkant gebouw, dat geen toren heeft maar waarin men, ten jare 1841, een kabinetorgel geplaatst heeft, dat den 15 Augustus van dat jaar voor het eerst bespeeld is. De eerste, dien wij als Leeraar in deze gem. vermeld vinden, is geweest Nicolaas Lodingius, die in het jaar 1634 herwaarts kwam, maar den 11 Januarij 1645 overleed. Sedert heeft deze gem. echter geen eigen Leeraar, maar wordt de dienst aldaar door den Predikant van 's Gravenhage waargenomen.

De Evangelisch-Lutherschen, van welke men er 500 telt, maken mede eene gem. uit, welke tot den ring van *'s Gravenhage* behoort, en eenen Predikant heeft, die, bij vacatuur, door den kerkeraad

beroepen wordt. De eerste die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Daniel Vethuis, die in het jaar 1611 herwaarts kwam en in het jaar 1616 naar 's Gravenhage vertrok. Eerst hadden de Evang. Luth. hunne kerk aan den *Verwersdijk*, zijnde een gebouw met twee gevels, dat van binnen op twee houten pilaren rustte. In het jaar 1764 is echter de gewezen St. Joriskapel, die later tot Dolhuis bestemd was, in het *Noordeinde*, aan die gem. afgestaan en tot kerk ingerigt. Dit is een zeer geschikt gebouw, met eenen spitsen toren, van uurwerk voorzien, en een orgel, dat vrij goed geweest is en weldra zal hersteld worden. De voormalige kerk, aan den Verwersdijk, dient thans tot woonhuizen.

Nadat de Roomsch Katholijke kerken binnen Delft, door de Regering aan de Hervormde waren toegewezen en de laatste Pastoor, die de St. Hippolytus of Oudekerk bediend had, Johan Smith, overleden was, is door den Pauselijken Vicaris, Sasbout Vosmeer, in zijne plaats gezonden Bernhardus van Steenwijk, die op het Beggijnhof woonde en zijne geloofsgenooten als een getrouw herder, onder vele gevaren, kommer en verdriet heeft bijgestaan. Onder zijnen opvolger, Suitbertus Purmerent, hebben de zaken zich hier allengs zoodanig ten voordeele der R. K. beginnen te schikken, dat hij, hoewel met zware kosten, verlof heeft gekregen, om de uiterlijke kerkdienst, die bijster vervallen was, eenigzins op te beuren. Zoo heeft hij dan op het Beggijnhof een huis gekocht, en een ander, met een kerkje daaraan, van nieuws opgetimmerd; en daarenboven, bij de altaarsieraden en kerkvaten, die de plundering ontkomen waren, nog nieuwe sieraden en wat verder tot de kerkdienst noodig was, aangekocht, daartoe geholpen wordende door de milddadigheid van onderscheidene vrome lieden, waaronder drie zusters uit een deftig Delftsch geslacht, te weten Maria, Johanna en Elizabeth van der Dussen, hem krachtdadig de hand leenden, kunnende men alzoo den gezegden Purmerent als de stichter van de St. Hippolytuskerk beschouwen. Thans maken de Roomsch Katholijken, die hier 6800 in getal zijn, en onder deze 4300 communicanten tellen, twee statiën uit, welke ieder eene kerk bezitten, zijnde: de St. Josephskerk en de St. Hippolytuskerk.

In de St. Josephskerk, op den *Ouden-Langendijk*, die in het jaar 1733 gebouwd en van toren en orgel voorzien is, wordt de dienst door eenen Pastoor en twee Kapellanen waargenomen, zijnde dat kerkgebouw, in het jaar 1835, aanmerkelijk verfraaid en vergroot.

De St. Hippolytuskerk, op de *Voorstraat*, is in het jaar 1836 gebouwd en den 3 Augustus van dat jaar ingewijd; zij is van toren en orgel voorzien en wordt door éénen Pastoor en eenen Kapellaan bediend.

De Roomsch-Katholijken van de Oude Clerezij, gemeenlijk Jansenisten geheeten, wier getal 70 beloopt, maken mede eene statie uit, welke door eenen Pastoor bediend wordt. Zij bezit de kerk, op het *Beggijnhof*, welke aan de H. Maria en Ursula is toegewijd en noch toren noch orgel heeft.

Vóór de Hervorming hadden de R. K. te Delft nog eenige kapellen, van welken wij vermeld vinden: St. Joriskapel, aan het *Oude-Delft*, thans de Evangelisch-Luthersche kerk, de Gasthuiskapel, tegenwoordig de Gasthuiskerk en de St. Corneliskapel, op de Buiten-Watersloot, die door den grooten brand in het jaar 1536 vernield werd en later niet weder schijnt opgebouwd te zijn. Ook had men er onderscheidene kloosters, die thans allen tot andere gebruiken ingerigt zijn. Het Beggijnhof, dat, reeds in de veertiende ceuw aan het

Noord-einde van het *Oude-Delft* gesticht was, is alleen overgebleven. Het bestaat uit een vierkant plein rondom met woningen bezet, in welke thans burgerlieden wonen. De kerk op dit Beggijnhof, moet reeds omstreeks het midden der zeventiende eeuw niet meer bestaan hebben: want het tegenwoordige aldaar gevonden wordende kerkje is er, zoo als wij hier boven (bl. 233) gezien hebben, door Suitbertus Purmerent gebouwd. Behalve dit had men er vroeger nog een Beggijnhof op de *Zuidzijde van het Rietveld*, het Oude of Gefaliede-Beggijnhof geheeten, doch dit is thans tot burgerhuizen verbouwd.

Eertijds waren er twee Doopsgezinde gemeenten te Delft, eene Waterlandsche en eene Vlaamsch, doch deze hebben reeds voor het midden der vorige eeuw opgehouden te bestaan.

Voor eenigen tijd bestond hier ook eene nette kerk van het genootschap *Christo-Sacrum* (d. i. aan Christus geheiligd), op het *Rietveld* Dit genootschap nam in het jaar 1797, vooral door de bemoeijingen van den Heer Onderdewijngaard Canzius, eenen aanvang en in 1802 werd de kerk gebouwd, doch door het later afnemend getal leden heeft, in het jaar 1834, na het overlijden van den laatsten Leeraar van dit genootschap, Isaac van Haastert, de dienst opgehouden. De kerk is in het jaar 1838 verkocht, door den kooper afgebroken, en door woonhuizen vervangen.

Onder de liefdadige gestichten en inrigtingen te Delft verdient vooral onderscheiding het Gasthuis, dat reeds in het jaar 1252 in wezen is geweest en door vele Hollandsche Graven met privilegiën is begunstigd geworden. Men heeft er onderscheidene luchtige zalen, tot gemak der zieken, zoo mannen als vrouwen. In eene dezer zalen, zijn meer dan zestig bedsteden, van binnen, tot weering van ongedierte, met witte steentjes opgehaald, voorts heeft men er eene ontleedkamer, eene apotheek, eene brouwerij, eene bakkerij en al wat verder tot een gasthuis dienen kan. Lieden die ongeneesselijke kwalen hebben, moeten, zoowel als andere zieken, voor zekeren bepaalden tijd, in dit gesticht ontvangen en van onderhoud verzorgd worden. In het jaar 1625 werd dit Gasthuis met het Nieuwe, anders gezegd het Pesthuis, vereenigd.

Voorts heeft men er nog: het Oude-Mannen-en-Vrouwenhuis, in de *Papenstraat;* het Weeshuis, voorheen het St. Barbaraklooster, aan het *Oude-Delft,* in twee woningen onderscheiden, éénе voor de jongens en éénе voor de meisjes; het Meisjeshuis, certijds het Klooster der Heilige Geestzusteren, mede op het *Oude-Delft,* waarin eenige ouderlooze meisjes, van de Hervormde Godsdienst, tot den ouderdom van drie en twintig jaren worden opgenomen; het Charitaathuis of de kamer van Charitate in de *Schoolstraat,* in een gedeelte van het voormalige St. Agathaklooster, hetwelk vereenigd is met de Diakonie en uit welks inkomsten de gemeene armen onderhouden worden, met een Oude-Mannen-en-Vrouwenhuis, het Oude-Mannen-en-Vrouwen-Charitaathuis genoemd; het Gezondheids-Instituut voor krankzinnige vrouwen: *Duinkerken* genaamd, op de Noordzijde van de *Brabandsche Turfmarkt,* dat allezins zijnen roem in het verplegen van die ongelukkigen staaft, van welke er zich thans 17 bevinden; eene Stedelijke Inrigting voor Armen, tot doel hebbende wering van bedelarij en opwekking tot werkzaamheid onder de behoeftige volksklasse, waarin koehaar en wollen garen gesponnen, tapijten en paardeharen stoffen geweven worden, en die in het jaar 1840 aan 542 behoeftigen

werk verschaft heeft, als: aan 80 in de tapijt- en in de baardoekfabrijk en aan 162 tot het vervaardigen van hemden en andere linnengoederen; terwijl de in dien tijd aan deze lieden betaalde arbeidsloonen ruim 22,000 guld. beliepen; het genootschap van Moederlijke Liefdadigheid, dat ten doel heeft, om behoeftige kraamvrouwen te ondersteunen; en eene afdeeling van het Nederlandsch Genootschap tot zedelijke verbetering der gevangenen, met 70 leden. Ook heeft men te DELFT onderscheidene Armhuisjes of Hofjes: als het Overschie'shofje, in de *Beggijnenstraat*, gesticht door GOVERT D'OVERSCHIE en zijne huisvrouw; het Hofje van Gratie, in de *Vandermastenstraat*, gesticht door PIETER PIETERSZ. SASBOUT; het Klauwshofje; de Huisjes in de *Roskampoort* en het Hofje, dat in het jaar 1707 door ELIZABETH PAUW, weduwe van Mr. DIRK VAN DER DUSSEN, gesticht werd.

Vroeger had men er nog: een, in het jaar 1440 gesticht, Oude-Mannenhuis, op de *Voldersgracht*, dat door den drang der tijden, is te niet gegaan, terwijl het gebouw thans dient tot eene particuliere woning; en het Nieuwe Gasthuis of Pesthuis, aan de Oostzijde even buiten de stad, waarin mannen en vrouwen, die met besmettelijke ziekten behebt waren, werden opgenomen: doch dit is, in de jaren 1810 en 1811, afgebroken, en de plaats, waar het gestaan heeft, wordt gedeeltelijk gebruikt om er de in het gasthuis overledenen te begraven, en is gedeeltelijk tot moestuinen aangelegd.

Het Fundatiehuis van Renswoude, dat men zoowel onder de liefdadige als onder de wetenschappelijke inrigtingen, moet rekenen, werd gesticht uit de nalatenschap van MARIA DUYST VAN VOORHOUT, douairière van FREDERIK ADRIAAN Baron VAN REEDE, Vrijheer *van Renswoude en Emminkhuizen*, die den 26 April 1754 is overleden. Het was bestemd, om er een getal van 12 Jongelingen in op te nemen, ten einde in wis-, teeken-, schilder- en beeldhouwkunst te worden onderwezen en groot gebragt; waarbij men naderhand nog het molenmaken, scheepstimmeren, de heelkunde en de stuurmanskunst voegde. Het eerste gebouw, waarin deze fundatie gevestigd was, en dat op het *Oude-Delft*, ten Z. van het weeshuis, stond, en den 11 December 1759 ingewijd was, werd in het jaar 1800 aan den toenmaligen Hoog-Baljuw van Rijnland verkocht, voor welke penningen echter het gewezen lokaal van het Departementaal bestuur van DELFT, op het *Oude-Delft* staande, werd aangekocht, en daarin de jongelingen overgebragt. Het kapitaal van dit gesticht door het verminderen der renten tot op een derde en door eenige andere omstandigheden ten achteren geraakt zijnde, zoo was dit, in het jaar 1814, niet meer toereikend, dan om een paar jongelieden op te leiden, die in een bijzonder huis woonden. In latere jaren is dit echter verbeterd en worden uit dat fonds, reeds sedert het jaar 1826, weder 5 jongelingen verzorgd en in eene of andere der gezegde wetenschappen of kunsten onderwezen. Het gesticht zelve heeft van het jaar 1814—1828 tot 's Rijks Artillerie-, Genie- en Marineschool gediend, waarin meer dan 150 Kadets, die bij de burgers kost en inwoning genoten, in de onderscheidene tot die vakken betrekkelijke wetenschappen onderwezen werden; te welken einde er hier, ten dienste der jongelieden, die voor het zeewezen werden opgeleid, een driemastschip, met zijn volle tuigaadje geplaatst was. Nadat echter deze school, in het laatstgemelde jaar, gedeeltelijk naar Breda, gedeeltelijk naar Medemblik, was overgebragt, werd dit gebouw tot eene Militaire school voor

Onderofficierskinderen bestemd, waarom dan ook, tot vergrooting van het gebouw, eenige belendende huizen werden aangekocht; dit plan echter tot nu toe niet verwezenlijkt zijnde, zoo werden het gewezen Fundatiehuis, benevens de gezegde gebouwen, in 1831, tot een Tijdelijk Groot-Militair-Hospitaal ingerigt, hetwelk in het jaar 1841 ontruimd is, zoodat die gebouwen thans ledig staan.

De Latijnsche School, heeft reeds in het jaar 1342, bestaan. Zij was eerst gevestigd in een gebouw in de *Schoolstraat*, hetwelk in het jaar 1620 met eene fraaije poort van blaauwen arduinsteen versierd werd, waarboven men met gulde letteren las: *Gymnasium publicum Juventuti pietate, artibus et linguis imbuendae dicatum* (Openbare oefenplaats bestemd ter onderwijzing van de jeugd in godsvrucht, kunsten en talen). Destijds was deze school in 5 klassen verdeeld en er werd toen door eenen Rector, eenen Conrector en drie Preceptoren onderwijs gegeven. Later, werd deze school in een gedeelte van het St. Agathaklooster overgebragt. Ingevolge resolutie van den Raad der stad, van 24 November 1838, is de Latijnsche school, in het jaar 1839, een stedelijk Gymnasium geworden, waarin, behalve de oude, ook de nieuwere talen en voorbereidende wetenschappen worden onderwezen, door eenen Rector en eenen Prorector, benevens twee buitengewone Onderwijzers, eenen in de reken-, wis- en aardrijkskunde en eenen in de nieuwere talen. Het Gymnasium bestaat uit twee van elkander onafhankelijke en echter op het naauwst verbondene afdeelingen, en is, bij de oprigting, geplaatst in een gebouw in de *Choorstraat*, hetwelk tevens de woning des Rectors bevat. Vóór de Hervorming was met de Latijnsche school een Fraterhuis verbonden, bestemd om twaalf arme scholieren te onderhouden, doch na de Reformatie werd voor de gelden van dit fonds een grooter getal jongelieden in de Latijnsche en Grieksche talen onderwezen, om naderhand aan de Hoogeschool zich in de godgeleerdheid te oefenen, en men liet ook dikwijls jongelieden in het Statencollegie te Leyden, uit de inkomsten van dat fraterhuis, studeren. In dit gesticht werd, in het jaar 1649, meest door de zorg van den stads Secretaris SIMON VAN GROENEWEGEN VAN DER MADE, eene stadsboekerij opgerigt. Deze boekerij is na het jaar 1795 verkocht, terwijl de inkomsten van het Fraterhuis besteed worden tot onderhoud van het gymnasium.

Verdere wetenschappelijke en nuttige instellingen zijn: het in 1828 opgerigte Teekengenootschap, onder de zinspreuk: *Tandem fit surculus arbor* (eindelijk wordt het spruitje een boom), dat zich, den 2 Februarij 1841, met het, ten jare 1839 tot stand gekomen, Toonkunstig-genootschap *Musis sacrum* (aan de Muzen gewijd), vereenigd heeft, om, onder eerstgemelde zinspreuk, een enkel genootschap uit te maken, niet slechts ter bevordering van teeken-, schilder en toonkunst, maar ook tot bevordering van natuur- en letterkunde, welk aldus vereenigd genootschap thans 70 of 80 leden telt; een den 23 September 1805 opgerigt Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, dat 190 leden telt; eene afdeeling van de Maatschappij tot bevordering der Toonkunst, met 25 of 30 leden; en een departement der Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van nijverheid, met ruim 50 leden. Ook heeft men er een Postkantoor.

Men telt er 17 scholen, welke gezamenlijk door ruim 1900 leerlingen bezocht worden; onder deze zijn: 2 stads armenscholen, en ééne stads bijschool, met ruim 900 leerlingen; 6 partikuliere kost-

scholen, met ruim 160 leerlingen; 6 partikuliere dag- en avondscholen, met 800 leerlingen, en 2 bewaarscholen, met 50 kinderen.

Vroeger bestond hier eene Anatomie of Ontleedkamer, dienende om de jongelieden, die zich op eenig vak van genees- of heelkunde toelegden, met de zamenstelling van het menschelijk ligchaam bekend te maken, en waaraan door eenen Lector onderwijs gegeven werd. Zij was gevestigd in een gedeelte van het Maria Magdalenaklooster op de *Verwersdijk*, waarvan de voorpoort van boven met een geraamte, doodshoofden en ander beeldwerk versierd was. De plaats, waar het onderwijs gegeven werd, was zeer doelmatig ingerigt, als eenen ronden schouwburg, waarin de zitplaatsen kringswijze geplaatst zijn. Bij deze ontleedkamer was eene boekerij, uit geneeskundige werken bestaande, en achter het gebouw had men eenen tuin, waarin eenige geneeskrachtige kruiden aangekweekt werden. Deze instelling is geheel te niet en de ontleedkamer opgeruimd, wordende het gebouw thans gebruikt tot eene Vergaderkamer van de Commissie van Geneeskundig Toezigt.

Aan het hoofd der onderscheidene beroemde mannen, die Delft in haren schoot heeft zien geboren worden, stellen wij, zonder aarzelen, naast den Krijgsheld Frederik Hendrik, Prins *van Oranje*, geb. 29 Januarij 1584, † 14 Maart 1647, den wereldberoemden Hugo de Groot, het Delfts-orakel, die den 10 April 1583 geboren is, en den 28 Augustus 1645 te Rostok overleed. En onder welke rubriek toch zouden wij hem plaatsen, die niet slechts als Regtsgeleerde en Staatsman, maar ook als Bijbeluitlegger, Historieschrijver en Dichter heeft uitgeblonken (1)? — Voorts vermelden wij de Godgeleerden: Mr. Dirk van Delft, die in het jaar 1399 hofprediker van Aalbrecht van Beijeren, Graaf *van Holland*, was; Gillis van Delft of, zoo als hij bij de geleerden bekend was, Aegidius Delphus, die op het laatst der vijftiende eeuw bloeide; Cornelius Musius (Cornelis Muis), geb. 13 Junij 1500, op bevel van Lumey te Leyden opgehangen, den 1 December 1572, na zich mede als Latijnsche dichter te hebben doen kennen; Adamus Sasboldus of broeder Adam Sasbout, geb. 21 December 1516, † 1 December 1553, na Hoogleeraar in de wijsbegeerte, godgeleerdheid en Grieksche taal, aan de hoogeschool te Leuven te zijn geweest; Christianus Adrichomius, eigenlijk Christiaan van Adrichom, geb. in 1533, † 20 Junij 1585; Jan van Delft of Joannes Delphius, die op het laatst der zestiende eeuw Wijbisschop van Straatsburg was; Arnoldus Cornelisz., geb. in het jaar 1543, † 5 Junij 1603, Sasboldus Vosmerus, eigenlijk Sasbout Vosmeer, † 3 Mei 1614 na in 1602 tot Aartsbisschop van Philippi te zijn gewijd; Jacobus Rolandus, geb. in het jaar 1562, † in 1632, na eerste Assessor op de Synode van Dordrecht, en Revisor van den Staten Bijbel te zijn geweest; Petrus Montanus (Pieter van den Berg), die in het jaar 1635 leefde. Nicolaas Hoogvliet, geb. 16 September 1729, † 29 April 1777, als Hoogleeraar in de godgeleerdheid te Leyden, en Johannes van Voorst. geb. 17 Maart 1757, † 29 Julij 1833, na Hoogleeraar in de Christelijke oudheid, geschiedenis der leerstukken en uitlegkunde van het Nieuwe Verbond aan de Hoogeschool te Leyden te zijn geweest.

De Regtsgeleerden: Joost Sasbout, geb. in 1487, † in 1546; zijnen zoon Mr. Aarnout Sasbout, † in 1583, na eerst Raad in

(1) De kist, waarin hij den 18 Maart 1621, uit zijne gevangenis te Loevestein ontvlugt is, berust nog te Delft, onder de familie Graswinckel.

... Kanselier van Gelderland en ein... Raad van Brussel te zijn geweest; ... jaar 1494, † 26 Mei 1550; ... Raadsheer van den Grooten ... † in 1560, als Raad en ... en Westfriesland; diens klein... † 7 Januarij 1652, als Raad en Re... Prins van *Oranje*; Mr. Willem ... 1610, als Kanselier in het Hof van Gel... Cornelius Grotius, eigenlijk Cornelis ... † 25 Julij 1610, als Hoogleeraar in de ... te Leyden; Mr. Simon van Groene... 1613, † 5 Julij 1652; Mr. Willem de ... 1597, † 12 Maart 1662, na zich ook als ... dichter te hebben doen kennen; Mr. Dirk ... 12 October 1666; Mr. Benjamin Petrus ... 26 April 1829, als Raadsheer in het Hoog...

... Kruidkundigen: Frederik van der Mije, ... over eenige werken heeft bekend gemaakt; ... 18 November 1595, † 8 October 1663, als ... te Leyden; Georgius Johannes van der ... 1786, † 5 April 1822, als buiten... ...-huishoudkunde te Leyden, en Hendrik ... geb. 6 April 1795, † 19 Junij 1831, als ... kunde en de natuurlijke geschiedenis, aan het ...

... Werktuig- en Waterbouwkundigen: Mar... Maarten van den Hove, † 17 Augustus 1639, ... te Leyden; Anthonie van Leeuwen... 1632, † 26 Augustus 1723; Willem Frede... ...ober 1769, † 8 Februarij 1808, als ... waterstaat in het koningrijk Holland; ... 1753, † 1 Maart 1834, die tevens een ... was; Martinus van Marum, geb. in ... als Secretaris van Teilers-genootschap ... Onderdewijngaard Canzius, geb. 13 ... 1838.

... Aardrijkskundigen: Pontus Heuterus of ... Augustus 1585, † in 1602; Jacob van ... die tevens een Latijnsch Dichter was, geb. ... 1614, terwijl hij bezig was het *Cronicon* ... later evenwel uitgegeven is; Pieter van ... eene beschrijving van zijne geboorteplaats ... Philippus Baldeus (Filip Balde), geb. in ... beschrijving der Oostindische kusten, Ma... het eiland Ceilon, te hebben uitgege... ... 1683, † in 1760, na zich vooral in het ... onsterfelijken roem te hebben verworven. ... Jodocus Lodestein, geb. 16 Februarij ... als Predikant te Utrecht, en te Delft, ... begraven.

... Geleerden: Petrus Aegidius, Walricus ... Steenhuizen, die in het midden der zes-

tiende eeuw leefde; HUGO BLOTIUS, die, omstreeks dienzelfden tijd, Opziener der Keizerlijke boekerij te Weenen was, en Mr. HERMAN SCHINCKEL, wegens het drukken van verboden boeken, den 23 Julij 1578, te DELFT onthalsd.

De Latijnsche Dichters: JACOBUS EINDIUS, eigenlijk JACOB VAN DEN EINDE, † in 1629, en Mr. HENDRIK MELCHIOR VOCKESTAERT, geb. 4 Mei 1794, † 25 Februarij 1840.

De Schilders: AUGUSTIJN VERBURCH of AUGUSTIJN JORISZ. geb. in 1525, † in 1552; CHRISTIAAN VAN BIESELING JANSZOON, geb. in 1555, † in 1597; JACOB DELFT WILLEMSZ., † 8 Mei 1601; zijne zonen CORNELIS DELFT, † in Augustus 1643; ROCHUS DELFT, wiens geboorte- of sterfjaar, wij niet vermeld vinden; en WILLEM DELFT, die tevens een bekwaam plaatsnijder was, geb. 19 November 1580, † 11 April 1638; MICHIEL VAN MIEREVELT, geb. 1 Mei 1566, † 27 Julij 1641; zijne zoons PIETER VAN MIEREVELT, geb. 5 October 1596, † 11 Januarij 1623; en JAN VAN MIEREVELT, geb. 3 Maart 1604, † 23 Januarij 1633; PIETER VAN RIJCK CORNELISZ, geb. in 1568; APER VAN DER HOUVE FRANSZ, geb. in 1576, † 15 Februarij 1621; HUBERTUS GRIMANI, anders genaamd HUBRECHT JACOBSZ, geb. in 1599, † in 1628 of 1629; JACOB VOSMEER WOUTERSZ, geb. in 1584, † in 1641; WILLEM VAN VLIET, geb in 1586, † in 1644; JOHAN VAN NES, † 26 April 1650; PIETER VAN BRONCKHORST, geb. 16 Mei 1588, † 21 Junij 1661; ADRIAAN VAN DER VENNE, die tevens een niet onbekwaam Nederduitsch Dichter was, geb. in 1589, † 12 November 1662; KORNELIS ADRIAAN LINSCHOTEN, geb. in 1590; LEONARD BRAMER, geb. in 1596; CORNELIS VAN KITTENSTEIN WILLEMSZ, geb. 25 October 1597, † in 1652; EVERT VAN AELST WILLEMSZ, geb. in 1602, † in 1658; PIETER VAN ASCH JANSZ., geb. in 1603; CHRISTIAEN VAN KOUWENBERCH, geb. 8 September 1604, † 4 Julij 1667; JAN STEEN, † in 1678; HANS JORDAENS, geb. in 1616; JACOB DELFT WILLEMSZ, geb. 24 Januarij 1619, † 12 Junij 1661; KORNELIS DE MAN, geb. in 1621, † in 1706; DAVID BECK, geb. 25 Mei 1621, † 20 December 1656; CAREL FABRICIUS, geb. in 1624, bij het springen van het kruidmagazijn, den 12 October 1654, jammerlijk omgekomen; WILLEM VAN AELST, † in 1679; JOHANNES VERMEER, geb. in 1632, † vóór 1696; PIETER VAN RUYVEN, geb. 7 Maart 1651, † 17 Mei 1719; THOMAS VAN DER WILT, geb. 29 October 1659, † 24 Januarij 1727; JAN VAN DER SPRIET; ALBERTUS VAN DER BURCH, geb. 16 April 1672, † na 1729; en HENDRIK VAN HULS, of VAN HULST, die tevens een bekwaam dichter was, geb. in 1685.

De Teekenaars: DAVID JORISZ, eigenlijk JORIS DE COMAN, die tevens een bekwaam glasschilder was, doch meer bekend is door zijne geestdrijverij, geb. in 1501, † 26 Augustus 1551 en ANTONIE TER HEMPEL, die in het midden der zeventiende eeuw leefde.

De Beeldhouwer WILLEM VAN TETRODE DANIELSZ, die in de zestiende eeuw geleefd heeft.

De Staatkundigen: Mr. CLAAS DUYST IJSBRANDSZOON, die in het jaar 1441 naar Koppenhagen gezonden werd, om het bestand te sluiten tusschen Holland, Zeeland en Westfriesland en de steden Lubek, Hamburg, Rostok, Straalsond, Wismar en Lunenburg; Mr. ADRIAAN VAN LEYDEN, † 26 November 1562, na, onder anderen, in 1555, wegens Holland, bij de overdragt der Nederlanden, door Keizer KAREL V, aan zijnen zoon FILIPS II, Koning *van Spanje,* naar Brussel te zijn afgevaardigd; Mr. LEONARD DE VOOGHT of DE VOOGD, † in 1602, na in 1588 Ambassadeur aan het hof van Engeland en het jaar daar-

na, aan dat van Schotland te zijn geweest; Mr. DIRK MEERMAN, geb. in 1567, en † 1631, na, in het jaar 1613, als Ambassadeur naar het hof van Engeland te zijn gezonden; Mr. GOVERT BRASSER, † 29 April 1653, als Thesaurier-Generaal der Unie; Mr. EWOUD VAN DER DUSSEN, geb. 31 Julij 1574, † 16 Mei 1653, die in 1618, als buitengewoon Ambassadeur aan JACOBUS I, Koning *van Engeland*, gezonden werd; Mr. JACOB KAMERLING, † 2 Maart 1640, na, in 1620, in statelijk gezantschap naar Engeland te zijn geweest; Mr. NICOLAAS VAN KINSCHOT, geb. in 1584, † in 1660, als Pensionaris zijner geboorteplaats, na eerst het ambt van Fiscaal van Holland bekleed te hebben; CHRISTOPHORUS DELPHICUS of CHRISTOFFEL VAN DELFT, die, na door den Koning van Zweden, tot Koninklijke Rijksraad, Burggraaf en Graaf *van Dona* te zijn verheven, in het jaar 1667, buitengewoon Ambassadeur bij den Staat der Vereenigde Nederlanden was; Mr. DIRK MEERMAN, geb. in 1610, † in 1680, na zeer vele staatscommissiën met wijsheid en vroomheid bediend te hebben; Mr. HENDRIK VAN BLEYSWIJK, geb. in 1640, † in 1703, die in 1700 benoemd werd tot den handel met den Franschen Gezant D'AVAUX, ten einde te beproeven, of de oorlog over de Spaansche successie niet kon worden voorgekomen; Mr. ANTHONY HEINSIUS, geb. in 1641, † in 1720, als Raadpensionaris van Holland; Mr. DIDERIK DURVEN, die van 1729 tot 1732, Gouverneur-Generaal van Neerlands-Indië was; Mr. ADRIAAN VAN VREDENBURGH, geb in 1680, † 5 November 1759, na, van 1702—1714, Secretaris van het Hof van Holland te zijn geweest; Mr. PIETER VAN BLEISWIJK, geb. in 1724, † 29 October 1790, die, tot in het jaar 1787, het ambt van Raadpensionaris van Holland heeft waargenomen.

De Zeevaarder: CORNELIS MATELIEF DE JONGE, die in het jaar 1605, als Opper-Admiraal over dertien rijkgeladen schepen, naar Oost-Indië stevende; en door twee zegepralen bij Malakka, den naam van *Held van Malakka* verwierf.

In het jaar 1255 hielpen die van DELFT WILLEM II, Graaf *van Holland*, tegen de West-Friezen, en kwamen, bij 's Graven nederlaag, den 12 Januarij des volgenden jaars, op vijf na, allen om.

WOLFAART VAN BORSSELE, Heer *van Ter Veere*, en voogd van JAN I, Graaf *van Holland*, door zijne heerschzucht in haat bij de gemeente der Hollandsche steden geraakt zijnde, zoodat zelfs Dordrecht zich met kracht van wapenen tegen hem verzette, begaf zich, in het jaar 1299, met den Graaf, in den nacht van 1 Augustus, uit 's Gravenhage naar Zeeland, ten einde dáár volk bijeen te brengen, om Dordrecht, te bedwingen. Als zijn vertrek uit 's Gravenhage ruchtbaar werd, kwam alles in beweging. Men zette de reizigers na, en achterhaalde hen bij Vlaardingen. De Graaf werd naar 's Gravenhage terug gebragt, en WOLFAART moest zich gevangen geven. Hij werd, nevens zijne vrouw, die bij hem was, naar DELFT gevoerd, en gezet op een steenenhuis, d. i. slot of gevangenis, dat destijds aan den hoek van de Choorstraat stond. Het volk, met eenen fellen haat tegen hem ingenomen, intusschen op de been geraakt zijnde en voor het huis zamen scholende, eischte dat hij aan hen zou worden overgeleverd of, dat men anders het huis in brand zoude steken. Die van binnen haalden hem nu van boven, scheurden zijne vrouw, die met hem één lot wilde ondergaan, van hem af, en stieten hem, wapenloos en zonder harnas, ter deure uit onder het volk, dat, met eene onbeschrijfelijke razernij, op hem aanviel, en hem door duizende wonden om het leven bragt.

Toen in het jaar 1304 GUIDO I, Graaf *van Vlaanderen*, in Holland geland was, en verscheidene steden, waaronder ook DELFT, Vlaamsche bezetting ingenomen hadden, waren de Delvenaars echter de eersten die, door zekeren OKKENBERG in beweging gebragt, de Vlaamsche bezetting ter stad uitdreven, bij welke gelegenheid er eene bloedige slagting onder de Vlamingen voorviel, naar welke zekere gracht binnen Delft, nog de Vlamingstraat, en zekere brug de Bloedbrug genaamd worden.

Aangezien DELFT de eenige stad was geweest, die zich tegen de keus van Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN, tot Ruwaard *van Holland*, had durven verzetten, hadden zich de Delvenaars daardoor den haat van den Hertog op den hals gehaald. Toen zij nu later den Kabeljaauwschen en den afgezetten Baljuw van Kennemerland, JAN VAN BLOEMENSTEIN, te veel voets gaven, belegerde de Hertog, in het jaar 1359 de stad. Toen de gracht reeds op één punt gedempt was, ging de stad, na een beleg van tien weken, over, waarna de ingezetenen genoodzaakt werden 10,000 oude schilden (14,000 guld.) op te brengen, en de stad geheel werd ontmanteld. Naderhand hebben de Delvenaars echter weder de gunst des Hertogs weten te verwerven, en hem bewogen, om zulks, door het verleenen van onderscheidene voorregten, te erkennen. Onder anderen gaf hij hun, bij brief van 8 September 1389, vrijheid om eene haven te mogen graven tusschen Overschie en de Maas, om alle waren en koopmanschap daardoor te kunnen vervoeren, terwijl hij bovendien die vaart veel voorregt gaf, hetwelk de oorsprong van de tegenwoordige stad *Delfshaven* geweest is.

In het jaar 1396, hielpen de Delvenaars Hertog ALBRECHT de tegen hem opgestane Friezen bij Kuinder verslaan, en de Engelschen, die in 's Hertogs dienst en van de Friezen ingesloten waren, gelukkig verlossen. Kort vóór of omtrent dezen tijd, hadden zij verlof verkregen, om hunne poorten weder op te bouwen en te sluiten en hunne vesten uit te diepen.

In het jaar 1420 zoude er eene overeenkomst tusschen die van DELFT, *Alkmaar* en *Oudewater* gesloten zijn, om elkanders burgers, als eigen inboorlingen, het burgerregt toe te kennen; van daar, dat men op sommige openbare gebouwen de wapens dezer drie steden naast elkander vond, althans die van *Alkmaar* en DELFT zag men nog langen tijd op openbare gebouwen te Alkmaar.

Te DELFT werd, in het jaar 1428, de zoen tusschen VROUW JACOBA en haren neef FILIPS, Hertog *van Bourgondië*, getroffen, waarbij eerstgenoemde het beheer over de graafschappen Holland, Zeeland en Westfriesland afstond, alleen den titel van Gravinne voor zich behoudende. De gezegde FILIPS vergunde, in het jaar 1448, bij eenen brief, door hem in de maand April te Brussel afgegeven, om de muren weder op te halen, en die met torens en andere werken te versterken.

In het jaar 1477 togen de Edelen van DELFT uit, met die van *Haarlem*, *Amsterdam* en *Alkmaar*, om ALBRECHT, den tweeden Heer *van Schagen*, die tegen den Graaf was opgestaan, tot onderwerping te brengen, hetgeen ook gebeurde.

Eene zware ramp trof de stad DELFT den 13 Mei 1536 door eenen fellen brand, die onvoorziens zoodanig de overhand nam, dat het grootste gedeelte der stad in korten tijd in de assche werd gelegd. Het getal der verbrande huizen werd op meer dan 2300 begroot, terwijl er naauwelijks 300, meest van de slechtste, staan bleven. De beide parochiekerken, met meer andere kerken en kloosters, het Raadhuis,

[illegible] werden mede door
[illegible] menschen bij om het leven.
[illegible] verhalen het bedrijf van eenen
[illegible] brand niet hebbende kunnen red-
[illegible] en geklapwiek, met uitgespreide
[illegible] en zich, nevens zijn kroost, door
[illegible] brand in de stad echter schooner

[illegible] de woede der beeldstormers, de voor-
[illegible] de kerken had doen wegnemen, viel
[illegible] gewijd wordende door het geheele
[illegible] 1566, op het Minderbroederklooster
[illegible] zonder zelfs het kostbaarste te sparen,
[illegible] te verwoesten viel, ook in de andere
[illegible] zijne huis hielden.

[illegible] de Oaresmanschen verlof, volgens eene
[illegible] Willem I., Prins van Oranje, in dato
[illegible] hunne godsdienst, buiten de
[illegible] Doch in datzelfde jaar ver-
[illegible] dermate, dat er te Delft onder-
[illegible] van de godsdienst, werden omgebragt.
[illegible] des jaars 1572, aan de Staatsche zijde
[illegible] Graaf van der Mark, trok er binnen.
[illegible] dadelijk aan de Hervormden ingeruimd, die
[illegible] Lumey, een man van onbesuisde
[illegible] Augustus van het jaar 1571, eenen Delft-
[illegible] in het gemeen Zalige Joost genaamd, te
[illegible] dood, nog voor het einde van het jaar 1572,
[illegible] Cornelis Muis (Cornelius Musius) geheeten,
[illegible] onder de bekwame Godgeleerden opgege-
[illegible] fiitoeren, neus en ooren en andere uit-
[illegible] daarna dienzelfden smadelijken dood on-
[illegible] werd bij 's Lands Staten en den Prins
[illegible] dat Lumey, den 5 Januarij des jaars
[illegible] genomen, en sedert afgedankt werd.

[illegible] vele burgers van Delft, onder welke
[illegible] Advocaat van Holland, zich be-
[illegible] van verscheidene andere steden uit, om het,
[illegible] belegerde, Haarlem te ontzetten; doch zij
[illegible] afgeslagen. Van Delft alleen bleven zes en
[illegible]

[illegible] aangezocht, om de Spaansche zijde te
[illegible] der Staten gehouden, en de stad
[illegible] aangevallen geweest.

[illegible] leed de stad, den 12 October 1654,
[illegible] kruidmagazijn, dat wel buiten het oog van
[illegible] van Delft, maar toch binnen de
[illegible] hetwelk toen tusschen de tachtig en negentig
[illegible] vloog des voormiddags ten half elf ure,
[illegible] in de lucht, zonder dat er iets van overbleef
[illegible] voeten waters. De naaste huizen
[illegible] beschadigd; van de twee nabijgelegen
[illegible] dan eenige dikke stompen van boomen,
[illegible] was alles tot den grond toe verwoest.

Het getal huizen, die ten eenenmale omgekeerd waren, en waarvan men niets zag dan eenige stukken muurwerk, gebroken balken, hoopen steenen en puin, werd op over de twee honderd begroot. Behalve deze waren over de drie honderd huizen van hunne daken en glazen ontbloot, en voorts was er geen huis in de stad, dat niet, door het daveren van den slag, eenige schade, zoo van buiten als van binnen aan het huisraad geleden had. Van het stadhuis waren meest alle glazen uitgevallen. Beide de kerken waren zoodanig gehavend, dat zij onbruikbaar waren, om er de godsdienst in te oefenen; hoewel de fraaije graftombe van Willem I, Prins *van Oranje,* niet het minste geleden had. Alle de overige godshuizen, waaronder ook het Leprozenhuis, buiten de stad staande, en andere openbare gebouwen, hadden mede, het eene meer het andere minder, schade geleden. De geheele stad daverde en dreunde. de slag werd tot aan het einde van Holland aan den Helder, op het eiland Texel, aan de Noordzee, ja zelfs in eenige provinciën buiten Holland gehoord. Vele menschen kwamen ongelukkiglijk om het leven. Geknotte ledematen, werden met de pannen, steenen, balken en stijlen der gebouwen door de lucht gevoerd, en ver van de plaats, alwaar ze eerst door den slag getroffen waren, nedergeworpen. Het getal der omgekomenen, die maar ten deele, onder het puin der ingestorte gebouwen, gevonden werden, heeft men nooit regt kunnen te weten komen. Men rekent, hetgeen echter verwonderlijk zoude zijn, dat er niet meer dan vier en vijftig menschen dadelijk dood zijn gebleven, maar als men mede telt die, welke naderhand door het instorten der muren omkwamen, nevens de genen, die, gekwetst geweest zijnde, kort daarna overleden, wordt het getal op omtrent vier honderd begroot. Een deerlijk gezigt verwekten de gekwetsten, die, van armen of beenen beroofd, lagen te zieltogen, terwijl men, bij gebrek aan Heelmeesters, geen vaardige hulp kon toebrengen. Onderscheidenen, die alles, behalve het leven, verloren hadden, moesten naar elders vervoerd worden, om, onder het opzigt van buiten de stad wonende vrienden, te worden genezen. Eenige zonderlinge toevallen heeft men in deze algemeene ramp opgemerkt. Een meisje, van ruim een jaar oud, geraakte, in een kinderstoeltje, onder het puin begraven, en werd, na verloop van omtrent vier en twintig uren, met eenen appel spelende, gezond onder het puin gevonden. Verscheidene oude lieden werden insgelijks, na verloop van eenige uren, levendig onder de ingestorte huizen terug gevonden. De scholieren uit de Latijnsche school, willende vlugten, zouden, naar alle waarschijnlijkheid, door het dak van het gebouw, dat ten zelfden tijde op straat gesmeten werd, verpletterd zijn geworden, indien niet eenigen, in den doorgang, door de haast gevallen zijnde, den loop der overigen gestuit, en daardoor zich zelven en hunne makkers behouden hadden. De schilder Fabricius, hierboven (bl. 239) vermeld, in zijn eigen huis iemand uitschilderende, werd, nevens deze en eenige andere personen, jammerlijk verpletterd. Waarschijnlijk zou het getal der dooden nog veel grooter geweest zijn, zoo niet eene aanmerkelijke menigte van ambachtslieden ter stad uit, naar de, juist op dezen dag invallende, Schiedamsche varkenmarkt en Voorburgsche kermis getrokken waren. De Staten van Holland stonden der stad naderhand eene gift van honderdduizend gulden toe, om onder de burgerij verdeeld te worden, welke som echter als veel te gering tot vergoeding der geledene schaden werd aangemerkt. De voorzorg, die men voor den sedert gebouwden kruidtoren heeft gedragen, heeft Delft voor dergelijke zware rampen bewaard.

DELFT had ook zijn deel in de onlusten, die in den jare 1672, over de verheffing van WILLEM den III, *Prins van Oranje* ontstonden. Den 29 Junij van dat jaar verspreidde zich in den namiddag een algemeen geroep door Maaslandssluis en het geheele omliggende land, dat allen, die het met het Land en zijne Hoogheid wel meenden, zich, des anderen daags 's morgens, met het aanbreken van den dag, in volle wapenrusting gereed zouden houden, om eenen korten togt ten dienste van den Lande te doen; hetwelk de visschers en boeren zoo aanmoedigde, dat deze, den 30 Junij, ten vier ure reeds bijeen waren en gezamenlijk, omtrent 800 man sterk, nevens meer dan 100 burgers, uit deze en gene stad vrijwillig daarbij gekomen, regt op DELFT aantrokken, daar zij ten half negen aankwamen, en zich voorts van eene poort meester maakten, terwijl zij alle de andere poorten en waterboomen sloten, de schuiten ophielden en het stadhuis rondom bezetteden. Nu dwongen zij der wethouderschap eene schriftelijke belofte af, dat deze den Prins tot Stadhouder verklaren en het eeuwig ediet vernietigen zou. Men gaf hun genoegen en zij vertrokken. Doch in Augustus, ontstond er een nieuw oproer onder de Delftsche burgerij zelve. Men had argwaan tegen de wethouderschap opgevat, die nu vermeerderd werd, doordien er eenig oorlogstuig, in twee herbergen, digt bij de Rotterdamsche poort, bijeen gebragt was. De burgers zamengerot, kwamen vóór ééne der twee herbergen, begeerende te weten, wat men met dit oorlogstuig voorhad. Doch alzoo zij hierop scherp en spijtig werden bejegend, verlangden zij nog heviger, te vernemen wat van de zaak was, en begaven zich derhalve terstond naar het huis van VAN DER CIJS, Opziener van het ammunitiehuis, aan wien zij vroegen, waarom in de huizen van bijzondere personen zoo' vele wapenen gebragt waren, en dewijl zij hierop geen voldoend antwoord ontvingen, gingen zij weder naar de twee voorgemelde herbergen, waar intusschen de deuren en vensters gesloten werden. De lieden, welke zich in eene dezer herbergen bevonden, hadden de onvoorzigtigheid van uit de bovenvensters, met steenen, onder de steeds meer en meer in getal toenemende burgers te werpen. Nu werden de glazen ingesmeten en men nam zich voor, het huis van achteren te bezetten; maar terwijl de burgers derwaarts liepen, had men eenige gewapende manschappen van voren weten in te laten, en toen deze nu op de van achteren aandringende burgers schoten, zoodat er één in het hoofd en een ander aan de keel geraakt werd, viel men het huis zoo verwoed aan, dat men deuren en vensters open brak, met onstuimigheid er binnen drong en het geheel uitplunderde. Nu wilde men weten, wie last gegeven had, om met scherp te schieten, en alzoo de Kapitein GRASWINCKEL genoemd werd, liepen eenigen mede naar diens huis, om het insgelijks te plunderen. Van dien tijd nam het morren van de gemeene schutters zoodanig toe, dat vier compagniën burgers, omtrent 800 man sterk, den 30 Augustus, op den Doelen zamen kwamen, en den Prins, nu reeds Stadhouder geworden, schriftelijk verzochten, dat hij de wethouderschap uit de dienst ontslaan wilde. Deze deed echter vrijwillig afstand, en de nieuwe Regenten werden, op den 10 September 1672, door den Prins aangesteld.

Op den 8 Februarij des jaars 1742, des namiddags ten 2 ure, is er, door het springen van een goed deel van eene kruidmakerij, een kwartieruurs ten westen van de stad gelegen, wederom eene aanmerkelijke schade aangerigt. Twee geweldige en kort op elkander volgende slagen deden eerst het korrelhuis, toen het harphuis en daarna eene

stoof met kruid in de lucht vliegen; terwijl eene tweede stoof zwaar beschadigd, en acht kruidmolens vernield werden. Vier arbeiders werden tot stukken en brokken verbrijzeld, en twee andere zwaar gewond. De stallingen werden vernield, en onderscheidene paarden gedood. De brand was reeds in de hooizolders geslagen; doch werd gelukkig gebluscht; gelijk ook het gevaar dat twee naastgelegene kruidmagazijnen liepen, door onverwijlde hulp, tijdig werd afgewend. De slag had ondertusschen het naaste warmoesland ten eenenmale verwoest, het gezaaide ontbloot, de broeiramen vernield en de boomen uit den grond gerukt. Aan onderscheidene huizen buiten en binnen de stad, was ook vrij wat schade aangerigt; terwijl de schrik onder de ingezetenen onbeschrijfelijk was. De schade door dit ongeluk veroorzaakt, werd op omtrent vijftig duizend gulden begroot.

Zoodra men te Delft vernomen had, dat Willem IV, Prins *van Oranje*, tot Stadhouder van Zeeland benoemd was, vervoegde zich de gemeente, den 29 April 1747, voor het stadhuis, begeerende, dat men dien Vorst daar eveneens tot Stadhouder zoude doen uitroepen. De Regering zocht echter naar huis te gaan, zonder hiertoe besloten te hebben; doch het volk noodzaakte haar terug te keeren, en op nieuw over het gewigtig stuk te raadplegen. Terwijl zij hiermede bezig was, trokken eene groote menigte opgezetenen van Maasland, Maaslandsluis en Vlaardingen, met stokken en vorken gewapend, de stad in, zich plaatsende voor het stadhuis. Doch toen, na zeven ure des avonds, het oranjevaandel uitgestoken, en de Prins van wege de stad tot Stadhouder van Holland verklaard was, trokken zij allen af, zonder eenige baldadigheden te plegen.

Toen, in het jaar 1748, de regering in de meeste steden van Holland door den Prins-Erfstadhouder veranderd werd, was het volk te Delft tamelijk rustig geweest, tot in het begin van November, wanneer er beweging ontstond, ter gelegenheid, dat de Prins een der Veertigen tot Schout der stad zocht te doen benoemen, die bij de meeste Leden en bij het gemeen niet zeer geacht was. Men bragt dan te wege, dat er een verzoekschrift aan den Prins ontworpen en geteekend werd, waarbij men begeerde, dat hij iemand anders tot Schout zou aanstellen. Intusschen had de Vroedschap niet durven nalaten den persoon, door den Prins aangewezen, nevens twee anderen, tot Schout te benoemen. Doch het verzoekschrift van een aanzienlijk gedeelte der burgerij stremde de verkiezing. Zoodat toen 's Prinsen Gemagtigden, den 9 December, te Delft kwamen, de regering, den 16 dier maand, wel ontslagen, maar, behalve een enkel Lid der Vroedschap, wederom aangesteld werd, en de Staten de plaats van Schout, wat later, op het voorstel van den Prins, vervulden; doch de Heer, wien hij te voren het schoutsambt had toegeschikt, werd voorbijgegaan, waardoor naderhand alles in rust bleef.

In het jaar 1786 rigtte men te Delft mede een exercitiegenootschap op, van hetwelk vele leden, benevens die van andere steden, naar Elburg trokken, ten einde de zijde der dusgenaamde Patriotten te ondersteunen en waarop ook een gedenkpenning bestaat. De leden van dit genootschap werden, ten gevolge van de kort te voren plaats gehad hebbende verandering van zaken, den 18 September 1787, uit den eed, als zoodanig, ontslagen en als burgers en schutters in stads-eed genomen. Den volgenden dag vertoonde zich voor de Haagsche poort een hoop volks uit het laagste gemeen van het naburige 's Gravenhage, naar gissing 400 man sterk en wel voorzien van geweren en

DELFT had ook ...
de verheffing van ...
29 Junij van dat ...
geroep door Maas...
die het met het ...
daags 's morgens ...
ting gereed zonder ...
den Lande te ...
digde, dat deze ...
gezamenlijk, ...
uit deze en ...
trokken, daar ...
poort meester ...
men sloten, ...
Nu dwongen zij ...
dat deze den ...
nietigen ...
Augustus, ...
Men had ...
werd, ...
terdamsche ...
vóór ééne der ...
logstuig ...
verlangden ...
begaven ...
Opzieners ...
de huizen ...
en dewijl ...
weder naar ...
en vensters ...
herbergen ...
sters, met ...
burgers ...
zich ...
derwaarts ...
weten ...
burgers ...
geraakt ...
en vensters ...
heel uitpl...
met scherp ...
liepen ...
Van dien ...
toe, dat ...
Augustus, ...
Stadhouder ...
uit de dienst ...
de nieuwe ...
Prins aangen...
Op den 6 ...
er, door het ...
kwartieruurs ...
lijke schade ...
slagen deden ...

..., bijlen, stokken of vlaggen
... de tijding van den aantogt deze
... zulke men hen, met vriendelijke
... opengebroken en gaf door-
... geweldig schieten met kogels,
... van der ontwapende burgerij,
... terwijl deze zich, zoo goed als
..., en schikking maakte, om
... geplaatste, kanon, was de
... gedeelten der stad aan
... der woede van die toome-
... wel die wist uit te kiezen,
... bij vergissing, ook de schend-
... Oud-Burgemeester DE RÖVER;
... te zijn geweest, en ver-
... schade te willen opgeven,
... hoofde, doch hij voldeed hier-
... drinkpenning, door ruim
... voorspraak bleven eenigen der
... of leden weinig overlast. Bo-
... woede ten doel. Het daarvoor
... geworpen, welken weg eerlang
... volgde. Het huis werd geheel uit-
... schennis geleden hebben, indien
... had, waartoe zij zich van kanon
... schieten deed de kogels in de
... het Societeitshuis werd een Haagsche
... er niet weinigen gekwetst werden.
... wapenen komende, noodzaakte ein-
... wijken. Onder dit wijken geraakte
... en het doodschieten van twee der
... schreden verhaasten, zoo dat zij,
... geen andere uitkomst zagen, dan
... Havelsgat in te gaan; hier ontkwamen
... burgers op hen schoten; doch eeni-
... nog de Haagpoort uit te geraken;
... namiddag, zich van deze plunder-
... voorts in rust bleef.
...heerlijkheden: Poortland, Schoon-
...haan, 't Hof-van-Delft, Vrijen-
... en Biesland. In het jaar 1580
... het regt van den Leyd-
... DELFT mede de heerl. Voorburg,
... geleden, aan de gem. Voorburg

... DELFT is een schild van zilver, bela-
... paal, naar men wil, een loo-
... schild is gedekt door eene kroon,
... eenen klimmenden leeuw. Waar-
..., Hertog *van Lotharingen*, aan
... wapenteeken verleend, bestaande in
... vlakken grond, voorzien van eene
... een leeuw als brullende voordoet,
... schild van zilver, gebroken met

nedergaande strepen van sabel. Dit wapen schijnt, na de vergrooting der stad, door Graaf WILLEM II en FLORIS V verandering ondergaan te hebben; vertoonende toen twee poorten met hameijen voorzien, met een stroomend water tusschen beiden. De slooping der poorten en bolwerken, op last van Hertog ALBRECHT, gaf mede eene verandering aan het wapen, vertoonende twee staande leeuwen, met een water op een schild van zilver tusschen beide, doch vermoedelijk heeft gezegde ALBRECHT, nadat de burgers van DELFT weder op de lijst zijner gunstelingen gesteld waren, hun wapen, ten jare 1394, weder veranderd, en daarin tot eene blijvende gedachtenis aan zijne overwinning op hen in 1358, twee leeuwen gesteld, zoo als die in het wapen van Beijeren voorkomen. Dit wapen is lang in gebruik geweest, zoo als uit de duiten voor de armen binnen DELFT, in het jaar 1545 geslagen, gelijk mede uit eene kaart, met dat wapen voorzien en van datzelfde jaar, blijkt.

DELFT, buurs. in het *Land tusschen Maas en Waal*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en 3½ u. W. van *Nijmegen*, kant., gem. en ¼ u. N. O. van *Druten*, aan den Waaldijk.

DELFT (HOF-VAN-), gem. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie HOF-VAN-DELFT.

DELFT (NIEUWE-), naam, onder welken, bij oude schrijvers, een gedeelte, en wel het door GODEVAART *den Bultenaar*, Hertog *van Lotharingen*, aangebouwde en bemuurde gedeelte der stad DELFT, prov. *Zuid-Holland*, voorkomt.

DELFT (OUD-), naam, onder welken, bij oude schrijvers het dorp of gehucht voorkomt, dat voor het jaar 1071 reeds bestond, ter plaatse waar nu de stad DELFT, prov. *Zuid-Holland*, gevonden wordt.

DELFT (OUDE-), gracht in *Delft*, prov. *Zuid-Holland*, welke, naar men wil, nog een overblijfsel zoude zijn van de gegraven vaart of gracht, waarvan de stad Delft zijnen naam ontleent.

DELFT (POORTERIJ-VAN-) of het POORTLAND, streek lands in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *'s Gravenhage*, kant. *Delft*, gem. *Overschie-en-Hoogeban*, O. en Z. van de stad Delft.

DELFTSCHEVLIET of DELFTSCHEVAART, naam, welken men gewoonlijk geeft aan een gedeelte der VLIET, prov. *Zuid-Holland*, die de trekvaart tusschen Delft, 's Gravenhage en Leyden uitmaakt. Zie VLIET.

DELFTSHAVEN, st. in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie DELFSHAVEN.

DELFTSLAND, balj. en boogh., prov. *Zuid-Holland*. Zie DELFLAND.

DELFZIJL, kerk. ring, prov. *Groningen*, klass. *Appingedam*.

Deze ring bevat de volgende 10 gem: Bierum, Delfzijl, Godlinze, Holwierda, Jukwert, Krewert, Losdorp, Solwerd-en-Marsum, Spijk en Uitwierda. Men heeft er 11 kerken, welke door 10 Predikanten bediend worden en telt er 4400 zielen.

DELFZIJL, gem. in *Fivelgo*, prov. *Groningen*, arr. en kant. *Appingedam*, (1 k. d., 8. m. k., 4. s. d.); palende N. aan de gem. Bierum, N. O. aan de Eems, Z. O. aan de gem. Termunten, W. aan Appingedam.

Zij bevat de vesting Delfzijl, de d. Farmsum, Heveskes, Meethuizen, Oterdum, Uitwierde en Weiwerd, de b. Biessum, benevens de geh. Amsweer, Geefsweer, Hevekesklooster of Klooster-Oosterwierum, Ideweer, Nienhuis, Opmeden, Tuikwert, Warven en Wildehof; telt 622 h. en ruim 4200 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw, de veeteelt en de scheepvaart en sommigen in rederijen. Ook heeft men in deze gem. 2 scheepstimmerwerven, 1 houtzaagmolen, 2 lijnbanen, 2 steenbakkerijen, 3 kalkbranderijen, 1 olie- en 3 koorn- en pelmolens.

De Herv., die er 4000 in getal zijn, maken 6 gem. uit als: die van Delfzijl, Farmsum, Heveskes-en-Weiwert, Meethuizen, Oterdum en Uitwierde.

De R. K., van welke men er ruim 200 telt, maken een stat. uit, die tot het aartspr. van *Groningen* behoort, en door éénen Pastoor bediend wordt.

De Doopsgez., die men er aantreft, worden tot de gem. van *Leermens-en-'t Zandt* gerekend. — De Evang. Luth., die er wonen, behooren tot de gem. *Winschoten-en-Winschoterzijl.*

Er zijn in deze gem. 7 scholen als: ééne te Delfzijl, ééne te Farmsum, ééne te Heveskes, ééne te Meethuizen, ééne te Oterdum, ééne te Uitwierde en ééne te Weiwert.

De vesting Delfzijl, naar de Groninger uitspraak, Delfziel, in het Latijn Arx Delfsilia of Castrum Delfsilianum, ligt aan de uiterste Noordoostelijke grens des rijks, 5½ u. N. O. van Groningen, 1 u. O. ten N. van Appingedam, aan de Eems, ter plaatse, waar zich het Damsterdiep daarin ontlast; 53° 17′ 30″ N. Br., 24° 32′ 12″ O. L. Zij ontleent haren naam van de zijlen of sluizen, aldaar gelegen in de Oude-Delf, thans het Damsterdiep geheeten. Aangezien er aan het behoud dezer sluizen veel gelegen is, zoo heeft men, ten einde daarvan altijd meester te blijven, aldaar, ten tijde der Saksische beroerten, in de vijftiende eeuw, een blokhuis gesticht, waaraan men den naam van Delfzijl gaf, en dit is de eerste oorsprong dezer vesting, die daarna zoo merkwaardig geworden is. De Hertog van Alba, in het jaar 1568, met een leger van 16,000 man, de prov. Groningen ingerukt zijnde en de bekwame gelegenheid dezer plaats opmerkende, zond den kundigen en dapperen Spaanschen Ingenieur Pacciotto, nadat hij Graaf Lodewijk, den 21 Julij 1568, bij Jemgum of Jemmingen, geslagen had, derwaarts, om aldaar eene stad te bouwen, in welke het d. Farmsum, aan de overzijde der Delft, bezuiden Delfzijl gelegen, mede zoude zijn ingesloten geweest, en waaraan hij den naam van Marsburg, naar den Oorlogsgod Mars, wilde geven. Het doel van dit ontwerp was, wel voornamelijk, om den mond der Eems te kunnen sluiten, en de stad Emden, welke niet anders dan door dien mond der Eems hare zeevaart onderhouden kan, van die zijde, den toevoer af te snijden, en daardoor haren geheelen koophandel te stremmen; want hij was zeer op die stad verbitterd, omdat zij de Nederlanders, die om het geloof gevlugt waren, binnen hare muren ontvangen en hun eene veilige schuilplaats verleend had. Reeds had hij eene teekening van de wallen en grachten dezer nieuwe stad doen in gereedheid brengen. Ook had hij eene plaats uitgekozen, tot stichting van eene parochiekerk, tot inwijding van welke hij den onlangs aangestelden Bisschop van Groningen, Johan Knyf, tot zich ontbood. Doch de stad Groningen, met wie Alba destijds nog bevriend was, zeer wel begrijpende, dat deze plaats, zoo digt aan de zee gelegen, haren handel alsdan aanmerkelijk afbreuk zou doen, wist den Hertog over te halen, om van zijn voornemen af te zien, waardoor de bouwing der nieuwe stad achterbleef. Men legde er echter eene kleine schans van vier bolwerken aan, welke men Marsseburg noemde, vermeld in eene raadspublicatie van 22 April 1572. Eene andere schans, aldaar naderhand bij gelegd, heette de Opslag. In het jaar 1577 was deze sterkte in groot gevaar, om geslecht te worden, uit oorzaak van de verzoeken, te dien einde door de Regering der stad Groningen gedaan, die beducht was, dat de Ommelander Heeren zich van

deze sterkte, ten nadeele van hunne stad, mogten bedienen. Zij beriepen zich op het verdrag door de Staten der provincie Groningen, in het jaar 1536, met de Gouvernante Maria van Oostenrijk, Koningin *van Hongarije*, aangegaan, als waarbij bedongen was, dat alle de vestingen ten platten lande zouden vernietigd worden, beweerende, dat alzoo de versterking dezer plaats, in het jaar 1568, met dit verdrag strijdig zou geweest zijn. Aangezien echter de provincie Holland deze vesting van veel aangelegenheid achtte, is zij in wezen gebleven en versterkt, vooral in de jaren 1696 en 1697, gedurende de onlusten tusschen de stad Groningen en de Ommelanden, door den beroemden vestingbouwer Menno Baron van Coehoorn. De oude schans is nog in wezen en kan nu zoo veel als tot citadel verstrekken, doch zij is aan de noordzijde met eenen dubbelen wal, zijnde een boven- en een benedenwal, omgeven; bestaande de vesting thans uit vijf bastions en het havenfront; ook hebben de Franschen, aan den kant der rivier, een zeer sterk blokhuis gebouwd. Aan de overzijde van de haven ligt een hoornwerk, het Kostverloren genoemd, dienende, om de brug te dekken, over welke men van Delfzijl naar Farmsum gaat.

De plaats heeft drie poorten, als: de Landpoort ten N., de Waterpoort ten O., welke bij hoog opkomende vloeden geheel gestopt wordt, en de Farmsumerpoort ten Z. Men heeft er eene redelijk ruime haven, die zich binnenwaarts langs de zuidzijde der vesting uitstrekt, en zeer wel gelegen is, om in en uit te loopen. Deze haven werd voorheen voor de beste van geheel ons Vaderland gehouden, als biedende, gelijk de Ruiter ondervonden had, eene veilige en ruime ligplaats voor de oorlogs- en groote koopvaardijschepen aan, doch sedert vele jaren is zij, door de ophooping van het slijk in haren boezem, zeer verminderd, en heeft voor het oorlogschip geene diepte genoeg meer; hoewel zij nog, in den winter van 1836 op 1837, aan niet minder dan 16 zeeschepen, waaronder van over de 200 ton, met kostbare ladingen, eene veilige leg- en schuilplaats heeft verschaft, toen deze, bij de onverwacht invallende vorst, op het einde van het jaar, het dreigend gevaar van het ijs in die haven ontweken. Zij kan, des noods, beschermd worden, door het geschut der bolwerken, die oostwaarts de Eems bestrijken.

De inw. der vesting vinden hun bestaan in een weinig landbouw en eene geringe visscherij, scheepvaart en handel. Ook heeft men er twee lijnbanen en eenen korenmolen.

Onder de openbare gebouwen telt men het Kommandantshuis, de Kazerne, het Arsenaal en de Magazijnen.

De Herv., die hier 800 in getal zijn, behooren tot de klass. van *Appingedam*, ring van *Delfzijl*. De eerste die, na de reductie, in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest N. Wulfgangus, die hier in het jaar 1595 stond, doch zeer waarschijnlijk slechts provisioneel, om in den eersten oogenblik toch niet geheel herderloos te zijn, en dus tot zoo lang men eenen vasten Predikant had. In het volgende jaar werd er Rudolphus Artopaeus van Appingedam beroepen, die tusschen 1597 en 1600 van hier naar Franeker vertrok. Het regt van collatie is hier een tijd lang door de Gedeputeerde Staten van Friesland uitgeoefend, tot dat, sedert 1666, Gedeputeerde Staten van Stad en Lande, als Unici collatores, er de beroeping gedaan hebben. Deze gem. heeft, van het jaar 1660 tot het jaar 1673, twee Predikanten gehad, uithoofde van den ouderdom en de zwakte van den toenmaligen Predikant Gerardus à Besten, maar na diens

overlijden, hetwelk in het laatsgenoemde jaar voorviel, is er geen tweede meer beroepen. De kerk, in het jaar 1613 op 's Lands kosten gebouwd, en den 16 Januarij 1614 ingewijd, is klein, doch van eenen kleinen spitsen toren en orgel voorzien. Zij was door de Franschen, gedurende het beleg in 1813 en 1814, tot een magazijn gebruikt en had, in die jaren, veel geleden, doch werd, na het vertrek der Franschen, in 1815 weder hersteld.

De R. K. kerk, aan den H. Josef toegewijd, is in het jaar 1816 gebouwd en prijkt met toren en orgel. — Men heeft er eene **School**, een **Postkantoor**, een **Zeemanscollegie** en op den laatsten Donderdag in de maand October, eene **Jaar-Paarden-en-Beestenmarkt**.

Delfzijl is eene staande heerl. van de Ommelanden, aangekocht van Jonker Haro Maurits Ripperda, volgens verzegeling van 13 Nov. 1630, nadat eenige jaren te voren, door de Staten-Generaal, het verschil met Friesland beslist was, welk gewest eene mede-souvereiniteit over de vesting oordeelde te bezitten.

Alhoewel, noch in noch bij Delfzijl, eenige zoodanige erfgronden of graauw lands werden gevonden, als welke het regt gaven, om, wegens de Ommelanden, ter landschapsvergadering te verschijnen; was echter dat regt aan deze plaats toegestaan, nadat zij, bij het Ommelander reglement van het jaar 1659, onder de kerspelen van Fivelgo geplaatst was, hebbende Willem Frederik, Graaf *van Nassau-Dietz*, als Erfstadhouder, benevens de Heeren der monstering, in het jaar 1661, haar het regt, om volmagten ten landsdage te zenden, verleend. Dan aangezien den ingezetenen dit regt in lateren tijd is betwist geworden, is, bij het reglement reformatoir van 1749, op nieuws, door Willem IV, Prins *van Oranje*, verstaan: dat de ingezetenen van Delfzijl, die een eigen huis bewoonden, en hoofd- en haardstedegeld betaalden, voortaan zouden geregtigd zijn, om twee Gevolmagtigden ten Landdage te zenden, die echter niet meer dan ééne stem met hun beide zouden hebben, en dat wijders de zamenroeping der ingezetenen tot die keus gedaan zou worden door den Hopman of eersten Bevelhebber der Schutterij aldaar.

In den nacht van den 28 Mei 1501 werd het blokhuis te Delfzijl door een hoop krijgsvolk, hetwelk in dienst van de stad Groningen stond, overrompeld. — Dertien jaren later, namelijk in het jaar 1514, bemagtigde [illegible], Hertog *van Saksen*, de begonnen doch nog onvoltooide schans, maar moest haar weldra weder ontruimen voor Otto van Diepholt. — Nog [illegible] zelfden jare werd zij wederom door de Saksers overrompeld, ge[illegible]d en in brand gestoken. — Edzard, Graaf *van Oost-Friesland*, [illegible]verde haar weder in het volgende jaar, en verliet haar in het begin [illegible] 1516, na haar ten gronde toe te hebben geslecht.

[illegible] de scheuring tusschen de stad Groningen en de Ommelanden, [illegible], in het jaar 1577, de laatstgemelden er zich meester van, maar [illegible] stelde ze weder in handen van die van Groningen, welke [illegible] genoegzaam ontmantelden, hoewel zij kort daarna, op last [illegible] Staten, weder opgemaakt werd.

[illegible] van Rennenberg, die nu van der Staten zijde afgevallen [illegible] den 20 Junij 1580, het beleg voor Delfzijl, dat hij na 3 [illegible]. De vesting bleef nu in handen der Spaanschen, tot [illegible]91, toen zij door Maurits, Prins *van Oranje*, weder on[illegible] Staten gebragt werd, waaronder zij later altoos ge[illegible] In den nacht van 12 Februarij 1594, werd wel door [illegible] Verdugo eenen aanslag op Delfzijl gewaagd,

doch, doordien die van binnen dit tijdig genoeg ontwaar werden, viel er slechts een hevig gevecht voor, dat ruim een uur aanhield; ten gelukke echter voor hen, die er binnen waren, lag er zeer nabij een welgewapend schip, hetwelk, nader komende, VERDUGO's knechten, met zestien stukken, zoo hevig beschoot, dat zij met schade moesten aftrekken.

Groot was het nadeel, dat DELFZIJL leed door eenen zwaren watervloed, die den 18 Augustus 1598, plaats had. Van geen minder aanbelang was de schade, den 28 Februarij 1662 en den 30 October van dat zelfde jaar, door een dergelijk ongeval, veroorzaakt.

Toen de Admiraal DE RUITER, in het jaar 1665, met de geheele Westindische vloot en 5 genomen Engelsche schepen, van de Kust van Guinea en West-Indië terug kwam, en de vijandelijke vloot, die eenen geruimen tijd vóór de zeegaten op hem gewacht had, ontzeild was, kwam hij, den 6 Augustus, door het gat der Wester-Eems binnen en ter reede van DELFZIJL voor anker, waar de rijke buit terstond ontscheept en over Groningen naar Holland vervoerd werd (1).

Toen CHRISTOFFEL BERNHARD VAN GALEN, Bisschop *van Munster*, in het jaar 1672, de stad Groningen belegerd had, maar dat beleg met veel verlies en groote schande moest opbreken, dreigde hij ook DELFZIJL te willen aandoen, maar de Nederlandsche Oostindische retourvloot, bestaande uit 14 zeilen, van geen oorlog wetende, de Engelschen, die bij Doggersbank op haar paste, gelukkig voorbijgezeild zijnde, kwam, den 4 Augustus, te DELFZIJL binnen, hetwelk zij aanstonds met kanon en krijgsbehoeften voorzag, terwijl ook die van Groningen reeds te voren, ziende dat de Bisschop het op hunne stad gemunt had, deze sterkte wel gewapend en den bevelhebber, op wien men een kwaad vermoeden had, afgezet en eenen anderen in zijne plaats aangesteld hadden. Weshalve de Bisschop, vernemende, dat de vesting zoo wel voorzien was, het niet waagde haar aan te tasten. De retourvloot werd, door den Admiraal DE RUITER, van Delfzijl afgehaald, tegen de vijandelijke ondernemingen beveiligd en van daar verder in behouden haven gebragt. — Ook viel hier, in het jaar 1705, de Nederlandsche Groenlandsvloot binnen.

Bij de omwenteling van het jaar 1813 bleef DELFZIJL het langst door de Franschen bezet. Zij was zes maanden door de Groninger burgers en landlieden ingesloten, gedurende welken tijd de Fransche bezetting herhaalde uitvallen deed, waarbij het platte land veel te lijden had. Meermalen werd de vijand door de belegeraars met onverschrokkenheid te keer gegaan en terug geslagen, tot dat eindelijk de vesting, den 23 Mei 1814, bij verdrag aan de onzen overging. Het lang inhouden dezer sterke vesting door de Franschen was, aan den éénen kant, wel treurig voor hare ingezetenen en eene gedurige oorzaak van schrik voor de bewoners der omliggende landstreek, die aanhoudend door strooptogten der bezetting gekweld werden, doch gaf, aan den anderen kant, aan de gewapende burgers van Groningen en de landlieden der aangrenzende dorpen de schoonste gelegenheid, om, onder het oog der Russen, loffelijke blijken van dapperheid te geven.

DELFZIJLEN (ZIJLVEST-DER-DRIE-), de vereeniging van de drie zijlen, liggende in de *Delf*, te *Delfzijl*, prov. *Groningen*, waardoor de daaronder geregtigde landen hunne afwatering hebben. Deze drie zijlen, de Scharmster, de zuidelijkste, de Slochter, de middelste, en de Dorpster de noordelijkste, zijn van eenen zeer hoogen ouderdom, want,

(1) Zie BRAND, *Leven van* DE RUITER, bl. 380.

volgens Alting (1), zoude de Dorpsterzijl, welke voor de jongste wordt gehouden, reeds in den jare 1272 zijn opgerigt. De vereeniging dezer drie zijlvestenijen heeft op den 15 Augustus 1317 plaats gehad, blijkens de daarvan voorhandene en toen, door den Abt van Wittewierum en de regters der drie zijlen, gemaakte wetten en instellingen (2), waarbij het bestuur daarover wordt opgedragen aan den genoemden Abt, benevens aan de zes Scheppers of Edictores der drie zijlvestenijen. Nog heden ten dage wordt het zijlvest, als van ouds, bestuurd door eenen Oversten Schepper, die zijne aanstelling krijgt voor den tijd van twee jaar, van Z. M. den Koning, en door 14 Scheppers, als 5 Scheppers van het Dorpster-Zijlvest, 4 Scheppers van het Slochter-Zijlvest, onder welke de bezitter van het huis te Slochteren perpetueel voorzitter is, en 5 Scheppers van het Scharmer-Zijlvest, aan welk collegie is toegevoegd een vaste Secretaris, die tevens Ontvanger is, een Waarman, en een Bode. Het draagt den naam van Overste Schepper en Schepperen der drie Delfzijlen. Sedert de eerste vereeniging hebben nog vele karspelen hunne afwatering door het gemelde zijlvest verkregen, zoo als onder anderen: ten jare 1370 Engelbert en Middelbert; ten jare 1424 het Ooster-Stadshamrik; in 1434 het Wester-Stadshamrik; in 1548 Essen; in 1620 Ooster-Helperhamrik; in 1675 Westerbroek; terwijl het Woldzijlvest, blijkens eene verzegeling van het jaar 1412, reeds vroeg schijnt toegelaten te zijn, en wel vrij van het betalen van zijlschot en van alle contributie tot het onderhoud dezer zijlen. De Dorpsterzijl is in 1716 vernieuwd en in 1752 aanzienlijk verbeterd. De Scharmerzijl en de Slochterzijl hebben in 1734 ééne gecombineerde zijl laten bouwen, en gelegd, waar de Scharmerzijl gelegen had, zoodat, sedert dien tijd, de uitwatering slechts door twee zijlen geschiedt. De Protocollen van het zijlvest beginnen met den jare 1615.

Het Zijlvest der drie Delfzijlen is het eerste en voornaamste van de voorheen aldus genaamde *Drie Gepriviligeerde Zijlvestenijen*, zijnde de twee overigen het *Winsumer-en-Schaphalster-Zijlvest* en het *Aduarder-Zijlvest*. Iedere zijlvestenij oefende voorheen eene civile en criminele jurisdictie uit, over al hetgeen zijlroerig was; in het civile over verschillen, rakende het aanstellen van Scheppers en Zijlrigters, met den aankleve van dien, over het graven en maken van zijlen, zijldiepen en wegen, en de breuken, daarvan vallende; en in het criminele over misdaden, daaromtrent of tegen de Scheppers gepleegd. De loop der proceduren was bij de wet bepaald, zoo in de eerste, tweede en derde instantie, als in cas van revies. Het collegie heeft ook de magt, om order te stellen op de zijlen en uitwateringen, dijken en dammen, dijkschot of schatting, al hetwelk het naar goedvinden kon bepalen, hebbende ieder dezer drie zijlvestenijen hare eigene huishouding, en de eene over de andere niets te beschikken; zelfs handelde ieder zijlvest afzonderlijk, en beweerden de drie zijlvestenijen met elkanderen, in hare aftegeven orders en judicature, ten eenenmale onafhankelijk te zijn van de Staten der Provincie.

---

(1) Notitia Germaniae *Inferioris*, Tom. II, pag. 42 et 158.

(2) Te vinden bij Driessen, *Monumenta Groningana veteris aevi inedita*, bl. 83, bij wien men, op bl. 125, 382 en volg., meer belangrijke brieven, betrekkelijk dit zijlvest kan nazien. Zie ook [illegible] *Verhandeling over den Staat en regeringsvorm der Ommelanden*, in deel II der werken van het genootschap *Pro excolendo jure patrio*, bl. 536 en volg.

Het oude wapen van de Drie Delfzijlen is gevierendeel (*écartelé*), hebbende boven aan de regter en onder aan de linkerzijde op een zilver veld, eene zwarte harpij, gekroond met eene zilveren kroon met twee zwarte vleugels en vrouwenaangezigt, en boven aan de linker en onder aan de regterzijde, op een purperen veld, drie zilveren golvende streepen, aanduidende drie stroomen of zijlen. Het nieuwe, maar in 1672 reeds gebruikte wapen, is een gekroond schild, gedeeld in twee deelen (*coupé*); hebbende het bovenste deel de harpij, doch zonder kroon en met twee starretjes, aan elke zijde van den hals een; in het onderste deel drie sluisgaten met water zonder deuren, omschrift: *Sigillum der drie Delfzijlen*. Dit wapen is in zilver op de Archievenkamer, te Groningen, voorhanden.

DELFUM, Lat. naam van de st. Delft, in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Delft.

DELI, Delli, Delly of Dilly, kon. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, aan de Noordoostkust, langs de Straat van Malakka, N. van Aroe.

De aanmerkelijkste riv. zijn: de Batoe, de Deli, de Jolo, de Langkat en de Schina. De Diamantskaap ligt in het noordelijkste gedeelte van dit koningrijk. — De voortbrengselen bestaan hoofdzakelijk in goud, kamfer, benzoin en peper. De bewoners zijn Maleijers, en voor het meerendeel zeeschuimers. De Koning is cijnsbaar aan *Siakh*, en heeft zijnen zetel te Deli, dat tevens de hoofdpl. van het rijk is.

DELI, Delli, Delly of Dilly, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, kon. *Deli*, aan den mond van de Deli. Het is eene haven in de *Straat van Malakka*; 3° 39′ 8″ N. Br., 116° 38′ O. L.

DELI, Delli, Delly of Dolly, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zij loopt, met eene oostelijke rigting, in de *Straat van Malakka* uit.

DELJES, zandplaat, bezuiden het eil. *Terschelling*, tusschen het Schuitegat en Oosterom, Z. W. van Wester-Schelling.

DELISHURKT of Dielishorkt, veelal enkel Hurkt genaamd, b. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*, prov. *Noord-Braband*, arr., kant. en 2¼ u. Z. ten W. van *Eindhoven*, gem. en ¼ u. Z. W. van *Valkenswaard*.

DELLE (DE), geh., prov. *Friesland*. Zie Dille (De).

DELLEN, geh. in de heerl. *Esch*, grooth. *Luxemburg*, voorm. kw. en 5½ u. N. O. van *Arlon*, arr. en 3 u. W. Z. W. van *Diekirch*, kw. en 2¼ u. N. O. van *Osperen*, gem. en 40 min. ten N. van *Grosbous*.

DELLEN (DE), buurs., in het *Oldambt*, prov. *Groningen*, arr. en 3½ u. N. ten W. van *Winschoten*, kant. en 2¼ u. N. O. van *Zuidbroek*, gedeeltelijk gem. en ½ u. N. van *Nieuwolde*, gedeeltelijk onder en ½ u. Z. O. van *Wagenborgen*, gem. *Termunten*.

DELLEWEG, voorname rijweg, prov. *Groningen*, arr. *Appingedam*, strekkende zich van Froomtil, in *Hunsingo*, tot aan Windeweer, in *Fivelgo*, uit, verbindende, in eene westnoordwestelijke en oostzuidoostelijke rigting, de puinweg van Uithuizen met dien van Appingedam. Hij is 1½ u. gaans lang. Thans (1841) wordt het middengedeelte bepuind, gemac-adamiseerd, en met de puinwegen van Middelstum en Loppersum, door noordwaartsche afwijkingen, verbonden. Deze weg loopt door zware kleigronden, zoodat zij in den herfst niet te gebruiken was.

DELLI, kon., st. en riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie Deli.

... plaats in *Oost-Indië*, op het eil. *Timor*, tot de ... *van Banda* behoorende; met eene reede en een ...

... st. en riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. ...

... in *Afrika*, in *Opper-Guinea*. Zie Elmina.

... buit. in het *Goregt*, prov. *Groningen*, 1½ u. ... ½ u. W. van *Westerbroek*, ½ u. van *Engelbert*, ... aan het Winscheterdiep. Het huis is in het ...: ter plaatse, waar het gestaan heeft, ziet men ... Voorheen stond er een klein huis, toen Hendrik ... van Pieter Woortman, Directeur-Generaal van de ... er in 1779 een nieuw huis bouwde en eene kleine ..., waaraan hij den naam gaf van Delmina, naar ... naam, in Opper Guinea.

... PORTUS, Lat. naam van de st. Delfshaven, in *Zuid-Holland*. Zie Delfshaven.

..., Lat. namen van de st. Delft, in *Delfland*, ... Zie Delft.

... d, prov. *Friesland*. Zie Delfstrahuizen.

... Delthe, zeer oude stroom, nu slechts een maar of ... korenschepen, in *Hunsingo*, prov. *Groningen*. ... Usquert en Warffum, bij den ouden dijk, al... lag, de Oude-Zijl genaamd, maar die, ten ... der buitengronden, hare werking verloor en ... drie deelen van dit Ooster-Nije-Zijlvest, in ... de Winsumer- en Schaphalstersluizen kwamen. ... scheiding tusschen de gemeenten *Warffum* en *Usquert* ... den oosteroever het Helwerdermaar opgeno... de gemeenten *Warffum* en *Kantens*. Vervol... denzelfden oever het Koksmaar in de Delte, ... ook het Stitswerdermaar, met eene ... Delt stort zich bij *Scheeftil*, een weinig N. ... *Trekvaart naar Warffum*.

... in den *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*, ... kant. *Zalt-Bommel*, gem. *Kerkwijk*. ... van Delwijnen en eenige uiterwaarden en ... benevens de buursch. het Rot, beslaat ... bund. 7 v. r., telt 40 h. en 230 inw., die ... in den landbouw en veeteelt.

... zijn, behooren tot de gem. van *Bruchem-Kerk*... heeft in deze heerl. geen school maar de kin... onderwijs. Deze heerl. werd vroeger be... de Cock van Delwijnen, thans is zij een eigen... F. Baronnesse van Nagell, geb. Gravinne ... op het kasteel te Neder-Hemert.

... ¾ u. Z. W. van Tiel, 1½ u. Z. ten W. van ... W. van Kerkwijk. Het is een zeer oud, ... doch thans zeer verminderd, zoodat het zelfs ... moeten hier onderscheidene kasteelen gestaan ... klooster der Tempelieren, waarvan de bewoners hier ... in eenen nacht zouden om het leven gebragt zijn, ... niet in het klooster maar bij een ontuchtig ... De plaats, waar dit klooster zoude gestaan

hebben en waar tegenwoordig niets meer te zien is dan de hooge heuvels, op welke het klooster vroeger stond, draagt nog den naam van Keeläf.

DELWIJNEN (POLDER-VAN-), pold. in den *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrict*, arr. *Tiel*, kant. *Zalt-Bommel*, gem. *Kerkwijk*; palende N. aan den Polder van Gameren, O. aan de Polders van Bruchem en Kerkwijk, Z. aan de Polders van Amerzoden en Well, W. aan de Polders van Well en Aalst.

Deze pold. beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 399 bund. 7 v. r., waaronder 372 bund. 5 v. r. 13 v. ell. schotbaar land. Er ligt daarin eene buurs. het Rot en bevat. in het geheel 26 woningen, onder welke 12 boerenhofsteden. Het land wordt door een molen op de rivier de Maas, van het overtollige water ontlast, terwijl een afzonderlijk gedeelte van dezen pold. de Riemer genaamd, gemeenschappelijk met een gedeelte van den Polder van Well, door den molen van Neder-Hemert ontlast wordt. Het polderbestuur bestaat uit twee Poldermeesters, geadsisteerd door eenen Secretaris, die te gelijk Ontvanger der dorps-polderlasten is.

DEMAK of DAMAK, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Samarang*, eene der zuiverste van Java.

Zij ontstaat in de resid. *Soerakarta*, komt voorts, met eene oostnoordoostelijke rigting, in de resid. *Samarang*, waar zij, omtrent 2 m. boven Salatiga, met een zwaar gedruisch, tusschen de klippen en bergen doorstroomt, voorts splitst zij zich beneden Demak in twee armen, van welke de regter den naam van Djavana aanneemt, terwijl de linker onder den naam van DEMAK zich met eenen noordwestelijken loop in de *Zee van Java* ontlast. — Zij is op eenigen afstand van hare monding bevaarbaar.

DEMAK of DAMAK, reg. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Samarang*, in het Noord-oostelijke der resid. Tot dit reg. behooren de distr. Demak, Wierosarie en Wedoony.

Dit reg. is eene vlakke, vruchtbare en met vele rivieren doorsnedene landstreek, waar men een goede hoeveelheid Europesche granen, peul- en en andere vruchten tot eigen gebruik verbouwd. Ook heeft men er zeer geschikte plaatsen om zout te winnen.

DEMAK of DAMAK, dist. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Samarang*, reg. *Demak*. Er wordt kwikzilver gevonden, hoewel in eene geringe hoeveelheid.

DEMAK of DAMAK, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, reg. en distr. *Demak*, aan de Demak, 5 palen van *Djebor*, 6 van *Wonnokerto*, 16 van *Samarang*, 194 van *Soerabaija*, 383 van *Batavia*, 399 van *Banjoewangie* en 465 van *Anjer*.

Deze voor buitengewoon oud gehouden stad, was in het begin der achttiende eeuw bewoond door 3000 Javaansche huisgezinnen. Vroeger hadden de Nederlanders er eene houten vesting, Goed-Begin geheeten.

Zij is gedenkwaardig door de nederlaag en de dapperheid der Nederlandsche vrijwilligers in het begin van den vijfjarigen oorlog tegen DIEPO NEGORO.

DEMEN of DEEMEN, d. in het *Land van Ravestein*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 5 u. N. O. van *'s Hertogenbosch*, kant. en 2 u. N. W. van *Grave*, gem. *Dieden-Demen-en-Langel*, 20 min. Z. O. van *Dieden*; met 300 inw., die meest in den landbouw hun bestaan vinden.

De inw., die allen R. K. zijn, maken met die van Neer-Langel eene par. uit, welke tot het vic. van *'s Hertogenbosch* behoort, door

[illegible] Pastoor en [illegible] Assistent bediend wordt en 600 zielen telt. De kerk, [illegible] den H. Willebrordus is toegewijd, is van toren en [illegible].

[illegible] eene dorpschool.

DEMEN [illegible]. riviertje in het *Land van Ravestein*, prov. *Noord-Braband*. [illegible] zijnen oorsprong in de Peel, loopt noordwaarts voorbij [illegible]. Herpen, Deursen, Dennenburg en Demen alwaar het [illegible].

[illegible], buit. in *Gooiland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en [illegible] Z. van *Amsterdam*, kant. en gem. *Weesp*.

[illegible]BACH of Demeschbach, geh. in de heerl. *Rulland*, grooth. *Luxemburg*. kw., arr. en 6 u. N. W. van *Diekirch*, kant. en 1 u. [illegible] van *Clerff*, gem. *Asselborn*.

[illegible]ERIK of Dammerik, pold. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Utrecht*, kant. *Loenen*, gem. *Vinkeveen*; palende N. [illegible] Polder van Vinkeveen, O. aan Oukoop, Z. aan het Noordeinde van Portengen, Z. W. en W. aan Oudhuizen.

Het is eene heerl., waarin de b. Demmerik en eenige verstrooid liggende h. Deze heerl. wordt ook wel Denemarken of Deemerik genoemd, en komt onder dien naam reeds op het jaar 884 voor. Sommigen achten daarom, niet onwaarschijnlijk, dat zij behoord hebbe tot de landen, welken door Keizer Lodewijk, in het begin der negende eeuw, aan de Noormannen of Denen werden geschonken, die destijds alhier hunnen zetel hadden. Denemarken is daarna de naam geworden van een oud adell. geslacht. Men meent, dat onder den naam van Denemarken van ouds eene veel grootere streek lands, tusschen den Amstel en de Vecht, begrepen werd. Thans echter beslaat zij eene oppervlakte van 1033 bund. 4 v. r. 83 v. ell., telt 78 h., waaronder 31 boerenhofsteden, bewoond door 600 zielen. De inw. vinden meest hun bestaan in landbouw, veeteelt en veenderij; hebbende men hier redelijk goed weiland, als ook veengronden.

Men telt er 190 Herv., die vroeger tot de gem. van *Ter-Aa* behoorden; doch thans met *Vinkeveen* zijn vereenigd. — De R. K., die tot de stat. van *Vinkeveen* gerekend worden, zijn ruim 400 in getal.

Thans wordt deze heerl. in eigendom bezeten door den Heer Eduard Croese, woonachtig te Amsterdam.

Het polderbestuur bestaat uit éénen Polderschout, die tevens Secretaris is, en twee Poldermeesters.

De b. Demmerik ligt 4 u. N. W. van Utrecht en 1½ u. W. ten Z. van Loenen.

Er is hier een Regthuis, waarin de Waag gehouden wordt. — De kermis van Demmerik valt in den vierden Dingsdag van September.

DEMPET, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Samarang*, reg. en 3 palen van *Demak*.

DEMPO (GOENONG-) of Heilige-Berg, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, lands. *Passaman*, 2176 vad. boven de oppervlakte der zee, gedeeltelijk met bosch bedekt, door olifanten, rhenocerossen en geiten bewoond, en door de inlanders als heilig beschouwd. Zij heeft drie toppen, de Goenong-Dempo, de Goenong-Lemoe en de Goenong-Berapi.

DEMPO (GOENONG-), een der toppen van den *Goenong-Dempo*, in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*.

DEMTER, naam welke men in de wandeling, kortheidshalve, veelal aan de st. Deventer in *Zalland*, prov. *Overijssel*, geeft. Zie Deventer.

DEN-AARD, geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*. Zie Aard (Den-) (1).

DENDER of Denner, d. in *Oost-Indië*, op het *Bandasche* eil. *Banda-Lonthoir*, distr. *Waijer*.

De kerk van dit d. is, door de aardbeving van het jaar 1816, geheel ingestort. — Er ligt hier eene vrij groote sterkte, aan de zee.

DENECHAM, eigenlijke naam van het d. Denekamp, in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie Denekamp.

DENECHEM, naam, onder welken het d. Denekamp, in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, op sommige kaarten voorkomt. Zie Denekamp.

DENEKAMP, gem. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. *Almelo*, kant. *Ootmarsum* (1 k. d., 10 m. k., 4 s. d.); palende N. aan de gem. Tubbergen en het kon. Hannover, O. aan Hannover, Z. aan Losser en Weerselo, W. aan Tubbergen; terwijl de gem. Ootmarsum, rondom in Denekamp besloten ligt.

Zij bevat het d. Denekamp, de buurs. Groot-Agelo, Klein-Agelo of Lutteke-Agelo, Breklenkamp, Denekamp, Noord-Deuringen, Lattrop, Nutter, Oud-Ootmarsum en Tilligte; ook heeft men er de havezathen Breklenkamp, Noord-Deuringen, Singraven en Beugelskamp, welke laatste echter voor een groot gedeelte gesloopt is; alsmede de buit. Harseveld. De gem. beslaat 8820 bund., telt 811 h. en ruim 4000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. Ook heeft men in deze gem. 1 papierfabrijk en 3 calicotsweverijen, welke gezamenlijk 70 weefstoelen aan den gang houden, meerendeels buiten de fabrijken, in de woningen der wevers, en ook niet allen in deze gem., gevestigd.

De R. K., van welke men er 3500 en daaronder 2300 communicanten, aantreft, maken voor het grootste gedeelte de statiën van *Denekamp* en *Lattrop-en-Breklenkamp* uit, maar behooren ook gedeeltelijk tot de statie van *Ootmarsum-en-Tilligte*.

De Herv., die hier ruim 500 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van *Deventer*, ring van *Almelo* behoort. De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest, Valerius Rostrop, die hier in het jaar 1602 kwam en in het jaar 1605 naar Bremen vertrok.

De Israeliten, wier getal 50 beloopt, behooren tot den ring van *Oldenzaal*, bijkerk *Ootmarsum*.

Er zijn in deze gem. 6 scholen, als: ééne te Groot-Agelo; ééne te Breklenkamp, ééne te Denekamp, ééne te Noord-Deuringen, ééne te Lattrop en ééne te Tilligte, welke gezamenlijk door 600 leerlingen bezocht worden.

Het d. Denekamp, eigenlijk Denechem, Denecham of Denichem, op sommige kaarten ook Denicham gespeld, ligt 5 u. O. van Almelo, 2 u. Z. O. van Ootmarsum, en telt, in de kom van het d., 140 h. en 560 inw.

De R. K. statie van *Denekamp* behoort tot het aartspr. van *Twenthe*. Zij telt 2300 zielen, onder welke 1500 communicanten, en wordt door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend. De kerk, aan den H. Nicolaas toegewijd, is gebouwd in de plaats van de vorige dorpskerk, dat een oud gebouw was, hetwelk in het begin der vijftiende eeuw reeds bestond, tijdens de Reformatie aan de Herv. is overgegaan en in 1810 weder aan de R. K. werd teruggegeven. De pastorie werd

(1) Alle andere woorden, die insgelijks met den of de beginnen, zoeke men op de woorden van onderscheiding.

voorheen bij beurten door de regering en den Bisschop der stad Deventer vergeven. Er waren in deze kerk twee vicarijen; als: die van St. Antonius, wiens bezitter het ambt van organist bekleedde, en tot het lezen van drie missen ter week verbonden was, terwijl hij door den Pastoor en de twee oudste Kerkmeesters aangesteld werd; en die van de H. H. Catharina, Agnes en Barbara, waarvan de bedienaar het kostersambt waarnam, en driemalen ter week missen moest lezen; terwijl de Pastoor, de Graaf van Bentheim en de Kerkmeesters, gezamenlijk als eenen enkelen persoon, het regt hadden om den Vikaris te benoemen. Ook was de bedienaar van de laatste vikarij gehouden om eens ter week missen te lezen in eene kapel, welke destijds op de havezathe Singrave stond.

De Herv. kerk is in het jaar 1810 gesticht, en van een orgel voorzien. — De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 180 leerlingen bezocht. — De kermis valt in den 8 September.

Denekamp is de geboortepl. van den Schilder Gerard Jan Palthe, geb. in het jaar 1681.

DENEKAMP, buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. en 6 u. O. van *Almelo*, kant. en 2½ u. Z. O. van *Ootmarsum*, gem. en 1 u. O. van het d. *Denekamp*; met 120 h. en 540 inw.

Deze buurs. wordt op sommige kaarten ook verkeerdelijk Eechman genoemd, naar den naam van eene boerderij, in de buurs. Denekamp gelegen.

DENEMARKEN, heerl. en pold. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie [illegible].

DENEMARKEN, geh. in *Fivelgo*, prov. *Groningen*, arr. en 3 u. O. van *Groningen*, kant. en 1½ u. N. ten W. van *het Hoogezand*, gem. en [illegible] u. N. van *Slochteren*, waartoe het gedeeltelijk, en ½ u. W. van *[illegible]*, waartoe het overige behoort; met 9 h. en 50 inw.

DENENBURG, d. in het *Land van Ravestein*, prov. *Noord-Braband*. Zie [illegible].

DENIA, voorm. buit., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Ferwerderadeel*, ¼ u. N. W. van *Ferwerd*, waartoe het behoorde.

DENICHEM, naam, onder welken, op sommige kaarten, het d. Denekamp, in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, voorkomt. Zie Denekamp.

DENICHEM, oude naam van het d. Denekamp, in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie Denekamp.

DENNENBOSCH, geh. op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*. Zie [illegible].

DENNENBURG, d. in het *Land van Ravestein*, prov. *Noord-Braband*. Zie [illegible].

DENNENKAMP of [illegible], meer algemeen bekend onder den naam van [illegible], geh. op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. [illegible] u. N. W. van *Arnhem*, kant. en 3 u. N. O. van [illegible] u. O. van *Ede*, bij *Otterloo*, waartoe het behoort. [illegible] slechts 1 h., bewoond door 8 zielen.

DENNENKAMP (DEN), buit. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, [illegible] ¼ u. N. O. van *Zutphen*, gem. en 1 u. Z. O. van [illegible] aan den Straatweg van Zutphen naar Deventer. Het beslaat, [illegible] het heerenhuis, uit boerenwoning, tuin, wandeldreven, [illegible] en weiland, is groot 6 bund. 75 v. r., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer J. W. Wijnveldt, woonachtig te [illegible].

DENNENBURG, Denneburg, Deenenburg of Denenborg, d. in het *Land* van [illegible], prov. *Noord-Braband*, *Eerste* distr., arr. en 6 u. N.

O. van *'s Hertogenbosch*, kant. en 2 u. N. W. van *Grave*, gem. *Deursen-en-Dennenburg*, ½ u. N. W. van Deursen.

De inw., die hier allen R. K. zijn, maken eene par. uit, welke tot het vik. van *'s Hertogenbosch* behoort, en door eenen Pastoor bediend wordt. De kerk, aan den H. Michael toegewijd, heeft eenen toren maar geen orgel. — Men heeft er 28 h. en 170 inw. — De kinderen gaan te *Deursen* ter schole. De kermis valt in, in de maand Mei, op St. Michiaelsdag.

DENNENBURG, landg. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. en 3 u. ten Z. Z. W. van *Amersfoort*, kant. en 2 u. N. W. van *Wijk-bij-Duurstede*, gem. en 10 min. ten Z. O. van *Driebergen*.

Het beslaat, met *Broekbergen*, eene oppervlakte van 195 bund. 92 v. r. 95 v. ell. en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Carel Joseph van der Muelen van Maarssenbroek te Utrecht.

DEPACKI, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Buitenzorg*, aan de Tjiliwong.

DEPOK, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Preanger-regentschappen*, reg. *Soemedang*.

DER-AAR, oude naam van de gem. Ter-Aar, in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Aar (Ter-).

DERBACH, d. in het balj. van *Bastogne*, grooth. *Luxemburg*. Zie Derenbach.

DERBACH, geh. in de heerl. *Ouren*, grooth. *Luxemburg*, arr. en 6 u. N. van *Diekirch*, kant. en 1½ u. N. O. van *Clerff*, gem. *Heinerscheid*.

DERBON, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. en reg. *Rembang*, aan de Noordkust, W. van de Troepe.

DERDEPOLDER, pold. in het *Land van Altena*, prov. *Noord-Braband*. Zie Nathals.

DERENBACH of Dernbach, op sommige kaarten ook Derbach, d. in het balj. van *Bastogne*, grooth. *Luxemburg*, arr. en 6 u. N. W. van *Diekirch*, kant. en 1½ u. N. W. van *Wiltz*, gem. en ½ u. O. van *Ober-Wampach*.

DERGMEER of Dergmeer, pold. in *Geestmerambacht*, prov. *Noord-Holland*, arr. en kant. *Alkmaar*, gem. *Oudcarspel*; palende W. en N. aan de Warmerhuizerban.

Deze pold. was vroeger een meer, dat omstreeks het jaar 1617 is ingedijkt. De pold. beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 42 bund. 71 v. r. 40 v. ell., alles schotbaar land. Vroeger werd deze pold. door eenen molen, op het boezemwater van het Geesterambacht, van het overtollige water ontlast. Ten jare 1836 is de molen afgebroken, wordende thans het overtollige water door eene pomp in een gegraven kanaal geloosd, waar langs het, ter lengte van 640 ell., weder door eene pomp, in den Kerkmeerpolder loopt, en, te gelijk met het overtollige water van dien polder, door eenen molen, op het Boezemwater van Geestmerambacht, uitgemalen wordt. Het polderbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, twee Molenmeesters en eenen Penningmeester.

DERKSEILAND, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidwestereilanden van Banda* behoorende, nabij Timor gelegen.

DERMA, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerabaija*, op een groot eil., dat door twee armen der Toeroesan gevormd wordt.

DERMO, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Kadoe*, twee palen O. van Kaliedjinking.

voo!
ve.!
Si
he!
d·
va
k·
t·
z·
t·
h

Augustus 1826, een hev.. het bevel van den Kolonel de laatsten geheel verslagen

-Voorne-en-Putten, prov. eendlijk een begin neemt, in loopt, en zich daar in de

grooth. Luxemburg. Zie

grooth. Luxemburg. Zie

in het Overkwartier

in het Overkwartier der prov.

op het Sundasche eil. Bovenlanden. bevolking van Soengi-Pago, Den 6 April vie- Regent van Batipo, den vijand van versterkingen, welke werd geheel verslagen, en drift, dat het voor de te houden; zelfs werden, eenige kampongs door voorzeide Regent met de het laatste voorname na eenen geringen weder-

DER DE), onbehuisde Tweede distr., arr. dam; palende N. en O. W. aan den Draaijer. bund. 7 v. r. 5 v. ell. stuurd door den eigenaar, te Werkendam. Het zomer-

groep eil. in Oost-Indië.

Guiana, kol. Suriname, aan palende bovenwaarts aan aan de verl. plant. Nieuw- had eenen watermolen en plant. Domburg zijn overge-

in de Meijerij van 's Her-

en Waal, prov. Gelderland.

EILAND, het EILAND VOOR de Baai van Nangasaki en eene kleine steenen brug, die een goed wachthuis gevonden

wordt, waarvoor altijd schildwachten geplaatst zijn (32° 41′ N. B. 165° 19′ O. L.).

Het wordt ook somtijds door de Japannezen Desima-Mats, genoemd d. i. Vooreilandstraat, omdat het onder de straten van *Nangasaki*, gerekend wordt en aan dezelfde bepalingen onderhevig is. Het ligt niet ver van de zee, en is met kunst opgeworpen, aangezien de zee hier vol rotsen en zandbanken, en zeer ondiep is. De grondslagen zijn, van anderhalf tot twee vademen diepte, van hardsteen, en bij hoog water, omtrent eene halve vadem boven de oppervlakte. In gedaante heeft het eiland veel van eenen waaijer, zonder handvatsel, zijnde een langwerpig vierkant, waarvan de twee langste zijden stukken van cirkels zijn. Het Opperhoofd van den Nederlandschen handel en de ambtenaren, die tot de Nederlandsche factorij behooren, wonen alle op dit eilandje, en zijn van wege de Japansche regering aan een gestreng toezigt onderworpen. Van het jaar 1611—1641 was de Nederlandsche factorie in Japan, op Firando gevestigd, doch in het laatstgemelde jaar werden de Nederlanders gedwongen, tot aanmerkelijk nadeel van hunnen handel, hunne factorij op Decima te vestigen, waar zij tot nu toe bestaan heeft. Aan de zuidzijde van dit eiland ziet men twee stevige poorten, Waterpoorten genaamd, die nooit geopend worden, dan bij het laden en lossen van onze schepen, in tegenwoordigheid van eenen Zaakgelastigde van den Gouverneur.

Het geheele eiland is omringd met tamelijk goede houten schuttingen, met kleine daken voorzien, op wier top eene dubbele rij scherpe palen staat, even als Spaansche ruiters in den vestingbouw; het geheel is over het algemeen zwak, en, in geval van nood, niet bestand voor tegenweer. In het water staan, eenige weinige voetstappen van het eiland, dertien zeer hooge staken, op redelijken afstand van elkander, met houten bordjes in den top, bevattende in groote Japansche karakters, het verbod des Gouverneurs, met de zwaarste straffen aangedrongen, aan alle vaartuigen, hoe ook genaamd, om voorbij deze staken het eiland te naderen. Bij de brug, naar den kant der stad, is een hardsteenen plein, waarop de bevelen des Keizers en de plakkaten van den Gouverneur, op houten bordjes, geplakt worden. Een dezer bevelen heeft betrekking op de wacht, het andere op de Bevelhebbers der Straat van Decima, en elk, die daar iets te doen heeft en langs dien weg moet gaan. Men rekent den platten grond van dit eiland gelijk met 6000 voet lengte en 240 voet breedte. Eene wijde straat is zoo lang als het geheele eiland; ook is er een pad, om langs de schuttingen te gaan, die het omringen. Dit pad kan gesloten worden, als het noodig is. Het pad der riolen loopt af in de zee, door naauwe kromme pijpen, voorbedachtelijk zoo gemaakt, opdat er niets van het eiland zou kunnen worden uitgesmokkeld, hetwelk de Japannezen meenen, dat ligtelijk zou kunnen geschieden, als de pijpen regt waren. De straat, die in de lengte over het eiland loopt, is de eenige die aan wederzijden huizen heeft. Deze werden door sommige inwoners van Nangasaki gebouwd, aan welken de inwoners van Desima, volgens het oorspronkelijke contract, 6,500 siomonen moeten betalen. Alle de huizen zijn van hout, meestal van dennenhout en zeer lomp gebouwd. Zij zijn twee verdiepingen hoog en dienen gelijkvloers tot pakhuizen, terwijl de bewoners boven verblijf houden en op hunne eigene kosten, volgens de gewoonte des lands, de vertrekken met geschilderd papier, in plaats van behangsel, versieren en matten op den vloer hebben, en, indien zij veilig willen zijn, hunne woningen met deuren en

[illegible] worden. De overige gebouwen op het eiland zijn: drie [illegible]: één aan elk einde, en één in het midden; eene [illegible] bij den ingang, met de noodige gereedschappen voor het [illegible] van brand, en Putten om water uit te scheppen, die met [illegible] planken en zoo toegespijkerd zijn, dat men ze in geval van nood [illegible] kan openen. Al het water, dat de bewoners voor de keuken en [illegible] noodig hebben, komt van de rivier, die door de stad [illegible] loopt en wordt met pijpen van bamboesriet aangebragt; het valt [illegible] in, binnen het eiland aangelegd. Voor dit water moet men [illegible]lijk betalen. De Oostindische maatschappij heeft achter de groote straat, op hare kosten, een Gebouw doen opregten, geschikt voor den [illegible] onzer goederen, en twee Pakhuizen, tegen het vuur bestand; want de bovenvermelde pakhuizen, welke men gelijkvloers vindt, zijn noch tegen regen, noch tegen brand of dieven beveiligd. Het eiland bevat ook eene ruime Keuken; een Huis voor de Afgevaardigden van den Gouverneur, om het oog op onzen handel te houden; een Huis voor de Tolken, die men alleen gedurende den tijd der verkoopingen noodig heeft; een Keuken- en Speeltuin; eene Plaats om linnen en andere dingen te wasschen; eenige Particuliere Tuinen en eene Badplaats. De Ottona of Hoofd-Opziener der straat heeft ook een huis en tuin voor zich. Er is ook nog eene opene plaats voor kramen, welke er zoo lang staan als onze schepen in de haven liggen; alsmede een afzonderlijke hoek, waar de touwen en het linnen, om de goederen in te pakken, bewaard worden.

In het jaar 1813 kwamen er twee Britsche schepen, onder Nederlandsche vlag, voor dit eiland, die door den Engelschen Luitenant-Gouverneur van Oost-Indië, Raffles, afgezonden waren, om onze faktorij in bezit te nemen. Doch het Opperhoofd van Desima, Hendrik Doeff, had besloten de vlag voor de Engelschen niet te strijken. Daar hij echter wist, hoezeer de Japanezen tegen de Engelschen verbitterd waren, omdat deze onzen handel geheel stremden, deed hij den Raad van Indië, Waardenaar, die bestemd was, om hem als Opperhoofd te vervangen, het gevaar beseffen, waarin zich de manschap der schepen zoude bevinden, wanneer hij hen als Engelschen in Japan bekend maakte. De Engelschen traden dus gereedelijk in eene schikking, waarbij zij aannamen alle de sedert zoo vele jaren door de Nederlanders, bij gebrek aan toevoer, gemaakte schulden te betalen, en eene zekere hoeveelheid koper van het Opperhoofd Doeff naar Batavia mede te nemen, en aldaar voor zijne rekening te verkoopen; waartegen deze aan de Engelschen stilzwijgendheid, ook van eenige Japansche tolken, die in het geheim moesten zijn, en eene lading koper, beloofde. Tevens zond hij zijnen Pakhuismeester Blomhof naar Batavia, om een verdrag met Raffles te sluiten, ten einde deze met den Heer Doeff, als Nederlandsch Opperhoofd, jaarlijks onder Nederlandsche vlag handel zoude drijven. Doch den voorslag van den Luitenant-Gouverneur, om de faktorij van Desima, als onderhoorig aan Java, volgens het verdrag van overgave van dat eiland, aan de Britten af te staan, verwierp hij geheel en al, niettegenstaande de grootste bevordering en geldelijke voordeelen, hem door Raffles ruimschoots aangeboden. Eene nadere poging, ten volgende jare aangewend, slaagde niet beter, te minder, daar het Nederlandsche Opperhoofd toen tevens van de heugelijke gebeurtenissen onderrigt werd, welke inmiddels in ons vaderland hadden plaats gegrepen. Het duurde echter nog tot in het jaar 1817 eer de Nederlanders in Japan, die gedurende acht jaren van alle gemeen-

schap met het vaderlandsche bestuur waren afgesneden geweest, uit hunne ballingschap verlost werden. Of mogt het geen ballingschap heeten, daar zij gedurende al dien tijd van alle naauwkeurige berigten, omtrent de groote gebeurtenissen in Europa, waren verstoken geweest, en aan vele noodwendigheden of ten minste aan vele gemakken des levens, hadden gebrek geleden. Desima was alzoo de eenige plaats, waar de Nederlandsche vlag, gedurende onze inlijving in het Fransche keizerrijk, volstandig is blijven waaijen, en waar zij noch voor de Franschen, noch voor de Engelschen heeft moeten zwichten.

DÉSIR (KLEIN-MON-), verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Cottica*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de suikerplant. Elk-het-Zijne en Manheim, benedenwaarts aan de suikerplant. Anna's burg; 225 akk. groot.

DÉSIR (LAND-VAN-MON-), verl. grond, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Cottica*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan het tweede tabbetje, benedenwaarts aan de verl. plant. de Onderneming; 500 akk. groot.

DESIR (MON-), verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Motkreek*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de katoenplant. Clemensburg, benedenwaarts aan de verl. plant. Voorzorg; 796 akk. groot; bij de Negers Butnari geheeten.

DESSELAAR, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Braband*, *Derde* distr., arr. en 3 u. O. ten Z. van *Eindhoven*, kant., gem. en ¼ u. N. W. van *Asten*.

DESTOMBESBURG, suikerpl. in *Nederlandsch Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Boven-Commewijne*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. l'Esperance, benedenwaarts aan de verl. plant. Bethlehem; 1800 akk. groot, met 96 slaven. De Negers noemen deze plant. van der Werffie.

DETAL, d. in *Oost Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Samarang*, distr. *Grogol*.

DEUFELT, geh. in het graafs. *Wiltz*, grooth. *Luxemburg*. Zie Deifelt.

DEURINGEN, Deurningen, Duringen, Doiringen of Doisningen, buursch. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. en 4 u. Z. O. van *Almelo*, kant. en 1 u. Z. W. van *Oldenzaal*, gem. en 2 u. Z. van *Weerseloo*.

De R. K., van welken men er 700 aantreft, maken met die van de buurs. *Hasselo* en *Gammelke* eene stat. uit, welke tot het aartspr. *Twenthe* behoort, 1700 zielen en daaronder 1200 communicanten telt, en hier eene, in 1830 nieuw gebouwde, kerk heeft, welke aan den H. Plechelmus toegewijd is en door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend wordt.

DEURINGEN (NOORD-) of Noord-Doirningen, d. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. en 5 u. O. van *Almelo*, kant. en 1¼ u. O. Z. O. van *Ootmarsum*, gem. en ½ u. N. van *Denekamp*; met de havez. Noord-Deuringen, en eene school.

DEURINGEN (NOORD-) Noord-Deurningen, Noord-Duringen, Noord Doiringen of Noord-Doirningen, havez. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. en 5 u. O. van *Almelo*, kant. en 1¼ u. O. Z. O. van *Ootmarsum*, gem en ½ u. N. van *Denekamp*, in de buurs. *Noord-Deuringen*.

Deze havez. wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Adolph Frederik Lodewijk Grave van Rechteren Limpurg.

DEURLOO, ook wel de Rassen genaamd, mond van de *Honte* of *Westerschelde*, tusschen *Walcheren* en *Zeeuwsch-Vlaanderen*. Het is een eng vaarwater, dat met onderscheidene zandbanken bezet is.

[illegible] vaarwater, dat de edelmoedige loodsen Jacob en Frans [illegible] schoonste blijk van stoutmoedigheid en menschenliefde [illegible]. In Julij 1779 geraakte het Oostindische com[illegible] Woestduin, bij het inzeilen van den Deurloo, door pligt[illegible] van den Loots, aan den grond en werd kort daarop geheel [illegible], zoodat men van de lading niets noemenswaardig kon ber[illegible], doch van de schepelingen kwamen slechts 10 of 12 om, heb[illegible] de overige hun leven te danken aan de onverschrokkenheid van [illegible] Vaarboot's, die, nadat het schip reeds aan stukken geslagen was, met hunne schuit en tien manschappen derwaarts voeren, en met de edelste zelfsopoffering 87 schepelingen van eenen, anders onvermijdelijken dood, redden.

DEURLOO, voorm. water in *Zeeland*, tusschen Wemeldinge en Yerseke, op *Zuid-Beveland*, waarvan de Deurloohoek aldaar nog zijnen naam draagt.

DEURLOOHOEK, geh. op het eil. *Zuid-Beveland*, arr., kant. en 2 u. O. van *Goes*, gem. en ½ u. W. van *Yerseke*.

DEURLOOPOLDER, pold. op het eil *Tholen*, prov. *Zeeland*, arr. *Zierikzee*, kant en gem. *Tholen*; palende N. W. aan den Mosselhoek, O. aan de Eendragt, Z. W. aan den Razernijpolder, W. aan den Vrouw-Beliepolder.

Deze pold. is in het jaar 1572 bedijkt.

DEURNE, voorheen Dorne, Doirne, Doerne of Doorne, en door de Meijerijenaars gewoonlijk Deursen genoemd, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Braband*, *Derde* distr., arr. en 5 u. O. ten N. van *Eindhoven*, kant. en 2 u. N. ten O. van *Asten*, gem. *Deurne-en-Liessel*, digt aan de Peel.

Het is een zeer oud d., waarvan reeds in het jaar 721, toen de H. Willebrordus er geweest is, onder den naam van Durninum melding gemaakt wordt. Men telt er, in de kom van het d., 145 h. en 1750 inw., en, met de daartoe behoorende geh. Brugge, Hanenberg, Molenhof, Moosdijk, Neerkant, Terp, Vloeieind, Vrekwijk, Wasberg en Zijlberg, 570 h. en ruim 2300 inw., die meest in landbouw en den handel in turf hun bestaan vinden. Ook heeft men er eene, in 1833 opgerigte, bierbrouwerij en azijnmakerij.

Dit d. behoorde eertijds onder de par. van *Brakel*, maar is reeds in het midden der vijftiende eeuw daarvan afgescheiden. Thans maken de R. K., die er 2300 in getal zijn, met die van *Liessel* eene par. uit, welke tot het voorm. bisd. of vic. gen. apost. van *'s Hertogenbosch*, dek. van *Helmond*, behoort, eene kerk te *Deurne* en eene bijkerk te Liessel bezit, 3300 zielen, en onder dezen 2400 communicanten, telt, en door eenen Pastoor, eenen Rector en eenen Kapellaan bediend wordt. De kerk, aan den H. Willebrordus toegewijd, is na de Reformatie bij de Herv. in gebruik geweest, tot in het jaar 1795, toen zij aan de R. K. werd teruggegeven. Het is een zeer prachtig gebouw, met eenen toren, die van eene fraaije en hooge spits voorzien is, ofschoon naar men wil, niet zoo hoog als die, welke in Februarij 1734 afbrandde. Deze toren is meermalen door den bliksem getroffen en in brand geraakt maar altijd gelukkig bewaard. Op het koor der kerk, dat veel hooger dan het schip of ruim is, staat een aardig torentje als een lantaarn, voorzien van een klokje, waarom men dit het *Schelltorentje* noemt.

De Herv., van welken men er 30 telt, behooren tot de gem. van *Deurne-Vlierden-Bakel-en-Liessel*, en hebben ook hier een kerkje,

dat in het jaar 1815 gebouwd is, dat eenen toren doch geen orgel heeft.

De dorpschool wordt gemiddeld door 100 leerlingen bezocht. Voorts heeft men te Deurne een zeer geschikt gemeente huis en onder dit d. liggen ook twee kasteelen, voorheen het Nieuw-kasteel en het Oud-kasteel geheeten, doch thans het Groot-Kasteel en het Klein-kasteel genoemd. Zie Deurne (Groot-Kasteel-te-) en Peelland (Slot-van-).

Tusschen *Helmond* en Deurne lagen vroeger aan de Westzijde van den dijk, omtrent ½ u. van laatstgemelde plaats eenige zandduinen, welke door den wind geheel zijn weggestoven, vroeger werd het zand door de dennenboomen, welke op den dijk stonden gestuit en bleef daar als het ware hangen; maar nadat men in het jaar 1802 die boomen, zoo ver de zandduinen strekten, heeft afgehouwen, zijn die duinen, welke eerst ten W. van den dijk lagen, nu gedeeltelijk naar de Oostzijde verstoven.

Deurne is de geboortepl. van den beroemden Geschied- en Natuurkundige Johannes Florentius Martinet, geb. 17 Julij 1729, † 4 Augustus 1795.

Dit d. werd den 5 Januarij 1511 door de Gelderschen, die te Venlo en Roermonde in bezetting lagen, voor een groot gedeelte aan kolen gelegd. In het jaar 1599 werd het, even als het omliggende land, door de Spanjaarden afgestroopt, en in 1702 leed het groote schade door de legers der Bondgenooten en Franschen.

DEURNE (GROOT-KASTEEL-TE-), vroeger het Nieuw-Kasteel genoemd, kast. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 5¼ u. O. ten N. van *Eindhoven*, kant. en 2 u. N. N. O. van *Asten*, gem. *Deurne-en-Liessel*, ¼ u. O. van *Deurne*, waartoe het behoort, aan de Aa.

Het is een schoon en sterk gebouw, liggende rondom in breede grachten, dat met de daartoe behoorende gronden eene oppervlakte van 74 bund. 50 v. r. beslaat, en thans in eigendom bezeten wordt door den Heer Theodoor Baron de Smeth van Deurne, woonachtig te 's Gravenhage.

DEURNE (KLEIN-KASTEEL-TE-), kast. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Braband*. Zie Peelland (Slot-van-).

DEURNE (NIEUW-KASTEEL-TE-), kast. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Braband*. Zie Deurne (Groot-Kasteel-Te-).

DEURNE (OUD-KASTEEL-TE-), kast. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Braband*. Zie Peelland (Slot-van-).

DEURNE-EN-LIESSEL, gem. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Braband*, arr. *Eindhoven*, kant. *Asten* (6 k. d., 28 m. k., 4 s. d.); palende N. aan de gem. Bakel-en-Milheze, O. aan de Limburgsche gem. Horst-en-Sevenum, Z. aan de Limburgsche gem. Meijel, W. aan de gem. Asten, Vlierden en Lierop.

Zij bevat de d. Deurne en Liessel, en de geh.: Brugge, Hanenburg, den Heidrik, Molenhof, Moosdijk, Neerkant, Terp, Vloeiëind, Vrekwijk, Wasberg en Zijlberg, beslaat eene oppervlakte van 10,097 bund. 60 v. r. 74 v. ell., telt 548 h., bewoond door 643 huisgezinnen, uitmakende ongeveer 3400 inw., van welken eenigen hun bestaan vinden in den landbouw en bijenteelt, sommigen in den handel in Peelschen turf en anderen in het weven van servetgoed, dat hier uitmuntend vervaardigd wordt. Ook heeft men in deze gem. 2 pottenbakkerijen, 2 pannen- en plavuizenbakkerijen, 4 brouwerijen en 2 wind-korenmolens. De grond is er over

[illegible] op sommige plaatsen leemachtig en voor een groot [illegible]. De granen, die hier gebouwd worden, bestaan [illegible] rogge, boekweit, haver en garst.

[illegible] 3300 in getal zijn, maken de par. van *Deurne* [illegible] van welke men er ongeveer 30 aantreft, behooren [illegible] *Deurne-Vlierden-Bakel-en-Liessel.* — Men heeft in deze [illegible], welke gezamenlijk door een gemiddeld getal van [illegible] worden.

[illegible] jaarmarkten, de eerste op Vrijdag vóór den 15 [illegible] tweede op Vrijdag vóór den 21 September.

[illegible] heerl., die in het jaar 1397 met laag en middel- [illegible] verpand werd, waar, in het jaar 1559, het hoog- [illegible] bijgevoegd is; de pandpenningen werden wel in het jaar [illegible] DEURNE is wel een staten-dorp geworden, doch slechts voor [illegible], want het werd nog in hetzelfde jaar door de Staten [illegible] Nederlanden, als eene hooge heerl., erfelijk verkocht [illegible] LEEFDAAL. Thans wordt zij in eigendom beze- [illegible] THEODOOR Baron DE SMETH VAN DEURNE, te 's Graven- [illegible].

[illegible] heerl. beweerden in de vijftiende eeuw, dat zij, den [illegible], eene zekere gemeente, d. i. onbebouwde landerijen, [illegible] regtsgebied van DEURNE gelegen, van JAN III, Hertog *van* [illegible] verkregen hadden; maar aangezien zij, ofschoon die ge- [illegible] onderscheidene jaren gebruikt hebbende, de verkrijgbrieven [illegible], zoo werden zij genoodzaakt die weder te koo- [illegible] Hertog *van Bourgondië,* van welken koop hun, den [illegible], nieuwe opene brieven zijn gegeven.

[illegible] jaar 1716, de grensscheiding tusschen de Meijerij van [illegible] en Pruissisch Gelderland geregeld werd, oordeelden [illegible] DEURNE, die aldaar, ten minste voor een groot gedeelte, [illegible], en eenige der voornaamste ingezetenen, dat [illegible] grond had afgenomen, en verzochten den Algemeenen [illegible] eigendom te herstellen; dit bleef echter zonder ge- [illegible] jaar 1727, als wanneer gezegde Staten eene som [illegible], als schadevergoeding, aan den Heer toevoegden, [illegible] ingezetenen van zijne heerl. de kosten vergoedde, die [illegible] het jaar 1716, hadden moeten maken.

[illegible], in de gem. DEURNE-EN-LIESSEL, een Germaansch [illegible] Heidenschen voortijd, ontdekt geworden; deze begraaf- [illegible] voetpad op Asten doorsneden, liggende rondom [illegible] minuten van Deurne, hebbende nagenoeg eene lengte [illegible] breedte van 150 passen. Men heeft er ongeveer 100 [illegible] grootte uitgegraven.

[illegible] DEURNE-EN-LIESSEL bestaat uit een veld van lazuur, [illegible], ieder beladen met eenen klimmenden leeuw [illegible] ter linkerzijde vastgehouden wordende door ST. [illegible].

[illegible] VLIERDEN-BAKEL-EN-LIESSEL, kerk. gem., prov. [illegible], klass. van *Eindhoven,* ring van *Helmond.* Zij heeft [illegible] en telt 90 zielen.

[illegible] het twee afzonderlijke gem., als: die van [illegible] en Liessel, in welke gem. de eerste Leeraar [illegible], die er in het jaar 1648 kwam, en in [illegible] naar Bladel c. a. vertrok, en die van Bakel,

welke tot eerste Leeraar had Bernardus Watersbeek, die in het jaar 1648 aldaar kwam en in het jaar 1654 naar Eersel c. a. beroepen werd. Eindelijk werd, in het jaar 1804, ook Bakel, waarmede Gemert vereenigd is geweest, van het jaar 1680 tot 1699, nadat de Predikant Martinus Philippus de Jongh aldaar, den 16 Junij 1795, overleden was, na lange vakature, daarmede vereenigd, en nu was de eerste Leeraar in de gecombineerde gem. van Deurne-Vlierden-Bakel-en-Liessel, Antonius Henricus Ross, die in het jaar 1818 is overleden. Het beroep geschiedt door den kerkeraad.

DEURNINGEN, d. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie Deuringen.

DEURNINGEN (NOORD-), buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie Deuringen (Noord-).

DEURSE, geh. in *Rolderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie Duurse.

DEURSEN, naam, door de Meijerijenaars gewoonlijk aan het d. Deurne, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Braband*, gegeven. Zie Deurne.

DEURSEN of Deurzen, d. in het *Land van Ravestein*, prov. *Noord-Braband*, *Eerste* distr., arr. en 6 u. N. O. van *'s Hertogenbosch*, kant. en 1½ u. N. W. van *Grave*, gem. *Deursen-en-Dennenburg*, ¼ u. Z. O. van Dennenburg; met 37 h. en 300 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De inw., die allen R. K. zijn, maken eene par. uit, die tot het vik. van *'s Hertogenbosch*, behoort, en door éénen Pastoor bediend wordt. De kerk, aan den H. Vincentius toegewijd, is van toren en orgel voorzien.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 50 leerlingen bezocht. — De kermis valt in den 22 Januarij.

DEURSEN-EN-DENNENBURG, gem. in het *Land van Ravestein*, prov. *Noord-Braband*, *Eerste* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Grave*, (1 k. d., 8 m. k., 3 s. d.); palende N. aan Dieden-Demen-en-Langel, O. aan Ravestein, Z. aan Huisseling-en-Neerloon, W. aan Megen-Haren-en-Macharen en Berchem.

Zij bevat de d. Deursen en Dennenburg, benevens eenige verstrooid liggende h., beslaat eene oppervlakte van 537 bund. 16 v. r. 82 v. ell., telt 65 h. en 430 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De inw., die allen R. K. zijn, maken twee par. uit, namelijk die van Deursen en Dennenburg.

Er is in deze gem. ééne school, te Deursen, welke door 50 leerlingen bezocht wordt.

Bij den watervloed van Januarij 1820 liep een groot gedeelte dezer gem. geheel onder.

DEURSEN-DENNENBURG-DEMEN-EN-DIEDEN (GECOMBINEERDE-POLDER-VAN-), pold. in het *Land van Ravestein*, prov. *Noord-Braband*, arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Grave*; palende N. en O. aan de Maas, Z. aan den Huisselingschen, Deurnschen en Dennenburgschen zomerdam, en W. aan den Groenendijk en de Maas.

In dezen pold., welke in het jaar 1300 bedijkt is, en eene oppervlakte van omtrent 996 bund. beslaat, liggen de d. Deursen, Dennenburg, Deemen en Dieden. Hij watert uit door vijf sluisjes, die het water naar de Megensche sluis voeren, en door deze vloeit het op de Maas uit. Het polderbestuur bestaat uit het gemeentebestuur van Huiseling, het gemeentebestuur van Deursen-en-Dennenburg, en het gemeentebestuur van Dieden. Met deze polders zijn tevens gecombineerd Overlangel, Neerloon en Langel.

het geheel zandig, op sommige plaatsen leemacht
gedeelte moerassig. De granen, die hier gebou
voornamelijk in rogge, boekweit, haver en ga
De R. K., die hier 3300 in getal zijn, mak
uit. — De Herv., van welke men er ongeve
tot de gem. *Deurne-Vlierden-Bakel-en-Liessel*.
gem. twee scholen, welke gezamenlijk doo
300 leerlingen bezocht worden.
Er zijn hier twee jaarmarkten, de eer
April, de tweede op Vrijdag vóór den 21
Deze gem. is eene heerl., die in het j
baar regtsgebied verpand werd, waar,
of halsgeregt bijgevoegd is; de pandpen
1660 afgelost en DEURNE is wel een staten
weinige weken, want het werd nog i
der Vereenigde Nederlanden, als een
aan ROGIER BARON VAN LEEFDAAL. Th
ten door den Heer THEODOOR Baron
hage.
De inw. dezer heerl. beweerd
1 Maart 1325, eene zekere ge
onder het regtsgebied van DELBR
Braband, verkregen hadden; ma
meente onderscheidene jaren gebr
niet konden vertoonen, zoo wer
pen van FILIPS, Hertog *van B*
20 Januarij 1465, nieuwe op
Toen, in het jaar 1716.
's Hertogenbosch en Pruis
de Heer van DEURNE, die a
grondheer der heide i
men van hunnen gro
Staten hen in hun
volg, tot in het ja
van 10,000 guld.
mits hij den ingezet
zij deswege, sedert het
In het jaar 1837
kerkhof, uit den
plaats wordt do
in de heide, 20
van 800 en een
lijkbussen van
Het wapen
gedeeld in vie
van goud, he
WILLEBRORDI
DEURNE
Noord-Bra
eene kerk
Aanvank
Deurne-
geweest is
het jaar 1

rd-Braband.
, prov. *Gel-*
Sundasche eil.
nbosch. kw. *Ois-*
kant. en ½ u. W.
mroirt; welks inw.
Klein-Deuteren.
de eerste Hervormde
DIENST gedaan. Er lag
aartshertog *van Oosten-*
aagtigen.
veel door het hoog wa-
atrek zijn toen, naar
meer huizen beschadigd,

erij van 's Hertogenbosch,
ede distr., arr., kant. en
u. N. O. van *Cromvoirt*.
kapel gestaan hebben,
meer te zien zijn. Gedu-
, in het jaar 1629, was
gevestigd.
ijerij van 's Hertogenbosch,
Tweede distr., arr., kant. en
½ u. N. O. van *Cromvoirt*.
gevonden wordt, lag vroe-
door de Regering van 's Herto-
Hertog *van Braband*, is uit-

. prov. *Gelderland*. Zie

waard, prov. *Zuid-Holland*,
naam van DUBBEL in het *Eiland*
eeuwen, ten gevolge van door-
binnengedijkt. Zij loopt langs
Oudelandsambacht, van waar zij
alwaar zij eene zuidwestelijke strek-
. van het Kuipersveer, door
ontlasten.
Zwijndrechtschenwaard, prov.

Zwijndrechtschenwaard, prov. *Zuid-*
Dordrecht, gem. *Kleine-Lindt*.
sluis, waardoor hier de Devel zich

in den *Zwijndrechtschen-waard*,
N. van *Dordrecht*.
, aan de Devel, op eene hooge
geven. De grond, waarop het ge-
veertiende eeuw reeds voor, on-

...eshille, en was vermoedelijk ...ij hooge vloeden, voor ver... ...trechtsche waard, in het jaar ... van Holland, bedijkt was, liet ... Oosterhout-en-Dongen, een ge... ...en nut meer, slechten, en op het ...ouwen, dat hij door grachten en to... ...n beveiligde, en waaraan hij den naam ...edert het jaar 1332 deze heerl. als leen, ... als onsterfelijk leen van de grafelijkheid ... die, ten gevolge van zijne onwrikbare trouw ..., in de ongenade van haren zoon, Graaf Wil... ...ing hij zijn leven, het door hem gestichte kasteel ...oud van Brakel zien overgeven, in wiens geslacht ...n het jaar 1490, wanneer het, door aankoop, een ... van het geslacht Duyck, waaruit het in 1501, door ... van Margaretha Duyck met Hendrik van Diemen, in diens ...; terwijl het, den 12 Mei 1594, bij koop daaruit overging ... ...lem van Beveren, Heer van Strevelshoek. Deze liet het huis, ... na het innemen van Brielle door de Watergeuzen, in het jaar ... van de Spanjaarden verlaten en afgebrand was, nog in hetzelfde ... dat hij het gekocht had, ten deele weder opbouwen. Uit zijn geslacht ging het, op het einde der zeventiende eeuw, door het huwelijk van Justina Elisabeth van Beveren met Jan van Broekhuysen, in diens geslacht over; terwijl zijne dochter Godelive, die het in 1748 van haren broeder Adam geërfd had, doordien zij met Willem Snellen gehuwd was, het in het geslacht van Snellen bragt, hetwelk nog den grond, waar het gestaan heeft, bezit; zijnde thans daarvan eigenaar de Heer Cornelis Tobias Snellen. Het gebouw is, na lang onbewoond geweest en langzamerhand in verval geraakt te zijn, in het jaar 1824, geheel gesloopt (1).

DEVENTEN, oude naam, onder welke de st. Deventer in *Zalland*, prov. *Overijssel*, wel eens voorkomt. Zie Deventer.

DEVENTER, voorm. bisd., op verzoek van Filips II, Koning van *Spanje*, bij pausselijke bulle van het jaar 1559, opgerigt, en aan het aartsbisd. van *Utrecht* onderhoorig gesteld.

Het bevatte, behalve geheel Overijssel, een gedeelte van Gelderland en de graafs. Zutphen, Bentheim en Lingen.

De eerste Bisschop door Filips II, tot deze waardigheid benoemd, was Johannes Mahusius (Mahuis), doch deze, door tegenwerking van de Staten en het kapittel, nooit tot het bezit van het bisd. gekomen zijnde en wegens ligchaamszwakheid daarvan afstand gedaan hebbende, werd, in het jaar 1570 opgevolgd door Egidius de Monte (Gilles van den Berg), die, ondersteund door den Hertog van Alva, er bezit van nam. Na zijnen dood werd wel, in het jaar 1589, een derde Bisschop, namelijk Gijsbert Koevers, aangesteld, doch zonder ooit van zijn bisdom bezit te kunnen nemen, doordien Maurits, Prins van Oranje, in het jaar 1591, juist als men bezig was, om de toebereidselen tot 's Bisschops inhuldiging en bevestiging te maken, de stad Deventer onder het gebied der Staten bragt; waardoor het bisd., na omtrent 32 jaren bestaan te hebben, weder vernietigd is.

---

(1) Zie voorts G. D. J. Schotel, *Het Slot Develstein* (eene verhandeling), te vinden in 's mans *Geschied-, Letter- en Oudheidkundige uitspanningen*, bl. 88–128.

..n het arr. Zwolle
..t arr. Almelo, Z.
..ersche arr. Arnhem.
., Ommen, Raalte

..enter; palende N. aan
aan de Geldersche kant.
..e het van het Geldersche

..r. Diepenveen, Bath-
..n 24,000 inw.
..rdeeld in de volgende drie
..aede. Zij bevat 26 gem.
.. bediend worden en telt ruim

.. klass. van D..enter. Zij bevat
..venter, Diepenveen, Hòl-
Welsum. Men telt daarin ruim
..ke door 11 Predikanten bediend

..v. Overijssel, arr. en kant. De-
.. en O. aan de gem. Diepenveen,
..i, W. aan de Geldersche gem.

..tad Deventer, eenige verstrooid
..ppervlakte van ruim 1548 bund.,
.. huisgezinnen, uitmakende 14,000
. koophandel en fabrijkwezen.
.. Herv., 300 Evang. Luth., 150 Doops-
welke 1800 Communicanten en 280

..Daventria, ligt 5½ u. Z. van Zwolle,
.. N. Br., 23° 46' 15" O. L., aan den
..aatse, waar zij de Schipbeek opneemt.
..hier, reeds ten jare 1482, eene brug
..080 rijnsche goudgulden (24,120 guld.)
..stand zijnde, werd in 1559 hersteld.
.. vermeld, werd zij in 1576 herbouwd;
.. zijnde, moet zij, in de jaren 1591—
.. vangen zijn, zoo als die er nog gevon-

.. vorige tijden zeer verschillend gespeld,
..Daventre, Daventer, Daventria, Davon-
..ventria, Deventer, Deventeri, Deventre,
..ntricum en Teventeri; terwijl het in de
. 1569 onder den naam van Venus voor-
..., in Twenthe, Denter uitgesproken
..d van spelling bij oude schrijvers is dan
.. ..pens den oorsprong dier stad ontstaan.
..ter, dat er vroeger op den berg, waarop
..vergaans de Bergkerk geheeten, gebouwd
..nig gestaan heeft, welke bij de oude
Davo's slot, genoemd wordt en het eer-
..weest zijn. Men heeft omstreeks de ge-

i.

pr(
l.
werl
sticht

zegde plaats, bij gelegenheid dat men er putten voor de huizen groef, eene menigte doodsbeenderen gevonden, waaruit men heeft opgemaakt, dat bij vijandelijke aanvallen, welke dit slot zoude ondergaan hebben, vele menschen moeten gesneuveld zijn.

Evenmin als men den oorsprong der stad DEVENTER kent, weet men ook op te geven, wanneer men begonnen is, haar met eenen wal te omringen, en tot eene stad te maken. Zeker gaat het echter, dat zij in de achtste eeuw eene stad geweest zij, welke van tijd tot tijd, naar mate het getal inwoners aanwies, is vergroot geworden. De gedaante der stad was eirond, hoewel aan de oostzijde bij de Brinkpoort eenigzins ingedrukt, zoolang zij, vóór de uitvinding van den nieuwen vestingbouw, met eenen dubbelen hoogen dikken muur, door uitspringende torens versterkt, is omringd geweest. Deze oude muur is ook nog gedeeltelijk in wezen, even als aan de noord- en oostzijde de gracht, welke om deze oude vesting gelegen heeft. MAURITS, Prins *van Oranje*, heeft het eerst buiten den ouden ringmuur eenen nieuwen aardenwal doen leggen, naar het ontwerp, hem daartoe in het jaar 1597, door den Vestingbouwkundige ADRIAAN ANTHONISZOON METIUS aangeboden. Deze wal bestond uit zeven bolwerken, allen naar de landzijde gelegen, en omgeven door eene wijde, diepe gracht, welke van genoegzaam water voorzien werd door de Schipbeek, die bij de Bergpoort daarin vloeit; voorts had men er zes halve manen en eene konterscharp. Aan den west- of waterkant was de stad oudtijds ook bewald en bemuurd, hetgeen op eenige plaatsen nog te zien is, doch overigens strekt de IJssel haar aan die zijde tot eene genoegzame bescherming. Over deze rivier ligt eene schipbrug, welke vroeger ook door eene schans aan de overzijde van den IJssel verdedigd werd. Deze schans is echter reeds in het jaar 1582 geslecht. Later, en wel in het jaar 1629, zijn de vestingwerken nog aanmerkelijk vermeerderd, voornamelijk aan de zuidzijde tusschen de Bergpoort en den IJssel, en bij de halve manen eenige kleine lunetten aangelegd. Ook in het jaar 1671 heeft er, op de aannadering der Keulsche en Munstersche troepen, eenige versterking plaats gehad, doch deze bestond meer in eene herstelling van de reeds aanwezige vestingen, dan in het aanleggen van nieuwe bolwerken. De rust, waarin ons Vaderland, en dus ook de stad DEVENTER, gedurende het verloop van bijna 150 jaren, mogt deelen, was oorzaak, dat de oude vestingwerken, hoewel hunne voormalige gedaante behoudende, echter langzamerhand vervielen, zoodat haar toestand geen denkbeeld van tegenweer meer scheen te laten, en echter werd, tegen alle vermoeden, zulk een tegenweer geboren. In April 1813 verscheen namelijk een Fransch keizerlijk besluit, om de stad in behoorlijken staat van verdediging te stellen. Den geheelen zomer werd de arbeid aan de buitenwerken voortgezet; voor de Bergpoort aa de Munstersche zijde, werd de capitale brug afgebroken, de poort zelve toegemetseld en kort daarna in een kruidmagazijn herschapen, de buitenstad aan de Brinkpoort werd geslecht, en nieuwe doorgravingen en paalwerk aan de Welle, langs den IJssel, en onder de Lindekens aangelegd.

In de negende eeuw vindt men reeds bewijs, dat DEVENTER door den handel bloeide; terwijl in diezelfde eeuw de stad aanzienlijk werd uitgelegd. Ook is zij ten alle tijde met groote handelsvoorregten begunstigd geworden. Zoo verkreeg zij, in het jaar 1241, den katertol van het stift Elten, welke voor haar, tot in latere tijden, eene rijke bron van inkomsten geweest is. Ook verkregen de kooplieden dezer

stad van FLORIS V, Graaf *van Holland*, bij eenen bezegelden brief, de vrije vaart op vele Hollandsche steden, en gaf REINBOLD, Graaf *van Gelder*, in het jaar 1291, aan deze stad den tol van alle schepen, die, naar en van Harderwijk, daar voorbij voeren; terwijl JAN VAN DIEST, den vijf en veertigste Bisschop van Utrecht, den inwoneren, in het jaar 1328, de tolvrijheid door geheel Twenthe, benevens de vrije vaart op de Regge gaf. In het jaar 1362 verkregen zij van JAN VAN ARKEL, den zeven en veertigsten Bisschop van Utrecht, tolvrijheid in het sticht, terwijl hij beloofde, dat hunne schepen of goederen, driftig wordende en aan de palen des stichts aanlandende, hun vrij zouden worden terug gegeven. Maar vooral werd de handel van DEVENTER uitgebreid en verkreeg die handel meer vastigheid, toen de stad, later, in het Hanze verbond werd opgenomen. — In het jaar 1461 gaf CHRISTIAAN, Koning van Denemarken, aan DEVENTER dezelfde voorregten op de haringvangst, welke hij te voren reeds aan Kampen en anderen had verleend.

In het jaar 1495 werd zij door Keizer MAXIMILIAAN tot eene vrije rijksstad verklaard, die onder 's Keizers onmiddellijke bescherming stond; terwijl zij tevens het regt der munt bezat, zoo van gouden als zilveren geldspecien. — In het jaar 1559 geschiedde deze stad geen minder eer, toen zij onder de vijf nieuwe bisdommen begrepen werd, welke, door Paus PAULUS IV, opgerigt en aan het nieuwe aartsbisdom van Utrecht onderhoorig gemaakt werden; wordende toen het bisdom van DEVENTER het tweede in rang geplaatst (1).

DEVENTER, had vroeger eenentwintig poorten, namelijk drie buiten- en achttien binnenpoorten. De binnenpoorten waren: de Noordenbergerpoort, ten N.; de Brinkpoort, ten O.; de Bergpoort, de Heestpoort, de Raampoort, en de Zandpoort, ten Z.; de Melksterpoort, de Verwerspoort, de Dijkpoort, de Duimpoort, de Pijperspoort, de Kleine Vischpoort, de Groote Vischpoort, de Kraanpoort, de Muschelpoort, de Vullerspoort, de Schoenmakerspoort en de Veerpoort ten W. De buitenpoorten waren: de buitenste Noordenbergpoort ten N.; de buitenste Brinkpoort ten O.; en de buitensche Bergpoort ten Z. O. Door de gestadige veranderingen, die de muren en vestingwerken van DEVENTER ondergaan hebben, zijn vijftien der genoemde poorten langzamerhand verdwenen, zoodat alleen nog de zeven volgende bestaan: de Noordenbergerpoort, ten N.; de Brinkpoort en de Bergpoort, ten O.; de Zandpoort, ten Z.; de Melksterpoort, de Duimpoort en de Vischpoort, ten W. Aan de Noorderbergerpoort stond vroeger een zeer hooge toren, die in het jaar 1487 gebouw is, gedurende de belegering van 1578 van zijne kap beroofd werd en in het jaar 1778 geheel is afgebroken. De Melksterpoort is slechts eene open poort, welke door houten deuren gesloten wordt. De Buiten-Vischpoort is in het jaar 1839 geheel afgebroken, en door een ijzeren hek vervangen; ook in dit jaar (1841) is de Binnen-Vischpoort gesloopt, en de beide torens, welke zijn blijven staan, tot eene sterrenwacht ingerigt, aan elkander verbonden met eene houten brug, en op de westelijke een observatorium geplaatst. De altijd open Zandpoort is de toegang tot de haven, welke aan het begin door een ijzeren hek is afgesloten.

---

(1) De bullen van PAULUS IV en PIUS IV, van Mei 1559 en Maart 1560, staan in MIRAEUS, *Opera diplomatica*, Tom. I, pag. 472 et 618.

De wallen der stad, welke nog tot de vestingwerken van den staat gerekend worden, zijn vrij hoog en geven den wandelaar een ruim gezigt over de omliggende landerijen. De Worp, aan de overzijde van den IJssel gelegen, levert mede eene buitengewoon fraaije wandeling op. Vóór het beleg van het jaar 1813 en 1814 was zij met ruim 1000 stuks statige lindeboomen beplant, welke meer dan eene eeuw oud waren, toen zij door de Franschen, gedurende dat beleg, werden afgehakt, bij welke gelegenheid men bevonden heeft, dat alle de stammen nog volkomen gaaf waren. Na de omwenteling van laatst gemeld jaar is zij naar een geheel nieuw plan, als een groote Engelsche tuin aangelegd en met veel verscheidenheid van plantsoen versierd. Het Pothoofd, binnen de wallen, mag, vooral om het schoone gezigt langs en over den IJssel, eene fraaije, ofschoon kleine, wandelplaats genoemd worden, terwijl de zoogenaamde Nieuwe wandeling, om de stads weide, de Teuge geheeten, weder meer landelijke gezigten aanbiedt. Deze weide is een stedelijk eigendom, en daarop mogen de dusgenaamde groote burgers (zijnde die, welke het groot burgerregt verkregen hadden of door erfopvolging van de kinderen aan hunne ouders, of door koop) een zeker getal koeijen, benevens een paard, weiden. Aan het Zuid-einde dezer weide is in vroegeren tijd, ter bescherming van het aldaar grazende vee, een wachthuis gebouwd, het Koerhuis geheeten; een ronde toren, welke voorheen een gedeelte van dit gebouw uitmaakte, dient thans tot herberg. Aan de overzijde van den IJssel ligt eene dergelijke weide, de Marsch geheeten, welke insgelijks aan de stad behoort en almede door de burgers beweid wordt.

Heeft Deventer naauwe, en daardoor, zoo als men zegt, bedompte straten, de markten zijn er, integendeel, zoo veel te ruimer, en onder dezen munt de Brink uit, als hebbende eene groote uitgestrektheid, vooral in de lengte, daar zij genoegzaam de geheele breedte van het smalste gedeelte der stad beslaat. Het is de verzamelplaats van allerlei waren, die van buiten inkomen, en, op de gewone Woensdagsche en Vrijdagsche marktdagen, aldaar te koop gebragt worden. Keizer Wenceslaus heeft deze stad, in het jaar 1386, begunstigd met eene vrije jaarmarkt, de Midvastenmarkt genaamd; ook heeft men er paarden- en beestenmarkten, welke op verschillende tijden invallen, en buiten de *Brinkpoort* gehouden worden. Behalve de Brink heeft men er nog de Nieuwe markt, nabij de Groote kerk, waarop in het bijzonder, koorn, boter, groenten en andere eetwaren verkocht worden. Voorts heeft men er ook eene Vischmarkt en eene Houtmarkt, terwijl de Turfmarkt aan de haven gehouden wordt. De Stroomarkt is een plein, waarop echter niet meer stroo komt, dan op eene der andere markten.

Gedurende de beide gezegde marktdagen heerscht er te Deventer eene groote drukte, door de menigte bewoners der omstreken, die er hunne waren ter markt komen brengen en weder andere met zich voeren. Aan groote winkels van laken-, zijden-, wollen- en katoenenstoffen enz., is hier mede geen gebrek. Het Deventersche bier was vroeger alom zeer beroemd, maar wordt heden ten dage minder gedronken, waardoor er thans maar twee brouwerijen meer aanwezig zijn. De Deventer koeken hebben echter haren ouden roem staande gehouden, zoodat de vijf koekbakkerijen, welke men te dier stede vindt, jaarlijks meer dan 365,000 stuks leveren. Voorheen was er een groot vertier in hertsleder, hetwelk, naar men wil, nergens zoo veel bereid werd en zoo sterk was, als te Deventer, om welke reden het

maken van lederen bandelieren, broeken, handschoenen, enz., aldaar eene gemeene handtering was; ook had men er veel doortogt, van Hessische en Munstersche karren, welke allerlei Duitsche waren aanbragten of verder vervoerden; zoodat Deventer in de zestiende eeuw, naast Antwerpen en Amsterdam, voor de derde groote koopstad der Nederlanden werd gehouden. Hoewel men die stad thans niet meer als de derde koopstad des rijks beschouwen kan, is de handel, die er gedreven wordt, thans nog belangrijk. In de laatste jaren is de handel in boter vooral een groote tak van vertier geweest, zoodat men den uitvoer jaarlijks op ruim 600,000 pond begroot, welke meest naar Holland en Engeland wordt vervoerd. Ook de handel in koorn; wijn; bier; hout; ijzer enz., is nog altijd een voornaam middel van bestaan voor de inwoners, waartoe niet weinig de ligging der stad aan den IJssel, alsmede hare ruime, met die rivier gemeenschap hebbende, haven, gelegenheid aanbieden. Deze haven ligt in het zuidelijke gedeelte van de stad, tusschen den ouden muur en de later aangelegde vestingwerken. Zij is zeer breed en strekt zich in de lengte uit van den IJssel tot aan de binnenste Bergpoort, daar zij, onder den wal door, het water der Schipbeek ontvangt. Voorts heeft men te Deventer de volgende fabrijken, als: 1 koninklijke tapijtfabrijk van Smyrnasche en andere vloertapijten, welke omstreeks 300 menschen werk verschaft en in 1838 eene aanmerkelijke uitbreiding bekomen heeft, zoodat er geen soort van vloertapijten bestaat, welke niet aldaar vervaardigd wordt; 1 bloeijende ijzergieterij, waarin 150 menschen werkzaam zijn, en die sedert de laatste tien jaren mede zeer uitgebreid is; 1 kagchelfabrijk; 1 fabrijk van blaauwe vitriool; 2 werktuigelijke fabrijken van kartonnendooswerk, welke veler handen werk verschaffen; 1 kousenfabrijk; 1 oliemolen, welke door stoom gedreven wordt; 1 zeepziederij; 1 leerlooijerij; 1 lijmziederij; 1 fabrijk van verwstof; alsmede 3 boekdrukkerijen. De vroeger hier bestaan hebbende suikerraffinaderij is, even als de twee branderijen, die er voorheen waren, niet meer in werking.

Het Stadhuis, aan het *Kerkhof*, is een gebouw van groote ruimte en van binnen met fraaije vertrekken voorzien. Aangezien het door ouderdom zeer begon te vervallen, is het in het jaar 1693 hersteld en met eenen nieuwen voorgevel van Bentheimer steen opgehaald. Boven den ingang van de raadkamer ziet men een der meesterstukken van den beroemden Gerhard Terburg, verbeeldende de raadkamer met alle de Burgemeesters en Sekretarissen, die daar in het jaar 1667 zaten, naar het leven afgemaald. In hetzelfde vertrek ziet men vier stukken, de Evangelisten verbeeldende, met het volgende opschrift daaronder: *Ao.* 1621 *pinxit* Henricus Ter Brugghen, *natus* 1588, *denatus* 1629. *Filius* Richardus *Curiae Trajectinae Advocatus Civitati Daventriensi in memoriam donavit Anno* 1707 *aetatis suae* 89, (in het jaar 1621 zijn deze geschilderd door Hendrik Ter Brugghen, die in 1588 geboren is en in 1629 overleed. Zijn zoon Richard, Advocaat te Utrecht, heeft ze ter zijner gedachtenis, in het jaar 1707, het negen en tachtigste zijns ouderdoms, aan de stad Deventer gegeven). Op het stadhuis is insgelijks de bibliotheek van het athenæum geplaatst.

Het Geregtshof, aan den *Brink*, voorheen een particulier huis, dat in het begin dezer eeuw tot de tegenwoordige bestemming ingerigt werd, is een fraai gebouw, hetwelk, even als het Gevangenhuis, in de *Walstraat*, zeer doelmatig aan het oogmerk beantwoordt.

Het **Tuighuis** of **Arsenaal**, aan het *Kerkhof*, was vroeger eene kerk, door LEBUINUS, een der eerste Evangelieverkondigers in dit gewest(1), gesticht, en aan de Maagd MARIA toegewijd. Dit gebouw, kort daarna door de Saksers uitgeplunderd en vervolgens in brand gestoken zijnde, werd door St. LEBUINUS, met behulp zijner stadgenooten, kort voor zijnen dood, die den 12 November 777 plaats had, hersteld. Weinig tijds daarna werd deze kerk andermaal door de Saksers in brand gestoken en in 780 weder herbouwd. In 1255 voor de derde maal aan kolen gelegd zijnde, werd zij, in het jaar 1334, met groote kosten hersteld. In het midden der zeventiende eeuw werd dit gebouw tot een tuighuis voor stads geschut aangewend. Naderhand is het aan den Raad van State overgegeven, die het tot een Lands Arsenaal heeft bestemd.

De **Waag**, op den *Brink*, is een schoon en ruim gebouw, dat geheel op zich zelve, van alle andere gebouwen afgezonderd, staat. Zij werd gebouwd in het jaar 1528, zoo als dit in het volgende versje, aan de noordwestzijde van dat gebouw, als nog te lezen staat:

In 't jaar ons Heeren MD ende XXVIII
Op Sinte Mariedach
Wherd de eersten steen van deze waghe gelacht.

Men gebruikte daartoe de afbraak van de door KAREL, Hertog van *Gelder*, aan de overzijde van den IJssel opgeworpen blokhuizen of schansen ***Altena*** en ***Morgenster*** (zie die woorden), nadat dezen van de, door gezegden Hertog daarin gelegde, Geldersche bezetting, op het valsche gerugt van den aantogt van Bourgondische troepen, verlaten waren, waarop de Deventerschen van die gelegenheid gebruik maakten, om ze te vernielen, de bouwstoffen te vervoeren en er de waag van te bouwen. Ter beschimping van den Hertog van Gelder, deden zij eenige afbeeldingen in de muren metselen, waarvan de meesten later werden weggenomen; terwijl een ster en een pot met een menschenhoofd, daaruit kijkende, zijnde eene zinspeling op den naam ***Kijk uit den Pot***, welken men wel eens aan het blokhuis ***Altena*** gaf, nog te zien zijn. Het gebouw heeft drie poorten, door welke de wagens en karren gemakkelijk kunnen inrijden. Het achterste gedeelte dient tot berging van koopwaren en het voorste tot hoofdwacht; terwijl het gebouw, op de eerste verdieping, in onderscheidene vertrekken verdeeld is, waar de burgers vroeger hunne nachtwacht hielden, maar die thans tot berging van militaire wapens en kleederen dienen. Aan een der zijmuren hangt eene groote koperen ketel, die blijkbaar van zeer hoogen ouderdom is. Uit de Kameraarsrekening van het jaar 1434 blijkt, dat de Muntmeester van den Heer van Batenburg, destijds in de stads gevangenis zat, ter zake van het vervaardigen van valsch geld. Hoe deze man juist hier kwam staat er niet, maar wel, dat men: »*up sente peters avent ad vincula* (in tegenwoordigheid der regering), *gerichte deda over de muntemeister van Batenborgh.*" Dit rigten bestond in het koken in eenen koperen ketel, die daartoe opzettelijk was aangekocht, ter vervanging van eenen anderen, die men te voren schijnt gebruikt te hebben. *Item* (zoo leest men in de rekening) *van Johan peterssoen enen ketel gecoft, daér die muntemeister in gesoden wart, die woech* 1° *ende* XLVI *p.* (72 Nederl. ponden) *ellic p.* iij *kr. maken* xxxı *ar. g.* iiij *kr., dair afgeslagen den olden ketel die woech* LXXX *p. ellik* ij *kr. maken* viij *ar. g.* — *soe bleven*

(1) Men vindt een *Levensberigt van St.* LEBUINUS, in den *Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren*, voor het jaar 1836, bl. 1–17.

daar over meer uytgegeven XXII *ar. g.* X *kr.* Of dit koken in heet water dan wel in olie heeft plaats gehad, kan men niet opgeven; de rekening geeft tot de beslissing daarvan geen aanleiding. Er staat alleen nog, dat hij in geene behoorlijke kist begraven, maar in eenen ton in den grond gestopt werd. Tot afschrik van anderen is deze ketel zeker later in het openbaar ten toon gehangen en, in verband met de overlevering, zal het wel niet twijfelachtig zijn, of hij heeft voor dien muntmeester gediend, en zulks te meer wegens het opgegeven gewigt. Zoo als hij thans is, aangedaan door de lucht en vol gaten, weegt hij nog 68 Ned. pond. Zijne middellijn is 90 en de diepte 61 Ned. duimen. Er is noch jaartal, noch eenig bijzonder teeken aan te bespeuren.

Verdere stadsgebouwen zijn: het Gebouw van het Athenaeum, op de *Groote Poot;* de Lombard of Bank van Leening, in de *Kloosterstraat;* de Kazerne, in de *Pontsteeg,* zijnde een gedeelte van het voorm. Lamme-van-Diesenklooster, en de Kazerne, in de *Spinhuissteeg,* welk gebouw voorheen het Armefraterhuis geweest is; de Kazerne in de *Bagijnestraat,* voorheen het Kinderhuis; de Kavalleriestallen, bij de *Noordberger-* en *Brinkpoorten.* Ook is er een kantoor voor de brievenposterij en een station voor de paardenposterij. In het voorm. Landshuis, eertijds Bruinenberg geheeten, is thans de Latijnsche school geplaatst, terwijl er ook verkoopingen worden gehouden (zie voorts het art. Bruinenberg). In de voorm. Munt is het Groote Gasthuis overgebragt.

De Herv. gem. te Deventer, welke tot de klass. en ring van *Deventer* behoort, telt, behalve de krijgslieden der bezetting en hunne huisgezinnen, die ongeveer een vierhonderdtal uitmaken, ruim 13,300 zielen. De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Johannes Guilelmus, geboortig van Zwolle, die hier in 1560 overleed. Onder de later hier gestaan hebbende leeraars vinden wij vermeld, den beroemden, te Zwolle geboren, Nederduitschen Dichter Arnold Moonen, die hier in 1679 beroepen werd, en er in 1711 overleed. Thans wordt zij door 4 Predikanten bediend, van welken het beroep geschiedt door den kerkeraad en heeft hier twee kerken, als: de Groote- of St. Lebuinuskerk en de St. Nicolaas- of Bergkerk.

De St. Lebuinuskerk is, in de veertiende eeuw, terzelfde plaatse gebouwd, waar reeds vroeger twee kerken, aan dienzelfden H. toegewijd, gestaan hadden. De eerste dezer kerken, naar men wil, in het jaar 1040, onder de regering van Bernulphus, den twintigsten Bisschop van Utrecht, gesticht, brandde, in het jaar 1235, geheel af; doch werd, door de zorg van Otto III, den zes en dertigsten Bisschop van Utrecht, spoedig herbouwd. Nog geen eeuw mogt deze tweede kerk staan of zij werd insgelijks, en wel in het jaar 1334, eene prooi der vlammen, waarna de tegenwoordige kerk gebouwd werd, die de grootste is der geheele provincie Overijssel, zijnde 94,17 ell. lang en 34,52 ell. breed. Men was in den aanvang voornemens aan beide zijden, namelijk ten N. en ten Z., er een uitstek aan te bouwen, en haar alzoo de gedaante van eene kruiskerk te geven; ook is dat uitstek aan de noordzijde dadelijk opgetrokken, maar dat aan de zuidzijde is achter gebleven. De toren, die, naar gelang van de grootte der kerk, niet zeer hoog, maar evenwel zwaar is, werd er in het midden der vijftiende eeuw, door de Regering, op stads kosten, tegen aan gebouwd, doch niet voltooid vóór in het jaar 1613, toen men, in plaats van de vierkante houten kap, waarmede hij tot dien tijd bedekt was, er een fraai, op acht zuilen rustend, koepeldak deed opzetten. Deze

moest, behalve tot sieraad, mede dienen, om er een klokkenspel in te hangen, hetwelk uit twintig klokken bestond, en in het jaar 1613 vervaardigd was, doch reeds, in het jaar 1646, door een beter werd vervangen, dat later ook nog vergroot werd, en thans uit 36 klokken bestaat. In het jaar 1795 werd deze kerk tot eenen stal ingerigt, en door de Franschen inwendig jammerlijk geschonden. In het jaar 1800 geraakte zij eerst weder in eenen beteren toestand, waartoe de kosten uit vrijwillige giften gevonden werden, en waaraan nog een vierregelig versje, binnen de kerk aanwezig, herinnert. In het jaar 1839 is er een nieuw orgel in geplaatst, dat door den orgelmaker te DEVENTER JOHANN HEINRICH HOLTGRAVE vervaardigd en den 18 Augustus van dat jaar ingewijd is. Het bestek van dit orgel, zijnde een zestien voetswerk, bevat vijf en veertig sprekende stemmen, drie handklavieren en een vrij pedaal. Het beveelt zich ook door zijn uiterlijk voorkomen aan, als een sieraad van het kerkgebouw. Vóór de Hervorming werden in deze kerk onderscheidene reliquiën bewaard; men vond er meer dan 30 vikarijën. Het kapittel van DEVENTER, in deze kerk gevestigd, bestond uit eenen Deken, eenen Proost, wiens aartsdiakenschap zich uitstrekte over Zalland, Zutphen en de naburige Veluwe, en verder uit 20 Kanonnikken met 19 prebenden en 15 mindere proven. Als een zeldzaam overblijfsel der oude bouwkunde van de elfde eeuw is onder het hooge koor bezienswaardig de krocht of onderaardsche kapel, welke aldaar gevonden wordt; daarin ziet men, juist onder het groot altaar in het hooge koor, de overblijfselen van een altaar en vóór deze eene put; ook zijn in het gewelf de ringen, waaraan de lampen hingen, nog aanwezig. Op het lage koor heeft men, in Februarij 1841, ontdekt de grafkelders van twee Bisschoppen, zijnde hoogstwaarschijnlijk EGIDIUS DE MONTE, alhier begraven in 1577, en GODEFRIDUS VAN MIERLO, verdreven Bisschop van Haarlem, in 1587 te DEVENTER overleden. Het beeldwerk, voorstellende een rat, die aan eenen ouwel knaagt, hetwelk tot voor weinige jaren in deze kerk gevonden werd, wordt thans in het kostershuis bewaard.

De St. Nicolaaskerk, gewoonlijk Bergkerk genoemd, in het zuidoostelijke der stad, aan de *Walstraat*, op den kruin des bergs, waarop vroeger het kasteel moet gestaan hebben, aan hetwelk DEVENTER zijnen oorsprong zoude verschuldigd zijn. Te dier plaatse werd eerst eene kleine kerk gebouwd, waarin de dienst, niet zonder tegenkanting van de Kanonniken der St. Lebuinuskerk, aan de Monniken van de Premonstreiterorde, uit de abdij te Vaarle, bij Koetsveld, in Munsterland, werd overgelaten; terwijl de Abt van dit stift, tot het waarnemen van deze dienst, een' der Monniken, of liever Kanonniken, uit zijne abdij benoemde, die in den beginne, toen hij alle de pastorale diensten in eigen persoon en alleen verrigten moest, geen hoogeren titel had, dan dien van *Pastoor op den Berg*; doch, nadat hem een Kapellaan was toegevoegd, dien van *Prior op den Berg* heeft aangenomen, zoo als zijne woning, nabij de kerk, het prioraat genoemd werd. Er waren in deze kerk dertien vikarijen gevestigd. Daarna is dit gebouw, hetwelk te klein was, afgebroken en eene grootere op dezelfde plaats gebouwd, welke nog in wezen is. Het is eene kruiskerk, met twee naast elkander staande torens, wier spitsen wel van dezelfde gedaante zijn, doch waarvan de eene een weinig hooger dan de andere is opgetrokken. Van binnen heeft zij een zeer bevallig aanzien.

Vroeger hadden de Herv. hier nog eene kerk, de Broerenkerk geheeten, waarin alleen bij zomertijd, des morgens vroeg, door de

Nederduitsche Hervormden gepredikt werd, terwijl zij overigens ten gebruike van de Fransche gemeente strekte, doch dit gebouw is, in het jaar 1799, aan de R. K. afgestaan. Vóór de Hervorming vinden wij in deze kerk twee vikarijen gevestigd, namelijk die van St. Anna, welke door het kapittel van St. Lebuinus begeven werd, en die van St. Jakob, staande ter begeving van den Pastoor der kerk; maar bovendien waren er nog de 6 volgende kerkdiensten: die van St. Catharina, wier Bedienaar de eerste mis 's Woensdags moest lezen; die van St. Barbara; die van het *Hoogwaardig Sakrament;* die van de broederschap des *H. Sakraments,* waarvan de Vikaris verpligt was dagelijks mis te doen; die van de broederschap van het *Medelijden der H. Maagd,* wier Bedienaar alle Zaturdagen eene plegtige hoogmis deed; en die van St. Anna en Maria Magdalena. Ook was aan deze kerk eene kapel gehecht van het Hoogwaardig Sakrament, welke er na de Hervorming van afgescheiden en tot twee afzonderlijke huizen vertimmerd is. Aan het altaar dezer kapel waren ook twee kerkelijke diensten gesticht, als eene met last van twee missen ter week te doen, en eene, waarvan de Bedienaar wekelijks drie missen moest lezen. In deze kerk is begraven Eleonora van Engeland, moeder der Graven Eduard en Reinold van Gelder, die in het jaar 1356 te Deventer gestorven is.

De Fransche gemeente, welke hier vroeger bestond, is, bij besluit van Z. M. den Koning, van den 30 Januarij 1822, wegens het klein getal leden, vernietigd verklaard en met de Nederduitsche vereenigd. Nà de emeritus verklaring van den Predikant François Noel de Villefoix, in 1803, was er geen andere weder beroepen.

Lang heeft het geduurd, eer men te Deventer konde besluiten, om den Lutherschen de vrije godsdienstoefening te vergunnen, zelfs konde een brief van voorschrijving, door den Koning van Denemarken, te dien einde afgezonden, dat niet uitwerken. Herhaaldelijk werden der Lutheranen conventiculen, zoo als men toen de godsdienstige bijeenkomsten van deze en andere gezindheden noemde, verboden, maar den 31 Augustus 1691 werd, door de Schepenen en Raad der stad, eene resolutie genomen, waarin hun eindelijk werd toegestaan eenen Leeraar, mits geen' anderen dan een geboren Nederlander, te beroepen. Reeds vroeger echter was hier eene Luthersche gemeente, waarschijnlijk onder oogluiking, gevestigd; immers uit de kerkelijke notulen blijkt, dat, in het jaar 1672, aan de vijandelijke Keulsche troepen, die der Augsburgsche concessie waren toegedaan, het Auditorium, in de *Bontsteeg,* werd ingeruimd, om aldaar te prediken, en dat zij alstoen den militairen Veldprediker Johannis van Beek aangenomen hebben, die de dienst waargenomen heeft, tot dat Gottfried Steinbach, Veldprediker van den Hertog August van Saksen, welke hier garnizoen hield, het eerst na de oprigting der gemeente het Evangelie verkondigde. Daarna heeft men den Proponent Johannes Beekii beroepen, die echter maar voor eenen korten tijd de dienst heeft waargenomen. Jacob Heinrich Quinchardt, Predikant te Nijmegen, waar hij tot het einde van 1673 stond, vernomen hebbende, dat de Proponent bij deze gemeente elders een beroep had gekregen, nam, op aanraden van zijne vrienden, zijn ontslag van die gemeente en begaf zich herwaarts. De gemeente had echter de vacatie weder aan Steinbach aangeboden, die ze ook aangenomen had, maar uithoofde van diens ongesteldheid en de onzekerheid, hoe lang hij hier in garnizoen zou blijven, hebben Quinchardt en Steinbach bij beurten de dienst waargenomen, tot dat de laatstgemelde niet lang daarna naar zijn vaderland vertrok, waarop de Qu-

derlingen en Diakenen, op den 22 Januarij 1674, JACOB HEINRICH QUINCKHARDT tot eersten vasten Predikant in deze gemeente beriepen, die hier bleef tot in het jaar 1679, als wanneer hij, naar Arnhem beroepen zijnde, derwaarts vertrok. Het beroep geschiedt door den kerkeraad, uit eene nominatie van drie Predikanten of Proponenten, door het consistorie van Amsterdam opgemaakt. De gem. telt thans ruim 500 zielen. De kerk, in de *Spinhuissteeg* staande, heeft uitwendig eenen fraaijen gevel, en is van binnen zeer wel tot de godsdienstoefening geschikt en met een orgel versierd. Achter de kerk ligt eene open plaats, waaraan een huis staat, dat vroeger tot vrije woning van den Predikant gediend heeft, maar thans een eigendom van de stad is geworden.

De godsdienstige vergaderingen der Doopsgezinden werden hier voor de eerste reis in het jaar 1620 en in de volgende jaren meermalen verboden. Vóór het jaar 1652 moeten die vergaderingen zeker weder eenigen tijd hebben plaats gehad, aangezien er een raadsbesluit van dien tijd bestaat, ten doel hebbende, om die niet meer te gedoogen; doch ook dit kan niet lang stand hebben gehouden, want in het jaar 1663 maakte men eene verordening, niet zoo als voorheen om die bijeenkomsten geheel te stremmen, maar om, zoo als het daarin heette, »der Mennoniten overgroote licencien in hare publijke kerkelyke exercitien en consummatien van huwelyken in hare vergaderingen te refreneren;" en sedert schijnt er dan ook niet weder een volstrekt verbod te hebben plaats gehad. De afkondiging en inzegening van de huwelijken der Doopsgezinden echter veroorzaakten in de zeventiende eeuw nog eenige moeijelijkheden, dewijl men hun niet wilde toestaan, die in hunne eigen kerk te doen; doch naderhand werd vastgesteld, dat Doopsgezinden, die wenschten te huwen, door eene kommissie uit de Magistraat in den echten staat zouden worden bevestigd, volgens een daartoe beraamd formulier; en deze schikking is tot aan de omwenteling van het jaar 1795 achtervolgd geworden. Naardien de Doopsgezinden, uithoofde van hunne godsdienstige begrippen, weigerden gewapend op te trekken, trof de regering, in het jaar 1690, eene overeenkomst met hen, volgens welke zij twee brandspuiten ten dienste der stad zouden onderhouden en daarentegen van alle wachten en togten vrij zijn, en ook geen hooger wachtgeld dan andere burgers behoefden te betalen. Vroeger schijnen de Doopsgezinden te DEVENTER in twee sekten te zijn verdeeld geweest, van welke de eene naar zekeren TEN CATE, de andere naar zekeren CRAMER den naam droegen; die van TEN CATE behoorden tot de Vlamingen, en de andere tot de Vlaamsch-Friezen. Thans maken zij echter maar ééne gem. uit, die sedert het jaar 1767, door éénen vasten Predikant, door de gemeente beroepen, bediend wordt; terwijl dit vroeger geschiedde door eenen Vermaner, uit het midden der gemeente gekozen. De eerste, die vaste Predikant in deze gemeente geweest is, was HENDRIK WARNAAR Mz., die in het jaar 1761 herwaarts kwam en in het jaar 1771 overleed. De kerk, in de *Korte Astenstraat*, is klein, maar net, zeer doelmatig ingerigt en met een orgel voorzien.

De R. K. hebben te DEVENTER slechts eene statie, waaronder nog een gedeelte van Diepenveen, namelijk de buurs. Rande, Borgel en Tioene, en twee h. in de buurs. Epse, gem. Gorssel, alsmede een h. de Snippeling, buiten de Bergpoort, behooren. Deze stat. behoort tot het aartspriest. van *Zalland* en *Drenthe*, telt 3400 zielen en daaronder 1850 communicanten, en wordt bediend door éénen Pastoor en eenen Kapellaan. Vroeger had deze gem. haar kerkhuis, dat aan den

H. Lebuinus was toegewijd, in de *Nieuwstraat*, en de Pastoor had onder het zelfde dak eene vrije woning, doch nadat hun, in het jaar 1799, de Broerekerk is afgestaan, wordt sedert het jaar 1803, de voorm. kerk in de *Nieuwstraat* gebruikt tot Kapel. De Broerekerk, aldus genaamd, omdat zij oudtijds tot het Minderbroedersklooster behoorde, werd in of omtrent het jaar 1338 gebouwd. Zij is 57,95 ell. lang en 19,14 ell. breed. Het was de eerste kerk, die in het jaar 1579 den Hervormden werd afgestaan; naderhand ging zij, zoo als wij gezien hebben, aan de Waalsche gemeente over. Zij werd den 26 Mei 1803, onder aanroeping van den H. Lebuinus, voor de R. K. godsdienst ingewijd, en ontving van Koning Lodewijk een geschenk van 3000 guld. tot vervaardiging van een altaar, hetwelk daarvoor ook gemaakt is. Deze kerk is nog in het bezit van drie prachtig geschrevene, kostbaar versierde Evangelieboeken, die sommigen gemeend hebben dat, zoo niet alle, dan toch een der drie, door Lebuinus zouden geschreven zijn. Zij duiden echter eenen veel lateren oorsprong aan; maar zijn evenwel zeer merkwaardig, vooral het eene, omdat het hetzelfde boek is, waarop de Graaf van Arenberg, als Stadhouder van Philips II, den eed gedaan heeft, toen deze, in het jaar 1556, als Landheer van Overijssel, te Deventer werd gehuldigd. Zeker diende het ook vroeger bij de beëediging der Utrechtsche Bisschoppen.

De R. K. der Oude Clerezy of Jansenisten hebben te Deventer geene kerk, zoo als men zoude moeten vooronderstellen uit den titel van *Bisschop van Deventer*, door eenen der Hollandsche Geestelijken van die gezindte gevoerd wordende; doch dit is slechts eenen titel, waaraan geen geestelijk gebied verbonden is.

De Israëliten, die in Deventer, in het jaar 1795, vergunning tot vrije godsdienstoefening verkregen, maken eene gemeente uit, waarvoor eerst in het jaar 1798 eene synagoge gebouwd is, welke door eenen Parnassijn bediend wordt en klein, maar zeer doelmatig ingerigt is.

Het voornaamste van alle de liefdadige gestichten te Deventer is ontegenzeggelijk het Gasthuis de H. Geest, ook wel het Groote Gasthuis genoemd, in de *Smedestraat*. Het werd in de dertiende eeuw gesticht, nadat een vrome Kanunnik, met name Lesardus, bij uitersten wil, eene aanzienlijke som gelds voor deze menschlievende stichting afgezonderd had. Eerst stond het aan den Brink, maar dit gebouw werd, in het jaar 1621, eene prooi der vlammen, waarop de Regering het gebouw, in het jaar 1649 verkocht, en het Gasthuis naar de *Smedestraat* liet overbrengen in het groote en ruime gebouw, hetwelk vroeger tot een muntgebouw gediend had. Het Gasthuis was aanvankelijk bestemd, om arme vreemdelingen voor eenen korten tijd te huisvesten en te verzorgen. Eerlang gaf men er ook den kost aan eenige arme of zieke burgers, en eene liefdadige gift, in de veertiende eeuw gedaan, strekte tot onderhoud voor twaalf geestelijke zusters, Gasthuis-Nonnen of Beggijnen geheeten, wier post was de zieken op te passen. Thans worden in dit gesticht een aantal mannen en vrouwen om niet gevoed en verzorgd, terwijl anderen er hunnen kost koopen.

Het Burger-Weeshuis, in de *Bagijnenstraat*, is in het jaar 1560 gesticht, ten behoeve van ouderlooze burgerkinderen, die hier opvoeding en onderwijs genieten, en tot een handwerk worden opgeleid. Voorheen ontving dit godshuis onderstand uit de stadskas en genoot de penningen van collekten in de Hervormde kerken, die naderhand voor den huisarmenstaat bestemd zijn, en van eene andere collekte, welke viermaal 's jaars langs de huizen geschiedde, doch aan de Dia-

..nie is toegewezen, onder voorwaarde, dat zij niet meer dan tweemaal 's jaars zoude plaats hebben, zoo als dit ook thans nog geschiedt. Het Weeshuis bestaat tegenwoordig alleen uit eigene inkomsten.

Van het St. Elizabeths-Gasthuis, in de *Bagijnenstraat*, dat tot eene bewaarplaats van krankzinnigen dient en daarom ook wel het Gekkenhuis of het Dolhuis genoemd wordt, weet men evenmin den tijd der stichting als de oorspronkelijke bestemming op te geven. In het midden der zeventiende eeuw heeft de Regering in dit gesticht eenige kasten doen maken, om daarin lieden, die zich in den drank te buiten gingen, en welke te voren op water en brood gezet werden, voor eenige dagen op te sluiten, alsmede om andere moedwilligers te temmen. Deze kasten zijn echter later in onbruik geraakt. Aangezien de inkomsten van dit huis niet voldoende waren, om de uitgaven te dekken, werden de inkomsten van het gewezen Oudemannenhuis, in het jaar 1755, aan het gemelde gasthuis overgegeven. Sedert werden in dit gesticht de behoeftige krankzinnigen, die ingezetenen van Deventer waren, gratis verpleegd. In de laatste jaren heeft dit gesticht aanzienlijke verbeteringen ondergaan, en door aankoop van eenige belendende gebouwen, eene zoodanige uitbreiding verkregen, dat het niet alleen tot bewaring, maar ook tot geneeskundige verpleging en behandeling, van ruim honderd krankzinnigen, doelmatig is ingerigt. Op den 1 Augustus 1841 bevonden er zich 71 krankzinnigen. — Bij gelegenheid van de invoering der nieuwe wet op de krankzinnigen, van 29 Mei 1841, is dit gesticht, ingevolge besluit van Z. M. van 16 Julij 1841, verklaard te zijn een Geneeskundig gesticht, bij genoemde wet bedoeld.

Het St. Jurriëns-Gasthuis, mede in de *Bagijnenstraat*, stond vroeger ¼ u. van de stad, buiten de Bergpoort, niet ver van de Schipbeek, en diende oorspronkelijk tot verzorging van melaatschen. Dit gebouw werd, in het jaar 1572, door de bezetting van Zutphen in de asch gelegd, hetgeen ten gevolge had, dat het, in het jaar 1578, in de stad werd overgebragt, waar het thans tot eene verblijfplaats van oude mannen en vrouwen strekt.

Het Stappenhuis of Stappenconvent, almede in de *Bagijnenstraat*, ontleent zijnen naam van Henricus Stappe, die het, bij uitersten wil, in het jaar 1542, ter huisvesting van onvermogenden en ter herberging van arme vreemdelingen bestemde. Vervolgens werd het bewoond door zestien Beggijnen, en na de Kerkhervorming bestemde men het ter verzorging van veertien ongehuwde vrouwen, wier getal thans tot acht verminderd is; terwijl thans een gedeelte van het gebouw tot Tusschenscholen is vertimmerd.

Verdere liefdadige inrigtingen zijn: het St. Geertruiden-Gasthuis of Pesten-Gasthuis, in de *Molenstraat*, dat reeds in het jaar 1482 aanwezig was, en thans tot verzorging van arme kranken dient; het Meijershof, *Achter de Broerestraat*, dat, in het jaar 1418, onder den naam van 't Nieuwe Haverhuis, tot verzorging van eenige arme vrouwen, was gesticht, die later in het daartoe aangekochte huis van zekeren Arent Meijer werden overgebragt, waarvan het gesticht zijnen naam ontving; het is vervolgens met eene andere stichting van dien aard, Emgard Swartjeshuis geheeten, vereenigd, en dient tot huisvesting van acht oude vrouwen; het Mouwikshuis, in de *Walstraat*, waarin voor het onderhoud van zes oude vrouwen wordt gezorgd; het Hermen Boevinksgasthuis, uit vier naast elkander gelegen huisjes, in de *Pontsteeg*, bestaande, waarin acht oude vrouwen

in de *Molenstraat*, gesticht is, in het Vondelingenhuis estemming verkreeg; die oude R. K. vrou- meent, door JOHANNA zoude gesticht zijn; uit twee stichtin- atjeshuis, bestaande, twee oude vrouwen

in de *Bagijnenstraat*, eldehuis, gesticht, ter tenen, die geen burgers en huisarmenstaat besteed die kinderen weder, vooral thans tot een Kazerne. huis, in de *Potstraat*. Het uit gebrek aan geld eerst werden er dertien, doch later mindering van inkomsten werd twaalf bepaald, terwijl in het ging, wordende als toen het voorende, verkocht, en de in- toegekend. Thans dient het

gen verdient in de eerste plaats zijnen oorsprong te danken heeft van ANNA VAN TWICKELO, weduwe zoon BALTHAZAR BOLDEKER, na te laten goederen bestem- of Illustre school; onder voor- brave maar onbemiddelde ouders die door den Rector en de overige geschikt geoordeeld werden, ieder onderhouden en om niet bij de werden, terwijl deze jongelingen hiervoor stad ... waartoe zij be- gedeputeerden van de Regering ten wie de uitvoering van dezen het begin van 1629, door JOHANNA BOLDEKER, in het bezit gesteld bestemde goederen, is er dadelijk mannen als Hoogleeraars herwaarts maakte met MARTINUS SCHICKARDUS, te Regten, en HENRIK GUTBERLET en DAVID Wijsbegeerte, welke twee laatste, het Het Lamme-van-Diesen later, grootendeels tot een gymna- uit twee auditoria of gehoorzalen, de kapel van dit klooster was geweest, alle plegtige gelegenheden, gebruikt waaraan deze gebouwen gevonden wor- vermaals aan de fraterheeren van Heer

Florenshuis behoorde, en de stads-boekerij bevatte. In het jaar 1836 is men echter begonnen op den *Poot* een geheel nieuw gebouw ten gebruik van het athenæum te stichten, en wel ter plaatse, waar het, in 1835 afgebrokene, stadswijnhuis, oudtijds de Steerne genaamd, gestaan heeft. » Hier werden (dit zijn de woorden van Gualtherus Sylvanus, in zijne *Beschryvinge der Stad Deventer*) jaerlicx uit- » gedaen en verpacht accysen, imposten en andere incomsten der stad; » hier werden gepasseert meest alle publieke vercopingen van landen, » bosschen, huysen. Hier recoliert die Burgerie haer vrientschap en » liefde ende spoelt alle ranceur ende onlust uyten herte. In somma » het is den grafhof van twisten ende van sorgen." Reeds in de veertiende eeuw bij gedeelten aangekocht, werd het, in het jaar 1618, door een ruim vertrek van het naastgelegen huis vergroot. Het werd ook gebruikt om aanzienlijke gasten te onthalen. Dit had onder anderen plaats in het jaar 1450, met den Kardinaal Nicolaas de Cusa en zijn gevolg; in 1556, met den Graaf van Arenberg, de Ridderschap en steden van Overijssel, bij gelegenheid der inhuldiging van Filips II, in plaats van Karel V enz. Het Athenæum, welks groote gehoorzaal den 25 October 1838 is ingewijd, bevat eene zaal voor de teekenschool; eene gehoorzaal met orchest; eene vergaderzaal voor het Chemisch en Physisch genootschap; een vertrek voor Heeren Curatoren van het athenæum en der commissie tot de teekenschool; eene bewaarplaats der Physische instrumenten enz. Dit gebouw, ook wat het uiterlijke aangaat, een sieraad der stad, is een nieuw bewijs van de groote belangstelling, met welke de stedelijke regering alle vakken van onderwijs behartigt. Er zijn thans aan het Athenæum zes Hoogleeraren, zijnde het getal in 1840, met eenen leerstoel voor de kruid- en scheikunde vermeerderd, ook is er een Lector in de heel- en ontleedkunde; terwijl er 30 studenten onderwijs genieten. De boekerij van het athenæum, zoo als wij vroeger gezien hebben, op het stadshuis geplaatst, is oorspronkelijk die van het oude Fraterhuis, maar deze bevatte met enkele uitzonderingen, weinig belangrijks. In het jaar 1809, werd zij echter door een aanzienlijk geschenk van Koning Lodewijk verrijkt, en in het jaar 1819, werd haar weder een gedeelte der bibliotheek, van de opgeheven hoogeschool van Harderwijk toegevoegd. Tevens bezit zij eene Verzameling van Natuurkundige werktuigen, voormaals voornamelijk bestaande uit eene in het jaar 1777 gedane aankoop door den Hoogleeraar Chernac, waartoe door de stedelijke regering eene som was toegewezen, doch in het jaar 1818, stond den Admiraal van Kinsbergen, een aanzienlijk geschenk van Natuurkundige werktuigen, vroeger aan het Harderwijksche athenæum geschonken, met een klein fonds tot onderhoud en uitbreiding, in vollen eigendom aan dat te Deventer af (1).

De Latijnsche school, aan het groote kerkhof, was oorspronkelijk eene kweekschool voor onderwijzers en voornamelijk voor jonge geestelijken: Zij werd eerst opgerigt door de Kanunnikken van het kapittel van St. Lebuinus, maar vervolgens in verval geraakt zijnde, is zij, in de veertiende eeuw, tot grooter luister gebragt door den vermaarden Geert Groete, ook bekend onder naam van Gerhardus Magnus. Reeds had deze school eenen grooten toeloop van jonge lieden toen Alexander Hegius, de vader der Grieksche Letterkunde in deze gewesten, in het

(1) Men zie voorts over dit Athenæum: C. F. van Eck en Mr. P. Bosscha. *Het tweede eeuwfeest van het Athenæum Illustre, te Deventer, op den 16 Februarij 1830, plegtig gevierd.*

huisvesting erl.
dat in de ver
jaar 1580,
werd ingerigt
het Schar
wen huisvesti
Schaers, huis
en het R. K.
gen, namelijk
van welke het
tot huisvestin
Voorheen
in het jaar 16
opneming van
waren, welk
werden. Sed
ten platten la
Ook was hier
was in het ja
in het jaar 1
zestien mann
dit getal, in
jaar 1737 de
huis en de
komsten aan
gebouw tot
Onder de
vermelding h
aan eene uit
van Marten,
die in Maart
den tot het
waarde, dat
te Deventer g
leermeesters
vijf jaren lang
Universiteit ond
onder verpligtin
kwaam bevonden
dienste te staan
uitersten wil was
Grotenhuis, wed
zijnde van de voor
op bedacht geweest
te beroepen, waarto
benoemen tot Hoogle
Scanderus tot Hoogle
gymnasium den 16 Febr
Klooster, in de Ponti
sium herbouwd, hetwel
waarvan eene, dat verm
doorgaans, en inzonderh
werd. Aan dezelfde opene
den, staat ook het kerkje

en haar tot zulk eenen
studenten bezocht werd.
veranderde deze in-
in zes klassen ver-
eeuw tot op vijf en op
Thans zijn er weder zes
eenen Preceptor en eenen
als onderwijzer aan deze
, die in het jaar 1578
moet bestaan hebben,
1575, zijne kinderen uit

eene Werk- of Indus-
het jaar 1810 bestaand
1817 opgerigt Natuur- en
; een Departement der
dat den 9 October 1797 is
teekenschool heeft opge-
happij van Nijverheid.
middelbare en lagere scholen,
; onder welken 2 Stads
een getal van 120 leerlin-
enschool, met 1100 leer-
derscholen, die gemiddeld

mannen voortgebragt: de God-
in 1563 † in 1596, na onderschei-
te hebben uitgegeven; Gerard
in 1630, als Kanunnik in zijne
te hebben bekend gemaakt;
November 1658 als Regent van
grooten naam, niet slechts als
ijver en Latijnsch en Nederduitsch

Bronkhorst, geb. vóór den 27 Mei
te Leyden te zijn geweest;
kwaam Letterkundige was, † 11
Harderwijk; Johan Arnold Brandt,
als Hoogleeraar in de Regten te
1702, na gedurende acht-en-veertig
het athenæum zijner geboorteplaats
† 16 Februarij 1776, als Hoog-
enaeum te Deventer; en Dionysius
22 September 1738, † 7 Augustus
ten te Groningen, later Hoogleeraar
Regt te Leyden te zijn geweest.
igen: Henricus van Deventer, † in
in het licht gezonden, en Albertus
Julij 1825, na door zijne geschriften
eid te hebben gegeven.
† 15 Augustus 1672 als Hoog-
geboortestad.
van Deventer, van wiens arbeid de
end te hebben.

De Geschiedkundigen: Everard van Reyd, geb. omstreeks het jaar 1550 † in 1602, en Gerard Dumbar geb. 2 September 1735 † 6 Augustus 1802.

De Nederduitsche Dichters: Jan van der Veen, † in 1659 en Bernardus Bosch, geb. 4 September 1764, † in December 1803, na zich vooral door zijne staatkundige loopbaan te hebben vermaard gemaakt.

De Oostersche Taalgeleerde Egbert Jan Greve, geb. in 1754 † te Harlingen 13 Augustus 1811, als Hoogleeraar in de Oostersche talen en Hebreeuwsche Letterkunde te Franeker.

De Latijnsche Letterkundigen: Gerrit Groot eigenlijk Geert Groete, meer bekend onder den naam van Gerhardus Magnus, geb. in het jaar 1340 † 20 Augustus 1384; Theophilus of Gozewijn Hoogers geb. in 1636 † 14 Maart 1676, na tot in 1668 Hoogleeraar in de Latijnsche Letterkunde aan het athenaeum zijner geboortestad te zijn geweest, en Jacob Gronovius, geb. 20 October 1645 † 21 October 1716 als Hoogleeraar der Grieksche taal, Historien en Welsprekendheid te Leyden.

De Latijnsche Dichter Gerard David Jordens, geb. 19 Februarij 1743 † 6 Februarij 1803.

De Schilder Hendrik Ter Bruggen, geb. in 1588 † 1 November 1629.

De Toonkunstenaar Joan Pieterszoon Zweling, † te Amsterdam in 1621, nalatende den roem van den grootsten muzijkmeester zijner eeuw te zijn geweest.

De Staatsmannen: Augustijn Gerard Besier, geb. 19 Mei 1756, † 13 Maart 1829, en Rutger Jan Schimmelpenninck, geb. 31 October 1761, † in 1824, na Raadpensionaris der Bataafsche republiek te zijn geweest.

De Krijgs- en Zeelieden, Barend Heink, die met de eerste schepen uit Nederland naar Oost-Indië voer en naar wien de Barends-eilanden genoemd zijn; Jakob Steenbach, die, den 21 October 1622, in de straat van Gibraltar, de Nederlandsche vlag door de Spanjaarden deed eerbiedigen en Ralph Dundas Baron Tindal, geb. 24 Februarij 1773, † in 1834, als Generaal in Nederlandsche dienst.

In het jaar 760 werd de stad Deventer, waar de H. Lebuinus, vijf jaren te voren, eene christenkerk gebouwd had, door de Saksers verwoest. Ruim honderd twintig jaren later, in het jaar 882, viel haar eene dergelijke ramp van de Noormannen ten deel. Dezen toch de stad overvallen hebbende, plunderden haar geheel uit, vermoordden vele ingezetenen, waarna zij bijna alle woningen en godshuizen verbrandden.

In het jaar 1046, te zamen met een graafs. in de landstreek Ameland, door Keizer Hendrik III, onder het wereldlijk gebied van den Bisschop van Utrecht geplaatst zijnde, werd Deventer in een geschil, tusschen Godebald, den vier en twintigsten Bisschop en Keizer Hendrik V ontstaan, in het jaar 1120, door dezen laatsten belegerd en ingenomen, en moest kort daarna, namelijk in het jaar 1123, eenen hevigen ofschoon vruchteloozen aanval van Lotharius, Hertog *van Saksen*, in vereeniging met den Bisschop van Munster, verduren. Aangezien Boudewijn van Holland, de negen en twintigste Bisschop van Utrecht, steeds met de Graven van Gelder in oorlog was, moest Deventer op het laatst der twaalfde eeuw, drie belegeringen van die Graven doorstaan, als in het jaar 1180, toen Graaf Hendrik, de stad vier dagen naauw insloot; in 1186 toen zij drie weken door Graaf Otto I en in 1196, wanneer zij weder elf dagen door dienzelfden Graaf werd aangevallen, zonder dat zij evenwel bemagtigd werd, maar in het jaar 1202, moest zij echter voor den laatstgemelden Graaf bukken, hoewel zij weder spoedig in handen geraakte van Dirk van der Are, die toen op den Bisschoppelijken zetel zat.

OTTO VAN DER LIPPE, de vier en dertigste Bisschop van Utrecht, had, in alle oorlogen, welke hij, zoo binnen als buiten het Oversticht, voerde, DEVENTER bestendig op zijne zijde en JAN VAN NASSAU, de negen en dertigste Bisschop van Utrecht, koos die stad tot zijn verblijf, toen Utrecht hem door de oproerige Kennemers ontrukt was.

In het jaar 1334 ontstond er een zoo geweldige brand, dat daardoor in weinige uren, twee derden der stad benevens twee kerken, in de asch werden gelegd.

JAN VAN DIEST, de vijf en veertigste Bisschop van Utrecht, vond zich, uithoofde van zijne benarde omstandigheden, genoodzaakt, de stad DEVENTER, met het grootste gedeelte van Overijssel, in het jaar 1336, aan REINALD II, Graaf *van Gelder*, te verpanden. Zes jaren te voren was deze stad in twist geraakt met Amsterdam, over het betalen van den katertol, dien DEVENTER, zoo als wij hier boven (bl. 271) gezien hebben, van de Abdis te Elten verkregen had. Graaf REINALD wendde dus alle moeite aan om die twist te vereffenen, doch, ofschoon hij zelfs, tot tweemalen toe, een bestand wist te bewerken, kon hij echter niet beletten, dat men, twee jaren later, van wederzijden tot dadelijkheden overging. De bemiddeling en uitspraak van eenige Hollandsche en andere steden, maakte wel, kort daarop, een einde aan dezen oorlog, doch niet aan het geschil waardoor zij ontstaan was. De Amsterdammers, buiten dat over het vonnis misnoegd, werden nog door sommige hunner naburen opgehitst, en, niet tegenstaande het Graaf REINALD en WILLEM IV, Graaf *van Holland*, gelukt was, den vrede wederom, een en andermaal, bij plegtig verdrag te doen verlengen, zag men, na des laatsten dood, niet dan eenen openbaren oorlog te gemoet. JAN VAN ARKEL, inmiddels den Utrechtschen zetel beklommen, de verpande Overijsselsche plaatsen ingelost, en dus DEVENTER, onder bevestiging van stads vrijheden en voorregten, weder onder zijn bestuur gekregen hebbende, bragt, in 1348, met behulp van Vrouw MARGARETHA VAN HENEGOUWEN, de gemoederen der twistenden tot bedaren, en deed een bestendiger verdrag sluiten, waarin de voorgaande uitspraak eenigzins verzacht werd. Later is dit geschil wel weder levendig geworden, doch schijnt in het jaar 1388 voor goed bijgelegd te zijn.

Zekere AREND SCHONEVRINDT, in het jaar 1352, ondernomen hebbende, om de rond de stad gelegene goederen der burgerij te plunderen, werd door deze al spoedig vervolgd tot Diepenheim, waar men hem en eenigen der zijnen gevangen kreeg, die niet ontslagen werden voor dat zij een zwaar losgeld betaald hadden, hetwelk gestrekt heeft, om eene kraan aan den IJssel op te rigten.

In het laatst van het jaar 1365, leed DEVENTER veel door eenen geweldigen storm uit het noordwesten, die niet alleen het water tot eene verbazende hoogte deed rijzen, maar ook een aantal torens, molens en kasteelen omverwierp en zelfs de zwaarste boomen ontwortelde.

Nadat in het jaar 1383 een twist ontstaan was, tusschen de drie Overijsselsche steden DEVENTER, *Kampen* en *Zwolle*, over de plaats waar de regtbank van hooger beroep, de Klaringe geheeten, moest gehouden worden, werd hierin door FLORIS VAN WEVELIKHOVEN, den vijftigsten Bisschop van Utrecht, uitspraak gedaan naar den zin van DEVENTER, hetwelk beweerde, uit hoofde van oude voorregten, dit niet dan binnen zijne eigene muren te mogen dulden. Hoewel deze uitspraak, spoedig daarop, door den Duitschen Keizer WENCESLAUS bevestigd werd, duurde het evenwel tot in het jaar 1392 eer Kampen en Zwolle besluiten konden, zich aan die uitspraak te onderwerpen.

In eenen oorlog, ten jare 1391, tusschen den Bisschop van Utrecht en Heer Ernst van Ulft ontstaan, schijnt men het vooral op Deventer te hebben gemunt gehad. Zoo kwam de Graaf van der Mark, die, bij Diepenheim, in Overijssel was gedrongen, herwaarts afzakken, doch werd op weg zoo wel door de opgezetenen ontvangen, dat hij in eenen stillen aftogt zijne veiligheid zoeken moest. Diderik van Bronkhorst, kort hierna, namelijk in het jaar 1395, den oorlog aan het Sticht verklaard hebbende en bij Markelo ingedrongen zijnde, slaagde niet beter, want een gedeelte van zijn volk, mede naar Deventer in aantogt, viel bij Bathmen in eene hinderlaag, en werd dadelijk afgemaakt of op de vlugt gedreven. De overigen, bij Goor gelegerd, vonden het raadzaam, op de aannadering van de zegepralende Overijsselaars, terug te keeren. De verstrooijing van deze benden had men, voor een goed deel, aan de dapperheid van de stads burgerij en schutten te danken.

In de jaren 1398 en 1421 werd Deventer, even als de overige steden van Overijssel, door eene hevige pest geteisterd, die vele menschen uit het leven rukte; welke ramp haar later nog herhaalde malen als: in de jaren 1458, 1463, 1483, 1636 en 1656 getroffen heeft.

Uit de Kameraarsrekening van Deventer blijkt het, dat in vroegere tijden, b. v. in 1454 en ruim twintig volgende jaren, de bevers, thans een zeer zeldzaam verschijnsel in onze vaderlandsche rivieren, in den IJssel zeer talrijk moeten geweest zijn, daar men in deze rekeningen heeft opgemerkt, dat de stedelijke regering van Deventer eene premie voor het vangen dezer dieren gaf. In de maand December 1799 werd nog een dergelijk dier in eenen otterval op de hoeve Beltman, in de buurs. Epse, bij Deventer, gevangen. Het had getracht zich daaruit los te maken, doch was, na vruchtelooze pogingen om los te komen, daarmede in het water gevallen en verdronken. Aan den oever had het dier zich eene zeer kunstige woning van wilgentakken gebouwd, ongeveer zes voeten hoog en even uitgestrekt in vierkante oppervlakte. Op het uiterlijk aanzien zou men haar voor eenen onregelmatig zaamgebragten hoop wilgenhout gehouden hebben; bij nader onderzoek bleek het, dat zij vrij vast en stevig gebouwd was. Binnen in lagen verscheiden dunne takken, riet en bladeren; van buiten was het hout en het riet met klei verbonden; de grond naar het water heen was hellend gemaakt; boven den grond bevonden zich twee vertrekken, elk in het benedenste gedeelte, met eene opening naar het water, om gebruikt te worden naar den hoogeren of lageren stand der rivier; de hoeveelheid hout daartoe gebruikt, zoude naauwelijks door twee paarden hebben kunnen vervoerd worden. Deze bever is naderhand door den Hoogleeraar Andreas Bonn naauwkeurig ontleed, en heeft in 1806 aanleiding gegeven tot eene naauwkeurige akademische verhandeling.

Filips, Hertog *van Bourgondië*, na het overlijden van Rudolf van Diepholt, den drie en vijftigsten Bisschop van Utrecht, den Overijsselaren te vergeefs aangemaand hebbende, om, op het voorbeeld van het Nedersticht, zijnen bastaardzoon David tot Bisschop te ontvangen, nam het besluit, Deventer, als de voornaamste bewerkster des tegenstands, door een beleg te dwingen. Vergezeld van David en bijgestaan door den Hertog van Kleef, voerde hij zijne benden, in het midden van Augustus 1456, aan. Die van Deventer, het onweder ziende opkomen, hadden niet alleen onderscheidene nieuwe bolwerken ter hunner verdediging doen opwerpen, maar zich ook rijkelijk voorzien van oorlogstuig en mondbehoeften. Hierin was de stad Groningen hun te hulp gekomen; terwijl de Deventerschen tevens de bezetting, uit stads schutten bestaande, met

duizend knechten vermeerderd had. Een groot aantal Edelen wierp zich insgelijks, elk met zijne onderhoorige manschap, binnen de vesten, om den belegeraren het hoofd te bieden. Deze rigtten in het eerst hunne voorname magt tegen een wachthuis, aan de overzijde van den IJssel gelegen, hetwelk onlangs versterkt was, en waaruit hun aanmerkelijke afbreuk gedaan werd. Dit wachthuis eerlang veroverd zijnde, gold het de stad, welke hevig bestookt werd, doch zich met groote dapperheid weken lang verweerde; waartoe zij geen gering voordeel trok uit de overstrooming van de rivier; doch, toen deze eerlang binnen hare oevers terugkeerde, zonde de stad voor het geweld hebben moeten bukken, indien niet twee Monniken, over en weder gaande, een gunstig verdrag hadden weten te bewerken. Men trof dit te gemakkelijker, omdat de belangen van Hertog Filips, die zijne tegenwoordigheid elders behoefden, hem tot het eindigen van den oorlog drongen, waarmede hij toch bovendien zijn oogmerk bereikt had, daar David in het geheele Oppersticht tot Bisschop werd aangenomen.

In 1477 of daaromtrent bragt Richard Pafroed de drukkunst van Keulen herwaarts en zijne drukkerij, met die van Jacob van Breda in 1491 vermeerderd, heeft onberekenbaar veel bijgedragen tot verbreiding van de geleerdheid.

Door het uitbarsten van den oorlog tusschen Frederik van Baden, den zes en vijftigsten Bisschop van Utrecht, en Karel, Hertog *van Gelder*, werd Deventer, in het jaar 1510, door dezen laatsten streng belegerd, doch door de burgerij en de scholieren zoo dapper verdedigd, dat Karel, zonder zijn oogmerk te bereiken, het beleg opbreken en vertrekken moest.

Een geweldig onweder, van donder, bliksem, hagel, regen en wind vergezeld, gevolgd van eenen ontzettenden watervloed, rigtte, in het jaar 1552, groote verwoesting aan, zoodat een groot aantal huizen nederstortte. Het water klom zoo hoog, dat zelfs in de kerk visch werd gevangen.

Toen, na den slag bij Heiligerlee, welke den 20 Mei 1568 geleverd was, troepen naar Friesland en Groningen werden gezonden, om die oorden te dekken, was Deventer de plaats, waar vooral het krijgsvolk doortrok.

Nadat de inwoners, in Februarij 1569, tegen wil en dank eene bende Walen, onder den oversten Mondragon in bezetting hadden moeten nemen, en die Overste, met verkrachting van het regt der stad, onderscheidene aanzienlijke ingezetenen zeer mishandeld had; deed de Hertog van Alva, in het volgende jaar, door den Graaf van Megen, den honderdsten penning van alle roerende goederen, den twintigsten van alle onroerende goederen en den tienden penning van alle koopwaren vorderen, hetgeen de burgers met grooten haat tegen de Spanjaarden vervulde, en hen grootelijks deed haken, om van het Spaansche juk bevrijd te zijn.

Prins Willem I, dit wetende, en kennende de groote aangelegenheid dezer stad, had reeds in 1570, eenen aanslag gesmeed, om, door heimelijke verstandhouding en met hulp van sommigen der gemelde burgers, Deventer bij verrassing in te nemen; dan door eenen digt gevallen sneeuw, welke de wegen rondom de stad onbruikbaar maakte, werd deze onderneming verijdeld en had bovendien nog het droevig gevolg, dat Pacieco, die in Augustus 1570 Mondragon en zijne Walen, met vier vaandelen Spanjaarden vervangen had, zoodra hij bemerkte, dat er iets gaande was geweest, eenige burgers, enkel op vermoeden, deed

vangen en ter dood pijnigen, zonder evenwel ooit achter het geheim van de zaak te kunnen komen, gaande zelfs zijne woede zoo ver, dat hij, op éénen nacht, twaalf onschuldige Doopsgezinden, zoowel vrouwen als mannen, uit hunne huizen slepen en twee hunner kort daarna onthoofden en de tien overige verbranden deed. De Spanjaarden onder PACIECO in December 1572 voor de Hoogduitschers van POLWIJLER plaats gemaakt hebbende, viel dit laatste volk, op het einde van Augustus 1577, de burgers des nachts onverhoeds op het lijf, plunderde hunne huizen, en dwong hun de wapens, welke zij in huis mogten hebben, over te geven; doch dit was het niet alleen wat DEVENTER van al dat vreemde krijgsvolk heeft te lijden gehad. De Kamenaarsrekeningen van 1568 tot 1578 vermelden verbazende sommen, welke men voor de soldij en het onderhoud der krijgsknechten heeft moeten besteden; terwijl het er ver af is, dat de stad alle de door haar gedane voorschotten terug bekwam. In het jaar 1659 toch bleek het, dat alleen voor het Hoogduitsche garnizoen de achterstand nog omstreeks 140,000 gulden beliep. Doch het was niet alleen de stedelijke kas, welke onder deze bezwaren gebukt ging, maar ook de ingezetenen hadden daardoor, in onderscheidene opzigten, te lijden. Vooral ging het niet beter in het jaar 1578, toen de Graaf VAN RENNENBERG, Gouverneur van Friesland en Groningen, het beleg voor de stad geslagen had, want reeds in Junij was de stedelijke kas tot zoodanig een uiterste gekomen, dat men moest besluiten, het zilverwerk, dat de stad bezat, tot het vervaardigen van noodmunten te gebruiken. Toen nu de stad door voorschietende leening geheel uitgeput was, en de soldaten geen betaling kregen, plunderden zij, den 17 Julij, de groote- of Lebuinikerk, beroofden haar van hare sieraden, en onder anderen van de zilveren kassen, waarin de gewijde beenderen van LEBUINUS, RADBODUS en MARCELLINUS bewaard werden, hetwelk op den 27 Julij, den 15 September en den 17 October, mede in het Fraterhuis, Broederen- en Bergkerken herhaald werd. Uit de tweede namen zij onder anderen de sacrementskas, welke wel 400 daalders waard was, terwijl zij het zilver of verdeelden of het naar den Muntmeester zonden, om daarvan geld te laten slaan. En toen nu, in de laatste dagen van het beleg, de kerken en kloosters uitgeplunderd waren, het zilverwerk verdwenen en de regering met geene mogelijkheid kans zag om geld te bekomen, moest zij tot het slaan van koperen noodmunten hare toevlugt nemen, waarvan toen telkens voor 400 daalders geslagen werd, welk geld de burgerij moest aannemen, om later van wege de regering te worden ingewisseld. Deze rampspoedige jaren hebben de welvaart der ingezetenen eenen knak toegebragt, hoedanigen zij nimmer hadden ondervonden. De overvloed, welke voordeelige en uitgebreide handelsbetrekkingen, in de laatste drie eeuwen, hadden aangebragt, kon hen alleen in staat stellen, zoodanige rampen te verduren, maar ook het verval van dien koophandel, hetwelk van deze tijden af vooral dagteekent, werkte, met den rampspoed van deze en volgende tijden, mede, om het vermogen en de welvaart der burgers tot eene laagte te houden, die met den vroegeren bloei der stad geenzins de vergelijking kan doorstaan. DEVENTER werd nu wel op den 19 November 1578, door den Graaf VAN RENNENBERG, onder het gebied der Staten gebragt, doch de Rennenbergsche troepen waren weinig minder schadelijk en lastig dan dit het geval met de Hoogduitsche was geweest. Zij teerden wat en bij wien hun zulks gelustte, bedreven allerlei moedwil en mishandelden zelfs de burgers op eene verregaande

wijze; terwijl ook het verblijf van RENNENBERG zelf uiterst kostbaar was, geen wonder dus dat de regering, met de Staten der provincie, alle moeite in het werk stelden, om van deze bezetting verlost te worden. Zij slaagden daarin ook zoo wel, dat RENNENBERG den 10 Februarij 1579, met zijne zes vaandelen, uittrok, nadat de raad en gezworene gemeente zich, behalve tot andere voorwaarden, ook tot het bewaren der stad verbonden hadden. Waarvan de instelling eener burgerwagt het gevolg was, die ook, zoo lang de republiek bestaan heeft, in stand is gebleven (1).

Naauwelijks was de stad negen jaren onder het staatsbestuur geweest, of zij werd, in den nacht van den 29 Januarij 1587, door WILLIAM STANLEY, verraderlijk aan den Spaanschen Gouverneur van Zutphen, TAXIS genaamd, overgegeven. Vier jaren later, namelijk in 1591, werd zij weder onder het gebied der Staten gebragt, door MAURITS, Prins *van Oranje*, die, na de stad Zutphen, den 30 Mei, overwonnen te hebben, zijn leger onmiddellijk vóór DEVENTER nedersloeg, en deze stad, welke door HERMAN, Graaf VAN DEN BERGH, den eigen neef van Prins MAURITS, verdedigd werd, zonder veel tegenstand, door gebrek aan krijgsvoorraad van binnen, den 10 Junij van het zelfde jaar, deed bukken.

Intusschen bekwam die Prins eene stad, waarvan een gedeelte der huizen geheel vernield was; vermits het Duitsche en Waalsche krijgsvolk, hetwelk haar voor den Koning van Spanje bewaard had, uit louteren moedwil, de huizen afgebroken had, om deze afbraak des winters tot brandstof te gebruiken, weshalve men vermoedde, dat, ingeval deze krijgsbezetting nog een of twee winters daarin had doorgebragt, het haar zelve weldra aan woningen zoude ontbroken hebben.

Na die laatste overwinning is DEVENTER bestendig onder het gebied der Staten gebleven, tot in het ongelukkige jaar 1672, toen Koning LODEWIJK XIV dezen Staat zoo onverwacht overviel. Terwijl, zoowel de Keur-Keulsche als de Munstersche troepen, van de oostzijde, deze provincie waren ingerukt, al de kleine steden, die geen wederstand konden bieden, innemende en uitplunderende, zond Koning LODEWIJK den Hertog VAN LUXEMBURG, om DEVENTER voor den Bisschop van Munster te veroveren, hetwelk den 22 Junij geschiedde, niet zonder vermoeden van verraad, daar zij toch buiten nood werd overgegeven, zoo als de Burgemeester BOEKHOLT zelve in den Raad durfde staande houden. Hierop werd de stad aan de Keur-Keulsche en Munstersche soldaten ingeruimd, van welke de inwoners, zoowel van de stad als van de omliggende dorpen, met geen minderen euvelmoed, dan eertijds van de Spaanschen, behandeld werden; hoewel MAXIMILIAAN HENDRIK, Keurvorst *van Keulen*, en CHRISTOFFEL BERNARD VAN GALEN, Bisschop van Munster, voorgaven, die stad, als eene vrije rijksstad (zoo als voorheen) weder in het Duitsche rijk te willen inlijven, en onder 's Keizers bescherming te stellen. Beter was het voor de stad, dat, toen, in het volgende jaar 1673, de Franschen genoodzaakt werden de Nederlanden te ontruimen, ook hunne bondgenooten, in April des jaars 1674, tot het verlaten van DEVENTER en de andere Overijsselsche steden besluiten moesten.

De Gemeenslieden, oordeelende, dat het reglement op de Regering, in het jaar 1675 gemaakt, streed met de privilegiën der stad, had-

(1) Men leze over het beleg van 1578, W. H. COST JORDENS: *Het beleg van Deventer, door den Graaf van Rennenberg, in het jaar* 1578, medegedeeld in den *Overijsselsche Almanak* voor oudheid en letteren, voor *het jaar* 1839, bl. 1-54, en over de noodmunten: *Het levensberigt van St. Lebuinus*, door J. C. MOLHUYSEN in dien *Almanak*, voor *het jaar* 1836, bl. 13-17.

den, zonder acht te slaan op het schrijven van den Stadhouder, Willem III, de Regering, in het jaar 1677, verkoren en doen beëedigen. Zonder 's Prinsen goedkeuring op hunne verkiezing af te wachten, maakten zij, zoo zij zeiden gemoedshalve, zwarigheid, om het reglement van het jaar 1675, tegen de previlegiën, na te komen. Zij zonden zelfs een vertoog aan den Prins, waarin zij hun gedrag verdedigden. Doch de Stadhouder deed dit werk spoedig af. Hij beval Burgemeesteren van Deventer, de Gemeenslieden, die zwarigheid maakten, om het reglement van het jaar 1675 na te komen, van hun ambt te ontslaan, voor reden gevende, dat, gelijk hij niet gezind was, het regt, hem bij dit reglement opgedragen, af te staan, hij ook niemand wilde dwingen, om zich, tegen zijn gemoed, met de Regering te bemoeijen. Op het ontvangen van dezen last, werden twee en twintig Gemeenslieden ontslagen, en, in hunne plaats, anderen gekozen, die geen zwarigheid maakten, zich naar het reglement te voegen.

Deze stad had ook niet weinig deel in de onlusten, die ons land, vóór en gedurende het jaar 1787, beroerden. In het jaar 1785 reeds had men aldaar eene commissie benoemd tot het vervaardigen van een concept-reglement op de stedelijke regering; dan, toen dit in het volgende jaar gereed was, werd het juist de bron van hevige twisten onder de patriotten zelven. Daarbij toch was aan alle burgers, zonder onderscheid van kerkgenootschap, gelijke regten toegekend. Hiermede konden de Hervormden zich echter niet vereenigen; zelfs verklaarden de Overlieden van de gilden, dat zij, indien dit reglement, zoo als het daar was, door den Raad en de gemeente goedgekeurd werd, het niet zouden aannemen en van geener waarde houden. Deze verschillende begrippen der ingezetenen hadden ten gevolge, dat sommigen zich vereenigden, om nieuwe burgergemagtigden aan te stellen, in de plaats der ouden, onder wier beleid de zaak van het reglement zoo ver gebragt was. Deze nieuwe gecommitteerden werden echter door de gezworen gemeente niet erkend, en de Raad besloot, den 15 Januarij 1787, zelf de laatste hand aan het regeringsreglement te leggen. Daar de Gecommitteerden nieuwe pogingen deden, om de wettigheid hunner aanstelling door den Raad te doen erkennen, deed de Raad, alvorens zich van de acte der qualificatie meester te maken, en daar men voorzag, dat dit niet gemakkelijk zoude toegaan, het vrijkorps onder de wapenen brengen Dit korps, met een veldstuk optrekkende, toog, op last van de regering naar het Gildehuis, om die acte op te eischen, en, op de weigering daarvan, bleef het daarvoor post houden. Deze maatregelen waren echter van weinig vrucht, om den tegenstand te verwinnen. In tegendeel leverden de nieuwe Gecommitteerden, den volgenden dag, een verzoekschrift in, strekkende tot staking van alle pogingen tot verandering van de stedelijke en provinciale regerings-reglementen, en drongen nogmaals op de erkentenis hunner aanstelling aan; terwijl zij zelfs de oude Gecommitteerden eene insinuatie thuis zonden, waarbij deze van hunne posten vervallen verklaard werden. Eenige Regeringsleden, die hardnekkige tegenstreving moede, waren reeds gezind hunne ambten neder te leggen en de stad te verlaten; doch zij ontvingen zulke overtuigende blijken van de goedkeuring der anders denkende burgers, dat zij daardoor bemoedigd werden, om met steviger hand hun gezag te handhaven. Het bovengemeld verzoekschrift werd dus, als alle raadpleging onwaardig, verworpen, de aanstelling der nieuwe Gecommitteerden vernietigd, en de magt der gilden alleen tot de gilde-

wijze; ... onderstond DEVENTER
... in een burger-
... stadhoudersgezinden,
... vrijwilligers, was dit
... vuurden; en van
... ook eenige gekwetsten
... die societeit en het in
... de gevolgen dezer
... ook de schutterij
... gesteld wilden worden,
... ontwapening van den stad-
... Ruim 400 man bleven
... manschappen daar-
... gebrek, terwijl men van
... inval uit Gelderland, zoo
... den IJssel te gebruiken,
... te werpen. Dit alles kon
... aldaar, den 20 September
... gevolg hiervan was, het her-
... ontwapenen van het geheele
... en van hun geschut. Doch
... men zich op de toezegging
... van de zijde der Pruissen
... werden de verwoestende plunderin-
... thans over de geleden beteuge-
... soldaten niet weinig geholpen werd;
... niet alleen de stad, maar zelfs

... eersten intogt der Franschen, in het
... jaar 1814, even als alle andere oor-
... aandeel hebben in de drukkende
... niet zoo zacht als voor de meeste
... echter het licht der verlossing. Het
... van bijna zes maanden, dat zij zich
... overheersching ontslagen zag. In het begin
... de bezetting uit veertig man Kustkan-
... doch, den zevenden, werd zij met ruim
... pupillen bestaande, onder het bevel van den
... versterkt. Deze stelde op den 10 No-
... van beleg, ontbond het stedelijke bestuur
... verdediging aan, uit hem zelven en eenige
... bestaande. Ook maakte men nu reeds
... tuinhuizen buiten de stad af te breken;
... vertoonde zich reeds, op den avond
... eene bende Kozakken, welke onverzaagd tot
... de Brinkpoort doordrong. Ten ongelukke
... de Kapitein der Genie MORLET, die het werk
... om nog in tijds, door het sluiten van de
... dat krijgsvolk te beletten, wordende hij reeds
... vervolgd, dat hij niet, zonder eenen sa-
... binnenkwam. De Kozakken kwa-
... volgenden dag, nu eens in grooter, dan in
... vertoonen, en van weerskanten werden wel
... had men van binnen reeds voorzorgen ge-

noeg gebruikt, om zich tegen krijgsvolk zonder geschut te beveiligen. Daarenboven werd de bezetting eenige dagen later met nog ongeveer 800 man, komende van Wesel, versterkt. In den laten avond van den 23 werd de stad van den kant der Brinkpoort op het onverwachts aangevallen en met kanonkogels en houwitzers zeer nadrukkelijk beschoten, waardoor eenige ofschoon niet zeer aanmerkelijke schade aan huizen in het midden van de stad werd toegebragt. Dan noch deze aanval, noch het zenden van onderhandelaars konden den Bevelhebber tot overgave bewegen; ook van den anderen kant werden geene verdere dwangmiddelen beproefd: alleen vergenoegde men zich om, met eene aanzienlijke magt Kozakken, de vesting van toen af te omringen en in te sluiten. Zulks had ten gevolge, dat de landbewoners, zoo door dit aldaar gelegerd krijgsvolk, als door de uitvallen der belegerden, veelvuldigen overlast en groote schade te lijden hadden, en dat de burgerij van Deventer, langer dan vijf maanden, onder afwisselende hoop op verlossing en vrees voor zwaardere onheilen, de drukkende lasten van inlegering, afpersingen van aanmerkelijke geldsommen, vorderingen van velerlei zaken en berooving van de onschuldigste genoegens des levens, heeft moeten doorbrengen. Eerst den 15 April 1814 werden de onderhandelingen tot overgave aangevangen en den volgenden dag een wapenstilstand getroffen; terwijl eindelijk, den 26 dier maand, de bezetting met krijgseer, wapens en bagaadje uittrok, om zich naar Frankrijk te begeven, waarop dadelijk een gedeelte der Nederlandsche landmilitie binnentrok; terwijl nog, op den avond van dienzelfden dag, door de inwoners van alle gezindheden, in hunne onderscheidene vergaderplaatsen, een plegtig dankuur voor de heugelijke verlossing gehouden werd.

Het wapen van Deventer bestond oudtijds uit de afbeelding van den burgt, welke men als de eerste grondslag der stad beschouwt. Tegenwoordig echter is het een veld van goud, beladen met eenen adelaar met uitgespreide vleugelen van sabel. Dit laatste wapen is waarschijnlijk door de stad aangenomen, toen zij tot den rang eener vrije keizerlijke stad verheven werd. De oudste brief met den adelaar, die bekend is, dagteekent van het jaar 1336.

DEVENTERI, Deventre, Deventria en Deventurium, namen, onder welke men, bij sommige schrijvers, de stad Deventer, in *Zalland*, prov. *Overijssel*, vermeld vindt.

DEVER, d. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie Diever.

DEVER (HUIS-TE-), ook wel het Huis-te-Lisse geheeten, kast. in *Rijnland*, arr. en 2½ u. N. van *Leyden*, kant. en 1½ u. N. O. van *Noordwijk*, gem. en 5 min. Z. van *Lisse*, aan den straatweg van 's Gravenhage op Haarlem.

Voorheen moet hier een ander huis van dien naam gestaan hebben, dat vóór eeuwen reeds verdwenen is, want men vindt aangeteekend, dat er, toen de Lisserpoel bedijkt werd, in de ringsloot de bouwvallen van eenen achtkanten toren van het oude Huis-te-Dever, gevonden zijn.

Er moet een oud adell. geslacht bestaan hebben, dat van dit huis zijnen naam ontleende of misschien daaraan zijnen naam gegeven heeft. Zoo vinden wij Gerard Dever Janszoon, Schildknaap, vermeld, als houdende, in het jaar 1350, de zijde van Margaretha, Gravin van *Holland*, tegen haren zoon Willem IV en, in het jaar 1374, zijnen zoon Reinier Dever, als een der medestanders van haren tweeden zoon Albrecht van Beijeren.

Het tegenwoordige huis, thans mede in eenen vervallen staat, is een ruim en vrij oud gebouw, met bemuurden voorhof en half ronden toren, rondom liggende in eenen breeden vijver en met veel lanen van hoog geboomte en singels omgeven. Het beslaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 26 bund. en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Martinus Alexander Baron van Heerdmans, woonachtig te Munster.

DEVERE, d. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie Diever.

DEVIK, verbasterde spelling van het voor eeuwen reeds verdronken d. Te-Wijk, op het voorm. eil. *Borssele*, prov. *Zeeland*. Zie Wijk (Te-).

DEVIL'S-HARWAR, voorm. wachtpost in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Cottica*, ter regterzijde in het opvaren.

Het was vroeger eene plant., maar werd, op het laatst der vorige eeuw, bezet door krijgsvolk, hetwelk men daar plaatste, om het bovenste gedeelte van de Cottica te verdedigen. De grond is er hoog en droog; desniettegenstaande was de plaats zeer ongezond, hetwelk waarschijnlijk veroorzaakt werd door de groote hoeveelheid muggen en de menigte muskieten door welke men er gekweld werd.

De huizen op dezen post waren allen van pinapalm en palmbladen gemaakt, en bestonden, toen Stedman zich hier bevond, uit een huis voor den bevelvoerenden officier, een ander voor de onder-officiers; een geschikt verblijf voor de soldaten; een zeer ruim ziekenhuis; een kruidmagazijn; een magazijn voor levensmiddelen; hutten voor keukens, en een badhuis. Thans bestaat deze post niet meer.

DEWENTER, naam, onder welken de stad Deventer, bij oude schrijvers, wel eens voorkomt. Zie Deventer.

DEYABOOMPON, st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, kon. *Amina*.

DEYFELSBROEK of Deiffelsbroek, pold. in het *Land van Putten over de Maas*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, kant. *Ridderkerk*, gem. *Pernis-Smalland-en-Oostbroek*.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 67 bund. en wordt door éénen molen en eene sluis op de Maas van het overtollige water ontlast.

DEYFELT, geh. in het graafs. *Wiltz*, grooth. *Luxemburg*. Zie Deifelt (1).

DEYLERWOORD, buit. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en 2 u. N. N. O. van *'s Gravenhage*, gem. en 20 min. O. van *Wassenaar*.

Het beslaat eene oppervlakte van 3 bund. 27 v. r. 6 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door den Heer Josephus de Wit.

DGEDE, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie Gedé.

DHELLY, st. in *Oost-Indië*, op het eil. *Timor*. Zie Dilli.

DJABAN, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Kadoe*, ads. resid. *Magelang*.

Den 12 Julij 1826 had, in de nabijheid van dit d., eene ontmoeting plaats tusschen de Nederlandsche troepen, onder bevel van den Luitenant-Kolonel de Bast, en de muitelingen, die in drie sterke colonnes, onder aanvoering van de Tommongongs Sertjo Negoro en Kerto Negoro, kwamen opzetten. De middelste dezer colonnes werd door den Luitenant Gilly, met een peloton scherpschutters, uiteen gejaagd. Twee pelotons infanterie, onder de Luitenants de Bruin en

---

[illegible] aan de overige woorden, die elders wel eens Dey gespeld en hier niet gevon[illegible]

Hilmer en eenige huzaren, aangevoerd door den Ritmeester de Bubbuur, rukten met den stormmarsch op de beide andere colonnes aan, dreven den vijand insgelijks op de vlugt, en bragten hem een verlies toe van 17 dooden.

DJABARANKA, landstr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Pekalongang*.

DIABBIE, st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, kon. *Amina*, waarvan het de hoofdpl. is, 40 m. O. van Coumassie.

DJABONG of Djaboong, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Besoeki*.

Den 23 Januarij 1840 zijn, in dit distr., door eene windhoos, acht inlandsche woningen omver gerukt, waarbij vier menschen het leven verloren en drie gekwetst zijn.

DJABONG of Djaboong, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Besoeki*, distr. *Djabong*, met Braminsche oudheden.

DJAGARAGA, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerakarta*.

DJAGARAGA, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerakarta*, distr. *Djagaraga*, niet ver van den berg Loewoe.

Zij is de hoofdpl. van het distr. en de verblijfplaats van eenen Tommongong. De stad is redelijk groot en van vele fraaije bamboezen woningen en ook eenige houten huizen voorzien. De Tommongong heeft een aanzienlijk huis en niet ver van daar is de passeebaan, eene groote markt en een fraaije Moorsche tempel. Men rekent deze stad op 6000 huisgezinnen, die zich meest op den handel in rijst, katoen, garen en hout toeleggen. — Er is een groote overvloed van de voornaamste levensbehoeften en men heeft er een fraai gezigt, zoo op de rivier en het hooge gebergte in het Zuiden, als op de daaromtrent gelegene rijstvelden, waarin wel 20 dorpen verspreid liggen, die mede wel 5000 inw. tellen.

DJAGERAN of Djageran, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, keiz. en resid. *Soerakarta*, distr. *Brambanan*, aan de *Oepak*, met eene benting of verschansing.

Voor deze benting vertoonde zich, den 23 Augustus 1829, het beroemde opperhoofd der muitelingen, Diepo-Negoro, met zijne geheele magt, en eischte van den Tommongong, Semankân Mangong di Logo, en de overige zich daarin bevindende hoofden, dat zij de benting zouden in brand steken en vervolgens allen tot hem overkomen, waaraan echter Semankan, noch geen der zijnen wilden voldoen, waarop de benting van alle kanten omsingeld en door het vijandelijke vuür begroet werd, hetwelk door de benting, met het beste gevolg werd beantwoord. Diepo Negoro bevond zich toen voor het d. Petté, Sentot voor het d. Dalam en Rio Pranrendo, voor het d. Djageran, alle in de nabijheid van gezegde benting gelegen, en, hoezeer zij door hunne tegenwoordigheid de hunnen tot eenen dapperen aanval aanmoedigden, en de twee laatstgemelden in persoon, tot drie malen toe, dien aanval hadden aangevoerd, mogt het hun evenwel niet gelukken eenig voordeel te behalen, maar werden zij telkens, door het vuur der bezetting, met verlies afgeslagen, tot dat eindelijk, de ammunitie verbruikt zijnde, Mangong di Logo den zijnen beval, om den vijand als nu met pieken af te wachten, terwijl hij zich, te dien einde, zelf op het gevaarlijkste punt plaatste; dan, tegen zooveel moed en standvastigheid scheen de vijand niet bestand te zijn, zoodat hij eindelijk, na eenige dooden en gewonden bekomen te hebben, aftrok.

DJAGOE, plaats in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Passaroewang*.

Men vindt er onderscheidene bouwvallen, onder welke eenen tempel, die twee of drie terrassen heeft gehad, en waar men een Sanskritisch opschrift gevonden heeft, dat volkomen bewaard was gebleven, ofschoon het daarbij behoorende beeldwerk beschadigd was. Een der basreliefs stelt een gevecht voor tusschen een leger van beschaafde volkeren en eene krijgsbende van Raksasas of reuzen.

DJAGRAHAN, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie DJAGRAAN.

DJAJA (SOETI-), d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie SOETI-DJAJA.

DJAIJAM, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie DAIJAM.

DJAIJANG, lands. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Borneo*, rijk *Borneo*.

DJAJOBANG, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, ads. resid. *Krawang*, lands. *Parocka-Moetjang*.

DJAKPOE, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Borneo*, aan de Oostkust, 0° 14′ Z. B., 127° 7′ O. L.

DJALIE, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djocjokarta*, die zich in de Bogowonto ontlast.

DJALLON, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerabaija*, reg. *Djapan*.

DJALO, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Bantam*.

DIAMANT (DE-), fort in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Bantam*, reg. *Ceram*, distr. en onderdistr. *Bantam*, in de st. *Bantam*.

Het was een langwerpig vierkant, 840 v. lang en bijna half zoo breed; had vier geheele bolwerken op de hoeken, en onderscheidene halfronden, die op de zijden uitstaken. De vier hoofdbastions strekten zich naar de vier middelhoofdwindstreken uit; de muren waren van harden steen, ter hoogte van veertien of vijftien voeten opgehaald.

Dit fort was door zekeren HENDRIK LOUWAERTSZ, geboortig van Steenwijk, in het laatst der achttiende eeuw gebouwd. Deze LOUWAERTSZ had zich, om het bedrijven van eenige misdaad bij de Nederlandsche Oostindische Compagnie, uit de voeten gemaakt, en, bij de Bantammers dienst genomen hebbende, tevens de Mahomedaansche tegen de Christelijke godsdienst verwisseld.

De Oostindische Compagnie hield er, sedert zij eenigen invloed in Bantam gekregen had, eene bezetting, bestaande in eenen Kapitein, drie Officieren van minderen rang en 150 soldaten, in naam om den persoon des Sultans voor alle aanslagen te behoeden; maar in de daad, om er altoos meester van te zijn, wanneer het haar behaagde. Niemand van des Sultans onderhoorigen, zelfs zijne zonen niet, konden bij hem komen, of de Kapitein werd hiervan verwittigd door de wacht, die de poort bewaarde, welke daarvan van tijd tot tijd aan den Kommandeur van het fort Speelman kennis gaf; ook mogt geen Javaan of Bantammer binnen het fort vernachten. Alles wat tot onderhoud van het fort of de artillerie behoorde, moest echter door den Sultan bekostigd worden.

Rondom dit fort liep eene gracht. Het paleis van den Sultan van Bantam stond er binnen in; thans is het een, zoo wel als het ander, deerlijk vervallen.

DIAMANTPUNT of Tandjong-Perlaken, bij de Engelschen Diamondpoint geheeten, kaap in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, aan de Oostkust, kon. *Deli*, zich noordoostelijk in de Straat van Malakka uitstrekkende; 5° 18′ N. Br.

DIAMANTRIVIER, bij de Engelschen Diamondriver, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, met eene noordelijke rigting, in het vorst. *Pejdir*, op 5° 36′ N. Br., in de *Straat van Malakka* uitloopende.

DJAMBA, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, gouv. geb. *Padang*, in de *Padangsche Bovenlanden*.

Het was in den oorlog met de Padries, in 1835—1837, door dezen versterkt en alzoo een punt van groot belang, dat, den 9 Julij 1837, door de onzen tot onderwerping gebragt werd.

DJAMBAL-BONJOL of Djambel-Banial, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, in de binnenlanden van *Bengkoelen*, lands. *Passummah-Lebar*, aan den weg van Manna naar Passummah-Lebar; 5000 v. boven de oppervlakte der zee.

DJAMBE, kon., riv. en st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie Djambi.

DJAMBEL-BANIAL, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil *Sumatra*. Zie Djambal-Bonjol.

DJAMBI, Djambe, Jambi of Schambi, kon. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, aan de Oostkust; palende N. aan het rijk Indragiri, Z. aan het kon. Palembang.

Dit rijk strekt zich uit tot 25 m. van de zeekust De Sultan, die ook het distr. Serampli, dat in de binnenlanden ligt, onder zich heeft, houdt zijn verblijf in de stad Djambi, en is nimmer, even als andere koningrijken op deze kust, aan het juk des Keizers van Atjieh onderworpen geweest. Er zijn in dit rijk vijftien dorpen van eenig aanbelang, benevens een aantal vlekken of gehuchten. De Nederlanders hebben ook hier somtijds bezittingen gehad, waarvan de Opperhoofden onmiddellijk van den Gouverneur-Generaal te Batavia afhankelijk waren. Dit rijk is echter voor ons van weinig waarde, en het is er ook zeer ongezond. De voornaamste voortbrengselen zijn peper en rottingriet. De inboorlingen zijn er zeer roofzuchtig en moorddadig.

DJAMBI, Djambe, Jambi of Schambi, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, die met onderscheidene takken in het lands. *Limoen* ontspringt, voorts, in eene noordoostelijke rigting 35 u. voortstroomende, in het rijk *Djambi* komt, waar zij eenen tak opneemt, welke uit een meer, nabij de stad Djambi, ontstaat, en daardoor zeer breed wordt; vervolgens voorbij de stad Djambi, van waar zij voor koopvaardijschepen bevaarbaar is, vlietende, werpt zij zich, nabij Simpang, in de *Straat van Bangka*.

DJAMBI, Djambe, Jambi of Schambi, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, 1° 24′ Z. Br., 119° 45′ O. L., aan de Djambi, wier mond haar tot haven verstrekt.

DJAMBIT, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djocjokarta*.

Den 27 Augustus 1829 werden de muitelingen, die zich in dit dorp bevonden, aldaar door de onzen en vooral door de Makassarsche hulptroepen, met woede aangevallen, uit een gedreven en tot Tankilan vervolgd.

DJAMBOE-AJER, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, lands. *Batakh*, kon. *Batasalindong*.

DJAMOES of Jamoes, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Banjoemas*, reg. en ads. res. *Poerbolingo*.

In November 1827 hadden twee Pangerangs en zes Tommongongs der muitelingen, eene aanzienlijke magt in dit d. verzameld, doch na het aanrukken van de tweede en vierde mobiele kolonnen, onder de bevelen van den Majoor Bauer, die door den Luitenant van Haarlem, van de expeditionnaire afdeeling, het d. met een peleton deed omtrekken, bood de vijand slechts een oogenblik tegenstand en sloeg eensklaps op de vlugt, waarbij onderscheidene muitelingen sneuvelden. Toen onze troepen, die, uit hoofde van het slechte terrein, zeer vermoeid waren, zich weder verzamelden, om den terugtogt aan te nemen, werden zij door de twee Pangerangs, aan wien het gelukt was, een gedeelte hunner bende bij een te brengen, op nieuw aangevallen; doch weldra werd de vijand, door het geweervuur en eenige goed aangewende worpen uit het handmortier, uit elkander gedreven en over de Progo gejaagd.

DIAMOND, katoenplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, in *Neder-Nickeri*; palende N. aan de zee, O. aan de katoenplant. Union, Z. aan onbebouwde gronden en natuurbosschen, W. aan het d. de Punt; 1042 akk. groot, met 93 slaven. De gebouwen van deze plant. staan regts van den rijweg.

DIAMOND (LAND-VAN-), verl. kostgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Nickeri*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den verl. grond de Paarl, benedenwaarts onmiddellijk aan het d. de Punt.

DIAMONDPOINT, naam, welken de Engelschen geven aan de Diamantpunt, in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie Diamantpunt.

DIAMONDRIVER, naam, welken de Engelschen geven aan de Diamantrivier, in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie Diamantrivier.

DJAMPANG, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Preanger-regentschappen*, reg. *Tjanjor*, distr. *Djampang-Wetan*.

DJAMPANG-WETAN, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Preanger-regentschappen*, reg. *Tjanjor*.

DJANDIKAWIS of Jandikawis, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djocjokarta*.

In de nabijheid van dit d. viel, den 21 November 1825, een gevecht voor tusschen onze troepen, onder de bevelen van den Majoor Sollewijn en de muitelingen, waarbij de onzen 100 stuks koeijen veroverden. De vijand had bovendien 15 dooden, terwijl van onze zijde slechts 1 huzaar sneuvelde.

DJANGGALA, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Preanger-regentschappen*.

DJANGGALA, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Preanger-regentschappen*, distr. *Djanggala*.

DJANGKER of Tandjong-Djangker, kaap in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, aan de Noordkust.

DJANGKOLAN, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Bantam*.

DJANPOLAN, kaap in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Madura*, aan de Zuidoostkust van dat eiland, zich in de *Straat van Madura* uitstrekkende.

DJANTING, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Preanger-regentschappen*, land *Sading*, met eenen fraaijen waterval,

in de nabijheid van den berg Salak. Deze waterval stort zich, tusschen hooge, uit regelmatige basaltkolommen bestaande, rotsen heen.

DJAPALAN, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Rembang*, reg. *Toeban*.

DJAPAN, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie Ardjoena.

DJAPAN, reg. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerabaija*.

Dit reg., waarin de trotsche bouwvallen van Madjapahit (zie dat woord) liggen, werd in het jaar 1811, door den Keizer van Mataram aan ons afgestaan.

DJAPAN, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerabaija*, reg. *Djapan*, waarvan het de hoofdplaats is.

Deze stad is redelijk groot, vrij wel bebouwd en sterk bevolkt. De inlandsche Regent, die er zijn verblijf houdt, heeft er eene aanzienlijke woning, met een ruim plein, dat zoo groot en fraai is, als men ergens op Java vindt, en waarop de inlandsche Grooten hunne tournooispelen houden. Ook heeft men er onderscheidene Moorsche tempels en bidplaatsen. Er wordt eenen aanzienlijken binnenlandschen handel gedreven. — In een naburig bosch ziet men de overblijfselen der oude stad Medang-Kamalan.

DJAPARA, ook Japara, Djoanna en Joanna genoemd, resid. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, tusschen 6° 11′ en 7° Z. Br., en 128° 16′ en 128° 53′ O. L.; palende N. W., N. en N. O. aan de Zee van Java, O. aan de resid. Rembang, Z. en W. aan Samarang.

Deze resid. is verdeeld in twee ads. resid.: Djapara en Karimon-Djawa, en in vier reg.: Djapara, Koedoes, Pattie en Djawana.

De voornaamste rivieren zijn: de Djapara, de Djawana en de Tidoenan.

Aan het strand is de grond moerassig, hetgeen er de lucht ongezond maakt. In het Zuiden, waar de grond hooger is, is de lucht ook veel gezonder, zoodat men er zelfs hoog bejaarde lieden aantreft.

De eenige meldenswaardige berg, welke men er aantreft, is de Djapara.

De grond is er vruchtbaar en tot onderscheidene voortbrengselen geschikt, waarvan de voornaamste zijn: rijst, koffij, djatiehout en turksche tarwe. Men telt er 37,000 buffels en 1500 paarden. In de wouden en op het gebergte vindt men overvloed van wild gedierte en gevogelte, terwijl de zee, zoo wel als de rivieren, verschillende vischsoorten opleveren. Men vindt er ook veel zout.

De bevolking van deze resid. bestaat uit 95 Europeanen, 220,000 Javanen en 2700 Chinezen.

DJAPARA, ads. resid. en reg. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djapara*.

DJAPARA. zeer hooge berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, in het midden der resid. *Djapara*.

DJAPARA, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid., ads. resid. en reg. *Djapara*, waarvan het de hoofdplaats is; 6 palen van Kedoong-Boele; 5 van Rendong, 423 van Batavia; 36 van Samarang; 200 van Soerabaija, en 405 van Banjoewangie.

Zij ligt aan de westkust der Djapara, ruim één uur van den mond dier rivier, op 6° 28′ Z. Br. Er is eene fraaije moskee, een aanzien-

lijk residentiehuis en eene goede school. Er is een Controleur der landelijke inkomsten gevestigd.

In het jaar 1618 deed de Soesoehoenang de woning der Nederlandsche Oostindische Maatschappij afloopen, waarop de Gouverneur Generaal Koen, den Kommandeur Maartensz. derwaarts zond, die er eene landing deed, de stad in de asch legde en onderscheidene Javaansche vaartuigen bemagtigde, zonder eenen man te verliezen. — In het volgende jaar werd het huis der maatschappij hier andermaal overrompeld en daarbij vele weerlooze Nederlanders vermoord, waarom Koen de stad, bij zijne terugkomst van Amboina, nogmaals deed afloopen en uitplunderen.

Voorheen had er de Nederlandsche Oostindische Maatschappij, op eenen niet zeer hoogen berg, een wel versterkt kasteel, voorzien van zwaar kanon en eene sterke bezetting, in staat om de stad te beschermen en tevens den Inlander in toom te houden. Dit kasteel is echter in het jaar 1708 afgebroken. Thans heeft men er een fort, dat vier bolwerken heeft, door eene gracht omgeven en aan de Djapara gelegen is.

DJAPARA, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djapara*, die, met eene noordwestelijke rigting, in de *Zee van Java* valt.

DJAPARA (HOEK-VAN-), kaap in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Het is de Noordelijkste punt van de resid. *Djapara*.

DJAPEN of Djapen, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Passaroeang*, reg. *Malang*.

DJAPIT, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerakarta*, lands. *Mataram*.

DJAPOERRE, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Cheribon*.

Zij neemt haren oorsprong uit het gebergte *Sirmei*, en ontlast zich, met eenen noordoostelijken loop, in de *Zee van Java*.

DJAPPA, voorm. d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djocjokarta*.

Dit d., dat in het jaar 1827 den muitelingen tot schuilplaats verstrekte, werd den 26 November van dat jaar, door den Kommandant der kratonstroepen van den Sultan van Djocjokarta, de Luitenant-Kolonel Wiro-Nusono, nadat hij er de muitelingen uitgedreven had, in de asch gelegd.

DJARAK, Poeloe-Djarak, eil. in *Oost-Indië*, in den *Sundaschen Archipel*, aan de Oostkust van *Sumatra*, bij de Straat van Malakka.

DJARANGAN, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Passaroeang*, die met eene noordelijke strekking in de *Straat van Madura* uitloopt.

DJARAPE, oud. d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Madion*, lands. *Panaraga*.

DJARONGANG, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Preanger-Regentschappen*, reg. *Bandong*.

DJASINGGA of Djassinga, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, ads. resid. *Buitenzorg*, zijnde het noordwestelijke gedeelte van de ads. resid. — Men heeft in dit distr. de bergen Salak, Pasir en Bedil.

DJASINGGA of Djassinga, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, ads. resid. *Buitenzorg*, distr. *Djasingga*, waarvan het de hoofdpl. is; aan eene tak van de Krawang.

DJASINGGA of DJASSINGA, landg. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, ads. resid. *Buitenzorg*, distr. *Djasingga*.

Het werd, bij besluit van den Hoogen Raad van Nederlandsch-Indië, van 30 November 1808, in eigendom vereerd aan den Gouverneur-Generaal DAENDELS, uit erkentenis voor de behaalde overwinning op de Bantammers; maar deze gift werd, door het Hollandsche gouvernement afgekeurd, en, volgens een nader besluit van 28 April 1810, weder terug genomen.

DJASSEM, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie TJI-ASEM.

DJASSINGA, distr., d. en landg. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie DJASINGGA.

DJATANAGARA, kw. en d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie DJATINAGARA.

DJATI, oud. d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Cheribon*, ads. resid. *Indramayoe*.

DJATIBORANG, oud. d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, ads. resid. *Indramayoe*.

DJATIE-ROGO, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Rembang*.

DJATINAGARA, DJATANAGARA of ZEEUWSCHKWARTIER, kw. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Batavia*.

DJATINAGARA of DJATANAGARA, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Batavia*, kw. *Djatinagara*. — Er is hier een Demang gevestigd.

DJATINAM, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Samarang*.

Den 5 October 1826 verdreef de Majoor LE BRON DE VEXELA de muitelingen, die dit dorp versterkt hadden, uit deze plaats, en stak die vervolgens in brand. — Den 22 Februarij 1827 werd de kolonne van den Majoor DE LEEUW, door de muitelingen te dezer plaats aangevallen, doch deze, bijgestaan door den Kapitein DUBBELE, wist hen af te slaan, terwijl de vijand onderscheidene dooden, en onder dezen een voornaam Priester, verloor. — Den 31 Maart daaraanvolgende had hier al weder een gevecht plaats, waarbij de onzen, onder de bevelen van den Kapitein GRIESHEIM, den vijand met verlies afsloegen. — Nog geen maand later, namelijk den 26 en 27 April, vielen er nogmaals gevechten bij deze plaats voor, waarin het den Majoor DE LEEUW almede gelukte, den vijand op de vlugt te drijven.

DJATINTACKAN, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerakarta*, lands. *Mataram*, aan de Djawana, te midden van rijstvelden, welke zich langs die rivier zeer ver uitstrekken en waarin wel twintig of dertig dorpen liggen.

DJATISAWI, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Cheribon*, ads. resid. *Rembang*.

DJATISOERI, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djapara*, reg. *Djawana*.

DJATITOESIQUE, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Indramayoe*.

DJAVA, inlandsche benaming van het *Sundasche* eil. *Java*. Zie dat woord.

DJAVANA, ads. resid., riv. en st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie DJAWANA.

DJAWA (KARIMON-), ads. resid. en groep eil. in *Oost-Indië*, tot de *Sundasche* eil. behoorende. Zie KARIMON-DJAWA.

voeten waters , e
de kwade mousson i
mousson minder He
rivieren , eenigzins troe
tten of vaten heeft sti

t in de binnenzee , kom
te Samarang en voort
dagen gedaan wordt
, wanneer de overtogt
nhoudt , en veel te ge

lderbank , waarop somtijd
t aan de residentie , loop
, die onbebouwd liggen e
, en hier en daar , wanne
, dikwijls onderloopen.
, st. in *Oost-Indië* , o
4 m. W. van Rembang
e breede baai , in den mon
L.
lden naam. Zij bestaat ui
, en telt 10,000 inw., die ve
, alsmede een vierkant plein
spelen met de lans gehoude
e landelijke inkomsten gevestigd
, vier bolwerken , waar binnen d
vengebouwen van den Residen
stond vroeger in dit fort , maa
gebroken , en een ander , daa
steen , naar het plan van de
; een der fraaiste gebouwen va
in de achterzijde , een alleraan

DIBBOTS, eil. in Oost-Indië, tot den Sundaschen Archipel behoorende, N. van Java, in de groep Karimon-Djawa: 5° 45' Z. Br., 127° 44' O. L. — Het is, na Karimon-Djawa, het grootste van de groep.

DICET, d. in Oost-Indië, op het Sundasche eil. Java, resid. Djojokarta.

DICHTEREN, buurs., prov. Gelderland, kw., distr., arr. en 4½ u. ten O. van Zutphen, kant. en ½ u. W. van Doetinchem, gem. Ambt-Doetinchem; met 500 inw.

DICKENINGE, DICKENINGEN, DICKENINGHE, DICKENINGHES, DICKENINGHEM, DICKENINGHEMS, DICKNINGE, DICKNINGE en DICKNINGHE, oude namen van de voorm. abdij DICKNINGE, in Dieverderdingspil, prov. Drenthe. Zie DIKNINGE.

DICKT, geh. in de heerl. Bourscheid, groeth. Luxemburg, kw., arr. en 2 u. N. W. van Diekirch, kant. en 1½ u. W. ten Z. van Vianden, gem. Bourscheid.

DICKT, geh. in de heerl. Clerf, groeth. Luxemburg, kw., arr. en 4 u. N. ten W. van Diekirch, kant. en 1½ u. Z. O. van Clerf, gem. Hosingen.

DICKWEILER, geh. in het balj. van Echternach, groeth. Luxemburg, arr. en 4 u. O. ten Z. van Diekirch, kant. en 1 u. Z. O. van Echternach, gem. en ½ u. Z. W. van Rosport. Tot in het jaar 1830 maakte dit geh. een gedeelte uit van de gem. Born, welke in dat jaar ophield te bestaan.

DIDAM, gem. in het graafs. Bergh, prov. Gelderland, kw. en arr. Zutphen, distr. Doesborgh-en-Zevenaar, kant. Doesborgh (3 k. d., 13 m. k., 5 s. d.); palende N. aan de gem. Angerlo, O. aan de gem. Wehl en Bergh, Z. aan de Pruissische prov. Rijnland, Z. W. en W. aan de gem. Zevenaar.

Deze gem. bevat het d. Didam, benevens de buurs. Dijk, Greffelkamp, Loil en Holthuizen, beslaat eene oppervlakte van 3423 bund. 17 v. r. 14 v. ell., telt 469 h., bewoond door 576 huisgezinnen, uitmakende eene bevolking van ruim 3300 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw, terwijl in deze gem. uitmuntend koorn gebouwd wordt. Ook drijven velen der ingezetenen hier eenen aanzienlijken kleinhandel, terwijl eenige groote winkeliers, spek- en zaadkoopers wedijveren, om den overvloed, die hen omringt, op te koopen, of tegen fabrijk- en koloniale waren in te ruilen.

Men heeft in deze gem. de adell. h. de Heegh en Loil, doch de vroegere adell. h. Baarle; Doornvest; Hees; Kerkhoven; Lunhorst; Nevelhorst; Oldengoor; Schadewijk en Tinsenberg zijn thans slechts boerenwoningen, terwijl de vroeger in deze gem. gestaan hebbende Meurssentoren of Bergvrede reeds in 1609 afgebroken is.

De Herv., die hier 180 in getal zijn, maken de gem. van Didam uit, welke tot de klass. van Zutphen, ring van Doesborgh, behoort, en in deze burgerlijke gem. eene kerk heeft. De eerste, die hier het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Pieo Ovinius, die in het jaar 1597, van Ter-Borg herwaarts kwam en in hetzelfde jaar naar het eiland Wieringen vertrok. Het beroep is eene collatie van den eigenaar der heerl.

De R. K., wier getal ongeveer 3100 beloopt, onder welken 2000 communicanten, maken eene stat. uit, welke tot het aartspr. van Gelderland gerekend en door éénen Pastoor en twee Kapellaans bediend

wordt. — In het jaar 1699 ondernamen de R. K. in de heerl. Didam, eene nieuwe kerk te bouwen, doch de Drossaard kreeg terstond bevel, om dit te beletten.

Men heeft in deze gem. ééne school in het d., die gemiddeld door een getal van 175 leerlingen bezocht wordt.

Ook vindt men in de gem. Didam onderscheidene groote bosschen van dennenboomen, akkermaalshout en opgaande eiken, in den omtrek onder den algemeenen naam van Didamsche Bosschen bekend, waaruit vele omliggende gem. zich van brand- en timmerhout komen voorzien.

Deze gem. is eene heerl., welke, naar men wil, reeds in het jaar 824, onder den naam van Theodem, aan de Utrechtsche kerk zoude geschonken zijn. Zeker is het, dat zij naderhand door de oude Heeren van het graafs. Bergh aan de Bisschoppen van Utrecht ter leen werd opgedragen, in ruil tegen Wijk-bij-Duurstede en Abcoude; doch, alzoo de afstand dezer twee plaatsen niet volgde, werd den Bisschop den leenpligt wederom opgezegd en bleef Didam met *Bergh* verbonden, waarmede zij thans in eigendom bezeten wordt door Carel Anton Frederik, Souverein Vorst *van Hohenzollern-Sigmaringen*, Graaf *van den Bergh*, te Sigmaringen, in Zwaben.

Het d. Didam, Didem of Diedem, bij verkorting ook wel Diem genoemd, ligt 5 u. Z. van Zutphen, 2 u. Z. van Doesburg 51° 56′ 18″ N. B. 23° 47′ 50″ O. L. Men telt er in de kom van het d. 95 h. en 700 inw.

De Herv. kerk., voor de Reformatie aan den H. Martinus toegewijd, is tamelijk groot en was vroeger van een orgel voorzien, maar dit moet, naar men zegt, door de Franschen, in het jaar 1672, vernield zijn. In 1835 is er echter weder een orgel in geplaatst.

De R. K. kerk, aan den H. Martinus toegewijd en in het jaar 1838, door ruime bijdragen uit 's Rijks kas geholpen, gebouwd, is een sierlijk en ruim gebouw, waarin bijzonder de kunstig gesneden predikstoel beziens waardig is.

DIDAMSCHE BOSSCHEN, bosschen in de gem. *Didam*, prov. *Gelderland*. Zie Didam.

DIDEM, d. in het graafs. *Bergh*, prov. *Gelderland*. Zie Didam.

DIE, eertijds de Ey, voorm. riviertje in *Kennemerland*, dat, een weinig bezuiden *Alkmaar*, uit het *Achtermeer* voortkwam, in eene zuidelijke rigting voorbij Heilo naar Limmen liep, waar het, door zijne breedte, meer naar een meer dan naar een riviertje geleek, en zich in takken verdeelde, van welke de oostelijkste door het oosteinde van Akersloot vloeide, de westelijkste, na in eenen zuidelijken loop van ruim ¼ u., Limmen te zijn voorbij gestroomd, zich in twee armen splitste, van welke de oostelijkste bij Uitgeest in het Langemeer uitliep; terwijl de westelijkste, zuidwaarts naar het huis Assumburg stroomende, zich daar in de Assumerveersloot verloor. Thans is het een besloten water, dat door eene pomp met het Noordhollandsche kanaal gemeenschap heeft, en bijna geheel onder de gem. Heilo ligt.

DJEBOES, Djiboes, Deboes, Debous of Jeboes, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Bangka*.

Zij valt met eenen noordwestelijken loop, door eenen zeer breeden mond, de Baai van Djeboes geheeten, bij het d. Djeboes, in de *Zee van Carimata*, en is vol klippen.

DJEBOES, Djiboes, Deboes, Debous of Jeboes, dist. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Bangka*.

DJEBOES, DJIBOES, DEBOES, DEBOUS of JEBOES, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Bangka*, distr. *Djeboes*, aan den oever der Djeboes; met 500 inw. Het is de zetel van eenen Inspecteur der tinmijnen.

DJEBOES (BAAI-VAN-), BAAI VAN DJIBOES, BAAI VAN DEBOES, BAAI VAN DEBOUS of BAAI VAN JEBOES, baai in *Oost-Indië*, in de *Zee van Carimata*, aan de Noordwestkust van het eil. *Bangka*. Het is eigenlijk de mond der *Djeboes*.

DIECKIRCH, st. in het balj. van *Diekirch*, prov. *Luxemburg*. Zie DIEKIRCH.

DIEDEN, heerl., voorheen tot het *Ambt van Maas en Waal*, prov. *Gelderland*, behoord hebbende, thans prov. *Noord-Braband*, arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Grave*, gem. *Dieden-Demen-en-Langel*; palende N. O. aan de Maas, Z. O. aan het Land van Ravestein, Z. en W. aan het graafs. Megen.

Zij beslaat uit den Polder van Dieden en de uiterwaarden, benoorden en bewesten dien pold. gelegen, welke laatste, de Maasakkers genoemd wordende, reeds van zeer oude tijden af bekend zijn, en ongeveer 100 bund. oppervlakte hebben, bevat het d. Dieden, uit eenige verstrooid liggende h. bestaande, welke bewoond worden door 300 inw., die zich meest met den landbouw en veeteelt generen. Ook groeit er zeer veel ajuin, die beroemd is, en zeer veel voordeel aan eenige inw. opleveren.

De inw., die bijna allen R. K. zijn, maken eene stat. uit, welke tot het apost. vic. gener. van *'s Hertogenbosch*, dek. van *Oss* behoort, en door éénen Pastoor bediend wordt. — Door de moeijelijkheid, welke dikwijls plaats had, om die kleine parochie van eenen eigen Herder te voorzien, is het meermalen gebeurd, dat de R. K. van DIEDEN, door den Pastoor van het nabnrig *Demen*, met toestemming van de wederzijdsche Kerkoversten, bediend zijn.

De Herv. maken eene gem. uit, welke vroeger eenen eigen Leeraar had, die er woonde, de eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest PETRUS STRAATMAN, die in het jaar 1614 hier kwam en in het jaar 1615 naar Nistrik vertrok. Sedert het vertrek van den Predikant JOACHIM VAN RIJSWIJK naar Kessel, hetwelk in het jaar 1685 plaats had, werdt door den heer VAN DIEDEN, als unicus collator, eenen Predikant uit het naburige Gelderland gekozen, om er de dienst waar te nemen. Zoo werd de gem. van Appeltern, van het laatstgemelde jaar af, bediend door den Predikant van deze gem., tot in het jaar 1697; wanneer zij weder eenen Predikant alleen kreeg tot in 1727; als wanneer *Appeltern* andermaal met DIEDEN door denzelfden Predikant bediend werd, tot in 1762; toen beide dorpen weder elk eenen Predikant kregen. Van 1772—1779 werd DIEDEN met *Horssen* van 1779—1791 met *Burgharen-en-Hernen*, van 1791—1800 weder met *Horssen*, van 1800—1825 met *Wijchen-en-Leur* door éénen Predikant bediend. Toen echter de laatste Predikant uit Gelderland, die tevens Predikant van DIEDEN was, SAMUEL HESSUSIUS, in 1824, overleden was, werd in 1825 tot Predikaut aldaar beroepen STEPHANUS HANEWINKEL, Predikant te Ravestein, en deze, na ruim een en vijftig jarige evangeliebediening in onderscheidene gemeenten, emeritus verklaard zijnde, is zijn zoon JOHAN HENDRIK ALBERT KAREL HANEWINKEL, in het jaar 1841, te *Ravestein* en te *Dieden* tot Predikant beroepen. Het beroep is eene collatie van den eigenaar der heerl.

Het d. DIEDEN, DIETHEN of DIETEN ligt 5 u. N. O. van 's Hertogenbosch, 2½ u. N. W. van Grave, aan den Maasdijk. — De Herv. kerk heeft eenen dikken toren.

[illegible] V, Hertog van [illegible] Luxemburg, voor 6000 [illegible] ontstond er geschil [illegible], die voorgaf eenig [illegible] dat zij sedert vele [illegible] geweest. Thans [illegible] Mevrouw Maria Wilhelmina [illegible], douairière van den [illegible], die des zomers op

[illegible] van de heerlijkh. [illegible] groote landhoeve, ge- [illegible] deze dus nog, ofschoon [illegible], en met hare uitgestrekte [illegible] liggende tot het distr. Nij- [illegible] Gelderland betaalt.

[illegible] voorheen tot het Ambt van *Maas-* [illegible] behoorende, thans prov. *Noord-* [illegible] u. N. O. van *'s Hertogenbosch*, [illegible] gem. *Dieden-Demen-en-Langel*,

[illegible], omringd door grachten, tuinen, [illegible], dat thans in eigendom bezeten [illegible] door Mevrouw Maria Wilhelmina Chris- [illegible], douairière van den Heer [illegible] van Dieden.

[illegible] pold., voorheen tot het *Ambt-van-Maas-* [illegible] behoorende, thans prov. *Noord-* [illegible] 's Hertogenbosch, kant. *Grave*, gem. *Die-* [illegible] N. aan den Diedenschen-uiterdijk, O. [illegible], W. aan den Maasdijk.

[illegible] de twaalfde eeuw bedijkt, beslaat, [illegible] oppervlakte van 274 bund. 15 v. r. 87 [illegible] op de Groote Watering en vervolgens [illegible] de Maas van het overtollige water ontlast. [illegible] boven A. P. Het polderbestuur bestaat [illegible] Heemraden en eenen Dijkschrijver tevens

[illegible]-LANGEL, gem., gedeeltelijk vroeger tot het [illegible] gedeeltelijk tot het *Land van Ravestein* [illegible] *Noord-Braband*, *Eerste* distr., arr. *'s Herto-* [illegible] k. d., 8 m. k., 5 s. d., 2 ged.); palende [illegible] aan de gem. Ravestein en Deursen-en- [illegible]-Haren-en-Macharen.

[illegible] Dieden, het d. Demen en het geh. Neer- [illegible] bewoond door 97 huisgezinnen, uitmakende [illegible] inw., die meest hun bestaan vinden in den

[illegible] R. K. zijn, maken de par. van *Demen* uit, [illegible] eene kerk.

[illegible] twee scholen, als: ééne te Demen en ééne

[illegible] een groot deel dezer gemeente onder, waar- [illegible] schade leden.

DIEDENSCHE-UITERDIJK, d. i. DIEDENSCHE-UITERWAARD of gronden buiten den rivierdijk gelegen, voorheen tot het *Ambt-van-Maas-en-Waal*, prov. *Gelderland*, behoord hebbende, thans prov. *Noord Braband*, *Eerste* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant *Grave*; palende N. aan de Maas, O. aan den Demensche-uiterdijk, Z. aan den Polder van Dieden, W. aan de Maasakkers.

Deze pold., waarvan den tijd der bekading niet bekend is, en die slechts tegen het zomerwater beschut is, beslaat eene oppervlakte van 37 bund. 22 v. r., en watert door 2 sluizen op de Maas uit. Het laagste land ligt circa 6 el 7 palm boven A. P. Het bestuur geschiedt door de geërfden zelve.

DIEDEREN, naar men wil de eigenlijke naam van het d. DIEREN, op den *Veluwenzoom*, prov. *Gelderland*. Zie DIEREN.

DIEDERIKPOLDER, pold. in het *Land van Overflakkee*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Brielle*, kant. *Sommelsdijk*, gedeeltelijk gem. *Dirksland*, en voor een zeer klein gedeelte gem. *Oud- en Nieuw-Herkingen*; palende N. aan den pold. Roxenisse, O. aan de pold. Oud-Melissant, Alteklein en den Dirklandschenpolder, Z. aan den Oud-Herkingschenpolder, W. aan de gorzen tegen de Bieningen.

Deze pold. is groot, volgens het kadaster, 196 bund. en watert door 1 sluis op de Bieningen uit.

DIEFDIJK, dijk, die zijnen aanvang neemt bij het d. Acqooy en noordwaarts, langs Leerdam, Zijderveld en Everdingen loopt, tot aan den Lekdijk, ten O. van laatstgemelde d., en alzoo gedeeltelijk de grensscheiding tusschen *Zuid-Holland* en *Gelderland* uitmaakt.

Door dezen dijk, die den Alblasserwaard en de Vijf-Heerenlanden ten O. beslaat, worden de graafschappen Culemborg en Buren, met alle de bovenlanden, tot het Panderschegat toe, afgesloten. — Hij is van zulk eene ongemeene hoogte en breedte, dat zijne wedergade nergens in de binnenlanden van ons Vaderland gevonden wordt.

Men wil, dat hij tusschen de jaren 1284 en 1303 gelegd zij, volgens eene overeenkomst, welke die van den Alblasserwaard met eenen der Graven van Culemborg aangingen, waarvoor deze eene aanzienlijke erkentenis ontving, tot groot ongenoegen zijner onderhoorigen, die waarlijk zeer veel last hadden van het opperwater, dat, bij het doorbreken van de Rijn- en Waaldijken, wel 20 of 22 v. hoog op het land tegen den DIEFDIJK staat. Van dit water kunnen die landen zich slechts gedeeltelijk ontlasten, door uitloozing over de dijken en door de sluizen van Aquoi, en het overige moet door watermolens uitgemalen worden. Daarentegen is deze dijk van groote dienst voor den Alblasserwaard en de andere ingedijkte landen. Men wil, dat zij om die reden den naam van DIEFDIJK bekomen heeft; hetwelk echter niet waarschijnlijk is, daar reeds in zekere overeenkomst, met eenen der Heeren van ARKEL, ten jare 1284 aangegaan, van den *Diefweg* gesproken wordt, van welken weg de dijk dus vermoedelijk zijnen naam zal ontleend hebben. Aan het behouden van dezen dijk lieten de Staten van Holland zich, in het jaar 1587, zoo veel gelegen liggen, dat zij, op de klagten van Dijkgraaf en Heemraden van den Alblasserwaard en het land van Arkel, wegens hunne onmagt, 20,000 guld. inwilligden, om dien te verzwaren; want men rekende dat Holland, bij inbraak, wel 70,000 guld. 's jaars aan verponding en andere middelen zoude missen. Deze dijk is, bij gelegenheid van de inbreuken der bovenlanden, in 1677, gemeten en bevonden 2426 roed. (ruim 8669 ell.) lang te zijn.

DIEFDIJK, dijkje of kade, in de *Langstraat*, prov. *Noord-Braband*, langs de westzijde van den *Binnenpolder van Sprang*, bij Waalwijk, dienende om het water van Vrijhoeven-Cappel uit gemelden polder te weeren.

Deze DIEFDIJK staat met zijn noordeinde tegen den Langstraatschen zeedijk, bewesten Sprangsloot, en met het zuideinde tegen den Loonschen of Zuidhollandschen dijk.

DJEJAWIE, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Passaroewang*, reg. *Bang'il.* — Men treft er eenen ouden vervallen tempel aan.

DIEK (TER-), geh. in de *Nieuwdorperkogge*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 3 u. N. O. van *Alkmaar*, kant. en 2 u. Z. O. van *Schagen*, gem. en 10 min. Z. W. van *Nieuwe-Niedorp*; met 8 h. en 40 inw.

DIEKIRCH, voorm. balj. in het toenmalig hert. *Luxemburg*, van welk hert. het grooth. *Luxemburg* thans een gedeelte uitmaakt. Het had eene zeer onregelmatige gedaante, en grensde N. aan de heerl. Clerff, O. aan de Our, de heerl. Stolsemburg en Brandenburg er aan het graafs. Vianden, Z. aan de heerl. Moestrof, Folkendingen en La-Rochette, W. aan de heerl. Bourscheid, het graafs. Wiltz, de heerl. Schudburg en voor een zeer klein gedeelte aan het Balj. Bastogne. Het bevatte de st. Diekirch, de d. Bastendorf, Bettendorf, Constumb, Erpeldingen, Giladorf, Holstum en Kantenbach, thans uitmakende de gem. Bastendorf, Bettendorf, Constumb, Diekirch en gedeelten van de gem. Altscheid en Ettelbruck, bewoond door ruim 6000 inw.

Het balj. DIEKIRCH betaalde onder het Oostenrijksche bestuur van elke 1000 flor., welke over het Luxemburgerland werd omgeslagen 10 flor. 17 st. 10 den., met uitzondering der st. Diekich, welke daarenboven nog 2 flor. 18 st. 6 den. tot eerstgemelde som bijdroeg.

DIEKIRCH, arr., grooth. *Luxemburg*; palende N. en O. aan de Pruissische prov. Rijnland, Z. aan het arr. Luxemburg, W. aan Belgisch Luxemburg.

Dit arr. bevat de volgende 6 kantons: Diekirch, Clerff, Echternach, Osperen, Vianden en Wiltz. Men telt er ongeveer 58,000 inw.

DIEKIRCH, kant., grooth. *Luxemburg*, arr. *Diekirch*; palende N. aan het kant. Vianden, en aan de Sure en de Our, die het van de Pruissische prov. Rijnland scheiden, O. aan het kant. *Echternach*, Z. aan het kant. Mersch, W. aan de kant. Osperen en Wiltz.

Dit kant. bevat de gemeenten: Diekirch, Bastendorff, Bettendorff, Bourscheid, Eremstorft., Ettelbruck, Feulen, Medernach en Reisdorff en daarin ruim 13,000 inw.

DIEKIRCH, kw., grooth. *Luxemburg*, bevattende de steden: Diekirch, Vianden en Wiltz; benevens de volgende 31 plattelandsgemeenten: Altscheid, Alzingen, Asselborn, Bastendorff, Nieder-Beling, Bettendorff, Bogen, Bourscheid, Clerff, Constumb, Eremstorff, Esch-aan-de-Sure, Eschweiler, Ettelbruck, Feulen, Fouhren, Goesdorff, Heiderscheid, Heinerscheid, Hoscheid, Hosingen, Mecher, Medernach, Munshausen, Neunhausen, Putscheid, Reisdorff, Ober-Wampach, Weiss-Wampach, Wilwerwiltz en Winseler, en telt daarin ruim 36,000 inw.

DIEKIRCH, dek. in het vic. gen. van *Luxemburg*, bevattende de volgende 19 par.: Diekirch, Bastendorff, Bettendorff, Bour-

scheid, Brandenbourg, Eppeldorff, Erpeldingen, Ettelbruck, Ober-Feulen, Gilsdorff, Medernach, Ober-Mertzig, Michelau, Moestrof, Reisdorff, Nieder-Schieren, Schlindermanderscheid, Stegen en Welscheid. Men telt er 15,000 zielen, 19 kerken en 15 kapellen, welke bediend worden door 19 Pastoors en 12 Kapellaans.

DIEKIRCH, gem. in het balj. van *Diekirch*, grooth. *Luxemburg*, arr. en kant. *Diekirch*; palende N. aan de gem. Bastendorf, O. aan Bettendorf, Z. aan Ettelbruck, W. aan Bourscheid.

Zij bevat de st. Diekirch, benevens de geh. Fridbusch en Seitert, en telt 340 h. en 2300 inw., die meest hun bestaan vinden in akker-, tuin- en wijnbouw, alsmede in eenen aanzienlijken handel in leder, laken, steenen en pleister. Behalve de wekelijksche markt, welke Vrijdags gehouden wordt, hebben de inwoners 4 jaarmarkten, welke den 31 Januarij den 21 Maart, den 15 Augustus en den 19 December plaats vinden, die in Augustus duurt 3 dagen de andere slechts éénen dag.

De inw., die allen R. K. zijn, maken eene stat. uit, die tot het vic. apost. van *Luxemburg*, dek. van *Diekirch*, behoort, door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend wordt. — Men heeft in deze gem. drie scholen, allen in de stad zelve.

De stad Diekirch, Dieckirch of Dietkirch, ook wel eens Dikkrich gespeld, ligt 5½ u. N. van Luxemburg, in eene diepe vallei, aan de Sure, op eene streek gronds welke oorspronkelijk tot de heerl. Esch-aan-de-Sure behoorde. De helft van dezen grond werd in de eerste helft der dertiende eeuw door Walram van Limburg echtgenoot van Ermesinde Gravin *van Luxemburg* aangekocht, het overige kwam, insgelijks door aankoop, een weinig later, onder zijnen zoon Hendrik II, aan Luxemburg. Zij werd, in het jaar 1320, toen zij nog maar uit eenige geringe hutten bestond, door Jan I, bijgenaamd *den Blinde*, Hertog *van Luxemburg*, tot eene stad verheven en met muren bevestigd, en verhief zich langzamerhand zoodanig, dat hare stedelijke regten, in het jaar 1390, door den Markgraaf Joost werden uitgebreid. In het jaar 1688 werden de vestingwerken door de Franschen vernield, waardoor de stad sedert geheel open bleef.

Men heeft er twee markten, alsmede nog een ruim plein, door welke het gebouw van het seminarium van de stad gescheiden is, voorts, behalve eenige zijstraten, eene zeer breede, fraaije straat, welke in hare geheele lengte met eene dubbele rij lindenboomen beplant is.

Het Stadhuis, op het *Marktplein*, is een doelmatig ingerigt gebouw van twee verdiepingen.

De Kerk, in de nabijheid van het Stadhuis, heeft eenen spitsen toren, en is, naar het gevoelen der oudheidkundigen, gebouwd op de grondslagen van eenen Heidenschen tempel.

Er bestaat hier ook een R. K. Seminarium, voor het apost. vic. van Luxemburg, aan de Noordwestzijde der stad en is gevestigd in een gebouw, dat voor eeuwen een klooster der Tempelieren geweest is. Het is door hooge muren omgeven en bevat eene eigen kapel.

Diekirch is de geboortepl. van den Letterkundige Pieter Penninger, † in 1636.

In het jaar 1593 werd deze stad door Filips, Graaf *van Nassau*, belegerd, die echter, door de manmoedige verdediging der burgers, zich genoodzaakt zag, af te trekken.

In Januarij 1841, leed Diekirch even als eenige andere plaatsen van het grooth. veel schade door de overstroomingen, die de hooge

waterstand en de ijsgang destijds veroorzaakten. Te dier gelegenheid legden twee jeugdige stedelingen, PIERRE NEWEN en HENRI REDING, hunne edele menschlievendheid aan den dag, door den Postillon van de brievenmaal, die op weg, met kar en paard tusschen de drijvende ijsschotsen geraakt was, en, deze verlaten hebbende om zijn eigen leven te redden, zich in den uittersten nood bevond, met levensgevaar te hulp te snellen en behouden op het droog te brengen.

DIEL (TEN-), geh. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*. Zie DEEL (DE).

DJELAK, kl. riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Passaroewang*, die met eene noordoostelijke rigting in de *Straat van Madura* uitloopt.

DIELIFSMEER, pold. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Haarlem*, kant. *Beverwijk*, gem. *Uitgeest-en-Marken-binnen*; palende W., N. en O. aan den Dorgeesterpolder, Z. aan de Goestmeer.

Deze pold. is eigenlijk een meer, dat in het jaar 1630 drooggemalen is, beslaat 18 bund. 10 v. r. 20 v. ell., bevat slechts eene boerderij, en wordt door eenen watermolen van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur is in handen van eenen persoon, die er bijna geheel eigenaar van is.

DIELINGS, dat gedeelte van het *Alkmaardermeer*, in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, hetwelk tusschen den pold. Westwonde, den Kogerpolder, de Schermeer en het eil. Saskerley besloten ligt.

DIELY, oud d. in *Oost-Indië*, op het eil. *Timor*, dat tot de *Zuidwester-Eilanden-van-Banda* behoort.

DIELYSHURKT, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*. Zie DELISHURKT.

DIEM, water in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, dat vrij vischrijk is, en zich verbreedt, naarmate het meer het IJ nadert. Het nam vroeger zijnen oorsprong gedeeltelijk door de Rijkerssloot, nu de Weespervaart, uit het *Watergraafsmeer*, en gedeeltelijk uit het *Bijlmermeer*; maar, nadat de gezegde meren bedijkt zijn, alleen uit de *Muider-Trekvaart*, want het heet tot aan de Vinkenbrug de Korte Diem. (Zie het art. DIEM [KORTE]). De eigenlijke DIEM, aan de gezegde brug beginnende, loopt eerst noordwaarts, dan oostwaarts en eindelijk weder noordoostwaarts, stoot tegen den Muiderzeedijk en ontlast zich door de Diemerdammersluis in het IJ.

DIEM, naam, in de wandeling veelal aan het d. DIDAM, in het graafs. *Bergh*, prov. *Gelderland* gegeven. Zie DIDAM.

DIEM (KORTE-) of SLOCHTER, water in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, dat zijn water ontvangt uit de *Ringsloot van het Bijlmermeer*, tusschen het Varkenseiland ten W., en het Stammerdijkje ten O. doorloopt, en bij de Vinkebrug den naam van DIEM aanneemt.

DJEMBRANA, vorst. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Balie*, de hoofdpl. heet mede *Djembrana*. Zie het volgende art.

DJEMBRANA, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Bali*, vorst. *Djembrana*, waarvan zij de hoofdpl. is. — Vroeger stond hier een paleis, waarvan nog slechts de poort tot een zegteeken is staan gebleven.

DIEMEN, voorm. d., thans eene b. in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 1½ u. O. ten Z. van *Amsterdam*, kant. en 2 u. N. W. van *Weesp*, gem. *Diemen-en-Diemerdam*. Zij ontleent haren naam van de Diem, welke op eenigen afstand van dit d. stroomt.

De hervormde kerk, welke hier vroeger plagt te staan, was vóór de Reformatie aan de *H. Maagd* toegewijd. De pastorie werd destijds beurtelings door den Paus en den Proost van Oud-Munster vergeven.

De kerk was oudtijds met een orgel en met fraaije kapellen voorzien, van welke eene, toen zij bij de Herv. in gebruik was, tot eene consistorie en kerkmeesterskamers diende; het gewelf was beschilderd met de verbeelding van eenige oude voorzeggingen en van de vervulling daarvan in den persoon des Zaligmakers. Het kerkhof werd even als de grond van de kerk, voor allerheiligst gehouden, waarom vele Amsterdammers er de graven voor ongemeen hooge prijzen kochten. De klokken, welke hingen in den toren, die eene hooge spits had, waren, zoo men zeide, door den Paus zelven gewijd, waardoor de R. K., die veel langer dan op andere plaatsen, bij het begraven hunner afgestorvenen, lieten luiden. Deze kerk, die reeds jaren lang bouwvallig was, is afgebroken en in plaats daarvan eene nieuwe te Diemerbrug gebouwd. De zerken, de ondervoet der zij- en achtermuren, het knekelhuis en het klokhuis, is het eenige wat nog van de kerk over is, terwijl het kerkhof, van voren door een hek afgesloten, nog tot begraafplaats dient. Achter het kerkhof en ten Z. is nog, door het overschot der boomen en sloten, de plaats kenbaar van den tuin, achter de predikantswoning, welke, dewijl zij zeer vervallen was, en geene huizen onmiddellijk daarbij stonden, in het jaar 1770 afgebroken is, terwijl destijds aan de Weespervaart eene nieuwe pastorie gebouwd werd. — Er is te Diemen eene dorpschool.

Diemen is de geboorteplaats van den Natuurkundige Johannes Buys, geb. 24 Junij 1764, † 28 Augustus 1838.

Diemen was, met de onderhoorigheden, thans de gem. *Diemen-en-Diemerdam* uitmakende, eene heerl., die eerst aan den Bisschoppelijken stoel van Utrecht en daarna aan de Graven van Holland leenroerig was. Deze heerl. werd weleer door Heer Gijsbrecht van Amstel, den tweede van dien naam, bezeten, die haar, in het jaar 1225, benevens Muiden en Weesp, met de tollen en visscherijen, voor dertig ponden 's jaars, voor altijd van Otto II, den vier en dertigsten Bisschop van Utrecht, verkreeg, en even daarin, als in alle andere dorpen, van Amstelland het gebied voerde. Toen echter Gijsbrecht III, Heer *van Amstel*, in het jaar 1296, mede deel had aan den moord van Graaf Floris V, en deswege buiten 's lands moest vlugten, werd Diemen, met alle dorpen in Amstelland, verbeurd verklaard en bij de grafelijkheid ingelijfd, waarin het is gebleven tot den 18 October 1731, als wanneer de stad Amsterdam het, voor eene som van 10,300 guld., van de Staten van Holland kocht, zoo als zij het thans nog bezit.

In het jaar 1572 werd het d. Diemen door het Staats krijgsvolk, onder Willem van Lumey, Graaf *van der Mark*, gedeeltelijk afgebrand, in welk lot onder anderen ook de kerk deelde. Ten tweedemale werd dit d. een prooi der vlammen, in het jaar 1652, wanneer het schoutshuis, benevens eenige huizen van partikulieren, zijn afgebrand, bij welke gelegenheid ook eenige privilegiebrieven vernield zijn.

DIEMEN (AFLOOP-NAAR-), geh. in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en ¾ u. O. van *Amsterdam*, kant. en 1¾ u. N. O. van *Weesp*, gem. *Diemen-en-Diemerdam*, ¾ u. N. van *Diemen*, waartoe het behoort. — Het bestaat thans slechts uit een vervallen herbergje, Pampuszigt genaamd.

DIEMEN (OVER-), b. in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 1¼ u. O. Z. O. van *Amsterdam*, kant. en 1 u. N. W. van *Weesp*, gem. *Diemen-en-Diemerdam*, in den School- en Hopmanspolder, langs de zuidzijde der Diem.

Deze weleer zeer schoone b., waarin vroeger vele rijke lieden woonden, onderscheidene fabrijken, scheepstimmerwerven, enz. waren, is thans zeer vervallen, vooral sedert het droogmaken der Diemermeer en het verplaatsen der R. K. kerk naar Diemerbrug; ook had men er vroeger eene school, waarvan de pold., waarin deze buurt staat, zijnen naam ontleent.

DIEMEN-EN-DIEMERDAM, gem., in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Amsterdam*, kant. *Weesp* (10 k. d., 3 m. k., 8 s. d.); palende N. aan de gem. Amsterdam en het IJ, N. O. aan het IJ, O. aan Muiden, Z. aan Weesperkarspel-en-Hoog-Bijlmermeer en aan Bijlmermeer, W. aan Ouder-Amstel, Watergraafsmeer, Nieuwer-Amstel en Amsterdam.

Deze gem. wordt in 4 wijken verdeeld, als: Outerdorp, Buitenkerk, Bovenkerk en Over-Diemen. Zij bevat het d. Diemerbrug, benevens de b. Diemen en Overdiemen, alsmede de geh. Diemerdam en Vierhuizen, beslaat eene oppervlakte van 1461 bund. 24 v. r. 76 v. ell., telt 114 h., bewoond door 159 huisgezinnen, uitmakende ruim 800 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw en warmoezierderij. Oudtijds gaf de scheepsbouw hier vele handen werk, hetwelk thans echter geheel vervallen is; ook woonden er vele voorname reeders tot de walvischvangst. Er waren wasbleeken en eene wolwasscherij; ook had men er een kruidmolen, ter plaatse waar naderhand eene traankookerij en nog later eene steenbakkerij bestaan hebben: doch van dit alles is niets meer te vinden zijnde de gebouwen afgebroken en de grond tot moesland gebruikt.

Deze gem. heeft lage, darrige of veenlanden, waarvan eenigen, die dijkpligtig zijn, reeds aanmerkelijk tot verhooging van den Diemerdijk zijn vergraven. Zeer waarschijnlijk zijn de landen dezer gem. vroeger met bosch bezet geweest, aangezien men er, onder het graven, zeer dikwijls boomen ontdekt heeft, welke, om hunne taaiheid, alleen tot rietdekkerswerk gebruikt worden. Zij liggen allen zoodanig, dat men kan besluiten, dat zij door eenen storm en hoogen vloed uit het N. W., voor deze gem. altoos zeer gevaarlijk, losgespoeld en nedergesmeten zijn geworden. Men heeft er zeer goede weilanden, waarvoor groote sommen betaald worden. Er is ook zeer goede jagt op watersnippen en eendvogels. De visscherij is er niet minder rijk; men vangt er de smakelijkste baars, paling en karper, welke allen door de liefhebbers zeer hoog geschat worden.

De Herv., die hier ruim 500 in getal zijn, behooren tot de gem. *Diemen-en-Watergraafsmeer*. — De R. K. tot de stat. van *Diemerbrug*.

Er zijn in deze gem. 2 scholen. — Ook heeft men er vier kerkhoven, als: één voor de Protestanten, één voor de R. K. in de gem.; één zeer uitgestrekt voor de Nederduitsche Israëlitische gem. te Amsterdam en een partikulier kerkhof aan de Weespervaart, dat bijna uitsluitend voor Amsterdammers dient.

Er liggen in deze gem. nog vele overblijfselen van de batterijen hier in het jaar 1787 opgeworpen, die nog van wege den lande worden onderhouden, als: aan Immetjeshorn, aan den Afloop-naar-Diemen, te Diemerdam, aan de Vinkebrug en aan den Stammedijk.

Deze gem. is zeer dikwijls door hooge watervloeden geteisterd. Zoo werd zij, bij den Juliaansvloed van 1164, geheel overstroomd; de meeste bewoners werden met schuitjes van de daken hunner huizen gehaald, terwijl een groot gedeelte door het water werden verzwolgen. — In 1210 trof haar hetzelfde ongeluk, en honderden van menschen ver-

dronken. — In 1477 is zij, door eenen doorbraak in den dijk, overstroomd, en daarin onderscheidene wielen gespoeld. — In 1509 brak de Diemerdijk door, en Amsterdam leed bij dezen doorbraak zeer veel. — In de jaren 1516 en 1530 brak die dijk weder op onderscheidene plaatsen door, waardoor het land onder water werd gezet. — In 1570 braken, bij eenen sterken springvloed uit het N. W., dertien gaten in den Diemerdijk, zettende niet alleen deze geheele gemeente, maar ook gedeeltelijk Amsterdam onder. — In 1610 was het water zoo hoog, dat het over den dijk liep, de gemeente overstroomde en alle de kelders te Amsterdam, tot aan de Warmoesstraat, onder water zette, terwijl een gat, van eenige roeden, in den Diemerdijk geslagen werd. — In 1621 waaide al het paalwerk van den Diemerdijk omver, terwijl het water als eene zee er over heen liep en het land overstroomde. — In 1651 brak die dijk weder door; het water overstroomde deze gemeente, alsmede de Diemermeer, en liep te Amsterdam tot op den Dam. — In de jaren 1665, 1675 en 1682 werd deze gem. nogmaals overstroomd. — In 1702 vielen weder onderscheidene gaten in den dijk en liep het land onder water. — In 1717 vloeide het water over den dijk, en deed de polders onderloopen. — In 1732 kwam er in het paalwerk ook het bekende gewormte, dat het geheel doorknaagde, en den dijk in het uiterste gevaar bragt. — Dikwijls na en voor deze tijden zijn er hooge vloeden geweest, die geheel de gemeente dreigden onder te zetten; doch door Gods goedheid en menschelijke hulp, werd het gevaar gekeerd, zoo als, onder anderen, in de hooge vloeden van 1790 en 1792 plaats had.

In het jaar 1576 werd deze gem. door het krijgsvolk afgeloopen en het weinige, dat overbleef, geroofd. — In 1787 heeft zij eerst door de troepen van den Staat en naderhand door den inval der Pruissen, om welken te keeren het land onder water gezet was, veel geleden.

Het wapen van Diemen-en-Diemerdam bestaat uit een groen veld, met eenen dwarsbalk van zilver, waarop drie zwemmende eenden van natuurlijke kleur.

DIEMEN-EN-WATERGRAAFSMEER, kerk. gem., prov. *Noord-Holland*, klass. van *Amsterdam*, ring van *Weesp*.

Diemen was, sedert het jaar 1595, met de gem. *Ouderkerk-aan-den-Amstel* gecombineerd, toen het, in het jaar 1607, daarvan afgescheiden werd, en tot eersten Predikant bekwam Daniel Plancius, die er in Junij 1608 bevestigd werd, en zich, in den winter van datzelfde jaar, tot Rector der Latijnsche school te Delft beroepen zag, waar hij in het jaar 1618 overleed. Nadat, tusschen de jaren 1626 en 1629 de Diemermeer of Watergraafsmeer bedijkt was, zijn de inw. van die bedijking ook met die van *Diemen* kerkelijk vereenigd, om de gem. Diemen-en-Watergraafsmeer te vormen. Thans telt deze gem., die ééne kerk te Diemerbrug heeft, 900 zielen. Het beroep geschiedt door den kerkeraad, met agreatie van de Regering van Amsterdam.

DIEMERBROEK, heerl. in het *Groot Waterschap van Woerden*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Leyden*, kant. *Woerden*, gem. *Papekop-en-Diemerbroek*; palende N. aan het oosteinde van Waarder, O. aan Kromwijk, Z. aan de noordzijde van Oudewater, W. aan Papekop.

Zij bevat de b. Diemerbroek, benevens eenige verstrooid liggende h., beslaat eene oppervlakte van 395 bund. 99 v. r. 29 v. ell., telt 19 h. en 126 inw., die meest hun bestaan vinden in den Landbouw.

De Herv., die hier 56 in getal zijn, en de R. K. 70 in getal, behooren *allen* kerkelijk onder de naburige stede Oudewater; er bestaat

eene openbare school, waarvan ook een gedeelte van de *Ruige Weide* gebruik maakt.

De b. DIEMERBROEK ligt 7½ u. O. Z. O. van Leyden, kant. en 1 u. Z. Z. W. van Woerden.

Deze heerl., die vroeger leenroerig was aan het kapittel van Oud-Munster te Utrecht, is sedert onheugelijke tijden met Papekop tot ééne heerl. vereenigd. Zie voorts PAPEKOP-EN-DIEMERBROEK.

DIEMERBRUG, d. in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 1 u. O. Z. O. van *Amsterdam*, kant. en 1¼ u. W. N. W. van *Weesp*, gem. *Diemen-en-Diemerdam*, ¼ u. Z. van Diemen, aan de groote vaart naar Utrecht in den weg van Amsterdam naar Weesp en Muiden.

DIEMERBRUG was eertijds maar een gering buurtje, dat echter, sedert het jaar 1640, toen de vaart ven Amsterdam naar Muiden en Weesp werd bruikbaar gemaakt, aanmerkelijk in bloei toenam, en is, zoo wegens hare ligging als door den doortogt van rijtuigen en schepen, zeer aangenaam; terwijl men, in het jaar 1786, de R. K. kerk van Over-Diemen en, eenige jaren later, de Herv. kerk van Diemen derwaarts verplaatst heeft.

Men heeft, in de kom van het d., vele herbergen, van welke eene tot Regthuis dient.

De Herv. kerk, die hier bezuiden de dubbele valbrug gebouwd is, even voordat die, welke vroeger te Diemen stond, afgebroken werd, is niet groot, maar net, en heeft een houten lantaarntoorntje met uurwerk. De pastorie, die aan de Weespervaart staat, is een goed vierkant gebouw met eenen kleinen tuin.

De R. K. kerk, in het jaar 1786, aan het westeinde van het dorp, gebouwd, ter vervanging van die, welke voorheen te Over-Diemen gevonden werd, is aan den H. PETRUS *in zijne banden* toegewijd en een zeer fraai gebouw. De pastorie ligt er vóór, het kerkhof er achter.

De dorpschool, aan de Weespervaart, is in het jaar 1840 geheel nieuw opgetimmerd.

DIEMERDAM, voorm d. in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 1½ u. O. van *Amsterdam*, kant. en 1 u. N. W. van *Weesp*.

Het strekte zich zeer ver in zee uit, en het is bewezen, dat het zoo nabij Waterland was gelegen, dat men met eene plank of pols van hier naar Durgerdam kon komen; ook bediende de Pastoor van dit laatste d. tevens de kapel, welke destijds te DIEMERDAM stond. Behalve deze kapel, waarnaar het veld, waarop zij stond, nog het Kapelleland genaamd wordt, had men er onderscheidene huizen en boerderijen, die allen door het water zijn verzwolgen. Ook vindt men aangeteekend, dat er in het jaar 1463 nog onderscheidene morgen lands bij de Diemerdammersluis lagen. Thans is van dit geheele d. nog één huis over, dat op den dijk staat, en het Huis Diemerdam genoemd wordt.

DIEMERDAM (SLUIS-TE-), sluis in den *Diemerdijk*, in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*. Zie DIEMERDAMMERSLUIS.

DIEMERDAMMERPOLDER, onbehuisde pold. in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Amsterdam*, kant. *Weep*, gem. *Diemen-en-Diemerdam*; palende N. en O. aan den Diemerdijk, Z. O. aan den verdronken Noord-polder, Z. aan de Muidervaart, Z. W. aan den Hopmanspolder.

Deze pold. staat onder het hoogheemraadschap van *Zeeburg-en-den-Diemerdijk*.

DIEMERDAMMERSLUIS, anders genaamd de SLUIS-VAN-CLAAS-JACOBSZ, sluis of liever duiker, met twee vlottende deuren, in den *Diemerdijk*, in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*.

Van deze sluis wordt reeds in het jaar 1402 gewag gemaakt, hebbende toen reeds de stad Amsterdam, niet alleen de cijns te Diemen, maar ook het veer en de SLUIS-TE-DIEMERDAM, van de grafelijkheid in pandschap bekomen, welke pandschap wederom tegen andere goederen werd afgelost, in het jaar 1409.

In het jaar 1594 werd, op den Diemerdam, eene nieuwe houten sluis gelegd, eerst de SLUIS VAN CLAAS JACOBSZ, en naderhand de DIEMERDAMMERSLUIS genaamd. Wat later vond men geraden eene dergelijke sluis te leggen in den dijk, die eerst de ABCOUDERSLUIS en naderhand, omdat ze van weinig of geen nut was, de KOSTVERLORENSLUIS genoemd werd. Deze sluis werd, in het jaar 1567, vernieuwd, en in 1599 besloot men dezelve wijder en van steen te maken, en tegelijk de KOSTVERLORENSLUIS te stoppen, hetgeen kort daarna geschiedde. Men was echter naauwelijks aan den arbeid, ten minste het werk was nog niet afgedaan, of er ontstond geschil over het dragen der kosten, tusschen die van 't Gein, onder Weesperkerspel, en die van Over-Diemen: welk geschil door Dijkgraaf en Heemraden van Amstelland, als goede mannen, in het jaar 1601, beslist werd; wordende de gedane uitspraak, in het jaar 1604, door den Hove van Holland bekrachtigd. Volgens diezelfde uitspraak wordt deze sluis onderhouden door Weesp, Weesperkerspel, Abcoude, Over-Diemen met Bovenkerk en Nigtevegt, welke allen hun overtollig water door de Diem en deze sluis in het IJ moeten loozen, en Geïntresseerden in de DIEMERDAMMERSLUIS genaamd worden. Ook hebben zij het onmiddellijk bewind daarover, hetwelk jaarlijks bij beurten aan twee dezer vijf districten wordt opgedragen, te weten aan Weesp met Overdiemen, aan Weesperkerspel met Bovenkerk en aan Nigtevecht met Abcoude. De betaling tot het onderhoud daarin geschiedt in dezer voege: Abcoude een vierde, Weesperkerspel en Diemen ieder een achtste; tot de andere helft draagt Weesp met 850, Weesperkerspel met 1200, Abcoude met 2100, Diemen met 650 en Nigtevecht met 200, en dus te zamen met 5000 morgen; wordende de jaarlijksche rekening door den Secretaris en Penningmeester, den eersten Woensdag in November gedaan.

DIEMERDIJK, dijk in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, zich van Zeeburg tot aan Muiderberg, langs het IJ uitstrekkende, en dienende ter beschutting van Amstelland.

DIEMERMEER, gem. en bedijking in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*. Zie WATERGRAAFSMEER.

DIEMERPOLDER, pold. in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Amsterdam*, kant. *Weesp*; palende N. W. aan de Gemeene-waarschappij, N. O. aan den Buitendijkschenpolder, O. aan den Diem, Z. aan de Weespervaart, W. aan den ringdijk van het Diemermeer.

Deze pold. wordt door molens op de Diem van het overtollige water ontlast.

DIEMERWEG, weg in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, loopende van Diemen naar de Diemerbrug. Hij is ruim ¼ u. lang. In dat gedeelte van Diemerbrug, hetwelk langs dezen weg is gebouwd, is een tol voor rijtuigen; overigens liggen langs de westzijde van den DIEMERWEG, onderscheidene boerenplaatsen.

DJENOES, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djocjokarta*.

DJENOPONTO, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Celebes*, op den *Zuidelijksten landtong*, met eene Zuidelijke rigting in de *Zee van Java* uitloopende.

DIENTHER, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Braband*. Zie DINTHER.

DIEP (GOESCHE-), voorm. water in *Zeeland*, tusschen Zuid-Beveland en Wolfaartsdijk. Zie GOESCHE DIEP (1).

DJEPAN, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie DJIPANG.

DIEPEN, verkorte naam van het d. DIEPENHEIM, in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie DIEPENHEIM.

DIEPENBROEK, havez. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en 3 u. O. van *Zutphen*, kant. en ½ u. O. ten N. van *Lochem*, gem. en 1½ u. van *Laren*.

Zij wordt thans in eigendom bezeten door den Heer HUBERT, woonachtig op den huize de Cloese.

DIEPENDAAL, onderafdeeling van *Nieuw-Maarsseveen*, in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Utrecht*, kant. *Maarssen*, gem. *Maarsseveen*.

DIEPENDAALSCHEDIJK, rijweg in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*. Die van den *Vechtdijk* achter *Maarssen* om, en door *Nieuw-Maarsseveen* loopt tot de plaats alwaar hij weder op den *Vechtdijk* uitkomt, om dat de d. Maarssen en Nieuw-Maarsseveen niet aan de Vecht met rijtuig bereden kunnen worden, maar alleen met trek- of jaagpaarden. — De DIEPENDAALSCHEDIJK ontleent zijnen naam van eene onder afdeeling van Nieuw-Maarsseveen, die Diependaal genaamd wordt (zie het voorgaande artikel) en is een aangename wandel- en goede rijweg. Van dien dijk kan men regt uitgaan naar den Maarseveenschen Vaartdijk.

DIEPENDORST, ook wel DIEPENHORST, oude naam van het d. OUDDORP, op het eil. *Goedereede*, prov. *Zuid-Holland*. Zie OUDDORP.

DIEPENDORST (HET-OUDE-LAND-VAN-), op het eil. *Goederede*, prov. *Zuid-Holland*. Zie DIEPENHORST (HET-OUDE-LAND-VAN-).

DIEPENHEIM, gem. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. *Deventer*, kant. *Goor* (2 k. d., 11 m. k., 3 s. d.); uitmakende het voorm. regterambt DIEPENHEIM en palende W. en N. aan de gem. Markelo, O. aan Ambt-Delden en Haaksbergen, Z. aan de Geldersche gem. Nede en Borculo.

Zij bevat het plattelandstadje Diepenheim, de buurs. Kerspel-Diepenheim, Markvelde, Peckedam, Schipbeekshuizen, Weldam en Wester-Vlier. Ook heeft men er de landgoederen het Huis te Diepenheim, Nienhuis, Warmelo en Westervlier. DIEPENHEIM beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 2676 bund., telt 220 h., bewoond door 256 huisgezinnen, uitmakende ongeveer 1400 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. Men heeft er ook eene weefschool en 1 calicotfabrijk.

De Herv. die hier ruim 1200 in getal zijn, maken eene gem. uit, die tot de klass. van *Deventer*, ring van *Enschede* behoort.

Toen in het jaar 1601, de Pastoor van DIEPENHEIM van zijn ambt ontzet was, nadat hij den 19 November van dat jaar, verklaard had zich niet aan de Reformatie te willen onderwerpen, werden die van DIEPENHEIM, door de klass. van *Deventer* aangeschreven, dat zij binnen den tijd van eene maand iemand als Hervormd leeraar zouden beroepen,

---

(1) De overige met DIEP zamengestelde woorden, zoeke men even zoo op de woorden van onderscheiding.

zoo niet, dat als dan door de klass. nevens den Drost, een ander hier ter plaatse gesteld zoude worden. Dit beroep had evenwel zulk eenen schielijken voortgang niet: de reden hiervan schijnt te zijn geweest, dat men destijds niet wel onderrigt was, van de juiste hoeveelheid kerkgoederen, welke te voren alhier gestrekt hadden ten voordeele van de pastorie; men was daardoor als nog buiten staat, om aan den Predikant behoorlijk onderhoud te bezorgen. Dus heeft de Hervormde gem. te dezer plaatse, geen eigen Leeraar gehad voor het jaar 1618, maar is het eerst en wel van 1602 tot 1604, bediend geworden door JOHANNES BURANUS, die ten jare 1602 te Goor beroepen was, zoo dat de gem. van DIEPENHEIM, in die jaren met die van *Goor* vereenigd is geweest. Ten jare 1603, verzocht DIEPENHEIM wel bij de Deventersche klass. ontslagen te worden van de kerkvereeniging met *Goor* en om een eigen Leeraar te mogen hebben; dan hierop werd uit naam der klass. geantwoord, dat deze kerkvereeniging zoo lang duren zoude tot zij eenen anderen Predikant hadden. Intusschen schijnen Borgmannen, Goedsheeren en Schepenen van DIEPENHEIM, alles aangewend te hebben, om JOHANNES BURANUS bij deze gem. buiten beroep te stellen, waartegen de klass. van Deventer hun in de maand April ernstig deed waarschuwen en vermanen, dat zij den Goorschen Leeraar., welke met advies van Heeren Gedeputeerden hun als Leeraar was toegevoegd, niet eerder uit zijnen dienst hadden te ontslaan, voor dat een andere door hen aan de klass. voorgesteld en tevens bewezen was, dat er genoegzame middelen bestonden, om eenen eigen Predikant te onderhouden. Men wendde dus in het vervolg alle vlijt aan, om het beheer van de kerkgoederen der pastorijen en vikarijen op eenen beteren voet te brengen, hetgeen eenig goed gevolg schijnt te hebben gehad, althans den 19 September des jaars 1604, was JOHANNUS BURANUS alleen Predikant te Goor, en van de gem. te DIEPENHEIM geheel ontslagen. Hierop was men met allen ernst bedacht, om DIEPENHEIM van eenen eigen Leeraar te voorzien; men diende te dien einde, in het midden des jaars 1605, ook verzoeken bij de Gedeputeerde Staten der prov. Overijssel in, om onderhoud voor den Predikant en behoorlijke inrigting van zijne woning. Dan de inval van den Markgraaf SPINOLA, welke in de maand Augustus deszelfden jaars Oldenzaal en Lingen, voor den Koning van Spanje bemagtigde, was oorzaak dat de gem. van DIEPENHEIM, nog eenen geruimen tijd zonder Leéraar bleef. Meest alle Predikanten op het platte land, zoo van Twenthe als Zalland, door den voorspoed van Spanjes wapenen verschrikt, werden genoodzaakt hunne gem. te verlaten. Met het sluiten van het twaalfjarig bestand, ten jare 1609, zocht men wel de vervallene zaak te herstellen, hetgeen ook bij deze en gene kerk meer of min gelukte, dan de aanstelling van nieuwe Leéraren ging bij de meeste langzaam voort, zoo dat, op de klass., gehouden te Deventer, ten jare 1612, slechts twee Predikanten uit Twenthe verschenen, een namelijk van Goor en een van Markelo, welke in hetzelfde jaar te dier plaatsen beroepen waren. — DIEPENHEIM bleef ondertusschen herderloos tot in het jaar 1618; men had wel ten jare 1616, zekeren HUGO GALLUS tot Leeraar dezer gemeente beroepen, doch omdat deze verdacht gehouden werd, den Remonstranten toegedaan te zijn, werd zijn beroep door de klass. van Deventer afgekeurd. Men beriep daarop eenen anderen leeraar, ELBERTUS WESTENBERG, dan ook dit beroep werd door evengemelde klass., den 11 Maart 1618, omdat hij door de klass. noch onderzocht, noch goedgekeurd was en om nog andere gewigtige redenen, onwettig verklaard. Na dat hij echter,

den [illegible] Augustus 1618, voor de klass. te Hellendoorn zelve, zijn beroep voor onwettig had erkend, verschenen op den 15 September desselfden jaars, voor de klass. van Deventer twee afgevaardigden, uit naam der Borgmannen, Burgemeesteren en gem. van DIEPENHEIM, ten einde eene nieuwe voorstelling en beroeping voor den persoon van ELBERTUS WESTENBERG bij de Gedeputeerden der klass. in te brengen, welke gelezen zijnde, in haren beschreven vorm goed en wettig werd erkend. Waarop ELBERTUS WESTENBERG, na zich van alle verdenking van Arminianerij gezuiverd en de Hervormde Leer aangenomen te hebben, als Leeraar bij deze Gemeente is goedgekeurd en in de dienst bevestigd, nadat mede zijn beroep de goedkeuring van den Landdrost van DIEPENHEIM en HAAKSBERGEN had verworven; zoodat de eerste Hervormde Leeraar alhier, in vereeniging met Goor, is geweest JOHANNES BURANUS, beroepen in 1602, vertrokken in 1604 en na de scheiding dier gem., ELBERTUS WESTENBERG, bevestigd, 15 September 1618, † 11 Julij 1624. Onder de later alhier gestaan hebbende Predikanten vinden wij vermeld SAMUEL MEILING, die in het jaar 1742 beroepen werd en tien jaren later tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Predikant te Lingen werd aangesteld, en HERMANUS SCHOLTEN, die den 13 December 1755 alhier beroepen werd, en in het jaar 1765 als Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Predikant naar Leyden vertrok. Het beroep geschiedt door den Kerkenraad, met medestemming van de Regering en Borgmannen.

De R. K., die hier 130 in getal zijn, behooren tot de stat. van *Olst*. — De Israëliten, van welke men er 25 telt, worden tot de gem. van *Deventer* gerekend.

Men heeft in deze gem. twee scholen: als ééne te Diepenheim en ééne te Markvelde.

Deze gem. staat reeds vroeg als eene heerl. en vrij ridderlijk goed bekend, met hooge en lage jurisdictien. Met zekerheid echter kan niet gemeld worden, wanneer DIEPENHEIM zoodanig eene heerl. geworden is. In eene *Stam-Chronyk* der Heeren, welke deze landstreek als onafhankelijk eigendom bezeten en bestuurd hebben (1), vindt men den naam van eenen BERNARDUS, Heer *van* DIEPENHEIM, welke teffens, uit kracht eener gifte des Keizers, Heer *van Ahuis* was. Deze was overgrootvader van zekeren OTTO. Heer dezer heerlijkheid, die reeds sedert het begin der dertiende eeuw gehuwd was, waaruit blijkt, dat DIEPENHEIM reeds in het midden der twaalfde eeuw eene bijzondere heerl. is geweest, ja zelfs lang voor dien tijd en dus in de elfde eeuw, daar men leest, dat deze BERNARDUS de heerl. van DIEPENHEIM van zijne voorouders geërfd heeft. — Zoo deze heerlijkheid zich eertijds niet verder heeft uitgestrekt, dan later de parochie groot was, hetgeen wel waarschijnlijk is, dan is zij te voren kleiner geweest, dan het latere rigterambt; en ging toenmaals ten O. niet verder dan tot den watermolen, welke in het begin der dertiende eeuw, als de grensscheiding van DIEPENHEIMS parochie werd vastgesteld. — BERNARDUS, dien wij het eerst, als Heer van DIEPENHEIM, vermeld vinden, liet deze heerl. na aan zijnen zoon WOLBERTUS, wiens jongste dochter, REGEWINE, die heerl. ten huwelijk bragt aan HENDRIK, Graaf VAN DALEN. Na Graaf HENDRIK, zijn hem in deze heerl. als vrijheeren opgevolgd,

(1) Deze *Stam-Chronyk* is in druk medegedeeld achter W. CHEVALLERAU, *het eerste Eeuw-getij van Diepenheims kerkhernieuwing, plegtig gevierd op Woensdag den 31 van Grasmaand des jaars* 1779.

zijne mannelijke nakomelingen Otto I, Hendrik II, Otto II, en Wilhelmus. Deze Wilhelmus, gehuwd aan Richarda, dochter des Graven van Arendsberg, liet eene eenige dochter na, genaamd Kune of Kunegunda, die daarna zich in den echt begaf met Willem van Boxtel, Ridder, Kastelein van het huis ter Horst, die de laatste geweest is, welke, als bijzonderen Heer de heerlijkheid Diepenheim, en het graafschap Dalen in bezit heeft gehad.

Destijds, te weten omtrent het jaar 1330, was Jan van Diest, Bisschop te Utrecht, wiens voorzaten stuksgewijze reeds het grootste deel van Overijssel, door Keizerlijke giften onder hun wereldlijk bestuur gekregen hadden. Deze kerkvoogd, in verschillende onlusten gewikkeld, werd dan eens van deze dan van gene zijde in zijne bezittingen aangevallen. In Twenthe werd hij, onder anderen, meer dan eens ontrust door Graaf Hendrik van Solms, Heer *van Enschede*, en Willem van Boxtel, Heer *van* Diepenheim. Bedacht om zijne Overijsselsche onderzaten op eene meer zachte wijze dan door geweld van wapenen te redden, besloot hij gemelde heerlijkheden aan te koopen en dus, onder zijn eigen bewind, met zijne Overijsselsche bezittingen, te vereenigen, om tevens in het vervolg Diepenheim, aan het Bovensticht, tot eene voorschans tegen vijandelijke invallen, te doen verstrekken. Deze koop gelukte dien kerkvoogd, met behulp der vijf Utrechtsche kerken, in het jaar 1331, wanneer hij het huis en de heerl. *van* Diepenheim van Willem van Boxtel kocht voor 11000 zware tournoisen (57,210 guld.) benevens het Graafschap van Dalen, met al zijne vasallen.

Toen de genoemde kerkvoogd in 1330 genoodzaakt was, bijna geheel Overijssel te verpanden, zonderde hij met eenige andere bezittingen daarvan de stad en heerlijkheid Diepenheim uit.

In 1348 vertrouwde Bisschop Jan van Arkel, bij de toenmalige spanning met Gelderland, de bewaring van het slot te Diepenheim aan Heer Frederik van der Ese toe, doch daar deze edelman den Bisschop alleen voor zijn aandeel 42,000 oude schilden (58,800 guld.) voor krijgskosten, in rekening bragt, moest de Kerkvoogd, hoe ongaarne ook, tot de beleening dezer heerl. overgaan. Hierdoor kwam Diepenheim aan Heer Reinold van Brederode, die, zich allerlei gewelddadigheden jegens de naburige bewoners des lands veroorlovende, oorzaak werd, dat Bisschop Floris van Wevelinkhoven, de Overijsselsche steden aanzocht om de gelden te verstrekken, ten einde het kasteel weder in te lossen. Dezen verleenden den onderstand gaarne, maar de Bisschop moest huis en heerl. ten onderpand geven, en beloven geene kasteleins aan te stellen dan met goedkeuring der drie steden.

In September van het jaar 1524 werd, bij een vredesverdrag tusschen Hendrik van Beijeren, den acht en vijftigsten Bisschop van Utrecht, Karel, Hertog *van Gelder*, vastgesteld, dat deze laatste onder anderen, deze heerl., welke hij toen in zijn bezit hield, voor zich zoude behouden, zoo lang hij leefde, doch indien hij kwam te overlijden, zonder mannelijke of vrouwelijke nakomelingen zoude zij weder geheel en vrij aan het Sticht van Utrecht vervallen, of anders, zoo hij afstammelingen mogt nalaten, zoude de Bisschop deze heerl., benevens Drenthe en *Koevorden*, welke Karel mede behield, voor 50,000 Rijnsche goudgülden (75,000 guld.) kunnen lossen, welke lossing niemand van des Hertogs erfgenamen immer zou mogen weigeren. Dus kwam, ten jare 1524, deze heerl., na omtrent twee eeuwen onder het wereldlijk bestuur der Utrechtsche Bisschoppen gestaan te hebben, door minzaam verdrag, onder het gebied van den Hertog van Gelder, en waarschijnlijk

[illegible] zij daaronder gebleven zijn tot aan des Hertogs dood. [illegible] in het jaar 1538 voorviel, indien deze laatste den Bisschop van Utrecht geene nieuwe moeijelijkheden verwekt had, zoodat de Bisschop, geen kans ziende om de wereldlijke bezittingen van zijn Bisdom te behouden, de heerschappij daarvan den 15 November 1527 aan Keizer KAREL V overdroeg, hetwelk ten gevolge had, dat GEORGIUS SCHENK VAN TAUTENBURG, Stadhouder van Friesland en Overijssel, DIEPENHEIM, in het jaar 1536, voor den Keizer vermeesterde, en hetwelk na verloop van 12 jaren, die heerl. op nieuw aan Overijssel hechtte, waartoe zij in het vervolg ook altijd behoord heeft.

Het stadje DIEPENHEIM, ook wel DIEPENHEM en bij verkorting DIEPEN geheeten, ligt 5 u. O. ten Z. van Deventer, 5 u. W. ten Z. van Enschede, in eene waterachtige en boschrijke streek, ½ u. van de Schipbeek, welke vaart, omstreeks 1404, van hier tot Deventer voltooid is.

Het is zeer onzeker, in welk jaar voor de eerste maal te DIEPENHEIM een bedehuis gesticht werd; dit is zeker, dat een geruimen tijd, voor dat alhier eene parochiekerk werd opgerigt, DIEPENHEIM, waarschijnlijk wegens het te dier tijd geringe getal Christenbelijders, niet vroeg eene afzonderlijke gemeente kunnende uitmaken, tot in het begin der dertiende eeuw aan de parochie- of moederkerk van *Markelo* is onderhoorig geweest. Het eerst, dat men van eenen Kapelaan te dezer plaatse gewag vindt gemaakt, is ten tijde van WOLBERTUS, grootvader van Graaf OTTO I, door wiens toedoen, in het begin der dertiende eeuw, DIEPENHEIMS kapel in eene parochiekerk werd veranderd. Deze Kapellaan, die waarschijnlijk in het laatst der twaalfde eeuw geleefd heeft, schijnt alleen tot het kasteel behoord te hebben, ten dienste van het hofgezin. Ten tijde toch van genoemden WOLBERTUS was hier, buiten het kasteel, nog geene kapel; immers leest men, dat REGEWISE, dochter van WOLBERTUS, door gunstige voorzorg heeft te weeg gebragt, dat hier ter plaatse eene kapel is gesticht, waarin zij een steenen altaar deed oprigten; dit schijnt mede niet later dan in de twaalfde eeuw geschied te zijn. Van dezen tijd af kreeg de gemeente alhier eenen sterken aanwas door het getal inwoners, welke zich van tijd tot tijd onder het onlangs door Graaf HENDRIK meer versterkte kasteel ter nederzette, zoodat men welhaast bedacht begon te worden, om DIEPENHEIMS kapel in eene parochiekerk te veranderen, en dus van de moederkerk van *Markelo* af te scheiden. Dit voornemen kreeg dan ook weldra haar volle beslag, toen zekere WILHELMUS, na het vertrek van den Kapellaan EVERHARD als Priester naar Markelo, alhier de bediening als Kapellaan bekleedde. Ten tijde van Graaf OTTO I, zoon van WOLBERTUS dochter REGINA, wegens het toenemen der belijders en om andere redenen, welke zijnen ijver aanmoedigden, hield gedachte Kapellaan ten sterkste bij den Heer dezer heerl. en zijne echtgenoot aan, dat deze bij den Utrechtschen kerkvoogd die verandering wilde bewerken, zoo als dan ook, in het jaar 1224, geschiedde, volgens [illegible] giftbrief van OTTO VAN DER LIPPE, vier en dertigste Bisschop van Utrecht, geteekend des Zondags na Kersmis. Uit dien giftbrief blijkt, dat tot de parochie van DIEPENHEIM voor altoos zouden behooren het kasteel te DIEPENHEIM met zijne voorstad en alle de huizen, welke tusschen dit en het huis Donkerloe gebouwd waren en verder onder het kasteel gebouwd zouden worden; wijders het huis Donkerloe en [illegible] tusschen dat huis en Westervlier, tusschen Westervlier en Hogelaar, tusschen Hogelaar en Ageslaar, tusschen Ageslaar en den

watermolen, tusschen den watermolen en Donkerloe, doch alles wat boven Donkerloe lag, zou ten allen dage gehoorig blijven aan de kerk van *Markelo:* gelijk dan ook daarna die kerkscheiding, naar deze opgegeven bepaling, door Richarda, ten genoege van de beide Priesters van Diepenheim en *Markelo,* bevestigd is geworden, den 15 September des jaars 1233. Diepenheims kapel alzoo in eene parochiekerk veranderd zijnde, verkreeg alle voorregten en vrijheden daaraan verknocht, gelijk dan ook ten zelfden dage, des Zondags na kersmis, in Diepenheims nieuwe parochiekerk, Hendrik, zoon van Graaf Otto, gedoopt, en een ander van Diepenheims kerkleden, in het nieuw gewijde kerkhof, staatplegtig werd ten grave besteld. De begrafenis geschiedde dus voortaan hier ter plaatse, zoowel als alle andere kerkplegtigheden van Doop en Biecht. Zoo nogtans iemand van het kasteel, te Markelo begeerde begraven te worden, mogt zulks, volgens den giftbrief, te dier plaatse geschieden, mits de Plebaan van Diepenheim de voordeelen der lijkmis trok, gelijk de Plebaan van Markelo, die voordeelen te Diepenheim zou blijven trekken, wanneer iemand van het hofgezin aldaar begraven werd. Doch Diepenheims Priester vermogt dit te lossen voor zes pond deventersche denarien. Deze betaald zijnde, zou alle regt van die van Markelo op de kerk van Diepenheim geheel en al ophouden: zoo als ook in het jaar 1237, bij die betaling geschied is, tot welken tijd toe de priesters van *Markelo*, in vergoeding der kerkscheiding vier mudden rogge, naar deventersche maat, 's jaarlijks trokken uit het erf van Vrouwe Richarda, Gysbertinck of Sybertink genaamd, gelegen in Holten. Het is niet zeker of het oude gebouw, dat eertijds tot kapel had gediend, voortaan tot parochiekerk gebruikt is, dan of men de kapel heeft afgebroken en op den naastliggenden grond een ander en ruimer gebouw tot eene kerk gesticht heeft. Zekerder is het, dat in het vervolg het kerkgebouw tot tweemalen toe aanmerkelijk is vergroot. Deze kerk was aan den H. Johannes, de *Evangelist*, toegewijd, en er was maar eene vicarij, te weten: van den H. Georgius, over welke, in het jaar 1571, Jonkheer Johan van Ripperda en de Heer van Warmelo, het regt van voorstelling hadden. Het *Jus patronatus* werd aanvankelijk bij de Heeren van *Diepenheim* bezeten, doch verviel daarna van zelve aan den Bisschop, toen de heerl. door aankoop het eigendom der Utrechtsche kerk werd. Het kerkgebouw omstreeks het midden der zeventiende eeuw zeer bouwvallig wordende en de opzieners der kerk, geen kans ziende om het vervallen gebouw te herstellen, namen het besluit, om in plaats van de oude, eene geheel nieuwe kerk te doen bouwen. Het geld hiertoe, bij wijze van vriendelijke liefdegiften, ook in naburige gewesten, allengs bijeengezameld zijnde, werd de eerste steen aan het nieuwe gebouw gelegd den 21 April 1679, nadat het oude, nog voordat men tot het afbreken was overgegaan, geheel onverwacht was ingestort. De toren, welke op zijne eigene grondvesten staat, en ouder is dan de tegenwoordige kerk, schijnt evenwel van lateren tijd dan het voorgaande kerkgesticht te zijn. — Men heeft te Diepenheim ook een stadhuis.

Diepenheim is de geboortepl. van den Godgeleerde en Nederduitsche dichter Rutger Schutte, geb. 29 November 1708, † 19 December 1784, na tot in het jaar 1776 Predikant der Hervormden te Amsterdam te zijn geweest.

Toen in het jaar 1504, alleronverwachtst, een oorlog tusschen Karel Hertog van Gelder en Frederik van Baden, Bisschop van Utrecht, ontstond, werd Diepenheim door Hertog Karel vermeesterd, en nadat

deze twist, kort daarna, door bemiddeling van de stad Utrecht was bijgelegd, aan den Bisschop terug gegeven. — In het jaar 1510, werd dat stadje andermaal door dien Hertog bemagtigd; dan kort hierop belegerde de Bisschop het kasteel te Diepenheim, waar destijds Bernardus van Hakvoort, Drost van Zutphen, met zijne ruiterij en voetvolk lag, nam dit gebouw, waar de Gelderschen hunnen plunderschat verborgen hadden, stormenderhand in, bij welke gelegenheid vele Gelderschen sneuvelden en de Drost zelf met 77 Ruiters krijgsgevangen werd; onder de gevangenen waren ook vele Geldersche Edellieden. In het jaar 1521 werd de heerl. Diepenheim, even als het kasteel, ten derde male, in bezit genomen door Karel, Hertog *van Gelderland*, onder wiens magt zij bleef tot in het jaar 1536, toen zij, zoo als wij hierboven gezien hebben, door George Schenk van Toutenburg weder met Overijssel vereenigd werd. — In 1836, is de korenmolen te Diepenheim afgebrand.

DIEPENHEIM (KASTEEL VAN), voorm. kast. in de heerl. *Diepenheim*, in *Zalland*, prov. *Overijssel*.

Dit kasteel, waarvan men niet weet op te geven, wanneer, noch door wien het gebouwd is, werd in het laatst der twaalfde eeuw versterkt door Hendrik Grave van Dalen. Even min als den tijd der stichting, weet men den tijd der slooping te bepalen; dit echter is zeker, dat ten jare 1635 de plaats, waarop het kasteel te voren was gebouwd, onbetimmerd gelegen heeft: als wanneer op den 9 April van dat jaar de Heeren Staten dezer prov., door hunne Gedeputeerden, dien grond en andere perceelen, behoord hebbende tot den huize en heerl. Diepenheim, onder den naam eener *adellijke havesate*, erflijk, als een leen van Overijssel verkocht hebben aan Hendrik Bentinck tot Werkeren, Drost van Zalland, die, in 1639 overleden zijnde, is opgevolgd door zijnen tweeden zoon, Bernhard Bentinck, laatsten Proost van Deventer, die in het jaar 1648 ten O. tegen den ouden heuvel of belt, het huis heeft doen bouwen, dat heden nog te dier plaats den naam van Huis te Diepenheim draagt. Dit huis ligt in het arr. en 5 u. O. ten Z. van *Deventer*, kant. en 5 u. W. ten Z. van *Enschede*, gem. en een paar min. W. van *Diepenheim*.

Het is rondom door zijne vijvers omgeven, en wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door Vrouwe Henriette Louise Quarles van Ufford, Douairière van den Heer Lodewijk Arend Baron Sloet tot Warmelo.

DIEPENHEIM (KERSPEL-), buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. en 5 u. O. ten Z. van *Deventer*, kant. en 5 u. W. ten Z. van *Enschede*, gem. *Diepenheim*.

DIEPENHEM, plattelandstadje in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie Diepenheim.

DIEPENHOEK, naam, onder welken op sommige oude kaarten de Buurtpolder, in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, voorkomt. Zie Buurtpolder.

DIEPENHORST (HET-OUDE-LAND-VAN-), bij anderen ook wel Het Oude-Land-van-Diependorst geheeten, pold. op het eil. *Goedereede*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Brielle*, kant. *Sommelsdijk*, gem. *Ouddorp*; palende N. aan den Ouden Nieuwlandschenpolder, de Broektienden en voor een klein gedeelte aan de Oostduinen, O. aan den Ouden Oostdijkschenpolder en den Plaspolder, Z. aan het Brouwershavenschegat, W. aan de Westplaattienden en de Westduinen.

In dezen pold., welke, volgens het kadaster, eene oppervlakte beslaat van 832 bund., ligt het d. Ouddorp. Behalve het bouwland is hier

ook veel houtgewas, namelijk van els, hetwelk meest in het noordelijkste gedeelte van den polder gevonden wordt, en zes of zeven jaren groeijen moet, om tot brandhout te kunnen gehakt en verkocht worden. Het land wordt door eene sluis van het overtollige water ontlast.

DIEPENHORST, naam, welken men ook wel eens geeft aan het d. OUDDORP, eil. *Goedereede*, prov. *Zuid-Holland*. Zie OUDDORP.

DIEPENVEEN, gem., prov. *Overijssel*, arr. en kant. *Deventer*, (4 k. d., 2 m. k., 2 s. d.); palende N. aan de gem. Olst en Raalte, O. aan Holten en Bathmen, Z. aan Gorselen en Deventer, W. aan Deventer en den IJssel, die haar van de Geldersche gem. Voorst scheidt.

Deze gem. maakte vroeger, onder den naam van COLMSCHATE, eene ambtmannij uit. Zie dat woord. -- Zij bevat het d. Diepenveen; de buurs. Borgele; Vulik; Vrieswijk; Averlo; Riele; Wechele; Ortele; Essen; Lettele; Linde; Okkenbroek; Oxe; Rande; Tjoene; Hooge-Weteringen, en Lage-Weteringen, beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van ongeveer 3800 bund. land. Men telt er 424 h., bewoond door 460 huisgez., uitmakende ongeveer 3000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De Herv., die hier ruim 1600 in getal zijn, maken de gem. van *Diepenveen* uit, welke tot de klass. en ring van *Deventer* behoort. De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest LAMBERTUS VAN BOMMEL, die in het jaar 1659 herwaarts kwam en in het jaar 1678 overleed.

Het beroep was vroeger eene collatie van de regering van Deventer, doch is later overgedragen aan het collegie van kerkvoogden en notabelen, zoodat het nu uitgeoefend wordt bij meerderheid van stemmen, door kerkvoogden en notabelen en van den kerkeraad.

De R. K., van welke men er bijna 1400 telt, maken de stat. van *Kolmschate* uit, die hier in de buurs. Riele eene kerk en in de buurs. Lettele eene groote kapel heeft.

Men heeft er 3 scholen als eene te Diepenveen, eene te Linde en eene te Lage-Weteringen, die gezamenlijk gemiddeld door een getal van 290 leerlingen bezocht worden.

Men heeft onder DIEPENVEEN nog de buit. Achterhoek; Banninck; Borgel; Kranekamp; Middelink; Rande; Roobrugge en Vrieswijk; doch het huis of hof Colmschate, later Onderscholte genoemd, is voor weinige jaren afgebroken en de buit. Elmerink bestaat mede niet meer. Vroeger stonden er ook de kloosters Diepenveen en Ter Hunnepe. Zie het volgende art. en HUNNEPE (TER-).

Het d. DIEPENVEEN, ligt 1 u. N. van Deventer, 5 u. Z. van Zwolle, men telt er in de kom van het d. 7 h. en ruim 50 inw.

De Herv. kerk is in het jaar 1720 gebouwd en van eene zoogenaamde lantaarn voorzien, met eene klok om te luiden. Men heeft er geen orgel.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 95 leerlingen bezocht.

DIEPENVEEN, voorm. klooster in *Zalland*, prov. *Overijssel*, 1 u. N. van *Deventer*. Het was ten name van de Maagd MARIA en ST. AGNES ingewijd, had ST. AUGUSTINUS tot Patroon en werd bewoond door Reguliere Kanunnikessen, die onder het kapittel van Windesheim, op

den weg van Deventer naar Zwolle, 5½ u. van deze laatste stad, stonden.

De eerste aanlegger van dit klooster is geweest JOHAN BRINKERINK, te Zutphen geboren, en tweede Overste van het Meester-Geerts-Klooster, wordende het geld daartoe geschoten, door ZWEDERA VAN RECHTEREN, Vrouwe *van Rhenen*, ELISABETH HAZENBROCKS, en den gemelden JOHAN BRINKERINK, wien de broederen van Heer Florishuis zijne rijke erfenis, welke hij onlangs tot het gemeene gebruik had ingebragt, terug zonden, om die aan het opbouwen van dit klooster te besteden.

De vergunning door FREDERIK VAN BLANKENHEIM, Bisschop van UTRECHT tot het opbouwen van dit klooster verleend, is gegeven in de stad DEVENTER, den 20 Mei des jaars 1402. De plaats, daar het werd aangelegd, was uit den aard wild en moerassig, maar werd hier en daar, ja, op sommige plaatsen ter hoogte van eenen man, door het beleid der zusteren opgehoogd. De eerste gebouwen waren van teenen en leem gemaakt; maar naderhand, toen zij, in den jare 1407, van den voormelden Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM en van den Pastoor van O. L. Vrouwe kerk, mitsgaders van den Proost en raad van Deventer verlof hadden bekomen om een klooster van Reguliere kanunnikessen van de ST. AUGUSTINUS orde opterigten, hebben zij eene kerk en verdere gebouwen van steen daargesteld. Ter plaatse, waar dit klooster gestaan heeft, ziet men thans eenige gebouwen, zoo als: de Kerk, de pastorij, de oude pastorij en kosterij en partikuliere gebouwen, tuinen, bepootingen enz.

DIEPERPOEL, water in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Leyden*, kant. *Woubrugge*, gem. *Sassenheim*, ten W. van het d. de Kaag.

DIEPERSKANT, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 5 u. O. Z. O. van *'s Hertogenbosch*, kant. en 1 u. O. Z. O. van *Veghel*, gem. *Erp*; met 29 h. en ruim 120 inw.

DIEPGAT of DIEPEGAT, eene der westelijkste killen van den *Biesbosch*, prov. *Noord-Braband*, uit de Groote Hel of Westkil komende, en met eene zuidwestelijke rigting, tusschen de Kivitswaarden en den Hardenhoek en Happehennip door, in het Gat van Lijnoorden uitloopende.

DIEPKREEK, vaarwater in het *Krammer*, bezuiden het eil. *Overflakkee*, prov. *Zuid-Holland*, tusschen dat eil. en eene zandbank, de Grooteplaat genoemd, doorloopende.

DIEPSMEER, pold. in *Geestmerambacht*, prov. *Noord-Holland*, arr. en kant. *Alkmaar*, gem. *Oudcarspel*; palende Z. aan den Koedijkerban.

Deze pold. was vroeger een meer, dat in het jaar 1617 bedijkt is. Hij beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 181 bund. 69 v. r. 30 v. ell., alles schotbaar land, wordt door twee molens op het boezemwater van het Geestmer-Ambacht van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, vier Molenmeesters en eenen Penningmeester.

DIEPSTEGEN, DIEPSTEEGEN of DIJPSTEGEN, voorm. hav. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en 5 u. Z. van *Zutphen*, kant. en 1 u. N. ten W. van *Ter-Borgh*, gedeeltelijk gem. *Wisch*, gedeeltelijk gem. en 2½ u. N. ten W. van *Gendringen*.

Deze havezate, die in zijn geheel groot was 107 bund. bosch-, bouw- en weiland; en waartoe 3 bouwhoeven; 2 katersteden; akkermaalsbosch; een grove-, smalle- en bloedtiend uit ruim 166 bund.; het regt van schapendrift; eene privative jagt over eene uitgestrektheid

van nagenoeg 200 bund.; benevens het regt van koppeljagt onder d heerl. Gendringen en Etten, behoorden, is voor eenige jaren in per ceelen verkocht.

DIEPSWAL, oude naam van de buurt VEENWOUDSTERWAL, behoorende tot en gelegen ½ u. Z. W. van het Friesche dorp *Veenwouden*, kw. *Oostergoo*, griet. *Dantumadeel*, 3 u. N. O. van *Leeuwarden*, kant. en 2½ u. Z. W. van *Dockum*. Zie VEENWOUDSTERWAL.

DIEPSWAL, buurs. in het *Westerkwartier*, prov. *Groningen*, arr. en 3 u. Z. W. van *Groningen*, kant. en 2¼ u. Z. Z. W. van *Zuidhorn*, gem. en 20 min. Z. W. van *Leek*, ¼ u. Z. O. van *Tolbert*, waartoe het gedeeltelijk behoort, terwijl het overige gedeelte tot de *Leek* gerekend wordt, liggende aan de vaart tusschen de Leek en Zevenhuizen. Men heeft er eene school.

DIEPSWAL, het westelijk gedeelte van het geh. de *Bril* (zie dat woord) in het *Westerkwartier*, prov. *Groningen*, arr. en 2¼ u. W. ten N. van *Groningen*, kant., gem. en ½ u. W. van *Zuidhorn*. Het bestaat uit eenige huizen langs de trekvaart van Groningen naar Stroobos, zich van het Brildiep zuidwaarts uitstrekkende, het telt 7 h. met twee molens, de eene een pel- de andere een oliemolen en ruim 30 inw. De vroeger hier bestaan hebbende til (vastebrug) is nu door eene klap of valbrug vervangen, waardoor *Briltil* thans *Brilklap* genaamd wordt.

DIERBACH, beek, in het grooth. *Luxemburg*, welke in de omstreken van Schriedelbruck ontstaat, in eene noordelijke en noordwestelijke rigting voortvloeit, en bij Lutzhausen in de *Sure* valt.

DIERBACH of CLAIRE-FONTAINE, beek, die in België, in het bosch tusschen Arlon en Claire-Fontaine, ontspringt, en zich, een weinig beneden deze laatstgenoemde plaats, op de grenzen van het grooth. *Luxemburg*, in de *Eichen* werpt.

DIEREN, eigenlijk DIEDEREN, d. op den *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw., arr., kant. en 3 u. N. O. van *Arnhem*, gem. en 1 u. N. ten O. van *Rhede*, 3 u. Z. van Zutphen, tusschen Ellekom en Spankeren, aan den bekoorlijken weg van Arnhem naar Zutphen en aan den IJssel; terwijl er eene goede weg van hier op Doesburg en Harderwijk is.

Het bevat in het d. 166 h. en ruim 1200 inw. en met het daartoe behoorende geh. Fraterweerd, ongeveer 1300 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw Ook heeft men er eene kunstazijnfabrijk en eene groote likeurstokerij.

Het was oudtijds eene b., welke tot het graafs. *Bergh* behoorde, maar heeft voornamelijk zijnen bloei aan het later daar gebouwde koninklijk lusthuis Dieren, te danken. Zie het volgende art.

In het begin der dertiende eeuw was hier ook eene kommanderij van de Ridders der Duitsche orde opgerigt, welke onder de balie van Utrecht stond, en door de mildheid der Graven VAN DEN BERGH, in korten tijd zeer in vermogen toenam; zoodat men wil, dat de inkomsten van deze kommanderij, in het jaar 1647, nog 8000 gulden beliepen.

De Herv., van welke men er ruim 800 telt, behooren tot de gem. *Spankeren-en-Elkum*. — De R. K, welke er 480 in getal zijn, worden tot de stat. van *Dieren-en-Steeg* gerekend, welke te DIEREN eene kerk hebben, die in het jaar 1836 verbeterd is, en aan de *Maagd* MARIA is toegewijd.

Men heeft er eene school, die gemiddeld door een getal van 150 leerlingen bezocht wordt. Ook is er een distributiekantoor van de brievenposterij.

In den omtrek van dit d. heeft men eene menigte uitgestrekte en zeer fraaije wandeldreven, die vroeger een gedeelte van de Staatsdomeinen uitmaakten, doch nu aan bijzondere personen toebehooren.

In het jaar 1629 heeft Graaf Hendrik van den Bergh, Veldheer in dienst van den Koning van Spanje, alhier eenigen tijd zijn hoofdkwartier gehouden.

DIEREN, voorm. vorstel. lusth. op den *Veluwenzoom*, prov. *Gelderland*, in het d. *Dieren*.

Het werd, in het jaar 1648, door Willem II, Prins *van Oranje*, aangelegd, die het daartoe, den 2 September 1647, van het Duitsche huis te Utrecht, voor eene som van 147,000 guld. gekocht had. Naderhand is dit goed door zijnen zoon Willem III, Koning *van Groot-Brittanje*, veel verbeterd en met ware koninklijke pracht verfraaid; zoo deed hij de tuinen rijkelijk met waterwerken en andere sieraden voorzien, de door zijnen vader reeds aangelegde wildbaan, doelmatiger inrigten, en er een aanzienlijk jagthuis stichten, welks kostbare schilderstukken, heerlijke tuinen, fraaije grotwerken en schoone fonteinen, ruim eene eeuw de bewondering der bezoekers tot zich trokken. Dit heerlijke jagthuis is in December 1795, door het onvoorzigtig stoken van de aldaar ingelegerde Franschen, tot den grond toe afgebrand.

Dit goed kwam, bij erfenis, uit de nalatenschap van Willem III, aan zijnen neef Jan Willem Friso en daarna aan diens zoon Willem Karel Hendrik Friso, meer bekend onder den naam van Willem IV, Prins *van Oranje*, wiens zoon het naderhand bezeten heeft tot op de omwenteling van het jaar 1795, als wanneer het voor lands domein werd verklaard. Naderhand door Vrouwe Maria Cornelia Gravin van Wassenaar Twickel aangekocht zijnde, heeft zij in het jaar 1824, op dezelfde plaats, waar vroeger het jagthuis stond, een fraai lusthuis in eenen antieken smaak doen bouwen. Later is het door haar huwelijk met den Baron J. D. D. van Heeckeren van Twickel in dat geslacht gekomen, terwijl beide echtelingen, wonende op het Huis Twickel te Delden, het thans nog bezitten.

Dit lusthuis, thans nog onder den naam van het Huis-te-Dieren bekend, beslaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 498 bund. 11 v. r. 24 v. ell.

DIEREN (HUIS-TE-), voorm. slot der Heeren van Dongen, in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*, onder en eenige min. ten Z. van het d. *Dongen*, aan de Dongen, nabij de grenzen van Rijen.

Het was gebouwd door Heer Willem van Duivenvoorde, en in het laatst der vorige eeuw was er nog een stuk van eenen toren of eenig muurwerk van te zien. Thans zijn die overblijfselen mede verdwenen en de plaats waar het gestaan heeft, een gewoon stuk weiland, behoort aan L. Oomens, woonachtig te Dongen.

DIEREN-EN-STEEG, R. K. stat., prov. *Gelderland*, aartspr. *Gelderland;* met eene kerk te Dieren, en eene bijkerk te Steeg, die bediend worden door eenen Pastoor. Men telt er ongeveer 900 zielen, onder welke 600 communicanten.

DIERENSCHE BOSCH, bosch op den *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*, W. van het d. *Dieren*.

DIERENTIJDPOLDER of DUBENTIJDPOLDER, onbehuisde pold. in *Staats-Vlaanderen*, in het *Vrije van Sluis*, prov. *Zeeland*, arr. *Middelburg*, kant. *Oostburg*, distr. *Sluis*, gem. *IJzendijke*. Het is eene smalle strook lands, die ten Z. W. in eene punt uitloopt; palende N. W. aan den Oranjepolder, O. aan den Zachariaspolder, Z. O. aan denzelfden polder en aan den Mauritspolder.

De eerstgemelde naam is algemeen in gebruik, en wordt op alle oude kaarten zoo wel, als in de polderregisters gevonden, de laatstgemelde wordt bij het kadaster en op de kaart van GELDHOF gebruikt.

Volgens het kadaster heeft dit poldertje, de dijken niet medegerekend, een inhoud van 27 bund. 19 v. r. 80 v. ell. Van deze staan ruim 13 bund. onder geen polderbestuur. De eigenaars, twee in getal, besturen het; doch het oostelijke deel, dat iets grooter is, behoort van oude tijden reeds tot den *Oranjepolder*. Op die plaats ontbrak sints lang de dijk; misschien was hij, bij de herdijking, welke ten jare 1617, te gelijk met den Oranjepolder, geschiedde, niet noodig gekeurd, als wordende door den Oranjepolder beveiligd. In de registers van den Oranjepolder wordt dit gedeelte als een aanhangsel, onder den naam van DIERENTIJDPOLDER, vermeld.

Dat er in oude tijden een polder van dezen naam bestaan heeft, blijkt uit het octrooi der bedijking van den Oranjepolder Men weet er echter geene bijzonderheden van; denkelijk was hij in de zestiende eeuw, op de in 1377 ondergeloopen gronden, gewonnen, doch naderhand, in de Spaansche onlusten, weder ondergevloeid. Dit poldertje staat op de kaart van MOGGE zeer juist geteekend, en aldaar is reeds zigtbaar, waar het eind dijks ontbreekt. Op de kaart van PAUW staat het te klein en minder juist geteekend; ook is de inhoud te klein opgegeven. PAUW heeft denkelijk, door minder juiste berigten misleid, het op zich zelve staande gedeelte voor den geheelen polder gehouden.

DIERICK, voorm. stroom in *Zeeland*. Zie DIERIK.

DIERICKSPOLDER (OUDE-EN-NIEUWE-), twee voorm. pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie DIERIKSPOLDER (OUDE-).

DIERIK of DIRICK, voorm. stroom in *Zeeland*, tusschen het oude eil. Borssele en Baarland.

Daarin werden, onder verschillende benamingen, meerdere polders, bedijkt, twee van welke de namen van Oude-Dierikspolder en Nieuwe-Dierikspolder droegen, maar sedert het jaar 1618 niet meer bestaan (zie de beide volgende art.). Later is de DIERIK gedeeltelijk in den *Vijfzodenpolder* en den *Zuidpolder van Baarland* ingedijkt, in welken polder nog spranken van dat water over zijn, die boogswijze van het N. O. naar het Z. W. loopen.

DIERIKSPOLDER (OUDE-) en **NIEUWE-DIERIKSPOLDER** of OUDE-DIERICKSPOLDER en NIEUWE-DIERICKSPOLDER, twee voorm. polders op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, Z. van het tegenwoordige Vogelzandgors, tusschen Everinge en Baarland.

Deze pold. waren in de zestiende eeuw bedijkt, in den ouden stroom de *Dierik*, maar ook reeds weder in 1618 verloren, waarna zij niet weder boven gekomen zijn.

DJERING, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Bangka*. Zie DJIERING.

DJERING (BAAI-VAN-), baai in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Bangka*. Zie DJIERING (BAAI-VAN-).

DIERKENSTEENPOLDER, voorm. polder in *Staats-Vlaanderen*, in het *Vrije van Sluis*, prov. *Zeeland*.

Deze pold. was gelegen ten Z. van Oostburg, aan de overzijde der Brugschevaart, hij is, in den watervloed van 2 November 1570, zoo al niet vroeger gevloeid. Het noordwestelijke gedeelte, is in 1651 in de bedijking van *Prins-Willemspolder-eerste-gedeelte* begrepen geworden; het ligt thans in het tiende en elfde begin (of onderdeel) van dezen pold., en wordt in de polderregisters onder den naam van Dierkensteenpolder vermeld. Dit ingedijkte deel heeft N. de schans Nieuveld en de Brugsche dijklanden, Z. den Nieuwe Passegeulepolder, O. Ooster-Eede, W. den Catalijnenpolder, al hetwelk, de Nieuwe Passegeulepolder alleen uitgezonderd, tot *Prins-Willemspolder* behoort.

De Dierkensteenpolder is groot 221 bund. 19 v. r. 40 v. ell., en hetgeen meer in beide genoemde onderdeelen van den *Prins Willemspolder* ligt, behoort tot *Ooster-Eede*, daarin staan 14 woonhuizen, onder welke 6 groote hofsteden. De bewoners behooren burgerlijk onder *Waterlandkerkje*, kerkelijk onder *Oostburg*. In deze afdeeling van *Prins-Willemspolder*, ligt ook de zoogenoemde Bakkerspolder.

Op de kaart van Moger, vind men aan de overzijde van den Passegeule in het eil. ook een *Dierkensteenpolder*, zijnde eene herdijking van het zuidoosterdeel des ouden polders. Dit is met den daarachter liggenden *Hals-der-Passegeule* naderhand weder gevloeid, doch bij de bedijking van den Nieuwe-Passegeulepolder, in den jare 1788, daarin begrepen, zonder vermelding van den ouden naam, zoodat het zuidoostelijke deel in gemelden polder ligt.

DIERMEN of Dirmen, buurs., op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*, arr. en 8 u. N. W. van *Arnhem*, kant. en 2½ u. Z. W. van *Harderwijk*, gem. en 1½ u. W. van *Putten*; met 30 h. en 240 inw. Men heeft er eene school, welke gemiddeld door een getal van 70 leerlingen bezocht wordt.

DJEROESSA of Jeroessa, d. in *Oost-Indië*, op het eil. *Roma*, een der *Zuidooster-eilanden-van-Banda*, in het Z. van dit eil.

Ten W. van dit d. strekt zich midden in het gebergte eene zeer schoone groote vallei uit, die overal met Turksche tarwe, met aardvruchten, en ook met rijst beplant is, terwijl de kruinen der bergen bedekt zijn met grazende geiten, schapen, buffels en varkens.

DIES, riv. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Braband*. Zie Dieze.

DIESE, buurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie Dieze.

DIESE, riv. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Braband*. Zie Dieze.

DIESHOEK, b. op het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*. Zie Dishoek.

DIESNE, oude naam van het d. Diessen, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Braband*. Zie Diessen.

DIESSE, watertje in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*, dat tusschen Hilvarenbeek en Diessen ontstaat, met eene oostelijke rigting door Diessen heenloopt, en ten O. van dat dorp in de Reuzel uitloopt. Het is vermoedelijk het zelfde watertje, dat in het testament van den H. Willibrord onder den naam van Digena voorkomt.

DIESSEN, gem. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*, *Derde* distr., *tweede* ged., arr. *Eindhoven*, kant. *Oirschot*, (4 k. d., 23 m. k., 2 s. d.,) palende N. aan de gem. Moergestel, O. aan Oisterwijk, Z. O. aan Oostel-Westel-en-Middelbeers, Z. aan Hooge-Lage-Mierde-en-Hulsel, W. aan Hilvarenbeek.

Deze gem. bevat het d. **Diessen**, benevens de b. **Haghorst** en **Baarschot**. Zij beslaat eene oppervlakte van 2951 bund., telt 167 h., bewoond door 199 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 1000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw, hoewel de grond hier schraal en heiachtig is. De granen, die hier gewonnen worden, zijn: rogge, boekweit, haver, eve en een weinig garst; voorts een weinig spurrie, aardappelen enz., terwijl men in deze gem. ook éénen wind-, en twee water-korenmolens heeft.

De inw., die hier allen R. K. zijn en onder welke men 700 comm. telt, maken eene par. uit, die tot het apost. vic. gen. van *'s Hertogenbosch*, dek. *Hilvarenbeek* behoort, en sedert het jaar 1234 tot in het jaar 1830, door Geestelijken uit de abdij van Tongerloo bediend werd, in welk laatste jaar een wereldlijke Pastoor in bediening is gekomen.

Men heeft in deze gem. slechts ééne school, in het dorp zelf, welke gemiddeld door een getal van 100 leerlingen bezocht wordt.

Het d. Diessen heeft eene zeer aangename ligging, aan het riv. de Diesse, op 4½ u. afstands W. ten N. van *Eindhoven* en 2¼ u. W. Z. W. van *Oirschot*. De huizen zijn er zeer verspreid. Het heeft een fraai marktveld, zeer aangenaam met boomen beplant. Men telt er, in de kom van het d., 95 h. en 540 inw.

Het is een zeer oud d., hetwelk reeds in het jaar 712, en voorts in het testament van den H. Willibrord, van 726, onder de namen van Diosna voorkomt, en elders ook wel Diesne genoemd wordt. De Aartsbisschop had het landgoed, van Diessen bij gifte, verkregen van zekeren Geestelijke, Ansbaldus genaamd, en liet het na aan het klooster van Echternach, in Luxemburg. De Abt van dat klooster schonk, in 1231, de kapel van Diessen en andere regten, aan de abdij van Tongerloo, welke abdij deswege eene jaarlijksche erkentenis deed aan die van Echternach. Sommige dier bezittingen onder Diessen zijn echter, in het jaar 1590, door Tongerloo aan het bisd. van 's Hertogenbosch afgestaan.

De kerk, aan den H. Willibrord toegewijd, die na de Reformatie bij de Herv. in gebruik was, is in het jaar 1798 weder aan de R. K. afgestaan. Het is een groot en fraai gebouw, dat met eenen hoogen en spitsen toren prijkt.

Men wijst te Diessen nog een huis aan, het **Hooghuis** genoemd, hetwelk, door de overlevering, als dat van den H. Willibrord wordt opgegeven, terwijl men de put bij de kerk voor eenen Willibrordsput houdt.

In het jaar 1702 werden de inw. van dit d. door de Franschen van alle huisraad, kleederen en het grootste gedeelte van hun vee beroofd.

De kermis te Diessen valt in den eersten Zondag in September.

Het wapen van deze gem. bestaat in een veld van azuur, beladen met eenen beker van goud.

DIEST, d. in het *Land-tusschen-Maas-en-Waal*, prov. *Gelderland*. Zie Deesd.

DIEST, riv. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Braband*. Zie Dieze.

DIETEN, d., voorheen tot het *Ambt-van-Maas-en-Waal*, prov. *Gelderland*, behoord hebbende, thans prov. *Noord-Braband*. Zie Dieden.

DIETERDINGH (DEN HOF-), havez. in de heerl. *Lichtenvoorde*, prov. *Gelderland*. Zie Harreveld.

DIETEREN, d., voorheen tot het hert. *Gulik* behoord hebbende, thans prov. *Limburg*, distr. en 3½ u. Z. ten W. van *Roermonde*, arr. en 8¼ u. N. van *Maastricht*, kant. en 1¾ u. N. ten W. van *Sittard*, gem. en ½ u. N. W. van *Susteren*.

Men telt er 96 h. en 490 inw., die allen R. K. zijn en hier eene kapel hebben, welke aan den H. Stephanus is toegewijd, en tot de par. van *Susteren* behoort.

DIETHEN, d., voorheen tot het *Ambt-van-Maas-en-Waal*, prov. *Gelderland*, behoord hebbende, thans prov. *Noord-Braband*. Zie Dieden.

DJETIS of Jetis, dist. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Kadoe*, ads. resid. *Magelang*.

DJETIS of Jetis, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Kadoe*, ads. resid. *Magelang*, dist. *Djetis*, 22 palen van *Magelang*.

Tusschen dit d. en *Watoekaren* had, den 21 April 1828, eene ontmoeting plaats tusschen de expeditionnaire colonne, onder het bevel van den Majoor Cox van Spengler, en de muitelingen, waarbij de laatstgemelden op de vlugt geslagen werden.

DIETKIRCH, st. in het balj. van *Diekirch*, grooth. *Luxemburg*. Zie Diekirch.

DIEVENGAT, eng vaarwater in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*, tusschen de banken van het *Zwin*. Aan het zuid of achterste eind is het Nederlandsch, maar meer noord of zeewaarts wordt het Belgisch, omdat tegen over het Retranchement, de westkust van het Zwin Belgisch wordt. Dit was in de jongste onlusten zeer belemmerd, omdat dit vaarwater verre te verkiezen, ja, bijna alleen bevaarbaar is. De ingang aan den zeekant is tegen over het hoofd van Oranje, het eind naar den kant van Sluis, tegen over de Oude Kil, in het *Land van Kadsand*.

DIEVER, gem. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*, arr. *Assen*, administratief en judicieel kant. *Meppel* (3 k. d., 2 m. k., 2 s. d.); palende N. aan de Friesche griet. Stellingwerf-Oosteinde, en aan de gem. Smilde, O. aan de gem. Dwingelo, Z. aan Havelthe, W. aan Vledder.

Deze gem. bevat, behalve het d. Diever, de geh. Olden-Diever, Dieverbrug, Wapse, Wateren, Witteltbe en het Moer. Zij beslaat eene oppervlakte van 7443 bund., telt 179 h., bewoond door 207 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 1200 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw en veeteelt, men vindt in deze gem. weinig of geen veen. Er zijn 2 korenmolens en onderscheidene weverijen; terwijl in deze gem., te Wateren, ook de landbouwkundige school der Maatschappij van Weldadigheid gevestigd is.

De inw., die meest allen Herv. zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. en ring van *Meppel* behoort. De eerste, die hier als Predikant het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Henricus Meinardi Raadt, die in het jaar 1600 herwaarts kwam, en in het jaar 1601 naar Nijeveen vertrokken is.

De R. K., die hier 20 in getal zijn, behooren tot de stat. van *Veenhuizen*. — De Israëliten, van welke men er slechts 4 telt, worden tot de gem. van *Meppel* gerekend.

Men heeft in deze gem. eene hoofdschool, te Dieveren, en twee winterbijscholen, als: ééne te Wapse en ééne te Witteltbe, welke gezamenlijk door een getal van 170 leerlingen bezocht worden.

Het d. Diever, Dieverre of Dieverde, in eene bul van Paus Pius IV, onder den naam van Devere voorkomende, ligt 5 u. Z. W. van *Assen*, 4½ u. N. W. van *Meppel*, het is een der armste en onaanzienlijkste dorpen der provincie Drenthe.

De Herv. kerk was voor de Reformatie aanwezig, terwijl, volgens een oud Schrijver, de Drost van Drenthe, met den Proost van Oldenzaal, er het regt van patronaatschap over had.

De dorpschool wordt door een gemiddeld getal van 120 leerlingen bezocht.

Er worden te Diever twee vrij aanzienlijke jaarmarkten gehouden, waarvan de eene invalt den 7 Mei, de andere den 7 Julij.

DIEVER (OUDEN-), Olden-Diever of Oude-Dieveren, ook wel Oude-Dieverde gespeld, geh. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*, arr. en 4½ u. Z. W. van *Assen*, administratief en judicieel kant. en 4½ u. N. W. van *Meppel*, gem. en ½ u. N. W. van *Diever;* met ruim 100 inw.

DIEVERBRUG of Dieverschebrug, geh. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*, arr. en 4½ u. Z. W. van *Assen*, administratief en judicieel kant. en 4½ u. N. W. van *Meppel*, gem. en ½ u. Z. O. van *Diever;* met ongeveer 50 inw.

In dit geh., dat zijnen naam ontleent van eene brug, welke hier over de Smildervaart ligt, zijn een distributiekantoor van de brievenposterij en, in de zeer druk bezochte herberg, eene station der paardenposterij; terwijl hier ook eene sluis of vallaat in de gezegde vaart ligt.

DIEVERBRUG (OUDE-) of Oude-Dieverschebrug, brug over de Smildervaart, in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*, gem. en 1 u. Z. O. van *Diever*.

DIEVERDE, d. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie Diever.

DIEVERDE (OUDE-), geh. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie Diever (Ouden-).

DIEVERDERDINGSPIL, voorm. dingspil in de prov. *Drenthe*, het zuidwestelijk gedeelte dier prov. uitmakende; palende N. aan het dingspil Noordeveld, O. aan Beilerdingspil, en Zuideveld, Z. en W. aan de prov. Overijssel, N. W. aan de prov. Friesland.

Het was het grootste der zes dingspillen, bevatte de meeste d. en hav. en besloeg de oppervlakte, waar thans gevonden worden de gem. Dieveren, Dwingeloo, Havelte, Hoogeveen, Meppel, Nieuwveen, Ruine, Ruinerwolde, Vledder, de Wijk en Zuidwolde, beslaande thans het geheele judicieele kant. *Meppel* en een klein gedeelte van het kant. *Hoogeveen*.

DIEVERDERVELD of Dieverveld, uitgestrekt heideveld, in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*, gem. en ten N. van *Dieveren*.

DIEVEREN, d. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie Diever.

DIEVEREN (OUDE-), geh. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie Diever (Ouden-).

DIEVERSCHEBRUG, geh. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe;* Zie Dieverbrug.

DIEVERSCHEBRUG (OUDE-), brug in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie Dieverbrug (Oude).

DIEVERSWOLD, d., prov. *Friesland*. Zie Duurswolde.

DIEVERVELD, uitgestrekt heideveld in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie Dieverderveld.

DIEZE of Diese, buurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr., kant., gem. en ¼ u. N. van *Zwolle*, W. van den straatweg van Zwolle

naar Groningen, Friesland, Drenthe en Twenthe; met 58 h. en 389 inw.

Deze buurs. werd bij den watervloed van Februarij 1825 grootendeels overstroomd.

DIEZE, DIESE, DIES, DIEST of DESE, riv. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Braband*, die te 's Hertogenbosch uit de zamenvloeijing der *Aa* met den *Dommel* ontstaat; van daar, in eene noordwestelijke rigting, tot ½ u. bezuiden het d. Engelen loopt; alwaar zij links het water uit de Bosschesloot, en een weinig lager regts dat van de Uitwatering van den Polder van der Eigen en vervolgens ook van Empel ontvangt. Van hier vloeit de DIEZE noordwaarts naar het fort Crevecoeur, alwaar zij, ter westzijde om de schans omloopende, zich in de Maas ontlast. In het jaar 1796 is zij echter door die gezegde schans heen geleid, en zijn aldaar twee sluizen gebouwd terwijl tevens een dam in den vroegeren uitloop der DIEZE gelegd werd, ten einde het Bosscheveld, in tijd van oorlog, te kunnen onder water zetten; maar in vredestijd wordt die dam weder weggeruimd, en dan kunnen de schepen, welke in oorlogstijd door de schans moeten varen, ook weder vrij gebruik maken van den westelijken uitloop. De DIEZE is door hare bevaarbaarheid zeer dienstig voor den handel van 's Hertogenbosch. Men heeft haar echter, omdat zij veel verlandde, van tijd tot tijd in en ook buiten de stad moeten uitdiepen. Zij wordt sedert eenige jaren, door gedurige uitbaggering, tot op de diepte van 66 d. boven A. P. onderhouden, ter breedte in den bodem van omtrent 12 ell. Door deze rivier ontlast zich al het overtollige water door voormelde riviertjes de Dommel en Aa toegevoerd, zijnde de oppervlakte gronds, die daarop haar water ontlast, op 282,600 bund. geschat. De schepen worden gewoonlijk met paarden van Crevecoeur tot Engelen, en van daar naar 's Hertogenbosch tegen den stroom opgetrokken, hetwelk ook in het afvaren plaats heeft, als de wind niet gunstig is. Het is opmerkelijk dat het water der DIEZE, hoewel even als dat van de Maas zoet, en zeer goed tot gebruik zijnde, zich niet dadelijk met het water van die rivier vereenigt, maar dat die beide wateren eene geheele streeks langs elkander voortloopen, hetgeen men zeer gemakkelijk bespeuren kan, daar het water der Maas wit, en dat der DIEZE bruin van kleur is.

DIEZERPOORT, b., prov. *Overijssel*, arr., kant. en gem. *Zwolle*, en tegen die stad, waarvan zij de voorstad uitmaakt, aanpalende; met 367 h. en 2000 inw.

DIFFELEN, buurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr. en 8 u. N. O. van *Deventer*, kant. en 2 u. O. van *Ommen*, gem. *Ambt-Hardenberg*, 1 u. Z. W. van Heemse; met 24 h. en 150 inw.

DIFFERDINGEN, heerl. in het grooth. *Luxemburg*, oorspronkelijk een gedeelte van de heerl. *Soleure* uitgemaakt hebbende; palende N. aan het balj. van Luxemburg, O. aan het balj. van Luxemburg en de heerl. Soleure, Z. aan Frankrijk, waarvan zij hoofdzakelijk door de Boerbach gescheiden is, en W. aan Frankrijk en aan het balj. Arlon.

Zij bevat de gem. Differdingen, Pettingen en Sanem, en was, in het laatst der vorige eeuw, voor elke 1000 flor, die het Luxemburgerland opbragt, voor 3 flor, 9 st., 4 den. aangeslagen.

DIFFERDINGEN, gem. in de heerl. *Differdingen*, grooth. *Luxemburg*, voorm. kw. *Arlon*, arr. *Luxemburg*, kant. *Steinfort*; palende W. aan de gem. Pettingen, N. aan Nieder-Kerschen, O. aan Sanem, Z. aan Frankrijk, van welke deze gem. hoofdzakelijk door de Boerbach gescheiden is.

Deze gem. bevat de d. Differdingen, Nieder-Korn en Ober-Korn, benevens de geh. Rochbach, en la Sauvage, in welk laatste geh. men ook een kasteel van dien naam aantreft, terwijl vroeger in deze gem. ook de abdij van Differdingen gelegen was. Zij telt 277 h., onder welke de afzonderlijk liggende pachthoeve Airsein of Airsin, benevens het voorm. abdijgebouw mede begrepen zijn. Men heeft er 1750 inw., die zich op den akkerbouw en veeteelt toeleggen; terwijl men langs de rivier de Kor, welke in deze gem. ontspringt, zeer schoone weiden heeft. Ook is het ijzer, hetwelk de mijnen dezer gem. oplevert, zeer goed. Voorts zijn er nog 1 verwerij, 1 looijerij en onderscheidene graanmolens; terwijl er mede het belangrijke ijzerwerk van La Sauvage gevonden wordt.

De inw., die alle R. K. zijn, maken de par. van *Ober-Korn* en *Nieder-Korn* uit, en hebben in deze gem. 2 kerken, ééne te Ober-Korn en ééne te Nieder-korn, alsmede eene kapel te Differdingen.

Het d. Differdingen, oudtijds Differtingen, in het Fr. Differdange en op sommige kaarten ook, ten onregte, Deverdingen of Tiferdange gespeld, ligt 4½ u. Z. W. van Luxemburg, 2½ u. O. van Bettemburg.

Het is vrij oud, aangezien uit de stichtingsbrief van voormelde abdij en het testament van Alexander van Soleure, in 1258 overleden, blijkt, dat het toen reeds eenige jaren bestaan had. Er is een gemeentehuis, alsmede eene kapel, die tot de par. van Nieder-Korn behoort, doch door eenen eigen Kapellaan bediend wordt.

DIFFERDINGEN, voorm. abdij van adellijke Nonnen van de Cisterienser orde, in de heerl. *Differdingen*, grooth. *Luxemburg*, in de nabijheid van en onder het d. *Differdingen*.

Zij werd in het jaar 1235 of 1236 gesticht door Alexander van Soleure, die er in 1258 begraven werd en wiens eenige dochter Geertruida er de eerste abdis van was. In het jaar 1795 vernietigd, is het gebouw echter blijven staan en als nog aanwezig. Achter het gebouw is een fraaije vijver, welke door het Schenergrundwasser van water voorzien wordt.

DIFFERTINGEN, oude naam van het d. Differdingen, in de heerl. *Differdingen*, grooth. *Luxemburg*, waaronder dit d. wel eens op sommige kaarten voorkomt. Zie Differdingen.

DIGENA, riviertje, dat in het testament van den H. Willibrordus vermeld wordt, en vermoedelijk hetzelfde is als het tegenwoordige watertje de Diesse, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*. Zie Diesse.

DJIANG, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Besoeki*, in het westelijke gedeelte der resid. op 8° Z. B.

DIJE, water in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie Die.

DJIERING of Djering, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Bangka*, die met eene westelijke rigting in de *Straat van Bangka* uitloopt.

DJIERING (BAAI VAN-) of Baai van Djering, baai in *Oost-Indië*, op de westkust van het *Sundasche* eil. *Bangka*. Het is eigenlijk de monding van de Djiering.

DJIGOLO, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid *Djocjokarta*, lands. *Mataram*.

DIJCK (DEN), geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Braband*. Zie Dijk (Den).

DIJK, geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*. Zie Druisdijk.

DIJK, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, arr. en 5 u. Z. O. van *'s Hertogenbosch*, kant. en 1 u. Z. O. van *Veghel*, gem. en 10 min. N. W. van *Erp*; met 18 h. en 110 inw.

DIJK (DEN) of Den Dijck, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 3½ u. Z. O. van *Eindhoven*, kant., gem. en ½ u. N. W. van *Asten*.

DIJK (DEN), geh. in het *Land van Ravestein*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 6 u. O. Z. O. van *'s Hertogenbosch*, kant. en 2 u. O. van *Veghel*, gem. *Boekel*.

DIJK (DEN) of Sevenbrunnen, watertje in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, dat in het Z. der gem. *Voerendaal* ontspringt, en zich, na eenen zeer bogtigen, eerst noordoostelijken, voorts noordelijken en vervolgens noordwestelijken loop, in het N. dier gem. in de *Geleen* ontlast.

DIJKE (HET-HUIS-TEN-) of Dijksterhuis, kast. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, arr. en 7 u. W. ten N. van *Appingedam*, kant. en 3½ u. N. W. van *Onderdendam*, gem. en 1 u. N. ten W. van *Eenrum*, ½ u. N. W. van Pietersburen, waartoe het behoort. Het staat aan den zeedijk en is een niet groot, doch zeer hoog gebouw, geheel uit het water eener breede gracht opgetrokken; aan de noordwestzijde staat eene aan het slot verbondene observatietoren, met plat dak, door eene ballustrade omgeven, van hetwelk men een ruim gezigt over de Wadden en bij helder weder op de eilanden Schiermonnikoog, Rottum en Borkum heeft.

Deze burgt, welke van rondom door hoven, tuinen en fraaije singels omgeven is, behoorde lang aan de edele familie der Manninga's. Aan den zoon van eenen Manninga huwde de dochter van den rijken Gouverneur van Noord-Holland Dirk Sonoy, welke Gouverneur ook vervolgens herwaarts overkwam, en hier in 1597 zijn leven eindigde, gelaakt door vele Staatsgezinden, maar hoogelijk geprezen door anderen. Zijn geuzennapje en beeldtenis worden op den burgt nog bewaard. Hij overleed den 1 Junij 1597, en werd begraven in het koor der kerk te Pietersburen, in welke een steen zijn overlijden vermeldt, alsmede dat van zijne huisvrouw Maria van Malsen, overleden te Enkhuizen, den 12 September 1584, wier lijk, naar Pietersburen overgebragt, mede aldaar begraven werd.

De burgt wordt thans in eigendom bezeten door Mevrouw Alberda, Douairière Lewe.

DIJKEN, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*, prov. *Noord-Braband*, arr., kant. en 3 u. Z. W. van *Eindhoven*, gem. *Eerzel*.

DIJKEN (DE), geh. in het kw. *Fivelgo*, prov. *Groningen*, arr., kant. en 1½ u. N. ten W. van *Appingedam*, gem. en ½ u. W. ten Z. van *Bierum*, aan den ouden Eemsdijk.

DIJKEN (DE), d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Doniawarstal*. Zie Dyken (1).

DIJK-EN-DAM, geh. in het balj. van *Blois*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 3½ u. N. ten O. van *Haarlem*, kant. en 1½ u. O. ten Z. van *Beverwijk*, gem. *Assendelft*.

---

(1) Alle de overige Friesche woorden die ook wel eens Dij gespeld worden, zoeke men op Dy.

DIJKERROT of Dijkerrot, buurs. op de *Middel-Veluwe;* prov. *Gelderland,* distr. *Veluwe,* kw., arr. en 9 u. N. van *Arnhem,* kant. en 3½ u. N. ten O. van *Apeldoorn,* gem. en ¾ u. O. van *Epe,* 10 min. van *Oene,* waartoe het behoort; met 230 inw.

DIJKERSHOEK of Holterdijk, buurs. in *Zalland,* prov. *Overijssel,* arr., kant. en 4 u. O. ten N. van *Deventer,* gem. en ¾ u. W. van *Holten;* met eene school.

DIJKERWAAL, buit. in *Delfland,* prov. *Zuid-Holland,* arr. en 2½ u. Z. van *'s Gravenhage,* kant. en ½ u. W. van *Naaldwijk,* gem. *'s Gravezande-en-Zand-Ambacht,* ¾ u. W. van *'s Gravezande.*

Dit h. beslaat, met de onderhoorigheden, eene oppervlakte van 44 bund. 74 v. r. 73 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door Jonkheer J. J. van Rijckevorsel, woonachtig te 's Gravenhage.

DIJKHOF, adell. h. op de *Middel-Veluwe,* prov. *Gelderland,* dist. *Veluwe,* kw., arr. en 8 u. N. van *Arnhem,* kant. en 2 u. N. O. van *Apeldoorn,* gem. en 2 u. N. ten W. van *Voorst,* 20 min. O. van *Twello,* waartoe het behoort.

Het beslaat, met de onderhoorigheden, eene oppervlakte van 22 bund. 2 v. r. 50 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door den Heer R. H. G. Baron van Isselmuiden.

DIJKHUIS of Dijkhuizen, voorm. slot of kast. in *Fivelgo,* prov. *Groningen,* onder en ½ u. W. van *Appingedam,* aan de zuidzijde van den Fivel, gebouwd door den heldhaftigen Focke Ukena, die, onder andere Hoofdlingen, een der voornaamste was, welke den Bisschop van Bremen, alsmede de Groningers, in 1425, bij Oterdum overwonnen hebben en in 1427, in den slag op den Waldenakker, Otto, Heer van *Broekemerland,* gevangen kregen. Hij maakte zich alom sterk, doch zich door zijne wreedheden gehaat gemaakt hebbende, verkoren de meeste Oost-Friezen den hoofdling Edzard Sirksena tot Heer van Oost-Friesland, welke Edzard, met behulp van zijnen broeder Ulrich en de Hamburgers, Broekemerland inkreeg, de stad Emden bemuurde en zoodanig in gezag en magt toenam, dat Focke Ukena uit Oost-Friesland moest wijken; waarop deze zich naar Groningerland begaf, alwaar hij het kasteel Dijkhuis stichtte en bewoonde, tot dat hij, den 29 Augustus 1435, aldaar overleed. Hij was gehuwd geweest met twee vrouwen uit de provincie Groningen, eerst met Theda van Reide en vervolgens met Hideken van Dijkhuizen, welke beide vrouwen hem vele goederen in gemelde provincie aanbragten. Zijne dochter uit het tweede huwelijk, Ulsken, huwde, in 1452, met Uniken Ripperda, Proost te Farmsum, waarvan het huwelijkscontrakt, in orginali, nog aanwezig is. In het jaar 1501 werd het slot Dijkhuis door de Groningers bemagtigd, ten einde vervolgens Appingedam te veroveren, hetgeen hun echter mislukte. Later is het gesloopt. In het jaar 1738 is het laatste overblijfsel van eenen muur dezer sterkte, door den Heer Ripperda van Elderenborgh afgebroken en met zijne fondamenten uit den grond gehaald, als wanneer men bevond, dat die 14 of 15 voet dik waren geweest. De steenen werden toen verkocht en tot versterking van de zeedijken gebruikt. Over de puinhoopen is daarna een pleidooi gerezen, tusschen gemelden Heer en de erfgenamen van Mevrouw Ripperda van Oosterwijtwerd, in wier nalatenschap dit huis geweest is, welk pleidooi lang onafgedaan gebleven is. Ter plaatse, waar dit kast. gestaan heeft, ziet men thans een heuvelachtig heideveld.

DIJKHUIZEN, b. in *Eemland,* prov. *Utrecht,* arr., kant. en 3 u. N. N. W. van *Amersfoort,* gem. en 1 u. W. N. W. van *Bunschoten;* met 25 h. en 125 inw.

overgebleven, waar ongetwijfeld eene kapel der Klooster- en *Leekebroeders* geweest is.

Vroeger heeft hier een burg, Dijkumerborg geheeten, gestaan.

DIJKUMERBORG, voorm. burg in *Fivelgo*, prov. *Groningen*, gem. *Stedum*, onder *Garshuizen*, in het geh. *Dijkum*.

DIJKVELD, oudtijds DIJKVELT, voorm. heerl. in het *Land van Montfoort*, prov. *Utrecht*, arr. *Utrecht*, kant. *IJsselstein*, gem. *Honkoop*; palende N. aan den IJssel, O. aan de stad Oudewater en Rateles, Z. aan Hoenkoop, en W. aan Rozendaal.

Deze heerl. bevatte het geh. Dijkveld en eenige omliggende huizen en landerijen, beslaande eene oppervlakte van 86 bund. 99 v. r. 74 v. ell. Men telt er thans 11 h. en 81 inw.

Zij schijnt vroeger op zich zelve gestaan te hebben, doch is sedert onheugelijke jaren vereenigd met *Rateles*, waarmede zij sedert eene heerl. uitmaakt. Zie DIJKVELD-EN-RATELES.

Het geh. DIJKVELD ligt 4 u. Z. W. van Utrecht, 2 u. W. van IJsselstein, ¼ u. N. van Honkoop, 5 min. W. van Oudewater, en telt 11 h. en 81 inw.

DIJKVELD, suikerpl. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter regterzijde in het opvaren, palende bovenwaarts aan de suikerplant. Tout-lui-faut, benedenwaarts aan de suikerplant. Livorno; 1000 akk. groot; met 176 slaven. Zij wordt bewerkt met eenen stoommolen.

DIJKVELD-EN-RATELES, voorheen DIJCKVELT-EN-RATELIS, later DIJKVELT-EN-RATELOOS, heerl. in het *Land van Montfoort*, prov. *Utrecht*, arr. *Utrecht*, kant. *IJsselstein*, gem. *Honkoop*; palende N. en N. W. aan den IJssel, O. aan Willescop, Z. aan Honkoop, W. aan Rosendaal.

Deze heerl., heeft in oude tijden vermoedelijk twee bijzondere heerl. uitgemaakt, ten minste in de oudste der bekende leenbrieven, worden Dijkvelt en Ratelis als afzonderlijke goederen opgenoemd en beschreven. De eerste leenbrief echter waarin die goederen vereenigd voorkomen, is die van 27 October 1520, waarbij JAN VAN WOERDEN, Heer *tot Vliet*, wordt verleid met » dat Dijkvelt myt dat veer voir » Oudewater ende Rateloes mitte heerlicheit, gerechte en goederen » ende myt allen sijnen toebehoren." Deze brief is ook de eenige, waarin dat met Ratelis vereenigde, Dijckvelt zonder verdere beschrijving daarvan wordt gevonden, daar in die van 31 Julij 1529, 28 Julij 1540, 28 October 1687 en zes volgende, tot en met die van 14 Januarij 1793, steeds wordt vermeld, » dat Dijckvelt ingaende » int lant van Vliet streckende een stuck int lant van Haestrecht met het » veer van Oudewater ende Rateloes mitter heerlichheit, gerechte, » enz." Zij beslaat eene oppervlakte van 134 bund. 6 v. r. 57 v. ell.

De Heer van DIJKVELD-EN-RATELES schijnt oudtijds ook het hooge regtsgebied gehad en uitgeoefend te hebben, doch later was DIJKVELD-EN-RATELES slechts eene ambachtsheerl., die leenroerig was aan de prov. Utrecht en de proostdij van Oud-Munster. Met deze heerl. zijn eertijds, althans sedert den jare 1396, verleid de Burggraven VAN MONTFOORT, en Heeren of Vrouwen VAN VLIET, tot dat op den 10 Augustus 1650, daarmede, door overdragt van FERDINAND PHILIPS Vrijbanderheer tot MERODE, verleid is geworden Mr. EVERARD VAN WEEDE, Prokureur 's Hoofd Provinciaal van Utrecht. In dit geslacht is dit goed voortdurend gebleven, want hoewel men daarmede op den 4 Mei 1734 verleid vindt, den Heer BLASIUS PAUW, Bedienaar des goddelicken woordt tot Westbroek, zoo werd zulks veroorzaakt door zijn hu-

welijk met Vrouwe Isabella Cornelia van Weede, aan wie deze goederen waren gekomen, door het overlijden van haren broeder Everard van Weede, Domheer ten kapittelen St. Marien te Utrecht, die ze op den 5 Februarij 1703 had bekomen door het overlijden van zijnen bloedverwant, Everard van Weede, zoo beroemd in 's lands geschiedenis, wegens het bekleeden van de aanzienlijkste waardigheden, en het waarnemen van onderscheidene gezantschappen, zoo aan andere hoven, als aan dat van Groot-Brittanje (1). Na Blasius Pauw werd, den 30 October 1747, zijne weduwe daarmede verleid en na haar, den 30 December 1759, de Heer Jan Frederik van Beeck, Raad en Vroedschap der stad Utrecht, als in huwelijk hebbende de dochter van voornoemden Predikant, Vrouwe Margrita Isabella Pauw, welke beide overleden zijnde, zijn deze goederen, bij testamentaire dispositie van laatstgemelde Vrouwe, op den 14 Januarij 1792, gekomen aan Everard van Weede, oudsten, toen minderjarigen, zoon van den Heer Hendrik Maurits van Weede, Heere van Luttekewede. Tegenwoordig is Heer van Dijkveld-en-Rateles de Heer Mr. Everard van Weede, Griffier van de Eerste Kamer der Staten Generaal.

DIJKVELT, voorm. heerl. in het *Land van Montfoort*, prov. *Utrecht*. Zie Dijkveld.

DIJKVELT-EN-RATELOES, oude naam der heerl. Dijkveld-en-Rateles, in het *Land van Montfoort*, prov. *Utrecht*. Zie Dijkveld-en-Rateles.

DIJKWATER of Noorddiep, water, prov. *Zeeland*. Het was vroeger een tak van de *Gouwe*, die de eilanden Schouwen en Duiveland van een scheidde, en, met eenen zeer bogtigen loop, tusschen Duiveland en Dreischor heenvlietende, zich, onder de benaming van het Sas, in de Grevelinge ontlastte. Nadat echter de Gouwe, in het jaar 1610, verland en afgedamd is, zijn er twee sassen of sluizen gelegd, waardoor het Dijkwater gemeenschap heeft met de Nieuwe haven van Zierikzee.

DIJKWEL, oude naam van die gronden in het tegenwoordige eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, welke het eerste tusschen de Wijtvliet ten N., en de Honte ten Z. bewoond werden, en als de kern moeten beschouwd worden, rondom welke de overige gronden opkwamen. Deze gronden werden doorsneden door de Bieselinge, welke naderhand afgedamd is. Op dit Dijkwel stond eene kapel, toegewijd aan de *H. Maagd*, welke men kan beschouwen als de moeder der verdere rondom gelegene geestelijke gestichten en inrigtingen, welke ook aan haar ondergeschikt waren. Door gedurige verfraaijing en uitbreiding werd deze kapel eindelijk eene prachtige kerk, waarin drie vikarijen gevestigd waren, terwijl de Ambachtsheeren haar, in het jaar 1503, nog met een kapittel van elf Kanonniken begiftigd hadden. Deze kapel heeft haren naam gegeven aan het thans nog bestaande d. Kapelle (zie dat woord), terwijl de naam Dijkwel alleen nog overig is gebleven in eene kleine b., ten Z. van dit d. gelegen. Zie het volgende art.

DIJKWEL, b. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr., kant., distr. en 1¼ u. Z. O. van *Goes*, gem. *Kapelle-Bieselinge-en-Eversdijk*, ¼ u. Z. W. van *Kapelle*, waartoe het behoort; met 6 h. en ongeveer 40 inw.

DJILATJAP, plaats in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Bantam*.

---

(1) Zie over hem Mr. J. Scheltema, *Staatkundig Nederland*, D. II, bl. 453-462

Men is thans (in 1841) druk bezig, om aldaar versterkingswerken aan te leggen.

DJIPANG of DJEPAN, ads. resid. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java;* palende N. aan de resid. Djapara en Rembang, O. aan Soerabaya, Z. aan Madoera en Soerakarta, W. aan Samarang.

Deze ads. resid. is 154 v. m. groot, en wordt verdeeld in zeven districten, bevattende 1356 d. en 66,500 inw., onder welken 400 Chinezen. De voornaamste voortbrengselen zijn: rijst, maïs en djatiehout, terwijl er doorgaans jaarlijks voor ruim 700,000 ropijen uitgevoerd wordt. De hoofdpl. heet mede Djipang.

DJIPANG of DJEPAN, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, ads. resid. *Djipang*.

DJIPANG of DJEPAN, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, ads. resid. en distr. *Djipang*, 20 m. W. van *Soerabaya*.

Er is, behalve de Adsistent-Resident, ook nog een Ontvanger van de landelijke inkomsten gevestigd.

DIJPSTEGEN, havez. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie DIEPSTEGEN.

DIKNINGE, ook in oude oorkonden DICKENINGEN, DICKENINGE, DICKENYGHE, DICKENIJNGHE, DICKENYNGHEN, DICKENYGHEN, DICKLINGE, DICKLINGHE of DICKLING gespeld, voorm. abdij in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*, arr. en 9 u. Z. W. van *Assen*, kant. en 1¼ u. Z. O. van *Meppel*, gem. en 10 min. W. van *de Wijk*, aan den noordelijken oever van de Reest, die haar van Overijssel afscheidt, in eene zeer aangename streek, door grasrijke beemden, vruchtbare bouwlanden en opgaande eiken- en beukenbosschen omringd, en omgeven door eene breede en diepe gracht de Lek genaamd, die door twee sluisjes of heulen gemeenschap had met de Reest en tevens het klooster tot vischvijver verstrekte.

Deze abdij, welker aanzienlijke grondbezittingen, door Drenthe verspreid, zich ook over IJhorst, in Overijssel, en verder in de gem. Staphorst uitstrekten, schijnt uit het dorp Ruinen herwaarts overgebragt te zijn. De Nonnen, die hier verblijf hielden, waren van de Benedictijner orde. De inkomsten dezer abdij waren aanzienlijk, en de behoeftigen kregen mildelijk onderstand van het gesticht.

Bij de algemeene, als het ware staatsgewijze, in Drenthe aangenomen hervorming, werd deze abdij, ten behoeve van de landschapsdomeinen, geeigend. Maar er kwam, over het bezit van de goederen dezer abdij, verschil tusschen de ridderschap en eigenerfden, zijnde de twee Leden van Staat in Drenthe. Op den landdag van 2 Maart 1669 werd echter een accoord getroffen, dat de Ridderschap afstand van deze goederen zoude doen aan het landschap, onder genot van zekere jaarlijksche prebenden. Deze prebenden zijn dan ook altijd, tot in 1795, betaald, maar toen, even als het rentmeestersambt, vervallen, omdat alle de goederen vervolgens verkocht zijn.

In het jaar 1672 is de kerk van dit klooster door de krijgslieden van den Bisschop van Munster gesloopt, die de afbraak naar Meppel vervoerden, alwaar zij, aan het diep, eene ronde steenen redoute gebouwd hebben, welke zij, bij hunnen aftogt, door buskruid hebben doen springen. Ook de overige kloostergebouwen moeten van tijd tot tijd gesloopt zijn; althans, in het begin der vorige eeuw, schijnt daarvan niets meer bestaan te hebben, dan een hek, aan den ingang met het wapen van den Abt HENDRIK VAN DER SPOELE en het jaartal 1531, alsmede de woning van den Abt, welke nog in het jaar 1787 prijkte

met het wapen van den Abt Hermanus van der Burcht, die haar in 1562 herbouwd had. Van de kerk, welke vroeger geheel met lood bedekt was, was in het laatstgemelde jaar niets meer overgebleven dan twee muren, welke, als vleugels, ter wederzijden van den toren, zijn staan gebleven. Deze toren, was van onderen vierkant opgetrokken, en liep uit in eene zeer hooge, langzaam toeloopende spits, zoodat het geheel naar eene zeer hooge naald geleek. In het jaar 1783 door den bliksem getroffen, waardoor er een stuk afraakte, werd hij, in het begin dezer eeuw, door den toenmaligen bezitter geheel gesloopt, die mede in het jaar 1810 de woning van den Abt, welke tot en met 1795 tot woning van den Rentmeester gediend had, deed afbreken.

Voor ongeveer 30 jaren is, door de familie de Vos van Steenwijk, op de gronden, waar vroeger de abdij gestaan heeft, eene buitenplaats aangelegd, en daarop een lusthuis gebouwd, dat een zeer fraai gebouw is, waarin nog een oude kelder, als het eenige overblijfsel van het voorm. trotsche kloostergebouw, aanwezig is. Thans wordt deze buitenplaats bewoond door Mevrouw de douairière van Carel Baron de Vos van Steenwijk, in leven lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal.

Het wapen van Dikninge was hetzelfde, dat thans nog als wapen van Drenthe gebezigd wordt, namelijk: de Moeder Gods met het kind Jezus op den arm (1).

DIKSO of Dixo, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Kadoe*, ads. resid. *Magelang*.

Den 7 Julij 1828 werden de muitelingen in dit d. door de onzen, onder den Majoor Bauer, aangevallen; doch na eenige schoten gedaan te hebben, spoedde de vijand zich, om het gebergte te bereiken. Bij het uitzetten der posten evenwel stiet de Luitenant der scherpschutters Rietveld, met zijne weinige manschappen, nog op eenen kleinen vlugtenden troep, bij welke gelegenheid een Hoofd der muitelingen van zijn paard geschoten werd.

DIKSON of Dixon, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djocjokarta*; in het laatst van het jaar 1825, het verblijf der vrouwen van Diepo Negro en andere oproerige Prinsen.

Den 29 December van dat jaar, drong een der Voogden van den jongen Sultan van Djocjokarta, Mordan Ningrat genaamd, die sedert het uitbarsten van den opstand, tot het opzoeken der muitende Prinsen, uit Djocjocarta was getrokken, tot dit d. door, waarop Diepo Negro de wijk nam, terwijl de Pangerang Ningrat twee zijner vrouwen benevens eenen zoon gevankelijk medevoerde, en de bevolking gereedelijk tot onderwerping bragt.

DILANG'OE, groot doch zeer onregelmatig gebouwd d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerakarta*, aan den grooten weg van Djocjokarta naar Soerakarta. Twee riviertjes, welke meest overal doorwaadbaar zijn, stroomen er door.

Den 28 Augustus 1826, werd de Pangerang Ingebey, die alhier gelegerd was, en te gelijker tijd de, zich in de nabijheid bevindende, kolonne onder den Majoor Sollewijn aangevallen. Het hoofd der muitelingen Dipo Negero bevond zich destijds in het d. Djolotoendo, terwijl de muitelingen in de omliggende dorpen vereenigd, door de beruchte

(1) Hen, die meer omtrent deze voormalige abdij willen weten, verwijzen wij naar J. S. Magnin, *de voormalige Kloosters in Drenthe*, bl. 23–105.

Radien Maas Papak en Sentot werden aangevoerd. De Pangerang Ingabey en de verdere hoofden, die vroeger dergelijke aanvallen manmoedig hadden afgeslagen, begaven zich, bij den eersten aanval, ijlings op de vlugt, even als de Luitenant der Pioniers Lesser, een Duitscher, die met een peleton infanterie bij den Pangerang was gedetacheerd, niet alleen om de bewegingen van den vijand, maar ook om die van de Solosche hulptroepen gade te slaan. Naardien een gedeelte van dien post aan de zorg der Solosche Prinsen was toevertrouwd, en den vijand op dat gedeelte geen tegenstand meer werd geboden, zoo moesten ook onze troepen, onder bevel van den Majoor Sollewijn, eindelijk op den terugtogt bedacht zijn, te meer, daar zij, door den langen duur van het gevecht, reeds gebrek aan ammunitie begonnen te bespeuren. De Majoor Sollewijn, in het begin van het gevecht zwaar gewond zijnde, was het bevel overgegaan op den Kapitein van Geen, die, door eenen schoonen aftogt, zich eenen doortogt door de talrijke vijandelijke bende verschafte. Zoodra de Generaal Majoor van Geen, die te Kalitan lag, het geschut hoorde, zond hij den Luitenant de Latre, met de Djayang Sekars, op verkenning uit. Van dezen ontving hij kort daarop het berigt, dat de geheele Solosche magt op de vlugt was; waarop de Generaal zelf zich met zijne colonne in beweging stelde; terwijl hij al ras de vlugtende Solosche Prinsen ontmoette, genoegzaam door al hun volk verlaten. Inmiddels sloeg de Luitenant de Latre zich door den vijand heen, met zijne brave Djayang Sekars, en na drie op de Solosche Prinsen veroverde stukken hernomen, en zich van een vijandelijk vaandel te hebben meester gemaakt, ontmoette bij de colonne onder den Kapitein van Geen in de beste order terug trekkende. De voorhoede der colonne van den Generaal Majoor van Geen, aangevoerd door den Kolonel Cochius, ontmoette ook weldra de colonne van den Kapitein van Geen*, die, even voor de aankomst van dien Kolonel, insgelijks eene wond bekomen had, ten gevolge waarvan het kommando was overgaan op den Kapitein La Coste. Aan onze zijde waren, bij die gelegenheid 5 man gesneuveld; terwijl, behalve de zoo verdienstelijke Majoor Sollewijn en de dappere en bekwame Kapitein van Geen, zeven Flankeurs, een Kapitein der Sumanapsche hulpbenden, een Djayang Sekar en eenige anderen, in het geheel 22 man, waren gewond. Het verlies bij de Solosche troepen was aanmerkelijk. De Regent Sosro Negoro, broeder van den Soloschen Rijksbestuurder, benevens twee van zijne Secretarissen, waren gesneuveld en een andere broeder van hem gewond; ook waren een aanzienlijk getal Mantries en andere Hoofden gebleven.

DILGT, geh. in het *Goregt*, prov. *Groningen*, arr., kant. en ½ u. Z. van *Groningen*, gem. en ½ u. N. N. W. van *Haren*; met 4 h. en 30 inw.

In dit geh., liggende W. van den straatweg, en meer zuidwaarts met het geh. *Hemmen* vereenigd, stond vroeger de burg Linthorst.

DILHI, plaats in *Oost-Indië*, op het eil. *Timor*. Zie Dilli.

DILIGENCE (LA), houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den houtgrond Quamabo, benedenwaarts aan de verl. plant. Horeb, tegenover de Joden-Savane; zijnde thans zonder slaven. De Negers noemen dezen houtgrond Mossé-Hendrikie.

DILIGENCE (LA), verl. houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Corroupinakreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den houtgrond Tempauca, benedenwaarts aan het verlaten Land van Ma-Traite; 1000 akk. groot.

DILIGENCE (LAND-VAN-), houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter linkerzijde in het opvaren; palende benedenwaarts aan de Joden-Savane, bovenwaarts aan het Land van Quamabo; nu verlaten bosch.

DILIL, plaats in *Oost-Indië*; op het eil. *Timor*. Zie DELLI.

DILLE (DE) of KRIMSMAAN, geh., prov. *Friesland*, aan de trekvaart van Leeuwarden op Sneek, waarvan het oostelijk gedeelte aan den trekweg tot het kw. *Oostergoo*, griet. *Rauwerderhem*, d. *Rauwerd*, en de overzijde tot het kw. *Westergoo*, griet. *Baarderadeel*, d. *Oosterwierum* behoort, en beide tot het arr. van *Leeuwarden*, kant. en ½ u. N. W. van *Rauwerd*.

Het bestaat hoofdzakelijk uit twee groote herbergen, waarvan de oostelijke de aanlegplaats der trekschepen is, omdat het ten halve of 2 u. van Leeuwarden en 2 u. van Sneek is gelegen. Eene groote brug, waarin voormaals eene sluis lag, verbindt beide gedeelten en den weg tusschen Oostergoo en Westergoo. Dit geh. telt ongeveer 20 inw.

DILLI, kon., resid. en st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie DELI.

DILLI, plaats in *Oost-Indië*, op het eil. *Timor*. Zie DELLI.

DILLINGEN, geh. in de heerl. *Beaufort*, grooth. *Luxemburg*, arr. en 1½ u. O. van *Diekirch*, kant. kw. en 2½ u. N. W. van *Grevenmacher*, gem. en ½ u. N. van *Beaufort* aan de Sure.

DILO, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Kadoe*, ads. resid. en reg. *Magellang*, distr. *Djetis*.

Nadat de muitelingen, den 21 April 1828, tusschen Watoekaran en Djetis, door de colonne expeditionnaire troepen, onder den Majoor COX VAN SPENGLER, geslagen waren, verzamelden zij zich weder achter de d. DILO en *Mino*, waar zij anderwerf door de gezegde colonne, thans bijgestaan door de vierde mobile colonne, aangevallen en na een aanzienlijk verlies te hebben geleden, genoodzaakt werden, in groote wanorde aftetrekken.

DIMBELBILDE, gors in het *Land-van-Voorne*, prov. *Zuid-Holland*, welke, in het jaar 1420, door Hertog JAN VAN BEIJEREN, bij koop en uitgifte, ter bedijking tot een onsterfelijk leen uitgegeven is, en vermoedelijk in eenen der pold. van de gem. *Nieuwe-Tonge* is ingedijkt.

DIMMER (HUIS-VAN-), naam, onder welken het voorm. adell. h. te *'s Gravenhage*, prov. *Zuid-Holland*, het HUIS VAN BRUNSWIJK geheeten, wel eens voorkomt, als hebbende, in het begin der zeventiende eeuw, toebehoord aan den Raadsheer ERICH DIMMER. Zie voorts BRUNSWIJK (HUIS-VAN-).

DINCKEROTH, naam, onder welken het d. DUNCKROTH, graafs. *Wiltz*, grooth. *Luxemburg*, op sommige kaarten voorkomt. Zie DUNCKROTH.

DINDING of DINGDING, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Buitenzorg*, distr. *Tjibaroessa*.

DINDUNGAJAR, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Preanger-Regentschappen*, reg. *Soekapoera*.

DINGDING, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie DINDING.

DINGEN of DE DINGEN, geh. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, arr. en 5 u. N. W. van *Appingedam*, kant. en 1½ u. N. W. van *Onderdendam*, gem. en 10 min. Z. van *Baflo*; bestaande uit vier boerderijen, welke zich, van het Oosten naar het Westen uitstrekken. Vroeger stond hier een burg de Dingen genoemd en tusschen *Baflo* en de *Dingen* stond

een burg Sasma bij de Dingen genoemd, thans een stuk bouwland met eene kleine hoogte Oud-Sasma geheeten.

DINGERBROEK, oude naam, onder welke de pold. TEDINGERBROEK, in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, wel eens voorkomt. Zie TEDINGERBROEK.

DINGSHOF of DINKHOF, adell. h. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr., kant. en 2 u. van *Deventer*, gem. en ½ u. O. van *Olst*.

DINGSPERLO, d. in de heerl. *Bredevoort*, prov. *Gelderland*. Zie DINXPERLO.

DINGSTEDE (OLDE-), doorgaans eenvoudig DINGSTEDE of DINGSTEE, genaamd, geh. aan het *Meppelerdiep*, 4 u. N. van *Zwolle* en ¾ u. Z. W. van *Meppel*. — Dit gehucht, omtrent 80 bund. groot, met 2 h. en een tiental inw., behoort, hoewel geheel tusschen *Staphorst* en *Wanneperveen*, in de prov. *Overijssel*, besloten, en wel 20 min. van de grenzen van *Drenthe* en *Meppel* verwijderd liggende, nog tot die prov. en gem. Het was voorheen de los- en ladingsplaats der Meppelerschippers.

DINGSTERVEEN, geh. in *Vollenhove*, prov. *Overijssel*. Zie DINXTERVEEN.

DINKEL, riv., die haren oorsprong neemt in Munsterland, eenige u. bezuiden Gronau, en even benoorden die stad in de prov. *Overijssel* komt. Voorts, met eenen noordelijken loop, langs Losser en Denekamp, door het oostelijkste gedeelte van die prov. stroomt, welke zij een weinig boven het geh. Breklenkamp, onder Denekamp, weder verlaat, om zich even beneden Nienhuis, in het kon. Hannover, in de Vecht te ontlasten.

DINKERA, kon. en st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie DANKARA.

DINKEROTH, naam, onder welken het d. DUNCKROTH, heerl. *Wiltz*, grooth. *Luxemburg*, op sommige kaarten voorkomt. Zie DUNCKROTH.

DINKHOF, adell. h. in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie DINGSHOF.

DINKINGEN, voorm. abdij in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie DIKNINGE.

DINKIRA, kon. en st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie DANKARA.

DINKSPERLO, d. in de heerl. *Breedevoort*, prov. *Gelderland*. Zie DINXPERLO.

DINKSTERVEEN, geh. in *Vollenhove*, prov. *Overijssel*. Zie DINXTERVEEN.

DINTEL, riv. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*. Het is een vervolg van de Markstroom, die door de stad Breda loopt.

De Dintel stroomt langs den polder van Gastel en Dinteloord, en ontlast zich, even beneden dit dorp, in het *Volkerak*, door middel van twee kapitale sluizen. In plaats van de eerste alhier gebouwde en voltooide, doch in Januarij 1810 verzonken, sluizen, zijn in 1828 weder nieuwe gelegd geworden.

DINTELOORD, in de wandeling meer bekend onder den naam van PRINSELAND, d. in de heerl. *Prinseland*, provincie *Noord-Braband*, *Vierde* distr., arr. en 5 u. N. W. van *Breda*, kant. en 2 u. W. N. W. van *Oudenbosch*, gem. *Dinteloord-en-Prinseland*, in den *Dintelpolder*, aan de Dintel.

Het d. bestaat voornamelijk uit twee rijen huizen, door een ruim marktveld vaneen gescheiden, aan welks zuideinde de Herv. kerk staat, die tot de gem. *Prinseland* behoort en een schoon gebouw is, dat met

eenen glazen lantaarn op het midden en een orgel prijkt. De klokketoren, een fraai gebouw, dat merkelijk overhelt, staat, geheel van de kerk afgezonderd, op den dijk aan de haven.

De R. K. kerk van de stat. *Prinseland*, die in het jaar 1833 te DINTELOORD gebouwd werd, is aan de HH. PETRUS en PAULUS toegewijd, en van toren en orgel voorzien.

De kermis te DINTELOORD valt in den eersten Maandag na St. Jan; de paarden- en beestenmarkt den tweeden Dingsdag in April; terwijl er alle Maandagen graanmarkt gehouden wordt.

In den nacht van den 11 Augustus 1837 is de bliksem geslagen in den kap van den houten windkorenmolen te DINTELOORD, waardoor die onmiddellijk in brand geraakte, en binnen minder dan een uur geheel in de asch gelegd werd.

DINTELOORD-EN-PRINSELAND, gem., prov. *Noord-Braband*, *Vierde* distr., arr. *Breda*, kant. *Oudenbosch* (13 k. d., 18 m. k., 7 s. d.); palende N. W. aan het Volkerak of Krammer, N. aan de Dintel, die haar van de gem. Fijnaart scheidt, O. aan het Kostverlorendiep, waardoor zij van Oud- en Nieuw-Gastel gescheiden wordt, Z. W. aan de Vliet, die haar van Steenbergen-en-Kruisland scheidt.

Deze gem. is eene heerl., die den naam van *Prinseland* draagt (zie dat woord). Zij bestaat uit de pold. Oud-Prinseland, waarin het d. Dinteloord ligt, den Willems-en-Mariapolder, Koningsoord, den Dintelpolder, Oud-en-Nieuw-Beaumont, den Boterpolder, den Grooten-Torenpolder, den Kleinen-Torenpolder, den Oostveerpolder, den Westveerpolder, den Oranjepolder, den Nassaupolder, den St. Annapolder, den Kooy- en Carolinapolder, en den Drie-vriendenpolder. Zij beslaat eene oppervlakte van 5841 bund., telt 277 h., bewoond door 377 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 2000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw en meekrapteelt.

De Herv., die hier ongeveer 1400 in getal zijn, maken de gem. van *Prinseland* en de R. K., van welke men er ruim 600 aantreft, maken de par. van *Prinseland* uit.

Er is in deze gem. ééne school. — Ook heeft men er een liefdadig gesticht.

Het wapen van DINTELOORD-EN-PRINSELAND bestaat in een veld van keel (rood), beladen met drie kruissen van zilver, en eenen posthoorn in het midden.

DINTELPOLDER, pold. in de heerl. *Prinseland*, prov. *Noord-Braband*, *Vierde* distr., arr. *Breda*, kant. *Oudenbosch*, gem. *Dinteloord-en-Prinseland;* palende N. aan de Dintel, O. aan de Haven van Dinteloord, Z. aan den Oud-Prinselandschepolder, W. aan den Kooy-en-Carolinapolder.

Deze pold., welke in het jaar 1708 bedijkt is, beslaat eene oppervlakte van 190 bund. 16 v. r. 30 v. ell. en wordt door ééne sluis op de Dintel, van het overtollige water ontlast. Men telt er twee boerderijen. Het land ligt 1¼ à 2 palm boven A. P. Het polderbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf en eenen Secretaris en Penningmeester.

Deze pold. is, bij den watervloed van Februarij 1825, geheel overstroomd geworden.

De dijk tusschen den DINTELPOLDER en den *Kooy-en-Carolinapolder* is, door den storm van 24 Februarij 1837, op vijf plaatsen doorgebroken, waardoor de Dintelpolder ruim drie ellen hoog geheel onder water werd gezet.

DINTHER, gem. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Braband*, *Eerste* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Veghel* (3 k. d., 6 m. k., 1 s. d., 1 ged.); palende N. aan de gem. Heesch, N. O. aan Nistelrode, O. aan Uden, Z. aan Veghel, W. aan Heeswijk.

Deze gem., waar de Zuid-Willemsvaart langs loopt, bevat, behalve het d. Dinther, ook nog de geh. 't Buigt, Hazelberg en Hooge-Beugt, henevens gedeelten van de geh. Loosbroek en Vorstenbosch. Vroeger stond in deze gem. ook het adell. huis Avestein, dat in het begin dezer eeuw gesloopt is. Zij beslaat eene oppervlakte van 1861 bund. en telt 233 h., bewoond door 292 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 1300 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw en veeteelt. De landen zijn over het algemeen goed, vooral langs de Rivier de Aa, welke deze gem. doorloopt; de heide gronden aan de noordelijke zijde gelegen, zijn zavelig, doch worden met veel mest vrij vruchtbaar gemaakt. De granen en veldgewassen, die men er bouwt, zijn meest rogge en boekweit, een weinig haver, garst, vlas en oliezaad. Men heeft in deze gem. een water-oliemolen op de Aa, welke tevens een schorsmolen is.

De R. K., die hier ruim 1400 in getal zijn, maken eene par. uit, welke tot het apost. vic. gen. van *'s Hertogenbosch*, dek. van *Boxtel*, behoort, en door eenen Pastoor bediend wordt. Gedurende vele jaren na den vrede van Munster in 1648, hebben te Dinther geene Katholijke Pastoors kunnen verblijven. De R. K. inwoners werden dan bediend door de Pastoors van Heeswijk, kloostergeestelijken van Berne, die doorgaans verbleven op Bedaf, alwaar de Katholijken van Heeswijk, van Dinther, en van andere omliggende plaatsen, moesten te kerk komen. Dit heeft plaats gehad van omtrent het jaar 1650 tot 1673. In het laatstgenoemde jaar verkregen die van Dinther hunnen eigen Pastoor, en een klein, ellendig schuurkerkje, waarvan zij zich bediend hebben tot dat zij de dorpskerk hebben terug bekomen.

De Herv., van welke men er ongeveer 70 telt, behooren tot de gem. van *Heeswijk-Dinther-en-Nestelrode.*

Men heeft in deze gem. 2 scholen, als eene te Dinther en eene te Loosbroek, welke gezamenlijk door een getal van 120 leerlingen bezocht worden.

Dinther was in het jaar 1196 een vrij en niet leenroerig goed. Albertus, Heer *van Dinther*, droeg toen aan den Heer van *Cuyk* en deze weder aan Hendrik V, Hertog *van Braband*, dit goed op, en ontving het van dezen ter leen. Dit schijnt echter maar de helft van Dinther betroffen te hebben, want den 16 Februarij 1398 droeg Willem van der Aa, Heer *van Heeswijk-en-Dinther*, aan Johanna, Hertogin *van Braband*, de helft van Dinther, met alle de leenen en achterleenen daaraan toebehoorende, op, en ontving die daarop weder van haar ter leen met de verbetering van de andere helft van Dinther, en dat in dier voege, zoo als Jan van Benthem reeds in 1352 de gemeente dezes dorps aan de ingezetenen had uitgegeven, wordende de wederhelft der gemeente in 1378 insgelijks door Jan van Berlaer, Heer *van Helmond*, aan de inwoners gegeven. Later is Dinther met *Heeswijk* het eigendom van dezelfde Heeren geworden. Zoo werden zij reeds in het begin der zestiende eeuw bezeten door de Vorsten van Oost-Friesland, naderhand door de 't Serclæzen, Heeren van Tilly, vervolgens door den Heer van der Hoeve en voorts bij versterf van laatstgemelde door de familie Speelman, welke deze heerlijkheden tot in het jaar 1834, bezeten heb-

[illegible] Dis [illegible]
[illegible] vier [illegible]
[illegible] van A [illegible]
[illegible] het [illegible]

[illegible] Buitens [illegible]
[illegible] waterwerken en dekke [illegible]
[illegible] 1600 in getal zijn, maken [illegible]
[illegible] gem. Gendringen en 24 [illegible]

De R. K., van welke men er 550 telt, behooren tot de kerk van *Suderwiek* of *Zuiderwijk*, gem. *Liedern*, kon. *Pruissen*.

Men heeft in deze gem. 2 scholen, ééne in het d. Dinxperlo en ééne in de buurs. Heurne, welke te zamen door een gemiddeld getal van ruim 250 leerlingen bezocht wordt.

Het d. Dinxperlo, Dingsperlo of Dinksperlo, ligt 8 u. Z. Z. O. van Zutphen, 2 u. W. Z. W. van Aalten, in eene boschrijke streek, waar men vele populieren vindt, doch welke door bouw- en weiland, aangenaam wordt afgewisseld, terwijl de bodem hier en daar ijzererts oplevert, zeer digt aan de Pruissische grenzen, van welke de kerk, die in het midden van het d. staat, nog geen 5 min. is verwijderd, welke nabijheid nogtans geen merkbaren invloed op de taal, zeden en gewoonten der inwoners uitoefent.

Het d., dat vrij groot en aanzienlijk is, heeft eene bekoorlijke ligging en is sints eenige jaren gedeeltelijk met eene geregelde straat voorzien.

De Herv. kerk, welke vóór de Reformatie aan de H. Maria was toegewijd, stond destijds ter begeving van den Hertog van Gelre, als Graaf van Zutphen. Er was eene vikarij in gevestigd, welke, zoowel als het kosterschap, door de Landheeren begeven werd.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 170 leerlingen bezocht; terwijl tevens onderwijs in de Hoogduitsche, Fransche en Engelsche talen wordt gegeven.

Er worden te Dinxperlo jaarlijks twee jaarmarkten en twee kermissen gehouden. De eerste jaarmarkt valt in den 6 Mei, de tweede, zijnde eene hennepmarkt, den 21 September. Deze laatste neemt jaarlijks in belangrijkheid toe, zoodat er thans wel 40 à 50,000 Nederl. pond. hennep aan de markt gebragt worden, welke, bij meerder reinheid, met den besten inlandschen hennep in deugdelijkheid zou kunnen wedijveren.

In 1750, den 13 September, barstte een hevig onweder over Dinxperlo uit, ten gevolge waarvan een huis door den bliksem getroffen en 6 huizen in de asch gelegd werden.

Den 13 Augustus 1837 barstte over dit dorp andermaal een hevig onweder los; de toren van het dorp werd daarbij, van de spits af, tot aan het muurwerk, getroffen, zoodat vele leijen afgeslingerd en een balk boven het muurwerk verbrijzeld werd.

DINXTERVEEN, Dingsterveen of Dinksterveen, geh. in het kw. *Vollenhove*, prov. *Overijssel*, arr. en 5½ u. N. van *Zwolle*, kant en 3 u. O. ten N. van *Vollenhove*, gem. en grenzende onmiddellijk aan *Wanneperveen*; met 93 h. en 400 inw., die kerkelijk onder *Kolderveen*, prov. *Drenthe*, behooren.

DJOANNA, ads. resid., reg., riv. en st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie Djawana.

DJOANNA, resid. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie Djapara.

DJOCJO, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djocjokarta*.

DJOCJOKARTA, Djojokarta, Djokjokarta of Ojoegjoe-Karta, resid. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, tusschen 7° 23′ en 8° 17′ Z. B. en tusschen 127° 35′ en 128° 38′ O. L.; palende N. aan de resid. Kadoe en Soerakarta, O. aan Soerakarta en Patjatam, Z. aan de Indische Zee en W. aan de resid. Baglen.

De voornaamste riv. in deze resid. zijn de Bogowonto, de Progo en de Montjing'am.

. Daar nu boven
arbeid, die niet
: wordt, is de land
brengselen van dit
, als wel in andere d
als tot den uit
van het eiland.
sterk, is zeer lig

[illegible]

... in 1822 van den ...

Het was in deze resid., dat de zooveel gerucht makende opstand op Java, in Julij 1825 uitgebarsten is. De Djocjokartasche Pangerang Dipo of Diepo Negoro, een der voogden van den nog zeer jongen Sultan van Djocjokarta, had een menigte volks van zijne onderdanen in zijnen dalm vereenigd, uithoofde van hooggaand ongenoegen tusschen hem en den Resident Smissaert ontstaan. De Resident, dezen Prins vruchteloos opontboden hebbende, besloot om hem, den 21 Julij, gewapend te doen halen, waarop Dipo Negoro, met zijnen medevoogd, de Pangerang Mangkoe Boemie, die met hem eene lijn trok, de vlugt nam, en naar een dorp, 7 palen van Djocjokarta, week, alwaar men hen en hunnen aanhang den 27, met een detachement gewapende troepen vruchteloos aantastte. Dadelijk werd de Luitenant-Generaal de Kock, door de hooge Regering, derwaarts afgezonden; terwijl voorts de noodige maatregelen genomen werden om de opstandelingen te bedwingen. Doch eerst na eenen hardnekkigen oorlog van ongeveer vijf jaren, met afwisselenden kans gevoerd en waarin het Nederlandsche leger, de schitterendste blijken van moed en volharding gegeven had, gelukte het den onzen, den 28 Maart 1830, Dipo Negoro gevangen te nemen, waardoor de rust dan ook toen weder op Java hersteld werd. In het begin van het jaar 1840, werden er echter weder sporen van opstand in deze resid. ontdekt, en deze hadden dermate voortgang genomen, dat men genoodzaakt was, eenige krijgsmagt in beweging te stellen; in de eerste dagen van de maand Februarij van dat jaar, rukte de Militaire Kommandant van Djocjokarta, aan het hoofd van 300 man infanterie, kavallerie en artillerie, zeer onverwacht, en met snelle marschen uit, naar de districten gelegen tusschen de Progo en Bogowonto; aldaar bevond zich aan het hoofd van 800 à 1000 man opgeruide misleide muitelingen, een zekere Goetoekkassan, als een aangebeden voorwerp; deze bende was reeds met een deel van onze hulptroepen slaags geweest, en had eenige dorpen in de asch gelegd; dit had ook ten gevolge, dat velen van de bevolking rondzwierven, als zijnde van huis en have beroofd geworden. Op het aanrukken van onze geregelde krijgsmagt, namen de muitelingen de vlugt naar het gebergte en de bosschen. — De onzen de opstandelingen door eenige marschen en contramarschen in de omstreken van Sentolo, Panassa, Wattas enz., achtervolgende, zonder hen tot staan te kunnen brengen, hebben evenwel een 70 tal muitelingen in handen gekregen, en hoewel hun aanvoerder met de overige het toen nog ontsnapte, is hij daarna ook den onzen in handen gevallen, en naar Djocjo als gevangenen opgebragt; waarop de gevlugte en stille bewoners zich van lieverlede naar hunne verlaten dorpen begaven, en de rust aldra volkomen hersteld was.

DJOCJOKARTA, Djojokarta of Djokjokarta, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. en kon. *Djocjokarta*, 460 palen O. Z. O. van Batavia, 93 palen van Samarang, 303 palen van Sourabaija, 7° 26′ Z. B. en 127° 54′ O. L.

Het is eene zeer groote stad, vrij regelmatig aangelegd, de zetel van den Sultan en telt eene bevolking van 90,000 inw., onder welke 152 Europeanen, buiten het garnizoen. Het voornaamste gebouw is het waterkasteel of paleis des Sultans, dat 1 u. in omtrek heeft, van sterke torens, grachten, bolwerken, wallen en schietgaten voorzien is, en 10,000 inw. bevat. Om tot het bovenste gedeelte te genaken, gaat men door gemetselde gangen, die onder een meer doorgaan. Op deze mureu zijn holle torens gebouwd, welke als trechters het daglicht, in deze duistere kronkelwegen, slechts gedeeltelijk toegang verleenen; terwijl

die gangen door vochtigheid, kilheid, benaauwde dampen en vledermuizen eene onaangename gewaarwording verwekken. Na eenen trap bestegen te hebben, wordt het oog zoo wel door fraaije tuinen, als door het meer, dat over de gewelven stroomt en door het paleis zelve eensklaps verrast.

In de nabijheid daarvan ligt een Nederlands fort hetwelk de stad en het paleis bestrijkt en welks bezetting strekt tot eene wacht voor den Sultan en tevens om tegen alle onderneming of zamentrekking van magt, die de rust van het eiland zou kunnen verstoren, te waken. Het is in dit fort dat de Resident zijn verblijf en tevens een waakzaam oog op alle de verrigtingen van het hof houdt. In 1812 hebben de Engelschen het nut van dit fort ondervonden, toen zij met e n zwak korps tegen den Sultan te veld getrokken, veiligheidshalve toebereidselen maakten, om, gedeeltelijk bij verrassing, en gedeeltelijk met geweld, zich meester te maken van het paleis en den persoon van dien Vorst, en door het welgelukken van dezen aanslag, eenen oorlog in de geboorte smoorden, welke, volgens hunne eigen getuigenis, aan de zijde van den Vorst niets minder ten doel had, dan het ombrengen van alle Europeanen op het geheele eiland, tot uitvoering van welk plan zich alle Vorsten en Volken van Java onderling verbonden hadden.

Voorts heeft men er nog eene geschutgieterij en eene kerk, waarin scholen gevestigd zijn.

Buiten de Europesche eerewacht, aan den Sultan toegevoegd, heeft hij nog eene andere, uit jonge meisjes bestaande, met eene lans, eenen houwer en eene pistool gewapend, die zoo wel de dienst te paard als te voet verrigten, en een zeer goed voorkomen hebben. Deze Amazonen zijn echter beter tot praal en voor huisdiensten, dan tot den oorlog, geschikt. Niet zelden kiest de Vorst uit de bevalligste van dien troep zijne bijwijven.

In Maart 1817 werd Djocjokarta door eene aardbeving geschokt, welke echter geene groote verwoestingen aanrigtte.

DJOEMER of Poeloe Djoemer, eil. in *Oost-Indië,* in den *Sundaschen Archipel,* aan de oostkust van *Sumatra,* in de *Straat van Malakka.*

DJOGOROGO, reg. in *Oost-Indië,* op het *Sundasche* eil. *Java,* resid. *Madion.* Dit reg. wordt door de riv. van Solo van het reg. *Poerwodade* afgescheiden.

Den 8 Maart 1817 rigtte een zware regen, welke een etmaal lang aanhield, in dit reg. groote verwoestingen aan; bergen scheurden, aardklompen stortten in de rivieren neder, en de daardoor buiten hunne oevers getreden stroomen sleepten een aantal woningen mede.

DJOGOROGO, st. in *Oost-Indië,* op het *Sundasche* eil. *Java,* resid. *Madion,* reg. *Djogorogo,* aan de riv. van Solo.

DJOLANAN, d. in *Oost-Indië,* op het *Sundasche* eil. *Java,* resid. *Djocjokarta.*

DJOLLO, riv. in *Oost-Indië,* op het *Sundasche* eil. *Sumatra.* Zie Djolo.

DJOLLO TOENDO, d. in *Oost-Indië,* op het *Sundasche* eil. *Java.* Zie Djolo-Toendo.

DJOLO of Djollo, riv. in *Oost-Indië,* op het *Sundasche* eil. *Sumatra,* die met eenen oostelijken loop in de *Straat van Molukko* uitloopt.

DJOLO-TOENDO, Djolo-Toento of Tjollo-Tjoendo, d. in *Oost-Indië,* [illegible] *Sundasche* eil. *Java,* resid. *Soerabaya,* ten W. van den berg [illegible]

[illegible] id van deze plaats is [illegible] e bosch eene badplaats, [illegible] ingestorte gebouw [illegible] e hoogte van 40 v. was

opgetrokken, waar, in nissen, nog eenige beelden staan en onderscheidene stukken nog fraai loofwerk voorstellen... Het heldere water, dat op deze plaats uit den berg ontspringt, valt in eenen bak, alwaar het den bezoeker tot het nemen van een bad uitnoodigt. Groote omgevallen boomen, geven aan het geheel een vervallen aanzien.

DJOLO-TOENDO, Djolo-Toento of Djollo-Toendo, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerakarta*, aan den voet van den berg *Merah-Api*.

DIOMEDE-POLDER, pold. in *Aardenburger-Ambacht*, prov. *Zeeland*, arr. *Middelburg*, kant. en distr. *Sluis*, gem. *Aardenburg*; palende N. aan den Austerlitzpolder, N. O. aan het Eerste deel van Prins-Willemspolder, Z. O. aan den Sophiapolder, Z. W. aan den Izabellapolder, en aan het nog onbedijkte Zwin, N. O. aan den polder Olieslagersplaat.

Deze polder behoort onder de concessiën, in der tijd door Keizer Napoleon aan den Generaal van Damme verleend, en werd door hem bedijkt in 1827, waarvoor zijne erfgenamen, tot 32 jaren na de bedijking, dien in vruchtgebruik hebben, tegen eene zeer geringe pacht aan het domein. De grootte is 187 bund. 6 v. r. 71 v. ell.; slechts 2 woningen worden er gevonden. Tot nu toe ontlastte hij zijn overtollig water, door den Isabellapolder, in het Zwin, doch, daar dit meer en meer opslikt, zoo is men in onderhandeling, om door den Sophiapolder en den Nieuwen-Passegeulepolder, door middel der sluizen in den kapitalen dam, het water naar den Braakman te mogen afleiden.

De pold. heeft zijnen naam ontvangen naar den ongehuwd overledenen Diomede van Damme, eenigen afstammeling van den Generaal. De erven van van Damme besturen den polder, zonder dat er een eigenlijk gezegd polderbestuur bestaat.

DJONDJANG, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Cheribon*, ads. resid. *Indramaya*, aan den westelijken oever der *Indramaya*.

DJONDOK, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Preanger-Regentschappen*, reg. *Soemedang*, distr. *Djangala*; 7 palen Z. O. van Kiara-Koeneng.

DIOSNI, oude naam van het d. Diessen, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peeland*, prov. *Noord-Braband*. Zie Diessen.

DJOUNAN, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerakarta*, lands. *Mataram*.

DIPHOORN of Diephoorn, geh. in het dingspil van *Zuidenveld*, prov. *Drenthe*, arr. en 6 u. O. Z. O. van *Assen*, kant. en 5 u. O. ten N. van *Hoogeveen*, gem. en ½ u. Z. O. van *Sleen*; met 11 h. en 80 inw.

DIPPACH, gem. in het balj. van *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*, kw. en arr. *Luxemburg*, kant. *Bettemburg*; palende N. aan de gem. Mamer, O. aan Rekingen, Z. aan Sanem, W. aan Nieder-Kerschen.

Zij bevat de d. Dippach, Bettingen, Schouweiler en Sprinkingen, en telt 155 h., waaronder twee groote pachthoeven, en ruim 1100 inw., die meest in akkerbouw en veeteelt hun bestaan vinden. De veestapel wordt begroot op 270 paarden, 320 runderen en 300 varkens. Men heeft er 11 branderijen, onderscheidene korenmolens en 1 pottenbakkerij.

De inw., die allen R. K. zijn, maken de par. van Bettingen, Dippach en Sprinkingen uit, en hebben in ieder dier par. eene kerk en bovendien nog eene kapel te Schouweiler.

Het d. Dippach of Typach, ligt 2½ u. Z. W. van Luxemburg, 2 u. N. W. van Bettemburg aan den grooten weg van Luxemburg naar

Longwy, ongeveer halverwege der st. Luxemburg en de Belgische grenzen, in een boschrijk, bergachtig oord. De inw., van dit d. maken eene par. uit, welke tot het apost. vic. van *Luxemburg*, dek. van *Bettemburg* behoort, en waarvan de kerk door eenen Pastoor bediend wordt.

In het nabijgelegen bosch van Rovermel ontspringt de Messe.

DIRI, gebergte in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie DEIRA.

DIRK-DE-VRIES (BAAI-VAN-), op sommige kaarten onder den naam van VRIESENBAAI voortkomende, baai in *Oost-Indië*, in de *Indische zee*, aan de zuidkust van de resid. *Cheribon*, op het *Sundasche* eil. *Java*.

DIRK-PIECK (POLDER-VAN-), onbehuisd poldertje in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Werkendam*; palende N. aan de Molensloot, O. aan den Burgemeesterpolder, Z. en W. aan de Hoofdlanden.

Deze pold., beslaat eene oppervlakte van bijna 4 bund., en wordt door eene sluis op de haven van Werkendam van het overtollige water ontlast. Het land ligt ruim 1 el boven A. P. Het bestuur wordt door den eigenaar uitgeoefend.

DIRKSHOOP, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Saramacca*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. Misgunst, benedenwaarts aan de verl. plant. of geprojecteerde stad Columbia; 500 akk. groot. Thans behoort de grond aan het Domein.

DIRKSHORN, DERKSHORN, DEN HORN of DUIRKESHORN, d. in *Geestmerambacht*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 2¼ u. N. van *Alkmaar*, kant. en 1 u. Z. ten W. van *Schagen*, gem. *Haringcarspel-en-Dirkshorn*, ½ u. N. O. van Haringcarspel.

De Herv. inw., die tot de gem. *Haringcarspel-en-Dirkshorn* behooren, hebben hier eene kerk, welke in het jaar 1659 gebouwd is, blijkens het opschrift op eenen steen in den muur. In het jaar 1653, is DIRKSHORN kerkelijk met *Haringcarspel* vereenigd, zoo als het thans nog is.

De R. K., die hier wonen, worden tot de stat. van *Schagen* gerekend. — Men heeft ook te DIRKSHORN eene school.

DIRKSLAND, gem. op het eil. *Overflakkee*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Brielle*, kant. *Sommelsdijk* (16 k. d., 12 m. k., 6 s. d.); palende Z., W., N. en gedeeltelijk O. aan de gem. Melissant en voorts O. aan Sommelsdijk.

Deze gem. bestaat uit den Polder van Dirksland en een gedeelte van den Diederikpolder, en bevat het d. Dirksland en eenige in de gezegde pold. verstrooid liggende h. Zij beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 1448 bund. 84 v. r. 22 v. ell., Men telt er 267 h., bewoond door 451 huisgez., uitmakende ruim 2000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw en graanteelt, als ook in het planten, rooijen, droogen en reeden van meekrap, waartoe hier 2 meestoven aanwezig zijn. Voorts worden hier jaarlijks eene menigte aardappelen gewonnen, die om den aangenamen smaak zeer gezocht zijn. Ook heeft men er eenen korenmolen.

De Herv., die ongeveer 2000 in getal zijn, maken, met die van Melissant, ééne gem. uit, welke tot de klass. van *Brielle*, ring van *Sommelsdijk*, behoort, en ruim 2400 zielen telt. Het beroep van den Predikant geschiedt door den kerkeraad, maar de Ambachtsheer heeft het regt, om eerst het drietal en daarna het beroep goed te keuren.

De R. K., van welke men er ruim 50 aantreft, worden tot de stat. van *Sommelsdijk* gerekend. — Men heeft in deze gem. eene school.

DIRKSLAND is eene heerl., die in het jaar 1275 door FLORIS V, Graaf *van Holland*, gegeven of verkocht is aan ALBERT, Heer *van Voorne*, blijkens den open brief, daarvan door den gemelden Graaf gegeven, Vrijdags na Assche-Woensdag in gemeld jaar 1275. In het jaar 1363 was MARGARETHA VAN MOERMONT, Vrouwe *van Heemskerk*, eigenaresse van deze heerl., en deze verlijftogtte die op haren man Heer WOUTER VAN HEEMSKERK. Vervolgens hebben in het jaar 1413, op Allerheiligen-avond, JAN VAN RENESSE VAN EVERINGE, Ridder; JAN, HENDRIK en KLAAS VAN RENESSE VAN DER BURG, gebroeders en knapen, door eene openbare acte bekend gemaakt, dat zij aan den Prior van het convent der Reguliere Kanonniken van Rugge en aan hunne medestanders verkocht hebben de regte helft van een zesde deel uitgorssen, geheeten »DIRKSLAND, gelegen in den Lande van Voorne buitendijks, met Duivenwaart, Grysoirt, Breimscat, en met al zijn toebehooren, zoo als het toen gelegen was, of namaals liggen mogt, boven water en beneden, enz." In het handschrift van deze acte staat ook, dat Hertog JAN VAN BEIJEREN met de Karthuizers van Zeelhem, bij Diest, die ook een deel van die landerijen en gorssen hadden, en met de Reguliere Kanonniken van Rugge » bij wisseling] of koop, eens geworden is van al sulke halve sestendeel als si hadden wter gorshure en legschat van Dirxland, Grysoirt, Duvenwaert en Breimscat enz." In het jaar 1500 komt Heer JAN VAN NEDERVEEN, die in het jaar 1535 nog in leven was, als Ambachtsheer van DIRKSLAND voor. Na zijnen dood ging de heerl. op zijne dochter BARTHA VAN NEDERVEEN over. Deze trouwde eerst met PHILIPS DE GRUITER, uit Vlaanderen, en daarna met CLAAS VAN BOMMELSWAAL, waarna zij, in het jaar 1553, te Leuven is overleden; als wanneer de ambachtsheerlijkheid is overgegaan op haren zoon FILIPS DE GRUITER, die haar weder aan zijnen zoon, insgelijks FILIPS DE GRUITER, heeft nagelaten. Deze laatste zonder kinderen overleden zijnde, kwam de heerl. aan zijnen broeder JAN DE GRUITER, die, in 1601 overlijdende, de heerl. aan zijnen zoon FILIPS DE GRUITER naliet. In het jaar 1635 is DIRKSLAND gekomen aan den Heer VAN BERLANDT, een vermogend burger van Goes. Naderhand is de Graaf VAN RYPELMONDE er bezitter van geworden. In het jaar 1749 vindt men Mr. MAARTEN VLAARDINGERWOUT, Heer *van Wijk, Veen en Aalburg*, als Ambachtsheer aangeteekend, en in het laatst der vorige eeuw was Mr. MAARTEN VAN DER GOES, Gezant aan het hof van Denemarken, eigenaar dezer heerl., welke tegenwoordig nog door een zijner nakomelingen bezeten wordt, zijnde thans Heer van DIRKSLAND de Heer L. N. VAN DER GOES VAN DIRKSLAND, woonachtig te 's Gravenhage.

Het d. DIRKSLAND, oudtijds DIEDERIKSLAND en ook wel eens DIRXLAND gespeld, ligt 3½ u. Z. van *Brielle*, ¾ u. Z. W. van *Sommelsdijk*, in het zuidoosten der gemeente tegen den polderdijk, op 51° 44′ 54″ N. B., 21° 45′ 56″ O. L. In eenen ouden brief van het jaar 1275, vindt men dat het gelegen was aan een water, hetwelk den naam droeg van Sonnemaere, en naar alle waarschijnlijkheid, het tegenwoordige Brouwershavensche gat zal geweest zijn. Het d. heeft onderscheidene ruime straten. Hetgeen de bewoners van dit d. veel gemak aanbrengt, is de haven, die van het zuideinde van het d. zijnen aanvang neemt, en noordwaarts tot in het Haringvliet vloeit. Zij is door het aanwassen der slikken op sommige plaatsen wel ondiep, doch dit belet niet, dat de dorpbewoners alle hunne benoodig-

heden per schuit kunnen af- en aanvoeren. Naar het schijnt moet hier voorheen eene andere haven bestaan hebben, of de tegenwoordige moet zeer verland zijn geweest, alzoo de Heeren Staten van Holland en West-Friesland, den 5 April van het jaar 1601, aan Jan de Gruiter, te dien tijd Heer van Dirksland, tot het maken van eene nieuwe haven, octrooi hebben verleend.

De kerk, staat van ouds als eene parochiekerk bekend, doch de inkomsten van den Pastoor, die hem bediende, waren zeer gering, bedragende, indien de Pastoor in de parochie woonde, niet meer dan 30 ponden (22 guld. 50 cents), en woonde hij buiten de parochie, dan was zijn inkomen niet boven de 7 ponden (5 guld. 25 cents). Aan het altaar van de H. Catharina was eene vicarij gesticht. tot welke niemand (blijkens de stichtingbrief) mogt worden benoemd of hij moest, in de eerste plaats, reeds tot Priester zijn ingewijd, en in de tweede plaats bloedverwant van den stichter zijn; doch dit is door Georgius van Egmond, Bisschop van Utrecht, op den 1 Junij 1547, bij eene kerkelijke resolutie, vernietigd, uit hoofde dat te dier tijd de Heer Joost Antonisz., op welken, volgens de stichtingbrief, uit hoofde van bloedverwantschap, de gezegde vikarij kwam te vervallen, de vereischte ouderdom tot de inwijding als Priester nog niet had bekomen. Aan deze vikarij waren, uit kracht der stichting, toegewezen 12 morgen lands, en de bezitter genoot, bij afwezendheid, 10 Rijnsche guldens (15 guld.). Nog was in deze kerk aan het outaar van de H. Maagd en het H. Kruis eene altijd durende vikarij gesticht. De kerk is een zeer ruim, groot en vrij hoog gebouw, met twee zijdaken, die lager zijn, dan het middendak der kerk. Zij prijkt met eenen zeer fraaijen predikstoel en deftige zitbanken voor de regering en den kerkeraad. Op het koor, dat als een paviljoen uitgebouwd is, stond vroeger een koepeltorentje, doch dit is, op het laatst der vorige eeuw, afgebroken. Thans heeft de kerk nog eenen toren, die van onderen zeer zwaar is en vierkant opgaat. Den 3 December 1836 sloeg de bliksem in de spits van dezen toren, waardoor de glasruiten, benevens de steenen laag van een der kerkramen aanmerkelijk beschadigd werden, zonder dat daardoor echter brand veroorzaakt is.

Men heeft in dit dorp ook eene Waag, waarop jaarlijks veel meekrap gewogen wordt, en een Ambachtshuis, zijnde een zeer aanzienlijk gebouw, van binnen met onderscheidene goede vertrekken voorzien, welke zeer geschikt zijn voor de vergaderingen der regering als anderzins. Het staat op een zeer groot plein, met ijpen, essen en andere boomen beplant en is rondom door tuinen en boomgaarden omgeven. Voorheen werd dit huis altijd door den Secretaris der ambachtsheerlijkheid bewoond. Men heeft er tevens een postkantoor.

Te Dirksland is geboren Filips de Gruyter (Philippus Gruterus), die in het Latijn eene redevoering heeft geschreven *Over de dapperheid der Batavieren*, welke verhandeling, in het jaar 1618, te Leyden gedrukt is.

Het wapen dezer gem. bestaat in een veld van azuur (blaauw), doorsneden met drie baren van sinople (groen), boven de bovenste baar, zijn twee ganzenpooten, en onder de onderste baar is één ganzenpoot.

DIRKSLAND (POLDER-VAN-) of Dirklandschepolder, pold. in het eil. *Overflakkee*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Brielle*, kant. *Sommelsdijk*, gem. *Dirksland*; palende N. W. aan den pold. Oud-Melissant, N. aan den Nieuw-Kraaijerpolder, O. aan Onwaard en aan de Oude

Plaat, Z. O. aan de Oude Plaat, Z. W. aan den St. Elisabethspolder, W. aan den Diederikpolder en den polder Alteklein.

Deze pold. wordt onder de eerst opgekomene aanwassen van Zuid-Voorn geteld. Hij was reeds in het jaar 1275 onder dien naam bekend, en het schijnt dat Diederik van Zierikzee, de eerste bedijker er van geweest is, en daaraan, even als aan het dorp zijnen naam gegeven heeft; althans reeds vóór het jaar 1278 komt hij als eigenaar en bezitter daarvan voor. De pold. moet echter later weder ondergevloeid zijn, want Jan van Beijeren, gaf, als Heer van Voorne, aan Pieter Klaassen en zijne medgezellen het Land van Dirksland, om het te bedijken tot een korenland, onder zekere voorwaarden en voorregten, vermeld in zijne brieven van 13 November 1415.

De Polder van Dirksland, waarin het d. Dirksland gelegen is, beslaat eene oppervlakte van 1344 bund. Het land is laag, waarom hier, in het jaar 1731, op last van Dijkgraaf en Gezworenen, met goedvinden van de Ingelanden, een zeer schoone steenen molen gesticht is, om het water uit te lozen. Naderhand is hier nog een tweede molen bijgebouwd; terwijl de pold. bovendien nog door drie sluizen van het overtollige water ontlast wordt.

DIRK-SMEETSLAND, pold. in het *Land van IJsselmonde*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, kant. *Ridderkerk*.

Deze pold., welke eene oppervlakte van 227 bund. 42 v. r. 19 v. ell. beslaat, wordt gezamenlijk met de pold. *Meester-Arend-van-der-Woudensland*, de *Acht-en-zestig-morgen* en de *Een-en-vijftig-morgen* door eene sluis, op de Maas, van het overtollige water ontlast; hebbende *Dirk-Smeetsland* en *Meester-Arend-van-der-Woudensland* bovendien eenen boven- en eenen onderwatermolen.

DIRKSZ (ADMIRAAL-), fort in het balj. van *Huisduinen-en-de-Helder*, prov. *Noord-Holland*, ½ u. Z. W. van *de Helder*.

Het is in het jaar 1812, door de Franschen opgeworpen. Na de omwenteling van 1813, was het zeer vervallen, en in 1825 door de konijnen bijna geheel verwoest. In het volgende jaar is men begonnen, het te herstellen, en met vele metselwerken, bruggen, enz. te voorzien, welke werkzaamheden tot in het jaar 1830 zijn voortgezet, zoodat het thans in zeer goeden staat en door eenen bedekten weg met de forten *Erfprins* en *Westoever* verbonden is.

DIRMEN, buurs. op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*. Zie Dieren.

DIRXLAND, d. in het eil. *Overflakkee*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Dirksland.

DIRXLAND (POLDER-VAN-), pold. in het eil. *Overflakkee*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Dirksland (Polder-van-).

DISCORDE, verl. kostgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Parakreek*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den kostgrond Mocha, benedenwaarts aan den kostgrond La Bonne Amitié; 1150 akk. groot.

DISCORDIA, houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, op het *Pad van Wanica*, ter regterhand van *Poele pantjes brug*; palende bovenwaarts aan den houtgrond Arendsvlijt, benedenwaarts aan Mijnzorg; 1000 akk. groot.

DISHOECK of Dieshoek, geh. in het eil. *Walcheren*, distr., arr. en 1½ u. Z. W. van *Middelburg*, kant. en 1 u. N. W. van *Vlissingen*, gem. en ½ u. Z. W. van *Koudekerke*.

Volgens sommigen zoude de eigenlijke naam van dit geh. wezen Diefshoek, welken naam het zoude ontvangen hebben naar eenige

booswichten, die aldaar roofden en hun loon ontvingen; volgens anderen zoude het moeten zijn DREENHOEK, ter onderscheiding van den *Oosthoek* van het eiland Walcheren, bij Arnemuiden, die van de golven verslonden is. Vermoedelijk echter is de ware naam DIJKSHOEKE, naar de zich aldaar om het eiland krommende Honte.

DISMA, naam, onder welken het eilandje DESIMA, in het kon. *Japan*, bij sommige schrijvers voorkomt. Zie DESIMA.

DISTELBERG, ook wel ROSSTELBERG genaamd, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, *Tweede* distr., arr. en 1¼ u. Z. W. ten W. van *'s Hertogenbosch*, kant. en 1¼ u. N. W. van *Boxtel*, gem. en ¾ u. N. van *Helvoirt*, aan den weg van Loon-op-Zand naar Vugt.

DISTRIKT-VAN-GELDERLAND (BENEDEN-), distr., prov. *Gelderland*; palende N. aan de Lek, die het van de prov. Utrecht scheidt, O. aan het distr. Nijmegen, Z. O. aan de Waal, waardoor het van het distr. Nijmegen gescheiden wordt, Z. aan de Maas, die het van de prov. Noord-Braband scheidt, W. aan de prov. Holland.

Dit distr. bevat de volgende 26 gem.: Ammerzoden, Beest, Beusichem, Brakel, Buren, Buurmalsen, Deil, Driel, Est-en-Opijnen, Gameren, Geldermalsen, Haaften, Hedel, Heerewaarden, Herwijnen, Hurwenen, Kerkwijk, Neder-Hemert, Op-Hemert, Poederoijen, Rossum, Varik, Vuren-en-Dalem, Waardenburg, Wadenoijen, Zuilichem, telt daarin 5505 h., bewoond door 6242 huisgezinnen, uitmakende eene bevolking van ongeveer 33,000 zielen.

DISTRIKT-VAN-GELDERLAND (EERSTE-), distr., prov. *Gelderland*. Zie VELUWE.

DISTRIKT-VAN-GELDERLAND (TWEEDE-), distr., prov. *Gelderland*. Zie ZUTPHEN.

DISTRIKT-VAN-GELDERLAND (DERDE-), distr, prov. *Gelderland*. Zie DOESBORGH-EN-ZEVENAAR.

DISTRIKT-VAN-GELDERLAND (VIERDE-), distr., prov. *Gelderland*. Zie NIJMEGEN.

DISTRIKT-VAN-GELDERLAND (VIJFDE-), distr., prov. *Gelderland*. Zie DISTRIKT VAN GELDERLAND (BENEDEN).

DISTRIKT-VAN-NOORD-BRABAND (EERSTE-), distr., prov. *Noord-Braband*; palende N. aan de Maas, die het van de prov. Gelderland scheidt, O. mede aan de Maas, die het van de prov. Limburg scheidt, Z. aan de prov. Limburg en het Derde distrikt, W. aan het Derde distrikt.

Het bevat de volgende 42 gem.: Alem-Maren-en-Kessel, Beers, Berchem, Beugen-en-Rijckevoort, Boekel, Boxmeer, Cuyk-en-St.-Agatha, Deursen-en-Dennenburg, Dieden-Demen-en Langel, Dinther, Erp, Escharen, Gassel, Geffen, Haps, Heesch, Heeschwijk, Herpen, Huisseling-en-Neerloon, Linden, Lith, Lithoijen, Maashees-en-Overloon, Megen-Haren-en-Macharen, Mill-en-St.-Hubert, Nistelrode, Nuland, St.-Oedenrode, Oeffelt, Oijen-en-Teeffelen, Oploo-en-St.-Antonis-en-Ledeacker, Oss, Ravestein, Reek, Sambeek, Schayk, Uden, Vechel, Velp, Vierlingsbeek, Wanrooy en Zeeland. Het telt daarin 10,837 huizen, bewoond door 12,737 huisgezinnen, uitmakende eene bevolking van ongeveer 64,000 inw.

DISTRIKT VAN NOORD-BRABAND (TWEEDE), distr., prov. *Noord-Braband*; palende N. aan de Maas, O. aan het Eerste distrikt, Z. aan het Derde distrikt, W. aan het Vierde distrikt.

Het bevat de volgende 48 gem.: Almkerk-en-Uitwijk, Op-en-Neer-Andel, Baardwijk, Berkel-Enschot-en-Heukelom, Berlikum-en-Middelrode, Besoijen, Bokhoven, Boxtel, Capelle, Cromvoirt, Dongen, Drongelen-Hagoort-Gansoijen-en-Doeveren, Den-Dungen, Drunen, Dussen-Munster-en-Muilkerk, Emmikhoven-en-Waardhuizen, Empel, Engelen, Esch, Giessen, Goirle, Haren, Hedikhuizen, Heesbeen-Eethen-en-Genderen, Helvoirt, Herpt-en-Bern, Liempde, Loon-op-Zand, Meeuwen-Hill-en-Babyloniënbroek, St.-Michiels-Gestel, Nieuwkuik-en-Onsenoort, Oisterwijk, Oudheusden-Elshout-en-Hulten, Rosmalen, Rijswijk, Schijndel, Sprang, Udenhout, Veen, Vlijmen, Vrijhoeven-Capelle, Vugt, Waalwijk, Waspik, Werken-en-Sleeuwijk, Werkendam, Wijk-en-Aalburg, Woudrichem-en-Oudendijk; tellende 11,438 huizen, bewoond door 14,302 huisgezinnen, uitmakende eene bevolking van ruim 72,000 zielen.

DISTRIKT-VAN-NOORD-BRABAND (DERDE-), distr., prov. *Noord-Braband;* palende N. W. aan het Tweede distrikt, N. aan het Tweede en aan het Eerste distrikt, O. en Z. O. aan het hert. Limburg, Z. aan de Belgische prov. Antwerpen.

Dit distrikt, betwelk in zijn geheel 52 gem. bevat en daarin 11,760 h., bewoond door 15,614 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 77,000 zielen, is provisioneel in twee gedeelten gesplitst, welke elk onder eenen afzonderlijken Distrikts-Commissaris staan.

Het Eerste gedeelte telt de volgende 22 gem.: Aarle-Rixtel, Asten, Bakel-en-Milheze, Beek-en-Donk, Budel, Deurne-en-Liessel, Geldrop, Gemert, Heeze, Helmond, Leende, Lierop, Lieshout, Maarheeze, Mierlo, Nunen-Gerwen-en-Nederwetten, Soerendonk-Sterksel-en-Gastel, Someren, Stiphout, Tongelre, Vlierden en Zes Gehuchten. Men heeft daarin 7064 h., bewoond door 7957 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 40,000 zielen.

Het tweede gedeelte telt 30 gem.: Aalst, Bergeyk, Best, Bladel-en-Netersel, Borkel-en-Schaft, Diessen, Dommelen, Duizel-en-Steensel, Eerzel, Gestel-en-Blaarthem, Hilvarenbeek, Hogeloon-Hapert-en-Casteren, Hooge-en-Lage-Mierden-en-Hulsel, Luyksgestel, Moergestel, Oerle, Oirschot, Oostel-Westel-en-Middel-Beers, Reusel, Riethoven, Son-en-Breugel, Stratum, Strijp, Valkenswaard, Veldhoven-en-Mereveldhoven, Vessem-Wintelre-en-Knegsel, Waalre, Westerhoven, Woensel-en-Eckart en Zeelst, en daarin 4696 h., bewoond door 7657 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 37,000 inw.

DISTRIKT-VAN-NOORD-BRABAND (VIERDE-), distr., prov. *Noord-Braband;* palende N. aan het Volkerak, het Hollands-diep en den Biesbosch, O. aan het Tweede distrikt, Z. aan de Belgische prov. Antwerpen, W. aan de prov. Zeeland, van welke het grootendeels door het Kreekerak en de Eendracht gescheiden is.

Men telt in dit distrikt de 33 volgende gem.: Alphen-en-Riel, Baarle-Nassau, Chaam, Dinteloord-en-Prinseland, Etten-en-Leur, Fijnaart-en-Heyningen, Gilze-en-Rijen, Ginneken-en-Bavel, 's Gravemoer, Halsteren, Hoeven-en-St. Maartenspolder, Hooge-en-Lage-Zwaluwe, Huibergen,

Klundert, Made-en-Drimmelen, Nieuw-Vossemeer, Ossendrecht, Oudenbosch, Oud-en-Nieuw-Gastel, 's Princenhage, Putten, Raamsdonk, Roosendaal-en-Nispen, Rucphen-Vorenseinde-en-Sprundel, Rijsbergen, Standaartbuiten, Steenbergen-en-Kruisland, Terheyden, Teteringen, Woensdrecht-Hoogerheiden-en-Hinkelenoord, Wouw, Zevenbergen en Zundert-en-Wernhout. Men heeft daarin 15,119 h., bewoond door 16,109 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 82,000 zielen.

DISTRIKT-ZEELAND (EERSTE-), distr., prov. *Zeeland*. Zie MIDDELBURG.

DISTRIKT-ZEELAND (TWEEDE-), distr., prov. *Zeeland*. Zie ZIERIKZEE.

DISTRIKT-ZEELAND (DERDE-), distr., prov. *Zeeland*. Zie GOES.

DISTRIKT-ZEELAND (VIERDE-), distr., prov. *Zeeland*. Zie SLUIS.

DISTRIKT-ZEELAND (VIJFDE-), distr., prov. *Zeeland*. Zie HULST.

DITTI, klein eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidoostelijke eilanden van Banda* behoorende, bij het eil. Babber.

DIVERSWOLD, d., prov. *Friesland*. Zie DUURSWOUDE.

DIVERTISSEMENT (MON-), kleine kostgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan den *Rijweg naar Kwatta*, ter regterzijde in het opgaan; palende bovenwaarts aan Vaderszorg, benedenwaarts aan Toevlugt.

DIXO, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie DJESO.

DIXON, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie DJESON.

DOA, eil. in *Oost-Indië*, in den *Moluksche Archipel*, aan de westkust van het eil. *Gilolo*, 2° 15′ N. B., 145° 26′ O. L.

DOBBEN (DE), twee kolken in *Hunsingo*; prov. *Groningen*, 1 u. N. O. van Uithuizer-Meeden.

DOBBERSDIJK of DWARSDIJK, voorm. ridderhofst. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, in het voorm. ambt *Dwarsdijk*, onder *Cothen*.

Zij was reeds in het jaar 1208 bekend, maar is reeds voor een aantal jaren gesloopt, zoodat men thans niet eens meer de juiste plaats weet waar zij gestaan heeft.

DOBBEWATERING, water, in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, Z. W. van Voorburg, uit de Vliet voortkomende en met eene noordoostelijke strekking, ¼ u. W. van Leyden, onder den Rijndijk door, zich in den Rijn ontlastende.

DOBO, zandige landtong in *Oost-Indië*, op het eil. *Wammer*, een der *Aroe-eilanden*, die zich omtrent 1500 v. N. O. uitstrekt, zoodat er een ruimte van ½ mijl tusschen deze landtong, en het eil. Wokan overblijft.

De handelsvaartuigen kunnen hier, naar vereischte van de eene of de andere moeson, ten O. of ten W. ten anker gaan. Op deze landtong staan eenige huisjes, waar de padoeakans op strand gehaald kunnen worden, om die te herstellen; echter niet meer dan 14 of 15, alzoo verder binnenwaarts klippen zijn. Het binnenzeilen naar DOBO, is zonder loods zeer moeijelijk. Aan beide kanten tusschen Wokan en Wammer, strekken de steil afloopende riffen, die met laag water droog vallen, zich verre van het strand uit, en vormen een krom en naauw vaarwater van 8, 9 en 10 vademen diepte. De kust van Wammer moet het naast gehouden worden. Bij goed weder zijn de riffen zigtbaar, die van Wokan loopen veel verder naar zee dan die van Wammer. In het begin van de West-moeson komen

hier een aantal padoeakans van *Makassar*, eenige brikken van Soerabaya, en meer andere vaartuigen van onderscheidene plaatsen, die dan ten O. van den hoek, Zandstrand genoemd, op het drooge worden gehaald, en onder een dak van atap afgetakeld blijven liggen. Met behulp der inlanders bouwt elk handelaar zich hier een woonhuis, waarin alle de goederen worden opgeslagen; de stukjes geschut van het vaartuig worden rondom de huizen geplant. Aldus vertoeven deze vaartuigen hier tot de maand Junij, zoodat in dit tijdvak Doso het voorkomen van eene levendige vrolijke handelplaats verkrijgt. Alsdan komen ook vele kleine vaartuigen van Key, Goram en andere plaatsen, hunne handelwaren herwaarts brengen. De koopman huurt onverwijld van de bewoners van den Voorwal eenige praauwen, waarmede hij zich met een gedeelte zijner scheepslieden, naar den Achterwal begeeft om tripang, vogelnestjes, parelmoer enz. te koopen. De handel wordt hier zeer regelmatig en vreedzaam gedreven. Bij aldien er somtijds eenig verschil ontstaan mogt, wordt zulks altijd door de tusschenkomst der Orang-Kaja's in der minne beslecht. De gezagvoerders der vaartuigen zijn verpligt eene zekere hoeveelheid arak en lijnwaden voor ankergeld en grondhuur te betalen. Dit bedraagt wel niet veel, doch door de vrij talrijke menigte handelvaarders, verspreidt zulks niet te min veel welvaart onder de bewoners van Wammer. Zoodra deze handelsvaartuigen vertrokken zijn, en Doso derhalve wederom verlaten is, branden de inlanders de huizen af, ten einde het volgend jaar door het bouwen van nieuwe woningen voor de vreemdelingen eenige meerdere winst te genieten.

Deze hoek zoude zeer geschikt zijn, om er eene kleine sterkte aan te leggen; het hooge strand is aan beide kanten voor de frissche zeewinden open, en is van putten met zeer goed water voorzien. De grond en lucht zijn hier, volgens eenparige getuigenis der inlanders, zeer gezond, en de zee, ondanks de aanhoudende beweging van zulk eene groote menigte vaartuigen, is bij uitstek vischrijk, vooral treft men er eene menigte kakap, eene soort van kabeljaauw, aan.

Terwijl men hier van de inlanders niets te vreezen heeft, zoude het aanleggen van een fortje dit oord spoedig tot eene bloeijende handelplaats kunnen doen aangroeijen. De inboorlingen durven zich hier niet in groot getal nederzetten, omdat de vreemde handelaren hen ongaarne in hun midden zien. Thans echter geven de inwoners, zoodra de handelstijd verloopen is, en de vaartuigen vertrokken zijn, zich geheel aan lediggang over. Slechts korten tijd voor de gewone aankomst der vreemdelingen, beginnen zij tripang en andere voortbrengselen in té zamelen. De vreemde handelaren komen hier alle te gelijker tijd aan, en willen niet gaarne afzonderlijk hier vertoeven, denkelijk omdat zij de inlanders niet veel vertrouwen.

DOBSDIJK, geh. in *Fivelgo*, prov. *Groningen*, arr. en 3 u. N. W. van *Appingedam*, kant. en 3 u. N. O. van *Onderdendam*, gem. en 1 u. N. O. van *Uithuizer-Meden*.

DOCAM, Poeloe Docam, eil. in *Oost-Indië*, in de *Straat van Carimata*; 1° 2′ Z. B., 123° 25′ O. L.

DOCCOMIUM, Lat. naam van de st. Dockum, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*. Zie Dockum.

DOCCUM, st., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*. Zie Dockum.

DOCCUMBURG, voorm. kast., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*. Zie Dockenburg.

DOCCUMIUM, Lat. naam van de st. Dockum, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*. Zie Dockum.

DOC-HEM, voorm. d. in *Oostergoo*, prov. *Friesland*. Zie Dockinga.

DOCHTEREN (GROOT-) of Groot-Dochteren, buurs. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en 2 u. O. N. O. van *Zutphen*, kant., en 1 u. W. ten N. van *Lochem*, gem. en ½ u. Z. van *Laren*; met 54 h. en ruim 300 inw. en eenen windkorenmolen.

DOCHTEREN (KLEIN-) of Klein-Dochteren, buurs. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en 2¼ u. O. ten N. van *Zutphen*, kant. en ¾ u. W. van *Lochem*, gedeeltelijk gem. *Lochem*, gedeeltelijk gem. en ¾ u. Z. van Laren, aan de Berkel; met 65 h. en 380 inw., van welke 52 h. en ruim 280 inw. onder Lochem en 13 h. en ongeveer 100 inw. onder Laren. Men heeft in deze buurs. eene school, welke gemiddeld door 25 leerlingen bezocht wordt.

DOCKENBURG of Doccumburg, voorm., kast., prov. *Friesland*, aan de Ee, nabij de Lauwerzee, gebouwd in het jaar 248 door Usbo, Hertog der Friezen. Dit kast. was zeer geschikt, om de haven tegen de zeeroovers te beschermen. Men wil dat de stad Dockum uit dit Dockumburg een begin heeft genomen.

DOCKINGA, eigenlijk Doc-hem, dat is, de woning of hofstede van Doco. In zeer oude geschriften wordt dit een dorp genoemd, in *Æstergo* (dat is *Oostergoo*), waarin men onder anderen ook verhaalt, dat Bonifacius, eerste Aarts-Bisschop van Mentz en tweede van Utrecht, in Friesland en wel bepaaldelijk te Dockinga, het Evangelie aan de ongeloovige Friezen verkondigde, en aldaar, met nog 51 geestelijken, door hen is vermoord, en alzoo een martelaar van het geloof geworden is. Dit zou geschied zijn in het jaar 754.

DOCKUM, kant., prov. *Friesland*, arr. *Leeuwarden*; palende N. aan de Noordzee, O. aan de Lauwerzee, en het Groninger kant. Zuidhorn, Z. en Z. W. aan het kant. Bergum, N. W. aan het kant. Holwerd.

Het bevat de st. Dockum, en de griet. Oost-Dongeradeel, Kollumerland-en-Nieuw-Kruisland en Dantumadeel, benevens het eil. Schiermonnikoog, en telt daarin 4202 h., bewoond door 4938 huisgez., te zamen uitmakende eene bevolking van ongeveer 24,000 inw.

DOCKUM, klass., prov. *Friesland*, verdeeld in de volgende 3 ringen: Dockum, Kollum en Holwerd. — Zij bevat 38 gem., met 64 kerken, die bediend worden door 41 Predikanten.

DOCKUM, kerk. ring, prov. *Friesland*, klass. van *Dockum*.

Zij bevat de volgende 13 gem: Aalsum-en-Wetsens, Akkerwoude-en-Murmerwoude, Birdaard-en-Janum, Dantumawoude-Driezum-en-Wouterswoude, Dockum, Ee, Engwierum, Foudgum-en-Raard, Metslawier-en-Nyawier, Oostrum-en-Jouwswier, Reitsum-Genum-en-Lichtaard, Rinsumageest-en-Sibrandahuis en Wanswerd-en-Jeslum.

Men heeft er 25 kerken, die door 14 Predikanten bediend worden.

DOCKUM, gem., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, arr. *Leeuwarden*, kant. *Dockum* (6 m. k., 3 s. d.); palende N. W. en N. aan Aalsum, in de griet. Oost-Dongeradeel, O. aan Oostrum, in die zelfde griet. en aan Driezum, in Dantumadeel, Z. aan Wouterswoude, Murmerwoude en Akkerwoude, Z. W. aan Rinsumageest en Sibrandahuis, allen in Dantumadeel.

Deze gem. bevat niets dan de st. Dockum, die echter in de zestiende en zeventiende eeuw een veel grooter regtsgebied moet gehad hebben.

De stad Dockum, Doccum of Dokkum, volgens sommigen afkomstig van Dockenheim of Dokko'sheim, in het Lat. Doccumium of Doccomium, ligt 4 u.

N. O. van Leeuwarden, 4 u. N. W. van Stroobos en 9½ u. N. W. van Groningen, op 53° 9′ 39″ N. B., 23° 39′ 47″ O. L., door weilanden omgeven, aan de Ee, die de stad in twee elkander zeer ongelijke deelen splitst, waarvan dat ten N. met regt de Groote en dat ten Z. de Kleine zijde mag genoemd worden. De Ee dient tusschen *Leeuwarden* en Dockum tot eene trekvaart, en vereenigt zich in deze laatste stad met het Dockumerdiep; zijnde een kanaal met uitmuntende sluizen, waardoor de stad gemeenschap met de zee heeft, en waardoor, bij hoog water, geladen schepen tot aan de stad kunnen naderen, hetwelk den koophandel groot gerijf bijbrengt. Bovendien heeft Dockum ook over Stroobos gemeenschap met *Groningen* door eene trekvaart, welke in het jaar 1654 gegraven is. Binnen de stad is mede eene breede haven, in welke de zeeschepen, zoowel als andere kunnen geborgen worden. Aan den ingang dezer haven is eene lange brug, de Kettingbrug genoemd, door welke de schepen worden in- en uitgelaten. De sluis, door welke het water van het Dockumerdiep, hetwelk gemeenschap met de zee had, bij hoogen vloeitijd moest bedwongen worden, lag eertijds ten W. buiten de stad. Dan, in het jaar 1582, toen de stad door de Algemeene Staten met eenen nieuwen wal omringd werd, is deze sluis naar binnen de stad verlegd, onder eene breede brug bij het Raadhuis, welke om die reden den naam van zijl ontvangen heeft. Doch na het afdammen der Ee en het aanleggen der Nieuwe of Engwierumer sluizen is deze binnensluis onnut geworden: om die reden is eerst de noordelijke en daarna in het jaar 1774 ook de zuidelijke steenen beer of muur in de stadsgracht weggebroken, dewijl zij den vrijen toevloed naar de Nieuwe-zijlen niet weinig verhinderden. Voor het overige vindt men in Dockum maar twee kleine grachten, van welke de eene uit de Ee, aan de westzijde binnen de stad, ontspruit, en door het geheele noordelijke gedeelte der stad vloeit, door de langepijp of steenen brug naar de Anjumerpijp of waterpoort. De andere is de zoogenaamde Woudvaart, die, door de Woudpijp binnenloopende, met eenen tak bij de Woudpoort stuit, en zich door eenen anderen tak, even voorbij de nieuwe, of thans zoogenaamde Bontebrug, met de Ee vereenigt. Voorts wordt de stadswal omringd door eene ruime en diepe gracht.

De oorsprong dezer stad is zeer oud, zijnde zij na Stavoren de oudste van Friesland. Zij heeft vermoedelijk haar ontstaan te danken aan het kasteel Dockenburg aldaar, zoo als wij hierboven (op het art. Dockenburg) gezien hebben, ten jare 240, door Prins Ubbo gesticht, waarbij vervolgens huizen zijn aangebouwd, die in het jaar 739 door Gondebald, Koning *der Friezen*, met eenen ringmuur omgeven zijn. Men vond er eertijds eenige oude bronnen, van welke onderscheidene sagen bestaan. Zoo ontstond de put bij den trek- of puinweg, 5 min. ten Z. O. van de Woudpoort, doordien Bonifacius, die gebrek aan water had, hier met zijnen herderstaf op den grond stiet. Een ander meende men verschuldigd te zijn aan het stampen der hoeven van het paard van eenen der Edellieden van den Landvoogd Abbo. Nog ouder is de Fetsepnt, aan het kerkhof, als zijnde afkomstig van Fosta, de vrouw van Stavo. — De stad is omtrent zeshoekig van gedaante en met eenen netten wal en zes dwingers of bolwerken omgeven, van welke een thans tot begraafplaats dient. In het midden ligt zij zeer hoog; men acht het waarschijnlijker, dat de plaats op eenen natuurlijken terp dus gebouwd zij, dan dat men weleer den grond ter noordzijde der Ee dus heeft opgehoogd; zeker gaat het, dat op dien terp vroeger een dorp lag, *Dockinga* geheeten (zie dat art.)

Dockum heeft onderscheidene goede en geregelde straten en vele nette huizen. Het is echter niet zeer digt betimmerd, hebbende vele hoven en andere opene plaatsen. Zij had vroeger vier poorten; als: de Aalsumerpoort ten N., de Oosterpoort ten O., de Woudpoort ten Z. en de Hanspoort ten W., doch deze zijn thans geheel weggebroken. Ook had de stad drie waterpoorten, door welke men met schepen de stad in- en uitvoer. Deze waren eigenlijk verwelfde bogen in den stadswal, welke de Friezen pijpen noemen, als: de Driepijpen (welke drie zoodanige openingen naast elkander had) ten W.; de Woudpijp ten Z. en de Anjumerpijp ten N. O., doch deze zijn door nette bruggen vervangen; terwijl aan het oostelijke einde over de Ee eene dubbele valbrug ligt. De stad beslaat eene oppervlakte van ongeveer 30 bund., telt 679 h., bewoond door 831 huisgz., uitmakende eene bevolking van ongeveer 3900 inw., die veel handel in vlas, als ook in rundvee, wol en cichorei drijven; vroeger was hier ook een aanzienlijke handel in zoetemelksche kaas, doch deze is thans te niet. Voorts heeft men er 2 scheepstimmerwerven, 1 zoutkeet, 3 bierbrouwerijen, 3 jeneverstokerijen, 2 pottenbakkerijen, 5 wolkammerijen, 1 vellebloterij, 1 oliemolen en 2 korenmolens.

Dockum heeft drie jaarmarkten, als eene invallende den 2 Mei, zijnde eene beestenmarkt, eene den 6 Junij, zijnde eene paardenmarkt en eene den 14 November, zijnde eene beestenmarkt.

Het gebouw, dat voorheen tot Stadhuis diende en in de *Hoogstraat* staat, is in het jaar 1608 door het tegenwoordige vervangen, terwijl het oude Stadhuis thans eene particuliere woning is. Het tegenwoordige stadhuis, aan de *Zijl*, is een deftig en gedeeltelijk nog nieuw gebouw, met een halfrond bordes en hoogen koepeltoren, waarin een uurwerk gevonden wordt. De fraaije raadzaal is versierd met zinnebeeldige tafereelen, ontworpen door den beroemden Burgemeester, Jonkheer Eso Sjuck van Burmania, en in 1763 geschilderd door D. Reynes.

De Waag, aan de *Breedstraat*, is een sierlijk gebouw, dat in 1752 vernieuwd is en toen voorzien werd van een torentje met slagwerk. Thans wordt daarboven de Latijnsche school gehouden.

Er is te Dockum mede eene Beurs voor de kooplieden. Ook heeft men er een Postkantoor. Voor het stadshuis is de Vischmarkt, die in 1638 tot voordeel van de stad opgerigt is. Vooral verdient opmerking de vangst en handel in garnalen, welke buiten het Dockumerdiep gevangen, te Dockum bereid, en verder wijd en zijd verzonden worden.

Voorheen had men te Dockum ook het Admiraliteits-collegie van Friesland, hetwelk aldaar in 1596 gevestigd was; doch dit is reeds in het jaar 1645 naar Harlingen overgebragt. Het huis bij de *Haven*, waarin de Heeren Afgevaardigden ter Admiraliteit der provincie Friesland hunne bijeenkomsten hielden, en daarom nog heden het Collegie genoemd wordt, dient thans tot localen voor de lagere scholen.

De Herv. gem., die hier ongeveer 3300 zielen telt, wordt tot de klass. en ring van *Dockum* gerekend, en heeft eene kerk die door 2 Predikanten bediend wordt. De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Andreas Stangeaus, die in het jaar 1580 herwaarts kwam en vóór het jaar 1589 welligt naar Oudewater vertrok. Het beroep geschiedt door den kerkeraad. De kerk, welke altijd de eenige stads parochiekerk geweest is, was vóór de Reformatie aan St. Maarten toegewijd, en werd destijds door den Abt van het te dezer stede gevestigde Norbertijner-klooster, benevens twee Vikarissen bediend. De

kerk staat op het hoogste gedeelte van de stad aan de *Hoogstraat*, en is van eene eenvoudige en tevens zeldzame bouworde. Zij is met roode pannen gedekt en heeft aan de westzijde op den voorgevel een torentje, waarin eene luiklok hangt, beneden welke men het jaartal 1689 ziet, aanduidende het jaar, waarin de kerk in haren tegenwoordigen staat gebragt is, te zelfder tijde, toen de Grootekerk, aan den H. Bonifacius toegewijd, welke aan de Abdij behoorde, maar, die te bouwvallig werd, afgebroken is. In deze kerk werden, tot aan de Hervorming toe, bewaard de overblijfsels van het lijk van Bonifacius, den tweeden Aartsbisschop van Utrecht, een door hem geschreven Grieksch testament, vijf brooden, die door hem in steenen zouden veranderd zijn, zijn zilveren drinkbeker, zijne bisschoppelijke kleeding, de teekenen zijner kerkelijke waardigheid en meer andere dingen. Vermits men, na het afbreken van de Bonifaciuskerk, zich eeniglijk met de St. Maartenskerk zoude moeten behelpen, is deze, om die reden, aanmerkelijk uitgezet en vergroot, aan de westzijde met eenen nieuwen voorgevel en den gezegden klokketoren voorzien. De glazen zijn met onderscheidene wapens beschilderd geweest, van welke het laatste van 1763 dagteekende. De predikstoel is geplaatst aan den zuidkant, en het orgel, dat in het jaar 1688 vervaardigd is, aan het westeinde. Aan de noordwestzijde vindt men, op het thans beplante kerkhof, nog het graf van den beroemden, hier overledenen, Nederduitschen dichter Dirk Rafaelsz. Kamphuysen, een verlicht en braaf mensch, doch door zijne tijdgenooten gesmaad en gehoond, omdat hij de Remonstrantsche broederschap toegedaan was. De miskende zanger overleed te Dockum in het jaar 1627, in den ouderdom van 41 jaren. Van de Abdijkerk is lang nog in wezen gebleven een ruim 62 ell. hooge, spitse toren, staande ten noordwesten van de St. Maartenskerk, aan het zelfde kerkhof, alsmede een gedeelte van het kloostergebouw; doch dit een en ander is voor weinige jaren, en wel de toren in het jaar 1830, afgebroken.

Vroeger had men te dezer plaatse de eenige Remonstrantsche gemeente van geheel Friesland, aan welke men, niet lang na de kerkelijke onlusten, in het begin der zeventiende eeuw, had toegestaan eene kerk te bouwen, doch de beroepen leeraar mogt niet openlijk bevestigd worden. Weleer was deze gem. vrij talrijk, doch, nadat men zich allengs over die geschillen beter heeft leeren verdragen, is zij zeer verminderd, zoodat zij, op het einde der vorige eeuw, slechts 20 leden telde.

De Doopsgezinden hadden hier vroeger twee kerken, eene van de Oude Vlamingen, aan den *Leegeweg*, en eene van de Jan-Jacobsgezinden, aan de *Oudermansbrug*, doch nadat de gem. dezer laatste gezindte uitgestorven is, dient de kerk tot eene armschool, vergaderplaats der armvoogden en tot lokaal voor de warme-spijsuitdeeling in den winter; terwijl die der eerste, in het jaar 1798, zich met de Remonstrantsche gem. vereenigd heeft, onder den naam van Vereenigde Christelijke gemeente, welke 300 zielen telt, door eenen Predikant bediend wordt en hare godsdienst oefent in de voorm. Doopsgezinde kerk, welk gebouw in 1840 op eene nette wijze vernieuwd en vergroot, en met eenen fraaijen gevel versierd is. De voormalige Remonstrantsche kerk dient thans tot weverij en de predikantswoning tot eene woning van particulieren.

De R. K., die hier 350 in getal zijn, maken, met die van de dorpen der omgelegen grietenijen, eene statie uit, welke tot het aartspr. van *Friesland* behoort, door eenen Pastoor bediend wordt en

ongeveer 800 zielen telt. De kerk in de *Hoogstraat*, aan den H. Martinus toegewijd, heeft van buiten de gedaante van een deftig huis, doch is van binnen op den zolder tot Godsdienst-oefening geschikt.

Men heeft hier een Weeshuis, waarin de burgerweezen worden opgenomen. Voorts is er eene Latijnscheschool, waarin door eenen Rector onderwijs wordt gegeven en die gemiddeld door een getal van 10 leerlingen bezocht wordt. Ook heeft men er een bloeijend departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, dat den 1 Junij 1797 opgerigt is.

Te Dockum zijn vijf middelbare en lagere scholen, die gezamenlijk gemiddeld door een getal van 360 leerlingen bezocht worden; als: eene Kostschool voor Jongeheeren, waartoe in het jaar 1838 door de stad een geschikt lokaal is aangekocht, met 40 leerlingen; eene Kostschool voor Jongejufvrouwen, met 15 leerlingen; twee Nederduitsche scholen, met 200 leerlingen, en eene Armenschool, met 100 leerlingen.

Dockum heeft onderscheidene vermaarde mannen binnen zijne muren zien geboren worden; als daar zijn: de Godgeleerden: Hermannus van Dockum, die omstreeks het jaar 1514 Pastoor te Leeuwarden was en onderscheidene werken moet hebben nagelaten; Farber Hoekstra, geb. in 1760, † 31 Maart 1831 als rustend Leeraar bij de Doopsgez. gem. te Harlingen. De Regtsgeleerden: Joannes en Reinier van Dockum, die in de zestiende eeuw bloeiden; Jacob Bouricius, geb. 1542 † 3 December 1622; Ulrich Huber, geb. den 13 Maart 1636 † 8 November 1694, als Hoogleeraar in de regtsgeleerdheid te Franeker; Julius van Byema, geb. in 1539 † in 1599; Adrianus Bergsma, geb. in 1702 † in 1780 en Petrus Brantsma, geb. 10 October 1751, † 15 December 1788. De Geneeskundigen: Henricus a Bra, geb. 20 September 1555 † na 1608, en Folkert Snip geb. 7 Febr. 1733 † 25 Junij 1771 als Hoogleeraar te Amsterdam. De Wis-, Aardrijks- en Sterrekundige Reinier Gemma, meer bekend onder den naam van Gemma Frisius, geb. omtrent 1508, † in 1559, als Hoogleeraar te Leuven, na den graadboog, waarvan de zeevarenden zich tot in de laatste helft der vorige eeuw bedienden, verbeterd te hebben, door er meer dan één kruis aan te voegen. De Geschiedschrijvers: Cornelius Kempius (Cornelis Kemp), geb. omstreeks het jaar 1516, † omtrent 1587, na zich bekend te hebben gemaakt als schrijver van het werkje: *de Origine, situ, qualitate et quantitate Frisiæ et de Rebus a Frisiis olim præclare gestis* (Over den oorsprong, de gelegenheid, de hoedanigheid en de grootte van Friesland en de roemruchtige daden, vroeger door de Friezen bedreven); Lieuwe van Aitzema, geb. 19 November 1600, † 23 Februarij 1669 als Raad van de Hanzesteden en Resident te 's Gravenhage. De Nederduitsche en Latijnsche Dichter Ernst Willem Higt, geb. 18 April 1723, † 22 Junij 1762: de Schilders: van der Elst en Allert van der Poort, geb. in 1771, † in 1807.

In de twisten tusschen de Schieringers en Vetkoopers heeft Dockum niet weinig te lijden gehad. Om zich hier tegen te vrijwaren, gingen de ingezetenen van deze stad met die van Groningen, in Mei 1318, een verdrag aan, waarbij vastgesteld werd: dat niemand eenig mensch of eenig goed, uit hoofde van schuld, zonder zeer billijke redenen, zou mogen aanhouden, en verder, dat men niemand, dan alleen den eigenlijken schuldenaar, voor den Regter zou mogen dagen of eenige moeite aandoen.

In het jaar 1399, ten tijde dat Albrecht van Beijeren, Graaf van *Holland*, Dockum had ingenomen, werd de stad door de Friezen weder aangetast en bestormd; doch toen de Graaf versterking uit Holland ontving, sloegen zij op de vlugt.

In het jaar 1414 of daaromtrent werd Dockum door de Vetkoopers verwoest, die de stad niet alleen uitplunderden en verbrandden, maar ook met de afgebrokene muren en torens de grachten vulden, waardoor zij aan een open vlek gelijk werd. In 1419 werd de stad weder herbouwd door de Schieringers, die haar, te hunnen behoeve, versterkten en er eene bezetting van vreemde soldaten in legden.

Hertog Jan van Beijeren haar vervolgens in bezit gekregen hebbende, deed haar in het jaar 1421 versterken tegen de Friezen, die, hoewel onderling in twee partijen verdeeld, vereenigd tegen de Hollanders, de stad bestormden en veroverden, waarop de burgers, die de Hollanders begunstigd hadden, naar Hambnrg en Lubeck werden gezonden, en verboden om ooit weder in het land te komen; doch zij kochten die ballingschap naderhand voor eene groote somme gelds af, en kwamen toen weder in hun vaderland.

Naderhand, in de Geldersche en Bourgondische oorlogen in Friesland, hebben de eerstgenoemden de stad Dockum, in het jaar 1515, zonder slag of stoot ingenomen, omdat de bezetting, zich van alle middelen om wederstand te bieden ontbloot ziende, en daarenboven met de burgers overhoop liggende, de stad, zoodra zich de Gelderschen daar voor vertoonden, overgaven; maar in het volgende jaar nam Floris van Egmond, destijds Bourgondische Gouverneur van Friesland, aangezien de Gelderschen weggeloopen waren, de stad op dezelfde wijze, zonder verlies, in; waarop hij haar versterkte en in het zuidelijke deel der stad, bij de brug, tegen over de Hoogstraat, een blokhuis bouwde. De Gelderschen, met eenige Friezen gesterkt, in het jaar 1517 terug gekomen zijnde, belegerden en bemagtigden Dockum, na een beleg van omtrent zes weken, dewijl de Bourgondiers, door hongersnood afgemat, gedwongen waren zich over te geven. De Gelderschen behielden deze plaats tot het jaar 1523, wanneer de Gouverneur Jan van Golstein, geen vijand vreezende, een goed gedeelte der bezetting, als naar gewoonte, ter zee op vrijbuit uitgezonden, en de stad daardoor van volk verzwakt had. Dit ter oore gekomen zijnde van Jan van Wassenaar, die vroeger door de Gelderschen gevangen, in eene kooi opgesloten en in het midden van eenen dikken toren opgehangen was geweest, waaruit hij had weten te ontkomen, en nu door Keizer Karel tot Veldheer in Friesland was aangesteld, rukte deze onverwacht op Dockum aan, stopte den stroom door het leggen van eenen dwarsdijk en liet alle toegangen opgraven, waardoor het den Gelderschen belet werd, onderstand in de stad te brengen. Ook riep hij Tjaardt van Burmania, met zijne gewapende huislieden te Mariengaard gelegen, mitsgaders de zeesteden te hulp, welke laatsten eene menigte grof geschut medebragten; zoodat de muren en wallen in het kort, door het onophoudelijk schieten, verbrijzeld en nedergeworpen, en vele menschen gedood werden; terwijl bovendien de belegeraars dagelijks meer naderden, de buitenste gracht aftapten, en aan de binnenste een dijk opwierpen. Toen men de landlieden met wagens en paarden tot den algemeenen storm ontboden had, en de stedelingen van Groningen nu en dan te vergeefsch onderstand poogden te verschaffen, kwam Maarten van Rossem op dit gerucht eindelijk zelf, met driehonderd ruiters en voetknechten, om den storm te beletten, oprukken, doch dit mogt mede niet baten. Waarop de belegerden, om verder

gevaar te ontduiken, na een beleg van drie weken te hebben doorgestaan, in onderhandeling traden, die den 27 van Oogstmaand geteekend werd, en waarbij de Gouverneur GOLSTEIN den vrijen aftogt, met zijn krijgsvolk, en medeneming van alle hunne goederen, uitgenomen het geschut met zijn toebehooren, bedong. De vestingwerken, gedurende het beleg door het geschut omver geworpen, werden weder door de Bourgondiërs hersteld en verbeterd, doch naderhand door hen zelve weder afgebroken. Sedert deze verovering zijn zij onafgebroken van deze stad meester gebleven, tot op de Nederlandsche beroerten, wanneer DOCKUM zich, gelijk andere steden van Friesland, aan de zijde der Vereenigde Staten en den Prins begaf, wordende in het jaar 1580 door den Graaf van HOHENLO ingenomen of bezet, nadat zij, den 28 Augustus 1572, door den Spaanschen Gouverneur CASPER DE ROBLES uitgeplunderd, en voor een groot gedeelte verbrand en half uitgemoord was. Hierop werd DOCKUM, dat vooral om zijne geschikte ligging tot de zeevaart van de uiterste aangelegenheid geoordeeld werd, in het jaar 1582, door 's Lands Staten, met meer sterkten omringd dan er voorheen omgelegen hadden en in dien staat gebragt, waarin men het in de vorige eeuw nog zag.

In het jaar 1436, en zelfs nog later, gebruikte DOCKUM een zegel op de brieven of stedelijke akten, waarin eene groote kerk, met eenen toren, stond; boven de kerk waren de zon, maan en sterren afgebeeld, waarbij deze woorden: *Sigillum Majus Civitatis Doccumensis* (d. i. groot zegel van de stad DOCKUM). Thans bestaat het wapen van DOCKUM uit een veld van azuur (blaauw), beladen met eene halve maan van zilver, de punten naar beneden, waaronder drie sterren van goud, geplaatst een en twee, onder het holle of de bogt der maan.

DOCKUMER-DIEP, kanaal, prov. *Friesland*, tusschen *Dockum* en *de Lauwerzee*.

Vroeger was het een aanzienlijke stroom, welke met een breeden mond, tusschen hooge zeedijken door, van Dockum O. N. O. na de Lauwerzee stroomde, zoodat deze stad toenmaals als aan zee lag. Van tijd tot tijd is die stroom evenwel door de aangevoerde slib van de Noordzee naauwer geworden, en ontstond er aan zijne oevers eene groote uitgestrektheid lands. Om dat land van de zee af te sluiten, heeft men in 1729, voorbij Engwierum, een breeden zeedijk in den vroegeren mond van het diep gelegd, en in het midden daarvan de groote Dokkumer-Zijlen gesticht, door welke het diep thans nog met de Lauwerzee gemeenschap heeft.

DOCKUMER-EE of TREKVAART VAN LEEUWARDEN OP DOCKUM, vaarwater in *Friesland*, dat, te Leeuwarden een begin nemende, met eene noordelijke rigting langs Lekkum, door de griet. Leeuwarderadeel loopt, voorts de grensscheiding tusschen die griet. en Tietjerksteradeel vormende, langs Wyns vliet. Daarna in de buurt Bartelehiem eerstgemelde griet. verlatende, maakt zij, in eene noordoostelijke rigting, de grensscheiding eerst tusschen Tietjerksteradeel en Ferwerderadeel, dan tusschen Ferwerderadeel en Dantumadeel, waar zij door het d. Birdaard loopt, en eindelijk tusschen Dantumadeel en West-Dongeradeel, totdat zij zich te Dockum in het Dockumerdiep ontlast.

DOCKUMER-MEER, meertje, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Dantumadeel*, ½ u. Z. W. van Dockum.

DOCKUMER-NIEUWE-ZIJLEN, sluizen, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Oost-Dongeradeel*; ten Z. O. van het d. Engwierum.

Dit grootsche en prachtige werkstuk van waterbouwkunde, dat door drie breede sluiskokers het water van Oostergoo in de Lauwerzee uitstort, was lang het aanzienlijkste sluiswerk in Nederland, en is nog het voornaamste uitstroomingsmiddel van Friesland. In 1729 hebben de Staten van Friesland het door den beroemden Waterbouwkundige WILLEM LORÉ (die te Leeuwarden geboren en in een Weeshuis opgevoed was) laten aanleggen, bij gelegenheid dat het voormaals breede, doch allengs verlande, Dockumerdiep door eenen uitmuntenden, zacht glooijenden zeedijk afgesloten werd, welks helling van 1—16 is. Ter vereeuwiging van deze gebeurtenis (waarvan de kosten bijna drie tonnen gouds bedroegen) hebben de Staten boven op den dijk, 5 min. ten Z. der sluizen, boven het voorm. nu afgedamde diep, eene nette gedenknaald doen oprigten, welke witte niet hooge piramide hier van verre reeds in het oog valt. Het sluisgebouw heeft 61 el 50 duim lengte, met eene breedte van 33 el 50 d. Het is voorzien van drie kokers ter uitstrooming, waarvan de middelkoker, die met eene dubbele ophaalbrug gedekt is, de wijdte heeft van 8 el 34 d., en de twee zij-kokers, welke van steenen gewelfde bogen of bruggen voorzien zijn, die van 4 el 78 d. Het heeft eene diepte van 4 el 2 d. beneden volzee, met de hoogte van 4 el 34 d. daarboven. De groote schutkolk heeft de lengte van 34 el 67 d., met de wijdte van 10 el 70 d. Twee kokers zijn ingerigt tot schutting of het doorlaten van schepen, zoo bij ebbe als bij vloed.

In het geheel zijn er 14 paar deuren in deze sluizen, waarvan in iederen koker drie paar vloeddeuren zijn, om de hooge stormvloeden op te keeren, wordende het zeewater alsdan door middel van schuiven zoodanig verdeeld, dat ieder paar een gelijk gedeelte van het persend of drukkend vermogen heeft te verduren: en welke driedubbele waterkeering, te dezer plaatse, alwaar de stormvloeden bijzonder hoog kunnen rijzen, als eene voorzigtige en noodige voorzorg, zeer wordt geroemd.

Het geheel is eenvoudig of zonder bouwkundige sieraden, doch deugdzaam en hecht, op eene groote schaal ontworpen, en bewijst, dat het toenmalig Gouvernement, zoowel als de bouwmeester, het gewigt dezer belangrijke waterkeering en uitwatering tevens ten volle hebben in het oog gehouden, en alzoo, zonder overdrijving, daaraan geene kosten heeft gespaard (1).

DOCKUMER-TREKVAART, vaart, prov. *Friesland*, welke met eene zuidoostelijke strekking door de griet. *Dantumadeel*, *Kollumerland-en-Nieuwkruisland* en *Achtkarspelen*, van Dockum naar Stroobos, op de grenzen der prov. Groningen, loopt. Zij schiet langs de d. Oudwoude, Westergeest, Lutkewoude of Augsbuur en Gerkesklooster, en valt bij het Blaauw vallaat, 300 roed. ten W. van Stroobos, in het Kolonelsdiep.

Reeds in het jaar 1648 hadden de Staten van Friesland de regering van Dockum gemagtigd tot het graven van deze vaart, mits dat zij binnen twee jaren zoude moeten zijn aangevangen, of de stad daarvan voor altijd verstoken wezen; en hoewel dit binnen den bepaalden tijd niet geschied was, zoo hebben echter voornoemde Staten, op verzoek dier stad,

(1) Wij hebben gemeend niet beter te kunnen doen dan hier woordelijk de beschrijving van dit sluisgebouw over te nemen, uit: *De Voornaamste Dijk- en Waterwerken van* WILLEM LORÉ, *geschiedkundig beschreven door* W. EEKHOFF, in 1835 uitgegeven met *de Levensschets van* WILLEM LORÉ, door Mr. J. W. DE CRANE, waar men, van bl. 39 — 58, de geschiedenis van den aanleg van dit kostbare en deugdzame waterwerk zeer omstandig beschreven vindt.

Het zware muurwerk van dit huis is, in de jaren 1672 en 1702, door de Franschen zeer beschadigd. Een gedeelte daarvan is tot eene woning van den Heer der heerl. ingerigt.

Een der voormalige Heeren, Roomsgezind zijnde, had een eigen Priester op het huis, dien hij in eenen ruimen, overwelfden kelder de dienst liet doen, welke kelder, naar men wil, wel 800 menschen bevatten kon.

Thans wordt dit huis in eigendom bezeten door den eigenaar der heerl. Doddendaal.

DODDINGABUREN, buurs., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Stellingwerf-Westeinde*. Zie Deddingabuurt.

DODDINGAWERSTAL, griet., prov. *Friesland*. Zie Doniawerstal.

DODE, riv. in *Oost-Indië*, op de Westkust van het *Sundasche* eil. *Sumatra*, die met eene noordwestelijke strekking in de *Indische zee* uitloopt.

DODEWAARD, gem., in de *Neder-Betuwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Nijmegen*, kw., arr. en kant. *Tiel* (6 k. d., 24 m. k., 9 s. d.); palende N. aan de gem. Kesteren, O. aan Valburg, Z. aan de Waal, W. aan Echteld.

Deze gem. bevat de d. Dodewaard en Hien; ook lagen daarin vroeger de sloten Dodewaard en de Snor, alsmede gedeeltelijk het landgoed Appelenburg, welke thans alle drie gesloopt zijn. Zij beslaat eene oppervlakte van 1716 bund., telt 213 h., bewoond door 233 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 1400 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. Men vindt er binnendijks goed bouw- en weiland en buitendijks beste uiterwaarden.

De Herv., die hier ongeveer 1300 in getal zijn, maken de gem. van *Hien-en-Dodewaard* uit, welke in deze burgerlijke gem. 2 kerken heeft, als: eene te Dodewaard en eene te Hien.

De R. K., van welke men er 120 aantreft, onder welke 40 Communicanten, behooren tot de stat. van *Hervelt*.

De Evang. Luth., van welke hier slechts weinige gevonden worden, behooren tot de gem. van *Tiel*.

De Israëliten, van welke men er een tiental heeft, behooren tot de ring-synagoge van *Tiel*.

Men heeft in deze gem. eene school, welke gemiddeld door een getal van 80 leerlingen bezocht wordt.

Het d. Dodewaard, oudtijds Dodewerd of Dodewert, verkeerdelijk wel eens Daudewerd of Dodowiert gespeld, in de wandeling veelal Dooijewaard geheeten, ligt 3 u. W. van Nijmegen, 3 u. O. van Tiel, aan den Waaldijk, op 51° 54′ 22″ N. B., 23° 19′ 1″ O. L. Het zou, volgens sommigen, even als het schuins daar tegen over gelegen *Doddendaal*, zijnen naam ontleenen van Dodo, wiens eigendom deze waard zoude geweest zijn, en zou, naar het gevoelen, gelijk andere plaatsen in deze streken, verschuldigd wezen aan de Anglo-Saksen, die in de vijfde eeuw van hier naar Brittannië moeten zijn overgestoken, en daar ook eene plaats den naam Dodesdorp gegeven hebben. Ons schijnt het beter den naam van Dodewaard en *Doddendaal* toe te schrijven aan eene aanzienlijke begraafplaats, alhier vroeger aanwezig.

Reinald I, Graaf *van Gelder*, noemt het in zijnen open brief van het jaar 1315 een dorpje, op eene, lage, onveilige en zeer volkelooze plaats, niet ver van Arnhem gelegen.

De Herv., die hier wonen, behooren tot de gem. van *Hien-en-Dodewaard*, en hebben hier eene nette kerk, met een oud torentje.

[illegible] uit zonderlinge brokstukken van oude duif- en mar- [illegible] gesteld, doch thans is zij vernieuwd en gedeeltelijk over- [illegible]. Zij staat zoo digt aan den Waaldijk, welke hier geen voorland [illegible], dat er maar een rijtuig te gelijk tusschen haar en de rivier door [illegible]. Zij was vóór de Hervorming eene parochiekerk, waarin bovendien [illegible] St. Nicolaasaltaar eene vicarij gesticht was. Aldaar werd oudtijds een heilig kruis bewaard, dat ook wegens zijne kostbaarheid vermaard was; doch dit kruis is later overgebragt naar de St. Walburgskerk te Arnhem; terwijl ook de parochiekerk van DODEWAARD, op verzoek van GUIDO, Bisschop van Utrecht en met toestemming van Graaf REINALD, in de gezegde St. Walburgskerk is ingelijfd. Ook werd aan het kapittel van St. Walburg het regt van voorstelling van den Pastoor gegeven, hetwelk tot dus verre den Graaf toegekomen had. In den muur van den kerktoren is onder de galmgaten een overoude steen vastgemetseld, welke eenig beeldhouwwerk vertoont, waarbij het volgende grafschrift te lezen is:

M TRAIANIVC
GVMATTIVS GAI
SIONIS FVETALAE
AFROR T P I.

hetwelk met afgebroken letters beteekent: Marcus Traianus Iucgumattius Gaisionis Filius Veteranus Alae Afrorum Titulum (Vel Testamento) Poni Iussit; d. i.: MARCUS TRAJANUS JUCGUMATTIUS, zoon van GAISIO, oud Krijgsoverste der Afrikaansche ruiterbende, heeft zelf, bij uitersten wil, gelast, dit gedenkteeken op te rigten.

Men vindt te DODEWAARD ook nog een oud Tiendhuis, merkwaardig om zijnen bouwtrant en de met antieke wapens beschilderde glazen.

DODEWAARD (SLOT-VAN-), SLOT-VAN-DODEWAERT of SLOT-VAN-DODEWAART, voorm. adell. h. in de *Neder-Betuwe*, prov. *Gelderland*, distr. en 2¼ u. W. van *Nijmegen*, 2¼ u. O. ten N. van *Tiel*, gem. en ¼ u. N. W. van *Dodewaard*, thans verbouwd tot eene boerenwoning.

DODINGA, state, prov. *Friesland*. Zie DOTINGA.

DODINGHEM, d., prov. *Friesland*. Zie DONGJUM.

DODINGWERFSTAL, griet., prov. *Friesland*. Zie DONIAWERSTAL.

DODOGHEMABUREN, Friesche naam van het d. *Dedgum*, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*. Zie DEDGUM.

DOEA-BELAS-KOTA, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, aan de westkust van dat eil., tusschen de Serawi en de Bengkoelen.

DOEDELZAKSKREEK, watertje in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zij ontstaat ten O. van de Saramacca, en ontlast zich, met eenen noordoostelijken loop, boven de verl. plant. Gloria, in de Tavwacourakreek, een tak van de Parakreek. Aan deze kreek ligt de verl. plant. Waakzaamheid.

DOEDTPOLDER, pold. in den *Alblasserwaard*, prov. *Zuid-Holland*. Zie DOETSCHEPOLDER.

DOEFIN, landschap in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Borneo*, in het zuidelijk gedeelte van dit eil.

Dit landschap is in 1817 door den Vorst van Banjermasing voor de helft aan het Nederlandsche Gouvernement afgestaan.

DOEKATI, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerakarta*.

DOEKO, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, ads. resid. en dist. *Krawang*.

DOEKO, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Cheribon*, ads. resid. *Indramayoe*.

DOEKO, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Preanger-Regentschappen*, reg. *Tjanjor*.

DOEKOE, voorm. d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerakarta*, Z. W. van Klatten.

Dit d. werd, den 13 Januarij 1827, door den Luitenant, tegenwoordig gepensionneerden Majoor, Hermanus Aart van Steenbergen, ingenomen en verbrand.

DOELE, hoogte in den *Crimpenrewaard*, prov. *Zuid-Holland*, gem. en bij het d. *Haastrecht*, alwaar, naar men wil, vroeger een kasteel zoude gestaan hebben.

DOELWIJK, buit. in den *Hoekschenwaard*, balj. van *Beijerland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en 4½ u. W. van *Dordrecht*, kant. en 1 u. W. ten Z. van *Oud-Beijerland*, gem. *Nieuw-Beijerland*, aan het zuid-einde van het d. van dien naam.

Het beslaat, met de onderhoorige gronden, 6 bund. 15 v. r. 19 v. ell. Het heeft voorheen behoord aan de Heeren van Ysegem, gezegd Wassenhoven, daarna aan den Burgemeester David Graswinkel, te Delft. Thans behoort het aan den Heer Daniël Los, Notaris te Nieuw-Beijerland.

DOEMARING, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Borneo*, lands. *Koti-Lama*, aan de Oostkust; 1° 40′ N. Br., 135° 46′ O L.

DOEMPALIS, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Celebes*, vorst. *Donggala*, aan eene baai; met eene belangrijke visscherij.

DOEMPOT, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerakarta*.

DOENGJUM, d., prov. *Friesland*. Zie Dongjum.

DOENGJUMERMEER, meer, prov. *Friesland*. Zie Dongjumermeer.

DOENJONG, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Celebes*, die, met eene zuidwestelijke rigting, in de *Zee van Java* uitloopt.

DOENJUM, d, prov. *Friesland*. Zie Dongjum.

DOENJUMERMEER, meer, prov. *Friesland*. Zie Dongjumermeer.

DOENRAEDT, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*. Zie Daenraedt.

DOENRIJK of Doenrijp, d., prov. *Friesland*. Zie Dronrijp.

DOERESGEBERGTE, gebergte in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, rijk *Atjieh*. Men heeft er de meeste en beste benzoe en kamfer.

DOERIAN (GROOT- en KLEIN-), twee eil. in *Oost-Indië*, in den *Sundaschen Archipel*, in de *Straat van Malakka*, aan de Oostkust van Sumatra, van welke zij door eene straat gescheiden zijn.

DOERIAN (SOENGEJ-), d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie Soengej-Doerian.

DOERIAN (STRAAT-VAN-), straat in *Oost-Indië*, in den *Sundaschen Archipel*, tusschen de Oostkust van Sumatra en de eil. Groot- en Klein-Doerian.

DOERIAN-SIBERONG, oud. d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Preanger-Regentschappen*, reg. *Tjanjor*, distr. *Djampang-Wetan*, nabij de Sandali.

DOERIE, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Samarang*, reg. *Grobogan*.

DOERTAN, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, ads. resid. *Krawang*, lands. *Tji-Asem*.

DOERON, eil. in *Oost-Indië*, in den *Sundaschen Archipel*, in *de Straat van Malakka*; 0° 42′ N. Br., 121° 25′ O. L.

DOERTRECHT, een der oude namen van de stad DORDRECHT, prov. *Zuid-Holland*. Zie DORDRECHT.

DOES, water in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, dat ¼ u. boven Leyderdorp uit den Rijn voortkomt, en van daar met eene noordwestelijke rigting langs Hoogmade loopende, zich met de *Oude-Aa* vereenigt, om de *Wijde-Aa* te vormen. Naar men wil zoude dit water een der vaarten wezen, welke door den Romeinschen Veldheer CLAUDIUS DRUSUS GERMANICUS, tijdens zijn verblijf hier te lande, gegraven zijn.

DOES (HUIS-TER-) of DE DOESHOF, voorm. adell. h. of slot in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, onder en ¼ u. O. van *Leyderdorp*, ter plaatse waar de Does uit den Rijn voortkomt.

Het was oudtijds een zeer hecht en sterk gebouw, als een rondeel opgetrokken en met onderscheidene wachttorens op de buitenmuren In het laatst der zeventiende eeuw is het echter eenigzins naar de wijze van dien tijd herbouwd; doch later in verval geraakt zijnde, is het op het einde der vorige eeuw, geheel weggebroken en de grond tot weiland gemaakt, zoodat er thans niets meer van te zien is.

In het jaar 1420, toen JAN VAN BEIJEREN Leyden belegerde, trok hij met zijn volk voor het slot TER-DOES; de burgzaten gaven zich op zijnen eisch over, lieten hem daar op komen, en hielden het daardoor ongeschonden; maar die van Leyden hebben het daarna uitgeplunderd.

Dit huis heeft den naam gegeven aan het adellijk geslacht VAN DER DOES, dat tot wapen had een veld van goud, beladen met negen ruiten van keel (rood), staande vijf en vier. Dit geslacht heeft vele vermaarde mannen opgeleverd, als daar zijn: de beroemde verdediger van Leyden bij het beleg van 1572, die zich tevens onder den naam van JANUS DOUSA, als een uitstekend Latijnsch Dichter heeft doen kennen; zijn zoon, mede JOHAN geheeten, en bij de geleerden insgelijks onder den naam JANUS DOUSA vermaard, als bijzonder ervaren in 's Lands Historien en Oudheden, zoo als de *Historische jaarboeken der Graven van Holland*, door hem begonnen en door zijnen vader voltooid, daarvan ten bewijze strekken; terwijl een andere zoon van JANUS DOUSA, den vader, JACOB VAN DER DOES genaamd, zich als Nederduitsch Dichter heeft doen kennen, en zijn neef de Admiraal PIETER VAN DER DOES, na geen gering deel in de vernieling der onoverwinnelijke vloot te hebben gehad, Neêrlands vlag tot op de Ethiopische zee heeft doen eerbiedigen. Nadat het HUIS TER-DOES meer dan drie honderd jaren door dit geslacht bezeten was, is het, na den dood van gezegden PIETER VAN DER DOES, in het jaar 1599, gekomen aan ADRIAAN, Heer *van Mathenesse, Riviere en Opmeer*, die met HENNIA VAN DER DOES dochter van den Admiraal gehuwd was. Uit het geslacht der Heeren VAN MATHENESSE is het in latere dagen, overgegaan aan WILLEM HENDRIK Baron PIEK *van Zoelen en Ter-Does*.

DOESBORGH, kant., prov. *Gelderland*, arr. *Zutphen*; palende N. aan het kant. Zutphen, O. aan het kant. Doetinchem, Z. aan het kant. Ter-Borg, Z. W. aan het kant. Zevenaar, N. W. aan den IJssel, die het van het kant. Arnhem scheidt.

Dit kant. bevat de volgende 5 gem.: Doesborgh, Angelo, Hummelo-en-Keppel, Steenderen en Didam; beslaat eene oppervlakte van 16,598 bund., telt 2116 h., bewoond door 2640 huis-

volking van ongeveer 15,000 inw., die meest
.un bestaan vinden.
distr., prov. *Gelderland*, kw. *Zutphen*; pa-
r. Doetinchem, Z. O. aan het distr. Brede-
sche prov. Rijnland, W. aan het distr. Ze-
die het van het distr. Veluwenzoom scheidde;
in dit distr. besloten lag.
de 5 gem.: Angerlo, Gendringen,
hl, tellende 2363 h., bewoond door 2903
e bevolking van ruim 16,000 inw.
gedeelte uit van het distr. *Doesborgh-en-*

ring, prov. *Gelderland*, klass. van *Zutphen*.
11 gem.: Angerlo, Bahr-en-Lathum,
Drempt, Hengelo, Olden-Keppel-
Steenderen-en-Bronkhorst, Wehl,
naar.
, die door 12 Predikanten bediend worden,
len.
het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, arr.
d.); palende N. aan de gem. Steenderen,
-Doetinchen, O. aan Hummelo en Keppel,
den IJssel, die haar van de gem. Rheede

dan de st. Doesborgh, met hare ves-

DOESBURG en ook wel eens, hoewel verkeer-
in het Lat. TEUTABURGUM, ligt 3 u. N. O.
an Zutphen, op 52° 0′ 55″ N. B., 23° 47′
roever van den IJssel, ter plaatse, waar zij
, of liever ter plaatse, waar die beide rivieren
gen, in een oord, alwaar men, ter weder-
uchtbare graanakkers en vet weiland ontmoet.
is dat de naam dier stad, van ouds, DRUSI
n den Romeinschen Veldheer CLAUDIUS DRU-
Keizer AUGUSTUS was: welke naam eerst
net achterlating der letter R, wegens de kor-
praak, DOESBORGH zou geworden zijn. Dezelfde
aren voor 's Heilands geboorte, in deze landen
e Romeinsche legers rondgezworven; daar de
ver FLORUS (1) van hem getuigt, dat hij wel
n, langs den oever van den Rijn gesticht
is buiten vermoeden, dat onder deze burgten
n den Ouden IJssel zal gelegen geweest zijn, te
es het kanaal uit den Rijn derwaarts gegraven
den naam van Drususgrift behouden heeft,
we IJssel of wel enkel de IJssel genoemd
dat ten W. der stad, in den hoek, waar
Jssel zich met elkander vereenigen, in vroe-
staan heeft, die KAREL, Hertog *van Gelder*,
afbreken, bij welke gelegenheid aldaar, on-

[illegible] der oudheid zijn gevonden. Dit een en [illegible] zeer waarschijnlijk te maken, dat bij [illegible] de stad gesticht is, die den naam van den burg [illegible] DROESBORGH, en vervolgens DOESBORGH werd ge-

[illegible] in den aanvang der dertiende eeuw, door GERARD III, [illegible] en Zutphen, met stadsregten beschonken, die, in [illegible] 1231 en 1237, door zijnen zoon OTTO II, zijn bevestigd en [illegible] geworden. Langen tijd was deze stad slechts met eenen [illegible] muur omringd, doch MAURITS, Prins van Oranje, de gunstige [illegible] kennende, om haar tot eene grensvesting te kunnen doen [illegible] heeft, in het jaar 1607, dezen ouden muur doen afbreken, [illegible] nieuwen aarden wal, van negen bolwerken, twee hoorn-[illegible] en vier ravelijnen, daarom heen leggen. Zij bleef echter [illegible] toestand niet langer dan tot in het jaar 1674, toen de [illegible], na een tweejarig bezit, genoodzaakt haar weder te ver-[illegible], den geheelen kapitalen wal en de buitenwerken geslecht heb-[illegible], zonder dat die ooit weder hersteld werden, zoo dat daarvan niets meer dan de grondslagen te zien zijn. Omstreeks het midden der vorige eeuw, is aan de oostzijde om de stad eene wel versterkte linie aangelegd, binnen welke eene groote ruimte was, geschikt om een geheel leger te kunnen bergen. Ook heeft men aan de noordoostzijde der stad een tangwerk (tenaille), doch alles thans in vervallen toestand.

DOESBORGH had vroeger vier poorten, als: de Koepoort; de Oostpoort; de Hamerpoort, later gemeenlijk de Meipoort geheeten, en de Veerpoort of Saltpoort, van welke er thans nog maar drie bestaan. Ook ligt er voor de stad eene schipbrug over den IJssel. De stad heeft breede straten en fraaije, naar den tegenwoordigen smaak, gebouwde huizen, hetgeen haar een behaaglijk voorkomen geeft, terwijl de, met boomen beplante, vrij hooge wallen, den wandelaar uitmuntende gezichten aanbieden.

DOESBORGH telt 556 h., bewoond door 709 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 4000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw, de veeteelt, den koophandel, voor welke de stad, wegens hare ligging in de nabijheid der Duitsche grenzen, zoo uitnemend geschikt is, en in den doortogt; terwijl de Doesborgsche mostaard, die wijd en zijd verzonden wordt, eenen algemeenen roem heeft verworven. Behalve eene boekdrukkerij heeft men er geene fabrijken of trafijken.

Er worden jaarlijks zes paarden-, beesten- en varkenmarkten en eene kermis gehouden, vallende de markten in den 19 en 26 April, zijnde dit magere beestenmarkten; den 18 en 25 October en den 1 en 8 November, hetwelk vette beestenmarkten zijn, en de kermis den 25 Junij.

Men vindt er weinig aanzienlijke gebouwen. Het Stadhuis is een oud en klein gebouw, met eenen ruimen ingang, eene vrij fraaije raadkamer en eenige andere vertrekken.

Verdere wereldlijke gebouwen zijn het Arsenaal of Tuighuis, een ruim gebouw, binnen de stad, en het Kruidhuis, buiten de stad. Ook zijn er te DOESBORGH een Postkantoor en eene Station der paardenposterij.

Van de oude burg, welke, in het jaar 1527, door KAREL, Hertog van Gelder, gesticht, doch, in het jaar 1537, door de burgerij omver gehaald werd, is nog lang een toren in stand gebleven, welke

de Roode toren genoemd werd; doch deze is, bij het slechten der vestingwerken, in het jaar 1674, afgebroken, zoo dat er thans nog eenige, zeer geringe overblijfselen van te zien zijn.

De Herv., die te DOESBORGH ongeveer 2000 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van *Zutphen*, ring van *Doesborgh* behoort en door twee Predikanten bediend wordt. De eerste, die hier het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest GULIELMUS POPPIUS, die in het jaar 1585 naar Edam vertrok. Het beroep geschiedt door den kerkeraad. Deze gem. heeft twee kerken; als: de Groote- of St. Maartenskerk en de Gasthuiskerk. De Groote- of St. Maartenskerk was, zoo als haren naam aanduidt, aan den H. MARTINUS toegewijd. Zij werd in het midden der veertiende eeuw gebouwd, in plaats van eene vroegere aan denzelfden H. toegewijde kerk, welke digt bij de vest en de Veerpoort gestaan had, doch, in het jaar 1340, door het overloopen van den IJssel weggespoeld was. De tegenwoordige kerk werd door den godsdienstzin der burgers opgebouwd ter plaatse, waar zij tegenwoordig staat, welke plaats zij ten deele gekocht, ten deele van de eigenaars, gekregen hadden. Voor de Reformatie stond de pastorie van DOESBORGH ter begeving van den Kommandeur der Duitsche Ridders, te dier stede gevestigd. In deze kerk waren acht altaren, en daaraan 18 vikarijen gesticht; als: de vikarij van de H. H. Apostelen PETRUS en PAULUS, waarvan de opbrengsten naderhand den Pastoor toegevoegd en onder des Pastoors inkomsten gerekend zijn; die van de *Elf duizend maagden*, en de H. BARBARA, waarvan de bedienaar gehouden was de Goddelijke dienst alle Zaturdagen te verrigten, en vier oude schilden (*f* 3.60) onder de armen uit te deelen; die van den H. JACOB *den Meerdere*, en St. NICOLAAS; die van de *H. Maagd* CATHARINA, van welke beide laatste vikarijen, de vikarissen, zoo vele missen konden lezen, als zij goed dachten; die van de *Allerheiligste Maagd*, MARIA, in de nieuwe Kapelle, welke door de twee regerende Burgemeesters begeven werd, en haren bedienaar verpligtte, om zoo dikwijls de altaargeheimenissen te verrigten, als hij noodig oordeelde; die van de Allerheiligste *Maagd* MARIA, welke vikarij met het goedvinden van den Pastoor aan den Kapellaan of Onder-Kapellaan gegeven werd, welke daarvoor gehouden was, om de anderen week eene misse te lezen, hetgeen van den Pastoor in de eerste week en vervolgens bij beurten werd gedaan; die van de H. H. ANTONIUS, LAURENTIUS, en STEPHANUS, waarvan de bedienaar door de twee regerende Burgemeesters aangesteld werd, en de altaardienst alle Vrijdagen verrigten moest; die van de *Allerheiligste Maagd* MARIA, en de H. H. *drie Koningen*, die haren bedienaar ten outaar noodigde wanneer hij door eigen godvreezendheid daartoe aangespoord werd; die van de H. H. ANTONIUS, BARBARA, FABIANUS, en SEBASTIANUS, waarvan de Bedienaar het Priesterlijk ambt viermaal aan het outaar moest verrigten; die van den H. GEORGIUS, waarvan de Bedienaar geen bepaalde lasten had; die van St. JAN *den Dooper* en St. JAN *den Evangelist*, welke vikarij insgelijks geene bepaalde lasten had, die van de H. CATHARINA VAN SENE; die van de H. URSULA, bij de doopvont, welke laatste drie vikarijen hare bedienaars tot het lezen van twee missen verpligtten; die van de H. ONCOMMERA, d. i. LIBERATA, daar de stad DOESBORG het regt van patroonschap over had; die van de H. CATHARINA, welker bedienaar gehouden was, viermaal ter week, wanneer het hem best gelegen kwam, de Goddelijke dienst te doen. Ook was er eene kerkdienst van St. GEORGIUS, waarvan de bedienaar verpligt was, tweemaal per

week misse te doen. Meer dan eens is deze kerk in de asch gelegd, want in den jare 1483 brandde zij nevens haren toren geheel af, doch werd vrij schielijk weder herbouwd; maar vijf en zestig jaren daarna, te weten, in het jaar 1548, kwam na eenen schoonen dag een zwaar onweder op, waardoor de toren werd getroffen en in brand geraakte, de klokken nederstortten, de kerk mede aangestoken en het orgel en al wat brandbaar was, verteerd werd, welk verlies eenigermate vergoed werd door de vergunning van Keizer Karel, om door geheel Nederland te mogen collecteren bij wijze van loterij, waardoor, en door de mildadigheid der burgers, die kerk in den staat is gebragt, waarin men ze nu ziet. In het jaar 1717, den 1 September, stortte het dak in, en op Kersmis daaraanvolgende sloeg de brand in den toren, die op den 3 Februarij des jaars 1737, door dergelijk ongeluk, ook zeer beschadigd is geworden. Nadat echter in het jaar 1783, door den, later als Luitenant-Generaal der Genie bekend geworden, Cornelis Rudolphus Theodorus Krayenhoff, de eerste afleider, welke hier te lande geplaatst is, aan dezen toren werd aangebragt, is hij van dit onheil verder bevrijd gebleven. Deze toren is zeer hoog en van een voortreffelijk klokkenspel voorzien. In de kerk zou, naar men wil, de beroemde aardrijkskundige Gerard Mercator begraven zijn.

De Gasthuiskerk werd voorheen door eenen eigen Predikant bediend, doch in het midden der vorige eeuw, de laatste Gasthuis-Predikant overleden zijnde, heeft de regering (aan wie de begeving der bediening stond) geen anderen aangesteld, ten einde de bezoldiging van dien Predikant te besteden tot onderhoud der groote kerk.

De Evangelisch Luth., die hier 120 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot den ring van *Groningen* behoort. Bij vacature ontvangt de gem. eene nominatie van drie of meer Proponenten van de Consistorie van Amsterdam, waaruit door den kerkeraad eene keuze gedaan wordt. De godsdienstoefening wordt in de Gasthuiskerk waargenomen.

De R. K., van welke men er 1700 aantreft, maken eene stat. uit, welke tot het aartspr. van *Gelderland* behoort, en door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend wordt. De kerk, aan den H. Martinus toegewijd, is een vrij groot en nieuw gebouw, dat van toren en orgel voorzien is.

Vóór de Reformatie bestonden er te Doesburg twee manskloosters, als dat van de Duitsche Ridders; en dat van Marienburg, hetwelk door Broeders of Klerken van het gemeene leven bewoond werd. Ook had men er drie vrouwenkloosters, onder welke een, dat door weduwen bewoond en daarom het Weduwenhuis genoemd werd; het tweede was onder den naam van Mariëngrave of het Groote-Konvent, bekend, en het derde werd St. Catharina's-berg of het Kleine Konvent genoemd. Omstreeks het jaar 1708, werd in den grond van een der stadshuizen, behoorende tot het klooster St. Catharina'sberg, een schat gevonden. De Momber of Opzigter der domeinen, oordeelende dat die schat tot 's Lands domeinen behoorde, betrok de Wethouderschap van Doesborgh voor het Hof, alwaar hij het geding won. Die van Doesborgh vervoegden zich daarop bij de Staten der provincie, vertoonende dat zij de schat reeds ten godsdienstige gebruike beschikt hadden. Men verstond toen dat die van de rekening gunstig met de wethouderschap van Doesborgh behoorden te handelen en dat het Hof middelerwijl, een ontwerp moest maken, waarnaar men zich in gelijke gevallen zou hebben te schikken, het-

geen ook is gevolgd, en daarbij vastgesteld aan wien een gevonden schat toekomt, en hoe daarmede geleefd moet worden (1).

De Israëliten, die 70 in getal zijn, hebben hier eene kleine bijkerk, welke tot het synagogaal ressort van *Nijmegen,* ring van *Elburg,* behoort.

De weldadige gestichten zijn: het Gasthuis; vroeger aan den H. Antonius toegewijd, hetwelk tot ondersteuning der armen dient. Voorheen was men er gewoon aan 80 personen, 's wekelijks ieder vier ponden brood en ½ pond boter uit te deelen, terwijl de vreemdelingen mede door dit gasthuis ondersteund werden; het Weeshuis, grootendeels gesticht door Wandela van Vyrackeren, weduwe van Zoelen, doch daarna door anderen met meer inkomsten voorzien, en waarin de weezen van alle gezindheden worden opgenomen, en het Weduwenhof. Voorheen bestond hier nog eene provisorie, opgerigt door Gerard Gruiter, Gerard Bokhamer en Arend van Middachten.

Tot de wetenschappelijke inrigtingen brengen wij: de Latijnsche school, waar door eenen Rector en eenen Preceptor wordt onderwijs gegeven. Vóór de Hervorming werd hier ook onderwijs gegeven door de Broederen van het Gemeene leven, die eene goede verzameling van boeken hadden, welke, in het jaar 1586, door Leicester's krijgsvolk, op de markt verbrand zijn.

Men heeft in Doesborgh ook een Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen,* dat den 28 December 1809 opgerigt is, en 70 Leden telt.

Onder de beroemde mannen, die Doesborgh heeft zien geboren worden, verdient ongetwijfeld eene eerste plaats de menschlievende en waarlijk edele Luitenant-Generaal Jan Hendrik van Kinsbergen, geb. 1 Mei 1735, † 27 Mei 1819. Voorts zagen hier nog het eerste levenslicht: de Natuurkundige Johan Coenraad van Hasselt, geb. 24 Junij 1797 † 8 September 1823, als Lid der Natuurkundige commissie in Neêrlands Indië; de Geschiedschrijver Adam Huygen, † in het jaar 1681, die, onder anderen, eene *Beschrijving van het begin, opkomst en aanwas der stad Doesburg* heeft nagelaten, en de Vice-Admiraal Werner van Berchem.

Niet weinig veranderingen hebben de verdeeldheden in de lands regering, mede in deze stad veroorzaakt, want de regering van Doesborgh, hare voorregten hoogschattende, vielen in het jaar 1317 van Reinald I, Graaf *van Gelder en Zutphen,* af, en voegden zich bij zijnen regeerzuchtigen zoon, omdat de vader had nagelaten hunne voorregten te handhaven, waarop de stad, door den jongen Reinald, in het jaar 1340, met nieuwe voorregten begunstigd werd.

In de verdeeldheden tusschen de gebroeders Reinald en Eduard *van Gelder,* hield Doesborgh de zijde van den laatste en werd, door hulp van Jan, Graaf *van Cleef,* voor Reinald ingenomen, doch kort daarna weder aan Eduard ingeruimd, die haar, in het jaar 1357, nogmaals heeft bevoorregt.

In de onlusten tusschen de Heeckerens en de Bronckhorsten, hield Doesborgh de zijde van Willem, zoon van den Hertog *van Gulik,* die het hoofd der Bronckhorstsche partij was. Willem werd hier, op Kruisdag van het jaar 1372, gehuldigd en de stad door zijnen vader en zijne moeder tolvrij verklaard: » voorbij Lobede schoon gheno-

(1) Zie *Groot Geldersch Plakaatboek*, D. III, col. 120, Mr. J. Schrassert, *Codex Gelrico Zutphaniensis*, tit. Schat.

, ... goed leghten op tolbare bodemen, ofte by tolbaar ... bodemen leggende soude moeten geeven, enz.," ter- ... andere vrijheden verkreeg wegens het verkiezen en mag- ... Schepenen en andere zaken. Daar de stad zich echter ... het geschil der twistende partijen wilde houden, verklaarde Willem, Heer *van Bronckhorst*, het daaraanvolgende jaar, dat hij de burgers van Doesborgh vrijheid gaf, in deze verdeeldheden zelfs eene schikking met zijne vijanden te maken, en hunne waren aan hen te verkoopen, doch die niet verder dan buiten de poorten te leveren. Verder beloofden de Doesborghers, in dat zelfde jaar, noch den Graaf van Blois, noch de broeders Walter en Jan van Voorst, Heeren *van Keppel*, te beleedigen, waarvoor hun werd toegestaan met een pontschip den IJssel op- en af te varen, enz., welk verdrag zoude duren tot dat de Graaf van Blois, met den Hertog van Gulik verzoend was.

In de verdeeldheid tusschen Arnold en Adolf van Egmond, Hertogen *van Gelder,* deden de Doesborghers hunne stad buiten de muren, tegen de Schijvelweerdt, vesten en met eenen wal en bijzondere gracht voorzien, wanneer de Studenten, die hier vele jaren onderwezen waren, ten meerendeele vertrokken, ziende dat het nu meer op de behendigheid van den degen dan van de pen zoude aankomen. Doesborgh teekende mede het eeuwig verbond, hetwelk Arnold, in het jaar 1467, met Robert, Bisschop van Keulen, maakte, en op nieuwjaarsnacht, van het jaar 1468, werd de stad, door verraad van Pieter van Boetbergen en Harmen van Beek, den Clevenaars in handen gesteld, die, niettegenstaande hunne belofte van geen overlast te zullen doen, eenige burgers gevangen namen en de huizen plunderden; ja zelfs, om brandhout te hebben, onderscheidene huizen afbraken. Niet lang vermaakten zich de Clevenaars met deze overwinning, want in het vredesverbond, tusschen Adolf, Hertog *van Gelder,* Robbert, Bisschop van Keulen en Jan, Hertog *van Cleef,* werd bedongen, dat onder allen, Doesborgh aan Adolf weder zou worden ingeruimd, en alle gevangenen, van daar en elders medegenomen, ontslagen zouden worden. In het jaar 1473 werd Adolf te Arnhem door de meeste Geldersche steden, als ook door die van Doesborgh bezworen, en, toen in het jaar 1478 het graafschap Zutphen door Hendrik van Schwartzenberg, Bisschop van Munster, voor 60,000 Rijnsche goudguldens (90,000 guld.), in pandschap genomen werd, maakten die van Doesborgh zwarigheid den Bisschop te huldigen, en zonden zes Afgezanten aan Catharina, Voogdesse *van Gelder,* ja, hielden zelfs den Bisschop, die in persoon kwam om de huldiging te ontvangen, buiten, stelden hem met groote moeite tevreden, en beloofden hem, binnen den tijd zijner uitschrijving voor Pandheer, en den jongen Karel voor Erfheer te erkennen.

Toen Karel, Hertog *van Gelder,* zich, nevens eene menigte andere Edelen, omtrent het einde van Maart 1492, te Doesborgh bevond, werd hij met groot gejuich ontvangen, op stads kosten vrijgehouden en met een heerlijk kleinood beschonken. Bij zijne intrede deed hij vergiffenis uitroepen, voor zoo vele misdadigers, als er zouden gevonden worden onder eenen dikken lindenboom, staande aan de plaats, waar den Hertog eerst kwam voorbij rijden. Terzelfder gelegenheid gebood Karel, dat de poorten wel zoude worden gadegeslagen, en dat eenige burgers naar Wageningen zouden uittrekken, zoo als geschiedde onder hunne Oversten Jan Hack, Gerard Gruiter en Sander van den

Grotenhuis; alsmede dat de Doesborghers voortaan geen eed zouden doen, noch manschappen leveren aan het huis te Bahr, waartoe zij door de Bourgondiërs gedwongen waren.

Toen in het jaar 1505 de steden Doetinchem, Lochem, Grol, Stralen, Wachtendonck en anderen, reeds aan Filips *den Schoone*, Koning *van Spanje*, waren overgegaan en het Bourgondische volk bereids tot Rheden genaderd was, werden de Doesborghers te rade, Gerlach Putzeler en Hendrik van Enschede, naar den Koning te zenden, met verzoek, dat zij hunne voorregten zouden behouden en niet dan gelijkmatig met Zutphen zouden belast worden, hieronder begrepen het regterambt, hetwelk nimmer van het graafschap zoude worden afgezonderd; doch slechts twee jaren bleven zij onder dit bestuur, want, in het jaar 1507, begaven zij zich weder onder hunnen Vorst Karel, Hertog *van Gelder*, die, achterdocht tegen hen opgevat hebbende, in het jaar 1527 het oude slot, voorheen de zetel van het regterambt, deed sloopen, en in de plaats daarvan, over het Gasthuis, een ander deed opwerpen.

In het jaar 1550 werd de stad met de pest bezocht, de nieuw opgebouwden burg onder het opzigt van den Burgemeester, Jan de Grutter, bezet, en door de burgers en de daartoe ontbodene landlieden, tot den grond toe geslecht, zijnde van de torens alleen de Rodentoren overgebleven.

Met toestemming van Maria van Oostenrijk, Gouvernante der Nederlanden, hebben die van Doesborgh, op verzoek van Jan Schaap en Jan Gijzink, den IJssel, die sedert het jaar 1483 van de stad verwijderd was, door het graven van eene nieuwe gracht, op hare eigene kosten, weder tot vóór de stad gebragt.

In de Nederlandsche onlusten droegen die van Doesborgh groote zorg tot wering van alle nieuwigheden, en deden in het jaar 1568 eenen Leeraar, die op den Bergschen weerd, vlak voor de stad, voorgenomen had te prediken, op staande voet vertrekken, ten einde, vooral bij de Koningsgezinden, geen nadeeligen indruk te verwekken.

In het jaar 1572 werd de stad, onder het beleid van den Graaf van den Berg, voor den Prins van Oranje ingenomen, doch weinig dagen daarna weder, nevens Lochem, ontruimd, door Frederik, zoon van den Hertog van Alva, en door Hierges, den nieuwen Gouverneur van Gelderland, met eene zware inkwartiering belast, terwijl zij tot haren bijzonderen Gouverneur kreeg Jan van Mendosa, Overste van eene Spaansche bende. Door deze zware inkwartiering en verschillende partijschappen onder de burgerij, vielen er dagelijks verwijderingen en oneenigheden voor. Slechts vier jaren bleef de stad alsnu onder de magt der Spanjaarden, want in het jaar 1576 ging zij weder aan de Staten over. In het jaar 1585 deden echter de Spaanschgezinde burgers, onder schijn van vlugtelingen, vele landlieden in de stad komen, dreven de bezetting er uit, verdroegen zich met den Hertog van Parma en namen Spaansche bezetting in, die er evenwel weder niet lang bleef, want in het volgende jaar, werd de stad, onder het bestuur van den Graaf van Leicester, belegerd, en, na het schieten eener bres, tot de overgaaf gedwongen, bij welke gelegenheid de bezetting zonder wapenen uittrok en de Hoofdlieden krijgsgevangen bleven. Leicester stelde tot Gouverneur aan, Johan Borowes, die het Vrouwenklooster van St. Catharina in brand stak, en de schoone verzameling van boeken, uit het Broederhuis, op de markt

liet brengen en aldaar verbranden; terwijl de ingezetenen geen geringen overlast van de bezetting te lijden hadden.

In het jaar 1596 werd deze stad, benevens Zutphen, versterkt, en in het jaar 1607, op goeddunken van de Algemeene Staten en van Prins MAURITS, de steenen muur afgebroken, en met negen bolwerken, vier ravelijnen en een hoornwerk buiten de Oostpoort voorzien. Deze werken, door den langdurigen vrede vervallen zijnde, werden, kort vóór de aankomst der Franschen, in het jaar 1672, door voorzorg van WILLEM III, Prins van *Oranje*, weder in staat van tegenweer gebragt. De bezetting, bestaande uit omtrent 3500 man, was van mond- en krijgsbehoeften wel voorzien, toen den 16 Junij van gezegd jaar, de stad door de Fransche troepen berend en ter overgave opgeëischt werdt, waarop men antwoordde haar tot den laatsten droppel bloeds te zullen verdedigen, welk voornemen met eenen eed bekrachtigd werd. Op den 18 Junij naderde de vijand sterk met zijne loopgraven, en deed eene batterij van 12 stuks kanon oprigten, den 19, des avonds, werd de stad weder opgeëischt, doch zonder gevolg. De onmin en het mistrouwen tusschen de bezetting en de burgers, waren echter oorzaak, dat de vesting, den 21 Junij, werd overgegeven, onder voorwaarde, dat de bezetting krijgsgevangen zou blijven, en de stad de vrije oefening van godsdienst en hare voorregten zoude behouden, en, even als de gevlugte landlieden, voor plundering bevrijd blijven. Doch daags na de overgave werd haar tien duizend gulden, tot afkoop van de plundering, afgeëischt, en hiervan kwam zij, hoezeer zich op de kapitulatie beroepende, niet onder de achtduizend gulden af. Deze nieuwe bezetting leefde hier zeer slecht, zoo dat er door haar onmatig stoken en achteloosheid brand ontstond, waardoor bijna de helft van de stad in asch verkeerde. Tot in het voorjaar van 1674 hielden deze gasten hier huis, als wanneer de Franschen na de wallen geslecht te hebben, de Nederlanden verlieten, hoewel niet zonder den landzaten zware brandschatting te hebben afgeperst.

In de jaren 1704 en 1705 ontstonden er in de provincie Gelderland heftige bewegingen over de verandering in de regering der steden naar den dood van Prins WILLEM III, waarin de Algemeene staten in het jaar 1704 betrokken en waaruit groote oneenigheden tusschen de Provinciën geboren werden. Bijzonder toonden de Geldersche steden zich zeer misnoegd op de Algemeene staten. De beroerten sloegen over van de eene stad tot de andere; tusschen de Ridderschap en de steden, liepen ze tot die hoogte, dat de een tegen den ander volk aannam. DOESBORGH liep er zoo min vrij van als de andere steden van dat gewest, alwaar de ingezetenen, in het jaar 1705, zich voor de oude regering in de bres stelden, zelfs werd men aldaar handgemeen, doch de burgers van Doetinchem stilden er den opstand.

Nadat in het laatst van het jaar 1813 de berigten, dat de Kozakken den IJssel reeds waren overgetrokken, tot Arnhem waren doorgedrongen, had de Kommandant dier vesting, de Generaal AMEY, wel tachtig man tot versterking van het garnizoen van DOESBORGH afgezonden, dan naauwelijks was, in den nacht tusschen den 18 en 19 November, eenige Pruissische ligte ruiterij voor deze vesting aangekomen of de bezetting ging tot haar over, en leverde DOESBORGH in de handen der Bondgenooten, hetwelk den Generaal AMEY bewoog tot het nemen van maatregelen, om DOESBORGH te hernemen, en inmiddels met eenige Gens d'armes, en een bataillon Douaniers, die van We-

zel, al vechtende met de Kozakken, over Nijmegen aangekomen waren, versterkt zijnde, zond hij deze manschappen, op den avond van den 22, op genoemde vesting af, op welker aankomst de Pruissen, die haar bemagtigd hadden, naar Doetinchem weken, en de plaats weder in handen der Franschen lieten, die er niet weinig moedwil aanrigtten, eenige huizen plunderden en zich zelfs met moord bezoedelden, ja, het ware te wachten geweest, dat DOESBORGH een tweede Woerden zou geworden zijn, indien niet de Luitenant-Kolonel en Oud-Kommandant DE VAINES VAN BRAKEL, meermalen met gevaar van zijn leven het geweld krachtdadig gestuit had. Ook mogten de Franschen zich niet lang in hunne schijnbare overwinning verheugen. De Pruissen, door eene grootere magt ligte ruiterij versterkt, kwamen dienzelfden dag terug, vielen de Franschen, die zich binnen de huizen zorgeloos aan de vrolijkheid en den drank hadden overgegeven, geheel onverwachts op het lijf, en joegen de geheele bezetting ijlings op de vlugt. De overtogt over de brug belemmerd zijnde, gelukte het slechts een twintigtal Douaniers met zwemmen te ontkomen, de overigen, onder welke de Bevelhebber zelf, zijnde een Kapitein van de Gens d'armes, sneuvelden, of verdronken, of werden gekwetst en gevangen genomen. De Generaal AMEY, nog weder eene versterking van twee bataillons voetvolk bekomen hebbende, wilde andermaal eene poging beproeven, om DOESBORGH te hernemen, maar de manschappen, den 23 's avonds daartoe afgezonden, stieten den volgenden morgen, achter het dorp Velp, op eenen troep Pruissische jagers en ruiterij, die twee veldstukken en eenen mortier met zich voerden, en werden daar zoo wel ontvangen, dat zij spoedig met een aanmerkelijk verlies, tot binnen de stad en de schansen buiten de Rijnpoort, moesten terugtrekken. Deze poging alzoo vruchteloos afgeloopen zijnde, bleef DOESBORGH van verdere aanvallen vrij.

Bij den orkaan van 29 November 1836 verkeerde de stad DOESBORGH in geen gering gevaar. Toen de storm in volle kracht woedde, was het een verschrikkelijk gezigt den hoogen toren van de St. Maartenskerk te zien slingeren. Het kruis sloeg zoodanig over en weer, dat de kop van den haan en eene der stangen van den bliksemafleider naar beneden kwamen. De planken, welke in de goten van het kerkgebouw lagen, vlogen als papier door de lucht. In een woonhuis perste de hevige luchtstroom een raam naar binnen, waardoor verder een gedeelte van den achtergevel instortte. Het water uit den IJssel sloeg tot in de Veerpoortstraat, op eenen aanmerkelijken afstand van de rivier verwijderd. Men heeft zelfs gemeend eene aardbeving te hebben gevoeld. Zoo veel is zeker, dat de pomp in zeker huis, die anders helder water gaf, geheel troebel was.

DOESBORGH-EN-ZEVENAAR, dist., prov. *Gelderland*, gedeeltelijk kw. *Arnhem*, gedeeltelijk kw. *Nijmegen* en gedeeltelijk kw. *Zutphen*, palende N. en O. aan het distr. Zutphen, Z. aan de Pruissische prov. Rijnland, Z. W. aan den Rijn, die het van het distr. Nijmegen afscheidt, N. W. aan den IJssel, waardoor het van het distr. Veluwe gescheiden wordt.

Het bevat de navolgende 9 gem., Angerlo, Bergh, Didam, Duiven, Gendringen, Herwen-en-Aardt, Pannerden, Wehl en Zevenaar. Het telt 3661 h., bewoond door 4449 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 25,000 inw.

DOESBURG, buurs. op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw., arr. en 5 u. N. W. van *Arnhem*, kant. en 3 u. N.

van *Wageningen*, gem. en 1 u. N. W. van *Ede*, met 34 h. en 220 inw.

DOESBURG, st. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie DOESBORGH.

DOESHOF, voorm. adell. h. in *Rijnland*, prov. *Gelderland*. Zie DOES (HUIS TER).

DOESRUST, buit. onder het balj. van *Voshol*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en 4 u. N. O. van *Rotterdam*, kant. en ½ u. N. van *Gouda*, gem. en ¼ u. Z. O. van *Reeuwijk*, aan de Vaart van Bodegraven naar Gouda, bij de Reeuwijkschebrug.

Deze buit., welke geen onbevallig aanzien heeft, werd vroeger KANTWIJK genaamd, vermoedelijk naar den Burgemeester van Gouda F. CANT, die haar weleer zoude bezeten hebben. Zij behoort sedert een aantal jaren aan het oud en aanzienlijk geslacht der VAN DER DOESEN, door hetwelk zij thans nog in eigendom bezeten wordt.

De Vice-Admiraal JOHAN ARNOLD ZOUTMAN, die den 5 Augustus 1781, de eer der Nederlandsche vlag op Doggersbank zoo roemrijk verdedigde, werd op deze buit. geboren.

DOESUM, d. in het *Westerkwartier* der prov. *Groningen*. Zie DOEZUM.

DOETECHOM, DOETECOM of DOETICHEM, st. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie DOETINCHEM.

DOETHEM, oude naam van de st. DOETINCHEM, in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. ZIE DOETINCHEM.

DOETINCHEM, voorm. distr., prov. *Gelderland*, kw. *Zutphen*; palende N. aan het distr. Lochem, O. aan het distr. Borculo, Z. aan het distr. Bredevoort, Z. W. aan het distr. Doesbergh, terwijl de stad Doetinchem in dit distr. besloten lag.

Het bevatte de volgende 6 gem., als: Ambt-Doetinchem, Hengelo, Hummelo, Ruurlo, Steenderen en Zelhem, tellende 2572 h., bewoond door 3095 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 17,000 zielen.

Thans maakt dit distr. een gedeelte van het distr. *Zutphen* uit.

DOETINCHEM, kant., prov. *Gelderland*, arr. *Zutphen*; palende N. aan het kant. Lochem, O. aan het kant. Aalten, Z. aan het kant. Ter-Borg, W. aan het kant. Doesborgh.

Dit kant. bevat 5 gem., als: Doetinchem, Ambt-Doetinchem, Hengelo, Wehl en Zelhem. Het besloat eene oppervlakte van 20,411 bund., telt 1924 h., bewoond door 2293 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 16,000 inw., die meest in den landbouw hun bestaan vinden.

DOETINCHEM, kerk. ring, prov. *Gelderland*, klass. van *Zutphen*. Zij bevat de volgende 11 gem. Ter Borgh-en-Etten, Dinxperlo, Doetinchem, Gendringen, 's Heerenberg, Hummelo, Varseveld, Zeddam, Zelhem en Zilvolde. Men heeft er 12 kerken, welke door 12 Predikanten bediend worden, en telt ruim 12.000 zielen.

DOETINCHEM, gem. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., distr. en arr. *Zutphen*, kant. *Doetinchem* (13 m. k., 3 s. d.), van rondom door het Ambt Doetinchem omgeven. Zij bevat, behalve de stad Doetinchem, het schependom. Men telt er 343 h., bewoond door 389 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 1800 inw., onder welke ruim 1200 Herv., 70 Evang. Luth., 10 Doopsgez. en 70 Israëliten.

De stad DOETINCHEM ligt 7 u. O. van Arnhem, 5 u. Z. Z. W. van Zutphen, 2 u. O. ten Z. van Doesborgh; 51° 57′ 57″ N. Br. 23° 57′ 14″ O. L.

Er zijn veelligt weinige plaatsen, wier namen zoo verschillend worden gespeld, als die van deze stad, zoo vindt men die, in stukken van het jaar 838, DOTTINGHEM, DUCKENGEN of DUICTINGEN; in stukken van het jaar 1200 DOTTICHEM, DUTTENCHEM, DEUTINKHEM of DOTTINCKEM; in een van 1532 DOETINCHEM; in een van 1595 DOETHEM; in een van 1626 DOTTINGHEM; in een van 1680 DOTECOM; in een van 1689 DOTINCHEM; in een van 1735 DOETINGHEM; in een van 1750 DEUTINCHEM, en elders DEUTECHEM, DEUTICHEM, DEUTEKOM, DOETICHEM, DOTICHEM, DEUTEKOM, DOETINGHEM of DEUTICHEOM. Het schijnt, dat DUTTINGHEM de oude zekere spelling is, en deze naam is waarschijnlijk zamengesteld uit *Dutting* en *Hem*, en zal dus zoo veel beteekenen als de *plaats* of het *huis* van DUTTING, als hebbende welligt in de vroegste tijden, iemand van dien naam alhier zijn verblijf gehouden; anderen willen, dat de naam eene verbastering is van TEUTONI-HEM., het verblijf der Teutonen, die uit hunne meer noordelijke woonplaatsen deze gewesten zouden bezocht hebben. De tegenwoordige spelling DOETINCHEM wordt ten eersten male in 1530 aangetroffen en gemeenlijk DEUTICHEM of DEUTEKOM uitgesproken.

Het eerste, dat wij van DOETINCHEM vermeld vinden, is in eenen brief van 23 Maart 838, waarbij ALBERICUS, de negende Bisschop van Utrecht, eenige goederen als leen of lijftogt schenkt aan zekeren Graaf RODGERIUS, die te voren eenige goederen geschonken had aan de St. Martinikerk te Utrecht, onder welke ook gevonden werd eene, in VILLA DUTTHINGE gelegene en gewijde kerk, met de daarbij behoorende lijfeigenen; hoewel, volgens eene bestaande overlevering, ten jare 1100, de ringmuur, welke nog heden in wezen is, om DOETINGHEM zoude getrokken zijn, is het waarschijnlijk alleen om krijgskundige redenen geschied, zonder dat de plaats daardoor nog stads voorregten of vrijheden ontving, dewijl die eerst in de volgende eeuw, te weten in het jaar 1236 of 1237, door OTTO II, Graaf *van Gelder,* zijn geschonken.

De stad is gelegen aan den Ouden-IJssel, ter plaatse waar zij de Slinge opneemt, die gedeeltelijk de stadsgracht vormt; en daar, waar zij in den IJssel valt, de stads korenmolen doet omgaan. Dit riviertje schijnt zelfs door de stad te hebben geloopen, doch dit is sedert veranderd. Reeds in de veertiende eeuw vindt men gewag gemaakt van eene brug, welke hier over den IJssel moet gelegen hebben. In de achttiende eeuw was dit eene ophaalbrug, die in het jaar 1784 door ijsschollen werd weggedreven; in de plaats daarvan werd eene vaste brug gelegd, welke in het jaar 1809 insgelijks vernield werd; waarop de toenmalige Koning LODEWIJK, de tegenwoordige brug aan de stad ten geschenke gaf. Deze brug, welke 9900 guld. gekost heeft, rust op 12 palen en is 48 ell. 8 palm en 5 v. lang.

De stad is niet groot van omtrek, maar heeft, zoo door meerder sierlijkheid en goede smaak, waarmede thans de huizen gebouwd worden, als door de breedte der straten, inwendig een bevallig aanzien, en is buiten de poorten door eenen wal omgeven, welke tamelijk hoog en met boomen beplant zijnde, eene druk bezochte en aangename wandeling, door de heerlijkste gezigten vervrolijkt, oplevert. Men heeft er vier poorten, zijnde: de Heselpoort of Hessenpoort ten N., de Homburgerpoort ten O.; de IJsselpoort of Waterpoort ten Z. en de Gruitpoort ten W. In de buitenzijde van deze laatste poort

ook op de voornaamste zaal het winterexamen der Latijnsche schooljeugd gehouden. Het Oude Raadhuis, welks stichting onbekend is, werd, in 1527, door den grooten brand vernield; hersteld zijnde, werd het in 1724 door den bliksem getroffen en andermaal verwoest, waarop, in 1727, het tegenwoordige Stadhuis voltooid werd. Boven de Raadkamer leest men deswege het volgende opschrift:

CURIAM HANC
PRIM. NON. DECEMBRE
à 1724
VI TEMPESTATIS DEJECTAM
XV CAL JUL. AN. 1726
PRIMO JACTO FUNDAMENTI LAPIDE
RESTAURARI CURAVIT
SENATUS.

d. i. toen den 5 December 1724 dit Raadhuis door het onweder vernield was, heeft de regering gezorgd, dat het hersteld werd, zijnde de eerste steen daaraan gelegd den 17 Junij 1726. Ook wordt er nog op het Raadhuis een sierlijken glazen beker bewaard, die deze gebeurtenis door het volgende opschrift vereeuwigt: ARNOLDUS VAN DAM, *curiae fausto omine restauratæ memoriam hoc cijato sacravit c g Senator* 10 *November* 1727. (d. i. ARNOLDUS VAN DAM heeft de gedachtenis der gelukkige herbouwing van het Raadhuis, met dezen beker geheiligd, den 10 November 1727). Onder het Raadhuis vindt men de gevangenis, waarin de beruchte misdadiger PISO heeft gevangen gezeten.

Nabij de Heselpoort, aan den stadsmuur, staat de Gevangenis, een stevig en goed gebouw, hetwelk in de laatste helft der achttiende eeuw, op kosten van de Rekenkamer van Gelderland, is gesticht, en waar voorheen de criminele gevangenen van het landdrostambt van Zutphen bewaard werden.

Het gebouw, dat voormaals tot Kazerne diende, is thans ingerigt voor eene school en tot vergaderplaats van het hier gevestigde Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen.*

De Herv., die hier wonen, maken met die van het Ambt Doetinchem eene gem. uit, welke tot de klass. van *Zutphen*, ring van *Doetinchem*, behoort, en ruim 2600 zielen telt. Ofschoon men den aanvang der Herv. gemeente in Doetinchem, met eenig regt schijnt te kunnen stellen ten jare 1600, zoo is het echter zeker dat er reeds vóór dien tijd aldaar eene gemeente bestond. Dit kan men niet alleen opmaken uit de omstandigheid, dat Doetinchem van 1579 tot 1598 in handen der Staatschen geweest is, die deze 19 jaren niet zullen hebben laten voorbij gaan, zonder hier aan de stichting eener gemeente te denken; maar dit vermoeden krijgt volkomen zekerheid door een gedenkstuk, hetwelk nog van die gemeente is overgebleven, en waardoor haar aanwezen, buiten twijfel gesteld wordt, te weten, den oudsten avondmaalsbeker, waarop gegraveerd staat: Ecclesia Doetinchemsis 1595 (d. i. gemeente van Doetinchem 1595). Het blijkt uit dit eerwaardig gedenkstuk dat men, reeds in het laatst der zestiende eeuw, in deze stad eene Herv. gemeente aantrof, bij welke het Heilig Avondmaal bediend werd; terwijl men bovendien als Leeraar in deze gem. vermeld vindt MATTHIAS VAN REGTS, die in het jaar 1593 herwaarts kwam, en in het jaar 1599 naar Asperen werd beroepen; ongetwijfeld werd deze gem., bij de verovering der stad door de Spanjaarden, in 1598, verstrooid, en vernietigd. Vroeger dan 1579 hebben geene vergaderingen der Hervormden hier plaats gehad, ten minste in de acta de Synode van Emden

van het jaar 1571, en die van Dordrecht van 1574, vindt men op de lijsten der toen bestaande gemeenten den naam van DOETINCHEM niet. De aanteekeningen vangen aan met 1600, in welk jaar, nadat in 1599 de stad door de Staatschen was hernomen, men ook de verstrooide gemeente weder vergaderd en de Godsdienstoefening hersteld zal hebben. De eerste Predikant na de herstelling der gem. was GEORGIUS MOLNEUS of VAN MOLN, ook wel MOLLERUS en MOLNERUS geschreven, die in 1601 van Wilp herwaarts werd beroepen, en in het jaar 1626 tot ambtgenoot verkreeg VALENTINUS WEIDEMAN, sedert welken tijd de gemeente van Doetinchem steeds door twee Predikanten bediend is. Onder hen, die later hier het evangelie verkondigd hebben, vinden wij vermeld JOHANNES VAN SLOCHTEREN, die den 20 Augustus 1792 herwaarts beroepen werd, en in 1804 naar Hoorn vertrok, zijnde, aldaar in 1841 overleden, na gedurende een reeks van jaren President van het provinciaal kerkbestuur van Noord-Holland te zijn geweest. Het beroep geschiedt door den Kerkeraad. De Herv. hebben hier slechts eene kerk, de Grootekerk geheeten. Men kan niet wel bepalen wanneer deze kerk hare tegenwoordige grootte en gedaante gekregen heeft; zij schijnt echter van geen zeer hooge oudheid te zijn. De eerste stichting eener kerk in DOETINCHEM valt in het begin der negende eeuw. Wij hebben boven reeds gezien, dat ten jare 838 een zekere RODGARIUS, die in deze streken Regter was, onder andere goederen, ook eene gewijde kerk ten geschenke gaf aan de kerk van Utrecht, deze kerk wordt uitdrukkelijk gezegd te staan in DOETINCHEM; wanneer men nu aanneemt, dat ROTGARIUS, die deze kerk ten geschenke gaf, ook de stichter daarvan is geweest, zooals men uit de omstandigheden eenigermate kan gissen, dan kan men de stichting der kerk op het jaar 800 of iets vroeger of later stellen. Zeker is van deze eerste en oudste kerk thans niets meer in wezen, en bij de vergrooting der gemeente en de eindelijke verheffing van DOETINCHEM tot eene stad, in de dertiende eeuw, heeft men gewisselijk in de plaats der oude, eene andere kerk gesticht, welke in 1527 afbrandde, hoewel waarschijnlijk de muren staan bleven, terwijl de kerk sedert geheel hersteld werd. Zij was vóór de Herv. aan de H. CATHARINA toegewijd en destijds vond men er twee altaren, een voor de H. CATHARINA en eene voor den H. ANTONIUS. In dien tijd was de kerk zeer rijk, zoo als men kan opmaken uit de aanzienlijke berooving, die zij in de Spaansche onlusten heeft ondergaan. De dienstdoende Pastoor werd uit Bethlehem gezonden, welks Proost ook regt van benoeming had, voorts waren in deze kerk de volgende dertien vikarijen gesticht. De vikarij van de H. H. BARBARA en LAURENTIUS; die van de H. *Maagd* MARIA, aan welke de last van twee missen was gehecht; de vikarij van de H. CATHARINA; die van de H. H. MAURUSSEN; die van den H. NICOLAUS, de Bedienaars van deze laatste drie vikarijen behoefden maar ééne mis in de week te lezen en werden door den gemelden Proost aangesteld; de vikarij van de H. *Maagd* MARIA, met de verbindtenis, om alle Vrijdagen en Zaturdagen eene hoogmis te doen; die van de H. H. *Drie Koningen,* wiens Bedienaar gehouden was driemaal per week de onbloedige offerande op te dragen; die van *Alle Heiligen,* wiens Bedienaar een gelijk getal missen lezen moest, terwijl de vikarij in het begin der vijftiende eeuw gesticht was door LEONIUS LEONIS, met dit beding, dat de bezitter, die Priester moest zijn, gehouden was het koor bij te wonen, en voor den stichter, als hij zoude overleden zijn, alle weken drie zielgetijden te lezen; de vikarij van St. STEPHANUS, wiens Bedienaar tweemaal per week aan het outaar ver-

schijnen moest; die van den H. Apostel THOMAS, welke tot het lezen van vier missen per week gehouden was; die van het *Hoogwaardigste Sakrament*, waaraan verscheidene stichters velerhande lasten gehecht hebben; want in het jaar 1516 moest er alle Donderdagen eene hoogmis gelezen worden, en dan nog vier andere missen op andere dagen van de week. De eerste van die vier andere missen was gesticht door JOHAN VAN UDEM; de tweede door DIDERYK TELVETKES, de derde, die des Zaturdags moest gelezen worden, was gesticht door eene ELIZABETH, weduwe van JOHAN KLINKEN; de vierde kon naar welgevallen van den Vikaris of het goeddunken van den Pastoor gedaan worden; die van de H. H. MARTINUS en WALBURGIS, wiens Bedienaar gehouden was alle dagen het ligchaam des Heeren te offeren; die van de H. H. Apostelen MATTHIAS en ANDREAS, wiens Bedienaar de altaardiensten tweemaal in de week verrigten moest, doch op zulke dagen, als hij door eigen godvruchtigheid daartoe gedreven werd. Van deze dertien vikarijen stonden de twaalf eerstgenoemden ter begeving van Schepenen, hoewel dit ten aanzien der vijfde met eenige bepaling schijnt te moeten verstaan worden; aan wien de begeving der dertiende stond is niet gebleken. Het geheele genootschap der Vikarissen heeft den 14 Januarij 1444, tot staving van de dienst, verscheidene besluiten gemaakt, onder Pastoor RUDOLFUS SCHOLTE, die den 2 Januarij 1445, door JOHAN, Proost van Bethlehem, zijn goedgekeurd, en waaraan ook de stedelijke regering hare approbatie verleend heeft. Verder waren er in DOETINCHEM nog twee kerkdiensten, eene van *Onze Lieve Vrouwe* en eene van St. ANNA; de Bedienaars werden door Schepenen aangesteld. De kerk steunt op twee rijen pilaren, en is van een eenvoudig, sierlijk orgel voorzien, dat een zeer goeden klank heeft. Nopens dit orgel leest men, dat het in 1610 gemaakt werd, of dit maken het eerste stichten of wel slechts eene herstelling geweest zij, wordt niet gemeld. Waarschijnlijk echter is het orgel in den brand van 1527 vernield. Men zal het dus hersteld en gebruikt hebben tot in het jaar 1598, als wanneer het in de algemeene ellende insgelijks zal zijn verwoest geworden, terwijl het maken van een nieuw tot in 1610 zal hebben aangeloopen. Te meer is dit geloofbaar, omdat men vóór het jaar 1611 van geen organist vindt gewag gemaakt. Voorts prijkt de kerk inwendig nog met eenen prachtigen grafsteen van zwart marmer met witte letterplaat en versierselen, welke steen in het jaar 1829 aldaar is opgerigt door den Admiraal VERHUELL, ter gedachtenis van zijne ouders, zoo als blijkt uit het volgende opschrift, in verheven vergulde letters op de witte letterplaat aangebragt:

HIER RUST
MR. QUIRIJN MAURITS VERHUELL,
IN LEVEN BURGEMEESTER DER STADT DOETINCHEM,
DE EDELE VRIEND EN RAADSMAN DER BURGERIJ DEZER STADT,
IN DEN HEERE ONTSLAPEN,
IN DEN JARE 1788, IN DE MAAND MEI.
en
JUDITH ELSABEC ANNA BARONESSE VAN ROUWENOORDT,
DESSELFS AGTINGSWAARDIGE ECHTGENOOT,
IN DEN HEERE ONTSLAPEN,
IN DEN JARE 1785, IN DE MAAND JULI.

Dit sierlijk gedenkstuk, dat achter in den muur der kerk sluit, is aan de voorzijde met een ijzeren hek omgeven. De spits van den fraaijen toren dezer kerk werd, den 15 Maart 1702, door den bliksem

getroffen, zoodat zij weldra in lichtelaaije vlam stond, hetgeen de stad en vooral de kerk in geen klein gevaar bragt, hetwelk echter door de vastberadenheid van den stadstimmermansknecht, CONRAD genaamd, die den moed had, met levensgevaar naar boven te klimmen, werd afgewend, zoodat de toren en kerk wel aanmerkelijke schade leden, maar de verdere onheilen toch geweerd bleven. Den 11 Januarij 1761 trof deze kerk op nieuw een groot onheil door het in- of omstorten der pilaren van een gedeelte des gewelfs, waardoor groote schade in de kerk werd aangerigt. Het was juist Zondag, en de namiddaggodsdienst, alsmede eene daaropvolgende kerkeraadsvergadering waren slechts kort geleden geëindigd, hetwelk eene bijzondere bewaring der Goddelijke Voorzienigheid was; want had deze verwoesting een paar uren vroeger plaats gehad, dan waren de gevolgen onberekenbaar geweest. Den 9 November 1800 werd deze kerk door den storm, die toen door ons geheele vaderland woedde, insgelijks zwaar geteisterd en beschadigd, zoodat de herstelling groote kosten vereischte. Eindelijk viel de bliksem anderwerf, den 14 Januarij 1822, op de spits van den toren, doch baande zich ditmaal eenen uitweg, zonder eenige brand of merkbare schade te hebben veroorzaakt. Voorheen stond er rondom het kerkhof een muur, die echter sedert onheugelijke tijden afgebroken is, wordende de kerk thans gedeeltelijk door eene rij boomen omringd.

Vroeger had de Hervormde gemeente hier nog eene kerk in gebruik, namelijk de Kapel van het Gasthuis, waarin alstoen de weekbeurten en de maandelijksche biduren gehouden werden; doch deze in het jaar 1763 aan de Evangelisch-Luthersche gemeente afgestaan zijnde, heeft zulks later niet meer plaats gehad.

De Evangelisch Lutherschen, die hier wonen, maken, met die van het Ambt Doetinchem en de omliggende dorpen, ééne gem. uit, welke 140 zielen telt en tot den ring van *Groningen* behoort. Het beroep geschiedt door den kerkeraad, uit eene nominatie van drie of meerdere Proponenten, welke zij van het consistorie van Amsterdam ontvangt. Deze gem. oefent hare eeredienst uit in de oude Gasthuiskapel. Het gasthuis was namelijk van ouds voorzien van eene kapel, toegewijd aan de *drie Koningen*, waarin eene vikarij bestond, welker Bedienaar, door Schepenen aangesteld, Maandag, Woensdag en Vrijdag de mis deed. Ten jare 1763 werd deze kapel door de stedelijke regering op zekere voorwaarden afgestaan, voor den tijd van honderd jaren, aan de Evangelisch-Luthersche gemeente, en daarop tot eene kerk ingerigt, waartoe de kosten gevonden werden uit eene collecte, in Duitschland en de Nederlanden gedaan; diensvolgens is het thans een klein doch net bedehuis, dat inwendig van een orgel en uitwendig van een torentje voorzien is.

De Doopsgezinden, van welke men hier een tiental aantreft, hebben geen kerk en ook geen Leeraar. De jongelieden, tot die gezindte behoorende, worden door eenen der Hervormde Leeraars onderwezen, en leggen daarna elders, bij eenen hunner Leeraars, hunne belijdenis af.

De R. K., die hier wonen, behooren tot de gem. van *Doetinchem-en-Wijnsbergen*, welke twee kerken heeft, die beide buiten de stad staan en dus elders zullen vermeld worden.

De Israëliten hebben hier eene ringsynagoge, nabij de Gruitpoort, aan den *Stadswal*, welke tot het synagogaal ressort van *Nijmegen* behoort, en onder welke de bijkerken van 's Heerenberg en Zevenaar behooren.

Vroeger heeft hier een Gasthuis bestaan, waarvan thans niets meer over is dan de fondsen, die tot onderhoud van des benoodigden besteed worden.

Hoewel er te Doetinchem geene Afdeeling van het Bijbelgenootschap, noch van het Traktaatgenootschap bestaan, kan men er echter aan beide deel nemen, tellende het Bijbelgenootschap hier 9 en het Traktaatgenootschap 11 Leden, terwijl de oudste Predikant der Hervormden, die met de werkzaamheden voor beide belast is, deswege met *Zutphen* correspondeert, even als voor het Zendelinggenootschap, dat hier ook nog al deelnemers vindt, met *Rotterdam*.

Onder de wetenschappelijke inrigtingen tellen wij: de Latijnsche school, aldaar sedert eeuwen gevestigd, en welke gehouden wordt in een vertrek, boven het voorportaal der Groote kerk. Zij wordt gemiddeld bezocht door een tiental leerlingen, die door eenen Rector onderwezen worden. De eerste van wien wij lezen dat hij het rectoraat alhier heeft waargenomen is geweest Petrus Eltink, die tevens Organist en Psalmist was, en het Rectoraat in 1611 waarnam, doch in 1630 vervangen werd door Georgius Reuter. Voorts zijn hier nog drie scholen, als: eene Fransche school voor jonge heeren; eene stads Fransche school voor meisjes, en eene stads Nederduitsche school.

Ook bestaat hier een Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, dat den 25 Februarij 1822, is opgerigt, 30 leden telt, en eene spininrigting heeft daargesteld, waar 20 tot 30 arme lieden werk vinden, terwijl het veel ter bevordering van het onderwijs aan minvermogenden, alsmede van het onderrigt in de teekenkunst bijdraagt.

Onder de te dezer stede bestaande genootschappen kan men ook nog brengen twee Gilden of Broederschappen, waarvan de oorsprong tot hooge oudheid opklimt. Het eene eigenlijk Sint Jurrien of st. Antoniesgroote-broederschap geheeten, doch thans meestal het Gilde van Eendracht genoemd, heeft eenig inkomen en een gestoelte in de Groote kerk. Het andere gilde, het Gilde van vrede genaamd, heeft mede eenig inkomen en een gestoelte in de groote kerk.

Doetinchem is de geboorteplaats van den Staatsman Christiaan Anthonie Verhuell, die onder Koning Lodewijk Ambassadeur aan het Hof van Spanje is geweest, en van diens broeder, den Admiraal en Pair van Frankrijk, Karel Hendrik Verhuell.

Het is uit de geschiedenis bekend, dat Arnold, Hertog *van Gelder*, in het jaar 1465, door zijnen zoon Adolf werd opgeligt, en op het kasteel te Buren gevangen gehouden. Jan, Hertog *van Cleve*, wiens zuster met Arnold was gehuwd, viel, onder voorgeven van zich de zaak van den gevangen vader aan te trekken, in het graafschap Zutphen, waarvan hij een gedeelte aan zijne heerschappij dacht te hechten. Dit was voor de Doetinchemmers zeer nadeelig, want, toen op den 18 Maart 1466 eenige Cleefschen, te Emmerik eenige wijnvaten met water gevuld hebbende, en die naar het dorp Wehl, in de Lijmers gelegen, vervoerden, lieten de Doetinchemmers zich daardoor verschalken, en belust, om dien buit meester te worden, trokken zij er op aan, maar werden, met verlies van 70 dooden en gevangenen, teruggeslagen; hetwelk ten gevolge had, dat de inwoners van Doetinchem deel namen in het verbond, hetwelk Hertog Adolf met den Aartsbisschop van Keulen, tegen den Vorst van Cleve, aanging.

Toen, in het jaar 1481, geheel Gelderland onder het gebied van MAXIMILIAAN, Aartshertog *van Oostenrijk*, overgegaan was, gaf JAN, Vorst *van Cleve*, zijne rekening over, van moeite en verlies, geleden in den Gelderschen oorlog, ten behoeve van het Huis van Bourgondië, makende tevens aanspraak op eenige Geldersche plaatsen, onder anderen op DOETINCHEM, destijds eene bloeijende stad en aanzienlijke vesting; doch zijne rekening vond men te hoog en zijne aanspraken te ongegrond, om die dadelijk toe te staan, en nadat hij, gedurende de onderhandeling daarover, in het jaar 1481, overleden was, sloot zijn zoon en opvolger, JAN II, eene overeenkomst, waarbij hij afstand deed van alle aanspraak op de vesting DOETINCHEM.

Toen echter Gelderland, op het laatst der vijftiende eeuw, zijnen wettigen Erfvorst, KAREL VAN EGMOND, weder tot Heer had aangenomen en MAXIMILIAAN VAN OOSTENRIJK, die intusschen Roomsch Keizer was geworden, Gelderland voor zijnen zoon FILIPS *den Schoone* verlangde, vingen de Vorsten van Gulik en Cleve wederom den oorlog aan, die na een kort bestand, in 1498, hevig hervat werd. De Cleefsche Vorst hernieuwde zijne oude aanspraak op DOETINCHEM, en bedong, bij verdrag, die vesting voor zich te mogen innemen. Ten einde spoediger vrucht van deze overeenkomst te trekken, rukte JAN II, Hertog *van Cleve*, in de lente van 1499, voor DOETINCHEM. Hij sloot de stad aan alle zijden in, en tastte, zoo als de overlevering berigt, haar inzonderheid van den kant der Gruitpoort aan, waar hij zijn geschut plantte op de hoogten, welke de stad bestrijken; doch daar de Gelderschen, intusschen in zijn land vielen, en met rooven en branden deerlijk huis hielden, werd hij genoodzaakt het beleg op te breken en naar zijn eigen land te trekken, om dat te verdedigen.

DOETINCHEM werd door FILIPS *den Schoone* vermeesterd, maar schijnt niet lang in zijne magt gebleven te zijn; want kort daarna vinden wij het weder in handen van KAREL *van Egmond*. Onder de regering van dezen Vorst trof DOETINCHEM de grootste ramp, waarvan hare geschiedenis melding maakt, te weten de felle brand, door welke het grootste gedeelte der stad, benevens de kerk en het Raadhuis in asch verkeerde. Dit verschrikkelijk onheil had plaats op Goeden Vrijdag (19 April) van het jaar 1527, des middags ten 12 ure. De overlevering wil, dat de brand zijnen aanvang nam, bij eenen bakker, die bezig was eenig vlas te droogen, en dat slechts weinige huizen aan de algemeene verwoesting ontkomen zijn. Tot overmaat van ramp zijn bij dit onheil alle stadspapieren en archieven, die op het raadhuis bewaard werden, eene prooi der vlammen geworden.

Bij den togt van WILLEM I, Prins *van Oranje*, die in het jaar 1568 met een aanzienlijk leger over de Maas trok, werd ook DOETINCHEM in staat van tegenweer gesteld, maar toen die Vorst terug trok, werd ook binnen deze stad het volk betaald en afgedankt, terwijl de burgerij, uit handen van zekeren Bevelhebber of Hopman TEUNISSE, die zijn volk alhier met volle betaling afdankte, een nieuw rood vaandel ontving, misschien wel als eene belooning voor betoonden ijver.

De mare der inneming van Brielle in het jaar 1572, was naauwelijks tot aan de overzijde van den IJssel doorgedrongen, of MAARTEN VAN ROSSUM spande alles in, om DOETINCHEM te verdedigen, betwelk ook geenszins overbodig was, want den 22 Junij vertoonde de Graaf VAN DEN BERGH zich voor de stad, en eischte dat men hem en zijne manschap den kost zoude bezorgen, en ham en brood zou doen toekomen; hierop een weigerend antwoord hebbende bekomen, trok hij af. Vóór

zijne aankomst had men in DOETINCHEM alle voorzorgen genomen, en ook alle huislieden uit het ambt in de stad gebragt, die hier dag en nacht waakten, en daarvoor den kost ontvingen. Op het berigt echter dat de Graaf VAN DEN BERG zich van Zelhem verwijderde, liet man deze landlieden naar huis gaan, en ontblootte alzoo de stad, die spoedig daarop, waarschijnlijk bij verrassing, door de Staatschen, onder VAN AKEN, werd ingenomen. Bij hem bevond zich zekere ALBERS, als zaakgelastigde van den Graaf VAN DEN BERG, die ook zelf spoedig binnen de stad verscheen, waar men van zijne tegenwoordigheid weinig voordeel trok; hij betaalde zijne soldaten met geld van lood vervaardigd, en een zekere WOUW WUSTJES, in DOETINCHEM woonachtig, werd gemagtigd, om voor dat looden geld alles aan de soldaten te leveren, wat zij begeerden, met name: vleesch, spek, bier, en laken, onder verzekering, dat de Graaf VAN DEN BERG, dit looden geld tegen goede munt zoude inwisselen; doch de leverancier kwam hierbij veel te kort, want de Graaf trok eerlang weg, zonder aan zijne belofte te denken; terwijl hij bovendien plunderde wat hij kon. Uit de kerk nam hij mede al het geld en zilver, benevens vijf zakken koperwerk, mitsgaders de heilige kelk, en het verdere vaatwerk, wegende te zamen acht en twintig ponden gouds; met deze buit en wat hij verder uit andere steden roofde, ging hij naar Bremen, van waar hij daarna terug kwam, en, op betuigd leedwezen, wegens zijn gehouden gedrag, als Stadhouder werd aangesteld. Nog in dit zelfde jaar 1572, verwisselde DOETINCHEM, onderscheidene malen van Heer. Den 18 October verscheen hier VAN ROSSUM, van wege den Koning van Spanje. Reeds den 22 daaraanvolgende bemagtigde WILLEM I, Prins *van Oranje*, de stad, en verbleef aldaar twee nachten, als wanneer hij met zijn leger naar Lochem trok. Hij werd weder gevolgd door DON FREDERIK VAN TOLEDO, zoon van den Hertog van ALBA, die, den 26 October, binnen DOETINCHEM verscheen en er vier dagen doorbragt, in hetzelfde huis, waar de Prins zijn verblijf had gehouden, trekkende vervolgens op Zutphen, welke stad hij innam en de inwoners zeer mishandelde. Nadat de Hertog van ALBA de Nederlanden verlaten had, geraakte DOETINCHEM weder in handen der Staatschen, hoe en wanneer is onbekend, doch in den nacht tusschen Donderdag en Vrijdag 9 en 10 Julij 1579, ten twee ure, werd deze vesting onverhoeds ingenomen door MAARTEN SCHENK VAN BLEIJENBEEK, met slechts weinig volk, zoo te voet als te paard; hij beroofde de burgers van geld en goed, en sloot ze daarop in de kerk, waarin zij van Vrijdag tot Zaturdag morgen 2 ure opgesloten bleven; op dien dag werd Hopman KORTVERDEN, een van SCHENKS bevelhebbers, door zijn eigen volk toevallig doorschoten, terwijl hij zich op den wal bevond, en daar hij de aanlegger was van het opsluiten in de kerk, zoo liet men na zijnen dood de burgers weder los, met belofte van groote belooning, indien zij op de wallen, bij de krijgslieden, wilden blijven en de stad tegen Oranje helpen verdedigen, doch de burgers, in dezen oorlog geen genoegen vindende, hielden zich schuil tot op Zondag 12 Julij; alstoen kwamen de krijgslieden van het regement JACOB VAN STEENBACH, alsmede van KORTEBACH, STEGEMAN en TELIGT uit Braband, benevens een aantal burgers uit Deventer, Zutphen en Doesborgh ten behoeve der Staten van den lande gewapend, en namen DOETINCHEM in bezit, terwijl SCHENK en de zijnen aftrokken. Aan deze nieuwe gasten moesten de burgers 9000 gulden betalen, ten einde aan de krijgslieden een halve stormmaand te voldoen, en daarbij werd door de gewapende burgers van Deventer, Zutphen en Doesborgh de kerk meer geplunderd,

dan immer te voren geschied was. De armoede, die hierdoor in Doetinchem ontstond was grooter dan iemand heugde, want men moest al dit volk den kost geven, zoo lang als zij daar waren. Desniettemin werd in Doetinchem het gezag van den ontluikenden Staat der Nederlanden voor eenen geruimen tijd gevestigd. Doch Maarten Schenk, eenmaal Doetinchem veroverd hebbende, besloot het nog eens te beproeven. Hij kwam van Grol, dat hij had ingenomen, en verscheen Donderdag namiddag, 6 October 1580, voor de stad, met den Overste van Rennenberg, Heer van *Anholt*, en Johan Struff, mitsgaders 22 vaandels voetvolk en 600 paarden. Hun leger aan twee zijden der stad hebbende opgeslagen, eischten zij die tweemaal op, eerst op genade en ongenade, daarna behoudens lijf en goed; doch beide reizen sloeg men de opeisching af, en nadat de vijand een schutgevaarte had gehouden, trok hij in den nacht van Woensdag 12 October weder weg, zijn leger in den brand stekende, en begaf zich naar Friesland. De bezetting van de stad bestond toen uit vier Hollandsche vaandels voetvolk, welks Hoplieden waren Rudolf Scheel, Jan van Vianen en Jaarsveld, Wolter van Doornik en Goessen van Berenkerk.

Het is om dezen tijd of wel iets later, dat men de woedende pestziekte stellen moet, waarvan nog zoo vele overleveringen worden aangetroffen. In de stad zegt men groeide het gras op de straten; het Ambt scheen geheel uitgestorven; van talrijke huisgezinnen, die des morgens in goeden welstand waren, vond men des avond slechts de lijken. De ziekte, die met uitslag aan de handen begon, besliste het lot der lijders binnen weinige uren; men was genoodzaakt van elders menschen te ontbieden, tot het begraven der dooden.

De Admirant van Arragon in het jaar 1598 over den Rijn getrokken zijnde, en Emmerik, nevens nog eenige plaatsen, vermeesterd hebbende, met voornemen om zich ook van Doesborgh meester te maken, tastte eerst het stadje Doetinchem aan, beschoot het aan zijne zwakste zijde, te weten aan de Gruitpoort, en veroverde het na drie dagen, namelijk op den 18 November.

Het onheil, dat vervolgens in de stad begon te heerschen, was waarlijk groot; niet alleen dat er op St. Maarten een brand uitbrak aan de Gruitpoort, door eenen Spanjaard aangestoken, maar ook verbrandde er op Goeden Vrijdag 1599 een groot gedeelte der stad, door toedoen der Spaanschen, die groote vuren aanleiden en niet wilden gedoogen, dat men de brandklok luidde. De brand begon aan de Homburgerpoort, welke, benevens 90 huizen, afbrandde. Het is deze brand, waarin de straat is vernield, welke achter de Homburgerstraat gelegen heeft en die nimmer herbouwd is, wordende de ruimte thans beslagen door de tuinen achter de huizen in de gezegde straat (oostzijde). Opmerkelijk is het, dat de twee grootste brandonheilen in deze stad beide op Goeden Vrijdag, twee en zeventig jaar na elkander, hebben plaats gehad. Voorts heerschte er in de stad, door duurte, ziekte en armoede, eene nooit beleefde ellende. De Spaanschen knevelden de burgers zoodanig dat zij grootendeels in stilte de stad verlieten, met achterlating van alles wat zij bezaten. Bij alle deze ellende en onheilen, voegde zich nog eene zamenzwering onder de Spanjaarden zelve, waardoor de stad een vreeslijk onheil boven het hoofd hing. Eenige Spaansche krijgslieden spanden met elkander zamen, om hunnen eigen Oversten te vermoorden, de stad in brand te steken, de voornaamste burgers gevangen te nemen, en zich met hunne goederen te verrijken; als wanneer zij waarschijnlijk de vesting zouden verlaten hebben. Tot volvoe-

ring van dit verraad, vergaderden eenige Spanjaarden in de Kapoenstraat bij den rosmolen, op den 13 April 1599, doch een Kapitein werd heimelijk van dit hun voornemen onderrigt, dat insgelijks ter oore van den Wachtmeester kwam; een hoop volks verzameld hebbende, omringden zij des nachts den rosmolen en namen de muiters gevangen, van welke vele geworgd en hunne lijken ten toon gesteld werden. Den 7 Mei daaraanvolgende verlieten de Spaansche troepen de stad, die, ten zelfde dage, drie vaandels krijgsknechten van Graaf Harmen van den Berg ontving, blijvende dus nog altijd de zijde van Spanje toegedaan; doch toen het leger van den Admirant, in het volgende jaar, meest weder naar Braband terug getrokken was, zond Prins Maurits zijnen neef, Graaf Willem van Nassau, Gouverneur van Friesland, met eenige manschappen en oorlogsbehoeften af, om de stad den vijand weder te ontnemen, hetgeen door hem, na een beleg van nog geene vier dagen, geschiedde. Naderhand, in het jaar 1607, werd er een besluit genomen, om dit stadje, benevens Lochem, van wederzijde neutraal te maken, en hare vestingwerken te sloopen, wordende, die van Gelderland verzocht, er hunne toestemming toe te geven, hetwelk zij ook deden, hoewel de zaak nooit is ten uitvoer gebragt. Tijdens den eersten Munsterschen oorlog, maakte de Bisschop van Munster aanspraak op eenige plaatsen in dit gewest, onder anderen op Doetinchem, en het gelukte hem de stad te bemagtigen, toen hij in 1665 met een leger van 18,000 man, een inval deed in het graafschap Zutphen. Bijzonderheden aangaande deze verovering meldt de geschiedenis niet; doch hoelang de Munsterschen de stad in bezit hielden, kan men eenigzins daaruit opmaken, dat de laatste kerkenraadsvergadering gehouden werd den 13 September 1665, en de eerste, na het vertrek der vijandelijke troepen den 29 April 1666, dus ruim zeven maanden, later.

Slechts zes jaren daarna geraakte Doetinchem andermaal, ofschoon wederom voor eenen korten tijd, in vijandelijke handen. De Franschen in het jaar 1672 eenen plotselijken inval in de Nederlanden doende, was Doetinchem op last van de Heeren Staten, met eenige nieuwe vestingwerken versterkt, doch, ofschoon deze reeds meer dan 30,000 gulden gekost hadden, lag het stadje, bij de aankomst van den vijand, nog open, kunnende alzoo geen grooten tegenstand bieden. De Kommandant Molkman, slechts vier nieuw geworven kompagniën onder zich hebbende, bood echter den vijand het hoofd, zoo dat er twaalf of dertien der eerste bespringers sneuvelden, en hij het stadje aan den Franschen Generaal Bouvoise, op zeer aannemelijke voorwaarden, overgaf, waarbij bedongen werd, dat hij, met de geheele bezetting, gewapend, met slaande trom en vliegende vaandels, in veiligheid tot aan de stad Doesborgh zou worden geleid, en dat de burgers in alle zekerheid binnen de stad zouden blijven. Dit geschiedde den 9 Junij des jaars 1672. Doetinchem werd nu met eenig krijgsvolk van den Bisschop van Munster, onder den Overste Post, eenigen tijd, bezet, tot dat de Franschen hun afscheid weder uit de Nederlanden moesten nemen, als wanneer zij van deze gasten mede ontlast werd.

De stad Doetinchem, had ten jare 1704, het genoegen om Doesborgh te bevredigen, alwaar men onder elkander twistte over de keus van Regenten. — In 1754 deelde de stad in de algemeene ramp, welke het graafschap Zutphen trof, door de opzwelling van de Berkel, waardoor het land rondom Doetinchem tot aan de daken onder water stond, en in de stad meest alle kelders en onderscheidene straten onderliepen.

In 1764, had men er weder eene overstrooming, veroorzaakt door eene doorbraak in de Kanonsdijk. In 1774, heerschte hier, gelijk elders de veepest. — In 1783, moet er te DOETINCHEM eenen hevigen rooden loop gewoed hebben. — In het volgende jaar had men er eene ontzettende overstrooming, veroorzaakt door eene doorbraak van den Rijn. Het ijs barstte in den IJssel los, welke rivier, bij het zoogenaamde Hoendernest, doorbrak, hetgeen groote schade en ellende veroorzaakte. — In 1787 werd ook deze plaats gelijk andere door de Pruissische troepen bezet, en den 25 November 1794, trokken de Keizerlijken de stad binnen, waar zij bleven tot in het begin van Februarij; toen deze de stad hadden verlaten, kwamen den 8 Februarij 1795 de Franschen haar bezetten. — In 1809 brak de Rijn weder door, en veroorzaakte eene groote overstrooming, eenen hevigen ijsgang in den Ouden-IJssel, waardoor de brug voor de stad weggenomen werd. — In 1813 had men in deze stad, bij den intogt der Bondgenooten, eene zware inkwartiering, en in het volgende jaar 1814 wederom eene doorbraak aan den Rijndijk, waardoor een groot gedeelte der stad onder water liep.

Het wapen van DOETINCHEM bestaat in eenen staanden gekroonden leeuw, met eenen dubbelen staart, tusschen drie mispelbloemen.

DOETINCHEM (AMBT-), gem. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., distr. en arr. *Zutphen*, kant. *Doetinchem* (3 k. d., 13 m. k., 5 s. d.); palende N. W. aan de gem. Hummelo-en-Keppel, N. aan Zelhem, O. aan Wisch, Z. aan Bergh, W. aan Wehl; terwijl het van alle kanten de gem. Stad Doetinchem insluit.

Zij bevat de buurs. Dichteren, Gaanderen, IJssevoorde, Langerak en Oosselt en daarin de havez. Hagen, de landg. Beeklust, Eeltink, de Kruysberg, Rekkum en Slangenburg. In de vijftiende eeuw had men er mede het klooster Bielhem, hetwelk in de 16e eeuw gesloopt is, doch waarvan nog hier en daar overblijfselen van de fondamenten te ontdekken zijn. De gem. beslaat eene oppervlakte van 4552 bund. 23 v. r. 25 v. ell., telt 375 h., bewoond door 469 huisgez., te zamen uitmakende eene bevolking van 2500 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De voortbrengselen van den grond zijn: tarwe, raapzaad, boekweit, rogge, aardappelen, en alle soorten van tuinvruchten. Aanzienlijk is de opbrengst van hout, hetwelk hier in menigte groeit, en gedeeltelijk op de plaats zelve tot houtskool gebrand, en aan de ijzergieterijen en verder geleverd wordt. Almede valt de eikenschors, eik genaamd hier in groote hoeveelheid, en er wordt veel vlas, hier *lijn* geheeten, gebouwd, veel garen gesponnen en veel linnen geweven, zoo tot eigen gebruik als tot verkoop. Ook heeft men er veel veengrond, waaruit men eene soort van turf vervaardigt, *kluen* genaamd, welke op de eene plaats beter, op de andere minder is, doch over het geheel genomen voor de Hollandsche en Friesche wijken moet. Mede wordt hier tamelijk veel oer of ijzererts opgegraven, dat veel voordeel aanbrengt, en men vindt in deze gem. aan den Koekendaal, eenig goud en zilver, ofschoon in geen genoegzame hoeveelheid om de onkosten der bewerking goed te maken. Vroeger bestond in deze gem. ook eene ijzergieterij, doch deze is naar Keppel verplaatst.

Men treft in het AMBT-DOETINCHEM de heerlijkste wandelingen aan; terwijl het ook veel gelegenheid tot jagen oplevert.

De Herv., die hier ruim 1350 in getal zijn, behooren tot de gem. *Doetinchem*. — De R. K., van welke men er 1150 aantreft, worden tot de stat. van *Doetinchem-en-Wijnsbergen* gerekend, die onder

deze gem. te Oosselt eene kerk hebben. — De Evangel. Luth., van welke men er een vijftal heeft, behooren tot de gem. van *Doetinchem*.

Men heeft in deze gem. twee scholen; als eene te Gaanderen en eene te IJsselvoorde. — De nieuwe begraafplaats van deze gem., die zeer goed ingerigt is, ligt in de buurs. IJsselvoorde.

DOETINCHEM (SCHEPENDOM), benaming van dat gedeelte der gem. DOETINCHEM, in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., distr. en arr. *Zutphen*, kant. *Doetinchem*, hetwelk buiten de stad Doetinchem gelegen is. Het bevat noch buurs. noch geh., maar bestaat uit eenige verspreid liggende h., waaronder het buit. Slingervliet. Men telt er 180 zielen.

Het beslaat eene oppervlakte van 266 bund. 91 v. r. 4 v. ell. gronds, die houtgewas, rogge, gierst, garst, aardappelen, allerlei tuinvruchten, en eene geringe hoeveelheid tabak oplevert.

Ook vindt men in dit schependom de stadsbegraafplaats, op eenen zeer korten afstand van de stad en zeer wel aangelegd; de weide, het Homburgerbroek, en eenen windkorenmolen, welke laatste bij den storm van 9 November 1800 werd omvergeworpen, waarbij twee menschen verpletterd werden; terwijl de molenaars knecht, die zich in den molen bevond, toen de molen omviel, er met eene kleine wonde aan het been afkwam, hoewel hij zoo vast tusschen het houtwerk was ingeklemd, dat hij er moest worden uitgezaagd.

DOETINCHEM-EN-WIJNSBERGEN, R. K. stat., in het aartspr. van *Gelderland*.

Zij telt ruim 1800 zielen, en heeft twee kerken, eene te Oosselt, gem. *Ambt-Doetinchem*, en eene te Wijnsbergen, gem. *Bergh*, bij welke laatste kerk de pastorie staat. Deze beide kerken, welke 1 u. gaans van elkander liggen, worden door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend.

DOETOE, kl. eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidoostereilanden van Banda* behoorende; 2 m. N. van Babber, 7° 8′ Z. B., 148° 36′ O. L.

Het heeft niet meer dan eene mijl in omtrek, en is aan de Zuidkust bezet met een rif, dat wel 1 tot 2 mijlen in het rond loopt.

DOETSCHEPOLDER of DOEDTPOLDER, pold. in den *Alblasserwaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en kant. *Gorinchem*, gem. *Giessen-Nieuwkerk-en-Moesenbroek*; palende N. aan de Giessen, die hem van den Polder van Peursum scheidt, O. aan Moesenbroek, Z. aan den Bovenpolder van Hardinxveld, W. aan den Nederpolder.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 180 bund., en wordt, met den polder *Moesenbroek*, door eenen molen op de Giessen van het overtollige water ontlast.

DOEVEREN, heerl. in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Drongelen-Hagoort-Gansoyen-en-Doeveren*; palende N. aan Genderen, O. aan Heesbeen, Z. aan het Oude-Maasje, W. aan Gansoyen..

Deze heerl. werd, in het jaar 1140, door JOHAN III, Heer van *Heusden*, gegeven aan zijnen tweeden zoon JAN, die daarop den naam van DOEVEREN, en een rood rad op een zilveren veld ten wapen aannam. Doch daar JAN, door den dood van zijnen oudsten broeder WILLEM, die zonder kinderen overleed, Heer van Heusden was geworden, werd de heerl. DOEVEREN alzoo weder met die van *Heusden* verknocht; waaruit is op te maken, dat het dorp DOEVEREN vroeger tot Heusden behoord heeft. Ook is het niet onwaarschijnlijk, dat het mede een gedeelte der voorstad van Heusden uitgemaakt heeft, te meer daar men

tusschen Doeveren en *Heusden* overal de sporen nog vindt, dat er gebouwen gestaan hebben, en dat dus het heerlijke van Doeveren, eerst aan de Graven, vervolgens aan de grafelijkheid van Holland is overgegaan, immers van andere vroegere Heeren van dit dorp vinden wij niets vermeld. De ambachtsheerlijkheid van Doeveren, met al hare toebehooren, is, op den 25 Julij 1724, publiek verkocht, en daarmede verleid Mr. Maarten Vlaardingerwoud, Oud-Schepen der stad Rotterdam, die haar den 2 December 1727 heeft opgedragen aan den Heer Carel Lodewijk van Wassenaar, Brigadier in dienst dezer landen. Uit diens geslacht is het in dat van Perponcher de Sedlinsky gekomen, en van dat weder aan Jacob Diederik Graaf van Reede en Athlone, wiens zoon G. G. H. Graaf van Reede, Ginkel en Athlone, te 's Gravenhage, het, sedert het jaar 1833, bezit. Zij bevat den Polder van Doeveren, het Poldertje beneden de brug van Doeveren en het Poldertje boven de brug van Doeveren, en daarin het d. Doeveren, en eenige verstrooid liggende huizen. Zij beslaat eene oppervlakte van 221 bund. 69 v. r. 22 v. ell.; telt 17 h. en 120 inw., die meest hun bestaan vinden in de veeteelt, terwijl het land in deze heerl., dat laag en broekig is, meest uit wei-, gras- en hooiakkers bestaat.

De Herv., die er 80 in getal zijn, behooren tot de gem. van *Doeveren-met-Gansoyen-en-Genderen*.

De R. K., van welke men er 40 aantreft, behooren tot de per. *Heusden*.

Men heeft in deze heerl. ééne school.

Het d. Doeveren, oudtijds Douveren en later Doveren geheeten, doch nu reeds sedert eenen geruimen tijd zijne tegenwoordigen naam dragende, zoude, volgens sommigen, even als *Dover* of *Douvres*, in Engeland, zijnen naam ontleenen van de Deenen. Het ligt 3 u. W. ten N. van 's Hertogenbosch, $\frac{3}{4}$ u. W. ten Z. van Heusden, $\frac{1}{2}$ u. O. van Drongelen, aan den oever der Oude-Maas, waarover te dezer plaatse eene brug ligt, terwijl de Oude-Maas alhier door eene sluis binnensdijks loopt, welke sluis door ééne batterij gedekt is. Zie voorts het art. Doeverenschesluis.

Men telt er in de kom van het dorp 10 h. en 60 inw.

De kerk, welke oudtijds op den zeedijk, digt bij de Doeverensche sluis heeft gestaan, en alzoo zeker na den jare 1421 gebouwd is, schijnt een vrij groot gebouw te zijn geweest, en daardoor het woeden des oorlogs te beter te hebben kunnen verduren, om dat die van Heusden, in den Spaanschen oorlog, zich voor den vijand trachtende te dekken, deze kerk met wallen omsingelden en met eene schans versterkten, waardoor de sluis gedekt werd. Het is ligt op te maken, dat de kerk, in deze schans staande, door het geschut veel te lijden had. Ook schoot er, op het laatst der zeventiende eeuw, niets meer dan een gedeelte van over, hetgeen echter tot de godsdienst bekwaam gemaakt en met een spits houten torentje, waarin de klok gehangen was, voorzien werd; doch dit torentje, in den jare 1774, om zijne bouwvalligheid afgebroken zijnde, werd de klok boven in de kerk gehangen; en zoo is de kerk, zonder aanmerkelijke verandering, blijven staan tot in het jaar 1793, als wanneer er op den 17 Februarij voor de laatste maal in gepredikt is. Kort daarna werd deze kerk, die toch oud en bouwvallig was, en die men niet zonder gevaar tot de godsdienstoefening kon gebruiken, afgebroken. Vervolgens werd de godsdienst, van den 24 April 1795 tot op het laatst van het jaar

1794, waargenomen in eene daartoe gehuurde kamer; doch toen de Franschen, op den 29 December van dat jaar, de schans bezet hadden en de voornoemde kamer en het geheele huis vol Franschen lag, is het, hetzij bij ongeluk, of, zoo als sommigen willen, door moedwil, des morgens, op den 5 Januarij 1795, staande het beleg van Heusden, geheel afgebrand. Naderhand werd de godsdienst in de kerk te Genderen, mede voor Doeveren, waargenomen, mits die van Doeveren een vierde gedeelte van het armengeld genoten, dat in het zakje verzameld werd. Dit duurde zoo voort, tot dat de nieuwe kerk, in de jaren 1803 en 1804, gebouwd werd midden in de kom van het dorp, omtrent 100 ellen W. van de schans; doch hoezeer de fondamenten voor den toren mede in den jare 1803 met den grond gelijk opgemetseld zijn, zoo heeft men echter, uit gebrek aan fondsen, het verder opbouwen moeten staken, zoodat de kerk thans nog zonder toren is; waarom de klok dan ook, sedert het jaar 1793, in eenen boom, nabij de nieuw gebouwde kerk staande, gehangen is. — De dorpschool wordt gemiddeld door 20 leerlingen bezocht.

Bij den vreesselijken watervloed van 18 November 1421 vloeide ook dit d. geheel onder, waardoor vele ingezetenen hun leven verloren en andere groote schade aan have en goed leden. Ook bij den watervloed van Januarij 1809 stroomden hier de landen ten minste acht voeten diep onder.

De Franschen, die in het jaar 1672 eenen vergeefschen aanslag op Heusden gewaagd hadden, plunderen en mishandelden op eene baldadige wijze de huislieden onder dit dorp. Den 21 Junij 1767 moest Doeveren nogmaals eene zware ramp verduren, daar een geweldige hagel bijna geheel het te veld staande koren en gewas, hetwelk alle hoop op eenen gezegenden oogst gaf, vernielde, terwijl de storm, welke den hagel vergezelde, boven dien een huis en eene schuur nederwierp.

De kermis te Doeveren valt in den eersten Maandag in October.

DOEVEREN (POLDER-VAN-), pold. in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Drongelen-Hagoort-Gansoijen-en-Doeveren*; palende N. aan den polder van Genderen, O. aan den polder van Heesbeen, Z. aan den Ruimerdijk, W. aan den polder van Gansoijen-en-Drongelen.

Deze pold., die in het jaar 1422 bedijkt is, beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 165 bund. 58 v. r. 3 v. ell., waaronder 158 bund. 38 v. r. 39 v. ell. schotbaar land, telt 17 h., waaronder 8 boerderijen, en wordt door eene sluis op het Oude-Maasje van het overtollige water ontlast. Het land ligt 7 palm. boven A. P. Het polderbestuur bestaat uit eenen Schout, die tevens Secretaris is, en drie Heemraden.

DOEVEREN (POLDERTJE-BENEDEN-DE-BRUG-VAN-), onbehuisd poldertje in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Drongelen-Hagoord-Gansoyen-en-Doeveren*; palende N. aan den Zeedijk, O. aan de Baardwijksche Steeg, Z. aan het Oude-Maasje, W. aan het Rietgors.

Dit pold. ligt buiten den zeedijk, en is voorzien van eene kade voor vloed in den zomer. Het is groot 3 bund. 13 v. r. 50 v. ell. Het overtollige water wordt door eenen houten duiker op het Oude-Maasje uitgeloosd. Het land ligt 9 palm. boven A. P. Het bestuur wordt door den eigenaar uitgeoefend.

DOEVEREN (POLDERTJE-BOVEN-DE-BRUG-VAN-), onbehuisd poldertje in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr.,

arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Drongelen-Hagoort-Gansoyen-en-Doeveren;* palende N. aan den Zeedijk, O. aan het poldertje Beneden de Doeversche sluis, Z. aan het Oude-Maasje, W. aan de Baardwijksche steeg.

Dit pold, dat buiten den zeedijk ligt en voorzien is van eene kade voor vloed in den zomer, beslaat eene oppervlakte van 92 v. r. 70 v. ell., en loost door eenen houten duiker uit op het Oude-Maasje. Het land ligt 9 palm. boven A. P. Het bestuur wordt door den eigenaar uitgeoefend.

DOEVEREN (SCHANS-OP-), voorm. schans in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Braband*, een weinig ten O. van het d. Doeveren.

In den Spaanschen oorlog aangelegd, en van eene bezetting voorzien, werd zij naderhand aanmerkelijk versterkt, en had vele aanvallen te verduren. Zoo werd zij, in het jaar 1589, ingenomen door Graaf Karel van Mansfelt, doch in het volgende jaar herwonnen door Maurits, Prins *van Nassau*. Den 2 Augustus 1605 meende de bezetting van 's Hertogenbosch haar met geweld te veroveren, doch de dappere Overste Willem van Panderen, van Haarlem, aan wien zij was toevertrouwd, verdedigde haar zoowel, dat de vijand met bebloede koppen moest aftrekken.

Hoewel in het midden der vorige eeuw vrij wat vergroot en versterkt zijnde, was zij, bij de uitbarsting der Belgische onlusten, schier geheel vervallen, als wanneer zij in het jaar 1831 nogmaals is opgemaakt, rondom van palissaden voorzien, en met eene wacht bezet. Na de eindschikking met Belgie, is zij echter weder verlaten, en zijn de palissaden verkocht, zoodat er thans niets meer te zien is, dan de batterijen, welke de hoogte, waarop de kerk gestaan heeft, omgeven.

In het jaar 1839 is er nog aan het Pruimendijkje, ongeveer 200 ell. N. van de schans, eene batterij aangelegd, om den vijand het naderen tot de schans te beletten.

DOEVEREN-MET-GANSOIJEN-EN-GENDEREN, kerk. gem., prov. *Noord-Braband*, klass. en ring van *Heusden*.

De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Hendrik Thammerus, die in het jaar 1610 van Eethen herwaarts kwam, maar in het jaar 1619 afstand van zijne dienst deed. Het beroep geschiedt door den kerkeraad, maar voor Doeveren heeft de Ambachtsheer het regt van agreatie.

Men heeft er twee kerken, ééne te Doeveren en ééne te Genderen, en telt er 450 zielen.

In den laatsten tijd is deze gem. vermaard geworden, doordien de toenmalige Predikant H. P. Scholte een der eersten is geweest, die zich met een groot gedeelte zijner ledematen van het Herv. kerkgenootschap heeft afgescheiden, doch nadat hij afgezet en van hier vertrokken was, zijn de meeste leden der gemeente weder tot het voorzeide kerkgenootschap teruggekeerd.

DOEVERENSCHESLUIS, zware steenen sluis in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Braband*, in het d. *Doeveren;* dienende om een groot gedeelte van het bovenland van Heusden, op het Oude-Maasje, van het overtollige water te ontlasten.

Wanneer men het water, dat door de zware sluizen, aan de stad Heusden liggende, kan worden ingelaten, in het land van Heusden houden wil, ten einde de stad voor vijandelijke aanvallen te beveiligen, dan worden de deuren dezer sluis toegetempeld, zoo als zulks in de ja[illegible] 1748, 1795 en 1794 heeft plaats gehad.

DOEVERENSCHESLUIS (POLDERTJE-BOVEN-DE-), pold. in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem *Oudheusden-Elshout-en-Hulten*; palende N. aan den Zeedijk, O. aan het Oude-Maasje, Z. mede aan het Oude-Maasje, W. aan het poldertje Boven de Brug van Doeveren.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 2 bund. 16 v. r. 80 v. ell., en wordt door eenen houten duiker op het Oude-Maasje van het overtollige water ontlast. Het land ligt 9 palm. boven A. P.

DOEWA, POELOE DOEWA, eil. in *Oost-Indië*, in den *Sundasche Archipel*, aan de Noordkust van het eil. *Java*, voor de Baai van Bantam.

DOEWABLAS, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie DOEA-BELAS-KOTTA.

DOEWABLAS-TAPI-AJER (LAMBA-), distr. in *Oost-Indië*. Zie LAMBA-DOEWABLAS-TAPI-AJER.

DOEWERT, naam, bij verkorting wel eens gegeven aan het d. DODEWAARD, in de *Neder-Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie DODEWAARD.

DOEZUM of DOESUM, d. in het *Westerkwartier*, prov. *Groningen*, arr. en 4½ u. W. van *Groningen*, kant. en 2½ u. Z. W. van *Zuidhorn*, gem. en ¾ u. W. ten Z. van *Grootegast*, in een boomrijk oord, op eenen zandgrond.

Tot dit d. behooren de geh. de Eest of Eese, de Uithorn, het Peeboseh, de Snipperij, de Kornhorn en een gedeelte van Stroobos. De inw. vinden meest hun bestaan in den landbouw, hoewel de grond onder dit d. zeer verscheiden is. De zandkampen strekken zich van de kerk ter wederzijden van den weg uit, doch verliezen zich ten N. in de lage landen en ten Z. in het veen. Voorts vindt men er nog lagen zandgrond, leemachtigen kouden grond, hoogen vruchtbaren zandgrond en vette klei. De lage hooilanden staan hier des winters onder water. Het dorp zelf echter ligt vrij hoog, zoo dat het bij den watervloed van 1717, waardoor de nabij gelegen dorpen onder water geraakten, bevrijd bleef (1). De inw., die allen Herv. zijn, behooren tot de gem. van *Grootegast-en-Doezum*, welke hier eene kerk heeft, dat een niet onaanzienlijk gebouw is, met een oud koor, waarin de nissen voor de beelden in de toen R. K. kerk nog zigtbaar zijn, en eenen vierkanten, duifsteenen, 24 ell. hoogen, stompen toren, doch zonder orgel. In deze kerk wordt om den anderen Zondag de dienst waargenomen door den Predikant van *Doezum-en-Grootegast*, die te Grootegast woont.

Men heeft onder dit d. twee scholen, als ééne in het d. en ééne bijschool te Stroobos.

De geringe huizen van dit dorp staan zeer onregelmatig, meest oostwaarts van de kerk, langs eenen zandigen rijweg verspreid, kerk en school staan aan de noordzijde van dezen weg, welke noordwaarts naar Dorpstertil, bij de kerk, eenen afweg heeft, de Eestweg genaamd; de weg westwaarts loopt 5 min. voorbij de kerk over een naakt en laag veld, en wordt hier de Kaleweg genoemd.

Vroeger stond hier een oude burg (zie het volgende art.), en er was ook eene heerde Rengersstede genoemd.

---

(1) Deze watervloed viel voor in den nacht tusschen 25 en 26 December van het jaar 1717, en is bij de Geschiedschrijvers onder den naam van den Zesden Kersvloed bekend. Inzonderheid werden de gewesten Groningen en Oost-Friesland daardoor geteisterd. Ook een gedeelte van Friesland en Noord-Holland werd door dien vloed onder water gezet.

DOEZUM (HUIS-TE-), voorm. burgt, in het *Westerkwartier*, prov. *Groningen*, 5 min. ten N. O. van *Doezum*.

Van dezen burgt, die reeds in het jaar moet afgebroken zijn, bestaat niets meer dan den naam OUDE BURGT, maar op de plaats waar hij gestaan heeft, staat thans eene boerenwoning. De laatste bewoners van dezen burgt waren HARMEN BENSEMA en WETT SICCAMA, welke laatste in 1631, de griet. van Westerdeel-Langeweld bediende, en in dat zelfde jaar met andere landeigenaren, eene overeenkomst over den omgang der regting of beurtwijze bediening van het regterambt teekende.

DOEZUMERTOGT, watertje in het *Westerkwartier*, prov. *Groningen*, dat onder *Opende* ontspringt, alwaar het DE ZIJLROE genaamd wordt, voorbij het Peebosch naar den Uithorn en het Oude Kolonelsdiep loopt, en nu, noordwaarts, DE DOEZUMERTOGT heet, stroomende naar de dorpstil, waardoor het zich in de Trekvaart van Groningen naar Stroobos ontlast.

DOGGENAARSBRAAK, meertje in *Amstelland*, ruim 1 u. W. ten N. van Amsterdam, 1 u. O. N. O. van Polanen, binnendijks tegen den Rijnlandschen zeedijk, onder door welken het met een sluisje in het IJ het overtollige water afzet.

DOGGERSBANK of DOGGERSZAND, groote bank of zandplaat in de *Noordzee*, N. W. van Noord-Holland, de Zuiderzee en de kusten van Friesland, tusschen Engeland en Jutland, in eene bijna N. W. en Z. W. strekking.

Deze bank schijnt haren naam ontleend te hebben van de doggers, eene soort van visscherschepen, die derwaarts gezonden worden, om kabeljaauw en schelvisch te vangen, die, ingezouten zijnde, onder den naam van labberdaan en zoutevisch verkocht wordt.

De DOGGERSBANK is beroemd geworden in de geschiedenis door den zeeslag van 5 Augustus 1781, tusschen het Hollandsche eskader onder den Schout bij Nacht JOHAN ARNOLD ZOUTMAN en de Engelsche scheepsmagt onder den Admiraal PARKER, waarin eerstgemelde eene volkomene overwinning op den vijand behaalde.

DOGGERSPLAATS, van ouds genaamd HOOGDUIN, alleen liggende boerenhoeve in het balj. van de *Helder-en-Huisduinen*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 6¼ u. N. N. W. van *Alkmaar*, kant. en 1 u. Z. W. van *den Helder*, gem. *den Helder-en-Huisduinen*.

Zij beslaat, met de daartoe behoorende gronden eene oppervlakte van 78 bund. 74 v. r. en behoort aan het domein.

DOGGERSZAND, groote bank of zandplaat in de *Noordzee*. Zie DOGGERSBANK.

DOHO, voorm. hoofdst. van eenen der staten van *Java*, in welke een beroemd Javaansch Vorst DJOJO BOJO geregeerd heeft. De vroegste tijd, dien men aan haar bestaan toeschrijft, is naar onze jaartelling 1195. De bouwvallen van deze stad zijn nog in de resid. KADOE te zien.

DOIJEM, geh., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*. Zie DOIJUM.

DOIJENWAERT, naam welke oudtijds wel eens gegeven werd aan het d. DODEWAARD, in de *Neder-Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie DODEWAARD.

DOIJUM of DOIJEM, geh., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*, arr. en 3½ u. W. van *Leeuwarden*, kant en 2 u. O. van *Harlingen*, ½ u. Z. van *Franeker*, waartoe het behoort.

DOINSEHOOGTE, geh. in de *Langstraat*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 4 u. N. ten O. van *Breda*, kant. en 2 u. N. van *Oosterhout*, gem. en 1 u. N. W. van *Raamsdonk*.

DOINWIER, geh., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*, arr. en 4 u. W. N. W. van *Sneek*, kant en 1½ u. W. N. W. van *Bolsward*, 1 u. Z. van *Wons*, waartoe het behoort.

DOIR, geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 3 u. Z. Z. O. van *Breda*, kant. en 2½ u. Z. O. van *Ginneken*, gem. *Chaam*.

DOIRINGEN, buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie Deuringen.

DOIRINGEN (NOORD-), buurs. en havez. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie Deuringen (Noord-).

DOIRNE, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Braband*. Zie Deurne.

DOIRNINGEN, buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie Deuringen.

DOIRNINGEN (NOORD-), buurs. en havez. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie Deuringen (Noord-).

DOK, oud. d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Preanger-Regentschappen*, reg. *Soemedang*, tusschen de Tjimanoch en de Tjipeles.

DOKKUM, st., prov. *Friesland*. Zie Dockum.

DOKKUMERDIEP, vaart, prov. *Friesland*. Zie Dockumerdiep.

DOKKUMER-EE, riv., prov. *Friesland*. Zie Dockumer-Ee.

DOKO, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerabaija*; op een groot eil., dat door twee armen der Toroesan gevormd wordt.

DOLAGAM, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Celebes*, prov. *Menado*.

DOLDER (DE), voorm. riddermatige hofst. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, gem. en 2 u. N. van *Zeyst*. — Het huis is in het jaar 1835 afgebroken.

DOLDERSUM, geh. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*, arr. en 4½ u. Z. W. van *Assen*, admin. en judic. kant. en 4½ u. N. van *Meppel*, gem. en ½ u. N. van *Vledder*; met ruim 80 inw.

DOLFIJN, nu Zwerfrust genaamd, buit. op het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*, arr., kant., gem. en ½ u. O. ten Z. van Middelburg, buiten de Segeerpoort dier stad, in de heerl. *den Hayman*.

Het bevat, behalve het heerenhuis, met tuinen en boomgaarden, nog eene boerenwoning met schoon weiland. Het huis heeft eene blaauwe arduinsteenen pui, en eenen aan beide zijden met trappen opgaanden stoep.

DOLLAARD, waterboezem ten N. O. van de prov. *Groningen*. Zie Dollart.

DOLLAARDSDIJK, voorm. dijk in het N. O. der prov. *Groningen*. Zie Dollartsdijk.

DOLLAERTPOLDER, pold. in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie Dullaertpolder.

DOLLART, Dollaard, Dollert of Dullaard, waterboezem, ten N. O. van de prov. *Groningen*, tusschen die prov. en Oost-Friesland.

Het Oldambt en Reiderland grensden voorheen onmiddellijk aan elkander, en het laatste, eene vruchtbare landstreek, lag ten O. van de provincie Groningen, tusschen de Eems en de Munstersche greuzen, en sprong al vrij diep in het tegenwoordige Oldambt in: alzoo de dorpen Westerlee, het Klooster te Heiligerlee, Winschoten en de Beerte er onder schijnen te hebben behoord. De Tjam of Zijpe immers was de scheiding tusschen beide de landen, aan deze zijde der Aa; zij nam nu haar begin in de Mederveenen, en liep ten

[illegible] Westerlee en Heiligerlee, van waar zij tusschen Midwolde, Oostwolde en Finsterwold ter linker, en Winschoten en de Beerte aan de regterhand, oostwaarts stroomde naar Niklaaskerk, bij Oost-Finsterwold (eene thans verdronkene plaats), en van daar noordwaarts, met verscheidene bogten, tot dat zij boven Reiderwolde, bij Wijn[illegible], in de Aa viel. Al hetgeen nu ten N. de Tjam lag, was Oldambt, maar wat ten Z. lag, behoorde onder Reiderland. Door dit laatstgenoemde land nu, waaronder destijds geheel Westerwolde begrepen was, stroomde in de lengte de Aa, die achter of beneden Wedde, de gedaante eener rivier begon te krijgen. Eerst werd zij, ter regterzijde, vermeerderd met een klein beekje, dat bij Bonde begon, en daarna, ter linkerzijde, niet ver van haren uitloop in den mond van de Eems, met de even beschrevene Tjamme, waarna zij al hare wateren, door middel van zeven groote sluizen, in zee loosden, na eerst Reiderland in twee deelen, in Ooster-Reiderland en Wester-Reiderland, verdeeld te hebben, waarvan het laatste nu, met alle de dorpen, bijna geheel door de Dollart is ingezwolgen. De Eems, welke nu midden door den Dollart loopt, stroomde toen langs Emden, en wel tusschen die stad en Nesserland, dat destijds aan den linkeroever der rivier lag, en door den Dollart tot een eilandje werd gevormd; door de aanhoudende aanslijking is het echter reeds sedert eenige jaren weder geheel met de vaste kust vereenigd, doch nu aan den regteroever, ten O. van Emden. De kust aan de Eems was misschien wel wat meer dan het binnenland opgehoogd door eene geringe bedding van klei, maar niet stevig genoeg, om de noodige dijken te kunnen dragen. Inwendig was het land, uitgenomen de zandhoogten van Westerwolde, dermate laag, dat de Aa, de Tjamme en de verdere afleidingen, langs welke het bovenwater afliep, er ter wederzijde met kadijken moest ingehouden worden. Daarbij was de grond, ook onder de dijken, op sommige plaatsen tot eene aanzienlijke diepte en uitgestrektheid bij uitstek veenig en darrig, en wel van dien aard, dat hij geen opstaand water van eenige aanmerkelijke zwaarte kon dragen, maar daardoor gescheurd en in groote brokken naar boven gedrongen werd. Aan de overzijde der Eems, schijnt de grond nog veel moeriger te zijn geweest, ten minste wordt dit, in eene oude verklaring van 1565, aan het slot dezes nader te vermelden, gezegd, en wel, dat men aan deze zijde zoo veel met tien gulden kon doen, als met vijftig aan de Emderzijde. In zulk eene gesteldheid van zaken was het wel hoog noodig, onafgebroken en met eenparige krachten, de Eems- en binnendijken te onderhouden, dan in plaats daarvan heerschte, onder de groote landbezitters, naijver, vijandschap en verdeeldheid, willende niemand, wiens land niet dijkpligtig was, zijne naburen tot de dijken helpen, en diegeen, die dijkpligtig was, de noodige werkzaamheden daaraan verrigten, terwijl het ook, om beide tot hunnen pligt te houden, in die tijden, aan de noodige magt ontbrak. Zelfs verhaalt men van eenen zeer vermogenden, die tevens een Regent of Mederegent van Reiderland was, maar namaals door groote armoede een Provenier in het klooster Palmar geworden is, dat die gezegd zoude hebben: liever zijn landen ter hoogte eener speer onder de wateren te willen zien, dan eene schup aarde te besteden, om daarmede tot voordeel zijner buren, met welke hij deswege in geschil stond, de dijken te maken. Daar zij nu, die bij de zee woonden, niet konden, en die verder landwaarts in lagen, niet wilden bedijken, zoo is door onweders, door de natuur

des bodems en door de slechte gesteldheid der dijken, die groote boezem geopend, welke, daarna in eene groote ruimte uitgebreid, van de dolheid der golven zijnen naam heeft verkregen. De DOLLART is echter niet op eenmaal ontstaan, maar door onderscheidene zware vloeden, zoo dat het meer dan derdehalf honderd jaren, na den zwaren watervloed van 1277, is geleden, eer men de gedaante van den DOLLART zag, zoo als men dien, na verscheidene indijkingen, nog gedeeltelijk kan zien tusschen Nesserland en de omstreeken van Emden, aan de eene zijde en Reiderland en Groningerland aan de andere zijde. De allereerste aanleiding tot deze verschrikkelijke doorbraak gaf de zware zoogenoemde Dollartsvloed, waartoe mede aanleiding gaf, dat de oude KENO, zoon van HILMARUS, Burgemeester van Norden, in het jaar 1269, van de kruistogten in Oost-Friesland te huis komende, en Hoofdling van Broekemerland en Reiderland zijnde geworden, al te hard en te gestreng regeerde, en de Reiderlanders te veel bezwaarde, waarom zij dreigden zich van zijn jok te ontslaan en eenen anderen Regter in zijne plaats te verkiezen. Dit verdroot KENO zoodanig, dat hij de Reiderlanders met geweld bedwong, en de zijldeuren, tusschen Ooster- en Wester-Reide, twee dorpen, tusschen welke de oude Ee-Vliet in de Eems stroomde, wegbrak, de dijken doorstak en het land vol water deed komen. De inwoners in verwarring gebragt zijnde en de zijlen of sluisdeuren ongemaakt blijvende, ontstond hierop, in het jaar 1277, die zware watervloed, welke den eersten Kersvloed genoemd wordt, en zoo veel rampen baarde. Allereerst kwam het zeewater door den dijk bij Jansum inbreken, nu een diep gat in den DOLLART, gelegen bij de Lidden, in het verdronken Reiderland, tegenover den hoek van het dorp Loegen, aan de andere zijde van de Eems. Tevens vloog het water door den dijk bij het dorp Wilgum, gelegen op den Zuid-Oosterhoek van Nesse, vlak tegen over het nog in wezen zijnde dorp Borssum, gelijk uit de oude kaarten, op het raadhuis te Emden bewaard wordende, blijkt. Hierdoor werd al het land, tusschen den hoogeren zoom van Reiderland en de Aa-dijken onder water gezet. Dit gebeurde door Noord-Noordweste-stormwinden, op den Kersdag van het jaar 1277. Vele dorpen en duizenden van menschen en beesten werden, door het, alom over het land stroomende, water vernield. De dijken werden ook, ter plaatse daar Emden en Larrelt naar Reiderland zien, geheel uit den grond weggespoeld, en de golven vlogen niet alleen alom landwaarts in, maar bedierven de allerschoonste landerijen. Door verzuim of onmagt om de gebrokene dijkgaten te herstellen, bleef het binnenwater niet alleen bestaan, maar werd eene invretende kanker. Door gewone winden in beweginggebragt, heeft het de aangelegene landen niet alleen ingekabbeld en verslonden, maar rigtte ook, door geene dijken meer van het buitenwater gescheiden, telkens, als het bij hooge vloeden, met zeewater op nieuw was opgevuld, verschrikkelijke verwoestingen aan. Langen tijd was deze waterplas bepaald ten O. door de Aa, doch eindelijk slikte zij die ook in, waarna zij voortliep achter Finsterwolde, de Beerte en Winschoten om, tot digt aan Wedde. Bij de Eems langs, op den kleiachtigen bodem, bleven nog wel verscheidene plaatsen, eilandswijze, over, waarvan EMMIUS aanteekent, dat zij bij het geheugen zijner voorouderen nog bestaan hebben, zoo als de dorpen Ooster-Reide, Tysweer, Zwaag, Palmar, Wilgum, Uterpawing en Torum, (de laatste plaats nog in het jaar 1507), tot dat die eindelijk mede het lot der anderen ondergingen. Dan, aan de Westzijde der Aa, in het

Oldambt, alwaar men zoo groote schade niet geleden had, was men werkzamer in het hermaken der dijkgaten, waardoor nog veel land behouden werd. Ja, nadat de Aa ingevreten was en daardoor de sluizen bij Ooster-Reide onnut geworden waren, besloot men, in het jaar 1454, ter beteugeling van den grooten waterplas, die zich westwaarts sterk begon uit te breiden, eenen zwaren dijk op te trekken en op algemeene kosten te onderhouden. Deze dijk nam zijn begin nabij Tysweer, bij het klooster Palmar, zijnde een klooster van de Premonstreiterorde, gelegen in Reiderwolde, onder het Oldambt, en werd Zuidwaarts doorgetrokken tot aan Finsterwolde, wordende tot dat werk de behulpzame hand geboden, door de Hoofdlingen van Fivelgo en de naburige Prelaten, gelijk in den, daarvan voorhanden zijnden brief, opgenoemd worden: Ulger van Noorddijk, Claas ten Bruggen, Lodewijk Horenken, Johan Rengers en Eggerik Ripperda, alsmede de Abten van Termunten en van Werum, de Proost van Heiligerlee en de Kommandeurs van Oosterwierum en Goldhoorn. Dan, nadat deze dijk ruim veertig jaren gestaan had, liet men dien, ten tijde der Saxische krijgsberoerten, zonder onderhoud liggen, waardoor hij, tegen de kracht des waters onbestand geworden, eindelijk door zware vloeden is weggeslagen. Toen heeft het instroomende zeewater den zuidelijken oever van den Dollart, zoo digt langs Finsterwolde, Oostwolde en Midwolde heen geschuurd, dat de Midwolder kerk aan den oever der zee kwam te staan De inham liep wijders tot nabij Zuidbroek, hetgeen nog zigtbaar is ter plaatse, waar tot 1811 het lijfstraffelijk regt werd gehouden, als waar men plotseling van een hooger zand nederdaalt op lagere klei. Van daar ging de inham Noordwaarts langs Noordbroek, en keerde verders langs Siddeburen, Wagenborgen en Woldendorp, oostelijk aan, terug. Tot de vorming van dezen boezem deed veel de watervloed van het jaar 1509, die zoo hevig was, dat Emmius er van aanteekent, hoe een stuk lands, waarop tien of twaalf beesten liepen te weiden, in zijn geheel opgenomen en driftig geworden door den wind naar Reiderland gedreven werd, en daar aanleiding gaf tot zware pleitgedingen tusschen de eigenaren van de aangeslagen en afgeslagen grond, gelijk ook groote eikenboomen met den grond opgetild, en op andere plaatsen nedergezet werden, alwaar zij bleven groeijen, zijnde daarvan in 1530, nog een eikenboom in het volle loof tot verwondering der aanschouwers over (1). Door deze herhaalde in- en overstroomingen had nu de Dollart vier en dertig voorname dorpen en onderscheidene kleinere buurschappen, benevens twee kloosters Menterwolde en Palmar en eene kommanderij verslonden. Onder deze dorpen was er een, Reiderwolde genaamd, dat, volgens na te noemen Charter van 1565: » Soe groet end ryck is geweest, datter » negen styghe (2) vrouwen waeren, de elck een golden span voer » haer borst hadden, daer een Groninger kroes (3) nats in mochte » gaen, end een, Middewolde genoempt, daer negen styghe steen- » huysen waeren." Deze waren, voor zoo verre zij gelegen zijn geweest ten Westen de Aa, en ten Noorden de Tjam, en dus in het

(1) Emmius, *Hist. Frisiae*, p. 676.

(2) Een *styghe*, nog bij het tellen van eijeren in Groningerland in dagelijksch gebruik, beteekent een twintigtal

(3) Een Groninger *Kroes*, ten minste tijdens de invoering van het nieuwe stelsel der Maten en Gewigten, stond gelijk aan 1,67106 Ned. Kan.

Oldambt, de volgende: 1°. Wester-Reide, waarvan nog overig is, de hiervoor beschrevene uithoek Reide, alwaar in 1575 nog eene kerk stond; 2°. Tysweer; 3°. Soxumerwolde; 4°. Soxum; 5°. Harmenwolde; 6°. Zwaag; 7°. Stokdorp; 8°. Zantdorp; 9°. Aikeweer; 10°. Ewelweer; 11°. Hokelsum; 12°. Wundeham; 13°. Beerte, alwaar wij houden, dat een Monnikenklooster geweest is; 14°. Munterwolde, alwaar een Nonnenklooster gestaan heeft; 15°. Golthoorn, alwaar eene kommanderij der Johanniten geweest is; 16°. Assok, en 17°. Oud-Esterhuis. De verdronkene plaatsen ten Z. de Tjam, zijn geweest als volgt: ten Westen de Aa, en dus in Reiderland, 1°. Reiderwolde; 2°. het klooster Palmar; 3°. Cappeldebeerde; 4°. Okkeweer; 5°. Winelham; 6°. Torperen; 7°. Meerhuizen; 8°. Houwingagast; 9°. Oost-Finsterwolde; 10°. Stoxterhuis; en ten Oosten de Aa: 1°, Berum; 2°. Fletum; 3°. Wilgum; 4°. Jansum; 5°. Ludgerskerk; 6°. Liede; 7°. Ooster-Reide; 8°. Peterswolde; 9°. Beda; 10°. Torum; 11°. Uterpawing; 12°. Duivelee; 13°. Uiterbeerde; 14°. Oosterbeerde; 15°. Hommigeham; 16°. Blijham; 17°. Winnewere; 18°. Starkeborg; 19°. Megenham; 20°. Medum, en 21°. Exterhuis. Thans geeft de DOLLART betere landen weder, dan hij genomen heeft, in welke aanwinst dan ook het Oldambt grootelijks deelt. Men heeft toch van tijd tot tijd eenige polders ingedijkt, onder anderen: Blijham; de Hamdijk; de Oude-Schans; de Nieuwe-Schans; de Nieuwe-Beerta; den Kroonpolder; den Midwolderpolder; den Oostwolderpolder; den Finsterwolderpolder, en den Stadspolder; en in het koningrijk Hannover: het Bonder-Nieuwland; den Bonder-Interessantepolder; den Nieuwen of Pruissischenpolder, en den Heinitzpolder (1).

DOLLARTSDIJK, DOLLAARDSDIJK, DOLLERTSDIJK of DULLAARDSDIJK, voorm. dijk in het N. O. der prov. *Groningen*, ter beteugeling van den *Dollart*.

De oude lijn van dezen dijk laat zich nog schier overal aanwijzen, hoewel op alle plaatsen niet even bepaald en duidelijk. Aan de Groninger zijde liep de dijk van de plaats, waar Termunten ligt, of even als thans met eenen stompen noordoostelijken hoek zuidwaarts tot aan Dallingeweer, digt bij Woldendorp, of met eenen zeer scherpen hoek verder in den Dollart op, zoodat Wester-Reide mede onder dijks kwam. In dit laatste geval zal de buitendijking van de landtong plaats gegrepen hebben bij het leggen van den nieuwen dijk, van Delfzijl tot aan het tegenwoordige Termunterzijl, hetwelk eerst in 1593 geschied zal zijn Van Dallingeweer af aan is een nog aanwezige kleine dijk, de Weerdijk, de grens, welke in eene westelijke rigting tot aan Veen-

(1) Wij hebben deze geschiedenis en beschrijving van den DOLLART bijna geheel overgenomen uit den *Tegenwoordigen Staat van Stad en Lande*, D. II, bl. 229, maar moeten onze lezers, nogtans over dat onderwerp, mede verwijzen naar een oud belangrijk stuk, hetwelk, omtrent den ouden staat van het Oldambt en Reiderland, alsmede omtrent de doorbraak van den DOLLART veel wetenswaardigs mededeelt, dat elders nergens gevonden wordt, namelijk, eene beëedigde verklaring van den Kelner van het Grijze Monnikenklooster te Termunten, en van anderen, sommige zeer oude, Oldambster ingezetenen, afgelegd te Groningen voor de Hoofdmannen-kamer, op den 19 April 1565, wordende die verklaring gesterkt door aanteekeningen, die toen nog stonden in eenen ouden *Solter* (psalmboek) van het gemelde klooster en in andere stukken. Dit aanmerkelijke Charter ligt, in het oorspronkelijke, op perkament geschreven, onder de Archiven der stad Groningen, en is, in zijn geheel, gedrukt in de *Monumenta Groningana, v. aevi ined.*, van Mr. R. K. DRIESSEN, pag. 448.

huizen, eene veenachtige hoogte, met 4 huizen bezet, voortloopt; van daar strekt zich een goede kleigrond nog dieper landwaarts in, tot aan en zelfs aan gene zijde van den, van Slochteren naar Noordbroek leidenden, weg, hoewel het geen eigenlijke poldergrond is. De later aangelegde dijk liep van Veenhuizen naar Noordbroek, aldaar aan den hoogen zandboezem stootende, welke in eene schier zagte lijn naar het Zuiden tot aan gene zijde van Zuidbroek doorloopt en vermoedelijk in het geheel geen dijk gehad heeft, daar de zandbodem zich gedeeltelijk, zoo als bij Noordbroek, allengskens in poldergrond verliest, en gedeeltelijk, zoo als verder naar het Zuiden, eenen hoogen rand vormt. Tusschen Zuidbroek en Scheemda strekte de boezem zich nog een uur verder zuidwaarts uit, eenen bijboezem vormende, welke zich tot aan Muntendam, en omstreeks de grenzen van de dorpen de Meeden en Westerlee, en in het westen vermoedelijk tot aan den, van Zuidbroek naar Muntendam loopenden, dijkweg uitbreidde. Zoo wel de bodem als het aantreffen van onderscheidene kolken of waterdobben langs de vermoedelijke dijklinie, maakt het waarschijnlijk, dat ook deze bogt eenmaal tot den Dollart behoorde. Van Scheemda tot Finsterwolde liep de boezem tot aan den zandgrond, doch men heeft evenwel, hoezeer dan ook niet dadelijk, toch later, eenen dijk op eenen geringen afstand daarvan, aangelegd, welker overblijfselen of spoelen van Midwolde af nog zigtbaar zijn. Een weinig aan de Oostzijde van Finsterwolde liep de dijk vlak zuidwaarts langs het Beersterzijldiep, op eenigen afstand van Beerta, en digt langs Oud-Esterhuis, naar de Winschoterzijl, welke in het Pekeldiep lag op de plaats, waar tegenwoordig het van Winschoten komende trekdiep zich daarmede vereenigt; van daar strekte de dijk zich, met eenen zuidelijken boog, die tot op een klein ¼ uurs ten N. van Blijham voortging, tot aan Bellingwolderzijl, bij de Oude Schans, uit. In het eerst echter, heeft het zeewater zich nog aan gene zijde van dezen dijk, tot aan Beerta en Winschoten eenen tijd lang verspreid, gelijk ook, aan den zuidkant, nog zigtbaar is de Lau-dijk, welke van laatstgenoemde plaats, in eenen grooten naar het zuiden gekromden boog, tot aan de Oude-Schans liep. Deze dijk werd zeer vroegtijdig door de inwoners opgeworpen, want Blijham staat reeds op eenen weder aan den vloed veroverden grond, terwijl ook de aangeslijkte grond aldaar van eene betere soort is, dan waaruit gewoonlijk het ligte lage land bestaat; ook is hij kleiachtig, zelfs de zandgrond aan de buitenzijde van den Lau-dijk is met eenige klei vermengd en zeer vruchtbaar, terwijl de aan de binnenzijde van dezen dijk grenzende bodem daarentegen schraal en met heide bewassen is, zoo dat men aldaar uit eene zeer vruchtbare landbouw plotseling als in eene woestijn komt. Van de Oude schans liep de oudste dijk in eene regte noordoostelijke rigting tot digt aan de Bonerschans, aan de grenzen van Oost-Friesland, vervolgens een eind wegs zuidwaarts langs die grenzen, dan weder noord-oostwaarts tot aan Bonda, hetwelk op eenen hoogen zandgrond ligt. Tusschen deze plaats en de grenzen is de dijk echter geheel verdwenen, en duidt slechts de verscheidenheid van den bodem de linie daarvan aan. De hooge zandrug, die zich van Bonda af een uur ver noordwaarts uitstrekt, zal hier waarschijnlijk de grens van den Dollart hebben uitgemaakt, terwijl het zand zich schier onmerkbaar in den poldergrond verliest; men heeft evenwel vermoedelijk later, op den afstand van eenige minuten, eenen dijk gelegd, welke zich hier en daar nog laat nasporen; verderop loopt de dijk in onderscheidene

krommingen, in eene noordelijke rigting, tot aan Pegum aan de Eems, ter plaatse, waar deze rivier in den Dollart valt.

DOLLEN, naam, onder welken het d. DALHEIM, in de heerl. *Roussy*, grooth. *Luxemburg*, op sommige kaarten voorkomt. Zie DALHEIM.

DOLLERT, waterboezem ten N. O. van de prov. *Groningen*. Zie DOLLART.

DOLLERTSDIJK, voorm. dijk in het N. O. der prov. *Groningen*. Zie DOLLARTSDIJK.

DOLLI, kon., st. en riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie DELI.

DOLON, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Rembang*, reg. *Toeban*.

DOLTE, vaart, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, met eene kronkelende westelijke rigting van het Workumer meer naar den zeedijk loopende en de grensscheiding tusschen de griet. Wonseradeel en Hemelumer Oldephaert-en-Noordwolde daarstellende.

DOM (DEN), buit. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en 1 u. O. N. O. van *'s Gravenhage*, kant., gem. en in het N. van het d. *Voorburg*.

Dit buit. beslaat eene oppervlakte van 1 bund. 39 v. r. 66 v. ell. en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Mr. A. A. J. MEYLINK.

DOMA, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Oost-Dongeradeel*, ½ u. N. van *Anjum*, waartoe zij behoorde.

Ter plaatse, waar zij gestaan heeft, ziet men thans eene boerenhoeve.

DOMAN, oud geh. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Banjoemas*, op den Oostelijken oever van de baai Segara Anakan.

DOMAN of BADJONG-DOMAN, kaap in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, in de *Indische Zee*, aan de kust van de resid. *Banjoemas*.

DOMBOS (KLEINE-NIEUWE-), pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Braband*, arr. *Breda*, kant. *Oosterhout*, gem. *Made-en-Drimmelen*; palende N. en N. W. aan de Oude-Maas, Z. O. aan Nieuwe-Dombos, Z. W. aan de Donge.

Deze pold., die in het jaar 1828 bedijkt is, beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 5 bund. 86 v. r. 30 v. ell., wordt door een houten sluisje op de Donge van het overtollige water ontlast. Het land ligt 8 palm. boven A. P. Het polderbestuur wordt door den eigenaar uitgeoefend.

DOMBOS (NIEUWE-) of NIEUWE-DOMBOSCH, pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Braband*, arr. *Breda*, kant. *Oosterhout*, gem. *Made-en-Drimmelen*; palende N. en N. W. aan de Oude-Maas, O. aan Aanwassen, Z. aan Oude-Dombos en de Donge, N. W. aan Kleine-Nieuwe-Dombos.

Deze pold., die in het jaar 1813 bedijkt is, beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 48 bund. 25 v. r. 90 v. ell. en wordt door drie houten sluisjes op de Donge en op het Oude Maasje van het overtollige water ontlast. Het land ligt 7 palm. boven A. P. Het polderbestuur bestaat uit de eigenaren.

DOMBOS (OUDE-) of OUDE-DOMBOSCH, pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Braband*, arr. *Breda*, kant. *Oosterhout*, gem. *Made-en-Drimmelen*; palende N. aan Nieuwe-Dombos, O. aan het poldertje Achter de Hoeven, Z. W. aan de Donge.

Deze pold., die vóór het jaar 1798 bedijkt is, beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 19 bund. 8 v. r. 90 v. ell., wordt

huizen, eene veenachtige hoogte, met
van daar strekt zich een goede kleigron
tot aan en zelfs aan gene zijde van den
broek leidenden, weg, hoewel het
De later aangelegde dijk liep van V
daar aan den hoogen zandboezem
regte lijn naar het Zuiden tot aan
loopt en vermoedelijk in het geheel
zandbodem zich gedeeltelijk, zoo als
poldergrond verliest, en gedeeltelijk,
eenen hoogen rand vormt. Tusschen
de boezem zich nog een uur verder
vormende, welke zich tot aan Munten
van de dorpen de Meeden en Wester
lijk tot aan den, van Zuidbroek naar
uitbreidde. Zoo wel de bodem als h
kolken of waterdobben langs de ver
waarschijnlijk, dat ook deze bogt een
Van Scheemda tot Finsterwolde liep de
doch men heeft evenwel, hoezeer dan
eenen dijk op eenen geringen afstand d
blijfselen of spoelen van Midwolde af
aan de Oostzijde van Finsterwolde liep
het Beersterzijldiep, op eenigen afsta
Oud-Esterhuis, naar de Winschoterzijl
de plaats, waar tegenwoordig het va
zich daarmede vereenigt; van daar
zuidelijken boog, die tot op een kl
voortging, tot aan Bellingwolderzijl,
het eerst echter, heeft het zeewater
dijk, tot aan Beerta en Winschoten
ook, aan den zuidkant, nog zigtbaar
genoemde plaats, in eenen grooten
tot aan de Oude-Schans liep. Deze
de inwoners opgeworpen, want Blijh
aan den vloed veroverden grond, t
aldaar van eene betere soort is, dan
land bestaat; ook is hij kleiachtig,
tenzijde van den Lau-dijk is met eenig
baar, terwijl de aan de binnenzijde
daarentegen schraal en met heide b
uit eene zeer vruchtbare landbouw
komt. Van de Oude schans liep de
oostelijke rigting tot digt aan de Bo
Oost-Friesland, vervolgens een eind w
dan weder noord-oostwaarts tot aan B
zandgrond ligt. Tusschen deze plaats en
verdwenen, en duidt slechts de versch
nie daarvan aan. De hooge zandrug,
ver noordwaarts uitstrekt, zal hier w
Dollart hebben uitgemaakt, terwijl h
in den poldergrond verliest; men he
op den afstand van eenige minuten, eenen
daar nog laat nasporen; verderop lo

BURG altijd met blijvende inwoners en burgers te voorzien en te vermenigvuldigen, vond, in het jaar 1336, goed, eene keur te maken, waarbij verboden werd, dat iemand, daar ter plaatse, eenig huis of erf mogt koopen, ten ware hij burger of poorter was, of zulks meende te worden. Gemelde Graaf gaf DOMBURG, niet lang daarna, tot een leen aan het huis van BORSSELE, waaraan het vele jaren gebleven is.

Men telt er 102 h. en ruim 600 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw; ook bestaat er eene katoenfabrijk.

Het Stadhuis, welks klein torentje een uurwerk bevat, en waarvan de gevel in het jaar 1821 aanmerkelijk vernieuwd is, doet zich zeer goed voor.

De inw., die allen Herv. zijn, maken met die van *Domburg buiten* eene gem. uit, welke tot de klass. van *Middelburg*, ring van *Vere* behoort, en 760 zielen telt. Deze gem. was eerst gecombineerd met *St. Aagtekerke,* zijnde de eerste, dien wij als Leeraar in de gem. van DOMBURG-EN-ST.-AAGTEKERKE vermeld vinden, GABRIEL HAPPART of HAPPAERT, die in het jaar 1595, tot medehelper schijnt gehad te hebben LEONARD MOOIJAERT of MOJAERT; doch de eerste Predikant, die, nadat *St. Aagtekerke,* in het jaar 1624, van DOMBURG gescheiden was, deze laatste gem. afzonderlijk bediend heeft, is geweest EPHRAIM WANTE, die eerst de beide gemeenten gecombineerd bediend heeft, en in 1628, als Predikant van DOMBURG, opgevolgd is door PETRUS CLASENIUS. Het beroep geschiedt met medestemming van den Ambachtsheer van Domburg binnen.

De kerk, welke vóór de Reformatie aan den H. JOHANNES was toegewijd, is een redelijk groot gebouw. Het orgel, dat in het jaar 1801 door den Heer ADRIAAN CASPARD CORNELIS SLICHER, Raad der stad Middelburg, aan deze gem. geschonken werd, is van twee handklavieren en aangehangen pedaal voorzien. De toren, die vrij hoog is, heeft eene spitse naald. In het koor dezer kerk ziet men onderscheidene ruwe steenen afbeeldingen van Heidensche Goden en Godinnen los op den vloer, tegen den zuidermuur geplaatst. Onder deze beelden vindt men voornamelijk, die van de Godin NEHALENNIA, die bij de eerste inwoners van Zeeland schijnt te zijn geëerd geweest, hoewel men aangaande de beteekenis van dien naam en over het geheel betreffende die Godin weinig zeker narigt heeft. Dewijl zij, in een harer afbeeldingen vertoond wordt, als staande met den éenen voet op de aarde, met den anderen op de voorsteven van een schip, en eene korf, gevuld met allerlei vruchten, in haren schoot of arm houdende, vermoedt men, dat aan deze Godinne, het bestuur over den koophandel en scheepvaart toegeschreven is. Anderen beschouwen haar als eene Zeegodin AMPHITRITE of eene andere, omdat NEPTUNUS bij HOMERUS zich noemt *Θεος Νεαλαιανος*, en willen, dat L. M. op de steenen zoude beteekenen *Limbi Magister* (1).

Deze en meer andere gedenkstukken der oudheid, waaronder ook vele steenen, met Latijnsche opschriften voorzien, zijn eerst ontdekt in het begin des jaars 1647 op het strand, buiten de Domburgsche duinen; nadat lang aanhoudende noordelijke winden, in December van dat jaar, te voren, die duinen geweldig hadden afgeslagen (2). Men heeft op datzelfde strand, ook gevonden de grond-

(1) Het waren ex voto's van den schipper van eenen kustvaarder.

(2) Men vindt deze beelden en steenen meerendeels beschreven door M. GARGON, in zijne *Walchersche Arcadia*, D. I. bl. 133–146.

slagen van een ronden Afgodstempel, waarschijnlijk aan gemelde Godinne Nehalennia toegewijd, gelijk ook in 1687 op genoemd strand een geheel kerkhof ontdekt is, vervuld met onderscheidene kisten, waarin lijken lagen enz. Nog zijn aldaar in 1747 meer oostelijk, omtrent een half uur gaans van Domburg, onder den grond ontdekt verscheidene huizen der oude inwoners van Zeeland, die men voor woningen der oude Gothen heeft aangezien. Zij bestonden uit dikke planken overeind in den grond staande, en hadden de gedaanten van een langwerpig vierkant; men vond er ook tonnen, welke tot waterbakken schenen gebruikt geweest te zijn, en wat verder van daar zag men mede eene menigte van doodkisten, naast elkander, van het Oosten naar het Westen geplaatst, die echter meest ingedrukt en geschonden waren, sommige vol aarde en andere met menschenbeenderen van gewone grootte, waarvan nog de overblijfselen te zien zijn. Ook komen daar nog jaarlijks van onder de duinen lijken in kisten te voorschijn. Eindelijk werd in 1817, eene andere begraafplaats ontdekt, waarop men een veertigtal kisten van ongemeene grootte heeft gezien. Dit kerkhof, van hetwelk de kisten en geraamten meest vergaan waren, lag achter de nu gesloopte buitenplaats Duinvliet (1).

Voorheen plagt te Domburg eene kapel te staan, waarvan de naam nog bewaard wordt in een huis, dat gebouwd is ter plaatse, waar vroeger de kapel stond. Dit huis ligt besloten in eenen ringmuur, welke eertijds het kerkhof omving, en is thans eene boerderij, die den naam van Bloemendaal draagt. Over deze kapel stond voorheen een Gasthuis, dat welgegoed was en vrijdom had van alle accijnsen; dit gebouw dient thans tot inwoning voor arme lieden.

Ook heeft men te Domburg eene Rhetorijkkamer gehad, die ten blazoen voerde eene matelief en ten zinspreuk: *Bi mate lief*, doch deze is sedert ongeveer eene eeuw reeds te niet gegaan. Het wapenschild, dat ook tot opschrift heeft: *de Domme burgers*, en van 1556 dagteekent, wordt nog op het raadhuis bewaard.

De dorpschool te Domburg, wordt gemiddeld door een getal van 100 leerlingen bezocht.

Ook is hier, in het jaar 1834, eene zeebadinrigting tot stand gekomen, en daartoe een smaakvol badpaviljoen aangebouwd, waaraan den 28 Maart 1837 de eerste steen gelegd is. Deze inrigting lokt nog meer vreemdelingen dan vroeger, inzonderheid uit Middelburg, derwaarts, hoewel de plaats toch altijd het lievelingsuitspanningsoord der Walchersche stedelingen geweest is; hetwelk door de nu gelegde klinkerweg, van Serooskerke naar Domburg, nog aanmerkelijk toeneemt.

In den onverzoenlijken twist tusschen Vrouwe Margaretha van Beijeren, en haren zoon Graaf Willem V, hielden het de meeste Zeeuwsche Edelen en steden met Vrouw Margaretha, uitgenomen, die van Middelburg en Domburg, want Margaretha had door brieven, op St. Jansdag des jaars 1351, gegeven, van die van Domburg 250 oude schilden (562 guld. 50 cents) geëischt, waarvoor zij met eenige gewapende manschappen, haar ten dienste zoude optrekken. Zij weigerde dit niet alleen, maar kwamen zelfs Graaf Willem, tegen zijne moeder te hulp. Toen deze echter de slag tusschen Vere en Ar-

(1) Over de bij Domburg gevondene oudheden leze men het stukje van onzen geleerden medearbeider J. ab Utrecht Dresselhuis, getiteld. *Oude Godenleer en Hedendaagsche volksgebruiken medegedeeld in den Zeeuwsche Volksalmanak van het jaar* 1837, bl. 29—52.

nemuiden verloren had, verklaarde Vrouw MARGARETHA, dat die van DOMBURG, goed, bloed en alle hunne vrijheden verloren hadden, omdat zij tegen haar waren opgetrokken, en deed terstond uit DOMBURG eenige der geachtste en rijkste ingezetenen opligten, en te Zierikzee in gijzeling zetten; doch eindelijk, verbeden wordende, schold zij hun de misdaad en straffe, bij brieven in het jaar 1351 gegeven, kwijt, mits zij als eene boete zouden opbrengen, 20 pond groote gezellen, eene munt tegenwoordig onbekend, en waarvan nergens anders gesproken wordt. Echter hield zij alle de goederen der Heeren van DOMBURG aan zich, alsmede van alle de genen, die in den gezegden slag tusschen Vere en Arnemuiden gebleven waren, welke van veel belang en waarde geschat werden.

In het jaar 1358, namen die van DOMBURG mede tot Ruwaard van Holland en Zeeland aan, Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN, wegens de krankzinnigheid van zijnen broeder Graaf WILLEM, zoo als blijkt uit brieven te dien einde opgemaakt, waaruit men kan nagaan, dat die plaats toen nevens andere groote steden een bijzonder aanzien had. In het jaar 1424, heeft JAN VAN BEIJEREN, die van DOMBURG in alle hunne oude vrijheden en voorregten bevestigd door eenen open brief, gegeven te Middelburg, den 17 Maart des gemelden jaars 1424.

DOMBURG; suikerplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter regter zijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de suikerplant. La Rencontre, benedenwaarts aan de suikerplant. Boxtel, 1015 akk. groot; met 150 slaven. Men heeft er eenen suikermolen, welke door water gedreven wordt.

DOMBURG (HOF- TE-), voorm. adell. h., op het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*, gem. *Domburg-binnen-en-buiten*; Z. W van Domburg tegen dat d. aanpalende.

Het huis, dat nog gedeeltelijk bestaat, is in eene boerenwoning veranderd, en wordt met de daartoe behoorende gronden, beslaande eene oppervlakte van 26 bund. 62 v. r. 15 v. ell., thans in eigendom bezeten door Jonkvrouw ELIZABETH JOHANNA SCHORER, woonachtig te Middelburg.

DOMBURG (HUIS-VAN-), voorm. adell. h. te *Middelburg*, prov. *Zeeland*, op de *Grootemarkt*, aldaar gebouwd door de Heeren VAN DOMBURG.

Het is een groot en sterk gebouw, dat vroeger tot een Logement was ingerigt, hetwelk mede dien naam droeg; thans is het een winkel van manufacturen.

DOMBURG-BINNEN, heerl. op het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*, distr., arr. en kant. *Middelburg*, gem. *Domburg-binnen-en-buiten*; palende N. W. aan de Noordzee, O. aan de heerl. Oostkapelle, Z. O. en Z. aan St. Aagtekerke, W. aan Domburg-buiten.

Zij bevat niets dan het d. Domburg en eenige duinen, men zie dus omtrent de bevolking enz. dat art.

Deze heerl. werd, in het jaar 1452, met alle regten, baten, tollen enz. door FILIPS, Hertog *van Bourgondië*, verkocht aan HENDRIK VAN BORSSELE, Heer *van Vere*, voor de somme van 12,000 kroonen te lossen na zeventien jaren, dat toen niet is geschied, maar de heerl. werd onder vrouwe MARIA VAN BOURGONDIË, in den jare 1477, aan Heer WOLFAART VAN BORSSELE, nader uitgegeven tot een leen van het graafschap Zeeland voor 5,000 kroonen, die met de voornoemde 12,000 uitmaakten eene som van 17,000 kroonen, waarvoor de brieven verleend zijn, te Dendermonde op den 1 Mei des jaars 1477. Vervolgens is DOMBURG, nevens andere

steden en heerlijkheden, aan het HUIS VAN BOURGONDIË gekomen, door huwlijk van ANNA, oudste dochter van den bovengemelden WOLFAART VAN BORSSELE, met FILIPS VAN BOURGONDIË, zoon van ANTONIS, bastaard VAN BOURGONDIË, aan welk huis deze goederen zijn gebleven tot op MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË; waarna zij bij executie verkocht zijn aan FILIPS II, Koning *van Spanje*. Doch toen de zaken van FILIPS, in deze landen, door den oorlog geheel vervallen waren, is DOMBURG, nevens Vere en Vlissingen, gekocht door WILLEM I, Prins *van Oranje*, voor de somme van 146,000 gulden, na wiens dood JOHAN CAU, Raadsheer te Middelburg enz., eigenaar van DOMBURG is geworden. Later is deze heerlijkheid in het geslacht van VAN DISHOECK geweest, dat haar in het midden der vorige eeuw bezat. Thans is de heerl. DOMBURG, een eigendom van den Heer Mr. JOHAN JACOB SLICHER, Lid der Provinciale Staten van Zeeland, woonachtig te Middelburg.

Het wapen dezer heerl., bestaat uit een blaauw veld, beladen met eenen zilveren burgt, en gedekt met eenen gouden kroon.

DOMBURG-BINNEN-EN-BUITEN, gem. op het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*, distr., arr. en kant. *Middelburg* (1 k. d., 3 m. k., 1 s. d.); palende N. W. aan de Noordzee, O. aan de gem. Oostkapelle, St. Aagtekerke en Melis-en-Marienkerke, Z. aan Zoutelande, Z. W. aan Zoutelande-en-Westkapelle.

Zij bevat de heerl. Domburg-binnen en Domburg-buiten, beslaat eene oppervlakte van 723 bund. 75 v. r. 27 v. ell., telt 120 h., bewoond door 153 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 760 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. — Ook is er in deze gem. eene katoenweverij.

De inw., die alle Herv. zijn, maken de gem. van *Domburg* uit. — Er is in deze gem. ééne school.

Vroeger stond onder deze gem. het klooster St.-Jan-ten-Heere, thans tot eene buit. aangelegd, Kerkwerve genaamd; terwijl behalve deze, hier ook nog Hasenberg gelegen is, welleer eene buitenpl., thans eene boerderij.

DOMBURG-BUITEN, heerl. op het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*, distr., arr., en kant. *Middelburg*, gem. *Domburg-binnen-en-buiten*; palende N. aan de Noordzee, O. aan Domburg-binnen, Z. O. aan de heerl. St. Aagtekerke en Meliskerke, Z. aan Meliskerke, St. Janskerke en Poppekerke, W. aan West-Cappelle-buiten.

Deze heerl. bevat noch b., noch geh., en telt 17 h., waaronder de buit. St. Jan-ten-Heere, bewoond door 140 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

Zij wordt tegenwoordig in eigendom bezeten door onderscheidene Ambachtsheeren. — Men heeft er geen school, zoodat de kinderen te *Domburg* school gaan.

DOMELDANGE, Fr. naam van het d. DOMMELDINGEN, in de heerl. *Heistorf*, grooth *Luxemburg*. Zie DOMMELDINGEN.

DOMINGO (ST.), verl. houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter linkerhand in het opvaren; palende bovenwaarts aan den verl. houtgrond Libanon, benedenwaarts aan den verl. houtgrond La-Constance-en-Nieuw-Hazard; 335 akk. groot. Vroeger heette deze houtgr. KLEIN-AMSTERDAM.

DOMINICKSMUHL, in het Fr: MOULIN-DE-DOMINIQUE, geh. in de heerl. *Beaufort*, grooth. *Luxemburg*, kw. en 4½ u. N. W. van *Grevenmacher*, arr. en 1½ u. W. ten Z. van *Diekirch*, kant. en 2½ u. W. van *Echternach*, gem. *Beaufort*.

DOMINIE, naam, onder welken de katoenplant. KORTEVREUGD-EN-KLEINSHOVEN, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, bij de Negers bekend staat. Zie KORTEVREUGD-EN-KLEINSHOVEN.

DOMINIE, naam, welke door de Negers gegeven wordt aan de suikerplant. KROONENBURG, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie KROONENBURG.

DOMINIE, naam, welken de Negers geven aan de koffijplant. ZORGVLIET, in *Nederlands-Guiana*, kol *Suriname*. Zie ZORGVLIET.

DOMINIKANER-KLOOSTER of PREDIKHEEREN-KLOOSTER, ook wel JACOBITER-KLOOSTER genoemd, voorm. kloost. te *Dordrecht*, in de *Vischstraat*.

Dit klooster is in het jaar 1309 gesticht, toen de Dominikanen of Predikheeren van Utrecht herwaarts kwamen. Zij kochten een huis, bij het Beggijnhof, dat in den beginne alleenlijk door twee Monniken werd bewoond. De eene diende voor Kapellaan in de St. Adriaanskerk buiten de stadsmuren, en de andere, als zoodanig in het St. Jacobsgasthuis, de laatste was ook gewoon op de feestdagen van de Allerheiligste Maagd, en in de vier laatste dagen van de Goede week in de hoofdkerk voor het volk te prediken, en was daarenboven de Biechtvader van het Groote Gasthuis. Opdat deze Predikheeren zouden kunnen bestaan, werd er jaarlijks eens of tweemaal door de geheele stad voor hen eene colecte gedaan. In het jaar 1492, op den 5 December, kochten deze Monniken, een ander huis in de *Vischstraat*, hetwelk zij kort daarna betrokken, waarop dit huis door Schepenen van Dordrecht, van zekere jaarlijksche belasting ontslagen werd. Na het vernietigen der kloosters, schijnt dit huis aan bijzondere personen te zijn verkocht, want het is onder anderen bewoond geworden, door JOHANNES POLYANDER à KERKHOVEN, Predikant der Waalsche gemeente te Dordrecht, wiens opvolger JEAN DE LANOY het later in eigendom bezeten heeft, en er in 1672 overleden is.

DOMINIKANER-KLOOSTER of JACOBITER-KLOOSTER, voorm. kloost. te *Groningen*.

Dit klooster was gesticht door de Predikheeren van Winsum, aan welke LUDOLF VAN GROENEBEECK, Praefect of Burggraaf van Groningen, daartoe, in 1308, een ruim erf vereerde, dat voorzien was van onderscheidene gebouwen, en door hem, Burggraaf, in dat zelfde jaar eerst tot dat einde was aangekocht. Dit erf was westelijk achter des Praefecten paleis gelegen. Het klooster werd spoedig daarop gebouwd en het erf met eenen hoogen ringmuur omgeven. Het geheel was bezet, ten N. aan de *Hofstraat*, ten O. aan de straat, nu *Kattenhage* geheeten, ten Z. aan de *Jacobinenstraat*, en ten W. aan de *Ebbingestraat*. Onder het bestuur van den Prior ARNOLDUS NIJLEN, die naderhand tot Bisschop van Groningen werd benoemd, en in het jaar 1607 te Brussel overleden is, werd dit aanzienlijke klooster bijna geheel vernieuwd, zijnde daarover vijf jaren, van 1587 tot 1591, getimmerd, en daartoe gebezigd hetgeen er nog bruikbaar was van het, in het jaar 1568 kerkelijk vernietigde en in het Groninger Dominikanerklooster ingelijfde, maar in het jaar 1580 verwoeste en geplunderde, klooster van Winsum, zoo dat de Geschiedschrijver met nadruk zegt, dat er, als het ware, een geheel nieuw klooster werd gebouwd, en dat de kerk, aan de H.H. PETRUS en PAULUS toegewijd, aanzienlijk werd hersteld, en onder anderen van een geheel nieuw dak voorzien (1).

(1) *Historia Episcopatus*, II. 74.

Bij de reductie der stad tot de Unie, in het jaar 1594, werd dit fraaije en ruime klooster, met de overige geestelijke goederen, in beslag genomen, gesaeculariseerd en tot onderscheidene nuttige einden gebruikt.

Een gedeelte van het klooster, en wel bepaaldelijk den noordertrans of ommegang, werd in het jaar 1621 aan de armverzorgers ingeruimd, om die voor een ARMEN-KINDERHUIS te mogen bestemmen, doch waartoe zij ook nog een deel van de wester ommegang, tegen het bevel der Gedeputeerden, hebben in bezit genomen. Dit was de oorsprong van het GROENE WEESHUIS. Nader, en wel bij besluit van 29 October 1659, gaven de Staten aan de diakonie het oude tuchthuis, » *'t welck nu tot een werckhuis werde gebruickt, opdat daerinne de kin-* » *deren, dewelcke tot laste van de Diakonie dezer Stadt wierden onder-* » *houden, des te beter in de kennisse des Heeren, ende in eerlycke* » *ambachten van iongs op wel mochten onderwesen worden,*" en bij besluit van den 20 Januarij 1660, schonken de Staten, vernemende » *dat die behuisinge geheel ruineus waer,* en veel geld zou kosten, » *om tot een Kinderhuis te bequamen, in plaetse van gelt tot opbouw* » *van een Kinderhuis, de Jacobiner kercke ende annexe Plaetse met* » *alle appendentien van dien.* En zoo kreeg het BLAAUWE WEESHUIS, in de *Popkenstraat* gevestigd, de ruimte, welke nog in het JACOBINER-KLOOSTER open was, zijnde de westertrans, langs de *Ebbingestraat*, en de kerk, staande aan de zuidzijde, benevens al den open grond. In het jaar 1673 werden deze beide weeshuizen vereenigd, en verkregen toen den naam van het GROENE EN BLAAUWE GECOMBINEERDE DIAKONIE KINDERHUIS.

Een ander gedeelte van de kloostergebouwen, werd gebezigd tot eene KANONGIETERIJ. Deze was geplaatst in het westelijke gedeelte van de kerk, en is daarin geweest tot in het jaar 1674. Immers uit eene stads resolutie, van den 1 Junij 1674, blijkt, dat de kooper van de kerk in gebreke bleef, » *om het overige stuck van de oude bouwvallige* » *Jacobynder kercke afftebreken en te removeren,*" en dat daarin nog twee » *canon-formen*" aanwezig waren, die naar het provinciaal magazijn moesten worden overgebragt; terwijl uit eene resolutie der Gedeputeerden, van 24 Maart 1674, blijkt, dat » *de Provincie by dese* » *aenhoudende oorloch, sick niet in de staedt bevindt, om de twie slangs-* » *wyse lange Canonnen, soo in het voorleden Jaer aenbestedet te laten* » *vervaerdigen, behalve, dat, door de instortinge ende ruineusheyt van* » *de Jacobynder kercke, dieselve aldaer doch niet gegoten sullen connen* » *worden;* en over zulks last gaf: *om alle de materialen, soo van* » *yser als houdt, dewelcke, op costen van de provincie, tot vervaardinge* » *van de voornoemde Canonnen, in het giethuys redes waren gelevert* » *ende gemaackt, in het Provinc. Magasyn te brengen.*"

Op een ander gedeelte van den kloostergrond, vond men een TIMMERHUIS, misschien hetzelfde, dat nog in het jaar 1660, onder den naam van het PROVINCIALE WAGENHUIS, en in eenen verkoopbrief, van den 24 Mei 1672, onder den naam van PROVINCIALE SCHUYRE, voorkomt. Het stond omtrent het midden van de Jacobijnenstraat.

Weder een ander gedeelte werd ingerigt tot een TUCHT- en WERKHUIS. Dit huis werd in het jaar 1612 of 1613, in den smaak en misschien in navolging van dat van Leeuwarden, opgerigt en in het kloostergebouw gevestigd. Reeds op den Landsdag van den 18 Mei 1616, klaagden de Staten, dat deze inrigting te kostbaar was en aan de provincie te veel geld kostte, weshalve zij dan ook om die reden, bij staatsbesluit van den 11 December 1623, besloten, om het Tuchthuis met

zijne ap- en dependentien, weder af te schaffen. Het Werkhuis bleef echter, op dezelfde plaats, in het klooster, tot in het jaar 1660, bestaan, als wanneer men het, blijkens het aangehaalde staatsbesluit, van den 29 October 1659 en dat van den 20 Januarij 1660, aan de Diakonie inruimde.

Nog heeft op dezen kloostergrond de nu gesloopte MILITAIRE GEWELDIGER gestaan, van welks opbouwing echter weinige regtstreeksche sporen aangetroffen worden. Uit een staatsbesluit, van den 24 Augustus 1596 blijkt, dat er reeds toen een Kapitein-Geweldiger te Groningen bestond, en uit een staatsbesluit van den 18 November 1597, dat aan den Geregts-Scholte, voor het houden van het krijgsregt (1) te zijnen huize, jaarlijks tot huishuur werd toegelegd, een som van 50 guld., doch van eene afzonderlijke plaats, waar, in dien tijd, de gevangenen werden bewaard, is geen aanteekening te vinden. In den Spaanschen tijd, en nog eenige jaren daarna, bestond er, zoo veel is na te gaan, geen afzonderlijk, openbaar gebouw voor gevangene krijgslieden; het komt op geen kaart, in geen overgebleven stuk, voor. Uit onderscheidene afrekeningen der provincie wordt in tegendeel bevonden, dat de gevangene krijgslieden werden bewaard ten huize van den Geweldigen-Provoost. Uit deze rekeningen tevens blijkt, dat in het jaar 1604, toen er te Groningen eene buitengewone zware bezetting van voet- en paardenvolk lag, de Broerenkerk werd gebezigd, om er soldaten in te huisvesten, en het JACOBINERKLOOSTER, om er de ruiterij met hare paarden te plaatsen, en om er de kranken en gekwetste soldaten te herbergen; maar van eenen Militair-Geweldiger aldaar, en bijzonderlijk van den nu gesloopten vindt men in deze oude rekeningen geene de minste sporen. Men zal het dus daarvoor moeten houden, dat er eerst eenige jaren na de reductie, eene militaire gevangenis op dezen kloostergrond is gebouwd. Deze Militaire-Geweldiger heeft bestaan tot in het najaar 1832, als wanneer zij, krachtens Koninklijk besluit van 8 Maart 1832, no. 93, op afbraak, werd verkocht. Nadat het gebouw geheel gesloopt en weggenomen was, vond men, op den 24 December 1832, een potje van gebakken steen, met een oor, een wijden hals en ronden buik, waarin onderscheidene gouden, zilveren en koperen munten, zoo het scheen omwonden met, of ingepakt in eene blaas, waren gedaan. Het is waarschijnlijk dat deze muntstukken, onder welke er geen zijn van lateren tijd, dan de reductie, mitsdien in den vrijen grond, niet ver van den kloostermuur, en slechts ter diepte van omstreeks vier of vijf palmen, zijn begraven, misschien bij gelegenheid, of omstreeks den tijd van de overgave der stad, in het jaar 1594, en wel door eenen der vertrekkende kloosterlingen, bij wien de hoop op eene terugkomst, in betere tijden, niet geheel werd opgegeven, en die zijnen spaarpenning, liever aan de schoot der zwijgende aarde toevertrouwde, dan die op onveilige wegen mede te nemen. Het is eene toevalligheid, dat bij het leggen van de fondamenten van den Geweldiger, schoon niet ver van den verborgen schat geloopen hebbende, deze niet is ontdekt (2). Bij de afbraak van den Ge-

(1) Zie WICHERS, *Tractaat van Reductie*, bl. 266, over het onderscheid tusschen *krijgsraad* en *krijgsgeregt*.

(2) Men zie deze munten beschreven in het berigt van Mr. H. O. FEITH, geplaatst in de *Provinciale Groninger courant* van 29 *Januarij* 1833, waaruit wij ook de beschrijving van dit klooster hebben ontleend.

weldiger zag men tevens, in den westelijken hoek, dat het gebouw gesticht was op eene plaats, waar voorheen iets anders moest gebouwd zijn geweest, tot een bijzonder oogmerk ingerigt, want er bevonden zich aldaar onderscheidene kloostersteenen, regtopstaande, met eene kleine ruimte tusschen elken steen, zonder dat men sporen van eenigen kalk, waarmede dezelve zouden aan elkanderen gemetseld zijn, kon ontdekken. Deze steenen rustedeu op eenen grooten ijzeren rooster, waaronder de aarde los en modderig was. Ter plaatse, waar de Geweldiger gestaan heeft, ziet men thans eenen ruimen tuin.

DOMINIKANER-KLOOSTER, voorm. kloost. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*. Zie Wirsum.

DOMINIKANER-KLOOSTER, Predicaren-klooster of Jacobijnen-klooster, voorm. kloost. te *Leeuwarden*, benoorden de tegenwoordige Groote- of Jacobijner-kerk, die de kapel van het klooster geweest is.

Dit klooster werd, meent men, in 1238, anderen zeggen in 1242 of 1245, welk laatste jaartal het naast aan de waarheid schijnt te komen, door het adellijk geslacht van Cammingha gesticht. Het verbrandde met een gedeelte der stad in het jaar 1392, en zou eerst in het jaar 1487, ter voriger plaatse weder zijn opgebouwd geworden. Dit komt echter onwaarschijnlijk voor. Het herbouwen zal dus alleen ten opzigte der kerk gelden. In laatstgemeld jaar namelijk, werden de grondslagen van de nog bestaande kerk gelegd; maar daarom kunnen de Kloosterlingen wel bij voortduring hunne zamenwoning, ofschoon in nederigen staat, toch in stand gehouden hebben.

Voor het overige was dit klooster een uitgestrekt en aanzienlijk, ja zelfs, naar het schijnt, een prachtig gebouw. In het reventer (de eetzaal) daarvan, waren de Staten des lands, in de Saxische tijden en al vroeger, gewoon te vergaderen, wanneer zij te Leeuwarden bijeen kwamen. Ook andere plegtige en gewigtige vergaderingen zijn aldaar gehouden geworden. Het strekte nu en dan aan onderscheidene hooge personaadjen tot verblijf. De papieren van staat werden er in langwerpig-ronde spanen dozen zorgvuldig bewaard. De tegenwoordige Kosterij van de Groote Kerk was er een gedeelte van, en de *Muntjemuur-*, eigenlijk *Monnikenmuur-straat*, ontleende haren naam van dit gesticht. De kerk, die, zoo als tegenwoordig nog blijkt, voor eene kloosterkerk, een bij uitstek groot en aanzienlijk gebouw was, werd van 1578 tot 1580 door de Hervormden en de Roomsch-Katholijken gezamenlijk gebruikt, zoo dat, op de predikdagen der eerstgemelden, de Monniken hun werk ten tien ure des morgens moesten verrigt hebben. De Hervormden predikten er voor het eerst op Woensdag, zijnde toen den 20 Augustus van eerstgemelde jaar. Deze kerk wordt, sedert dat de hoofdkerk van St. Vitu vervallen is, de Groote Kerk genoemd.

DOMINIKANER-KLOOSTER, voorm. Nonnenkloost. te *Leeuwarden*, prov. *Friesland*. Zie Catharina-klooster (St.).

DOMINIKANER-KLOOSTER, voorm. kloost. te *Luxemburg*.

Het werd in 1292 door Beatrix van Avesnes, weduwe van Hendrik III, Graaf *van Luxemburg*, aan den voet van het kasteel, gesticht ter plaatse, waar Graaf Siegfried, ongeveer drie eeuwen vroeger, eene kapel gesticht had. Nadat dit klooster, in het beleg van 1543 door de Franschen verwoest was, verkregen de Kloosterbroeders eene erve in de bovenstad, bij de Drieëenigheidskapel. Zij verkochten, in het jaar 1628, een gebouw van hun convent, dat in het jaar 1594 door den bliksem zeer beschadigd was geworden, aan eene vereeniging van

Geestelijke zusters, en vestigden zich bij de kerk van St. Michel. Dit klooster werd in het jaar 1795 opgeheven. Ter plaatse van den kloostertuin, welke nog heden onder den naam van Dominikanergarten bekend is, stond het oude kasteel van Luxemburg, dat in 963 door Graaf SIEGFRIED bevestigd is, en in het jaar 1541, op last van Keizer KAREL V, is afgebroken. Onder de bewoners van dit klooster, welke zich beroemd hebben gemaakt, telt men JOHANN PICHARD, Doctor van de Universiteit te Parijs en daarna Bisschop van Regensburg, waartoe hij, op aanbeveling van Keizer HENDRIK III, was verheven; hij † in het jaar 1320, benevens JOHANN RUSSI, die omstreeks het jaar 1312 bloeide, en zich als een uitstekend Wijsgeer en Godgeleerde deed kennen.

DOMINIKANER-KLOOSTER, voorm. kloost. te *Maastricht*, aan de *Groote straat*.

Het was in het jaar 1230 gesticht. De Kloosterlingen waren zeer talrijk, en stonden onder eenen Prior, die alle drie jaren veranderd werd, zij maakten bijzonder hun werk van het prediken in de omliggende dorpen, zoowel als binnen de stad, alsmede van het zoogenaamde controvers-prediken, tegen de Hervormden. Hunne bibliotheek was de grootste en best voorziene onder alle, die men in de Maastrichtsche kloosters aantrof.

De kerk, die groot en fraai was, en veel toevloed van volk had, te meer dewijl zij in het midden der stad lag, was aan de Apostelen PETRUS en PAULUS toegewijd. Aan deze kerk was het bekende broederschap van den Rozenkrans verknocht, welks tweede eeuwfeest in 1771, daarin met groote plegtigheid gevierd werd, zijnde de kerk toen met velerlei versierselen opgepronkt. Ten aanzien van dit klooster vindt men aangeteekend, dat aldaar, in het jaar 1330, een algemeen kapittel der orde werd gehouden, en in het jaar 1485, in de kerk, het lijk van den befaamden WILLEM DE LA MARCK, bekend onder den naam van *le sanglier des Ardennes* (het wilde zwijn der Ardennen), werd ter aarde besteld (1). Verder draagt deze stichting roem op haar medelid, FRANCISCUS ROMAIN van Gent, aan wiens vernuft Maastricht hare fraaije brug over de Maas te danken heeft. Hij was later de bouwmeester van de *Pont Neuf* te Parijs, en werd daarvoor tot Architect des Konings en Inspecteur-Generaal der bruggen en wegen verheven.

Dit klooster is in het jaar 1794 opgeheven, wordende de voormalige kerk thans gebezigd tot een STADS CONSTRUCTIEMAGAZIJN; terwijl het klooster, sedert het jaar 1804, ten dienste van het STEDELIJK ATHENEUM is in bezit genomen.

DOMINIKANER-KLOOSTER of PREDIKHEEREN-KLOOSTER, ook wel JACOBITEN-KLOOSTER, voorm. kloost. te *Utrecht*, in de *Jacobijnenstraat*.

Op verzoek van ALBERTUS, Leeraar der Dominikanerorde en Bisschop van Regensburg, schonk de Roomsche Koning WILLEM den Predikheeren eene plaats, te Utrecht, tot het bouwen van een klooster, waaraan hij daarenboven groote onkosten besteedde, en veel geld voorschoot. Van deze Monniken heeft de Jacobijnenstraat haren naam behouden. Het klooster was fraai gebouwd, maar in den nacht voor St. Odulphusdag van het jaar 1372 is het niet weinig door den brand beschadigd. Hunne orde heeft te Utrecht gebloeid tot het jaar 1579,

(1) Men herinnere zich, dat deze woelzieke Edele, door den haat van JAN VAN HOORNE, Bisschop van Luik, te Maastricht op de Vrijthof, door beulshanden, het leven verloor.

wanneer zij, omdat zij gelegenheid tot een oproer scheen te hebben gegeven, uit de stad gezet en verdreven is, doch aan zeven afgeleefde Monniken, aan den Prior, en aan de burgerkinderen, werd verlof gegeven, om in de stad te blijven, mits dat zij wereldsche kleederen zouden dragen. Naderhand is het geheele klooster, alsmede de kerk afgebroken, en de plaats verkocht om er burgerhuizen op te timmeren.

DOMINIKANER-KLOOSTER of PREDIKHEEREN-KLOOSTER, ook wel JACOBIJNER-KLOOSTER, door de wandeling TEN BROEREN genoemd, voorm. kloost. te *Zwolle*.

Dit klooster was gesticht in het jaar 1465, door ALANUS DE RUPE, die, in het jaar 1475, op den geboortendag van de *H. Maagd* MARIA, hier gestorven en begraven is. De Dominikanermonniken hadden zich naauwelijks hier nedergezet, of zij kregen groote verschillen met den Pastoor van de St. Michielskerk en het kapittel van Deventer. Maar DAVID VAN BOURGONDIË, de vijf en vijftigste Bisschop van Utrecht, aan wien de geheele zaak overgelaten was, heeft deze geschillen, den 1 Junij 1469, toen Pater ENGELBERT MESSEMAKER het bewind over het nieuwe klooster had, onder zekere voorwaarden, beslist.

Dit klooster werd nog eenen geruimen tijd, nadat het reeds vernietigd was, in het testament van zeker ENGELBERTUS WYERS bedacht. Deze WYERS, die te Zwolle geboren was, over den zwaren last des huwelijks verdrietig geworden zijnde, had zich in het Predikheerenklooster te Antwerpen begeven, doch niet zonder toestemming zijner vrouw, die te Sittard, in het tegenwoordig hert. Limburg, waar zij Overste der Dominikaner Nonnen was, overleden is. WYERS in het klooster te Antwerpen zijnde, en zijn Vaderland niet vergeten hebbende, begeerde, dat het klooster te Zwolle, wanneer het eenmaal wederom door de nazaten van den H. DOMINICUS bezeten en bewoond mogt worden, een gedeelte van zijne goederen zoude bezitten.

Zijn testament, dat den 16 December 1620 in de Nederduitsche taal geschreven en, na zijnen dood, den 21 November 1631, door de Monniken aangenomen is, luidt aldus: » Noch geve ik het voornoemde » klooster van Antwerpen (te weten der Predikheeren), alzodanige meu» belen als ik daarin gebracht hebbe, uitgenomen een groot groen » koffer met witte banden, en alle hetgene daarin bevonden wert, » sal hebben dat Predikheerenklooster tot Zwolle, genoemt dat Broe» renklooster. Noch geve ik 't klooster van de Predikheeren van Zwolle » in gereeden gelden 9000 guld., den gulden 20 st., welke voorge» noemde Penn. sullen belegt worden, nu ende ten eeuwigen dage tot » onderhoud van 't klooster tot Zwolle, tot de Tafel om daar van te » mogen leven: ende dat ook niemant en sal mogen, de Penn. te niete » doen, nu ende ter eeuwige dage, dan sullen altijt blijven tot on» derhout van 't klooster als boven genoemt. — Ende dit sal 't kloos» ter van Zwolle genieten, als wij daar openbaar ende vrij mogen » woonen, alwaer 't met twee Paters: ende alwaer 't dat zij mosten » gaen in 't wereltlijk habijt, om eenige reeden, dat zij in haer geeste» lijke habijt niet en mochten gaen. Noch geve ik, aen 't voornoemde » klooster van Zwolle, alsodanige ornamenten als ik daer gelaten hebbe, » die mij toekomen, etc." Wat er van de uitvoering van dit testament geworden zij, kan men met geen zekerheid bepalen; uit de woorden van LINDEBORN (1), die dit vermeldt, schijnt men te moeten opmaken, dat de Predikheeren van Zwolle het geld ontvangen hebben.

(1) *Historia Episcopatus Daventriensis*, pag. 308.

DOMINIQUE (MOULIN-DE-), Fransche naam van het geh. DOMINICKSMUHL, in de heerl. *Beaufort*, grooth. *Luxemburg*. Zie DOMINICKSMUHL.

DOMMEL, riv. in de prov. *Noord-Braband*, in oorkonden van de achtste eeuw de DUTHMALA genoemd (1).

Deze riv. neemt haren oorsprong boven het stadje Peer in de uitgestrekte moerassen en vennen van de Donderslagsche heide, in Belgisch Limburg, komt ten Z. van het dorpje Schaft in de prov. *Noord-Braband*, vloeit voorts met eenen noordwaartschen loop langs Schaft, Valkenswaard, Dommelen, Waalre, Gestel, Stratum, Eindhoven, Woensel, Eckart, Neder-Wetten, Son en Breugel, neemt, een weinig beneden dit laatste d. eene westelijke rigting aan; vliet van daar, langs St. Oedenrode en Liempde, naar Boxtel, van waar zij met eene noordoostelijke strekking, langs Gemonde, naar St. Michiels-Gestel stroomt; terwijl zij hier eenen noordwestelijken loop aanneemt en met dezen naar Vucht schiet, van waar zij noordwaarts naar 's Hertogenbosch, en door eene waterpoort, de Groote Hekel genaamd, in die stad loopt, om zich daar met de Aa te vereenigen en alzoo de Dieze te vormen, welke bij Crevecoeur in de Maas valt.

De DOMMEL neemt in haren loop onderscheidene andere beeken en rivieren op, welke haar van uur tot uur vergrooten, zoo ontvangt zij beneden Valkenswaard, digt bij Waalre, ter linkerzijde de Keerschop; bij Eindhoven, ter regterzijde, de Tongelreep; een weinig verder beneden die stad, ter linkerzijde, de Gender; een weinig beneden Eckart, ter regterzijde, de Rul of Kleine Dommel; bij Boxtel ter linkerzijde de Ley; en bij Herlaar, aan die zelfde zijde, de Run; zonder nu nog eene menigte kleinere beeken en waterloopen te vermelden, die deze riv. in haren loop opneemt. De Dommel vloeit voorbij onderscheidene plaatsen, die misschien hare stichting, fraaiheid en welvaart, aan die rivier of aan de vruchtbare laagte, door welke zij heen slingert, verschuldigd zijn, onder welke men bijzonder kan opnoemen: Valkenswaard, Eindhoven, St. Oedenrode, Michielsgestel en Vucht.

De molens, welke op den DOMMEL gevonden worden, zijn twaalf in getal. De hoogte, tot welke het water opgeschut wordt, benevens de plaatsen alwaar die molens liggen, zijn: te Venbergen, onder Valkenswaard, 3½ v.; te Dommelen, 3 v.; ½ u. lager, aan de Loonermolen, 2½ v.; te Waalre, 3½ v.; aan de Gennepermolen, ½ u. boven Eindhoven, 3 v.; te Stratum, 3½ v.; te Woensel, 3½ v.; bij Hooydonk, onder Neder-Wetten, 4½ v.; te Wolfswinkel, 3⅝ v.; te St. Oedenrode, 3½ v.; te Casteren, 3½ v., en te Boxtel, 3½ v.

Er zijn weinige rivieren, welke zich in zoo vele kromten en bogten wenden, als deze, op sommige plaatsen keert zij geheel terug, en schijnt zich weder naar haren oorsprong heen te wenden; zeer schielijk wendt zij zich weder om, en zet haren loop al kronkelende voort. Deze kronkelingen veroorzaken, dat men 21½ u. noodig heeft, om van Schaft naar 's Hertogenbosch te gaan, wanneer men haren loop volgt, terwijl die afstand anders naauwelijks 9 u. gaans is.

De diepte van het riviertje is ongelijk. Even als op alle kleine rivieren heeft ook hier plaats, dat er op hoeken van aanstoot kolken van eene zeer groote diepte, en daar, waar de loop eenigzins regtuit gaat, ondiepe vlakten worden gevonden, die het, benevens de menigvuldige omwegen en kronkelingen, behalve de afschuttingen voor de molens, tot

(1) Zie W. C. ACKERSDIJK, *Iets over de rivier de Dommel, het geschiedkundige betreffende*, geplaatst in de *Letteroefeningen over 1800*, D. II, bl. 251–254.

[illegible] geschikt maken. Van Boxtel af tot 's Hertogenbosch [illegible], wegens de diepte en breedte, die ze daar heeft, [illegible], doch wegens de groote omwegen en gebrek aan een [illegible] jaagpad langs den oever, daartoe ten uiterste moeijelijk en bijna [illegible], om welke reden men ook bespeurt, dat er niet dan in den [illegible] gebruik van gemaakt wordt. Men mag wel veronder[illegible], dat de DOMMEL, zelfs van St. Oedenrode af, bevaarbaar zoude [illegible], indien de afschutting te Boxtel zulks niet belette; om welke re[illegible] in het begin dezer eeuw, heeft voorgeslagen te Boxtel eene schutsluis te leggen.

Het verval dezer rivier door den Luitenant-Kolonel (later Luitenant-Generaal) KRAAIJENHOFF, in het jaar 1800, waargenomen, werd bevonden, tusschen het bovenwater of de pegel van den Stratumschen molen, te Eindhoven, en den bovenkant van den steenen beer te 's Hertogenbosch, op het peil nul aldaar, zijnde eene lengte van 6 u., 37 v. 0 d., 5½ lijn. Het gewone zomerpeil te 's Hertogenbosch 4 v. 4 d. onder nul gesteld zijnde, dan blijkt het verval, hetgeen hier eigenlijk in aanmerking komt, te zijn 41 v. 4 d. 5½ lijn. Hoogerop is dit verval, zoo ver men weet, nog niet waargenomen, maar als men nagaat, dat op eenen afstand van naauwelijks 2½ u. de rivier vijf malen opgeschut wordt, kan men daaruit wel opmaken, dat het verval boven Eindhoven zeer groot, althans grooter dan beneden die plaats, zijn moet.

De groote straatweg van 's Hertogenbosch op Luik en Maastricht, gaat op Nederlands grondgebied vier malen over den DOMMEL; als: bij Boxtel twee malen over houten bruggen, die eene vrij groote lengte hebben; te Eindhoven mede over eene houten brug, en bij Valkenswaard, over eene steenen brug met twee bogen; ieder wijd 12 v. tusschen de regtstandsmuren.

Men had reeds voorlang een plan beraamd, om de DOMMEL van Schaft af bevaarbaar te maken, en men heeft dit plan, bij de staatsregeling der Bataafsche Republiek, in het jaar 1798 reeds aangenomen, doch dit was in het vergeetboek geraakt, toen men het onder Koning LODEWIJK weder ter sprake bragt, en deswege werd destijds door de Landmeters H. VERHEES en F. BEIJERINCK, een verslag bij het bestuur ingediend (1), waaruit wij het volgende overnemen: » In het bevaarbaar maken van deze rivier, van 's Hertogenbosch af tot » aan het Nieuwe Noorderkanaal toe, kan, naar de meening van de » ondergeteekenden, gehouden worden eene physique mogelijkheid te » bestaan."

» Er zijn, naar hunne meening, twee oogpunten, waaruit deze be» vaarbaarmaking te beschouwen is, te weten: een oeconomisch en » een commercieel; met betrekking tot het eerste, zoude de bedoe» ling daarvan eeniglijk ten nutte van den akkerbouw en fabrijken en » binnenlandschen handel, moeten betrokken worden; met betrek» king tot het tweede, zoude die zich wijder uit, ook tot den bin» nenlandschen handel met Frankrijk, behooren uit te strekken."

» In het eerste geval zal eene bevaarbaarmaking der rivier zelve » door eenige afsnijdingen der voornaamste bogten en kronkelende om-

(1) Dit verslag, waarvan wij een afschrift bezitten, is getiteld: *Verhandeling over de Physique staat van een gedeelte van het departement Braband volgens eene inspectie door de Landmeters* H. VERHEES en F. BEIJERINCK *in Herfstmaand* 1809 en bevat onderscheidene bijzonderheden omtrent den toestand der rivieren van dit gedeelte onzes Vaderlands, welke men elders te vergeefs zal zoeken.

» wegen, het aanleggen van behoorlijke trekwegen langs de boorden, » het opschutten door middel van ligte houten schutsluizen, met de » noodige water ophoudende of afkeerende dammen, ontlaatsluizen voor » het overtollige water te graven, tot ontlasting der binnenlanden, aan » het voorgestelde oogmerk beantwoorden. De bevaarbaar gemaakte » rivier zal hare verminderde breedte en zelfs diepte, naar gelang » van haar natuurlijk minder wordend vermogen, behouden, dus van » distantie tot distantie kleiner worden, waarnaar zich de ingezetenen » in het gebruik zullen hebben te schikken, door vaartuigen daarop » aan te leggen, en zelfs zich, in tijden van droogte, waarin gebrek aan » water de bevaarbaarheid onmogelijk maakt, moeten getroosten."

» Maar in het tweede geval zal niet dan een eigenlijk gezegd ka- » naal aan het oogmerk beantwoorden, hetgeen de Maas met het Noor- » derkanaal vereenigen zoude. Een kanaal, zooveel mogelijk regt, » overal even wijd en diep, geheel van den loop der rivier afgeschei- » den, en op zich zelve in verscheidene stilstaande bassins afgedeeld, » waarvan het benedenste met de Maas, en het bovenste met het » Nieuwe Fransche kanaal vereenigd, de communicatie van deze boven- » wateren open zet. Een kanaal, hoedanig men thans aangelegd vindt » in het meer gemelde Noorderkanaal, en hoedanig gevonden wordt » in het keurig uitgewerkte plan van den Heer Luitenant-Kolonel Krai- » jenhoff, welk plan in het door de ondergeteekenden te maken project » tot over de grenzen toe zoude kunnen achtervolgd worden, waar- » toe de ondergeteekenden reeds order gesteld hebben, dat die situatie » worden opgemeten en gekarteerd, doch waarbij zij, om de opne- » ming op het Fransche grondgebied door te zetten, het noodige con- » sent verzoeken. Tot welk plan, in den jare 1803, aan het Staatsbe- » wind der Bataafsche Republiek, met alle de daarbij behoorende bij- » lagen overgegeven, zij zich refereren, nogthans met deze aanmerking, » dat het niet van dien aard zijnde, dat het geene veranderingen in » de uitvoering des werks of bekorting zoude gedoogen, zij de noodige » vrijheid eerbiedig uitbedingen, om er zich naar hunne meening en » gevoelen van te mogen bedienen."

Van deze beide voorstellen, destijds zonder gevolg gebleven, schijnt echter het laatste, in 1822, de graving van de tegenwoordige Zuid-willemsvaart (zie dat art.) ten gevolge te hebben gehad.

Men vangt in den Dommel: snoek, baars, voorn, post, paling en karper.

DOMMEL (DEPARTEMENT VAN DEN), volgens de staatsregeling van 23 April 1798, het zevende departement der *Bataafsche Republiek*.

Het paalde N. aan de Merwede en de Waal, die het van het depart. van den Rijn scheidde, O. aan het hert. Cleve, aan de Maas, die het van het hertogd. Gulik scheidde en aan de Fransche Republiek, Z. en Z. W. mede aan de Fransche Republiek en W. aan het depart. van de Schelde en Maas.

Het was verdeeld in 7 ringen, welke tot hoofdplaatsen hadden: de eerste ring 's Hertogenbosch; de tweede Heusden; de derde Tilburg; de vierde Eindhoven; de vijfde Helmond; de zesde Nijmegen telde ongeveer 222,000 inw. en besloeg nagenoeg de tegenwoordige arr. 's Hertogenbosch en Eindhoven van de prov. *Noord-Braband*, en de kant. Bommel, Druten en Nijmegen van de prov. *Gelderland*.

DOMMEL (KLEINE-), riv., prov. *Noord-Braband*. Zie Rul.

DOMMELDINGEN, beek, grooth. *Luxemburg*, die in het *Grunwald* ontspringt en na eenen korten zuidelijken loop, een weinig bezuiden het geh. Dommeldingen, in de *Alzette* valt.

DOMMELDINGEN, in het Fr. DOMELDANGE of DUMELDANGE, geh. in de heerl. *Heistorf*, grooth. *Luxemburg*, arr., kant. en ½ u. N. W. van *Luxemburg*, gem. en ½ u. O. van *Eich*, aan de Alzette en den Westelijken zoom van het Grunwald; in een zeer klein, door hooge bergen beklemd, dal. Er is een kasteel en een ijzerwerk.

DOMMELDINGEN (KASTEEL-VAN-), kast. in de heerl. *Heistorf*, grooth. *Luxemburg*, arr., kant., gem. en ½ u. O. van *Esch*, in het geh. Dommeldingen; behoorende met het daarbij gelegen ijzerwerk aan den Heer COLLART.

DOMMELEN, gem. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*, prov. *Noord-Braband*, *Derde* distr., arr. en kant. *Eindhoven*, (5 k. d., 30 m. k., 5 s. d.); palende N. en O. aan den Dommel, die deze gem. van Waalre en Valkenswaard scheidt, Z. aan de gem. Borkel-en-Schaft, W. aan de Keerschop, waardoor zij van de gem. Westerhoven en Riethoven gescheiden wordt.

Deze gem. ligt tusschen de riv. de Keerschop en de Dommel, die haar de gedaante geven van eenen Driehoek, welke van twee zijde door water is ingesloten. Zij bevat het dorpje Dommelen, het geh. Leemskuilen en een gedeelte van het geh. Keerschop Zij beslaat eene oppervlakte van 758 bund. Men telt er 58 h., bewoond door 66 huisgez., uitmakende eene bevolking van 330 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. De grond is in deze gem. tamelijk goed, en levert rogge, boekweit en haver op, ook zijn er eenige goede weilanden langs den Dommel.

Er zijn in deze gem. twee water-korenmolens, van welke de eene te Dommelen zelf, door den Dommel en de andere te Keerschop, door de Keerschop gedreven wordt. Tegen over den eersten staat, op het grondgebied van Valkenswaard, een water-olie- en volmolen, die zoo gebouwd is, dat hij met die te Dommelen slechts eenen molen schijnt uit te maken.

De inw., die op één na allen R. K. zijn, maken eene par. uit, welke tot het apost. vic. gener. van *'s Hertogenbosch*, dek. van *Eindhoven*, behoort, en door eenen Pastoor bediend wordt. Het schijnt, dat de inw. vroeger in het kerkelijke aan den Pastoor van Bergeyk onderhoorig waren. Wanneer DOMMELEN echter, tot eene par. verheven is wordt nergens vermeld, waarschijnlijk is MATHEUS JANSSENS, die in het *Meijerijsch Memorieboek* (1), op het jaar 1609, als Pastoor vermeld wordt, de eerste geweest, die hier als Pastoor heeft dienst gedaan.

De enkele Herv., die hier woont, behoort tot de gem. *Valkenswaard-Dommelen-Waarle-en-Aalst*.

Men heeft in deze gem. ééne school. — Ook plagt hier voor de Hervorming een nonnenklooster te staan, Agnietendaal genaamd. Zie dat woord.

DOMMELEN, werd aan HUIBERT VAN DER CLUSEN, Heer *van Waalre-en-Valkenswaard*, als eene heerl. verpand, doch in het jaar 1658, weder ingelost.

Het d. DOMMELEN, ligt 2 u. Z. Z. W. van Eindhoven, ½ u. W. van Valkenswaard, aan den Dommel, waarvan het zijnen naam ontleent.

Men heeft er een gemeentehuis, en eene R. K. kerk. Deze laatste, aan den H. MARTINUS toegewijd, is de gewezen kapel van het voorm. klooster, welke, in het jaar 1821, zeer net tot eene parochiekerk is

---

(1) Zie *Katholyk Meyerysch Memorieboek*, bl. 279.

in gereedheid gebragt, zoo als het volgende jaarvers, dat met groote letters voor het zangkoor staat, aanduidt:

SANCCTVS SANCTVS SANCTVS DoMInVs

Zij staat op eenigen afstand noordwaarts van het d. en heeft midden op het dak een klein spits torentje, dat van eene kleine klok voorzien is. Naast de kerk, op het kerkhof, staat een klokkenhuis en eene school.

Er bestaat te DOMMELEN ook een gild of **Broederschap van het Allerheiligste Sacrament**, door NICOLAAS MASIUS, den vierden Bisschop van 's Hertogenbosch, in het jaar 1623, bevestigd, van hetwelk ieder, hetzij gehuwd of ongehuwd, lid kan worden. Om de drie jaren wordt er door de broeders naar den vogel geschoten. De Broeders en Zusters worden door het gild begraven.

DOMMELEN is de geboortepl. van den Godgeleerde en Taalkundige SIMON VERREEPT, bij de geleerden, meer onder den naam van VERREPAEUS bekend, en naar zijne geboortepl. ook wel eens DOMMELANUS genoemd. Hij was geboren in of omtrent het jaar 1522 en † den 10 November 1598, als Kanunnik der St. Janskerk en Bestuurder der scholen te 's Hertogenbosch, na onderscheidene, zoo godgeleerde als letterkundige schriften, te hebben in het licht gezonden.

De inw. van DOMMELEN ontvingen, in het jaar 1599, een bezoek van de Spanjaarden, die hun met geweld veel gelds afpersten.

DOMMELRODE, voorm. kast. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Braband*, *Eerste* distr., arr. en 3½ Z. Z. O. van *'s Hertogenbosch*, kant. en 1¼ u. Z. W. van *Veghel*, gem. en 5 min. Z. van *St. Oedenrode*.

Op dit kast., hetwelk, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte besloeg van 4 bund. 96 v. r. 13 v. ell., heeft zich in het jaar 1818 eene vereeniging van vrouwen neergezet, welke thans, ten getale van 26, nog aldaar woonachtig zijn, en door het geven van onderwijs in de Nederduitsche en Fransche talen, mitsgaders in allerhande vrouwelijke handwerken, de noodige middelen van bestaan vinden. In het jaar 1634 is daarbij eene kapel of kerkje voor de bewoneressen gebouwd.

DOMMELSVOORT, geh. in het *Nederamb: van het Land van Cuyk*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 8 u. O. van *'s Hertogenbosch*, kant. en 1¼ u. Z. Z. O. van *Grave*, dist. en 2¼ u. N. ten W. van *Boxmeer*, gem. en ¼ u. N. van *Beers*.

DOMMOEGOE, berg in *Oost-Indië*, op den noordelijksten arm van het *Sundasche* eil. *Celebes*, nabij het kon. *Boelan*; eene der takken van de rivier van Boelan ontspruit uit dezen berg.

DOMON of DOMONG, ook wel eens onder den naam van DAMMONG voorkomende, gebergte in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Bezoeki*.

DOMON of DOMONG, kaap in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, aan de *Straat van Madoera*, resid. *Bezoeki*.

DOMPASSIE, d. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, in het kon. *Assiantie*; 10 m. Z. van Coumassie; voorheen was het eene bloeijende stad. De omstreken zijn zeer vruchtbaar.

DOMPO of DOMPO, kon. in *Oost-Indië*, op het eil. *Sumbawa*, tot de *Zuidwestereilanden van Banda* behoorende, W. van Bima, O. van Tambora.

De Radja van dit kon., die weleer een bondgenoot van de Oostindische Compagnie was, is thans aan den Vorst van Sumbawa onder-

worpen. Het land is vruchtbaar en wel bebouwd, en levert djatiehout, was, zwavel, sappanhout, buffelvet en een weinig rijst op, en men zamelt er stofgoud. Ook wil men, dat er in de nabijheid eene parelbank zijn zoude.

Bij de uitbarsting van de Tamboro, in April 1815, heeft dit rijk bijzonder veel geleden; zijnde het land zoodanig verwoest, dat de inw. zich met de kruinen der palmboomen en met de stammen der papaja- en pisangboomen moesten voeden.

DOMPROOSTENGEREGT, heerl. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr., kant. en gem. *Utrecht*; beslaande eene oppervlakte van ongeveer 40 bund.

DOMPSELAAR, voorm. riddermatige hofst. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie DONSELAAR.

DONAAS (FORT-VAN-ST.-), voorm. fort, op den dijk, tusschen de Zoute en de Brugschevaart, op 20 min. afstands van *Sluis in Vlaanderen*, door de Spanjaarden in 1605 aangelegd, om Sluis te benaauwen. Toen de Franschen in het jaar 1702 genoodzaakt werden deze sterkte te verlaten, werd zij door MENNO, Baron VAN COEHOORN aanmerkelijk verbeterd. Bij het barrièretractaat van 1715 geraakte het aan de Vereenigde Nederlanden, maar in den keizerlijken oorlog werd het door de Oostenrijkers genomen en bij den vrede aan hen afgestaan. Bij het graven der vaart van Sluis op Brugge, in 1818, is dit geheele fort omgedolven en verdwenen.

De plaats, waar het lag, behoort thans tot België, en het zou dus hier niet genoemd zijn geworden, indien het niet in verschillende tractaten, waarbij de grensscheiding van ons Vaderland bepaald werd, als vast punt tot bepaling der lijnen van scheiding genoemd werd.

DONAN, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Banjoemas*.

Er is, in het jaar 1836, tusschen deze riv. en de Serayoe, een vereenigingskanaal gegraven, ten einde de binnenlandsche vaart en tevens de rijstcultuur te bevorderen.

DONCK (DEN-), geh. in den *Alblasserwaard*, prov. *Zuid-Holland*. Zie DONK (DEN-).

DONCK (HUIS-TEN-), adell. h. in den *Riederwaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en $2\frac{1}{4}$ u. N. W. van *Dordrecht*, kant., gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. N. W. van *Ridderkerk*.

Het is eertijds gebouwd door die van het geslacht VAN DONCK, en had toen vier torens, naderhand is het gekomen aan het geslacht van PERSYN, terwijl dit het bezat, is het, in het jaar 1575, door eenige Spanjaarden, die zich destijds bij Crimpen op de Lek verschanst hadden, ingenomen, afgebrand en vernield; doch in het jaar 1616 is het weder opgebouwd door FRANS VAN DER DUIN, als gehuwd hebbende ARNOLDINA BROUWER, in wier geslacht het na dat van PERSYN was overgegaan. In het jaar 1746, heeft de toenmalige eigenaar Mr. OTTO GROENINX VAN ZOELEN, Burgemeester en Raad in de Vroedschap der stad Rotterdam, dat huis weder laten afbreken, en op den grond daarvan een deftig vierkant gebouw doen optrekken, hetgeen thans nog bestaat, en met de daartoe behoorende gronden, in eigendom bezeten wordt door Jonkheer Mr. OTTO PAULUS Baron GROENINX VAN ZOELEN, Heer *van Ridderkerk*, beschreven in de Ridderschap van Holland, een afstammeling van bovengemelden Mr. OTTO GROENINX VAN ZOELEN. De oppervlakte van de besloten plaats, bij het huis, beslaat eene uitgestrektheid van meer dan 50 bund.

Het door den Hoogen Raad van Adel gelegaliseerde wapen van het Huis-Ten-Donck bestaat uit een schild van zilver, beladen met eenen roskam en bestrooid met tranen, alles van sabel (zwart).

DONCOLS of Donkols, geh. in het balj. van *Bastogne*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en 6 u. W. N. W. van *Dickirch*, kant. en 1¼ u. W. van *Wilz*, gem. en 1 u. W. van *Winseler*, tegen de helling eener boschrijke hoogte, in eene kleine schilderachtige valei, die door eene beek besproeid wordt. Langs dit gehucht loopt de nieuwe, in 1840 voltooide, straatweg van Bastogne naar Ettelbruck. De ingezetenen behooren kerkelijk tot Berlé.

DONDO, kaap en voorm. d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Celebes*. Zie Dondo.

DONDELANGE, Fransche naam van het geh. *Dondelingen*, in de heerl. *Holenfelz*, grooth. *Luxemburg*. Zie Dondelingen.

DONDELINGEN, beek in het grooth. *Luxemburg*, die in het geh. *Dondelingen* ontspringt, en, een weinig boven Assemburg, in de *Eischen* valt.

DONDELINGEN, in het Fr. Dondelange, geh. in de heerl. *Holenfelz*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr., kant. en 2 u. N. W. van *Luxemburg*, gem. en ½ u. N. van *Kehlen*.

DONDERADE, naam, onder welken op sommige kaarten het geh. Daenraedt, in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, voorkomt. Zie Daenraedt.

DONDERBERG, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie Galloencoeng.

DONDERDAGSCHE WATERING, water in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*.

Het begint onder de gem. *Noordwijk* met een beekje, dat met eenen oostelijken loop uit de Langeveldsche pan voortkomt, voorts loopt dit water zuidwaarts en ontlast zich in de *Woensdagsche watering*.

DONDERDAM, dijk in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, ten N. van de Waddinxveensche plassen, zich van *Noord-Waddinxveen* naar *Zuid-Waddinxveen* uitstrekkende.

DONDEREN of Dunderen, geh. in het dingspil *Noorderveld*, prov. *Drenthe*, arr., kant. en 2½ u. N. van *Assen*, gem. en ½ u. N. W. van *Vries*, aan den grooten weg van Groningen naar de Lemmer; met 43 h. en 250 inw.

DONDERKIL, water in den *Biesbosch*, onder *Werkendam*, tusschen het Vogelzand en het Donderzand doorloopende, en zich, in eene zuidwestelijke rigting uitstrekkende, van den *Bevert* naar het *Gat van den Zalm*.

DONDERKOMSPUNT, verbasterde naam van de kaap Deutekomspunt, in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Borneo*. Zie Deutekomspunt.

DONDERZAND, pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Braband*, arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Werkendam*; palende N. aan het Hellegat, O. aan den Eijerwaard, Z. aan het Gat van Steenenmuur, W. aan de grienden van dezen polder.

Deze pold., die in het jaar 1808 bedijkt is, beslaat eene oppervlakte van 49 bund. 92 v. r. 50 v. ell., zijnde wei- en hooiland. Er staat in dezen polder, welke door drie houten sluisjes, op de Donderkil, van het overtollige water ontlast wordt, slechts eene boerderij. Het land ligt ruim 1 ell. boven A. P. Het bestuur geschiedt door de ingelanden of eigenaren.

DONDERZAND (KLEIN) of Benedenste Kleine Eijerwaard, pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Braband*, arr. *'s Hertogenbosch*, kant.

Heusden, gem. *Werkendam*; palende N. aan het Klein Stukje, O. en Z. aan het Geleigat, W. aan het Gat van den Haan.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 11 bund. 44 v. r. 30 v. ell. hooi- en weiland, wordt door een houten sluisje op het Gat van den Haan van het overtollige water ontlast. Het land ligt 9 palm. boven A. P. Het bestuur geschiedt door den eigenaar.

DONDO of DONDA, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Celebes*, aan de *kust van Menado*; 1° 16′ N. B., 137° 30′ O. L.

Dit d. is, in het begin der achttiende eeuw, door de Mandarezen vernield, en aangezien de inw. zeer vrijheidlievend waren, verkozen zij aanvankelijk liever met vrouw en kinderen in het bosch rond te zwerven, dan onder die van Tontoli te staan; later echter hebben zij zich weder allengs niet ver van hunne vorige woonplaats gevestigd. In de nabijheid zijn eenige goudmijnen.

DONDO, DONDO, TONDO of RIVER-DONDO, kaap in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Celebes*, op de *Westkust*, aan de *Straat van Makassar*, vorst. *Dingdala*.

DONDONG, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djocjokarta*,

DONDOWANG, eil. in *Oost-Indië*, in den *Sundaschen Archipel*, in de Zee van Java; 5° 23′ N. Br. 123° 46′ O. L.

DONENBURG, naam, onder welke het slot DOORNENBURG, prov. *Gelderland*, wel eens voorkomt. Zie DOORNENBURG.

DONEGAGE, naam, onder welken het d. DONNINGEN, in het balj. *Bastogne*, grooth. *Luxemburg*, op sommige kaarten voorkomt. Zie DONNINGEN.

DONEVEN (NEDER-), geh. in het balj. *Grevenmacher*, grooth. *Luxemburg*. Zie DONVEN (NIEDER-).

DONEVEN (OBER-), geh. in het balj. *Grevenmacher*, grooth. *Luxemburg*. Zie DONVEN (OBER-).

DONGA en DONG-AA, oude naam van de riv. de DONGE, in de baron. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*. Zie DONGE.

DONGA-TABE (BOGT VAN), voorm. baai in *Oost-Indië*, in de *Zee van Java*, op het eil. *Sumbawa*, tot de *Zuid-Westereilanden van Banda* behoorende.

Deze bogt is, na de uitbarsting van den berg Tambora, in April 1815 geheel verdwenen. Zijnde de uitstekende landtongen, waardoor zij gevormd werd en die haar tot eene veilige haven maakten afgesprongen en verzonken, terwijl de bogt zelve te gelijker tijd gevuld is.

DONGE, oudtijds DONGA, DONG-AA of DONGENA, riv. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*.

Zij ontspringt in de heide bij Baarle, stroomt langs Riel, verlaat daarna een eind wegs de bar. van *Breda*, doch valt, ten Z. van het d. Dongen, weder daarin, loopt voorts langs 's Gravenmoer, ten N. van welke plaats zij de 's Gravenmoerschevaart ontvangt, en met het water van deze afvloeit tusschen de pold. van Raamsdonk en Oosterhout. Boven Geertruidenberg is zij een eindwegs in twee armen verdeeld, doch stroomt weder vereenigd langs die stad, en ontlast zich vervolgens in den *Biesbosch* of op het *Bergscheveld*. Van 's Gravenmoer af is zij bevaarbaar voor de grootste binnenlandsche schepen en tot hiertoe gaat ook ebbe en vloed.

Uit de DONGE gaan vier havens uit, als: de Groenendijksche-haven, de Melk-haven, de Oosterhoutsche-haven en de Raamsdonksche-haven. Eerstgemelde is, in het jaar 1840,

ook aan het boveneinde, door een kanaal tot spuijing, met de DONGE vereenigd. Op deze riv. vindt men, nabij het d. Dongen, eenen korenmolen, welke gedurende het wintersaisoen door het water gedreven wordt.

In het jaar 1822 is over deze riv., in de strekking van den grooten weg No. 3, eene valbrug gelegd, en in 1833 even beneden het veer voor Geertruidenberg eene penantsluis gebouwd.

De lengte der DONGE zal, voor zoo verre zij bevaarbaar is, en dus van omtrent 's Gravenmoer af tot haren mond toe, omtrent 12,000 ellen bedragen. Van 's Gravenmoer naar boven is de breedte 8, 7 of 6 ellen; vanwaar de DONGE zich met de 's Gravenmoersche vaart vereenigt, afwisselend 20 à 30 ellen; terwijl zij bij Geertruidenberg veel aanzienlijker wordt.

Er bestaan over deze riv. beneden 's Gravenmoer drie pontveeren, als: het Borstlappeveer, het Willemsveer en het Veer bij Geertruidenberg; zoodat er, met de reeds genoemde brug in den grooten weg vier punten zijn, waar men de *Donge* met rij- en voertuigen enz. kan overtrekken.

Er schijnt in het begin dezer eeuw, alsmede ook in de laatste jaren, plan geweest te zijn, om van Tilburg af een kanaal naar de DONGE te graven, ten einde die stad alzoo eene haven te bezorgen.

DONGEN, gem. in de bar. *van Breda*, prov. *Noord-Braband, Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Tilburg* (8 k. d., 14 m. k., 6. s. d.); palende N. aan de gem. 's Gravenmoer, Waspik en Capelle, O. aan Loon op Zand, Z. aan Tilburg en Gilze-en-Rijen, W. aan Oosterhout.

Deze gem. bevat, behalve het d. Dongen, de geh. Breestraat, Klein-Dongen, Dongenschevaart of Vaart-Kwartier, Eind, Groenstraat en den Ham. Zij beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 2451 bund., waaronder 2376 bund. 62 v. r. 90 v. ell. schotbaar land, en telt 558 h., bewoond door 646 huisgez., uitmakende eene bevolking van 3200 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. Ook zijn in deze gem. een steenen en een houten graanmolen. Bij den eerste, welke tevens schorsmolen is, is ook een watermolen, welke in de wintermaanden door het water van de Donge in beweging wordt gebragt. Vroeger had men er mede eene fabrijk van kaatsballen, die aan vele handen werk verschafte, doch deze is niet meer in werking.

De Herv., die hier 220 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van *Breda*, ring van *Geertruidenberg*, behoort. De eerste, welke wij als Leeraar in deze gem. vermeld vinden, is ALEXANDER VAN DER LITH, die hier in het jaar 1644 stond en in het jaar 1662 naar Terheyden beroepen en derwaarts vertrokken is. Het beroep is eene koninklijke collatie.

De R. K., van welke men er ongeveer 3000 telt, onder welke 2400 communicanten, maken eene par. uit, welke tot het apost. vic. van het *Nederlandsch gedeelte des voormaligen bisdoms van Antwerpen*, dek. *Breda* behoort, en door eenen Pastoor en twee Kapellanen bediend wordt.

Er zijn in deze gem. drie scholen, als: twee in het d. Dongen, waaronder een godsdienstig instituut voor Meisjes, gemeenlijk het klooster of pensionaat genoemd, en een in het Vaart-kwartier, welke drie gezamenlijk, gemiddeld door een getal van 340 leerlingen bezocht worden.

Vroeger stond onder deze gem. ook een kasteel van de Heeren VAN DONGEN, het HUIS TE DIEREN geheeten. Zie DIEREN (HUIS-TE-).

In het godsdienstig instituut voor meisjes, waar, door een getal van 5 zusters, onderwijs wordt gegeven, en dat mede eene eigene kapel heeft, waarin door eenen afzonderlijken Priester dienst wordt gedaan, genieten een getal van ruim 50 jongejufvrouwen onderwijs. De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 240 leerlingen bezocht.

De kermis te Dongen valt in den eersten Zondag in September, de beestenmarkten Woensdag voor Palmzondag, den 10 Augustus en Dingsdag voor Allerheiligen.

Het wapen van deze gem. bestaat in een veld van azuur (blaauw), beladen met twee boven- en benedenwaarts getande balken van goud.

DONGEN (HUIS-TE-), voorm. slot der Heeren van Dongen, in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*. Zie Dieren (Huis-Te-).

DONGENA, oude naam van de riv. de Donge, in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*. Zie Donge.

DONGEN (KLEIN-), geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 5 u. W. ten Z. van *'s Hertogenbosch*, kant. en 3 u. N. W. van *Tilburg*, ½ u. O. van *Dongen*; met 52 h. en ruim 310 inw.

DONGENDIJKSCHEPOLDER, pold. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*, arr. *Breda*, kant. en gem. *Oosterhout*; palende N. en O. aan de Donge, Z. aan de Hooge akkers, W. aan de Groenendijksche haven.

Deze pold. beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 162 bund. 49 v. r. 66 v. ell, waaronder 149 bund. 83 v. r. 72 v. ell. schotbaar land Het land ligt 8 palm boven A. P. Het polderbestuur bestaat in eenen Dijkgraaf en eenen Penningmeester.

DONGENSCHE-VAART of Vaart-kwartier, geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. en 5 u. W. ten Z. van *Tilburg*, gem. en ½ u. O. van Dongen; met ongeveer 40 h. en 3 of 400 inw., benevens eene school.

Dit geh. ontleent zijnen naam van de vaart in het volgende art. omschreven.

DONGENSCHE-VAART, uitwatering en scheepvaart van geringe diepte, in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*, gem. *Dongen*.

Zij begint omstreeks ½ u. van dit d., aan den grooten weg van daar naar Loon-op-Zand, bij de zoogenaamde Wildert, en loopt van daar, in eene bijna lijnregte en noordelijke rigting naar 's Gravenmoer, alwaar zij den naam van 's Gravenmoerschevaart draagt (zie dat woord), die gemeente doorloopt en zich met de Donge vereenigt. — Deze vaart is in of na den jare 1563, op kosten van Willem I, Prins *van Oranje*, gegraven, blijkens contract, gemaakt op den 4 April 1563, tusschen » *Zijn Ex^tie den Prince van Oraengien en de Regeerders van 's Gra-* » *venmoer, ten eynde hij Prince van Oraengien souden verwerven Con-* » *sent van door 's Gravenmoer te mogen graven ende brengen een vaert* » *ofte leije vuyt zijne moeren gelegen onder Dongen* etc. . . . . *tot* » *aen des kloosters van Emsteijns leije ende van daer deur 's Graven-* » *moers vaert.*''

Er is in de vorige eeuw en sedert meermalen gedacht om deze vaart, zuidwaarts op, te verlengen en tot eene haven voor Tilburg bekwaam te maken, en het gaat zeker, dat deze, zoo al niet de eenigste, dan toch zeker de beste weg is, om aan die stad eene bekwame scheepvaart te bezorgen.

DONGENWIJK, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 5½ u. Z. W. van *'s Hertogenbosch*, kant., gem. en 1½ u. W. van *Tilburg*, aan de rivier de Donge.

Dit geh. heeft zijnen oorsprong te danken aan de aldaar opgerigte door stoom gedreven wordende lakenvolderij en verwerij van de Heeren Diepen Jellinghaus en Comp., welke benevens eene aldaar door die Heeren aangelegde buitenplaats en woonhuis aan de overzijde van den straatweg, benevens eenige, mede door hen gebouwde, arbeiderswoningen het geh. uitmaken, dat thans 5 h. bevat, bewoond door 13 huisgez., uitmakende 50 zielen.

DONGER, voorm. naam van den stroom de Peazens, prov. *Friesland*. Zie Peazens.

DONGERADEEL (NIEUW-), streek aangespoeld lands, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *West-Dongeradeel*, arr. *Leeuwarden*, kant. *Holwerd*; palende N. aan de Wadden, O. en Z. aan den Ouden dijk, die het van het overige gedeelte van West-Dongeradeel scheidt, W. aan Ferwerderadeel.

Deze streek lands, groot ongeveer 700 bund., bestaat uit den Holwerder-Oostpolder, den Holwerder-Westpolder en den Ternaarder-polder, die in de jaren 1580 en 1590 door den tegenwoordigen zeedijk binnengebragt of ingepolderd zijn.

Men telt in Nieuw-Dongeradeel 1 h., zijnde 1 boerderij. De polders wateren door drie sluizen, op de Noordzee uit.

DONGERADEEL (OOST-) of Dongeradeel-Oostzijde-der-Peazens, griet., kw. *Oostergoo*, prov. *Friesland*, arr. *Leeuwarden*, kant. *Dockum* (1 k. d., 6 m. k., 3 s. d.); palende N. aan de Wadden, O. aan de Lauwers, Z. aan Kollumerland-en-Nieuw-Kruisland en Dantumadeel, W. aan West-Dongeradeel.

Zij is de vierde griet. van *Oostergoo*, en ontleent haren naam van hare ligging, ten O. van de Peazens of Donger, zijnde thans in N. O. rigting de vaart van Dockum naar het dorp Peazens, en de grensscheiding tusschen Oost-Dongeradeel en West-Dongeradeel.

Er liggen in deze griet. de volgende 13 d.: Metslawier, de hoofdplaats der grietenij; Aalsum; Anjum; Ee; Engwierum; Jouwswier; Lioessens; Morra; Nyawier; Nykerk; Oostrum; Peazens en Wetsens, die de volgende 9 Herv. gem. uitmaken: Aalsum-en-Wetsens, Anjum, Ee, Engwierum, Metslawier-en-Nyawier, Morra-en-Lioessens, Nykerk, Oostrum-en-Jouwswier, en Peazens, welke tot de klass. van *Dockum*, ring van *Dockum* en van *Holwerd* behooren, en 13 kerken hebben, die door 9 Predikanten bediend worden.

R. K. kerken heeft men er niet, doch de R. K., die hier slechts 40 in getal zijn, behooren tot de stat. van *Dockum*.

De geheele griet. telt 1080 h., bewoond door 1411 huisgez., te zamen uitmakende eene bevolking van ongeveer 7000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw en de veeteelt, waartoe de vruchtbare bouw- en welige weilanden, welke men er aantreft, hun schoone gelegenheid bieden; ook legt men er zich veel op de cichoreiteelt toe, terwijl in het d. Peazens vele visschers wonen. Fabrijken worden er in deze griet. niet gevonden; te Metslawier is alleen een korenmolen.

De geheele griet. wordt door de Zuider- of Zuur-Ee, die van Dockum naar de Ezumazuil loopt, in twee deelen, te weten: een noordelijk en een zuidelijk deel, gescheiden.

Deze griet. en *West-Dongeradeel* hebben zeer veel te lijden gehad van den watervloed van 1 November 1570, doorgaans onder den naam van den Allerheiligenvloed bekend, toen 's avonds, de dijken doorbrekende, de meeste dorpen overstroomd en behalve veel vee, 1800 of

volgens anderen wel 2000 menschen in deze beide grietenijen door het water zijn omgekomen.

De gansche griet. OOST-DONGERADEEL en een groot gedeelte van *West-Dongeradeel* is voor eenige jaren in eenen grooten polder gebragt, welke aan de zuidzijde door eene sluis in Dockum met de Ee gemeenschap heeft, en deszelfs water, door middel van den stroom de Zuider-Ee, naar Ezumazijl en alzoo in de Lauwerzee ontlast.

Het wapen van OOST-DONGERADEEL bestaat in een veld van azuur (blaauw), dat door eenen van de regterzijde schuins benedenwaarts loopenden stroom in tweeën gedeeld wordt.

DONGERADEEL (WEST-) of DONGERADEEL WESTZIJDE VAN DE PEAZENS, griet., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, arr. *Leeuwarden*, kant. *Holwerd*, (1 k. d., 7 m. k., 3 s. d.); palende N. aan de Wadden, O. aan Oost-Dongeradeel, Z. aan Dantumadeel, W. aan Ferwerderadeel.

Zij is de derde griet. van Oostergoo, en heeft haren naam gekregen van hare ligging aan de westzijde van de Peazens of Donger.

Men telt er de volgende 14 d. als: Ternaard, de hoofdpl. der griet.; Betterwerd; Bornwerderhuizen; Bornwerd; Brantgum; Foudgum; Hantum; Hantumer-uitburen; Hantumhuizen; Hiaure; Holwerd; Nes; Raard; Waaxens en Wierum.

Van de vroeger in deze griet. bestaan hebbende adell. staten vindt men er nog Tjessens, te Holwerd; Herwey en Aylva, te Ternaard. Men telt er 5800 Herv., de volgende 7 gem. uitmakende: Foudgum-en-Raard; Hantum-en-Hantumhuizen; Hiaure-en-Bornwerd; Holwerd; Nes-en-Wierum; Ternaard; Waaxens-en-Brantgum, allen tot de klass. van *Dockum*, ring van *Holwerd*, behoorende, behalve de gem. van Foudgum-en-Raard., welke tot den ring van *Dockum* gerekend wordt. Men telt in deze gem. 12 kerken, welke door 7 Predikanten bediend worden.

De Doopsgez. welke in deze griet. 370 in getal zijn, hebben er 2 kerken, te Holwerd en te Vischbuurt bij Ternaard.

R. K. kerken heeft men er niet, maar de 20 R. K., die men er aantreft, worden tot de stat. van *Dockum* gerekend.

De weinige Evang. Luth., die er gevonden worden, gaan naar *Leeuwarden* ter kerke.

Men telt in deze griet. 12 scholen, welke gemiddeld door een getal van 680 leerlingen bezocht worden.

De geheele griet. beslaat eene oppervlakte van 6709 bund. 69 v. r. 13 v. ell., zijnde in het N. meest vruchtbare bouwlanden, in het Z. weilanden. Men telt er 923 h., bewoond door 1252 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 6200 inw., die zich meest op graan-, vlas- en aardappelbouw, almede op de veeteelt, toeleggen, terwijl ook eenigen te Wierum en Nes zich met de kustvisscherij generen. Voorts heeft men er 1 jeneverstokerij, 4 koornmolens en 3 cichoreidrogerijen.

Weleer was deze griet. wegens de laagheid en de zwakheid harer dijken aan gestadige overstroomingen onderhevig. Zij werd, onder anderen, deerlijk geteisterd door den watervloed van 1 November 1570 (zie het voorgaande art.), doch na dien tijd werden hare dijken veel verbeterd: ook werden in het jaar 1580 de buitenlanden van Holwerd en in 1590 die van Ternaard bedijkt, waardoor Nieuw-Dongeradeel, bestaande uit de Holwerder-Oostpolder, de Holwerder-Westpolder en Ternaarder-polder, ontstond.

Zoo veel als intusschen hier de buitenlanden ten W. zijn toegenomen, zoo veel hebben zij aan den oostkant der griet., voor Wierum,

Nes en Peazens, verloren; vooral doordien de dijken hier vroeger geheel verwaarloosd werden, uithoofde van de gedurige verschillen tusschen de dijkpligtigen; zoodat zelfs een groot gedeelte van het d. Wierum weggespoeld is, waardoor de kerk, die vroeger midden in het d. stond, thans geheel tegen den zeedijk staat.

Het wapen van West-Dongeradeel bestaat uit een veld van azuur (blaauw), beladen met eene golvende bande van zilver, van den regter boven naar den linker benedenhoek nederdalende.

DONGERADEELEN, naam, die men gewoonlijk bezigt, wanneer men van de beide Friesche grietenijen Oost-Dongeradeel en West-Dongeradeel gezamenlijk spreekt. Zie de beide voorgaande art.

DONGGALA, vorst. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Celebes*; op de Westkust, aan de Palosbaai.

Het staat onder eenen Radja, die zich van de zeeroovers heeft afgescheiden en in 1824, toen de Gouverneur-Generaal van der Capellen zich te Makassar bevond, zijnen zoon derwaarts heeft gezonden, om zijne hulde aan het Nederlandsche Gouvernement te bewijzen.

De voornaamste steden van dit vorstendom zijn: Donggala de hoofdst., Tomboe, Doempalis, Sawyah, en Tolatola.

Het land brengt veel kokosnooten, Turksche tarwe, rijst, tabak en sago voort, sommige inwoners leggen zich ook op de vischvangst toe. In het gebergte is eene goudmijn, welke voor rekening van den Vorst, wiens eigendom zij is, bearbeid wordt.

DONGGALA, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Celebes*, op de westkust, rijk *Donggala*, N. van de Palosbaai, aan den zuidelijken uithoek. Deze stad, de resid. van den Radjah des rijks, is met palissaden omheind en daarachter ligt een fort, dat haar tegen de zeeroovers verdedigt.

DONGHORN, Dodingehorn of Doengehorn, geh. in het *Westerstadshamrik*, prov. *Groningen*, arr., kant., gem. en 5 min. W. van *Groningen*, waaronder het behoort. *Horn* beteekent *hoek*. Ook liep deze plaats in den hoek van het Reitdiep, op de grenzen ven het stads territoir, en wordt reeds genoemd in de oude brieven van 1339, 1422 en anderen.

DONGIEMEER, voorm. meertje, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*. Zie Dongjumer-meer.

DONGJUM, Dongium, Doengjum, Doenjum, Dongum of Donjum, ook wel Dodinchem of Donchum gespeld, d., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*, arr. en 3 u. W. van *Leeuwarden*, kant. en 2 u. O. ten N. van *Harlingen*, ½ u. N. van *Franeker*, zeer aangenaam aan den kleirijweg van Leeuwarden naar Franeker gelegen. Men telt er 30 h. en 200 inw., die meest in den landbouw en veeteelt hun bestaan vinden. Men heeft er vele uitmuntende landerijen, vooral langs den rijdweg, maar in het W., waar vroeger de Ried vloeide, en Z. O. is veel laag land, hetgeen alleen door inpoldering bruikbaar is. Onder dit d. vindt men onderscheidene terpen of vliedbergen, welke aldaar, uit hoofde van de lage ligging van vele landen, opgeworpen zijn, waaronder men nog al vrij hoogen aantreft. Ook ligt het thans ingepolderde Dongjumer-meer onder het behoor van dit dorp.

De Herv., die hier 190 in getal zijn, maken eene gem, uit, welke tot de klass. van *Harlingen*, ring van *Franeker*, behoort. De eerste, die het leeraarambt in deze gem. heeft waargenomen, is geweest Pieter Wiegers, die hier in 1580 Predikant was, zonder dat men vindt aangeteekend hoe lang hij hier gestaan heeft. Tot in het jaar 1725 moest

de Predikant van Dongjum, om den vierden Zondag, ook te *Boer* prediken, doch na dat jaar heeft dit opgehouden. De kerk bragt vóór de Reformatie 100 goudgulden (150 guld.) op, zij had eene prebende, die 80 goudgulden (120 guld.) waardig was, en aan den Proost van St. Jan te Utrecht werden 12 schilden (27 guld.) betaald. Deze kerk, dat een oud groot gebouw met eenen stompen toren was, is in 1776 afgebroken en in de plaats daarvan de tegenwoordige nette en wel ingerigte kerk gebouwd, die den 4 October 1778 ingewijd is; en met een spits torentje en klein orgel prijkt. In deze kerk is een uitmuntend kunststuk van Xaveri, zijnde eene graftombe van den Staatsman Sicco van Goslinga, die vóór en in den successie-oorlog Gedeputeerde te velde en Ambassadeur aan het Hof van Frankrijk geweest is, en in 1731 op zijne state, welke vroeger onder dit d. lag, overleed.

De R. K., van welke men er ongeveer 10 aantreft, behooren tot de stat. van *Franeker*.

De dorpsschool wordt gemiddeld door een getal van 30 leerlingen bezocht.

Voorheen stonden hier onderscheidene adellijke staten, als: Aylufsisma, Frittema, Goslinga, Heringa, Lionandstra en Rodmersma of Roedersma.

De Riedstroom of de vaart van Franeker naar Ried, Tjummarum, enz. loopt een eind wegs over den grond van dit dorp voort, en door deze vaart was oudtijds een wad of doorreed, ter plaatse, waar nu de Dongjummer-tille gevonden wordt.

Toen de Friesche Edelen Sjoerd Aylva, Tjerk Walta, Douwe Hiddema en Dooitze Bonga, in het jaar 1500, zich verbonden hadden om Friesland zoo mogelijk van de overheersching der Saksers te bevrijden, en te dien einde Franeker belegerd hadden, was het hoofdkwartier van eene der vier hoofddivisiën, waarin hun leger was afgedeeld, te Dongjum gevestigd.

Op den 27 Junij 1504 riep Georg, Hertog *van Saksen*, al de huislieden van de griet. Menaldumadeel, Franekeradeel, Barradeel, Baarderadeel en Hennaarderadeel te Dongjum bijeen, en nam hen onder den eed, om hem, als hunnen wettigen Heer, alle eer en gehoorzaamheid te bewijzen, terwijl de Hertog beloofde hen als een goed Heer te zullen dienen.

Dongjum is de geboorteplaats van den Natuur-, Sterre- en Werktuigkundige Wytze Foppes, naar de plaats zijner geboorte Dongjuma genoemd, geb. 16 September 1706, † 8 Februarij 1778, den uitvinder van den magnetimeter, een werktuig, om de helling van den magneetnaald te vinden, van welke uitvinding de Schot Scoresby zich, in het jaar 1821, de eer toeëigende.

DONGJUMMER-MEER of Donjumer-meer, op sommige kaarten Dongemeer gespeld, voormalig meer, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*, arr. *Leeuwarden*, kant. *Harlingen*, W. van Dongjum. Het strekte zich vroeger uit van het d. Dongjum tot aan den Slagtedijk, maar is in het jaar 1776 meerendeels ingepolderd en beslaat thans eene oppervlakte van 180 bund.

DONGSCHEVAART, water in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*. Zie Dongenschevaart.

DONGUM, d., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*. Zie Dongjum.

DONIA of Donya, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Dantumadeel*, in het d. *Dantumawoude*.

DONIA of DONYA, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Ferwerderadeel*. Zie DEKEMA.

DONIA of DONYA, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Ferwerderadeel*, ½ u. W. van *Hallum*, waartoe zij behoorde.

DONIA of DONYA, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Barradeel*, 7 min. N. O. van *Sexbierum*, waartoe zij behoorde. Het is thans eene boerenplaats, behoorende aan den Heer Grietenij-Assessor M. S. DONIA en kinderen.

DONIA of DONYA, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Hennaarderadeel*, ¼ u. Z. O. van *Hydaard*, waartoe zij behoorde.

DONIA of DONYA, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Hennaarderadeel*, ¼ u. Z. O. van *Spannum*, waartoe zij behoorde.

Zij werd naar de poort, welke er voor stond, ook wel DE PORTE genaamd.

DONIA of DONYA, state, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*, arr. en 2½ u. N. W. van *Sneek*, kant. en 1 u. N. ten O. van *Bolsward*, 5 min. Z. van *Burgwerd*, waartoe zij behoort.

Zij wordt thans, als een buitengoed, in eigendom bezeten door de familie Roos VAN MESDAG.

Deze staten, die thans meest in boerenplaatsen of zathen veranderd zijn, hebben hunnen naam ontleend van het Friesche geslacht DONIA, waaruit een der onderteekenaars van het verbond der Edelen SIXTUS (SYDS) DONIA voortsproot, terwijl een andere afstammeling van dit geslacht, FRANS DONIA, Afgevaardigde was tot de vredehandeling te Munster, en buitengewoon afgevaardigd werd tot de groote vergadering in het jaar 1651, welke hij zou geopend hebben, indien hij niet eenige dagen te voren, te 's Gravenhage, gestorven was.

DONIA, voorm. stins, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Utingeradeel*, te *Akmarijp*.

DONIABUREN, DOOIKABUREN, DONIAHUIZEN of DOIMHUIZEN, geh. aan den Zeedijk, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*, arr. en 4 u. W. ten W. van *Sneek*, kant. en 2 u. Z. ten W. van *Bolsward*, ½ u. Z. van *Ferwoude*, waartoe het behoort.

DONIAGA of DONJEGEA, ook wel DONYAGEA, d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Doniawarstal*, arr. en 3½ u. Z. Z. O. van *Sneek*, kant. en 1½ u. N. ten O. van *de Lemmer*, aan den weg van de Lemmer op Leeuwarden, nabij het Tjeukemeer.

Men telt er 120 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. De Herv., die hier wonen, behooren tot de gem. *Tjerkgaast-St.-Nicolaasga-Doniaga-Idskenhuizen-en-Legemeer*. Zij hebben hier eene kerk zonder toren. — De R. K., welke men er aantreft, behooren tot de stat. van *St. Nicolaasga*. — Ook is er eene dorpsschool.

In het jaar 1498 werden hier 27 h. door de Saksen afgebrand.

DONIAGAWERSTAL, oude naam van de griet. *Doniawarstal*, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*. Zie DONIAWARSTAL.

DONIAHUIS, voorm. stins, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Hennaarderadeel*, onder *Oosterend*.

DONIAHUIZEN, geh., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*. Zie DONIABUREN.

DONIAPLAATS of DONYAPLAATS, benaming van den grond, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, waar het vrouwen klooster Fiswert of Franciscus-weerd, eertijds gestaan heeft ten noorden van Leeuwarden, zijnde thans de begraafplaats dier stad.

DONIASTATE, voorm. state, prov. *Friesland.* Zie DONIA.

DONIATERP, voorm. state, prov. *Friesland,* kw. *Oostergoo,* griet. *Ferwerderadeel,* arr. en 2 u. N. ten O. van *Leeuwarden,* kant. en 2 u. Z. Z. W. van *Holwerd,* ½ u. ten Z. O. van *Wanswerd,* waartoe zij behoorde.

DONIAWARSTAL of DONIAWERSTAL, oudtijds DODINGAWERSTAL en DONIAGAWERSTAL, in het Oud-Friesch DODINGWERSTAL, griet., prov. Oud-*Friesland,* kw. *Zevenwouden*, arr. *Sneek*, kant. *de Lemmer* (3 k. d., 12 m. k., 7 s. d.); palende N. aan Wymbritseradeel en voor een klein gedeelte aan Rauwerderhem, N. O. aan Utingeradeel, O. aan Haskerland, Z. O. aan Schoterland, Z. aan Lemsterland en het Tjeukemeer, Z. W. aan de stad Slooten en aan Gaasterland, W. aan het Slootermeer en Wymbritseradeel. Zij is de derde griet. van Zevenwouden, en ontleent haren naam, even als het in het Z. gelegen d. Doniaga, alwaar oudtijds de openbare teregtzittingen werden gehouden, van het adell. geslacht DONIA, dat hier vroeger woonde en veel gezag had, en van *warstal* of *werstal,* regtstoel of regtsgebied. Voorheen was deze griet. met *Lemsterland* verbonden, maar zij schijnt reeds vroeg daarvan te zijn afgescheiden.

Zij bevat de volgende 14 d.: Langweer, de hoofdpl. der griet.; Boornzwaag; de Broek; Doniaga; Goingarijp; Idskenhuizen; de Dyken; Legemeer; St. Nicolaasga; Oldouwer; Ouwsterhaule; Ouwster-Nyega; Teroele en Tjerkgaast, die de volgende 4 Herv. gem. uitmaken: Goingarijp-en-de-Broek; Langweer-en-Teroele; Ouwsterhaule-Oldouwer-en-Nyega; Tjerkgaast-St. Nicolaasga-Doniaga-Idskenhuizen-en-Legemeer, welke tot de klass. van *Heerenveen,* ring van *de Lemmer,* behooren, 12 kerken hebben, door 4 Predikanten bediend worden en ruim 7100 zielen tellen.

De R. K., van welke men er een tiental heeft, worden tot de stat. van *St. Nicolaasga* en *Joure* gerekend.

DONIAWARSTAL heeft van het N. naar het Z. eene lengte van 3½ u. en van het W. naar het O. eene breedte van 3 u., beslaat eene oppervlakte van 12,361 bund., telt 382 h., bewoond door 473 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 7100 inw., die meest hun bestaan vinden in den vee- en houtteelt en een weinig landbouw. De grond dezer griet. is hier zand- en daar veenachtig, en moet van tijd tot tijd behoorlijk bemest worden, om goede vruchten voort te brengen. Over het algemeen is er de grond meest geschikt tot wei- en hooiland. Hoewel er omtrent Langweer, St. Nicolaasga, Legemeer en Tjerkgaast ook hooge korenlanden gevonden worden, waarop in den herfst, na de inoogsting der granen, smakelijke knollen worden geteeld, zoo behoort zij toch onder de minst vruchtbare streken van Friesland. Ook liggen de meeste landen, vooral in het N. en O. gedeelte, zeer laag, zoodat zij nog in het begin der vorige eeuw weinig waarde hadden, daar zij, reeds in den herfst onderloopende, eerst laat in het voorjaar weder droog werden en dus weinig vee konden voeden. Doch hierin is eene groote verandering ten goede gekomen, sedert de Heer JOHAN VEGILIN VAN CLAERBERGEN, die er van 1722 tot 1772 Grietman over was, is begonnen de landen, welke hij er bezat, in te polderen en de polderdijken met boomen te beplanten, hetwelk spoedig door andere voorname grondeigenaars gevolgd is, zoodat tegenwoordig zeer groote streeken lands in deze griet. onder poldermolens zijn gebragt, en daardoor in tijds van het overtollige water kunnen ontlast worden, waardoor een groot gedeelte

aangewassen, vooral in de omstreken van Langweer, een vruchtbaar, vermakelijk en zeer aangenaam oord is geworden.

Ook heeft men in Doniawerstal eenigen houthandel en scheepvaart, maar men treft er geene fabrijken of trafijken aan.

Een groot gedeelte dezer griet. wordt doorsneden met een aantal groote en kleine wateren; als: het Sneeker-meer, het Koevoeder-meer, het Groot-Idskenhuister-meer, het Klein-Idskenhuister-meer, de Langweerder-wielen, de Goingarijpster-poelen, en een gedeelte van het Sloetermeer, alsmede van het Tjeuke-meer. Weleer waren deze wateren ongemeen vischrijk, doch zij zijn thans aanmerkelijk verminderd; evenzoo zijn de eenden, waarvan hier vroeger ook een overvloed aangetroffen werd, zeer afgenomen, zoodat men er van de menigvuldige eendenkooijen, welke vroeger gevonden werden, nog maar drie heeft.

Door Doniawerstal loopt de algemeene rijweg van de Joure naar St. Nicolaasga en verder over de Woudsloot bij Follega naar de Lemmer. Van dezen weg scheidt zich te St. Nicolaasga een andere, die, zich naar zuid-westwaarts uitstrekkende, door Slooten naar Gaasterland loopt.

Het wapen dezer griet. is een veld van goud, beladen met eenen arm van keel, komende van den regter kant des schilds, en houdende in de hand eene omgekeerde wereldkloot van azuur, waarvan het kruis geënt is. Het schild gedekt met eenen gouden kroon.

DONIEGA, d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Doniawerstal*. Zie DONIAGA.

DONINGEN, d. in het bal. van *Bastogne*, groeth. *Luxemburg*. Zie DONNINGEN.

DONJUM, d., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*. Zie DONGJUM.

DONJUMER-MEER, voorm. meer, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*. Zie *Dongjumer-meer*.

DONK, geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*, Vierde distr., arr. en 2½ u. W. van *Breda*, kant. en 1 u. O. ten Z. van *Oudenbosch*, gem. *Etten-en-Leur*, ½ u. N. W. van *Etten*, waartoe het behoort; met 52 h. en 270 inw. Men onderscheidt het in *Hooge-Donk* en *Lage-Donk*, waarvan het eerste ten Z. en het tweede ten N. van den weg van Etten op Oudenbosch gelegen is.

DONK, geh. in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Braband*. Zie KLOOSTERBOSCH.

DONK, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 3½ u. N. O. van *Eindhoven*, 1½ u. N. van *Helmond*, gem. *Beek-en-Donk*, ½ u. N. van Beek; met 100 h. en 700 inw.

Eertijds stond hier eene kapel, aan den H. LEONARDUS toegewijd, doch sedert de Reformatie is dat gebouw niet meer door de bewoners, die alle R. K. gebleven waren, mogen gebruikt worden, dien ten gevolge is het geheel vervallen en eindelijk gesloopt.

DONK, geh. in *Opper-Gelder*, prov. *Limburg*, distr., arr. en 2½ u. N. van *Roermonde*, kant. en 2½ u. Z. ten W. van *Venlo*, gem. en 25 min. ten N. van *Kessel*; met 8 h. en 50 inw.

DONK, watertje in *Breda*, vroeger een arm van het riviertje de *Aa* uitmakende. Zie voorts AA of WEERIJS.

DONK (BOVEN-), geh. in het markgr. van *Bergen-op-Zoom*, prov. *Noord-Braband*. Zie BOVEN-DONK.

DONK (DE), voorm. kast.. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, *Derde* distr., ½ u. W. ten Z. van *Someren*, waaronder het behoorde.

Het is sedert onheugelijke tijden afgebroken; de plaats waar het gestaan heeft, is alleen kenbaar aan de grachten, die het vroeger omgeven hebben en aan het steenpuin, dat er gevonden wordt.

DONK (DEN) of DE DONCK, geh. in den *Alblasserwaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en 4 u. N. W. van *Gorinchem*, kant. en 2 u. N. van *Sliedrecht*, gem. *Brandwijk-en-Gijbeland*, ½ u. W. ten N. van *Brandwijk*, waartoe het behoort, met 4 h. en ongeveer 30 inw. Het ligt op eene hoogte, waar vroeger een klooster van Cisterciënser Nonnen gestaan heeft, Maria-Ter-Donk geheeten. Zie DONK (TER-).

Deze hoogte, mede DEN DONK geheeten, aan de noordzijde door den boezem bespoeld, die het water van den Overwaard in het Elshout naar de Lek voortstuwt, is 6 morgen (ruim 8 bund.) groot en een zesde gedeelte ligt 22 v., doch het overige van 18 v. schuinweg afloopende tot 2 v. boven het zomerpeil. Zij bestaat uit eene ligte zandaarde, en wordt, hetgeen anders in dezen waard zeer zeldzaam is, met boekweit, rogge en spelt bebouwd; terwijl zij nog daarenboven, als eene andere zeldzaamheid, meidoorn-, eiken-, kastanje- en notenboomen bevat. Er staan nog 4 boerenwoningen op, waarvan er, op den 27 Julij 1818, ééne door den bliksem getroffen, afbrandde, doch naderhand wederom opgebouwd is. Bij den watersnood van Januarij 1820 is van deze vier woningen ééne geheel ondergevloeid, die in het hangen van den heuvel stond. De andere drie, op de grootste hoogte gebouwd zijnde, bleven met een morgen (85 v. r.) gronds droog. Naar dezen oord was een aantal ongelukkigen met hun vee henen gevlugt., waar zij zeer liefderijk werden opgenomen en eene veilige wijkplaats vonden. Weldra vormde men deze streek tot eene goede legerplaats; de woningen zelve waren echter voor het groot aantal vlugtelingen niet genoegzaam. Men sloeg derhalve nog eenige ligte hutten op, die voornamelijk tot stalling van het vee moesten dienen. Langs dezen weg was er eene genoegzame berging voor omstreeks 153 stuks melkvee, dat zorgvuldig werd opgepast en ruim 30 paarden. Zeer zonderling was dit tooneel, door de bonte mengeling der menigte, welke alhier onder elkander wemelde, bij den zich zeer ver uitstrekkenden en bijkans eindeloozen vloed, waar zich niets dan eene zee vertoonde. Geen wonder, dat ook naar deze kleine streek schuiten, hengsten, aken, booten en schouwen van allerlei maaksel, over den vloed heen en weder voeren, deels om lafenis en verkwikking te verschaffen, of om in het nog altijd gebrekkige voeder te voorzien, of ook wel de zoodanigen in te nemen, die aan eene andere verblijfplaats voor zich en hun vee nog altijd de voorkeur gaven.

DONK (HOOGE-), geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*, *Vierde* distr., arr. en 2½ u. W. van *Breda*, kant. en 1 u. O. ten Z. van *Oudenbosch*, gem. *Etten-en-Leur*, ½ u. W. van Etten. Het is dat gedeelte van het geh. *Donk*, dat ten Z. van den weg van Etten op Oudenbosch ligt. Men telt er 40 h. en 200 inw.

DONK (HUIS-TEN-), adell. h. in den *Riederwaard*, prov. *Zuid-Holland*. Zie DONCK (HUIS-TEN-).

DONK (KLOOSTER-), geh. in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Braband*. Zie KLOOSTERDONK.

DONK (LAGE-), geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Vierde* distr., arr. en 2½ u. W. van *Breda*, ½

[illegible] Z. [illegible] gem. *Etten-en-Leur*, ½ u. N. W. van *Etten*. [illegible] van het geh. *Donk*, dat N. van den weg van Etten [illegible] ligt. Men telt er 12 h. en 70 inw.

[illegible], eigenlijk MARIA-TER-DONK, voorm. nonneklooster van de [illegible] in den *Alblasserwaard*, prov. *Zuid-Holland*, onder het [illegible] W. ten N. van *Brandwijk*.

[illegible] in het jaar 1439 door EVERT VAN GOCH opgerigt en stond onder het [illegible] van Kampen. Waar het gestaan heeft, ziet men thans [illegible] DONK geheeten. Zie DONK (DEN).

DONKELAAR, geh. in *Eemland*, prov. *Utrecht*, arr., kant. en [illegible] Z. O. van *Amersfoort*, gem. en 1¾ u. N. ten O. van *Woudenberg*, waartoe het sedert 1828 gebragt is; hoewel het een gedeelte [illegible] heerl. *Leusden* uitmaakt. Men telt er 50 inw. Vroeger [illegible] hier het adell. h. Donkelaar (zie het volgende art.).

DONKELAAR, voorm. adell. h. in *Eemland*, prov. *Utrecht*, in het geh. *Donkelaar*.

Dit h. is afgebroken; ter plaatse, waar het gestaan heeft, ziet men thans eene boerenwoning.

DONKERBROEK of DONBROEK en oudtijds DUNBROECK of DUNCKERBROECK, d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Stellingwerf-Oosteinde*, arr. en 5 u. O. ten N. van *Heerenveen*, kant. en 2 u. N. O. van *Oldeberkoop*, door geboomte omgeven en gelegen aan de Compagnonsvaart der Opsterlandsche en Ooststellingwerfsche veenen, van Appelsche naar den Gorredijk zich uitstrekkende.

Men telt in dit d. alleen 140 h. en 700 inw., en met de daartoe behoorende b. Ruschen, 141 h. en ruim 700 inw., die meest in den landbouw hun bestaan vinden, ook heeft men in het N. nog eene uitgestrektheid hoog veen.

De Herv., die hier 700 in getal zijn, behooren tot de gem. *Donkerbroek-en-Haule*, welke hier eene kerk heeft. Deze kerk, welke in 1714 is gesticht, heeft toren noch orgel.

De R. K., van welk men er 4 aantreft, behooren tot de stat. van *Steggerden*.

De in het jaar 1835 nieuw gebouwde dorpsschool wordt gemiddeld door een getal van 90 leerlingen bezocht.

Een u. noordoostwaarts en onder het behoor van dit d. lag vroeger de schans Breeberg.

DONKERBROEK-EN-HAULE, kerk. gem., prov. *Friesland*, klass. van *Heerenveen*, ring van *Wolvega*.

Deze gem. was vóór de achttiende eeuw met *Oosterwolde-Fochtelo-en-Appelsche* vereenigd. De eerste, die in deze gem. nadat zij van *Oosterwolde-Fochtelo-en-Appelsche* gescheiden was, het leeraarambt bekleed heeft, is geweest MARTINUS VAN DER VECHT, die in het jaar 1701 herwaarts kwam en in het jaar 1706 naar Oudeboorn vertrok.

Men telt in deze gem. ruim 1800 zielen en heeft er twee kerken eene te Donkerbroek en eene te Haule.

DONKERDIJK of DEUKERDIJK, dijk in de *Overbetuwe*, prov. *Gelderland*, die zich van den Wartschendijk naar het Pandersche-kanaal langs de Pandersche binnenlanden uitstrekt.

In dezen dijk sloeg bij den watervloed van Januarij 1820 een aanmerkelijk gat, waardoor de Polders van Herwen, Aardt en Pannerden geheel onder liepen.

DONKERENHOEK, onbehuisde pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. '*s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, ge-

deeltelijk gem. *Werkendam*, gedeeltelijk gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*; palende N. en O. aan het Steurgat, Z. aan het Gaatje van de Ruigt, W. aan het Achterste Gat.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 28 bund. 25 v. r. 40 v. ell., wordt door twee duikers van het overtollige water ontlast. Het land ligt 9 palm. boven A. P. Het bestuur wordt door het domein uitgeoefend.

DONKERESLUIS, sluis, prov. *Zuid-Holland*, te *Gouda*, dienende om het IJsselwater binnen te laten, de grachten, riolen en kokers te vereenigen, het doen vlotten der schepen in de Gouwen, bij lagen waterstand, en om Rijnland, bij gebrek aan water, in den zomer van versch water te voorzien.

De spuijing in deze sluis is van eene bijzondere inrigting, waarvan het eerste denkbeeld reeds door SIMON STEVIN gegeven is, waardoor namelijk met de geheele wijdte der sluis gespuid kan worden.

DONKEREWEG (DE-), weg in den *Heer-Hugowaard*, prov. *Noord-Holland*.

Dezen weg loopt van den Waard-Middelweg naar den Veenhuizer-Middelweg en kronkelt tusschen bosschen door. Alzoo deze weg zeer door het geboomte beschaduwd wordt, van waar hij ook DONKEREWEG heet, is hij des winters meestal voor rijtuigen onbruikbaar.

DONKERFOIRT, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Braband*. Zie DONKERSVOORT.

DONKERSLOOT of DONKERSLOET, voorm. d. in den *Riederwaard*, prov. *Zuid-Holland*, op of aan den dijk gelegen.

Het zoude zijnen naam ontleend hebben van eene sloot, welke door vele boomen belommerd was, en is door eenen watervloed, vermoedelijk in 1170 of omtrent dien tijd, geheel verdronken.

DONKERSVOORT of DONKERFOIRT, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 3 u. N. O. van *Eindhoven*, distr. en 2 u. N. ten W. van *Helmond*, gem. *Beek-en-Donk*, ½ u. N. W. van Beek.

DONKERVLIET, buit. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. en 4½ u. N. N. W. van *Utrecht*, kant. en 1 u. N. W. van *Loenen*, gem. *Abcoude-Baambrugge*, ¾ u. Z. van Baambrugge, aan den Angstel.

Dit buit. wordt thans in eigendom bezeten door den Heer HUEBER.

DONKERVLIETSCHE-POLDER, pold. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Utrecht*, kant. *Loenen*, gem. *Abcoude-Baambrugge*.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 189 bund. 13 v. r. Het polderbestuur bestaat uit eenen Polderschout, Secretaris, Poldermeesters en eenen Penningmeester.

DONKOLS, geh. in het balj. van *Bastogne*, grooth. *Luxemburg*. Zie DONCOLS.

DONKVEN (HET), moeras in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*, gem. *Hilvarenbeek*, tusschen het geh. de Westerwijk en het d. Goirle, omtrent 42 bund. groot.

Toen JOHANNA, Hertogin van *Braband*, in het jaar 1390, van Brussel naar 's Hertogenbosch reizende, den weg over Turnhout en Tilburg genomen had, met oogmerk, om ter laatstgemelde plaatse nachtverblijf te houden, geraakte zij, uithoofde van de duisternis en de ongebaande wegen, met haar rijtuig in het DONKVEN vast. De bewoners van het nabijgelegen Goirle weigerden haar, die zij niet kenden, eenige hulp te verleenen; maar die van de Westerwijk vernamen niet zoodra het gevaar, waarin de vreemde Jufvrouw zich bevond, of zij ijlden haar ter

hulp, trokken met een aantal ossen het rijtuig op den vasten grond, en stelden de Hertogin alzoo in staat, om hare reis voort te zetten. Tot loon van deze belanglooze hulpvaardigheid schonk JOHANNA het DONKVEN, met al zijne moer- en turfgronden, aan de Westerwijk, met de bepaling, dat iedere grondeigenaar van dit geh. jaarlijks zijn aandeel in den turf, die het DONKVEN opleverde, genieten en dit geschenk ten eeuwigen dage een eigendom van de Westerwijk blijven zoude. Ter gedachtenis aan dit voorval werd hier een houten kruis geplaatst, hetgeen, volgens de overlevering, tevens zoude moeten dienen tot waarschuwing voor en inroeping van straf over dengene, die zich eenige inbreuk op dit regt van de Westerwijk zoude willen veroorloven; zelfs voegt men er bij, dat eens een inwoner van een naburig d., die zich aan het weghalen van turf uit het DONKVEN had schuldig gemaakt, aan dat kruis werd vastgebonden, tot dat de bepaalde losprijs door zijne vrouw, ten overstaan der regering van dit d., betaald was.

DONNANGE, Fr. naam van het d. DONNINGEN, in het balj. van *Bastogne*, grooth. *Luxemburg*. Zie DONNINGEN.

DONNELLA, voorm. d., ten O. van de prov. *Groningen*, tusschen de Ee en de Tjamme, dat thans in de Dollart verzwolgen ligt.

DONNINGEN of DENINGEN, op sommige kaarten onder den naam van DONINGEN of DENGEN voorkomende, in het Fransch DONNANGE of DENANGE, d. in het balj. van *Bastogne*, groot. *Luxemburg*, kw., arr. en 5¼ u. N. W. van *Diekirch*, kant. en 2¼ u. N. W. ten W. van *Clerff*, gem. en ¼ u. N. van *Bogen*, aan de Bogen.

De inw., vinden meest hun bestaan in de veeteelt. — Zij zijn allen R. K. en maken eene par. uit, die tot het vic. apost. van *Luxemburg*, dek. van *Clerff*, behoort, en eene kerk heeft, welke aan den H. JOHANNES is toegewijd en door eenen Pastoor bediend wordt.

DONPO, kon., op het eil. *Sumbawa*, een der *Zuidwestereilanden van Banda*. Zie DOMPO.

DONQUA, st., in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, kon. *Fante*, 6 min. Z. Z. O. van *Cabo Corse*. De huizen zijn er van bamboes.

DONSELAAR of DOMPSELAAR, voorm. ridderhofst. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. en 4 u. Z. van *Amersfoort*, kant. en ½ u. N. W. van *Wijk-bij-Duurstede*, gem. *Over-en-Neder-Langbroek*, 5 min. W. van *Over-Langbroek*, waartoe zij behoorde.

Zij was vroeger een eigendom van het geslacht van DOSSELAAR, kwam vervolgens aan dat van WIJNBERGEN, naderhand aan dat van REEDE VAN DRAKENSTEIN, en was nog voor ongeveer 50 jaren het eigendom van zekere Jonkvrouw Baronnesse VAN GIESSENBURG, die het ook bewoonde, doch had toen reeds hare riddermatigheid verloren. De daartoe behoord hebbende gronden en landerijen beslaan eene oppervlakte van 34 bund. 60 v. r. 70 v. ell., thans tot boomgaard, bouw- en weiland toegemaakt, en voor de helft te Gooi- en half te Rijnwaarts, ter wederzijde van de Overlangbroeksche wetering, gelegen.

Het huis en de gebouwen zijn thans gesloopt en de gronden aan de Gooiwaartsche zijde aangekocht door den Heer HENDRIK WILLEM VAN NELLESTEYN, Heer van *Broekhuizen*, die nog eigenaar van een gedeelte daarvan is, doch het overige aan twee landbouwers verkocht heeft; terwijl het gedeelte, te Rijnwaarts liggende, is gekocht door den Heer W. H. DE BEAUFORT, wonende op den Treek, bij Amersfoort.

DONVEN (NEDER-), of NEDER-DONEVEN, in het Hoogd. NIEDER-DONVEN, NIEDER-DONWEN of NIEDER-DONEVEN, geh. in het balj. van *Grevenmacher*,

grooth. *Luxemburg*, arr. en 3 u. O. ten N. van *Luxemburg*, kw., kant. en 1 u. Z. ten W. van *Grevenmacher*, gem. en 1 u. Z. O. van *Flaxweiler*.

DONVEN (NIEDER-), Hoogd. naam van het geh. Neder-Donven, in het balj. van *Grevenmacher*, grooth. *Luxemburg*. Zie het voorgaande art.

DONVEN (OBER-), Hoogd. naam van het geh. Over-Donven in het balj. van *Grevenmacher*, grooth. *Luxemburg*. Zie het volgende art.

DONVEN (OVER-) of Over-Doneven, in het Hoogd. Ober-Donven, Ober-Donwen of Ober-Doneven, geh. in het balj. van *Grevenmacher*, grooth. *Luxemburg*, arr. en 3½ u. O. N. O. van *Luxemburg*, kw., kant. en ½ u. Z. ten W. van *Grevenmacher*, gem. en 1 u. O. ten Z. van *Flaxweiler*.

DONWEN (NIEDER-), Hoogd. naam van het geh. Neder-Donven, in het balj. *Grevenmacher*, grooth. *Luxemburg*. Zie Donven (Neder-).

DONWEN (OBER-), Hoogd. naam van het geh. Over-Donven, in het balj. *Grevenmacher*, grooth. *Luxemburg*. Zie Donven (Over-).

DONYA, voorm. state, prov. *Friesland*. Zie Donia.

DONYA, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Ferwerderadeel*. Zie Denia.

DONYAGEA, d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Doniawerstal*. Zie Doniaga.

DONYAPLAATS, grond, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*. Zie Doniaplaats.

DOOD (BENEDEN-), pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Braband*. Zie Benedendood.

DOOD (BOVEN-), pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Braband*. Zie Bovendood.

DOOD (NIEUWE-), pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Braband*, *Vierde* distr., arr. *Breda*, kant. *Oosterhout*, gem. *Made-en-Drimmelen*; palende N. aan den Bovendood, O. aan het Steurgat, Z. aan het Lukwellegat, W. aan het Gat-van-de-Zuiderklip.

Deze pold., die in het jaar 1830 bedijkt is, beslaat eene oppervlakte van 29 bund. 66 v. r. 50 v. ell., telt 1 h., en watert door eene sluis uit op het Gat-van-de-Zuiderklip. Het land ligt 9 palm. boven A. P. Het polderbestuur bestaat uit de eigenaren.

DOODESLUIS of Oudhuizerssluis, sluis in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, in de *Bijleveld*, ½ u. N. van Kockengen.

DOODEWAARD, d. in de *Neder-Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie Dodewaard.

DOODEWAARD (SLOT-VAN-), oud adell. h. in de *Neder-Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie Dodewaard (Slot-van-).

DOODEWEERD, oude naam van het d. Dodewaard, in de *Neder-Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie Dodewaard.

DOODEWEERD (SLOT-VAN-), oude naam van het oud adell., h. het Slot-van-Dodewaard, in de *Neder-Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie Dodewaard (Slot-van-).

DOODKISTEN, bergen in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Madoera*, aan welke men dien naam geeft, om dat zij plat van boven zijn en steile afgaande kanten hebben.

DOODOC, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, die, met eenen noordelijken loop, zich, in de resid. *Rembang*, in de *Zee van Java* stort.

DOODS-TIL, kleine b. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, arr. en 4 u. N. W. van *Appingedam*, kant. en 2 u. N. O. van *Onderdendam*, gem.

en 1 u. N. O. van *Kantens*, ½ u. W. N. W. van *Zandeweer*, waartoe het behoort; met 8 h. en 40 inw.

Deze b. ontleent haren naam van eene houten brug, hier til genaamd, die hier vroeger lag, doch thans door eene steenen vervangen is. Deze til lag over het Trekdiep van Kantes naar Uithuizen, en komt reeds in oude stukken voor, onder welke men bijzonderlijk kan noemen eenen brief van Petri ad Cathedram 1497, gemaakt over eene waterpending bij Doetil.

DOODVENNEN ook Bijlvennen genaamd, stuk lands in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, ½ u. Z. Z. O. van Warffum, ten O. het Trekdiep naar Onderdendam,

Het zoude naar men wil zijnen naam ontleend hebben van de omstandigheid, dat aldaar in vroegere eeuwen iemand met eene bijl onthoofd is.

DOOIMANSWAARD (NIEUWE-) of Steenenmuur, pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gedeeltelijk gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*, gedeeltelijk gem. *Werkendam*; palende W. en N. aan het Gat van Steenenmuur, O. aan het Steurgat, Z. aan het Achterste Gat.

Deze pold., die in het jaar 1809 bedijkt is, beslaat eene oppervlakte van 60 bund. 97 v. r. 80 v. ell., van welke 13 bund. 50 v. r. 17 v. ell. onder *Dussen-Munster-en-Muilkerk*, het overige onder *Werkendam*, telt 1 h. en watert door zes houten duikers uit op het Steurgat, enz. Het land ligt 9 palm. boven A. P. Het bestuur wordt door den eigenaar uitgeoefend.

DOOIMANSWAARD (OUDE-), pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gedeeltelijk gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*, gedeeltelijk gem. *Werkendam*; palende N. aan den Kooiwaard, O. aan den Bevert, Z. aan Steenenmuur, W. aan het Gat van den Eijerwaard.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 55 bund. 20 v. r. 60 v. ell., van welke 36 bund. 86 v. r. 90 v. ell., onder *Dussen-Munster-en-Muilkerk*, het overige onder *Werkendam*, telt 1 h. en watert door twee houten duikers uit op het Gat van den Eijerwaard. Het land ligt 1 ell. boven A. P. Hij wordt door de eigenaren zelven beheerd.

DOOIWAARD, naam, in de wandeling veeltijds gegeven aan het d. Dodewaard, in de *Neder-Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie Dodewaard.

DOONENBURG, naam, onder welken het d. Doornenburg, in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland*, wel eens voorkomt. Zie Doornenburg.

DOOPERSDIJK, dijk, in *Staats-Vlaanderen*, in het *Vrije van Sluis*, prov. *Zeeland*, distr. *Sluis*, gem. *Eede*.

Hij werd in 1672 gelegd, om de zuidelijkste gedeelten van de polders Beooster-en Bewester-Eede, van zeewater bevrijd te houden, wanneer het land rondom Aardenburg tot verdediging onder water gezet werd. Hierdoor zijn de Biezen- en Dooperspolders ontstaan (zie het volgende art. en het art. Biezenpolder).

De dijk kan beschreven worden te liggen tusschen den Dooperspolder en den Praatpolder; en tusschen den Biezenpolder en Beooster-Eede, op den weg van Aardenburg naar Eede. De plaats, waar de Groote weg op Gent dezen dijk doorsnijdt, was tijdens de onlusten met België, een versterkt punt, met eene sterke voorwacht bezet. De oorsprong van den naam is niet bekend.

DOOPERSPOLDER, pold. in *Staats-Vlaanderen*, in het *Vrije van Sluis*, en graafs. *Middelburg in Vlaanderen*, prov. *Zeeland*, arr. *Middelburg*, kant. en distr. *Sluis*, gem. *Eede*.

Deze polder schijnt ontstaan te zijn, door het leggen van den Doopersdijk in 1672, tot bewaring van het zuidelijk deel van Bewester-Eede, tegen de inundatie rondom Aardenburg. De polder schijnt zijnen naam van dien dijk te ontleenen. De grenzen zijn N. de Praatpolder (zijnde ook een deel van Bewester-Eede), W. den Wachtdijk of Middelburgschenpolder, Z. het riviertje de Lieve, O. het watertje de Eede. De grootte is ongeveer 130 bund., maar een gedeelte daarvan ligt op Belgisch grondgebied. In dezen pold. ligt het grootste gedeelte van het dorp Eede, vele afzonderlijke woningen en boerderijen, in het geheel uitmakende 46 h., waaronder 13 boerderijen, alsmede eene korenwindmolen, gezamenlijk bewoond door 49 huisgez. Hij heeft geen eigen bestuur, maar behoort tot Bewester-Eede-Bezuiden-St.-Pietersdijk.

DOORENSPIJK, d. op de *Over-Veluwe*, prov. *Gelderland*. Zie Doornspijk.

DOORENWAARD, heerl. op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*. Zie Doornwerth.

DOORENWERTH, oude naam van de heerl. Doornwerth, op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*. Zie Doornwerth.

DOOREWAARD, heerl. op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*. Zie Doornwerth.

DOOREWERTH, oude naam van de heerl. Doornwerth, op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*. Zie Doornwerth.

DOORGEEST, geh. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie Dorgeest.

DOORGEESTPOLDER, pold. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie Dorgeestpolder.

DOORN, gem. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Amersfoort*, kant. *Wijk-bij-Duurstede*, (1 k. d., 7 m. k., 4 s. d.); palende N. aan de gem. Maarn cum annexis, O. aan Darthuizen, Z. aan Overen-Neder-Langbroek en Sterkenburg, W. aan Driebergen.

Deze gem. bevat het d. Doorn en eenige verspreid liggende woningen. Zij beslaat eene oppervlakte van 2222 bund. 69 v. r. 36 v. ell., telt 155 h., bewoond door 197 huisg., uitmakende eene bevolking van ruim 1000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. Ook is in het jaar 1837 in deze gem. een veldoven opgerigt, ter vervaardiging van metselsteenen, uit het leem aldaar aanwezig, vooreerst tot eigen gebruik van de eigenaars, hetwelk evenwel geen verdere voortgang gehad heeft. Op het landgoed Zonheuvel in deze gem., vindt men eene leemstreek, welk eene leemsoort gelijk aan de zoogenaamde Brusselsche aarde oplevert.

De Herv., die hier 950 in getal zijn, maken, met die van de burgerlijke gem. van Maarn c. a., eene gem. uit, welke tot de klass. van *Wijk-bij-Duurstede*, ring van *Rhenen*, behoort en ongeveer 1100 zielen telt. De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Anselmus Daniels van Bloemerswerrt, die hier in het jaar 1573 kwam, als R. K. Priester, en in het jaar 1618, wegens tachtigjarigen ouderdom Emeritus werd, wordende toen opgevolgd door Coenradus Fagelius, die er overleed. Het beroep geschiedt door den kerkeraad.

De R. K., van welke men er ongeveer 70 aantreft, worden tot de stat. van *Cothen* gerekend.

Men heeft in de gem. Doorn ééne school; en vindt er vele zeer fraaije bosschen, alsmede het prachtige Huis te Doorn, en het niet

minder prachtige huis Moersbergen. Zie Doorn (Huis-te-) en Moersbergen.

Deze gem. is eene heerl., waarvan Bisschop Alfrik reeds in den jare 838, het vruchtgebruik verleende aan den Graaf Rotgarius, wegens de menigvuldige diensten, door hem aan de kerk van Utrecht bewezen. Zij werd van ouds door eenen Domproost bestuurd, gelijk in het jaar 1126 door Bisschop Godebald erkend werd. Thans is zij onder het beheer van het Departement van Binnenlandsche zaken.

Het d. ligt 3 u. Z. van Amersfoort, 1½ u. N. van Wijk-bij-Duurstede. — Het is eene plaats van zeer hooge oudheid, die in oude brieven, zoo als in den blaffert van de Utrechtsche kerk, Thoerne, Thorene of Thornem genoemd wordt, doch ten tijde van den Kronijkschrijver Beka, heette zij reeds Doorn.

In de Herv. kerk was destijds aan het outaar van de H. Maagd Maria, eene vikarij gesticht ter eere van de H. Catharina, welke vikarij, in het jaar 1588, ter begeving stond van Bartholomeus de Wael, Heer van het naburige slot Moersbergen. Het is een oud gebouw, hetwelk met een klein torentje prijkt, waaraan men nog veel duifsteen vindt. In het koor, hingen vroeger omtrent dertig wapenborden, van Edelen, die er begraven zijn, behalve nog eenige in het ruim. De toren, welke aan het vooreinde staat, is vierkant en van eene tamelijke spits voorzien. Op het kruis staat ook een spitsje met eenen windwijzer.

Er is hier mede een distributiekantoor der brievenposterij. — De kermis valt in den vierden Dingsdag in September.

Dit dorp werd door Willem *de Goede*, Graaf *van Holland*, in het jaar 1522, plat gebrand, omdat Jakob van Oudshoorn, Deken der domkerk, tegen zijnen zin, tot de Bisschoppelijke waardigheid verkoren was.

In het jaar 1420 en 1421, werd het door de Gelderschen, die met eenig krijgsvolk in het Over-Sticht gevallen waren, geplunderd en verbrand.

Het wapen van Doorn bestaat uit het kapittel wapen van St. Maarten.

DOORN, hav. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr., kant. en 1 u. van *Zwolle*, gem. *Zwollerkerspel*.

Deze havez. beslaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 164 bund. 44 v. r. 4 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer C. W. A. Baron van Haersolte van den Doorn, woonachtig te Zwolle.

DOORN (HOOGE-OUDE-), het Zuidelijke gedeelte van den pold. *Oude-Doorn*, in het *Land van Altena*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Almkerk-en-Uitwijk*. Het land ligt in dit gedeelte van 3 palm onder tot 4 palm boven A. P.

DOORN (HUIS-TE-) of Slot-te-Doorn, adell. h. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. en 3½ u. Z. van *Amersfoort*, kant. en 1½ u. N. van *Wijk-bij-Duurstede*, gem. en 5 min. W. van *Doorn*, tegen de bergen aan, in lommerrijk geboomte gelegen.

Men wil dat daaraan begonnen is gebouwd te worden, in het begin der veertiende eeuw, door den Domproost Floris van Jutphaas, die in het jaar 1337, overleed. Hendrik van Meerlaar, zijn opvolger in de Proostdij, verkreeg, in het jaar 1347, de vrijheid, om dit huis verder te mogen laten opbouwen, en voltooide het in het jaar 1356, op eigen kosten. Toen was het een heerlijk prachtig slot, dat door de Proosten van St. Maarten bewoond werd, tot in het jaar 1634, wanneer, de proostdij onbegeven zijnde, het Huis-te-Doorn, met het hof en vier en twintig morgen lands, aan het huis behoorende, gekocht

werd door REINIER VAN GOLSTEYN, Kanunnik ten Dom. Die goederen werden hem in het jaar 1635, als vrije en eigene goederen, opgedragen; doch hij maakte ze wederom leenpligtig aan FREDERIK HENDRIK, Prins *van Oranje*, als Graaf *van Buren*. Na het overlijden van gezegden Kanunnik kwam het huis op zijne weduwe en naderhand op zijnen zoon, FILIPS VAN GOLTSTEYN, die er, in den jare 1644, door het hof van Buren mede beleend werd. Hij droeg het in het jaar 1699 op aan BERTRAND VAN BROKSDORFF, die het, tien jaren later, wederom overgaf aan zijnen zoon CAJUS LAURENTS, Graaf VAN BROKSDORFF, Proost en Aartsdiaken van de Domkerk te Utrecht. Dus kwam het huis, na verloop van vijf en twintig jaren, wederom aan zijne oude bezitters. Doch deze Proost verkocht de proostdij, met al haar toebehooren, waaronder ook het HUIS-TE-DOORN, met goedkeuring van den Stadhouder, aan FREDERIK WILLEM VAN DIEST, Vrijheer van *het Hamb*, op wien het huis, in het jaar 1702, werd overgebragt. In het jaar 1730, is ARENT KAREL, Baron VAN HAMMERSTEIN, als in huwelijk hebbende Jonkvrouw ANNA JULIANA VAN DIEST, en, in den jare 1761, HERMAN FREDERIK RICHARD LIJNSLAGER, bij koop, eigenaar van het huis geworden. Het was reeds in den jare 1536, door de Staten der Provincie Utrecht, voor eene riddermatige hofstad erkend.

Thans wordt dit huis, hetwelk met de daartoe behoorende gronden eene oppervlakte beslaat van 577 bund. 57 v. r. 55 v. ell., in eigendom bezeten en bewoond door Jonkheer A. C. W. MUNTER.

DOORN (LAGE-OUDE-), het noordelijke gedeelte van den pold. *Oude-Doorn*, in het *Land van Altena*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Almkerk-en-Uitwijk*.

Het land ligt tot 6 palm onder A. P.

DOORN (NIEUWE-), pold. in het *Land van Altena*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Almkerk-en-Uitwijk*; palende N. aan den Zevenbanschenboezem, O. aan den Oude-Uppelschenpolder en den Hooge-Oude-Doorn, Z. aan den Alm, die hem van den Emmikhovensche-polder scheidt, en W. aan den Nieuwe-Uppelschepolder.

Deze pold., in 1646 bedijkt, beslaat eene oppervlakte van 228 bund. 87 v. r. 2 v. ell., en wordt door middel van een watermolen op de Bleekkil van het overtollige water ontlast. Het land ligt van 1 palm onder tot 8 palm boven A. P. Het polderbestuur bestaat, met nog twee in de nabijheid gelegene polders, uit eenen Dijkgraaf, zes Heemraden en eenen Penningmeester.

DOORN (OUDE-), pold. in het *Land van Altena*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Almkerk-en-Uitwijk*; palende N. O. aan den Ouden-Uppelschenpolder, O. aan den Zandwijkschenpolder, Z. aan den Alm, die hem van den pold. van Ganswijk scheidt, W. aan den Nieuwe-Doorn.

Deze pold., die in den Hooge-Oude-Doorn en Lage-Oude-Doorn verdeeld wordt, en in welks zuidelijk gedeelte het d. Almkerk ligt, beslaat eene oppervlakte van 228 bund. 80 v. r. 7 v. ell., en watert uit door middel van een watermolen, op eenen boezem, die zich ontlast in den Zevenbanschen-Gantel, welke weder door eene sluis zijn water op de Bleekkil afzet. Het dijksbestuur bestaat met de polder Zandwijk uit een Polderschout, tevens Secretaris, vijf Heemraden en een Waarsman.

DOORNBURG, d. in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie DOORNENBURG.

DOORNBURGSCHE-WOERD, hoogte in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie DOORNENBURGSCHE-WOERD.

DOORNE, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Braband*. Zie DEURNE.

DOORNEBURGH, buit. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. en 1½ u. W. N. W. van *Utrecht*, kant. en nabij *Maarssen*, gem. *Maarsseveen*, afdeel. *Nieuw-Maarsseveen*, aan de Vecht.

Het beslaat, met de daartoe behoorende gebouwen, wei- en boschgronden, benevens Klein-Doorneburg, eene oppervlakte van 14 bund. 21 v. r. 74 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door Mevrouw MARIA VINK, douairière den Heer WILLEM HUYDECOPER.

DOORNENBURG, heerl. in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland*, kw., distr. en arr. *Nijmegen*, kant. *Elst*, gem. *Bemmel*; palende N. aan den Rijn, O. aan het Panderschegat, Z. aan de Linge en W. aan Angeren.

Het bevat het d. Doornenburg, benevens de buurs. de Honderdmorgen en Pannerden-bewesten-het-kanaal, beslaat eene oppervlakte van 785 bund. 66 v. r. 81 v. ell., telt 130 h., waaronder het adell. h. Doornenburg, en ruim 1000 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw en veeteelt; terwijl men er 3 steenfabrijken heeft.

De Herv., die 8 in getal zijn, behooren tot de gem. *Gent-Erlikum-en-Doornenburg*. — De R. K., van welke men er ongeveer 1000 telt, worden tot de stat. van *Hulhuizen-Doornenburg-en-Gent* gerekend. — Men heeft in deze heerl. éene school, die gemiddeld door 70 leerlingen bezocht wordt.

Het d. DOORNENBURG of DORNENBURG, ook wel DOONENBURG en DONENBURG gespeld, ligt 3 u. N. O. van Nijmegen, 3 u. Z. Z. O. van Elst, 1½ u. O. van Bemmel; 51° 53′ 26″ N. Br., 23° 40′ 2″ O. L. Men telt er 82 h. en 600 inw.

De R. K. hebben hier eene kerk, met een net spits torentje, dat, naar men wil, de oudste christentempel van deze oorden zijn zoude. In het jaar 1255 schonk OTTO, Graaf *van Gelder*, een gedeelte der tienden, welke deze parochiekerk plagt te hebben, aan het klooster 's Gravendale.

Men heeft er een aanzienlijk adellijk slot, mede Doornenburg geheeten (zie het volgende art.), en niet ver van daar eenen bouwhof, de Doornenburgsche-woerd, op eene plaats, waar vermoedelijk vroeger de lijkplegtigheden der Germanen en Romeinen hebben plaats gehad. Almede is hier nog bezienswaardig een overoude eikenboom, welke slechts op een gedeelte zijner schors schijnt voort te groeijen.

Bij den storm van 29 November 1836 is de molen in dit d. ingestort, en door eenen steenen wind- korenmolen vervangen.

DOORNENBURG, voorm. adell. h. in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en 3 u. N. O. van *Nijmegen*, kant. en 3 u. Z. Z. O. van *Elst*, gem. en 1½ u. O. van *Bemmel*, in het d. *Doornenburg*.

Het was in het jaar 1565 gebouwd en in het jaar 1660 vernieuwd. Men wil, dat het al veel vroeger, en zelfs ten tijde der Romeinen, is aangelegd geweest. Het pronkte met eenen zeer ouden en ruimen voorburg, die drie ronde, eenen vierkanten en drie hangende torens had. Deze gebouwen zijn echter thans grootendeels vervallen, maar trekken nog de aandacht tot zich door de verbazende dikte der muren, waaruit zij bestaan hebben. Ook staat er op het slotplein nog eenen ouden toren, aan welke men vele tijnsen schuldig is, alsmede eene

antieke kapel, welke men zegt van den hoogsten ouderdom te zijn. Het slot zelf, dat nog in wezen is, is een vierkant, rondom door water omgeven gebouw, en heeft op iederen hoek een hangend torentje en in het midden eenen hoogen vierkanten toren, met eenen doorluchtigen koepeltoren gedekt. Dit gebouw rust van binnen langs de muren op zware overwelfde bogen. Men ziet er nog de wapenschilden van een groot getal Geldersche en Hollandsche Edelen. Een der laatste bezitters van Doornenburg, uit het Huis van Amstel van Mijnden, heeft er de voornaamste daden van Heer Gijsbrecht van Amstel, inzonderheid zijne vlugt uit Amsterdam, meer kunstig dan naar waarheid, in schilderij doen brengen.

Het beslaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 127 bund. 53 v. r. 88 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door de erfgenamen van den Heer Baron van der Heyden, woonachtig te Baak, onder Warnsveld.

DOORNENBURG, voorm. fort, in *Oost-Indië*, op het eil. *Sjauw*, in de *Zee van Celebes*, aan de Oostzijde des eilands.

Het bestond nog in het jaar 1695, en de Oostindische compagnie hield er eene bezetting onder eenen Sergeant, maar later is die post ingetrokken.

DOORNENBURGSCHE-WOERD, hoogte in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en 3 u. N. O. van *Nijmegen*, kant. en 3 u. Z. Z. O. van *Elst*, gem. en 1½ u. O. van *Bemmel*, 5 min. Z. W. van *Doornenburg*.

Zij beslaat eene oppervlakte van 25 bund. 70 v. r. 40 v. ell., en is eene plaats, waar de Romeinen en Germanen vermoedelijk hunne lijkfeesten gevierd hebben. Thans vindt men er eenen bouwhof, welke dien naam draagt, en in eigendom bezeten wordt door den Heer H. van Heukelom, woonachtig op Roswaard, onder Doornenburg.

DOORNHEIDE, geh. in de rijksheerl. *Gemert*, prov. *Noord-Braband*, *Derde* distr., arr. en 4 u. N. O. van *Eindhoven*, kant. en 2 u. N. van *Helmond*, gem. *Gemert*.

DOORNICH (HUIS VAN), naam, onder welken het Huis van Naaldwijk, te *'s Gravenhage*, wel eens voorkomt, omdat Heer Helmich van Doornich, dat huis eertijds bewoond heeft. Zie Naaldwijk (Huis van).

DOORNICK, adell. h. in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie Doornik.

DOORNIK, heerl., in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland*, kw., arr. en distr. *Nijmegen*, kant. *Elst*, gem. *Bemmel*; palende N. aan het dorp Ressen, O. aan den Waaldijk, Z. en W. aan Lent.

Deze heerl. bevat het huis Doornik en eenige in den omtrek gelegene boerenwoningen. Zij beslaat eene oppervlakte van 140 bund. 99 v. r. 70 v. ell., telt 11 h. en daarin 90 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

Men telt er 6 Herv. Vroeger maakten zij hier eene afzonderlijke gem. uit, die eene eigen kerk bezat, doch deze, wegens bouwvalligheid, afgebroken zijnde, is Doornik sedert met *Ressen* vereenigd, en deze gem., in 1826 met Bemmel gecombineerd zijnde, behooren zij thans tot de gem. *Bemmel-Ressen-en-Doornik*.

De R. K., van welke men er ruim 8 telt, behooren tot de stat. van *Bemmel*.

Het h. Doornik of Doornick, ligt ½ u. N. van Nijmegen, 1½ u. Z. van Elst, gem. en ½ u. Z. W. van Bemmel, door ijpen, linden en eiken beschaduwd.

Het oude huis DOORNIK werd, in het jaar 1355, als behoorende tot de partij der HEECKERENS, door EDUARD, Hertog *van Gelder*, met behulp der Nijmegenaars, welke zijne zijde, of die der BRONKHORSTEN waren toegedaan, verwoest. Later schijnt het weder te zijn opgebouwd, althans vóór een twintigtal jaren, stond aldaar weder een oud huis, dat wegens zijne bouwvalligheid, in het jaar 1827 geheel is afgebroken; terwijl in de plaats daarvan het tegenwoordige nieuwe huis gebouwd is, dat, even als de geheele heerl., uitgezonderd 15 bund. 99 v. r. 60 v. ell., thans in eigendom bezeten wordt, door de Erfgenamen van den Heer J. F. DE RANITZ, woonachtig op het huis DOORNIK.

DOORNLUST, buit. op het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*, distr., arr. en ½ u. Z. van *Middelburg*, kant en ½ u. N. van *Vlissingen*, gem. *Oost-en-West-Souburg*, Z. tegen het d. *Oost-Souburg* aanpalende.

Deze heerl. wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door de erfgenamen van den Schout-bij-Nacht GERRIT VERDOORN VAN ASPEREN.

DOORNSPIJK, gem. op de *Over-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw. en arr. *Arnhem*, kant. *Elburg* (1 k. d., 5 m. k., 2 s. d.); palende N. aan de prov. Overijssel, O. aan de gem. Oldebroek en Epe, Z. aan Ermeloo, W. aan de Zuiderzee, terwijl de stad Elburg, behalve aan de westzijde, geheel door haar omgeven wordt.

Deze gem. bevat het d. Doornspijk met de buurs. Oosterdorp, Aperloo, West-Engen, Oostbeek, Werfhorst, Horst, Lege-Bijssel en Hooge-Bijssel, die door heidevelden, broek- en gagelgronden, bosschen, korenvelden en hooi en weilanden van elkander gescheiden zijn, alsmede het d. Oosterwolde met de buurs. Kamper-Nieuwstad, het Hooge en het Noordereinde. Zij telt 368 h., bewoond door 525 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 2600 inw., die meest hun bestaan vinden in den akker- en landbouw.

De Herv., die hier 2600 in getal zijn, maken de twee gem. van Doornspijk en van Oosterwolde uit, die elk eene kerk hebben.

Ook vindt men in deze gem. de aangenaam gelegene landgoederen: de Ganzenberg, Morre, Eket-ter-Beek, Altena, de Haere, Westloo, Klarenbeek en het huis Old-Putten.

De twee R. K., die hier wonen, behooren tot de stat. van *Harderwijk*.

Er zijn in deze gem. twee scholen, als: eene te Doornspijk en eene te Oosterwolde.

Het d. DOORNSPIJK, DOORNENSPIJK of DOORENSPIJK, was eene zeer oude plaats, waar men reeds, in het jaar 719, toen het bisdom Utrecht verrees, en de Veluwe daarvan een leen werd, een klooster stichte. Het ligt 10 u. N. ten W. van Arnhem, ½ u. Z. ten W. van Elburg. In 805 komt het voor onder den naam van THORNSPIJC, waar Graaf WRACHARIUS, zoon van BRUNHAR, aan LUDGERUS, den tienden Bisschop van Utrecht, reeds eenige goederen te DORENSPIJC gaf. Vervolgens schonk OTTO *de Groote*, in 950, bij zijnen openbaren brief van 12 Mei, ten behoeve van den Bisschoppelijken stoel onder BALDERIK, tot eenen vrijen eigendom het klooster binnen THORSPIJC, met eene nieuwe steenen kerk, aldaar, met bosschen, wateren, visscherij en weiden, tot het voorschreven klooster en kerk. In 1270 werd dit klooster door de broeders van de orde der heilige maagd of Karmeliten in bezit genomen, en sedert is de plaats waarop dit klooster verder werd uitgebreid het Karmeliten-Hull genaamd.

Men telt er, met de daartoe behoorende buurs. ruim 1700 inw., van welke er slechts weinige tot het eigenlijk gezegde d. behooren,

aangezien dit slechts bestaat uit de kerk aan de noordzijde van den straatweg, de pastorie, het schoolhuis, een vijftal huizen, het landgoed *Klarenbeek* en eene boerderij.

De kerk, die vóór de Reformatie aan den H. Nicolaas was toegewijd, stond destijds onder de abdij van Werten. Zij was slechts eene vikarij ter eere van de H. *Maagd* Maria, waarvan de Bedienaar, volgens den stichtingsbrief, gehouden was voor de zielen dergenen, die daar begraven werden, de offerhanden des outaars op te dragen: en daarenboven met de kraamvrouwen, die haren kerkgang deden, der goddelijke barmhartigheid voor het verleenen van eene gelukkige verlossing te danken. Ook was hij nog verpligt op alle voorname feesten de priesterlijke bediening te verrigten. Volgens de overlevering zoude deze kerk eerst in de buurs. West-Engen, op de Kerkenhull gebouwd zijn geworden, doch de heidensche inwoners, die niet meer openlijk de bouwing durfden verstooren, droegen bij nacht de steenen en verdere bouwstoffen weg, en bragten ze op die plaats, waar de St. Nicolaas kerk tot in het jaar 1825 gestaan heeft, hetgeen volgens de bijgeloovigheid dier dagen, voor een voorteeken gehouden werd, dat men niet op gemelde hull, maar op de laatst genoemde plaats moest bouwen, als waren de bouwstoffen door eene bovenaardsche magt telkens weggevoerd. Deze kerk, welke eene hooge spits had, werd in Augustus 1814 door den bliksem getroffen, waardoor een gedeelte van het verwulfsel, benevens het uurwijzerbord vernield werd, zonder, dat er verdere schade werd aangebragt. In Februarij 1825 werd door den watervloed de consistoriekamer geheel vernield en uit het kerkhof eene doodkist en eene menigte lijken en doodsbeenderen, tot op eenen aanmerkelijken afstand, weggevoerd. Op den 28 November 1825 trof bij eenen enkelen donderslag de bliksem de spits van den toren, waardoor toren, kerk, kosterij, ambtskamer, eene schuur en eene boerenwoning in asch gelegd zijn; diensvolgens werd in 1831 de nieuwe kerk niet meer op de oude grondvesten aan de Zee, maar meer landwaarts in, en wel in de buurt Werfhorst gebouwd, in welken tusschentijd er eerst in een huis en later in eene schuur werd gepredikt, terwijl de Predikant te Elburg woonde, aangezien de pastorie door het water veel had geleden en later geheel is gesloopt. Deze kerk is een langwerpig, vierkant, ruim en luchtig gebouw, met een lantaarntorentje, dat door een koepeltje gedekt is. De voorgevel is geheel naar de Toscaansche poortorde gebouwd, met kolommen, trommel en kapgevel voorzien. Achter de kerk is een lager gebouw aangebragt, tot consistoriekamer enz. dienende, terwijl in de kerk onder den toren eene gallerij is, om er een orgel op te kunnen plaatsen.. Ter plaatse, waar de vorige kerk gestaan heeft, ziet men thans niets meer dan de grondslagen en het kerkhof, tot nogtoe de gewone begraafplaats. De Herv. gem. van Doornspijk, die ruim 1100 zielen telt, behoort tot de klass. van *Harderwijk*, ring van *Hattem*. In 1565 werd tusschen Doornspijk en *Elburg* eene overeenkomst gesloten, met bepaling, dat de kerken van die beide gemeenten, welke tot nogtoe slechts ééne uitmaakten, van elkander gescheiden zouden worden. De eerste, die hier het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Johannes Ten Uitslag, die in het jaar 1592 herwaarts kwam, doch in hetzelfde jaar weder verworpen werd, uithoofde hij niet in de kerkvergadering wilde verschijnen. Hij werd nog in hetzelfde jaar vervangen door W. J. Groningensis, die tot 1607 de dienst waarnam. Het beroep geschiedt door den kerkeraad.

De dorpschool, welke in het jaar 1833 nieuw gebouwd is, wordt gemiddeld door een getal van 80 leerlingen bezocht.

In 1736 heerschte in deze gem. eenige weken achter achter elkander de roodeloop, waardoor bijna 400 menschen gestorven zijn; ook de runderpest maakte in weinige dagen onderscheidene stallen ledig. Men begrootte het gestorven vee op 2000 stuks.

De gem. Doornspijk werd, op den 4 Februarij 1825, op eene allerverschrikkelijkste wijze getroffen; daar het water uit de Zuiderzee, met eenen vreeselijken storm uit het noordwesten, in den morgenstond, zoo hoog opgejaagd werd, dat het, in weinige oogenblikken, de hoogte van de kruin des Kamperdijks bereikte, en bijna overal met het grootste geweld daar over sloeg; waarvan het gevolg was, dat de dijk, op onderscheidene plaatsen, deerlijk geteisterd werd, en alle de woningen onder Oosterwolde, welke niet op de allerhoogste plaatsen gelegen waren, even als die in de lagere buurschappen onder Doornspijk, van 1 tot 3 ellen onder water gezet werden. Acht huizen, met schuren, hooibergen, have en vee, sloegen van den Kamperdijk af, en werden, zonder eenige mogelijkheid van redding, eene prooi der golven; ook werden onder Doornspijk eenige huizen weggerukt en, tot een uur ver landwaarts in, bijna alle woningen in bouwvallen herschapen, blijvende van sommige niets dan een stroodak, op palen rustende, overig; schier al het vee, ten bedrage van eenige honderd stuks, alsmede de verdere roerende goederen, werden in twee dagen genoegzaam vernield, terwijl, bij deze ramp 26 personen, of in den vloed, of door honger en koude, omkwamen.

Het wapen der gem. Doornspijk bestaat in eenen toren en eene spijkplant (Nardus), overeenkomstig de oudste benaming van Thornspijc.

DOORNSTEEG, buurs. op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw., arr. en 10 u. N. ten W. van *Arnhem*, kant., gem. en N. W. van *Nykerk*, beginnende aan het einde der stads straat, en schietende ruim ½ uur ver door den Arkembeenschen Polder; met 37 h. en 240 inw.

DOORNVELD, duinvallei in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en kant. *Alkmaar*, gem. en ¼ u. Z. W. van *Bergen*.

DOORNVEST of Doorvest, voorm. adell. h. in het graafs. *Bergh*, prov. *Gelderland*, gem. *Didam*.

Het moet reeds sedert het begin der vorige eeuw in eene boerenwoning veranderd zijn, maar is thans onder dien naam te *Didam* niet meer bekend.

DOORNWAARD, pold. in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Herpt-en-Bern*.

Deze pold., gezamenlijk met de *Waarden-boven-den-Moffendijk*, onder den naam van *Bernsche-waarden* bekend, paalt met dezen N. en O. aan de Maas, Z. aan den Hoogen-Maasdijk, W. aan den Moffendijk, beslaat eene oppervlakte van 89 bund. 29 v. r. 60 v. ell., watert door eene steenen sluis op de Heusdensche-Maas uit, en staat onder het bestuur der eigenaren.

DOORNWERT, ook Toornwert, Dorenwert, oudtijds Dornewert geheeten, geh. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, arr. en 3 u. W. ten N. van *Appingedam*, kant. en 1 u. O. N. O. van *Onderdendam*, gem. en ⅛ u. N.W. van *Middelstum*; met 27 h. en 170 inw.

Voorheen was het een d., dat zijne eigen kerk had. Het is onzeker, hoe oud dit kerkdorp was, maar in eenen brief van 1397 komt reeds

voor zeker Heer Snellen te Doornwert, zoodat het eerste kerkje niet in 1487, zoo als sommigen meenen, maar veel vroeger moet gebouwd zijn. Het schijnt wel, dat deze kleine kerk of kapel altijd onder de parochiekerken van *Middelstum* heeft behoord. Na de kerkhervorming vinden wij deswege opgeteekend, dat aldaar, in het jaar 1622, door Arnoldus Treccius, in plaats van zijnen vader, die toen Predikant te Middelstum was, de dienst werd waargenomen, hetwelk echter slechts ruim twee jaren geduurd heeft, daar hij in 1625 naar Uitwierda beroepen werd. Doornwert is echter reeds sedert jaren met *Middelstum* vereenigd geweest, hoewel niet als eene combinatie, maar als ingelijfd, want de ingezetenen moesten zich voor dien tijd reeds grootendeels naar *Middelstum* ter kerk begeven, omdat het kerkje te Doornwert te klein was. Dit kerkje, werd in het jaar 1756, toen het reeds bouwvallig was, zoodanig geteisterd door eenen brand, welke in het torentje ontstaan was, dat het gedeeltelijk instortte; het bleef als een steenhoop liggen tot dat het in het jaar 1818 geheel werd weggebroken. Het hooge, boomrijke kerkhof wordt echter nog tot begraafplaats gebezigd. De wierde, waarop dit geh. ligt, is 3.75 ellen hoog boven volzee.

Van de schepperij van Ewsum is het een staande zijleed en wel met die bijzonderheid, dat daaraan gehecht is de Schepperij zelve.

DOORNWERDER-MAAR, gegraven water in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, onder de schepperij van Ewsum, loopende van Doornwert tot aan en in de trekvaart van Onderdendam naar Uithuizen.

DOORNWERTH, heerl. op den *Veluwenzoom*, prov. *Gelderland*. Zie Doorwerth.

DOORSLAG, sluis, in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, 5 min. Z. van *Jutphaas*.

Deze sluis, welke in het jaar 1671 gebouwd is, dient tot keering van het water in den Vaartschen Rijn, hetwelk met Oostewind, door den Hollandschen IJssel, zich te veel langs het Gein zoude ontlasten.

DOORVAART, watertje op de *Veluwe*, prov. *Gelderland*, dat in het Engelanderholt, N. van Beekbergen, ontspringt, en met eenen oostelijken loop, ten Z. van het Elsbosch, in de Voorster-Molenbeek valt.

DOORVEST, voorm. adel. h. in het graafs. *Bergh*, prov. *Gelderland*. Zie Doornvest.

DOORVORST, voorm. adell. h. in het graafs. *Bergh*, prov. *Gelderland*, distr. *Doesborgh-en-Zevenaar*, kw., arr. en 6½ u. Z. Z. O. van *Zutphen*, kant. en 1 u. O. ten Z. van *Ter-Borg*, gem. en ½ u. N. van *Gendringen*, in de buurs. *Ulft*.

Het werd in het jaar 1672 grootendeels door de Munstersche soldaten verwoest, zoodat er thans, behalve de grondslagen en eenige bouwvallen, niets meer van in wezen is dan eene boerenwoning.

DOORWEERD, gem. en heerl. op den *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*. Zie Doorwerth.

DOORWEERDSCHE-BOSCH, bosch op den *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*. Zie Doorwerthsche-bosch.

DOORWERTH, gem. op de *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw. en arr. *Arnhem*, kant. *Wageningen*, (2 k. d., 2 m. k., 1 s. d.); palende W., N. en O. aan de gem. Renkum, Z. aan den Rijn.

Deze gem. bevat de heerl. Doorwerth, waarvan het d. Heelsum, een gedeelte uitmaakt, beslaat eene oppervlakte van 1515 bund. 57 v. r. 37 v. ell., telt 43 h., bewoond door 48 huisgez., uitmakende eene bevolking van nagenoeg 350 inw., die meest hun bestaan vinden

in den landbouw, terwijl ook de papierfabrijken aan vele handen werk verschaffen, zijnde hier 5 waterpapiermolens en een korenmolen bij afwisseling mout malende.

De Herv., die hier ruim 300 in getal zijn, behooren tot de gem. van *Renkum-en-Heelsum*.

De R. K., van welke men er ruim 30 telt, worden tot de statie van *Wageningen-en-Renkum* gerekend.

Er is in deze gem. éénе school te Heelsum, welke gemiddeld door een getal van 70 leerlingen bezocht wordt.

Het wapen dezer gem. is hetzelfde als dat van de heerl. Doorwerth. Zie het volgende art.

DOORWERTH, heerl. op den *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw. en arr. *Arnhem*, kant. *Wageningen*; palende W. en N. aan Renkum, O. aan Oosterbeek, Z. aan den Rijn.

Zij bevat het kast. Doorwerth en eenige verstrooid liggende woningen, beslaat eene oppervlakte van 1508 bund. 67 v. r. 60 v. ell., telt 45 h. en nagenoeg 350 inw.

Het kast. Doorwerth, vroeger veelal Dorenwerd, Dorenwaerd, Doorwerd, Doornwerd, Doornwaard, Doorwerd of Doorwaerd gespeld, ligt 1¼ u. W. van Arnhem, 1¼ u. O. van Wageningen, niet ver van den Rijn, aan den voet van eenen fraaijen berg.

Men komt van den Utrechtschen straatweg, langs eene lommerrijke, in het jaar 1840, door den tegenwoordigen eigenaar, ten zijnen koste, tot eenen straatweg aangelegde, laan, aan eene groote steenen voorpoort, boven welks ingang twee wapenschilden gevonden worden en die over een uitgestrekt binnenplein naar het hoofdgebouw leidt. In het uitgebreide kasteel zelf, hetwelk van rondom in zijne grachten ligt, kwam men vroeger over eene vaste brug, welke echter thans niet meer bestaat, zijnde dat gedeelte der gracht gedempt. Ook had het vroeger eenen sierlijken toren, en heeft thans nog ruime en fraaije geheel in den ouden smaak opgemaakte vertrekken, waarvan in sommige eenige afbeeldingen hangen; terwijl de verwulfde kelders en gevangenissen, oude gewelven en lange gangen, nog de sporen van middeleeuwschen bouwtrant dragen.

De stichting van het slot Doorwerth verliest zich in de verste oudheid, doch men vindt daarvan geen melding gemaakt dan omtrent het jaar 1260, toen het door zekeren Barend van Doornwerd bezeten werd. In het jaar 1402 droeg Robbert van Dorenwerd zijne heerl. op aan Reinald III, Hertog van *Gelder*, en ontving die weder van hem ter leen. Na dezen kwam Doorwerth, door huwelijk, in het geslacht van Wisch, en vervolgens in dat van Honort, in hetwelk die heerl. bleef tot in het jaar 1500, toen Maria van Honort haar aan hare zuster Margaretha, weduwe van Johan van Voorst, en aan haar zusters zoon, Frederik, opdroeg. In den jare 1558 ging Doorwerth, door huwelijk, uit het geslacht van van Voorst in het grafelijk huis van Schellard van Obbendorp over. Johan Schellard werd er mede beleend in het jaar 1641. Hij verloor in 1646 zijne eerste vrouw, Anna, Gravinne van Hoorne, en drie jaren later, na een huwelijk van slechts weinige maanden, zijne tweede echtgenoot, Dorothea Theresia van Celle, en deed haar beiden in zijne kerk, te Heelsum, begraven. Sedert was hij, even als naderhand zijn zoon Jan Albrecht, genoodzaakt zijne bezittingen met vele schulden te bezwaren, onder anderen met 250,000 guldens, ten behoeve van Anton, Grave van Aldenburg, Vrijheer van *Kniphuizen en Varel*, die ook, in het jaar 1677, met de heerl. Door-

WERTH beleend werd, nadat hem die, naar het toenmalige landregt van Veluwe, bij verwin, was toegewezen. Door het huwelijk van diens kleindochter, CHARLOTTE SOPHIA, Gravin VAN ALDENBURG, Vrijvrouwe *van Varel*, met WILLEM, Grave BENTINCK, Heer *van Roon en Pendrecht*, hetwelk in het jaar 1733 werd voltrokken, werd DOORWERTH door eenen man bezeten, die, in het jaar 1747, veel toebragt tot de rustige beslissing der staatsaangelegenheden, terwijl hij zijn vaderland in het volgende jaar, als Ambassadeur aan het Hof van Engeland en Afgevaardigde tot de vredehandeling te Aken, gewigtige diensten bewees (1). Zijne gade overleed in hoogen ouderdom, in het jaar 1799, de heerl. DOORWERTH, bij uitersten wille, nalatende aan haren kleinzoon WILLIAM Grave BENTINCK, wiens tweede zoon, GUSTAAF CHARLES Grave VAN ALDENBURG-BENTINCK, den eigendom, in het jaar 1837, bij koop, overdroeg aan den tegenwoordigen bezitter, Jonkheer JACOB ADRIAAN PROSPER Baron VAN BRAKELL, Heer *van Wadenoyen*, Kamerheer van Z. M. den Koning, woonachtig op het kasteel DOORWERTH, dat hij, zeer in verval zijnde met aanzienlijke kosten weder hersteld heeft.

In de dertiende eeuw, toen dit kasteel, zoo als wij gezien hebben, door BERNARDUS VAN DORENWEERD bezeten was, werd het door den Heer van Vianen vijandelijk aangevallen, genomen en verbrand. Onder zijnen zoon HENDRIK overweldigde de Heer VAN BAAR den voorburg van DOORWERTH, en keerde, na alles te vuur en te zwaard verwoest te hebben, met buit beladen, terug.

In het jaar 1493 deed KAREL, Hertog *van Gelder*, het kasteel DOORWERTH stormenderhand innemen, nadat hem een beleg van slechts negen dagen aanzienlijke kosten veroorzaakt had.

FREDERIK WILLEM, toen Prins, naderhand Keurvorst *van Brandenburg*, heeft, in de jaren 1635 en 1636, ongeveer anderhalf jaar op DORENWERTH zijn hof gehouden, toen hij de Prinses LOUISA, de dochter van FREDERIK HENDRIK, Prins *van Oranje*, ten huwelijk zocht.

In het jaar 1812 was deze heerl., ten behoeve van het Fransche rijk, aangeslagen, omdat de toenmalige eigenaar, WILLIAM, Grave BENTINCK, in Engelsche dienst was. De verkoop zoude ook hebben plaats gehad, indien de omwenteling niet zoo spoedig gevolgd was.

De heerl. DOORWERTH, waaraan, tot de omwenteling van het jaar 1795, hoog en laag regtsgebied verbonden was, had ook eenige achterleenen, door de geheele provincie verspreid, van welke de voornaamste waren: het d. Heelsum, de voorm. adellijke huizen Rozande en Harselo, en het St. Mariaasklooster te Renecum.

Het wapen der heerl. DOORWERTH bestaat in een goud veld, midden doorgedeeld door eenen liggenden blaauwen balk, boven en onder, welken drie vierkante blaauwe blokjes liggen (2).

DOORWERTHSCHE-BOSCH, DOORWEERDSCHE-BOSCH of DOORNWEERDSCHE-BOSCH, bosch op den *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*, ten N. van het kasteel *Doorwerth*.

Het bestaat meestendeels uit eikenboomen. Men treft daarin eenen fraaijen waterval van eene aanmerkelijke hoogte aan; ook ontspringt er op den kruin van eenen hoogen berg eene frissche bron, die het laagst gelegen gedeelte van het bosch met onderscheidene aderen doorloopt.

---

(1) Men zie over hem Mr. J. SCHELTEMA, *Staatkundig Nederland*, D. I, bl. 78.

(2) Over dit kasteel verdient te worden nagezien, Mr. C. P. E. ROBIDÉ VAN DER AA, *Oud-Nederland in de uit vroegere dagen overgeblevene burgen en kasteelen afgebeeld*, bl. 48.

DOP (DE) of de Dob, watertje in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*, in den *Oosterweerschen polder*, dat uit de kater-biest-molensloot voortkomt met eene westelijke rigting naar de stad Purmerende loopt en nabij de Hoornsche poort dier stad door een sluisje gemeenschap heeft met de gracht, die gedeeltelijk de stad omgeeft.

DORDENDAAL, heerl. en adell. h. in het *Rijk van Nijmegen*, prov. *Gelderland*. Zie Doddendaal.

DORDRACUM, Lat. naam van de stad Dordrecht, prov. *Zuid-Holland*. Zie Dordrecht.

DORDRECHT, arr., prov. *Zuid-Holland*; palende N. aan de Maas, die het van het arr. Rotterdam scheidt, N. O. aan de Noord en de Merwede, waardoor het van het arr. Gorinchem gescheiden wordt, Z. O. aan het Gat van Kielen, dat het van het Noord-Brabandsche arr. Breda scheidt, Z. aan het Hollandsdiep, waardoor het mede van dat arr. gescheiden wordt, W. aan het arr. Brielle en N. W. aan de oude Maas, die het van het arr. Brielle scheidt.

Het bevat 4 kant., zijnde: Dordrecht, 'sGravendeel, Oud-Beijerland en Ridderkerk, beslaat eene oppervlakte van 54,200 bund. grond, telt 10,933 h., bewoond door 14,360 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 66,000 zielen.

DORDRECHT, kant., prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*; palende N. aan de Maas, die het van de kant. Hillegersberg en Schoonhoven scheidt, N. O. aan de Noord en de Merwede, waardoor het van het kant. Sliedrecht gescheiden wordt, Z. O. aan het Gat van Kielen, dat het van het Noord-Brabandsche kant. Oosterhout scheidt, Z. O. en Z. aan de Dordsche-kil en de Oude-Maas, waardoor het van de kant. 's Gravendeel en Oud-Beijerland gescheiden wordt.

Men telt er de 15 volgende gemeenten, als: Dordrecht, Dubbeldam, Wieldrecht-met-Louisapolder, de Mijl-Krabbe-en-Nadort, Heer-Jansdam, Kleine-Lindt, Hendrik-Ido-Oostendam-en-Schildmans-Kinderen-Ambacht, Heer-Oudelands-Ambacht, Meerdervoort, Groote-Lindt-en-Dortsmonde, Sandeling-Ambacht, Rijsoort, Strevelshoek, Zwijndrecht en Kijfhoek. De oppervlakte beslaat 11,409 bund. Men telt er 5740 h., bewoond door 6506 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 30,000 inw.

DORDRECHT, klass., prov. *Zuid-Holland*. Zij is verdeeld in de vijf ringen: Dordrecht, Gorinchem, Oud-Beijerland, Sliedrecht en Zwijndrecht, bevat 44 gem., met 49 kerken, die door 65 Predikanten bediend worden, en telt ruim 75,000 zielen.

DORDRECHT, ring, prov. *Zuid-Holland*, klass. van *Dordrecht*.

Zij bevat alleen de Herv. gem. van Dordrecht, alsmede de Waalsche gem. te dier plaatse en telt 4 kerken, bediend wordende door 9 Predikanten, te weten 8 Nederduitsche en 1 Waalsche Predikant. Men telt er ruim 17,500 zielen.

DORDRECHT, gem. op het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en kant. *Dordrecht* (1 m. k., 5 s. d.); palende N. W. aan de Maas, N. aan de Merwede, O. aan de gem. Sliedrecht, Z. aan Dubbeldam.

Deze gem. bevat behalve de stad Dordrecht, de volgende polders: den Merwedepolder, den Oost-Merwedepolder, den Sionspolder, den Staartpolder, den Polder van Wijngaarden, den polder Jonge-Jan en den Turkenpolder, den Smoker, den Stadspolder, den Nieuwen-Noordpolder en het

Jagerpoldertje, voor de grootste helft den Noordpolder en voor een klein gedeelte Oud-Dubbeldam en den Zuidpolder, alsmede een aantal gorssen en slikken buitendijks. Zij beslaat eene oppervlakte van 1324 bund., 3 v. r., 35 v. ell., telt 4437 h., bewoond door 4784 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 21,000 inw., die meest hun bestaan vinden in handel, fabrijken en landbouw.

De Herv., die hier ruim 17,000 in getal zijn en de Evangel. Luth., van welke men er ongeveer 580 telt, maken de gem. dier gezindten van *Dordrecht* uit, terwijl de R. K., wier getal ruim 2600 beloopt, onder welke 1540 communicanten, en de R. K. van de Oude Clerery, die hier ruim 100 in getal zijn, insgelijks de stat. van *Dordrecht* vormen. De Israëliten, van welke men er ruim 200 telt, maken den ring van *Dordrecht* uit.

Men heeft in deze gem. 15 scholen.

De stad Dordrecht, bij verkorting veelal Dort in het Latijn Dordracum, ligt omtrent 3 u. Z. O. van Rotterdam, 5 u. Z. van Gouda en 4 u. W. van Gorinchem; 51° 48′ 52″ N. B., 22° 19′ 28″ O. L.

Zij ligt op een eiland, dat vóór het doorbreken van den Zuid-Hollandschenwaard, in het jaar 1421, nog met het vaste land vereenigd was. De stad vertoont zich aan de zuidzijde, alwaar zij de breedte van het eiland achter zich heeft, als eene landstad; ten N. W., ten N., ten N. O. en ten O. wordt zij van de Merwede omvangen. De stad is gedeeltelijk aan de landzijde bemuurd. Dit bemuren werd reeds in de dertiende eeuw begonnen, doch eerst in het jaar 1647 voltrokken. Dordrecht had twaalf poorten, vijf aan de landzijde en zeven aan den waterkant. De landpoorten zijn: de Groote Sluispoort, de Spuipoort, ten Z.; de Vriezepoort, ten Z. O.; de St. Jorispoort en de Noorderpoort, ten O. Bij de groote Sluispoort en de Noorderpoort, zijn sluizen aangelegd, welke dienen om het rivierwater, bij vloedtijd, uit de stadsgracht te keeren. De waterpoorten zijn: de Rietdijkschepoort, het Nieuwe- of Melkpoortje, en de Groote Hoofdpoort, ten N.; de Blaauwepoort, de Katharijnepoort, de Anna- of Zakkedragerspoort en de Vuilpoort, ten N. W., van welke sommige in de laatste jaren zijn afgebroken. Omtrent het einde der zeventiende eeuw is er een nieuwe toren op de Groote Hoofdpoort gezet, zijnde een ronde koepel met koper bekleed, op welken eene dunne spits staat. De oude kunstige toren was met de poort, in het jaar 1618 gesticht. Ter wederzijden van den ingang, van buiten stonden weleer de beelden van Pallas en Mars, in twee nissen, doch deze zijn reeds omstreeks het begin der vorige eeuw weggenomen, zoodat de nissen nu ledig staan.

De Oude Haven, welke voorheen de eenige haven der stad schijnt geweest te zijn, heeft hare opening en vereeniging met de Merwede, aan de noord- of noordoostzijde, doch zij vereenigt zich ook door eene arm, welke met eenen elleboog midden door de stad loopt, aan de westzijde met die rivier. Behalve deze zijn er nog vier andere havens, mede binnen de stad, doch nader bij de rivier als: de Wolleweversshaven, de Nieuwehaven, het Maartensgat en de Kalkhaven.

Dordrecht is naar men rekent, op onderscheidene tijden wel negen malen vergroot of uitgelegd. Buiten de stad vindt men verscheidene aangename wandelwegen, welke bijna allen met dubbele rijen boomen beplant zijn. De weg naar Dubbeldam is in het bijzonder zeer aangenaam, door de fraaije vergezigten, die men er aantreft.

De tijd der stichting van DORDRECHT is zeer onzeker. De oude kronijk van Holland stelt haar eenige honderde jaren vóór de gewone tijdrekening der Christenen, doch, volgens het gevoelen der latere kronijkschrijvers, zonder eenigen grond. Anderen houden zekeren ANTONIUS voor den stichter, en stellen de stichting op het jaar 75 der gemeene tijdrekening. Ook zijn er die willen, dat men, eerst in het jaar 700, eenige visschershutten en boerenschuren, ter plaats, waar sedert DORDRECHT gesticht is, heeft beginnen te zetten, dat zeer wel waar kan zijn. In 837 werd DORDRECHT, dat toen nog maar een markvlek schijnt geweest te zijn, door de Noormannen verwoest, en is sedert weder opgekomen, dan onzes inziens mag men met den meesten schijn van zekerheid de stichting van DORDRECHT, als stad of vest, omtrent den aanvang der elfde eeuw, en wel na het jaar 1008 stellen. In dit jaar overleed ANSFRIED, de achttiende Bisschop van Utrecht, en laatste Graaf van *Teisterbant*, hetwelk gelegenheid gaf tot een aanmerkelijk verschil tusschen de Hollanders en de Utrechtschen. Graaf DIRK III, had een gedeelte van het graafschap Teisterbant in zijne magt, en onder anderen een gedeelte van het landschap Merwede, bij Dordrecht gelegen, tot behoud en bewaring van hetzelve liet hij DORDRECHT versterken en tevens lag hij daar eene tol van doorvaart op de schepen, die de rivieren aldaar bevoeren. Bij MELIS STOKE wordt de plaats eenige jaren later al *eene poort* of stad genoemd; welke echter nog niet groot schijnt geweest te zijn, omdat er in eenen brief van Keizer HENDRIK IV, gegeven in het 1064, slechts van eene kapel te DORDRECHT gewaagd wordt, welke aldaar onlangs gesticht was. In hetzelfde jaar werd er echter eene kerk gebouwd.

Over den naamsoorsprong van DORDRECHT is men het geenszins eens, van ouds werd deze naam DORRECHTSDRECHT, DORTRECHT, TORDRECHT, THORDRECHT, THURINGDRECHT, THURDRECHT, DURDRECHT enz. geschreven, welk verschillend schrijven gelegenheid tot verschillende gissingen gegeven heeft. Die den naam van DORDRECHT van zekeren verdichten stichter DOROTHEUS bij sommigen, DURETUS bij anderen geheeten, afleiden, verdienen geene opmerking. Anderen willen den naam dezer stad van de *Thuringers* afkomstig achten; wederom anderen van den ouden Duitschen afgod THUR, doch deze schijnen DORDRECHT ouder te moeten maken, dan te bewijzen is. Ook vindt men er, die den naam DORDRECHT, en van den afgod THUR en van de Dregter-Vriezen doen afstammen. De geleerde Dortenaar JANUS RUTGERS gist eindelijk, dat DORDRECHT zijnen naam heeft naar een verdwenen riviertje de *Dort*, welks naam hij wil, dat nog overgebleven is in het naburig dorp Dortsmonde, hetwelk in het jaar 1421 verdronken, en nu meest in eene visscherij veranderd is, waarom DORDRECHT zoo veel als *Overvaart over de Dort* zoude beteekenen. Wij houden echter, uithoofde van de goede gelegenheid der stad voor den koophandel, het voor niet onwaarschijnlijk, dat het woord *drecht*, in haren naam voorkomende, eene markt of marktplaats zoude aanduiden, en dat de geheele naam dus oorspronkelijk THUREDRECHT, naar de *Toringers*, d. i. TORINGERMARKT, of met voorzetting van het Angelsaksische woord *Dur* (*Water*), DURDRECHT, d. i. WATERMARKT, geweest zij (1).

De inw. drijven een aanzienlijken handel, zijnde de stad bij uitstek wel gelegen voor den koophandel, niet alleen ter zee, maar ook langs de,

---

(1) Men zie dit gevoelen meer omstandig uiteengezet en betoogd door onzen geachten medearbeider J. SMITS JR., in zijne *Verhandeling over den alouden staat, de eerste bevolking en vroegste geschiedenis van Zuid-Holland*, bl. 70–73.

rivieren, de Rijn en de Maas; terwijl langs de Dortsche kil, die altijd ongemeen scheeprijk is, de koopgoederen, welke van Dordrecht worden verzonden, zeer gereedelijk, niet alleen naar Zeeland, maar ook naar Braband en elders kunnen worden vervoerd. Langs den Rijn wordt het hout met groote vlotten herwaarts aangebragt; waarvan altijd een groot gedeelte, aan den oever der Merwede, bij het noordoosteinde der stad, in het water ligt, de handel in hout is hier zeer uitgebreid. Van daar de vele zaagmolens, die er ten getale van 23 rondom de stad gevonden worden, en waarin dit hout gezaagd wordt; terwijl op de 8 scheepstimmerwerven, langs den buitenrand der stadsgracht, het hout bearbeid wordt tot den scheepsbouw, zoodat het scheepstimmeren eene voorname handtering der ingezetenen is. Langs denzelfden weg ontvangen de Dortenaars ook vele Rijnsche en Moezelwijnen en trassteen. Langs de Maas bekomen zij van Luik, steenkolen, molensteenen, steenkalk en dergelijke waren. Verder drijft men er handel in oliezaad, granen, traan, stokvisch, touw enz. Voorts zijn hier, behalve de genoemde houtzaagmolens en scheepstimmerwerven, nog de volgende fabrijken en trafijken: 21 oliemolens; 2 touwslagerijen; 1 hoedenmakerij; 3 leerlooijerijen; 1 katoenspinnerij; 2 lakmoesfabrijken; 2 blaauwselmakerijen; 2 loodwitmakerijen; 1 loodgieterij; 1 fabrijk van stoomwerktuigen; 1 stalenpennenfabrijk, de eenige, welke tot nu toe op het vaste land gevonden wordt; 1 fabrijk van vengsterglas, de eenige in dit Rijk; 2 chocoladefabrijken; 4 suikerraffinaderijen; 1 siroopfabrijk; 2 zeepziederijen; 9 zoutketen; 4 brouwerijen; 3 azijnmakerijen; 7 branderijen, 1 mouterij; 4 tras-, 1 pel- en 7 koornmolens. Sommige dezer molens en fabrijken zijn op de gronden van Dubbeldam en andere naastgelegene gemeenten gesticht, doch behooren echter aan kooplieden te Dordrecht.

De naastbij gelegen eendenkooijen, voorzien de ingezetenen rijkelijk van eendvogels. Ook heeft men er doorgaans overvloed van riviervisch, bijzonder van zalm en steur, die op de groote Zeevischmarkt, in het laatst der voorgaande eeuw, ter zijde van de Waalsche kerk geplaatst, ter markt gebragt, en niet, gelijk in de meeste steden door vrouwen, maar door mannen verkocht wordt. Zeevisch komt hier ook veel ter markt. Men heeft, behalve de gezegde vischmarkt, nog twee Kleine of Boeren-Vischmarkten te Dordrecht. De korenmarkt wordt des Donderdags, de groote wekelijksche markt des Vrijdags gehouden en deze wordt druk door de landlieden uit de omstreken bezocht, hetwelk veel vertier aan de stad bezorgd. Drie jaarmarkten plagten er weleer te Dordrecht gehouden te worden, als de Meimarkt, welke den vierden Vrijdag na Paasschen begon; Heer Danielsmarkt, welke een aanvang nam op St. Bonifaas, den vijfde Junij, en de Bamismarkt, welke inviel op Vrijdag na St. Lukas, dat is na den achttienden October, of, zoo die dag op eenen Vrijdag kwam, dan werd de markt ten zelfde dage ingeluid. De eerste en laatste markt duurden veertien, de tweede maar acht dagen. Doch thans houdt men maar eene jaarmarkt, welke in de week na de Pinksterweek invalt, en acht dagen duurt.

Dordrecht is al van ouds met aanzienlijke voorregten begiftigd geweest. De stad had altoos de eerste stem in de staatsvergadering; hetzij omdat men haar voor de oudste der Hollandsche steden hield, gelijk sommigen willen, of liever omdat het gebied der Hollandsche Graven, in en om Dordrecht, zijn begin genomen heeft. Verscheidene hooge ambten, als: het baljuwschap van Zuid-Holland, het raad- en rentmeesterschap-generaal van Zuid-Holland, het dijkgraafschap en dde

hooge heemraadsplaatsen van den Alblasserwaard, het watergraafschap van de Graaf en Alblas en eenige anderen, konden niet dan aan burgers van DORDRECHT gegeven worden. Voorts had de stad het regt der munt, zoo als wij nader zien zullen. Doch onder de voorregten aan de stad DORDRECHT verleend, muntte vooral het stapelregt uit, hetwelk haar ten jare 1299 door JAN I, Graaf van *Holland*, verleend en door de volgende Graven bekrachtigd en uitgebreid werd. Ingevolge dit regt, moesten te DORDRECHT sommige koopgoederen, welke met schepen de Merwede op- en afvoeren, ontladen en te koop gesteld worden, en van al wat verkocht werd, zekere regten worden betaald, of, bij aldien die waren, het zij al of niet, verkocht zijnde, van daar naar elders werden weggevoerd, moesten zij die alsdan verbodemen, d. i., uit het eene in het andere schip doen overladen. Hoezeer ook andere steden dezer provincie, al voor lang, vertoogen tegen dit voorregt, waardoor hare eigene ingezetenen benadeeld werden, inbragten, werd echter deze stad, door onderscheidene Graven van Holland, daarin bevestigd; zoodat zij tot op de omwenteling van het jaar 1795, in het bezit daarvan gebleven is, hoewel dit regt ten eenen tijde wat besnoeid, en ten andere weder uitgebreid werd.

Het Stadhuis, een oud gebouw, dat onlangs zeer verfraaid is, en thans tot sieraad der stad verstrekt, werd eerst in het jaar 1385 aangelegd, en toen tot eene Hal of Beurs, voor de kooplieden bestemd. Doch omtrent het jaar 1544, werd het oude stadhuis, dat in de *Wijnstraat* stond, afgebroken, en de Hal tot een Stadhuis verbouwd en bekwaam gemaakt; terwijl dit gebouw, sedert eenige jaren, zeer veel verfraaid en verbeterd, onder anderen met eenen schoonen voorgevel versierd is. Men treft op het Stadhuis verscheidene ruime vertrekken aan, van welke de raadkamer, met eenige belangrijke schilderijen versierd is. Onder deze schilderijen muntten uit, het *Heilige Avondmaal*, geschilderd door ANTHONIJ VAN MONTFOORT, gezegd BLOKLAND, een stuk van waarde; een *Simson in de schoot van Delila*, door GERARD HONDHORST; een *Gezigt van den waterkant op de stad Dordrecht*, door A. HELLAERTS. Onder dit laatste was voorheen een kunstig wijzerwerk, hetwelk door het uurwerk van het stadhuis werd omgevoerd, en alles, wat tot den loop van ons zonnestelsel behoorde, voorstelde. Men ziet hier ook eene afbeelding van de *Belegering der stad in* 1418, *door den Hertog van Braband*, zijnde eene kopie van eene schilderij met waterverwen, gom en eiwit vervaardigd, welke thans in de Regentenkamer van het krankzinnigenhuis ter dezer stede is geplaatst; van het *Dordsche Synode van* 1618, door SAMUEL VAN HOOGSTRATEN; van den *Brand der Nieuwe kerk van* 1568, door JAN DOUDYN, en van het *Beschieten van Dordrecht, door de Franschen, in* 1813, door M. SCHOUMAN en J. C. SCHOTEL.

De Beurs, tusschen de *Voorstraat*, en de *Wijnstraat*, werd in het jaar 1659 gesticht. Zij is in het jaar 1837 afgebroken en tot een marktplein ingerigt; in de nabijheid wordt thans een nieuw Boterhuis gebouwd.

De Korenbeurs is *buiten de Vuilpoort*, alwaar de Zeeuwsche en andere schepen met granen aankomen. Zij is onlangs geheel vernieuwd en met glas overdekt.

De Vleeschhal, aan de *Voorstraat*, in 1679 gesticht, is mede door eene nieuwe, bij de *Varkensmarkt*, vervangen.

Men heeft te DORDRECHT eene Stadswaag, bij het *Marktplein*. — Voorts heeft men te DORDRECHT twee kranen; als de Kraan Roder-

mond of **Groote Kraan**, aan de *Nieuwe Haven*, voor welke men een geschikt plein heeft om er de molensteenen te leggen, en de **Nieuwe Standerkraan**, aan de *Annapoort*, dienende tot het lossen van meekrapvaten en andere zware goederen.

Verdere openbare gebouwen zijn: de **Geschuthuizen** van het Rijk; de **Kruidtoren**, aan de *Vriezepoort;* de **Stads Tuighuizen**, aan de *St. Jorispoort;* de **Bank van Leening**, aan de *Wijnstraat*. Nevens de waag staan nog de huizen, waarin Keizer KAREL V en zijn zoon FILIPS II, zich eenigen tijd opgehouden hebben, toen de Keizer het graafschap Holland aan zijn zoon opdroeg. Thans dienen deze beide gebouwen tot partikuliere woonhuizen.

Voorheen was de **Munt van Holland** te DORDRECHT gevestigd. Het **Muntgebouw**, staande aan de *Voorstraat*, bestond uit onderscheidene vertrekken, onder welken de regtkamer uitmuntte, welke met onderscheidene schilderijen versierd was. Men wil, dat het regt om binnen Holland geld te munten, al van den jare 1064 af, alleen aan DORDRECHT bepaald was. Doch dit is waarschijnlijk verkeerd, want ofschoon er reeds in de twaalfde eeuw te DORDRECHT geld gemunt werd, vindt men dat er in de veertiende eeuw, ook geld te Geertruidenberg gemunt is. Zeker gaat het, dat Hertog JAN VAN BEIJEREN, bij eenen brief, van den 20 Junij des jaars 1418, beloofd heeft, de munten van Holland te DORDRECHT te leggen, en nergens anders, welke brief naderhand, bij het Groot Privilegie van Vrouw MARIA, in den jare 1477, bevestigd is geworden. De Graven uit de huizen van BEIJEREN, BOURGONDIË en OOSTENRIJK hebben de munters en werklieden, met onderscheidene voorregten begiftigd, en onder anderen met vrijheid van accijnsen, hetzij zij werkten of niet; welke voorregten in de jaren 1575, 1580 en 1635, door de Staten van Holland, en in den jare 1672, door de Regering van DORDRECHT, zijn bevestigd geworden. De munt van Holland te DORDRECHT, werd bediend door eenen Waardijn, eenen Muntmeester, twee Provoosten, twee Gezworenen, eenen Griffier en eenen Essaijeur of Proefmeester. De Waardijn, Muntmeester, Griffier en Essaijeur bleven in gedurige bediening. De Provoosten dienden ieder vier, en de Gezworenen ieder twee jaren, zoo echter dat er alle twee jaren een Provoost, en alle jaren een Gezworen aan kwam. Voorts behoorden er tot de munt verscheidene Meesters, Munters en Knapen, benevens een Stempelsnijder en een Smid. Ieder Muntmeester had het regt om eenen knaap te mogen aanstellen. De werklieden waren van behoorlijke berigtschriften voorzien, en bij eede verbonden, de ordonnantiën, op het stuk van den muntslag gemaakt, na te komen. Men leest nog boven het voorm. Muntgebouw: MONETA DIVO CAROLO V CAES, (d. i. de munt ten tijde, dat de vergode KAREL V Keizer was.) Na de verlegging van de Munt naar Utrecht, onder de regering van Koning LODEWIJK BONAPARTE, diende het gebouw tot bureaux voor de belastingen, en is later als domeingoed verkocht en tot bijzondere woningen ingerigt. — Ook heeft men te DORDRECHT een Postkantoor en een station der paardenposterij.

Voorheen had men er drie doelens, van welke de **Kloveniers Doelen**, die eerst in het jaar 1530 begonnen, en in het jaar 1541 voltrokken werd, vooral vermelding verdient, omdat er, in het jaar 1572, onder eenen Lindenboom, door die van de Herv. Godsdienst, gepredikt en gegedoopt werd. Ook is de vermaarde kerkelijke vergadering, van de jaren 1618 en 1619, op de groote bovenzaal van deze Doelen gehouden, wijders heeft men er altoos het Zuid-Hollandsche Sijnode gehouden,

tot in het jaar 1731, toen dit in het koor der groote kerk bijeen kwam, zoo als ook later altijd heeft plaats gehad. De bovenzaal der Doelen was met eenige schilderijen versierd. Nevens de deur dezer zaal ging men naar het torentje van het gebouw, gemeenlijk den Draaiom genaamd, om dat de tafel en de banken daarin staande, vaardiglijk rondgedraaid kunnen worden. Voorts was dit torentje rondom met glazen voorzien, zoo dat men er een vermakelijk uitzigt had. In latere tijden heeft de bovenzaal van deze Doelen, op kermissen dikwerf tot tooneel- en andere voorstellingen gediend. Niet ver van de Kloveniersdoelen staat de Voetboogsdoelen of St. Jorisdoelen, alwaar voorheen de krijgsraad van de burgerij plagt te worden gehouden, en welk gebouw geheel vernieuwd en ingerigt is voor de Arrondissements-Regtbank. De Heel-Haaksdoelen, welke, sedert het jaar 1572, den naam van 't Hof gekreegen heeft, om dat men er toen de vergadering der Staten begon te houden, wordt thans beneden gebruikt tot eene Stadsschool voor minvermogenden, en boven door de werkende leden van het Teekengenootschap: *Pictura*.

De Hervormde gemeente te Dordrecht, welke tot de klass. en ring van *Dordrecht* behoort, telt met de krijgslieden en hunne huisgezinnen, die een getal van 60 of 80 personen uitmaken, ruim 17,500 zielen, onder welke mede de buiten de stad wonende Herv. *onder de Merwede* gerekend worden. De eerste, dien wij als vasten Leeraar in deze gem. vermeld vinden, is geweest Johannes Lippius, die in het jaar 1572 van Wezel herwaarts beroepen werd, en nog in datzelfde jaar Bartholdus Wilhelmi, gekomen van Londen, en in het volgende jaar Jacobus Michael en Christiaan Simapius Verlo, tot ambtgenooten bekwam. Thans telt men er 8 Predikanten, van welke het beroep op de volgende wijze geschiedt. De groote kerkeraad, bestaande uit de Predikanten, Ouderlingen en Diakenen, handopening van de regering verzocht en bekomen hebbende, stelt, na er de vier laatst afgegane Ouderlingen bijgeroepen te hebben, eene nominatie op, van een ruim getal personen, hetwelk naderhand tot drie gebragt wordt, waaruit de beroeping, door de meerderheid des kerkenraads, bij beslotene stembilletten geschiedt. De Herv. gem. heeft drie kerken: de Groote kerk, de Nieuwe kerk en de Augustijnenkerk.

De Groote kerk in het westeinde der stad, aan de uitwatering der Oude Haven, niet ver van de rivier, was weleer aan de H. Maagd toegewijd. Omtrent den tijd der stichting is men het in het geheel niet eens. Sommigen brengen haar tot het jaar 1064, en het is zeker genoeg, dat er in dat jaar eene kerk te Dordrecht gesticht werd. Anderen, die de H. Sura, voor de stichteresse houden, brengen de stichting tot den aanvang der veertiende eeuw. Het blijkt echter uit een oud calendarium dezer kerk, dat dezelve al in 1168 gebouwd was, maar het groote koor werd eerst in 1183 tot 1188 bijgebouwd, in welke jaren de pest zoodanig woedde, dat de arbeiders hun werk staakte, en naar hunne woningen, in het bisdom Luik, wegtrokken.

Er zijn er, die, steunende op een opschrift, dat op den toren te lezen staat, de stichting tot het jaar 1339 verschuiven, doch men heeft met echte bewijsstukken getoond, dat de kerk veel vroeger al in wezen was, zoo dat men het gemelde opschrift op de stichting des torens schijnt te moeten toepassen. Hertog Albrecht heeft hier, in het jaar 1366, een collegie van eenen Deken en twaalf Kanonniken gesticht. Ook waren er weleer een twintigtal kapellen en zeven en veertig altaren in. De

kerk is een overkunstig gebouw, geheel met steenen bogen overwelfd, welke op zes en vijftig zuilen van graauwen arduinsteen rusten. Ter wederzijden van het groot koor, ziet men nog de oude zitplaatsen der Roomsche geestelijkheid, versierd met konstig snijwerk door Jan Terwen in 1538 en 1539, verbeeldende ommegangen enz.; doch de beelden zijn reeds vrij wat beschadigd. Van buiten tegen het koor leest men een tijdvers, ter gedachtenis van eenen hongersnood, in de dertiende eeuw. Het Vrouwe-koor, dat bezijden het koor ligt, is fraai gebouwd, en met een kunstig welfsel voorzien. Het middelste gewelf der kerk is, over het kruis uit den grond gemeten, twee en tachtig rijnlandsche voeten (25 ell. 7 palm.), hoog en een en vijftig voeten (15 ell. 7 palm.) wijd. De zuilen staan vier en dertig voeten (10 ell. 7 palm.) van elkander. De kerk is geheel, met den toren, drie honderd een en dertig voeten (103 ell. 9 palm.) lang, en honderd vijf en twintig voeten (39 ell. 9 palm.) breed. Zij heeft een kunstig orgel, dat in het jaar 1671 gemaakt werd en in 1799 door J. Gebrkens van Dordrecht geheel vernieuwd is. De wapens der toen regerende Burgemeesters, die de kap van het orgel versierden, werden in het volgende jaar weggenomen. Men vreesde het volk, reeds op de regering verstoord, door die eereteekenen nog meer te verbitteren. Op de kerkkroonen stonden dergelijke wapens, die men toen ook wegnam; doch eenige jaren daarna heeft men alle die wapens wederom op de vorige plaatsen gesteld, alwaar ze nog in het jaar 1794 te zien waren; terwijl ze, ten gevolge van de omwenteling des volgenden jaars, weder weggenomen zijn. De toren heeft geen spits. Men had voorgenomen hem aanmerkelijk hooger op te trekken; doch, omdat men voor de zwakheid der grondslagen vreesde, is het werk onvoltooid gebleven. De schets van die spits is nog in wezen. Den 28 Junij 1457 is deze kerk grootendeels verbrand, doch naderhand wederom opgebouwd geworden. Men ziet er nog onderscheidene deftige grafsteden van de oudste en voornaamste Dordrechsche stamhuizen van Beaumont, de Beveren, Beelaerts, Bleijenburg, Duik, Meerdervoort, Muis van Holy, van der Myle, de Witt en anderen, alsmede een monument ter eere van den grooten Zeeschilder Johannes Christiaan Schotel. Zeker Heer, Diodati genaamd, te Dordrecht geboren en in Oost-Indië overleden, bij uitersten wil, eene aanzienlijke somme gelds gemaakt hebbende, om daarvoor gouden schotels en bekers, voor het gebruik van het H. Avondmaal, in de groote kerk te doen maken, heeft men, in het jaar 1738, drie schotels en vier bekers van fijn goud laten vervaardigen, en alzoo er vrij wat geld overschoot, zijn daarvoor zilveren schotels en bekers; ten dienste der twee andere kerken gemaakt. Het overige is besteed om een gedeelte van de kosten goed te maken van het fraaije koperen hek, dat men in den jare 1740, op eenen prachtigen marmeren voet, voor het groote koor geplaatst heeft, waartoe de te kort komende gelden, door Diodati's dochter, Mevrouw Johanna Allegonda Diodati Wed. Witte van Schooten zijn gegeven. De groote gouden schenkkan en doopbekken van het zelfde metaal, voor het H. Avondmaal in de groote kerk, beneven de zilveren doopbekkens en schenkkannen in de Augustijnen en Nieuwekerk, zijn vervaardigd uit eene erfgifte van den Heer Mattheus Coddaeus, Apothekar, geb. 16 Augustus 1680, † 28 November 1744. — Voorts heeft men in deze kerk eene wit marmeren predikstoel met uitmuntend gebeitelde *Basrelieven*, alsmede marmeren trap en koperen leuning; terwijl de zitplaatsen voor de regering en van den kerkenraad van mahoniehout gemaakt zijn, alles vervaardigd uit eene erfgifte van den Heer Hendricus van der Vugt, † 1744.

Van de Nieuwe kerk, die vóór de Hervorming aan den H. Nicolaas was toegewijd, is niet met zekerheid op te geven, wanneer zij gesticht is; zij bestond reeds in het jaar 1509. Zij had vijftien outaren en drie koren, in het midden het St. Nicolaaskoor; aan de Zuidzijde het koor van het H. kruis; en aan de Noordzijde het koor van de H. *Maagd* Maria. Ook had zij eenige kapellen, namelijk: St. Catharina's kapel, die in het jaar 1407, Donderdags na St. Mattheusfeest, gesticht en met eene vikarij begiftigd was door Jan Jakobsz; St. Barbarakapel, staande vermeld op het jaar 1541 en St. Jakobskapel. — In het jaar 1468 werd door Tielman Oem, Lijsbet en Bella Oem, Godschalk Oem en Godschalks zonen, tot een hulpmiddel voor hunne en hunner voorouderen en bloedverwanten zielen, mitsgaders vóór de zielen van alle geloovigen, aan het altaar van de H. *Maagd* Maria en van de H. Ursula, in deze kerk eene altijddurende prove gesticht, onder beding, dat er vier missen wekelijks, en, na iedere mis de psalmen: *Ontferm u mijner* en *Uit de diepte*, zouden worden gelezen. De begeving dezer bediening hielden de instellers aan zich zelven of aan hunne erfgenamen, terwijl zij voor de inkomsten 8 bourgondische schilden (15 guld. 75 cents) stichtten, en daaronder verbonden zes morgen land, onder Bleskensgraaf; de helft van tien morgen en 150 roeden onder Gijbeland en 3½ morgen onder Wijngaarden. — Den 22 Januarij 1568, brandde de eerste kerk, welke hier ter plaatse gestaan heeft, geheel af, waarna de tegenwoordige, veel kleiner dan de vorige, reeds in het volgende jaar, in de plaats daarvan opgebouwd en door Wilhelmus Lindanus, Bisschop van Roermonde, ingewijd werd. Thans bestaat zij uit twee daken, die op drie zuilen rusten. Van ouds was zij een der eerste Christen-kapelle in Zuid-Holland en later de parochiekerk van het hof en de heerlijkheid de Merwede; maar sedert het jaar 1604 is zij door de stad geëigend. De eerste leerrede der Hervormden in deze kerk geschiedde den 13 Junij 1574, nadat zij reeds, sedert den 27 Augustus 1572, voor de R. K. was gesloten geweest.

De **Augustijnenkerk**, welcer tot het Augustijnenklooster (1) behoord hebbende, werd in het jaar 1293 gesticht. Vóór de Reformatie waren daarin vier kapellen en onderscheidene altaren. Deze kerk en het geheele klooster verbrandden op den 23 Augustus des jaars 1512, doch werd kort daarna weder opgebouwd. Dit werk werd zeer bespoedigd doordien Suffridus, Aartsbisschop van Keulen dengenen, die de opbouwing, door hunne milddadigheid, te baat kwamen, elf dagen aflaats vergunde, welke aflaat ook uitgebreid werd, tot degenen, die de steenen hielpen houwen, de kalk bereidden of de gemelde steenen, kalk enz. hielpen aanbrengen. De kerk bestaat uit twee daken, die op acht zuilen rusten. — Men heeft hier onderscheidene aanzienlijke grafsteden, onder welke die van Willem van Beveren, Joan Berk en Arend van Groenevelt uitmunten; nog heeft men hier de grafstede van Seewaard. Ook is Jonkheer Frans van Brederode, die den 10 Augustus des jaars 1490, op Puttokstoren, te Dordrecht, aan zijne wonden overleed, in deze kerk begraven. Nadat in Junij 1572 de eerste predikatie der Hervormden gehouden was, onder eenen lindenboom van de Kloveniersdoelen, begon men den 26 Julij 1572 in de Augustijnenkerk te prediken.

De Walsche gemeente te Dordrecht, is aldaar in het jaar 1586 opgerigt, zijnde de eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, geweest Jaques de la Drevz, die er in dat jaar

(1) Zie ons eerste deel, bl. 382.

beroepen werd, en in het volgende JASPERD UBELS, tot ambtgenoot bekwam, sedert welken tijd er twee Predikanten in deze gem. geweest zijn, tot in het jaar 1815, als wanneer er, na het Emeritaat van den Predikant CARP, slechts één gebleven is. Onder hen, die in deze gem. het Evangelie verkondigd hebben, vinden wij vermeld JOHANNES POLYANDER à KERKHOVEN, die in het jaar 1611, als Hoogleeraar der Godgeleerdheid naar de hoogeschool te Leyden beroepen werd, en aldaar in het jaar 1646 overleed; almede den beroemden PAUL HENRI MARRON, die, in 1782, van hier naar Parijs vertrok, om de betrekking van Huisprediker van den Nederlandschen Gezant aldaar te vervullen; sedert welken tijd hij, vijftig jaren lang, de dienst als Leeraar der Hervormden aldaar waarnam en eene reeks van jaren aan het hoofd der Gereformeerde kerken in Frankrijk stond. Het beroep van den Predikant geschiedt door den kerkeraad. Deze gem. heeft tot in het jaar 1594 hare godsdienstige bijeenkomsten gehouden in de Wijnkooperskapel in de *Wijnstraat*, welke kapel gesticht was in het jaar 1525 onder het bestuur van een Deken van het wijnkoopersgild. Zij had, vóór de Hervorming, een altaar met een afgeschoten koor, aan welk altaar de Minderbroeders meest alle dagen 's morgens moesten dienst doen, en de Augustijnen eene Zondagsche mis lezen. In het jaar 1594 werd de gemeente echter van daar verplaatst in de kerk van het voorm. Magdalenaklooster (zie dat woord) of de Gasthuiskerk aan de *Voorstraat*, waarvan echter een gedeelte is afgebroken, om plaats te maken voor de groote Vischmarkt. In deze kerk waren weleer drie outaren, te weten: het Hoog outaar staande in het koor, met koperen traliën afgeschoten; dat van St. Rochus, ter zijde van het koor en het outaar van St. Michiel, aan de andere zijde. Deze kerk rust op drie pijlaren, en is van een orgel voorzien.

De Engelsche gemeente, welke nog voor eenige jaren te DORDRECHT bestond, had eenigzins haar begin genomen, en de aanleiding tot hare verdere stichting gevonden, in de jaren 1618 en 1619, tijdens de Nationale Synode te DORDRECHT gehouden werd. Zij heeft alstoen hare godsdienstige vergaderingen gehouden in de tegenwoordige Fransche kerk. Nadat er in het jaar 1623, eene vaste gemeente, met behoorlijk traktement voor den Predikant was opgerigt, heeft deze hare godsdienstoefeningen des voormiddags gehouden in de Augustijnenkerk, en na den middag in de Nieuwe kerk; doch daar later de Nederduitsche catechismuspreken des namiddags in de Nieuwe kerk gehouden werden, zoo is er voor de Engelsche gemeente, op stads kosten, in 1655 in het weeshuis, van ouds het Klooster Ten-Mariënborn, dat in 1303 gesticht was, eene geschikte plaats gebouwd, alwaar deze gem. hare kerkelijke bijeenkomsten heeft gehouden. De eerste vaste Predikant, welke wij in deze gem. vermeld vinden, is JOHANNES OSWALDUS, die hier in het jaar 1623 stond; hare laatste Predikant was JAMES MORGAN. Zij heeft den 1 Julij 1839 opgehouden te bestaan. De gewezen Engelsche kerk is met de naastbijgelegene huizen afgebroken, op welke plaats eene Boterbeurs gebouwd wordt.

Voorheen was hier nog eene Engelsche Episcopale kerk, de Engelsche Courtkerk geheeten. Hiertoe werd in het jaar 1656, de voormalige Wijnkooperskapel, naast de IJzeren waag, in gereedhied gebragt, nadat de gemagtigden van de regering der stad, bij concordaat van 29 November 1655, met die van de Merchants-Avonturiers van den Engelschen stapel overeengekomen waren, nopens het

overbrengen van dezen stapel van Brugge naar Dordrecht. Die gemeente is toen omtrent 18 jaren bediend geweest door Mr. THOMAS MARCHALL, later Doctor in de Godgeleerdheid en Rector in het Lincolms collegie, aan de hoogeschool te Lincolm. Omtrent het jaar 1700, als wanneer de Predikant overleden was, is hier geen andere weder beroepen, en deze gem. met de andere vereenigd.

De Evangelisch-Luthersche gemeente, die uit ongeveer 870 zielen bestaat, en tot de ring van *Rotterdam* behoort, heeft hier eene kerk, in de *Vriezestraat*, welke eerst een Blinde-Lude-Gasthuis was, hetwelk reeds in 1304 bestond. Dit gebouw werd in 1629 tot woonhuizen veranderd en de kapel tot in 1689 voor een kisthuis gebruikt, maar toen tot het tegenwoordige doel ingerigt, den 16 Julij 1690 door P. WESLING, Predikant te Rotterdam, plegtig ingewijd, en later van een orgel voorzien. Zij wordt door eenen Leeraar bediend, die door den kerkeraad beroepen wordt. Deze gezindte, die bij de overgave van DORDRECHT aan BARTHOLD ENTES, in het jaar 1572, een groot gedeelte der nieuwe belijders uitmaakte, maar sedert aanmerkelijk in aantal was verminderd, stond destijds zeer in haat bij de Hervormden. Eerst in 1615 echter begon de Regering gehoor te geven aan de herhaalde klagten des kerkeraads, over hunne godsdienstige bijeenkomsten, en de conventiculen (zoo als men destijds hunne bijeenkomsten noemde) gestreng te verbieden, hoewel zonder vrucht. Het blijkt toch uit de kerkelijke acten der Hervormden, dat zij hunne geheime vergaderingen in de *Lindenstraat* bleven houden, en uit de naburige plaatsen Leeraars ontboden, die hen in de godzaligheid oefenden. Zij schijnen zelfs reeds, in die dagen, eene kerk gehad te hebben. In 1620 leverden zij bij de Regering een verzoekschrift in, om vrijheid van hunne openbare godsdienst, hetgeen hun niet werd toegestaan. De Regering zou hen echter, gelijk vroeger, wel, bij oogluiking, geduld hebben, indien de Predikanten haar niet zoo zeer tegen de Lutherschen hadden opgezet. Nu eens klaagden deze: » *dat die Luthersgezinden van hunne Conventiculen nyet wilde afstaen,*" dan, dat zij hunne vergaderplaats vergrootte, *dat zij sterkelic bij een quamen*, en dat hunne *vergaderingen augmenteerden;* hetgeen eindelijk het bewind, die gedurige klagten moede, in Mei 1621, deed besluiten, om hun ernstig aan te zeggen: » dat zij zich van te vergaderen zouden onthouden, op pœne van tegen » haer te procederen." Ook wees de Oudraad een verzoekschrift van de Amsterdamsche Lutheranen, om hunne broeders te DORDRECHT te admitteren, in dat zelfde jaar, van de hand. Zoo dat zij hunnen hartelijken wensch en hunne begeerte, naar eene geregelde godsdienstoefening, niet konden voldoen, maar slechts op zekere tijden het evangelie konden hooren verkondigen en het H. avondmaal genieten met hunne geloofsgenooten in de naburige steden, daar vrijheid van godsdienstoefening was, of door eenen Predikant, die er voor bekend stond, en met hen onder het kruis de godsdienst verrigtte. Althans in 1623 werd RUDOLPHUS HEGGERUS van DORDRECHT naar Leyden beroepen, welk beroep hij, waarschijnlijk omdat hier geen vrijheid van godsdienst was, aannam, gelijk dan ook verscheidene van de leden zich van tijd tot tijd naar elders met ter woon zullen begeven hebben, op eenige weinigen na, die zich hier zonder godsdienstoefening zelf zullen gesticht hebben. De eerste, welke in deze gem., met toestemming der Regering, het predikambt heeft waargenomen, is geweest JASPER DE HARTOG, die in het jaar 1690 herwaarts kwam en in het jaar 1692 vertrokken is naar Haarlem.

In het jaar 1624 werd er ook een huis, in de *Breedstraat*, tot eene godsdienstige vergaderplaats voor de Doopsgezinden bekwaam gemaakt; terwijl deze, eer zij zich hier vereenigden, op onderscheidene plaatsen plagten bijeen te komen. De gemeente, welke thans geen 20 zielen telt, heeft sedert het overlijden van den Predikant Mosasbeek geen eigen Leeraar meer, wordende de dienst nu aldaar van tijd tot tijd door den Predikant van Rotterdam waargenomen.

De Roomsch Katholijken, van welke men er ruim 2600 telt, onder welke 1800 communicanten, maken eene stat. uit, welke tot het aartspriest. van *Holland-en-Zeeland*, dek. van *Schieland*, behoort. In de fraaije nieuw gebouwde, en den 13 September 1826 ingewijde, kerk, in de *Wijnstraat*, aan den H. Bonifacius toegewijd, wordt de dienst waargenomen door eenen Pastoor en eenen Kapellaan.

De R. K. van de Oude Clerezy, die hier ruim 100 in getal zijn, en omtrent 70 communicanten tellen, hebben hier ook eene statie, waarvan de kerk, die aan de H. *Maagd* Maria toegewijd is, en aan de *Voorstraat* staat, thans mede vernieuwd, en door eenen Pastoor bediend wordt.

Vóór de Hervorming waren er te Dordrecht twaalf kloosters, onder welke waren vijf voor mans en zeven voor vrouwen. De manskloosters waren: het Minderbroedersklooster, in de *Vriezestraat*, dat, in het jaar 1622 en 1623, tot een Oude-Mannenhuis werd ingerigt, maar thans tot eene Diaconieschool dient; het Augustijnenklooster, op de *Voorstraat*, welks kerk thans bij de Hervormden nog in gebruik is, terwijl het overigens tot eene Stadsschool voor minvermogenden en de bovenzaal tot eene Teekenschool voor het genootschap *Pictura* is ingerigt; het Dominikanerklooster of Terminarihuis, in de *Vischstraat*, thans tot burgerwoningen verbouwd; het Karmelitenklooster of Huis behoorende bij het St. Jacobsgasthuis, thans gebruikt wordende tot pakhuizen; het Cellebroedersklooster, in de *Dolhuisstraat*, thans tot eene Blaauwselfabrijk ingerigt. De vrouwenkloosters waren: dat van St. Mariaborn, gesticht in 1303, waarin, ten jare 1575, het Weeshuis is overgebragt; het Clarissenklooster, in de *Nieuwstraat*, waarvan de gebouwen, ten jare 1579, tot eene Latijnsche school zijn ingerigt; het Agnietenklooster, op de *Nonnen-* of *Lindengracht*, thans gebruikt wordende tot een Krankzinnigenhuis; het klooster der Magdalenazusteren, in de *Vischstraat*, waarvan de gebouwen thans dienen tot een Gast- of Ziekenhuis; het klooster Bethlehem, dat afgebroken is, terwijl op de plaats, waar het gestaan heeft, de tegenwoordige *Raamstraat* aangelegd en burgerhuizen gebouwd zijn; het Beggijnhof, ter plaatse, waar thans het Oudevrouwenhuis gevonden wordt, en het kleine Beggijnhof, in de *Nieuwstraat*, dat tot burgerwoningen verbouwd is.

Ook had men hier, vóór de Hervorming, een aantal kapellen, als: de Wijnkooperskapel, in de *Wijnstraat*, gesticht in 1325, thans afgebroken, terwijl op de plaats, waar het gestaan heeft, eene Boterbeurs gebouwd wordt; het St. Lysbethhuisken of kapelleken, gesticht in de vijftiende eeuw, tusschen de *Tolbrugstraat* en de *'s Gravenstraat*; de St. Joostenkapel, gesticht in de vijftiende eeuw, achter in het *'s Gravenstraatje*; de Kapel der Schipluiden, bij het *Groote hoofd*; de Kapel der kleine Schipluiden, op de *Rietdijk*; de Martelaarskapel, in *Jan Raedsstege*; O. L. Vrouwekapelleken, gesticht in de veertiende eeuw, over den *Dwarsgang*; O. L. Vrouwekapel, gesticht in het jaar 1313, in den hoek van de *Krom-*

men elleboog; O. L. Vrouwe van de Ploeg, gesticht in de vijftiende eeuw, aan de *Vest*, nevens de Minnebrug, van waar zij later verplaatst werd naar het midden van de *Vriesestraat*; de St. Laurenskapel, gesticht in de vijftiende eeuw, welke negen laatste allen tot woonhuizen vertimmerd zijn; en de Steenhouwerskapel, nabij de *Nieuwbrug*, waarvan de voorgevel nog behouden en merkwaardig is en welke thans tot een pakhuis wordt gebruikt. Voorts waren er nog verscheidene kleine Gasthuizen, zoo ter genezing van blinden en melaatschen, als ter herberging van bedevaartgangers, aan welken alle kapellen verbonden waren.

De Israeliten, van welke men er 100 aantreft, hebben er eene ring-synagoge, welke tot het synagogaal ressort van *Rotterdam* behoort.

Tot de liefdadige gestichten behooren: het Weeshuis, aan de *Voorstraat*, waarvan het gebouw weleer het klooster Marienborn was, dat in het jaar 1505 gesticht was en in 1575 tot het tegenwoordige doel verbouwd werd, en thans een getal van 71 jongens en 72 meisjes bevat; het Gast- of Ziekenhuis in de *Vischstraat*, met een gemiddeld getal van 210 verpleegd wordende zieken; het Gesticht tot verpleging van krankzinnigen aan de *Lindegracht*, met ruim 100 aldaar verpleegd wordende personen, en het Nederduitsch-Gereformeerd-Diaconie-Naai-en-Breischool, met een gemiddeld getal van 100 leerlingen. Het Oude Vrouwenhuis, dat in het jaar 1624 en 1625 gebouwd werd, op het *Beggijnhof*, ter plaatse daar de Beggijnenkerk plagt te staan, dient thans tot een Soephuis of huis waarin des winters Runfordsche soep voor arme lieden bereid wordt. Het voormalige H. Geesthuis, in de *Vriesestraat*, dat in het jaar 1579 in het Agnietenklooster overgebragt werd, waar men niet alleen weezen opvoedde, maar ook eenige reizen in het jaar aalmoezen uitdeelde, en waaraan een Pesthuis, met bijzondere vertrekken voor mannen en vrouwen gebouwd was, bestaat sedert het jaar 1759 als zoodanig niet meer, en de gebouwen van die gestichten worden thans gebezigd tot eene Kazerne voor militairen. Nog was er voorheen te DORDRECHT een Leprosenhuis, in het voormalige Cellenbroedersklooster, hetwelk ook tot verpleging van Krankzinnigen gediend heeft, doch sedert, tot eene blaauwselfabrijk is ingerigt.

Behalve de opgenoemde Godshuizen, heeft men te DORDRECHT nog de volgende liefdadige inrigtingen: eene, onder den naam van *Dorcas* bekende, weldadige vereeniging ten doel hebbende om aan behoeftige in den winter kleeding te verschaffen; eene Afdeeling van het Nederlandsch Genootschap Tot Zedelijke Verbetering der Gevangenen, met 66 leden; eene Districts commissie van het fonds tot aanmoediging en ondersteuning van de gewapende dienst in de Nederlanden, met 22 leden; eene Afdeeling van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, met 181 leden; eene Afdeeling van het Nederlandsche Zendelinggenootschap, met 96 leden; eene Afdeeling van de Maatschappij van Weldadigheid, met 65 leden; eene Maatschappij tot uitdeeling van Runfordsche soep, met 250 leden; eene afdeeling der Maatschappij tot Redding van Drenkelingen; eene afdeeling van het Instituut van Doofstommen te Groningen, met 65 leden, en eene afdeeling van het Instituut van Blinden te Amsterdam, alsmede onderscheidene hofjes, onder welke uitmunten: de Regentenhof gesticht door den koopman PIETER DE LENG, met ruim 30 woningen voor weduwen en bejaarde vrijsters uit den fatsoenlijke stand,

waaraan voor elk een jaarlijksch inkomen verbonden is; Arend Martenszhof, gesticht in het jaar 1625, door Arend Martensz., Heer *van Barendrecht en Schobbelandsambacht*, bestaande in acht en dertig woningen voor oude vrouwen; het Armen-vrouwen-hof, gesticht in het jaar 1542, door Pieter Hendrikszoon van Slingeland, en naderhand aanmerkelijk vergroot, bestaande in twintig woningen voor arme oude vrouwen, en het Koningshofje in de *Mariënbornstraat*, gesticht in het jaar 1595, door Adriaan Koning Dirksz., Raad der stad Dordrecht, en zijne Huisvrouw Lucretia Oem Corn. dochter, met 9 woningen.

Wetenschappelijke en nuttige inrigtingen zijn: het Letterkundig genootschap: *Diversa sed Una* (verscheiden doch overeenstemmend), dat in het jaar 1815 opgerigt is, en 130 leden telt; het, sedert het jaar 1745 bestaande, Teekengenootschap: *Pictura*, met 40 werkende en 40 honoraire leden, dat jaarlijks tentoonstellingen houdt van teekeningen, enz. van Dordsche kunstbeoefenaars; een Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, dat den 16 Mei 1790 is opgerigt en 240 leden telt, en een in het jaar 1831 opgerigt Zeemans collegie: *Tot Nut van Handel en Zeevaart*, met 120 leden; eene afdeeling van de Maatschappij tot bevordering der Toonkunst, met 90 leden; een departement van de Nederlandsche huishoudelijke Maatschappij, en eene Latijnsche school, die in het jaar 1597 is opgerigt en gevestigd in het Graauwzusteren- of Klarissenklooster, waar zij thans nog gevonden wordt. Deze school wordt gemiddeld door een getal van 20 leerlingen bezocht, die aldaar in de Grieksche en Latijnsche taal onderwezen worden door eenen Rector, eenen Conrector en eenen Præceptor. De eerste, die het Rectoraat alhier bekleed heeft, is geweest Franciscus Nansius. Onder de later aan deze school onderwezen hebbende Rectoren, vindt men ook vermeld den beroemden Gerardus Johannes Vossius. Ook heeft men er eene Stads Bouwkundige teekenschool, met 34 leerlingen, terwijl er door drie leermeesters onderwijs wordt gegeven. Voor het middelbaar en lager onderwijs heeft men te Dordrecht 15 scholen, als: 2 kostscholen voor jonge heeren; 3 kostscholen voor jonge jufvrouwen; 7 dagscholen; 2 Stads Armenscholen, met ruim 1200 leerlingen; 13 Bewaarscholen; eene arme- wees- en nieuw-armhuisschool, met een gemiddeld getal van 110 leerlingen; eene Israëlitische school, met een gemiddeld getal van 80 leerlingen, en eene Zondagschool, met een getal van 100 leerlingen.

Vroeger had Dordrecht ook eene Stadsboekerij, die in het jaar 1616 in een gedeelte der kerk van het klooster Marienborn opgerigt, en later op eene kamer van het Stadsmagazijn overgebragt werd, doch den 6 September 1786, bij publieke auctie, door de Erven van Braam in het stads venduhuis, verkocht is.

Onder de vermaarde mannen, die Dordrecht in hare muren heeft zien geboren worden, verdienen melding: de Godgeleerden: Thomas Everardi, die in het jaar 1487 eenen leerstoel in de godgeleerdheid te Leuven bekleedde; Cornelisz. Adriaansz., gezegd *Broer* Cornelis, geb. in 1521, die zich vooral door zijne zonderlinge sermoenen heeft berucht gemaakt; Wilhelmus Lindanus wiens eigenlijke naam was Willem van der Linde, geb. in 1525, † 10 November 1588, als Bisschop van Gent, na vroeger de eerste Bisschop van Roermonde te zijn geweest; Baldewinus Junius (Boudewijn de Jonge), † 12 April 1634, na zich door onderscheidene schriften te hebben bekend gemaakt; Tieleman van Bracht, geb. 29 Januarij 1626, † 7 October 1664, als Leeraar der Doopsge-

zinden, na zich ook als Nederduitsch Dichter te hebben doen kennen; ABRAHAM VAN DE CORNPUT, geb. 7 Januarij 1601, † 28 October 1670, na ook eenige geschiedkundige werken te hebben uitgegeven; ANDREAS COLVIUS, die tevens een bekwaam Wiskundige en goed Latijnsch Dichter was, geb. in 1594, † 1 Julij 1671, en diens zoon NICOLAAS COLVIUS, geb. 9 Februarij 1634, † 17 November 1717.

De Regtsgeleerden: Mr. ARNOLD BOGAARD en zijn zoon Mr. JACOB BOGAARD, die beide Raadsheeren in den Hoogen Raad te Mechelen geweest zijn; Mr. CORNELIS DE KONING VAN BLOYS, † in 1582, als Raadsheer van het hof van Holland; Mr. BOUDEWIJN VAN KRANENDONK, † in 1601, als Raadsheer in den Hoogen-Raad te Mechelen.

De Genees- en Ontleedkundigen: ADAM BOGAARD, † in 1482, als Hoogleeraar aan de Hoogeschool te Leuven; zijn zoon JACOB BOGAARD, † 17 Julij 1520, als Hoogleeraar aan dezelfde Hoogeschool; JOHAN VAN BEVERWIJK, geb. 7 November 1594, † 19 Januarij 1647, na zich mede als Geschiedschrijver te hebben doen kennen; CORNELIS VAN SOMEREN, geb. in 1593, † 11 December 1649, onderscheidene werken nalatende; SEBASTIAAN HOOGENDIJK, die mede de Grieksche lier handteerde, geb. 17 Mei 1636, † 21 Mei 1655, en EDUARD SANDIFORT, geb. 14 November 1742, † 13 Februarij 1814, als Hoogleeraar in de Ontleed- en Geneeskunde aan de hoogeschool te Leyden.

De door zijne ongodsdienstige geschriften beruchte Geneesheer BERNHARD DE MANDEVILLE, geb. in 1670, † in 1733.

De Dierkundige GERRIT VAN OLIVIER, geb. in 1759, † in 1817.

De Wiskundige WIJNAND RUTGERS.

De Geschied- en Oudheidkundigen: PAULUS MERULA, geb. 19 Augustus 1558, † 19 Julij 1607; WOUTER VAN GOUDHOEVE, geb. in 1577, † in 1628; CORNELIS DE BEVEREN, geb. in 1591, † 17 Julij 1663, na onderscheidene gezantschappen te hebben bekleed, terwijl hij tevens de Latijnsche, Nederduitsche en Fransche lier handteerde; Mr. JACOB VAN DER EYK, † in December 1634, na eene *Beschrijving van Zuid-Holland* te hebben in het licht gezonden; HERMAN OEM, † 5 Mei 1639; Mr. BARTHOLD VAN AKERLAKEN, † in 1646; MATTHEUS VOSSIUS, geb. in 1610, † 20 Maart 1646; Mr. JOHAN VAN SOMEREN, geb. 3 Julij 1622, †22 December 1676, na zich mede als Nederduitsch en Latijnsch Dichter te hebben doen kennen; FRANÇOIS VALENTIJN; LAMBERTUS SYLVIUS (VAN DEN BOSCH), geb. omstreeks 1610, † na 1688; MATTHIJS BALEN, geb. 1 October 1611, † 30 Maart 1691; CORNELIS HOYNCK VAN PAPENDRECHT, geb. in 1686, † in 1783; ADRIAAN KLUIT, geb. 9 Februarij 1735, † 12 Januarij 1807, als Hoogleeraar in de Vaderlandsche oudheden en geschiedenis te Leyden; en Mr. PIETER HENDRIK VAN DER WALL, geb. 8 Julij 1737, † 28 Mei 1808, als Staatsraad in buitengewone dienst van Koning LODEWIJK, na door het bijeenbrengen en uitgeven van de Handvesten, Privilegiën, vrijheden en voorregten zijner geboortestad der vaderlandsche oudheid- en geschiedkunde eene gewigtige dienst te hebben bewezen.

De Nederduitsche Dichters: DANIEL JONCKTIJS, geb. in 1600, † in 1654; Mr. SIMON VAN BEAUMONT, geb. in 1574, † 20 Junij 1654; CORNELIS VAN OVERSTEGE, † 19 October 1662; JEREMIAS DE DECKER, geb. in 1609 of 1610, † in October 1666; PIETER VAN GODEWIJK, geb. in 1593, † 11 Augustus 1669; SAMUEL VAN HOOGSTRATEN, geb. in 1627, † 19 October 1678, die tevens een bekwaam schilder was; MATTHIJS VAN MUYLWIJK, en JAN IMMERZEEL, geb. 2 Julij 1776, † in Junij 1841.

De Latijnsche Letterkundige: DIONYSIUS DU JON VOSSIUS, geb. 12 Maart 1612, † 25 October 1633.

De Latijnsche Dichters: Mr. Adriaan van Blijenburg, geb. in 1560, † in 1599; Abraham van der Mijle, geb. 13 Mei 1563, die onder anderen een werk nagelaten heeft, de *Antiquitate linguae Belgicae deque communitate ejusdem cum Latina, Graeca, Persica et plerisque aliis* (over de oudheid der Nederlandsche taal en hare overeenkomst met de Latijnsche, Grieksche, Perzische en onderscheidene andere); Damas of Thomas van Blijenburg; Mr. Johannes Rutgers, geb. 28 Augustus 1589, † 26 October 1625, na onderscheidene gezantschappen van wege het Hof van Zweden bekleed te hebben; Adriaan van Blijenburg, † in 1630; Johan van Naarssen, † in 1637, als buitengewoon Raad van Neërlands-Indië, na eerst tot in 1635, Lijfarts en Geschiedschrijver van Gustaaf Adolf, Koning *van Zweden*, te zijn geweest; Samuel Naeranus, die als Remonstrantsch Predikant te Amersfoort overleed, na zich ook als Godgeleerde te hebben bekend gemaakt, door het in het licht zenden van het eerste onderwijs boekje der Remonstranten; Franciscus Vossius, † 22 December 1645; Mr. Roeland de Carpentier, † 26 April 1670; Mr. Pieter Steven Schul, † 4 Augustus 1835.

De Schilders Jacob Bornwater; Jan Terwen Aartsz., geb. in 1511, † in 1589; Jacob Gerritse Cuyp, geb in 1575; zijn zoon Aalbert Cuyp, geb. in 1605, † na 1683, wiens schilderstukken tegenwoordig zeer gezocht zijn; Ferdinand Bol, geb. in 1611, † in 1681; Cornelis Bisschop, geb. 12 Februarij 1630, † in 1674; Gabriel van der Leeuw, geb. 11 November 1643, † 3 Julij 1688; Nicolaas Maas, geb. 1632, † 1 December 1693; Dirk Stoop; Jan Pieter Stoop; Isaak van Duynen; Gotfried Schalcken, geb. in 1643, † 16 November 1706; Arend de Gelder, geb. 26 October 1645, † in 1727; Willem Beurs, geb. in 1656; Arnold Verbuys, geb. in 1658; Arnold Houbraken, geb. 28 Maart 1660, † 14 October 1719; Arnold Boonen, geb. 16 December 1669, † 2 October 1729, en zijn broeder Jasper Boonen, geb. 7 September 1677, † 20 October 1729; Adriaan van der Burg, † 30 Mei 1733; Jacobus Houbraken, geb. 25 December 1698, † 14 November 1780; Aard Schouman, geb. 4 Maart 1710, † 5 Julij 1792; Adriaan Meulemans, geb. 24 Augustus 1766; Thibout Regters, geb. 24 December 1718, † 26 Januarij 1768; Joris Ponsen, † in 1783; Cornelis Vermeulen, geb. 2 September 1732, † 14 Februarij 1813; Dirk Kuypers geb. in 1733, † 13 December 1796; Jacob van Strij, geb. in 1756, † 4 Februarij 1815; Abraham van Strij, geb. 31 December 1753, † 7 Maart 1826; Willem van Leen, geb. in 1753, † 6 April 1825; Andries Vermeulen, geb. 21 Maart 1763, † in Julij 1814; Johannes van Lexmond, geb. 6 Julij 1769, † 22 November 1838; Pieter Fonteyn, geb. 5 Januarij 1773, † 10 September 1839; Johannes Christianus Schotel, geb. 11 November 1787, † 22 December 1838.

De Bouwkundige Jan de Greef, geb. 2 Junij 1784, † 2 December 1834.

De Bouw- en Vestingbouwkundige, en kunstige Beeldsnijder Cornelis Bloemaart.

De Beeldhouwer Hendrik Noteman, geb. in 1656.

De Staatsmannen: Adriaan van der Mijle, geb. in 1548, † 16 Julij 1590, na in onderscheidene gewigtige staatsaangelegenheden te zijn gebruikt geweest; Jan van Drenkwaard, geb. in 1549, † in 1606, als Thesaurier-Generaal der koninklijke domeinen in de Nederlanden; Johan Berk, geb. in 1563, † 17 Augustus 1627, na tot onderscheidene gezantschappen gebruikt te zijn; Jacob de Wit, geb. 7 Februarij 1589, † 10 Januarij 1674, na onderscheidene gezantschappen bekleed en ook

eenige Nederduitsche gedichten nagelaten te hebben; diens zonen Cornelis de Wit, geb. 25 Junij 1623, en Johan de Wit, geb. 24 September 1625, beide door het Haagsche graauw vermoord, den 20 Augustus 1672; Rochus van den Honert, geb. 13 Maart 1572, † 30 Januarij 1638, na onderscheidene gezantschappen te hebben waargenomen; Mr. Arnold Willem Nicolaas van Tets van Goudriaan, geb. 1 April 1771, † 5 Januarij 1837, als Minister van Financiën.

De Gouverneurs Generaal van Neêrlands-Indië: Jacques Specx, die van het jaar 1629 tot in 1632 dat ambt heeft waargenomen, en Mattheus de Haan, † 1 Junij 1729.

De Generaal-Majoor, Johannes Petrus Sprenger, geb. 4 October 1777, † in December 1837.

Dordrecht, mag ook op de volgende beroemde vrouwen bogen: op de Dichteressen Margaretha Godewijk, die tevens de schilderkunst beoefende, geb. 31 Augustus 1627, † 2 November 1677 en Maria Elizabeth Overdorp, geb. Post, geb. 22 November 1755, † 3 Julij 1812; op de Latijnsche Dichteres Anna Suys, de eerste Nederlandsche vrouw, van welke men meent dat Latijnsche verzen bewaard zijn, en op de Schilderes Maria Schalcken.

De eerste Hollandsche Graven schijnen te Dordrecht dikwijls hun verblijf te hebben gehouden, zij hadden daar in de 11de en 12de eeuw hun hof, hetgeen later door hen aan de Augustijnen tot opbouwing van eene kerk en klooster is afgestaan. Dirk IV, met die van Keulen en Luik, overhoop liggende was, in het jaar 1048, met een deel krijgsvolk, binnen Dordrecht geweken. Op de oude markt viel een gevecht voor, waarin een groot getal Edelen, van 's Graven kant, sneuvelden. De Graaf, na den slag zich een weinig vertredende, werd uit een huis, in een naauw straatje staande, met eenen pijl getroffen, waardoor hij kort daarna overleed. Het huis, dat in de plaats van dat, waaruit geschoten was, gebouwd is, staat thans in de *Wijnstraat*, en draagt nog den naam van *Holland,* en de straat waardoor de Graaf gegaan was, eet sedert de *Gravestraat*.

Dordrecht, dat te voren slechts met aarden wallen versterkt was, werd in en na het jaar 1230, zoo men wil, voor een gedeelte, door zekeren Gijsen Duking, bemuurd.

In het jaar 1240, toen de stad, onder de regering van Graaf Willem I stond, werd zij, in den oorlog tusschen de Zeeuwen en Kennemers, door de Utrechtschen belegerd, ingenomen en in brand gestoken.

Omtrent den aanvang der veertiende eeuw, poogde Aloud, Baljuw van Zuid-Holland, zoo het schijnt, om Graaf Jan I te behagen, eene inbreuk te doen op de Dordrechtsche voorregten, volgens welke Schepenen alleen over de misdaden der burgeren zitten mogten. De Baljuw verwierf zooveel, dat men hem toeliet, zonder verkorting van het regt der Schepenen, eenige lieden, die verdacht werden gehouden tegen 's Graven hoogheid of magt zamen te spannen, te onderzoeken. Middelerwijl kwam Graaf Jan, met Wolfert van Borssele, zijnen Stadhouder, binnen Dordrecht, begeerende, dat men hem de namen der verdachte burgers zouden opgeven. Hier hadden die van Dordrecht geene ooren naar, waarop de Graaf vertoornd vertrok. Het leed niet lang, of hij zond een deel krijgsvolk op Dordrecht af, met oogmerk, zich van de stad meester te maken. Heer Wolfert, intusschen te Delft omgebragt, en de Baljuw gevangen binnen Dordrecht gevoerd zijnde, waar hij door het graauw vermoord werd, bragt dit zoodanig de schrik onder 's Graven benden, dat zij aftrokken, en Dordrecht ongemoeid lieten.

De Hollanders en anderen te Dordrecht, in het jaar 1323, verzameld zijnde, gingen van daar naar Engeland scheep, alwaar zij Eduard II den troon aan Eduard III deden inruimen.

In de Hoeksche en Kabeljaauwsche oneenigheden, die sedert opkwamen, heeft Dordrecht ruim zijn deel gehad, nu eens de eene, dan weder de andere zijde houdende. Men droeg er intusschen zorg voordat men geen partij begunstigde, dan die, door het geven van aanzienlijke voorregten, de gunst der stad verdiend had.

In het jaar 1358, hielpen die van Dordrecht Hertog Albrecht Delft winnen. Zij namen, ten teeken hunner zegepraal, de ketens der stadspoorten mede, welke zij aan hunne poorten ophingen.

In het jaar 1406, was er eene aanmerkelijke tweedragt tusschen de Regering en de gemeente van Dordrecht, die met gevangenis en ballingschap van onderscheidene Regeringspersonen ten einde liep.

In het jaar 1418, werd Hertog Jan van Beijeren te Dordrecht ingehuldigd, doch dit gaf aanleiding tot de belegering der stad, door Jan IV, Hertog *van Braband*, echtgenoot van vrouw Jacoba. Hij moest echter met verlies aftrekken.

In het jaar 1421, op St. Elizabethsnacht, zijnde den 18 November, werd Dordrecht van het vaste land afgescheiden, door eenen geweldigen watervloed, welke den geheelen Zuid-Hollandsche-waard overstroomde, en wel twee en zeventig dorpen verwoestte.

Zweder van Kuilenburg, door den aanhang van Rudolph van Diepholt, uit den Bisschoppelijken zetel van Utrecht verdreven zijnde, vestigde zijnen zetel te Dordrecht, in het jaar 1429, en bleef er eenige jaren wonen in het gewezen Bisschopshuis, Crucenburg genaamd, en sedert verbouwd, staande digt bij de Groote kerk.

Die van Dordrecht, in het jaar 1456, in ongenade gevallen zijnde bij Filips, Hertog *van Bourgondië*, werden gedwongen twintig duizend gouden klinkaarts (16,800 guld.) op te brengen, en hem in zijne oorlogen, tegen de Utrechtschen met volk en wapenen bij te staan.

Een geweldige brand, in het volgende jaar 1457, verteerde een groot gedeelte der stad, terwijl er wel 600 woningen afbrandden.

In en na het jaar 1468, waren er nog wel van tijd tot tijd beroerten binnen Dordrecht, over de Hoeksche en Kabeljaauwsche partijschap. Sommigen weigerden Hertog Karel *den Stouten* in te huldigen, doch zij waren te zwak, om zulks te verhinderen. De Dortenaars hebben sedert dien Hertog in zijne uitlandsche oorlogen dikwijls met volk en krijgsbehoeften bijgestaan. Na den dood van Hertog Karel, in het jaar 1477, sloten de Hoeksche en Kabeljaauwsche ingezetenen van Dordrecht eenen eeuwigen vrede met elkander, welke echter eerlang verbroken werd. De Kabeljaauwschen, die hunne rekening niet hadden kunnen goedmaken, trokken heimelijk de stad uit, alwaar de Hoekschen de overhand behielden, In het jaar 1480, maakten de uitgewekene Kabeljaauwschen, met hulp van Heer Jan van Egmond, zich meester van Dordrecht. De Schout Adriaan Janszoon en Dirk van Beaumont, Oud-Burgemeester, werden, nevens een groot getal Hoekschen gevangen genomen, en de twee eersten naderhand te 's Gravenhage onthoofd.

Hertog Maximiliaan, in April 1481, binnen Dordrecht gekomen, veranderde er buiten tijds de regering tegen het handvest, drie jaren te voren gegeven. In het jaar 1485, werd dezelfde Hertog te Dordrecht prachtig ingehaald. Dordrecht, nu goed Kabeljaauwschgezind, te-

gen de Hoekschen te velde getrokken zijnde, en eenigen gevangen genomen hebbende; werden er den 4 Junij 1489 aldaar acht met het zwaard gedood. In het volgende jaar, nam men er nog meer Hoekschen gevangen, die op gelijke wijze werden omgebragt.

In het jaar 1518, werd FLORIS OEM VAN WIJNGAARDEN, Pensionaris van DORDRECHT, om reden, dat hij te ijverig voor de voorregten der stad gepleit had, op last van Keizer KAREL V, ter stad uitgezet. Paus ADRIAAN VI, toen nog Kardinaal van Tortosen, een goed vriend van den Pensionaris, schreef ten zijnen behoeve aan HENDRIK, Graaf *van Nassau*, Stadhouder van Holland, wien men de schuld van zijne ongenade toeschreef, met zulk eenen goeden uitslag, dat FLORIS OEM, eerlang in zijne waardigheden hersteld, en, den 4 October 1521, van stadswege, ter dagvaart van Holland gezonden werd.

De Hervorming allengskens in Holland en te DORDRECHT opkomende, leed eerst in deze stad aanmerkelijken tegenstand. Na de overdragt der landen aan FILIPS II, werden er zelfs verscheidene personen, de leer der Doopsgezinden toegedaan, verdronken, of op eene andere wijze omgebragt. Men had, in en voor Augustus des jaars 1566, buiten de poorten van verscheidene Hollandsche steden, reeds in het openbaar gepredikt Te DORDRECHT poogde men dit, in gemelde maand, insgelijks te doen, doch de Predikant, die voor de Vuilpoort stond te wachten, kreeg, daar de aanhangers der Nieuwe leer te veel onder bedwang werden gehouden, in het geheel geene toehoorders uit de stad, en moest wederom onverrigter zaak vertrekken. De beeldstormerij, welke in gemeld jaar hier te lande alom plaats had, werd te DORDRECHT door de meer dan gemeene voorzorg der Regering belet. Men was er in het jaar 1569, nog zoo ijverig, in het uitvoeren der bloedplakaten, dat er onderscheidene menschen om ketterij verbrand werden. In het zelfde jaar, had de Prins *van Oranje* echter reeds eenig geld uit DORDRECHT, tot ondersteuning zijner ondernemingen, weten te bekomen. Ook had de Schout ADRIAAN VAN BLIJENBURG, tot meerdere strengheid ongenegen, zijn ambt nedergelegd. Het licht der Hervorming begon onder de aanzienlijke lieden te DORDRECHT door te breken, waaronder het huis van BEVEREN, met lof gedacht wordt. Na het innemen van Brielle, in het jaar 1572 door de Watergeuzen, zond ALVA eenig volk, onder bevel van den Graaf VAN BOSSU, hetwelk den Briel vruchteloos had gepoogd te herwinnen, naar DORDRECHT, dat men aldaar weigerde intenemen, en het leed nog geene drie maanden, of de Watergeuzen, onder BARTHOLD ENTES, eenen Ommelander Edelman, verzekerden zich van de stad, voor de Staatsche partij. Het verdrag met dezen Overste, werd den 25 Junij 1572, geteekend. ADRIAAN VAN BLIJENBURG, Oud-Schepen en zoon van den bovengemelden Schout, en JAKOB MUIS VAN HOLY, jong Raadspersoon, hadden de Watergeuzen in de stad gelaten, alwaar men sedert de Staatsche zijde hield. In de volgende maand werd er zelfs eene dagvaart van 's Lands Staten te DORDRECHT gehouden, waarop men de eerste grondslagen van het gemeenebest gelegd heeft. In Januarij des jaars 1573, heeft men wederom eene dagvaart aldaar gehouden, zoo als naderhand meermalen geschied is. In de maand Junij des jaars 1578, hield men er eene kerkelijke vergadering, waarin de beruchte PETRUS DATHENUS voorzat.

De geloofsverschillen over het leerstuk der voorbeschikking, daar vrij wat staatsbelang onder speelde, gaven naderhand gelegenheid, tot het houden der vermaarde Synode Nationaal, in de jaren 1618 en 1619, waarbij de Remonstranten veroordeeld werden, en wier besluiten in de

Nederlandsche Hervormde kerk, lange tijd, een uitgestrekt gezag hadden. Vooraf had Prins Maurits, in verscheiden steden, de wethouderschap buiten tijds veranderd, dat echter binnen Dordrecht niet gelukken wilde.

In het jaar 1637, stierven te Dordrecht, in den tijd van 2 maanden, aan de pest, drie duizend vijfhonderd drie en dertig menschen.

In September des jaars 1647, was er aanmerkelijke oneenigheid te Dordrecht, tusschen de regering en de gemeente, opgehitst door zekeren Walen. Eenige Afgevaardigden van het Hof van Holland, bemiddelden de geschillen; twee kompagnien volks, werden op aanhouden der burgerij afgedankt, en men trof eene overkomst, waarbij den gilden eenige voorregten werden toegestaan.

De onlusten, welke Holland, ter gelegenheid van de verheffing van Willem III, Prins van Oranje, in het jaar 1672, beroerden, namen binnen Dordrecht eenen aanvang. Op het stadhuis hing eene fraaije schilderij, vervaardigd door den beroemden de Baan, verbeeldende den aanslag op Chattam. Cornelis de Wit, Ruwaard van Putten, en Oud-Burgemeester van Dordrecht, die toen gemagtigde op 's lands vloot was geweest, stond er naar het leven in afgebeeld. Het gemeen, nu tegen de de Witten verbitterd, rukte, in de maand Mei van gemeld jaar, de schilderij, in euvelen moede, van den wand, en scheurde die aan flarden. Het geschilderd hoofd van den Ruwaard, dat hun te zeer in het oog stak, werd er uit gesneden. Men verkocht eenige stukken van de schilderij, die bij de liefhebbers bewaard werden, en ten deele nog voorhanden zijn. Het model van de schilderij, waarvoor de Ruwaard zelf gezeten heeft, toen de Baan hem afmaalde, was in het midden der vorige eeuw nog te Dordrecht, bij iemand van zijn geslacht, voorhanden. Middelerwijl viel men ook op het huis van den Burgemeester Johan Hallings aan, dat geplunderd werd. Deze Burgemeester, geenszins Prins gezind zijnde, was bij het gemeen reeds lang in haat geweest, en had reeds meer dan eens gevaar van zijn leven geloopen, zoo verre zelfs, dat hij zich, met nog een heer, genoodzaakt had gezien, om, in ongekend gewaad, voor eenigen tijd de stad te ruimen. Hierbij bleef het voor dien tijd, doch het leed maar weinige dagen, of het gemeen begon op nieuw ongeregeldheden; men wilde het eeuwig Edict vernietigen, den Prins tot Stadhouder verklaard, en de Regenten, die dit tegen stonden afgezet hebben. Een onbesuisd geschreeuw van » Leve » de Prins; de D . . . . . hale de Witten"! klonk door alle straten. Sommige Predikanten werkten hierin mede, leerende van den predikstoel, dat er verraad smeulde, en dat de zaken des lands nooit wel konden gaan, zoo lang de Prins geen Stadhouder was. Toen de Prins sedert in de stad gekomen was, dwong het oproerig volk den Ouden-Raad hem, den 29 Junij 1672, van hunnen kant tot Stadhouder te verklaren. Sedert werd de Regering naar 's Prinsen zin veranderd, doch het leed nog al eenigen tijd eer het oproerige volk weder tot rust geraakte.

In het jaar 1684, smeulde er wederom vrij wat oneenigheid onder de twee partijen, die na den dood des Stadhouders, in het jaar 1702, eerst geheel ophield.

In het jaar 1742 kwam Dordrecht, weder in nieuwe moeijelijkheden, dewijl zij met nog eenige andere van verschillende gedachten was, over het ondersteunen van de Koningin van Hongarijen; trekkende deze stad de verpligting daartoe in twijfel. Ook waren die van Dordrecht van gedachten, dat, zoo men al genoodzaakt was hare Majesteit

te ondersteunen, zulks niet moest geschieden met 20,000 man, maar met geld. Om Dordrecht tot andere gedachten te brengen, besloten de Staten van Holland, met den aanvang van het jaar 1743, tot eene zending naar Dordrecht en Brielle, welke laatste stad, met de eerste eene lijn trok. De Afgevaardigden, te Dordrecht gekomen zijnde, deden in den Oudraad een zeer uitvoerig vertoog, strekkende om hen tot het bewilligen in de ondersteuning van de Koningin van Hongarijen, met 20,000 man, over te halen. Korten tijd daarna, stond Dordrecht eindelijk toe, dat men den onderstand van 20,000 man verleende, mits niet verklaard werd, dat zulks ge- [illegible] uitvloeide van eenige voorgaande verbindtenis, en dat men van die 20,000 man, 10,000 gebruikte tot bescherming der Oostenrijksche Nederlanden, en de overige 10,000 man, bij rade der bondgenooten, in plaatsen, daar zij meest van dienst konden zijn, tot bescherming van de bezittingen der Koningin, aan wier keuze ook zou gelaten worden, of zij die 10,000 man in geld of in manschap begeerde. Doch bij de meerderheid, werd een ander besluit genomen, waartegen Dordrecht en Brielle protesteerden, daartegen staande houdende, dat in dergelijke gevallen met meerderheid niet kon besloten worden. Echter hield het besluit van hare Majesteit met 20,000 man te ondersteunen, stand. De groote staatsverwisselingen, welke als een gevolg van den oorlog daaruit ontstaan, kan worden aangemerkt, maakte binnen deze stad weinige verandering, dewijl de verkiezing van Prins Willem IV aldaar zonder aanmerkelijke beweging toeging. De Vorst vond, in het volgende jaar 1748, ook niet noodig, aldaar verandering in de regering te maken, zoo als in de meeste steden van Holland geschied was.

Bij den inval der Pruissen in Holland, in het jaar 1787, was de Hertog *van Brunswijk* zeer op Dordrecht gebeten, als zijnde die stad hem bekend, als de zetel der Patriotten, en als het grootste aandeel gehad hebbende in de verwerping van 's Konings eischen. Ook in de stad, scheen men, onder haren Pensionaris de Gijselaar, op tegenweer bedacht, althans in zoo verre deze strekken kon, om eene voordeelige schikking te verkrijgen. De Rietdijk, de eenige plaats waar deze stad genaderd kon worden, was door eene batterij versterkt. De poorten waren gesloten, en de schutterij in de wapenen. Zoodra echter de Pruissen verschenen, en de stad opeischten, werd van alle verdediging afgezien, en, den 18 September, eene capitulatie gesloten, waarop de stad aan de Pruissen werd ingeruimd. Het was deze capitulatie, die de stad voor plundering beveiligde, en gelijk zij den Patriotten in vele opzigten voordeelig was, zoo strekte zij ook ten baat van vele, nog gevangen zittende Oud-Beijerlandsche boeren, die nu dadelijk in vrijheid werden gesteld.

In Februarij 1793, legerden zich de Franschen, onder den Generaal Dumouriez, in de nabijheid van Dordrecht. Zij waren toen genoodzaakt af te trekken; maar in 1794, de kans des oorlogs verkeerende, en begunstigd door eenen strengen winter, welke haren intogt in Holland gemakkelijk maakte, trokken zij, den 19 Januarij 1795, binnen Dordrecht.

Naauwelijks waren op den zeventienden November 1813, een aantal hooge Fransche ambtenaren, door Dordrecht naar Gorinchem vertrokken, of deze werden den volgenden dag, door vele Douaniers, Gendarmes en alle Fransche beambten, welke zich binnen die stad bevonden, gevolgd. Vol vreugde over dezen aftogt, versierde zich toen elk met het Oranjeteeken, en het ontbonden Fransche bestuur, werd nog dien-

zelfden dag door een tusschenbestuur vervangen. Doch de vreugde over dit vertrek, werd weldra door gegronde bekommering vervangen, toen men vernam, dat de Douaniers en Gendarmes, wier doortogt, over Papendrecht naar Gorinchem, nog steeds voortduurde, zich te dier laatste plaatse nestelden, en dat die gewapende magt, door jonge manschap uit de Nationale Garde van Braband, en door gewapende matrozen van de Fransche vloot te Antwerpen, versterkt werd. Men nam dus, zoo veel mogelijk, de noodige voorzorg om niet geheel onverhoeds te worden overvallen; haalde te dien einde de vaartuigen, waardoor de dagelijksche gemeenschap met de overzijde der rivier onderhouden werd, van daar naar de stad; plaatste allerwegen de noodige schildwachten en voorposten; lette zorgvuldig op alle voorbijvarende schepen, en deed ze behoorlijk bijdraaijen, tot een gestreng onderzoek, waardoor zelfs een schip met kruid geladen, dat van Hellevoetsluis naar Gorinchem bestemd was, den stedelingen in handen viel. Spoedig echter ontwaarde men, dat de Franschen het op het weder in bezit nemen der stad gemunt hadden; terwijl de voormalige Prefect DE STASSART, bij eenen eigenhandigen brief, aan den Onderprefect te DORDRECHT, gerigt, eene vordering deed, van niet minder dan 200,000 franken, tot aankoop van levensmiddelen, voor de vesting Gorinchem, waarvan de levering, bij omslag over de burgerij, binnen drie dagen, geschieden moest. Daar de stad geheel van geschut en grootendeels van andere krijgsbehoeften ontbloot was, en zich omringd zag door vijandige bezettingen van de naburige steden, werd deze eisch toegestaan. Doch ook deze lijdelijkheid was den Franschen niet genoeg, zij wilden de gemeenschap tusschen DORDRECHT en Gorinchem in den stelligsten zin openhouden, ten einde vrij te zijn, in andere beschikkingen en krijgsverrigten, welke de tijdsgelegenheid elders in den omtrek vereischen mogt. Diensvolgens zag men dan ook reeds, in den vroegen morgen van den volgenden dag, een getal van 400 man, zoo Douaniers als Brabanders, hunnen mortier en zes ponder kanon op den Papendrechtschen veerdam plaatsen; terwijl zij eene sloep met gewapende Douaniers afzonden, om de teruggetrokkene pont te vermeesteren. Daar de schutterlijke magt de overgave daarvan, zonder last van het stedelijk bestuur, weigerde, werden er aldra een aantal kanonschoten van de overzijde op de stad gedaan. Spoedig hierop kwam men echter tot onderhandeling, ten gevolge waarvan bepaald werd, dat de Fransche krijgsmagt, na eenige uren verwijl, zonder eenige ontrustende beweging, zoude binnentrekken. De afkondiging daarvan aan de burgerij, met vermaning tot het afleggen van alle oranjeteekenen, en tot behoorlijke orde en rust, ging gepaard met verwisseling der Fransche in plaats van de Hollandsche vlag, en het leed niet lang, of het nieuwe garnizoen hervatte zijnen post, en plantte het medegevoerde geschut voor het raadhuis. Zeer gelukkig overtuigde zich weldra de Fransche bevelhebber, van de genomene maatregelen, om aan den voormaligen toegestanen eisch der geldsom te voldoen. Deze werd echter op nieuw verzwaard, door eene uitgestrekte vordering van geneesmiddelen, ten behoeve van het hospitaal te Gorinchem; ook hieraan te gehoorzamen was noodzakelijk. Het gedrag van de bezetting en burgerij was tamelijk rustig, en het stedelijk bestuur behield uitwendig zijne volle waarde. Alleen het onderhandsche gerucht, dat eenige aanzienlijke personen, die zich met de voorgaande verandering van zaken het meest hadden ingelaten, opgeligt en gevankelijk naar Frankrijk zouden vervoerd worden, baarde geen geringe bekommering. Waarschijnlijk zoude ook dit heilloos lot aan de beste Va-

derlanders zijn te beurt gevallen, zoo niet de tijding van het aanrukken van gewapende manschappen uit Rotterdam, op den volgenden dag, buiten alle tegenspraak bevestigd, algemeenen schrik onder de Franschen verspreid, alle aanspraak op de vervulling der gedane belofte vernietigd, en den dadelijken voorslag tot ongehinderden aftogt, in plaats van bedreiging en geweld uitgelokt had. Het was reeds laat in den avond, eer de aangekondigde hulp uit Rotterdam aankwam, bestaande uit eenige honderden vrijwilligers. Een gedeelte daarvan trok dadelijk op Papendrecht, om tot voorposten te dienen, terwijl de overigen bij de burgers werden ingelegerd. Dien zelfden nacht kwamen ook nog twee kanonneerbooten aan, welke tusschen de stad en Papendrecht geplaatst werden. Met de vernieuwde ophijssching van de Nederlandsche vlag herleefde de moed. Men nam intusschen de vereischte voorzorgen, om zich tegen overrompeling te dekken; ook zelfs aan de overzijde, te Papendrecht, werden de noodige voorposten uitgezet, en dit bleek aldra niet nutteloos te zijn geweest, want op den vier en twintigsten werd reeds eene nieuwe en geduchte aanval tegen DORDRECHT ondernomen. De manschappen, die te Papendrecht post hadden gevat, boden nu wel eenigen wederstand met klein geweer, waarin zij door de twee kanonneerbooten ondersteund werden; doch zagen zich, na eenig verlies aan gekwetsten, genoodzaakt op Alblasserdam te wijken, waarop de vijand terstond zijn geschut aan het veer tegen de stad plantte. In dit bagchelijk tijdstip deinsde een der kanonneerboot na een kort gevecht af, en keerde langs de Oude-Maas terug, doch de andere vatte post regt tegen over het veer, aan het Rietdijksche hoofd; hierbij begon van den kant des vijands een hevig vuur uit kanonnen en houwitzers op de stad, hetwelk ruim twee uren duurde, en door de kanonneerboot aanhoudend beantwoord werd. In de stad had echter de grootste ontsteltenis en verwarring plaats, daar door eene menigte kogels en houwitzers onderscheidene huizen zeer aanmerkelijk beschadigd werden, en beklagelijk zoude het lot der stad geweest zijn, ware het den vijand gelukt, haar ditmaal te bemagtigen; doch juist op hetzelfde oogenblik, waarin alle hoop op redding scheen te moeten bezwijken, was door de beschikking der Voorzienigheid, het oogenblik van hare verlossing daar. De voorraad van kruid en lood was reeds zoo verre geheel verbruikt, dat op de kanonneerboot, welke schier alleen de stad verdedigde, het laatste schot op het kanon werd gezet, toen de Luitenant ter zee MERKUS verzocht, dat men hem het laden en rigten van het stuk wilde overlaten. Dit toegestaan zijnde, werd het kanon met de laatste kardoes en tevens eene voorhanden zijnde koevoet, geladen en het stuk zoo wel gerigt, dat door dit schot eenigen van den vijand sneuvelden; hetwelk dezen dermate met schrik vervulde, dat hij, met verlies van een aantal dooden en gekwetsten, overhaast de vlugt nam. Terstond na dezen aftogt, trokken eenige vrijwillige Dortenaars en Rotterdammers, onder bevel van eenen Rotterdamschen Luitenant, de rivier over, en maakten eene Fransche achterhoede van tien man gevangen, terwijl nog een ander, die zich door de vlugt dacht te redden, daarbij het leven verloor. Daar de vijand zijnen aftogt voortzette, maakten de onzen boven Papendrecht in den dijk verhakkingen, en legden eene batterij aan, bij welke gelegenheid nog eenige Franschen, die zich hier en daar verborgen hadden, gevangen werden gemaakt. Den laatsten November, had DORDRECHT nog eenen hevigen aanval van de Franschen te verduren; doch de vijand, na de bezetting van Papendrecht te hebben doen wijken, werd door de kanonneerboo-

ten, en de batterij buiten de Rietdijkschepoort zoowel ontvangen, dat hij spoedig, met verlies van eenige dooden en gekwetsten, genoodzaakt werd af te trekken, en sedert geene pogingen weder tegen die stad heeft durven wagen.

Ten gevolge van den watervloed in het jaar 1825, liep de Voorstraat, welke te Dordrecht de waterkeering uitmaakt, den 4 Februarij des avonds 2 à 3 palmen over, zoodat niet alleen de huizen aan de buitenzijde onder water stonden, maar ook die aan de binnen- of landzijde, door het overstorten van het water, daarvan niet bevrijd bleven, waardoor veel voorraad van levensmiddelen en koopmansgoederen, geheel of ten deele, bedorven werd. Op twee plaatsen van den Noorderdijk, bij den hoogen steenen korenmolen, stond het water tot twee palmen op de kruin, doch de aanvankelijke overloop werd, door opkisting, tegengegaan.

Het oude wapen van Dordrecht, dat men op zegels, van het jaar 1482 gevonden heeft, was een toren of kasteel van een zonderling maaksel. Men ziet het nog op de oude zegels der stad, en men wil, dat deze toren voorheen aan de Tolbrug gestaan zoude hebben, doch in den jare 1540 afgebroken is. Het tegenzegel, eene roos verbeeldende, werd, in plaats van een stadswapen, op het geld gezet, dat te Dordrecht gemunt werd, ook werd het goud en zilverwerk, dat men te Dordrecht keurde, met eene roos gemerkt. Het tegenwoordige wapen van Dordrecht is een veld van keel (rood), gebroken met eenen paal van zilver, vastgehouden door twee griffioenen.

DORDRECHT, suikerplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. Jagtlust, benedenwaarts aan de koffijplant. Lust-en-Rust; 500 akk. groot, met 132 slaven. Men heeft er eenen stoommolen.

DORDRECHT (EILAND VAN), ook wel de Dordsche-waard geheeten, eil., prov. *Zuid-Holland*, dat zijnen naam van de daarop gelegene stad Dordrecht ontleent.

Het is een gedeelte geweest van den *Grooten Zuidhollandschen Waard*, hetwelk door den St. Elizabethsvloed van het jaar 1421 alleen daarvan is overgebleven. Het moet echter vroeger veel kleiner geweest zijnde dan thans, zelfs meent men, dat in den beginne niet dan de stad Dordrecht, als een eiland op zich zelf, was overgebleven, doch door het aanhoogen der gronden van dit verdronken land, hetwelk vervolgens ingedijkt werd, is dit eiland van tijd tot tijd verder uitgebreid, zoodat het thans de gem. Dordrecht, Dubbeldam, de Mijl-Krabbe-en-Nadort en Wieldrecht-met-Louisapolder bevat, en een gedeelte van het kant. *Dordrecht* uitmaakt. Het wordt ten N. W. en N. bespoeld door de Merwede, welke het van den Zwijndrechtschen-waard en van den Alblasser-waard scheidt, Z. O. en Z. paalt het aan den Biesbosch en W. wordt het door de Dordsche kil van het Land van Strijen gescheiden. Het heeft eene oppervlakte van 7699 bund. 39 v. r. 22 v. ell., telt 4796 h., bewoond door 5270 huisgez., uitmakende eene bevolking van 23,473 inw., die meest hun bestaan vinden, voor zoo veel de stad betreft, in koophandel, scheepsbouw en scheepsrederij, molens, fabrijken, trafijken, winkelnering enz. en, voor zoo veel het platte land betreft, in landbouw en veehoederij.

DORDRECHT (JAGERSPOLDERTJE-VAN-), pold. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en gem. *Dordrecht*; palende N. W., N. en N. O. aan de Buitengronden in den Biesbosch,

Z. O. aan den Nieuwen-Noordpolder van Dordrecht en Z. W. aan den Noordpolder van Dubbeldam.

Deze pold., die in het jaar 1831 bekaad is, beslaat eene oppervlakte van 6 bund. 38 v. r. 74 v. ell., en wordt door eenen duiker op den Biesbosch van het overtollige water ontlast.

DORDRECHT (MERWEDEPOLDER-VAN-), pold. buiten het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en gem. *Dordrecht*; palende N. aan de rivier de Merwede, O. aan den Oost-Merwedepolder van Dordrecht en den Polder de Smoker van Dordrecht, Z. aan het Vaarwater van Geertruidenberg en W. aan de Gorsen van den Polder van Wijngaarden.

Deze pold., die in het jaar 1818 bekaad is, beslaat eene oppervlakte van 42 bund. 94 v. r. 92 v. ell., en wordt door eenen duiker in de Merwede-kil van het overtollige water ontlast.

Op de noorwestelijkste punt van dezen polder staat de bouwval van het Huis de Merwede, welk gebouw, door den inbraak van den Grooten-Zuidhollandschen-waard, in 1421, gedeeltelijk is verwoest. Toen de aanwassen van dezen polder, den 30 Junij 1815, in het openbaar voor rekening der stad zijn verkocht, heeft de stad de navolgende voorwaarden bepaald: »De stad Dordrecht reserveert aan »zich den eigendom van den grond, alwaar het Huis de Merwede op »staat, te meten met Rijnlandsche maat, vijf roeden uit den oost- »en zuidmuur van voorschreven huis, van de rivier de Merwede Zuid- »waarts aan, van de kille van het Huis de Merwede Oostwaarts aan, »uit eenen regten zuidoosthoek, alwaar eene sloot, ten koste van de »stad Dordrecht, zal gegraven worden; terwijl aan den kooper de »vrijheid wordt gegeven, om, bij bekading of bedijking, voornoem- »den gereserveerden grond mede in te kaden of te bedijken; zooda- »nig evenwel, dat de stad Dordrecht aan voorschreven bekading of »bedijking geenszins zal behoeven te contribuëren, of in het mede- »onderhoud van de kade of dijk gehouden wezen."

DORDRECHT (NIEUWE-NOORDPOLDER-VAN-), pold. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en gem. *Dordrecht*; palende N. en O. aan de Buitengronden van den Biesbosch, Z. en Z. W. aan den Noordpolder van Dubbeldam en N. W. aan het Jagerspoldertje.

Deze pold., die in het jaar 1829 bekaad is, beslaat eene oppervlakte van 43 bund. 25 v. r., en wordt door eene sluis op den Biesbosch van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit Dijkgraaf en Heemraden der vier polders in gemeene dijkagie in het Eiland van Dordrecht.

DORDRECHT (NOORDPOLDER-VAN-), pold. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*. Zie DUBBELDAM (NOORDPOLDER-VAN-).

DORDRECHT (OOST-MERWEDEPOLDER-VAN-), pold. buiten het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en gem. *Dordrecht*; palende N. aan de rivier de Merwede, N. O. aan het Banegat, dat haar van de gem. Sliedrecht scheidt, Z. O. aan de gorsen de Groote-Rug, Z. aan de gorsen de Smooker, de Groote- en de Kleine-Rug, W. aan den Merwedepolder van Dordrecht.

Deze pold., die in het jaar 1782 bekaad is, beslaat eene oppervlakte van 81 bund. 66 v. r. 90 v. ell., en wordt door drie duikers op de rivier de Merwede en het Banegat van het overtollige water ontlast.

DORDRECHT (OUDELAND-VAN-DUBBELDAM-GEMEENTE-), pold. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*. Zie DUBBELDAM (OUDELAND-VAN-).

DORDRECHT (POLDER-DE-JONGE-JAN-VAN-), pold. buiten het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en gem. *Dordrecht;* palende N. aan het Vaarwater van Geertruidenberg, O., Z. en W. aan de Buitengronden van den Biesbosch.

Deze pold., die in het jaar 1829 bekaad is, beslaat eene oppervlakte van 11 bund. 90 v. r. 80 v. ell., en wordt door eenen duiker in het vaarwater van Geertruidenberg van het overtollige water ontlast.

DORDRECHT (POLDER-DE-SMOKER-VAN-), gewezen pold. buiten het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en gem. *Dordrecht;* palende O. aan de Gorzen van dezen polder, Z. aan het Vaarwater van Geertruidenberg, W. en N. aan den Merwedepolder.

Van dezen pold. zijn, eenige jaren geleden, de dijken geslecht en de grond, om de onvoordeeligheid, weder tot griend aangelegd. Hij was groot 4 bund. 48 v. r.

DORDRECHT (POLDER-VAN-WIJNGAARDEN-VAN-), pold. buiten het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en gem. *Dordrecht;* palende N. aan de rivier de Merwede, O. aan de Buitengronden van dezen polder, Z. aan het Vaarwater van Geertruidenberg en W. aan den Staartpolder van Dordrecht.

Deze pold., die in het jaar 1829 bekaad is, beslaat eene oppervlakte van 20 bund. 84 v. r., en wordt door eenen duiker van het overtollige water in het Vaarwater van Geertruidenberg ontlast.

DORDRECHT (SIONPOLDER-VAN-), pold. buiten het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en gem. *Dordrecht;* palende N. en O. aan de gem Sliedrecht, Z. aan de Gorsen de Grensblok, W. aan de Gorsen de Grensblok, de Groote-Rug en het Banegat.

Deze pold., welke in het jaar 1782 bekaad is, beslaat eene oppervlakte van 15 bund. 99 v r. 10 v. ell., en wordt door eenen duiker in het Banegat van het overtollige water ontlast.

DORDRECHT (STAARTPOLDER-VAN-), pold. buiten het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en gem. *Dordrecht;* palende N. aan de rivier de Merwede, O. aan den Polder van Wijngaarden, Z. aan het Vaarwater van Geertruidenberg, W. aan de Gorsen van dezen polder.

Deze pold., die in het jaar 1829 bekaad is, beslaat eene oppervlakte van 16 bund. 64 v. r. 30 v. ell., en wordt door eenen duiker van het overtollige water in het Vaarwater van Geertruidenberg ontlast.

DORDRECHT (STADSPOLDER-VAN-), pold. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en gem. *Dordrecht;* palende N. aan het Wantij, O. aan den Noord-Bovenpolder van Dubbeldam, Z. aan den Zuidpolder van Dubbeldam, Z. W. aan den Polder het Oudeland van Dubbeldam, W. aan de Haven van het Vissertje.

Deze pold., die in het jaar 1780 bekaad is, beslaat eene oppervlakte van 170 bund. 28 v. r. 20 v. ell., en wordt door twee duikers van het overtollige water op den Biesbosch ontlast. Het polderbestuur bestaat uit de Regering der stad Dordrecht.

DORDRECHT (TURKEPOLDER-VAN-), pold. buiten het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en gem. *Dordrecht;* palende N. aan het Vaarwater van Geertruidenberg, O., Z. en W. aan de Buitengronden van den Biesbosch.

Deze pold., die in het jaar 1829 bekaad is, beslaat eene oppervlakte van 17 bund. 29 v. r. 50 v. ell., en wordt door eenen duiker in het Vaarwater van Geertruidenberg van het overtollige water ontlast.

DORDRECHT (ZUIDPOLDER-VAN-DUBBELDAM-GEMEENTE-), pold. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*. Zie DUBBELDAM (ZUIDPOLDER-VAN-).

DORDRECHTSCHE-HUIS, in het graafs. *Leerdam*, prov. *Zuid-Holland*, gem. en ½ u. O. van *Schoonrewoerd*, aan den Diefdijk.

Het wordt zoo wel genaamd, doch is het gemeene landshuis van den Diefdijk, en een zeer goed en geschikt verblijf voor Dijkgraaf en van Hoogheemraden van den Alblasserwaard, wanneer de tegenwoordigheid van dit collegie bij nood of inbraak aan dezen dijk vereischt wordt.

DORDRECHTSCHE-WAARD, eil., prov. *Zuid-Holland*. Zie DORDRECHT (EILAND VAN).

DORDSCHE-BEEK, water in de prov. *Gelderland* en *Overijssel*. Zie DORDSCHEBEEK

DORDSCHE-KIL, vroeger de KILLE-VAN-BONAVENTURA, thans ook wel de 's GRAVENDEELSCHE-KIL, doch in de wandeling meest alleen de KIL genoemd, vaarwater, prov. *Zuid-Holland*, dat uit de *Oude-Maas*, tusschen het Eiland van Dordrecht en den Hoekschenwaard heen, in het *Hollandsdiep* loopt.

Het is eigenlijk eene vaart, die in het laatst der 16e eeuw gegraven is door de aangeslibde gronden van den Zuidhollandschenwaard, ten einde den koophandel van Dordrecht te bevorderen.

Dit vaarwater heeft later door den snellen stroom, welke er door trekt, eene zoo aanmerkelijke diepte gekregen, dat het niet alleen de gewone weg is, die gevolgd wordt door zwaar geladene koopvaardijschepen, welke van en naar Dordrecht vertrekken, maar dat zelfs 's Rijks schepen van oorlog daardoor steveenen. Zelfs wordt deze weg doorgaans nog verkozen boven den korteren, langs Vlaardingen en Brielle, welke door het verloop der stroomen veel verland is.

DORDSCHEVEEN, pold. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie DORSSEN-WAARD.

DORDSCHEWAARD, eil., prov. *Zuid-Holland*. Zie DORDRECHT (EILAND VAN).

DORDSCHEWAARD, pold. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie DORSSE-WAARD.

DORDSMONDE of DORTSMONDE, voorm. d. in den *Groote-Zuidhollandsche-waard*, O. van de Mijl en Z. van de Lindt.

Men vindt het in de archieven van het bisd. Utrecht als een dorp aangehaald. Waarschijnlijk lag het nabij en aan de overzijde van DORDRECHT en is door eene der watervloeden, in het laatst van de twaalfde eeuw (tusschen de jaren 1170 en 1176), weggespoeld en geheel te niet gegaan. Thans is de naam nog bewaard in eene visscherij, welke, met die van de Groote-Lindt vereenigd, verpacht wordt.

DORDWIJK, buit. op het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en ½ u. Z. O. van *Dordrecht*, gem. en 5 min. W. van *Dubbeldam*.

Deze buit., welke eene oppervlakte beslaat van 2 bund. 62 v. r. 29 v. ell., en thans in eigendom bezeten wordt door Jonkvrouwe ANTONIA CLARA STOOP, heeft den beroemden Kunstschilder AELBERT CUYP toebehoord, en hem ter woonplaats of buitenverblijf verstrekt. Een aantal schilderwerken, door hem in zijne jeugd, alsmede in meer gevorderden ouderdom, vervaardigd, en allerlei soort van onderwerpen voorstellende, zijn aldaar voorhanden geweest, en nog heden wordt er iets van zijn werk, op eene deur geschilderd, gevonden.

DORENBURG, heerl. in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie Doornenburg.

DORENROTH of Doorenroth, geh. in *Opper-Gelder*, prov. *Limburg*, arr. en 4 u. W. ten Z. van *Roermonde*, kant. en 2 u. Z. O. van *Weert*, gem. *Stamproy*.

DORENWAARD, heerl. op den *Veluwenzoom*, prov. *Gelderland*. Zie Doorwerth.

DORESTAD, Dorestadum, Dorestatum en Dorestatium, namen, onder welke de stad Wijk-bij-Duurstede, in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, bij oude schrijvers, voorkomt. Zie Wijk-bij-Duurstede.

DORGEEST (GROOT-) of Groot-Dorregeest, geh. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 4¼ u. N. van *Haarlem*, kant. en 1¼ u. N. ten O. van *Beverwijk*, gem. *Uitgeest-en-Marken-binnen*, ¼ u. N. ten O. van *Uitgeest*, in den *Dorgeestpolder*; met 6 h. en 50 inw.

Dit geh. is de geboortepl. van den Godgeleerde Engel Arendszoon Dorregeest of Dorgeest, vermaard Leeraar der Doopsgez. in de Rijp, die, tot voorstand zijner belijdenis en tot verdediging zijner geloofsgenooten, zijne pen dorst wagen tegen den beroemden Frederik Spanheim, Hoogleeraar in de godgeleerdheid aan de hoogeschool te Leyden. Ook heeft hij geschreven: *Een kort verhaal van eenige merkwaardige geschiedenissen in Holland en eenige dorpen van 't Eiland in Noord-Holland, en van de opkomst en gelegenheid der groote en kleine visscherij*, na zijn overlijden uitgegeven, Amst. 1744. 8vo.

DORGEEST (KLEIN-) of Klein-Dorregeest, geh. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 3¼ u. N. van *Haarlem*, kant. en 1¼ u. N. ten O. van *Beverwijk*, gem. *Uitgeest-en-Marken-binnen*, ¼ u. N. van *Uitgeest*, in den *Dorgeestpolder*; met 1 h. en 7 inw.

DORGEESTPOLDER of Dorregeestpolder, pold. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Haarlem*, kant. *Beverwijk*, gem. *Uitgeest, en-Marken-binnen*; palende N. aan Akersloot, O. aan het Alkmaardermeer, Z. aan Uitgeest, W. aan den Limmerpolder.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 165 bund. 30 v. r. Men telt er, met de daarin liggende geh., Groot-Dorgeest en Klein-Dor-geest, 6 h, allen boerderijen. Het land wordt door eénen molen op het Alkmaardermeer drooggemalen. Het polderbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf en vijf Heemraden.

DORJELLA, d. in *Oost-Indië*, op het eil. *Wammer*, een der *Aroe-eilanden*.

Het is de hoofdpl. van het eil., vrij wel en net gebouwd, en vormt een bijna regelmatig vierkant. Aan het strand heeft men, op eenen vervaarlijk dikken boom, als op eene stellaadje, eene soort van benting of inlandsche batterij opgerigt, waarop eenige lila's geplant zijn. Deze batterij heeft eertijds tot verdediging gediend, toen de bevolking met die van Wadjier in onmin leefde.

Het huis van den Orang-Kaja is op ijzerhouten palen, hoog uit den grond gebouwd, en dient te gelijker tijd voor eene sterkte. Dit huis bestaat uit onderscheidene vertrekken, waarin het talrijke gezin van den Orang-Kaja zijn verblijf houdt. De andere huizen van dit d. zijn naar evenredigheid op dezelfde wijze gebouwd, doch kleiner. De meeste inwoners zijn Christenen, en in de niet groote, maar zeer nette kerk wordt des Zondags godsdienstoefening gehouden door eenen Amboneeschen Schoolmeester, die, behalve met het onderwijs der jeugd, ook met eenig godsdienstig onderwijs aan de bevolking belast is.

DORKSDRECHT of DORKSRECT, volgens sommigen de eigenlijke naam der st. DORDRECHT, prov. *Zuid-Holland.* Zie DORDRECHT.

DORKWERT of DORQUERT, d. in de prov. *Groningen*, dat door het *Reitdiep* verdeeld wordt in Dorkwert ten Westen het Reitdiep, zijnde het grootste gedeelte, waar de kerk staat en dat tot het arr. *Groningen*, kant. *Zuidhorn*, gem. *Hoogkerk*, behoort, en Dorkwert ten Oosten het Reitdiep, dat tot het arr. *Appingedam*, kant. *Onderdendam*, gem. *Adorp*, gerekend wordt.

Het ligt 1 u. N. ten W. van Groningen, 2 u. O. van Zuidhorn, ½ u. N. van Hoogkerk, 5½ u. Z. W. van Appingedam, 2¼ u. Z. W. van Onderdendam, ¾ u. Z. W. van Adorp. Men telt er 19 h. en bijna 140 inw., van welke 17 h. en ongeveer 130 inw. onder de gem. *Hoogkerk* en 2 h. en 10 inw. onder *Adorp*. De inw. vinden meest hun bestaan in den landbouw. De grond helt hier van het N. naar het Z. af Het noordelijkste gedeelte is vruchtbaarder, dan het zuidelijkste. De grond bestaat uit teelaarde en klei; op sommige plaatsen vindt men, onder de blaauwe klei, roodoorn en daaronder vruchtbare en witte klei, welke zeer geschikt is tot woelaarde. Men gebruikt de klei van sommige streken in de pannen- en steenbakkerijen. Er wordt weinig rogge, tarwe en raapzaad, maar meer haver, paardenboonen, duivenboonen en aardappelen verbouwd.

De inw. zijn allen Herv., die ten W. van het Reitdiep wonen behooren tot de gem. *Wierum-en-Dorkwert*, en hebben hier eene kerk, welke zeer klein is en geen toren heeft, maar ten N. W. *in de* nabijheid een klokkestoel, die, even als de kerk, ten W. van den rijweg, op eene wierde van ruim 3 bund. in omvang staat, welke wierde 4,43 ellen boven het nulpunt der Groninger sluis verheven is. In 1829 is hier eene geheel nieuwe en fraaije pastorie gebouwd, in plaats van de vorige, welke te Wierum stond en toen, even als de kerk aldaar, is afgebroken. Zie nader op WIERUM. Uit de pastorie te DORKWERT heeft men een schoon gezigt op de Hunse, alsmede op den druk bezochten kleiweg, die hier ten O. voorbij loopt. De inw., die ten O. van het Reitdiep wonen, behooren, sedert het jaar 1820, tot de gem. van *Adorp-en-Harsens.*

De kleine dorpschool, welke, even als de onderwijzerswoning, waarmede zij onder een dak staat, ten O. van den Rijweg, in 1832, gebouwd is, wordt gemiddeld door een getal van 25 leerlingen bezocht.

Nagenoeg 20 min. N. W. van DORKWERD heeft de burg der GAIKINGA's gestaan, waarvan de grondslagen voor eenige jaren zijn uitgehaald.

DORMALE, oude naam van de riv. DEN DOMMEL, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Braband.* Zie DOMMEL.

DORNIK, heerl. in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland.* Zie DOORNIK.

DOROSTADUM, naam, onder welken de stad WIJK-BIJ-DUURSTEDE, in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, bij oude schrijvers wel eens voorkomt. Zie WIJK-BIJ-DUURSTEDE.

DOROTHEA, fort in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, bij het d. *Accoda*; 3½ u. O. van Hollandia.

Het fort ligt op eene kleine landtong, die met een zeer smal stuk grond, waarop vele kokosboomen staan, met het vasteland zamenhangt. In de eerste tijden behoorde het, zoo als men zegt, en er zijn redenen om dit te gelooven, aan de Hollanders; die het aan de Brandenburgers overlieten; welke laatste het naderhand, naar alle waarschijnlijkheid, met Hollandia, toen Frederiksburg genaamd, ook wederom aan de Hollanders op den koop hebben toegegeven.

Het is van de zonderbaarste bouworde, die men kan aanwijzen. Naar de landzijde heeft het twee bolwerken, op ieder waarvan vier kleine stukken staan; doch naar de zeezijde heeft het geen andere verdediging van geschut, dan uit eenen eenigen flank, en dus naar die zijde geen de minste verdediging, maar in het begin dezer eeuw was het niet anders dan een onderstutte bouwval te noemen. — Men verbeelde zich een huis van twee verdiepingen, bestaande uit eene, zoo als men het daar noemt, zaal, en twee kamers; terwijl de onderste verdieping, voor pakhuizen, woning voor de bezetting, slavenbewaarplaats, kruidmagazijn, enz. heeft gediend, en dit alles is in het algemeen zoo klein en zoo ellendig, dat men er zich geen gelijkenis van kan voorstellen. De opgang naar het fort is niet gemakkelijk, maar allerwege begroeid. In de nabijheid liggen de puinhoopen van een door de Brandenburgers gebouwd fortje, dat op den laagsten top van kaap Tres-Puntas stond.

DORP, naam, onder welken de heerl. Dorpambacht, in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, ook wel eens voorkomt. Zie Dorp-Ambacht.

DORP of Huis-te-Dorp, voorm. adell. of riddermatig slot in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, heerl. *Dorp-Ambacht*, omtrent 1 u. Z. ten W. van Schipluiden, toegankelijk met eene lange laan, van de westzijde der Oost-Gaach of trekvaart, welke nog heden de Dorpslaan geheeten wordt.

Het slot zelf bestaat sedert vele jaren niet meer, en er is thans niets meer van over, dan een hooge ronde heuvel, met geboomte bezet, rondom in eene diepe gracht gelegen. Daarnevens staat eene deftige boerenwoning, te midden van weilanden, met allerlei wild houtgewas omgeven. Dit huis komt ook wel voor onder den naam van Uitterlier of Uite-lier, waarschijnlijk omdat eene erfdochter uit het adellijke geslacht van Dorp, dat uit den huize van Wassenaar afstamde, aan Gijsbrecht Uitterlier huwende, hem deze goederen, zoo als wij nader zien zullen, ten huwelijk bragt.

Wanneer dit slot verwoest of gesloopt is, vindt men nergens aangeteekend, uit eenige schrijvers zoude men moeten opmaken, dat het nog in het midden der vorige eeuw moet bestaan hebben. Ware het niet, dat men twijfelde, of zij ook onder den naam Dorp van gezegde boerenwoning spraken.

Het slot is het stamhuis geweest van het oude geslacht van Dorp, van hetwelk wij eenige leden in de Vaderlandsche geschiedenis met roem vermeld vinden. Zoo waren twee hunner, Arend van Dorp en Willem van Dorp, teekenaars van het verbond der Edelen, terwijl Frederik van Dorp en zijnen zoon Filips zich bij onderscheidene gelegenheden als dappere helden hebben doen kennen. De jongste zoon van Frederik, insgelijks Frederik genaamd, vertrok in het jaar 1636, als buitengewoon Ambassadeur naar het hof van Zweden en was later Voorzitter van het hof van Holland, terwijl diens zoon Carel Filips van Dorp, in 1682 Raad in den hove van Holland werd, welk ambt hij tot in 1723 met grooten lof bekleedde (1). Het slot Dorp, is meer dan 200 jaren, de woning van dat geslacht geweest, tot dat vrouw Barbara van Dorp, Arends dochter in 1685 of daaromtrent, trouwde met Gijsbert Uitterlier Ridder, als wanneer alle de goederen van die van.

(1) Men zie over de van Dorpen verder Te Water, *Historie van het verbond en smeekschriften der Nederlandsche Edelen*, St. II, bl. 338–345, St. III, bl. 515–519 en St. IV, bl. 435 en over den eerste en de beide laatsten Mr. J. Scheltema, *Staatkundig Nederland*, D. I, 338–346 en D. II, bl. 541.

van Daar, op hunnen zoon Gijsbert kwamen, wiens nakomelingen den toenaam van van Dorp aangenomen hebben, tot dat Ida van Dorp, aan wien dat slot en goed toebehoorde, komende te overlijden, het bij uitersten wille erfelijk naliet, aan haren man Frederik van Renesse van der Aa, die, in het jaar 1609, insgelijks zonder kinderen stervende, het aan zijne tweede vrouw Wilhelmina van Gent in eigendom toewees en naliet.

De heerl. van *Dorp-Ambacht*, en het riddermatige slot Dorp, hebben niet ten allen tijde eenen zelfden bezitter gehad; in den jare 1636 toch was de Heer Tertulliaan van Dorp Heer van Dorp-Ambacht, hoewel het slot Dorp in eigendom behoorde aan den Heer Jacob van Wassenaar van Obdam.

DORP, landstreek in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *'s Gravenhage*, kant. *Naaldwijk*, gem. *St. Maartensregt-en-Dorppolder* in de heerl. *Dorp-Ambacht*; palende N. aan St. Maartensregt, O. aan de Abtswouderpolder, Z. aan den Zouteveenschenpolder en den Duifpolder, W. aan den Dorppolder.

DORP (HET-), geh. in het *Westerkwartier*, prov. *Groningen*, arr. en 4½ u. W. ten N. van *Groningen*, kant. en 2½ u. W. van *Zuidhorn*, gem. en 1 u. N. W. van *Grootegast*, en 1 u. N. ten W. van *Doezum*, waartoe het behoort.

Het ligt aan den Eestweg en den Doezummertogt, en bestaat uit eenige boerderijen op eene kleine hoogte; 5 min. noordelijker ligt de Dorpstertil. Zie dat woord.

DORP (HET NIEUWE-), b. op eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie Nieuwe-Dorp (Het).

DORP (HUIS TE), voorm. adell. h. of riddermatig slot in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Dorp.

DORP-AMBACHT of Dorpsambacht, ook wel Dorppolder en Dorpspolder, of enkel Dorp geheeten, heerl. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *'s Gravenhage*, kant. *Naaldwijk*, gem. *St. Maartensregt-en-Dorppolder*; palende N. aan Schipluiden en St. Maartensregt, O. aan Abtswoude, Z. O. aan Zouteveen en Maasland, Z. aan Maasland, W. aan de Lier.

Zij bestaat uit de landstreek Dorp en een gedeelte van den Dorppolder, bevat noch d. noch geh. De inw. vinden meest in den landbouw hun bestaan, hebbende men er eenen zeer vetten grond en de allerschoonste weiden, waardoor de ingezetenen zich in staat zien het hunne toe te brengen tot den roem der Delftsche boter.

De Herv., die hier wonen, behooren gedeeltelijk tot de gem. van *Schipluiden*, gedeeltelijk tot die van de *Lier*. — De R. K. worden tot de stat. van *Delft* gerekend.

Men heeft in deze heerl. geene school, maar de kinderen gaan te *Schipluiden* of in de *Lier* onderwijs genieten.

Vroeger stond in deze heerl. het adell. slot Dorp. Zie dat art.

Het wapen van Dorp-Ambacht bestaat uit drie leeuwenkoppen van zilver, getongd van keel (rood), op een veld van sabel (zwart), gequartileerd met eenen balk van goud op een veld van keel.

DORPBUURT of Dorpboer, b. in de heerl. *Bredevoort*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en 9 u. Z. O. van *Zutphen*, kant. en 2 u. N. O. van *Aalten*, gem. en tot op ½ u. afstand het d. Winterswijk omringende; met 105 h. en ruim 650 inw.

DORPEN-VAN-REDEMTIE of Dorpen-der-Redemtie, eenige dorpen, die tijdens het bestaan van de Republiek der *Vereenigde Nederlanden*, hier en ginds door het Bisdom *Luik* verstrooid lagen, en alle hooge

heerlijkheden waren, die onder het gebied der Algemeene Staten stonden. Eenigen willen, dat deze dorpen, dewijl zij buiten het grondgebied van Braband lagen, in de Munstersche vredehandeling, tusschen den Koning van Spanje en den Staat, in 1648, alsmede in het partage-tractaat van 1661, waren voorbij gezien en vergeten, en dat om die reden, daarvan in die tractaten geen gewag gemaakt werd. Daarom schijnt het in den aanvang eenigzins twijfelachtig te zijn geweest, tot welk aandeel dier beide mogendheden, namelijk Spaansch of Staatsch, deze dorpen behoorden gerekend te worden, hetgeen ten aanzien van sommigen, vroeger of later, wel eenig verschil gebaard heeft. Het is aanmerkelijk, dat de inwoners dezer dorpen, zich meer dan eenmaal in tijden van oorlog, van die vermeende twijfelachtigheid, tot hun voordeel bediend hebben, door zich, ten eener tijd als Spaansche of Oostenrijksche, en ten anderen tijd als Staatsche onderdanen, en somwijlen zelfs als onderhoorigen des Bisschops van Luik uit te geven, ten einde van inkwartiering, brandschatting, leverantie van fourage en dergelijke oorlogslasten, zoo aan de eene als aan de andere partij bevrijd te blijven. Middelerwijl hadden hunne Hoogmogenden hun regt van oppermagt over deze dorpen, als tot Staats-Braband gerekend, altijd blijven uitoefenen, gelijk dan ook alle uit 's Gravenhage overgebragte plakkaten, in deze zoowel als in alle andere Statendorpen, afgelezen en aangeslagen werden. Zij betaalden desgelijks aan de algemeene Staten, de jaarlijksche lasten, van hunne landerijen; hoewel zij, ten einde aan geen verkooping noch vermindering daarvan, onderhevig te zijn, hun aandeel in deze lasten voor eene jaarlijksche vaste somme gelds geredimeerd, dat is, afgekocht hebben, hetwelk de reden zijn zal, waarom zij de Dorpen van Redemtie genoemd werden. Daartoe behoorden: Hermal (Fr. Hermalle), Moppertingen, Nederheim, Peen, Rutten (Fr. Russon), Hopertinge, Veulen (Fr. Fologne) en Falais, van welke echter thans geen meer tot ons koningrijk gerekend worden.

DORPMANSZIJL, zijl of sluis bij de vesting *Delfzijl*, prov. *Groningen*. Zie Dorpster-zijl.

DORPPOLDER, naam, onder welken de heerl. Dorp-Ambacht, in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, veelal voorkomt. Zie Dorp-Ambacht.

DORPPOLDER, pold. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *'s Gravenhage*, kant. *Naaldwijk*, gedeeltelijk gem. de *Lier*, gedeeltelijk gem. *St. Maartensregt-en-Dorppolder*; palende N. aan den Groenenveldschenpolder en den Hodenpijlschenpolder, O. aan de Oost-Gaach, die hem van de landstreek Dorp scheidt, Z. W. aan den Kralingschenpolder en W. aan den Oude-Lierpolder.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 500 bund. Het land wordt door twee molens van het overtollige water ontlast.

DORPS-AMBACHT, heerl. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Dorp-Ambacht.

DORPSPOLDER, naam, onder welken de heerl. Dorp-Ambacht, in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, wel eens voorkomt. Zie Dorp-Ambacht.

DORPSPOLDER, pold. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Dorppolder.

DORPSTER-TIL, brug in het *Westerkwartier* der prov. *Groningen*, over het trekdiep van Stroobos op Groningen, ½ u. O. van eerstgemelde plaats, 5 min. N. van het geh. Dorp, gem. *Grootegast*, waarvan zij haren naam ontleent.

DORPSTER-ZIJL, voorheen ook Dorpmans-Zijl, zijl of sluis bij de vesting Delfzijl, prov. *Groningen*, 1 u. O. van Appingedam

van Dorp, op hunnen zoon Gijsbert kwamen, wiens nakomelingen den toenaam van van Dorp aangenomen hebben, tot dat Ida van Dorp, aan wien dit slot en goed toebehoorde, komende te overlijden, het bij uitersten wille erfelijk naliet, aan haren man Frederik van Renesse van der Aa, die, in het jaar 1609, insgelijks zonder kinderen stervende, het aan zijne tweede vrouw Wilhelmina van Gent in eigendom toewees en naliet.

De heerl. van *Dorp-Ambacht*, en het riddermatige slot Dorp, hebben niet ten allen tijde eenen zelfden bezitter gehad; in den jare 1636 toch was de Heer Tertulliaan van Dorp Heer van Dorp-Ambacht, hoewel het slot Dorp in eigendom behoorde aan den Heer Jacob van Wassenaar van Obdam.

DORP, landstreek in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *'s Gravenhage*, kant. *Naaldwijk*, gem. *St. Maartensregt-en-Dorppolder* in de heerl. *Dorp-Ambacht;* palende N. aan St. Maartensregt, O. aan de Abtswouderpolder, Z. aan den Zouteveenschenpolder en den Duifpolder, W. aan den Dorppolder.

DORP (HET-), geh. in het *Westerkwartier*, prov. *Groningen*, arr. en 4½ u. W. ten N. van *Groningen*, kant. en 2½ u. W. van *Zuidhorn*, gem. en 1 u. N. W. van *Grootegast*, en 1 u. N. ten W. van *Doezum*, waartoe het behoort.

Het ligt aan den Eestweg en den Doezummertogt, en bestaat uit eenige boerderijen op eene kleine hoogte; 5 min. noordelijker ligt de Dorpstertil. Zie dat woord.

DORP (HET NIEUWE-), b. op eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie Nieuwe-Dorp (Het).

DORP (HUIS TE), voorm. adell. h. of riddermatig slot in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Dorp.

DORP-AMBACHT of Dorpsambacht, ook wel Dorppolder en Dorpspolder, of enkel Dorp geheeten, heerl. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *'s Gravenhage*, kant. *Naaldwijk*, gem. *St. Maartensregt-en-Dorppolder;* palende N. aan Schipluiden en St. Maartensregt, O. aan Abtswoude, Z. O. aan Zouteveen en Maasland, Z. aan Maasland, W. aan de Lier.

Zij bestaat uit de landstreek Dorp en een gedeelte van den Dorppolder, bevat noch d. noch geh. De inw. vinden meest in den landbouw hun bestaan, hebbende men er eenen zeer vetten grond en de allerschoonste weiden, waardoor de ingezetenen zich in staat zien het hunne toe te brengen tot den roem der Delftsche boter.

De Herv., die hier wonen, behooren gedeeltelijk tot de gem. van *Schipluiden*, gedeeltelijk tot die van de *Lier*. — De R. K. worden tot de stat. van *Delft* gerekend.

Men heeft in deze heerl. geene school, maar de kinderen gaan te *Schipluiden* of in de *Lier* onderwijs genieten.

Vroeger stond in deze heerl. het adell. slot Dorp. Zie dat [illegible]

Het wapen van Dorp-Ambacht bestaat uit drie leeuwenk[illegible] zilver, getongd van keel (rood), op een veld van sab[illegible] tileerd met eenen balk van goud op een veld [illegible]

DORPBUURT of Dorpboer, b. in de [illegible] *land*, kw., distr., arr. en 9 u. Z. [illegible] N. O. van *Aalten*, gem. en [illegible] omringende; met 105 h. en [illegible]

DORPEN-VAN-REDEMTIE [illegible] die tijdens het bestaan van de [illegible] hier en ginds door het Bisdom [illegible]

DORSCHEVEEN, pold. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie DORSSCHEWAARD.

DORSELEIND, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Braband*, *Eerste* distr., arr. en 3¼ u. N. O. van *'s Hertogenbosch*, kant., gem. en ¼ u. N. van *Oss*.

DORSSCHEWAARD, DORSEWAARD, DORDSCHEWAARD of DORSCHEVEEN, pold. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Utrecht*, kant. *Loenen*, gem. *Vreeland*; palende N. O. aan het Prutpoldertje, O. aan de uitgeveende plassen van Kortenhoef, Z. aan het d. Vreeland, W. en N. W. aan de Vecht.

DORST, bij sommigen wel eens DORSTEN geschreven, d. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord Braband*, arr. en 1 u. O. van *Breda*, kant. gem. en 1¼ u. Z. van *Oosterhout*.

De inw., die alle R. K. zijn, maken eene par. uit, welke tot het apost. vic. en dek. van *Breda* behoort, en door eenen Pastoor bediend wordt. De kerk aan den H. MARCULPHUS of St. MARCOEN toegewijd, is in het jaar 1835 geheel nieuw gebouwd, ter plaatse waar vroeger eene kapel gestaan had, welke aldaar door N. VAN DORST, Kannunnik van Utrecht gesticht, en bij zijnen uitersten wil met vele goederen begiftigd was. Deze kapel was geheel vervallen en er stonden slechts nog eenige muurbrokken van, toen men de tegenwoordige kerk begon te bouwen, hebbende de R. K. tot het opgemelde jaar steeds hunne godsdienst in eene huiskerk geoefend, welke mede aan den H. MARIULPHUS toegewijd was, en thans dient tot woning van den Pastoor. Vóór de tegenwoordige kerk, welke in de Dorische orde gebouwd is, staat eenen fraaijen toren.

DORSTENBURG, voorm. vest. in *Oost-Indië*, op het *Moluksche* eil. *Benoa*.

Zij was in het jaar 1653 door den Landvoogd DE VLAMING opgeworpen.

DORSTHUIZEN, adell. h. op de *Veluwe*, prov. *Gelderland*. Zie DORTHUIZEN.

DORSTMAN-PLAAT, droogte, prov. *Zeeland*, aan den zuidwesthoek van het eil. *Tholen*, langs de Ooster-Schelde.

DORT, DORTH of DORTHA, riviertje, dat volgens sommigen, voor den watervloed van 18 November 1421, zoude gevloeid hebben in den *Groote-Zuidhollandsche-waard*, en waarvan de stad Dordrecht haren naam zoude ontleend hebben. Doch hiervan kan men volstrekt geen zeker bewijs bijbrengen.

DORT, verkorte naam van de stad DORDRECHT, op het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*. Zie DORDRECHT.

DORT, buurs. en adell. h. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie DORTH.

DORT (KRING-VAN-), buurs. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie DORTH.

DORTERHOEK, buurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr., kant. en 1¼ u. O. ten Z. van *Deventer*, gem. en ¼ u. Z. van *Bathmen*.

DORTH, DORT, of KRING-VAN-DORTH, buurs. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., dist., arr., kant. en 2 u. N. N. O. van *Zutphen*, gem. en 1½ u. N. O. van *Gorssel*.

Deze buurs. is eene heerl., welke tot in 1822 eene afzonderlijke gem. uitmaakte, doch toen met Gorssel vereenigd werd. Men heeft er 44 h., waaronder het adell. h. Dorth (zie het volgende art.), en telt er 300 inw.

De heerl. DORTH wordt thans in eigendom bezeten door den Heer LAURENS KLEYN, woonachtig op het Huis Dorth.

DORTH, adell. h. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr., kant. en 2 u. N. N. O. van *Zutphen*, gem. en 1½ u. N. O. van *Gorssel*, in de buurs. *Dorth*.

Het besiaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 310 bund. 28 v. r. 40 v. ell., en werdt thans in eigendom bezeten en bewoond door den Heer [illegible].

DORTH, volgens sommigen, eene voorm. riv. in den *Groote-Zuidhollandsche-waard*. Zie Dort.

DORTH (KRING-VAN), buurs. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie Dorth.

DORTHA, volgens sommigen, een voorm. riviertje in den *Groote-Zuidhollandsche-waard*. Zie Dort.

DORTHSCHE-BEEK of Voorster-beek, beek in de prov. *Gelderland* en *Overijssel*, welke in het graafs. *Zutphen*, in de buurs. *Ampsen*, onder *Laren*, haren oorsprong neemt, voorts met eenen noordwestelijken loop door de gem. Laren, Verwolde en Gorssel, tot voorbij het Huis Dorth vloeit, van daar eerst in eenen westelijke en daarna in eene eenigzins meer noordwaartsche rigting, langs de gem. Bathmen en Diepenheim vloeijende, de grensscheiding tusschen Gelderland en Overijssel uitmaakt. Bij het Tolhuis ontlaste zich door het verlaat een gedeelte van het water der Schipbeek in deze beek, welke vervolgens met eene westelijke rigting, bij het Koerhuis, in den IJssel valt.

DORTHUIZEN, Dortshuizen of Bosloo, adell. h. op de *Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, arr. en 7 u. N. ten O. van *Arnhem*, kant. en 3 u. O. ten Z. van *Apeldoorn*, gem. en ½ u. N. W. van *Voorst*.

DORTMOND, geh. in den *Zwijndrechtsche-waard*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en ½ u. W. van *Dordrecht*, gem. *Groote-Lind-en-Dortmond*.

Het ligt op de gronden, waar voorheen het d. *Dordmonde* gestaan heeft, dat door eenen vroegeren watervloed, in het laatst der twaalfde eeuw, geheel is weggespoeld.

Men heeft er eene visscherij, zich uitstrekkende van den Dubbel tot aan het Huis te Meerdervoort.

DORTSHUIZEN, adell. h. op de *Veluwe*, prov. *Gelderland*. Zie Dorthuizen.

DORTSMONDE, voorm. d. in den *Grooten-Zuidhollandschen-waard*, prov. *Zuid-Holland*. Zie Dordsmonde.

DOSTERT, geh. in de heerl. *Beaufort*, grooth. *Luxemburg*, arr. en 2½ u. Z. O. van *Diekirch*, kant. en 1 u. N. W. van *Echternach*, kw. en 4 u. N. ten W. van *Grevenmacher*, gem. en ½ u. N. W. van *Berdorf*.

DOTECHEM, Dotekem of Doetichem, oude namen van de st. Doetinchem, in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie Doetinchem.

D'OTHAN, verl. houtgr. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de houtgr. Rama, benedenwaarts aan de verl. houtgr. Fridericigunst.

DOTING, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Baglen*, Z. W. van de riv. Koedik.

DOTINGA of Dodinga, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Oost-Dongeradeel*, arr. *Leeuwarden*, kant. *Dockum*, ten Z. W. van *Engwierum*, waartoe zij behoorde.

DOTINGA, ook wel Groot-Dotinga of het Roodhuis, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Menaldumadeel*, arr. *Leeuwarden*, kant: *Berlikum*, 5 min. N. van *Dronrijp*, waartoe zij behoorde.

Het is thans eene boerenhoeve aan den nieuwen straatweg van Leeuwarden op Harlingen.

DOTINGA, ook wel Klein-Dotinga, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Menaldumadeel*, arr. *Leeuwarden*, kant. *Berlikum*, 5 min. Z. van *Marssum*, waartoe zij thans als boerenhoeve behoort.

DOTINGA (GROOT-), voorm. state, prov. *Friesland*. Zie Dotinga.

DOTINGA (KLEIN-), voorm. state, prov. *Friesland*. Zie Dotinga.

DOTTINGHEM, oude naam van de stad Doetinchem, in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie Doetinchem.

DOUG'ONG, ook wel Dongong gespeld, d. in *Oost-Indië*, resid. *Djocjokarta*.

Den 15 Julij 1826 werd, in de nabijheid van deze plaats, de colonne van den Kolonel Cochius door eenige honderden muitelingen aangevallen. Zij schenen het voornemen te hebben, om tusschen Leben-Boulon en het gebergte noordoostwaarts op te trekken; dan zulks werd hun belet door de op hen afgezondene detachementen, onder de bevelen van den Majoor Sollewijn, den Kapitein Wagener en den Eersten Luitenant van Ingen, op de aannadering van welke de vijand met overhaasting in het gebergte vlugtte, werwaarts de onzen hem een eind weegs vervolgden.

DOULA-DOULO, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, in de *Padangsche-Bovenlanden*.

DOUMA, Douwma of Douwema, voorheen Gerbada, voorm. adell. state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Ferwerderadeel*, ¼ u. ten Z. W. van het d. *Hallnm*, waartoe het behoorde, in de buitenbuurt *Zwartewoude*, aan de Hallumer trekvaart.

Ter plaatse, waar zij gestaan heeft, wordt tegenwoordig eene boerderij gevonden.

DOUMA, Douwma of Douwema, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Tietjerksteradeel*, ¼ u. Z. van *Garijp*, waartoe zij behoorde.

DOUMA, Douwma of Douwema, voorm., denkelijk eigenerfde en geen adellijke state, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Barradeel*, 25 min. van *Sexbierum*.

Het is thans eene fraaije boerenplaats, met een buitenverblijf toebehoorende aan Mevr. de weduwe en erven Hannema van Harlingen.

DOUMA, Douwma of Douwema, state, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Doniawarstal*, arr. en 2 u. Z. Z. O. van *Sneek*, kant. en 3 u. N. van *de Lemmer*, in *Langweer*.

Het is thans een fraai modern landhuis, dat bewoond wordt door den Heer Douwe Ruitinga, Rijks-Ontvanger te Langweer.

DOUMA, Douwma of Douwema, voorm. adell. state, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Utingeradeel*, onder het behoor van het d. *Akkrum*, ofschoon zij aan Irnsum lag, en alleen door de vaart van dat d. was afgescheiden.

Deze state werd, in het jaar 1516, door Floris van Egmond, Graaf *van Buren*, Stadhouder van Karel, Aartshertog *van Oostenrijk*, belegerd en na eenen hardnekkigen tegenstand veroverd, bij welke gelegenheid hij Epo Douma en diens zwager Abbe Heringa gevangen kreeg, die beide niet lang daarna te Harlingen onthoofd werden.

DOUMA, Douwma of Douwema, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Utingeradeel*, 10 min. ten W. van *Oldeboorn*, waartoe zij behoorde.

Deze state werd, in 1481, door de Leeuwarders afgebroken, doch, hersteld zijnde, later bewoond door den beroemden Staatsman Jancke Douwama. Ter plaatse, waar zij gestaan heeft, ziet men thans eene boerenhuizinge.

Eene der bovengemelde staten is het stamhuis geweest van het in de geschiedenis bekende geslacht van Douma, ook Douwma of Douwema gespeld, dat reeds lang vóór de onlusten der Schieringers en Vetkoopers in magt en aanzien was, en van hetwelk wij vier leden: Douwe Douma, Ero Douma, Foppe Douma en Idzard Douma, als teekenaars van het verbond der Edelen vermeld vinden; terwijl Jancke Douma, of zoo als hij zich schreef Douwama, reeds in het begin der zestiende eeuw, zoowel door pen en degen, als door zijn lot, was vermaard geworden (1).

DOUMANUIFTE, st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, kon. *Assiantie*, 8 m. N. W. van *Commassie*, aan de *Ofim*, welke men voor eenen tak van de *Chama* houdt.

DOUMA-STATE, staten, prov. *Friesland*. Zie Douma.

DOUMELDANGE, Fransche naam van het geh. Dommeldingen, in de heerl. *Heistorf*, groeth. *Luxemburg*. Zie Dommeldingen.

DOUMINA, volk in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, kon. *Assiantie*.

DOUMPASSEE of Dumpassee, st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, kon. *Assiantie*, in eigenlijk *Assiantie*, 6° 11′ 30″ N. B., 17° 54″ O. L. met weverijen en andere handwerken.

DOURGA, riv. op *Nieuw-Guinea*, in het jaar 1826, door den Luitenant ter zee der 1e klasse D. H. Kolff ontdekt, die er de monding van opgeeft, op 7° 12′ Z. B. en 156° 28′ O. L.

Aan de zuidzijde vond hij den wal laag en moerassig met hooge boomen begroeid. Tegen den kant, op ½ kabellengte van de boomen, loodde men 3 en in het midden der rivier 7 en 8 vademen water. De noordelijke oever was vaster en hooger dan de zuidelijke. De stroom liep vrij geregeld op en af, doch de afloop was het sterkst. De rivier was verbazend vischrijk, en het strand als bedekt met gevogelte, veel overkomst hebbende met witte eenden, ganzen, watersnippen en dergelijke. De rivier was aan den mond, even als 7 mijl hooger op, naar gissing 1½ mijl breed. De afloopende stroom was aan den zuidkant minder sterk dan aan de overzijde, waar die op 3 mijl berekend werd. De ebbe en vloed maakte 10 voet verschil. Onder de kleine kreekjes, die hier en daar in den oever zigtbaar waren, vond men er slechts een, omtrent op 4 mijlen afstands van zee, waaruit zoet water stroomde. Dit kreekje met de jol een eindwegs opgevaren zijnde vond men weldra zandgrond met ondoordringbaar bosch. Nergens ontdekte men de minste teekenen van bevolking, uitgezonderd in het opvaren, een paar oude vermolmde, van uitgeholde boomstammen, vervaardigde, kanoos, welke half onder het slijk bedolven waren. Aan de onbeschroomheid van het gevogelte scheen het, dat deze rivier zelden of nooit door menschen bevaren, of de oevers door hen bezocht werden (2).

DOUVE, geh. in de heerl. *'s Hertogenrade*, prov. *Limburg*, distr., arr. en 4 u. N. O. van *Maastricht*, kant. en 1½ u. Z. Z. O. van *Sittard*, gem. *Merkelbeek*.

DOUVEREN, oude naam van het d. Doeveren, in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Braband*. Zie Doeveren.

---

(1) Men zie over de vier eerste J. W. te Water, *Historie van het Verbond der Edelen*. St. II, bl. 346–350; en over den laatste Mr. J. Scheltema, *Staatkundig Nederland*. D. I, bl. 296, almede het eerste deel der *werken van het Provinciaal Friesch Genootschap*, waarin zijne geschriften zijn uitgegeven.

(2) Zie D. H. Kolff, *Reize door den weinig bekenden Zuidelijken Molukschen Archipel en langs de geheel onbekende zuidwestkust van Nieuw-Guinea*, bl. 348–350.

DOUWEHOOFD, steenendam, in het *Westerkwartier*, prov. *Groningen*, in den mond van de *Hunse*, in het jaar 1808 ter voorkoming van de afspoeling van het Ruigezand opgeworpen.

DOUWEMA, staten, prov. *Friesland*. Zie DOUMA.

DOUWEN, geh. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, arr. en 6 u. W. ten N. van *Appingedam*, kant. en 2½ u. W. ten N. van *Onderdendam*, gem. en ½ u. Z. O. van *Leens*; met eene brug over het trekdiep van Ulrum naar Groningen, de Douwenstertil genoemd.

DOUWENSTER-TIL, brug in *Hunsingo*, prov. *Groningen*. Zie het vorige art.

DOUWES-MEERTJE of eigenlijk GROOT-HENDRIK-DOUWES-MEER, meertje in de Friesche griet. *Opsterland*, onder *Sigerswolde*, op de grenzen tusschen de prov. Friesland en Groningen, Z. van de Friesche palen.

DOUWMA, staten, prov. *Friesland*. Zie DOUMA.

DOVEN (DE), landg., gedeeltelijk op den *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*, arr. en 4 u. W. van *Arnhem*, kant., gem. en ½ u. W. van *Wageningen*, gedeeltelijk in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. en 5 u. Z. Z. O. van *Amersfoort*, kant., gem. en ½ u. O. van *Rhenen*, nabij de Grebbe.

Dit landg., bestaande in heerenhuis, met schuur en hooi- of korenbergen, benevens het huis genaamd de Kleine-Doven, uiterwaarden, boomgaarden, houtgewas, wei- en bouwland, beslaat eene oppervlakte van 85 bund. 10 v. r. 80 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door Vrouwe F. A. C. VAN DER VEECKEN, weduwe van den Heer Mr. A. J. J. H. VERHEIJEN, woonachtig te Boxmeer, prov. Noord-Braband.

DOVEN (DE KLEINE-), buit. gedeeltelijk op den *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*, arr. en 4 u. W. van *Arnhem*, kant., gem. en ½ u. W. van *Wageningen*; gedeeltelijk in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. en 5 u. Z. Z. O. van *Amersfoort*, kant., gem. en ½ u. O. van *Rhenen*, nabij de Grebbe.

Het maakt een gedeelte uit van het landgoed *de Doven*, en beslaat eene oppervlakte van 89 v. r. 20 v. ell.

DOVEREN, d. in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Braband*. Zie DOEVEREN.

DOVEREN (POLDER-VAN-), pold. in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Braband*. Zie DOEVEREN (POLDER-VAN-).

DOVEREN (SCHANS-OP-), voorm. schans in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Braband*. Zie DOEVEREN (SCHANS-VAN-).

DOWA, klip in *Oost-Indië*, in de *Zee van Java*, bij de Noordkust van het *Sundasche* eil. *Java*; 6° 34′ Z. B. 128° 59′ 15″ O. L.

DOWENTA, eil. in *Oost-Indië*, in den *Sundaschen Archipel*, aan de Westkust van het eil. Borneo; 1° 15′ Z. B. 125° 59′ 15″ O. L.

DOYEM, geh., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*. Zie DOIJEM.

DOYEMERSVAART of DOYUMERVAART, water, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*, dat uit de Tjummervaart zuidwestwaarts naar Doyem en de Vlaren loopt.

DOYUM, geh., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*. Zie DOIJEM.

DOYUMERVAART, water, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*. Zie DOYEMERVAART.

DRAAI, naam, welke de landlieden gemeenlijk geven aan het d. NIEUWER-TER-AA, in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie AA (NIEUWER-TER-).

DRAAIBRUG, geh. in *Staats-Vlaanderen*, in *Aardenburger-Ambacht*, prov. *Zeeland*, arr. en 6 u. Z. W. van *Middelburg*, distr., kant. en ¼ u. O. van *Sluis*, gem. en ¼ u. N. van *Aardenburg*, aan den weg van Sluis op Oostburg.

Dit geh. ontleent zijnen naam van eene aldaar liggende brug. Zie het volgende art.

DRAAIBRUG, brug in *Staats-Vlaanderen*, in *Aardenburger-Ambacht*, prov. *Zeeland*, gem. en ¼ u. N. van *Aardenburg*.

Het was eene zeer lange brug, tusschen den Wester-Eedepolder en den Izabellepolder, over de Aardenburgerhaven, van welke een gedeelte kon opengedraaid worden tot doorvaart der schepen. Toen in 1807 die haven ingedijkt werd, was zulks onnoodig. Bij het leggen van den straatweg, in 1818, werd die brug reeds zeer veel ingekort.

Hier viel den 30 October 1830, eene schermutseling voor, tusschen 25 man van de Nederlandsche troepen, onder de bevelen van den 1^en^ Luitenant der vijfde Afdeeling Kerckoirlé en een paar honderd Belgische muitelingen, waarbij deze laatsten op de vlugt gedreven werden. Des avonds van dienzelfden dag liet de Overste Ledel de brug afbreken, om niet door de Belgen overvallen te worden. Bij de laatste herstelling is zij weder zoo veel ingekort, als de afwatering der polders gedoogde, zoo dat zij thans maar weinige ellen lang is.

Bij deze brug is een klein gehucht ontstaan, uit eene herberg, eenen molen en een paar huizen bestaande, hetwelk mede den naam van Draaibrug blijft dragen.

DRAAIJERIJ, geh. in *Westerwolde*, prov. *Groningen*, arr., kant. en ruim 1 u. O. Z. O. van *Winschoten*, grootendeels gem. en 1 u. N. W. van *Bellingwolde*, en voor een zeer klein gedeelte onder en 1 u. N. N. O. van *Blijham*, gem. *Wedde*, aan de breede Æstroom. Men telt er 5 h. en 30 inw., van welke slechts 1 h. met 3 inw., onder *Blijham*.

DRAAKENBURG, riddermatige hofstad in *Eemland*, prov. *Utrecht*. Zie Drakenburg.

DRAAKENSTEIN, riddermatige hofstad in *Eemland*, prov. *Utrecht*. Zie Drakenstein.

DRACHT, weg in *Drechterland*, prov. *Noord-Holland*, van de gem. Schellinkhout naar de gem. Zwaag loopende, en de d. Wester-Blokker en Ooster-Blokker van een scheidende.

DRAGT, oude naam van de riviertjes, die het vlek *Dragten*, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Smallingerland*, ten Z. en N. omvatten, thans de Dreit en de Burmania-sloot genoemd.

DRAGTEN, vl., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Smallingerland*, arr. en 4¼ u. O. N. O. van *Heerenveen*, kant. en 1¼ u. N. ten O. van *Beetsterzwaag*; 5 u. Z. O. van Leeuwarden.

Het maakte voorheen twee d. uit, als: Noorder-Dragten, dat ten N. en Zuider-Dragten, dat ten Z. van de Dragtstervaart gelegen was, welke d., tot in het jaar 1641, slechts kleine boerenstreken of gehuchten waren; doch, nadat er in dit jaar eene vaart gegraven was, begonnen deze geh., door de toenemende vergraving van de omliggende hooge veenen, zoodanig in welvaart toe te nemen, dat zij zich, in 1667, kerkelijk van de gem. *Boornbergum-en-Korte-Hemmen*, waartoe zij totdusverre behoord hadden, afzonderden en eene kerkel. gem. op zich zelve begonnen uit te maken, die twee kerken had, ééne te Noorder-Dragten en ééne te Zuider-Dragten. Daar echter de bevolking meer en meer aangroeide, werden

de beide kerken te klein, om de toehoorders bij de godsdienstoefening te kunnen bevatten, waarom men in het jaar 1743 besloot, de oude kerken af te breken en ééne nieuwe kerk te bouwen, aan de vaart, in het gebuurte. Dit groote, schoone en bloeijende vlek beslaat thans, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 3247 bund. 68 v. r. 50 v. ell., en telt, met de voorm. dorpen Noorder-Dragten, waartoe ook de b. de Folgeren en het geh. de Compagnie gerekend worden, en Zuider-Dragten, 600 h. en 4500 inw., die, sedert dat de hooge veenen hier afgegraven zijn, meest in den landbouw hun bestaan vinden; terwijl men er drie scheepstimmerwerven, 6 leerlooijers, 28 metselaars en timmerlieden, 4 grutters, 85 schippers, 5 smeden, 2 lijndraaijers, 7 wevers, 5 uurwerkmakers, 1 cichoreidrogerij, 3 kalkbranderijen, 3 molens enz. heeft; ook wordt er veel handel gedreven.

De Herv., die hier 3000 in getal zijn, maken, zoo als wij hierboven gezien hebben, sedert 1667 eene gem. uit, welke tot de klass. van *Leeuwarden*, ring van *Bergum*, behoort. De eerste, die in deze gem. het leeraarsambt heeft waargenomen, is geweest Petrus Overney, die in het gezegde jaar van Gaastmeer herwaarts beroepen werd, doch in hetzelfde jaar, den 3 November, overleden is De kerk, welke den 10 November 1743 werd ingewijd, pronkt met fraai geschilderde glazen en een orgel, welk laatste er in het jaar 1820 is aangebragt. Tegen de kerk staat de dorpstoren, welke in het jaar 1765 van een uurwerk voorzien is.

De Doopsgez. hadden vroeger te Zuider-Dragten eene zoogenaamde Vermaning; terwijl de Oude-Vlamingen, in het jaar 1708, nog een afzonderlijk kerkgebouw, te Noorder-Dragten, gesticht hebben. In 1788 werd dit laatste en in 1790 de vermaning afgebroken, waarop in het laatste jaar door de Doopsgez. ingezetenen van Dragten en *Ureterp*, die zich tot ééne gem. vereenigd hadden, eene nieuwe en fraaije kerk in het gebuurte van Dragten gesticht werd. Tot het jaar 1809 werd deze kerk nog door Liefdepredikers bediend, doch toen werd aldaar tot vasten Predikant beroepen Jan Plantinus, die er thans nog in bediening is. — R. K. zijn er niet.

Men heeft te Dragten vier scholen, die gezamenlijk door een gemiddeld getal van 500 leerlingen bezocht worden. — Er is den 3 Augustus 1806 een Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen* opgerigt, dat thans 105 leden telt.

Dragten is de hoofdpl. der griet., en heeft, in het jaar 1830, een fraai grietenijhuis bekomen; terwijl, in het jaar 1837, de Baron M. P. D. van Harinxma Thoe Slooten, een schoon huis, met eenen fraaijen aanleg, aan den Zuider-Lijkweg gesticht heeft.

Men houdt er twee beestenmarkten, de eene den laatsten Woensdag in Mei en de tweede den laatsten Woensdag in October. De paardenmarkt valt in daags na de beestenmarkt. Ook is er eene weekmarkt, op Donderdag (1).

DRAGTEN (NOORDER-), voorm. afzonderlijk d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, arr. en 5 u. N. O. van *Heerenveen*, kant. en 1½ u. N. ten O. van *Beetsterzwaag*; met 400 h. en 3000 inw., thans met het voorm. d. Zuider-Dragten vereenigd tot het vl. *Dragten*.

---

(1) Men leze verder over dit vlek: J. G. van Blom, *de Opkomst van het vlek* Dragten, *in de provincie Friesland, te Leeuwarden bij* W Eekhoff, 1840, met belangrijke geschiedkundige aanteekeningen, eene kaart en eene plaat.

Vroeger stond hier eene kerk, welke in 1641 gebouwd was, doch noch toren noch orgel had, en in 1743 is afgebroken. — Men heeft er 3 scholen, welke gemiddeld door een getal van 450 leerlingen bezocht worden.

DRAGTEN (ZUIDER-), voorm. afzonderlijk d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, arr. en 4½ u. N. O. van *Heerenveen*, kant. en 1½ u. N. ten O. van *Beetsterzwaag*; met 200 h. en 1800 inw., thans met het voorm. d. NOORDER-DRAGTEN vereenigd tot het vl. *Dragten*.

Hier stond voorheen eene kerk, welke in 1148 gesticht was. Dit gebouw, waarin noch toren noch orgel gevonden werd, is in 1743 afgebroken.

De school, die, nadat zij vroeger vertimmerd en vergroot was geworden, in het jaar 1835 afbrandde, is toen door eene nieuwe en nette school vervangen, welke gemiddeld door een getal van 80 leerlingen bezocht wordt.

DRAGTSTERVAART, een in 1641 gegraven kanaal, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Smallingerland*, dat uit het vlek *Dragten* met eene regte westelijke strekking naar de *Dreit* loopt, waarin zij zich door een verlaat ontlast.

DRAKENBURG, oudtijds mede wel DRAKENBORGH gespeld, ook wel genoemd DRAKENSTEIN-BIJ-EEMNES (ter onderscheiding van *Drakenstein-de-Vuursche*), riddermatige hofstad in *Eemland*, prov. *Utrecht*, arr., kant. en 2½ u. N. W. van *Amersfoort*, gem. en ½ u. W. van *Baarne*.

Dit goed was reeds in het jaar 1340 voor riddermatig bekend. De toenmalige bezitter schijnt den naam van DRAAKENBURG aangenomen te hebben. Na hem is dit huis, den 4 Februarij 1394, door FREDERIK VAN BLANKENHEIM, een en vijftigsten Bisschop van Utrecht, verleid op FREDERIK VAN DRAAKENBURG, in wiens oud en adellijk geslacht het gebleven is, tot dat JOSINA VAN DRAAKENBURG het, door huwelijk, overbragt aan den Ridder DIRK VAN ZUILEN, Heer *van Zevender en de Haar*, die het huis bezat, toen het, in den jare 1536, door de Staten van Utrecht, voor eene ridderhofstad verklaard werd. Van dien tijd af is DRAAKENBURG onderscheidene malen verleid op Heeren uit den huize VAN ZUILEN VAN DE HAAR, die het bezeten hebben tot den 5 Mei 1672, wanneer de Voogden van Vrouwe GISBERTA ANTONIA VAN RENESSE VAN ZUILEN VAN DE HAAR het, bij hare minderjarigheid, opdroegen, aan den Luitenant-Admiraal WILLEM JOSEPH Baron VAN GENT. Deze, kort daarna, in eenen zeeslag tegen de Engelschen, den 7 Junij van datzelfde jaar, manmoedig vechtende, gesneuveld zijnde, is zijn oudste zoon, NICOLAAS VAN GENT, in 1674, er mede beleend geworden; na wiens overlijden Mr. DAVID TEN HOVE, Momber van Gelderland, als gestelde Curator over zijnen boedel, de beleening den 5 September 1710 ontving en ten zelfden dage weder opdroeg aan GEORGE ROETERS, die de hofstad door koop verkregen had. In den jare 1768 geschiedde de beleening daarvan op Jonkheer PIETER Baron VAN RHEEDE VAN OUDSHOORN TOT NEDERHORST, Heer *van Oudshoorn en Gnephoek*.

DRAKENBURG was eene fraaije lustplaats, met een ouderwetsch gebouw, van eene zeldzame gedaante, hebbende van voren, boven den ingang, een spits torentje, dat uitstak boven de trapgevels, die er, ter wederzijde, vrij wat van afstonden. Dit gebouw werd in de vorige eeuw afgebroken. Naderhand is er een ander huis gebouwd, dat weder in het jaar 1811 gesloopt werd en vervangen is door een gewoon buitenhuis.

DRAKENSTEIN, anders genaamd de Oude Hofstede, meestal echter de Drakenstein-de-Vuursche geheeten, ter onderscheiding van *Drakenburg*, dat ook wel *Drakenstein-bij-Eemnes* geheeten wordt, riddermatige hofstad in *Eemland*, prov. *Utrecht*, arr., kant. en 2½ u. W. van *Amersfoort*, gem. en 5 min. O. van *de Vuursche*, met welke heerl. zij, zoo ver men uit de oudste papieren kan opmaken, steeds vereenigd was.

Dit goed strekt zich noordwaarts tot de Hilversumsche heide, oostwaarts tot Eemnes-Binnendijks, Zuidwaarts tot de Bildt en westwaarts tot de Gooische heide.

Uit oude papieren blijkt, dat deze hofstad in het jaar 953, is bezeten geweest door Keizer Otto, die het aan Baldrik, den vijftienden Bisschop van Utrecht, overdroeg. Coenraad, de twee en twintigste Bisschop, bezat het in het jaar 1085. Na hem is het gekomen aan het kapittel van St. Jan te Utrecht, welke Warnard van Drakenburg daarmede beleende, naar wien deze ridderhofstad oudtijds ook den naam van Warnardshofstede droeg. In het geslacht van dien Heer bleef het huis tot den jare 1546, wanneer Jan van Culemborg daarmede verleid werd. In het jaar 1571, kwam het aan Vrouwe Johanna van Culenborg, huisvrouw van Karel van Bourgondië, Heer *van Sommelsdijk en St. Annaland*, en na haren dood, in het jaar 1597, aan haren zoon Jan van Bourgondië, Heer *van Zevenhuizen*, die het in het jaar 1610 opdroeg aan Mr. Simon van Veen, Raadsheer in den Hoogen Raad van Holland. Deze liet het in het volgende jaar na, aan zijnen zoon ook Simon geheeten, van wien het gekomen is aan Ernst van Reede, Heer *van Vuursche*. Het kapittel van St. Jan ontsloeg het huis van de leenroerigheid, ten behoeve van dezen Heer, die het wederom opdroeg aan Prins Frederik Hendrik, als Graaf *van Buren*, en het ten dage van de opdragt wederom van hem ter leen ontving, gelijk de leenbrieven luiden, » met de hooge en lage Jurisdictie en heerlijkheid van de » Vuursche, mitsgaders de hooge heerlijkheid en Ridderhofstad van » Draakstein." Zijn zoon Gerard van Reede, na hem met het huis beleend, werd daaruit in den jare 1642 in de Ridderschap der provincie Utrecht beschreven. In het jaar 1672, geschiedde de beleening op Johan Reinst, na hem op zijne weduwe Vrouwe Eva Hooftman, in den jare 1750, op Jan Karel Bauckman Wuytiers, Heer *van Vuursche* en Schout-bij-Nacht van Holland en West-Friesland, en in het jaar 1759 op Pieter Anthonij Godin, Heer *van Vuursche*. Na hem kwam Drakenstein, met de *Vuursche*, in handen van Mr. Coert Simon Sander, in het jaar 1779. In het jaar 1805 ging het goed over aan Jonkheer Mr. Paulus Willem Bosch, die voor hem en zijne nakomelingen den naam van Drakenstein als geslachtsnaam aannam, welke geslachtsnaam, na het overlijden van gezegden Heer, bij Koninklijk besluit van den 21 Februarij 1836, aan al zijn afstammelingen werd toegekend. Vervolgens kwam het tot zijnen zoon, den tegenwoordigen bezitter en bewoner, Jonkheer Mr. Frederik Lodewijk Herbert Jan Bosch van Drakenstein, Lid der Ridderschap en Staten van Noord-Holland.

Dit Drakenstein was ook leenroerig aan het gesticht van Utrecht, doch waaruit deze dubbele leenroerigheid gesproten is, blijkt niet. — Het huis werd door den Heere van Reede in het jaar 1640 herbouwd en werd later door verschillende bezitters gemoderniseerd. Het vertoont zich als een deftig en aanzienlijk achtkant slot, en is omringd van eene gracht, met zwaar geboomte in de nabijheid. Daar-

noven ziet men eene uitgestrekte plantaadje met fraaije lanen en wandelplaatsen doorsneden.

Drakenstein (de ambachtsheerl. van de Voorsche daaronder begrepen) beslaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 930 bund. 28 v. r. 9. v. ell., bestaande uit bosschen, bouw- en weilanden en heidevelden.

Het wapen van Drakenstein bestaat uit een schild, gefasceerd van goud en rood van acht stukken, die van rood beladen met tien St. Andrieskruisen, geplaatst vier, drie, twee, een.

DRAKENSTEIN-BIJ-EEMNES, riddermatige hofstad in *Eemland*, prov. *Utrecht*. Zie Drakenburg.

DRAKENSTEIN-DE-VUURSCHE, riddermatige hofstad in *Eemland*, prov. *Utrecht*. Zie Drakenstein.

DRAMAAI, eil. in *Australië*, W. van Nieuw-Guinea, waarvan het door de Iris-straat is afgescheiden.

DRAMJOR, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Cheribon*, ads. res. *Indramaijoe*, aan den westelijken oever der Indramaijoe.

DRAUFFELT of Traufelt, d. in de heerl. *Clerff*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en 4 u. N. ten W. van *Diekirch*, kant. en 1½ u. Z. O. van *Clerff*, gem. en ½ u. Z. ten W. van *Munzhauzen*, aan de Woltz.

De inw., die alle R. K. zijn, hebben er eene bijkerk, welke tot de par. van *Munzhauzen* behoort, en door eenen eigen Kapellaan bediend wordt.

DRAUT (NEUHOF-), geh. in de heerl. *Esch*, grooth. *Luxemburg*. Zie Neuhof-Draut.

DRAUWATI, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djocjokarta*.

DRAWOLANG, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, res. *Preanger-Regentschappen*, lands. *Gabbang*; ten Z. van de Lassari.

DRAY (HET), water, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wijmbritseradeel*, aan het einde van de Wymers en de Geeuw voor Nijezijl en 10 min. O. van *IJlst*.

DRAYT (DE), riv., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Smallingerland*. Zie Dreit (De).

DRECHT, riv. in *Rijnland*, prov. *Noord-Holland*, die bij het d. Oudewetering uit de *Oudewetering* voortkomt, met eene oostelijke en eenigzins noordelijke strekking naar Leymuiden stroomt, van daar eerst in eene oostelijke en vervolgens in eene zuidoostelijke rigting naar het Huis te Drecht, op de grenzen der prov. Noord-en-Zuid-Holland vloeit, alwaar zij de Aar opneemt. Van hier wendt zij zich noordwaarts naar den Vrouwenakker, waar zij eene meer noordoostelijke strekking neemt, ten einde zich een weinig boven het d. Uithoorn, met de *Kromme-Mydrecht* te vereenigen, uit welke vereeniging de Amstel ontstaat. Zie dat woord.

Deze riv. is in het jaar 1824, van het Huis ten Drecht af, tot aan hare vereeniging met de Kromme-Mijdrecht, uitgediept op eene breedte van 16 ell. in den bodem, en ter diepte van 8 ell. onder A. P.

DRECHT, watertje in het markgr. van *Bergen-op-Zoom*, prov. *Noord-Braband*, dat zich met eenen westelijken loop in den Agger ontlast.

DRECHT (HUIS-TE-), meestal het Goudsche Tolhuis genoemd, h. in *Rijnland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 4 u. Z. ten W. van *Amsterdam*, kant. *Nieuwer-Amstel*, 2½ u. Z. van Amstelveen, gem. *Kalslagen-en-Bilderdam*, ½ u. Z. van Kalslagen, ter plaatse waar de Aar zich met de Drecht vereenigt.

Het is de gewone aanlegplaats van de trekschuiten van Amsterdam op Gouda, alsmede van de pak- en nachtschuiten van Amsterdam op Delft, Leyden, Rotterdam en 's Gravenhage.

In het jaar 1824, is hier in de plaats van het zoogenaamde *Duivelsluisje* (zie dat woord), eene nieuwe schutsluis aangelegd, waaraan den 18 September de eerste steen gelegd werd. Deze sluis is voorzien van twee onderscheidene kokers of doorgangen, als een' voor groote en een' voor kleine schepen of schuiten. De grootste dezer kokers is diep op de slagbalken, 2 ell. 8 palm. 2 d. onder A. P., wijd tusschen de slagstijlen 8 ell. 1 palm 6 d., en lang in de kolk 58 ell., kunnende dus op eene lengte van 49 ell. daarbinnen geschut worden; de kleine koker of doorgang is diep op de slagbalken onder hetzelfde peil 2 ell. 3 palm. 5 d., wijd tusschen de slagstijlen 4 ell. 8 d. en lang in de kolk 27 ell. 4 palm 7 d., zoodat daar op eene lengte van 18 ell., kan geschut worden. Deze beide kokers of doorgangen hebben ter wederzijde waterkeerende deuren, en doen ten dezen opzigte hetzelfde uitwerksel, dat te voren door de Aar- en Duivelsluisjes, met betrekking tot het Amstel- en Rijnwater werd uitgeoefend. — Vóór en achter deze sluis, heeft men niet alleen de noodige remmingwerken, dukdalven en palen geplaatst; maar de verdieping der vaart heeft op zoodanige wijdte plaats gehad, dat onderscheidene schepen aldaar eene veilige ligplaats kunnen vinden.

DRECHTER-FRIEZEN, naam, onder welke bij de geschiedschrijvers, eenigen der vroegere bewoners van *Noord-Holland*, voorkomen. Zie DREGTER-FRIEZEN.

DRECHTERLAND, gedeelte der prov. *Noord-Holland*. Zie DREGTERLAND.

DREGTER-FRIEZEN, naam, onder welken, bij de geschiedschrijvers, de oude bewoners van den zuidoostelijken hoek van *West-Friesland*, tegenwoordig een gedeelte der prov. *Noord-Holland* uitmakende, voorkomen. Eertijds tot de *Kleine Friezen* en later tot het eerste der zeven *Vrije Friesche Zeelanden* behoord hebbende, stonden zij bestendig aan de veroveringszucht der naburige Graven van Holland bloot.

Omtrent het jaar 1155 deden zij eenen inval in Kennemerland; gelegenheid hiertoe gaf de twist, tusschen den Utrechtschen Bisschop en Graaf DIRK VI. Reeds lang hadden zij op zulk eene gelegenheid geloerd, en zij oordeelden nu den tijd geboren, om zich op den Graaf te wreken. In het gemelde jaar volvoerden zij hun ontwerp; een tamelijke hoop van hen viel in Kennemerland, plunderende en brandende aan alle kanten. Doch de poorters van Haarlem en de geburen van Osdorp vielen de DREGTER-FRIEZEN, met vereende krachten, op het lijf, zoodat zij genoodzaakt waren het and weder te ruimen; niet minder dan 900 van hen werden in de vlugt gedood. In het jaar 1161 sloot Graaf FLORIS III een verdrag met hen, waarna zij hem hulde deden.

In de maand Augustus van het jaar 1272 bragt FLORIS V een groot leger op de been, met oogmerk om den dood van zijnen vader, Koning WILLEM, op de DREGTER-FRIEZEN te wreken. Maar zijne Hollanders werden, bij de Vroonergeest, geslagen; meer dan 500 bleven er op het slagveld en daaronder vele Ridders. Het leger trok, zoo goed als mogelijk was, naar Heilo, alwaar het, in een tweede gevecht, de overhand behield, en de FRIEZEN meer dan 800 man verloren. FLORIS bouwde daarna een sterk kasteel bij Wijdenes, in Dregterland. In het jaar 1282 trok hij andermaal, met eene groote heirkracht, tegen

[illegible] te [illegible], en [illegible], eerst bij Schelling-[illegible], [illegible] bij [illegible]. [illegible] der gevangene [illegible], een man [illegible] jaren, [illegible], om zijn leven te redden en zijne vrijheid te bekomen, [illegible] de plaats, waar, volgens zijn voorgeven, [illegible] begraven was. [illegible] hield de beenderen, welke [illegible], voor die van zijnen vader, deed ze naar [illegible] voeren, en aldaar, in de abdij, onder eene koninklijke [illegible], begraven. [illegible] zelfs zoo wel voldaan, dat hij [illegible] van het verder vervolgen der [illegible] afzag. Doch toen [illegible], in het jaar [illegible], dat zij het hoofd weder opstaken, bediende hij zich van die [illegible], waaronder het volk zuchtte, door [illegible] en dijkbreuken, en zond zijnen neef Dirk van [illegible], een vermaard krijgsman, met eene aanzienlijke vloot derwaarts, die vele voornaame ingezetenen gijzelde en gevangen nam; [illegible] dit volk, zonder slag of stoot, tot onderwerping gebragt.

[illegible] of D[illegible], heemraadschap, prov. *Noord-Holland.*

Het [illegible] den oostelijksten hoek van West-Friesland, dat hier met eene [illegible], die [illegible], ten N. en voor het grootste gedeelte ten [illegible] en [illegible] W. door de Zuiderzee bespoeld wordt. Landwaarts in wordt het door den West-Friesschen binnendijk, den Oudendijk genaamd, ten Z. afgescheiden van den Schermerboezem en van het [illegible] van Noord-Holland, vroeger bekend onder de benaming van [illegible]. [illegible] klein gedeelte paalt het ten W. aan [illegible] of Geestmer-Ambacht. Ten N. W. en W., voor zoo verre het meer oostwaarts niet door de Zuiderzee bespoeld wordt, paalt het aan de Vier Noorder-Koggen tot aan den [illegible] van [illegible], door de [illegible] eene scheiding tusschen [illegible] en de Vier Noorder-Koggen aan het W. maakt, gelijk de [illegible] het ten N. W. [illegible] afscheidt.

De grond is er [illegible], voornamelijk in de nabijheid van [illegible], waar vermoedelijk eenige oude riviertakken geloopen hebben; [illegible] in [illegible] bedekt met zand, vermengd met [illegible], welke, verder naar boven, steeds meer en meer [illegible] krijgt, en ten laatste schier geheel zonder zand, maar [illegible] vermengd is, waarover eene fijne witachtige klei ligt, die [illegible] door zwarte tuinaarde bedekt wordt. Niet [illegible] het, dat er [illegible] op de klei [illegible] rust en dat deze [illegible] door de zwarte tuinaarde, als bovenste laag, wordt opgevolgd.

De landstreek van D[illegible] bestaat meest uit schoone weilanden en eenige warmoeslanden, die voorheen, voornamelijk aan de Streek tusschen Hoorn en Enkhuizen, ongemeen hoog in prijs waren; zoodat de weilanden weleer, hier omstreeks, tot vijftien honderd en twee duizend en de warmoeslanden tot drie en vier duizend gulden de morgen, zijn verkocht geworden. Doch de ongevallen van regeringloosheid, het missen van scheepvaart, de rampen des oorlogs, de doorbraken en zware lasten der dijken en verpondingen, hebben de waarde dezer landen hier aanmerkelijk verminderd. De weilanden zijn echter nog hoog in prijs, ook de zaailanden, waar kanariezaad en dergelijke wordt verbouwd.

Het [illegible] tot het dijkwezen in Drechterland het grootste van de vier *Westfriesche Ambachten.* Dit amb. wordt in het collegie van Hoofd-ingelanden van Westfriesland door drie Leden vertegenwoordigd, en in dat over de Hondsbossche en Duinen te Petten door een Hoofd-

Ingeland en een Hoog-Heemraad. Het wordt verdeeld in vier koggen en elke kogge weder in polders.

Tot de Oosterkogge behooren: Enkhuizen, Bovencarspel, Grootebroek, Hoogcarspel en Andijk.

Tot de Middelkogge: Westwoud, Oudijk, Binnenwijzend, Ooster-Blokker, Wester-Blokker, Zwaag en Wervershoof.

Tot de Zuiderkogge: Venhuizen, Hem, Wijdenes en Schellinkhout.

Tot de Westerkogge: Hoorn, Dampten, Berkhout, Grosthuizen, Oudendijk, Avenhorn en Scharwoude.

Dregterland bevat, met inbegrip der steden, bedijkte meren en buitendijks gelegene strooken, ruim 16,000 bunders, alles schotbaar opgemeten land en omstreeks 18,000 inw., waarvan 13,656 in de steden Hoorn en Enkhuizen; een derde der bevolking is R. K. Het water wordt door 29 molens op zee en door 4 molens op den Schermerboezem uitgemalen. Alle deze molens hebben van 80 tot 100 voeten vlugt, de vijzelmolens worden het verkiezelijkst geacht. — Binnen twee of uiterlijk drie jaren zullen alle klei- en modderwegen herschapen zijn in straat-, mac-adams of grondwegen. In het jaar 1838 is men met den aanleg daarvan begonnen. In het belang van den landbouw aangelegd en geheel door de landëigenaren bekostigd wordende, zijn er geene tolhekken op die wegen geplaatst.

Het bestuur over het ambacht bestaat uit twee Dijkgraven en twee collegiën van Heemraden, welke jaar om jaar fungeren; uit een en twintig Afgevaardigden van de onderscheidene gemeente- of polderbesturen, Waardschappen genaamd, en uit eenen Secretaris. De Dijkgraven moeten wonen te Hoorn en te Enkhuizen. De vergaderingen van het bestuur worden gehouden daar, waar de in dienst zijnde Dijkgraaf woont. Daarbij zijn in dienst: twee Boden, drie Opzigters over de zeeweringen en Westfriesche binnendijken en een Opzigter voor de Dregterlandsche binnendijken en macadams-straat- en grondwegen.

De Dijkgraven, Heemraden en Waardschappen worden door den Koning benoemd en moeten, even als de Secretaris, eene bepaalde gegoedheid hebben in contribuërende morgentalen.

De waardschappij heeft de aanstelling van den Secretaris, van de Boden en van de Opzigters, benevens de voordragt van de Hoofd-Ingelanden van Westfriesland en van den Hoofd-Ingeland en Hoog-Heemraad van de Hondsbosschen. Zij maakt alle keuren, regelt de werkzaamheden, onderzoekt en neemt op alle rekeningen en verantwoordingen, besluit nopens alle voorkomende zaken en verleent magtiging tot al hetgeen moet verrigt worden. Zij vertegenwoordigt de gezamenlijke ingelanden.

De Dijkgraaf en de vier voorzittende Waardschappen brengen de besluiten van de waardschappij ten uitvoer en doen alle spoed vereischende zaken af.

Het geldelijk beheer wordt door de vier voorzittende Waardschappen, namens de waardschappij, gevoerd.

Heemraden doen de schouwen, zorgen voor de naleving der keuren, beoordeelen de werken en de daartoe gebruikt wordende materialen, beslissen de geschillen, tusschen het bestuur en de aannemers ontstaande en leggen de boeten op. — De klagten, tegen andere besturen aangeheven, dat beschuldigers en regters dezelfde personen wa-

ren en dat het bestuur in eigen zaak regt sprak, bestonden hier niet, het uitvoerend wetgevend en regterlijk gezag, berustte niet bij dezelfde personen.

Het dijkbestuur oefent geen het minste gezag uit over de polderwerken en de molens. Het beheer daarover berust bij de polderbesturen en, voor zoo verre eenige tot eene gemeenschappelijke bemaling zijn vereenigd, berust het beheer over de molens bij de daartoe van wege die polders gecommitteerden.

DREGTERLANDSCHE-DIJK of Dregterlandsche-Westfriesche-Zeedijk, dijk, prov. *Noord-Holland*, welke geheel Dregterland ten N., O. en Z. omvat. Beginnende een weinig bewesten Wervershoof en met eene oostelijke strekking naar Immetjeshorn loopende, van waar hij met eene zuidwaartsche rigting naar Enkhuizen schiet. Na om die stad heen geloopen te hebben, neemt hij, tot aan de Broekerhaven, eene zuidwestelijke en van daar tot den Blokkerhoek weder eene zuidelijke; van hier weder tot bij Wijdenes eene zuidwestelijke en voorts tot Hoorn eene westelijke strekking; terwijl hij voorts, na de stad Hoorn omgeven te hebben, met eenen zuidwestelijken loop bij den Westfrieschen binnendijk, de Oudendijk genaamd, eindigt. Hij is lang 47,840 ell.

Deze dijk, reeds vóór eeuwen aangelegd, doch van tijd tot tijd verhoogd en verzwaard, dient om Dregterland tegen de overstroomingen van de Zuiderzee te beschutten. De kruin waakt boven het Amsterdamsche peil van 4 ell. 8 palm. tot 5 ell. 8 palm., naar gelang van omstandigheden, als aanslag, windstreek enz. Doorgaande wordt echter de kruin des dijks verhoogd. — Het hoemraadschap van Dregterland heeft ook het bestuur over dezen dijk.

Het wapen van Dregterland bestaat uit een doorsneden schild van zilver, beladen met een posthoorn van keel (rood), voorzien van een lint van azuur (blaauw) en van azuur beladen met drie haringen van zilver, gedekt door drie gouden kroonen en verzeld van drie gouden starren; de beide gedeelten van het schild gescheiden door eene barre van goud, beladen met vier klaverbladen van synopel (groen), geplaatst in den zin van de barre.

DREIJEN of Dreiën, buurs. op den *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, arr. en 1 u. W. N. W. van *Arnhem*, kant. en 2 u. O. ten N. van *Wageningen*, gem. en 1¼ u. O. van *Rencum*, ¼ u. N. van *Oosterbeek*, waartoe het behoort; met 3 h. en 25 inw. Ook ligt aldaar een landh., Dreijen geheeten. Zie het volgende art.

DREIJEN of Dreiën, landh. op den *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, arr. en 1 u. W. N. W. van *Arnhem*, kant. en 2 u. O. ten N. van *Wageningen*, gem. en 1¼ u. O. van *Rencum*, ¼ u. N. van *Oosterbeek*; in de buurs. *Dreijen*.

Het wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Maurenbrecher.

DREI-JUNGFREN, in het Fransch Trois-Vierges, geh. in de heerl. *Alzingen*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en 7 u. N. van *Diekirch*, kant. en 2 u. N. van *Clerff*, gem. en ¾ u. Z. ten O. van *Nieder-Beling*. — Het is vrij groot en levendig en er worden jaarlijks vier welbezochte markten gehouden, als: op den 19 Maart; den 25 April; den 2 Augustus en den 30 November.

DREISCHOR, voorm. eil., prov. *Zeeland*, dat bespoeld werd ten N. door de Grevelinge, ten O. door de Marevliet, ten Z. door het Dijkwater en ten Z. W. en W. door het Zonnemeer.

Oorspronkelijk was het bekend naar den stroom, waaraan het lag, als de Villa Scharesse, en het komt onder dien naam voor in eenen

brief van Keizer OTTO III, bij welke hij, den 25 Augustus 985, aan DIRK II, Graaf *van Holland*, eenige landen in vollen eigendom gaf, welke deze voorheen slechts ter leen had gehouden. Reeds in het jaar 1206 vindt men echter van DREISKIRE gewaagd. Het werd dus geheeten, omdat het uit de drie schorren Mareland, de Bellaart of Belder en Sir Jansland bestond, van welk het laatste er door den vloed van 1288 werd afgescheurd en later aan Duiveland gehecht. Door de bedijking van Noordgouwe en Zonnemaire werd dit eiland met Schouwen verbonden.

Weleer heeft daarin, aan de oostzijde, een vermaard vlek of visschersgehucht gelegen, Maije genaamd, bij hetwelk de voornaamste diepte of reede plagt te zijn, daar de buizen, visch- en koopvaardijschepen van Zierikzee, havenden, hetwelk wel meest zijn aanvang nam, nadat in het jaar 1287, of zoo anderen schrijven, 1288, DREISCHOR, door den hoogen vloed van St. Aagtendag, gescheiden en voor een groot deel buitengedijkt werd, vóór welken tijd het land van DREISCHOR, volgens REIGERSBERG, wel bijna de helft grooter was dan te zijnen tijde. Ook zoude ADOLF VAN KLEEF, Heer *van Ravestein*, en Vrouw ANNA VAN BOURGONDIË, zijne echtgenoot, omtrent het jaar 1475, verscheidene groote schorren aan DREISCHOR en Noordgouwe hebben doen aandijken, na welken tijd het dorp Dreischor (zie het volgende art.) zijn voornaamste aanzien gekregen heeft.

DREISCHOR, gem. in het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*, arr. en distr. *Zierikzee*, kant. *Brouwershaven* (2 k. d., 5 m. k., 2 s. d.); palende N. O. aan de Bieningen, O. en Z. aan het Dijkwater, dat het ten O. van de gem. Sir Jansland en ten Z. van Nieuwerkerke-Kapelle en Botland scheidt, Z. W. aan de gem. Noord-Gouwe en W. aan Zonnemaire.

Deze gem. bestaat uit den Polder van Dreischor, het Nieuwland en het Meerlandpoldertje, bevat het d. Dreischor, de b. Belder of Bellaert en eenige verstrooid liggende h., beslaat eene oppervlakte van 1270 bund. en telt 130 h., bewoond door 185 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 900 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. Ook heeft men er 2 meestoven en 18 vlasserijen.

De inw., die hier, op 2 na, alle Herv. zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van *Zierikzee*, ring van *Brouwershaven*, behoort. De eerste, weke hier het leeraarambt heeft waargenomen is geweest ROBERTUS DE RIDDER, die hier in 1577 stond. Het beroep geschiedt met medestemming van den Ambachtsheer.

De twee R. K., die hier wonen, behooren tot de stat. van *Zierikzee*. — Er is in deze gem. ééne school, welke 90 leerlingen telt. — Ook heeft men er in de b. Bellard een overzetveer op Duiveland.

De gem. DREISCHOR is eene oude en aanzienlijke heerl., die reeds in het jaar 1390, van Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN eenige keuren en regten verkregen had. Nadat in het jaar 1528, bij den dood van FILIPS VAN KLEEVE, Heer *van Ravestein*, deze heerlijkheid aan den Keizer, als Graaf van Zeeland, was vervallen, werden deze, onder eenige veranderingen en bepalingen, bevestigd door Keizer KAREL, bij eenen brief, gegeven te Mechelen, op den 1 Julij des jaars 1530. Hierin beloofde de Keizer onder anderen, »over DREISCHOR te zullen stellen eenen Baljuw, » die zal mogen de Schepenen te volmagten, om kennis en regts» oefening te hebben van alle zaken, zoo wel lijfstrafbare als burger» lijke, onder het regtsgebied van den hove van Holland, en tot het » voorschreven baljuwschap te zullen stellen en bevelen zijnen Rent» meester Beoosten-Schelde." Het is opmerkelijk dat KAREL, niet al-

leen in denzelfden brief Dreischor eene vrije heerlijkheid noemt, maar dat hij, in zekeren brief van gratie of kwijtschelding door hem aan die van Dreischor verleend, op den 9 December des jaars 1539, ten opzigte daarvan, ook deze woorden gebruikt, »zoo 't voornoemde » land van Dreischor in eene heerlijkheid apart, niets gemeens heb- » bende met onze Staten van Zeeland." Wat hiervan ooit mag geweest zijn, het is zeker, dat bij het afzweren van den Koning van Spanje, als Graaf van Zeeland, deze heerlijkheid in den boezem van de graaflijkheid of aan het gemeene land van Zeeland, mede vervallen is. Volgens den gedachten brief van Keizer Karel, heeft de heerlijkheid van Dreischor hare eigene hooge vierschaar gehad, die op Dreischor plagt gehouden te worden. Doch alzoo deze heerlijkheid in het jaar 1703, alleen verkocht en uitgegeven is met ambachtsregt en ambachtsgevolg, blijvende al het overige aan de Graaflijkheid behouden, zoo heeft zij sedert, volgens Staats-Resolutie van den 25 September des jaars 1703, in het lijfstrafbare, gestaan onder het regtsgebied van Burgemeesters en Schepenen van Zierikzee, in hoedanigheid als President en 's Gravenmannen ter hooger Vierschaar over Zeeland Beoosten-Schelde, binnen die stad. Dus werd het baljuwsambt over haar, volgens besluit van 's lands Staten, niet door den Baljuw van Zierikzee, maar door den Rentmeester-Generaal over Zeeland-Beoosten-Schelde bekleed, die ook te gelijk Baljuw van Zonnemaire en Noordgouwe was. In het burgerlijke had Dreischor zijn eigen geregt, bestaande uit eenen Schout, zeven Schepenen en eenen Secretaris, welke allen, zoo als ook de verdere bedienden van het Dorp en Ambacht, door den Heer werden aangesteld, die ook de aanstelling had van den Klerk der Dijkagie. Volgens de rekening van den Rentmeester Boudewijn van Wijngaarden, van het jaar 1657, was de heerl. van Dreischor, groot 2261 gemeten 105 roeden (1038 bund. 24 v. r. 9 v. ell.) In de steenrolle van het jaar 1692 staat zij bekend ter grootte van 2793 gemeten 115 roeden (1278 bund. 2 v. r. 18 v. ell.); doch het poldertje Maarland en de vroonen werden hieronder begrepen. Ter laatstgemelde grootte werd zij, in het jaar 1704, uit den boezem van de graafelijkheid gekocht, door den Heer Mr. Johan Daniel Ockerse, voor twee duizend en vijftien ponden vlaamsch (12,090 gulden). Bij zijnen dood is zij gekomen op den Heer Mr. Pieter Mogge, Heer *van Renesse*, en dus toen ook Heer *van Dreischor*, die er op den 30 November des jaars 1741, mede verleid werd. Naar luid der verleibrieven volgt aan hem » de Oostmolen, het huis Windenburg, met de aanhoorige 6 gemeten » 220 roeden, eertijds boomgaard, doch nu plantage van den Heer, » de Dijkettingen, Lammertienden, Visscherijen, Malerie, jagt, » Vogelerie, en verder Ambagtsregt en Ambagtsgevolg, blijvende » het overige aan de graaflijkheid behouden." Thans wordt deze heerl. bezeten door den Heer C. J. de Jonge.

Het d. Dreischor, ook wel eens Drijschor, is eene groote en schoone plaats, die 1¼ u. N. ten O. van Zierikzee, 1¼ u. Z. O. van Brouwershaven ligt.

De kerk, die vrij ruim is, was vóór de Reformatie reeds eene parochiekerk, en er was eene vikarij aan St. Barbara's altaar. Jan Willemsen, Pastoor dezer kerk, stelde er in het jaar 1487 eerst het zingen van getijden in, kort daarna werd hij te Noordgouwe in de vierschaar doodgestoken. De moordenaar, door het geregt gevat, werd naar verdienste gestraft. Mr. Johan Daniel Ockerse, Heer *van* Dreischor, die eenigen tijd Raadsheer in het hof van Holland geweest is, en zoo te voren als na afstand van dit ambt,

ook Burgemeester en Raad der stad Zierikzee was, heeft in deze kerk, zoo voor zich, als voor zijnen broeder CORNELIS DANIEL OCKERSE, in zijn leven, gewoon Afgevaardigde ter vergadering van de Algemeene Staten, wegens Zeeland, eene heerlijke graftombe doen oprigten, in welke beide de broeders begraven zijn. De kerk en toren worden er door den polder van DREISCHOR onderhouden. Zelfs wordt de wijn tot het Nachtmaal van 's polderswege bekostigd.

Aan het Dijkwater heeft het d. een haventje bij het buurtje Belder of Bellard. Voor eenigen tijd plagt hier nog het slot Windenburg te staan, doch dit is, in het jaar 1837, gesloopt.

DREISCHOR is de geboorteplaats van den Latijnschen Dichter JACOBUS ZOVITIUS of ZEVITIUS, die in het begin der zestiende eeuw Rector der Latijnsche school te Breda was, alwaar hij in 1536 in den bloei zijner jaren overleed. Hij liet zich naar zijne geboorteplaats DRIESCHORUS en TRITURRIUS noemen, als of DREISCHOR zijnen naam ontleende van drie scharen, doch dit is verkeerd, daar die naam moet afgeleid worden van de drie schorren, welke hier eertijds lagen, zoo als ook het wapen aanduidt, hetwelk bestaat uit drie groene schorretjes met witte schaapjes op een blaauw veld.

DREISCHOR (NIEUW-), d. op het eil. *Duiveland*, prov. *Zeeland*. Zie SIR JANSLAND.

DREISCHOR (OUD-), naam welke men wel eens geeft aan het d. DREISCHOR, op het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*, om het te onderscheiden van NIEUW-DREISCHOR of SIR-JANSLAND. Zie DREISCHOR.

DREISCHOR (POLDER VAN), pold. op het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*, arr. en distr. *Zierikzee*, kant. *Brouwershaven*, gem. *Dreischor*; palende N. W. aan den polder van Sonnemaire, N. O. aan de Bieningen, O. aan het Nieuwland, Z. aan de schorren tegen het Dijkwater en aan Maarland, W. aan Noordgouwe beoosten Steene.

DREIT (DE) of het DRAYT, riv., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Smallingerland*, dat vroeger tusschen Dragten en Olterterp uit de veenen voortkwam, thans zijn begin neemt uit de landen aan den zuidkant van Dragten, en na eenen korten noordelijken, een weinig westwaartschen, loop, zich in de *Smalle-Eester-Sanding* ontlast.

DREMPEL (DE), voorm. bank aan den Noordoosthoek van de Helder, prov. *Noord-Holland*, in het *Schulpegat*, waarover onze linieschepen niet dan met gunstige getijen konden heenvaren, en die dus eene aanmerkelijke belemmering in de zeevaart te weeg bragt.

Reeds voorlang hadden kundige Nederlanders middelen gezocht, om deze smalle doch harde bank, meestal uit zeeschelpen gevormd, te verdiepen, doch ten laatste schijnt de natuur de kunst te zijn voorgekomen, want sedert de laatste vier of vijf jaren bestaat deze bank niet meer, ja is zelfs geheel verdwenen, zoodat men thans met alle getijen, met de grootste schepen, daarover naar zee kan gaan.

DREMPT, d. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, arr. en 3 u. Z. W. van *Zutphen*, kant. en ½ u. O. van *Doesborgh*, gem. *Hummelo-en-Keppel*, 1½ u. W. van Hummelo, aan den Ouden IJssel.

Men telt er ongeveer 1100 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De Herv., die hier ongeveer 500 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van *Zutphen*, ring van *Doesborgh*, behoort. De eerste, die hier het leeraarambt, nadat het van Angerlo gescheiden was, heeft waargenomen, is geweest BARTHOLOMEUS GOLDSMIT, die in het jaar 1637 herwaarts kwam, en in het jaar 1641 naar Vorden ver-

[illegible]

[illegible] *Geregt.* Vervolgens werd dit in leeno [illegible], in naam [illegible] Bisschop, beheerd door een Stedehouder, die [illegible] zijn verblijf hield [illegible], en [illegible], den titel van [illegible] Burggraaf of Slotvoogd van Koevorden voerde. Het [illegible] landstreek heeft menigwerf [illegible] Bisschoppen, vóór en na, groote [illegible] veroorzaakt, wegens den verren afstand van Utrecht, [illegible] de Stedehouders zich dikwijls beijverden, om zich naar [illegible] te gedragen. Bisschop Boudewijn II, die in 1178 [illegible], heeft in het jaar 1196, den toenmaligen Slotvoogd [illegible] [illegible] zijn [illegible] dwingen, van [illegible], en Graaf Otto van Bentheim in diens plaats aangesteld. [illegible] de eerste aanleiding tot binnenlandsche beroerten, [illegible] Drenthe zeer verderfelijk was; want de Drenthen [illegible] Slotvoogd toegedaan, en heimelijk ondersteund [illegible], verzetten zich, bijgestaan door de Groningers,

die met den Bisschop overhoop lagen, tegen den gemelden Graaf, die, met de zijnen verdreven, weder, door den Bisschop vergezeld, in Drenthe viel, en overal, zoo als zijne tegenpartij ook had gedaan, groote verwoestingen aanrigtte. Soortgelijk onheil wedervoer dit landschap, onder de regering van Bisschop Otto II, door het gedrag van den Slotvoogd Rudolf, die den Bisschop steeds tegenwerkte, oproerig werd, en de Drenthen zoo zeer tegen hunnen Bisschop opruidden, dat zij gestadig weigerden hunne lasten op te brengen, weshalve deze genoodzaakt werd, met zijne krijgsmagt tegen het landschap op te rukken. In den zomer van het jaar 1227 kwam het bij Ane, in Overijssel, tot eenen veldslag, waarin Rudolf de overwinning behaalde, en waarin de Bisschop, met zeer velen der zijnen, sneuvelde. Onder den volgenden, Bisschop Willebrand, werd deze binnenlandsche oorlog voortgezet, en, alhoewel de Slotvoogd Rudolf, in 1230, in weerwil van eenen wapenstilstand van vijftien dagen, op het kasteel Hardenberg, waar hij zich heen begeven had, om den Bisschop zijne onderwerping te betuigen, door dezen gevangen genomen en eerlang, met andere edelen, vermoord werd, bleef echter de oorlog, met kleine tusschenpoozingen, nog een paar jaren voortwoeden, terwijl de Bisschoppelijken meerendeels de nederlaag kregen.

Onder de Stedevoogden van Drenthe, die zich vervolgens weder oproerig tegen de Bisschoppen verzet hebben, was voornamelijk zekere Reinold van Koevorden, die weigerde het beheer over het landschap Drenthe af te staan, en het slot Koevorden, hetwelk door eenen der Bisschoppen aan zijne voorzaten voor zekere som gelds verpand was, weder te laten lossen, waarop Frederik van Blankenheim, een en vijftigste Bisschop, aangezien het aanbod tot teruggave van de geleende som niets baatte, geweld moest gebruiken, om zich weder in het bezit daarvan te stellen. Hierin werd hij geholpen bijzonderlijk door de Overijsselsche steden Deventer, Kampen en Zwolle, die hem genoegzaam volk toezonden, om daarmede en met zijne eigene krijgsmagt, in het jaar 1395, het slot te Koevorden te vermeesteren. Vermits nu Reinold geen de minste hoop had, om door eigene krachten het verlorene te herwinnen, werd in deze zaak, in het jaar 1397, door bemiddeling van den Hertog van Gelder, een vergelijk beraamd en eerlang gesloten, en daarbij bedongen, dat Reinhold, voor den afstand van dit zijn regt, 15,000 oude schilden (21,000 guld.) ontvangen zou, voor welke betaling de drie genoemde Overijsselsche steden instonden, met belofte, om die aan hem of zijne erfgenamen te zullen voldoen op den 14 Mei 1402, waartegen de Bisschop beloofde, deze steden daarvoor schadeloos te zullen stellen. Hierna is het landschap Drenthe nog eene reeks van jaren onder de Bisschoppelijke regering van Utrecht gebleven, doch heeft veel gedeeld in de lotgevallen der naburige provinciën Friesland en Groningen, daar de Drenthen, wegens de verregaande binnenlandsche onlusten, gedurende de vijftiende eeuw, eerst door toedoen van de Hertogen van Saxen en daarna van de Hertogen van Bourgondië, in gemelde landen ontstaan, waarin Hertog Karel van Gelder zulk eene voorname rol speelde, veeltijds moesten deelen in alle de rampen, welke deze oorlog ten gevolge had. Aangezien deze landstreek, aan de meeste oorden hoog en droog, zelfs in den wintertijd, een bekwame doortogt aan het krijgsvolk verleende, zoo trokken daarenboven de Bisschop van Utrecht, om zich in het bezit van Groningen te handhaven, en de Hertog van Gelder, om Groningen en de Ommelanden te vermeesteren, er gestadig met hun

krijgsvolk door, waardoor dit land, zoo door den eenen als den anderen, herhaaldelijk werd uitgeplunderd. In het jaar 1522 maakte KAREL VAN GELDER, wiens wapenen een tijdlang voorspoedig waren geweest, zich er geheel meester van, en niet lang daarna, namelijk in 1528, volgde de afstand van Bisschop HENDRIK VAN BEIJEREN van al zijn wereldlijk bewind, zoo ten aanzien van het Oversticht, waartoe *Overijssel* en DRENTHE destijds mede gerekend werden, als van het Nedersticht, ten behoeve van Keizer KAREL V, die ook, in 1537, door de Staten van het landschap als hun Erfheer werd aangenomen; nadat de Oostenrijksche Gouverneur van Friesland en Groningen, GEORG SCHENK VAN TAUTENBURG, met weinig moeite de stad Koevorden, benevens het geheele landschap DRENTHE, onder 's Keizers gehoorzaamheid had gebragt, hetwelk echter geschiedde onder die voorwaarde, dat de inwoners bij hunne oude regten en vrijheden zouden worden gelaten. Bij deze omwending van zaken had zich KAREL, Hertog *van Gelder*, in de noodzakelijkheid bevonden, om, in het laatst van het jaar 1536, met gemelden Keizer eene overeenkomst te sluiten; waarbij hij hem, onder anderen, alle zijne in deze landen gemaakte veroveringen overdroeg. Het landschap DRENTHE bleef onder de heerschappij van Keizer KAREL V, die den 4 December 1541 der Drenthen privilegiën bevestigde, tot het jaar 1555, toen hij die, zoo ten opzigte van dit landschap als van de overige Nederlanden, aan zijnen zoon FILIPS II overdroeg, die op den 3 September 1556, binnen 's lands, door de Drenthen als hun Landheer gehuldigd werd. Toen in het jaar 1560, ten verzoeke van FILIPS II, door Paus PAULUS IV, en zijnen opvolger PIUS IV, drie nieuwe aartsbisdommen en veertien bisdommen in de Nederlanden werden opgerigt, geraakten alle de kerken van DRENTHE, welke tot dus verre aan het geestelijk regtsgebied der Bisschoppen van Utrecht onderhoorig waren geweest, onder het geestelijk opzigt van den Bisschop van Groningen, gelijk zij ook in de bulle, door Paus PIUS, den 7 Augustus 1561 gegeven, alle uitdrukkelijk worden genoemd. Dan de kort daarna uitgebrokene Reformatie deed dit bisschoppelijk gezag welhaast, zoowel in DRENTHE als in Groningen, een einde nemen, dewijl de Staten van dit land, in navolging der andere gewesten, na de vermeestering der stad Groningen, den 23 Julij 1594, mede aan Koning FILIPS II alle gehoorzaamheid ontzegden, en de oppermagt der regering aan zich trokken.

Ten tijde dat, in het jaar 1579, de Unie tusschen de provinciën, welke het Spaansche juk reeds hadden afgeworpen, gesloten werd, was DRENTHE nog niet genoegzaam van de heerschappij zijner vijanden bevrijd, om zich mede onder de Bondgenooten te durven aangeven, hetwelk alleen de voldoende oorzaak was, waarom de Staten van dit land ook niet dadelijk in deze Unie begrepen zijn geweest; de aanneming en onderteekening van dit verbond is niet te min, den 11 April 1580, door de Ridderschap en Eigenërfden van DRENTHE gevolgd, waarna zij, als Medebondgenooten, zitting en stem in de vergadering der Algemeene Staten, benevens de andere provinciën, gehad hebben tot in het jaar 1582, toen dit landschap door GEORGE VAN LALAING, Graaf *van Rennenberg*, ter gelegenheid der terugbrenging van de provincie Groningen onder de Spaansche heerschappij, weder van de Unie werd afgescheurd. Nadat Prins MAURITS, in 1592, Koevorden en in 1594 geheel DRENTHE had herwonnen, hebben de Staten van dit landschap, van tijd tot tijd, zoo als onder anderen in 1618 en 1642, door hunne Gedeputeerden, vele pogingen bij Hun Hoogmogenden aan-

gewend, om als eene achtste provincie weder zitting in de vergadering te mogen erlangen, welk oogmerk zij echter niet hebben kunnen bereiken. De meeste hoop scheen zich voor hen op te doen in het jaar 1651, toen, onmiddellijk na den dood van Prins Willem II, de bekende, algemeene, buitengewone vergadering der Afgevaardigden van alle de zeven Vereenigde provinciën te 's Gravenhage gehouden werd, om alle de zaken van godsdienst, politie en finantie dezer landen, op eenen vasten voet te brengen; zelfs was, ingevolge resolutie van Hunne Hoogmogenden, van den 6 November 1650, door den President en Griffier geteekend, den Staten van Drenthe eene aanschrijving gedaan, houdende uitnoodiging, om mede op deze groote vergadering te verschijnen, en, zoowel als de zeven andere provinciën, hunne adviesen uit te brengen, waarop de Gecommitteerden dadelijk overkwamen, verzoekende tot die vergadering te mogen worden toegelaten, als wanneer gezegd werd, dat deze aanschrijving bij vergissing was geschied; zoodat de Staten van Drenthe van deze aanschrijving geen gevolg genoten, maar eenvoudig buiten de vergadering gehouden werden. De Heeren Schickhard, Landschrijver, en Struyck, Secretaris van Drenthe, hebben daartegen in eene uitvoerige deductie hunne vertogen ingebragt, gesterkt met oude echte handvesten der Bisschoppen van Utrecht, Hertogen van Bourgondië, Koningen van Spanje, enz.. waarin verklaard werd, dat dit landschap, ten allen tijde, als een afzonderlijke staat in de vergadering der Staten dezer landen, hunne Gecommitteerden gezonden hebben, waarop echter bij die groote vergadering geen acht is geslagen, zijnde vermoedelijk dit aanzoek, uit oorzake van de geringe krachten, in vergelijking der andere provinciën, van de hand gewezen. Dit landschap werd vervolgens dan ook niet geheellijk als een gedeelte van de Nederlandsche Republiek beschouwd, hebbende het in zake van politie, justitie en finantie, ook zijne eigene onafhankelijke regering. Het stond echter onder de bescherming der Algemeene Staten van de Vereenigde Nederlanden en bragt ook iets bij tot de gemeene lasten ter generaliteitsrekenkamer, gevende van elke honderd gulden, die de gezamenlijke provinciën tot gewone lasten betaalden, éénen gulden, en tot de buitengewone petitiën der Raden van State éénen gulden boven de honderd gulden, onderhoudende daarbij, ten dienste van den Staat, op eigene kosten, een bataillon voetvolk, Oranje-Drenthe geheeten. Eene zaak, welke dit landschap echter in die tijden nader met de zeven provinciën verbonden heeft, is, dat de Stadhouderlijke waardigheid in dat gewest steeds door eenen der Stadhouderen van de andere provinciën is bekleed geweest, waartoe de Staten doorgaans denzelfden Stadhouder der twee naburige provinciën, Friesland en Groningen, kozen. Zoo hebben zij in 1596 Willem Lodewijk, Graaf *van Nassau-Dillenburg*, schoonzoon van Willem I, Prins *van Oranje*, tot hunnen eersten Stadhouder gehad; en na diens overlijden, in 1620, Maurits, Prins *van Oranje*, eigen zoon van Willem I; in 1623 Ernst Kasimier, Graaf *van Nassau-Dietz;* in 1632 zijnen zoon, Graaf Hendrik Kasimier, en in 1640 Willem Frederik, Prins *van Nassau-Dietz*, schoonzoon van Frederik Hendrik, Prins *van Oranje;* in 1675 Hendrik Kasimier II, Prins *van Nassau-Dietz;* in 1696 Prins Jan Willem Friso; in 1722, Prins Willem Karel Hendrik Friso; en eindelijk, in 1751, Willem V, Prins *van Oranje.*

Tijdens het bestaan der Republiek en vroeger, was dit landschap in 6 dingspillen verdeeld, zijnde Zuidenveld, Beilerdingspil, Die-

verderdingspil, Rolderdingspil, Noordenveld en Oostermoer. In het Dieverderdingspil was gelegen de vrije heerl. Ruinen.

Nadat dit landschap, bij de omwenteling van het jaar 1795, een Departement der Bataafsche Republiek geworden was, werd het, bij de staatsregeling van het jaar 1798, een gedeelte van het Departement van den Ouden-IJssel, waartoe ook de prov. *Overijssel*, benevens gedeelten van *Gelderland* en *Friesland* behoorden. Naar aanleiding van art. 10 der staatsregeling van 1805, bij de constitutionele wetten van 1806, weder, onder zijnen vorigen naam, op zich zelve een Departement geworden zijnde, bleef het zulks, tot dat het koningrijk Holland in het Fransche keizerrijk werd ingelijfd, als wanneer het bij *Groningen* werd gevoegd, en dus een gedeelte van het Departement der Wester-Eems uitmaakte.

Sedert ons Vaderland, in het jaar 1813, zijne plaats in de rij der volken heeft hernomen, maakt Drenthe eene provincie van het koningrijk der Nederlanden uit, hoezeer het in het justiciele tot 1838 tot Groningen behoorde. Die prov. grenst N. en N. O. aan de de prov. Groningen, O. en Z. O. aan het koningrijk Hannover, Z. en Z. W. aan de prov. Overijssel, W. aan Friesland en Groningen. Van het N. naar het Z. wordt de grootste lengte op 12½ u., en van het O. naar het W. de grootste breedte op 14 u. gerekend, hoewel het naar het N. veel smaller toeloopt.

Zij heeft eene oppervlakte van 45 geographische v. m. of 266,278 bund., waarvan de grootste helft nog onbebouwd is; de veenen beslaan 118,123, en de heidevelden, met de waterplassen, stroomen, wegen enz. 70,132 bund., het overige is bouw-, hooi en weiland. Zij bevat 3 steden, Assen, Meppel en Koevorden, en 30 plattelandsgemeenten, gezamenlijk in vier administrative kantons verdeeld, die 36 kerkdorpen bevatten; welke kantons te zamen hebben eene bevolking van 72,484 ziel. Bij die bevolking, bestaande uit 13,560 huisgezinnen, bewonende 11,391 huizen, waren, van het mannelijk geslacht: 23,798 ongehuwden, 11323 gehuwden en 1642 weduwenaars; van het vrouwelijke geslacht: 21,963 ongehuwden, 11,237 gehuwden en 2521 weduwen. Terwijl, wat de godsdienstige gezindheid, waartoe zij behooren, aangaat, die bevolking verdeeld werd in: 67,698 Protestanten, 3,264 R. K. (1), 1,401 Israëliten, en 121 tot niet genoemde gezindheden behoorende, alles volgens telling op 1° Januarij 1840. Op dien dag van het jaar 1841 beliep het totaal der bevolking 74,081.

Er zijn in Drenthe 44 gem. der Herv., die 3 classes uitmaken, als: van Assen, Meppel en Koevorden, en 44 kerken, bediend wordende door 48 Predikanten.

Ook heeft men er onderscheidene gem. van de Afgescheidenen, van welke eenige kerken en Predikanten hebben.

Men telt er 4 R. K. statiën, die tot het aartspr. van *Zalland-en-Drenthe* behooren. Zij bezitten 3 kerken, bediend wordende door 3 Pastoors en 2 Kapellaans.

Men heeft er geen Evang. Luth., geen Herst. Evang. Luth., geen Doopsgez. en ook geen Remonstrantsche gemeente.

De Israëliten hebben er 5 ringsynagogen en 4 bijkerken, die tot het *synagogaal ressort van Zwolle* behooren.

Voor de regterlijke magt heeft Drenthe slechts 1 arrondissement, dat 3 kant. uitmaakt.

---

(1) Het getal R. K. is in deze provincie zoo gering, omdat er tot voor zeer weinige jaren slechts ééne R. K. kerk, namelijk te *Koevorden*, was.

Men heeft er 5 kiesdistrikten, welke de volgende hoofdplaatsen hebben:

Het 1e kiesdistrikt, hoofdplaats Zweelo,
» 2e » , » Ruinen,
» 3e » , » Havelte,
» 4e » , » Vries,
» 5e » , » Gasselte.

Voor de Nationale militie heeft men er 4 milietiekantons, welke tot de volgende hoofdplaatsen behooren:

1e militiekanton, hoofdplaats Assen,
2e » , » Meppel,
3e » , » Hoogeveen,
4e » , » Emmen.

Voor het onderwijs wordt Drenthe verdeeld in 4 schooldistrikten, welke bevatten 49 hoofdscholen, 25 bijscholen en 47 winterbijscholen.

Men telt er alzoo in het geheel 121 lagere scholen, welke door ongeveer tienduizend kinderen bezocht worden.

Er zijn 2 Latijnsche scholen, als: te Assen en te Meppel, die tevens kostscholen zijn en zeer bloeijen. Op beide wordt ook onderwijs gegeven in de nieuwe talen, enz.

De voornaamste rivieren zijn: de Hunse; het Horensche Diep of de Drentsche-Aa; de Havelter-Aa, hooger op de Beilerstroom genaamd; de Wold-Aa of Ruiner-Aa; de Mussel-Aa of Musel-Aa, gedeeltelijk ook wel het Valter-diep genaamd; het Roonderdiep of Peizerdiep; de Reest, en het Schoonebeker-diep.

De voornaamste vaarten zijn: de in 1767 ondernomen Smildervaart, die van Assen naar het Meppelerdiep loopt; de veel oudere Hoogeveenschevaart van Hoogeveen naar het Meppelerdiep loopende; de Beilervaart, die de gemeenschap tusschen het dorp Beilen en de Smildervaart daarstelt; de Norgervaart, welke aan de kolonie van de Maatschappij van Weldadigheid, te Veenhuizen, toegang tot die Smildervaart geeft, en het Annerveensche kanaal of Grevelinks kanaal van Annerveen naar het Kielster kanaal in de prov. Groningen loopende.

Ook heeft deze provincie eenige meren, als: het Zuidlaarderen het Zulter- of Leekstermeer, op de grenzen van Groningen, het Berger- of Emmermeer ten Z. van Emmen en het Zwartemeer, op de grenzen van Hannover.

De straatweg, welke de gemeenschap van Groningen met het overige gedeelte des Rijks daarstelt, loopt door de grootste breedte van de Provincie Drenthe. Deze belangrijke weg is eerst sedert ruim een jaar geheel afgewerkt. In het jaar 1841 heeft deze straatweg eenen zijtak bekomen van Assen naar het op een uur afstands gelegen dorp Rolde.

De lucht is in Drenthe droog en gezond, maar zeer fijn; zoodat hier, volgens sommigen, meer menschen aan teringziekte sterven, dan wel in andere provinciën van ons Vaderland.

De grond is er over het algemeen hoog en zandig, vooral in het midden, van waar de provincie naar alle kanten eene zeer aanmerkelijke afhelling heeft, van tusschen de 30 en 40 voet. Men heeft er verbazend groote heidevelden en veenvlakten, zoo als: het Eldersveld of Ellertsveld, het Dieverveld en meer andere, voorts de Oostermoersche, de Zuidenveldsche, de Hoogeveensche, de Smilderveenen enz. Deze hooge veenvlakten leveren de bekende lange turf op, en worden naderhand, door bemesting zeer gemakkelijk in goed wei- en bouwland herschapen. Ook heeft men er eenen, veel met

steen gemengden, zandgrond, die hier en daar tot heuvels van meerder of minder belang oprijst, zoo als: de Havelter- of Bisschopsberg enz. Nergens meer dan in Drenthe worden gevonden die regelmatige opeenstapelingen van zware keisteenen, welke men Hunnebedden noemt, alsmede tumuli of ronde, uit aarde opgeworpene, heuvels, waaronder men potten met asch van menschenbeenderen en onderscheidene oudheden vindt, wordende deze tumuli zoowel als de hunnebedden door de oudheidkundigen voor grafsteden van aanzienlijke of beroemde mannen onder de aloude bewoners dezer landen gehouden. De voornaamste Hunnebedden vindt men te Borger, zijnde het grootste; te Rolde en te Tinaarlo, waarvan het laatste het best bewaard gebleven is. In het jaar 1756, vond men te Eext, aan den weg naar Koevorden en het Oostermoer, eenen kleinen grafkelder, met eenig wapentuig, welke uit gelijksoortige steenen te zamen gesteld was.

De voortbrengselen uit het dierenrijk zijn: paarden, die veeltijds reeds als veulens worden verkocht, en dan verder in de provinciën Friesland en Groningen opgekweekt (1); rundvee, waarvan ook veel buiten de provincie verkocht wordt; schapen, met vrij goede wol, welke in talrijke kudden op de heidevelden hun voedsel zoeken en wier vleesch voor lekkerder dan dat der Friesche en Groninger schapen gehouden wordt; varkens, van welke de teelt hier zeer belangrijk is, en waarvan men er drie soorten heeft; voorts hazen en konijnen. Als schadelijke dieren zijn er vossen; otters; bunsings; egels; mollen; *ratten* en muizen, welke niet zelden groote verwoestingen in de koornvelden aanrigten. Vroeger werd er in Drenthe ook grof wild gevonden, als: wolven; wilde zwijnen, enz. Deze zijn echter geheel verdwenen, hoewel er zich nog in het begin dezer eeuw enkele wilde zwijnen hebben opgedaan, waarschijnlijk uit Duitschland verdwaald. De laatste keur op de wolvenjagt dagteekent van 1794. Van wild gevogelte heeft men er: korhoenders; patrijzen; hout- en watersnippen; hout- en tortelduiven; wilde ganzen; eendvogels; zwanen; arenden; valken; reigers; uilen; ooijevaars; kieviten; raven; kraaijen; spechten; leeuwerikken; kwartels; lijsters; goudvinken; vinken; nachtegalen enz. Onder het tam gevogelte heeft men er hoenders, welke, even als de eijeren, die zij in aanzienlijke hoeveelheid leggen, veel worden uitgevoerd, de laatste vooral naar Amsterdam; kalkoenen; ganzen; eenden; duiven enz. De vischsoorten, welke men er in de rivieren en meeren aantreft, zijn: snoek, die er bij uitstek goed en smakelijk is; baars, niet zoo goed als die men in Holland vindt; zalm, welke men, een enkele keer, wel eens in de riviertjes vangt; voorts zeelt; blei; kwabaal; aal; enz. Wijders heeft men er veel bijen, welke voortreffelijke honig en was leveren, en meest op de heide hun voedsel vinden, terwijl de landlieden, welke van de bijenteelt hun hoofdwerk maken, gewoon zijn hunne bijen — *iemen*, naar het Drentsch taaleigen — in den zomer naar de Groninger kleilanden te vervoeren, om aldaar op het bloeijende koolzaad te gast te gaan. Ook heeft men in Drenthe drieërlei soort van slangen: de ringslang, de adder en de hazelworm.

Het plantenrijk levert: rogge; boekweit, die het meest op de ruwe veenen, zonder mest, ten gevolge van branding van de oppervlakte, verbouwd wordt; garst, hoewel in geringe hoeveelheid; haver, die ook slechts weinig wordt aangekweekt; chichorei; koolzaad, dat ook, doch

(1) In het jaar 1838 waren in deze provincie 6348 trekpaarden.

schaars, op de veenen wordt verbouwd; aardappelen; knollen; spurrie; klaver; vlas; hop, welke laatste in de omstreken van Peize geteeld en voor zeer voortreffelijk gehouden wordt; heide, tot bezems; boomvruchten, van allerlei soort, en vele woudboomen zoo als: eikenhout, voor sluis- en scheepstimmerwerk; esschen; ijpen; linden; elzen; berken en dennen, welke men, in de laatste vijftig jaren, ook ter beteugeling van de zandverstuivingen is beginnen te poten en hier welig groeijen; terwijl mede de aankweeking en uitvoer van brandhout toeneemt.

Uit het rijk der delfstoffen trekt men er, behalve turf, onderscheidene soorten van steenen, waaronder zware keisteenen, welke in de heidevelden menigvuldig gevonden worden, en zeer gewild zijn voor de zeeweringen.

Hoewel de fabrijken en trafijken hier noch zoo bloeijend, noch zoo uitgebreid zijn, als wel in andere provinciën, heeft men er echter: 7 jeneverstokerijen; 8 bierbrouwerijen; 4 mouterijen; 1 azijnbrouwerij; 3 hoedenfabrijken; 2 beddetijkfabrijken; 8 bezemmakerijen; 3 borstelmakerijen; 2 mandenmakerijen; 4 touwslagerijen; 2 zeil- en everdoekfabrijken; 12 katoenweverijen; 21 stoffenverwerijen; 3 bleekerijen; 1 taanderij; 31 leerlooijerijen; 2 boekdrukkerijen; 1 zeepziederij; 13 kaarsenmakerijen; 2 messenmakerijen; 1 glasfabrijk; 1 steenbakkerij; 2 chemicaliënfabrijken; 1 ijvoorzwartbranderij; 3 chichoreifabrijken; 1 moutwijnstokerij uit aardappelen; 8 kalkovens; 15 scheepstimmerwerven; 9 olie-, 3 schors-, 7 zaag-, 6 vol-, 9 mout- en eenige pelmolens en een aantal korenmolens; alsmede 1 mechanieke katoenspinnerij; terwijl ten platte lande tot in de kleinste dorpen linnen- en vijfschaftweverijen gevonden worden.

De provincie Drenthe is in eenen staat van uitbreiding van hare krachten. In den jare 1796, was hare bevolking 39,672; in 1809 44,635; terwijl zij thans, zoo als wij gezien hebben, eene bevolking heeft van 74,081 zielen. Tot dezen vooruitgang werken onderscheidene oorzaken te zamen. De voornaamste schijnt echter gelegen te zijn, in de afgraving der hooge veenen, en de daarop volgende ontginning der woeste ondergronden.

Er heerscht over het algemeen welvaart, groote rijkdommen bij enkele personen worden er niet gevonden, maar even weinig bestaat er eigenlijke armoede. Nog niet lang geleden, werd zeer gemakkelijk door bloote vrijwillige liefde giften, in de behoefte der armen voorzien, er waren zelf enkele gemeenten, waar geen een onderstandbehoevende zich bevond. Sedert de toeneming der bevolking en vooral daar, waar die bevolking het meest is, wordt de ondersteuning der behoeftigen meer bezwarend.

Behalve dat de provincie Drenthe, wegens hare natuurlijke historie, geologisch vooral en in oudheden niet onbelangrijk is, verdient zij nog van eene andere zijde alle opmerking; zij toch is in Nederland zeker dat gewest, waar de Oud-Germaansche wetten, instellingen en gebruiken het langst en het meest zijn in stand gebleven. Ten dage der invoering van de Fransche wetgeving en inrigtingen, ten jare 1811, waren er nog zeer belangrijke overblijfselen van voorhanden.

De Provinciale Staten bestaan uit 24 Leden, van welke vier door de Ridderschap, 5 door de steden en 15 door het platteland gekozen worden, waartoe Meppel 3 Leden, Assen en Koeverden, ieder 1 kiezen. Door de Provinciale Staten wordt 1 Lid naar de tweede kamer der Staten Generaal afgevaardigd. De Gedeputeerde Staten bestaan uit 5 Leden.

[illegible] lang voert Drenthe zijn eigen wapen of zegel, want [illegible] in Charters van de jaren 1293 en 1315 aan [illegible] Drentsche zegel, dat bekend is, heeft ten randschrift [illegible] communitatis terre Threnthie (d. i. zegel van het gemeene land van [illegible]. zegels van jonger tijd zijn aan het oudere gelijk, doch hebben [illegible] randschrift, maar onder het wapen worden de letters C. T. D. gevonden. Met zekerheid is de beteekenis dier drie letters niet bekend. Het meest algemeene gevoelen is dat daardoor moet verstaan worden *Communitas Terrae Drenthiae* (d. i. de gemeente van het landschap Drenthe). Anderen zijn echter van oordeel, dat zij eerder *Cives Terrae Drenthiae* (d. i. de burgers van het Landschap Drenthe) kan beteekenen. Het tegenwoordige wapen bestaat uit een Mariabeeld, zittende in eenen Gothischen tempel, met het kind Jezus op de linkerknie. Het wapenschild en de gezegde tempel zijn beide van goud, terwijl de gemelde twee beelden beiden met gouden kroonen zijn versierd. Het kind Jezus is tot aan den middel in hemelsblaauw, doch van onderen in het wit gekleed, en Maria, een hemelsblaauw gewaad dragende, is bovendien omhangen met eenen, van voren opengeslagen, scharlakenrooden mantel, welke, door middel van eenen gouden haak, op de borst is vastgehecht. Boven het kind Jezus is eene ster geplaatst.

DRENTHERMEER of Zwanemeer, meer in het *Oldambt*, prov. *Groningen*, op de grenzen van de prov. Drenthe.

DRENTHERWOLDE, oude naam van het Gorecht, prov. *Groningen*. Zie Gorecht.

DRENTHSCHE-AA, riv. in de prov. *Drenthe* en *Groningen*. Zie Aa of Ame, ook wel Drentsche-Aa.

DRENTHSCHE DIEP, riv., prov. *Groningen*. Zie Hunse.

DRENTHSCHE HOOFDVAART, vaart, prov. *Drenthe*. Zie Smildevaart.

DRENTSCHE LAAN, weg in het *Wester-stads-Hamrik* en het *Westerkwartier*, prov. *Groningen*, even buiten de Aapoort der stad Groningen, in eene westelijke rigting, van nabij het Hoornschediep naar Peize, in Drenthe loopende.

DRENTHSCHE REESTEN, geh. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*, arr. en 9 u. Z. W. van *Assen*, jud. en adm. kant. en 2¼ u. Z. W. van *Hoogeveen*, gem. en ½ u. ten Z. van *Zuidwolde*; met 175 inw.

DRESUM, d., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Dantumadeel*. Zie Driezum.

DREUMEL, gem. in het *Land-tusschen-Maas-en-Waal*, prov. *Gelderland*, kw., distr. en arr. *Nijmegen*, kant. *Druten* (7 k. d., 20 m. k., 7 s. d.); palende N. aan de gem. Wamel, O. en Z. aan Appeltern, W. aan de Waal.

Deze gem. bevat het d. Dreumel en de b. Kop de Voorn, beslaat eene oppervlakte van 1370 bund., telt 241 h., bewoond door 261 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 1600 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De R. K., die hier ruim 1500 in getal zijn, onder welke ruim 1000 Communicanten, maken eene par. uit, welke tot het apost. vic. van *'s Hertogenbosch*, dek. van *Druten*, behoort, en door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend wordt.

De Herv., van welke men er ongeveer 50 telt, behooren tot de gecombineerde gem. van *Wamel-en-Dreumel*. — In deze gem. is slechts ééne school. — Men heeft er een adell. huis, thans het Kasteel, vroeger het Huis Pollestein, genoemd, benevens het landgoed

Bato's Erf, terwijl er vroeger nog een stond, het Huis-te-Dreumel geheeten.

Het d. DREUMEL of DRUMEL, ligt 5½ u. W. van Nijmegen, 1½ u. Z. W. van Druten, aan den Waaldijk, 51° 51' 2" N. B. 23° 5' 59" O. L. Men telt er in de kom van het d. ruim 80 h. en ruim 1500 inw.

De R. K. kerk, aan de H. BARBARA toegewijd, is van toren en orgel voorzien, en in het jaar 1819 gebouwd, in plaats van de oude schuurkerk, dat een klein oud gebouw was. Zij wordt, zoo in- als uitwendig, voor eene der schoonste en rijkste R. K. kerken van het platteland gehouden, en heeft eenen hoogen toren met uurwerk en vijf klokken, een nieuw en zwaar orgel en drie altaren, waarvan het hooge altaar, dat eene rots voorstelt, voor een meesterstuk der kunst gehouden wordt, even als het mozaik pleisterwerk van het voorkoor. Zij is in 1838 door den Bisschop van Curium ingewijd.

Van de oude parochiale kerk, bestaat thans alleen nog maar het koor, waarin bijna alle zondagen door den Predikant van *Wamel-en-Dreumel* de dienst wordt waargenomen, van het schip is er niets meer aanwezig dan enkele stukken vervallen muurwerk, terwijl hij reeds bijna eene halve eeuw van het dak is ontbloot geweest. Het bestuur der domeinen moest vroeger als tiendheffer, deze kerk onderhouden, doch is voor eenige jaren daarvan ontheven, doordien het toen, in de provincie Gelderland, overal de verpligting tot onderhoud der oude kerken, die het als tiendheffer had, heeft afgekocht, als wanneer die verpligting, ten opzigte van de kerk te DREUMEL, op het kerkbestuur aldaar is overgegaan.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 100 leerlingen bezocht.

In den namiddag van den 14 Augustus 1835 ontstond in dit dorp, vermoedelijk door het broeijen van te nat geborgen hooi, een verschrikkelijke brand, in een der aanzienlijkste huizen der gemeente, hetwelk ten gevolge had, dat vier der voornaamste huizen, een arbeiderswoning, acht schuren en zeven en twintig hooimijten in de assche gelegd werden.

DREUMEL (HUIS-TE-), voorm. adell. h. in het *Land-tusschen-Maas-en-Waal*, prov. *Gelderland*, onder *Dreumel*.

Ter plaatse, waar dit huis gestaan heeft, ziet men thans eene vervallen boerenwoning.

DREUMELSCHE-VEER, veer over de rivier de Waal, prov. *Gelderland*, gem. *Dreumel*, tegenover de zoogenaamde Rodemolen.

Dit veer dient om de gemeenschap tusschen het Land-van-Maas-en-Waal en den Tielerwaard voor voetgangers daar te stellen, en behoort in eigendom aan de Freules VAN HAAFTEN.

DREUNEN, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*. Zie DRUNEN.

DREYSCHOR, d. in het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*. Zie DREISCHOR.

DRIBERGEN, d. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie DRIEBERGEN.

DRIE, bekoorlijk gelegen buurs. op de *Over-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw., arr. en 7 u. N. N. W. van *Arnhem*, kant. en 2 u. Z. O. van *Harderwijk*, gem. en 1 u. Z. Z. O. van *Ermelo*, aan de oostzijde van het Speulderbosch; met 5 h. en 30 inw.

Deze buurschap is zeer merkwaardig door eenen daarbijgelegen berg, den Drieberg genoemd. Zie dat art.

DRIE-ARANJOE, naam, welke de Negers geven aan de koffijplant. Monitor, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie Monitor.

DRIE-BAARSJES (DE-), b. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie Baarsdorp.

DRIEBERDE, geh. in *Beilerdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie Drijber.

DRIEBERG, berg op de *Over-Veluwe*, prov. *Gelderland*, gem. *Ermelo*, nabij de buurs. Drie.

Op dezen berg werden eene menigte offer- of grafheuvelen gevonden. Hetwelk te meer belangrijk wordt, wanneer men bedenkt dat men nabij Lunteren en Eede nog twee zulke bergen aantreft, die ook den naam Drieberg dragen en stellige overblijfselen bezitten van vroegere Germaansche godendienst (1).

DRIEBERGEN, gem. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Amersfoort*, kant. *Wijk-bij-Duurstede* (2 k. d., 8 m. k., 4 s. d.); palende W. en N. aan de gem. Zeyst, O. aan Doorn en Sterkenburg, Z. aan Odijk, Z. W. aan den Rijn; terwijl de gem. Rijzenburg er van het Z. af tusschen inschiet.

Zij bevat het d. Driebergen en eenige verspreid liggende h., waaronder de landgoederen Broekbergen, Dennenburg en Sparrendaal, telt 108 h., bewoond door 135 huisgez., uitmakende eene bevolking van 800 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De Herv. die hier ongeveer 700 in getal zijn, maken eene gem. uit, die tot de klass. van *Wijk-bij-Duurstede*; ring van *Rhenen* behoort. De eerste, welke in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Adrianus Hessels, die in het jaar 1651 herwaarts kwam en in het jaar 1656 naar Gorinchem vertrok. Het beroep geschiedt door den kerkenraad.

De R. K., van welke men er ruim 100 aantreft, behooren tot de stat. van *Rijsenburg*.

De gem. Driebergen is eene heerl. welke in het jaar 1677, door de Heeren Staten der prov. Utrecht, met die van Zeyst vereenigd en aan Willem, Graaf van Nassau, Heer *van Odijk* verkocht is; sedert is Driebergen met Zeyst tot ééne heerl. vereenigd gebleven, tot dat Cornelis Schellinger, die ze alzoo vereenigd, in het jaar 1746 voor eene som van 155,000 gulden, van Willem Adriaan, Graaf van Nassau, Heer *van Bergen*, had aangekocht, in het jaar 1767 de heerl. van Zeyst aan den Graaf van Zinzendorf verkocht en die van Driebergen voor zich behield, waarop in het volgende jaar tusschen die beide hooge heerl. eene nieuwe grensscheiding gemaakt is, die door 's Lands Staten bekrachtigd werd; zoo dat Driebergen sedert eene afzonderlijke heerl. gebleven is.

Het d. Driebergen ook wel Driebergen gespeld, dat, even als de heerl., naar men wil zijnen naam zoude ontleend hebben van drie hoogten, heuvels of bergen, welke, als men van den kleiweg naar Wijk-bij-Duurstede oostwaarts opziet, onderscheidenlijk ontdekt worden, ligt 3 u. Z. ten W. van Amersfoort, 2½ u. N. W. van Wijk-bij-Duurstede, in het geboomte.

Volgens een handschrift van het Utrechtsche aartsdiakenschap is te Driebergen, voormaals geen parochiekerk, maar enkel eene kapel geweest, die tot de parochiekerk van *Doorn* behoorde. In deze kapel was vóór de Reformatie eene vikarij. De tegenwoordige kerk is nog kapelswijze ge-

(1) Men zie over deze bergen O. G. Heldring en R. H. Graadt Jonckers, *de Veluwe*, bl. 124 en 125.

bouwd, van boven met eene scherpe spits voorzien. In 1841 is er een orgel in geplaatst.

Men heeft te DRIEBERGEN eene dorpschool. De kermis valt er in den tweeden Dingsdag in October.

DRIEBERGEN of DRIEBRUGGE, geh. in het *Land van Montfoort*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en 5½ u. O. Z. O. van *Leyden*, kant. en 1½ u. Z. W. van *Woerden*, gem. *Lange-en-Ruige-Weide*, aan het westeinde van het Wierikkerwater.

DRIEBORG (OUD-), kleine streek in het *Oldambt*, prov. *Groningen*. Zie DRIEBURG (OUD-).

DRIEBORG, voorm. burgt in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, arr. en 7 u. W. N. W. van *Appingedam*, gem. en 1 u. N. ten W. van *Eenrum*, ½ u. Z. van *Wierhuizen*, waartoe hij behoorde. Thans is het eene boerderij

DRIEBROEDERS, drie eil. in de *Oost-Indië*. Zie DRIE-GEBROEDERS.

DRIEBRUGGE, geh. in het *Land van Montfoort*, prov. *Zuid-Holland*. Zie DRIEBERGEN.

DRIEBURDA, geh. in *Beilerdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie DRIJBER.

DRIEBURG, volgens sommigen de oorspronkelijke naam van de stad TILBURG in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*. Zie TILBURG.

DRIEBURG (OUD-) of OUD-DRIEBORG, kleine streek, in het *Oldambt*, prov. *Groningen*, arr. *Winschoten*, kant. *Zuidbroek*, gem. *Veendam*, N. van de Zuidwending, digt bij de Ommelanderwijk.

DRIE-DELFZIJLEN (ZIJLVEST-DER-), het bestuur over de vereeniging van drie, thans twee, zijlen, liggende in de *Delf*, te *Delfzijl*, prov. *Groningen*, alsmede over de uitwatering door die zijlen. Zie DELFZIJLEN (ZIJLVEST-DER-DRIE-).

DRIE-BOZEN, sluizen in de *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*, tusschen *Aalst* en *Poederooijen*, waardoor de Bommelsche wetering, zich in de Maas ontlast.

DRIE-EL, volgens sommigen de eigenlijke naam van het d. DRIEL in den *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*. Zie DRIEL.

DRIEGATEN (FORT-VAN-), voorm. fort in *Staats-Vlaanderen*, in het *Vrije-van-Sluis*, prov. *Zeeland*, een van die menigvuldige versterkingen, welke de Spanjaarden in de 16e eeuw, op de ondergevloeide landen alhier aanlegden, om de Zeeuwen en Hollanders te beletten, met hunne ligte schepen in Vlaanderen te landen. Het schijnt nooit van veel belang te zijn geweest, en diende denkelijk als bijfort van de Catelijneschans. Na den Munsterschen vrede werd het geslecht, en, indien niet twee geringe arbeiders-woningen achter eene hofstede, bij het gehucht Klein-Braband, onder de gemeente Waterlandkerkje, den naam in wezen hielden, zoude men dien naauwlijks meer weten, of de plaats, waar het gestaan heeft, kunnen vinden.

DRIE-GEBROEDERS of DRIE-BROEDERS, in het Eng. THREE-BROTHERS, drie eil. in *Oost-Indië*, in den *Molukschen Archipel*, 5° 30′ N.B., 150° 1′ O.L.

DRIE-GEBROEDERS of DRIE-BROEDERS, in het Eng. THREE-BROTHERS, drie eil. in de *Oost-Indiën*, lands. *Amboina*, bij de westkust van *Amboina*, 3° 23′ Z. B., 141° O. L.

DRIE-GEBROEDERS of DRIE-BROEDERS, in het Eng. THREE-BROTHERS, drie eil. in *Oost-Indië*, aan de noord-westkust van het eil. *Celebes*, in de baai van *Gorontale*; 1° 10′ Z. B., 138° 13′ O. L.

DRIE-GEBROEDERS of DRIE-BROEDERS, in het Eng. THREE-BROTHERS, drie eil. in *Oost-Indië*, in de zee van *Java*, aan de zuidwestkust van Celebes, 5° 25′ Z. B., 137° 24′ O. L.

DRIE-GEBROEDERS, suikerplant. in *Nederlandsch-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan het verlaten land van Heystvlied, benedenwaarts aan de verlaten plant. Porto-Bello-en-Pina-Pina; 700 akk. groot, met 95 slaven. Men heeft er eenen watermolen.

DRIE-GELIJKEN, klippen in *Oost-Indië*, in den mond van de *Straat van Makassar*, O. van Poeloe-Laut.

DRIE-GEPRIVILIGEERDE-ZIJLVESTENIJEN (DE-), naam, welke men geeft aan de drie groote zijlvestenijen in de prov. *Groningen*, zijnde het Zijlvest-der-drie-Delfzijlen, het Winsumer-en-Schaphalster-Zijlvest en het Aduarder-Zijlvest. Zie Aduarderzijl, alsmede Delfzijlen (Zijlvest-der-drie-) en Winsumer-en-Schaphalster-Zijlvest.

DRIEHOEK (DE), geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*, *Vierde* distr., arr. en 2 u. O. Z. O. van *Breda*, kant. en 1¼ u. O. ten Z. van *Ginneken*, gem. *Gilze-en-Reijen*, ½ u. W. van *Gilze*; waartoe het behoort; met 4 h. en 30 inw.

DRIEHUIS, geh. in het *Land-van-Ravestein*, prov. *Noord-Braband*, *Eerste* distr., arr. en 5¼ u. O. ten N. van *'s Hertogenbosch*, kant. en ¾ u. Z. W. van *Grave*, gem. en 4 min. Z. O. van *Reek*; met 3 h. en 30 inw.

DRIEHUIS, geh. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Haarlem*, kant. en ¾ u. Z. van *Beverwijk*, gem. *Velsen-Zandpoort-Breesaap-en-Jan-Gijzenvaart*; met 60 inw. en 5 h., waaronder de R. K. kerk en pastorie dezer gem., welke in 1841 eene belangrijke vergrooting en verfraaijing heeft ondergaan, benevens de aangenaam gelegen en van een zeer ruim heerenhuis voorziene buitenplaats Middeloo, thans in eigendom toebehoorende aan den Heer Jacob 't Hoen, woonachtig te Amsterdam.

DRIEHUIZEN, d. in het balj. van de *Nieuwburgen*, prov. *Noord-Holland*, arr., kant. en 1½ u. Z. O. van *Alkmaar*, gem. *Zuid-en-Noord-Schermer*, ½ u. O. van Zuid-Schermer, ¾ u. Z. van Grootschermer, ten O. van de Ringsloot der Schermer.

Dit d. ontleent zijnen naam van de drie eerste huizen, die hier in het jaar 1603 gebouwd zijn. Thans telt men er 30 h., terwijl de inw., meest hun bestaan vinden in de melkerij en het kaasmaken.

De Herv., die hier wonen, behooren tot de gem. van *Driehuizen-en-Zuid-Schermer*; welke hier eene tamelijk goede, in het jaar 1688 gestichte kerk heeft. Zij heeft een vierkant torentje, met eene dergelijke spits.

De R. K., die men er aantreft, worden tot de stat. van *Akersloot*, gerekend. — Men heeft er eene dorpschool.

DRIEHUIZEN, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Braband*, kw. *Oisterwijk*, arr. *'s Hertogenbosch*, kant. en gem. *Tilburg*.

DRIE-HUIZEN (DE), geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*, *Derde* distr., arr. en 5 u. W. ten N. van *Eindhoven*, kant. en 2½ u. W. ten Z. van *Oirschot*, gem. *Hilvarenbeek*.

DRIE-HUIZEN (DE), kleine b. in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 4 u. Z. Z. W. van *Hoorn*, kant. en ¾ u. Z. ten W. van *Purmerende*, gem. *Ilpendam-Purmerland-en-den-Ilp*, aan het Noordeinde van het d. Purmerland, uit drie boerenwoningen bestaande.

DRIE-HUIZEN (DE), d. in *Oost-Indië*, op het *Moluksche* eil. *Amboina*, op de kust van Hitoe, gespans. *Oeli-Helawan*.

Men steekt gemeenlijk van hier de baai over, en is dan zeer spoedig aan het fort Victoria.

DRIEHUIZEN-EN-ZUID-SCHERMER, kerk. gem., prov. *Noord-Holland*, klass. van *Alkmaar*, ring van *de Rijp*.

Deze gem. heeft twee kerken, als een te Driehuizen en eene te Zuid-Schermer. Men telt er 480 zielen.

De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen is geweest CORNELIUS RECSIUS, die in het jaar 1651 herwaarts kwam, en in het jaar 1675 overleed. Het beroep geschiedt door den kerkeraad.

DRIEL, gem. in den *Bommelerwaard*, *Benedendistrict* der prov. *Gelderland*, kw. en arr. *Tiel*, kant. *Bommel*, (8 k. d., 21 m. k., 10 s. d.); palende N. en O. aan de Maas, welke haar van Noord-Braband scheidt, Z. aan Hedel, W. aan Kerkwijk.

Het bestaat uit de buurs. Kerk-Driel of het d. Driel, Veld-Driel en Hoenza-Driel, van waar men meent, dat de naam dezer gemeente eene verkorting zoude zijn van DRIE-EL of DRIE-EELEN-EL, bevat 460 h., bewoond door 552 huisgez., uitmakende eene bevolking van 2800 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. Het bouwland in deze gem. wordt gezegd, de beste soort van graauwe erwten voort te brengen, die onder den naam van Drielsche erwten, in menigte naar Utrecht en Holland verzonden worden. Eertijds hadden de ingezetenen een goed bestaan van het vlechten der scheenen, waarvan de vrouwenhoeden worden gemaakt, doch dit handwerk is daarna zeer verminderd.

De Herv., welke hier ruim 600 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. en ring van *Bommel* behoort. De eerste, die hier het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest PIETER ZEGERSZEN die in het jaar 1616 herwaarts kwam, en in het jaar 1620 afgezet is. Het beroep geschiedt door den kerkeraad.

De R. K., van welke men er ruim 2100 telt, onder welke 1500 communicanten, maken eene par. uit, welke tot het apost. vic. van *'s Hertogenbosch*, dek. van *Bommel*, behoort, en in het d. Driel eene kerk en te Veld-Driel eene kapel heeft, waar de dienst gedaan wordt door eenen Pastoor en eenen Kapellaan. In het jaar 1601 is de Pastoor van DRIEL, wiens naam onbekend is, in de gevangenis van Bommel overleden. Sedert dien tijd zijn de R. K. dier parochie door geen vastverblijvenden Priester bediend geweest, tot in het jaar 1649. Zij werden nogthans van tijd tot tijd, in het heimelijk bezocht en geholpen, bijzonder door Priesters van de orde der Minderbroeders, die eerst te 's Hertogenbosch, en naderhand te Megen, hun verblijf hadden. Na het genoemd jaar 1649, was DRIEL eene statie van zendelingen dier orde. De laatste dier zendelingen was GISBERTUS VERHAVEN, die in 1724 door eenen wereldlijken geestelijken SIMON VAN DER PUTTE werd opgevolgd.

Men telt in deze gem. twee scholen, als eene te Kerk-Driel en eene te Veld-Driel.

Het d. DRIEL, dat 3 u. Z. W. van Tiel, 1¼ u. Z. O. van Bommel, op 51° 46′ 2″ N. B. 23° 0′ 21″ O. L., aan de Maas ligt, was reeds in de tiende eeuw onder den naam van THRILE, en later onder dien van DRIELA bekend. Voorheen was het omringd door vele adellijke sloten, welke door den tijd vervallen zijn.

De kerk, welke vóór de Reformatie aan den H. MARTINUS was toegewijd, en thans bij de Herv. in gebruik is, is een oud gebouw, met eenen toren, doch zonder orgel.

De eerste bidplaats der R. K., na de Reformatie was op het adellijk huis het Hof genaamd, waar zij in het geheim bijeen kwamen. Naderhand werd de stalling aldaar tot eene geheime bidplaats ingerigt, onder oogluiking der regering, doch ook onder vaste voorwaarden, dat deze altijd de gedaante van eene schuur moest hebben en houden. Deze bidplaats werd gesloten omtrent het jaar 1752, omdat een persoon, tot het R. K. geloof overgegaan, daarin de godsdienst had bijgewoond. In 1767 kregen de R. K., bij den Ambtman het verlof, om de kerkschuur op te bouwen, welke sedert door eene nieuwe kerk vervangen is. Deze kerk, even als de vorige aan den H. Martinus toegewijd, prijkt met toren en orgel.

DRIEL, d. in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en 2½ u. N. van *Nijmegen*, kant. en 1½ u. N. ten W. van *Elst*, gem. en ¾ u. O. van *Heteren*, aan den Rijndijk 25° 28′ 38″ N. Br. 51° 57′ 49″ O. L. Men telt er h. en ongeveer 900 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De Herv., die hier omtrent 200 in getal zijn, behoorden vroeger tot de gem. *Elden-en-Driel*, maar maken sedert het jaar 1837, eene afzonderlijke gem. uit, welke tot de klass. van *Nijmegen*, ring van *Batenburg*, behoort en thans eenen eigen Predikant heeft, terwijl er door de milddadigheid van Mevr. de Wed. van Ommeren, eene pastorie gebouwd, en een toereikend fonds voor de inkomsten van den Predikant aangewezen is. De eerste, die hier het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Hendrik Frederik Malliunckrodt, die er in het jaar 1837 gekomen is, en er thans nog staat. In de kerk, had men vóór de Reformatie een autaar van het H. Kruis. De toren, welke in eenen zeer vervallen toestand was, is voor eenige jaren hersteld.

De R. K., van welke men er nagenoeg 700 aantreft, onder welke 400 communicanten, maken eene stat. uit, welke in 1797 is opgerigt, tot het aartspr. van *Gelderland* behoort, en door eenen Pastoor bediend wordt. De kerk, die onder den titel van *Onze Lieve Vrouws geboorte* is gewijd, is in het jaar 1797 gebouwd en van orgel en toren voorzien.

Men heeft er eene dorpschool. Onder dit d. staat mede het huis de Nevel en de Ommershof. Ook heeft men er een veer over den Rijn. Vroeger stonden hier twee kloosters: St. Annaboog en St. Anna'stroon geheeten. Zie die art.

Driel is de geboortepl. van den geletterden Leuvenschen Boekdrukker Loeyft van Driel, die zich wegens zijne uitgave van *Casus Longi, Dr. Bern super decret.* Lovanii 1484—1500, en eene eervolle plaats en melding in de geschiedenis van den voortgang der boekdrukkunst in Nederland, in de vijftiende eeuw, heeft waardig gemaakt.

Alhier werden bij den watervloed van Januarij 1820, digt bij elkander, vier gaten in den dijk geslagen, waarvan de opening, binnen eene beperking van nagenoeg 260 ell., 45 roed. bleek te bedragen, zoodat de Rijnstroom door deze gaten ter wijdte van 89 roed., zich in de Over-Betuwe ontlastte, en men veilig besluiten kan, dat het water aldaar, bij de ijsverstopping, nog aanmerkelijk hooger, dan zelfs te Nijmegen, moet gestegen zijn.

DRIEL (HOENZA-) of Huis-Driel, buurs. in den *Bommelerwaard*, *Benedendistrikt* prov. *Gelderland*, kw., arr. en 3 u. Z. W. van *Tiel*, kant. en 1¼ u. Z. O. van *Bommel*, gem. *Driel*.

DRIEL (KERK-), d. in den *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*. Zie Driel.

DRIEL (VELD-), buurs. in den *Bommelerwaard*, *Benedendistrikt*, prov. *Gelderland*, kw., arr. en 8 u. Z. W. van *Tiel*, kant. en 1½ u. Z. O. van *Bommel*, gem. *Driel*.

Er is in deze buurs. eene kapel, welke aan den H. Antonius Abt is toegewijd, en tot de par. van *Driel* behoort, terwijl de Kapellaan van die par. er de dienst verrigt. — Ook heeft men er eene school.

DRIELA oude naam van het d. Driel in den *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*. Zie Driel.

DRIE-LAREN (DE), naam, met welken men somtijds twee dorpen en één gehucht noemt, welke op de grenzen van de prov. *Groningen* en *Drenthe* gelegen zijn, namelijk Noord-Laren, Mid-Laren en Zuid-Laren, van welke het eerste in de prov. *Groningen* en de beide laatste in *Drenthe* gelegen zijn. Zie de artikels : Laren (Mid-), Laren (Noord-) en Laren (Zuid-).

DRIELSCHE-WETERING, water in den *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*, dat bij het d. *Driel* uit de *Maas* komt, in eene Westelijke rigting die gem. doorloopt, voorts langs Bruchem en Delwijnen vliet en door eene sluis te Aalst in de Maas uitloopt. Op deze wetering lossen Hurwenen, Rossem, Driel, Hedel, Ammerzoden en Well hun water.

DRIELST, naam, onder welke de stad *Ylst*, prov. *Friesland*, in de wandeling meest bekend is. Zie Ylst.

DRIEMANSPOLDER, pold. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *'s Gravenhage*, kant. *Voorburg*, gedeeltelijk gem. *Soetermeer*, en gedeeltelijk gem. *Stompwijk*, palende N. aan de nieuwe drooggemaakte polder van Soetermeer, Groote drooggemaakte polder en Starrewaartspolders onder Stompwijk, O. aan den binnenwegsche polder onder Zegwaart, Z. aan de Pijnackersche polders en W. aan de Nootdorpsche toekomstige droogmakerijen en den Tedingerbroekpolder onder Stompwijk. De Driemanspolder die, volgens octrooi, van 13 Julij 1668, is drooggemalen, beslaat eene oppervlakte van 516 bund. 5 v. r. 69 v. ell., en telt 14 h., waaronder 13 boerderijen.

Deze polder is niet alleen zeer aanzienlijk door zijne vruchtbare zaai- en weilanden, maar ook door de aangename buitenplaatsen en schoone boerewoningen aan den rijweg van Gouda, Rotterdam, Gorinchem, Schoonhoven en Oudewater naar 's Gravenhage, die ter lengte van een uur gaans hier door henen loopt. Hij wordt door 4 molens droog gehouden. Het bestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf en Heemraden.

DRIE-MIJLEN, volgens sommige de oorspronkelijke naam van het d. Drimmelen, in de heerl. *Drimmelen-en-Standhaze*, prov. *Noord-Braband*. Zie Drimmelen.

DRIENE of Drijne, ook wel Groote- Driene of Groote-Drijne genoemd, buurs., in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. en 3 u. Z. O. van *Almelo*, kant. en 1½ u. W. N. W. van *Enschede*, gem. en 1½ u. W. van *Lonneker*, met 113 h. en 700 inw.

Men heeft er eene school, die gemiddeld door een getal van 100 leerlingen bezocht wordt.

DRIENE (KLEINE-) of Luttere-Drijne, buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. en 3 u. O. Z. O. van *Almelo*, kant en 2½ u. Z. ten W. van *Oldenzaal*, gem. en 1½ u. Z. van *Weerselo*, met 37 h. en 240 inw.

DRIEN-GIEN, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. en reg. *Passaroewang*.

DRIE-PLASSEN, drie bij elkander gelegen duinvalleijen in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Leyden*, kant. *Noordwijk*, gem. *Beide-Katwijken-en-het-Zand*, W. ten Z. van Katwijk aan den Rijn, Z. van Katwijk aan Zee.

Deze valleijen beslaan te zamen eene oppervlakte van 4 bund. 47 v. r. 24 v. ell., bebouwde gronden. Zij zijn daarom drooger dan de nabij gelegene, omdat zij, gedeeltelijk beteeld of beweid zijnde, met grippen zijn doorsneden, waarin het water ontvangen wordt, en omdat de oppervlakte des gronds veelal is gelijk gemaakt. Er zijn zeer goede weilanden, (vooral in de middelste) en vele kampen, bijzonder voor de aardappelenteelt geschikt, en daartoe gebruikt.

DRIEPUNTENKAAP of DRIEPUNTENKAAP, door de Spanjaarden CABO DE TRES PUNTAS genoemd, kaap in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, 1 u. van het Nederlandsche fort Accoda; 4° 42′ N. Br. 16° 40′ O. L.

DRIESCHERE, oude naam van het d. DREISCHOR, in het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*. Zie DREISCHOR.

DRIESCHOR of DRIESCHOREN, vermoedelijk de eigenlijke naam van het d. DREISCHOR, in het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*. Zie DREISCHOR.

DRIE-SCHOUWEN (DE-), kleine b. in *Staats Vlaanderen*, in *Axeler-Ambacht*, prov. *Zeeland*, distr. en 2 u. W. van *Hulst*, arr. en 7 u. Z. van *Goes*, kant., gem. en ½ u. Z. van *Axel*, ter plaatse, waar de weg van Axel op Zuiddorpe, dien van Sas van Gent op Hulst snijdt; met 3 h., eene meestoof en 14 inw. Voorheen stond er ook een oliemolen, welke echter voor eenige jaren is afgebroken.

Deze b. is de gewone pleisterplaats der rij- en voertuigen, rijdende tusschen de steden Hulst en Neuzen, en Hulst en Sas van Gent. Gedurende den Belgischen opstand, waren op dit punt eenige verdedigingswerken aangelegd, die door eenen militairen post waren bezet om den toegang tot het Land van Axel van die zijde te beschermen.

DRIE-SCHOUWEN (DE-), kasteeltje in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*, arr., kant. en ¼ u. W. van *Breda*, gem. en ¼ u. N. van *'s Princenhage*, ½ u. Z. ten O. van de *Beek*, waartoe het behoort.

Oorspronkelijk heette het VINKENBURG en is vroeger een jagthuis der Prinsen VAN ORANJE geweest, dat door Prins MAURITS aan den kloeken turfschipper ADRIAAN JANSZ. VAN BERGEN, ter belooning van zijn koen bestaan tijdens de verassing van Breda, door middel van zijn schip, ten geschenke gegeven is. Een der nazaten van den turfschipper verkocht dit goed aan zekeren Heer CUYPERS, van wiens afstammelingen het weder bij koop is overgegaan aan den Heer VAN BRAKELL, Advocaat te Breda, door wiens eenige overgeblevene dochter het thans nog bezeten wordt.

Het beslaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 21 bund. 3 v. r. 80 v. ell.

DRIESKIRE, naam onder welken het voorm. eil. *Dreischor*, prov. *Zeeland*, bij oude schrijvers wel eens voorkomt. Zie DREISCHOR.

DRIESLUIZEN (DE-), een punt van het geh. den *Nieuwendijk* onder *Emmikhoven*, in het *Nieuwland van Altena*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. en 8½ u. W. ten N. van *'s Hertogenbosch*, kant. en 3 u. W. ten N. van *Heusden*, ½ u. W. van Almkerk, aan den Straatweg van Breda op Gorinchem; alwaar kort bij den anderen drie sluizen gelegen zijn, als eene in den Alm, eene in de Gantel of Oostkil en eene op den Sleeuwijkschen en Werkendamschen Boezem, welke drie watertjes zich buitendijks vereenigen, om de *Bleekkil* te vormen.

DRIESUM, d., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Dantumadeel*. Zie DRIEZUM.

DRIESVELD, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Tapoeripakreek*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. Louisiana en Rouxgift, benedenwaarts aan de koffijplant. Vriesenburg-Nova-en-Dwingelo; 300 akk. groot, met 83 slaven. De Negers noemen haar TÉCHÉ of TESSIER, zij is tevens met katoen beplant.

DRIEVELD, duinvallei in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en kant. *Haarlem*, gem. *Bloemendaal-Tetterode-Aalbertsberg-en-de-Vogelenzang*, ½ u. Z. W. van Bloemendaal, 20 min. W. van Overveen.

DRIEVERS, oude naam van het d. IJHORST, in *Salland*, prov. *Overijssel*. Zie IJHORST.

DRIEVLIET, buit. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en ¾ u. Z. van *'s Gravenhage*, kant. en ¼ u. Z. W. van *Voorburg*, gem. en 5 min. Z. O. van *Rijswijk*.

DRIE-VRIENDENPOLDER, pold., in de heerl. *Prinseland*, prov. *Noord-Braband*, *Vierde* distr., arr. *Breda*, kant. *Oudenbosch*, gem. *Dinteloord-en-Prinseland*; palende N. aan de Kooi- en Karolinapolder, O. en Z. aan den Annapolder, W. aan de buitengronden tegen het *Krammer*.

Deze pold., beslaat eene oppervlakte van 199 bund. 41 v. r. 61 v. ell., wordt door eene sluis op het Volkerak van het overtollige water ontlast. Men telt er 2 h. beide boerderijen. Het land ligt 3 à 4 palm. boven A. P. Het polderbestuur bestaat uit de drie eigenaren.

DRIEWAARDEN (DE), naam, dien men geeft aan den RUIGEWAARD, in het *Westerkwartier* der prov. *Groningen*, omdat deze gemeenlijk in de Ooster-waard, Middel-waard en Wester-waard verdeeld wordt. Zie RUIGEWAARD.

DRIEWEGE, heerl. in het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*; palende N. aan de heerl. Overzande, O. aan de heerl. Oudelande, Z. aan Ellewoutsdijk, Z. W. aan Coudorpe, W. aan de bar. van Borssele.

Deze heerl. bestaat uit den Driewegepolder, den Lange Marepolder, benevens een gedeelte van den Koppolder, van den Zakpolder en van den Kamerpolder, alsmede uit een zeer klein gedeelte van den Nieuw-Overzandepolder. Zij bevat het d. Driewegen, benevens eenige verstrooid liggende h.

De Herv., die hier wonen, behooren tot de gem. van *Overzande-en-Driewegen*, welke ook in deze heerl. eene kerk heeft.

De R. K. van welke men er 40 aantreft, behooren tot de stat. van *Heinkenszand*.

Het d. DRIEWEGE, ligt 2¼ u. Z. W. van Goes, 1¼ u. Z. van Heinkenszand in eene aangename streek. — Het is een net plaatsje, met eene goede kerk en eene dorpschool.

In dit d. is geboren MARINUS ADRIAANSZ. BOOMS, een schoenmaker te Middelburg, die eene zekere vermaardheid heeft verworven, doordien hij, den 1 Januarij 1714, als verdacht en beschuldigd van onregtzinnigheid, door den Kerkeraad van Middelburg werd afgescheiden, waartegen hij tenzelfden jare heeft in het licht gezonden zijne *Apologie of Verantwoording: zijnde een waaragtigh verhaal van de Procedures der consistorie van Middelburg, met alle de stukken zoo Beschuldigingen als Antwoorden daartoe behoorende*.

Het wapen van Driewege, bestaat in een veld van zilver, beladen met drie balken van azuur (blaauw).

DRIEWEGE-EN-COUDORPE, gem. in het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand* (3 k. d., 8 m. k., 3 s. d.); palende N. aan de gem. Overzande, O. aan de gem. Oudelande, Z. O. aan Ellewoutsdijk-en-Everinge, Z. aan de Hont, W. aan Borssele.

Deze gem. bevat de heerl. Driewege en Coudorpe, en telt 78 h., bewoond door 104 huisgez, uitmakende eene bevolking van 450 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De Herv., die hier 400 in getal zijn, behooren tot de gem. van *Overzande-en-Driewege*. — De R. K., van welke men er ruim 50 aantreft, worden tot de stat. van *Heinkenszand* gerekend. — Men heeft in deze gem. ééne school..

Het wapen van deze gem. bestaat uit een gevierendeeld schild, van welke het eerste en vierde kwartier bestaan uit het wapen van de heerl. Driewege, zijnde een veld van zilver, beladen met drie balken van azuur, het tweede en derde uit het wapen van de heerl. Coudorpe, zijnde een schild van zilver, beladen met drie bloemen, staande twee en een.

DRIEWEGE-POLDER, pold. in het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, gem. *Driewege-en-Coudorpe*; palende N. aan den Marepolder, N. O. aan den Kamerpolder, Z. O. aan den Noordpolder, Z. aan den polder van Ellewoutsdijk, W. aan den Hollepolder. Deze pold. bevat het d. Driewege.

DRIEZUM, Driesum of Dresum, d. prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Dantumadeel*, arr. en 4½ u. N. O. van *Leeuwarden*, kant. en 1 u. Z. ten O. van *Dockum*, aan den hoofdweg dezer griet.

Het is eene zeer vermakelijke plaats, welke met de daartoe behoorende buurten, Oostwoude en Driezumerterp, 450 inw. telt, die meest hun bestaan vinden in landbouw en veeteelt; zijnde de landerijen rondom de huizen fraaije bouwlanden, doch de verder afgelegene hooi- en weilanden.

De Herv., die hier wonen, behooren tot de gem. van *Dantumawoude-Driezum-en-Wouterswoude*. De kerk is voor eenige jaren geheel vernieuwd.

De R. K., welke er wonen, behooren tot de statie van *Dockum*. Men heeft er eene dorpsschool.

Onder dit d. lagen weleer de staten, Feitama, Albada, Aysma en Buma, anders gezegd Boninga; thans heeft men er nog Rinsma-state en Canter-state.

Dit d. is de geboorteplaats van Willem Buma of Bonninga, een der teekenaars van het verbond der Edelen en van zekere Geertruida, die door Fredericus, den eersten Abt van Mariëngaarde, werd aangesteld, om het opzigt te hebben, over de andere kloosters, die hij daaromtrent had ingewijd.

DRIEZUMERMEER, water, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Dantumadeel*, ½ u. N. van Driezum.

DRIEZUMERTERP, b., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Dantumadeel*, arr. en 5 u. N. O. van *Leeuwarden*, kant. en ¾ u. Z. O. van *Dockum*, ¼ u. N. O. van *Driezum*, waartoe het behoort. In deze b. ligt ook de adell. state Canter-state.

DRIEZUMERZIJL, sluis, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Dantumadeel*, ¾ u. N. ten O. van Driezum.

Zij dient om het water van deze en andere griet. op het Dockumerdiep te ontlasten.

DRIJBER, Drijberde of Driebergde, geh. in *Beilerdingspil*, prov. *Drenthe*, arr. en 4 u. Z. van *Assen*, judic. en adm. kant. en 2 u. N. O. van *Hoogeveen*, gem. en 1 u. Z. van *Beilen*; met 70 inw.

DRIJNE of Groote-Drijne, buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie Driene.

DRIJNE (LUTTEKE-), buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie Driene (Kleine-).

DRIJSCHOR, d. in het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*. Zie Dreischor.

DRILST, naam, dien de landlieden veelal geven aan de st. IJlst, prov. *Friesland*. Zie IJlst.

DRIMMELEN, meestal onder den naam van Drimmelen-en-Standhaze voorkomende, heerl., prov. *Noord-Braband*, arr. *Breda*, kant. *Oosterhout*, gem. *Made-en-Drimmelen*; palende N. aan den Biesbosch, O. aan de heerlijkheid Geertruidenberg, W. aan de Hooge-en-Lage-Zwaluwe.

Deze heerl. bevat het d. Drimmelen, het geh. Oud-Drimmelen en eenige verstrooid liggende h. Zij beslaat eene oppervlakte van 6282 bund., waaronder 2656 bund. water. Men telt er 70 h. en 400 inw., die meest van de vischvangst op den Biesbosch en vooral van de zalm-, steur- en elfvangst leven.

De Herv., die hier 320 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van *Breda*, ring van *Geertruidenberg*, behoort, en door denzelfden Predikant met *Made* bediend wordt. De eerste, die hier het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Gillis van Couwenberg, welke tusschen 1580 en 1590 hier Predikant was en toen naar Meerkerk vertrok. Destijds had de gem. van Drimmelen eenen afzonderlijken Predikant. Van 1610 tot 1675 had echter *Made* met Drimmelen één Predikant; van 1675 tot 1683 hadden die d. ieder afzonderlijke Predikanten; doch van dien tijd af werden zij weder door denzelfden Predikant bediend. Het beroep is eene koninklijke collatie.

De R. K., van welke men er 80 aantreft, behooren tot de par. van *Made*. — Men heeft in deze heerl. ééne school.

Deze heerl. heeft een gedeelte uitgemaakt van de nalatenschap van Willem III, Koning *van Engeland*, en bij de verdeeling dier nalatenschap gekomen zijnde aan zijnen neef, Jan Willem Friso, behoort zij thans tot het domein.

Ten jare 1811 is deze heerl., die vroeger altijd een eigen regtsgebied en burgerlijk bestuur had gehad, gevoegd bij het ambacht *Made*, waaruit alzoo de burglijke gem. *Madeen-Drimmelen* ontstaan is.

Het d. Drimmelen ligt 2¾ u. N. ten O. van Breda, 1¼ u. N. ten W. van Oosterhout, ¾ u. N. van Made, aan den Biesbosch, in het midden van eenen driehoek, welks hoekpunten gevormd worden door de steden Dordrecht, Gorinchem en Breda, zoo dat men, vóór dat de St. Elizabethsvloed het noorderdeel dezer heerl. had in water verkeerd, uit dit dorp ieder der drie genoemde steden in drie mijlen gaans kon bezoeken, waarom men beweert dat de naam van dit d. eigenlijk Driemijlen zoude zijn. Vóór 1732 lag het d. ½ u. zuidelijker, te weten waar thans het geh. Oud-Drimmelen wordt gevonden.

Men wil dat dit d. reeds onder den naam van Trumella vermeld wordt in eenen brief van Keizer Otto II, die in het jaar 983 overleden is, hetgeen ook zeer waarschijnlijk is, daar in dien zelfden brief onderscheidene dorpen onder dezen omtrek vermeld worden.

Drimmelen is een der dorpen, die bij den watervloed van 18 November 1421 ondergeloopen is, en moet voor dien tijd een vrij groot

dorp geweest zijn. Hoewel het niet lang daarna drooggeworden is, is het bebouwde gedeelte thans slechts van kleinen omvang.

Men telt er in de kom van het d. 44 h. en ruim 270 inw.

Het nette en wel onderhouden kerkje der Herv. is van toren en orgel voorzien.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 45 leerlingen bezocht.

Het wapen van Drimmelen bestaat in een veld van sabel (zwart), beladen met drie St. Andrieskruisen van zilver.

DRIMMELEN (OUD-), geh. in de heerl. *Drimmelen*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 2 u. N. ten O. van *Breda*, kant. en 1 u. N. ten W. van *Oosterhout*, gem. *Made-en-Drimmelen*, ¼ u. Z. van Drimmelen. Vroeger lag hier het d. Drimmelen, dat in het jaar 1732 bijna geheel afbrandde, als wanneer het meer noordelijk en nader aan den buitendijk herbouwd is.

DRIMMELEN-EN-STANDHAZE, heerl., prov. *Noord-Braband*. Zie Drimmelen.

DRINKLANGE, Fransche naam van het geh. Drinkler, in het balj. van *Bastogne*, grooth. *Luxemburg*. Zie het volgende art.

DRINKLER of Trinkler, in het Fr. Drinklange, geh. in het balj. van *Bastogne*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en 5¾ u. W. ten N. van *Diekirch*, kant. en 1¾ u. N. van *Clerff*, gem. en 1 u. O. ten Z. van *Nieder-Beling*, ¼ u. Z. van *Wilverdinge*, waartoe het behoort.

DRINKUITSMA, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, ten N. van *Goutum*, waartoe zij behoorde.

Het is in de vorige eeuw afgebroken en bestaat thans uit eene groote boerderij.

DRION of Drioen, eil. in *Oost-Indië*, tot den *Sundaschen Archipel* behoorende, in den Z. O. ingang van de Straat van Malakka, O. van Sumatra, 0° 41′ N. B., 121° 34′ O. L.

Het is niet zeer groot en hoezeer bewoond, niet veel meer dan als een merkteeken voor de zeelieden bekend.

DROESBORGH, oude naam der stad Doesborgh, in het graafschap *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie Doesborgh.

DROEVENDAL, voorm. landh., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *West-Dongeradeel*, arr. en 6 u. N. O. van *Leeuwarden*, kant. en 1½ u. O. ten N. van *Holwerd*, ¼ u. W. van *Wierum*, waartoe het behoorde.

DROGEHAM of Droogeham, d., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Achtkarspelen*, arr. en 4 u. O. van *Leeuwarden*, kant. en 2 u. O. van *Bergum*, door vruchtbare bouwlanden omringd.

Het telt met de b. Hamshorn, Westerend en Roode Helling, in de landtaal Rohel genaamd, 90 h. en 480 inw., die zich meest op den landbouw en de veeteelt toeleggen; ook heeft men er eenen roggemolen en eene smederij.

De inw., die hier alle Herv., zijn, maken met die van *Harkema-Opeinde* de gem. van *Drogeham* uit, welke tot de klass. van *Dockum*, ring van *Kollum* behoort, ruim 1000 zielen telt en hier eene kerk heeft.

De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Gerryt Jans, die in het jaar 1606 herwaarts kwam en in het jaar 1620 overleed.

Men heeft hier eene school, waar tevens de kinderen van Harkema-Opeinde en onderhoorige buurten onderwijs genieten, en welke door een gemiddeld getal van 90 leerlingen bezocht wordt.

Voorheen heeft hier een klooster van Premonstreiter-Nonnen gestaan, het Buweklooster geheeten. Zie dat woord. — Men heeft hier twee beesten- en paardenmarkten, waarvan de eerste invalt op den eersten Dingsdag in Mei en de tweede den vierden Woensdag in September.

DROGENDIJK (HUIS-VAN-), oud adell. huis in *Delfland*, te *'s Gravenhage*, aan de noordzijde van de *Nobelstraat*.

Het ontleende zijnen naam naar Mr. Dammas van Drogendijk, die door Koning Filips II, bij brieven van 19 October 1554, tot Extra-ordinaris en in 1559 tot Ordinaris Raad in den Hove van Holland aangesteld, den 22 September 1560 overleden is. Het werd later ook wel het Huis van Goudriaan genoemd, om dat het in 1627 in eigendom bezeten werd door den Heer van Schagen, Vrijheer *van Goudriaan*. In het jaar 1668 is dit huis in tweeën gesplitst, zoo dat het thans twee afzonderlijke woningen uitmaakt.

DROGT, geh. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*, arr. en 8 u. Z. van *Assen*, judic. en adm. kant. en 2 u. Z. W. van *Hoogeveen*, gem. *Zuidwolde*, ¼ u. Z. W. van Kerkenbosch; met 25 h. en 115 inw.

DROGTZEE, voorm. meertje in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*, gem. *Zuidwolde*, ¼ u. Z. W. van Kerkenbosch, dat ten gevolge van het maken van waterleidingen bijna droog geraakt en alleen des winters nog zigtbaar is.

DROMKREEK of Droomkreek, watertje in den *Hoekschenwaard*, balj. *Beijerland*, prov. *Zuid-Holland*, dat uit de wetering ten N. van den Groot-Zuid-Beijerlandschen-dijk komt, Verloren-Piershil van het overige gedeelte des Zuid-Beijerlandschen polders scheidt, voorts onder den Zuidwegschendijk door loopt, waarna het, in eene noordelijke rigting, tusschen den Nieuw-Beijerlandschen en den Nieuw-Piershilschen-polder heen vlietende, zich met de Spuykreek vereenigt, ter plaatse waar deze in den Nieuw-Beijerlandschenpolder komt.

DRONGELEN, heerl. in het *Land-van-Heusden*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Drongelen-Hagoort-Gansoijen-en-Doeveren*; palende N. aan de heerl. Eethen, O. aan Gansoijen, Z. aan de Langstraat en W. aan de heerl. Hagoort-en-Meeuwen.

Deze heerl. bevat het d. Drongelen en eenige verstrooid liggende h. Zij beslaat eene oppervlakte van 336 bund. 70 v. r. 18 v. ell. Men telt er 60 h. en 350 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw en veeteelt.

De Herv., die ruim 310 in getal zijn, behooren tot de gem. van *Eethen-en-Drongelen*, en hebben in deze heerl. eene kerk.

De R. K. van welke men er 40 telt, worden tot de par. van *Waalwijk* gerekend. — Men heeft in deze heerl. eene school die gemiddeld door 30 leerlingen bezocht wordt.

Drongelen is eene oude heerl., oorspronkelijk uit den huize van Heusden. Heer Jan van Drongelen, de eerste bezitter daarvan, was de zoon van Jan VII en broeder van Jan VIII, Heeren *van Heusden*, wiens nazaten vele jaren achtereen bezitters van Drongelen geweest zijn. Later werd het bezeten door de Heeren van Eethen en Meeuwen, maar in het jaar 1567 daarvan afgescheiden, doordien de toenmalige bezitter Johan Milling, de heerl. Drongelen, bij uitersten wil, aan zijne weduwe Maria van Harsen, maakte. Tegenwoordig behoort het aan den Heer A. L. Drossaerts, Med. Doctor te Waalwijk.

Bij den watervloed van den 18 November 1421, vloeide ook deze heerl. geheel onder, waardoor vele menschen het leven verloren, en andere groote schade aan huis en goed leden.

[illegible]

veren; palende N. aan den Polder van Eethen, O. en Z. aan den Polder van Doeveren, W. aan den Millenaarspolder.

Deze pold., waarin voor een groot gedeelte het d. Drongelen gelegen is, beslaat volgens het kadaster eene oppervlakte van 187 bund. 95 v. r. 90 v. ell., waaronder 185 bund. 14 v. r. 27 v. ell. schotbaar land, telt 29 h., en wordt door eene sluis, op het Oud-Maasje, van het overtollige water ontlast. Het land ligt 7 à 8 palm. boven A. P. Het polderbestuur bestaat uit eenen Schout en vier Leden.

DRONGELEN (POLDER-VAN-) of DRONGELSCHE-POLDER, onder deze benaming verstaat men gemeenlijk de geheele heerl. DRONGELEN, welke eigenlijk uit zeven polders bestaat, van welke vier binnen den Zeedijk gelegen zijn; zijnde: de Binnen-Bovenpolder, de Millenaarspolder, het Poldertje de Veertigmorgen en de Rooispolder, terwijl de andere drie, zijnde: het Poldertje Beneden de Uitwatering van den Drongelschen polder, het Poldertje Beneden het Drongelsche Veer en het Poldertje Boven het Drongelsche Veer, buiten den Zeedijk liggen.

DRONGELEN (SLOT-VAN), oud slot in het *Land-van-Heusden*, prov. *Noord-Braband*, dat op het laatst der dertiende eeuw, door JAN II, Hertog van Braband gesticht werd.

Men wil dat dit het kasteel is, hetwelk nu nog te Gansoijen gevonden wordt.

DRONGELEN-HAGOORT-GANSOIJEN-EN-DOEVEREN, gem. in het *Land-van-Heusden*, prov. *Noord-Braband, Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden* (10 k. d., 10 m. k., 8 s. d.); palende N. aan de gem. Heesbeen-Eethen-en-Genderen, O. aan Oudheusden-en-Elshout, Z. aan Baardwijk, Waalwijk en Besoijen, W. aan Meeuwen-Hill-en-Babyloniënbroek.

Zij bevat de heerl. Drongelen, Doeveren, Gansoijen en Hagoort, beslaat eene oppervlakte van 681 bund., waaronder 652 bund. 33 v. r. 44 v. ell. schotbaar land, telt 82 h., bewoond door 96 huisgez., uitmakende eene bevolking van 460 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw en veeteelt.

De Herv., die hier 380 in getal zijn, behooren gedeeltelijk tot de gem. *Doeveren-en-Genderen;* gedeeltelijk tot de gem. *Eethen-en-Drongelen.*

De R. K., van welke men er 80 aantreft, worden gedeeltelijk tot de par. van *Waalwijk*, en gedeeltelijk tot de par. van *Heusden* gerekend.

Men heeft in deze gem. twee scholen, die gezamenlijk door 80 leerlingen bezocht worden.

Het wapen dezer gem. is dat van de heerl. Drongelen. Zie dat artikel.

DRONGELSCHE-POLDER, benaming welke wel eens gegeven wordt aan de heerl. DRONGELEN, in het *Land-van-Heusden*, prov. *Noord-Braband.* Zie DRONGELEN (POLDER-VAN-).

DRONGELSCHE-POLDER (POLDERTJE-BENEDEN-DE-UITWATERING-VAN-DEN-), pold. in het *Land-van-Heusden*, prov. *Noord-Braband, Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Drongelen-Hagoort-Gansoijen-en-Doeveren;* palende N. aan den Zeedijk, O. aan de uitwatering van Drongelen, Z. aan het Maasje, W. aan het poldertje boven de uitwatering.

Deze polder, die voor het jaar 1798 bedijkt was, beslaat een oppervlakte van 6 bund. 89 v. r. 20 v. ell, wordt door twee duikers op de

Oude-Maas, van het overtollige water ontlast. Het land ligt 9 palm boven A. P. Het bestuur wordt door den Eigenaar uitgeoefend.

DRONGELSCHE-VEER (POLDERTJE-BENEDEN-HET-), onbehuisde pold. in het *Land-van-Heusden*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Drongelen-Hagoort-Gansoijen-en-Doeveren*; palende N. aan den Zeedijk, O. aan den Veerweg, Z. aan het Maasje, W. aan de uitwatering.

Deze pold., die voor het jaar 1798 bedijkt was, beslaat eene oppervlakte van 9 bund. 43 v. r. 40 v. ell., wordt door twee duikers op het Oude Maasje van het overtollige water ontlast. Het land ligt omtrent 1 el boven A. P. Het bestuur oefent den eigenaar uit.

DRONGELSCHE-VEER (POLDERTJE-BOVEN-HET-), onbehuisde pold. in het *Land-van-Heusden*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Drongelen-Hagoort-Gansoijen-en-Doeveren*, palende N. aan den Zeedijk, O. aan den Buitenpolder, Z. aan het Oude Maasje, W. aan het Poldertje-Beneden-het-Drongelsche-Veer.

Deze polder, welke voor het jaar 1798 bedijkt was, beslaat eene oppervlakte van 10 bund. 99 v. r. en wordt door twee duikers op het Maasje, van het overtollige water ontlast. Het land ligt omtrent 1 el boven A. P. Het bestuur wordt door den eigenaar uitgeoefend.

DRONGELSCHE-ZEEDIJK-'s LANDS-VAN-HEUSDEN, dijk ten Z. van het *Land-van-Heusden*, prov. *Noord-Braband*, die zich van de Clarisse-werf onder Drongelen uitstrekt langs het oude Maasje, tot even door de schans op Doeveren, en dient om het hooge winterwater, hetwelk hetzij door den Baardwijkschen overlaat, hetzij uit zee wordt opgevoerd, uit de lage polders van de Langstraatsche buitenvelden te keeren.

Deze zeedijk staat onder het opzigt van eenen Dijkgraaf, eenen Penningmeester, zeven Heemraden, van welke drie voor de stad Heusden, en vier voor het land, benevens eenen Dijkbode. Het collegie van den DRONGELSCHEN ZEEDIJK en dat van den *Meeuwenschen-Zeedijk*, komen op Clarisse-werf bij elkander, en dan schouwt Dongen naar boven en Meeuwen naar beneden.

Op den 14 en 15 November 1775, stroomde het water zoo geweldig over dezen dijk, dat men algemeen den geheelen ondergang van het Land van Heusden te gemoet zag, terwijl op sommige plaatsen het water drie voet hoog op den dijk stond.

DRONRIJP, d., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Menaldumadeel*, arr. en 2 u. W. van *Leeuwarden*, kant. en 1¼ u. Z. van *Berlikum*. Het is in twee buurten verdeeld: de Kerkeburen en Bruggebuurt geheeten, van welke de eerste ten noorden, ter zijde van den rijdweg en de tweede zuidelijker aan de trekvaart van Leeuwarden naar Franeker ligt, hetgeen dit groote d. veel levendigheid bijzet, en het tot eene fraaije en vermakelijke plaats maakt.

De Kerkeburen ligt rondom, doch vooral ten Z. van de kerk. Men gaat van daar ongeveer 10 min. ver, langs een gevloerd pad, zuidwaarts naar de Bruggebuurt aan de trekvaart, alwaar eene dubbele rij huizen, zuid- en noordwaarts loopende, wordt gevonden, terwijl de buurt langs den trekweg en vooral aan den overkant der vaart, alwaar men eenige meer aanzienlijke huizen aantreft, oost- en westwaarts loopt. De brug, over welke men van de kerkeburen komende, de trekvaart overgaat, heet de Hoornbrug.

Men telt er 1100 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw en veeteelt; terwijl men er in het N. O. en Z. goed bouwland, en in

het W. veel laag weideland heeft. Ook vindt men in dit d. een tigchelwerk en eenen korenmolen.

De Herv., die hier 1000 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van *Harlingen*, ring van *Franeker*, behoort. De eerste, die te Dronrijp het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Obble Ipes, die er in het jaar 1583 was, en naar Dokkum schijnt vertrokken te zijn, waar hij in 1589 overleed.

De kerk, welke in het jaar 1544 gebouwd is, was vóór de Reformatie aan den H. Salvius toegewijd, had destijds aan inkomen 200 goudg. (300 guld.) en het vikarisschap 100 goudg. (150 guld.) Nog waren er twee prebenden ieder van 100 goudg, en eene derde, die voor den Koster was, van 80 goudg. (120 guld.). Het is een groot en schoon gebouw, met een der fraaiste torens van Friesland, met eene nette pastorie en een schoolgebouw daarnevens.

De R. K., van welke men er ruim 100 telt, maken met die van de overige d. dezer griet. eene stat. uit, welke tot het aartspr. van *Friesland* behoort, en door eenen Pastoor bediend wordt, en 500 zielen telt, onder welke 300 communicanten. De kerk, onder den titel van *Onze Lieve Vrouwe Geboorte* gewijd, staat in de straat aan de Bruggebuurt. Zij is in het jaar 1839 gebouwd en van eenen toren voorzien, heeft eene nette bouworde en vooral een keurig altaarstuk door den Heer Otto de Boer geschilderd.

Men heeft in dit d. ook eene dorpschool, alsmede een klein Gasthuis voor bejaarde vrouwen, het *Vredehofje* genaamd, in de vorige eeuw gesticht door Mejufvrouw Agneta Huber.

Voorheen waren hier vele adell. staten, thans meest in boerenplaatsen veranderd, als: Foppinga, Hommema, Glins of het Blaauwhuis, Fetza, Groot-Dotinga of 't Roodhuis, Hobbema, Ozinga enz. Tegenwoordig wordt het d. versierd door de fraaije nieuwe buit. Schatzenburg en Oorbijt.

Er worden hier twee jaarmarkten gehouden, de eerste den eersten Maandag in Mei; de tweede den vierden Zaturdag in Junij.

Dronrijp is de geboorteplaats van Eise Eisinga, den uitvinder van het beroemde planetarium te Franeker. Hij zag het licht den 21 Februarij 1744 en † den 27 Augustus 1828. Even als de Staatsman Jhr. I. Aebinga van Humalda, ligt hij hier op het kerkhof met zijnen geleerden vader, Jelte Eisinga, begraven.

Behalve al deze bijzonderheden is Dronrijp nog merkwaardig wegens de schoone ligging. Niet slechts, dat de Harlinger vaart en de rijweg, uit Hennaarderadeel naar Menaldum of Beetgum in het midden des dorps elkander snijden, of dat de nieuwe straatweg van Leeuwarden naar Harlingen, ten Noorden het dorp loopt, terwijl allen gezamenlijk tot een ruim vertier bijdragen; maar wij bedoelen de ligging van dit dorp op 6 of 7 terpen, die in eene rigting van het Zuiden naar het Noorden, aan de oppervlakte eenen golvenden vorm geven. In den zomer, wanneer deze heuvelen met een schat van granen prijken, leveren sommige punten inderdaad schilderachtige gezigten op, waartusschen zich een aantal fraaije boerenplaatsen en vooral het aanzienlijke dorp, met zijne nette huizen en hooggelegen kerken, zich fraai verheffen. Vandaar dat wij Dronrijp eene der schoonste en welvarendste dorpen van Westergoo noemen.

Toen de Friesche Edelen in het jaar 1500 den Hertog van Saksen binnen Franeker belegerd hielden, was een der vier Hoofdkwartieren van het Friesche leger in dit dorp gevestigd.

DRONTEN of DRONTHEN, streek in Zalland, prov. Overijssel, arr. Zwolle, kant. en gem. Kampen, palende N. aan den [illegible], O. aan den Polder van [illegible], Z. aan den [illegible], W. aan de [illegible].

Bij den storm van 14 en 15 November 1824 liep de Polder van Dronten geheel onder water, waardoor het water over den geheelen Zwartendijk stroomde, in welken eene groote en diepe wade viel, hetwelk ten gevolge had, dat het water tot aan de wallen van Kampen doordrong.

DRONTENSCHE-OVERLAAT, Dronthensche-Overlaat of Drontsche-Overlaat, overlaat in Zalland, prov. Overijssel, W. van Kampen.

Deze overlaat is in het jaar 1826 aangelegd, ten gevolge van de in November 1824 plaats gehad hebbende overstrooming en dient om een gedeelte van Overijssel van het zeewater te ontlasten.

DRONTENSCHE-SLUIS, Dronthensche-Sluis of Drontsche-Sluis, sluis in Zalland, prov. Overijssel, ten W. van Kampen.

Deze sluis is in het jaar 1825 uit 's Rijks fondsen aangelegd en dient om een aanmerkelijk Geldersch district te ontlasten van het zeewater, hetwelk de Drontensche overlaat in Gelderland brengt.

Bij den storm van 25 December 1833 en 1 Januarij 1834 viel in den dijk nabij de Drontensche sluis eene doorbraak ter lengte van 30 ellen.

DRONTHEN POLDER-VAN-, streek in Zalland, prov. Overijssel. Zie Dronten Polder-Van-.

DRONTHENSCHE-OVERLAAT, overlaat in Zalland, prov. Overijssel. Zie Drontensche-Overlaat.

DRONTHENSCHE-SLUIS, sluis in Zalland, prov. Overijssel. Zie Drontensche-Sluis.

DROOGBERG, streek laag en vlak duin, in Kennemerland, prov. Noord-Holland, gem. Velsen-Zandpoort-Bennebroek-en-Jan-Gijzenvaart, achter de Zandpoort.

Het is de plaats, waar weleer het linnen van de daarvoor liggende bleekerijen werd gedroogd, thans aangelegd tot wandelbosch door en toebehoorende aan den Heer A. van der Hoop, nevens zijn buitengoed Spaarnberg.

DROOGEGAT, kil in den Biesbosch, prov. Noord-Holland. Zie Drooggat.

DROOGEHAM, d., prov. Friesland, kw. Oostergoo, griet. Achtkarspelen. Zie Drogeham.

DROOGESTEIN, voorm. buit, in het Nederkwartier der prov. Utrecht, arr. Utrecht, kant. Maarssen, gem. Maartensdijk.

De gronden van dit buiten zijn sedert lang ingelijfd in het landg. Eyckenstein, behoorende aan den Heer Eyck van Zuilichem.

DROOGGAT of Droogegat, kil in den Biesbosch, prov. Noord-Braband, onder Werkendam.

DROOGGEMAAKTE-POLDER-VAN-BERKEL-EN-RODENRIJS, droogmakerij in Delfland, prov. Zuid-Holland, arr. Rotterdam, kant. Hillegersberg, gem. Berkel-en-Rodenrijs.

Deze droogmakerij bestaat eigenlijk uit drie polders, genaamd de Noord-polder, de Zuid-polder en de West-polder. De Noord- en Zuidpolder paalt N. aan Pijnacker, O. aan de landscheiding tusschen Delfland en Schieland, Z. aan Schieveen, W. aan den Noordeindschen weg en den Zuideindschen weg. De Westpolder N. aan den Klapwijkschen weg, O. aan den Zuideindschen weg, Z. en W. aan de Kleilanden; nogthans worden deze drie polders door dezelfde molens van het overtollige water ontlast.

Tot droogmaking dezer polders is in den jare 1769 octrooi verleend, en men heeft in den jare 1773 den eersten molen gesticht. De oppervlakte is groot 875 bund. 41 v. r. 89 v. ell. Men telt er 55 h., waaronder 26 boerenhofsteden. Zij wordt door zes molens van het overtollige water ontlast in den Voorafschen polder van Berkel. Het polderbestuur bestaat uit eenen Schout, twee Ambachtsbewaarders en vier Leden.

DROOGGEMAAKTE-POLDER-VAN-NIEUWKOOP, pold. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie NIEUWKOOP (DROOGGEMAAKTE-POLDER-VAN-) (1).

DROOGGEMAAKTE-POLDER-WESTZIJDE, pold. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Leyden*, kant. *Alphen*, gem. *Aarlanderveen*; palende N. O. en W. aan de Zuid- en Noordeinder-polders van Aarlanderveen, ten Z. aan Nieuwkoop.

Deze pold. is in het jaar 1785 drooggemaakt en den ringdijk gesloten; beslaat eene oppervlakte van 475 bund. 50 v. r. 76 v. ell.; telt slechts eene bouwmanswoning, liggende de huizen en verdere bouwmanswoningen in de Zuid- en Noordeinder-polders van Aarderlanderveen, en wordt door eenen gang van vier molens, waarvan slechts eene uitmalende is, van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit den Burgemeester, vier Gecommitteerden en eenen Boekhouder.

DROOMERDIJK, dijk in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, aan de zeewering van de Hondsbosschen, zich uitstrekkende van den Wakerdijk tot aan den Zijpdijk.

Deze dijk is in het jaar 1624 aangelegd, ter meerdere beveiliging van Noord-Holland, daar de Hondsbosschen, in het jaar 1575, waren doorgebroken, welke doorbraak zoo bijzonder noodlottig voor Noord-Holland was, en men nu weder voor eene dergelijke ramp vreesde. Deze dijk werd toen de NIEUWE WAKERDIJK geheeten, doch naderhand bekwam hij den naam van DROOMERDIJK.

DROOMERSLUIS, voorm. sluis in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, in den Droomerdijk, welke in het jaar 1858 gedigt is.

DROOMKREEK, kil in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Braband*. Zie DROMKREEK.

DROSSENDE BIEST, geh. in de heerl. *Boxmeer*, prov. *Noord-Braband*, *Eerste* distr., arr. en 9 u. O. van *'s Hertogenbosch*, kant. en gem. *Boxmeer*.

DROSTENBELTEN, eenige gedeeltelijk met schaarhout beplante heuvelen in *Zalland*, prov. *Overijssel*, gem. *Zwollerkerspel*, ½ u. N. O. van Zwolle, aan de noordzijde van de plaats, waar weleer het Bergklooster stond.

DROSTENBURG, naam, welke de landlieden geven aan het HUIS-TE-WEDDE, in *Westerwolde*, prov. *Groningen*, arr., kant. en 1¼ u. Z. Z. O. van *Winschoten*, gem. en 2 min. Z. W. van *Wedde*.

Van dit voorm. slot, voorheen de woonplaats der ADDINGA's, als Heeren van Westerwolde, wordt het eerst melding gemaakt in een charter van 1392. Eene beschrijving en korte geschiedenis daarvan vindt men in den Groninger Volks-Almanak van 1841, alwaar ook eene afbeelding van dit slot voorkomt. Alle verdedigingswerken zijn vroeger en later afgebroken.

Het was voorheen ongemeen sterk en werd dikwijls in den Spaanschen

(1) Alle de overige aldus beginnende namen zoeke men insgelijks op de woorden van onderscheiding.

[illegible] en ook later versterkt, genomen en bezet. De Drost van Westerwolde, welke door de stad Groningen werd aangesteld, plagt hier te wonen, van waar het zijnen tegenwoordigen naam ontleent. Dit bleef zoo tot 1811, sedert welken tijd de stad Groningen het huis [illegible] aan verschillende personen, tot dat zij het in 1829 verkocht. In den voorgevel van eenen vóór het huis staanden toren [illegible] Schenk van Toutenburg, met het jaartal 1541.

[illegible] eene oppervlakte beslaande van [illegible] v. r. [illegible] v. ell., wordt tegenwoordig in eigendom [illegible] door den Heer en Mr. Arnold Hendrik Kosing.

DROSTENBURG, [illegible] in het *Oldambt*, prov. *Groningen*, [illegible] van Winschoten, kant., gem. en 10 min. N. van Zuidbroek, [illegible].

De grond, waarop deze [illegible] is gebouwd, is voorheen het eigendom geweest van de [illegible], die daar als toen een slot hebben bezeten, [illegible] in onrustige en onzekere tijden, is [illegible]. De naam van dit huis komt op oude kaarten voor [illegible] het spraakgebruik aangeduid onder den naam van [illegible].

Een dier Heeren [illegible], met name Eggo of Egge, wonende op [illegible] te Zuidbroek, bekleedde de waardigheid van Hoofdling [illegible], welke de regeering in het Oldambt bezaten; hij was [illegible] van het Oldambt en de partij der Vetkoopers [illegible] de Schieringers, toegedaan. In het jaar [illegible] werd zijn kasteel te Zuidbroek, door de Schieringers en die van Groningen, geheel verwoest. — Dit verwekte zulk eene vreugd, [illegible] van de groote magt van dien Hoofdling, dat de verjaring van de [illegible] en verwoesting van dit kasteel, een tijd lang in de stad Groningen op eene plegtige wijze gevierd is. — [illegible] eenige [illegible] gesloten overeenkomst, trad echter de stad, [illegible] stierf, in het bezit der goederen en [illegible] gemeenschap gesteld, en, toen zij over het haar ondergeschikte Oldambt [illegible] Afgevaardigden uit haren Raad, onder den naam van *Drosten*, toevertrouwde, heeft zij hun deze plaats [illegible], waarvan de tegenwoordige benaming van Drostenburg [illegible]. [illegible] in een gewoon heerenhuis veranderd, hielden de Drosten aldaar hun verblijf, tot in 1811, na welken tijd het huis [illegible] den 29 Julij 1813 geheel verkocht werd, met de daarbij [illegible] gronden, alles te zamen groot zeven en een halve deimt en [illegible], aan den Koopman [illegible]; terwijl het [illegible] met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte beslaat van 6 bund. 27 v. r. en in eigendom wordt bezeten door de kinderen van wijlen den Heer Onno Reint van [illegible], te Groningen, doch des zomers bewoond door Mr. T. Sypkens, Lid der Eerste kamer van de Staten-Generaal.

DROSTENDIEP, riv., prov. *Drenthe*, dat in de gem. Zweeloo, ten W. van Wesup en het d. Zweeloo ontspringt. Het loopt langs Zweeloo, Aalden, het huis de Klenke, tusschen Wachtum en den Hool door, tot dat het zich, in de gracht der vesting Koevorden ontlast, nemende dit water [illegible] onderscheidene belangrijke beken op.

DROUWEN, geh. in *Oostermoerderdingspil*, prov. *Drenthe*, arr., kant. en 3½ u. O. Z. O. van *Assen*, adm. kant. en 5½ u. ten Z. van *Dalen*, gem. en ½ u. N. van *Borger*, met ruim 300 inw.

Men heeft hier eene school die gemiddeld door 95 kinderen bezocht wordt.

DROUWEN-DER-DIEP, stroomtje in *Oostermoerderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie DROUWENER-DIEP.

DROUWENDER-MOND of DROUWENER-MOND, veenkolonie, gedeeltelijk in de prov. *Groningen*, aan het zoogenaamde Stads-kanaal en gedeeltelijk in de prov. *Drenthe* gelegen, langs het Hoofd-diep, hetwelk in de DROUWENERVEENEN wordt opgeworpen en in het Stads-kanaal invalt. Deze kolonie is nog in hare eerste ontwikkeling. De bevolking beloopt nog slechts ongeveer 100 zielen.

DROUWENDER-VEEN, geh. in *Oostermoerderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie DROUWENER-VEEN.

DROUWENER-DIEP of DROUWENDER-DIEP, stroomtje in *Oostermoerderdingspil*, prov. *Drenthe*, dat ten zuiden van *Westdorp* ontstaat, van daar in eene noordelijke strekking voortloopt, en medewerkt om de *Oostermoerschevaart* te vormen.

DROUWENER-MOND, veenkolonie, gedeeltelijk in de prov *Groningen*, gedeeltelijk in de prov. *Drenthe*. Zie DROUWENDER-MOND.

DROUWENER-VEEN of DROUWENERVEEN, geh. in *Oostermoerderdingspil*, prov. *Drenthe*, arr., kant. en 4 u. O. van *Assen*, gem. en 1½ u. N. O. van *Borger*; met ruim 200 inw.

In het jaar 1825 is hier eene Maatschappij opgerigt, die de naam droeg van Drouwener-veen-Maatschappij, en welke ten doel had het aankoopen en ter snede brengen van hooge veenen in de marke van Drouwen, het veen te verkoopen en dan later, de ondergrond te bebouwen en te verhuren, of ook wel weder te verkoopen; doch eerlang is deze maatschappij weder ontbonden, nadat zij echter de scheiding der DROUWENDERVEENEN had uitgewerkt. Ten gevolge waarvan de ontginning der groote veenmassa, onder dit gehucht gelegen, een aanvang heeft genomen en reeds de beginselen van eene belangrijke veenkolonie heeft daargesteld. Zie DROUWENDER-MOND.

DRUINEN, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*. Zie DRUNEN.

DRUINEN (HUIS-TE-), adell. h. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*. Zie DRUNEN (HUIS-TE-).

DRUISDIJK, meestal enkel DIJK genoemd, geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 4 u. Z. O. van *Breda*, kant. en 3 u. O. Z. O. van *Ginneken*, gem. *Alphen-en-Riel*, ¼ u. N. ten O. van *Alphen*, waartoe het behoort.

DRUIVENSTEINSCHE-BOSSCHEN, bosschen in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, gem. *Hillegom*.

DRUL, buurs. in het *Rijk van Nijmegen*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr., kant. en 2 u. Z. Z. O. van *Nijmegen*, gem. *Groesbeek*; met 28 h. en 160 inw.

DRUMMEL, d. in het *Land tusschen Maas-en-Waal*, prov. *Gelderland*. Zie DREUMEL.

DRUMMELEN, d. in de heerl. *Drimmelen-en-Standhaze*, prov. *Noord-Braband*. Zie DRIMMELEN.

DRUMPT of DREMPT, oudtijds RUEEND of RUND genoemd, d. in den *Tielerwaard*, *Benedendistrikt* der prov. *Gelderland*, arr., kant. en ½ u. N. W. van *Tiel*, gem. en ongeveer 1 u. N. O. van *Wadenoijen*, aan den weg van Tiel op Utrecht.

Het is geen geregeld dorp, de huizen en boerenwoningen staan er hier en daar verspreid. Men telt er in het eigenlijke d. 72 h. en on-

geveer 440 inw., en met de daartoe behoorende b. Passewaay 102 h. en 580 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De Herv., die hier 425 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke vroeger met Angerlo vereenigd was, doch in het jaar 1637 daarvan is afgescheiden, en thans tot de klass. en ring van *Tiel* behoort. De eerste, welke het leeraarambt in deze gem. heeft waargenomen, nadat zij van Angerlo werd afgescheiden, is geweest Bartholdus Goldsmit, die in het jaar 1637 herwaarts kwam en in het jaar 1641 naar Vorden vertrok. Het beroep geschiedt door den kerkeraad. De kerk is een klein, doch net, vierkant gebouw.

De R. K., van welke men er 153 aantreft, behooren tot de stat. van *Tiel*.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 70 leerlingen bezocht. Ook ligt onder dit d. het buit. Geresteyn.

DRUMPTSCHE-ENGH, landstreek in den *Tielerwaard*, *Benedendistrikt* der prov. *Gelderland*, kw., arr. en kant. *Tiel*, gem. *Wadenooijen*, ½ u. van Drumpt.

Zij beslaat eene oppervlakte van 68 bund. 12 v. r. 62 v. ell., telt 14 h., waaronder 4 boerderijen, en bestaat meest uit bouwland.

DRUMPTSCHE-SLUIS, sluis in den *Tielerwaard*, *Benedendistrikt* der prov. *Gelderland*, 10 min. Z. W. van *Drumpt*, waar door het water van de landen onder dat dorp in de Linge ontlast wordt.

DRUMPTSCHE-WETERING, watertje in den *Tielerwaard*, *Benedendistrikt* der prov. *Gelderland*, dat bij het d. Drumpt zijnen oorsprong neemt; eerst met eene zuidelijke strekking naar de Papesteeg loopt en van daar noordwestwaarts schiet, om zich door de Drumptsche sluis op de Linge te ontlasten.

DRUNEN, gem. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Waalwijk* (9 k. d., 4 m. k., 2 s. d.); palende N. aan de gem. Oudheusden-Elshout-en-Hulten, O. aan Nieuwkuik-en-Onzenoord, Z. aan Loon-op-Zand, W. aan Baardwijk.

Deze gem. bevat, behalve het d. Drunen, de geh. Fellenoordt, Giersbergen, Heide, Klinkert, Pessaart, Scheiding, Sempke en Wolfshoek. Zij beslaat eene oppervlakte van 2851 bund., telt 303 h., bewoond door 403 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 2000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw, terwijl de hophandel hier zeer in bloei is en men ook haren kleeden en garens vervaardigt. — De grond, onder deze gem. is ligt en zandig, en brengt rogge, boekweit, haver en hop voort, alsmede, hoewel in geringe hoeveelheid, tarwe en garst.

De R. K., die hier ongeveer 2000 in getal zijn, onder welke 1400 communicanten, maken eene par. uit, welke tot het apost. vic. gen. van *'s Hertogenbosch*, dek. *Geertruidenberg* behoort, en door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend wordt. De pastorie van Drunen behoorde sedert het jaar 1223 aan de abdij van Tongerloo en is sedert altijd door Kanunniken van die abdij bediend geweest.

De Herv., van welke men er 30 telt, behooren tot de gem. van *Drunen-en-Nieuwkuik*. Men heeft in deze gem. ééne school in het dorp zelf.

Deze gem. is in het jaar 1387 als eene heerl. verpand aan Jonker Paulus van Haastrecht en in 1612 nader erfelijk verkocht, doch het Hof van Giersbergen, toebehoorende aan de Abdij van ter Kamere, is daaruit voorbehouden, of uitgezonderd. Later heeft zij langen tijd toebehoord aan de Luiksche Graven d' Oultremont en War-

vosé, en wordt thans nog in eigendom bezeten door den Heer F. J. E. Graaf d'Oultremont.

Het d. Drunen, Druinen of Dreunen, oudtijds Oven, Uden, Haven, Hova of Druynen, ligt 2¼ u. W. van *'s Hertogenbosch*, ¼ u. O. van *Waalwijk*. Het is eene luchtige plaats; hier en daar met goede huizen bebouwd. Ook heeft men er een goed Raadhuis.

De Herv. kerk, welke een weinig benoorden het dorp in de akkers staat, en waarvan het kerkhof met eenen steenen muur omringd is, was vroeger een tamelijk groot kruisgebouw, met eene kleine spits op het schip, behalve eene grootere, met een gebogen dak in het muurwerk. Nadat in 1767 het koor en de beide zijkoren daarvan weggebroken zijn, is het thans een klein gebouw, voorzien van een torentje. In den zoogenaamden St. Elizabeths vloed van den 18 November 1421 is deze kerk staande gebleven; ofschoon de meeste kerken in de nabijheid vernield werden.

In 1729 hadden de R. K. een verzoekschrift ingediend, om eene kerkschuur te mogen bouwen; doch dit werd, den 18 Januarij 1730, geweigerd, omdat de aangewezene plaats te digt bij de groote kerk, het predikantshuis, en den grooten weg was gelegen. Op herhaald verzoek werd toegestaan, op de nader aangewezene plaats (waar zij nog gebruikt wordt) eene kerkschuur te stellen, gedekt, (dus werd bepaald) met stroo of riet, ter lengte van 70 houtvoeten (19,82 ell.), breed 42 houtvoeten (11,89 ell.), en de muren van ter zijden, gelijk mede de gevel, 11 houtvoeten (3,11 ell.) hoog, mitsgaders de deuren en vensters naar evenredigheid, en zulks alles ten koste van de supplianten. De kerk viert als patroon den H. Lambertus. Het doopsel en andere sacramenten, moesten, kort na de Reformatie, meermalen buiten de kerk van Drunen, op afgelegene plaatsen bediend worden, dan eens in de eenzame kapel van den Elshout, dan weder in die van Nieuwkuik, als onder Luik behoorende, somtijds tusschen de grinten van Berne enz. Uit de aanteekeningen der doopsels te Drunen kan men ook eenigzins den tijd bepalen, wanneer onderscheidene omliggende plaatsen haren eigen Pastoor of bedienenden verblijvenden Priester weder hebben bekomen. De laatste doopsels van 's Hertogenbosch, en andere Meijerijsche plaatsen, zijn te Drunen bediend in het jaar 1638; van Waalwijk in 1649; van Baardwijk in 1655; van Heusden in 1658; van Heesbeen in 1662; van Oudheusden in 1665; van Vlijmen in 1674, en de laatste van Hedikhuizen in 1675.

Men heeft in deze gem. eene school. — Ook is er te Drunen een distributiekantoor van de brievenposterij voor deze gemeente en het naburige Nieuwkuik.

De kermis te Drunen valt in Zondag vóór Pinksteren.

Drunen is de geboortepl. van den ervaren Sterre- en Wiskundige Gerardus Adriaans, naar zijne geboortepl. ook wel Drunaeus genaamd. Hij werd in 1557 Geestelijke in de abdij van Tongerlo, en bewees aldaar goede diensten voor onderwijs en het bestuur, onder de Bisschoppen van 's Hertogenbosch Sonnius en Metsius, als Abten van Tongerlo. Na de afscheiding der Abbatiale waardigheid van den Bisschoppelijken stoel, werd Drunaeus onder het getal verkoren, van die tot Abt werden voorgesteld, doch hij bleef in zijne pastorij te Rhety, die hij in het jaar 1573 had aanvaard, en waarin hij den 23 Januarij 1601 is overleden.

DRUNEN (HUIS-TE-), ook wel Drunenskasteel, doch eigenlijk Steenenburg geheeten, voorm. kast. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*, O. van *Drunen*.

Dit kast. plagt onder Nieuwkuik te behooren, en werd eerst in het jaar 1670, aan den Heer van Drunen opgedragen. — In 1795 is het geheel afgebrand.

DRUNEN (POLDER-VAN-), pold. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Waalwijk*, gem. *Drunen*; palende N. aan de Scheiloop en Elshout, O. aan de Langewiel enz., Z. aan den weg van Drunen naar 's Hertogenbosch, W. aan den Leidijk van den Overlaat.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 812 bund. 8 v. r. 49 v. ell., bevat het d. Drunen, en wordt door eene sluis, op het Oude-Maasje, van het overtollige water ontlast. Het laagste land ligt 1,40 ell. boven A. P. De polder wordt door het Gemeentebestuur van Drunen bestuurd.

DRUNEN-EN-NIEUWKUIK, kerk. gem., prov. *Noord-Braband*, klass. van *Heusden*, ring van *'s Grevelduincappel*.

De eerste, die hier het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Isaac [illegible], die in het jaar 1648 beroepen werd van Haaften en in 1654 overleed.

Het beroep geschiedt door den kerkeraad. — Men heeft in deze gem. ééne kerk en telt er 50 zielen.

DRURY, batterij in *Oost-Indië*, op het *Bandasche* eil. *Banda-Neira*, op de Westkust van dat eiland, op den Papenberg, ter verdediging van den noordelijken ingang van het Zonnegat.

DRUSIANA FOSSA, oude benaming van den *Nieuwen-IJssel*, prov. *Gelderland*. Zie IJssel (Nieuwe-).

DRUSIBURGUM, Latijnsche naam van de stad Doesborgh, in het graafschap *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie Doesborgh.

DRUSUS (DIJK-VAN-) of Drususdijk, dijk of waterkeering aan den linkeroever van den Middel-Rijn, door Nero Claudius Drusus, in het begin onzer jaartelling aangelegd.

Of deze dijk van het Tolhuis tot aan Wijk bij Duurstede aangelegd, of gelijk Alting meent, een uur beneden Rhenen zijnen aanvang genomen heeft, dan liever van Doesborgh begonnen is, is niet te bepalen. Daarin komt men genoegzaam overeen, dat het oogmerk van Drusus schijnt geweest te zijn, om den dijk te doen strekken tot aan den uitloop van den middelsten Rijnmond. Maar hij is door zijn ontijdig afsterven in de volkomen uitvoering van zijn plan verhinderd. Hij kon, behalve de afkeering van het rivierwater, door dezen dijk eene linie van gemeenschap, tusschen zijne aangelegde schansen krijgen, en de invallen van den kant, waar het meeste gevaar was, des te moeijelijker maken. — Deze dijk is later in den oorlog tusschen de Romeinen en Batavieren vernield.

DRUSUS (GRACHT-VAN-), kanaal door Drusus hier te lande gegraven. Zie IJssel (Nieuwe).

DRUSUSBURGT, volgens het meest algemeen gevoelen, de oude naam van de stad Doesborgh, in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie Doesborgh.

DRUSUSDIJK, dijk of waterkeering, aan den linkeroever van den Middel-Rijn, door Nero Claudius Drusus, in het begin onzer jaartelling aangelegd. Zie Drusus (Dijk-van-).

DRUSUSGRACHT, kanaal door Nero Claudius Drusus, hier te lande gegraven. Zie IJssel (Nieuwe-).

DRUTEN, kant., prov. *Gelderland*, arr. *Nijmegen*; palende W. en N. aan de Waal, die het van de kant. Tiel en Wageningen scheidt,

O. aan het kant. Nijmegen, Z. aan de Maas, waardoor het van de prov. Noord-Braband gescheiden wordt.

Het bevat de volgende 7 gem. als: Druten, Appeltern, Batenburg, Dreumel, Ewijk, Horssen en Wamel, beslaat eene oppervlakte van 14,400 bund. en telt 2049 h., bewoond door 2407 huisgez., uitmakende 13,500 inw., wier voornaamste middelen van bestaan landbouw en veeteelt zijn, terwijl eenigen zich ook op de tabaksteelt toeleggen.

DRUTEN, dek. in het apost. vic. van *'s Hertogenbosch*, prov. *Gelderland*.

Zij bevat de volgende 15 par.: Afferden-en-Deest, Alphen, Altforst, Appeltern, Batenburg, Burgharen, Dreumel, Druten, Hernen-en-Leur, Horssen, Leeuwen, Maas-Bommel, Niftrik, Puyflyk en Wamel.

Men heeft er 15 kerken, bediend wordende door 15 Pastoors en 7 Kapellanen. Men telt er ruim 12,000 zielen, onder welke 9000 communicanten.

DRUTEN, gem. in het *Land tusschen Maas-en-Waal*, prov. *Gelderland*, kw., dist. en arr. *Nijmegen*, kant. *Druten*, (7 k. d., 20 m. k., 6 s. d.); palende N. aan de Waal, O. aan de gem. Ewijk, Z. aan Horssen, W. aan Wamel.

Deze gem. bevat de d. Afferden, Deest, Druten en Puyflijk, en telt 460 h., bewoond door 622 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 3200 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw, terwijl er ook veel tabak geteeld wordt.

De R. K., welke hier ruim 3000 in getal zijn, onder welke 2100 communicanten, maken de par. van Afferden-en-Deest, Druten en Puyflijk uit, welke in deze burg. gem. 3 kerken hebben.

De Herv., van welke men er ruim 150 aantreft, maken gedeeltelijk de gem. van Afferden-Druten-en-Deest uit, en behooren gedeeltelijk tot die van Leeuwen-en-Puyflijk.

Men telt in deze gem. 4 scholen, als eene te Afferden, eene te Deest, eene te Druten en eene te Puyflijk.

Het d. Druten, ligt 4 u. W. ten N. van Nijmegen, 2½ u. O. van Tiel, aan den Waaldijk, 23° 16′ 29″ N. B. 51° 53′ 30″ O. L.

Men telt er in de kom van het d. ruim 1400 inw.

De R. K., die hier 1400 in getal zijn, onder welke 1000 communicanten, maken eene stat. uit, welke tot het apost. vic. van *'s Hertogenbosch*, dek. van *Druten*, behoort, en door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend wordt. De kerk, aan den H. Ewaldus toegewijd, is in het jaar 1822 gebouwd, in plaats van de dorpskerk, die zeer oud en klein was, en na sedert de Reformatie bij de Herv. te zijn in gebruik geweest, in het jaar 1800, aan de R. K. was teruggegeven.

De Herv., van welke er slechts weinige wonen, behooren tot de gem. *Afferden-Druten-en-Deest*, die hier eene kerk heeft. — Ook is er eene dorpschool en een adell. h., het Huis te Druten geheeten. Zie het volgende art.

Er is aan dit d. eene verbeterde los- en laadplaats voor schepen aangelegd. Ook was hier vroeger eene tabakswaag, alwaar al de tabak uit het Land-tusschen-Maas-en-Waal gewogen werd.

Er worden te Druten jaarlijks drie jaarmarkten gehouden; de eerste valt in den derden Dingsdag in April, de tweede den eersten Donderdag in September en de derde den eersten Donderdag in November.

DRUTEN (HUIS-TE-), adell. h. in het *Land-tusschen-Maas-en-Waal*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en 4 u. W. ten N. van *Nijmegen*, kant. en gem. *Druten*.

DRUTEN (POLDER VAN-), pold. in het *Land-tusschen-Maas-en-Waal*, prov. *Gelderland*, kw., distr. en arr. *Nijmegen*, kant. en gem. *Druten*.

Het polderbestuur bestaat uit twee Leden.

DRUTENSCHE-UITERWAARDSCHE-POLDER, pold. in het *Land-tusschen-Maas-en-Waal*, prov. *Gelderland*, kw., distr. en arr. *Nijmegen*, kant. en gem. *Druten*.

Het polderbestuur bestaat uit twee Leden.

DRUUNEN, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*. Zie Drunen.

DRUUNEN (HUIS-TE-), adell. h. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*. Zie Drunen (Huis-te-)

DRUUNEN (POLDER-VAN-), pold. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*. Zie Drunen (Polder-van-).

DRUYNEN, oude naam van het d. *Drunen*, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*. Zie Drunen.

DSCHABAN, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie Djaban (1).

DUBBEL, voorm. riv. in *Zuid-Holland*, die zijnen oorsprong nam uit de Maas en in eene westwaartsche rigting door den Grooten Zuidhollandschenwaard liep, en waarvan men thans nog sprankjes vindt in het *Eiland van Dordrecht* en in den *Zwijndrechtschen-waard*.

Die in het *Eiland van Dordrecht*, welke den naam van Dubbel behouden heeft, komt uit den *Biesbosch* voort, en doorloopt in eene noordwestelijke strekking het gezegde eiland, om zich bij de Mijlhaven in het Mallegat te ontlasten, terwijl die in den *Zwijndrechtschen-waard* den naam van Devel heeft aangenomen. Zie dat woord.

DUBBELDAM, gem. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en kant. *Dordrecht*, (11 k. d., 4 m. k., 5 s. d.); palende N. aan de gem. Dordrecht en aan het Wantij, dat haar van de gem. Sliedrecht scheidt, O. aan dat gedeelte van den Biesbosch, hetwelk tot de Noord-Brabandsche gem. Werkendam behoort, Z. aan de gem. Made-en-Drimmelen en Wieldrecht, W. aan Wieldrecht, en de Mijl-Krabbe-en-Nadort.

Deze gem. bestaat uit de navolgende polders, als: den Aloisenpolder, den Haniaspolder, den Zuidbuitenpolder, den Noordbovenpolder, den Buitenpolder, en uit gedeelten van de polders: het Oudeland van Dubbeldam of den Dubbeldamschenpolder; den Zuidpolder; den Noordpolder en den Wieldrechtschenpolder, alsmede uit eenige platen, gronden, griendon en polders in den Biesbosch.

Zij bevat het d. Dubbeldam en eenige verstrooid liggende huizen, waaronder de buit. Dordwijk, Dubbelstein en Weizigt, beslaat eene oppervlakte van 308 bund. 70 v. r. 21 v. ell, telt 243 *h.*, bewoond door 311 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 1340 inw. De inw. vinden meest hun bestaan in den landbouw, de vlasscherij, de melkerij, de veeteelt en de visscherij; terwijl men in deze gem. ook nog 1 steenbakkerij, 2 mout- en koren-, 4 olie- en 8 houtzaagmolens heeft, van welke echter eenige het eigendom zijn van ingezetenen van Dordrecht.

De Herv., die hier 1300 in getal zijn, maken, met uitzondering van eenigen, die op en in de nabijheid van de Steenplaats wonen en volgens tijdelijke overeenkomst kerkelijk tot *Dordrecht* behooren, doch

(1) Alle de Oost-Indische plaatsen, welke verkeerdelijk wel eens fautief met Dsch voorkomen en zich hier noch op G gevonden worden, zoeke men op Dj.

met bijvoeging van omtrent evenveel, die op de **Merwede**, gem. Dordrecht, wonen en wederkeerig, volgens dezelfde overeenkomst, kerkelijk tot Dubbeldam gerekend worden, eene gem. uit, welke tot de klass. van *Dordrecht*, ring van *Zwijndrecht*, behoort. De eerste welke in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Johannes Bocardus, die in het jaar 1630 van Hendrik-Ido-ambacht alhier beroepen werd, en in het jaar 1645 overleden is. Het beroep geschiedt door den kerkeraad, met agreatie van den Ambachtsheer.

De R. K., van welke men er ongeveer 40 aantreft, worden tot de stat. van *Dordrecht* gerekend.

Deze gem. maakt een der 72 kerspelen uit, die bij den watervloed van 18 November 1421 ondergeloopen zijn, maar is later allengs weder omdijkt. Het is eene heerl., welke thans in eigendom bezeten wordt door Jonkheer Coenraad Carel Vincent, Baron van Boetzelaar, te 's Gravenhage.

Het d. Dubbeldam ligt ¾ u. Z. O. van *Dordrecht*, in den pold. *Oud-Dubbeldam*. Men telt in de kom van het d. 48 h. en 350 inw. De kerk is een net en vrij ruim gebouw, dat in het jaar 1630 gesticht, en in het jaar 1661 aanmerkelijk vergroot is. Zij staat op een ruim kerkhof, met schoone opgaande boomen beplant en is voorzien van eenen toren en klok, welke toren, in het jaar 1827, geheel vernieuwd is. De sierlijke predikstoel van gebruind eikenhout, is in het jaar 1773, op kosten van eenige der voornaamste ingezetenen vervaardigd. In het jaar 1784, heeft deze kerk bij legaat van Arie Willemsz. Molendijk, alsmede tot een geschenk van Cornelis Willemsz. Molendijk, toen Schepen van Dubbeldam, een zilveren schenkkan, benevens twee bekers en eenen grooten schotel van hetzelfde metaal, ontvangen, ten einde bij de bediening van het H. Avondmaal gebruikt te worden; terwijl de voornoemde Cornelis Willemsz. Molendijk, bij legaat nog een zeer massief en uitvoerig bewerkt zilveren doopbekken aan de kerk vermaakt heeft.

De dorpschool, welke de eenige in deze gem. is, en die ten O. van de kerk staat, is in 1832 uit den grond geheel nieuw opgebouwd, en wordt gemiddeld door een getal van 140 leerlingen bezocht, terwijl in de kosten van schoolgelden, schoolbehoeften en onderwijs, volgens het alhier, op den 1 Januarij 1830, ingevoerde schoolfonds, uit de gemeente kas wordt voorzien; zoodat het onderwijs geheel gratis wordt genoten.

Den 24 Junij 1790 werd dit d. door eenen brand geteisterd, die eenige huizen, waarin zeven huisgezinnen woonden, in puin deed verkeeren.

Het wapen van Dubbeldam is een groene dam in een afloopend water, verbeeldende de Dubbel, welke ten gevolge van den St. Elisabethvloed van 1421 is binnengedijkt.

DUBBELDAM (ALOISENPOLDER-VAN-) of Bovenpolder-van-Dubbeldam, pold. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en kant. *Dordrecht*, gem. *Dubbeldam*; palende N. aan den Zuidpolder en den Noord-Bovenpolder, O. aan de Kop van het Land, Z. aan de Buitengronden, den Zuidbuiten-polder en den Haniaaspolder, W. aan Wieldrecht.

Deze pold., in het jaar 1652 bedijkt, is sedert acht malen ondergevloeid, t. w. in December van het zelfde jaar 1652; in November 1653; in November 1659; in Maart 1662; in December 1665; in Januarij 1682; in Maart 1715, en in September 1717. Zijnde de

[illegible] der [illegible] . [illegible] in der tijd [illegible] op f [illegible]. — Hij [illegible] eene oppervlakte van 411 bund. 91 v. r. [illegible] v. el. [illegible] 2[illegible] h. waaronder [illegible] boerderijen, en wordt in den [illegible] door [illegible] van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit Dijkgraaf en Heemraden der vier polders in gemeene dijkaadje in het Eiland-van-Dordrecht [1].

DUBBELDAM (BUITENPOLDER-VAN-), pold. in het *Eiland-van-Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*. Zie het vorige art.

DUBBELDAM (BUITENGRONDEN-VAN-), eene menigte platen, gronden [illegible] en [illegible], gelegen buiten het *Eiland-van-Dordrecht* in den *[illegible]*, prov. *Zuid-Holland*, gem. *Dubbeldam*, palende N. aan den [illegible], den *Zuid-[illegible]polder* en den [illegible], O. aan de [illegible] der gem. [illegible]. Z. aan de [illegible] der gem. [illegible] en [illegible]. W. aan de gem. [illegible]. Zij beslaan eene oppervlakte van 1364 bund. 73 v. r. [illegible] v. el.

DUBBELDAM (HANGPOLDER-VAN-), onbedijkte pold. aan het *Eiland-van-Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en kant. *Dordrecht*, gem. *Dubbeldam*, palende N. aan den [illegible]polder, O. aan den Zuid-[illegible], Z. aan de [illegible]. W. aan [illegible].

Deze pold., die in het jaar [illegible] bedijkt is, beslaat eene oppervlakte van [illegible] bund. [illegible] v. r. [illegible] v. el. en wordt door eene sluis van het overtollige water in het [illegible] ontlast. Het polderbestuur bestaat uit Dijkgraaf en Heemraden der vier polders in gemeene dijkaadje in het Eiland-van-Dordrecht.

DUBBELDAM (NOORD-[illegible]-POLDER-VAN-), onbedijkte pold. aan het *Eiland-van-Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en kant. *Dordrecht*, gem. *Dubbeldam*; palende N. en O. aan het Wantij, Z. aan den [illegible], W. [illegible] van [illegible] aan den Stads-polder.

Deze polder, die in het jaar 1[illegible] bedijkt is, beslaat eene oppervlakte van [illegible] bund. [illegible] v. r. 36 v. el., en wordt door eene sluis van het overtollige water in het Wantij ontlast.

Het polderbestuur bestaat uit Dijkgraaf en Heemraden der vier polders in gemeene dijkaadje in het Eiland-van-Dordrecht.

DUBBELDAM (NOORDPOLDER-VAN-), pold. in het *Eiland-van-Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en kant. *Dordrecht*, gedeeltelijk gem. *Dordrecht*, gedeeltelijk gem. *Dubbeldam*; palende N. aan de Buitengronden in den [illegible] en den Nieuwen-Noordpolder, onder de [illegible], O., Z. en W. aan Oud-Dubbeldam.

Deze pold., die in het jaar 1618 bedijkt, in 1625 ondergevloeid en weder bedijkt is, beslaat eene oppervlakte van 185 bund. 65 v. r. 17 v. el., waarvan 1[illegible] bund. 57 v. r. 2 v. ell. onder *Dordrecht* en 65 bund. [illegible] v. r. 15 v. el. onder *Dubbeldam*, telt onder *Dubbeldam* [illegible] h., waaronder [illegible] boerderijen, en wordt door eenen vijzelmolen en twee sluizen op den Biesbosch van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit Dijkgraaf en Heemraden der vier polders in gemeene dijkaadje in het Eiland-van-Dordrecht.

DUBBELDAM (OUDE-LAND-VAN-) of DUBBELDAMSCHEPOLDER, pold. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en kant. *Dordrecht*, gedeeltelijk gem. *Dordrecht*, doch voor het grootste gedeelte gem. *Dubbeldam*; palende N. aan de stad Dordrecht en den

[1] Door [illegible] art. [illegible] met minder naauwkeurig gestelde art. ALOISEPOLDER. Zie ons eerste deel, bl. [illegible].

Noordpolder, N. O. aan den Stadspolder, Z. O. en Z. aan den Zuidpolder, W. aan de rivier de Maas.

Deze polder, die in het jaar 1589 bezomerkaad, en in 1603 bedijkt is, beslaat eene oppervlakte van 636 bund. 90 v. r. 13 v. ell., waarvan 118 bund. 86 v. r. 99 v. ell., op Merwede en Stadsgrond onder *Dordrecht*, en 518 bund. 3 v. r. 14 v. ell. onder *Dubbeldam*, telt onder *Dubbeldam* 164 h., waaronder 28 boerderijen, en wordt door 2 molens en eene sluis, door den boezem van den Zuidpolder op het Mallegat van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit Dijkgraaf en Heemraden der vier polders in gemeene Dijkaadje in het Eiland-van-Dordrecht.

DUBBELDAM (WIELDRECHTSCHEN-POLDER-), pold. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en kant. *Dordrecht*, gedeeltelijk gem. *Dubbeldam*, gedeeltelijk gem. *de-Mijl-Krabbe-en-Nadort*, doch voor het grootste gedeelte gem. *Wieldrecht*; palende N. aan den Zuidpolder, O. aan den Aloisenpolder, Z. aan den Canneman-polder, den Louisepolder en den Beer-polder en W. aan de Kil en het Mallegat.

Deze polder, die in het jaar 1659 bedijkt is, beslaat eene oppervlakte van 1099 bund. 23 v. r. 6 v. ell., waarvan 810 bnnd. 8 v. r. 97 v. ell. onder *Wieldrecht*, 179 bund. 89 v. r. 30 v. ell. onder *de-Mijl-Krabbe-en-Nadort*, en 109 bund. 24 v. r. 79 v. ell. onder *Dubbeldam*, telt onder Dubbeldam 3 h., waaronder 2 boerderijen, en wordt door 2 molens en 2 sluizen in de Kil en het Mallegat van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit Dijkgraaf en Heemraden van Wieldrecht.

DUBBELDAM (ZUID-BUITENPOLDER-VAN-), onbehuisde pold. in het *Eiland-van-Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en kant. *Dordrecht*, gem. *Dubbeldam*; palende N aan den Aloisenpolder, O. en Z. aan de buitengronden, W. aan den Haniaspolder.

Deze polder, die in het jaar 1777 bekaad is, beslaat eene oppervlakte van 87 bund. 98 v. r. 23 v. ell., en wordt door eene sluis in het gat van de Noorder-Els van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit Dijkgraaf en Heemraden der vier polders en gemeene dijkaadje in het eiland van Dordrecht.

DUBBELDAM (ZUIDPOLDER-VAN-), pold. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en kant. *Dordrecht*, gedeeltelijk gem. *Dordrecht*, gedeeltelijk gem. *Mijl-Krabbe-en-Nadort*, doch voor het grootste gedeelte gem. *Dubbeldam*; palende N. aan Oud-Dnbbeldam en den Stadspolder, O. aan den Aloisenpolder, Z. aan den Aloisen-polder en Wieldrecht; W. aan de gem. Mijl-Krabbe-en-Nadort en den Wieldrechtschen-polder.

Deze polder, die in het jaar 1617 bedijkt is, beslaat eene oppervlakte van 471 bund. 44 v. r. 74 v. ell., waarvan 34 bund. 82 v. r. 13 v. ell. onder *Dordrecht*, 3 bund. 79 v. r. 49 v. ell. onder de *Mijl-Krabbe-en-Nadort*, en 432 bund. 83 v. r. 12 v. ell. onder *Dubbeldam*, telt onder *Dubbeldam* 50 h., waaronder 11 boerderijen, en wordt door 2 molens en eene sluis op het Mallegat van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit Dijkgraaf en Heemraden der vier polders en gemeene dijkaadje in het Eiland-van-Dordrecht.

DUBBELDAMSCHEPOLDER, pold. in het *Eiland-van-Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*. Zie DUBBELDAM (OUDE-LAND-VAN-).

DUBBELEBUURT, b. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr., kant., gem. en 5 min. Z. van *Haarlem*, buiten de Schalkwijkerpoort, doch tot die stad behoorende, aan het Zuider-buiten-Spaarne; met 17 h. en 70 inw.

DUBBELEBUURT-AAN-DEN-OVERTOOM (DE-), groote en volkrijke b. in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en ¼ u. W. ten Z. van *Amsterdam*, kant. en gem. *Nieuwer-Amstel*, 1¼ u. N. van Amstelveen.

DUBBELINK, DUBBLINK of DUBLINK, havez. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. en 1¾ u. Z. ten O. van *Almelo*, kant. en ½ u. N. van *Delden*, gem. *Ambt-Delden*.

Deze havez. beslaat eene oppervlakte van 60 bund. 30 v. r. 50 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer J. D. C. Baron VAN HEECKEREN VAN TWICKEL, woonachtig in het Ambt-Delden, op den huize Twickel.

DUBBELLAAN, buit. in het balj. van *Woerden*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en 5 u. Z. O. van *Leyden*, kant. en 2 u. W. van *Woerden*, gem. en ¾ u. O. van *Bodegraven*.

Deze buit. beslaat eene oppervlakte van 37 bund. 46 v. r. 75 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door den Heer MATTHIJS ALBERT MOONS.

DUBBELMONDE, voorm. d. in den grooten *Zuid-Hollandschenwaard*, het behoorde tot het *Land van Strijen* en lag aan de Maas, Z. van Dordrecht, N. van Almonde, N. W. van Datmour.

Het was een der 72 dorpen; die bij den watervloed van 18 November 1421 verdronken en onder de 34 die nimmer weder te voorschijn gekomen zijn.

Het wapen van dit d. bestond in een veld van zilver, beladen met drie kruisen van sabel (zwart).

DUBBLINK of DUBLINK, havez. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie DUBBELINK.

DUBUS (FORT-), sterkte in *Australië*, op het eil. *Nieuw-Guinea*, in *Merkusoord*, N. van de Bogt van Merkusoord, 3'33" Z. Br. Het werd in 1828 gesticht en ter eere van den voormaligen Commissaris-Generaal van Neêrlands-Indië DUBUS DE GHISIGNIES, dus genoemd.

DUCKENBURGH, buit. in het *Rijk van Nijmegen*, prov. *Gelderland*. Zie DUKENBURG.

DUCHTEREN (GROOT-), buurs. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie DOCHTEREN (GROOT-).

DUCHTEREN (KLEIN-), buurs. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie DOCHTEREN (KLEIN-).

DUCKENGEN, oude naam van de stad DOETINCHEM in het graafschap *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie DOETINCHEM.

DUDELANGE, beek in het grooth. *Luxemburg*. Zie DUTTLINGEN.

DUDELANGE, Fransche naam van het d. DUTTLINGEN, in de heerl. *St. Jansberg*, grooth. *Luxemburg*. Zie DUTTLINGEN.

DUDELANGE, heerl. in het grooth. *Luxemburg*. Zie DUTTLINGEN.

DUDLINGEN, d. in de heerl. *St. Jansberg*, grooth. *Luxemburg*. Zie DUTTLINGEN.

DUEREN, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*. Zie DEURNE.

DUERSTEDE (WIJK-BIJ-), st. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie WIJK-BIJ-DUURSTEDE.

DUERSWOLDE, d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Opsterland*. Zie DUURSWOLDE.

DUETECHEM of DUETINGHEN, oude namen van de st. DOETINCHEM, in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie DOETINCHEM.

DUFFEL (DE) of De Duyffel, streek lands in het hert. *Cleve*, gedeeltelijk prov. *Gelderland*, arr. en kant. *Nijmegen*, gedeeltelijk tot de Pruissische prov. *Rijnland* behoorende.

Het is eene schoone en welgelegene landstreek, voor dezen den Grave van Zutphen toebehoorende, maar daarna onder Gelderland gekomen. Arnold I, Hertog *van Gelder*, verpandde haar, omtrent het jaar 1445, aan zijnen schoonvader Hertog Adolf van Kleef, maar na diens dood kwam men met zijnen zoon en opvolger, Hertog Jan van Kleef overeen, dat de Duffel met de kerspelen Loenen en Taurik, door Hertog Arnold van Gelder aan Adolf, voor zes duizend Rhijnsche guldens (9000 guld.) verpand, weder zoude overgegeven, en aan Gelderland gebragt worden, zoo haast aan Hertog Jan van Kleef de gemelde hoofdsom met de verloopene renten, weder zouden ter hand gesteld zijn.

DUFFELD (POLDER-VAN-DEN), pold. in het hert. *Cleve*, gedeeltelijk prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en kant. *Nijmegen*, gem. *Millingen*, gedeeltelijk tot de Pruissische prov. *Rijnland*, gem. *Duffeld*, behoorende; palende N. aan Rijn en Waal, O. aan den Rijn of het Bijlandsche kanaal, Z. aan Cleve, W. aan Cranenburg.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 3391 bund., van welke 881 bund. 88 v. r. 2 v. ell. tot de gem. *Millingen* behooren, tellende in dit gedeelte 188 h., waaronder 19 boerderijen. Hij wordt door de groote *Meersluis* te Nijmegen op de Waal van het overtollige water ontlast; en werd door den watervloed van Januarij 1820, geheel onder water gezet.

DUICTINGEN, oude naam van de stad Doetinchem, in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie Doetinchem.

DUIFHUIS, geh. in de heerl. van *Ravestein*, prov. *Noord-Braband*, *Eerste* distr., arr. en 5½ u. Z. O. ten O. van *'s Hertogenbosch*, kant. en ¾ u. W. van *Grave*, gem. en ¼ u. Z. van *Reek*; met 6 h. en 35 inw.

DUIFHUIS, geh. in de heerl. van *Ravestein*; prov. *Noord-Braband*, *Eerste* distr., arr. en 5 u. Z. O. van *'s Hertogenbosch*, kant. en 1 u. N. O. van *Veghel*, gem. en ¼ u. Z. W. van *Uden*; met 21 h. en 120 inw.

DUIFHUIS, oud h. te *'s Gravenhage*, voorkomende in een handvest, door Hertog Albrecht van Beijeren, in het jaar 1370 aan 's Gravenhage verleend. Waarschijnlijk heeft het gestaan, waar later het prachtig paleis van Maurits van Nassau, in leven Gouverneur van Brazilië gebouwd is. Zie Mauritshuis.

DUIFHUIS, voorm. vierkant gebouw in *Schieland*, nabij Rotterdam. Zie Duivenhuis.

DUIFHUISKAMP, buit. op de *Middel-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw., arr. en 8 u. N. van *Arnhem*, kant. en 2 u. N. O. van *Appeldoorn*, gedeeltelijk gem. en 1¼ u. N. van *Voorst*, 15 min. van *Twello*, waartoe het behoort.

Het bestaat uit moestuinen, boomgaard, bouwgrond en aangename wandelingen, beslaat eene oppervlakte van 4 bund. 46 v. r. 40 v. ell. en wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door den Heer A. P. H. Baron van Ittersum.

DUIF-POLDER, oudtijds Duyfpolder, pold. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Rotterdam*, kant. *Vlaardingen*, gem. *Maasland*; palende N. aan den Kralingerpolder en den Dorppolder, O. aan de Brede of Trekvaart van Vlaardingen op Delft, Z. aan de Vliet of Trekvaart van Delft op Maassluis, W. aan den Commandeurs polder.

Deze pold., oorspronkelijk weiland, beslaat eene oppervlakte van 367 bund. 17 v. r. 37 v. ell., telt 9 boerderijen en 2 arbeidershuizen en wordt door 1 molen bemalen.

Het polderbestuur bestaat uit eenen Molenmeester en acht Schouwers.

DUIKER, sluis in het balj. van *Blois*, prov. *Noord-Holland*, te Zaandam in den dam welke de Voorzaan en de Binnenzaan van een scheidt.

Zij is in het jaar 1610 aangelegd door de bedijkers van de Beemster, met goedvinden van de Heemraden der uitwaterende sluizen in Noord-Holland en West-Friesland, omtrent het Oosteinde van den dam, die tusschen de Voor-Zaan en de Binnen-Zaan gevonden wordt, en dient met de beide mede in dien dam liggende sluizen, opdat de Zaan bij lage ebbe zich zoude kunnen ontlasten.

Door het maken van deze sluis, met goedvinden van de Heemraden der uitwaterende sluizen in Noord-Holland en West-Friesland, ontstond kort daarna een aanmerkelijk geschil, tusschen Regenten van Oost- en West-Zaandam, en de even gemelde Heemraden, vermits deze in den jare 1618, in hunne keuren op de Duikersluizen te Zaandam en Schardam, ook eene keur tegen de vernaauwing van het water of de vaart in de Zaan gemaakt hadden, waaromtrent de Heeren van Holland en West-Friesland, eene provisioneele approbatie van gemelde keure gegeven hebben, op den 10 September des jaars 1618.

Deze sluis, die opmerking verdient om de fraaije gebeeldhouwde hoofden, waarmede zij prijkt, is ten jare 1778 in den toestand gebragt, waarin men die thans ziet. Het beeldhouwwerk of de hoofden zijn vervaardigd door den beroemden beeldhouwer Johannes Mattheus Cressant. De sluis is voorzien van twee paar deuren en heeft eene lengte van 40 ell. op eene wijdte van 6 ell. 50 duim.

DUIKER, sluis of verlaat in het *Oldambt*, prov. *Groningen*, O. van *Winschoten*, waardoor de Rensel zich ontlast in de Pekel-Aa.

DUIKER-DIJK, misschien beter Deukel-Dijk, dijk, prov. *Gelderland*, in dat gedeelte van de heerl. *Pannerden*, hetwelk door de graving van het Pandersche kanaal, in 1701 tot en met 1707, van de *Over-Betuwe* is afgescheiden.

Deze dijk maakt uit, een gedeelte van den bandijk of de waterkeering van het polderdistrikt Herwen-Aardt-en-Pannerden; loopt langs den pold. den Pannerdensche-waard, en strekt zich uit van den ouden Rijndijk tot aan den kanaaldijk, over eene lengte van omstreeks 1320 ellen. In dezen dijk, zoomede in den even genoemden Rijndijk, vielen bij de ijskaring, in de maand Januarij 1820, twee doorbraken, waardoor de polders van Pannerden, Aerdt, en Herwen diep werden onder water gezet. Ten aanzien van het herstel en het onderhoud van den Duikerdijk, rezen in het jaar 1748 geschillen tusschen de Geërfden van Herwen en Aardt en die van Pannerden, welke bij landschaps-resolutie van dat jaar zijn vereend; zoodanig, dat die van Pannerden het onderhoud hebben op zich genomen.

DUIKSCHE HOEVE, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. en 4 u. W. van *'s Hertogenbosch*, kant. en ½ u. Z. van *Waalwijk*, gem. en ½ u. N. van *Loon op Zand*, met 8 h. en 40 inw.

DUIL (DEN), pold. in het *Land van Altena*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr. arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Emmikhoven-en-Waardhuizen*; palende N. aan de Alm, O. aan den Oldersdijk en den Hil, Z. aan de Middelgraaf, W. aan den Ganswijkspolder, enz.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 748 bund. 16 v. r. 98 v. ell, waaronder 730 bund. schotbaar land. Het land wordt door drie watermolens van het overtollige water ontlast, malende een op de Alm en de beide andere op den Vierbansche-boezem uit. De laagste landen liggen omtrent 4 palmen onder A. P. Het dijksbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, vier Heemraden en eenen Waardsman, waardoor tevens de Polder-van-Ganswijk beheerd wordt.

DUIMKENSLAGER, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*, *Derde* distr., arr. en 5 u. W. ten N. van *Eindhoven*, kant. en 1¼ u. W. ten Z. van *Oirschot*, gem. *Hilvarenbeek*.

DUIN, oude naam van het geh. DUN, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*. Zie DUN.

DUIN (DEN-), geh. in *Vollenhove*, prov. *Overijssel*, arr. en 6 u. N. ten W. van *Zwolle*, kant. en ½ u. N. ten O. van *Vollenhove*, gem. *Ambt-Vollenhove;* met eenige weinige inw.

DUIN (TE), of HOF VAN VERDUYN ook wel enkel het Hof genaamd, voorm. adell. h. in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*, onder en zeer kort bij het d. *Zevenhuizen*.

Het was het stamhuis der Heeren VAN DER DUYN, die in 1348, bij uitersten wille 30 schellingen (9 guldens) 's jaars maakten aan de Heilige geest armen van Zevenhuizen. Een ander uit dit geslacht, JACOB VAN DER DUYN, Heer *van Sprang*, die in 1439 gestorven is, was bijzonder in aanzien bij WILLEM VI, Graaf *van Holland* en later bij FILIPS *den Goede*, terwijl REINIER VAN DER DUYN, Heer *van Zaanen*, in 1593 overleed als Bijzitter of Opperste Raad in het Hooge Kamergeregt te Spiers. Ook is het niet onwaarschijnlijk dat een der leden van dit geslacht, namelijk een andere JACOB VAN DER DUYN, Heer *van Sprang*, die in het jaar 1580 overleden is, of zijn broeder ADAM VAN DER DUYN, Heer *van Zaanen*, † in 1612, onder de onderteekenaars van het verbond der Edelen moet geteld worden. De VAN DER DUYNEN waren afkomstig van de Graven VAN VERDUN in Lotharingen, die door huwelijk dit huis verkregen hebben, hetwelk dan ook naar hunnen naam genoemd werd. Eer deze VAN DER DUYNEN het bezeten hebben, was het een leengoed, toebehoorende aan het aloude geslacht van BREDERODE. Het werd in de Hoeksche en Kabeljaauwsche verdeeldheden geheel geplunderd en afgebroken, doch verrees kort daarna uit zijne puinhopen en werd echter niet op de eerste plaats maar omtrent honderd roeden zuidwest van het dorp Zevenhuizen, ter zijde af herbouwd, zijnde het destijd in zijnen stand zeer aanzienlijk, rondom beplant met boomen en met grachten omsingeld, loopende ten Zuidwesten achter dit dorp nog eene vaart, die men de Boschgracht noemt. Rondom dit Hof was eene groote bosschaadje, welke zich wijd uitstrekte, en waarin zich, naar men wil eenig wild gedierte onthouden zoude hebben; de echtheid hiervan blijkt wel niet overtuigend, echter kan men niet ontkennen, dat er veel gevogelte in moet geweest zijn; want men vindt aangeteekend dat Heer ADAM VAN DER DUYN, in den jare 1608, eene ordonnantie van den Stadhouder, President en Raden van Holland verkreeg, waarbij aan een ieder verboden werd, eenig leed of hinder te doen aan, of te vangen, of te verjagen, het gevogelte in dat bosch, buiten kennis of toestemming van den Heer, als reigers, kwartels, lepelaars, scholleVaars, of ander gevogelte. Men ging van het dorp naar dit Hof over eene brug, welke over de voornoemde Boschgracht lag, en rondom

het gebouw lag nog een singel, dien men moest langs eene brug moest overgaan, voor en aleer men tot het huis kon naderen. Waarschijnlijk had de ondervinding den bouwer geleerd op zijne hoede te zijn, en niet, zoo als weleer door de Hoeksche of Kabeljaauwsche partij, geplunderd, of door eenen of anderen [illegible] onverwacht overvallen te worden, als [illegible] hij zich in dit huis eene veilige schuilplaats [illegible].

In het Huis van alles zoo geschikt, dat de bewoners als op een vrij en eigen goed leefden, zijnde daarin eene plaats voor godsdienstig [illegible] der Roomsche godsdienst geschikt, gebruik; doch of de bewoners van dit Huis, deze plaats maar alleen hield voor zich en zijn gezin, dan of ook anderen aan ter kerk konden komen, is niet gebleken. Alles is nu gesloopt en al weggebroken, de grond verveend, en thans gedeeltelijk aangeplant houtbosch en gedeeltelijk water; zoo dat er niets meer van voorig is, dan de naam in de geschiedenis en de vermelding op oude kaarten, onder anderen ook op die, voorkomende in de eerste beschrijving van het beleg en ontzet van Leyden.

DUIN (TEN), adell. h. in het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*. Zie Duine (Ten).

DUINBEEK, heerl. in het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*, distr. arr. en kant. *Middelburg*, gem. *Oostkapelle*, zijnde geheel en al door de heerl. Oostkapelle omgeven.

Deze heerl. bevat niets dan het adell. h. Duinbeek en de daartoe behoorende gronden, beslaande eene oppervlakte van 88 v. r. 29 v. ell.

Wolfaart van Borssele, Heer van *Vere*, droeg dit goed [illegible] week voor Paschen van het jaar 1350, aan Graaf Willem V op, die het dezen als een vrij leen overgaf, met dezelfde regten als hij Heer Wolfaart en zijne vrouw het leen van Zandenburg en Vere beaatte. — Heer Wolfaart of zijne voorzaten schijnen niet vrij van twist en oneenigheid met de bezitters van het nabij gelegen Westhoven te zijn geweest, daar oude overleveringen willen, dat de Heeren dezer beide kasteelen elkander bevochten hebben. — Of Heer Wolfaart voormeld, de eerste van zijnen stam of der Heeren van Vere is geweest, die Duinbeek bezeten heeft, is niet wel te bepalen, maar dit is zeker, dat dit huis, nog ruim twee eeuwen, na dat het een leen werd, een eigendom der Heeren van Vere is gebleven, tot dat het, na den dood van Maximiliaan van Bourgondië, Markgrave van *Vere*, enz., uit diens insolventen boedel in het jaar 1567, bij naasting is gekomen aan Filips, Koning van *Spanje*, den toenmaligen Landsheer, omtrent welken tijd het kasteel Duinbeek reeds in aanmerkelijk verval moet zijn geweest, zoo als alle de goederen van Maximiliaan waren, die een slecht huishouder was; van 's Konings wege zal er ook geen verbetering of herstel aan zijn toegebragt, want deze verkocht het en deed het den 1 October 1568 overdragen voor 83 ponden 3 schell. vlaamsch (511 guld. 50 cents) aan Jonkheer Jeronimus de Rollé, Schildknaap, Baljuw van Vere, die het den 22 Maart 1572, weder overdroeg aan Maximiliaan van Duvenée, welke bij de daaropvolgende omwenteling de Spaansche zijde aanklevende, te eerder oorzaak zal gegeven hebben, dat dit huis in de algemeene rampen van Walcheren deelde, en waarschijnlijk mede afgebrand is, althans het geraakte onder de opgeteekende goederen, en in het jaar 1591 werd, van wege het gemeene land, aan zekeren Kapitein Eloy verkocht » 8,000 oude steen gecommen vuyt het fondament van Duynbeke." Dit leen werd vervolgens den 20 April 1601 verheven op Adriaan Danisse, wiens moeder was Jonkvrouw Josyna van Duvenée; van welke het op 29 Mei 1614 overging op Abraham Danisse, zoon van evengemelde Adriaan; van wien het bij koop, op den 5 Maart 1637, is geko-

men aan den Heer Willem Borrel, Pensionaris van Amsterdam, in wiens geslacht het gebleven is, tot den 10 Februarij 1715, als wanneer het door koop gekomen is aan den Heer Abraham Duvelaar, Burgemeester van Middelburg, die, in dat zelfde jaar 1715, den 19 Augustus, van 's lands Staten octrooi verwierf, tot het verleggen, verhoogen, en verbreeden van den weg, »loopende van den bekenden Noord-weg naar Duynbeek," ter lengte van 2 à 300 roeden (60 à 90 ell.), met vrijheid om daartoe het naastgelegene land te gebruiken, mits betalende bij tauxatie, terwijl het land ter wederzijde van den weg liggende, van ieder strekkende roede, twee stuivers tot onderhoud moest bijdragen. Thans wordt dit goed in eigendom bezeten door den Heer J. J. Sprenger, Lid der Gedeputeerde Staten van Zeeland, te Middelburg.

Oude overleveringen willen dat op Duinbeek geld zoude gemunt wezen; dit is zeker, dat ten tijde van Karel *den Groote*, in Walcheren geld is geslagen, welke Keizer in het jaar 805 beval, dat nergens anders dan in koninklijke paleizen gelden mogten gemaakt worden: mogelijk is Duinbeek toen een Keizerlijke Burgt of munthuis geweest.

DUINBRON, voorm. buit. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*; arr. *'s Gravenhage*, kant. en W. ten N. van *Naaldwijk*, gem. *Monster-Ter-Heyde-Poelgeest-en-Quintsheul.*

Het h. van deze buit. is gesloopt en de grond tot onderscheidene tuinen aangelegd, welke door verschillende arbeiders worden bewoond en gebruikt.

DUINCAVEL of Duinkavel, een der kavels of wel de grootste der kavels in *Noord-Holland*, welke aan de Hondsbossche en Duinen te Petten contribueren, bestaande uit de volgende 16 dorpen, aangeslagen tegen zoo veel morgen als daarbij vermeld zijn, als:

Uitgeest,	1761	morg.	10	roed.,	1594	bund.	31	v. r.	95	v. ell.
Bergen,	1600	»	—	»	1362	»	52	»	80	»
Heyloo,	1550	»	175	»	1525	»	65	»	52	»
Velzen,	1500	»	—	»	1287	»	57	»	—	»
Heemskerk,	1319	»	15	»	1125	»	12	»	49	»
Limmen,	1080	»	125	»	919	»	81	»	44	»
Schoorl,	1012	»	711	»	862	»	55	»	58	»
Akersloot,	940	»	—	»	800	»	48	»	52	»
Castricum,	918	»	172	»	781	»	93	»	55	»
Egmond,	700	»	454	»	588	»	96	»	42	»
Wijk-aan-Duin,	605	»	—	»	515	»	20	»	59	»
Bakkum,	362	»	598	»	308	»	68	»	56	»
Groet,	268	»	519	»	228	»	22	»	34	»
Wimmenum,	210	»	—	»	178	»	85	»	61	»
Petten,	127	»	680	»	108	»	87	»	48	»
Beverwijk,	50	»	—	»	42	»	57	»	90	»

te zamen 14,006 morg. 57 roed. 11,827 bund. 13 v. r. 55 v. ell.

Deze kavel is aangeslagen in de hoogste contributie, thans tegen *f* 1.92 per bunder; bedragende alzoo te zamen; meer dan $\frac{1}{3}$ van alle aan de Hondsbossche contribuerende landerijen.

DUINDIGT, buit. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. ten N. O. van *'s Gravenhage*, gem. *Wassenaar-en-Zuidwijk*, $1\frac{1}{2}$ u. ten Z. W. van Wassenaar.

Dit buit. beslaat eene oppervlakte van 95 bund. 53 v. r. 28 v. ell. en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Joachim Jochems, woonachtig te 's Gravenhage.

[illegible], voorm. h. op het eil. Walcheren, prov. Zeeland, distr., arr. kant. en 2 u. N. W. van Middelburg, gem. en 10 min. N. van Oostkapelle.

Het beslaat met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 18 bund. 32 v. r. 78 v. ell. en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer [illegible] te Middelburg.

DUINENBERG, buit. in Kennemerland, prov. Noord-Holland, onder te Zandvoort, gem. Velzen-Zandvoort-[illegible]-en-Jan-Gijzenvaart.

Het is 16 bund. 27 v. r. 95 v. ell. groot, en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Mr. F. A. van Hall, woonachtig te Amsterdam.

DUINENBERG, buit. in Kennemerland, prov. Noord-Holland, arr. en 1¼ u. N. van Haarlem, kant. en ½ u. Z. van Beverwijk, gem. Velzen-Zandvoort-[illegible]-en-Jan-Gijzenvaart, 20 min. ten Z. van Velzen.

Dit buit. beslaat eene oppervlakte van 5 bund. 21 v. r. 51 v. ell. en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Mr. F. A. van Hall, Advocaat te Amsterdam. Het is in 1841 nieuw aangelegd en getimmerd. Er heeft op den grond, waar tegenwoordig het huis getimmerd is, voormaals een [illegible], hetwelk geamoveerd is geworden.

DUIN-EN-DAAL, buit. in het balj. van Brederode, prov. Noord-Holland, arr., kant. en 1 u. N. W. van Haarlem, gem. Bloemendaal-Tetterode-Aelbertsberg-en-de-Vogelenzang, 3 min. W. van Bloemendaal.

Het is eene der schilderachtigste buitenplaatsen van geheel Nederland, en, ofschoon grootendeels door duinen omgeven, rijkelijk van levend water voorzien. Het bestaat uit eene schoone vallei, door boschland afgewisseld, omgeven door eenen halven kring van duinen, welke naar de kunst beplant, eene door dit [illegible] zich kronkelende beek voeden en als een amphiteater omhoog rijzen, op welks top een klein gebouw is gesticht, hetwelk tot Amsterdam, de Zaan en het Haarlemmermeer uitzigt heeft. Deze buit. wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Mr. J. P. [illegible].

DUIN-EN-DAAL, buit. in de Meijerij van 's Hertogenbosch, kw. Maasland, prov. Noord-Braband, Tweede dist., arr., kant. en 2¼ u. N. O. van 's Hertogenbosch, gem. en 1 u. O. van Rosmalen.

DUIN-EN-DAL, voorm. buit. in Rijnland, prov. Zuid-Holland, onder de gem. Noordwijk en Noordwijkerhout, aan de Leydsche-Vaart.

Van dit buit., hetwelk een oppervlakte besloeg van 180 bund., is het huis afgebroken.

DUIN-EN-WEG, buit. in Rijnland, prov. Zuid-Holland, arr. en 3 u. N. O. van Leyden, kant. en 2 u. N. O. van Noordwijk, gem. en in het d. Hillegom.

DUINGLO, d. in Dieverderdingspil, prov. Drenthe. Zie Dwingelo.

DUINHELM, voorm. adell. h., op het eil. Walcheren, prov. Zeeland, gem. en 10 min. N. W. van Oostkapelle. Ter plaatse waar het gestaan heeft ziet men thans eene hofstede.

DUINHOEVE, buit. op het eil. Schouwen, prov. Zeeland, distr., arr. en 3 u. W. N. W. van Zierikzee, kant. en 3 u. W. Z. W. van Brouwershaven, gem. en ¼ u. N. ten W. van Haamstede.

DUININGER-MEER of Dunemeer, meertje in Vollenhove, prov. Overijssel, ½ u. ten Z. O. van Blokzijl, ¼ u. O. van het geh. den Duin; het heeft gemeenschap met het Giethoornsche-meer.

DUINKANT, naam, welke men wel eens geeft aan die streek van *Noord-Holland*, die tusschen *Alkmaar* en *Velsen* gelegen is.

Deze streek liep bij den watervloed van Februarij 1825, voor een groot deel onder water.

DUINKAVEL, een der kavels in *Noord-Holland*, welke aan de Hondsbossche en duinen te Petten contribueren. Zie DUINCAVEL.

DUINKER-DIEP, diep vaarwater in de *Noord-Zee*, ten N. O. van de *Bree-veertien*.

DUINKERS-GAT, geul of sleuf door de *Noorderhaaks*, ten N. W. van de Helder, prov. *Noord-Holland*.

DUIN-LAAN, buit. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr., kant. en 1½ u. Z. van *Haarlem*, gem. en 5 min. W. van *Bennebroek*.

Dit buit. beslaat eene oppervlakte van 11 bund. 56 v. r. 66 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer P. CALKOEN, woonachtig te Amsterdam.

DUIN-LUST, buit. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr., kant. en 1½ u. Z. van *Haarlem*, gem. en 5 min. ten Z. van *Bennebroek*.

Dit buit. beslaat eene oppervlakte van 3 bund., en wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door Mevrouw SUERMOND DE BAS.

DUIN-LUST, buit. in het balj. van *Brederode*, prov. *Noord-Holland*, arr., kant. en ½ u. W. van *Haarlem*, gem. *Velsen-Zandvoort-Breesaap-en-Jan-Gijzenvaart*, 1½ u. Z. W. van Velsen.

Dit buit., hetwelk vroeger eene bleekerij is geweest, beslaat eene oppervlakte van 2 bund. 82 v. r. 8 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer JACOBUS ENSCHEDÉ, te Haarlem.

DUIN-OOG, landg. op den *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*. Zie DUYN-OOG.

DUINREL, buit. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en 2 u. N. O. van *'s Gravenhage*, gem. *Wassenaar-en-Zuidwijk*.

DUINSCHE-HOEF, buit. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr., kant. en 2 u. O. N. O. van *'s Hertogenbosch*, gem. en ½ u. O. van *Rosmalen*.

DUINSTREEK, streek van zandheuvelen langs de Noordzee, in de prov. *Zuid-Holland* en *Noord-Holland* van de Maas tot aan den Helder.

Deze zandheuvelen maken een gedeelte uit van een duingordel, die zich oorspronkelijk van Grevelingen bij Calais, langs het oostelijke strand van de Noordzee, tot de bovenste spits van Jutland uitstrekte. Vele gissingen zijn er, aangaande hunnen oorsprong, gemaakt; het meest algemeen aangenomen gevoelen is, dat het zand van den zeebodem, hetwelk inderdaad den moedergrond dier heuvelen uitmaakt, door de golven op het strand geworpen en van daar door den wind, die bijkans altijd uit zee waait, opgenomen en landwaarts over de vlakte verspreid is geworden, waaruit eindelijk zandheuvelen zouden ontstaan zijn. Dit gevoelen is te meer aannemenswaardig, aangezien de duinen niet met den ondersten bodem des gronds eene vereenigde massa van dezelfde delfstoffen uitmaken, maar, in tegendeel, uit droog, onvruchtbaar en verstuifbaar zand bestaan, grover en zwaarder, naar mate dat men digter naar den Helder komt, en overal met verbrijzelde schulpstoffen vermengd, welke, volgens deze rigting, zwaarder en menigvuldiger zijn: — doch onder de Duinen, wanneer men meer tot den gewonen grond nadert, worden andere speciën, in verschillende lagen of beddingen, aangetroffen, meer gelijk aan die der binnenwaarts gelegene gronden, en toen het Katwijksche kanaal

gegraven werd, vond men de vruchtbare kleibanken, waarmede de oevers van den Rijn, van Utrecht af tot tegen het duin aan, bedekt zijn, onder het zand heen, onafgebroken tot in zee voortloopende. Dat nu de zee nog later dezelfde schulpachtige zandsporen opgeworpen heeft, is blijkbaar uit den zoogenaamden Oldenbarneveldsche dijk, van boven Callantsoog naar den Helder, welke sedert zijnen aanleg in een hoog en vrij breed duin veranderd is.

De Duinstreek is in het verloop der eeuwen zeer afgenomen, zoodat, volgens de overlevering, van het d. Ter-Heide, bij 's Gravenhage, twee kerken zijn weggespoeld; de kerk van Katwijk, thans tegen de zee, voorheen midden in het d. stond, en de grondslagen van het Huis te Britten, wel een half uur ver van het strand in zee liggen.

Deze streek is op verre na niet overal even breed. Aan de zuidwestelijke punt van de prov. Zuid-Holland zijn de duinen bijna geheel weggeslagen, waarom er in het jaar 1791 van daar tot op de hoogte van Ter-Heide een zeedijk is aangelegd, welke jaarlijks bijgewerkt wordt. Van daar af ziet men de heuvelen verrijzen, welke naar de zee toe geheel naakte oppervlakten vertoonen, slechts door eene plant, helm genoemd, tegen het verstuiven beveiligd, en waar alleen eenige groeikracht heerscht in de duinvalleijen of pannen. Wanneer men in aanmerking neemt de groote kracht der verstuiving, moet men zich genoegzaam overtuigd houden, dat ook deze valeijen of pannen daardoor kunnen zijn gevormd geworden, hetzij tijdens de eerste woede der orkanen, hetzij bij latere stormen. Immers nog dagelijks worden nieuwe pannen gevormd en anderen geheel of gedeeltelijk ondergestoven. De aanwezige hebben alle eene rigting in de lengte van het zuidwesten naar het noordoosten. Zij zijn allen aan den zuidwestkant, waar de val der winden de meeste kracht heeft, het laagst gelegen, terwijl aan de tegenovergestelde zijde steeds het uitgestoven zand wordt aangetroffen, dat veel tot hoog duin vergaderd is. Toen nu deze groote verstuivingen plaats vonden, was het natuurlijk dat, of wel de meerdere vastheid des lagen gronds, daaronder gelegen, of wel de gewone vochtigheid van den ondergrond, nadat het oppervlakkige droge zand door den wind was weggejaagd, het verder verstuiven belette. Daar nu het water zich overal, zoo veel mogelijk, op hetzelfde waterpas zocht te herstellen, kon het niet anders of de vochtigheid, daaruit voortgevloeid, moest zich ongeveer tot eene gelijke hoogte verheffen, en hieraan is dus zeer eenvoudig toe te schrijven de gelijkheid des gronds in bijna ieder der pannen. Naar hetzelfde beginsel moesten die pannen, eenmaal zoo diep uitgestoven, al het regenwater van de hoogten, welke haar omringden, ontvangen. Kruiden en waterplanten vonden hierin hun eerste voedsel, de grond raakte al spoedig min of meer begroeid, de verrotte planten bemestten dien grond en de pannen werden vruchtbaar. Boomzaden woeijen van den voorkant of ontvielen in de vlugt de vogelen, die er op azen, en er ontstonden bosschen. Deze verbetering van den grond moest veel spoediger plaats hebben daar, waar de pannen tot op eenige schil van derrie of zwarte aarde uitgestoven waren, en hieraan is misschien toe te schrijven het verschil der vruchtbaarheid, tusschen de eene en de andere vallei. De grootste pannen, zijnde uitgestrekte velden van veertig, vijftig of meer bunders groot, zijn vermoedelijk het eerst gevormd, door orkanen, waarvan geen geheugenis meer bestaat, misschien wel bij het ontstaan der duinen zelven, en het is ook in deze, dat de meermalen herhaalde opgroei en

verrotting van gewassen, de meeste vruchtbaarheid heeft aangebragt, want het is opmerkenswaardig, dat de grootste vlakten doorgaans de beste gronden opleveren. — De nieuwere kleinere pannen, blijkbaar onlangs gevormd, zijn nog weinig begroeid, en meer dan de overige zandig, stug en bordig. Daar de pannen over het algemeen aan de zuidzijde lager zijn, valt hierbij nog aan te merken, dat zij ook doorgaans hooger zijn, naarmate zij meer in het midden van het duin zijn gelegen, waarvan de reden moet zijn, dat het regenwater, in de duinen vallende, uit de binnenste gedeelten daarvan minder gemakkelijk afzakt of wegsijpelt, dan uit de strooken, die meer zijwaarts gelegen, en naar lager landen of naar zee, een meer gemakkelijken doortogt voor het water aanbieden. Hoe hooger de vochtigheid werd gevonden, hoe minder diep de pannen konden verstuiven.

De afhelling der DUINSTREEK, naar de landzijde, prijkt met het lagchendste groen en de aangenaamste bosschaadjen. Bekoorlijk is de afwisseling van de naakte, geelwitte toppen der duinen met hare zijden, welke bedekt zijn met het veelsoortigste lommer, waar kunst en rijkdom zich vereenigd hebben, om op de bevalligste landgoederen, hoogten en laagten, geboomte van de meest verschillende tinten en de heerlijkste gezigtspunten onderling te doen afwisselen.

Zeer groot is het getal duinen in Holland. Beginnende van het Noorden ontmoet men Texelduin; Huisduinsch-duin; aan de zijde van het Marsdiep Camperduin, gaande landwaarts in zich vereenigende met de Petterduinen, en aan de andere zijde met Schoorlduin; Petterduinen, langs de zee strekkende aan de Camperduin; Schoorlduin, palende aan de voorschrevene duinen van Camp tot Bergerduin, en voorts opwaarts, tot aan de Schoorl kerk, met en benevens de binnenlandsche weiden, en eenige bouwlanden, tot aan de Geest. Hieraan paalt het Bergerduin, loopende tot aan Wimmenummerduin naar zee. Het Wimmenummerduin begint aan Bergerduin, loopt westwaarts tot aan de Egmonderduinen; van daar komt het in de Heemskerker- en Wijkerduinen, die zich uitstrekken tot aan die van Brederode. Na deze nadert men Langevelder-, Luchter-, Noordwijker- en Katwijkerduin, met de Zeepelduin tot Berkhey en Wassenaar toe. Op deze volgen de Wassenaarscheduinen met het Berkenrijs daarin begrepen, met de Oostduinen, strekkende zich deze meestal langs de zeestranden.

Landwaarts ingaande van Haarlem naar het Westen vindt men eerst de Duinen van Heemstede loopende tot Kermerbeek toe. Daaraan volgen eenige van minder belang, als 's Gravenbergerduin, Houterduin, Duynkenduin, Asseckkenduin, Lisserduin en de Kleine Silak; alverder Noordwijkerhouterduin, Raaphorsterduin, Braasbroek, Blankenburg en eenige anderen. Van Scheveningen af westwaarts, komt men in Monsterduin en des Kapitelsduin en eenige anderen tusschen Voorschoten en Voorburg.

De omtrek van deze Hollandsche Duinen, tot vlak land gerekend, wordt begroot op vijftig duizend morgen (42,579 bund.).

In vroegere tijden plagt men meer dan tegenwoordig af te zanden, met oogmerk om deze schrale zandbergen in aangename lusthoven en vruchtbare zaai- en weilanden te veranderen. De kunst van afzanding wil men, zou eerst in het jaar 1461, door een oud Hoveling van FILIPS *den Goede* Graaf van Holland uitgevonden zijn. Om voordeel te doen met deze zijne uitvinding, liet hij zich aandienen bij den Gasthuismeester te Haarlem, aanbiedende hem zijn geheim, waarvoor het

gasthuis met ƒ 1000 jaarlijks kon bevoordeeld worden te willen mededeelen, mits zij hem gedurende zijn leven een jaarlijksch onderhoud toeleiden. Het verdrag gesloten zijnde, verzocht hij aan den Graaf, ten behoeve van het gasthuis, al de duinen, gelegen tusschen het Haarlemmerhout en het geregt, bij een open brief van den 5 April 1461, werd hem dit toegestaan. Hij gaf hiervan kennis aan de Gasthuismeesters, en deed hun aanwijzing hoe zij die afzanding konden aanvangen en het zand aan de kooplieden van Amsterdam voor ballast verkoopen. Die van Rijnland volgden welhaast dit voorbeeld, waardoor zij 's lands inkomsten aanmerkelijk bevoordeelden. Dewijl veel duinen zeer hoog en steil waren, en aan den zeekant lijnregt op het water stonden, zoodat zij niet konden aanwassen, maar dagelijks door springvloeden van onderen werden uitgehold en alzoo nederstortten en vervolgens door de kracht des waters, met de noord of noordweste winden, afdreven en zeewaarts inspoelden, werd al bij oude wetten daartegen gewaakt, en bevolen de hoogten en wellen van de duinen landwaarts af te karren, van het eene einde tot het andere, latende of brengende die tot eene behoorlijke hoogte; dit noemde men de duinen ontnestelen. Om het verstuiven van het afgekarde zand te beletten, werden op sommige plaatsen muren van negen of tien voeten (2 ell. 4 palm. 6 duim of 2 ell. 7 palm. 3 duim.) hoog, vier kavelen dik gemetseld, alsmede de afgekarde, verbreede of ontnestelde duinen, van boven tot beneden met goede helm en andere ruigte digt beplant (1).

DUINWIJK, adll. h. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie Bennebroek (Huis-te-).

DUINWIJK, voorm. buit. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Haarlem*, kant. en 5 min. W. van *Beverwijk*, gem. *Wijk-aan-Zee-en-Wijk-aan-Duin*.

Zij wordt thans ingerigt tot bloem-, boom- en zaadkweekerij, beslaat met aangekochte gronden, rondom in de wegen gelegen, eene oppervlakte van 5 bund. 68 v. r. 50 v. ell., en behoort tegenwoordig in eigendom aan den Heer Jan Jacobus de Wilde.

DUINZIGT, buit. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en ½ u. Z. van *'s Gravenhage*, kant. en 1 u. W. ten Z. van *Voorburg*, gem. en ¼ u. W. van *Rijswijk*.

DUINZIGT, buit. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr., kant. en 1½ u. Z. van *Haarlem*, gem. *Bennebroek*.

Deze buit. beslaat eene oppervlakte van 4 bund. 46 v. r. 30 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer W. H. Gelinck, woonachtig te Leerdam.

DUIR, buurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie Duur.

DUIRSE, geh. in *Rolderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie Duurse.

DUIRSWOLDE, d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Opsterland*. Zie Duurswolde.

DUISBURG, naam, onder welken de stad Doesborgh, in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, wel eens verkeerdelijk voorkomt. Zie Doesborgh.

DUISBURG, houtgr. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan het gedolven *Kanaal van Poele-Pantje*, ter linkerzijde uit de riv.

(1) Men zie voorts over deze zandheuvelen: J. Kops, *Rapport van Hollands duinen en ontwerp tot vruchtbaarmaking van dezelve*, Utrecht 1818; Mr. D. T. Gevers, *Verhandeling over het toeganghaar maken van de duinvalleijen langs de kust van Holland*, Amsterdam 1826, en W. van den Hull, *Over den oorsprong en de geschiedenis der Hollandsche duinen*, Haarlem 1838.

Suriname komende; palende bovenwaarts aan den houtgr. Onverwagt, benedenwaarts aan den houtgr. Flora, van welke laatstgenoemde houtgr. de helft aan DUISBURG en de andere helft aan Zorg-en-Hoop behoort; 200 akkers groot; met 4 slaven.

DUISSEL, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Braband*. Zie DUIZEL.

DUIST, pold. in *Eemland*, prov. *Utrecht*. Zie DUITS.

DUISTERSLUIS, sluis in *Drechterland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en kant. *Hoorn*, gem. *Schardam*.

Deze sluis ligt in de Korssloot en dient tot uitwatering van de Ringsloot van de Beemster in de Zuiderzee.

DUISTERVOORDE, landg. op de *Middel-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, arr., en 7 u. ten N. van *Arnhem*, kant. en 1¼ u. N. O. van *Apeldoorn*, gem. en 2 u. N. W. van *Voorst*, ¾ u. Z. Z. W. van *Twello*, waartoe het behoort.

DUISTERVOORDE-EN-BUSLOO, R. K. stat. op de *Veluwe*, prov. en aartspr. *Gelderland*, waartoe de R. K. der burg. gem. Apeldoorn en Voorst gerekend worden. Zij telt ongeveer 2200 zielen, onder welke 1400 communicanten, en wordt door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend. De kerk aan den H MARTINUS gewijd, staat op het landgoed Duistervoorde; terwijl te Busloo nog eene bijkerk is.

DUISTERWINKEL, geh. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, arr. en 2½ u. N. ten W. van *Groningen*, kant. en 1½ u. N. O. van *Zuidhorn*, gem. en ½ u. O. van *Ezinge*, ¼ u. N. van *Garnwerd*, waartoe het behoort.

DUITS of DUIST, oudtijds DUYTS of DUYST, pold. in *Eemland*, prov. *Utrecht*, arr. en kant. *Amersfoort*, gem. *Duits-de-Haar-en-Zevenhuizen*; palende N. aan Bunschoten-te-Veen, O. aan de prov. Gelderland, Z. aan Nieuwland, W. aan de Haar, den St. Nikolaaspolder, den Frans-Jacobspolder en den Noorderpolder.

Deze pold. wordt verdeeld in Boven-Duits en Neder-Duits.

DUITS (BOVEN-) of BOVEN-DUIST, het oostelijk gedeelte van den pold. *Duits*, in *Eemland*, prov. *Utrecht*.

DUITS (NEDER-) of NEDER-DUIST, het westelijk gedeelte van den pold. *Duits* in *Eemland*, prov. *Utrecht*.

DUITSCHE-HUIS, voorm. geestelijk gesticht te *Bunde*, prov. *Drenthe*.

Dit Convent is eerst een klooster van jufvrouwen of zusteren der Duitsche order geweest, en gesticht omtrent het jaar 1271; het heeft gestaan onder de balie van Westfalen, doch de Land-Kommandeur van Utrecht, Heer GOOSSEN VAN GAARNEN, heeft er aan den Land-Commandeur van Westfalen 1500 ponden (1500 gulden) voor betaald. Thans dient dit gebouw tot bouwmanswoning. Zie voorts BUNDE.

DUITSCHE-HUIS, voorm. geestelijk gesticht, te *Dieren*, prov. *Gelderland*.

Dit gesticht werd in het jaar 1211 gebouwd, als wanneer ADOLF, Graaf *van den Bergh*, » dat huis en goed te Dieren aan die Ridders gaf." Het behoorde eerst aan de kamer des Grootmeesters van Pruissen, en kwam in het jaar 1420 aan de balie van Giessen, maar in het jaar 1433 heeft HERMAN VAN KEPPEL, Land-Commandeur te Utrecht, het huis te DIEREN gekocht voor 3000 Rijnsche guldens (4500 gulden) en heeft het vereenigd met de balie van Utrecht. Het moet door de mildheid der Graven VAN DEN BERGH, spoedig zeer grooten opgang gemaakt hebben. In het jaar 1647 zouden de inkomsten van dit Comm[illegible]ur-schap nog 5000 gulden bedragen hebben. Ter plaatse, wa[illegible]

bouw gestaan heeft, ziet men thans een in den Gothischen smaak gebouwd heerenhuis.

DUITSCHE-HUIS, voorm. geestelijk gesticht te *Doesborgh*, vermoedelijk in de *Gasthuisstraat*.

Wanneer de Duitsche Ridders zich te Doesborgh gevestigd hebben, kan men niet nagaan, alleen vindt men opgeteekend, dat hun ten jare 1286 door de Regulieren de kerk van het klooster Bethlehem werd afgestaan, alsmede, dat de Commandeur van het Duitsche Huis binnen Utrecht in der tijd gehouden was, de dienst in de Martinikerk te Doesborgh waar te nemen, of eenen anderen, ten zijnen koste, te stellen uit de ridderschap, welk regt hem was toegekomen van de Heeren uit het klooster te Bethlehem. Ter plaatse, waar men meent, dat dit klooster gestaan heeft, ziet men thans een partikulier huis.

DUITSCHE-HUIS, voorm. geestelijk gesticht te *Katwijk*, prov. *Zuid-Holland*.

In het jaar 1241 heeft Graaf Willem, die naderhand tot Roomsch Koning werd verkoren, aan deze orde geschonken de kerk van Valkenburg, waaronder twee Parochiën behoorden, Katwijk aan Zee en Katwijk aan den Rijn. Dit heeft aldus stand gehouden tot het jaar 1578, toen de Land-Commandeur [illegible], de pastorij van beide de Katwijken, met het Commandeurschap, van het huis te Valkenburg heeft afgenomen. Hij zette de Pastorij met het Commandeurshuis te Katwijk aan den Rijn, en liet Valkenburg een pastorij op zichzelve blijven. Dit werd aldus beschikt omdat het voor het zeevolk ongelegen was zoo ver, te weten te Valkenburg, ter kerk te gaan.

DUITSCHE-HUIS, voorm. geestelijk gesticht te *Leyden*.

Nadat Floris V., Graaf van Holland, bij brieven van Octrooi, verleend in het jaar 1268, aan den Commandeur en Broederen van den Duitschen huize te Utrecht de pastorij van St. Pieterskerk gegeven had, welke gift omtrent het jaar 1392 door Hertog Albrecht van Beijeren met gelijke brieven van Octrooi bevestigd is geworden, hebben de Broeders van deze orde, ten zuiden van de kerk, een huis getimmerd, dat in het vervolg een wijd uitgestrekt gebouw geworden is: en zoo men uit het oude muurwerk mag besluiten, zich van het Bagijnhof tot in de Choorsteeg uitstrekte, voorzien van eenen hof of tuin, ten dienste van de voornaamste opzieners der kerk en hunne bedienden of huisgenooten, van welk huis niet dan een gering deel overgebleven, en nog lang bekend is geweest onder de naam van Commanderie; doch dit huis allengs in verval geraakt zijnde, is door Jacob van Woert: den vijftienden Commandeur, in het midden der vijftiende eeuw, weder vernieuwd en verbeterd.

Ter plaatse waar dit gebouw gestaan heeft ziet men thans meest partikuliere woonhuizen, als ook het weeshuis der Waalsche gemeente.

DUITSCHE-HUIS, voorm. geestelijk gesticht te *Maasland*, prov. *Zuid-Holland*.

Dit gesticht is in het jaar 1241 door Graaf Willem II aan de Duitsche ridders geschonken. Graaf Floris, Willemszoon, gaf aan deze orde zekere landerijen, aan den Hofdijk gelegen. Hierop heeft de order een Convent gesticht, waaraan de kerk van Maasland mede behoorde. De Commandeurs der Duitsche Ridders, die daarin woonden, werden Commandeurs van den Hofdijk; en niet van Maasland, genaamd. Dit duurde aldus tot het jaar 1365 wanneer de Land-Commandeur, de Heer Henricus van Alkemade, het huis ten Hofdijk, met toestemming van den Hollandschen Graaf Albrecht van Beijeren afgebroken, en bij de kerk van Maas-

land gezet heeft. Doch de goederen van den Hofdijk werden gehecht aan het Duitsche huis te Utrecht en de Ridders zelven naar die stad overgebragt, hetgeen aldus geschiedde omdat men het Convent te Utrecht in eere wilde houden.

DUITSCHE-HUIS, voorm. geestelijk gesticht te *Middelburg*.

De Ridders van de Duitsche orde hadden, in het jaar 1249, in Walcheren, buiten de stad Middelburg, in de heerlijkheid van Zandvoord, eene kerk met een klooster gebouwd, dat door Nicolaas van Putten en door diens huisvrouw aan gemelde orde was geschonken. Toen daarop Graaf Floris V, en meer andere vermogende lieden verscheidene goederen, vrijdommen en waardigheden aan de Duitsche orde verleend hadden, en Graaf Floris daarenboven in het jaar 1284 de parochiekerk van st. Pieter aan die orde had gegeven, heeft de Commandeur Herbert van Drongheb het klooster en de kerk, die buiten Middelburg stonden, doen afbreken, en een huis met eene kapel binnen de stad doen timmeren, welk huis na verloop van tijd zoo magtig is geworden, dat wanneer de Graaf van Holland of diens oudsten zoon ter hooge Vierschaar binnen Middelburg zaten, de Abt van Middelburg aan de regter- en de Commandeur der Duitsche orde aan de linkerzijde van den Graaf gezeten waren.

DUITSCHE-HUIS, voorm. geestelijk gesticht te *Nes*, kw. *Zevenwouden*, gr. *Utingeradeel*, prov. *Friesland*.

De kerk te Nes, is met vele andere goederen, door eenige Friesche Heeren aan de Ridders van de Duitsche orde gegeven in het jaar 1298, welke Ridders een Convent bij gemelde kerk hebben gesticht, waarin sommige Priesters dier orde en eenige Servantbroeders, d. i. die den Priester ten dienste stonden maar geene Ridder-broeders waren, gewoond hebben.

De Duitsche Ridders van Nes stonden onder den Land-Commandeur van Utrecht, en hun klooster was den H. Georgius toegewijd, dit is de reden dat hun Convent, in eenen brief van het jaar 1529, genoemd wordt het Mansklooster van de Orde van St. Georgius.

DUITSCHE-HUIS, voorm. geestelijk gesticht te *Ootmarssum*, prov. *Overijssel*.

Dit huis is in het jaar 1240 gesticht door een schiltboortig Burger van Oldenzaal, met name Lifredus, die zich zelve ook in de orde heeft begeven. Het kwam eerst de balie van Munster in Westfalen toe, maar Dirk van Enghuzen en Zweder Rubbink hebben gemaakt dat het naderhand aan de balie van Utrecht kwam. Later is het van de orde der Duitsche Ridders vervreemd en voor 30,000 guldens verkocht. Ter plaatse, waar dit huis gestaan heeft, ziet men thans tuinen en bouwland.

DUITSCHE-HUIS, voorm. geestelijk gesticht te *Op-Hemert*, in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*.

Het was in 1270 aldaar gesticht. De Land-Commandeur Johan van Hornhout, heeft het tegen ander goed met de Kanunniken van St. Walburg te Tiel geruild, en het Duitsche-huis in het jaar 1399, van Op-Hemert naar Tiel overgebragt.

DUITSCHE-HUIS, voorm. geestelijk gesticht, te *Oude-Schoot*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Schoterland*, prov. *Friesland*.

Dit huis en Convent is in het jaar 1299, door de orde van de Duitsche Ridders gesticht, en in het begin bewoond geweest door jufvrouwen van gemelde orde, doch naderhand zijn er Priesters en Dienstbroeders van dezelfde orde in hare plaats gekomen, maar Ridders hebben er nooit gewoond.

DUITSCHE-HUIS, voorm. geestelijk gesticht te *Schelluinen*, in den *Alblasserwaard*, prov. *Zuid-Holland*.

In het jaar 1230, heeft Dirk, Heer van *Altena*, de kerk van Schelluinen met een hoeve lands waar zij op stond, benevens de tienden van het dorp, aan de Ridders van de Duitsche orde geschonken, alsmede de heerlijkheid van Schelluinen, met de visscherij, die ten deele onder Gorcum behoorde en nog drie landhoeven.

Johan IX, Heer van *Arkel*, heeft de begiftiging door den Ridder Dirk van Altena aan de Duitsche Ridders gedaan, in hetzelfde jaar, toen zijn vader, Johan VIII, gestorven was, Vrijdags na Allerheiligen, goedgekeurd.

Dit gesticht, bestaande in een vrij ruim huis, hetwelk met de daartoe behoorende tuinen enz., die rondom door water omgeven zijn, eene oppervlakte van 80 v. r. 80 v. ell. beslaat, is, in jaar 1765, door het Diakoniebestuur van de Hervormde gemeente te Schelluinen aangekocht, dat het aan den Predikant voor 102 guld. 's jaars verhuurt; terwijl tot goedmaking van deze huur nog jaarlijks door de Duitsche Ridderorde wordt uitbetaald 72 guld. benevens nog 12 guld. zoogenaamd klooster geld. Ook wordt door gezegde orde nog jaarlijks 100 guld. gegeven tot onderhoud van de kerk te Schelluinen, benevens 13 guld. voor brood en wijn ten gebruike van het H. Avondmaal. Gedurende het beleg van Gorinchem, in de jaren 1813 en 1814 is de Pruissische Luitenant Kolonel Graaf Frankenberg in dit huis gelegerd geweest; terwijl ook de capitulatie met de bezetting dier stad, den 1 Februarij 1814 in dat huis gesloten is (1).

Sommigen echter willen, dat de tegenwoordige pastorie slechts een jagthuis geweest zij, en dat het eigenlijke Duitsche Huis te Schelluinen gestaan hebbe op eenen meer noordwaarts gelegen heuvel, waar thans een boomgaard gevonden wordt, welke mede aan het voorzeide Diakoniebestuur toekomt, in welken heuvel men bij het graven zeer zware fondamenten ontdekt, die allezins blijken dragen van tot een hecht en sterk gebouw te hebben behoord.

DUITSCHE-HUIS, voorm. geestelijk gesticht te *Schoonhoven*.

Wanneer dit huis gesticht is, vindt men niet opgeteekend, maar in het jaar 1390, kreeg de orde der Duitsche Ridders de kerk te Schoonhoven, en eenige andere goederen van Graaf Guido van Blois.

DUITSCHE-HUIS, voorm. geestelijk gesticht te *Tiel*, aan het *St. Walburgkerkhof*.

Nadat de Ridders der Duitsche orde, hun huis te Op-Hemert tegen andere goederen te Tiel verruild hadden, en zij de kerk van St. Walburg aldaar van de Kanunniken verkregen hadden, heeft de Land-Commandeur Johannes van Hoevenborst, in het jaar 1399, nabij die kerk een huis gebouwd, waarvan de hof zich achter de kerk uitstrekte.

In het jaar 1675 was dit huis zoodanig in verval, dat de Regering goedvond den Commandeur aan te schrijven, om het te schoren en te zorgen dat het niet instortte, waarop het in 1684 voor afbraak verkocht is.

De plaats, waar dit gesticht, benevens de St. Walburgskerk, gestaan heeft, is in het jaar 1691 met boomen beplant en thans tot eene plantaadje en algemeene wandelplaats aangelegd.

---

(1) Men zie hieromtrent nader D. de Graaff, *Verhaal betrekkelijk het beleg, bombardement en de overgave van Gorinchem, in den winter van 1813 en 1814*, bl. 153–161.

DUITSCHE-HUIS, voorm. geestelijk gesticht te *Utrecht*, aan de westzijde der stad op den *Springweg*, digt bij de St. *Marienplaats*, en zich met zijne tuinen tot aan den wal uitstrekkende.

Het was een oud, deftig en ruim gebouw, van de straat afgescheiden door eenen hoogen muur, waarin eene poort was, versierd met de wapenschilden der Duitsche Ridderorde, voor welke dit huis gesticht was. Men kwam door deze poort over een ruim plein, aan het huis zelf, waarin vele groote en schoone vertrekken waren. Ieder Ridder of Commandeur, zoo als zij genoemd werden, had er eene geschikte kamer, alwaar hij ten tijde van het kapittel of de vergadering der Orde, die echter, uithoofde van de kosten, welke daarmede gepaard gingen, zelden gehouden werd, zijnen intrek nam. Behalve deze vertrekken, waren er nog eene gehoorzaal, eene eetzaal, welke met de afbeeldsels van alle de Land-Commandeurs versierd was, en eene voorzaal, zijnde een ongemeen groot vertrek, alwaar de Stadhouder WILLEM IV, den 26 Julij des jaars 1747, door 's lands Staten, deftig onthaald werd. Ook plagt men al van ouds Vorsten en aanzienlijke Heeren, wanneer zij te Utrecht kwamen, in het DUITSCHE-HUIS, te ontvangen en te herbergen, waartoe het uithoofde van zijne ruimte zeer geschikt was.

De orde, die in het jaar 1190, gedurende het beleg van St. Jean d'Acre of Ptolomeïs in Egypte, gesticht was, bezat reeds vroeg goederen in het Sticht van Utrecht en een Land-Commandeur voor de balie aldaar. De eerste was ANTONIUS VAN LEDERSAKE van 's Princenhage, die omtrent het jaar 1230, het eerste Duitsche huis aan de westzijde buiten Utrecht stichtte op een, door SWEDER VAN RINGENBERG aan de orde geschonken, stuk grond, ter plaatse, waar de St. Geertruidakerk, eer zij in de stad overgebragt werd, gestaan heeft. Doch dit huis werd, door die van Utrecht zelve, terwijl de stad in het jaar 1345, door WILLEM IV, Graaf *van Holland*, belegerd werd, voor het grootste gedeelte in brand gestoken. JAN VAN ARKEL, de zeven en veertigste Bisschop van Utrecht, verkocht den Ridderen van het DUITSCHE HUIS, in het volgende jaar, den grond binnen de muren, waarop zij, in het jaar 1347, een ander huis, veel prachtiger dan het eerste, bouwden.

Naast dit huis werd op een, door de Ridders daartoe gekocht, plein, naast den stal des Bisschops en niet ver van de St. Mariakerk, eene kerk gebouwd, welke door zekeren Wij-Bisschop, met name JACOBUS, ter eere van de H. ELIZABETH is ingewijd, doch deze kerk is reeds voorlang afgebroken, zoodat men ter plaatse, waar zij gestaan heeft, thans niets dan eenige overblijfselen daarvan ziet.

De Land-Commandeurs van elke balie, en derhalve ook die der balie van Utrecht, plagten gekozen te worden door de Commandeurs en bevestigd door den Grootmeester der orde, en deze niet alleen, maar ook de Land-Commandeurs verkozen de Commandeurs of Ridders, die belofte van gehoorzaamheid, van kuischheid en afstand van alle bijzondere eigendommen, doen moesten. Zij schijnen in het wereldlijke den Grootmeester en in het geestelijke den Paus voor hun hoofd erkend te hebben. Doch toen het wereldlijk gebied van het Sticht aan Keizer KAREL V afgestaan was, erkenden zij alleen dien Vorst voor hun Opperhoofd in het wereldlijke.

De Hervorming en de verandering der Regering hier te lande, heeft in dit alles nog meer verandering gemaakt. De Ridders deden sedert geene kloostergelofte meer, en 's Lands Staten trokken het opperste gezag over die orde aan zich. Reeds in het jaar 1580 besloten deze

het bewind over de geestelijke goederen, en onder anderen, dat over die van de Duitsche Huizen te aanvaarden. Den Land-Commandeur werd aangezegd, dat hij eenen staat van die goederen moest overleveren, en voortaan geene andere, dan riddermatige personen in de orde toelaten. Men besloot zelf eenige zoodanige personen in de orde te ontvangen, hun deel aan de goederen te geven, en hen in staat te stellen, om daarmede het land te beschermen. Naderhand werd den Land-Commandeur gelast, om vooraf van de riddermatigheid der benoemden aan de Staten of hunne Gedeputeerden blijk te geven. Ook is er gemeenlijk, sedert dien tijd, geene verkiezing gedaan, noch iemand in de orde ontvangen, dan die vooraf door 's Lands Staten voor aangenaam verklaard was, zelfs heeft men der Staten toestemming noodig geoordeeld tot het verkoopen van eenige goederen dier orde, die volgens de oude statuten niet mogten vervreemd worden; zoo als in het jaar 1643, bij het verkoopen der ambachtsheerl. van West-, Hoog- en Laag-Raven, en in het jaar 1647 en 1648, bij de verkooping van het Huis te Dieren, gebleken is. Wijders heeft de hooge regering zich de statuten der orde, in het jaar 1616, doen vertoonen, met herhaalde verklaring nogthans, dat zij in deze schikkingen alleen het welzijn der orde en de dienst des lands beoogden. De Land-Commandeur werd dus nog wel uit en door de Commandeurs verkozen, doch hij moest door de Staten worden goedgekeurd, en wanneer er, zoo als ook wel eens gebeurde, een Land-Kommandeur buiten het kapittel der orde gekozen werd, moest daartoe daarenboven vooraf octrooi van de Staten worden verzocht. Het laatste had ook plaats bij het verkiezen van eenen Coadjutor of Medehelper van den Land-Commandeur. Hij volgde den Land-Commandeur, na diens overlijden, op, doch behoefde alsdan geene goedkeuring te verzoeken van 's Lands Staten. De goederen, die tot de balie van Utrecht behoorden, waren onder de Ridders verdeeld, en elk hunner trok de inkomsten van zijn aandeel. En deze goederen zijn nog, voor het grootste gedeelte, dezelfde, die de Duitsche Ridders, welke te Utrecht woonden, van ouds in gemeenschap bezaten. De Ridders plagten oudtijds vrij te zijn van 's Lands algemeene lasten, doch na de verandering der regering, zijn hunne goederen, gelijk die der andere ingezetenen, ook aan de gewone en buitengewone belastingen onderworpen geweest.

Het genootschap der Ridders van den Duitschen Huize te Utrecht, bestaat thans uit eenen Land-Commandeur en tien Commandeurs, een van welke Coadjutor is. Voorts zijn er nog twee Jonkers in de orde ingeschreven, die nog geene voordeelen, maar slechts een klein geschenk, onder den naam van rustgelden, uit de inkomsten der orde genieten, alsmede 16 Ridders, aan wien het vergund is het klein ordekruis te dragen. Het genootschap heeft eenen Secretaris-Generaal en eenen Rentmeester in zijne dienst.

Thans zijn de gebouwen van dit gesticht ingerigt tot het Groot-Rijks Militaire Hospitaal.

DUITSCHE-ZEE, naam, dien men ook wel eens aan de Noordzee geeft. Zie dat woord.

DUITS-DE-HAAR-EN-ZEVENHUIZEN, gem. in *Bemland*, prov. *Utrecht*, arr. en kant. *Amersfoort* (6 k. d., 6 m. k., 3 s. d.); palende N. aan de gem. Bunschoten, O. aan de Geldersche gem. Nijkerk, Z. aan Hoogland, W. aan de Eem, die haar van Baarn scheidt.

Deze gem. bestaat uit de pold. Duits en de Haar, benevens de b. Zevenhuizen. Zij telt 29 h., bewoond door 30 huisgez., uitmakende eene

bevolking van 110 inw., die meest hun bestaan vinden in den tabaksbouw, een weinig korenbouw en veeteelt.

De Herv., die hier 80 in getal zijn, behooren tot de gem. van *Bunschoten*.

De R. K., van welke men er 30 heeft, worden tot de stat. van *Eemnes* gerekend.

Er is in deze gem. geen school, maar de kinderen gaan te Bunschoten onderwijs genieten.

DUIVELAND, eil., prov. *Zeeland;* grenzende N. aan het Dijkwater en de Grevelingen, O. aan het Krammer, de Zijpe en het Mastgat, Z. aan de Keeten en de Ooster-Schelde, terwijl het aan de Westzijde deels door het Dijkwater van Schouwen afgescheiden, deels met den polder de Zuidhoek, die tot laatstgemeld eiland behoort, onmiddellijk verbonden is.

Even als de andere Zeeuwsche eilanden, bestond ook Duiveland oorspronkelijk uit eenige kleine eilandjes, die door kreken en watertjes gescheiden waren. Twee der voornaamste kreken bestaan nog, de Marevliet, tegenwoordig de Geul genoemd, schietende van Oosterland naar Vianen, en de Steene-zwaan, die van Nieuwerkerk naar den Polder Bettewaarde loopt, en in de dertiende eeuw reeds afgedamd is. Waarschijnlijk bestond de oorspronkelijke kern van het eiland in zekere strook lands, waarop 900 schapen konden geweid worden, die in het jaas 976 door Keizer Otto aan de abdij van St. Bavo, te Gend, bevestigd werd. In het begin der dertiende eeuw bestond het eigenlijke Duiveland nog slechts in Ouwerkerk, Nieuwerkerk, Kapelle en het slot Zwanenburg. Omstreeks dien tijd werd Botland er mede vereenigd, en van lieverlede andere polders bedijkt en kreken afgedamd; zoo als: in 1305 de Polder van 's Heer-Jansland; in 1353 die van Oosterland; in 1467 Bruinisse; in 1612 Bettewaarde; in 1621 de Stoofpolder; in 1628 de Gouweveerpolder; in 1646 de Saspolder; in 1710 de Jongepolder; zoo dat de polder de Vierbannen het oudste eigenlijke Duiveland heeft uitgemaakt.

Duiveland, niet zoo bloot liggende voor geweldige stormvloeden, als andere Zeeuwsche eilanden, heeft alzoo wel geene vroeger bestaan hebbende dorpen zien vergaan, maar nogthans gedeeld in vroegere en latere watersnooden. Die van 1288 en 1304 deden het veel schade lijden, vooral aan de zuidzijde. Dat de vloed van 1324 het eiland *Overflakké* van Duiveland zou hebben afgescheurd, is niet waarschijnlijk. Reigersberg verhaalt het ook alleen, als beschreven in » sommige oude gesten van Zeelandt." De St. Elisabethsvloed van 1404 deed vooral aan de oostzijde van het eiland veel land ondervloeijen; dit verlies werd echter spoedig winst, want bij de beversching werd veel gronds aangewonnen. Ook de Elisabethsvloed van 1421, de Cosmus- en Damianusvloed van 1509 en vooral de St. Felixvloed van 1531, die aan geheel Zeeland zulke onberekenbare schade gedaan heeft, waren voor dit eiland noodlottig. Bij den laatsten vloed bleef alleen de Polder van 's Heer-Jansland droog; die der Vierbannen bleef den ganschen winter drijvende, en was alzoo minder gelukkig dan die van Bruinisse en van Oosterland, welke binnen drie weken beverscht werden. Ongeveer hetzelfde lot trof het eiland en zijnen voornaamsten polder in het volgende jaar, waarna het, buiten eenige schade aan dijken en waterkeeringen, niet meer aan de golven is ter prooi geweest.

Duiveland ligt rondom in zijne dijken en heeft aan de Zuid- en Noordzijde daar buiten meestal vrij aanzienlijke schorren of uitergorsen. Het heeft eenen omtrek van ongeveer 6 uren gaans en over het geheel eene eironde gedaante. De grootste lengte, zijnde ruim 3 uren, strekt zich omtrent van het Z. W. naar het N. O. uit. De grootste breedte, van den hoek des Jongen polders ten N. W. tot de poldertjes Beijeren en Alteklein, ten Z. O., is, door de uitspringende hoeken, weinig minder. Het eiland heeft, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 6740 bund., waaronder ruim 4300 bund. schotbaar land. De afzonderlijke polders zijn boven reeds opgenoemd, met uitzondering der kleine poldertjes Beijeren en Alteklein. Deze polders ontlasten hun overtollig water door sluizen, van welke eene in Bettewaarde, eene in Bruinisse, twee in Oosterland en eene in de Vierbannen liggen. Het eiland heeft geene stad, schoon het van Zierikzee alleen door het Dijkwater en vervolgens door de nieuwe haven is afgescheiden; welke stad voor dit eiland met eene ophaalbrug toegankelijk is. Buitendien heeft het eiland met Schouwen gemeenschap voor voetgangers over het in het Dijkwater liggende sas, en door dit water met een overzetveertje op Dreischor. Duiveland telt de volgende vier gemeenten: Bruinisse, Nieuwerkerk-Kapelle-en-Botland, Oosterland-en-Sir-Jansland en Ouwerkerk, te zamen bevattende 606 h., bewoond door 855 huisgez., uitmakende eene bevolking van 4200 inw., van welken de meesten hun bestaan vinden in den landbouw en de daarmede verbondene bedrijven; vele bewoners van Bruinisse houden zich bezig met de mosselvangst.

Er zijn 5 gem. van de Herv., waartoe verre het grootste getal inw. behoort, te weten: die van Bruinisse, Nieuwerkerk, Oosterland, Ouwerkerk en Sir-Jansland, welke ieder eene kerk met éénen Predikant hebben. — De enkele R. K., die men er vindt, behooren tot de stat. van *Zierikzee*.

Er zijn op Duiveland vijf scholen, als: te Bruinisse, te Nieuwerkerk, te Ouwerkerk, te Oosterland, en te Sir-Jansland.

Duiveland is een vruchtbaar eiland, met uitmuntende koren- en weilanden, goede, meerendeels zandwegen en enkele beplante binnendijken. Ook loopt de straatweg van Zierikzee naar Zijpe, de aanlegplaats der stoombooten, van het W. naar het O., dwars door het eiland. In de heerl. Oosterland treft men vele bosschen en aangename wandelwegen aan. Behalve van andere gewassen, wordt hier ook veel werk gemaakt van de meekrapteelt, waartoe het eiland 6 meestoven telt, als: twee te Bruinisse, ééne te Kapelle, ééne te Nieuwerkerk, ééne te Oosterland en ééne bij Vianen, in de gem. Ouwerkerk.

Oudtijds behoorde dit eiland, zoo niet geheel, dan toch grootendeels aan het aanzienlijk Zeeuwsch geslacht van Borssele, waaruit deze heerl., door huwelijk van Anna van Borssele, die haar naliet aan haren zoon Adolf van Bourgondië, aan het laatstgenoemd geslacht gekomen en met de andere goederen van Maximiliaan van Bourgondië, na diens dood, tot dekking zijner schulden, verkocht is, waarna onderscheidene Heeren, bezitters van de onderscheidene gedeelten, geworden zijn. Het voornaamste, de Vierbannen werd, in het jaar 1576, gekocht door de stad Zierikzee, die het in 1725 weder verkocht, ter bestrijding van de onkosten van het Nieuwe Sas.

In de geschiedenis des Vaderlands is het eiland Duiveland bekend door den scheepsstrijd tusschen Willem, naderhand Graaf Willem III,

en de Vlamingen, in het jaar 1303, welke strijd bij dit eiland plaats had, en door MELIS STOKE verhaald wordt, waaruit blijkt, dat het toen reeds onder den tegenwoordigen naam bekend was. Doch meer vermaard nog is DUIVELAND door den stouten togt der Spanjaarden, die den 28 September 1575, ten getale van 1500, van Philipsland door het water naar dit eiland waadden, midden tusschen de Zeeuwsche vloot, met buskruik in zakjes om den hals, en zijd- en schietgeweer omhoog, waardoor velen ter halver lijf, sommigen tot de borst, enkelen tot de keel, in het water kwamen, ten einde de schans van Vianen, Brouwershaven en Bommenede te overmeesteren en het beleg van Zierikzee te versterken; de achterhoede kwam daarbij grootendeels in het water om. De stoutmoedigheid van dezen watertogt is ook in vijanden te prijzen, ofschoon zij aan de zaak der Staatschen veel afbreuk deed.

DUIVELAND (VIERBANNEN-VAN-), pold. en heerl. op het eil. *Duiveland*, prov. *Zeeland*. Zie VIERBANNEN.

DUIVELSBERG of MONTE-DE-DIABLE, berg in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, stranddistr. *Akra*.

Deze berg heeft vermoedelijk zijnen naam van de zeelieden ontvangen, omdat men die, als men met eenen tegenwind van beneden komt, door zijne hoogte eenige dagen in het zigt houdt.

Men heeft vroeger gemeend dat hij goud zoude bevatten, maar dit vermoeden schijnt ongegrond te zijn. Deze berg levert een verrukkelijk uitzigt op.

DUIVELSBERG, vrij hooge heuveltop in de *Pruissische* prov. *Rijnland*, op de grenzen van *Gelderland*, 15 min. ten O. van *Beek*, waarom zij door sommigen ten onregte tot ons vaderland gerekend wordt.

Deze heuvel ontleent zijnen naam van eenen schat, welke hier, volgens een volkssprookje, zoude bedolven zijn en door den Vorst der duisternis bewaard worden. Op den top van dezen heuvel overziet men den geheelen doolhof van bergen, welke den Hunnenberg en zijne verlenging uitmaken, eene streek van onderscheidene uren gaans en het panorama van een landschap, door den Rijn, de Maas en de Waal omkronkeld, door de Veluwsche en Kleefsche bergen ingesloten, en door bosschen, lustplaatsen, korenvelden, heuvels en dalen op het schoonst geschakeerd.

DUIVELSBERG, verbastering van den naam ELIWERVE, zijnde eene pachthoeve op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie ELIWERVE.

DUIVELSBRUG, brug, in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*, gem. *Ginneken-en-Bavel*, W. van en nabij de kerk van Ginneken, ligt over de Mark. Men zegt, dat zij haren zonderlingen naam ontleent, van eene legende, volgens welke de Duivel, in eenen donkeren nacht, de klok uit den toren te Ginneken in de Mark heeft geworpen, ter plaatse, waar thans de brug ligt.

De daarbij staande herberg is een zeer geliefd uitspanningsoord voor de Bredasche burgerlieden, die er, met den boog, naar de schijf schieten.

In den nacht van den 24 Augustus 1624 liet de Spaansche Veldheer SPINOLA, die Breda wilde gaan belegeren, deze brug versterken, waarop de burgers van Breda, die onder den Drossaart JAN VAN AERSSEN opgetrokken waren, om dien post te verdedigen, voor de overmagt moetende wijken, zich genoodzaakt zagen terug te trekken

Op het laatst van het jaar 1830, na het uitbarsten der Belgische onlusten, werd er aan de westzijde van deze brug eene batterij opgeworpen, en daarbij eene wacht geplaatst, aan welke een gedeelte van

de herberg tot wachthuis diende; later werd er echter een afzonderlijk wachthuis gebouwd, dat evenwel, na de eindschikking met België, weder is weggebroken, terwijl de batterij geslecht is.

DUIVELS-EILAND, eil. in *Oost-Indië*, in den *Sundaschen Archipel*, in het Z. W. van de *Straat van Makassar*, W. van de reede van Makassar.

DUIVELS-EILAND, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Ambonsche-eilanden* behoorende. Zie Ela.

DUIVELSGRACHT, water in het *Land van Arkel*, prov. *Zuid-Holland*, buiten de Waterpoort der stad Gorinchem.

Dit water, dat de gedaante van eene holsblok heeft, is nog het eenige kennelijke overblijfsel van het laatste slot van Arkel.

DUIVELSHOEK of Duivelshoekje, het noordoostelijke punt van den *Elizabethspolder*, prov. *Zeeland*, arr. en 2½ u. Z. van *Middelburg*, kant. en 2½ u. N. van *Oostburg*, distr. en 4¾ u. N. O. van *Sluis*, gem. en ½ u. O. van *Breskens*.

Dit punt heeft dien naam en was voorheen zeer bekend bij de reizigers, om dat de veerschuiten van Vlissingen op Breskens, met sommige gelegenheden, op geene andere plaats konden landen, tot groot ongemak der reizigers. Door de steamboot weet men thans van dit ongerief minder.

DUIVELS-HOEK, naam, onder welken de b. Duivenhoek in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*, op onderscheidene kaarten, voorkomt. Zie Duivenhoek.

DUIVELSHOEKJE, het noordoostelijke punt van de *Elizabethpolder*, in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie Duivelshoek.

DUIVELS-KETEL, grot in *West-Indië*, op het *Antillische* eil. *St. Marten*, in de *Achter-Pointe-Blanche-Baai*, ½ u. Z. O. van Philipsburg.

Het is eene ronde put aan de oosterhelling van den berg *Point-Blanche*, ongeveer 25 v. diep en wijd, welke van onderen door twee onregelmatige gangen gemeenschap met de zee heeft, door welke gangen het zeewater, bij elke rijzing der golven, met een schrikbarend geweld tegen elkander inloopt, waarbij het schuim als van eenen sterk kokenden ketel, onder het geluid van eenen hevigen kanonnendonder, gelijk stof en rook in de lucht opstijgt, terwijl men in deze pekelwolken, bij het breken der zonnestralen, de prachtigste kleuren van den regenboog ziet. Doch hoe woest, hoe verdelgingdreigend de natuur zich hier ook vertoone, ziet men aan de naakte wanden van dezen ketel, in eene onverstoorbare rust, eene groote hoeveelheid schelpdieren van verschillende soorten, onder anderen groote roode krabben en lelijke graauwe long-backs, die het onstuimige water en de verbolgen golven schijnen te trotseren. Hooger op denzelfden berg is eene met prikkels en heesters begroeide opening, die met de voormelde Duivelsketel gemeenschap heeft. Bij elken golfslag in den ketel ontwaart men aan den mond van dit duistere gat, de *Schoorsteen* geheeten. eene heete stiklucht, door eene kille luchtigheid onmiddellijk gevolgd wordende, hetgeen vergezeld gaat van een akelig geluid, veel overeenkomst hebbende met de ademhaling van eenen gekeelden os.

DUIVELS-KLIP, rots in *West-Indië*, op het eil. *Curaçao*, aan de Zuidoostzijde van dat eiland.

DUIVELS-KLOOF, opening in het gebergte, in *West-Indië*, aan de Noordwestzijde van het eil. *Eustatius*, door welke verschrikkelijke rukwinden heen storten, even als over den Windberg of Duivelsberg aan de Kaap de Goede Hoop.

DUIVELS-MEER, naam welken men eertijds, van wegens het geruis van het water, ook wel aan het SAPPEMEER, in het *Goregt*, prov. *Groningen*, gaf, voor dat het, in het jaar 1618, drooggemaakt was en waarin van 2 tot 4 ell. water stond. Zie SAPPEMEER.

In het jaar 1617, begon men ter lengte van 460 Groninger roeden een kanaal te graven door dit meer, nu de Vaart naar Winschoten, welke plaats in 1637 bereikt werd.

DUIVELSROTS, MANDALI of MANDALIQUE, ook wel MANDELIQUE, eil. in *Oost-Indië*, in de *Indische Zee*, ten Z. van het eil. Java, tot de resid. *Japara*, adsc. resid. *Karimon-Djawa* behoorende, 1½ m. van de kust verwijderd; 6° 27′ Z. B., 128° 12′ O. L.

Het strekt den zeeroovers vaak tot verblijfplaats.

DUIVELS-SLUISJE, voormalig sluisje op de *Aar*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Leyden*, kant. *Woubrugge*, gem. *Nieuwveen*, bij de *Kattenbrug*, ter keering van het Rijnwater uit Amstelland aangelegd, maar bij de verbetering van de vaart op die rivier, in 1824 en 1825, uitgehaald en geheel vernietigd. Het had slechts eene wijdte van 2 ell. 8 palm en 2 duim tusschen de slagstijlen en was voorzien met overleggers, ter hoogte van 1 ell. 7 palm en 4 duim boven A. P.

DUIVEN, gem. op de *Lijmers*, prov. *Gelderland*, distr. *Doesborgh-en-Zevenaar*, arr. *Arnhem*, kant. *Zevenaar* (5 k. d., 15 m. k., 10 s. d.); palende N. aan de gem. Angerlo, O. aan de gem. Zevenaar, Z. aan den Ouden-Rijn, die haar van de gem. Herwen-en-Aard scheidt, Z. W. aan den Rijn, W. aan Westervoort.

Zij bevat de d. Duiven, Groessen, en het Loo; telt 349 h., bewoond door 410 huisgezinnen, uitmakende eene bevolking van ruim 2300 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw.

De R. K., ten getale van ongeveer 2300, maken de stat. van Duiven, Groessen en het Loo uit, en hebben in deze burg. gem. drie kerken. — De Herv., wier getal 50 beloopt, worden tot de gem. van *Zevenaar* gerekend. — Men heeft in deze gem. drie scholen, als: ééne te Duiven, ééne te Groessen en ééne te Loo.

Het d. DUIVEN, oudtijds TRUINA genaamd, ligt 2 u. O. ten Z. van Arnhem, 2 u. Z. ten W. van Doesborgh, 1 u. N. W. van Zevenaar.

Men telt er in de kom van het d. ruim 700 inw., en met de h. Nieuwgraaf ruim 800 inw.

De R. K., die er 800 in getal zijn, maken, met die van eenigen in de gem. *Westervoort*, eene stat. uit, welke tot het aartspr. van *Gelderland* behoort, door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend wordt en 1000 zielen telt, onder welken 760 communicanten. De kerk, aan den H. REMIGIUS toegewijd, had oudtijds drie altaren en vikarijen, namelijk het altaar van St. Lucia, dat van St. Nicolaas en dat van St. Antonius. De twee eerste vikarijen zijn sedert 80 jaren door de Hervormden van Zevenaar in bezit genomen. De laatste, gelijk uit eenen ouden brief gebleken is, werd in het jaar 1501 gesticht, door HENDRIK REMBOUT, en diens huisvrouw GEERTRUID, parochianen van DUIVEN, en is in het jaar 1535, door Heer THEODORUS REMBOUT, hun beider zoon en Pastoor van het nieuwe stadje Zevenaar, met rijkelijker inkomsten begiftigd. Deze vikarij is door de Vrouw van Brakel, eene adellijke en Hervormde Dame in Holland wonende, begeven aan den eerwaardigen Heer WOUTER KLEINAARTS. Het regt van begeving is naderhand verstorven op den Heer HASENKAMP, Scholasticus te Paderborn.

DUIVENDIJKE, heerl. in het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*, distr. en arr. *Zierikzee*, kant. *Brouwershaven*, gem. *Duivendijke-Klaaskinderkerke-Brijdorpe-en-Looperskapelle*; palende N. aan het Gat van Brouwershaven O. de gem. Brouwershaven, Z. O. aan de heerl. Nieuwerkerke, W. aan den Klaassenspolder en de heerl. Elkerzee, N. W. aan de heerl. Brijdorpe.

Deze heerl. bevat de b. Duivendijke en eenige verstrooid liggende h., beslaat eene oppervlakte van 631 bund. 88 v. r. 06 v. ell., telt 17 h. en 95 inw., die hun bestaan vinden in den landbouw. Alle zijn Herv. en behooren tot de gem. *Brouwershaven* en *Kerkwerve*.

Deze heerl. maakt tegenwoordig een gedeelte uit van de heerl. *Duivendijke* c. a. en wordt als zoodanig thans mede in eigendom bezeten door Jonkheer Mr. Jonas Adriaan van den Heim van Duivendijke, Lid van de Ridderschap en Griffier der Staten van Zeeland, te Middelburg.

De b. Duivendijke ligt $1\frac{1}{4}$ u. N. ten W. van Zierikzee, $\frac{1}{2}$ u. Z. van Brouwershaven, $\frac{1}{2}$ u. O. van Elkerzee. Deze b. is in vroegere eeuwen een d. geweest, van welks kerk niets meer over is dan het kerkhof, hetwelk nog als zoodanig gebruikt wordt.

Dit d. was de geboortepl. van Cunerus Petri, den eersten Bisschop van Leeuwarden, † den 15 Februarij 1580, in den ouderdom van 49 jaren, na ook onderscheidene werken te hebben in het licht gezonden.

De heerl. Duivendijke had, toen zij nog op zich zelve stond, tot wapen een veld van keel (rood), beladen met drie duiven van zilver staande twee en een.

DUIVENDIJKE-KLAASKINDERENKERKE-BRIJDORPE-*EN*-LOPERSKAPELLE, ook wel de vier-Ambachten genoemd, gem. op het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*, arr. *Zierikzee*, kant. *Brouwershaven* (2 k. d., 3 m. k., 2 s. d.); palende N. aan het Gat van Brouwershaven, O. aan de gem. Brouwershaven, Z. O. aan de gem. Kerkwerve, W. aan de gem. Ellemeet en Elkerzee. Deze gem. is eene heerl., die vroeger vier afzonderlijke heerl. uitmaakte, zijnde Brijdorpe, Duivendijke, Klaaskinderenkerke en Loperskapelle. Zij beslaat eene oppervlakte van 1680 bund., waaronder 1465 bund. 51 v. r. 4 v. ell. schotbaar land, telt 65 h., bewoond door 71 huisgez., uitmakende eene bevolking van 370 inw., die meest in den landbouw hun bestaan vinden.

De inw., die allen Herv. zijn, behooren kerkelijk ten deele tot de gem. *Elkerzee*, ten deele tot die van *Brouwershaven* en *Kerkwerve*. Er is in deze gem. ook geen school, zoodat de kinderen te *Elkerzee*, te *Nieuwerkerke* of te *Brouwershaven* onderwijs genieten. Deze heerl. wordt thans in eigendom bezeten door Jonkheer Mr. Jonas Adriaan van den Heim van Duivendijke, Lid van de Ridderschap en Griffier der Staten van Zeeland, te Middelburg.

Het wapen van deze gem. bestaat uit drie zilveren duiven op een rood veld.

DUIVENDRECHT, streek gronds in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Amsterdam*, kant. *Nieuwer-Amstel*, gem. *Ouder-Amstel*.

Men wil, dat deze streek gronds haren naam zoude ontleend hebben van eene schouw of trekvaart, over de ringsloot van het Watergraafsmeer, welke men van Amsterdam vaak overvoer, om zich te begeven naar iemand, die sterk in duiven handelde, zoodat die naam zoo veel als Duivenveer zoude beteekenen, anderen willen dien naam afleiden van drecht, markt, zoodat dit dan zoude beteekenen *Duivenmarkt*.

Zij bestaat uit twee pold., den Grooten-Duivendrechterpolder en den Kleinen-Duivendrechterpolder geheeten, welke de b. Groot-Duivendrecht en Klein-Duivendrecht bevatten. Men telt er 96 h. en 550 inw., die meest in de veeteelt en melkerij hun bestaan vinden.

De R. K., die hier 250 in getal zijn, maken, met die van de *Bijlmer* en sommigen uit de *Diemermeer* de stat. van *Duivendrecht* uit, welke tot het aartspr. van *Holland-en-Zeeland*, dek. *Amstelland* behoort, 350 zielen en onder deze ruim 200 Communicanten, telt. Deze stat., welke door eenen Pastoor bediend wordt, heeft te Groot-Duivendrecht een kerkje.

DUIVENDRECHT (GROOT-), b. in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 1 u. Z. O. van *Amsterdam*, kant. *Nieuwer-Amstel*, gem. *Ouder-Amstel*, in den *Grooten-Duivendrechterpolder*, 1½ u. N. O. van Amstelveen, 1 u. N. O. van Ouderkerk. Deze b. telt, met den Omval, 76 h. en 500 inw.

De R. K. hebben hier een net, zindelijk kerkje, aan den H. URBANUS toegewijd, dat in 1841 geheel vernieuwd is en met eene hooge spits prijkt. — Ook heeft men in deze b. eene school.

DUIVENDRECHT (KLEIN-), b. in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 1 u. Z. van *Amsterdam*, kant. *Nieuwer-Amstel*, gem. *Ouder-Amstel*, in den *Kleine-Duivendrechterpolder*, 1 u. O. van Amstelveen, even benoorden Ouderkerk; met 20 h. en 46 inw. Ook heeft men er eenen snuifmolen. Vroeger was hier mede eene aanzienlijke porceleinfabrijk, doch deze is sedert onderscheidene jaren niet meer in werking.

DUIVENDRECHTER-BRUG of DUIVENDRECHTSCHE-BRUG, brug in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, gem. *Ouder-Amstel*, 1 u. N. O. van Ouderkerk, over de Ringsloot van het Watergraafsmeer, of de groote vaart over Weesp naar Vreeswijk.

Deze brug, welke ook wel den naam van KUIPERTJESBRUG draagt, naar eene groote kuiperswerkplaats, welke er vroeger digt bij moet gelegen hebben, is aldaar eerst in het jaar 1760 gelegd, tot welken tijd er slechts eene schouw of overvaart over de gezegde ringsloot bestaan heeft.

Deze brug is vermaard geworden in de geschiedenis door den manmoedigen tegenstand, welken de Pruissen, in het jaar 1787, aldaar van de zijde der Hollandsche Patriotten moesten ondervinden. Daar de Pruissen van dien kant moesten komen afzakken, werd deze post door gewapende burgers uit Amsterdam en elders bezet. Vier batterijen hadden zij hier opgeworpen, van welke zij dan ook de Pruissen, bij hunne herhaalde aannaderingen, dapper begroetten en velen van hen deden sneuvelen. De brug was weggebroken en al het hinderende geboomte omvergehakt, zoodat de burgers hunnen vijand op eene vlakte voor zich hadden; ook behoefden zij met hun geschut slechts zeer smalle wegen te bestrijken, aangezien het platte land drie of vier voeten onder water stond. Aller benaauwendst zag het er toen in dezen omtrek uit, en dezen toestand verergerde nog, toen de burgers, doordien de post te Ouderkerk verlaten was, zich genoodzaakt zagen af te trekken, wilden zij niet van achteren worden overvallen, want toen vielen de Pruissen in de hier omtrent gelegene huizen en plunderden die uit. De overblijfselen der batterijen zijn ter wederzijde van de brug nog aanwezig.

DUIVENDRECHTER-LAAN, dat gedeelte van den straatweg tusschen Utrecht en Amsterdam, prov. *Noord-Holland*, hetwelk ter lengte

[illegible]

[illegible] een deel daarvan [illegible] Heer [illegible] Stuyvesant.

[illegible] Oost-Indië, lands. Amboina. O. [illegible] Amboina.

[illegible] Oost-Indië, lands. Amboina. N. [illegible]

Het wordt aldus genoemd naar de menigvuldige duiven, welke zich aldaar ophouden, en is rondom met een groot rif omgeven, uitgenomen aan de Noordzijde, daar men een fraai, laag of breed strand, en eenen inham vol mangi-mangiboomen heeft.

DUIVEN-EILAND, eil. in *Oost-Indië*, in den *Molukschen Archipel*, O. van het eil. *Celebes*.

DUIVENHOEK of DUIVERSHOEK, op sommige kaarten ook DUIVELSHOEK genaamd, b. in *Staats-Vlaanderen*, in *Hulster-Ambacht*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. en distr. *Hulst*, gedeeltelijk gem. *Hontenisse*, gedeeltelijk gem. *Graauw-en-Langendam*, aan de uiterste punt van laatstgemelde gemeente en den noordelijken hoek van den *Meloopolder*.

Deze b. ligt onder den Zeedijk, tegen het drooge land van Saftinghe. De korenmolen, welke hier gevonden wordt, stond voormaals buitendijks in het schorre, op eene hoogte, ongeveer 2 ellen lager dan den dijk, en was bij hooge en springvloeden niet toegankelijk dan door middel van eene boot of jol. Sedert den 15 Januarij 1808, is hij echter binnendijks gebragt.

Deze b. telt 11 h., waarvan 6 onder de gem. *Hontenisse*, en 5 onder die van *Graauw-en-Langendam*, gezamenlijk bewoond door 60 zielen.

DUIVENHUIS of DUIFHUIS, voorm. vierkant gebouw, met twee torens van duifsteen, in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*, niet ver van Rotterdam, dat naar men wil door de Romeinen zoude gebouwd zijn, ter plaatse, waar later het Huis TE CROOSWIJK gesticht is. Zie voorts CROOSWIJK (HUIS TE-).

DUIVENKERKJE, naam, welke men wel eens geeft aan het kerkje van *Westwoude*, in *Drechterland*, prov. *Noord-Holland*, omdat het geheel van duifsteen is opgetrokken. Zie voorts WESTWOUDE.

DUIVENKLIP, klip in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, vóór het fort St. Anthonie. Zij ontleent haren naam van de menigte vogels, en vooral wilde duiven, die er zich op onthouden.

DUIVENKOTE (HET-), buit. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr. en 5 u. N. O. van *Deventer*, kant. en 3½ u. O. ten Z. van *Raalte*, gem. en ¼ u. Z. O. van *Hellendoorn*. — Dit buit., beslaat eene oppervlakte van 28 bund. 58 v. r. 70 v. ell.

DUIVENSTEIN, adell. h. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie DUIVESTEIN.

DUIVENTOREN, voorm. toren in den *Riederwaard*, prov. *Zuid-Holland*, ½ u. W. van *Ridderkerk*.

Deze toren, welke in 1571, tot aandenken van het in den vloed verzonken HUIS-TER-WOUDE, gebouwd was, is mede door het water verzwolgen, zoodat op het laatste der zeventiende eeuw, naauwelijks de grondslagen buitendijks te zien waren, en er thans niets meer van te vinden is.

DUIVENTOREN, overblijfselen van het sterke ridderlijke slot de LAGEWOERD, in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, 10 min. N. van *Naaldwijk*. Deze overblijfselen bestaan thans alleen in eene eenvoudige boerenwoning.

DUIVEN-TOREN, benaming, welke gegeven wordt aan een herbergje, in het markgr. van *Bergen-op-Zoom*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. en 4 u. W. van *Breda*, kant., gem. en 5 min. W. van *Oudenbosch*, aan de limiten van de gem. *Oud-en-Nieuw-Gassel*.

DUIVENVEER, naar men wil de eigenlijke naam van de streek gronds DUIVENDRECHT in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*. Zie DUIVENDRECHT.

DUIVENVOORDE of Duvenvoorde, adell. slot in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en 1¼ u. Z. Z. W. van *Leyden*, gem. en ½ u. Z. Z. W. van *Voorschoten*, aan de Dobbewatering.

Dit huis, dat vroeger onderscheidene achterleenen had, is ten aanzien van den naam en eerste stichting wel een oud gebouw, maar tegenwoordig zeer prachtig hertimmerd, met eene bevallige regelmatigheid voor zoo veel de zamenstelling van het oud en nieuw betreft, hetgeen er beiden in doorstraalt: boven den ingang van het huis staan deze volgende Latijnsche woorden:

PRAETORIUM HOCCE.

A WASSENARIORUM STIRPE ANTIQUISSIMA CONDITUM DIDERICUS PHILIPPO FRATRI FEUDI TITULO DONAVIT.

ANO ÆRÆ CHR. MCCXXVI.

VETUSTATE TEMPORUM PENE COLLAPSUM, ET SÆPIUS DEINDE REFECTUM, FIRMAVIT, INSTAURAVIT, AUXIT, HORTIS ORNAVIT, ARNOLDUS BARO WASSENARIO DUIVENVORDIUS, PHILIPPI CONTINUA MASCULORUM SERIE DECIMUS SEXTUS SUCCESSOR ET HÆRES.

ANNO. ÆR. CHR. MDCCXXVII.

POSTERIS FAVEAT NUMEN SUPREMUM.

d. i. » Dit Regthuis, door het zeer oud geslacht der WASSENAREN gebouwd, heeft DIEDERIK aan zijnen broeder PHILIPS onder den titel van een leen geschonken., in het jaar der Christelijke jaartelling 1226. Door ouderdom der tijden bijna vervallen, en daarna menigmalen herbouwd; is het bevestigd, hersteld, vergroot, met tuinen versierd, door ARNOLDUS Baron VAN WASSENAAR EN DUIVENVOORDE, den zestienden opvolger en erfgenaam van PHILIPPUS, in eene onafgebrokene opvolging van het mannelijk oir, in het jaar der Christelijke jaartelling 1727 Het opperwezen zij den nakomelingen gunstig."

Het was het stamhuis en de verblijfplaats van het geslacht van DUVENVOORDE, afkomstig uit eenen jongeren zoon van het Huis VAN WASSENAAR, wordende FILIPS VAN DUVENVOORDE, de eerste van dien naam, in het jaar 1226 door DIRK VAN WASSENAAR, zijnen broeder, beleend met DUVENVOORDE, van welk goed hij, volgens het gebruik van dien tijd, met achterlating van zijnen stamnaam, den naam begon te voeren, terwijl hij, het wapen van Wassenaar behield, doch met verandering van kleuren, zijnde het wapen van DUVENVOORDE een veld van goud, beladen met drie wassende manen van sabel. Dit geslacht is niet onvermaard in de Vaderlandsche geschiedenis. Zoo was AREND VAN DUVENOORDE in het jaar 1390 medepligtig aan den moord van ALEID VAN POELGEEST. Vier leden van dit geslacht, namelijk AREND VAN WASSENAAR DUVENVOORDE, en zijnen kleinzoon DIRK van DUVENVOORDE, alsmede GIJSBERT VAN DUVENVOORDE en JACOB VAN DUVENVOORDE, worden als teekenaars van het verbond der Edelen vermeld, terwijl de zoon van dezen laatste, die zich JAN VAN WASSENAAR DUVENVOORDE schreef, een der veroveraars van Brielle is geweest, en zich later als Admiraal heeft beroemd gemaakt (1).

DUIVENVOORDE (KLEIN-), eigenlijke naam van het huis *Duivestein*, in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie DUIVESTEIN.

DUIVENVOORDE (SCHOUW VAN-), tegenwoordig meestal HAAGSCHE-SCHOUW genoemd, voorm. schouw of overvaart over den Rijn,

(1) Men zie over hen J. W. TE WATER, *Historie van het verbond en de smeekschriften der Nederlandsche Edelen*, st. II, bl. 351–362, st. III, bl. 199 en 521–527 en st. IV bl. 167–181, 219–222 en 344–347 alsmede Mr, J. SCHELTEMA, *Staatkundig Nederland*, D. I, bl. 304–307 en D. II, bl. 578.

in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en ½ u. W. van *Leyden*, gem. en 1 u. N. van *Voorschoten*.

Deze schouw is, na het aanleggen van den straatweg, in het begin dezer eeuw vervangen door eene ophaalbrug, welke algemeen onder den naam van HAAGSCHE-SCHOUW bekend is, terwijl de daarbij staande herberg zeer veel door den fatsoenlijken stand uit Leyden bezocht wordt, om de zeer fraaije uitzigten, die men hier zoo op den Rijn, als op den over deze brug leidenden straatweg van 's Gravenhage op Haarlem, alsmede op den daar langs loopenden straatweg op Leyden heeft.

DUIVENVOORDSCHE-POLDER, pold. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en kant. *Leyden*, gem. *Voorschoten*.

Deze pold. beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 327 bund. Het land wordt door 1 molen van het overtollige water ontlast.

DUIVENWAARD of DUIVENWAARDSCHE-POLDER, pold. op *Overflakkee-en-Goedereede*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Brielle*, kant. *Sommelsdijk*, gem. *Nieuwe-Tonge-en-Klinkerland*; palende N. W. en N. O. aan den Oudelandschenpolder, Z. O. aan den Noordlandschenpolder, Z. aan den Klinkerlandschenpolder, W. aan Wellestrypen.

De uitgifte van dezen polder, welke eene gemeene dijkaadje uitmaakt met den polder van het Oudeland, onder de gem. Sommelsdijk, en den polder het Oudeland, onder de gem. Middelharnis, dagteekent van den 29 Februarij 1464. Hij is groot, volgens de kadastrale meting, 402 bund. 29 v. r. 38 v. ell. Vroonland; terwijl de daarom gelegene dijken, behoorende aan de Ambachtsheeren, eene oppervlakte beslaan van 9 bund. 50 v. r. 32 v. ell. Men telt er 7 boerderijen, alsmede 2 buitenplaatsen, Houtlust en Zorgwijk genaamd. Op de dijken staan 12 huizen en 1 meekrapfabrijk.

De pold DUIVENWAARDE watert door het Oudeland van Middelharnis uit in de haven van Middelharnis, door eene sluis aan die haven bij het dorp Middelharnis, gelegen in de rivier het Haringvliet. Het polderbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, drie Gezworenen en eenen Secretaris en Penningmeester.

DUIVERSHOEK, b. in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie DUIVENHOEK.

DUIVESTEIN, veelal DUIVENSTEIN geschreven, adell. hofstede in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en ½ u. O. van *'s Gravenhage*, kant., gem. en 10 min. O. van *Voorburg*.

Het was vroeger eene smaldeeling van de Riddermatige hofstad DUIVENVOORDE, onder Voorschoten, en werd daarom ook wel KLEIN-DUIVENVOORDE geheeten. DIDERIK VAN DUIVENVOORDE, die op het laatst van de veertiende eeuw leefde, was de eerste, die het afzonderlijk bezat, en twee zonen naliet, AREND en JAN, die, in het jaar 1436, ten overstaan van den Heer JAN VAN WASSENAAR, Ridder, Heer van *Voorburg*, WILLEM VAN NAALDWYK, JAN VAN DUIVENVOORDE en FLORIS VAN DE BOUCKHORST, hunne neven, de goederen hunner ouders deelende, onder andere voorwaarden overeenkwamen, dat AREND, met zijne nakomelingen, het Huis en de hofstede DUIVESTEIN, met 60 morgen (ruim 51 bund.) lands daaraan, van JAN VAN DUIVENVOORDE, hunnen zoon en neef tot een onversterfelijk leen zoude bezitten, nevens nog eenige landen in Tedingerbroek, welke hij van zijnen broeder JAN in erfpacht zoude verkrijgen, voor zekere losbare som. Welk huis en landen naderhand gekomen zijn op Jonkheer, JOHAN UYTENHAGE DE MIST, in leven Commissaris-Ordinaris van de monstering, die daarmede in het jaar 1606, van den huize VAN DUIVENVOORDE, verlijd is, en het oude huis, als toen daarop staande, tus-

schen den Lijdweg en de Boeksloot, dat vervallen was, heeft doen afbreken, waarna hij de landerijen overlangs in tweeën verdeelde en op ieder gedeelte of helft, een bouwhuis stichtte. In het jaar 1618 overlijdende, heeft hij, na voorgaande octrooi, bij testament, aan Jonkheeren ULRICH en JOHAN UYTTENHAGE, zijne twee oudste zonen, ieder de wederhelft gemaakt, welke thans twee hofsteden uitmaken, Oost-Duivestein en West-Duivestein geheeten. Zie de volgende art.

DUIVESTEIN (OOST-), hofstede in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en ½ u. O. van *'s Gravenhage*, kant., gem. en 15 min. O. van *Voorburg*, aan de oostelijke grenslijn dier gemeente.

Op deze hofstede is, niet ver van den heerenweg, een zeer hoogen zandheuvel geweest, welke den Elsberg genaamd werd, om dat hij rondom met elzen beplant was, tot welk punt, als zijnde de uiterste grens van het ambacht van Voorburg, eertijds de processie ging, terwijl zij van daar weder naar de kerk van Voorburg terugkeerde. Op en in dezen berg zijn mede onderscheidene oude Romeinsche penningen gevonden, waarvan nog eenigen met de beeldtenissen en omstaande namen van IMP. TRAJECT, AUG, en ANTONINUS AUG PIUS bewaard worden.

OOST-DUIVESTEIN beslaat eene oppervlakte van 24 bund. 49 v. r. 10 v. ell., en behoort in eigendom aan Vrouwe J. M. H. CLOTTERBOOKE, wed. C. PATIJN.

DUIVESTEIN (WEST-), hofstede in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en ½ u. O. van *'s Gravenhage*, kant., gem. en 10 min. O. van *Voorburg*.

Deze hofstede beslaat eene oppervlakte van 24 bund. 72 v. r. 52 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer DANIEL WILLEM ABRAHAM PATIJN, te 's Gravenhage.

DUIZEL of DUISSEL, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*, prov. *Noord-Braband*, *Derde* distr., *Tweede* gedeelte, arr., kant. en 3 u. Z. W. van *Eindhoven*, gem. *Duizel-en-Steensel*.

Men telt er 260 inw., die meest in den landbouw hun bestaan vinden, terwijl de grond onder dit d. voornamelijk rogge, boekweit en eve of ligte haver, voorts aardappelen, spurrie en andere voederkruiden voortbrengt. — Ook is er eene dakpannenfabrijk.

De inw., die hier bijna alle R K. zijn, maken eene par. uit, die tot het apost. vic. gen. van *'s Hertogenbosch*, dek. van *Hilvarenbeek*, behoort en door eenen Pastoor bediend wordt. Deze par. is van ouds bediend door Geestelijke Priesters, Kanunniken van de Premonstreiter orde uit de abdij van Tongerloo en is op het laatst der zeventiende eeuw eenen geruimen tijd door dezelfde Pastoors als Eersel bediend. De parochiekerk, aan de *Geboorte van den* H. JOHANNES toegewijd, is, na, tijdens de Reformatie aan de Herv. te zijn overgegaan, in het jaar 1798 aan de R. K. terug gegeven. Het was een tamelijk groot en van eenen hoogen toren voorzien gebouw, dat door den storm van 9 November 1800 ingestort is. — Den 9 October 1694, werd DUIZEL door de Franschen geplunderd en menschen en paarden van daar weggevoerd.

DUIZEL-EN-STEENSEL, gem. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*, prov. *Noord-Braband*, *Derde* distr., *Tweede* gedeelte, arr. en kant. *Eindhoven* (5 k. d., 24 m. k., 5 s. d.); palende N. aan de gem. Vessem-Wintelre-en Knegsel, N. O. aan Veldhoven, O. aan Waalre, Z. aan Riethoven en Eersel, W. aan Hoogeloon-Hapert-en-Casteren.

Deze gem. bevat de d. Duizel en Steensel, benevens het geh. Steenvoort. Zij telt 105 h., bewoond door 109 huisgez., uitmakende

eene bevolking van ongeveer 600 inw., die meest in den landbouw hun bestaan vinden, hoewel de grond onder Steensel buitengemeen slecht, dor en onvruchtbaar is en de granen er niet welig groeijen. De rogge, die er groeit, is evenwel om zijne zuiverheid zeer gewild.

De inw., die hier alle R. K. zijn, maken gedeeltelijk de par. van *Duizel* uit en behooren gedeeltelijk tot de par. van *Steensel-en-Knegsel*.

Men heeft in deze gem. twee scholen, ééne te Duizel en ééne te Steensel.

DUIZEND-EILANDEN, eil. in *Oost-Indië*, in den *Sundaschen-Archipel*, N. van het eil. *Java*, in de nabijheid van Batavia, aldus genaamd om de grootte van hun getal. Eenige dezer eil. zijn bewoond, doch de meeste onbewoond. De bevolking vindt een middel van bestaan in het verkoopen van visch, tripang en agar-agar, welke in den omtrek gevonden worden.

De Duizend-eilanden staan onder het oppertoezigt van eenen Inlandschen Kommandant, die te Batavia woont en van den Resident van Batavia bevelen ontvangt, terwijl hij tevens over de andere in de Baai van Batavia gelegene eilanden het toezigt heeft. Het voornaamste dezer eilanden is Onrust.

DUIZEND-GEBERGTE, gebergte in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, N. W. van de ads. resid. *Buitenzorg*.

DUIZEND-TEMPELS of Tjandi-Sewoes, kleine tempels in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djocjokarta*.

Zij zijn twee honderd zes en negentig in getal; terwijl zij eenen grooten tempel in hun midden hebben. Het zijn prachtige en sierlijk voltooide gebouwen, die van de beschaving der oude Javanen getuigenis dragen.

DUKENBURG, Dukkenburg of Duckenburg, landg. in het *Rijk van Nijmegen*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr., kant., gem. en 1 u. Z. van *Nijmegen*, aan den weg van Nijmegen naar Grave.

Het aloude slot, dat vroeger op dit landgoed gestaan heeft, was reeds in het jaar 1473, toen Hertog Karel van Bourgondië, op zijnen kruistogt tegen Gelderland, Nijmegen belegerde, van groot aanzien. Philippe de Comines, die een dagregister van dezen krijgstogt heeft geschreven, teekende daarin onder anderen aan, dat de Hertog, op den 30 Junij des gemelden jaars, bij den Dukenburg kampeerde.

Den 17 December 1585, werd dit slot door Claude de Barlaimont, Heer *van Haultepenne*, voor de Spaanschen ingenomen. Bij den inval der Franschen in de Nederlanden, in het jaar 1672, heeft Lodewijk XIV, Koning *van Frankrijk*, zich eenigen tijd op de kust opgehouden, en bij latere aanslagen op Nijmegen is het steeds door den vijand bezet geworden. In de eerste helft der achttiende eeuw werd het oude slot afgebroken, en in de plaats daarvan een der schoonste huizen uit den omtrek gebouwd.

In het jaar 1819 is dit landg., hetwelk toen groot was ruim 400 morgen (340 bund.) door verkoop verdeeld geworden; hetwelk ten gevolge had, dat het fraaije huis, in het jaar 1825, op eenen kleinen vleugel na, gesloopt is; terwijl de zware bosschen, welke het omgeven, weinig tijds vroeger, almede zijn geveld en uitgeroeid. Het daarvan thans nog bijeen geblevene gedeelte, hetwelk eene oppervlakte bevat van 207 bund. 10 v. r. 10 v. ell., wordt tegenwoordig in eigendom bezeten door den Heer Segers, woonachtig te *Nijmegen*.

DUKERVALLAAT, sluis in het *Oldambt*, prov. *Groningen*. Zie Winschoterzijl.

DULDER of DUDDERN, buurs. in Twenthe, prov. Overijssel, arr. en 3½ u. N. van Almelo, kant. en 2 u. W. N. W. van Oldenzaal, gem. en ½ u. Z. W. van Weerselo; met eene school, 105 h. en ruim 900 inw.

DULDERBROEK, geh. in Twenthe, prov. Overijssel, arr. en 3½ u. N. van Almelo, kant. en 2 u. W. N. W. van Oldenzaal, gem. en ½ u. Z. W. van Weerselo; een gedeelte van de buurs. Dulder uitmakende.

DULDERN, buurs. in Twenthe, prov. Overijssel. Zie Dulder.

DULFT DIJK, voorm. d. op het eil. Zuid-Beveland, prov. Zeeland, tusschen de Zandkreek en de Kaaskreek, dat bij den watervloed van het jaar 1515 ondergeloopen en later nimmer weder boven gekomen is.

DULLAARD, waterboezem ten Z. O. van de prov. Groningen, tusschen die prov. en Oost-Friesland. Zie Dollart.

DULLAARDDIJK, voorm. dijk in het Z. O. der prov. Groningen. Zie Dollartsdijk.

DULLAERT, naam, welke men vroeger, wegens de onstuimigheid van het water, gaf aan den Braakman, een water in Staats-Vlaanderen, prov. Zeeland. Zie Braakman.

DULLAERT, waterboezem ten Z. O. van de prov. Groningen, tusschen die prov. en Oost-Friesland. Zie Dollart.

DULLAERTDIJK, voorm. dijk in het Z. O. der prov. Groningen. Zie Dollartsdijk.

DULLAERTPOLDER of Dullaertspolder, pold. in Staats-Vlaanderen, in Hulster-Ambacht, prov. Zeeland, arr. Goes, kant. en dist. Hulst, gem. Hontenisse; palende Z. aan den Polder van Lamswaarde, O. aan dien van Langendam, Z. aan de polders Groot-Cambron, Stoppeldijk en Hulster-Nieuwland en W. aan de jurisdictie der stad Hulst.

Deze pold. ontleent zijnen naam van den ouden naam van den Braakman, welke, wegens de onstuimigheid van het water, vroeger de Dullaert genoemd werdt. Het tijdstip van de indijking is echter ten eenenmale onbekend. In de polder-archieven is ook geen octrooi van indijking of eenige aanteekening deswege voorhanden, terwijl op de bestaande kaarten van Pach en Gillissen ook daarvan niets is vermeld. De Dullaertpolder beslaat, volgens den kadastralen legger, eene oppervlakte van 1906 b. 21 v. r. 13 v. ell. en heeft eene schotbare grootte van 1586 bund. 62 v. r. en 37 v. ell.

In dezen pold. staan, behalve eene in 1837 nieuw gebouwde meestoof, insgelijks de Dullaert genaamd, 13 boerenhofsteden, 13 zoogenaamde keetjes en 56 arbeiderswoningen. Hij watert uit, door eene, sedert weinige jaren nieuw gebouwde, steenen heul, onmiddellijk in den Stoofpolder, welke laatste zijn overtollig water in een binnenmeertje of kreek, genaamd de Kleine Vogel, ontlast, van waar het, door de kapitale zeesluizen van Campen, in het Hellegat stroomt.

De Dullaertpolder maakt een deel uit van de watering van *Lamswaarde*, welke beheerd wordt door éénen Dijkgraaf, twee Gezworenen en éénen Ontvanger-Griffier.

DULLARTUS, Latijnsche naam van den Dollart, een inham van de Noordzee, ten N. W. van de prov *Groningen*. Zie Dollart.

DULMANSKOLK, eigenlijk Dollemanskolk meertje in *Zalland*, prov. *Overijssel*, aan den Zomerweg van Gramsbergen op Koevorden, ½ u. N. O. van *Gramsbergen*.

DUMBROEK, oude naam van het d. Donkerbroek, prov. *Friesland*. Zie Donkerbroek.

DUMELDANGE, Fr. naam van het geh. Dommeldinge, in de heerl. *Heistorf*, grooth. *Luxemburg*. Zie Dommeldingen.

DUMMEL, riv. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Braband*. Zie Dommel.

DUMONGSHOFF, geh. in de heerl. *Esch*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en 3½ u. Z. W. van *Luxemburg*, kant. en 2 u. W. Z. W. van *Bettemburg*, gem. van *Esch-aan-de-Alzette*.

DUMORIN, naam, welke de Negers geven aan de koffijplant. Johannisburg, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie Johannisburg.

DUN, oudtijds Duin, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*, arr. en 4½ u. W. van *Eindhoven*, kant. en 2½ u. Z. W. van *Oirschot*, gem. en 1½ u. Z. ten W. van *Hilvarenbeek*.

Het ontleent zijnen naam van de nabij gelegene, vrij hooge zandheuvelen of duinen.

DUNANGE, Fr. naam van het d. Donningen, in het balj. *Bastogne*, grooth. *Luxemburg*. Zie Donningen.

DUNCKBROEK, oude naam van het d. Donkerbroek, prov. *Friesland*. Zie Donkerbroek.

DUNCKERRODT of Dunckrodt, eigenlijk Dunckerroth en ook wel Dinchroth, d. in de heerl. *Clerff*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en 4 u. W. ten N. van *Diekirch*, kant. en 1½ u. Z. W. van *Wiltz*, gem. en 10 min. N. O. van *Mecher*.

De inw., die of in den landbouw of in de veeteelt hun bestaan vinden, zijn allen R. K. en maken, met die van het geh. Mecher, eene par. uit, welke tot het vic. apost. van *Luxemburg*, dek. van *Nieder-Wiltz*, behoort en hier eene kerk heeft, welke aan den H. Lambertus is toegewijd.

DUNDEREN, geh. in het dingspil *Noordenveld*, prov. *Drenthe*. Zie Donderen.

DUNE, geh. in *Vollenhove*, prov. *Overijssel*. Zie Duin (Den-),

DUNEMEER, water in *Vollenhove*, prov. *Overijssel*. Zie Duinigermeer.

DUNESCHANS, hoogte op den *Veluwenzoom*, prov. *Gelderland*. Zie Huneschans.

DUNGE, riv in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Braband*. Zie Donge.

DUNGEN (DEN), gem. in den *Vrijdom van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. en kant. *'s Hertogenbosch*, (4 k.d., 6 m. k., 1 s. d.); palende N. aan de gem. Rosmalen, O. en Z. O. aan Berlicum-en-Middelrode, W. aan St. Michiels-Gestel en 's Hertogenbosch.

Zij bevat het d. Den Dungen, de geh. Dungensch-Klooster en Zeldenzat en eene menigte verstrooid liggende h. en beslaat eene oppervlakte van 1058 bund. Men telt er 234 h., bewoond door 274 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 1400 inw.

De grond in deze gem. is gedeeltelijk zandig, hoewel overal bebouwd, en aller geschiktst voor hop, allerlei soorten van keukengroenten en inzonderheid aalbessen, kersen en aardbeziën, welke groenten en fruit, met geheele vrachten, dagelijks naar 's Hertogenbosch en Holland vervoerd worden, en, benevens de bouwerij van rogge, haver, boekweit, aardappelen, kool, boonen, alsmede het vetmesten van kalveren, het bestaan der ingezetenen uitmaken.

De inw., die hier meest allen R. K. zijn en onder welke men 1000 communicanten telt, maken eene par. uit, welke tot het apost. vic. gen. van *'s Hertogenbosch*, dek. van *Orten*, behoort, en door eenen Pas-

toor en eenen Assistent bediend wordt. Deze par. behoorde vóór het jaar 1569 onder de stad 's Hertogenbosch, maar werd in dat jaar door Francisius Sonnius, den eersten Bisschop van 's Hertogenbosch, daarvan afgescheiden en tot eene par. op zich zelve verheven.

De Herv., die hier slechts 4 in getal zijn, worden tot de gem. van *St. Michiels-Gestel-den-Dungen-en-Schyndel* gerekend. — Er is in deze gem. ééne school in het d. zelf.

In het jaar 1737 stond deze gem. geheel onder water, zijnde zelfs de dijken twee voeten hoog met water bedekt.

Het d. den Dungen ligt 1. u. Z. O. van 's Hertogenbosch, ½ u. N. van St. Michiels-Gestel.

De kerk, aan den H. *Apostel* Jacobus toegewijd, die in het jaar 1569 gesticht werd, is een vrij ruim en luchtig gebouw voorzien van een klein torentje. Na de reformatie door de Herv. in bezit genomen, had deze kerk een reeks van jaren ledig gestaan en was daardoor zeer vervallen, toen zij in 1821 weder door de R. K. in behoorlijken staat gebragt en tot hunne eerdienst ingerigt werd. Vroeger hadden zij hier eene schuurkerk, die met vergunning van de Staten, in het jaar 1787, vergroot en in het jaar 1795 weder vernieuwd was. Ook deze was aan den H. *Apostel* Jacobus toegewijd en tevens van toren en orgel voorzien. Voorheen toen dit d. tot den Vrijdom van 's Hertogenbosch behoorde, werden hier van elders uit de Meijerij vele kinderen gedoopt, omdat zij dan als geboren Bosschenaars werden aangemerkt, en ook dezelfde voorregten genoten.

De kermis in den Dungen valt in veertien dagen na Paschen.

In het jaar 1543 werd het d. den Dungen door Maarten van Rossum gebrandschat op 600 guld.

DUNGENSCHE-POLDER, pold. in den *Vrijdom* van *'s Hertogenbosch*, arr. en kant. *'s Hertogenbosch*, gem. *den Dungen*, palende N. aan Brand-en-Buursing, O. aan den Sporkskant, Z. aan den St. Michiels-Gestel-polder, W. aan den polder het Meer-en-Boeding.

Deze polder, beslaat eene oppervlakte van 259 bund. 91 v. r. 30 v. ell. — Het Polderbestuur bestaat uit vier Dijkmeesters.

DUNGENSCHE-STEEG, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. en 2 u. O. ten Z. van *'s Hertogenbosch*, kant. en 2 u. N. W. van *Boxtel*, gem. en 1 u. N. van *Schijndel*.

DUNGENSCH-KLOOSTER, boomrijk geh. in den *Vrijdom-van-'s Hertogenbosch*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr., kant. en ½ u. Z. O. van *'s Hertogenbosch*, gem. en ¼ u. N. W. van *den Dungen*, zeer schilderachtig in polderland gelegen.

Vroeger stond hier een vrouwenklooster, dat thans door eene boerenwoning vervangen is, waarin tevens de tapnering wordt uitgeoefend.

DUNINGEN, d. in het balj. van *Bastogne*, groot hert. *Luxemburg*. Zie Donningen.

DUNKRODT, d. in de heerl. *Clerff*, grooth. *Diekirch*. Zie Dunckerrodt.

DUNSBERGERHOEK of Dunsborghoek, buurs. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en 3½ u. Z. O. van *Zutphen*, kant. en 4. u. N. van *Doetinchem*, gem. en ½ u. N. O. van *Hengelo*; met 130 inw.

DURCKERDAM, d. in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*. Zie Durgerdam.

DURDRECHT, oude naam van de stad Dordrecht, prov. *Zuid-Holland*. Zie Dordrecht.

DUREN, gedeelte van het d. *Berchem*, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Braband*. Zie DUREN.

DURENDAAL of DUURENDAAL, adell. kast. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, *Tweede* distr., arr. en 3 u. Z. Z. W. van *'s Hertogenbosch*, kant. en 1¼ u. O. N. O. van *Tilburg*, gem. *Berkel-Enschot-en-Heukelum*, ½ u. O. N. O. van *Heukelum*, waartoe het behoort.

Dit kast., hetwelk in het jaar 1647, bij opdragt door den Heer van de Nemelaar, de jagt over Heukelum verkregen heeft, is in het jaar 1780 of daaromstreeks afgebroken, het koetshuis, alleen nog overig, is tot woning van den bouwman en bewaarder ingerigt. Het goed dat door het riviertje de Lei doorsneden wordt, en eene oppervlakte van 16 bund. 12 v. r. 83 v. ell. beslaat, heeft eertijds behoort aan het oud adellijk Zeeuwsche geslacht VAN RENESSE en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer JAN HENDRIK BARON VAN LIJNDEN VAN LUNENBURG, te Utrecht.

DURENTIJDPOLDER, pold. in *Staats-Vlaanderen*, in het *Vrije van Sluis*, prov. *Zeeland*. Zie DIERENTIJDPOLDER.

DURFOS, volgens sommigen een oude naam der stad DORDRECHT, prov. *Zuid-Holland*. Zie DORDRECHT.

DURGERDAM, d. in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 6 u. Z. Z. W. van *Hoorn*, kant. en 3 u. Z. Z. W. van *Edam*, gem. *Ransdorp-Durgerdam-en-Holijsloot*, ½ u. Z. van Ransdorp, aan den Waterlandsche-zeedijk, op den hoek van het Pampus en het IJ. 52° 22′ 44″ N. B. 22° 39′ 10″. O. L.

Men telt er 80 h. en ruim 480 inw., onder welke vele visschers, die hun visch, meest bot, doorgaans te Amsterdam ter markt brengen. Men heeft er 20 botschuiten, behalve andere kleinere vaartuigen, waarvan sommige mede langs den wal in het IJ, of langs de stranden visschen, hetwelk ook andere neringen aan DURGERDAM geeft, zoo als het breijen en boeten van vischwant, waardoor ook kinderen van negen en tien jaren aan den kost komen; het zeilmaken; het tanen van zeilen en netten. Men heeft er 2 taanhuizen, en 2 scheepstimmerwerven. Nog is hier eene ivoor-, been- en muurzwartstokerij en maalderij. Vroeger woonden hier ook onderscheidene zeevaarders, doch dit is thans zeer verminderd. Die van Ransdorp en Schellingwoude hebben het eerst gelegenheid tot de opkomst van dit d. gegeven, door hier, niet lang na het jaar 1421, eenen dam aan te leggen.

De inw., die hier meest allen Herv. zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van *Edam*, ring van *Monnikendam*, behoort. Nadat de kerk te DURGERDAM aan de Herv. was overgaan is dit d. met *Schellingwoude* door éénen Predikant bediend geworden, doch in 1648 daarvan afgescheiden, heeft het sedert dat jaar een eigen Predikant. De eerste welke hier na de afscheiding van Schellingwoude het leeraarsambt heeft waargenomen is geweest PETRUS WIJNSTOK, die in het jaar 1648 herwaarts kwam en in het jaar 1669 van zijne dienst ontslagen is. De kerk was eertijds een vierkant houten gebouw, hebbende op het dak eenen dikken, vierkanten koepeltoren of houten lantaren, van uurwijzers en slagklokken voorzien. Dit gebouw, nog de Kapel genaamd, dient thans tot schoolgebouw, terwijl daarboven de kamer is, waar de Secretarie der gemeente gehouden wordt. Deze kerk werd in den jare 1645, vervangen door eene andere, welke beneden dijk, bij de schutsluis gebouwd, en met een spits toren was, dat aan den voorgevel uit het dak rees. In het jaar

deze weder door eene geheel nieuwe kerk vervangen, waaraan den 19 Maart de eerste steenen gelegd werden en die den 4 October van dat jaar ingewijd is.

De R. K., van welke men er slechts 50 aantreft, behooren tot de stat. van *Nieuwendam.*

De dorpschool, waarvan het gebouw in het jaar 1841 aanmerkelijk is verbeterd, wordt gemiddeld door een getal van 50 leerlingen bezocht.

Er was hier vroeger eene haven, die na het opkomen der plaag van het zeegewormte, waardoor de oude haven geheel vernield was, in het jaar 1736, veel grooter gemaakt is. Deze haven, in het vervolg van tijd geheel vervallen zijnde, is in de jaren 1840 en 1841 door eene nieuwe vervangen, welke bij stormweder zeer veel toebrengt tot de veiligheid voor de vaart op de Zuiderzee. Te DURGERDAM is de waag van Waterland geweest, die, vóór dat de ambachtsheerlijkheid verkocht was, aan de Graaflijkheids Rekenkamer behoorde, waarom de Regenten voorheen ieder vijf jaar de verlenging van dit regt moesten verzoeken. Op den uitersten hoek van den Durgerdammer-buitenpolder, genaamd IJzendoorn, werd in het jaar 1700, door de Commissarissen van het loodswezen, eene vuurbaak ten dienste der zeevarenden opgerigt. Het is een hoog vierkant steenen gebouw, vertoonende de gedaante van eenen toren. Op den top is de vuurpan, waar, het geheele jaar door, des nachts een lamplicht aangehouden wordt. Dit licht wordt één uur na zonsondergang aangestoken en één uur vóór zonsopgang uitgedoofd. Men gaat van het dorp naar dezen toren met een schuitje tot den dijk van den gezegden polder, welke des winters, meest onder water staat. Boven den ingang van den toren, is een marmersteen geplaatst, waarop in uitgehakte letters te lezen staat, dat JAN WITSEN LAMBRECHTSZOON, op den 3 Junij des gemelden jaars, den eersten steen van dit nuttig gevaarte gelegd heeft. Eenige jaren geleden is achter aan de Noordzijde van den toren eene woning gebouwd voor den lichtwachter.

In het jaar 1625, brak tusschen dit dorp en Uitdam, door storm, een gat in den dijk, en weder in den jare 1665, tusschen DURGERDAM en *Schellingwoude*, een gat, waardoor eene zware overstrooming veroorzaakt werd. In het jaar 1687, ontstond er te DURGERDAM brand, die ruim honderd vijftig huizen vernielde, blijvende alleenlijk de kerk, een zaagmolen en eenige huizen aan den zuidoostkant van het dorp behouden.

Bij den watervloed van 14 en 15 November 1775, zijn in dit d. wel 83 huizen, de eene min en de andere meer, beschadigd, behalve twee, die geheel zijn weggespoeld, en 1 dat omver gesmeten of achter over gezet is.

Den 4 Februarij 1825, bezweek de zoogenaamde steenen beer, een zwaar metselwerk, in het jaar 1809, in den waterlandschen zeedijk aangelegd, en geschikt, om eene batterij, tot versterking van Amsterdam, te torschen. Dit veroorzaakte eene opening, welke bij meting bleek wel 35 Rijnl. roed. in breedte, bij 96 voeten diepte, te bevatten, door welke de zee terstond met een ontzettend geraas naar binnen stroomde, en alles scheen te zullen medeslepen in hare vaart. Hierdoor liepen de lagere gedeelten der huizen geheel onder. In de kerk stond het water 20 tot 24 duim boven de zerken. En daar juist dien eigen dag een graf gemaakt, maar het lijk, wegens de omstandigheden, niet ter aarde was besteld, stortte zich de stroom in deze opening, en leverde den aanschouwer, na de daling van het

water, een deerlijk schouwspel op. Onderscheidene doodkisten, opgewoeld en uitgeworpen, lagen verspreid door elkander; en daarentegen vorderde het de uiterste omzigtigheid van hem, die den ondermijnden grond betrad, om niet, in de plaats der gestoorde lijken, levend onder de dooden verplaatst te worden. Ook de grond zelfs der velden, zoo na aan de vreesselijke breuk gelegen, was niet veilig. Men zag hier gaten gescheurd, daar geheele stukken losgerukt en weggevoerd, elders de oppervlakte met dezen ballast of nog onvruchtbaarder zand overstort. Dan, door de spoedige verbreiding van het binnengevoerde water, deden de aandrang van buiten, het overslaan der zee op vele plaatsen van den dijk, en het gevaar voor nieuwe gaten, de bewoners nog meer voor eigen veiligheid vreezen (1).

DURGERDAMMER-BUITEN-POLDER, genaamd IJdoorn, onbehuisde pold. in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Hoorn*, kant. *Edam*, gem. *Ransdorp-Durgerdam-en-Holysloot*; palende O. aan Pampus, Z. en Z. W. aan het IJ, N. W. aan den Waterlandsche-zeedijk.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 75 bund. 25 v. r. 20 v. ell., waaronder 36 bund. 25 v. r. 20 v. ell. schotbaar land en wordt door een sluisje op het IJ van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, drie Heemraden, eenen Penningmeester en eenen Secretaris.

DURGERDAMMER-DIJE, breed water, in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*, in de gem. *Ransdorp-Durgerdam-en-Holysloot*, dat, van de Durgerdammer-Gouw afkomende, eenen zuidwestelijken loop aanneemt.

DURGERDAMMER-GOUW, binnenweg in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*, in de gem. *Ransdorp-Durgerdam-en-Holijsloot*, die van den Waterlandsche-dijk afkomende, met eene zuidoostelijke rigting naar Ransdorp loopt.

DURINGEN, d. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie Deuringen.

DURINGEN, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Matappicakreek*, ter regterzijde in het opvaren, palende bovenwaarts aan de katoenplant. Felix, benedenwaarts aan de verl. plant. Klein-Westphalenshoop, behoorende thans aan de plantaadje Johanna-Charlotta. De Negers noemen haar Di-Haan.

DURINGEN (NOORD-), buurs. en havez. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie Deuringen (Noord-).

DURKERDAM, d. in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*. Zie Durgerdam.

DURLEDE of de Oude-Hark, water in *Schieland*, prov. *Zuid-land*, gem. *Kethel-en-Spaland*, in den *Hark-polder*, dat uit de *Poldervaart* komende, eerst eenen zuidwestelijken, voorts eenen zuidelijken en daarna weder eenen zuidoostelijken loop aanneemt, en zich vervolgens weder met de *Poldervaart* vereenigt.

DURLOO, mond van de *Hont* of *Wester-Schelde*, tusschen *Walcheren* en *Zeeuwsch-Vlaanderen*. Zie Deurloo.

DURRENTHAL, geh. in de heerl. *Hollenfeltz*, kw., arr., kant. en 2 u. N. O. van *Luxemburg*, gem. *Kehlen*.

DUSSELDORP, b. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr., kant. en 1½ u. Z. ten W. van *Alkmaar*, gem. en ¼ u. N. van *Limmen*; met 25 h. en 170 inw., [illegible] schippers, die hier

(1) Men zie omtrent de gevolgen van [illegible] G. van Sandwijk, in zijne *Kronijkmatige en* [illegible] *en omliggende dorpen meren enz.* bl. [illegible]

eene haven voor hunne vaartuigen hebben, met eene ruime plaats om de goederen te lossen en te laden. Deze haven, die zeer vervuild was, werd, in het jaar 1733, door den toenmaligen Heer van Limmen droog gemaakt en verdiept tot groot gemak der ingezetenen van Limmen, niet alleen, maar ook voor die van Heemskerk, Castricum, Bakkum en de Egmonden, om hunnen visch, konijnen en andere levensmiddelen en goederen naar Haarlem, Amsterdam, Alkmaar en elders te verzenden. Digt aan de Dusseldorper buurt staat het huis Damp-en-Geest. Zie dat woord.

Aan de noordzijde van deze buurt staat de R. K. kerk van de stat. *Limmen*, welke aan den H. Cornelius is toegewijd, en geen toren doch wel een orgel heeft.

DUSSELDORPER-VAART, water in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, dat in de haven van Dusseldorp zijn begin neemt, en met eene oostelijke rigting in de Die uitloopt. Deze vaart is te gelijk met de haven, in 1733, drooggemaakt en tot aan het schutsluisje verdiept, welk sluisje gelegen onder Akersloot, behoort aan den Groot-Limmerpolder; hoewel de vaart daartoe door den tegenwoordigen Heer van Limmen, Mr. Matthijs Hendrik Weldijk, ter bepaalde diepte wordt onderhouden.

DUSSEN, R. K. par., prov. *Noord-Braband*, in het vic. gen. apost. van *'s Hertogenbosch*, dek. *Heusden*, met eene kerk te Dussen-Munsterkerk, welke door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend wordt. Tot deze par. behoorden vroeger alle de R. K. van de burgerlijke gem. Dussen-Munster-en-Muilkerk, Almkerk-en-Uitwijk, Op-en-Neêr-Andel, Meeuwen-Hill-en-Babyloniënbroek, Emmikhoven-en-Waardhuizen, Giessen, Rijswijk, Werkendam, de Werken-en-Sleeuwijk en Woudrichem-en-den-Oudendijk. Doch sedert er in het jaar 1836 een R. K. par. te *Woudrichem* gesticht is, waartoe Woudrichem-en-den-Oudendijk, de Werken-en-Sleeuwijk, Werkendam, Rijswijk, Giessen en Op-en-Neder-Andel gerekend worden, is de par. van Dussen nog maar zamengesteld uit Almkerk-en-Uitwijk, Dussen-Munster-en-Muilkerk, Emmikhoven-en-Waardhuizen, en Meeuwen-Hill-en-Babyloniënbroek. Men telt er thans 1400 zielen, onder welke 1000 communicanten.

DUSSEN, watertje in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Braband*. Het neemt zijnen oorsprong aan de Meeuwensche steeg, nabij het kasteel van Meeuwen; vliet westwaarts op, tusschen Dussen-Munsterkerk en Dussen-Muilkerk heen, en loopt dood tegen den Oude-Dussensche-Zeedijk.

DUSSEN, naam, welken men gemeenlijk geeft aan dat gedeelte van de heerl. *Dussen-Muilkerk*, in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Braband*, waar de Hervormde kerk van *Dussen-Munster-en-Muilkerk* staat. Zie Dussen-Muilkerk.

DUSSEN (HUIS-TE-), slot in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. en 4½ u. W. van *'s Hertogenbosch*, kant. en 2½ u. W. van *Heusden*, gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*, in de heerl. *Dussen-Muilkerk*.

Dit slot is, in het jaar 1387, met vergunning van Hertog Albrecht van Beijeren, Graaf *van Holland*, versterkt, en opgemaakt tot een kasteel door Jonkheer Arent van der Dussen, Ridder en Baljuw van *Zuid-Holland*, volgens brieven, gedagteekend op St. Maartensdag des

jaars 1387. Door den beruchten vloed in het jaar 1421 werd het geheel vernield en door het water verzwolgen. Dit slot was, in overoude tijden, een vaderlijk erfgoed en stamhuis van dit geslacht, hetwelk reeds bekend was vóór het jaar 1300, en welks wapen bestond in een gedeeld schild, de bovenste helft van goud en de onderste van sabel (zwart), beladen met een St. Andrieskruis, geschakeerd van zilver en keel (rood). Vermits de leden van dit geslacht, nu eens de Hertogen van Braband, dan weder de Graven van Holland, in den oorlog volgden, en ook sommige hunner heerlijke goederen, zoo wel in Holland als in Braband, verspreid waren, vindt men hen nu eens onder de Ridders en Edelen van Braband, dan weder onder die van Holland vermeld. Onder anderen werd al, in het jaar 1288, onder den Brabandschen adel genoemd Heer Jan van der Dussen, Ridder, die met Jan I, Hertog *van Braband,* op den 4 Julij 1280, tegenwoordig was in den beruchten slag voor Woeringen. Verder worden in de leenregisters van Braband, als Leenheeren en Vasallen, ten tijde van Hertog Jan III, wegens hunne heerlijke goederen, opgeteld: in het jaar 1320 Jan van der Dussen en in 1330 Nicolaas van der Dussen, Ridder, die in 1342, ten verzoeke van Willem, Graaf *van Holland,* benevens Arent van IJsselstein en Otto van Haaften, Ridders, en Jan van Westphalen, Knaap, borg was voor Heer Otto van Asperen, in een geschil, dat hij had met Heer Jan van Arkel, over de goederen en tienden van Hagestein, volgens den brief daarvan, gegeven te Geertruidenberg, Zaturdag na St. Paul, ten jare 1343. In een handvest van Willem III, Graaf *van Holland,* in het jaar 1305, werd onder de Edelen en Ridders genoemd Heer Jan van der Dussen, Ridder uit Zuid-Holland; deze stond, onder andere Ridders, in het jaar 1325, als scheidsman over een geschil tusschen Dordrecht en eenige andere steden van Holland, als: Delft, Leyden, Haarlem enz., over het stapelregt van eerstgemelde stad. Zijne dochter, Elizabeth van der Dussen, trouwde, in het jaar 1320, met Filips, Baanderheer van Wassenaar, van wien de Baanderheeren van Wassenaar afkomstig waren.

Het geslacht van der Dussen is ook niet onvermaard in 's lands geschiedenis gebleven, hebbende Floris van der Dussen, die Baljuw van Zuid-Holland was, als Hoofdman van die van Dordrecht, in het jaar 1423 in het beleg van Geertruidenberg, en in 1427 voor Loevestein, alsmede in het beleg van Steenbergen, gediend. Ewoud van der Dussen was, in het jaar 1618, als Ambassadeur naar Engeland gezonden; terwijl Bruno van der Dussen zich tot vele binnen- en buitenlandsche bezendingen geroepen en onder anderen tot den vredehandel te Utrecht, in 1713, gemagtigd zag; zoo als ook het barrière-tractaat in 1716 door hem gesloten werd (1).

Anna van Brecht, dochter van Cornelia van der Dussen, verkocht, in het jaar 1608, het slot en de heerlijkheid Dussen-Munsterkerk, voor 40,000 gulden, aan Walraven van Gent, Heer *van Oijen,* die het slot weder geheel heeft doen opbouwen, in den staat zoo als men het tegenwoordig ziet. Het heeft twee sierlijke torens, waarvan de eene rond en de andere vierkant is. Dit huis, met verscheidene gevels opgebouwd, heeft eene fraai gedekte poort en een ruime voorburg, en is rondom door eenen schoonen vijver of gracht omwaterd; ook is

(1) Zie over de eerstgenoemde S. van Leeuwen, *Batavia Illustrata*, bl. 944, en over de beide laatstgemelden Mr. J. Scheltema, *Staatkundig Nederland*, D. I, bl 302–304.

het met fraaije lanen, lusthoven en plantaadje versierd. De Heer van Dussen-Munsterkerk rekende het regt van hooge heerlijkheid over dit slot te bezitten, waartoe ook de noodige gevangenissen en boeijen voorhanden waren.

Het slot beslaat, met de daartoe behoorende gronden en grachten, eene oppervlakte van 4 bund. 16 v. r. 20 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Charles Edmund Marie Graaf de Croix, woonachtig te Parijs.

Op dit h. worden nog eenige overblijfselen der wapenrusting van den vermaarden Maarten van Rossum bewaard. Ook ziet men er een uitvoerig op doek geschilderd, maar zeer beschadigd, tafereel, voorstellende het verdrinken van den Zuidhollandschen waard, in het jaar 1420, alsmede twee schilderstukjes met afbeeldingen van de oude abdij te Egmond.

DUSSEN (NOORDEVELD-VAN-), pold. in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Braband*. Zie Dussens-Noordeveld.

DUSSEN (ZUIDEVELD-VAN-), pold. in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Braband*. Zie Dussens-Zuideveld.

DUSSEN-BUITENDIJK-EN-HANG, geh. in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* dist., arr. en 5¾ u. W. van *'s Hertogenbosch*, kant. en 3¼ u. W. van *Heusden*, gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*, heerl. *Dussen-Munsterkerk*, 1 u. W. van het d. Dussen-Muilkerk, in den *Nieuwe-Dussensche-polder*, met 70 h. en 390 inw. Men heeft er eene school, die gemiddeld door 55 leerlingen bezocht wordt.

DUSSEN-GANTEL of Dussensche-Gantel, bij sommigen enkel de Dussen genoemd, riviertje in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Braband*, dat 7 min. Z. van Dussen-Muilkerk, uit de *Dussen* voortkomt, voorts met eene zuidelijke rigting naar den Ouden-Dussensche-Zeedijk vliet en door middel van de Dussensche sluis, door dezen dijk heen schiet, om zich door den Overdiepsche-hooipolder heen in het *Oude Maasje* te ontlasten.

DUSSEN-MUILKERK, heerl. in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*; palende N. aan de heerl. Emmikhoven, O. aan de heerl. Hill en Meeuwen, Z en W. aan Dussen-Munsterkerk.

Deze heerl. bevat den pold. Dussens-Noordeveld en daarin het d. Dussen-Muilkerk, benevens eenige verstrooid liggende h., beslaat eene oppervlakte van 592 bund. 24 v. r. 75 v. ell., telt 79 h., bewoond door 85 huisgez., uitmakende eene bevolking van 450 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De Herv., die hier 270 in getal zijn, behooren tot de gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*.

De R. K., van welke men er 180 aantreft, worden tot de par. van *Dussen* gerekend.

Deze heerl., die bij den grooten watervloed van 18 November 1421 ondergeloopen was, is bij gedeelten weder aangewonnen.

Het d. Dussen-Muilkerk, in de wandeling meestal enkel Dussen geheeten, ligt 4¼ u. W. van *'s Hertogenbosch*, kant. en 2¼ u. W. van *Heusden*.

Men telt er in de kom van het d. 20 h. en 140 inw.

De Herv. kerk is een tamelijk groot gebouw, waarvan de toren, bij den watervloed van het jaar 1809 is ingestort, en, bij gemis van fondsen, tot groot ongerief der ingezetenen, nog niet weder is opgebouwd.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 50 leerlingen bezocht.

De kermis te DUSSEN-MUILKERK valt in Zondags na den 8 September.

Deze heerl. wordt thans in eigendom bezeten door Vrouwe JOANNA ARENDINA CHANGUION, Douairière van Jonkheer Mr. OTTO WILLEM JAN BERG, woonachtig te Amsterdam.

DUSSEN-MUNSTER-EN-MUILKERK, gem. in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden* (10 k. d., 11 m. k, 8 s. d.); palende N. aan de gem. Emmikhoven-en-Waardhuizen en Meeuwen-Hill-en-Babyloniënbroek, O. aan Meeuwen-Hill-en-Babyloniënbroek, Z. aan Capelle, Waspik en Raamsdonk, W. aan Made-en-Drimmelen en Werkendam.

Zij bevat de heerl. Dussen-Munsterkerk-met-Heer-Arendswaarde en Dussen-Muilkerk, en daarin het d. Dussen-Muilkerk, de b. Dussen-Munsterkerk en het geh. Dussen-Buitendijk, beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 3670 bund., waaronder 3325 bund. 32 v. r. 26 v. ell. schotbaar land, telt 345 h., bewoond door 423 huisgezinnen, uitmakende eene bevolking van bijna 2000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw en veeteelt; terwijl de gem. grasrijke weilanden en vruchtbare bouwlanden oplevert.

De Herv., die hier ruim 700 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. en ring van *Heusden* behoort, en te Dussen-Muilkerk eene kerk heeft. De eerste, welke in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest TIMOTHEUS WIJCKENSTOORN, die in het jaar 1610 herwaarts kwam, en in het jaar 1615 vertrok. Het beroep geschiedt door den kerkeraad, met agreatie van den Ambachtsheer van Dussen-Muilkerk.

De R. K., van welke men er ongeveer 1300 aantreft, maken de par. van *Dussen* uit. Zie dat woord.

Men heeft in deze gem. twee scholen, als ééne te Dussen-Muilkerk en ééne te Dussen-Buitendijk.

De schade welke in deze gem. door den storm en hoogen watervloed van 24 Februarij 1837 veroorzaakt is, was nog al aanmerkelijk. De meeste huizen, welke aan de golven van het schielijk opkomend water bloot stonden, zijn bijna onbewoonbaar geworden of zwaar beschadigd, terwijl eene menigte aardappelen enz. zijn weggedreven of bedorven.

Het wapen van DUSSEN vindt men beschreven als zijnde: coupé van goud en sabel, beladen met één geéchequeteerd St. Andrieskruis van keel en zilver, brocherende over het geheel.

DUSSEN-MUNSTERKERK, voorm. heerl. in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*; palende N. aan de heerl. Dussen-Muilkerk, O. aan Meeuwen, Z. aan Capelle, W. aan Heer-Arendswaarde.

Deze heerl. bevatte een gedeelte van den Nieuw-Dussenschepolder, en daarin de b. Dussen-Munsterkerk, en eenige verstrooid liggende huizen en besloeg eene oppervlakte van 2733 bund. 7 v. r. 51 v. ell.

Deze heerl. is in den St. Elizabethsvloed van het jaar 1421 ondergevloeid, doch eerst kort voor het jaar 1628 weder bedijkt geworden.

Sedert onheugelijke jaren is deze heerl. met die van *Heer-Arendswaarde* verbonden, welke nu te zamen de heerl. *Dussen-Munsterkerk-met-Heer-Arendswaarde* uitmaken.

De b. Dussen-Munsterkerk ligt 4½ u. W. van 's Hertogenbosch, 2½ u. W. Z. W. van Heusden, ½ u Z. van en grenzende aan Dussen-Muilkerk.

De R. K. kerk, aan Maria *geboorte* toegewijd, welke hier, in het jaar 1826, aan den Ouden-Zeedijk, bij de sluis, gebouwd is, is van toren en orgel voorzien.

DUSSEN-MUNSTERKERK-MET-HEER-ARENDSWAARDE, heerl. in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede distr.*, arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*; palende N. aan de heerl. Emmikhoven en Dussen-Muilkerk, O. aan de heerl. Meeuwen, Z. aan Raamsdonk, Waspik-en-Capelle, W. aan Raamsdonk en aan de Werken-en-Sleeuwijk.

Deze heerl., welke vroeger twee afzonderlijke heerl. hebben uitgemaakt, namelijk Dussen-Munsterkerk en Heer-Arendswaarde, bevat de volgende pold.: den Schiethoek-polder, den Peereboomspolder, den Nathalspolder, Boerenverdriet, Nieuw-Boerenverdriet en een gedeelte van den Nieuw-Dussensche-polder en van Oud-Boerenverdriet, en daarin de buurt Dussen-Munsterkerk en het geh. Dussen-Buitendijk.

Men telt er 260 h., bewoond door omtrent 300 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 1500 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw en visscherij.

De Herv., die hier ruim 700 in getal zijn, behooren *tot de gem. van Dussen-Munster-en-Muilkerk*.

De R. K., van welke men er ruim 800 aantreft, worden *tot de par. van Dussen* gerekend.

Men heeft in deze heerl. ééne school aan den Dussensche-Buitendijk.

Deze heerl. wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Charles Edmond Marie Grave de Croix, woonachtig te Parijs.

DUSSENSCHE-DIJK, dijk in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Braband*.

Het is dat gedeelte van den *Oud-Altenasche-Zeedijk*, hetwelk zich van Meeuwen tot aan de Kornsche sluis uitstrekt. Den 14 November 1775 liep het water, zoo spoedig als onverwacht, een half mans hoogte, over dezen dijk heen, waardoor hij niet alleen op vele plaatsen zeer beschadigd werd, maar men er zelfs eene zware doorbraak in ontdekte. Men was beducht, dat hier de ellende van het jaar 1421, toen er alles onder liep, weder zoude herboren worden; vijf menschen: man, vrouw en twee kinderen, verdronken met nog een meisje van omtrent veertien jaren, onder het geschrei van hulp, die hier bij geen mogelijkheid konde verleend worden. Velen werden, na eenige uren met de grootste benaauwdheid in het water gezeten te hebben, van daken, schoorsteenen of boomen gered, verscheidene paarden en hoornbeesten verloren het leven, acht huizen werden geheel weggespoeld, zeventien onbewoonbaar en twee en dertig (de schuren er onder gerekend) zwaar beschadigd. Ruim twee duizend morgen lands, waaronder wel twee derde deelen bouwland, geraakten, met al wat er op gezaaid was, onder water, en de wegen konden den 22 November nog naauwelijks te paard gebruikt worden. Het verlies aan meubelen, hooi, koorn en vlas was bij de overstrooming reeds zeer aanmerkelijk, en werd nog dagelijks grooter, door de ratten en muizen, die in den nazomer het gewas aanmerkelijk benadeeld hadden, en nu in huizen, schuren en bergen gevlugt waren, waar zij al wat men nog behouden had, vernielden. — Omtrent honderd vijftig huisgezinnen vonden zich van alles beroofd,

en, in de nijpendste armoede, buiten staat gesteld, om door handenarbeid het noodige te verkrijgen.

DUSSENSCHE-GANTEL, riv. in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Braband*. Zie DUSSEN-GANTEL.

DUSSENSCHE-POLDER (NIEUWE-) of ZUIDHOLLANDSCHE-POLDER, pold. in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, grootendeels gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk* en voor een klein gedeelte gem. *Emmikhoven-en-Waardhuizen*; palende N. aan den Emmikhovensche-polder, O. aan het Noordeveld en het Zuideveld van Dussen, Z. aan de buitengronden tegen de Scheisloot, Z. W. aan den Peerebooms-polder, den Schiethoek-polder en den Nathals-polder, W. aan Nieuw-Boerenverdriet en Oud-Boerenverdriet.

Deze pold., die in het jaar 1679 bedijkt is, beslaat eene oppervlakte van 1162 bund. 60 v. r. 31 v. ell., waaronder ongeveer 1150 bund. schotbaar land, zijnde meest bouwland, waarvan ongeveer 60 bund. onder *Emmikhoven-en-Waardhuizen*, en het overige onder *Dussen-Munster-en-Muilkerk*. De NIEUW-DUSSENSCHE-POLDER telt 17 h., waaronder 8 boerderijen, en watert uit door eenen watermolen en door de Peereboomsche sluis; door de molen op de Bleek en door de sluis op het Oude-Maasje. Het laagste land ligt omtrent 2 palmen boven A. P. Het polderbestuur bestaat uit een Dijkgraaf en eenen Penningmeester.

DUSSENSCHE-SLUIS, sluis in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Braband*, ½ u. Z. W. van *Dussen-Muilkerk*, in den *Oud-Dussensche-Zeedijk*.

Deze sluis dient om het water van het Zuideveld van Dussen te ontlasten, en water te geven aan en te nemen van het riviertje de Dussen, alsmede, ingeval van inundatie, tot ontlasting.

DUSSENSCHE-SLUIS (POLDERTJE-TEN-ZUIDEN-DE-), onbehuisde pold. in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*; palende N. aan de Dussensche-sluis, O. aan den Dussensche-zeedijk, Z. aan het poldertje ten Oosten, W. aan de Dussensche-Gantel.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 1 bund. 22 v. r. 70 v. ell., en watert door eenen houten duiker op de Gantel uit. — Het land ligt 8 à 9 palmen boven A. P. Het polderbestuur bestaat uit den Eigenaar.

DUSSENSCHE-SLUIS (POLDERTJE-TEN-ZUIDOOSTEN-DE-), onbehuisde pold. in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, gedeeltelijk kant. *Heusden*, en daarin voor een gedeelte gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*, en voor een gedeelte gem. *Meeuwen-Hill-en-Babyloniënbroek*; gedeeltelijk kant. *Waalwijk*, en daarin voor een gedeelte gem. *Capelle*, en voor een gedeelte gem. *Waspik*; palende N. aan den Oude-Zeedijk, O. aan Meeuwen, Z. aan de Scheisloot, W. aan de Gantel.

Deze pold, welke omkaad is, beslaat eene oppervlakte van 55 bund. 59 v. r. 4 v. ell., en watert door eene buis op de Scheisloot uit. Het polderbestuur bestaat uit twee Leden.

DUSSENSCHE-ZEEDIJK (NIEUWE-), dijk in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Braband*, ten Z. van den Nieuw-Dussensche-polder zich uitstrekkende van den Emmikhovensche-Buitendijk, tot aan den Oude-Dussensche-dijk en dienende tot keering van het vloedwater en het water van den overlaat.

DUSSENS-NOORDEVELD of het NOORDEVELD VAN DUSSEN, pold. in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr.

's Hertogenbosch, kant. *Heusden*, gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*; palende N. aan den Vierbansche-Boezem, O. aan den Hill en den Polder-van-Meeuwen, Z. aan den Polder-van-Meeuwen en het Zuideveld, W. aan den Nieuw-Dussensche-polder.

Deze pold. beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 592 bund. 24 v. r. 75 v. ell., waaronder 589 bund. 83 v. r. 26 v. ell. schotbaar land, ongeveer de helft bouwland en de helft wei- en griendland, telt 1 h., en wordt door twee watermolens, op den Vierbanschen-Boezem, en vervolgens door de Kornsche-sluis op de Vierbansche-Gantel en en vervolgens door de Vierbansche-sluis op de Bleekkil van het overtollige water ontlast. Het land ligt 1 à 1½ palm onder A. P. Het wordt bestuurd door drie Leden en eenen President, die tevens Penningmeester is.

DUSSENS-ZUIDEVELD of het ZUIDEVELD VAN DUSSEN, pold. in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*; palende N. aan de Dussen, O. aan den Polder-van-Meeuwen, Z. en W. aan den Oude-Dussensche zeedijk.

Deze pold., beslaat eene oppervlakte van 252 bund. 49 v. r. 90 v. ell., waaronder ongeveer 240 bund. schotbaar land, zijnde meest weiland, telt 9 h., en watert door eenen watermolen en vervolgens door de Dussensche sluis, naar het Oude-Maasje, uit. Het land ligt omtrent gelijk met A. P. De pold. staat onder het beheer van twee Leden en eenen President, die tevens Penningmeester is.

DUTHMALA, oude naam van de riv. den DOMMEL, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Braband*. Zie DOMMEL.

DUTLINGEN, d. in de heerl. *St. Jansberg*, grooth. *Luxemburg*. Zie DUTTLINGEN.

DUTTENCHEM, DUTTICHEM, DUTTINCHEM of DUTTINGHEM, oude namen van de stad DOETINCHEM, in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie DOETINCHEM.

DUTTLINGEN, beek in het grooth. *Luxemburg*. Zij ontspringt in het Fransche Departement der Moezel, bij het dorpje Wolmerange, splitst zich tweemaal, op haren loop door het groothertogdom, in kleine armen, die, zich weder vereenigende, kleine eilanden omsluiten, en valt te Bettemburg in de Alzette. Deze beek heeft, tot even beneden Buringen, eene noordelijke, doch van daar tot aan hare uitwatering eene noordoostelijke, strekking. Hare lengte bedraagt ruim 2½ uur.

DUTTLINGEN, gem. in de heerl. *St. Jansberg*, grooth. *Luxemburg*, kw. en arr. *Luxemburg*, kant. *Bettemburg*; palende N. aan de gem. Bettemburg, O. en Z. aan Frankrijk, W. aan de gem. Kayl.

Deze gem. bevat het d. Duttlingen, en de geh. Budersberg en Buringen, telt in 270 h. ongeveer 1550 inw., die meestal in den landbouw en de veeteelt hun bestaan vinden. Men verbouwt er rogge, tarwe, garst en haver, en oogst er 's jaarlijks meer dan 1,500,000 pond. hooi in. De veestapel bestaat uit 350 paarden, 700 runderen en 450 zwijnen. Voorts heeft men er 1 korenmolen; terwijl er in drie groeven bouwsteen gebroken wordt. De jaarmarkt valt in op den 7 September.

De grond der gem. DUTTLINGEN is zeer hoog; men vindt er eenige aanzienlijke bergen; de merkwaardigste is de St. Jansberg. Zie dat woord.

De inw., die allen R. K. zijn, maken eene par. uit, welke tot het apost. vic. van *Luxemburg*, dek. van *Bettemburg*, behoort.

Het d. DUTTLINGEN, DUTLINGEN of DUDLINGEN in het Fr. DUDELANGE, ligt 3 u. Z. ten W. van Luxemburg, kant. en 2½ u. Z. van Bettemburg, aan de Duttlingen, en is eene tamelijk groote plaats.

Men heeft er eene R. K. kerk aan den H. MARTINUS toegewijd, en eene school.

Dit d. is de geboortepl. van JOHANNES MYLIUS, Doctor in de Regten, Geheimschrijver van FILIPS II, Koning *van Spanje*, en stichter van het collegie van Mylius te Leuven, † in 1596 te Madrid.

Toen de Pruissische troepen in 1793, de door hen veroverde Fransche stad Verdun moesten ontruimen, en hunnen terugtogt door het Luxemburgsche namen, deden de Fransche Republikeinen herhaalde invallen in dit hertogdom, en plunderden in het begin van October, behalve andere grensdorpen ook DUTTLINGEN. Doch nog erger lot was deze plaats den 17 Mei 1794 bereid, daar de Franschen, woedend over den wederstand, welke de ingezetenen vereenigd met die van *Esch aan de Alzette* en andere nabijgelegene plaatsen, hun geboden hadden, hier alles te vuur en te zwaard vernielden, en allen, die zij vonden, zonder onderscheid van kunne of ouderdom, mishandelden.

DUTTLINGEN, heerl. in het grooth. *Luxemburg*, welke echter meer bekend is onder den naam van ST. JANSBERG. Zie JANSBERG (ST-).

DUUNOOG of DUINOOG, landg. op den *Veluwenzoom*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw., arr. en 1¼ u. W. van *Arnhem*, kant. en 2 u. W. van *Wageningen*, gem. en ¼ u. van het slot *Doorwerth*.

Dit landg., dat met de daartoe behoorende gronden eene oppervlakte van 2 bund. 97 v. r. 46 v. ell. beslaat, is genoegzaam op den rand eener steilte gebouwd, en door een zware Zwitsersche partij aan de regterzijde omgeven, terwijl een hooge, op zich zelf staande, niet zeer smaakvolle toren de gelegenheid geeft, om den ganschen omtrek te kunnen overzien. — Vóór zich wordt het oog terstond gevestigd op den Rijn, bijna van daar hij den vaderlandschen bodem begint te bespoelen, in ontelbare kronkelingen, tusschen bloemrijke oevers henen vloeijende, den voet van Duunoogsberg bespoelende, en zich zoo met zijne bogten verder benedenwaarts spoedende. Meer achterwaarts ziet men de bekoorlijke heuvels van Doorwerth, beplant met eerwaardige bosschen, uit wier grijze toppen de bemoste muren van het adellijke kasteel even te voorschijn komen.

Dit landh., aan alle zijden door het Doorwertsche bosch ingesloten, werd voor bijna vijftig jaren door den Raadsheer BOMBLÉ VATEBENDER, als een boschje van eiken akkermaalshout, van de domeinen des Veluwschen kwartiers aangekocht, en in den tegenwoordigen staat gebragt. Thans wordt het in eigendom bezeten en bewoond door den Heer JOHAN FREDERIK KRUSE.

DUUR of DUIR, buurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr., kant. en 3 u. N. van *Deventer*, gem. en ¾ u. N. van *Olst*; met 80 h. en 240 inw.

DUUREN of DUREN, voorm. geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Braband*, dat thans dat gedeelte van het d. *Berchem* uitmaakt, hetwelk nog onder den naam van DUUREIND bekend is.

DUURENDAAL, adell. huis in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. Oisterwijk, prov. *Noord-Braband*. Zie DURENDAAL.

DUURINGEN, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie DURINGEN.

DUURKENAKKER, geh. in het *Oldambt*, prov. *Groningen*, arr. en 2 u. W. van *Winschoten*, kant. en 1 u. Z. ten O. van *Zuidbroek*,

gem. en ¼ u. O. ten Z. van *Muntendam*, aan de Boven- en de Beneden-Veensloot. — Men heeft in dit geh. eene school.

DUURSCHEWAARDEN, uiterwaarden in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr. en kant. *Deventer*, gem. *Olst*. — Deze waarden beslaan eene oppervlakte van 20 bund.

DUURSE, Deurse, Deirse, Duyrse of Duursen; geh. in *Rolderdingspil*, prov. *Drenthe*, arr., kant. en ¾ u. O. ten Z. van *Assen*, gem. en ½ u. W. ten Z. van *Rolde*, aan het Duurserdiep; met 10 h. en 70 inw.

Te dezer plaatse zegt men, hebben de Bernardijnernonnen, die later het klooster te Assen bewoond hebben, eerst hun klooster willen oprigten. Zekerder is het, dat zij daar grondbezitting hebben gehad, en niet onwaarschijnlijk is het, dat zij zich daar hebben opgehouden gedurende den tijd, dat het gezegde klooster gebouwd werd.

DUURSERDIEP, Deurserdiep of Duirserdiep, watertje in *Rolderdingspil*, prov. *Drenthe*, dat bij Elp, gem. *Westerbork* ontstaat, van daar eerst Noordwaarts onder den naam van Amerdiep bij Amen vloeit; van waar het, met eene Noord-Westelijke strekking, langs Ekehaar loopt, tot dat het zich vereenigt met een stroomtje uit de Wittervelden komende, en met eene noord-oostelijke strekking langs Anreep vloeit en den naam van Anreeperdiep aanneemt, en vervolgens noordoostwaarts onder den naam van Duurserdiep, langs Duurse, onder dien van Loonerdiep, langs Loon, en onder dien van Taarloscherdiep, langs Taarloo schiet, om een weinig beneden deze laatste plaats, bij Gasteren eenen aanmerkelijken toevoer van water aan de *Drentsche-Aa* bij te zetten.

DUURSTEDE, aanzienlijk fort, in *Oost-Indië*, op het *Amboonsche* eil. *Honimoa*, een der *Uliassers*.

Dit fort, door den Landvoogd Nicolaas Schagen, in 1691 gebouwd, ligt op eene klip van twintig voeten hoogte, aan eene opene doch vrij veilige baai in de nabijheid van het dorp Saparoea. Het heeft de gedaante van twee halve manen met flanken, die de geheele baai bestrijken en is doorgaans met 40 man bezet, en alleen tegen den aanval van eenen inlandschen vijand bestand. Men bestijgt het met eenige trappen, en komt door een aardig poortje binnen, waar men eenige ruime gebouwen en pakhuizen voor de kruidnagelen vindt. Digt onder de muren ligt het huis van den Assistent-Resident van Honimoa. Tegenover de poort is de put die het eenige drinkwater aan de bezetting levert. Buiten het fort stond weleer eene aanzienlijke kerk, die in den jare 1802 afgebrand is. In den omtrek vindt men veel pot-aarde, waarvan men zich zeer wel weet te bedienen, tot het vervaardigen van gendi's (drinkkannen), potten en ander ruw aardewerk.

Door eene aardbeving, welke zich den 21 Januarij 1837 deed gevoelen, is dit fort, benevens de magazijnen, kazernen en het kruidhuis zeer beschadigd.

DUURSTEDE, voorm. slot of kast. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, in het zuidwesten der stad *Wijk-bij-Duurstede*.

Wie eigenlijk de eerste stichter van dit slot geweest zij, is, door den hoogen ouderdom van dit gebouw, geheel in vergetelheid geraakt. Het schijnt echter buiten twijfel, dat het zijn bestaan aan de Romeinen te danken heeft.

Men vindt reeds van den burg Dorestadus in de zevende eeuw gewag gemaakt. Ook was de watertol, welke hier, tot in het jaar 1811, geheven werd, met andere rijkstollen, reeds ten tijde van Karel

den Grooten, op het grondgebied van dezen burg gevestigd. Zelfs was hier toen eene keizerlijke munt, blijkens onderscheidene Frankische denariën bij van Loon, *Aloude Hollandsche Historie*, beschreven en afgebeeld, en waarvan er nog onlangs in Friesland en elders zijn opgedolven.

De voormalige uitgestrektheid kan met geene zekerheid bepaald worden, doch het is uit onderscheidene gedane opdelvingen blijkbaar, dat het eenen aanzienlijken omtrek moet hebben beslagen.

Het slot Duurstede stond meermalen aan de wisselvalligheden des krijgs ten doel, en werd, voor den aanvang der elfde eeuw, op onderscheidene tijden, door de Noormannen geplunderd en verwoest. Ook zag het zich, bij afwisseling, door andere gebieders ten verblijf kiezen. Reeds van de Frankische Koningen lezen wij, dat zij zich dikwerf op Duurstede ophielden, om in den omtrek, in de wildrijke wouden en wildernissen, aan de rivier de Eem, het jagtvermaak te kunnen genieten.

Omstreeks het jaar 828 hield de Deensche Koning Herold, wien, na het Christelijk geloof omhelsd te hebben, Duurstede door Keizer Lodewijk ter leen was opgedragen, zijn verblijf op dit slot. Ook schijnt hij er zich later, nu en dan, te hebben opgehouden, daar hij, na het verlies van de Deensche kroon, in Nederland zijne woonplaats vestigde.

Als latere eigenaren vinden wij vermeld de Graven van Benthem, die het aan de Heeren van Abcoude, ter leen uitgaven, en aldus tot in het jaar 1328 bezeten hebben, want toen is het, benevens het geregt en eenige tienden bij Rhenen enz., door Johannes, Graaf *van Benthem*, zijne gemalin en hunne zonen, Simon en Otto, verkocht aan Johan van Diest; den vijf en veertigsten Bisschop van Utrecht, gelijk het toen bij Sweder Abbekewolde of van Abcoude bezeten werd. Van toen af aan en vervolgens hebben de Heeren van Abcoude dit slot, van de Bisschoppen van Utrecht ter leen gehouden, ofschoon er over het oefenen van het geregt somtijds eenig verschil ontstaan zij. En vermits dit kasteel van groote aangelegenheid voor het Sticht was, heeft Jacob van Gaasbeek, Heer *van Abcoude enz.*, in het jaar 1412, aan Frederik van Blankenheim, den een en vijftigsten Bisschop van Utrecht, met bezegelde brieven moeten beloven, zijne sloten van Abcoude en Duurstede nimmer van het Sticht te zullen vervreemden, noch aan eenige andere Heeren te brengen; die buiten toestemming van het Sticht voor niemand te openen; ook daaruit met niemand te oorlogen of vrede te maken, dan met bewilliging van den Bisschop en het Sticht van Utrecht. In den jare 1449 heeft Jacob van Gaasbeek, onder anderen, het slot te Duurstede verkocht aan Rudolph van Diepholt, den drie en vijftigsten Bisschop en het Sticht van Utrecht, behoudens het vruchtgebruik; doch dit laatste eindelijk mede voor de somma van 14,000 guld. afgestaan. Buiten deze twee gevallen heeft het Sticht dit slot nog tot driemaal toe moeten koopen en lossen, namelijk: de derde maal van Anthony van Bourgondië, ten dienste van den Drossaart van Culenborg, voor 13,000 gulden; de vierde maal van den Graaf van Buren, die het, gedurende den oorlog met het Sticht, veroverd had, en de vijfde maal uit handen van Filips, broeder van David van Bourgondië, den vijf en vijftigsten Bisschop van Utrecht, en na diens overlijden, door zijnen opvolger Bisschop Frederik van Baden. Daardoor heeft dit kasteel het Sticht van tijd tot tijd eene groote som gelds gekost, zelfs meer dan de dienst, welke men er van had, waardig was.

De bij uitstek fraaije gelegenheid van dit slot heeft aanleiding gegeven, dat sommige Bisschoppen van Utrecht er hun verblijf op hebben gehouden. Inzonderheid was dit het geval met David van Bourgondië en zijnen broeder Filips, den zeven en vijftigsten Bisschop, die beide aldaar overleden en begraven zijn, terwijl laatstgenoemde het slot, omtrent het jaar 1520, aanmerkelijk verbeterd en verfraaid heeft. In 1528 verviel het aan Keizer Karel V, die toen als Heer van Wijk-bij-Duurstede gehuldigd werd.

Reinoud II, zoon van Walraven I, Heer *van Brederode*, een der Hoofden van de Hoekschen, onkundig van de hinderlagen, welke de Kabeljaauwschen hem omtrent 's Gravenhage gelegd hadden, begaf zich naar het slot Duurstede, om met Bisschop David van Bourgondië, die deze laatste partij was toegedaan, te spreken en zich tegen aangebragte onwaarheden en valsche beschuldigingen te verdedigen. Op het slot komende, geleidde men hem van de eene kamer in de andere, waar hij, naar men voorgaf, den Bisschop zoude spreken, tot dat men hem eindelijk op eenen toren van het slot gevangen zette. Zijne bastaardkinderen inmiddels, tot tijdverdrijf, zich met het kaatsspel op de binnenplaats onledig houdende, wisten niet beter of hun vader sprak met den Bisschop en werden niet eerder van dien waan terug gebragt, dan toen zij bevel kregen, om het slot te verlaten. Vervolgens werd ook Gijsbert van Brederode, Domproost van Utrecht en broeder van gemelden Reinoud, in verzekering genomen, en van Utrecht naar Duurstede gevoerd; doch op eene bijzondere plaats bewaard. Eindelijk werden ook vier bastaardkinderen van Heer Reinoud in hechtenis genomen, waarna de droevigste mishandelingen aan de gevangenen gepleegd werden. Walraven, de oudste van deze broeders, werd, ontkleed zijnde, met koorden op de pijnbank gebonden en zijn lijf vol water gegoten, waarna men op zijnen buik sprong, om het met zware pijn er wederom te doen uitbarsten. Deze wreedheid werd drie- of viermaal daags, tot omtrent vijftig reizen toe, met zoo veel gestrengheid hervat, dat men hem eindelijk alles deed belijden, wat men goedvond, en deze afgeperste bekentenissen werden aan Hertog Karel *den Stouten* gezonden. Walraven zich in deze benaauwdheid moetende behelpen, om de weinige rust, welke hem vergund werd, op stroo te nemen, vond middel, om, met de hardste halmen van zijn bedstroo, het slot van zijne boeijen open te steken. Vervolgens brak hij eenige steenen, nabij het venster, boven zijnen kerker, uit, draaide een touw van zijne verscheurde kleederen, maakte het aan het venster vast, liet zich daarmede af, en ontkwam dus uit deze wreede gevangenis, nadat hij negen weken en vier dagen daarin gezeten had. Den grond bereikt hebbende was het diep in den nacht, zoo dat het minste gerucht hem deed schroomen ontdekt te zullen worden. Hij zwom de Lek over, kwam op den dijk, vond eenen voerman, dien hij dwong hem naar Hagestein te brengen, van waar hij, tot elks verwondering, behouden te Vianen, eene heerl. van den huize van Brederode, aankwam. Dit voorval liet hij, ter eeuwiger gedachtenis, op een bord schilderen, dat hij aan de Lieve Vrouw van Tienhoven vereerde. Bisschop David, de vlugt van Walraven vernemende, geraakte daardoor in eene groote verlegenheid, doch werd door zijne Raadslieden aangespoord, om met den vader op gelijke wijze te handelen, als met den zoon geschied was. Vervolgens werd Reinoud aangetast en beschuldigd, dat hij den doodslag op de Bilt, in het jaar 1457, het verbranden van IJsselstein, het verbond met

Adolph van Gelder enz., bewerkt had. Men deed hem de ordeteekenen van het Gulde Vlies af; de pijnbank en de waterplaag werden voor den dag gehaald en hij, even als Walraven, gepijnigd; doch hij verduurde alles met de onwrikbaarste standvastigheid. Deze folteringen werden meermalen herhaald, vermits de Bisschop Heer Reinoud poogde van kant te helpen, opdat hij niet wederom in de tegenwoordigheid van Hertog Karel verschijnen mogt. Alle pijnigingen vruchteloos doorgestaan hebbende, bragt men hem naar Bergen-op-Zoom, kort daarop naar Kortrijk en vervolgens naar Rupelmonde. Eindelijk werden deze beschuldigingen, in den jare 1472, in tegenwoordigheid van Hertog Karel, bepleit, doch Reinoud vrijgesproken en onschuldig verklaard.

De juiste tijd, wanneer dit slot verwoest of in verval geraakt is, valt niet te bepalen; vermoedelijk moet dit echter tusschen 1640 en 1700 hebben plaats gehad, daar het in eerst gemelde jaar nog in bloei voorkomt, terwijl het in het laatstgenoemde jaar reeds gedeeltelijk in bouwval lag.

Hetgeen er nu nog van voorhanden is, wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Staatsraad Jan Hendrik, Baron van Lynden van Lunenburg; het onderhoud van het dakwerk des ronden torens, moet echter, als eene verpligting, op de stad Wijk-bij-Duurstede rusten.

De vier muren, die men nog in dezen, door schilderachtige partijen omgeven bouwval aantreft, zijn blijkbaar overblijfselen van eenen toren, die alom kenmerken van hoogen ouderdom met zich draagt; de bovenste helft van den nog aanwezigen, ronden toren, schijnt van eenen lateren tijd te zijn. De inwendige inrigting, is geheel, in den Gothischen stijl; de muur is van kolossale dikte, ook zijn er nog overblijfselen van eene schildering in fresco op eene muur. Bijzonder treffend is het uitgestrekte vergezigt, dat het bovenste gedeelte van den toren, waarin men eene kamer, in den vorm van eenen koepel, heeft gebouwd, te bewonderen geeft, van waar men de omstreken, als in een levend panorama, voor zich ziet.

DUURSTEDE (WIJK-BIJ-), stad in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie Wijk-bij-Duurstede.

DUURSWOLDE, meest Duirswolde, vroegere naam van het zuidelijkste gedeelte van *Fivelgo*, prov. *Groningen*, zich uitstrekkende O. van Groningen, tusschen de Damster- en Winschoter-diepen, tot aan Wagenborgen.

Het bevat de volgende twaalf d.: Garmerswolde, Thezinge, Ten-Boer, Wittewierum, Garrelsweer, Woltersum, Harkstede, Scharmer, Colham, Slochteren, Schildwolde en Hellum, uitmakende de gem. *Slochteren*, benevens een gedeelte van de gem. *Ten-Boer* en *Loppersum*, en beslaat alzoo een gedeelte van de kant. *Hoogezand* en *Appingedam*.

De middenrug zich Zuidwest- en Noordwaarts uitstrekkende, bestaat uit geel zand, is hoog en boschrijk, vooral van eikenboomen. Naar het Z. en W. vindt men vele lage, derrieachtige gronden en uitgebaggerde waterplassen, wijken en putten; op de hoogere gedeelten verbouwt men boekweit. Het was ook onder den naam van Zuiderboschen bekend, zoo als thans nog doorgaans onder dien van de Woldstreek of Het Wold.

Het heeft veel overlast van het water, waarom er, vóór weinige jaren, ten behoeve van deze landstreek, eene omgraving bij Appingedam is geschied, welke echter niet geheel aan het doel heeft beantwoord.

Er is, den 6 Augustus 1810, een Departement der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* opgerigt, dat 15 leden telt.

DUURSWOLDE, DIEVERSWOLDE, DUERSWOLDE, DURSWOLDE of DUURSWOUDE, d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Opsterland*, arr. en 5¼ u. O. N. O. van *Heerenveen*, kant. en 2 u. O. van *Beetsterzwaag*, meest bestaande uit verspreide woningen en boerenplaatsen, welke langs den beplanten weg en tusschen zandbouwlanden en bosschen zijn gelegen.

Men telt er, in de kom van het d., 14 h. en 75 inw., met de hieronder behoorende veenbuurt Bakkeveen, de Molenbuurt, het Voorwerk en eenige verspreide b., 130 h. en 650 inw., welke meest hun bestaan vinden in den landbouw.

Men heeft aan de oost-, zuid- en noordzijde van dit d. eene zeer groote uitgestrektheid van woeste veenachtige heidevelden, die inzonderheid tot schapenweiden dienen.

De inw., die hier allen Herv. zijn, behooren tot de gem. van *Wijnjeterp-en-Duurswoude*, en hebben hier nog de oude kerk, met zijn zoogenaamd Noords-deurtje, welke vóór de Reformatie aan den H. JOHANNES was toegewijd.

De dorpschool wordt door een gemiddeld getal van 80 leerlingen bezocht.

DUVELANDT, oude naam van het eil. DUIVELAND, prov. *Zeeland*. Zie DUIVELAND.

DUVELHARE, voorm. plaats in *Zuid-Holland*. Zie DUYVELHARE.

DUVEL-EE, voorm. water in *Zeeland*, dat, ten Z. van het eigenlijk Duiveland, tusschen dit en Duvenoorde heen stroomde, en in 1360 afgedamd is.

DUVENDIJKE, oude naam van de b. DUIVENDIJKE, op het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*. Zie DUIVENDIJKE.

DUVENEE, later ook wel DUIVENEE gespeld, voorm. d., prov. *Zeeland*, dat tot de *Bevelanden* behoorde, en in het gedeelte *Beoosten-Yerseke* lag. Het is door eenen watervloed verzwolgen, en nimmer weder boven gekomen.

DUVEN-EE, voorm. water, prov. *Zeeland*, dat uit de *Greveling-Ee* voortkwam en tusschen Brijdorp en Mandacus heen stroomende, in de *Helckers-Ee* uitliep.

DUVEN-EE, voorm. water, prov. *Zeeland*, dat uit de *Schelde* voortkomende, tusschen Couwerve en Beoosten-Yerseke heen stroomende, in de *Yerseke* uitliep.

DUVENOORDE, voorm. schorre, prov. *Zeeland*, Z. van het eigenlijk Duiveland, waarmede het in het jaar 1360, door het afdammen der Duvel-Ee verbonden werd. Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN verkocht het aan HENDRIK VAN DEN ABEELE, die er Oosterstein stichtte. Dit land vloeide in het jaar 1404 weder onder, maar werd door NICOLAAS VAN BORSSELE, die in den omtrek, in 1587, groote goederen verkregen had, weder herdijkt.

DUYFFEL, pold. op de *Lijmers*, prov. *Gelderland*. Zie DUFFEL.

DUYRSWOLDE, d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Opsterland*. Zie DUURSWOUDE.

DUYSEL of DUYSSEL, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*, prov. *Noord-Braband*. Zie DUIZEL.

DUYST, pold. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie DUIST.

DUYSTERVOORDE, landg. op de *Veluwe*, prov. *Gelderland*. Zie DUISTERVOORDE.

DUYVELHARE of DUVELHARE, plaats, voorkomende in eenen giftbrief van Keizer HENDRIK IV, welke moet gelegen hebben in *Zuid-Holland*, bij *Dordrecht*, aan de Dubbel of Devel.

DUYZEL, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*. Zie DUIZEL.

DWAALBAAI of DARVELBAAI, baai in *Oost-Indië*, in de *Solozee*, aan de noordoostkust van het *Sundasche* eil. *Borneo*, distr. *Mangidara*. In deze baai treft men ontelbare eilanden aan.

DWAALBAAI, baai in *Oost-Indië*, aan de oostkust van het eil. *Boeton*, een der *Saleijer-eilanden*, omtrent 1 m. benoorden den zuidoosthoek van dat eiland.

Zij strekt zich wel 5 of 6 m. Z. en N. in de lengte en wel 2 of 3 m. in de breedte uit.

DWALER (DE), klein klippig eil. in *Oost-Indië*, in het Z. van den *Straat-van-Makasser*, Z. Z. W. van Groot-Poeloe-Laut. Het heeft de gedaante van een zadel.

DWARSDIEP, ook OLDDIEPJE genaamd, water in het *Westerkwartier*, prov. *Groningen*, dat bij de Zethuizen, gem. *Marum*, ontstaat; in eene noordoostelijke rigting die gem. doorloopt; Marum en Noordwijk scheidt; vervolgens in eene bevaarbare breedte en diepte en O. van het geh. Lukaswolde loopt; hier ten Z. de Schipsloot van Nuis opneemt. Na eerst een gedeelte van het water in het Wolddiep te hebben afgezet, dat voorbij de Gaarkeuken, langs het Hoendiep, naar Kommerzijl stroomt, bekomt de oostelijke tak den naam van Matsloot of het Woldiep, stortende zich, even ten Z. van Enumatil, in het Hoen- of trekdiep van Groningen naar Stroobos.

DWARSDIJK, voorm. ridderhofstad in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie DOBBERSDIJK.

DWARSDIJK of NIEUWENDIJK, dijk in den *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*, tusschen Poederoijen en Brakel ten W., en het Monnikenland ten O. door, van de Waal naar de Maas loopende.

DWARSDIJK (DE) of NIJENDIJK, voorm. regtsgeb. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Amersfoort*, kant. *Wijk-bij-Duurstede*, gem. *Cothen*; palende N. O. aan de heerl. Werkhoven, N. aan den Krommen-Rijn, die haar van de heerl. Sterkenburg scheidt, O. aan de heerl. Cothen en de vrijheid van Wijk-bij-Duurstede, Z. en Z. O. aan Schalkwijk.

Het bevat het buurtje de Dwarsdijk en eenige verstrooid liggende h., beslaat eene oppervlakte van 371 bund. 47 v. r. 94 v. ell., telt 10 h. en 100 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

Men heeft er vruchtbaar zaailand, dat veel tarwe en vele veldvruchten oplevert.

De Herv., die hier 10 in getal zijn, behooren tot de gem. van *Cothen*. — De R. K., van welke men er ongeveer 90 telt, worden tot de stat. van *Werkhoven-en-Cothen*, gerekend.

Er is in dit regtsgebied geene school, maar de kinderen genieten het onderwijs te *Werkhoven-en-Cothen*.

In het jaar 1481 waren de ingezetenen van dit regtsgebied den Bisschop DAVID VAN BOURGONDIË en de Hollanders toegedaan, en moesten daarom aan de stad Utrecht brandschatting betalen.

Het buurtje DE DWARSDIJK ligt 4 u. Z. ten W. van Amersfoort, 1¼ u. O. ten N. van Wijk-bij-Duurstede, ¾ u. Z. W. van Cothen.

Voorheen plagt hier eene kapel te staan, waarin, ten jare 1586, nog dienst gedaan werd. Vóór de Hervorming had hier ook op H. Sacramentsdag, eene plegtige omgang plaats.

DWARSGAT, eene der killen van den *Biesbosch*, prov. *Noord-Braband*, loopende uit het *Zalmgat*, en zich, tusschen de Kivitswaarden door, in de *Wilboomen-kil* ontlastende.

DWARSGRACHT (NOORDER-), buurs. in *Vollenhove*, prov. *Overijssel*, arr. en 6 u. N. van *Zwolle*, kant. en 2 u. Z. Z. W. van *Steenwijk*, gem. en ¾ u. W. ten Z. van *Giethoorn*, ½ u. van het Giethoornsche meer; met 16 h. en 75 inw.

DWARSGRACHT (ZUIDER-), buurs. in *Vollenhove*, prov. *Overijssel*, arr. en 6 u. N. van *Zwolle*, kant. en 2 u. Z. Z. W. van *Steenwijk*, gem. en 1 u. W. ten Z. van *Giethoorn*; met 11 h. en 60 inw. Deze beide buurs. hebben met de buurs. Jonen eene school.

DWARS-IN-DEN-WEG, in het Eng. MIDDLE-ISLAND of TWART-THE-WAY, eil. in *Oost-Indië*, in den *Sundaschen Archipel*, in het naauwste gedeelte van *Straat Sunda*, tegen over den Varkenshoek op Sumatra 5° 55′ Z. B., 123° 29′ O. L.

Het is niet groot, laag, onbewoond en met digt geboomte bezet, en heeft hier en daar kleine riffen, welke er van afsteken.

DWARS-IN-DEN-WEG, in het Eng. TWART-THE-WAY, engte in *Oost-Indië*, in het noorden van *Straat Sunda*, tusschen de eil. Sumatra en Java.

In deze engte, welke door het eil. Dwars-in-den-Weg, in twee deelen gesplitst wordt, loopt, gedurende het geheele jaar, een sterke stroom, zoo om de Noordoost, als Zuidwest, nadat de Ooste of Weste winden waaijen, volgende de stroom de doorgaande winden. Het gebeurt echter somtijds wel, dat de stroom, voor eenen korten tijd, tegen den wind oploopt. Tusschen DWARS-IN-DEN-WEG en den wal van Java, en zoo vervolgens naar den Hoek van Bamtara, schijnt zelfs een geregelde loop plaats te hebben.

DWARS-IN-DEN-WEG, plaat, prov. *Zeeland*, in de *Grevelingen*, aan de kust van Schouwen, tegen over Brouwershaven.

DWARS-IN-DEN-WEG, plaat, in den mond van de *Zuiderzee*, ten Z. van Terschelling, tusschen het Schuitegat en de Meep.

DWARS-RIJD, meertje, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Kollumerland-en-Nieuw-Kruisland*, ½ u. N. van Kollum.

DWARS-WATERING, watertje in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, dat, ½ u. W. ten N. van Leyderdorp, uit de Does voorkomt, eerst, met eene regte noordwestelijke rigting langs de Munnikenkade, en voorts, met eene bogtige westelijke strekking, tusschen den Zijl-en-Mijpolder en den Boterhuis-polder doorloopt, om zich in de Zijl te ontlasten.

DWINGELERSTROOM of OUDE-VAART, water in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*.

Het is de verlenging van de Beilerstroom en dat gedeelte van de *Havelter-Aa*, hetwelk voorbij het dorp Dwingeloo spoelt. Zie voorts AA (HAVELTER-).

DWINGELOO, gem. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*, arr. *Assen*, judic. kant. *Meppel*, adm. kant. *Hoogeveen* (2 k. d., 3 m. k., 2 s. d.); palende N. aan [illegible] de Smi[illegible] O. aan Beilen, Z. aan Ruinen, W. aan Diever[illegible]

Deze gem. [illegible] D[illegible] n de geh. Eemster, Leggelo, Lhee [illegible] ock.

·· oppervlakte van 6850 bund., telt 239 h., bewoond
, uitmakende eene bevolking van ruim 1300 inw.,
staan vinden in den landbouw, wordende hier ook,
en gebruik, eenig vlas verbouwd. Een gedeelte van
r deze gem., wordt in het voorjaar onder water gezet
n van het water in de stroompjes, hetgeen men be-
Vroeger had men hier ook eene brouwerij en eene
· echter sedert eenige jaren hebben opgehouden te

·· hier nagenoeg 1200 in getal zijn,. maken eene gem.
de klass. en ring van *Meppel* behoort. De eerste,
m. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest
vis. Hij kwam in het jaar 1600 herwaarts, en vertrok
1607 naar Welsrijp. Het beroep is eene collatie van
r Willem van Holthe tot Oldengaarde, als eigenaar der
van de voorm. havez. Batinge.
n, van welke men er een vijftigtal aantreft, behooren
nagoge van *Hoogeveen*.
in deze gem. eene hoofdschool te Dwingeloo, en twee
len, eene te Leggelo en eene te Lhee, die gezamen-
jua 200 leerlingen bezocht worden.
hier het landg. Oldengaarde, terwijl vroeger hier mede
Batinge en Entinge gestaan hebben.
Dwingeloo, ook wel Dwinglo en oudtijds Dwingeloe, ook
en Tacingelo of Duingelo gespeld, ligt 5, u. Z. Z. W. van
u. N. N. O. van Meppel, 3 u. N. W. van Hoogeveen, aan
r-Aa. Het is eene aangename plaats, die in de kom van het
100 h. telt, welke rondom een groot, met gras bewassen
·· *Brink* genoemd, gebouwd, en met nagenoeg 700 zielen
zijn.
rv. kerk, welke voor de Reformatie, zoo men leest, ter be-
van den Pastoor van Diever stond, heeft eenen zonderlingen
migen koepeltoren, welke in 1631 gebouwd is, en een orgel. —
estaat sedert kort ook eene afgescheidene gemeente der Hervorm-
·— De Israëlitische bijkerk, welke tot de ringsynagoge van *Hoogeveen*
rt, is een zeer klein gebouw.
k bestaat er in dit d. een genootschap onder den naam van St.
honiegilde, ten behoeve van zoodanige behoeftigen uit de gem.
e nog niet door de diakonie behoeven te worden onderhouden, en
wel eenigen bijstand noodig hebben.
e dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 100 leerlingen
cht.
en heeft te Dwingeloo twee jaarmarkten, waarvan de eerste invalt
16 Mei en de tweede den 8 October.
Deze plaats heeft zich beroemd gemaakt door de bescherming, al-
r verleend aan de Fransche vlugtelingen, die, na de vernietiging van
edict van Nantes, gedwongen waren hun vaderland te verlaten,
wier oude woningen hier nog onder den naam van Fransche
izen aanwezig zijn. Vergelijk het art. Batinge.
DWINGELOO, koffij- en katoenplant. in *Nederlands-Guiana*, kol.
riname, aan de *Tapoeripakreek*, aan de regterhand in het opvaren;
ende bovenwaarts aan Driesveld, benedenwaarts aan Nova, makende
ns met *Nova* en *Vriesenburg* ééne plant. uit. Dwingeloo wordt
r de Negers Reiziger genoemd. Zie voorts Vriesenburg.

DYCKHUIZEN, geh., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Achtkarspelen*. Zie Dykhuizen (1).

DYCKSHORNE, voorm. d., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Barradeel*, dat in het jaar 140 door Asconius, eersten Hertog van Friesland, gesticht zoude zijn, maar door de invloeijende Noordzee is weggespoeld. Het lag tusschen Almenum en Terschelling.

Er stond een stins of slot, dat omstreeks het jaar 1130 aan den rijken, hoogmoedigen Douwe van Harns toebehoorde, doch toen, ten gevolge van een twist tusschen hem en Sicke van Gratinga, door dezen, na het ombrengen van Harns en de zijnen, vernield en geslegt is.

DYGRAFT of Y, water, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wymbritseradeel*.

Het is eene tak of liever het zijn twee takken van de Geeuw, welke rivier zich ten N. van de stad Ylst in drie armen verdeeld waarvan de middelste de stad doorloopt; terwijl de oostelijke en westelijke arm, onder den naam van Dy-Graft of Y, rondom Ylst loopen en zich onmiddellijk ten Z. van die stad weder vereenigen om *het Zouw* te vormen.

DYK, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Braband*. Zie Dijk (2).

DYKHUISTER-TILLE of Dykhuizer-Tille, brug, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Achtkarspelen*, 5 m. O. van de b. *Dykhuizen*, over de trekvaart van *Dockum* naar *Stroobos*.

DYKHUIZEN, Dyckhuizen of Dijkhuizen, geh., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Achtkarspelen*, arr. en 6 u. O. van *Leeuwarden*, kant. en 3 u. O. ten N. van *Bergum*, ½ u. Z. O. van *Lutkepost*, waartoe het behoort.

DYKHUIZER-TILLE, brug, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Achtkarspelen*. Zie Dijkhuister-Tille.

DYKSHERNE, geh., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Hemelumer-Oldephaert-en-Noordwolde*, arr. en 4 u. Z. W. van *Sneek*, kant. en ½ u. O. van *Hindeloopen*, gem. en ½ u. Z. van *Workum*, waartoe het behoort.

DYKSHOEK, b., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Barradeel*, arr. en 4 u. ten N. W. van *Leeuwarden*, kant. en 3 u. N. ten O. van *Harlingen*, ½ u. N. W. van *Firdgum*, waartoe het behoort.

Men heeft er eene kleine, doch, om hare hooge en fraaije ligging aan zee, veel bezochte herberg, ten W. waarvan eene groote uitgestrektheid aangeslibt land ligt.

Bij den watervloed van Februarij 1825, heeft de zeedijk in den omtrek van Dykshoek zeer veel geleden: want beoosten en nevens Kochool van daar tot Roptazijl en nevens Bolta waren een aantal groote en kleine gaten, waaronder vijf inbraken, alwaar het paalwerk geheel, en de dijk tot meer dan halverwege het rijspoor was weggeslagen. Met moed en krachten voorkwam men echter eene geheele doorbraak.

DYKSHORNE, voorm. d., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Barradeel*. Zie Dyckshorne.

---

(1) Evenens zoeke men alle de overige woorden, die men wel eens elders Dyck gespeld vindt, op Dijk of Dyk.

(2) De overige woorden, welke men elders wel eens Dy gespeld vindt, zoeke men op Dij.

DYKSHORNE, geh., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Oost-Dongeradeel*, arr. en 6¼ u. N. O. van *Leeuwarden*, kant. en 2¼ u. N. ten O. van *Dockum*, ¼ u. N. O. van Ee, waartoe het behoort.

Het ligt aan den hoek (horne) van den zeedijk.

DYKSHORNSTERPOLDER, pold., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Oost-Dongeradeel*, arr. *Leeuwarden*, kant. *Dockum*; palende N. aan den Ganzepolder, O. aan de Lauwerzee, Z. aan het behoor van het d. Ee.

Deze polder liep bij den watervloed van Februarij 1825 geheel onder.

DYKSLOBBE, voorm. hoeve, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *West-Dongeradeel*, arr. *Leeuwarden*, kant. *Holwerd*, ¼ u. Z. O. van *Bornwerd*, waartoe zij behoorde.

DYKSTERHUIZEN of DYKSTRAHUIZEN, b., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Menaldumadeel*, arr. en 1¼ u. W. N. W. van *Leeuwarden*, kant. en 1 u. O. van *Berlikum*, ¼ u. N. van *Beetgum*, waartoe het behoort.

Het is eene fraaije b., meest uit aanzienlijke boerenplaatsen bestaande, gelegen ter noord- en vooral ter zuidzijde van den voorm. Zee- of Slachtedijk, thans den puinweg naar het Bildt. De staten Buma en Aysma lagen er vroeger; thans zijn Groot- en Klein-Aysma twee uitmuntende bouwhoeven in dit vruchtbare oord.

DYKSTERHUIZEN of DYXTERHUIZEN, geh., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*, onder *Kimswerd*.

DYKSTRA of DYXSTRA, voorm. landh., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, arr., kant. en ¼ u. Z. van *Leeuwarden*, ¼ u. N. van *Goutum*, waartoe het behoorde, aan de Wirdumervaart.

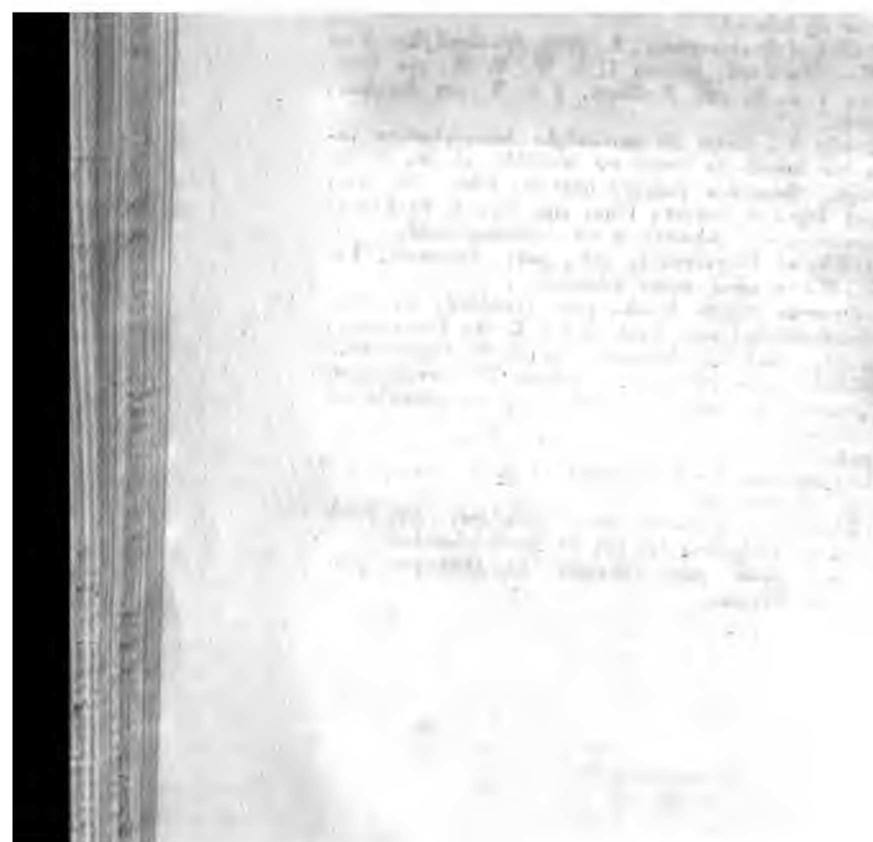
DYKSTRAHUIZEN, b. en geh., prov. *Friesland*. Zie DYKSTERHUIZEN.

DYLAKKER, voorm. b., prov. *Friesland*, thans een gedeelte der stad *Franeker* uitmakende.

DYLAKKER (GROOTE-), gracht in de st. *Bolsward*, prov. *Friesland*, loopende van den hoek der Nieuwmarkt tot de St. Jansstraat of den zoogenaamden Brouwerspost.

DYLAKKER (KLEINE-), gracht in de st. *Bolsward*, prov. *Friesland*, loopende van de Philipsteeg tot het St. Martini-kerkhof.

DYXSTRA, voorm. landh., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*. Zie DYKSTRA.

BIJVOEGSELS EN VERBETERINGEN

OP HET

DERDE DEEL.

Bl. 4, *op het art.* Cadier *in te vullen:*
Men telt in de kom van het d. Cadier 90 h. en 550 inw. De kerk is aan het *H. Kruis* toegewijd.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 60 leerlingen bezocht.

Bl. 4, *op het art.* Cadier-en-Keer *in te vullen:*

De gem. Cadier-en-Keer beslaat eene oppervlakte van 785 bund. 71 v. r. 55 v. ell. — Men heeft in deze gem. ééne school.

Bl. 8, reg. 17 en 18, *staat:* arr. en 3¼ u. N. N. W. van *Luxemburg*, en 1¾ u. O. van *Osperi*, *lees:* arr. en 4 u. Z. W. van *Diekirch*, kant. en 1¾ u. Z. O. van *Osperen*,

Bl. 17, reg. 28, *staat:* het fort St. Eloy, *lees:* het fort St. Jan, bij den St. Eloypolder,

Bl. 22, reg. 8, *staat:* 1050 *lees:* 1550
» » » 14, » 700 » 70
» 24, » 23 en 24, *staat:* 2¾ u. Z. W. van *Diekirch*, *lees:* 3¾ u. Z. W. van *Diekirch*,

Bl. 85, achter reg. 27, *bij te voegen:*

In het jaar 1322, bekwam Walter van Clerff eenige goederen in leen van den Graaf van Vianden, onder bepaling, dat hij ten allen tijde zoude gereed zijn, om tegen 's Graven vijanden op te trekken, uitgezonderd tegen den Graaf van Luxemburg. Mogt het gebeuren, dat er een oorlog tusschen den Graaf van Luxemburg en den Graaf van Vianden ontstond, zoo kon Heer Walter doen, zoo als hij regtens vermeende te mogen handelen.

Bl. 85, reg. 2 van onderen, *staat:* Clairvaux, *lees:* Clairvaux, in het Lat. Clara-Vallis, en door de ingezetenen meestal Claveren geheeten,

Bl. 86, reg. 1, *staat:* Men heeft er eene R. K. kerk, *lees:* Men heeft te Clerff eene R. K. kerk, aan den H. Felix toegewijd,

Bl. 95, reg. 25 *staat:* met eene markte, *lees:* dat met Heemse eene markte uitmaakt, de markte van Heemse-en-Collendoorn genaamd,

Bl. 95, achter het art. COLLASHOF *bij te voegen:*

Bij deze hoeve ontspringt eene groote beek, de Aspelt, welke in de Moezel uitloopt.

Bl. 95, reg. 31, bl. 136, reg. 8 en bl. 137, reg. 4, staat: *Bisch*, lees: *Esch*,

Bl. 124, op reg. 31, *in te vullen:*

Er staan tegenwoordig in het fort Carvçoeur 3 h., bewoond door eenen tijdelijken Kommandant, een Adjudant Magazijnmeester en eenen Herbergier.

Bl. 128, reg. 8, van onderen, *staat:* ongeveer 1200 R. K. *lees:* ongeveer 1500 R. K.

Bl. 143, reg. 10 en elders, *staat:* Culenborg *lees:* Culemborg

Bl. 143, reg. 10–25, *staat:* Bovendien had men er vroeger nog twee binnenpoorten, de Havenpoort — ruim 4000 inw. *lees:* Bovendien had men vroeger te Culemborg nog twee binnenpoorten: de Havendijkspoort en de Lankemeerderpoort geheeten, van welke de eerste echter reeds tusschen de jaren 1750 en 1760 is afgebroken.

In het jaar, 1518 is op last van den Graaf Antonis van Lalaing, voor het eerst eene haven gegraven buiten de Lekpoort. Graaf Floris II, liet eene andere maken in het jaar 1609, buiten de Goilberdingsche poort; daar deze laatste echter aan het oogmerk niet voldeed, heeft men wederom tot op heden gebruik gemaakt van de eerste, buiten de Lekpoort, welke in het jaar 1791, door verbreeding en verdieping aanmerkelijk is verbeterd.

Men telt er ongeveer 30 straten en 3 markten, zijnde de Groote markt, de Vischmarkt en de Varkenmarkt. — Buiten de wekelijksche marktdag, welke op Dingsdag invalt, zijn er de volgende jaarmarkten: de Paardenmarkt, invallende op den vierden Maandag in de Vasten, waarop daags daaraan de Kermis volgt, welke acht dagen duurt en drie Beestenmarkten, invallende op de drie eerste Dingsdagen der maand November. — Culemborg telt binnen zijne wallen ruim 4000 inw.

Bl. 143, reg. 36 en 37, *staat:* de twee bovenste ieder — vasthouden. *lees:* de twee bovenste te voren het grafelijk en thans het lands en provinciaal wapen van Gelderland vasthouden.

Bl. 143, in plaats van regel 40–42 *in te vullen:*

Vroeger heeft hier ook eene Munt bestaan, ingesteld door Graaf Floris I, in het jaar 1589, en welke werd gehouden in een huis in de Ridderstraat, opzettelijk daartoe aangekocht. Deze Munt heeft echter slechts twee jaren blijven bestaan, als zijnde toen bij besluit van de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden voor altijd opgeheven en vernietigd.

Bl. 143, onderste regel *in te vullen:*

Deze kerk, in het jaar 1422, afgebrand zijnde, is door Johan IV, Heer van Culenborg, weder opgebouwd.

Bl. 144, reg. 6, *staat:* den 10 April *lees:* den 10 November

» » » 22, *staat:* het koor is, *lees:* het koor was te voren,

» » » 29 en 30, *staat:* Men vindt — de H. *Barbara* staat. *dit moet wegvallen*

Bl. 144, *achter* de onderste reg., *in te vullen:*

De Kleine- of St. Janskerk te Culemborg is in het jaar 1826 afgebroken.

Bl. 145, *bij te voegen:*

De R. K. kerk op de *Markt*, te Culemborg, in het jaar 1627 gebouwd, is, na de vergrooting en herbouwing in 1817, met eenen toren voorzien.

De kerk der R. K. van de Oude Clerezy is ingewijd onder aanroeping van de H. Barbara en den H. Antonius, *Kluizenaar*, aan wien ook de vorige kerk was toegewijd.

De synagoge is in het jaar 1791 gebouwd.

Bl. 146, reg. 14, *staat:* waarin twaalf oude mannen en acht oude vrouwen worden opgenomen, *lees:* waarin acht oude mannen en acht oude vrouwen worden opgenomen.

Bl. 146, *achter* reg. 37, *bij te voegen:* de Latijnsche school was reeds in het jaar 1650 gesticht, en werd daarin onderwijs gegeven door eenen Rector en eenen Conrector.

Bl. 146, reg. 41—44, *staat:* Voorts heeft — scholen. *lees:* Voorts heeft men te CULEMBORG 5 scholen, als: eene Fransche kostschool voor jonge heeren, zijnde tevens de Stadsschool, met 30 leerlingen; eene School voor jonge jufvrouwen, met 25 leerlingen; eene Stadsarmenschool, met ruim 150 leerlingen, en twee Bijzondere scholen van de tweede klasse, van welke de eerste door 75, de andere door 70 leerlingen bezocht worden.

Bl. 148, *na* reg. 48, *voege men in:*

Nimmer trof de stad en het voormalige graafschap CULEMBORG eene geduchter ramp, dan in de jaren 1672 en 1673, ten gevolge van den vijandelijken inval der Franschen, hier te lande en binnen die stad. Echte berigten van dien tijd vermelden, dat door hen alles werd geroofd, verbrand en verwoest; dat binnen de stad meer dan 100 huizen zijn onder den voet gehaald en verbrand, en daar buiten al de boomgaarden, plantsoenen en verder houtgewas. zijn omgehouwen en gekapt, deels verbrand, deels naar andere plaatsen vervoerd en aldaar verkocht; dat de ingezetenen deerlijke schade leden door de gestadige inlegering in hunne huizen van tusschen de 4000 en 7000 krijgslieden te gelijker tijd, die van alles rijkelijk moesten worden voorzien; dat eindelijk, buiten de vaste brandschatting van *f* 4000 per maand, waarop de stad was gesteld, de ingezetenen onderscheidene duizenden, zoo in geld, als in leverancie van allerlei goederen, zijn afgeperst en strengelijk ingevorderd. Zoo dat het geen verwondering kan baren, dat de geheele schade, door de Franschen, in de jaren 1672 en 1673, aan de stad en lande van CULEMBORG toegebragt, en na hun vertrek door de Regering met deskundigen naauwkeurig opgenomen en daarvan een specifieke staat opgemaakt, welke nog voorhanden is, heeft bedragen de aanzienlijke som van *viermaal honderd en vijftig duizend een honderd vier en negentig gulden.*

Bl. 149, reg. 23—37, *staat:* Behalve dit gebouw — is uitgegeven. *lees:* Behalve dit gebouw was er ook een Nederhof ten Z. en O. betimmerd, en aan de Noordzijde besloten met eenen muur en gaanderij, op steenen bogen rustende, aan wier einde een wachttorentje plag te staan. Ten O., op de hoeken, waren twee vierkante, zware torens. Een gedeelte der gebouwen, zoo ten Z. als dat ten O., van ouds genaamd het Zwarte Varken, is geheel en al ingestort of afgebroken, zijnde daarvan nog eenige vertrekken, als: de raadkamer, de leenkamer en de zuidooster-toren, waarin de archieven bewaard werden, tot in het begin dezer eeuw aanwezig geweest. De stallingen, ten O. van het Nederhof, mede binnen eene gracht gelegen, werden tot eene branderij ingerigt. Voor het kasteel was een plein, den Voorburg genaamd, hetwelk met twee poorten, zoo naar buiten naar de dreven als stadwaarts, plagt te worden afgesloten. Hier waren van ouds de kaatsbaan, met eenen hoogen muur omringd, later tot een woonhuis vertimmerd; de piqueurstallingen, thans afgebroken, en 's Gravenhof, thans 's Heerenhof, welke laatste, onder de Geldersche regering, bij gedeelten in erfpacht is uitgegeven.

Bl. 149, reg. 49, *staat:* doch die is in het jaar 1812 almede afgebroken. *lees:* doch die is 20 jaren later almede afgebroken, tot dat eindelijk het overschot van het oude hof, ten jare 1812, geheel voor afbraak is verkocht.

Bl. 155, reg. 43—46, *staat.* De R. K. maken — Curaçao-Westzijde. *lees.* De R. K. maken op Curaçao drie statiën uit; als: die van Curaçao, welke eene kerk te Willemstad heeft; die van den H. Joseph aan de Westzijde, en die van de H. Rosa aan de Oostzijde van het eiland. De eerste statie wordt bediend door eenen Pastoor, drie Kapellanen en twee Spaansche Priesters, als assistenten bij gebrek aan Nederlandsche geestelijken, tot zekere dienstverrigtingen gemagtigd. De beide andere stat. hebben ieder eenen Pastoor.

Bl. 175, achter het art. DAHL *in te voegen:*

De kerk is aan den H. Vincentius toegewijd.

Bl. 175, achter het art. DAHLEM *in te voegen:*

De bijkerk is aan den H. Remigius toegewijd.

Bl. 182, reg. 13 en 12 van onderen, *staat:* eenen Pastoor en eenen Kapellaan *lees:* eenen Pastoor

Bl. 182, reg. 7 van onderen, *in te voegen:*

De kerk te Dalheim is aan den H. Petrus toegewijd.

Bl. 187, achter het art. DAMPOLDER *bij te voegen:*

Deze pold. werd in het jaar 1494 bij Rijnland ingenomen, tegen betaling van 3 groot per morgen van Rijnlandsch morgen geld jaarlijks. Daar nu deze pold. als een land gelegen tusschen Rijnland en Woerden, dus als op zich zelven bestaande werd beschouwd, bleef dit regt als een goed regt ongeschonden bewaard, tot in het jaar 1819, toen Rijnland de uitwatering wilde beschouwen als eene eenvoudige vergunning. Het daaruit ontstaande geschil duurde 7 jaren, wanneer dit bij overeenkomst werd beslecht, op uitdrukkelijk verlangen van Z. M. den Koning, doch het was ten gevolge van deze zaak, dat naderhand het zooveel gerucht gemaakt hebbende proces tusschen dezen pold. en het hoogheemraadschap van Rijnland over de regtsmagt der heemraadschappen is ontstaan.

De Dampolder beslaat eene oppervlakte van 448 bund. 3 v. r. 74 v. ell., telt 30 h., waaronder 20 boerderijen, en wordt door eene sluis op den Rijn van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit den Burgemeester van Zwammerdam en drie Poldermeesters, die benoemd worden door den Ambachtsheer van Voshol.

Bl. 192, reg. 7, *staat:* ruim 5400 *lees:* ongeveer 5500

» 192, » 15 en 16, *staat:* Er zijn — leerlingen. *lees:* Er zijn in deze griet. 7 scholen, met een gemiddeld getal van 800 leerlingen.

Bl. 193, achter reg. 9, *bij te voegen:*

Het d. Dantumawoude telt 133 h.

Bl. 193, reg 18, *staat:* 500 *lees:* 600

» » » 22, *staat:* 130 *lees:* 100

» 195, achter reg. 9, *bij te voegen:* Het geh. Dasselaar telt 31 h. en 150 inw.

Bl. 211, reg. 29, *staat:* het kanton IJsselstein, *lees:* de kantons Maarssen en IJsselstein,

Bl. 219, reg. 1—6, *staat:* Men heeft er 2000 Herv. — gerekend worden. *lees:* Men heeft te Delfshaven 2100 Herv., die eene gem. uitmaken; 900 R. K., onder welke 550 communicanten, die hier eene stat. vormen; 3 R. K. van de Oude Clerezy of Jansenisten, die vroeger hier eene stat. hadden, doch sedert het jaar 1838, met de statie van hunne

gezindte te *Rotterdam* vereenigd zijn; ongeveer 90 Evang. Luth.; 30 Schotsche Herv.; 10 Doopsgez. en 4 Remons., die tot hunne respective gem. te *Rotterdam* gerekend worden.

Bl. 221, reg. 23, *staat:* Diaconieschool, *lees:* Stads-armenschool,

Bl. 222, reg. 10, *staat:* door een paal gedeeld veld, *lees:* door eenen geribden paal gedeeld, groen veld,

Bl. 232, reg. 47—51, *staat:* De eerste, dien wij als Leeraar — waargenomen. *lees:* De eerste, die de predikdienst in de Remonstrantsche gem. te DELFT waarnam, is geweest JOANNES SPEENHOVIUS, † in 1621. Sedert het jaar 1805 heeft deze gem. echter geen eigen Leeraar, maar wordt de dienst aldaar, om de 14 dagen, door den Predikant van 's Gravenhage verrigt.

Bl. 253, reg. 38, *staat:* geh. *lees:* d.

» » , achter reg. 40 *bij te voegen:*

Er is te DELLEN eene kapel.

Bl. 256, reg. 2 van onderen, *staat:* men in de wandeling, *lees:* de gemeene man in Overijssel

Bl. 263, reg. 33, *staat:* DOISNINGEN, buurs., *lees:* DOIRNINGEN, d.,

» » , » » , » : d. *lees:* buurs.

Bl. 268, *bij te voegen:*

DEUTEKOMSHOEK ligt op 0° 45′ Z. Br., 135° 26′ O. L.

DEUTEREN, telt 15 h. en ruim 70 inw.

GROOT-DEUTEREN ligt 5 min. W. van Klein-Deuteren, en telt 14 h. en 70 inw.

Bl. 270, reg. 8, *staat:* aan den IJssel, *lees:* grootendeels aan den IJssel.

Bl. 294, reg. 42, *staat:* DILLI, *lees:* DELI,

» 298, *bij te voegen:*

Het distr. en d. DJANGALLA liggen in het reg. *Soemedang.*

» 299, reg. 25, *staat:* Z. en W. aan Samarang. *lees:* Z. aan Djipang, W. aan Samarang.

Bl. 307, reg. 16, *staat:* kant. *Sommelsdijk*, gedeeltelijk gem. *Dirksland* en voor een zeer klein gedeelte gem. *Oud-en-Nieuw-Herkingen; lees:* kant. *Sommelsdijk*, gem. *Oud-en-Nieuw-Herkingen;*

Bl. 308, reg. 28, *staat:* Diekich, *lees:* Diekirch,

Bl. 309, vóór reg. 11 van onderen *bij te voegen:*

De kerk te DIEKIRCH is aan den H. LAURENTIUS toegewijd.

Bl. 325, reg. 25, *staat:* Schriedelbruck *lees:* Swiedelbruck.

Bl. 325, reg. 26, *staat:* Lutzhausen *lees;* Lultzhausen

Bl. 325, reg. 30, staat: *Eichen* lees · *Eischen*

Bl. 326, reg. 8 en 7, *van onderen, staat:* een gewoon stuk weiland, behoort aan L. OOMENS, *lees:* een gewoon stuk weiland, groot 2 bund. 32 v. r. 30 v. ell., behoort aan A. P. VAN SON,

Bl. 328, reg. 8 en 9, *staat:* O. Ooster-Eede, W. den Catelynenpolder, *lees:* O. den Catelynenpolder, W. Ooster-Eede,

Bl. 332, reg. 49, *staat:* 3 flor. *lees:* 5 flor.

Bl. 335, reg. 4 van onderen, *staat:* een heuvelachtig heideveld. *lees:* een heerenhuis met eenen houtzaagmolen.

Bl. 336, het art. DIJKSHORN, aldus *te lezen:*

DIJKSHORN, zeer bekende plaats in de prov. *Groningen*, tusschen Garmerwolde en Ten Post, waar het Stedumermaar zich met de trekvaart naar Appingedam vereenigt, en welke naderhand de namen gegeven heeft aan *Westerdijkshorn*, d. in Hunsingo, en *Ooster-*

dijkshorn, in Fivelgo. Zie voorts Oosterdijkshorn en Westerdijkshorn.

Bl. 351, reg. 43, *staat:* Rekingen, *lees:* Reckingen,

Bl. 352, reg. 5 *staat:* Rovermel *lees:* Roremel

Bl. 352, reg. 25, *staat:* arr. en 2½ u. N. van *Alkmaar*, *lees:* arr. en 3½ u. N. van *Alkmaar*,

Bl. 352, reg. 26, *staat:* gem. *Haringcarspel-en-Dirkshorn*, ½ u. N.O. van *Haringcarspel*. *lees:* gem. en ½ u. N. O. van *Haringcarspel*.

Bl. 352, reg. 27, *bij te voegen:*

Men telt te Dirkshorn 189 h. en ruim 1100 inw., onder welke 600 Herv.

Bl. 352, reg. 33, *staat:* De R. K., die hier wonen, worden tot de stat. van *Schagen* gerekend. *lees:* De R. K., die te Dirkshorn 500 in getal zijn, worden tot de stat. van *Tuitjenhorn* gerekend, enkelen uitgezonderd, die tot de stat. *het Veld*, gem. *Oude-Niedorp* behooren.

Bl. 352, reg. 34, *bij te voegen:* De dorpschool te Dirkshorn wordt gemiddeld door een getal van 80 leerlingen bezocht.

De kermis op dit d. valt in den naasten Zondag aan den 25 Julij.

Bl. 352, reg. 38, *staat:* aan Sommelsdijk. *lees:* aan Onwaard c.a.

Bl. 352, regel 39, *staat:*. Deze gem. — verstrooid liggende h. *lees:* De gem. Dirksland bestaat uit den Polder van Dirksland en bevat het d. Dirksland en eenige in dezen polder verstrooid liggende h.

Bl. 352, regel 51, *staat:* Het beroep — goed te keuren. *lees:* Het beroep van den Predikant te Dirksland geschiedt door den kerkeraad, maar de Ambachtsheer heeft het regt om het drietal goed te keuren.

Bl. 352, achter den ondersten regel *bij te voegen:* De eerste, die men als Leeraar te Dirksland vermeld vindt, is geweest Cornelis Adriaansz., die in het jaar 1598 naar Maassluis vertrok. Tien jaren vroeger, was er wel een Predikant, doch men weet niet of het de genoemde dan wel een ander geweest zij.

Bl. 353, reg. 5 van onderen tot bl. 354, reg. 6, *staat:* Hetgeen de inwoners — octrooi hebben verleend. *lees:* Hetgeen de bewoners van Dirksland veel gemak aanbrengt, is de haven, welke van het noordoostelijk gedeelte van het d. zijnen aanvang neemt en noordwaarts tot in het Haringvliet vloeit. Zij is een uur lang en door het leggen van eene hechte schutsluis, in het jaar 1790, voor de kleine scheepvaart zeer voldoende. Vroeger is hier eene andere haven geweest, welke door de bedijking van den Nieuw-Kraaijerpolder vervallen is, waarom de Heeren Staten van Holland en West-Friesland, den 5 April van het jaar 1601, aan Jan de Gruiter, te dier tijd Heer van Dirksland, tot het maken van eene nieuwe haven octrooi hebben verleend.

Bl. 354, reg. 31—34, *staat:* Den 3 December 1836 — echter brand veroorzaakt is. *lees:* Tweemalen sloeg de bliksem in de spits van den toren te Dirksland, zonder brand te veroorzaken, de eerste reis, den 20 Augustus 1836 en de tweede keer, den 2 December 1837; daarna is er een bliksemafleider op geplaatst, waarop meermalen flikkeringen zijn opgemerkt. Ook prijkt deze kerk met een fraai orgel en is over het algemeen eene der netst onderhoudene kerken van ons Vaderland.

Bl. 354, achter reg. 42, *in te vullen:*

Thans is het ambachtshuis te Dirksland sedert jaren een particulier gebouw. De gemeente heeft in het jaar 1836 een fraai Raadhuis

gesticht. De kermis valt in op den eersten Woensdag na St. Adolphus, wanneer er tevens een paardenpronkmarkt wordt gehouden.

Bl. 355, reg. 17—19, *staat:* Naderhand is hier — water ontlast wordt. *lees:* De Polder van Dirksland wordt, behalve door den molen, nog door drie sluizen, van welke twee hun water in de haven, en den derde in den polder St. Elizabeth afzetten, van het overtollige water ontlast.

Het polderbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, vier Gezworenen en eenen Secretaris.

Bl. 359, reg. 44, *staat:* DOBSDIJK, *lees:* DOBSWAL,

Bl. 363, 2 regel van onderen, *staat:* grietenijen, *lees:* grietenijen: Achtkarspelen, Dantumadeel, Ferwerderadeel, Kollumerland, Oost-Dongeradeel en West-Dongeradeel,

Bl. 364, eerste regel, *bij te voegen:*

Onder de R. K. te Dockum telt men 340 communicanten.

Bl. 373, reg. 28 *staat:* in het Lat. Teutaburgum, *lees:* in het Lat. Teutaburgum, ook wel Drusiburgum,

Bl. 382: Het buit. Dommburg bestaat niet meer.

Het huis en de verdere getimmerten zijn, sedert ongeveer zes jaren, afgebroken; de grond is gedeeltelijk in vreemde handen overgegaan

Bl. 400, reg. 4, van onderen, *staat:* waartoe het behoort. *lees:* waartoe het gedeeltelijk behoort; met 4 h. en 30 inw.

Bl. 416, reg. 5, van onderen tot bl. 417, reg. 1, *staat:* Nadat dit klooster — St. Michel. *lees:* Nadat dit klooster, in het beleg van 1543, door de Franschen verwoest was, verkregen de kloosterbroeders een erve in de Bovenstad, bij de Drievuldigheidskapel, waar zij een nieuw klooster bouwden. Dan het dak van dit nieuw gebouw, in het jaar 1594, door den bliksem in de asch gelegd zijnde, verkochten de Conventualen het in het jaar 1628, aan eene vereeniging van Geestelijke zusters, en vestigden zich bij de kerk van St. Michel.

Bl. 423, reg. 6, staat: *Wilz*, lees: *Wiltz*,
» », » 16, » Assemburg, *lees:* Ansemburg,
» 435, » 7, » Oud-*Friesland*, lees: *Friesland*,
» 439, » 31, » 2 u. *lees:* 1½ u.
» », achter het art. DONKERSVOORT, *in te vullen:*

Het geh. Donkersvoort telt, met *Heide*, *Karstraat*, *Heereneind* en *Kapel*, 58 h. en 380 inw.

Bl. 455, reg. 7, *staat:*

De Herv., die hier ruim 17,000 in getal zijn, *lees:* De Herv., die te Dordrecht ruim 17,500 in getal zijn,

Bl. 458, reg. 33, *staat:* A. Hillaerts. *lees:* A. Willaerts.
» 466, » 11, » de Israëliten, van welke men er 100 aantreft, *lees:* de Israëliten, van welke men te Dordrecht 100 aantreft,

Bl. 480, reg. 14, *staat:* Zie Dordscherbeek. *lees:* Zie Dortscherbeek.
» 487, » 4, » 3½ u. *lees:* 4 u.
» », » 9, van onderen, *staat:* 1½ u., *lees:* 1¾ u.
» », achter reg. 9, van onderen, *bij te voegen:*

Het geh. Dortsbroek telt 44 h. en 390 inw.

Bl. 491, achter het art. DOUWEN, *bij te voegen:*

Het geh. Douwen, telt 9 h. en 60 inw.

Bl. 494, achter het art. DRAKENBURG, *bij te voegen:*

Drakenburg wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Gerardus Vrolik, woonachtig te Amsterdam.

Bl. 499, reg. 5, *staat:* Enkhuizen, *lees:* Enkhuizen en Westende,

Bl. 499, reg. 8, *staat:* Hem, Wijdenes, *lees:* Hem, Oosterleek, Wijdenes,

Bl. 499, reg. 20 en 33, *staat:* grondwegen *lees:* grindwegen.

» » » 21, *achter het woord*: begonnen, *bij te voegen:*

De tot op ultimo December 1841 gemaakte straatwegen in Drenteland bedragen 7392 strekkende of 18,618 v. ell., en de mac-adamswegen 53,684 strekkende of 112,648 v. ell.

Bl. 500, reg 43, *staat:* door den Heer Maurenbrecher. *lees:* door den Heer J. H. L. Maurenbrecher, te Arnhem.

Bl. 502, reg. 29, *staat:* 1038 bund. 24 v. r. 9 v. ell., *lees:* 896 bund. 37 v. r. 40 v. ell.

Bl. 502, reg. 31, *staat:* 1278 bund. 2 v. r. 18 v. ell., *lees:* 1096 bund.

Bl. 502, voegt achter reg. 8 *van onderen in:*

Men telt in de kom van het d. Dreischor 41 h. en 280 inw.

Bl. 503, reg. 5, *achter* de woorden: begraven zijn, *bij te voegen:*

Nevens de tombe van de gebroeders Ockerse ziet men eene niet minder prachtige tombe, door reeds bovengenoemde Mr. Pieter Mogge, die in 1756 te 's Gravenhage overleden en bij deze tombe begraven is, bij uitersten wille, voor zich zelven gesticht.

Bl. 503, reg. 5, *staat:* De kerk en toren — bekostigd. *lees:* In vroegere tijden werden kerk en toren door den Polder van Dreischor onderhouden, zelfs werd toen de wijn, tot het nachtmaal, van polderswege bekostigd, ter oorzake, dat de polder eens, bij watersnood zeer groote schade geleden hebbende, door de kerk met eene zeer aanzienlijke somme gelds was bijgestaan. In het laatst der vorige eeuw heeft men daarin verandering gemaakt, zoodat nu de toren het eigendom en ten laste van de burgerlijke gemeente is, terwijl het kerkgebouw, met den aankleve van dien, thans uit eigen, zeer bekrompene, fondsen, moet onderhouden worden.

Bl. 503, achter reg. 29, *bij te voegen:*

De Polder van Dreischor wordt bestuurd door eenen Dijkgraaf en Gezworenen, die eenen Secretaris hebben.

Bl. 503, reg. 7, van onderen, *bij te voegen:*

Men telt te Drempt 149 zeer verspreid liggende h.

Bl. 504, achter reg. 12, *bij te voegen:*

De dorpschool te Drempt wordt des winters door 130 of 135 kinderen bezocht, doch des zomers loopt het getal niet hooger dan 70 of 80.

Bl. 512, het art. DRENTSCHE REESTEN, *aldus te veranderen:*

DRENTSCHE REESTEN, geh. of liever uitgestrekte streek, in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*, zich ongeveer drie uren gaans langs de Reest, eerst in eene rigting van het N. naar het Z., en vervolgens van het W. naar het O., uitstrekkende, welke hier en daar eene vereenigingvan ettelijke h. daarstellen, die, ieder op zich zelf of eenige bij elkander genomen, afzonderlijke namen hebben, zoo als: de Bloemberg, de Pieper, de Wildenberg, Rabbering, Gezenkamp, Schrapveen, de Paardenlanden, de Kiefte, Tente, Luttergruppe enz., het is gelegen in het arr. en op bijna alle punten ongeveer 9 u. Z. of W. van *Assen*, jud. en adm. kant. en ruim 2 u. Z. W. van *Hoogeveen*, gem. *Zuidwolde*, ruim 1¼ u. W. en Z. van het middelpunt dier gemeente, genaamd *Kerkenbosch*. Men telt er 65 h. en 350 inw.

Bl. 514, op het art. DRIEBERGEN, *in te voegen:*

De gem. Driebergen beslaat eene oppervlakte van 1819 bund. 19 v. r. 14 v. ell.

Men heeft in deze gem. éêne school, welke door een gemiddeld getal van 170 leerlingen bezocht wordt, waartoe ook de kinderen der gem. Rijzenburg behooren.

De heerl. DRIEBERGEN wordt thans in eigendom bezeten door Mevrouw de douairière VAN WESTREENEN, te Utrecht.

Men telt, in de kom van het d. DRIEBERGEN, 45 h. en 370 inw.

Bl. 514, reg. 21, *staat:* eene bevolking van 800 inw., *lees:* eene bevolking van ruim 800 inw.,

Bl. 514, reg. 22, *staat:* ongeveer 700 *lees:* ruim 700

» » , de laatste reg. van onderen — bl. 515, reg. 2, *staat:* In deze kapel was — is geplaatst. *lees:* In deze kapel was vóór de Reformatie eene vikarij. De vorige kerk, die nog kapelswijze gebouwd en van boven met eene scherpe spits voorzien was, is in het jaar 1830 door een nieuw, fraai kerkgebouw vervangen, waarin, in 1841, een orgel is geplaatst.

Bl. 515, *achter* reg. 4, *in te voegen:*

Het wapen van DRIEBERGEN bestaat uit een in vieren gedeeld schild; bestaande het eerste en vierde gedeelte uit een veld van goud, beladen met eenen leeuw van keel (rood); het tweede en derde gedeelte uit een veld van sabel (zwart), beladen met eene lelie van zilver; alles gedekt door eene kroon van goud.

Bl. 516, bij het art. DRIEHUIZEN, *in te voegen:*

Het d. DRIEHUIZEN telt ruim 140 inw., onder welke ongeveer 130 Herv. en 14 R. K. — De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 30 leerlingen bezocht.

Bl. 517, reg. 3, *staat:* DRIEHUIZEN-EN-ZUID-SCHERMER, *lees:* DRIEHUIZEN-EN-ZUID-SCHERMEER,

Bl. 517, reg. 6, *staat:* Men telt er 480 zielen, *lees:* Men telt in de gem. DRIEHUIZEN-EN-ZUID-SCHERMEER, 520 zielen.

Bl. 517, reg. 11 en 32, staat: *Bommel*, lees: *Zalt-Bommel*

» » , » 14 — 18, » Het bestaat uit — 2800 inw. *lees:* De gem. DRIEL bestaat uit de buurs. Kerk-Driel of het d. Driel, Veld-Driel, Hoenza-Driel en Hoorsik, van waar men meent, dat de naam dezer gemeente eene verkorting zoude zijn van DRIE-EL of DRIE-ERREI-EL, bevat 418 h., bewoond door 569 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 2800 inw.

Bl. 517, reg. 45—46, *staat:* Men telt — Veld-Driel. *lees:* Men telt in de gem. DRIEL, drie scholen, als: éêne te Kerk-Driel, éêne te Veld-Driel en éêne te Hoenza-Driel, welke gezamenlijk door een gemiddeld getal van 300 leerlingen bezocht worden.

Bl. 517, reg. 8 van onderen, *staat:* 3 u. Z. W. van *Tiel,* 1¼ u. Z. O. van *Bommel*, *lees:* 3½ u. Z. W. van *Tiel*, 1½ u. Z. O. van *Zalt-Bommel*,

Bl. 517, op het art. DRIEL *in te voegen:*

De gem. DRIEL is eene heerl., thans in eigendom bezeten wordende door den Heer U. REPELAER VAN DRIEL, woonachtig te Sneek.

Men telt in de kom van het d. DRIEL 223 h., bewoond door 326 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 1600 inw.

Bl. 518, reg. 1—11 *staat:* De eerste bidplaats — prijkt met toren en orgel. *lees:* De eerste bidplaats der R. K., na de Reformatie, was op het adellijke huis, de Spijker Leijestein geheeten, waar zij in het geheim bijeen kwamen. Naderhand werd de stalling aldaar tot eene geheime bidplaats ingerigt, onder oogluiking der regering, doch ook onder vaste voorwaarde, dat deze altijd de gedaante van eene

schuur moest hebben en houden. Deze bidplaats werd gesloten omtrent het jaar 1752, omdat een persoon, tot het R. K. geloof overgegaan, daarin de godsdienst had bijgewoond. In 1767 kregen de R. K., bij den Ambtman J. W. Baron DE COCQ VAN HAEFTEN, Heer van *Op-Hemert*, het verlof van op Leijestein de kerkschuur op te bouwen, welke sedert het jaar 1829 door eene nieuwe kerk vervangen is. Deze kerk, even als de vorige, aan den H. MARTINUS toegewijd, prijkt met eenen toren, doch heeft geen orgel.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 200 leerlingen bezocht.

Bl. 518, reg. 15, *staat:* Men telt er huizen. *lees:* Men telt te DRIEL, in de Over-Betuwe, 145 huizen.

Bl. 518, reg. 27, *staat:* voor eenige jaren *lees:* in het jaar 1816

Bl. 518, reg. 32, *staat:* 1797 *lees:* 1796

Bl. 518, achter reg. 35 *bij te voegen:*

De dorpschool van DRIEL, in de Over-Betuwe, wordt gemiddeld door een getal van 125 leerlingen bezocht.

Bl. 518, het art. DRIEL (HOENZA-), *aldus te veranderen:*

DRIEL (HOENZA-) of HUIS-DRIEL, buurs. in den *Bommelerwaard*, *Benedendistrickt* der prov. *Gelderland*, kw., arr. en 4 u. Z. W. van *Tiel*, kant. en 2 u. Z. O. van *Zalt-Bommel*, gem. en 20 min. W. van *Driel;* met 56 h., bewoond door 66 huisgez., uitmakende eene bevolking van 340 inw. Ook heeft men er eene school, die gemiddeld door een getal van 40 leerlingen bezocht wordt.

Bl. 519, reg. 1—3, *staat:* DRIEL (VELD-), — gem. *Driel*, *lees:*

DRIEL (VELD-), buurs. in den *Bommelerwaard*, *Benedendistrikt* der prov. *Gelderland*, kw., arr. en 3½ u. Z. W. van *Tiel*, kant. en 1¼ u. Z. O. van *Zalt-Bommel*, gem. en 20 min. W. van *Driel;* met 63 h., bewoond door 77 huisgez., uitmakende eene bevolking van 450 inw.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 60 leerlingen bezocht.

Bl. 519, reg. 16, *staat:* dat bij — doorloopt, *lees:* dat in den *Drielschenpolder* begint, in eene westelijke rigting dien polder doorloopt,

Bl. 519, reg. 30—33, *staat:* De Driemanspolder, die — boerderijen. *lees:* De DRIEMANSPOLDER, die volgens octrooi van 13 Julij 1668 is droog gemaakt, beslaat eene oppervlakte van 971 bund. 53 v. r. 67 v. ell., waarvan 765 bund. 31 v. r. 70 v. ell. onder *Soetermeer*, 206 bund. 23 v. r. 97 v. ell. onder *Stompwijk*, telt 40 h., waaronder 26 boerderijen, van welke 30 h. en onder deze 22 boerderijen onder *Soetermeer*, en 10 h., onder welke 4 boerderijen onder *Stompwijk*, alsmede een schoolgebouw in Wilsveen, met daarbij liggend kerkhof van de Protestanten te Stompwijk.

Bl. 519, reg. 35, *staat:* door de aangename buitenplaatsen en schoone boerenwoningen *lees:* door de schoone boerenwoningen

» » » 38, *staat:* 1 uur — 4 molens *lees:* 1½ u. gaans hier doorhenen loopt. Hij wordt door 6 molens

Bl. 521, achter het art. DRIEVELD, *bij te voegen:*

Deze duinvalei, welke op oude kaarten van Rijnland voorkomt, is waarschijnlijk met eene andere duinvlakte vereenigd, en thans onder den naam van MIDDENDUIN bekend, althans de naam van DUINVELD is in onbruik geraakt en tegenwoordig niet meer bekend.

Bl. 532, onderste reg., *staat:* met ruim 300 inw. *lees:* Men telt te DROUWEN 55 h. en 350 inw.

Bl. 533, reg. 21, *staat:* met ruim 200 inw. *lees:* Men telt te Drouwenerveen 72 h. en ruim 400 inw.

Bl. 534, reg. 27—38, *staat:* DRUNEN, gem. — vervaardigt. *lees:*

DRUNEN, gem. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Braband*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Waalwijk* (9 k. d., 10 m. k., 2 s. d.); palende N. aan de gem. Oudheusden-en-Elshout, O. aan Nieuwkuik-en-Onzenoord, Z. O. aan Helvoirt, Z grootendeels aan Udenhout, Z. W. aan Loon-op-Zand, W. aan Baardwijk.

Deze gem. bevat, behalve het d. Drunen, de geh. Giersbergen, Heide, Hulten, de Scheiding, Sempke en Meeuwaart, ook wel Wolfshoek genoemd, benevens drie groote bouwhoeven, genaamd de Klinckaart, Fellenoordt en Persert, alsmede de voorm. heide de Kuiksche heide genoemd. Zij beslaat eene oppervlakte van 2851 bund., telt 305 h., bewoond door 403 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 2000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw; terwijl de hophandel vroeger in deze gem. zeer in bloei was, en men er ook harenkleeden voor droogisten vervaardigde, doch thans is de hophandel van weinig belang, en de fabrijk van harenkleeden bestaat niet meer.

Bl. 534, achter reg. 46, *bij te voegen:*

De pastorij van Drunen is tot het jaar 1819 bediend geweest door Kanunniken uit de abdij van Tongerloo, in welk jaar, bij den dood van Faustinus Dommelers, Kanunnik van Tongerloo, tot Pastoor van Drunen is aangesteld, Wilhelmus Adrianus Coppens, Wereldlijk Priester van het vic. van 's Hertogenbosch.

Bl. 534, reg. 8 van onderen *staat:* van welke men er 30 telt, *lees:* van welke men er ruim 40 telt.

Bl. 535, achter regel 6 *in te voegen:* Men heeft in het midden van het d. Drunen, drie groote steenen welputten, om, bij sterke droogte, in den zomer, water tot blussching van brand te kunnen verkrijgen. Naast een dezer welputten staat een oud gebouw, St. Nicolaas stok genoemd. Zie dat woord.

Bl. 535, reg. 7—12 *staat:* De Herv. kerk — voorzien van een torentje, *lees:* De parochiale kerk aan den H. Lambertus toegewijd, welke een weinig benoorden het dorp in de akkers staat, en waarvan het kerkhof met eene beuken heg omringd is, was vroeger een tamelijk groot kruisgebouw, met eene kleine spits op het schip, behalve eene grootere, met een gebogen dak aan de westzijde. Nadat in 1767, het koor en de beide kruisarmen, daarvan weggebroken zijn, om dat het overige gedeelte ruim genoeg bleef voor de godsdienstoefeningen der Hervormden, die sedert de Reformatie in het bezit van deze kerk waren, is zij in 1829, bij Kon. besluit aan de R. K. overgegaan, die het schip der kerk aan de oostzijde 10 ell. verlengd hebben, behalve het koor, dat vier ell. lengte bevat en twee sacristiën. Het is thans een groot gebouw, 33 ell. lang en 13 ell. breed, zonder spits op het schip.

Bl. 535, reg. 26 *staat:* De kerk viert als patroon den H. Lambertus. *lees:* De schuurkerk te Drunen is in het jaar 1820 afgebroken.

Bl. 535, reg. 39 *staat:* Men heeft in deze gem. eene school. *lees:* De dorpschool telt een gemiddeld getal van 180 leerlingen.

Bl. 535, achter het art. Drunen *bij te voegen:*

De Herv. gem. van *Drunen-en-Nieuwkuik*, heeft te Drunen, eene kerk en pastorie, onder eenen nok, de pastorie aan de straat en de kerk er achter, beide in 1818 door die gem. gesticht.

